Sociālā darba
vārdnīca

Sociālā darba

vārdnīca

LU Akadēmiskais apgāds

UDK 316(03)
So080

Baiba Bela un Līga Rasnača (zin. red.). *Sociālā darba vārdnīca*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2023. 640 lpp.

Vārdnīca izstrādāta LU Sociālo zinātņu fakultātes Sociālo un politisko pētījumu institūtā pēc Labklājības ministrijas pasūtījuma ar Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu projekta Nr. 9.2.1.1/15/I/001 "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās" ietvaros. Par vārdnīcas saturu atbild vārdnīcas autores un Labklājības ministrija, tajā nav atspoguļots Eiropas Komisijas viedoklis.

Labklājības ministrija
NACIONĀLAIS ATTĪSTĪBAS PLĀNS 2020
EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais fonds
IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ
LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Vārdnīcas autores:

Baiba Bela, Ieva Ozola, Līga Rasnača, Endija Rezgale-Straidoma, Vita Roga-Vailza, Aiga Romāne-Meiere

Redkolēģija:

Dr. phil. Signe Dobelniece, Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte
Dr. phil. Lolita Vilka, Rīgas Stradiņa universitāte
Mg. oec., Mg. iur. Mārtiņš Moors, Rīgas domes Labklājības departaments

Zinātniskie recenzenti:

Dr. pol. sc. Feliciāna Rajevska, Vidzemes Augstskola
Dr. sc. soc. Ritma Rungule, Rīgas Stradiņa universitāte

Zinātniskais konsultants:

Dr. habil. med. Māris Baltiņš, Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija

Vārdnīca ir apstiprināta publicēšanai ar Latvijas Universitātes Humanitāro un sociālo zinātņu padomes 13.04.2023. lēmumu (protokols Nr. 5)

Literārā redaktore un zinātniskā konsultante Inta Rozenvalde
Korektore Laura Slišāne
Angļu valodas redaktore Daina Grosa
Vāka dizainu un maketu veidojusi Baiba Lazdiņa

© Latvijas Republikas Labklājības ministrija, 2023

ISBN 978-9934-18-910-4
https://doi.org/10.22364/sdtv.23

SATURS

PRIEKŠVĀRDS 7

IEVADS 9

PATEICĪBAS 13

ŠĶIRKĻI A–Z 15

NOVECOJUŠIE UN NEIETEICAMIE APZĪMĒJUMI 512

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS 515

TEMATISKO GRUPU RĀDĪTĀJS 573

RĀDĪTĀJS ANGĻU VALODĀ 592

SUMMARY 634

PAR VĀRDNĪCAS AUTORĒM UN REDKOLĒĢIJU 636

PRIEKŠVĀRDS

Sociālais darbs ir profesija, kas Latvijā izveidojās un sāka attīstīties, līdzko valsts atguva neatkarību un uzsāka virzību uz Eiropas politisko, ekonomisko un sociālo vērtību integrāciju. Šajos vairāk nekā 30 sociālā darba profesijas attīstības un prakses gados mēs esam gan apguvuši citu valstu pieredzi, citur radītu terminoloģiju, gan arī veidojuši savu, vien Latvijai raksturīgu praksi. Un tajā ir iesakņojušies specifiski Latvijas sociālajam darbam raksturīgi termini un citas leksiskas vienības, kā arī specifiska atsevišķu terminu izpratne. Šo gadu laikā ir notikuši daudzi sociālā darba attīstību ietekmējoši procesi – sociālā darba profesija ir nostiprināta sociālās drošības likumdošanā, ir vairākkārt pārskatīts un apstiprināts sociālā darbinieka profesijas standarts, būtiski audzis sociālo pakalpojumu sniedzēju skaits un daudzveidība, izveidojusies izpratne par sociālā darba specializācijām un robežām, publicēti metodiskie materiāli darbam ar dažādām mērķa grupām un problēmām, regulāri tiek sagatavots periodiskais izdevums "Sociālais darbs Latvijā", kurā dokumentētas aktualitātes, labā prakse un viedokļi par nozarē notiekošo. Var teikt, ka sociālā darba vārdnīca ir loģisks solis dažādu sociālās politikas, sociālās administrēšanas un sociālā darba prakses notikumu virknē.

Profesionālā valoda ir ne tikai līdzeklis, lai izteiktu savas nozares darbības būtību, – tās iepazīšana un lietošana ietekmē arī sociālā darba praksi. Profesionālā valoda veido un strukturē profesiju, tomēr arī profesionālās aktivitātes, sociālo pakalpojumu un profesionālās vides attīstība ietekmē nozarē izmantotās leksikas lietojumu un saturu. Tas ir savstarpēji ietekmējošs process. Sociālajam darbam attīstoties, mainās, pilnveidojas, tiek izkopta arī profesionālā valoda. Sociālā darba profesionālā terminoloģija raksturo visu sociālo darbinieku kopienu, sociālo darbinieku kopīgās vērtības, kopīgo pieredzi un arī kopīgos profesionālos sasniegumus. Jaunā sociālā darba vārdnīca, šāds augsta līmeņa un plaša apjoma darbs, ir ieguvums visai sociālo darbinieku kopienai. Vārdnīca ne tikai piedāvā terminu un citu nozarē lietoto leksisko vienību skaidrojumu, bet daudzos šķirkļos sniedz to veidošanās vēsturi un kontekstu, kā arī tipiskāko atrašanās vietu praksē un profesionālajā vidē. Šis izdevums palīdzēs ne tikai sociālajā darbā izmantotās leksikas labākai izpratnei un lietojumam, bet arī kalpos kā profesionālo zināšanu krātuve. Vārdnīcas izmantotāji to noteikti ievēros un novērtēs.

Latvijas Sociālo darbinieku biedrības vārdā
Mārtiņš Moors

IEVADS

Sociālā darba vārdnīca ir tapusi, apzinoties nepieciešamību pēc informatīva un atbalstoša rīka sociālā darba praksē, sociālā darba izglītības nodrošināšanā un sociālās politikas veidošanā, lai veicinātu vienotu izpratni sociālā darba terminoloģijas lietojumā latviešu valodā.

Pagājuši divi gadu desmiti kopš pirmās latviešu valodā izdotās sociālā darba terminoloģijas vārdnīcas publicēšanas Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskolas "Attīstība" profesores Lidijas Šiļņevas redakcijā (Šiļņeva, 2000). Kā viss mūsdienu globalizētajā pasaulē, arī sociālais darbs atrodas dinamiskā attīstībā, un profesija mainās, atbildot uz laikmeta izaicinājumiem. Pastāvot kopējām globālā sociālā darba attīstības tendencēm, katrā pasaules reģionā un katrā valstī sociālais darbs attīstās, ņemot vērā vietējās vajadzības, kultūru, sociālekonomisko situāciju un labklājības valsts modeli. Attīstoties profesijai, attīstās arī profesijā lietotā valoda un terminoloģija, kas ir nozīmīga kā sociālā darba speciālistu saskarsmē ar pakalpojumu lietotājiem, tā arī savstarpējā komunikācijā un starpprofesionālajā sadarbībā.

Profesijā lietotā valoda, tāpat kā valoda kopumā, gan atspoguļo, gan konstruē noteiktu pasaules ainu, tā ir būtisks instruments profesionālās darbības interpretācijā, speciālistu sadarbībā un profesijas pašizpratnē. Sociālā darbinieka lietotā valoda var ievirzīt to, kādā veidā sociālais darbinieks redz noteiktu problēmu vai tās risinājumu, kā arī to, kā izprot cilvēkus, kuriem palīdz. Vārdi ir valodas pamatvienības, tie apzīmē priekšmetus un parādības, to attiecības, vārdi palīdz izprast pasauli, bet, aplam lietoti, tie var arī maldināt. Tāpēc ir svarīgi iedziļināties lietoto vārdu nozīmēs, lai noskaidrotu, ko tie atklāj par sociālā darba būtību.

VĀRDNĪCAS MĒRĶIS UN TAPŠANA

Vārdnīcas izstrādes mērķis ir nodrošināt metodisko atbalstu sociālā darba speciālistiem, studentiem, pētniekiem un saistīto nozaru profesionāļiem, aptverot sociālā darba problemātiku visplašākajā nozīmē un sekmējot terminu vienotu izpratni, kas sabalsojas ar starptautiski lietoto sociālā darba terminoloģiju, teoriju un praksi, kā arī ir atbilstoša Latvijas situācijai.

Sociālais darbs ir starpdisciplināra un transdisciplināra profesija, kurā profesionālās zināšanas ir veidojušās gan dažādu zinātņu nozaru saskarē (piem., psiholoģija, pedagoģija, socioloģija, sociālā antropoloģija, psihiatrija, māszinības, ekonomika, vadības zinātne, ekoloģija), gan integrējot teorijā, pētījumos un praksē gūtās zināšanas (IFSW, 2014). Sociālā darba īstenošanā ir svarīgi pārzināt arī saskarīgo nozaru terminus un tos valodiskos līdzekļus, kas ļauj izprast un skaidrot klienta pasaules uztveri. Tādēļ vārdnīcā iekļauti kā sociālā darba, tā saistīto jomu termini un citas leksiskās vienības. Ņemot vērā, ka latviešu valodā trūkst profesionālās literatūras par sociālā darba vēsturi, kā arī sekojot nozīmīgāko ārzemju sociālā darba vārdnīcu paraugiem, šajā vārdnīcā iekļauti šķirkļi, kuros īsi aplūkoti sociālā darba attīstībai būtiskākie procesi un profesijas pamatlicēju ieguldījums. Ietverti arī sociālajā darbā nozīmīgāko starptautisko organizāciju apraksti. Ņemot vērā, ka latviešu valodā profesionālā literatūra par sociālā darba pamatiem joprojām ir skopa (piem., Esteres Zemītes sarakstītā mācību grāmata "Sociālā darba pamati" izdota 2003. gadā, un nākamajos 20 gados nekas jaunāks klāt nav nācis), vārdnīcā ietverti arī skaidrojumi par sociālā darba pamatjautājumiem. Tie gan nav termini, bet stabilas vārdkopas (piem., skaidrojumi par sociālā darba prakses līmeņiem vai mikrolīmeņa, mezolīmeņa un makrolīmeņa prakses metodēm sociālajā darbā).

Vārdnīca ir tapusi vairāk nekā trīs gadu garumā ar Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu Labklājības ministrijas īstenotā projekta "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās" ietvaros. To izstrādājis Latvijas Universitātes mācībspēku un pētnieku kolektīvs ciešā sadarbībā ar zinātnisko redkolēģiju un valodas redaktori. Terminu skaidrojumi regulāri apspriesti ar sadarbības partneriem no sociālā darba jomas profesionālajām organizācijām, nozaru ministrijām un sociālos darbiniekus izglītojošām valsts augstskolām, lai rezultātā iegūtu prakses vajadzībām atbilstošu vārdnīcas saturu. Autoru, redkolēģijas un partneru uzskati ne vienmēr sakrita, domstarpības dažkārt bija asas un diskusijas – karstas. Tas nāca par labu terminu atlasei un niansētākam skaidrojumam, kā arī centieniem latviskot vairākus terminus, par kuru atveidi latviešu valodā vienprātības nav joprojām (piemēram, par jēdzieniem *empowerment, mandated client, outreach work, resilience*).

Vārdnīcas tapšanas laikā sociālais darbs Latvijā pieredzēja vairākus būtiskus notikumus, kas ietekmējuši arī šī darba saturu. 2020. gadā tika pieņemts atjaunotais Sociālā darbinieka profesijas standarts; 2021. gadā tika izstrādāts un pieņemts Vadošā sociālā darbinieka profesijas standarts, nostiprinot maģistra līmeņa studiju lomu profesijas attīstībā; 2022. gadā tika apstiprināts aktualizētais Latvijas sociālo darbinieku ētikas kodekss, kurā ņemti vērā gan jaunināj umi "Globālā sociālā darba ētikas principu deklarācijā", gan situācijas Latvijas sociālā darba praksē, kuras līdz šim Ētikas kodekss neregulēja. Tapušas vairākas nozīmīgas

publikācijas, papildinot latviešu valodā pieejamo sociālā darba profesionālās literatūras un metodiskā materiāla klāstu.

Veidojot vārdnīcu, autoru kolektīvs balstījās gan Latvijas sociālā darba specifikā un Latvijas normatīvajos aktos sociālās labklājības jomā, gan starptautiskajā pieredzē sociālā darba attīstībā. Vārdnīcas izstrādē izmantotas gan nozīmīgākās sociālā darba rokasgrāmatas, terminu vārdnīcas un enciklopēdijas, gan plašs zinātniskās literatūras klāsts angļu valodā. Vienlaikus tas ir arī zināms ierobežojums, jo pastāv atšķirības sociālā darba attīstībā un tradīcijās anglosakšu zemēs un citās valstīs. Piemēram, spēcīgas sociālā darba tradīcijas ir arī Vācijā un Ziemeļvalstīs, kuru specifika dažādu ierobežojumu dēļ ņemta vērā mazākā mērā, nekā varētu vēlēties.

VĀRDNĪCAS UZBŪVE UN LIETOJUMS

Vārdnīcā iekļauti vairāk nekā 1320 terminu skaidrojumi. Šķirkļu atlase veidota, lai ietvertu nozīmīgākos sociālā darba profesionāļiem nepieciešamos praksi un teoriju raksturojošos terminus. To atlasē ievēroti sociālā darba attīstības un dažādības principi, kā arī izmantošanas un izplatības princips – cik plaši un bieži praksē termins tiek lietots, cik pamatota ir nepieciešamība to skaidrot. Terminu atlase un skaidrojumi veidoti atbilstoši tematiskajām grupām (piem., sociālā darba teorija, sociālās problēmas, sociālais darbs un psiholoģija). Vārdnīcas izveides grupa ir bijusi arī proaktīva globālā sociālā darba attīstībai atbilstošu šķirkļu izvēlē un, cik iespējams, adaptējusi Latvijas situācijai leksiskas vienības, kuras varētu kļūt aktuālas tuvāko gadu laikā (piem., "antirasistiskais sociālais darbs", "garīgi sensitīvs sociālais darbs", "militārais sociālais darbs"). Tur, kur tas bijis nepieciešams, izmantots atbilstošo valsts un starptautisko tiesību aktu piemērojamības princips – attiecīgā termina lietojums aplūkots, pirmkārt, profesionālajā jomā, bet, otrkārt, parādīts tā lietojums Latvijas Republikas normatīvo aktu un starptautisko tiesību aktu ietvaros. Jāpiebilst, ka, analizējot ārvalstu sociālā darba vārdnīcās un enciklopēdijās iekļautos šķirkļus, pārsteidza lielās atšķirības to izvēlē, skaidrojumos, skaidrojuma apmēros, kā arī piesardzīgā tendence sarežģītākus terminus vispār neiekļaut vārdnīcās, tā izvairoties no grūtībām to skaidrojumā. Centāmies nevairīties no sarežģītu, neviennozīmīgi interpretētu terminu iekļaušanas vārdnīcā. Skaidrojumu veidošanā ieguldīts liels oriģināls darbs.

Galvenie vārdnīcas uzbūves principi – loģiskums, ērta lietojamība, laba pārskatāmība un uztveramība, skaidrība, pašpietiekamība. Šķirkļi sakārtoti latviešu alfabēta secībā, burtus ar diakritiskajām zīmēm (piem., "a" un "ā") skatot kā atsevišķus burtus.

Tematisko grupu izkārtojuma loģika vārdnīcā ir šāda: 1) šķirkļi, kas tieši saistīti ar sociālo darbu; 2) ar cilvēku un sociālajām problēmām saistīti šķirkļi; 3) saskarīgo nozaru šķirkļi. Ņemot vērā sociālā darba un socioloģijas ciešo sasaisti, sabiedrību un sociālos procesus raksturojošās leksiskās vienības ir iekļautas ar socioloģiju saistītu šķirkļu grupā.

Mūsdienīga sociālā darba izpratne prasa arī izvairīties no cilvēka cieņu aizskarošiem un novecojošiem apzīmējumiem. Vārdi, no kuru lietošanas profesionālajā valodā ieteicams izvairīties, ir apkopoti vārdnīcā pirms Izmantoto avotu un literatūras saraksta. Novecojušo un neieteicamo apzīmējumu skaidrojumos tiek sniegts īss pamatojums, kādēļ sociālā darba speciālistiem nevajadzētu šos apzīmējumus lietot.

Arī šķirkļu veidošanā loģiskums (sistēmiskums), uztveramība un skaidrība, formas īsums ir galvenie principi.

(A) – lai lietotājam būtu ērtāk, parādīta šķirkļa sasaiste ar konkrētu tematisko grupu, uz to norāda lielais burts iekavās pirms šķirkļa vārda. Uzreiz aiz Izmantoto avotu un literatūras saraksta dots Tematisko grupu rādītājs, kurā šķirkļa vārdi sakārtoti alfabēta secībā pa tematiskajām grupām. Bieži bija grūti izšķirties, kurā tematiskajā grupā šķirklis būtu iekļaujams. Šādos gadījumos tā piederība konkrētajai tematiskajai grupai norādīta ar diviem burtiem, piem., (K, N), un Tematisko grupu rādītājā tas iekļauts abās grupās.

aprūpe – termins izcelts **treknrakstā**, dodot priekšroku vienskaitļa formai.

(*care*) – atbilstošais angļu valodas ekvivalents izcelts *slīprakstā* iekavās aiz latviskā šķirkļa vārda. Domājot par lietotāja ērtībām, tapis arī alfabētiskā secībā sakārtots anglisko ekvivalentu saraksts, kas atrodams pēc Tematisko grupu rādītāja. Dažviet pie šķirkļa vārda angliskā ekvivalenta lietota **zvaigznīte** (*assistant services**). Tas nozīmē, ka šis ir tuvākais iespējamais tulkojums angļu valodā Latvijas sociālās labklājības jomā lietotam specifiskam apzīmējumam, kuram nav precīza analoga angļu valodā.

1); 2); 3) vai a); b); c) – ja skaidrojumā dots uzskaitījums, cipari izmantoti galvenokārt gadījumos, kur svarīga ir uzskaitījuma secība vai tiek nošķirtas dažādas skaidrotā objekta nozīmes u. tml. Savukārt burti izmantoti galvenokārt uzskaitījuma vieglākai uztveramībai, bet secībai nav bijusi būtiska nozīme.

Sk. arī APRŪPES LĪMENIS – pēc skaidrojuma ar mazāka izmēra VERSĀĻIEM (lielajiem burtiem) norādīti saistītie šķirkļi.

Lit.: Barker, 2014 – saīsinātā pierakstā uzrādīta galvenā izmantotā vai ieteicamā literatūra un avoti. Ja šķirkļa skaidrojumā ietverts normatīvā akta pilns nosaukums, atsaucē šķirkļa beigās tas nav uzrādīts. Pilna bibliogrāfiskā norāde uz darba izstrādē izmantotajiem avotiem un literatūru atrodama vārdnīcas beigās Izmantoto avotu un literatūras sarakstā. Visi vārdnīcas veidošanā izmantotie

normatīvie akti ir apkopoti atsevišķā sadaļā šī saraksta sākumā. Atsauču un bibliogrāfisko norāžu veidošanā lietots APA stils (7. redakcija).

Ceram, ka vārdnīca rosinās turpmākas diskusijas par sociālā darba terminoloģijas attīstību latviešu valodā. Sociālā darba profesionāļiem novēlam būt aktīviem nozares terminoloģijas pilnveidošanā.

PATEICĪBAS

Vārdnīcas tapšanā ir ieguldīts ļoti daudzu cilvēku darbs, bez kura vārdnīca nebūtu tāda, kāda tā šobrīd tiek nodota lasītājam.

Vislielākā pateicība vārdnīcas autorēm un literārajai redaktorei par aizrautīgu un nesavtīgu darbu vairāk nekā trīs gadu garumā, jo projekta līdzekļi atļāva veidot vien 200 lappušu garu vārdnīcu, kurā šķirkļu skaidrojumi nepārsniegtu 450 burtzīmes. Pateicamies arī ģimenēm par pacietību un atbalstu.

Īpaša pateicība redkolēģijai – Signei Dobelniecei, Mārtiņam Mooram un Lolitai Vilkai. Viņi veltīja ļoti daudz laika un pūļu, palīdzot pilnveidot vārdnīcas saturu. Liels paldies sadarbības partneriem – Līgai Āboltiņai, Unai Lapskalnai, Dzintaram Mozgim, Līgai Roķei-Reimatei, Ilzei Skrodelei-Dubrovskai, Lienei Skujai, Anvaram Zavackim, Aurikai Zīverei. Viņi sniedza ļoti būtiskus komentārus gan šķirkļu izvēlei, gan to skaidrojumiem savās jomās. Paldies Danai Kalniņai-Zaķei par vērtīgiem ieteikumiem ar reliģiju saistīto šķirkļu izvēlē un Agitai Misānei par priekšlikumiem šķirkļu pilnveidei.

Esam lielu pateicību parādā recenzentēm Ritmai Rungulei un Feliciānai Rajevskai. Viņu komentāri, piezīmes un būtiskie ieteikumi bija lietišķi un ļoti noderīgi.

Pateicamies profesoram Daunim Aueram par angļu valodas pilnveidi kopsavilkumā un Dainai Grosai par angļu valodas redakciju vārdnīcā.

Vārdnīcas autori izsaka pateicību LZA Terminoloģijas komisijas priekšsēdētājam Mārim Baltiņam par daudziem vērtīgiem ieteikumiem sociālā darba terminu atveidē, to izpratnes precizēšanā.

Pateicamies arī projekta vadītājām Labklājības ministrijā Ilzei Kurmei un Maijai Muceniecei par atbalstu un pacietību. Sirsnīgs paldies LU SZF administrācijai par nesavtīgo palīdzību praktisko jautājumu risināšanā. Milzu paldies LU Akadēmiskā apgāda vadītājai Aijai Rozenšteinei par konsultācijām visā projekta garumā un par veiksmīgu sadarbību.

a

(J) **aborts** (*abortion*) ir grūtniecības izbeigšanās vai pārtraukšana. Nodala spontāno △, ko definē kā neprognozētu, dabisku grūtniecības izbeigšanos, un mākslīgo △, kad grūtniecība tiek pārtraukta medikamentozi vai ķirurģiski. Mākslīgais △ tiek vērtēts neviennozīmīgi un izraisa diskusijas par ētikas un reproduktīvo tiesību un veselības jautājumiem. Tā noliedzēji uzsver, ka nedzimis bērns ir dzīvība un △ ir pielīdzināms slepkavībai. △ atbalstītāji akcentē grūtnieces izvēles tiesības lemt par savu ķermeni un norāda, ka △ aizlieguma gadījumā tiktu veikti sievietes dzīvībai un veselībai bīstamie nelegālie △. Attieksmi pret △ atļauju vai aizliegumu sabiedrībā lielā mērā ietekmē reliģiskie uzskati, pārliecība un vērtības, kultūra un personiskā pieredze. △ potenciālās sekas ir reproduktīvās veselības problēmas, pēcaborta sindroms, kas var izpausties kā pašvērtējuma pazemināšanās, sarežģījumi attiecībās, sociālā izolēšanās, grūtības pārvaldīt emocijas. Sociālā darbinieka kā aizstāvja loma ir stiprināt pašnoteikšanos, palīdzēt pieņemt informētu lēmumu, izvērtējot katras izvēles potenciālās sekas, un jebkura lēmuma gadījumā sniegt atbalstu.

Lit.: Greasley & Kaczor, 2017

(J) **absolūtā nabadzība** (*absolute poverty*) ir minimālo resursu trūkums pamatvajadzību nodrošināšanai neatkarīgi no vispārējā dzīves līmeņa sabiedrībā, kurā cilvēks dzīvo. △ ietver ierobežotu pieeju pārtikai, drošam dzeramajam ūdenim, sanitārijai, pajumtei, veselībai, izglītībai un informācijai. Literatūrā lieto arī jēdzienus "ekstrēmā nabadzība" (*extreme poverty*) un "starptautiskā nabadzība" (*international poverty*). 2015. gadā ANO rezolūcijā tika definēts ekstrēmās nabadzības slieksnis jeb starptautiskais nabadzības slieksnis (kā to dēvē Pasaules Bankas terminoloģijā). 2022. gada septembrī Pasaules Bankas noteiktais starptautiskais nabadzības slieksnis ir 2,15 ASV dolāri dienā personai mājsaimniecībā, rēķinot pēc pirktspējas pasaules nabadzīgākajās valstīs.

Sk. arī NABADZĪBA, PAMATVAJADZĪBAS, RELATĪVĀ NABADZĪBA, STARPTAUTISKAIS NABADZĪBAS SLIEKSNIS

Lit.: Šiļņeva, 2000; UN General Assembly, 2015; World Bank, 2022

(J) **abstinence** (*abstinence*) latviešu valodā tiek skaidrota divējādi: 1) △ ir psihoaktīvo vielu lietošanas rezultātā radies fiziski un psiholoģiski smags stāvoklis. Šajā nozīmē △ kalpo kā saīsinājums abstinences sindroma jēdzienam, un tā to lieto gan ikdienā, gan profesionāļu valodā; 2) △ ir atteikšanās un atturēšanās (visbiežāk lieto saistībā ar alkohola vai citu psihoaktīvu vielu lietošanas, ēšanas vai arī dzimumattiecību pārtraukšanu).

Sk. arī ABSTINENCES SINDROMS

Lit.: Barker, 2014; ZVA, n. d.

(J) **abstinences sindroms** (*abstinence syndrome*) ir veģetatīvu, somatisku, neiroloģisku, psihisku traucējumu komplekss, kas rodas personai, kura atkarīga no psihoaktīvām vielām, pēc vielas lietošanas pārtraukšanas vai lietotās vielas daudzuma krasas samazināšanas. △ jeb paģiru sindroms rodas arī pēc alkohola un citu narkotisku vielu lietošanas lielā apjomā vai ilgstoši. △ biežākās izpausmes ir depresija, miegainība, nelabums, jutīgums pret gaismu un troksni, galvassāpes, muskuļu sāpes un ēstgribas traucējumi.

Sk. arī ABSTINENCE, ATKARĪBA

Lit.: Pīrāgs u. c., 2013

(F) **Adamsa Džeina** (*Jane Addams*, 1860–1935) ir nozīmīga persona sociālā darba profesijas attīstībā ASV un pasaulē, sociālā aktīvisma veicinātāja, sieviešu tiesību aizstāve. 1931. gadā △ piešķirta Nobela Miera prēmija. △ nodibināja pirmo un zināmāko apmetņu kustību (*settlement movement*) ASV (*Hull House*), kas bija paredzēta nabadzīgo iedzīvotāju iekļaušanai sabiedrībā. △ aizsāka virkni svarīgu iniciatīvu un programmu, tostarp izveidoja Imigrantu aizsardzības savienību (*Immigrants' Protective League*), Nepilngadīgo aizsardzības asociāciju (*Juvenile Protective Association*), kas bija pirmā nepilngadīgo tiesa ASV, kā arī Jauniešu psihopātijas klīniku (*Juvenile Psychopathic Clinic*), ko vēlāk nosauca par Jauniešu izpētes institūtu (*Institute for Juvenile Research*). △ palīdzēja ieviest sieviešu un bērnu aizsardzības tiesību aktus, bērnu nodarbinātības noteikumus un obligātās izglītības likumus. △ bija pirmā prezidente sieviete Nacionālajā labdarības un labošanas darbu konferencē (*National Conference of Charities and Corrections*), kas vēlāk tika pārdēvēta par Nacionālo sociālā darba konferenci (*National Conference of Social Work*). 20. gs. sākumā △ aktīvi darbojās starptautiskajā miera kustībā, iebilda pret ASV iesaistīšanos Pirmajā pasaules karā. Viena no Amerikas Pilsoņu brīvību savienības (*American Civil Liberties Union*) dibinātājiem.

Sk. arī APMETŅU KUSTĪBA, SUFRAŽISTES

Lit.: Deegan, 2013; Paul, 2016; Shields, 2017

(I) **adaptācija** (*adaptation*) sociālo zinātņu izpratnē ir divpusējs kontekstuāls process, kura laikā indivīds, grupa vai kopiena aktīvi pielāgojas sociālajai videi (tostarp morāles prasībām un normām, attiecībām). △ ir saistīta ar pārmaiņām, centieniem iekļauties, turpināt attīstītību jaunos apstākļos vai nepieciešamību apmierināt savas fiziskās, psiholoģiskās un sociālās vajadzības. Viens no sociālā darba prakses uzdevumiem ir klientu △ grūtību identificēšana un △ spēju stiprināšana, kā arī △ šķēršļu mazināšana. Neveiksmīgas △ rezultātā var rasties sociālās izolācijas draudi, kā arī marginalizācija un sociālā atstumtība.

Sk. arī SOCIĀLĀ ATSTUMTĪBA, SOCIĀLĀ INTEGRĀCIJA, SOCIĀLĀ IZOLĀCIJA, SOCIĀLĀ VIDE

Lit.: Barker, 2014; Terziev, 2017

(G) **administratīvā atstumtība** (*administrative exclusion*) ir situācija, kurā dalību valsts vai pašvaldības programmās un pakalpojumu saņemšanu nosaka ierobežojoši administratīvi un/vai organizatoriski nosacījumi, nevis iedzīvotāju vajadzības un atbilstība programmu un pakalpojumu saņemšanas kritērijiem. △ raksturo situācija, kurā programmu un pakalpojumu pieejamība iedzīvotājiem ir neskaidra, komplicēta vai birokratizēta. △ var izpausties, ja pakalpojumu saņēmējiem: a) trūkst informācijas par pakalpojumiem, tā ir noklusēta vai nepietiekama; b) lai iekļūtu programmās vai saņemtu pakalpojumus, jāizpilda komplicēti, grūti izprotami atlases kritēriji; c) piekļuves procedūra nav skaidra un pārskatāma. △ var smagāk skart atsevišķas grupas (piem., vientuļos seniorus, viena vecāka ģimenes, bezpajumtniekus, cilvēkus, kuriem trūkst digitālo prasmju).

Sk. arī ATSTUMTĪBA, BIROKRATIZĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, PERSONCENTRĒTĀ PIEEJA, STIGMA

Lit.: Brodkin & Majmundar, 2010; Larsson, 2020

(T) **adopcija** (*adoption*) ir tiesisks process, kurā persona vai laulātie pieņem bērnu par savu, uzņemoties tādas pašas tiesības un pienākumus kā pret bioloģiskajiem bērniem. △ uzdevums ir nodrošināt adoptējamam bērnam audzināšanu ģimenē, stabilu un harmonisku dzīves vidi. Atbilstoši Civillikumam ar △ izbeidzas bērna radniecības attiecības ar bioloģiskajiem vecākiem un viņu radiniekiem un ar tām saistītās personiskās un mantiskās tiesības un pienākumi pret viņiem. △ apstiprina vai atceļ tiesa, ņemot vērā bāriņtiesas lēmumu, kas piekrīt, ka △ ir bērna interesēs.

Sk. arī AIZBILDNĪBA, AUDŽUĢIMENE, RADNIECĪBA

(A) **advokāta loma**, arī **aizstāvja loma** (*role of advocate*) ir sociālā darbinieka profesionālo darbību kopums ar mērķi veicināt un nodrošināt indivīda, ģimeņu un grupu interešu pārstāvniecību mikrolīmenī, mezolīmenī un makrolīmenī. Pildot △, sociālā darbinieka uzdevums ir diskutēt, argumentēt un pārstāvēt savu klientu vajadzības un intereses, lai: 1) sniegtu atbalstu tiem, kas paši nevar izteikt savu viedokli un panākt savu tiesību respektēšanu; 2) nodrošinātu klientiem pieejamību pamata resursiem, piem., dzīvojamai platībai, veselības aprūpei; 3) palīdzētu izprast nepieciešamo informāciju un piekļūt pakalpojumiem. △ tiek īstenota, galvenokārt veicot konsultējošo un atbalstošo funkciju. △ ir tipiska un tradicionāla profesionālā loma sociālajā darbā, tomēr, veicinot pārmaiņas mūsdienu sociālās drošības politikā un attīstot jaunas sociālās programmas, tās nozīme dažkārt tiek nepamatoti piemirsta sociālā darba makrolīmeņa un mezolīmeņa praksē.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBA FUNKCIJAS, SOCIĀLĀ DARBINIEKA PROFESIONĀLĀS LOMAS

Lit.: Dalrymple & Boylan, 2013; Suppes & Wells, 2013

(N) **afektīvie traucējumi** (*affective disorder, affective mood disorder*) ir psihisko un uzvedības traucējumu grupa, kas saistīta ar indivīda domāšanu, emocijām un psihisko veselību. Afektīvos traucējumus izraisa fizioloģiskas pārmaiņas neiromediatoru sistēmā jeb neadekvātu signālu vadīšana starp nervu šūnām. Visbiežāk sastopamie △ ir klīniskā depresija un bipolāri afektīvie traucējumi. △ simptomātika var atšķirties pēc to smaguma pakāpes, taču nopietnos gadījumos iespējamas halucinācijas vai mānijas, kas var būt dzīvībai bīstamas, piem., pašnāvības mēģinājums.

Sk. arī DEPRESIJA, EKSOGĒNĀ DEPRESIJA, ENDOGĒNĀ DEPRESIJA, PSIHISKĀ VESELĪBA

Lit.: Harris & White, 2018

(J) **agresija** (*aggression*) ir emocionāla, psiholoģiska, fiziska vai cita veida savas vai citu personu drošību apdraudoša jūtu izpausme. △ izpaužas dusmīgā vai naidīgā attieksmē un/vai rīcībā pret sevi, citu indivīdu vai grupu. Uz sevi vērstu △ sauc par autoagresiju. △ lielākoties izpaužas kā vardarbība (emocionālā, psiholoģiskā, fiziskā, seksuālā, ekonomiskā vardarbība). Agresijai ir dažādi teorētiskie skaidrojumi, piem., instinktu teorija, frustrācijas teorija, sociālās iemācīšanās teorija, sociālās ģenētikas teorija par agresīvu uzvedību. △ jēdzienu lielākoties saista ar antisociālu un negatīvu rīcību, bet ir situācijas, kad indivīdam vai grupai △ var būt nepieciešama, piem., lai aizstāvētos, izdzīvotu.

Sk. arī AGRESIJAS TIPOLOĢIJA

Lit.: Harris & White, 2018; Mārtinsone un Miltuze II, 2015; Sturmey, 2017

(J) **agresijas tipoloģija** (*typology of aggression*) ir klasifikācija, kas ļauj strukturēt dažādus agresijas veidus. Pastāv vairākas △, kuru pamatā ir atšķirīgi kritēriji (piem., agresīvās darbības formas, veidi, funkcijas, iemesli, mērķi). Par impulsīvo (afektīvo) agresiju tiek saukta pēkšņa agresija, kas tiek veikta naida, dusmu vai citu negatīvu emociju iespaidā. Instrumentālā agresija izpaužas situācijās, kad agresija tiek īstenota mērķtiecīgi, piem., kad agresija tiek veikta pret upuri, kurš ir traucējis agresoram sasniegt kādu mērķi. Vienā no △ izšķir aktīvo un pasīvo agresiju. Pasīvā agresija izpaužas netiešā veidā, kad objektīvu apstākļu vai subjektīvās izjūtas dēļ nav iespēju to īstenot tieši. Pasīvās agresijas izpausmes: prasību ignorēšana, pienākumu, uzdevumu apzināta veikšana sliktākā kvalitātē, lēnāk; ieriebšana, aprunāšana.

Sk. arī AGRESIJA, DEVIANCE, PASĪVĀ AGRESIJA, VARDARBĪBA

Lit.: Crotty et al., 2014; Ramirez, 2009; Ramirez & Andreu, 2003

(G) **aģentūra** (*agency*) ir viens no organizāciju juridiskajiem statusiem Latvijā. Sociālās labklājības jomā △ veic valsts vai pašvaldības deleģētus uzdevumus kāda pakalpojuma īstenošanai. Valsts △ ir Ministru kabineta un/vai nozares ministra padotībā esoša iestāde, kurai ar likumu vai Ministru kabineta noteikumiem ir noteikta kompetence pakalpojumu sniegšanas jomā. Piemēram, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra sniedz sociālās apdrošināšanas pakalpojumus, Nodarbinātības valsts aģentūra sniedz pakalpojumus bezdarbniekiem un darba meklētājiem, specifiska sociālo uzdevumu kopa uzticēta Sociālās integrācijas valsts aģentūrai. Pašvaldības △ ir pašvaldības izveidota un finansēta iestāde, kurai ar pašvaldības saistošajiem noteikumiem ir noteikta kompetence pakalpojumu sniegšanas jomā, piem., △ statuss ir vairāku novadu sociālajiem dienestiem un sociālās aprūpes centriem.

Sk. arī NODARBINĀTĪBAS VALSTS AĢENTŪRA, VALSTS SOCIĀLĀS APDROŠINĀŠANAS AĢENTŪRA

Lit.: Publisko aģentūru likums

(T) **aizbildnis** (*guardian, kinship carer*) ir persona, kas nodrošina bez vecāku gādības palikuša bērna pilna laika aprūpi un audzināšanu ģimeniskā vidē, kā arī viņa tiesību un interešu aizsardzību. Latvijā △ ieceļ vai apstiprina Civillikumā noteiktajā kārtībā, un vienošanās par aprūpes pienākumu pārņemšanu nevar tikt veikta bez institūciju iesaistes. Par △ visbiežāk ieceļ vecvecākus, mātes vai tēva brāļus vai māsas, krustvecākus, vecākos brāļus, māsas vai citus pieaugušos, ar kuriem bērnam ir radniecīgas saites. Latvijā △ saņem pabalstu bērnu uzturēšanai un atlīdzību par △ pienākumu veikšanu, taču sociālo pakalpojumu pieejamība katrā pašvaldībā var ievērojami atšķirties. Angļu

valodā tiek lietoti arī jēdzieni *voluntary kinship care*, *informal kinship care*, kas apzīmē neformālu aprūpi un kuriem latviešu valodā nav atbilstoša termina.

Sk. arī AIZBILDNĪBA, BEZ VECĀKU GĀDĪBAS PALICIS BĒRNS

Lit.: Denby, 2016; Farmer & Moyer, 2008

(T) **aizbildnība** (*guardianship of a minor*) ir valsts noteikta tiesiska forma, lai nodrošinātu bērna tiesību un interešu aizsardzību. Bērnam, kurš palicis bez vecāku gādības, ieceļ aizbildni, kurš bērnam turpmāk aizvietos vecākus un pārstāvēs bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās. Vēsturiski △ bija sabiedrisks pienākums. Mūsdienās tiek prasīta aizbildņa piekrišana kļūt par bērna aizbildni.

Sk. arī AIZBILDNIS, ĀRPUSĢIMENES APRŪPE, BĒRNS ĀRPUSĢIMENES APRŪPĒ

(T) **aizgādnis** (*guardian*) ir persona, kas nodrošina aizgādnībā esošās personas, promesošas vai pazudušas personas mantas, mantojuma tiesību un interešu aizsardzību. Latvijā △ ieceļ bāriņtiesa normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā. △ ieceļ: a) personai ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem, kuras rīcībspēju ierobežojusi tiesa; b) personai, kurai tiesa nodibinājusi pagaidu aizgādnību; c) personai, kurai rīcībspēju tiesa ierobežojusi izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, kā arī alkohola vai citu apreibinošo vielu pārmērīgas lietošanas dēļ; d) promesošas vai pazudušas personas mantai; e) testamenta izpildīšanai; f) mantojumam. △ rīkojas par rīcībnespējīgu atzītas pilngadīgas personas vārdā.

Sk. arī AIZGĀDNĪBA

Lit.: Bāriņtiesu likums; Civillikums

(T) **aizgādnība** (*guardianship*) ir likumā noteikta forma tādas personas tiesību aizsardzībai un pienākumu īstenošanai, kuras rīcībspēja ir ierobežota, kā arī bez pārvaldītāja palikušas mantas aizsardzībai un saglabāšanai. Personai, kurai ir garīga rakstura vai citi veselības traucējumi un kura nespēj saprast savas darbības nozīmi vai vadīt savu darbību, tiesa var nodibināt pagaidu △ bez rīcībspējas ierobežojuma, ja: 1) tas steidzami nepieciešams personas interesēs; 2) traucējumi ir pārejoši; 3) persona ar savu aktīvo darbību nespēj radīt sev kaitējumu. Pagaidu △ nodibina, ja tas ir vienīgais veids, kā aizsargāt personas intereses.

Sk. arī AIZGĀDNIS

Lit.: Bāriņtiesu likums, Civillikums

(T) **aizskaršana** (*insulting*) ir indivīda vai grupas necienīga rīcība (mērķtiecīga vai neapzināta), kuras rezultātā cilvēks jūtas diskriminēts vai pazemots rases, etniskās izcelsmes, reliģijas, pārliecības, invaliditātes, vecuma, seksuālās orientācijas, dzimuma, veselības stāvokļa, ārējā izskata, nacionālas vai sociālas izcelsmes, mantiskā, ģimeniskā vai citu stāvokļu dēļ. △ ir identificējama arī situācijās, kas saistītas ar iebiedējošas, naidīgas, degradējošas, pazemojošas, aizvainojošas vides radīšanu.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, NETIEŠA DISKRIMINĀCIJA

(J) **aizspriedumi** (*prejudice*) ir nepamatots, visbiežāk negatīvs, bieži vien novecojis uzskats un attieksme. △ var kļūt par šķērsli saprātīgam, pareizam spriedumam/rīcībai un var nostiprināties diskriminējošos paradumos un likumos, kas ierobežo kādu sabiedrības grupu. Viens no sociālā darba uzdevumiem ir mazināt sabiedrības △ pret dažādām klientu grupām un indivīdiem.

Sk. arī AIZSPRIEDUMI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, EIDŽISMS, SPĒJISMS, STEREOTIPI

Lit.: Barker, 2014

(A) **aizspriedumi sociālajā darbā** (*prejudice in social work*) ir sociālā darbinieka nepamatots, visbiežāk negatīvs, viedoklis un attieksme pret indivīdu, grupu vai kopienu. △ var negatīvi ietekmēt sociālo politiku, sociālo pakalpojumu attīstību, sociālā darba procesu, piem., izvērtējot klienta situāciju, sastādot intervences plānu, pieņemot lēmumu par sociālā pakalpojuma piešķiršanu.

Sk. arī AIZSPRIEDUMI, DISKRIMINĀCIJA, MARGINALIZĀCIJA, STEREOTIPI

Lit.: Barker, 2014; Parrillo II, 2008

(C) **aizstāvības pieeja** (*advocacy approach*) ir sociālā darbinieka aktīva iestāšanās par indivīdu, grupu, visas sabiedrības interesēm ar mērķi nodrošināt sociālo taisnīgumu un stiprināt cilvēku un grupu rīcībspēju. △ veicina vienlīdzīgu iespēju sabiedrību, kur katram tās loceklim ir vienlīdzīgas iespējas īstenot savu potenciālu. Aizstāvība var būt vērsta uz indivīdu, grupu, kopienas daļu, cilvēku apvienību. △ attiecas: 1) uz klientu, kura tiesības tiek apspiestas un vajadzības netiek uzklausītas; 2) uz personas–vides sistēmām, kuru ietvaros sociālais darbinieks cenšas panākt pozitīvas izmaiņas; 3) uz pašu sociālo darbinieku, kurš ir pārmaiņu veicinātājs, rada iespējas paust viedokli, aktualizēt klienta vajadzības un panākt sociālo taisnīgumu. △ īstenošanā ir nepieciešama proaktīva, atsaucīga un līdzdalīga pieeja sociālā darba praksē. Īstenojot △, sociālais darbinieks apkopo noteiktu mērķa grupu vajadzības, izstrādā priekšlikumus, papildinājumus un rosina izmaiņas normatīvajos aktos, kā arī izzina iespējamos riskus, kas varētu rasties kādu lēmumu pieņemšanas vai

rīcības rezultātā. Sociālais darbinieks iestājas par to, lai dažādi resursi (piem., programmas, pakalpojumi) būtu pieejami un efektīvi, aizstāv indivīdu un grupu tiesības, organizē publiskus protestus, veicina iedzīvotāju apvienošanos organizācijās. △ ir īpaši raksturīga radikālajam, kritiskajam un strukturālajam sociālajam darbam.

Sk. arī PIEEJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, RADIKĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Dalrymple & Boylan, 2013; Hepworth et al., 2017; Turner, 2017; Turner & Rowe, 2013

(A) **aizstāvja loma**, sk. **advokāta loma**

(D) **aktivitāšu grupa** (*activity group*) ir viens no sociālā darba ar grupu veidiem, kura pamatā ir mērķtiecīgi organizētas un praktiskas aktivitātes. △ dominē kopīga darbošanās, kas veicina dalībnieku saskarsmes un citu prasmju attīstīšanu, kā arī stiprina dalībnieku pozitīvu pašvērtējumu. Šādas grupas ir īpaši efektīvas darbā ar bērniem un citām sociālā darba mērķa grupām, kuru dalībniekiem ir grūtības verbāli formulēt domas vai sajūtas, vai arī tiem, kuri nav gatavi tieši runāt par sāpīgām un stigmatizējošām problēmām.

Sk. arī GRUPU VEIDI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, METODES SOCIĀLAJĀ DARBĀ AR GRUPU, SOCIĀLAIS DARBS AR GRUPU

Lit.: Gitterman & Salmon, 2009; Wayne, 2001

(G) **aktivizācijas politika** (*activation policy*) ir savstarpēji atbalstošu politiku kopums, kas attiecas uz tādiem darba tirgus un sociālās iekļaušanas pasākumiem, kam raksturīga materiālā atbalsta saistīšana ar nodarbinātību un sociālo līdzdalību (piem., līdzdalība sabiedriskajos darbos vai apmācībā ir nosacījums cita atbalsta saņemšanai). △ ilgtermiņā var paaugstināt darbaspēka piedāvājumu un mazināt pabalstu pretendentu loku. △ veicina mazaizsargāto grupu (piem., jauniešu, ilgstošo bezdarbnieku, senioru, cilvēku ar invaliditāti) sociālo iekļaušanu. Dažās valstīs (piem., Zviedrijā) pašvaldību sociālie dienesti ir galvenie △ īstenotāji. △ var izpausties tieši (piem., sabiedriskie darbi) un netieši (piem., transporta izmaksu kompensācijas nodarbinātajiem). Latvijā △ ir starpnozaru joma, sociālajiem darbiniekiem sadarbojoties ar nodarbinātības un probācijas sistēmas darbiniekiem.

Sk. arī ALGOTIE PAGAIDU SABIEDRISKIE DARBI

Lit.: Eiropas Komisija, 2013, 2017; Thorén, 2008

(G, I) **aktīva novecošana** (*active ageing*) ir jēdziens, kas ietver veselības, līdzdalības un drošības iespēju optimizēšanas procesus, kas vērsti uz dzīves kvalitātes uzturēšanu un uzlabošanu bioloģiskās novecošanās gaitā. Iedzīvotāju novecošana ir sociālās labklājības un finansiālās stabilitātes problēma, tostarp

valsts ekonomiskā līdzsvara saglabāšana saistībā ar ekonomiski aktīvo iedzīvotāju grupu un vecākās paaudzes demogrāfisko disproporciju. Risinājumi disproporcijas mazināšanai tiek piedāvāti, izvirzot △ stratēģiju. △ mērķis ir pagarināt veselīgos dzīves gadus un uzlabot dzīves kvalitāti, cilvēkam novecojot. △ ietekmējošie faktori: ekonomiskais stāvoklis, veselības un sociālo pakalpojumu pieejamība, uzvedība, personiskās rakstura iezīmes, apkārtējā vide, sociālā dzīve. △ iezīmē paradigmas maiņu attiecībā uz vecāka gadagājuma cilvēku lomu sabiedrībā. △ politikas veicināšana var palīdzēt novērst starppaaudžu konfliktus. Kopš 2016. gada Latvijā tiek īstenota Aktīvās novecošanās stratēģija ilgākam un labākam darba mūžam.

Sk. arī DZĪVES KVALITĀTE, NOVECOŠANA, PAAUDŽU SOLIDARITĀTE

Lit.: Tymowski, 2015; WHO, 2002b

(D) **aktīvā klausīšanās** (*active listening*) ir viena no pamata metodēm konsultēšanā sociālajā darbā ar gadījumu. △ paņēmieni ir neverbāli (piem., atbalstoša acu kontakta veidošana, atvērta ķermeņa valoda, pamāšana ar galvu, smaidīšana) un verbāli (atkārtošana, atspoguļošana, pārfrāzēšana, precizēšana jeb noskaidrošana, jautājumu uzdošana, teiktā apkopošana, kā arī pārveidošana (*reframing*)). Nozīmīgs △ paņēmiens ir arī atgriezeniskās saites sniegšana, kas apliecina, ka teiktais ir saklausīts.

Sk. arī ATGRIEZENISKĀ SAITE, KONSULTĒŠANA, PSIHOSOCIĀLĀ KONSULTĒŠANA

Lit.: Apine, 2021b; Woodcock-Ross, 2016

(M) **akulturācija** (*acculturation*) ir sociālo, psiholoģisko un kultūras pārmaiņu process, kas izriet no divu atšķirīgu kultūru līdzsvarošanas, vienlaikus pielāgojoties sabiedrības dominējošai kultūrai. △ ir saskarsmē nonākušu dažādu kultūru indivīdu vai grupu savstarpējas mijiedarbības process, kurā vienas kultūras indivīdi vai grupas daļēji vai pilnībā pārņem citas kultūras elementus – vārdus, valodu, idejas, vērtības, normas, uzvedību. △ process ietver kultūru saskari, abpusēju ietekmi un izmaiņas. Tiek nodalīti vairāki △ modeļi – integrācija, asimilācija, segregācija, marginalizācija.

Sk. arī KULTŪRA, MULTIKULTURĀLISMS

Lit.: Berry, 1997; Sakamoto, 2007

(N) **Alcheimera slimība** (*Alzheimer disease*) ir ar novecošanu saistīta organiska un progresējoša smadzeņu deģenerācija. Lai gan △ ir saistāma ar novecošanu, nav izslēgta iespēja, ka slimības simptomi var parādīties jau agrīnākā vecumā, īpaši, ja slimības gēni tiek mantoti. △ nosaukta neirologa Aloiza

Alcheimera (*Alois Alzheimer*) vārdā, kurš 1907. gadā pirmais aprakstīja šo slimību. △ ir visplašāk sastopamais demences veids, ko raksturo perēkļu veidošanās smadzeņu struktūrā, kas noved pie smadzeņu šūnu zaudēšanas. △ rašanās iemesli ir neskaidri, tiek pieņemts, ka tās pamatā ir dažādu faktoru kombinācija, piem., vecums, ģenētiskais mantojums, vides faktori. △ ietekmē cilvēka funkcionēšanu, rada psihisko procesu traucējumus, piem., atmiņas pavājināšanos, mācīšanās, uztveres, uzmanības un atpazīšanas grūtības. Slimību pavada dezorientācijas un apmulsuma periodi, kas var kombinēties ar afāziju (runas traucējumi) un agnoziju (objektu neatpazīšana). Var tikt novērota arī depresija, apātija, letarģija vai pārlieku liela aktivitāte, atkārtotas, monotonas kustības, aizkaitināmība, agresivitātes epizodes un krasas garastāvokļa maiņas. △ nav izārstējama, tāpēc ļoti svarīga ir atbilstoša individuāla un personcentrēta sociālā aprūpe.

Sk. arī DEMENCE

Lit.: Alzheimer's Association, 2021; Pierson & Thomas, 2010; Rabins et al., 2007

(G) **algotie pagaidu sabiedriskie darbi** (*paid temporary public work**) ir organizēts aktīvās nodarbinātības pasākums bezdarbniekiem sociālo iemaņu un prasmju uzturēšanai, īpaši sociāli ekonomiskās krīzes un bezdarba pieauguma apstākļos. △ nodrošina pamata iztikas līdzekļus. Šos darbus pārsvarā organizē pašvaldības sadarbībā ar sabiedriskajām organizācijām, iestādēm un arī privātajiem uzņēmējiem. Termins raksturīgs Latvijas sociālā atbalsta sistēmai.

Sk. arī AKTIVIZĀCIJAS POLITIKA

Lit.: NVA, 2022a

(G) **alimenti** (*alimony*) ir novecojis tiesību termins. Ikdienā bieži lietots apzīmējums uzturlīdzekļiem, kuri maksājami bērna uzturēšanai vecāku šķiršanās gadījumā. Ar △ saprot uzturlīdzekļus ne tikai bērnam, bet arī bijušajam laulātajam.

Sk. arī ĢIMENES POLITIKA, UZTURLĪDZEKĻI

Lit.: Barker, 2014

(J) **alkoholisms** (*alcoholism*) ir viens no vieliskās atkarības veidiem, kuram ir raksturīgas tādas pazīmes kā tolerances jeb noturības pieaugums, nepārvarama tieksme pēc alkohola un nekontrolējama alkohola lietošana, lai gan ir zināms par negatīvām biopsihosociālām sekām. △ var būt: a) psiholoģiskās atkarības līmenī; b) fiziskās atkarības līmenī. Ilgstošs △ izraisa cilvēka psiholoģisku, garīgu un fizisku degradāciju, kā arī negatīvi ietekmē visas sociālās funkcionēšanas jomas (piem., attiecības ģimenē, partnerattiecības,

sociālos kontaktus, nodarbinātību, ienākumus, brīvo laiku). △ un tā atkarības līmeni nosaka pēc △ pazīmju kopuma. Medicīnā △ klasificē kā slimību atbilstoši SSK-10. Sociālā darba praksē △ ir viena no izplatītākajām sociālajām problēmām, kuras mazināšanā tiek lietota starpdisciplināra pieeja, kā arī mikrolīmeņa, mezolīmeņa un makrolīmeņa prakses metodes. △ izplatības ierobežošanā būtiska nozīme ir pakalpojumiem un programmām primārās, sekundārās un terciārās prevences līmeņos. △ izplatību var ietekmēt arī citas sociālās problēmas, piem., ilgstoša nabadzība, ilgstošais bezdarbs, kopienas, kurās alkohola lietošana ir kļuvusi par paradumu. Sociālā darba prakse ir saistīta ne tikai ar tiešo un netiešo darbu ar alkohola atkarīgiem cilvēkiem individuāli, grupās un kopienā, bet arī ar △ sekām (piem., bērni ar augļa alkohola sindromu un citiem garīgās attīstības traucējumiem, vardarbība pret bērnu un vardarbība ģimenē, līdzatkarība).

Sk. arī LĪDZATKARĪBA, MINESOTAS MODELIS, TERAPEITISKĀ KOPIENA, VIELISKĀ ATKARĪBA

Lit.: Parrillo I, 2008

(H) **alternatīvā aprūpe** (*alternative care*), sk. **ārpusģimenes aprūpe**

(D) **alternatīvā komunikācija** (*alternative communication*) ir informācijas apmaiņa, kurā runas un rakstu valodas simbolu jeb vārdu vietā tiek izmantotas komunikatīvu simbolu sistēmas – vizuāli uztveramas cilvēka ķermeņa kustības un darbības, zīmējumi un grafiskas zīmes. △ aizstāj verbālo runu, un tā ir iespēja saziņai ar cilvēkiem, kuriem ir ierobežotas spējas izmantot verbālo komunikāciju. Biežāk lietotie △ veidi ir attēli, piktogrammas, Braila raksts, zīmju valoda, priekšmetiskie simboli. △ palīglīdzekļu klāsts ir plašs – no vienkāršākiem līdzekļiem (piem., papīrs) līdz sarežģītām datorprogrammām un elektroniskām ierīcēm. △ veidu un līdzekļus piemēro, individuāli izvērtējot klienta īpašās vajadzības.

Sk. arī BRAILA RAKSTS, FUNKCIONĀLIE TRAUCĒJUMI, KOMUNIKĀCIJA, SASKARSME, ZĪMJU VALODA

Lit.: Boesch & Da Fonte, 2019; Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi, n. d.

(P, S) **altruisms** (*altruism*) ir nesavtīga gādība un rūpes par citu labbūtību, labklājību. △ ir cilvēka pašaizliedzīga gatavība darboties citu cilvēku vai sabiedrības labā. △ motivē iesaistīties brīvprātīgajā darbā, labdarības aktivitātēs un citu cilvēku interešu pārstāvēšanā, nesaņemot par to atlīdzību. △ ir egoisma pretstats.

Sk. arī BRĪVPRĀTĪGAIS DARBS, EGOISMS, LABDARĪBA

Lit.: Abercrombie et al., 2006; Harris & White, 2018; Mārtinsone un Miltuze II, 2015

(P) **ambivalence** (*ambivalnce*) ir jēdziens, ar kuru psiholoģijā raksturo pretrunīgas, neviennozīmīgas, pretējas jūtas vai attieksmi. Piemēram, cilvēks pret kādu personu vienlaikus jūt gan mīlestību, gan spēcīgas dusmas.

(T) **amnestija** (*amnesty*) ir atbrīvošana no brīvības atņemšanas soda par izdarītajiem noziegumiem vai tālākas tā izciešanas. Latvijā △ ir piemērojama personām, kuras nozieguma veikšanas brīdī ir bijušas nepilngadīgas, personām ar invaliditāti, grūtniecēm un sievietēm, kuru audzināšanā ir nepilngadīgi bērni, sievietēm, kuras ir vecākas par 55 gadiem, un vīriešiem, kuri ir vecāki par 60 gadiem, kā arī personām, kuras izdarījušas noziegumu aiz neuzmanības. △ piemērošanas nosacījumi ir apkopoti Amnestijas likumā.

Sk. arī NOTIESĀTA PERSONA, NOZIEDZĪGS NODARĪJUMS, NOZIEGUMS

(O) **analfabētisms** (*illiteracy*) ir būtisks rakstpratības un rēķinpratības trūkums. Sadzīvē △ jēdzienu nereti lieto, lai apzīmētu pamata zināšanu trūkumu kādā nozarē. △ dēļ cilvēks nevar pilnvērtīgi piedalīties sociālajā dzīvē un veikt ikdienas darbības, piem., maksāt rēķinus, aizpildīt veidlapas. Sociālajā darbā cilvēku, kuram trūkst lasītprasmes un rakstītprasmes, nav korekti saukt par "analfabētu", jo šis apzīmējums ir noniecinošs.

Sk. arī FUNKCIONĀLAIS ANALFABĒTISMS

Lit.: UNESCO, 2006

(P) **analītiskā psiholoģija**, arī **analītiskā terapija** (*analytical psychology, analytical therapy*) ir viens no dziļu psiholoģijas un psihoterapijas virzieniem, kuru 20. gs. sākumā, atdaloties no Zigmunda Freida (*Sigmund Freud*) psihoanalīzes pieejas, izstrādāja un attīstīja Šveices ārsts psihiatrs Karls Gustavs Jungs (*Carl Gustav Jung*). △ sauc arī par Junga analīzi (*Jungian analysis*) vai Junga psiholoģiju (*Jungian psychology*). △ centrā ir tādi cilvēka psihes struktūras elementi kā Ego, apziņa un bezapziņa, individuālais un kolektīvais, kompleksi, arhetipi, Ēna, Anima/Animus, Patība, kā arī tādi koncepti kā personības tipi, individuācija, pusmūža krīze un kultūras trauma. △ tiek uzsvērta ideja par psihes autonomu pašdziedināšanās spēju un tieksmi uz vienotību, veselumu. Psihoterapijas darbā apzināto un neapzināto psihisko procesu izpratnei tiek lietota sapņu analīze, zīmējumu un citas radošās darbības analīze, smilšu spēles terapijas metode, pasaku analīze un aktīvā iztēle. △ pievērš uzmanību arī cilvēka dzīves jēgas, garīguma un kultūras jautājumiem. △ savā pastāvēšanas laikā pamatā ir attīstījusies trīs virzienos: a) klasiskā skola; b) attīstības skola; c) arhetipiskā skola. Sociālajā darbā vērojamas dažādu psihoanalīzes virzienu un skolu ietekmes. Sociālā darba praksē △ lielākoties tiek lietota K. G. Junga

izstrādātās personības tipoloģijas teorijas ietvaros, kā arī izmantojot atsevišķas metodes psihosociālajā darbā, mākslu terapijā un smilšu spēles terapijā.

Sk. arī ARHETIPI, BEZAPZIŅA, DZĪĻU PSIHOLOĢIJA, EGO, KOMPLEKSS

Lit.: Bite u. c., 2016

(O) **andragoģija** (*andragogy*) ir alternatīvs pedagoģijas virziens, kas orientēts uz pieaugušo izglītību (kā sinonīms tiek lietots arī jēdziens "pieaugušo pedagoģija"). Jēdziens var tikt lietots vēl divās dažādās nozīmēs: 1) pievēršot uzmanību bērna un pieaugušā mācīšanās atšķirībām; 2) pievēršot uzmanību pieaugušo izglītības specifikai sociālajā darbā, personāla vadībā un kopienas organizācijā. △ pēta personības attīstību, pašrealizāciju, pilsonisko līdzdalību sabiedriskajos procesos un konkurētspēju darba tirgū. △ tiek īstenota formālā, neformālā un ikdienas mācīšanās veidā un ietver visas mācīšanās darbības, kas seko pēc pamata izglītības iegūšanas. △ mācīšanos skaidro, izmantojot sadarbības modeli, kurā: 1) mācīšanās process tiek virzīts uz neatkarīgas personības veidošanu, balstoties uz personisko pieredzi; 2) persona ir gatava līdzdarboties; 3) persona ir motivēta izglītoties. Sadarbība ir veiksmīga tad, ja ir pozitīvi centieni sasniegt mērķi, drošības izjūta mācību aktivitātēs, savas identitātes apzināšanās un iespēja to paust; ir panākumu izvērtējums jeb atgriezeniskā saite. Attieksmes maiņa ir galvenais resurss jaunu sociālo lomu, zināšanu un prasmju apguvē. Biežāk lietojamās metodes △ ir diskusija, demonstrācija, simulācija, sokratiskais dialogs, individuālo projektu modelēšana, domu karte u. c.

Sk. arī DOMU KARTE, MŪŽIZGLĪTĪBA, PEDAGOĢIJA, SOKRATISKAIS DIALOGS, TĀLĀKIZGLĪTĪBA

Lit.: Knowles et al., 2015; NE

(D) **animācija** (*animation*) pieder pie radošo metožu grupas, un tai ir vairāki skaidrojumi: a) △ tiešā nozīmē ir dzīvības iedvešana kaut kam, radot iluzoru priekšmeta, figūras, attēla kustību telpā, to manipulējot vai vadot; b) △ ir ar kino saistīts mākslinieciska paņēmiens; c) △ ir vizuāli plastiskās mākslas terapijas metode, ko lieto psiholoģijā, psihoterapijā, sociālajā pedagoģijā, arī sociālajā darbā ar dažādām mērķa grupām, un tā ir vērsta uz sociālo prasmju un problēmu risināšanas prasmju attīstīšanu, uztveres par apkārtni bagātināšanu un pašapziņas paaugstināšanu. Darbā ar bērniem un jauniešiem △ visefektīvāk sekmē starppersonu radošu saskarsmi, jūtu izpaušanu, bagātina emocijas un iedzīvina dažādus uzvedības modeļus.

Sk. arī MĀKSLU TERAPIJA

(E) **anketa** (*questionnaire*) plašākā nozīmē ir informācijas iegūšanas līdzeklis, šaurākā nozīmē – pētījumu veikšanas pamatinstruments sociālajās zinātnēs. Anketā jautājumus klasificē galvenokārt pēc funkcijām, ko tie pilda, un formāta. Pēc funkcijām nodala saturiskos jautājumus un demogrāfiskos jautājumus. Saturiskie jautājumi var būt par: a) uzvedību, rīcību vai notikumiem; b) attieksmēm; c) zināšanām. Demogrāfiskie jautājumi (par dzimumu, vecumu, dzīvesvietu, izglītību u. c.) raksturo respondentu. Pēc formāta nošķir trīs jautājumu veidus: slēgtos (ar dotiem atbilžu variantiem, var tikt lietotas standartizētas atbilžu skalas), atvērtos (respondents sniedz īsu atbildi brīvā formā) un daļēji slēgtos.

Sk. arī APSEKOJUMS, APTAUJA, KVANTITATĪVS PĒTĪJUMS

Lit.: NE

(G) **ANO Bērnu tiesību konvencija** (*United Nations Convention on the Rights of the Child*) ir viens no nozīmīgākajiem starptautiskajiem tiesību aktiem bērnu pamattiesību un brīvību aizsardzības nodrošināšanai. Līdz ar △ pieņemšanu bērns tika atzīts par patstāvīgu tiesību subjektu un bērnu tiesības pirmo reizi ieguva arī starptautisko tiesību spēku. △ definē, kas ir bērns, paskaidro viņa tiesības un valdību atbildību šo tiesību aizsardzībā. △ aptver bērnu pilsoniskās, politiskās, sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības no dzimšanas līdz pilngadības sasniegšanai, kas dažādu valstu nacionālajos likumos ir noteikta atšķirīgi. Konvencijā īpaši uzsvērts, ka jautājumi, kuri skar bērnu, ir jāizskata, ņemot vērā konvencijas četrus vadošos principus: 1) bērna labāko interešu principu (3. pants); 2) diskriminācijas aizlieguma principu (2. pants); 3) bērna tiesības paust savu viedokli un tikt uzklausītam (12. pants); 4) bērna tiesības uz dzīvību un attīstību (6. pants). △ ir trīs papildprotokoli, kas paredz bērnu īpašu aizsardzību vecumā līdz 18 gadiem. Pirmais papildprotokols ir par bērnu aizsardzību no tirdzniecības ar bērniem, no iesaistes bērnu prostitūcijā un pornogrāfijā. Otrais papildprotokols ir par bērnu aizsardzību no iesaistīšanas bruņotos konfliktos. Trešais papildprotokols izveido mehānismu, kas izskata personu sūdzības par iespējamiem konvencijas pārkāpumiem tās dalībvalstīs. Latvija ir pievienojusies △ Pirmajam un Otrajam papildprotokolam, bet nav atzinusi Bērnu tiesību komitejas kompetenci izskatīt sūdzības par iespējamiem konvencijas pārkāpumiem Latvijā. △ pieņemta ANO Ģenerālajā asamblejā 1989. gadā, tā stājusies spēkā 1990. gadā. Latvija pievienojusies konvencijai 1992. gadā. Atbilstoši konvencijas 44. pantam tās dalībvalstīm periodiski jāsniedz ziņojumi par konvencijas normu ieviešanu nacionālā līmenī.

Sk. arī BĒRNA LABĀKĀS INTERESES, BĒRNS, CILVĒKTIESĪBAS

Lit.: ANO, 1989

(S) **anomija** (*anomie*) ir stāvoklis sabiedrībā, kam raksturīgs indivīda un kopienas kopīgu vērtību trūkums, sociālo un tiesisko normu nefunkcionēšana, sociālo saišu vājināšanās, kultūras un politiskā atsvešināšanās. Indivīda līmenī △ raksturo arī atsvešinātība no sevis, bezspēcība un skaidras pārliecības trūkums. △ tiek novērota sabiedrībās strauju sociālu, politisku, ekonomisku un kultūras pārmaiņu laikā. △ izpratne tiek saistīta ar Emila Dirkema (*Emile Durkheim*) darbiem, īpaši ar grāmatu "Darba dalīšana sabiedrībā" (1893; tajā △ tiek raksturota kā tāds sabiedrības stāvoklis, kurā sociālās institūcijas nespēj nodrošināt sabiedrības morālo vadību) un pētījumu "Pašnāvība" (1897; tajā △ raksturota kā cilvēka normatīvās integrācijas defekts).

Sk. arī NORMAS, VĒRTĪBAS

Lit.: Harris & White, 2018; Misāne, 2018

(N) **anoreksija** (*anorexia nervosa*) ir viens no ēšanas traucējumiem, ko raksturo tīša badošanās, kam pamatā ir nepārvarama vēlme mazināt svaru. Šo vēlmi izraisa indivīda emocionālie un uztveres traucējumi par sava ķermeņa izskatu un svaru. △ izpaužas kā minimāla kaloriju uzņemšana, pārmērīga fiziska slodze, kas izraisa kritisku ķermeņa masas zudumu un var būt dzīvībai bīstama.

Sk. arī ĒŠANAS TRAUCĒJUMI, BULĪMIJA

Lit.: Mārtinsone un Miltuze II, 2015

(A) **ANSE**, sk. **Eiropas Nacionālo supervīzijas organizāciju asociācija**

(A) **antirasistiskais sociālais darbs** (*anti-racist social work*) ir sociālā darba prakse, kas palīdz pārvarēt uz rases vai tautības pazīmēm balstītas negatīvas attieksmes un izturēšanos. △ uzsver vienlīdzību, toleranci un dažādības pieņemšanu, šajā darbā svarīga ir sociālā darbinieka kultūras kompetence, etniskais jūtīgums, kritiska un refleksīva pieeja kultūras normām plašākā sabiedrībā, kā arī institucionālajai praksei un rutīnas procedūrām konkrētā iestādē. △ ir cieši saistīts ar spēcināšanas pieeju un rīcībspējas perspektīvu. △ ir svarīgs ne tikai sabiedrībās, ko raksturo liela rasu dažādība un augsts etnisko minoritāšu īpatsvars, bet jebkurā sabiedrībā, kurā kāda tās daļa pauž rasistiskus uzskatus. 21. gs. △ nozīmi akcentē globalizācijas temps, sociālo problēmu internacionalizēšanās, terorisma un vardarbīgo konfliktu draudi, globālās migrācijas pieaugums, reliģiskais fundamentālisms un izteikti labēju uzskatu izplatīšanās. △ ir vērsts uz cilvēktiesību aizstāvību, sociālā taisnīguma un vides taisnīguma veicināšanu, kā arī aktīvu pilsonisku nostāju.

Sk. arī CILVĒKTIESĪBAS, PRETAPSPIEŠANAS PIEEJA, RASISMS, SOCIĀLAIS TAISNĪGUMS, SPĒCINĀŠANAS PIEEJA

Lit.: Bartoli, 2013; Dominelli, 2018; Harris & White, 2018

(R) **antisemītisms** (*anti-Semitism*) ir nacionāls vai reliģisks naids, aizspriedumi vai diskriminācija, kas vērsta pret ebrejiem kā grupu vai konkrētiem pie šīs grupas piederīgiem indivīdiem. △ var izpausties vairākās formās – reliģiskā, politiskā, sociālā, ekonomiskā, kultūras, etniskā un rasistiskā.

Lit.: Ļenskis un Bērziņš, 2015

(J) **antisociāls** (*antisocial*) vispārīgā nozīmē ir tāds, kas ir pretsabiedrisks, sabiedrībai naidīgs vai kaitīgs, arī pretējs sabiedrības normām, likumiem un paražām. Psihiatrijā un psihoterapijā jēdziens tiek saistīts ar antisociālas personības traucējumiem pēc noteiktu pazīmju izvērtēšanas un diagnosticēšanas. Sociālajā darbā termins kļūst par neieteicamu apzīmējumu, ja tiek lietots kā īpašības vārds, identificējot klienta nevēlamu uzvedību ar viņa personību, izrādot necienīgu attieksmi.

Sk. arī BIRKOŠANAS TEORIJA, DISKRIMINĀCIJA, STIGMATIZĀCIJA

(N) **apātija** (*apathy*) ir psihoemocionāls stāvoklis, kuru raksturo pilnīga vienaldzība pret sevi un apkārtni, vēlmju un interešu trūkums. △ gadījumā cilvēks savu stāvokli var neizjust kā nepatīkamu, tāpēc arī ne par ko nesūdzas. △ saasinājums izpaužas kā fizisks, kognitīvs un emocionāls sastingums. △ var būt psihiskās veselības traucējumu simptoms, kas veidojas vai nu smagu organisku CNS slimību, psihisku slimību (šizofrēnija, demence), funkcionālu nervu sistēmas traucējumu, depresijas gadījumā. △ var izpausties arī kā reakcija uz krīzes situāciju, smagiem sociālajiem apstākļiem (piem., represijām, apspiešanu, ilgstošu resursu trūkumu).

Sk. arī DEMENCE, DEPRESIJA

Lit.: Barker, 2014

(O) **apdāvināts bērns** (*gifted child*) ir apzīmējums, kas tiek attiecināts uz bērnu ar izteiktiem talantiem, dotībām un spējām. △ visspilgtāk raksturo atšķirības no vispārpieņemtajām normām konkrētajā vecumposmā, piem., pastiprināta zinātkāre, ideju oriģinalitāte, radošums uzdevumu izpildē, liels vārdu krājums, var būt izteikta sensitivitāte. Apdāvinātība tiek raksturota arī kā indivīda augstas intelekta spējas vai potenciāls uz ārkārtēju, neparasti augstu sniegumu vienā vai vairākās jomās. Bet šis sniegums var neparādīties, ja sociālajā vidē nav faktoru, kas sekmē vai atbalsta apdāvinātības izpausmes. △ bieži ir grūtības iekļauties vispārīgajā izglītības sistēmā. △ savā attīstībā var tikt pakļauts dažādiem riska faktoriem, piem., kontaktēšanās grūtības ar vienaudžiem, neizpratne no pieaugušo puses, izolācija no vienaudžu grupas vai atstumtība savu īpašo interešu dēļ. Ja △ pašrealizācija netiek atbalstīta,

bērns var sākt sevi pazemināt, noniecināt savas vajadzības, spējas, censties pielāgoties vidējam vienaudžu grupas līmenim, kā arī kļūt destruktīvs vai sociāli izolēties. Tāpat apdāvinātība var būt slēpta, un ikdienā vai mācību procesā to ne vienmēr var novērot. Piemēram, daļai apdāvināto bērnu var būt novērojamas mācīšanās grūtības, kas kļūdaini var tikt interpretētas kā garīgās attīstības vai psihiskās veselības problēmas, uzstādot diagnozi un nozīmējot ārstēšanu. Literatūrā tiek lietots arī jēdziens "apdāvināta bērna sindroms" gadījumos, kad bērnam ar speciālām vajadzībām, piem., autismu, ir izteiktas apdāvinātības pazīmes. △ nepieciešams būtisks atbalsts no ģimenes un apkārtējiem, lai šāds bērns spētu realizēt savu potenciālu.

Lit.: APA, n. d.; Beckmann & Minnaert, 2018; Gross, 2004; Haensly, 2001

(D) **apdraudējuma risks** (*risk of threat, risk of hazard*) ir paredzamas situācijas vai pieņēmumi par iespējamiem bīstamiem apstākļiem nākotnē un/vai to negatīvu attīstību. Sociālā darba kontekstā △ var ietvert apdraudējumu cilvēka dzīvībai un fiziskajai, garīgajai, psiholoģiskajai veselībai, kā arī ekosociālās vides apdraudējumu. △ var būt objektīvi un subjektīvi. △ izvērtēšana sociālajā darbā ir būtiska funkcija, strādājot ar jebkuru klientu mērķgrupu: tā var tikt vērsta uz dzīvībai bīstamu △, uz attīstības △, kā arī uz veselības un labklājības △ izvērtēšanu. △ tiek izvērtēti visos sociālā darba līmeņos un arī sociālo pakalpojumu attīstības un sociālās politikas dokumentu veidošanā.

Sk. arī RISKA IZVĒRTĒŠANA

(J) **apdraudējums** (*hazard*) ir situācija, kurā pastāv dzīvībai un/vai fiziskajai, garīgajai, psiholoģiskajai veselībai bīstami apstākļi.

(F) **apmetņu kustība** (*settlement movement, settlement house movement*) ir sociālā darba vēsturē nozīmīga kustība, kas sākās 19. gs. beigās Anglijā un ASV ar mērķi tuvināt sabiedrības turīgākos iedzīvotājus un strādnieku šķiru gan sociāli, gan teritoriāli. △ kopīgā iezīme bija kolektīva atbildība un pievēršanās industrializācijas radītajām sociālajām problēmām, nevis problēmām individuālā līmenī. Apmetnes tika ierīkotas pilsētu nabadzīgākajās apkaimēs. △ darbinieki (nereti studenti un cilvēki ar augstāko izglītību) brīvprātīgi dalījās ar zināšanām un prasmēm, lai uzlabotu strādnieku dzīves apstākļus. Lai arī △ vienoja kopēja ideja un mērķis, katras apmetnes darbība orientējās uz konkrētās apkaimes iedzīvotāju vajadzībām. △ varēja nodrošināt atšķirīgus pakalpojumus, programmas un pasākumus, piem., ēdināšanu, veselības aprūpi, izglītojošas un mākslas nodarbības, tematiskas diskusijas, praktisku prasmju apguvi. △ veicināja sociāli politiskas

iniciatīvas un inovācijas, piem., bezmaksas juristu pakalpojumus nabadzīgajiem iedzīvotājiem. Anglijā zināmākās apmetnes ir *Toynbee Hall* un *Browning Hall* Londonā. ASV △ attīstīja Džeina Adamsa (*Jane Addams*), zināmākā apmetne – *Hull House* Čikāgā. △ ir pamats tālākai sociālā darba metožu attīstībai mikrolīmenī un sociālajā darbā ar kopienu, kā arī likumdošanas izmaiņu veicināšanai sociālās labklājības jomā.

Sk. arī ADAMSA DŽEINA, DRAUDZĪGIE APMEKLĒTĀJI, SOCIĀLAIS DARBS KOPIENĀ, SOCIĀLĀS KUSTĪBAS

Lit.: Berry, n. d.; Friedman & Friedman, 2006

(A) **aprūpe** (*care*) plašākā nozīmē ir rūpes par citu cilvēku, un tā ietver garīgās un fiziskās veselības stāvokļa un labbūtības uzturēšanu (*maintenance*) un veicināšanu. Šaurākā nozīmē △ ir sociālā atbalsta un palīdzības veids, kas tiek sniegts indivīdam viņa vajadzību nodrošināšanai ar mērķi veicināt un/vai saglabāt garīgo un fizisko veselību, labbūtību un drošību. Organizācijas, kas aizstāv cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem neatkarību, kritizē △ jēdzienu kā tādu, jo uzskata, ka tas norāda uz atkarību, pasivitāti un subordināciju. Tā vietā tiek piedāvāts lietot jēdzienu "atbalsts" (*assistance*). Citi savukārt iesaka pārskatīt priekšstatus par rūpēm – tā vietā, lai redzētu △ nepieciešamību kā neatbilstību neatkarīga cilvēka ideālam, atzīt savstarpējības un rūpju universālo nozīmīgumu attiecībās. Var izšķirt formālu (piem., institucionālā △, △ pakalpojumi) un neformālu △ (piem., △ ģimenē). Veselības △ un sociālā △ var tikt sniegta mikrolīmenī (piem., sociālā △ mājās), mezolīmenī (piem., △ ciemats) un arī makrolīmenī (piem., veselības △ sistēma).

Sk. arī APRŪPES CIEMATS, APRŪPES LĪMENIS, APRŪPES PLĀNS, APRŪPĒTĀJS, ĀRPUSĢIMENES APRŪPE, ĪSLAICĪGĀS SOCIĀLĀS APRŪPES PAKALPOJUMS, NEFORMĀLĀ APRŪPE, PĀRAPRŪPE, PĒCAPRŪPE, SOCIĀLAIS DARBS VESELĪBAS APRŪPĒ, SOCIĀLĀ APRŪPE, SOCIĀLĀ APRŪPE KOPIENĀ, SOCIĀLĀ APRŪPE MĀJĀS, SOCIĀLĀS APRŪPES CENTRS, VESELĪBAS APRŪPE, ZAĻĀ APRŪPE

Lit.: Barker, 2014; Phillips, 2007; Šiļņeva, 2000

(H) **aprūpe mājās** (*homecare*) ir atbalsts dzīvesvietā, kas nodrošina cilvēka primārās vajadzības sakarā ar aprūpējamās personas funkcionālo spēju samazināšanos vecuma, garīgo un/vai fizisko ierobežojumu, slimību vai citu iemeslu dēļ. △ ietver regulārus aprūpētāja apmeklējumus, kuru laikā tiek sniegts atbalsts ēdiena gatavošanā, personīgajā aprūpē, produktu iegādē, kā arī sniegta palīdzība nepieciešamo medikamentu lietošanā. Šajā aprūpē izšķir trīs veidus: 1) neformālā △, ko veic neprofesionāļi – ģimenes locekļi,

tuvinieki, citas personas pēc vienošanās (piem., kaimiņš, brīvprātīgais); 2) formālā △ – sociālais pakalpojums; 3) veselības aprūpe mājās. △ var veikt ģimene vai tuvinieki, profesionāls aprūpētājs, personiskais asistents. Latvijā △ regulē Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. △ var būt kā publisks pakalpojums, tā arī privāts pakalpojums (izvērtējumu veic klients kopā ar pakalpojuma sniedzēju). △ kā publisku pakalpojumu organizē pašvaldības sociālais dienests, veicot klienta izvērtēšanu un pieņemot attiecīgu lēmumu. Savukārt sniegt pakalpojumu var gan sociālais dienests, gan līgumpartneri, piem., NVO vai komersanti. Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija iesaka lietot terminu "mājaprūpe", kas ir ērtāks lietošanā.

Sk. arī SOCIĀLĀ APRŪPE, SOCIĀLĀ APRŪPE KOPIENĀ

(H) **aprūpes ciemats** (*care village*) ir kopienā balstīti pakalpojumi cilvēkiem, kuriem ir nepieciešama ilgstoša aprūpe veselības traucējumu vai vecuma dēļ. Sociālā darba literatūrā angļu valodā tiek lietots arī jēdziens "senioru ciemats" (*retirement village*), kurā tiek nodrošināta neatkarīga, tomēr atbalstīta novecošana. Senioru ciemata gadījumā ar šo jēdzienu tiek apzīmēta ne tikai mazdzīvokļu un ģimenes mājai pietuvināta vide, bet arī lieli daudzdzīvokļu kompleksi.

Sk. arī APRŪPE

Lit.: Holland et al., 2017; Nielson et al., 2019

(H) **aprūpes lauksaimniecība** (*care farming*), sk. **zaļā aprūpe**

(H) **aprūpes līdzmaksājums** (*care co-payment*) ir pakalpojuma saņēmēja maksājuma daļa, saņemot valsts apmaksātos sociālās aprūpes pakalpojumus. △ apmērs un biežums tiek noteikts pēc individuālās situācijas izvērtējuma, ko veic sociālais darbinieks.

Sk. arī FUNKCIONĀLI TRAUCĒJUMI

(H) **aprūpes līmenis** (*level of care*) ir pašaprūpes spēju iztrūkuma pakāpes raksturojums, kas paredz atbilstošu aprūpes pakalpojumu nepieciešamību. Latvijā nodala četrus aprūpes līmeņus, kurus nosaka, izvērtējot cilvēka fizisko un garīgo spēju traucējumu smaguma pakāpi un vajadzības. △ izvērtēšana un noteikšana ir pamats turpmāku sociālās aprūpes pakalpojumu nodrošināšanai un piesaistāmo resursu apjomam.

Sk. arī APRŪPE, SOCIĀLĀ APRŪPE

Lit.: Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums

(H) **aprūpes plāns** (*care and support plan*) ir aprūpes plānošanas instruments ar mērķi strukturēt klienta personisko aprūpi atbilstoši viņa fiziskajām un medicīniskajām vajadzībām. Šajā plānā noteikta aprūpes un atbalsta darbību regularitāte, laiks, apjoms, aprūpes veicējs un aprūpes izmaksas. △ uzdevums ir veicināt, piem., precīzu aprūpes uzdevumu noteikšanu, aprūpē iesaistīto speciālistu koordināciju, noteikt termiņus pakalpojumu ilgumam un novērtēšanai. △ izveidē visbiežāk ņem vērā šādu informāciju: a) kāds rezultāts klientam ir svarīgs un ko viņš/viņa var veikt patstāvīgi; b) kādi palīglīdzekļi un aprīkojums nepieciešams; c) kāda ir draugu, ģimenes locekļu un tuvinieku loma aprūpē; d) personiskā budžeta iespējas līdzmaksājumam; e) kā, cik bieži un kad aprūpe tiks organizēta.

Sk. arī APRŪPE, SOCIĀLĀ APRŪPE, SOCIĀLĀ REHABILITĀCIJA

Lit.: Harris & White, 2018

(H) **aprūpes programmas pieeja** (*care programme approach*) ir organizētu darbību kopums ar mērķi formalizēt un stiprināt veselības un sociālās jomas institūciju sadarbību kopienā, sniedzot atbalstu un aprūpi mazaizsargātām personām vai grupām, piem., cilvēkiem ar attīstības traucējumiem, senioriem. △ ietver individuālām vajadzībām pieskaņotus pakalpojumus atbilstoši kopienā pieejamiem resursiem, paredzot četrus savstarpēji saistītus elementus: 1) veselības un aprūpes vajadzību izvērtēšanu; 2) aprūpes programmu izveidi; 3) aprūpes koordināciju; 4) klientu atsauksmju apkopošanu un regulāru programmu novērtēšanu (*review*). △ pastāv vairākās Eiropas valstīs, piem., Vācijā un Lielbritānijā.

Sk. arī APRŪPE, APRŪPES PLĀNS, APRŪPES VADĪBA

Lit.: Care Programme Approach, 2021; Harris & White, 2018; Simpson et al., 2003a, 2003b

(N) **aprūpes slogs** (*burden of care*) ir termins, ar kuru apzīmē: 1) spriedzi un stresu, ko izjūt cilvēks, ilgstoši par kādu rūpējoties; 2) fiziskās un emocionālās prasības, sociālos un finansiālos ierobežojumus, ko aprūpes pienākumi rada aprūpētājam (parasti aprūpējot kādu ģimenes locekli mājās). Termina △ lietošana ietver risku stigmatizēt aprūpējamo personu kā apgrūtinājumu un slogu citiem.

Sk. arī APRŪPE

Lit.: Harris & White, 2018

(H) **aprūpes vadība** (*care management*) ir integrēts indivīda sociālo un veselības aprūpes vajadzību identificēšanas un nodrošināšanas process kopienā, izmantojot aprūpes programmas pieeju. △ nozīmē ar kopienā pieejamiem

resursiem koordinēt veselības un aprūpes pakalpojumus konkrētam klientam. △ procesa elementi: a) sākotnējā vajadzību izvērtēšana; b) plānošana, programmas izveide; c) vienošanās ar pakalpojuma sniedzēju un līguma sastādīšana; d) programmas īstenošanas uzraudzība; e) regulāra pārskatu veikšana un rezultātu novērtēšana; f) ja nepieciešams, programmas pārplānošana un cita pakalpojuma sniedzēja piesaiste. △ organizēšanu un pārraudzību veic aprūpes vadītājs.

Sk. arī APRŪPE, APRŪPES PLĀNS, APRŪPES PROGRAMMAS PIEEJA

Lit.: Harris & White, 2018

(H) **aprūpes vajadzību izvērtēšana** (*care needs assessment*) ir profesionāla darbība, ar kuras palīdzību, izmantojot noteiktus kritērijus, tiek izvērtētas pakalpojuma saņēmēja vajadzības, esošās pašaprūpes spējas un tiek noteikts nepieciešamais aprūpes apjoms un līmenis.

(A) **aprūpētājs** (*carer*) ir persona, kuras pienākums ir veikt to cilvēku aprūpi, kuriem fizisko vai garīgo spēju traucējumu dēļ ir grūtības nodrošināt savas pamatvajadzības un pašaprūpi. Aprūpes jomā strādā kvalificēti sociālās aprūpes nozares speciālisti un arī △, kuri nav īpaši apmācīti veikt aprūpes pienākumus (piem., ģimenes loceklis vai tuvinieks). Kvalificētie △ ir nodarbināti, piem., aprūpē mājās, sociālās aprūpes centros, dienas centros, grupu dzīvokļos visām vecuma grupām.

Sk. arī APRŪPE, NEFORMĀLĀ APRŪPE, SOCIĀLAIS APRŪPĒTĀJS, SOCIĀLĀ APRŪPE

Lit.: Davies, 2000; Pierson & Thomas, 2010

(E) **apsekojums** (*survey*) ir plaši lietota pētījumu metode sociālajās zinātnēs un statistikā. Apsekojumā iegūst informāciju par parādībām un apstākļiem, mērķtiecīgi ievācot datus no liela personu vai objektu skaita. Demogrāfisko un statistisko △ datus plaši izmanto politikas plānošanā. Piemēram, labklājības jomā sociālajā politikā izmanto tautas skaitīšanas datus, Darbaspēka apsekojuma (*Labour Force Survey*, LFS) un Eiropas Savienības statistikas datus par ienākumiem un dzīves apstākļiem (*European Union Statistics on Income and Living Conditions*, EU-SILC). Jēdzienu △ latviešu valodā lieto Centrālā statistikas pārvalde, Valsts valodas centrs savos tulkojumos.

Sk. arī APTAUJA, KVANTITATĪVS PĒTĪJUMS

Lit.: Mārtinsone un Pipere, 2021; NE

(D) **apsekošana** (*inspection*), sk. **dzīvesvietas apsekošana; mājas apmeklējums**

(O) **apspiesto pedagoģija** (*pedagogy of the oppressed*) ir iedrošinošs, apspiestību mazinošs skatījums uz sabiedrību, fokusējoties uz skolotāja un skolēna līdzvērtīgām attiecībām mācību procesā. △ idejas balstās Brazīlijas filozofa un pedagoga Paulu Freires (*Paulo Freire*) darbā "Apspiesto pedagoģija" (*Pedagogia do oprimido,* 1968). △ kritizē tādu mācību procesu, kas paredz attiecību modeli, kurā skolotājs ir tas, kurš zina visu, un skolēni ir tie, kas tikai saņem zināšanas. △ ir ciklisks iedrošināšanas un eksperimentālas mācīšanās process, kurā indivīds izvērtē savu pašreizējo dzīves situāciju, identificē to, ko vēlētos mainīt, veic rīcību, lai šīs pārmaiņas īstenotu, un tad šo rīcību pārdomā. Ar △ idejām cieši saistīta ir arī Augusto Boala (*Augusto Boal*) apspiesto teātra (*oppressed theatre*) metodoloģija, kuru bieži izmanto neformālajā izglītībā, sociālajā darbā ar bērniem un jauniešiem, kā arī darbā ar kopienu.

Sk. arī APSPIEŠANA, SOCIĀLAIS DARBS AR JAUNIEŠIEM, SOCIĀLAIS DARBS KOPIENĀ, SOCIĀLĀ PEDAGOĢIJA

Lit.: Freire, 2005; Garavan, 2010

(J) **apspiešana** (*oppression*) ir daudzdimensionāla sociāla parādība: varas pozīcijā esoši indivīdi vai grupas netaisnīgi ierobežo citu indivīdu, grupu vai kopienu iespējas un brīvības. △ ir institucionalizētas, nevienlīdzīgas varas attiecības. Ierobežojumi var būt formāli un neformāli, atklāti un slēpti, tieši un netieši. Kā △ sekas indivīdiem vai grupām var attīstīties bezspēcības izjūta, viņiem ir ierobežota pieeja resursiem, ierobežotas iespējas konkurēt ar citām sociālām grupām, kā arī viņu vērtības tiek devalvētas. △ var kombinēties ar marginalizāciju, ekspluatāciju un vardarbību. Sociālā darba pamatā ir cilvēktiesību atzīšana, un tas orientēts uz sociālām pārmaiņām, kas mazina jebkādas △ izpausmes, vēršas pret △ un tiecas to novērst.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, PRETAPSPIEŠANAS PIEEJA, RADIKĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS, VARAS ATTIECĪBAS

Lit.: Barker, 2014; Mizrahi & Davis, 2008

(E) **aptauja** (*survey, social survey, questionnaire survey*) ir sociālajās zinātnēs plaši lietota kvantitatīvo pētījumu metode. Aptauju veic, izmantojot īpaši izstrādātas anketas un standartizētas intervijas. △ tiek noskaidrotas cilvēku izvēles, rīcība, motīvi, uzskati, vajadzības un vērtējumi. △ datus var iegūt, izmantojot dažādas saskarsmes formas ar respondentiem (piem., tiešās intervijas, telefonintervijas, intervijas pa pastu, internetaptaujas). Aptaujā parasti izvaicā lielu skaitu cilvēku (lietojot dažādas izlases metodes), izmanto standartizētas datu ieguves un apstrādes metodes, kā arī kvantitatīvas datu analīzes metodes.

Sk. arī ANKETA, APSEKOJUMS, KVANTITATĪVS PĒTĪJUMS

Lit.: Mārtinsone un Pipere, 2021; McLaughlin, 2012; NE; Šiļņeva, 2000

(A) **Apvienoto Nāciju Organizācija, ANO** (*United Nations*) ir starpvaldību organizācija, kuras izvirzītie mērķi ir nodrošināt starptautisko mieru un drošību, veicināt miermīlīgas valstu attiecības, īstenot starptautisko sadarbību un kalpot par nāciju rīcības saskaņošanas centru. △ ir dibināta 1945. gadā, tās galvenā mītne atrodas Ņujorkā. △ ir sešas oficiālās darba valodas: angļu, arābu, franču, krievu, ķīniešu un spāņu valoda. Dalība △ ir atvērta visām valstīm, kuras piekrīt ANO Statūtiem. 2022. gadā △ bija 193 dalībvalstis. Latvija ir △ dalībvalsts kopš 1991. gada 17. septembra.

Lit.: Ignatāne un Lulle, 2005

(P) **apziņa** (*consciousness*) ir plašs jēdziens, kuru aplūko dažādās zinātņu nozarēs, un arī katras atsevišķas zinātnes nozares ietvaros par △ pastāv atšķirīgi ieskati.

Filozofijā apziņu sākotnēji saistīja tikai ar cilvēku kā saprātīgu būtni un uzskatīja, ka visraksturīgākā △ darbība ir izziņa un domāšana. Mūsdienās apzīmējumu △ filozofijā attiecina kā uz dzīviem organismiem (piem., tiem, kuriem piemīt jutīgums, kuri ir nomodā, apzinās sevi un apkārtni), tā uz prāta stāvokļiem (piem., prāta apzināšanās par apkārtni, domām un sajūtām). Filozofija aplūko to, kā lietas, priekšmeti un notikumi ir doti apziņā, un to, kā pastāv pati △. Apziņu var raksturot arī kā garīgu norisi, savukārt refleksija ir △ izzināšanas metode.

Psiholoģijā △ definē kā komplicētu psihes procesu, kas saistīts ar konkrētā brīdī uztvertās informācijas (iekšējo stāvokļu un apkārtējās pasaules) uztveršanu, apstrādi un interpretāciju. △ saista ar nomoda stāvokli, kurā notiek uztvere un informācijas analīze, un to skaidro, salīdzinot ar psihes neapzināto (bezapziņa, zemapziņa) vai daļēji apzināto daļu. Informācijas interpretāciju un nozīmes piešķiršanu saista ar daudzu faktoru kombināciju, ko ietekmē vecumposms, psiholoģiskais briedums un veselība, aizsardzības mehānismu briedums, personiskā pieredze, personiskais un vides konteksts, kā arī citi individuālie, kultūras un sociālie faktori.

Kognitīvajās zinātnēs (t. i., zinātnēs, kas nodarbojas ar uztveres, izziņas, apziņas procesu starpdisciplināru izpēti) kognitīvos procesus (tostarp △) uzlūko kā loģiskus, neirālus, vidē, situācijā un kultūras pieredzē balstītus. △ ir komplekss smadzeņu darbības process, ko veido: 1) sensoriskā ievade un uztvere; 2) informācijas analīze; 3) sniegums zināšanu un prasmju formā. No visas pieejamās informācijas cilvēks uztver nelielu daļu, kas atrodas uztveres fokusā. Uztvertā informācija tiek apstrādāta un interpretēta, turklāt tas notiek, ņemot vērā iepriekšējās zināšanas un pieredzi. Ar △ palīdzību cilvēks var orientēties notiekošajā un adaptēties, kā arī prognozēt, kas notiks tālāk.

Lit.: Kūle un Kūlis, 1998; Van Gulick, 2021

(T) **arodbiedrība** (*trade union*) ir brīvprātīga algotu darba ņēmēju organizācija, kas pārstāv un aizsargā darba ņēmēju intereses darba tirgū, pārrauga darba tiesisko attiecību atbilstību normatīvajiem aktiem (piem., likumiem, MK noteikumiem) un to konsekventu ievērošanu attiecībā pret visiem darba ņēmējiem. △ arī aizsargā darba ņēmējus pret darba devēju patvaļīgu rīcību. △ savā darbībā ir neatkarīgas no valsts un pašvaldību institūcijām, kā arī no darba devējiem un to organizācijām. △ var būt arī profesionālas asociācijas ar plašākiem sociāliem un politiskiem mērķiem (piem., Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, Eiropas Arodbiedrību konfederācija).

Sk. arī CILVĒKTIESĪBAS, LABKLĀJĪBA, NEVIENLĪDZĪBA

Lit.: Arodbiedrību likums; Scott & Marshall, 2009; Šiļņeva, 2000

(M) **artefakts** (*artefact*) ir jebkurš vienas vai vairāku personu veidots vai pārveidots objekts ar sociālu nozīmi un kultūrā sakņotu jēgu (piem., reliģisku rituālu priekšmeti, saimniecības lietas, mākslas darbi).

(S) **asimilācija** (*assimilation*): 1) socioloģijā un sociālajā antropoloģijā ir cilvēka vai grupas pielāgošanās konkrētajiem apstākļiem, kultūrai, uzvedības un valodas lietojuma paradumiem, pārņemot dominējošās/citas grupas kultūru; 2) psiholoģijā ir izziņas process, kurā cilvēks uzņem jaunu informāciju un pieredzi un iekļauj to savās jau esošajās zināšanās un pasaules uzskatā. Plašāk pazīstamā △ interpretācija ir saistīta ar kultūras pārņemšanas ideju, piem., etniskās minoritātes un imigranti tiek iekļauti dominējošā kultūrā, un vienlaikus viņi atsakās no savas kultūras identitātes. △ ilgstoši tika uzskatīta par veicināmu procesu, taču kopš 20. gs. otrās puses par vēlamāku tiek uzskatīta integrācija un starpkultūru mijiedarbība.

Sk. arī AKULTURĀCIJA, MULTIKULTURĀLISMS, SOCIĀLĀ INTEGRĀCIJA

Lit.: Harris & White, 2018

(H) **asistenta pakalpojums** (*assistant service**) ir sociālais pakalpojums, ko izmanto neatkarīgas dzīves veicināšanai un sociālo problēmu mazināšanai dažādām mērķa grupām. Latvijā izšķir divu veidu △: 1) pašvaldības sniegtais pakalpojums ar mērķi veicināt personu ar invaliditāti mobilitāti un iesaistīšanos sabiedriskajā dzīvē, kā arī personu ar invaliditāti ģimenes locekļu atslogošanai; 2) kā pakalpojums izglītības iestādē, kas ietver atbalstu izglītojamai personai, nodrošinot to darbību izpildi, kuras tā nespēj veikt patstāvīgi. Termins tiek lietots Latvijā un ir veidojies, attīstoties sociālajiem pakalpojumiem. Anglosakšu zemēs līdzīgus pienākumus veic personiskais asistents (*personal assistant*).

Sk. arī ĢIMENES ASISTENTA PAKALPOJUMS, NEATKARĪGA DZĪVE

Lit.: MK, 2021 (Nr. 316)

(H) **atbalsta centrs** (*support centre*) ir vispārīgs apzīmējums pakalpojumu sniegšanas vietai, kurā nodrošināti vairāki pakalpojumu veidi un tiek sniegts sociāls, emocionāls, informatīvs un praktisks atbalsts dažādām mērķa grupām (ģimenēm, bērniem, pieaugušajiem un senioriem). △ visbiežāk tiek īstenots dienas centra formā, retāk – kā diennakts pakalpojums. △ var nodrošināt sociālā darbinieka, psihologa un citu nepieciešamo speciālistu konsultācijas, atbalsta grupas, iesaistīšanos dažādās interešu un zināšanu pilnveides grupās u. c. atbilstoši klientu mērķgrupas vajadzībām.

Sk. arī DIENAS APRŪPES CENTRS, DIENAS CENTRS, SOCIĀLAIS ATBALSTS

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018

(D) **atbalsta grupa** (*support group*) ir viens no sociālā darba ar grupu veidiem, kura galvenais mērķis ir psihoemocionālā atbalsta sniegšana un informācijas apmaiņa. △ dalībnieki var satikties ar cilvēkiem, kurus uztrauc līdzīgi jautājumi, kuriem ir līdzīgas vajadzības, mērķi, problēmas. △ palīdz: 1) izprast savu uzvedību; 2) attīstīt un pilnveidot sociālās prasmes; 3) apgūt un nostiprināt jaunus uzvedības modeļus; 4) iepazīt citu cilvēku pieredzi; 5) sasniegt △ kopīgo mērķi; 6) paplašināt kontaktus; 7) attīstīt empātiju. △ vadītāja pienākums ir organizēt un vadīt atbalsta grupu, noteikt iztirzājamo jautājumu loku un risināmās problēmas; strādāt ar klientiem grupā; analizēt klientu sociālās un psihoemocionālās problēmas un palīdzēt rast problēmu risinājuma iespējas; nodrošināt klienta sociālā atbalsta tīkla veidošanu; sniegt konsultācijas grupas darbības jautājumos.

Sk. arī GRUPU VEIDI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, PAŠPALĪDZĪBAS GRUPA, SOCIĀLAIS DARBS AR GRUPU

Lit.: Kurtz, 1997; Worrall et al., 2018; Zastrow, 2014

(H) **atbalsta persona** (*support person*) ir cilvēks, kurš palīdz klientam saziņā, mobilitātē, personiskajā aprūpē un nodrošina piekļuvi citiem pakalpojumiem. Latvijā △ ir cilvēks, kurš palīdz atbalstāmajai personai plānot un pašai pieņemt lēmumus par savu dzīvi.

Sk. arī ATBALSTA PERSONAS PAKALPOJUMS

(H) **atbalsta personas pakalpojums** (*support person service**) ir atbalsts dažādām mērķa grupām (piem., personām ar invaliditāti, pusaudžiem), lai palīdzētu īstenot atbalstāmās personas tiesībspēju un rīcībspēju sarežģītās situācijās. △ var tikt izmantots sociālās labklājības vai tiesību aizsardzības jomā. △ var sniegt gan brīvprātīgie, gan profesionāļi. △ ietver gan uzticēšanās pilnu attiecību veidošanu starp △ sniedzēju un atbalstāmo personu, gan nepieciešamā atbalsta jomu un atbalsta sniegšanas intensitātes noteikšanu. △ tiek sniegts,

izmantojot personcentrētu pieeju. △ ļauj atbalstāmajai personai paust savu gribu, plānot un pašai pieņemt lēmumus par savu dzīvi, veselības un sociālo aprūpi, finansēm un īpašumiem. △ atbalstāmajai personai sniedz iespēju pieprasīt informāciju un saņemt skaidrojumu; palīdz īstenot atbalstāmās personas lemtspēju; īstenot atbalstāmās personas tiesības uz sociālajām un personiskās dzīves garantijām, kā arī ietver aizsardzību no ļaunprātīgas izmantošanas un pārmērīgas ietekmes. Anglosakšu zemēs lieto apzīmējumu *personal support services*, kas ietver plašu pakalpojumu klāstu (piem., mājas uzkopšana, mobilitātes atbalsts, pārtikas iegāde), lai atbalstītu cilvēku neatkarību un pašpietiekamību.

Sk. arī ATBALSTĀMĀ PERSONA, ĢIMENES ASISTENTA PAKALPOJUMS

(H) **atbalstāmā persona** (*supported person*) ir indivīds, kam ir vienošanās ar personu, kura ir uzņēmusies pildīt atbalstītāja pienākumus, sniedzot noteiktu palīdzību ikdienas dzīvē. Jēdzienu visbiežāk lieto saistībā ar specifiskām atbalsta formām (piem., mentorings, asistēšana) un sociālajiem pakalpojumiem garīgās un psihiskās veselības jomā.

(G) **atbildība** (*responsibility*) ir cilvēka spēja apzināties savus pienākumus pret sevi, savu ģimeni, kopienu, profesiju, valsti, sabiedrību kopumā, nākamajām paaudzēm, kā arī spēja apzināties savas rīcības sociālās un tiesiskās sekas. △ kā morāls fenomens pastāv vienīgi noteiktā sociālā kontekstā. △ ir saistīta ar cilvēka izvēļu un sabiedrības interešu mijiedarbību, un tā balstās uz noteiktām vērtīborientācijām un ietver noteiktus pienākumus, saistības un sankcijas. Izšķir morālo un cēlonisko △, individuālo un kolektīvo △, vertikālo un horizontālo △, prospektīvo un retrospektīvo △.

Sk. arī ATBILDĪGUMS

Lit.: Rozenvalds un Ijabs, 2009; Talbert, 2019

(G) **atbildīgums** (*accountability*) ir komplekss jēdziens, kas ietver spēju un nepieciešamību būt atbildīgam par savu rīcību. △ ietver godprātīgu rīcību un profesionālās darbības integritāti, varas neizmantošanu savtīgiem mērķiem, atbildību un pārskatu par savu rīcību, ko modernā demokrātiskā sabiedrībā sniedz amatpersonas, ierēdņi, vēlēti politiķi, arī uzņēmēji un noteiktu profesiju pārstāvji. Demokrātiskās sabiedrībās △ ietver: 1) principu, ka vēlētas amatpersonas, ierēdņi un sabiedriskā sektora darbinieki ir atbildīgi to priekšā, kuru intereses viņi pārstāv; 2) mehānismu, kas sabiedrībai ļauj pārliecināties, ka rīcībpolitika un lēmumi ir pieņemti sabiedrības interesēs un tiek atbilstoši īstenoti. Sociālajā darbā pastāv vairāki △ lauki – sociālais darbinieks ir atbildīgs likuma priekšā, pret darba devēju un tiešo priekšniecību,

kā arī ir atbildīgs pret pakalpojuma saņēmēju un atbildīgs par sava darba profesionalitāti. Idealizētas vai neskaidras atbildības robežas var negatīvi ietekmēt △.

Sk. arī ATBILDĪBA, ĒTIKAS DILEMMA, GLOBĀLĀ SOCIĀLĀ DARBA ĒTIKAS PRINCIPU DEKLARĀCIJA

Lit.: Pierson & Thomas, 2010; Rozenvalds un Ijabs, 2009

(G) **atbilstības kritēriji** (*eligibility, eligibility threshold*) ir noteiktu indikatoru, prasību kopums kādas mērķa grupas vai klientu mērķgrupas atlasei. Sociālās aizsardzības sistēmā △ nosaka, kas ir tiesīgs saņemt sociālos pabalstus vai pakalpojumus. Piemēram, lai saņemtu trūcīgas personas statusu, cilvēkam ir jāpierāda, ka viņa ikmēneša ienākumi nepārsniedz noteiktu ienākumu līmeni pēdējo trīs mēnešu periodā.

Sk. arī SOCIĀLĀ APDROŠINĀŠANA, SOCIĀLĀ PALĪDZĪBA, SOCIĀLIE PABALSTI, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018

(H) **atelpas brīdis** (*respite*) ir īslaicīgs sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojums, kura mērķis ir sniegt iespēju bērna ar funkcionāliem traucējumiem vecākiem vai pilngadīgas personas ar funkcionāliem traucējumiem tuviniekiem atpūtu no ikdienas aprūpes veikšanas pienākuma. △ var iekļaut aprūpējamās personas uzraudzību, sociālo aprūpi, speciālistu konsultācijas, ēdināšanu, pastaigas un saturīgu brīvā laika pavadīšanu, aizstājot ģimenes locekļu gādību. Ir vairāki △ pakalpojuma saņemšanas veidi: 1) △ pakalpojums institūcijā, kas ir īslaicīgas aprūpes un uzraudzības diennakts pakalpojums personai ar funkcionāliem traucējumiem un ietver izmitināšanu; 2) △ pakalpojums dienas aprūpes centrā, kas ir īslaicīgs sociālās aprūpes un pieskatīšanas pakalpojumu kopums, ko saņem personas ar funkcionāliem traucējumiem dienas laikā; 3) △ pakalpojums pakalpojuma sniedzēja vai pakalpojuma saņēmēja dzīvesvietā vai citā viņam drošā vidē.

Sk. arī DIENAS APRŪPES CENTRS, DIENAS CENTRS, ĪSLAICĪGĀS APRŪPES PAKALPOJUMS

Lit.: ARCH National Respite Network and Resource Center, n. d.; Gadd, 2020; Pollock et al., 2001

(D) **atgriezeniskā saite** (*feedback*) ir atbildes reakcija komunikācijā; tā sniedz informāciju par to, kā saziņas dalībnieks ir uztvēris otra cilvēka rīcību, teikto vai neverbālo valodu. Sociālā darba praksē △ ir plaši izplatīts reflektīvās komunikācijas paņēmienu kopums, kas ietver kā emocionālo, tā sociālo un

kognitīvo aspektu. △ sniegšana ir viena no sociālā darbinieka saskarsmes prasmēm. △ tiek sniegta par konkrētu novērotu uzvedību vai reakciju, nevis par cilvēku. Efektīvas △ kritēriji ir skaidrība, savlaicīgums, sabalansētība, konkrētība. Reakcijas uz △ var būt atšķirīgas atkarībā no tā, vai cilvēks to uztver kā uzbrukumu vai kā palīdzību. △ var būt objektīva, kad tiek aprakstīts novērotais, un subjektīva, kad △ tiek ietvertas arī reakcijas uz novēroto. Veiksmīga △ motivē, veicina uzticēšanos, veido izpratni par notiekošo, palīdz radīt jaunas idejas un saskatīt sakarības. Grūtības sniegt △ ir saistītas ar bailēm no iespējamās pārprašanas un emocionālas reakcijas vai arī ar nepietiekamām komunikācijas prasmēm. △ tiek izmantota ne tikai tiešajā darbā ar klientiem, bet arī darbinieku kovīzijās un supervīzijās.

Sk. arī KOMUNIKĀCIJA, KONSULTĒŠANA, SOCIĀLĀ DARBINIEKA PRASMES

Lit.: Apine, 2021b; Pearl et al., 2018

(T) **atjaunojošais taisnīgums** (*restorative justice*) ir konceptuāli jauna pieeja konkrētu noziedzīgu nodarījumu radītā konflikta atrisināšanā. Likumpārkāpējs, cietušais un citas ieinteresētās puses vienojas, kā atlīdzināt, mazināt vai kompensēt nozieguma sekas un tās atveseļot gan cietušajam, gan pārkāpējam, gan sabiedrībai, tādējādi atjaunojot taisnīgumu un veidojot jaunu izpratni par notikušo. △ process tiek virzīts, lai sabalansētu valsts, sabiedrības, cietušā un likumpārkāpēja vajadzības, tiesības un intereses. Pastāv vairākas taisnīguma atjaunošanas metodes – mediācija jeb cietušā un likumpārkāpēja izlīgums, izlīguma sanāksmes, ģimenes sanāksmes, miera apļi. Sākotnēji △ tika izmantots Jaunzēlandē kā inovatīva pieeja darbā ar nepilngadīgiem likumpārkāpējiem. Tika ņemts vērā, ka daļai nepilngadīgo, kuri ir veikuši noziedzīgu nodarījumu, iepriekš pašiem ir bijusi traumatiska pieredze, viņi bijuši cietušie noziedzīgā nodarījumā un nav saņēmuši pietiekamu profesionālu atbalstu. Latvijas krimināltiesību sistēmā △ nostiprināts kopš 2013. gada, kad tas tika ietverts Krimināllikumā definēto krimināsoda mērķu uzskaitījumā.

Sk. arī IZLĪGUMS, MEDIĀCIJA

Lit.: Gade, 2018; Shapland et al., 2011

(J, N) **atkarība** (*addiction, dependence*) ir grūti pārvarama tieksme lietot psihoaktīvas vielas, veidot noteiktus uzvedības modeļus un/vai atrasties noteiktās attiecībās, lai gan ir zināms par negatīvajām biopsihosociālajām sekām. Atkarībām ir dažādi veidi: vieliskās △, uzvedības △ un cilvēkatkarības. Uzvedības △ ir saistītas ar tieksmi pēc noteiktas uzvedības/darbības veidiem (azartspēles, darbs, iepirkšanās, datorspēles, ēšana u. c.), bet vieliskās △ – ar tieksmi lietot psihoaktīvas vielas (alkoholu, narkotiskās vielas). Cilvēkatkarības ir

attiecību △, seksa △, līdzatkarība, △ no grupas. △ var būt psiholoģiska un/vai fiziska, obsesīva un/vai kompulsīva. △ attīstās pakāpeniski, attīstības tempam ir saistība ar △ veidu. △ pazīmes ir noteiktas Starptautiskajā statistiskajā slimību un veselības problēmu klasifikācijā SSK-10 un diagnostisko kritēriju kopumā DSM-5. △ cēloņu skaidrojumu pieejas ir daudzveidīgas, skaidrojumi tiek meklēti no dažādu jomu pozīcijām (bioloģiskie, psiholoģiskie, sociālie, morālie △ cēloņu skaidrojumi). Sociālajā darbā △ tiek aplūkota gan kā biopsihosociāla slimība, gan arī kā sociāla problēma, kuras veidošanos būtiski ietekmē cilvēka ģimene, kopiena, vide un sabiedrības tradīcijas, vērtības un attieksmes pret konkrētu △ veidu.

Sk. arī LĪDZATKARĪBA, SOCIĀLĀS PROBLĒMAS

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018; Metodiskais materiāls, 2020c

(J) **atkārtota viktimizācija** (*repeat vicitimisation*) ir process, kad vardarbībā cietušais atkārtoti kļūst par upuri vardarbībai vai noziegumam. △ upuris var ciest no tā paša vai cita veida vardarbības vai nozieguma. △ var veicināt sociālie, institucionālie un vides riska faktori, kā arī cietušajiem raksturīgas individuālpsiholoģiskas īpatnības un/vai specifiska cietušā uzvedība, ko ietekmē iepriekšējā traumatiskā pieredze.

Sk. arī SEKUNDĀRĀ VIKTIMIZĀCIJA, VARDARBĪBA, VIKTIMIZĀCIJA, VIKTIMOLOĢIJA

Lit.: Nicholas & Farell, 2011

(F) **atradeņu nami**, arī **patversmes** (*foundling homes, foundling hospitals*) ir vēsturisks apzīmējums, kas savulaik lietots mājvietām, kurās uzturēja atradeņus, bērnus bāreņus vai bērnus, no kuriem bija atteikušies aprūpētāji (vecāki, tuvinieki, aizbildņi). Dažādas pamesto bērnu iestādes Eiropā zināmas jau kopš 7.–8. gs., lielākoties tās saistītas ar baznīcām. 13.–14. gs. Eiropas pilsētās sāka veidot īpašas iestādes, kas tika sauktas par atradeņu hospitāļiem (no latīņu val. *hospitāle* ‘pajumte, patvērums’, šī nozīme ir arī latviešu valodas vārdā “patversme”). △ bērniem nodrošināja uzturu, pajumti un audzināšanu (visbiežāk, reliģisku), kā arī sabiedrības izpratnē noderīgu profesionālo apmācību. △ visbiežāk dibināja un uzturēja reliģiskās vai labdarības organizācijas.

Sk. arī GLĀBĒJSILĪTE

Lit.: Daukule, 2020

(G) **atšķirīgas attieksmes aizliegums** (*prohibition of discrimination*) ir diskriminācijas nepieļaušana, pamatojoties uz personas dzimumu, rasi vai etnisko piederību, vecumu, invaliditāti, reliģisko piederību, politisko pārliecību,

nacionālo vai sociālo izcelsmi, mantisko vai ģimenes stāvokli, seksuālo orientāciju, citiem apstākļiem. △ princips iestrādāts ANO Vispārējo cilvēktiesību deklarācijā (2. pants), Latvijas Satversmes 8. nodaļas 91. pantā. △ attiecas uz visām publisko tiesību jomām, sociālo drošību, bērnu tiesību aizsardzību, dalību profesionālajās un arodorganizācijās, izglītību un apmācību, veselības aprūpi, zinātnisko darbību, pieeju precēm un pakalpojumiem. Starptautiskās Darba organizācijas 111. konvencijas (1. pants) un Latvijas Republikas Darba likuma 29. un 95. pants nosaka △ principa ievērošanu nodarbinātībā (ieskaitot piekļuvi informācijai par darbvietām; atlases kritērijus pieņemšanai darbā un pieņemšanu darbā; paaugstināšanu amatā; darba apstākļus; darba samaksu; darba attiecību pārtraukšanu). Atšķirīga attieksme pieļaujama vienīgi tādos gadījumos, ja tam ir pamatots un objektīvs attaisnojums un samērīgums starp sasniedzamo mērķi un izmantotajiem līdzekļiem.

Sk. arī CILVĒKTIESĪBAS, DISKRIMINĀCIJA

Lit.: FRA, 2018; Tiesībsarga birojs, n. d.a, n. d.b

(L) **attālinātais darbs** (*distance work, telework, remote work*) ir darbs, ko persona par atlīdzību vai vienojoties par brīvprātīgo darbu veic savās mājās vai citā šīs personas izvēlētā vietā. △ procesā pēc darba devēja norādījuma tiek radīta prece vai pakalpojums. △ pamatā ir pušu vienošanās, un to var veikt ne tikai biroja darbinieki vai darbinieki, kuri strādā, izmantojot interneta un komunikāciju tehnoloģijas, bet arī jebkuri citi darbinieki, kuri attālināti pilda darba devēja uzdevumus.

Sk. arī SOCIĀLĀS PĀRMAIŅAS

Lit.: ILO, 2020; Jurista Vārds, 2021 (Nr. 14)

(D) **attālinātā konsultēšana** (*distance counselling*), sk. **tiešsaistes konsultēšana**

(C) **attiecībās balstīts sociālais darbs** (*relationship-based social work*) ir pieeja sociālajā darbā, kas akcentē attiecību veidošanas nozīmi sociālā darba ar gadījumu procesā. △ mērķtiecīgi veicina sociālā darbinieka un klienta darba aliansi, kā arī drošu attiecību vides veidošanos. Darbā ar gadījumu attiecības un to mijiedarbība tiek aplūkotas gan kā būtiska sociālā darba procesa sastāvdaļa, gan kā rezultāts. △ attīstījies no t. s. diagnostiskās skolas virzieniem, īpaši no psihosociālās terapijas sociālajā darbā ar gadījumu, ko izveidoja Florensa Holisa (*Florence Hollis*). △ pamatā sakņojas psihodinamiskajā, Eriksona psihosociālās attīstības, personības piesaistes, objektu attiecību teorijā un arī sistēmu teorijā. △ raksturīga psihodinamisko teoriju, attiecību psiholoģiskās izpratnes un sistēmu teorijas integrēšana sociālā darba praksē, tādējādi līdzsvarojot psiholoģiskos un vides aspektus. △ tiek uzsvērta

attiecību nozīme visās cilvēka sistēmās un to mijiedarbībā. △ konsekventi vēršas pret sociālā darba ar gadījumu birokratizēšanu, formalizēšanu un menedžerismu.

Sk. arī PSIHODINAMISKĀ PIEEJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLAIS DARBS AR GADĪJUMU

Lit.: Ruch et al., 2018

(B) **attiecību nozīme sociālajā darbā** (*meaning of relationships in social work**) ir viens no sociālā darba pamatprincipiem, un attiecību regulēšanas principu apraksts ir ietverts profesionālās ētikas kodeksos. Attiecību nozīmes akcentēšana ir lielā mērā saistīta ar sociālā darba pievēršanos sabiedrības struktūras, dažādu sociālo grupu mijiedarbības problemātiskajiem, konfliktējošajiem aspektiem (piem., noslāņošanās procesiem, sociālajām problēmām, sociālajai nevienlīdzībai un diskriminācijai). △ ir saistīta arī ar sociālā darba duālo iedabu – atrašanos starp indivīda un sabiedrības interesēm, starp indivīda unikālajām vajadzībām un nepieciešamību viņam adaptēties sabiedrībā, kā arī starp atbalsta sniegšanu, rūpēm un pašnoteikšanos, personiskās atbildības veicināšanu. △ tiek uzsvērta jau kopš profesijas veidošanās pirmsākumiem 19. gs. beigās. △ īpaši svarīga ir mikrolīmeņa un mezolīmeņa praksē darbā ar indivīdu, ģimeni un grupu, kā arī kopienas iedzīvotājiem. Tādēļ zināšanas un prasmes, gan veidojot, gan uzturot labvēlīgas attiecības ikdienas praksē vai īpaši komplicētās un konfliktējošās saskarsmes situācijās, sociālajam darbiniekam ir izšķiroši nozīmīgas. Mikrolīmeņa praksē △ dažādās teorētiskajās pieejās var tikt akcentēta atšķirīgi. Piemēram, attiecībās balstītā sociālajā darbā (*relationship-based approach*), psihodinamiskajā pieejā vai piesaistes teorijā attiecību interpretācija un mijiedarbība ar klientu būs atšķirīga salīdzinājumā ar sistēmu teoriju vai spēka perspektīvu.

Sk. arī ATTIECĪBĀS BALSTĪTS SOCIĀLAIS DARBS, PIESAISTES TEORIJA, PROFESIONĀLĀS ĒTIKAS KODEKSS, PSIHODINAMISKĀ PIEEJA, SASKARSME, SISTĒMU TEORIJA, SPĒKA PERSPEKTĪVA

(P) **attīstības psiholoģija** (*developmental psychology*) ir starpdisciplināra un integratīva psiholoģijas nozare, kas pēta likumsakarības cilvēka uzvedībā, psihiskajos procesos un to īpašībās visos vecumposmos, sākot no prenatālā perioda līdz vēlīnam pieaugušā vecumam. △ fokusējas uz cilvēka attīstības izpēti trīs jomās: 1) fiziskā attīstība (piem., centrālās nervu sistēmas darbība, sensoriskās, motoriskās un fizioloģiskās izmaiņas organismā); 2) kognitīvā attīstība (piem., izziņas procesi – uztveres, domāšanas, atmiņas, runas un valodas attīstība, spriešanas spēju attīstība un izmaiņas); 3) psihosociālā

attīstība (piem., attiecību veidošana ar nozīmīgiem cilvēkiem, emociju izpausme un regulācija).

Sk. arī ERIKSONA PSIHOSOCIĀLĀS ATTĪSTĪBAS TEORIJA

Lit.: NE; Sebre un Miltuze, 2022

(D) **atvērta grupa** (*open group*) ir grupas organizācijas veids, kurā grupas dalībnieki var pievienoties jebkurā tās darbības posmā, ja saskaras ar problēmām, uz kuru risināšanu ir vērsta konkrētās grupas darbība, vai arī ja nonāk līdzīgā dzīves situācijā kā citi grupas dalībnieki. △ priekšrocība ir elastīga reaģēšanas iespēja. △ trūkumi: salīdzinājumā ar slēgtu grupu dalībniekiem ir mazāka drošības izjūta; grūtāk plānot pārrunājamās tēmas (jo mainās grupas dalībnieki). Pievienojoties jauniem dalībniekiem, aktuālākās tēmas var tikt pārrunātas atkārtoti.

Sk. arī GRUPU VEIDI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SLĒGTA GRUPA, SOCIĀLAIS DARBS AR GRUPU

Lit.: Berg-Weger et al., 2020; Turner, 2011

(C) **atvērta sistēma** (*open system*) ir sistēma, kam raksturīga brīva, bet reizēm arī haotiska mijiedarbība ar ārējo vidi. Šai sistēmai var būt neskaidras, grūti identificējamas robežas, un tās dalībniekiem var būt vāja piederības izjūta un intensīva mijiedarbība ar citām sistēmām. △ ļauj dažādiem ietekmes faktoriem salīdzinoši netraucēti iejaukties sistēmas funkcionēšanā. △ norāda uz elastību, mijiedarbību un informācijas apmaiņu.

Sk. arī SISTĒMA, SLĒGTA SISTĒMA

Lit.: Langer & Lietz, 2015

(O) **audzināšana** (*upbringing*) ir process pedagoģijā, kurā notiek gribas, jūtu un prāta attīstīšana, ņemot vērā bērna vecumposmu un attīstību. △ saturā ietilpst vērtību sistēmas izkopšana; attieksmju attīstīšana; tikumiskās izpratnes, lemtspējas un atbildības veidošana; pilsoniskās piederības apzināšanās. △ rezultātā vērtības, normas un principi tiek saskaņoti ar personisko pārliecību, kas izpaužas kā noteikta attieksme pret sevi, citiem un pasauli. △ procesā notiek sociālā mijiedarbība un pieredzes apmaiņa starp bērnu, pieaugušo, sabiedrību, un tiek veidots dzīves pamats ar noteiktu vērtību internalizāciju. Ir trīs galvenās △ funkcijas: 1) tehniskā jeb prasmju attīstīšana; 2) humānistiskā jeb cilvēka potenciālo spēju attīstīšana gan individuālā, gan sociālā aspektā; 3) inducējošā jeb piesaistošā, kas ietver kultūras vērtību

apguvi, uztveri un izpratni, un šī funkcija ir saistīta ar konkrētas sociālās grupas tradīcijām, simboliem un normām.

Sk. arī SOCIALIZĀCIJA, SOCIĀLĀ AUDZINĀŠANA

Lit.: Hudley et al., 2003

(O) **audzināšanas problēmas**, sk. **bērna audzināšanas grūtības**

(I, T) **audžuģimene** (*foster family*) ir viens no bērnu alternatīvās aprūpes veidiem – △ statusu ieguvusī ģimene nodrošina aprūpi un audzināšanu ģimeniskā vidē bērnam, kuram nav iespējams atrasties bioloģiskajā ģimenē. △ tiek nodrošināta līdz brīdim, kad bērns var atgriezties savā ģimenē, tiek adoptēts vai nodibināta aizbildnība, ievietots aprūpes iestādē vai ir sasniedzis pilngadību. Lai ģimene varētu veikt △ pienākumus, tai ir jāapgūst mācību programma un bāriņtiesā jāiegūst △ statuss, kas apliecina spēju īstenot △ funkcijas. Dažādās valstīs pastāv atšķirīgi △ dalījuma veidi (piem., īstermiņa un ilgtermiņa, krīžu un specializētās △), atšķirīgi kritēriji, lai kļūtu par △, kā arī atšķirīgi atbalsta pakalpojumi un uz △ attiecināmais tiesiskais regulējums.

Sk. arī ADOPCIJA, AIZBILDNIS, AIZBILDNĪBA, ĀRPUSĢIMENES APRŪPE, SPECIALIZĒTĀ AUDŽUĢIMENE

Lit.: Brikmane, 2018; Font & Gershof, 2020; MK, 2018 (Nr. 354)

(N) **augļa alkohola sindroms** (*fetal alcohol syndrome*) ir augļa un/vai bērna attīstības traucējumu grupa, ko izraisa alkohola ietekme uz augli grūtniecības laikā. △ ietver plaša spektra strukturālas, neiromotoriskas un kognitīvas attīstības novirzes bērniem, kas radušās alkohola lietošanas rezultātā grūtniecības laikā. Alkohola izraisīto iedzimto patoloģiju izpausme var būt dažāda, sākot no vieglām novirzēm līdz pat smagiem iedzimtiem fiziskiem un psihiskiem traucējumiem. Preventīva riska grupu identificēšana un izglītošana var būtiski mazināt iespējamo alkohola lietošanu grūtniecības laikā un iespējamā △ pakāpi. Savlaicīga △ diagnoze un nepieciešamo atbalsta pasākumu nodrošināšana ir būtiska bērna turpmākās dzīves kvalitātes uzlabošanai.

Sk. arī ALKOHOLISMS, DETOKSIKĀCIJA, SOCIĀLAIS DARBS AR ATKARĪGĀM UN LĪDZATKARĪGĀM PERSONĀM, VIELISKĀ ATKARĪBA

(H) **aukle** (*nanny*) ir: 1) persona, kura sniedz aprūpi un uzraudzību vienam vai vairākiem bērniem ģimenes mājoklī; 2) ir bērna aprūpes pakalpojums, kura mērķis ir nodrošināt bērna atrašanos pieaugušā uzraudzībā, kā arī drošu, saturīgu un lietderīgu dienas organizēšanu bērnam, sekmējot viņa vispusīgu attīstību.

(N) **autisms, autiskā spektra traucējumi** (*autism, autism spectrum disorders*) ir daudzveidīgi un dažādas pakāpes, taču individuāli neiroloģiskie attīstības traucējumi, kas izpaužas kā samazinātas komunikācijas spējas, iztēle, domāšanas elastība, tādēļ to raksturošanai lieto jēdzienu "autiskā spektra traucējumi". Tos iedala vairākos apakšveidos: bērnības autisms, Aspergera (*Asperger*) sindroms, atipisks autisms, disintegratīvi traucējumi bērnībā, Reta (*Rett*) sindroms. △ ir četras pakāpes: 1) komunikācijas vajadzību deficīts; 2) afektīva uzvedības dezadaptācija: 3) uzvedību regulējošo funkciju traucējumi; 4) intelektuālās un runas attīstības īpatnības. △ parasti attīstās līdz triju gadu vecumam un, laikus nediagnosticēts, var izraisīt invaliditāti. Svarīgi zināt, ka △ nav slimība, bet viens no centrālās nervu darbības sistēmas attīstības variantiem. △ izcelsmes cēloņi nav skaidri zināmi, bet ir pieņēmums, ka tie var būt vairāku faktoru – piem., ģenētisku, prenatālu, organiskas izcelsmes, – kopums. Darbā ar bērniem ar △ visveiksmīgāk tiek izmantota īpaša apmācības un rehabilitācijas metode – funkcionālās uzvedības analīzes terapija (*Applied Behaviour Analysis*) jeb ABA.

Sk. arī AFEKTĪVIE TRAUCĒJUMI, PSIHISKO TRAUCĒJUMU DIAGNOSTISKĀ UN STATISTISKĀ ROKASGRĀMATA

Lit.: Harris & White, 2018; SSK-10, 2016

(I) **autonomija** (*autonomy*) ir patstāvība un pašnoteikšanās jeb indivīda vai grupas spēja un iespējas pieņemt un īstenot pamatotus, nepiespiestus, patstāvīgus lēmumus un darboties savu interešu labā. Politikā △ saista arī ar neatkarības jēdzienu. Psiholoģijā un pedagoģijā, raksturojot jēdzienu △, izmanto trīs komponentes: emocionālo (ticība sev), uzvedības (lēmumu pieņem un rīkojas patstāvīgi) un kognitīvo (izmanto savu vērtību sistēmu, spriešanas spējas). Indivīda △ bieži vien ir saspringtās attiecībās ar citu indivīdu, grupas, kolektīvajām vajadzībām. Sociālajā darbā △ jēdziens ir saistīts ar sociālā darbinieka profesionālajām, institucionālajām un personiskajām robežām, kā arī klienta △ sociālā darba procesā. Sociālajā darbā svarīga ir diskusija par △ daudzveidīgajiem aspektiem – profesionālā neatkarība un ierobežojumi, profesionālā identitāte un integritāte, institucionālās, personiskās un profesionālās △ robežas un vajadzības.

Sk. arī PERSONĪBA, PROFESIONĀLĀS ĒTIKAS KODEKSS SOCIĀLAJĀ DARBĀ, PROFESIONĀLĀS ROBEŽAS, SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS

Lit.: Deci & Ryan, 1995; Laitinen & Sahlgren, 2021

(A) **autrīčs**, sk. **sasniegšanas darbs, darbs ar grūti sasniedzamām grupām**

ā

(A) **ārkārtas sociālais darbs** (*emergency social work*) ir sociālā darba joma tūlītējas profesionālas sociālā darba intervences nodrošināšanai. △ tiek īstenots kā sociālais darbs ārkārtas situācijās (humāno un dabas katastrofu laikā) un arī kā sociālais darbs ārpus ikdienas sociālā darba uzdevumiem un pienākumiem, neatliekami risinot krīzes situācijas (piem., bērna dzīvības apdraudējuma gadījumā). △ veikšanai nepieciešama specifiska sagatavotība un resursi. Visbiežāk △ īstenošanai tiek veidotas starpprofesionālas komandas.

Sk. arī KRĪZES INTERVENCE

Lit.: Bartoli et al., 2022; BASW, 2019

(H) **ārpusģimenes aprūpe** (*foster care, out-of-family care, out-of-home care*) ir aprūpe, kas bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem tiek nodrošināta pie aizbildņa, audžuģimenē vai bērnu aprūpes iestādē. △ mērķis ir nodrošināt apstākļus bērna attīstībai un labklājībai un radīt viņam drošības un aizsargātības izjūtu. Šķirot bērnu no ģimenes, △ primāri ir jānodrošina pie aizbildņa. Ja tas nav iespējams, bērns ir ievietojams audžuģimenē un tikai izņēmuma gadījumos – bērnu aprūpes iestādē. △ sistēmas principi: 1) bērna tiesības un intereses ir prioritāras; 2) visām darbībām ir jānodrošina bērna tiesības un intereses neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts vai pašvaldību institūcijas, sabiedriskās organizācijas, fiziskās un juridiskās personas, kā arī tiesas un citas tiesībaizsardzības iestādes; 3) vienas ģimenes bērni nav šķirami, izņemot īpašus gadījumus, kad tas tiek darīts bērna interesēs; 4) bērnam līdz trīs gadu vecumam △ ir jānodrošina ģimeniskā vidē, izņēmumus var pieļaut, lai nešķirtu brāļus un māsas; 5) ārpusģimenes aprūpē esošam bērnam ir tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar savu ģimeni.

Sk. arī AIZBILDNĪBA, AUDŽUĢIMENE, BĒRNU UN JAUNIEŠU CENTRS

Lit.: Bērnu tiesību aizsardzības likums

b

(A) **BASW**, sk. **Lielbritānijas Sociālo darbinieku asociācija**

(I) **bārenis** (*orphan*) ir bērns, kura vecāki ir miruši vai likumā noteiktajā kārtībā atzīti par mirušiem.

Sk. arī ADOPCIJA, AIZBILDNĪBA, ALTERNATĪVĀ ĢIMENES APRŪPE, AUDŽUĢIMENE, ĀRPUSĢIMENES APRŪPE, BEZ VECĀKU GĀDĪBAS PALICIS BĒRNS

(F) **Beveridža ziņojums** (*Beveridge Report*) ir 1942. gadā Lielbritānijas valdības sagatavotais ziņojums par sociālās drošības sistēmu. △ ietvēra gan esošās situācijas analīzi, gan nepieciešamo reformu plānu Lielbritānijas tapšanai par labklājības valsti ar visaptverošu sociālās drošības pārklājumu. △ pilnais nosaukums – "Par sociālo apdrošināšanu un līdzīgiem pakalpojumiem" (*Social Insurance and Allied Services*). Galveno atbildību par ziņojuma izstrādi un tajā ietvertajiem revolucionārajiem sistēmas pārveides plāniem uzņēmās liberālā spārna ekonomists un žurnālists Viljams Beveridžs (*William Beveridge*), kurš ierosināja plašas reformas sociālās labklājības sistēmā un vienotas sociālās apdrošināšanas sistēmas izveidi. △ bija paredzēts sociālās drošības sistēmu balstīt uz pieciem pīlāriem: sociālo drošību, veselības aizsardzību, izglītību, mājokļa un vides labklājību, kā arī uz nodarbinātību. Šie pieci pīlāri palīdzētu pārvarēt piecus ļaunumus, kas kavē sabiedrības labklājību, proti: alkatību un neierobežotas vēlmes, dīkdienību, zināšanu un izpratnes trūkumu, kā arī nesakārtotu vidi un neatbilstošu mājokli. Ziņojumā ietvertā plāna īstenošana Lielbritānijā guva plašu sabiedrības atbalstu, tas tika atzīts par taisnīgu un nepieciešamu sabiedrības vienotībai. Saskaņā ar △ 1945. gadā izveidoja Nacionālo veselības dienestu un aptverošu sociālās apdrošināšanas sistēmu, kura ietvēra vispārēju, vienādu, zema līmeņa iemaksu un pabalstu pārklājumu.

Sk. arī SOCIĀLĀ APDROŠINĀŠANA, SOCIĀLĀ DROŠĪBA

Lit.: Beveridge, 1942; Harris & White, 2018

(I) **bez vecāku gādības palicis bērns** (*child left without parental care**) ir Latvijas normatīvajos aktos lietots termins, kas apzīmē bērnu, kura vecāki nav zināmi, ir pazuduši vai ilgstošas slimības dēļ nespēj īstenot aizgādību vai kura vecākiem pārtrauktas vai atņemtas aizgādības tiesības. △ tiek nodrošināta ārpusģimenes aprūpe noteiktā secībā: vispirms tiek apzināti △ radinieki, kas varētu uzņemties aizbildņa pienākumus, tad audžuģimene un tikai tad pieļaujama bērna ievietošana institucionālajā aprūpē. Gan △, gan aprūpētājam ir pieejami sociālie pakalpojumi. Latvijā △ tiesisko interešu aizstāvību nodrošina bāriņtiesas.

Sk. arī ADOPCIJA, AIZBILDNĪBA, AUDŽUĢIMENE, ĀRPUSĢIMENES APRŪPE, BĀRENIS

Lit.: Bērnu tiesību aizsardzības likums

(P) **bezapziņa** (*unconscious*) ir psihes struktūras daļa, kas atrodas ārpus cilvēka tiešās apziņas, pretēja apzinātai pieredzei un domāšanai. Modernā pieeja bezapziņai sāka veidoties 19. gs. Eiropā, kad ideja par △ kļuva vispāratzīta. Liela nozīme bija Eduarda fon Hartmana (*Eduard von Hartmann*) darbam "Bezapziņas filozofija" (*Philosophie des Unbewussten*, 1869), kurā aplūkoti 26 △ aspekti. 20. gs. nozīmīgākās ir Zigmunda Freida (*Sigmund Freud*) un Karla Gustava Junga (*Carl Gustav Jung*) koncepcijas. Z. Freids nošķīra virsapziņu, apziņu un zemapziņu un pēdējo raksturoja kā aisberga neredzamo daļu (salīdzināja apziņu ar aisberga redzamo daļu), kurā glabājas izstumtās atmiņas un dziņas, un skaidroja sapņus kā zemapziņas procesu valodu. K. G. Jungs uzskatīja, ka △ ir psihes radošā daļa, dzīles, kas balsta daudz jaunāku psihes slāni – apziņu. Junga psihoanalītiskajā teorijā izšķir individuālo un kolektīvo △. Individuālā △ ietver dzīves pieredzi, kas ir aizmirsta vai izstumta no apziņas, kā arī kompleksus un apspiestās dziņas. Kolektīvā △ ietver cilvēku psihē eksistējošas visiem kopīgas struktūras, arhetipus un instinktus. Arhetipi savukārt izpaužas mītos, pasakās, sapņos un aktīvajā iztēlē. Latviski lieto divus jēdzienus: △ un zemapziņa (pēdējo vairāk saistot ar Z. Freida koncepciju). Arī vācu valodā izšķir *Unbewusste* (bezapziņa) un *Unterbewusstsein* (zemapziņa).

Sk. arī APZIŅA, DZĪĻU PSIHOLOĢIJA, KOMPLEKSS, PSIHES STRUKTŪRA

Lit.: Jungs, 1994

(L) **bezdarba līmenis** (*unemployment rate*) ir to cilvēku, kuri ir bez darba, bet vēlas un spēj strādāt, īpatsvars visu darbspējīgo iedzīvotāju kopskaitā. △ datus izmanto ekonomiskās, sociālās politikas veidošanā un sociālajā plānošanā.

Sk. arī BEZDARBS, SOCIĀLĀ PLĀNOŠANA, SOCIĀLĀ POLITIKA

Lit.: Barker, 2014; ILO, n. d.

(G) **bezdarba slazds** (*unemployment trap*) ir sociāli ekonomiska situācija, ko raksturo augsts bezdarba līmenis, kas saglabājas arī tad, ja tā tiešie cēloņi ir novērsti. △ var izpausties gan makrolīmenī, gan mikrolīmenī. Makrolīmenī △ izpaužas kopienās ar vāju resursu nodrošinājumu, kurās ilgstoši bijušas nodarbinātības problēmas (piem., nodarbinātības rādītāji valstī kopumā uzlabojas, bet kādā noteiktā reģionā, kopienā saglabājas augsts bezdarba līmenis). Makrolīmenī △ tiek saistīts ar tradīciju, kultūras normu, priekšstatu un dzīves stila izmaiņām sabiedrības grupās, kuras ilgstoši atradušās ekonomiski neizdevīgā situācijā (piem., ilgstošs bezdarbs, ilgstoša nabadzība). Mikrolīmenī △ raksturo situācija, kurā ieguvums no darba algas ir nenozīmīgs un cilvēkam savu iztikas līmeni vieglāk nodrošināt, nestājoties darba attiecībās un saņemot pabalstus, dažādus pakalpojumus un privilēģijas. Pētījumi apstiprina, ka △ ir ilgstoša bezdarba sociālās sekas, nevis izvēle nestrādāt, lai saņemtu pabalstus.

Sk. arī BEZDARBS, ILGSTOŠS BEZDARBS, NABADZĪBAS CIKLS, NABADZĪBAS SLAZDS

Lit.: Gebauer & Vobruba, 2003; Merkl & Snowee, 2008; OECD, 2019a; Spicker, 2010

(G, J) **bezdarba veidi** (*unemployment types*) ir bezdarba dalījums pēc atšķirīgiem kritērijiem (tautsaimniecības situācijas, darba tirgus vajadzībām un tehnoloģiskajām prasībām, bezdarba ilguma vai darba tirgus segmentācijas u. c.). Pastāv: a) strukturālais bezdarbs (darba meklētāju piedāvājums neatbilst darba tirgus struktūrai un apjomam); b) cikliskais bezdarbs (atbilstoši tautsaimniecības izaugsmes un krīžu mijai); c) frikcionālais jeb īslaicīgais bezdarbs (īslaicīgas svārstības, nestrādāšanas periodi darbavietu maiņas procesā); d) sezonālais bezdarbs; e) klasiskais bezdarbs ekonomistu izpratnē (atalgojuma neatbilstība paveiktajam); f) slēptais (formāli saglabāta nodarbinātība; neregulāra algas izmaksa); g) ilgstošais bezdarbs. Sociālajā darbā ir saskare ar visiem △, bet biežāk jāsaskaras ar slēpto, strukturālo un ilgstošo bezdarbu.

Sk. arī BEZDARBS, ILGSTOŠAIS BEZDARBNIEKS, NODARBINĀTĪBA, STRUKTURĀLAIS BEZDARBS

Lit.: Harris & White, 2018; Sloka, n. d.

(G) **bezdarbnieku profilēšana** (*profiling of the unemployed*) ir metode, ko izmanto šīs mērķa grupas vajadzību un ilgstoša bezdarba riska identificēšanai. △ visbiežāk ietver strukturētu informācijas ieguvi, piem., par bezdarbnieku izglītību, darba pieredzi, resursiem, zināšanām, prasmēm, interesēm. Balstoties uz △ ievāktās informācijas izvērtēšanu, tiek izstrādāti iespējamie rīcības

scenāriji bezdarba riska novēršanai atbilstoši dažādu bezdarbnieku grupu vajadzībām, paredzot katrai grupai secīgu pakalpojumu klāstu un sadarbības noteikumus. △ var izmantot sociālās labklājības nozares projektos un programmās, īstenojot aktivizācijas politikas pasākumus.

Sk. arī AKTIVIZĀCIJAS POLITIKA, BEZDARBS, ILGSTOŠAIS BEZDARBNIEKS

Lit.: MK, 2015 (Nr. 244); van Landeghem et al., 2021

(J) **bezdarbs** (*unemployment*) ir situācija, kad cilvēkam nav algota darba, kā rezultātā samazinās vai tiek zaudēti ienākumi dažādu vajadzību apmierināšanai. Ekonomikā un statistikā par △ sauc tikai tādu situāciju, kad cilvēks grib un var strādāt algotu darbu, bet nav iespēju to uzsākt dažu nedēļu laikā.

Sk. arī BEZDARBA SLAZDS, BEZDARBA VEIDI, ILGSTOŠAIS BEZDARBNIEKS

Lit.: Barker, 2014; Parrillo II, 2008

(P) **beznosacījumu pozitīva pieņemšana** (*unconditional positive acceptance*) ir nevērtējoša attieksme un pozīcija nedirektīvajā konsultēšanas pieejā, kas nozīmē pieņemt cilvēku tādu, kāds viņš ir. △ veicina drošu un atbalstošu darba aliansi.

Sk. arī DARBA ALIANSE, NEDIREKTĪVĀ KONSULTĒŠANA

Lit.: APA, n. d.; Bozarth, 2013

(J) **bezpajumtniecība** (*homelessness*) ir mājokļa trūkuma situācija: cilvēkam īpašumā vai faktiskā valdījumā nav piemērotas dzīvojamās telpas, kurā būtu nodrošināti vismaz pamatpakalpojumi (apkure, aukstais ūdens, kanalizācija). Tiešā nozīmē ar △ saprot absolūtu mājokļa trūkumu, proti, dzīvi uz ielas (piem., nakšņošanu parkos, kāpņu telpās, bēniņos); pārvietošanos starp pagaidu uzturēšanās vietām (piem., draugi, radinieki, krīzes centri, patversmes); dzīvi privātās, pastāvīgai dzīvei nepiemērotās (bez elementārām ērtībām, piem., bez ūdens, dušas vai vannas, apkures un kanalizācijas, nav pieejama elektrība) būvēs (piem., šķūnīšos, dārza mājiņās). 2009. gadā ANO Ekonomikas komisija Eiropas valstu statistikas pārvaldēm ieteica definēt △ kā: 1) primāro △, ko raksturo personu dzīve uz ielas, bez tādas pajumtes, kas ir atzīta par dzīvojamo māju un neatrodas avārijas stāvoklī; 2) sekundāro △, kas attiecināma uz personām, kurām nav pastāvīgās dzīvesvietas un kuras bieži pārvietojas starp dažādām piemājošanas vietām. Eiropas Nacionālo organizāciju federācija darbam ar bezpajumtniekiem (FEANTSA) △ iedala pēc tās smaguma pakāpes: 1) patvēruma trūkums (nakšņo dabas vai pilsētas vidē); 2) mājokļa trūkums (pagaidu īslaicīgs patvērums, patversmes, krīzes centri); 3) dzīve nedrošos mājokļos (bez likumīga pamata, avārijas stāvoklī

esošās būvēs, izlikšanas situācijā, vardarbības draudu apstākļos); 4) dzīve neatbilstošos mājokļos (dzīvojamos vagoniņos, kempingpiekabēs, ekstrēmas pārapdzīvotības apstākļos).

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS AR BEZPAJUMTNIEKIEM

Lit.: Arklone, 2019; FEANTSA, 2005; Hanson-Easey et al., 2016; Parrillo I, 2008

(I, S) **bēglis** (*refugee*) ir cilvēks, kas bēg no vardarbības, vajāšanas, kara vai katastrofas savā zemē vai dzīvesvietā. Juridiski △ ir persona, kurai likumā noteiktajā kārtībā saskaņā ar 1951. gadā Ženēvā pieņemto ANO Konvenciju par bēgļa statusu ir piešķirts △ statuss. Šis statuss tiek piešķirts, ja persona pamatoti baidās no vajāšanas rases, reliģijas, tautības, piederības īpašai sociālai grupai vai politiskās pārliecības dēļ, atrodas ārpus savas pilsonības valsts un nespēj vai sakarā ar šādām bailēm nevēlas izmantot šīs valsts aizsardzību. Līdz ar △ statusu persona iegūst pastāvīgās uzturēšanās atļauju, drīkst strādāt un brīvi pārvietoties attiecīgajā valstī. Globālo pārmaiņu kontekstā sociālo jautājumu pētnieki izšķir arī ekonomiskos un klimata △, kuri bēg no galējas nabadzības vai klimata pārmaiņu rezultātā neapdzīvojamām teritorijām.

Sk. arī IMIGRANTS, MIGRĀCIJA, PATVĒRUMA MEKLĒTĀJS, PERSONA AR ALTERNATĪVO STATUSU

Lit.: Barker, 2014; Patvēruma likums; UNHCR Latvija, n. d.

(I) **bērna aprūpe** (*childcare*) ir vajadzību nodrošināšanas, bērna audzināšanas, uzturēšanas un uzraudzīšanas pasākumu kopums dažādos bērna attīstības vecumposmos, un to veic par bērnu atbildīgās personas. △ nozīmē vajadzību nodrošināšanu, kas iekļauj rūpes par bērna emocionālo, fizisko un garīgo veselību, izglītošanu, interešu un spēju attīstīšanu, ņemot vērā bērna individuālo attīstību un specifiskās vajadzības.

Sk. arī BĒRNĪBA, BĒRNS, VECUMPOSMI

(O) **bērna audzināšanas grūtības** (*child-rearing difficulties*) ir grūtības bērna aprūpētājiem, kuras rodas ilgstošā laika posmā vecāku audzināšanas prasmju trūkuma, neatbilstošu prasmju vai nepamatotu, pārspīlētu prasību pret bērnu dēļ. △ var būt saistītas ar aprūpētāju prasmju, zināšanu un resursu neatbilstību bērna vajadzībām (piem., saistībā ar rakstura un attīstības īpatnībām, veselības stāvokli). △ ir atšķirīgas atkarībā no bērna vecumposma, piem., vecumposmam raksturīgās vadošās darbības attīstības. Jēdzienus △ un "audzināšanas problēmas" bieži lieto kā sinonīmus.

Sk. arī AUDZINĀŠANA, SOCIĀLAIS DARBS AR ĢIMENĒM UN BĒRNIEM, VECUMPOSMI

(T) **bērna labākās intereses** (*best interests of the child*) ir bērnu tiesību aizsardzības princips, kas ietver bērna labklājību un vajadzību attīstīties drošā un stabilā vidē. △ ir prioritāras visās situācijās un visu lēmumu pieņemšanā, kas ietekmē bērnu. △ ir atkarīgas no individuāliem faktoriem, piem., bērna vecumposma, attīstības un veselības, bērna vēlmēm, vecāku klātbūtnes vai prombūtnes, ikdienas sociālās un fiziskās dzīves vides, iepriekšējās pieredzes. Biežāk sastopamie gadījumi, kad △ ir izšķiroša nozīme: a) vecāka un bērna attiecību juridiskā atzīšana; b) vecāku aizgādības tiesības un bērna tiesības tikt aprūpētam; c) vecāku saskarsmes tiesības un bērna tiesības uzturēt kontaktu ar vecākiem; d) bērna nošķiršana no ģimenes vai bērna atgriešanās ģimenē; e) adopcija; f) bērna pārvietošana uz citu valsti. △ ievērošanas princips ir nostiprināts gan starptautiskajos, gan nacionālajos tiesību aktos.

Sk. arī BĒRNU TIESĪBAS, BĒRNU TIESĪBU AIZSARDZĪBA

Lit.: Child Welfare Information Gateway, 2020; Cilvēktiesību gids, n. d.a; Daugule, 2021

(J) **bērna pamešana novārtā** (*child neglect*) ir viens no vardarbības veidiem: bērna aprūpētājs ilgstoši un sistemātiski nenodrošina bērna pamatvajadzības atbilstoši vecumposma attīstības vajadzībām. △ var izpausties kā: a) bērna nenodrošināšana ar pilnvērtīgu pārtiku, atbilstošu apģērbu, mājokli un dzīves apstākļiem; b) aizsardzības trūkums no fiziska un emocionāla kaitējuma vai briesmām; c) atbilstošas audzināšanas un aprūpes trūkums; d) nepietiekama veselības aprūpe un ārstēšana; e) bērna emocionālo vajadzību ignorēšana. △ pazīmes var būt, piem., gadalaikam neatbilstošs apģērbs, higiēnas prasmju trūkums, mācību līdzekļu trūkums.

Sk. arī PAMEŠANA NOVĀRTĀ, VARDARBĪBA ĢIMENĒ, VARDARBĪBA PRET BĒRNU

Lit.: Barker, 2014; Bērnu tiesību aizsardzības likums; Harris & White, 2018; Metodiskais materiāls, 2020b

(C) **bērncentrētā pieeja** (*child-focused approach, child-centered approach*) ir viena no sociālā darba pieejām mikrolīmeņa praksē. Šajā pieejā sociālā darbinieka intervences centrā ir bērns un viņa vajadzības. △ ir raksturīgas specifiskas izvērtēšanas metodes, kurās uzmanība tiek veltīta bērna fiziskās, psiholoģiskās, sociālās attīstības un attiecību ar ģimenes locekļiem izvērtēšanai. Īpaša uzmanība var tikt pievērsta bērna vajadzību izvērtēšanai, ko veic starpprofesionāla komanda, piem., starptautiskajā praksē plaši izmantota izvērtēšanas metode gadījuma vadīšanā ir "Bērna vajadzību izvērtēšana" (*Child's needs assessment*). △ ir izplatīta sociālā darba praksē bērnu tiesību aizsardzībā un vardarbības pret bērnu novēršanā, kā arī psihosociālajā darbā ar bērnu

individuāli un sociālajā darbā ar grupu. Sociālajam darbiniekam, īstenojot △, ir nepieciešamas padziļinātas zināšanas un prasmes saskarsmes veidošanā ar bērnu, izvērtēšanas, intervences un novērtēšanas metodēs, kas saistītas ar bērniem dažādos vecuma posmos.

Sk. arī ĢIMEŅCENTRĒTĀ PIEEJA, UZ PIEAUGUŠO CENTRĒTĀ PIEEJA

Lit.: Barnes, 2018

(I) **bērnība** (*childhood*) ir cilvēka agrīnās dzīves posms no dzimšanas līdz pusaudža vecumam; šajā posmā bērns apgūst prasmes, uzvedības modeļus, vērtības, attīsta sevis apzināšanos un veido atbildību par savu rīcību. Izpratne par △ ir sociāli un vēsturiski mainīga.

Sk. arī BĒRNS, DZĪVES CIKLS, NEPILNGADĪGAIS, SOCIALIZĀCIJA, VECUMPOSMI

Lit.: Holden, 2010; Matthews & Mullin, 2020; Murdoch, 2006

(I) **bērns** (*child*) biopsihosociālajā skatījumā ir cilvēks no dzimšanas (pēc cita skatījuma, tiek ietverts arī prenatālais periods) līdz pubertātes vecumam. Juridiski △ ir cilvēks no dzimšanas līdz pilngadības vecuma sasniegšanai, kas daudzās valstīs, arī Latvijā, ir 18 gadi. Izšķir divus priekšstatus par △: 1) △ kā patstāvīga būtne ar savām tiesībām un izvēlēm, kā dzīvot savu dzīvi; 2) △ kā aizsargājama un aprūpējama būtne.

Sk. arī BĒRNĪBA, BĒRNU TIESĪBU AIZSARDZĪBA, NEPILNGADĪGAIS, PUSAUDZIS

Lit.: Barker, 2014

(T) **bērns ārpusģimenes aprūpē** (*child in out-of-family care, child in alternative care**) ir bērns, kuram ar bāriņtiesas lēmumu tiek nodrošināta aizbildnība, aprūpe audžuģimenē vai bērnu aprūpes iestādē. △ nonāk situācijās, ja vecāki ir miruši, bezvēsts pazuduši, ir nepilngadīgi vai vecākiem tiek pārtrauktas vai atņemtas aprūpes tiesības, visbiežāk fiziskas vai seksuālas vardarbības dēļ, vieliskas atkarības, bērna pamešanas novārtā, psihiskas slimības gadījumos, kad spējas aprūpēt bērnu ir ievērojami ierobežotas. Latvijā procentuāli lielākā daļa bez vecāku gādības palikušo bērnu atrodas aizbildnībā. Deinstitucionalizācijas plāna īstenošana paredz samazināt to bērnu skaitu, kuri atrodas institucionālajā aprūpē. Starptautiskajā praksē tiek lietots angļu valodas termins *child in alternative care.*

Sk. arī AIZBILDNĪBA, AUDŽUĢIMENE, ĀRPUSĢIMENES APRŪPE, DEINSTITUCIONALIZĀCIJA

Lit.: Bāriņtiesu likums

(G) **bērnu labklājība** (*child welfare*) ir valsts politikas joma, kuras pamatmērķis ir īstenot bērnu tiesības dzīvot drošā un labvēlīgā sociālā vidē, kas nodrošina pilnvērtīgu fizisko, intelektuālo, psihoemocionālo un sociālo attīstību atbilstoši bērna labākajām interesēm. Starptautiskā līmenī △ regulē ANO Bērnu tiesību konvencija, nacionālā līmenī to regulē Bērnu tiesību aizsardzības likums, kura ievērošanu uzrauga Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija. Sociālais darbs △ veicināšanā ietver darbu ar bērniem un jauniešiem un darbu ar ģimenēm un bērniem, atbalstot un stiprinot ģimenes, lai tās spētu atbilstoši rūpēties par saviem bērniem, kā arī bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanu (piem., novēršot bērnu nabadzību, vardarbības riskus).

Sk. arī BĒRNA LABĀKĀS INTERESES, BĒRNU TIESĪBU AIZSARDZĪBA, SOCIĀLAIS DARBS AR ĢIMENĒM UN BĒRNIEM

Lit.: Barker, 2014

(P) **bērnu psihoterapija** (*child psychotherapy*) ir viena no psihoterapijas darba formām un specializācijām, kas ietver psihoterapeitisko darbu ar bērnu vai jaunieti vecumā no 0 līdz 25 gadiem individuāli, kopā ar vecākiem vai arī grupā. △ ir saistīta ar vairākiem virzieniem, piem., psihoanalītiskā un psihodinamiskā terapija, vecāka–zīdaiņa psihoterapija, spēļu terapija, smilšu spēles terapija, vecāka–bērna terapija, sistēmiskā ģimenes psihoterapija. Izglītība bērnu psihoterapijā lielākoties ir iegūstama papildu tālākizglītībā līdztekus jau apgūtiem psihoterapijas virzieniem.

Sk. arī PSIHOANALĪZE, PSIHODINAMISKĀ PIEEJA, SMILŠU SPĒLES TERAPIJA, SPĒĻU TERAPIJA

Lit.: Brummers un Enckells, 2011

(T) **bērnu tiesības** (*children's rights*) ir pamattiesību un pamatbrīvību kopums, ko nepieciešams nodrošināt ikvienam bērnam neatkarīgi no rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelšanās, mantiskā stāvokļa, dzimšanas apstākļiem vai citiem ar bērnu un viņa ģimeni saistītiem apstākļiem. Ratificējot ANO Bērnu tiesību konvenciju, valsts ir uzņēmusies nodrošināt gan konvencijā noteiktās bērna tiesības, gan arī izveidot efektīvus nacionālos tiesību aizsardzības mehānismus. Būtiskākie △ aizsardzības nosacījumi, veidojot valsts politiku: 1) jebkurš lēmums, kas tiek pieņemts valstī, vispirms ir jāizvērtē no bērna interešu viedokļa; 2) bērna intereses ir prioritāras; 3) ikvienam bērnam ir tiesības uz valsts garantētu izglītību, veselības aprūpi, nodrošinot viņa pilnvērtīgu attīstību visaugstākajā iespējamā līmenī; 4) valsts garantē bērna tiesības tikt pasargātam no jebkura veida diskriminācijas un vardarbības.

Sk. arī ANO BĒRNU TIESĪBU KONVENCIJA, BĒRNA LABĀKĀS INTERESES

Lit.: ANO, 1989; Girgensone, 2016; Tiesībsarga birojs, n. d.c

(T) **bērnu tiesību aizsardzība** (*protection of children's rights**) ir valsts sociālās aizsardzības sastāvdaļa, kuras mērķis ir organizēt un kontrolēt bērnu tiesību īstenošanu visā valsts teritorijā. △ pamatā ir bērna dzīvības, vispusīgas attīstības, neatkarības, pozitīvas vērtību orientācijas, veselības, izglītības un no ekspluatācijas brīvas dzīves nodrošināšana. △ tiek īstenota, veidojot sadarbību ar ģimeni, valsts un pašvaldību institūcijām, sabiedriskām organizācijām, kā arī citām fiziskām un juridiskām personām pēc nepieciešamības. Starptautiski bērnu tiesības regulē ANO Bērnu tiesību konvencija. Latvijā △ regulē Bērnu tiesību aizsardzības likums. Angļu valodā tiek lietoti tādi jēdzieni kā "bērnu aizsardzība" (*child protection*), "bērnu tiesības uz aizsardzību" (*children's rights to protection*), "bērnu tiesības" (*children's rights*), tāpēc angļu valodā terminam tiešas atbilsmes nav. Sociālajā darbā △ ir viena no senākajām jomām, kas mūsdienās ir attīstījusies kā nozīmīga sociālā darba pamata specializācija – sociālais darbs ar ģimenēm un bērniem. △ jautājumu risināšana ir komplekss saskaņotu darbību kopums visos sociālā darba prakses līmeņos, kam pamatā ir multidisciplināra pieeja, piem., attīstot alternatīvās bērnu aprūpes formas.

Sk. arī ANO BĒRNU TIESĪBU KONVENCIJA, BĒRNA LABĀKĀS INTERESES, BĒRNU TIESĪBAS, CILVĒKTIESĪBAS, SOCIĀLAIS DARBS AR ĢIMENĒM UN BĒRNIEM

Lit.: ANO, 1989; Sandberg, 2018

(H) **bērnu un jauniešu centrs** (*children's and youth centre*) ir termins, kas apzīmē lietderīgas brīvā laika pavadīšanas un interešu izglītības centrus, kuros tiek nodrošināta droša vide bērnu un jauniešu individuālo spēju un vispārīgās kompetences attīstīšanai.

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS AR JAUNIEŠIEM, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

(T) **bijušais likumpārkāpējs** (*ex-offender*) ir persona, kurai ir piespriests sods par likumpārkāpumu un kura vai nu vēl izcieš sodu (piem., atrodas probācijas uzraudzībā), vai kurai soda termiņš jau ir beidzies. Vārds "bijušais" (angļu val. *ex-*) tiek lietots, lai mazinātu △ stigmatizāciju un nodalītu likuma pārkāpšanas brīdi no soda izciešanas un sociālās iekļaušanās perioda.

Sk. arī NOSACĪTI [PIRMS TERMIŅA] ATBRĪVOTA PERSONA, SOCIĀLAIS DARBS AR BIJUŠAJIEM LIKUMPĀRKĀPĒJIEM

Lit.: Johnson, 2020; Runell, 2020

(B) **bioētika** (*bioethics*) ir pielietojamās ētikas nozare, kas veidojusies, aktualizējoties nepieciešamībai noteikt ētiskas rīcības robežas medicīnas un dzīvības

zinātņu, kā arī biotehnoloģiju attīstības jomā. △ analizē kompleksus klīniskās prakses, pētniecības un rīcībpolitikas jautājumus un veido ētiskos standartus un juridiskās normas medicīnas prakses un pētniecības regulējumā. Kā akadēmiska nozare △ ir izteikti starpdisciplināra un aplūko ētikas jautājumus un dilemmas, kas rodas dzīvības zinātņu, biotehnoloģiju, medicīnas, politikas, sociālo un tiesību zinātņu, teoloģijas, filozofijas saskares punktos. △ jautājumi ietver diskusijas par biotehnoloģisku inovāciju (piem., gēnu terapijas, klonēšanas, reproduktīvo tehnoloģiju izmantošanas, dzīves pagarināšanas, gēnu inženierijas, cilvēka spēju uzlabošanas, plastiskās ķirurģijas izmantošanas) ētiskajiem aspektiem un dzīvības robežām (piem., grūtniecības pārtraukšana, eitanāzija), kas bieži skar arī jautājumus par dzīvības procesiem un to, ciktāl cilvēks tajos drīkst iejaukties. Sociālajā darbā saskare ar △ jautājumiem visbiežāk vērojama medicīniskajā sociālajā darbā un sociālajā darbā ārstniecības iestādēs, aprūpējot pacientus dzīves ilgumu ierobežojošu slimību gadījumā un sniedzot atbalstu dzīves noslēgumā. Sociālā darba un △ problemātika saskaras, risinot arī reproduktīvās veselības jautājumus. △ pievēršas arī varas un nevienlīdzības jautājumiem attiecībā uz aprūpi un rūpēm par gados jaunākajiem un vecākajiem, kā arī ilgstoši slimajiem ģimenes locekļiem, nevienlīdzību veselības aprūpes pieejamībā, veido diskusiju par nestandarta ķermeniskuma (invaliditāte, liekais svars) medikalizāciju, varu un normativitāti mentālās veselības jomā, kas visi ir būtiski jautājumi arī sociālā darba teorijā un praksē.

Sk. arī ĒTIKA, KLĪNISKAIS SOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLAIS DARBS SLIMNĪCĀ

Lit.: Beauchamp & Childress, 2013; Donchin & Scully, 2015; Düwell, 2013; Sīle, 2006

(D, E) **biogrāfiskā pieeja** (*biographical approach*) ir starpdisciplināra pētnieciska pieeja, kā arī apzīmējums vairākām metodēm sociālajā darbā. Kā pētnieciska pieeja tā pievērš uzmanību attiecībām starp individuālo dzīvi, sociālajām struktūrām un vēsturiskajiem procesiem, kas šo dzīvi ietekmējuši un veidojuši. △ pēta arī to, kā individuālā un personiskā pieredze tiek stāstīta. △ tiek saukta arī par dzīvesstāstu, dzīves vēsturi, mutvārdu vēsturi, naratīvo pieeju, arī par biogrāfisko metodi. △ ir nozīmīgs teorētisks un metodoloģisks virziens vairākās sociālajās un humanitārajās zinātnēs, arī sociālā darba pētījumos, kur tā ļauj labāk izprast cilvēkus ar ilgstošu grūtību pieredzi, kā arī palīdz pētīt sociālā darba kā profesijas vēsturi un identitāti. △ kā metode sociālajā darbā pievērš uzmanību cilvēka dzīvei kopumā, plašākam sociālam kontekstam, cilvēka emocionālajai pieredzei un pašizpratnei. Kā △ priekšrocība sociālajā darbā tiek minēta labāka izpratne par cilvēka dzīves iepriekšējo pieredzi, kas var palīdzēt pieņemt atbilstošāku lēmumu par esošās situācijas

risināšanu. △ palīdz veidot savstarpēju uzticēšanos, kā arī attīsta pakalpojumu lietotāju pašapziņu un paaugstina viņu pašvērtējumu. △ tiek lietota līdzdalības un spēcināšanas pieejās, piem., darbā ar senioriem lielā vecumā, bērniem vai cilvēkiem ar smagām hroniskām slimībām. △ ir uz procesu orientēta un uz attiecībām balstīta pieeja sociālajā darbā.

Sk. arī DZĪVES KARTE, DZĪVES LĪNIJA, DZĪVESSTĀSTA METODE, NARATĪVĀ PIEEJA, NARATĪVA TEORIJA

Lit.: Harris & White, 2018; Silva, 2021; Turner & Rowe, 2013

(C) **biopsihosociālā pieeja** (*biopsychosocial approach*) ir pieeja sociālajā darbā, kas indivīda vai ģimenes dzīves kvalitāti, labbūtību, kā arī sociālo problēmu rašanos un to mazināšanu skaidro ar trīs faktoru grupām un to mijiedarbību: 1) bioloģisko jeb fizisko faktoru (piem., ģenētiskie un iedzimtie priekšnosacījumi, centrālās nervu sistēmas darbība, temperaments, medikamentu vai psihoaktīvu vielu ietekme); 2) psiholoģisko faktoru (piem., garastāvoklis, raksturs, uzskati, paradumi, personība, piesaistes tips, adaptācijas modeļi, stresa pārvarēšanas stratēģijas); 3) sociālo faktoru (piem., ģimene, draugi, nodarbošanās, starppersonu attiecības, sociālā atbalsta sistēma). △ balstās uz ASV psihiatra Džordža Engela (*George Libman Engel*) 1977. gadā izveidoto biopsihosociālo modeli, kurā integrētas medicīniskās prakses un vispārīgās sistēmu teorijas atziņas.

Lit.: Engel, 1977; Turner, 2017

(J) **birkošana, iezīmēšana** (*labelling*) ir apzīmējuma piešķiršana indivīdam vai grupai, balstoties uz novērotiem uzvedības modeļiem vai paradumiem (nereti negatīviem). Šādi apzīmējumi ir, piem., nelabvēlīga ģimene, alkoholiķis, cietumnieks, neveiksminieks. △ ir vispārināšana, kas veicina stereotipu un stigmu rašanos un sociālā darba praksē mazina individuālo pieeju klientam. Birkošanas teorijas (*labelling theory*) pārstāvji apgalvo: ja indivīdam tiek dots apzīmējums, kas norāda uz kādiem traucējumiem vai devianci, un apkārtējie sāk pret šo indivīdu izturēties, balstoties uz šo apzīmējumu, tad indivīds sāk izturēties atbilstoši ekspektācijām, kas saistās ar attiecīgo apzīmējumu.

Sk. arī BIRKOŠANAS TEORIJA, MARGINALIZĀCIJA, SOCIĀLĀ ATSTUMTĪBA, STIGMA, STIGMATIZĀCIJA

Lit.: Barker, 2014; Pollock, 2010

(C) **birkošanas teorija** (*labelling theory*) ir devianci skaidrojoša sociālā konstruktīvisma teorija, kura pievērš uzmanību sabiedrības reakcijai uz sociālo normu pārkāpumiem. △ apgalvo, ka deviances definēšana nebalstās uz objektīvām

darbības pazīmēm, bet uz varas pozīcijās esošas sociālas grupas spēju definēt un apzīmēt kādu uzvedību kā deviantu vai kriminālu. Saskaņā ar šo teoriju vērotājs piedēvē darbībai devianci, balstoties uz to, kā sabiedrība reaģē uz cilvēka rīcību vai cilvēka problēmu. Kad varas pozīcijās esošas sociālas grupas kādu rīcību vai cilvēku apzīmē kā deviantu, cilvēks tiek stigmatizēts un nokļūst sociālā izolācijā, kā arī viņam tiek liegtas pozitīvas pašidentifikācijas iespējas. Tādējādi cilvēks tiek virzīts pretī deviantai uzvedībai, jo internalizē viņam piedēvēto apzīmējumu un turpina rīkoties devianti, kļūstot par paš-piepildošā pareģojuma piemēru. △ parāda, kādā veidā sabiedrības reakcija vairo un nostiprina devianto uzvedību. Piemēram, nerātnam un nepaklausīgam bērnam tiek piekarināta birka – "slikts bērns", kā rezultātā viņam veidojas negatīvs paštēls un viņš iesaistās kriminālā darbībā; bijušajam ieslodzītajam savas sodāmības dēļ var būt grūtības atrast darbu, pieklājīgu mājokli vai nekriminālus draugus, un tas padara teju neiespējamu viņa veiksmīgu reintegrāciju sabiedrībā; cilvēki, kas nokļūst psihiatriskās ārstēšanas iestādēs, var tikt apzīmēti kā traki un var piedzīvot stigmatizāciju un sociālu izolāciju, kas kavē atlabšanu; nabadzīgi cilvēki var tikt apzīmēti kā slinki, un tādēļ viņiem var tikt liegts nepieciešamais sociālais atbalsts izkļūšanai no nabadzības. Teorijas attīstībā nozīmīga loma ir Hovarda Bekera (*Howard Becker*) darbam "Autsaideri".

Sk. arī DEVIANCE, SOCIĀLAIS KONSTRUKTĪVISMS, STIGMATIZĀCIJA

Lit.: Harris & White, 2018; Ritzer, 2007

(G) **birokratizācija** (*bureaucratisation*) ir birokrātijas elementu pakāpeniska nostiprināšanās vai pat pārspīlēts pieaugums organizāciju vadītajos procesos. △ pamatā ir tādi birokrātijas elementi kā izteikta hierarhija, bezpersoniskas attiecības un formāla pieeja, stingra un neelastīga procedūru vai noteiktās kārtības ievērošana, nodrošinot darbības paredzamību, uzraudzību un kontroli. △ negatīvi izpaužas, ja tās elementi apgrūtina un apdraud organizācijas mērķu īstenošanu un pakalpojumu saņēmēju individuālo vajadzību apmierināšanu, kā arī kompleksās, nestandarta situācijās. △ nodrošina racionālu organizācijas darbību, tomēr vienlaikus arī to palēnina, padarot to mazāk elastīgu un efektīvu.

Sk. arī BIROKRATIZĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Swedberg & Agevall, 2016

(A) **birokratizācija sociālajā darbā** (*bureaucratisation in social work*) ir sistēmas pārvaldība, kas pastiprina dokumentācijas un dažādu priekšrakstu nozīmi sociālajā darbā. Atskaišu, pārskatu un citu dokumentu gatavošana ir daļa no

sociālā darba kā institucionālas profesijas. △ kļūst par problēmu, kad dokumentu sagatavošanas laiks nesamērīgi pieaug salīdzinājumā ar to darba daļu, kas jāvelta tiešajam darbam ar klientu. Dokumentu apjoma pieauguma dēļ mazinās to efektivitāte pārvaldības sistēmā. Dubulta atskaitīšanās, neskaidri atskaišu nosacījumi veicina sociālo darbinieku pārslodzi, izdegšanu, mazina autonomiju, mazina tiešā kontakta iespējas ar klientu, radošumu, kā arī ierobežo inovatīvu pieeju un metožu izmantošanu.

Sk. arī INSTITUCIONĀLĀS VAJADZĪBAS, SOCIĀLĀ DARBA INSTITUCIONALIZĒŠANĀS, SOCIĀLĀ DARBA PROBLĒMAS

Lit.: Pascoe et al., 2022

(I) **biseksualitāte** (*bisexuality*) ir dzimumtieksme pret abu dzimumu pārstāvjiem.

Sk. arī HOMOSEKSUALITĀTE, LGBT

Lit.: Feldmanstern, 2007

(R) **Bībele** (*Bible*) ir galvenais kristietības autoritatīvu tekstu krājums. △ ir grāmatu kopums, kuru veido divas pamatdaļas: Vecā Derība (ebreju Bībele), kas sarakstīta lielākoties senebreju, kā arī senaramiešu valodā, un Jaunā Derība, kas sarakstīta grieķu valodas koinē jeb kopīgā grieķu valodā. △ ir dažādu žanru (vēsture, dzeja, stāsti, likumu kodeksi, sakāmvārdi u. c.) tekstu antoloģija, kā arī dažādos laikos dažādu autoru veidotu tekstu kopums, kurā atspoguļojas dažādu laikmetu kultūrkontekstu iezīmes. Vecā Derība sīkāk iedalāma piecās Mozus grāmatās (Torā), vēstures grāmatās, dzejas un gudrības grāmatās, praviešu grāmatās. Jaunā Derība iedalāma evaņģēlijos (Jēzus dzīves un mācības izklāsti), apustuļu darbos, ar apustuļa Pāvila vārdu saistītās vēstulēs, vispārējās vēstulēs, Atklāsmes grāmatā.

Sk. arī KRISTIETĪBA, RELIĢIJA, RELIĢISKĀS ORGANIZĀCIJAS

Lit.: NE

(J) ***Black Lives Matter*** ir sociāla kustība, kas vēršas pret rasismu un policijas brutalitāti attiecībā pret melnādainajiem iedzīvotājiem. Kustība radusies ASV. Ir nodibināta arī starptautiska organizācija *Black Lives Matter Global Network Foundation*, kas apvieno organizācijas ASV, Kanādā un Lielbritānijā. △ pievērš uzmanību tam, ka daudzās valstīs joprojām pastāv neformāla rasu segregācija. Kustība atgādina, ka melnādaino apkaimēs ir zemāks dzīves līmenis, sliktāka piekļuve izglītībai un veselības aprūpei, kā arī melnādainajiem ir lielāks risks tikt arestētiem, pieredzēt brutālu izturēšanos no varas struktūru pārstāvjiem vai pat tikt nogalinātiem aresta laikā, saņemt notiesājošu spriedumu. △ iestājas par visu cilvēku vienlīdzīgu vērtību, kā arī vēršas pret baltās

rases dominanci (*white supremacy*). Valstīs ar rasisma vēsturi sociālie darbinieki aktīvāk atbalsta △ kustību un antirasisma prakses.

Sk. arī ANTIRASISTISKAIS SOCIĀLAIS DARBS, DISKRIMINĀCIJA, RASISMS, SOCIĀLAIS AKTĪVISMS

Lit.: Delozia & Birore, 2022; Ioakimidis & Maglajlic, 2020

(D) **Braila raksts**, arī **reljefraksts** (*braille*) ir ar tausti uztverama, no caurumotām iespiedzīmēm reljefi veidota rakstība neredzīgiem un vājredzīgiem cilvēkiem. △ pamatā ir seši reljefi punkti, kurus kombinējot var iegūt 63 rakstzīmes. △ ir starptautiski atzīta taktilās rakstīšanas sistēma. △ 1824. gadā 15 gadu vecumā izgudroja Nacionālā neredzīgo jauniešu institūta audzēknis un vēlāk pedagogs Luijs Brails (*Louis Braille*).

Lit.: LNerB, n. d.

(A) **brīvprātīgais darbs** (*voluntary work*) ir uz labas gribas pamata veikts fizisks vai intelektuāls bezatlīdzības darbs, kas vērsts uz sabiedrisko labumu un veicina zināšanu un prasmju attīstību, kā arī brīvā laika lietderīgu izmantošanu. △ ir veids, kā iedzīvotāji var piedalīties un ietekmēt sabiedriskās norises, risināt sociālās un vides vajadzības. △ var izmantot kā resursu sociālajā darbā. △ var būt, piem., palīdzība dažādām sabiedrības grupām (senioriem, bērniem, jauniešiem, bezpajumtniekiem, bēgļiem), apkaimes labiekārtošana, pasākumu organizēšana.

Sk. arī RESURSI

Lit.: Brīvprātīgā darba likums, 2015

(R) **budisms** (*Buddhism*) ir reliģija un filozofija, kas izveidojās 5. gs. p. m. ē. Indijas ziemeļos un ir balstīta uz Sidhārtas Gautamas (*Siddhartha Gautama*) jeb Budas atklāsmēm. Budas mācības pamatā ir t. s. četras cildenās patiesības: 1) cilvēku dzīve ir ciešanu pilna; 2) ciešanām ir iemesls; 3) no ciešanām ir iespējams atbrīvoties; 4) pastāv astoņposmu ceļš, kā sasniegt brīvību no ciešanām. Mūsdienās △ ir izplatījies visā pasaulē, tam raksturīgas jaunas formas.

Sk. arī RELIĢIJA, RELIĢISKĀS ORGANIZĀCIJAS

Lit.: Scott & Marshall, 2009

(D) **budžets** (*budget*) ir ieņēmumu un izdevumu plāns noteiktam laika posmam. Sociālā darba kontekstā makrolīmenī svarīgs ir valsts un pašvaldību sociālais △, kurā ietverti sociāliem mērķiem paredzētie ienākumi un

izdevumi; mezolīmenī – organizāciju △, kā arī programmu un atsevišķu pakalpojumu △; bet mikrolīmenī, darbā ar indivīdu un ģimeni – personiskais △.

Sk. arī PERSONISKĀ BUDŽETA PLĀNOŠANA

Lit.: Barker, 2014; Spicker, 2010

(J) **bulings** (*bullying*) ir darbības, kas vērstas pret personu vai personām ar nolūku tās pazemot vai izsmiet. △ ir ilgstoša aizvainojoša, aizskaroša, iebiedējoša izturēšanās, kas liek cietušajam justies pazemotam un ievainojamam. Pāridarītājs izmanto kādu no reālas vai iedomātas varas veidiem un meklē cietušā vājās puses, lai tās varētu izmantot △ īstenošanā. Bieži vien pāridarītājam ir zema pašapziņa, vājas dusmu vadības prasmes, vienaldzīga, aizspriedumaina un skaudīga attieksme pret citiem. △ var notikt tieši – fiziski (sitot, pagrūžot, sperot, veicot citas nekrietnas darbības) un verbāli (apsaukājot, izsmejot), kā arī netieši, piem., aprunājot vai arī pazemojot digitālajā vidē (kiberbulings). △ var veicināt sociālo atstumtību, kad cietušais tiek ignorēts, izslēgts vai atstumts no kopējiem grupas pasākumiem, vai arī pašizolāciju, kad cietušais cenšas izvairīties no vietām, kur iespējama saskarsme ar pāridarītāju.

Sk. arī AGRESIJA, KIBERBULINGS

Lit.: Barker, 2014; Lines, 2008; OECD, 2017a, 2017b

(N) **bulīmija** (*bulimia*) ir viens no ēšanas traucējumiem, ko raksturo atkārtotas un nekontrolētas barības uzņemšanas (pārēšanās) epizodes, kam seko centieni kontrolēt ķermeņa svaru, piem., ilgs badošanās periods. Cilvēks ar △ regulāri atbrīvojas no apēstās pārtikas, izraisot vemšanu, lietojot caurejas līdzekļus. Sastopama arī kombinācijā ar citiem ēšanas traucējumiem, piem., anoreksiju. Var būt dzīvībai bīstama.

Sk. arī ĒŠANAS TRAUCĒJUMI, ANOREKSIJA

Lit.: Mārtinsone un Miltuze II, 2015

C

(G) **centralizācija** (*centralisation*) ir varas koncentrācijas process grupā, organizācijā, sabiedrībā. △ nozīmē svarīgu lēmumu pieņemšanas un plānošanas pilnvaru koncentrēšanu organizācijas centrā vai hierarhijas virsotnē. △ rezultātā lēmumu pieņemšana notiek personu lokā noteiktās ģeogrāfiskās (telpiskās) vietās vai sociālo struktūru mezglu punktos (piem., galvaspilsētā tiek pieņemti lēmumi, kas attiecas uz lauku teritorijām; ministrijās tiek pieņemti lēmumi par pakalpojumu pieejamību senioriem, nekonsultējoties ar mērķa grupu). Sociālās labklājības nozarē △ izmanto arī kā instrumentu pakalpojumu pielīdzināšanai (piem., vienādi pakalpojumi visiem iedzīvotājiem reģionā, valstī). △ var nozīmēt arī pakalpojumu satura un nodrošināšanas procesa vienādošanu, kas izpaužas vienādās procedūrās un vienādās prasībās neatkarīgi no pakalpojuma saņemšanas vietas.

Sk. arī DECENTRALIZĀCIJA, SOCIĀLĀ ADMINISTRĒŠANA

Lit.: Barker, 2014; Boockmann et al., 2013

(B) **cieņa** (*dignity*) ir ikviena cilvēka tiesības tikt novērtētam, respektētam un pieņemtam kā personībai ētiski atzīstamā veidā. △ ir morāla kategorija un ietver prasību par visu cilvēku morālo vienlīdzību. △ ir viens no sociālā darba vērtību pamatprincipiem, kas paredz un ar kuru tiek atzītas ikviena cilvēka tiesības uz pašnoteikšanos, liek cienīt atšķirīgo un piešķirt tam tādas pašas tiesības kā ikvienam citam. Sociālajā darbā ikviena cilvēka cieņas atzīšana apliecina sociālā darbinieka spēju rīkoties klientu labā bez aizspriedumiem vai nosodījuma. Sociālais darbinieks pret ikvienu izturas ar cieņu, respektējot katra individuālās, kultūras un etniskās atšķirības.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS

Lit.: Borowski, 2022; Debes, 2017; Lasmane u. c., 1995; LSDB, 2022; 1995; NASW, 2021a; Pierson & Thomas, 2002

(T) **cietušais** (*victim*) ir dzīva būtne (parasti cilvēks), kas ir pakļauta kāda cēloņa izraisītām nevēlamām sekām. Cilvēkam var būt subjektīvas izjūtas vai uzvedība kā △ arī tad, ja objektīvi neviens pret viņu varmācīgi nevēršas. Saskaņā ar Krimināprocesa likuma 95. panta pirmo daļu kriminālprocesā △ var būt fiziska vai juridiska persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, proti, morāls aizskārums, fiziskas ciešanas vai mantisks zaudējums. Latviešu valodā izšķir jēdzienus "upuris" un △, savukārt angļu valodā abus apzīmē ar vienu jēdzienu *victim*.

Sk. arī STOKHOLMAS SINDROMS, UPURIS, VARDARBĪBA

(I) **cilvēka dzīves cikls** (*human life cycle*) ir apzīmējums pēctecīgām fizioloģiskām, psiholoģiskām un sociālām pārmaiņām no dzimšanas līdz nāvei. △ pārmaiņas ir iepriekš paredzamas un ietver arī individuālās un kultūras īpatnības. Sociālajā darbā izpratne par △ palīdz izvēlēties atbilstošas intervences metodes attiecīgajā dzīves ciklā radušos problēmu risināšanā.

Sk. arī ĢIMENES DZĪVES CIKLS, VECUMPOSMI

Lit.: Barker, 2014

(J) **cilvēkatkarības** (*addictions to people*) ir atkarības veidu grupa, kurā ietilpst atkarības, kuru objekts ir cilvēks vai grupa. Kaut arī cilvēka kā sociālas būtnes esamība ir fundamentāli saistīta ar mijiedarbību ar citiem cilvēkiem, △ gadījumā šī sasaiste ir neveselīga un ietver pazīmes, kas raksturīgas arī citiem atkarību veidiem (piem., vieliskai atkarībai, procesu atkarībai). Šajā grupā ietilpst tādi atkarības veidi kā līdzatkarība, attiecību atkarība, seksa atkarība, atkarība no grupas.

Sk. arī ATKARĪBA, LĪDZATKARĪBA, SOCIĀLAIS DARBS AR ATKARĪGĀM UN LĪDZATKARĪGĀM PERSONĀM

Lit.: Rosenberg & Curtis Feder, 2014

(G) **cilvēkdrošība** (*human security*) ir brīvība no bailēm un brīvība no trūkuma. △ ir divi pamataspekti: 1) neciest hroniskus draudus, piem., no pastāvīga bada, slimībām un apspiestības; 2) aizsargātība pret pēkšņām un negatīvām pārmaiņām ikdienā, darbavietā, mājās vai apkaimē. △ tiek skaidrota arī kā cilvēka prasme un vienlaikus gatavība risināt ikdienas problēmas, kas izraisa bažas. △ ir politikas jēdziens, kas formulēts saistībā ar ANO tautas attīstības (*human development*) koncepciju. △ izriet no ekonomiskās, vides, veselības, pārtikas, personiskās, kopienas un politiskās drošības ikvienam cilvēkam. △ paplašina cilvēka iespējas.

Sk. arī DROŠUMSPĒJA, SOCIĀLĀ DROŠĪBA, TAUTAS ATTĪSTĪBA

Lit.: Ozoliņa u. c., 2014; Sīmane, 2003

(B) **cilvēktiesības** (*human rights*) ir vispārējais tiesību princips demokrātiskas un tiesiskas valsts tiesību sistēmā, starptautisko tiesību nozare un konstitucionālo tiesību sastāvdaļa. △ ir svarīgas, lai dzīvotu drošu un cieņpilnu dzīvi, tās ir neatņemamas pamattiesības un pamatbrīvības cilvēka pilnvērtīgai attīstībai. △ aizsargā cilvēka tiesības uz dzīvību, brīvību, personas neaizskaramību. △ ir nostiprinātas ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā (1948) un Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijā (1950). Latvijā cilvēktiesību pamati ir nostiprināti Satversmes 8. nodaļā "Cilvēka pamattiesības". Ir izdoti arī citi likumi, kuros sīkāk skaidrots, ko tieši šīs tiesības nozīmē, kas ir atļauts un kas – aizliegts. Latvijā darbojas neatkarīga cilvēktiesību aizsardzības institūcija – Latvijas Republikas Tiesībsarga birojs (sākotnēji – Valsts cilvēktiesību birojs), kur vērsties cilvēktiesību, tostarp sociālo tiesību, aizskāruma gadījumā. Sociālā darba profesija tiek raksturota kā cilvēktiesību profesija, kuras attīstība ir lielā mērā saistīta ar △ aizstāvību. Sociālie darbinieki ir snieguši nozīmīgu ieguldījumu △ nostiprināšanā, un arī mūsdienās △ principi ir iestrādāti daudzos sociālā darba ētikas kodeksos un balsta sociālā darba praksi (piem., cieņa, pašnoteikšanās, diskriminācijas aizliegums).

Lit.: Green & Clarke, 2016; Ife, 2008; Mapp et al., 2019

(F) **cilvēktiesību kustība** (*human rights movement*) ir nevalstiska sociāla kustība visā pasaulē, kas aktualizē cilvēktiesību jautājumus un aktīvi iesaistās to risināšanā gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī. Globāli △ veidošanās vēsture attīstījās kā protests pret kādu no apspiešanas formām (koloniālismu, imperiālismu, verdzību, rasismu, segregāciju, patriarhātu, pamatiedzīvotāju apspiešanu). △ sakņojas idejā, ka visiem cilvēkiem ir vienādas pamattiesības un ir solidāri jācīnās par to ievērošanu. 20. gs. △ attīstījās globāli, vēršoties pret kara noziegumiem, koloniālo apspiešanu, genocīdu, cilvēktiesību pārkāpumiem totalitāros un autoritāros režīmos. Kopš 20. gs. 90. gadiem globālā △ ir kļuvusi ievērojami plašāka, tostarp uzsverot sieviešu tiesības un ekonomisko taisnīgumu kā daļu no cilvēktiesībām. Latvijā △ iestājas par sieviešu, bērnu, cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem, seksuālo minoritāšu, trūcīgo un citu sociāli mazaizsargātu grupu tiesībām.

Sk. arī CILVĒKTIESĪBAS, SOCIĀLĀS KUSTĪBAS

Lit.: Kēnigs, 2010

(J) **cilvēktirdzniecība** (*human trafficking*) ir ekspluatācijas nolūkā veikta cilvēku vervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana. △ tiek īstenota, lietojot vardarbību vai draudus, izvedot ar viltu vai izmantojot personas atkarību no vervētāja, kā arī personas bezpalīdzības stāvokli. △ var tikt īstenota arī kā sākotnēji izdevīgs darījums, piedāvājot materiāla vai citāda rakstura labumus.

△ mērķis ir personas ekspluatācija peļņas gūšanai. △ formas – seksuālā ekspluatācija, piespiedu darbs, fiktīvas laulības, nelikumīga orgānu tirdzniecība, surogātmāšu izmantošana.

Sk. arī SOCIĀLĀS PROBLĒMAS

Lit.: Parrillo I, 2008; Shelley, 2010

(C) **cirkularitāte** (*circularity*) ir kustības modelis, ko raksturo kustība pa slēgtu vai atvērtu apli. △ ir arī apļveida argumentācija, kas pieņem, ka kāda notikuma cēlonis pastāv pašā notikumā vai ir no tā izrietošs. △ ir viens no sistēmu teorijas pamata principiem bioloģijā, komunikācijas zinātnē, arī sociālajā darbā.

Sk. arī CIRKULĀRĀ KAUZALITĀTE, SISTĒMU TEORIJA

(C) **cirkulārā kauzalitāte** (*circular causality*) ir sistēmiskajā pieejā un analīzē izmantots jēdziens, kas atspoguļo izpratni par cēloņsakarībām kā apļiem: cēloņu un seku secība, kuru raksturo atkārtota atgriešanās pie sākotnējā cēloņa un tā nostiprināšana vai mainīšana, tādējādi radot jaunu cēloņu un seku secību un sakarību. Problēmām var būt vairāki cēloņi, kas var izraisīt dažādas sekas ar nobīdi laikā. △ ir pretstats lineārajai kauzalitātei – izpratnei par cēloņsakarībām kā taisnu līniju.

Lit.: APA, n. d.; Kelledy & Lyons, 2019

d

(R) **daoisms** (*Daoism, Taoism*) ir ķīniešu reliģiski filozofisku uzskatu sistēma, kuras pamatā ir mācība par to, kā cilvēkam sasniegt pilnību pašattīstības ceļā. △ pamatjēdziens ir "Dao", kura sākotnēja nozīme ir 'ceļš', bet vēlāk to interpretē kā 'lietu dabiskā kārtība', 'likumsakarība', 'pareiza rīcība'. △ aizsākumu saista ar 6. gs. p. m. ē., tā pamatā ir klasiskais darbs "Daodedzin", par kura autoru uzskata Laozi (arī *Lao Tzu*). △ mācība uzsver nepieciešamību dzīvot saskaņā ar Dao (arī Tao), kas ir kosmiskās kārtības avots un princips, dzīvības spēka plūdums. △ pievēršas dabai un cilvēkam, viņa iekšējai pasaulei, pareizas attieksmes veidošanai pret visu apkārtējo.

Sk. arī BUDISMS, KONFŪCISMS

Lit.: EB, 2022; Laodzi, 2001; Laodzi, 2009

(D, K) **darba alianse** (*working alliance*) apzīmē: 1) kā klienta, tā konsultanta spēju sadarboties; 2) viņu savstarpēju sadarbību, kas nepieciešama mērķtiecīgam, produktīvam kopdarbam. Jēdziens sākotnēji attīstījies psihodinamiskās teorijas ietvarā. △ ir terapeitisko attiecību sastāvdaļa. △ lielākoties ietver vienošanos starp konsultantu un klientu par sadarbības mērķiem, ilgumu un tikšanās biežumu, vienošanos par veidu (paņēmieni, aktivitātes, uzdevumi), kādā notiks sadarbība, kā arī pakāpeniski veidojošos emocionālo saikni starp konsultantu un klientu, ko raksturo savstarpēja cieņa, klienta drošības izjūta, sajūta, ka konsultantam var uzticēties, ka viņu saprot un novērtē. △ tiek raksturota, izmantojot tādas vērtējuma kategorijas kā efektīva/neefektīva. Mūsdienās termins △ tiek lietots visās palīdzošajās profesijās (piem., psihoterapeitiskajās pieejās, psiholoģiskajā konsultēšanā, sociālajā darbā, supervīzijā).

Sk. arī PSIHODINAMISKĀ TEORIJA, RAPORTS, TERAPEITISKĀS ATTIECĪBAS

Lit.: Sandler et al., 1992; Wiener, 2009

(A) **darba drošība sociālajā darbā** (*occupational safety in social work*) ir pasākumu sistēma, kuras mērķis ir garantēt un uzlabot nodarbināto un pašnodarbināto drošību un veselības aizsardzību darbā, kā arī novērst vai mazināt riska faktorus, kuri varētu izraisīt nelaimes gadījumus darbā, veselības un emocionālās labsajūtas apdraudējumu. Sociālo darbinieku pienākumi un uzdevumi, kā arī vide, kurā tie tiek veikti, ir atšķirīgi; tas nozīmē, ka atšķirīgi ir arī darba drošības riski. Darba drošības riskus var novērst vai mazināt paša darbinieka zināšanas un prasmes, palīglīdzekļu pieejamība (piem., drošības pogas, dezinfekcijas līdzekļi, sejas maskas), kā arī darba devēja nodrošinātie darba apstākļi un organizācija. Sociālā darba vidē svarīgi ir fiziskās, epidemioloģiskās, psiholoģiskās un emocionālās drošības aspekti. Latvijā △ regulē Darba likums un Darba aizsardzības likums.

Lit.: Dīķe un Razgale, 2015; LBAS, 2010; Lewis, 1990

(I) **darbaholisms** (*workaholism*) ir nepārvarama un nekontrolējama tieksme pārmērīgi daudz strādāt. △ pazīmes: a) cilvēks jūtas spiests strādāt vairāk nepārvarama iekšēja psiholoģiskā spiediena dēļ; b) pastāvīgi domā par darbu, pat nestrādājot; c) strādā vairāk, nekā prasa objektīva nepieciešamība vai darba devējs; d) tiek negatīvi ietekmētas citas cilvēka sociālās funkcionēšanas jomas (piem., pasliktinās veselība, nepietiek laika miegam, ģimenei, draugiem un vaļaspriekiem). △ nozīmē, ka cilvēks strādā vairāk, nekā tas ir nepieciešams ekonomisko un pašizaugsmes vajadzību apmierināšanai, kā arī zaudē līdzsvaru starp darbu un citām dzīves jomām.

Sk. arī ATKARĪBA, PĀRSLODZE, STRESS

Lit.: Clark, 2016

(L) **darba meklētāji** (*jobseekers*) ir personas, kuras ir bez darba (reģistrēti vai nereģistrēti kā bezdarbnieki) un uz kurām vienlaikus attiecas trīs nosacījumi: darba atrašanas gadījumā ir gatavas tuvāko divu nedēļu laikā sākt strādāt; apsekojuma laikā nekur nestrādā un neatrodas pagaidu prombūtnē no darba; pēdējo četru nedēļu laikā aktīvi meklēja darbu. Par △ uzskata arī tos, kuri darbu jau ir atraduši un trīs mēnešu laikā gatavojas to uzsākt. Šos nosacījumus ir formulējusi Starptautiskā Darba organizācija (SDO), tos ievēro arī ES statistikā, veicot darbaspēka apsekojumus. Pēc SDO un *Eurostat* metodikas tiek iegūti starptautiski salīdzināmi dati par bezdarba līmeni.

Lit.: LM, 2020b; MK, 2015 (Nr. 103); NVA, 2022c

(F) **darba nami** (*workhouses*) ir iestādes, kas pastāvēja aptuveni 14.–19. gs. un piedāvāja nodarbinātības iespējas cilvēkiem, kuri nespēja paši sevi nodrošināt. Vēsturiski △ tika izveidoti Anglijā, reaģējot uz buboņu mēra pandēmijas

(1348–1349) sekām, bet tie turpināja pastāvēt un attīstīties arī turpmāk. 1601. gadā karalienes Elizabetes valdīšanas laikā tika pieņemts Nabadzīgo likums, kurā 1834. gadā tika veiktas izmaiņas un detalizēti aprakstīti △ veidošanas un klientu uzturēšanās nosacījumi. △ bija jānodrošina "darbs nabagiem" un "uzturs nespēcīgajiem". Lai cilvēkos neradītu vēlmi darba namos uzturēties ilgi un izmantot sistēmas piedāvātos pakalpojumus, mitināšanās apstākļi tajos bija nepievilcīgi un biedējoši. △ tika uzlūkoti kā pēdējā iespēja, kur cilvēkiem apmesties. △ varēja uzturēties visa ģimene, taču ģimenes locekļi nevarēja dzīvot kopā – vīrieši, sievietes un bērni tika izmitināti atsevišķi. 17. gs. △ tika izveidoti arī Nīderlandē un Amerikā. Īrijā pirmie △ tika nodibināti 1703. gadā, tie tika dēvēti par "rūpniecības namiem" (*industrial houses*). 1845. gadā Skotijā △ pārveidoja par nabagu namiem (*poorhouses*), tajos tika nodrošināti cienīgāki apstākļi un netika piemēroti tik bargi sodi kā darba namos.

Sk. arī NABADZĪGO LIKUMS, NABAGMĀJAS

Lit.: Higginbotham, n. d.

(L) **darba pārslodze** (*work overload*) ir ilgstoša situācija, kurā darba prasības pārsniedz indivīda spēju ar tām tikt galā un darbu nav iespējams paveikt ar pieejamiem resursiem. △ prasa izmantot personisko laiku darba uzdevumu veikšanai. Par △ liecina nogurums, neapmierinātība ar darbu, lēnīgums, nomākts garastāvoklis, interešu un dzīvesprieka zudums, viegla aizkaitināmība, grūtības koncentrēties, darba kvalitātes un produktivitātes pazemināšanās un citas pazīmes. Ilgstošas △ apstākļos tiek iztērēti visi organisma resursi, un šāds stāvoklis veicina izdegšanu. Tādēļ ir jāmeklē risinājums, kā sabalansēt darbam veltīto laiku ar pilnvērtīgu atpūtu.

Sk. arī DARBAHOLISMS, IZDEGŠANA

Lit.: Kelly & Moen, 2020

(H) **darba terapija** (*occupational therapy*, *work therapy*) ir mērķtiecīga dažādu darba procesu izmantošana terapeitiskā nolūkā un sociālo prasmju apgūšana, lai veicinātu sociālo iekļaušanos normālā dzīvē. △ izpratne ietver trīs nozīmes: 1) apmaksāta vai neapmaksāta darba izmantošana kā terapeitisks līdzeklis cilvēkiem ar kognitīviem vai fiziskiem traucējumiem; 2) △ arī izmanto, lai pārvarētu atkarības, novērstu nevēlamu uzvedību pusaudžiem, veicinātu disciplīnas apguvi un veidotu sociāli pieņemamu uzvedību bijušajiem likumpārkāpējiem; 3) prasmju apmācība, lai mazinātu vai likvidētu slimības un/vai sociālo problēmu sekas, uzlabotu klienta psihisko stāvokli, atjaunotu spēju patstāvīgi veikt dažādas darbības, veicinātu sociālo prasmju atjaunošanu un

jaunu darba iemaņu un sociālo prasmju apguvi. Latviešu valodā ar △ apzīmē gan *work therapy*, kas ietver darba kā terapeitiska līdzekļa izmantošanu, gan *occupational therapy*, kas attiecas uz sociālo prasmju atjaunošanu un jaunu prasmju apguvi (piem., fizisko, kognitīvo, psihisko vai attīstības traucējumu gadījumos).

Sk. arī MĀKSLU TERAPIJA

Lit.: Pierson & Thomas, 2010

(O) **darba vidē balstītas mācības** (*work-based learning*) ir mācību organizēšanas un īstenošanas pieeja, kurā izglītības un tālākizglītības programmas teoriju un praksi izglītojamie apgūst pārmaiņus izglītības iestādē un uzņēmumā, organizācijā vai pie individuāla saimnieciskās darbības veicēja. Šajās mācībās būtiskais ir teorijas un praktisko iemaņu savienošana mācību procesā, maksimāli iesaistot izglītojamos praktiskajā darbībā, attīstot jaunas prasmes, pašrefleksiju, pašvirzītu un individuālu mācīšanos. △ balstās pedagoģijas zinātnē, īpaši andragoģijā. Sociālajā darbā △ ir nozīmīga mācību pieeja visa profesionālā mūža garumā.

Sk. arī ANDRAGOĢIJA, TĀLĀKIZGLĪTĪBA

Lit.: Boud & Solomon, 2002; Malloch et al., 2011

(E) **darbības pētījums**, arī **rīcības pētījums** (*action research*) ir kvalitatīvā pētījuma dizains, kas apvieno lietišķu un konceptuālu pieeju, lai rastu risinājumus dažāda mēroga problēmām un sekmētu indivīdu, grupu un kopienu attīstību un spēju pašiem rīkoties. Pētījums notiek nevis par cilvēkiem, bet kopā ar viņiem par šiem cilvēkiem svarīgu jautājumu. Pētījuma mērogi var būt ļoti dažādi – no pārmaiņām tikai dažu cilvēku dzīvē līdz valsts mēroga pārmaiņu veicināšanai. Arī cilvēku līdzdalības pakāpe var būt atšķirīga, ne visas △ formas ietver iesaistīto pušu līdzdalību, bet šis pētījums vienmēr ir orientēts uz sociālām pārmaiņām. △ un sociālajā darbā sasaucas tādi elementi kā līdzdalība, sadarbība, izaugsme, pārmaiņas un pretapspiešanas pieeja. △ ir nozīmīgs sociālo pārmaiņu veicināšanas instruments kopienu sociālā darba speciālistiem.

Sk. arī LĪDZDALĪBAS PĒTĪJUMS, PĒTĪJUMA DIZAINS

Lit.: Blum et al., 2010; Reason & Bradbury, 2008

(D) **darbs ar gadījumu** (*case work, casework*). 1) Profesionālajā literatūrā angļu valodā apzīmējums sociālā darba metodei darbam ar indivīdu un ģimeni, kuram kā sinonīms dažādos avotos tiek norādīts arī jēdziens *social case work* (sociālais darbs ar gadījumu); 2) profesionālajā literatūrā latviešu valodā tiek

piedāvāts △ definēt kā vienu no sociālā darba ar gadījumu pamatmetodēm, kas vispārīgajā sociālā darba praksē ir vērsta uz indivīdu vai ģimeni. Šāda piedāvājuma nolūks ir terminoloģiski precīzāk nošķirt sociālā darba formas un pamatmetodes un risināt jēdzienu *social case work* (mikrolīmeņa sociālā darba forma) un *case work* (pamatmetode vispārīgajā sociālā darba praksē) neviennozīmīgo lietojumu profesionālajā literatūrā angļu valodā. Darbā ar gadījumu ir iespējama salīdzinoši plaša klientu mērķgrupa. △ var būt saistīts ar pamatvajadzību nodrošināšanu, praktiskas palīdzības organizēšanu, psihosociālo atbalstu. △ ir apvienojams ar atbalsta grupu vadīšanu vai kopienas darba elementiem, piem., savienošanu ar atbalstošiem resursiem. △ ietver tradicionālos sociālā darba posmus (piem., izvērtēšana, intervence, novērtēšana), specifiskas sociālā darbinieka lomas (izdalot tādas lomu grupas kā tiešais pakalpojuma nodrošinātājs, sistēmas attīstītājs, sistēmas uzturētājs, sistēmu savienotājs un pētnieks) un funkcijas. △ praksi pirmo reizi aprakstījusi ASV sociālā darbiniece Mērija Ričmonda (*Mary Richmond*) 1917. gadā grāmatā *Social Diagnosis* ("Sociālā diagnoze"). Tiek uzskatīts, ka ar šo grāmatu aizsākās △ teorētiskā pamatojuma izstrāde. Mūsdienās △ visbiežāk tiek raksturots vispārīgās sociālā darba prakses (*generic social work practice, generalist approach*) skatījumā vai perspektīvā, kas ir sociālā darba profesijas standarta kodols un ikviena sociālā darbinieka bakalaura līmeņa izglītības pamats.

Sk. arī GADĪJUMA VADĪŠANA, MIKROLĪMEŅA PRAKSE, PSIHOSOCIĀLAIS DARBS, RIČMONDA MĒRIJA, SOCIĀLAIS DARBS AR GADĪJUMU, SOCIĀLĀ DARBA POSMI, VISPĀRĪGAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Ozola, 2021b

(D, M) **darbs ar grupu** (*group work*) ir mērķtiecīgi organizēts psihosociāls un izglītojošs process, kura fokusā ir personas attīstība grupas dalībnieku sociālās mijiedarbības procesā, kas notiek dažādās situācijās un grupās (piem., ģimene, organizācija, draugu grupa, klubi, reliģiskās draudzes, vecāku grupas). △ veicina indivīda sociālo kompetenci un funkcionēšanu, izmantojot grupas dalībnieku pieredzi efektīvi pārvarēt personiskās, grupas vai kopienas problēmas. Darbā ar grupu būtiska ir savstarpēja informētība, kopīgas intereses, līdzīga uzvedība, kopības izjūta, grupas normas un vērtības. △ izmanto dažādās nozarēs. Sociālajā darbā △ praktizē gan kā vienu no mikrolīmeņa prakses formām, gan arī darbā ar kopienu.

Sk. arī GRUPA, GRUPU VEIDI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLAIS DARBS AR GRUPU, SOCIĀLĀ DARBA FORMAS

Lit.: Brown, 1994; Garvin et al., 2017; Lang, 2010; Lindsay & Orton, 2014

(A) **darbs ar grūti sasniedzamām grupām**, sk. **sasniegšanas darbs**

(E) **datos pamatotā teorija** (*grounded theory*) ir viens no kvalitatīvā pētījuma dizainiem sociālajās zinātnēs, kas ietver specifiskus pētījuma organizācijas principus un sistēmiskus datu analīzes soļus. △ mērķis ir no datiem veidot teoriju par pētāmo parādību, nevis izmantot datus jau esošas teorijas pārbaudei vai paplašināšanai. △ visbiežāk izmanto maz pētītu jautājumu, parādību un problēmu izzināšanai vai arī tam, lai gūtu jaunu ieskatu jau pētītās prakses jomās. △ datu analīzē izmanto datu kodēšanas procedūras (piem., sākotnējā un fokusētā kodēšana) un nepārtraukto salīdzinošo analīzi. *Grounded theory* latviski tiek tulkota arī kā "pamatotā teorija". Sociālajā darbā △ ļauj aktualizēt un dziļāk izprast sociālo problēmu veidošanos un izpausmes indivīda, grupas un kopienas ikdienas dzīvē, palīdz skaidrot viņu pieredzi plašākā kontekstā.

Sk. arī KVALITATĪVS PĒTĪJUMS, PĒTĪJUMA DIZAINS

Lit.: Bryant & Charmaz, 2019; Mārtinsone un Pipere, 2021; Strauss & Corbin, 1998

(T) **datu aizsardzība** (*data protection*) ir fizisku personu aizsardzība attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti. Eiropas Savienības Pamattiesību harta noteic, ka ikvienai personai ir tiesības uz savu personas △. Vispārīgā datu aizsardzības regula, kuru Eiropas Parlaments un Padome pieņēma 2016. gadā, noteic, ka jebkuras personas datu apstrādes pamatam ir jābūt tiesiskam. Tiesību akti paredz konkrētu datu apstrādi sabiedrības interesēs, piem., arhivēšanas nolūkos, zinātniskās vai vēstures pētniecības, statistikas nolūkos u. tml. △ principi postulē, ka cilvēkam ir jāsaņem skaidrojums par datu apstrādes mērķi, tiesisko pamatu, datu glabāšanu, kā arī par to, kam būs pieeja datiem un kā tie tiks izmantoti. Regula nosaka uzlabotas prasības, kā jāinformē cilvēks, kura dati tiek vākti, augstākus standartus cilvēka piekrišanas sniegšanai, kā arī tiesības tikt aizmirstam jeb tiesības uz datu dzēšanu. Sociālā darba procesā par personu tiek glabāta daudzveidīga informācija, kas ietver datus no dažādiem avotiem (piem., skolas, bāriņtiesas, policijas, ārsta), kā arī datus par personas ģimeni (par dzīvesbiedru, bērniem, vecākiem, citiem tuviniekiem). Sociālā darba speciālistam līdzās △ tiesiskajam regulējumam jāievēro arī profesionālās ētikas kodeksa nosacījumi un globālā sociālā darba ētikas principi, jo īpaši konfidencialitātes un privātuma respektēšana.

Sk. arī KLIENTA PIEKĻUVE SAVIEM DATIEM, KONFIDENCIALITĀTE, PERSONAS DATI, PROFESIONĀLĀS ĒTIKAS KODEKSS SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679; Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2014; Fizisko personu datu apstrādes likums; Harris & White, 2018

(E) **datu analīzes metodes kvalitatīvā pētījumā** (*qualitative data analysis methods*) ir plašs metožu klāsts, ko lieto tekstuālu, vizuālu, audiālu datu analīzē, kas iegūti ar dažādām kvalitatīvo datu vākšanas metodēm. Ir dažas kopīgas pazīmes, kas raksturo visas △: 1) analīze tiek veikta sistēmiski (kaut arī tai trūkst kvantitatīvajām metodēm raksturīgās standartizētas procedūras); 2) analīzes vienības visbiežāk ir vārdi vai tēli (nevis skaitļi); 3) pētījumā grūti nodalīt atsevišķus posmus, jo datu analīze sākas reizē ar datu ieguvi un dati tiek atkārtoti pārskatīti – padziļinoties materiāla izpētei, parādās jaunas saiknes, jauni jautājumi, attīstās sarežģītāki skaidrojumi. Pastāv dažādas △ – saistībā ar nozari, datu veidu, pētījuma ontoloģisko un epistemoloģisko pieeju. Kvalitatīvo datu analīzes metodēs var nodalīt: 1) pieejas, kuru pamatā ir kategoriju veidošana par pētījuma dalībnieku rīcību vai pieredzi (fenomenoloģija, tematiskā analīze, datos pamatotā teorija, kvalitatīvā kontentanalīze); 2) pieejas, kas balstās uz saišu atsegšanu starp cilvēku, sabiedrību un kultūru (naratīva analīze, diskursa analīze).

Sk. arī DATOS PAMATOTĀ TEORIJA, DISKURSA ANALĪZE, KVALITATĪVS PĒTĪJUMS, NARATĪVA ANALĪZE, TEMATISKĀ ANALĪZE

Lit.: Butler-Kisber, 2018; Mārtinsone un Pipere, 2021

(E) **datu analīzes metodes kvantitatīvā pētījumā** (*quantitative data analysis methods*) ir statistikas metodes, ko lieto ar kvantitatīvo datu vākšanas metodēm iegūtu skaitlisku datu analīzē. Ir dažas kopīgas pazīmes, kas raksturo visas △: 1) analīze tiek veikta sistēmiski, un tiek lietotas standartizētas procedūras; 2) analīzes vienības ir skaitļi; 3) pētījumā nodala atsevišķus posmus (datu analīze var sākties tikai pēc datu ieguves, nevis paralēli tai, kā tas notiek kvalitatīvajos pētījumos). Izšķir aprakstošo (*descriptive statistics*) un secinošo (*inferential statistics*) statistiku, kura savukārt iedalās parametriskajā un neparametriskajā statistikā. Aprakstošā statistika pievēršas kādas parādības biežuma un izplatības analīzei. Secinošā statistika nosaka atšķirības, pārbauda sakarības un veic prognozēšanu.

Sk. arī KVANTITATĪVS PĒTĪJUMS, NEPARAMETRISKĀS STATISTIKAS METODES, PARAMETRISKĀS STATISTIKAS METODES

Lit.: Mārtinsone un Pipere, 2021

(A) **datubāze** (*database*) ir savstarpēji saistītu objektu (datu, informācijas) apkopojums, kas izveidots un organizēts tā, lai informāciju varētu izgūt, atlasīt, analizēt, kārtot un glabāt. △ ir svarīgas sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu saņēmēju datu glabāšanai, apstrādei un apmaiņai. Piemēram, Latvijā pašvaldību sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu administrēšanai ir izstrādāta lietojumprogramma SOPA, kas veic palīdzības un pakalpojumu

saņēmēju uzskaiti, dokumentu reģistrēšanu un apstrādi; šī △ ir saistīta ar citiem valsts reģistriem informācijas pārbaudei un nodošanai, kā arī tās funkcijās ietilpst naudas plūsmas administrēšana un finanšu pārskati, statistikas saraksti un pārskati. Sociālajam darbiniekam vienmēr jāņem vērā un jāaizsargā klientu (pakalpojuma saņēmēju) privātums, jāinformē klienti par to, kādi dati par viņiem tiek glabāti, kādas ir viņu tiesības attiecībā uz konkrēto △ un kā viņi var piekļūt informācijai par sevi. Sociālajam darbiniekam arī ir jāpārliecinās, ka △ ievadītā informācija ir korekta, precīza, atbilst ētikas normām un nenodara kaitējumu klientam. Cilvēktiesību aizstāvības organizācijas ir norādījušas uz izaicinājumiem privātuma aizsardzībai, klientu ievainojamības un diskriminācijas pastiprināšanās riskiem sensitīvas informācijas noplūdes gadījumā, kā arī norādījušas, ka ieguvumi no datu apmaiņas starp institūcijām var būt pārspīlēti.

Sk. arī DATU AIZSARDZĪBA, INFORMĀCIJAS TEHNOLOĢIJAS SOCIĀLAJĀ DARBĀ, KLIENTA PIEKĻUVE SAVIEM DATIEM

Lit.: Pierson & Thomas, 2010; ZZ Dats, n. d.

(A) **datu pārvaldība** (*data governance*) ir datu izmantošanas noteikumu un līdzekļu kopums, kas ir saistīts ar datu izplatīšanu lietotājiem un šo datu drošību (aizsardzību pret zudumiem un nesankcionētu piekļuvi). △ ietver tādus elementus kā arhivēšana, dublēšana, klientservera arhitektūra, datubāzu pārvaldības sistēmas, dalītās datubāzes un drošība, tostarp kopīgošanas mehānismi, nolīgumi un tehniskie standarti. Sociālās labklājības un sociālā darba jomās △ ir saistīta ar datu pieejamību, datu aizsardzību, kā arī digitālajām prasmēm un dažādu datubāzu savietojamību un savstarpējo sasaisti.

Sk. arī DATU AIZSARDZĪBA, DATUBĀZE

Lit.: Eiropas Komisija, 2020b

(I) **daudzbērnu ģimene** (*family with three or more children*, large family**) ir ģimene, kurā aug trīs vai vairāk nepilngadīgi bērni. Latvijas tiesiskais regulējums nosaka, ka par daudzbērnu ģimenēm uzskatāmas arī tādas ģimenes ar trīs un vairāk bērniem, kurās viens vai vairāki bērni ir vecumā no 18 līdz 24 gadiem, kuri turpina mācīties kādā no vispārējās, profesionālās vai augstākās izglītības iestādēm.

Sk. arī ĢIMENE, ĢIMENES POLITIKA

(N) **Dauna sindroms** (*Down syndrome*) ir ģenētiska rakstura traucējums, ko izraisa nepareizas šūnu dalīšanās procesā radusies hromosomu patoloģija cilvēka organismā, kas nosaukta par 21. hromosomas trisomiju (papildu

21. hromosoma vairākās vai visās organisma šūnās). △ ietekmē cilvēka kognitīvās spējas un fizisko attīstību, izraisot vieglus vai mērenus attīstības traucējumus. Visbiežāk traucējumi skar īslaicīgo atmiņu un valodu, cilvēkam iespējams augstāks dažādu veselības traucējumu risks. Piemēram, cilvēkiem ar △ ir vērojams samazināts muskuļu tonuss jeb hipotonija, mazāks galvas apkārtmērs, pavājināta vairogdziedzera funkcija, sirds un asinsrites slimības, biežas ausu infekcijas u. c. Bērni ar △ atpaliek attīstībā no saviem vienaudžiem; piem., viņiem var būt kavēta runas un smalkās motorikas attīstība; lai attīstītu izteiksmīgu valodu, viņiem var būt nepieciešama logopēda palīdzība. Kaut gan △ stereotipiski mēdz saistīt ar vecāku vecumu, atkarībām, piederību zemākam sociālam slānim, rasei vai tautībai, tomēr △ novēro ikvienas rases, tautības un sociāli ekonomiskā stāvokļa cilvēkiem.

Sk. arī AFEKTĪVIE TRAUCĒJUMI

Lit.: Down's Syndrome Association, n. d.; Selikowitz, 2006; SSK-10, 2016

(B) **dažādība** (*diversity*) ir viens no sociālā darba principiem, kas izpaužas kā cieņa pret atšķirīgu dzīvesveidu, uzskatiem, kultūru, vērtībām. △ atzīšana un pieņemšana ir saistīta ar sociālo darbinieku zināšanām, izpratni par indivīdu, grupu, kopienu atšķirībām un spēju tās pieņemt. Izpratne par △ ir nepieciešama, lai, sniedzot profesionālu sociālā darba pakalpojumu, sociālajā darbā tiktu nodrošināta vienlīdzīga un uz cilvēktiesībām balstīta cieņpilna attieksme pret ikvienu klientu. △ pieņemšana sociālajā darbā ir aktuāla, jo darbs ar diskriminācijas riskam pakļautām sociālajām grupām var radīt izaicinājumus, kuriem sociālie darbinieki ne vienmēr ir gatavi personisko baiļu, nezināšanas vai △ neizpratnes, noraidošās attieksmes dēļ. Grūtības respektēt citu cilvēku atšķirīgo kultūru, sociālo pieredzi, fiziskās un mentālās veselības stāvokli un viedokļus mazina sociālo darbinieku gatavību strādāt ar dažādiem klientiem. △ principu var attiecināt ne tikai uz klientu vai klientu grupām, bet arī uz sociālo darbinieku un sociālās jomas institūciju dažādību.

Sk. arī CIEŅA, CILVĒKTIESĪBAS, NENOSODOŠA PRAKSE, SOCIĀLĀ DARBA PRINCIPI

Lit.: Davis, 2009; Sundar et al., 2012

(G) **decentralizācija** (*decentralisation*) ir varas, atbildības un tiesību nodošana hierarhiski zemākiem (piem., vietējiem) pārvaldības līmeņiem vai funkciju deleģēšana hierarhiski līdzvērtīgiem (piem., izkliedētiem) pārvaldības līmeņiem. △ saprot kā: 1) varas īstenošanas principu; 2) funkciju un resursu pārvaldības procesu. △ var īstenot sabiedrības pārvaldē, organizāciju un komercuzņēmumu darbībā. Sociālajā darbā varas △ ir viens no principiem,

kas ļauj īstenot: 1) sociālā darbinieka autonomiju; 2) sociālo pakalpojumu pieejamību; 3) varas pārstāvju atbildību.

Sk. arī CENTRALIZĀCIJA

Lit.: Dauti, 2015

(G) **defamilizācija** (*defamilisation*) ir termins, ko lieto sociālajās zinātnēs, lai raksturotu tādu valsts ģimenes politikas ievirzi, saskaņā ar kuru valsts uzņemas rūpes par indivīdu un ģimeni, līdz ar to sekmējot indivīda iespējas īstenot savus mērķus neatkarīgi no ģimenes ierobežojumiem. △ process ir vērsts uz to, lai indivīds, izmantojot darba algu vai valsts atbalstu, spētu sev nodrošināt pietiekami labu dzīves kvalitāti neatkarīgi no ģimenes atbalsta. △ politika, palielinot valsts atbalstu indivīdiem, mazina ģimenes un kopienas savstarpējās saiknes un veicina individualizāciju. △ tendences izteikti vērojamas Skandināvijas valstu sociālajā politikā (piem., bērni nav atbildīgi par vecāku labklājību viņu vecumdienās).

Sk. arī FAMILIZĀCIJA, ĢIMENE, ĢIMENES POLITIKA

Lit.: Hantrais, 2004; Van Winkle, 2019

(K) **degradācija** (*degradation*) vispārīgā nozīmē ir kaut kā pakāpeniska pasliktināšanās, pagrimums, panīkums. Sociālā darba uzmanības lokā ir personības un sociālās vides △ jautājumi. △ var atšķirīgi skart dažādas sociālās grupas.

Sk. arī EKOSOCIĀLAIS DARBS, REĢENERĀCIJA, VIDES AIZSARDZĪBAS KUSTĪBAS, VIDES DEGRADĀCIJA, VIDES PIESĀRŅOJUMS

Lit.: Powers & Engstrom, 2020; Ritzer, 2007; Teixeira & Krings, 2015

(H) **deinstitucionalizācija** (*deinstitutionalisation*, DI) ir politika, kas maina pakalpojumu sniegšanas organizāciju, sašaurinot institūcijās sniegto sociālo pakalpojumu saņēmēju loku un paplašinot to cilvēku loku, kas savā pašvaldībā saņem kopienā/sabiedrībā balstītus pakalpojumus (*community-based services*), tādējādi nodrošinot neatkarīgas dzīves iespējas un iekļaušanos sabiedrībā. △ ietver kvalitatīvu, individuālām vajadzībām pielāgotu, kopienā/sabiedrībā balstītu pakalpojumu attīstīšanu un resursu pārvirzīšanu no institūcijām uz jauniem pakalpojumiem, novēršot vajadzību pasīvi saņemt pakalpojumus institūcijā. Sākotnēji galvenās △ mērķa grupas bija cilvēki ar garīgās veselības traucējumiem un bez vecāku gādības palikušie bērni no ilgstošās aprūpes centriem. Mūsdienās mērķa grupas ir arī seniori, kuriem ilgstošās aprūpes institūcijas vietā nodrošina aprūpi mājās; likumpārkāpēji, kam nozīmēta probācijas uzraudzība; dažās labklājības valstīs arī bezpajumtnieki, kuriem nodrošina dzīvesvietu. △ paredz šo cilvēku iekļaušanu sabiedrībā un iesaisti

darba tirgū, tādējādi veicinot viņu neatkarību un patstāvību. △ mērķis ir attīstīt un izmantot šo grupu izmitināšanai, ārstēšanai, rehabilitācijai sabiedrībā pieejamās alternatīvas, tādējādi uzlabojot viņu dzīves apstākļus. △ ideja ASV un Eiropā ir zināma kopš 20. gs. vidus.

Sk. arī KOPIENĀ BALSTĪTI PAKALPOJUMI, SABIEDRĪBĀ BALSTĪTI SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

Lit.: Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi, n. d.; LM, 2015; Maddox, 2013; Segal, 2021; WHO, 2014

(P) **deju un kustību terapija** (*dance movement therapy*) ir mākslu terapijas veids, kurā veselības un sociālo problēmu risināšanai un pārvarēšanai izmanto deju un kustību elementus, lai radošā veidā panāktu pārmaiņas cilvēka emocionālajā stāvoklī, domāšanas veidā un kustību stilā. △ sekmē personības psihisko, emocionālo un sociālo izaugsmi. △ var izmantot individuāli un grupā. △ saknojas teorētiskā pieņēmumā par ķermeņa un psihes savstarpējo saistību (*body-mind connectivity*), ko pamato gan atklājumi neirozinātnēs, gan pētījumi psiholoģijā par ķermeņa kustību un pozu ietekmi uz cilvēka emocionālo stāvokli. Izmantojot △, svarīga nozīme ir terapeitisko attiecību kontekstam un terapeitiskas vides radīšanai.

Sk. arī MĀKSLU TERAPIJA, MŪZIKAS TERAPIJA

Lit.: http://dkt.lv/

(G) **dekomodifikācija** (*decommodification*) ir termins, kas raksturo pakāpi, kādā indivīda nodrošinājums un sociālās tiesības ir relatīvi neatkarīgas no viņa pozīcijas darba tirgū. △ jēdziena plašu lietojumu veicinājis Gēstas Espinga-Andersena (*Gøsta Esping-Andersen*) darbs "Labklājības kapitālisma trīs pasaules" (*Three Worlds of Welfare Capitalism*). △ ļauj izskaidrot labklājības valsts būtību un tās modeļu atšķirības.

Sk. arī LABKLĀJĪBA, LABKLĀJĪBAS VALSTS, LABKLĀJĪBAS VALSTS MODEĻI

Lit.: Esping-Andersen, 1990

(T) **dekriminalizācija** (*decriminalisation*) ir krimināli sodāmo nodarījumu juridiska pārkvalifikācija un to pārcelšana administratīvo, disciplināro vai citu tiesībpārkāpumu kategorijā vai vispār izslēgšana no tiesībpārkāpumu klāsta. △ ir saistīta ar pārmaiņām ne tikai likumdošanā, bet arī sabiedrības attieksmē, pastāvošajā kārtībā, normās un noteikumos, kā arī atšķirībās dažādu sociālu grupu uzskatos, tāpēc parasti tiek vērtēta pretrunīgi.

Sk. arī KRIMINĀLSODS, LIKUMS

(E, D) **Delfu metode** (*Delphi method or technique*) ir prognozēšanas un lēmumu pieņemšanas metode, lai salīdzinoši īsā laika posmā izvērtētu kādas jomas attīstības virzību. Strādājot ar šo metodi, tiek iesaistīti nozares eksperti, kuri piedalās prāta vētrai līdzīgā domu apmaiņā. △ tiek īstenota trijos posmos: 1) eksperti atbild uz aktuālajiem jautājumiem un izsaka savu viedokli; 2) eksperti pārskata un precizē apkopotās pirmā posma atbildes; 3) tiek izstrādātas prognozes un rekomendācijas lēmumu pieņemšanai. Ja šajā posmā eksperti nevar vienoties, tad diskusija atgriežas pirmajā vai otrajā posmā. △ noslēdzas brīdī, kad visi iesaistītie eksperti ir apmierināti ar sasniegto rezultātu.

Sk. arī PRĀTA VĒTRA

Lit.: Seker, 2015

(J) **delinkvence** (*delinquency*) ir sociāli nepieņemama un krimināli sodāma rīcība, kas nav saistīta ar smagiem noziegumiem. Apzīmē galvenokārt pusaudžu un jauniešu uzvedību, ko raksturo kā likuma pārkāpumu. △ tiek uzskatīta par pārejošu posmu pusaudžu un jauniešu vecumā, kam raksturīga pretošanās dominējošām vērtībām un normām. Socioloģiskā nozīmē △ skaidro kā ļaundarību vai pārkāpumu, ko veic gados jauna persona.

Sk. arī DEVIANCE

Lit.: Sampson, 2001

(N) **demence** (*dementia*) ir pakāpeniski progresējoša un neatgriezeniska intelektuālo spēju pasliktināšanās. △ skar visas cilvēka smadzeņu daļas, bet īpaši smadzeņu frontālo daivu. Intelektuālo spēju zaudējums ar laiku ietekmē cilvēka sociālo funkcionēšanu, attīstās nepieņemama fiziskā un verbālā uzvedība, piem., necenzētu vārdu lietošana, agresīva izturēšanās. △ attīstās pārsvarā gados veciem cilvēkiem, tās pazīmes: ilglaicīgās un īslaicīgās atmiņas traucējumi; nespēja iemācīties un uztvert jaunu informāciju, izdarīt spriedumus; grūtības atcerēties informāciju par sevi un ikdienas dzīves paradumiem; apgrūtināta (ar laiku iztrūkstoša) spēja veikt vienkāršus sadzīves uzdevumus, organizēt un plānot savu dienu. △ rezultātā notiek pārmaiņas cilvēka personībā, identitātē, papildus nereti novēro paaugstinātu uzbudinājumu, nervozitāti, bezmiegu, paranoju, depresiju, apātiju. Izšķir senilo △ un pirmssenilo △ atkarībā no cilvēka vecuma. △ attīstību var ietekmēt dažādi blakus faktori: Alcheimera (*Alzheimer*), Hantingtona (*Hungtington*), Parkinsona (*Parkinson*) slimības, kā arī patoloģijas, kuras iespējams ārstēt, – galvas traumas, epidurālas vai subdurālas hematomas, galvas smadzeņu cistas, audzēji u. tml. △ ir iekļauta DSM-5 diagnožu kategorijā kā vispārīgs neirokognitīvs

traucējums, ko nedrīkstētu jaukt ar vecumam atbilstošu atmiņas spēju pasliktināšanos. Medikamentoza ārstēšana var tikai atvieglot △ simptomus, un ir svarīgi nodrošināt ar △ sirgstošajam stimulējošu apkārtējo vidi un pozitīvu, atbalstošu sociālo komunikāciju.

Sk. arī ALCHEIMERA SLIMĪBA

Lit.: APA, n. d.; Harris & White, 2018; Pierson & Thomas, 2010; Rabins et al., 2007

(S) **demogrāfija** (*demography*) ir zinātne, kas pēta paaudžu nomaiņas jeb ataudzes likumsakarības, lai noskaidrotu pārmaiņas iedzīvotāju skaitā un sastāvā. △ pēta iedzīvotāju dabisko kustību (dzimstību, mirstību, laulātību) un mehānisko kustību (migrāciju). △ uzdevums ir arī pētīt populācijas struktūru (piem., dzimuma, vecuma, sociāli ekonomisko, ģimeņu, etnisko). Demogrāfiskās prognozes ir būtiskas ekonomiskās attīstības un dažādu politiku plānošanā, arī sociālās politikas un sociālās aizsardzības plānošanā.

Sk. arī DEPOPULĀCIJA

Lit.: Krūmiņš un Krišjāne, 2020; NE

(S) **demokrātija** (*democracy*) ir pārvaldes forma, kas nozīmē tautas (valsts iedzīvotāju) varu ar ievēlētu pārstāvju starpniecību. △ politisko lēmumu pieņemšanā kā vienlīdzīgi piedalās visi kopienas locekļi, un politiskā vara ir pilsoņu kopuma rokās. △ uzsver pilsoņu politisko vienlīdzību neatkarīgi no viņu izcelsmes, izglītības, sociālā statusa vai citām pazīmēm, kā arī akcentē tautu, pilsoņu kopumu kā jebkuras politiskās varas pirmavotu. Galvenās △ pazīmes: 1) vienlīdzīgas un vispārējas balsstiesības vēlēšanās; 2) reāla konkurence par politisko varu; 3) aizsargātas pilsoņu tiesības un politiskās brīvības. Sociālais darbs vienmēr atbalsta △ kā pilsoņu tiesības uz līdzdalību demokrātiskajos procesos.

Sk. arī PILSONISKĀ LĪDZDALĪBA, PILSONISKĀ SABIEDRĪBA, SABIEDRĪBA

Lit.: Bouverne-De Bie et al., 2013

(R) **demonizācija** (*demonisation*) ir jēdziens, kura izcelsme meklējama reliģijas jomā saistībā ar īpaša, pārcilvēciska ļaunuma piedēvēšanu kādam cilvēkam, cilvēku grupai, dabas vai sociālai parādībai. Mūsdienās △ jēdziena lietojums ir paplašināts, apzīmējot ārkārtīgi negatīvu reakciju, nosodījumu vai kādas personas, grupas vai politiskas struktūras diskreditāciju. △ var izmantot, lai novērstu uzmanību no problēmām, kas būtu jārisina.

Sk. arī BIRKOŠANA

Lit.: Harris & White, 2018

(R) **denominācija** (*denomination*) ir organizēta kristīgās baznīcas reliģisko draudžu kopa. △ veido cilvēku grupa, kurus vieno kopīgas tradīcijas, vērtības un Bībeles interpretācija. Latvijā darbojas anglikāņu, baptistu, evaņģēliski luteriskā, metodistu, pareizticīgo, Romas katoļu, Septītās dienas adventistu, Vasarsvētku un vecticībnieku △, kuru apzīmēšanai lieto arī jēdzienu "konfesija". Jēdziena △ otra nozīme ir naudas zīmju nominālās vērtības un cenu mēroga mainīšana naudas reformas laikā.

Sk. arī KONFESIJA

(P) **depersonalizācija** (*depersonalisation*) ir izjūta, ka indivīds ir šķietami atdalīts no sava ķermeņa vai emocijām. Cilvēki, kuri pieredzējuši šo stāvokli, bieži apraksta to ar vārdiem: "it kā tas nenotiktu ar mani", "it kā es skatītos uz sevi no malas". △ pieredze var rasties gadījumos, kad cilvēks ir pakļauts pārmērīgam stresam, atrodas krīzes vai apdraudējuma situācijā, kā arī cilvēkiem ar specifiskiem psihiskās veselības traucējumiem.

Sk. arī PERSONĪBAS TRAUCĒJUMI, PSIHOSOCIĀLIE TRAUCĒJUMI

Lit.: Barker, 2014

(S) **depopulācija** (*depopulation*) ir iedzīvotāju skaita samazināšanās, ko rada mirstības pārsvars pār dzimstību. △ var sekmēt migrācija, vides katastrofas, veselības un ekonomikas krīzes, kā arī karš.

Sk. arī DEMOGRĀFIJA

Lit.: Barker, 2014; NE

(N, P) **depresija** (*depression*) ir viens no izplatītākajiem psihiskās veselības traucējumiem, kas būtiski ietekmē emocijas, domas, uzvedību un fiziskās ķermeņa reakcijas, kā arī cilvēka sociālo funkcionēšanu. △ pamata simptomi ir nomākts garastāvoklis lielāko dienas daļu bez noteikta iemesla, intereses zudums, pazemināta spēja izjust prieku, pastiprināta nogurdināmība un enerģijas trūkums. △ papildu simptomi: pašapsūdzības domas, neadekvāta vainas izjūta, pazemināts pašvērtējums, pašnāvības domas vai uzvedība, neizlēmība, grūtības plānot vai koncentrēties, psihomotoriskās aktivitātes traucējumi, miega traucējumi, pazemināta ēstgriba. △ var būt vienu reizi dzīvē vai arī atkārtoties vairākas reizes, tā var rasties pakāpeniski vai arī pēkšņi, ilgt dažus mēnešus vai ilgāk. Nereti △ ir saistīta un kombinējas ar citiem traucējumiem, piem., trauksmi, posttraumatiskā stresa sindromu, ēšanas traucējumiem, apreibinošu vielu lietošanu u. c. Sociālās funkcionēšanas spējas pazeminās pakārtoti △ smagumam un ilgumam. Ņemot vērā, ka △ ir

biopsihosociāla slimība, tās atveseļošanā ir svarīga dažādu jomu speciālistu iesaiste.

Sk. arī APĀTIJA, DISTĪMIJA, EKSOGĒNĀ DEPRESIJA, ENDOGĒNĀ DEPRESIJA, TRAUKSME

Lit.: Barker, 2014

(J) **deprivācija** (*deprivation*) ir stāvoklis, kas veidojas konkrētos dzīves apstākļos, kad indivīdam, grupai vai kopienai ir liegta vai ierobežota iespēja apmierināt savas fiziskās, sociālās, emocionālās vajadzības pietiekamā daudzumā un ilgstošā laika posmā. △ pazemina dzīves kvalitāti un palielina sociālo atstumtības un citu sociālo problēmu veidošanās riskus.

Sk. arī SOCIĀLĀ ATSTUMTĪBA, SOCIĀLĀ DEPRIVĀCIJA, SOCIĀLĀS PROBLĒMAS

Lit.: Harris & White, 2018; Winnicott, 2012

(A) **deprofesionalizācija** (*deprofessionalisation*) ir profesijā nepieciešamo zināšanu, prasmju, iemaņu un profesijas autoritātes pazemināšanās. △ attiecas uz tādiem procesiem profesijā, kuru rezultātā mazinās nozares profesionāļu lēmumu pieņemšanas iespējas un kontrole pār savu praksi (piem., sarūk veicamo funkciju, izmantoto metožu skaits, darbs ar ierastām klientu mērķgrupām, ierastā darba vide). △ ir saistīta ar profesijas pašregulācijas (piem., standarti, izglītības sistēma, jaunu profesionāļu ienākšana profesijā, profesionālās organizācijas), identitātes un būtiskām funkciju izmaiņām vai to pakāpenisku zudumu. Biežāk △ saista ar negatīvām profesijas attīstības tendencēm. △ var rezultēties profesijas izzušanā un var izpausties arī kā likumsakarīgs profesijas attīstības cikla noslēgums.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBA INSTITUCIONALIZĒŠANĀS

Lit.: Harris & White, 2018

(N) **detoksikācija** (*detoxification, detoxication*) ir organisma medicīniska attīrīšana no veselībai kaitīgām vielām. △ mērķis ir drošā veidā mazināt abstinences sindroma simptomus krasas vielu lietošanas pārtraukšanas gadījumā un atjaunot cilvēka psiholoģisko un sociālo funkcionēšanu. △ procesā jāievēro atpūtas, diētas un medikamentu lietošanas režīms, kā arī jāsaņem nepieciešamie veselības aprūpes, psiholoģiskā atbalsta un sociālie pakalpojumi. Turpmākais atveseļošanās process ietver arī profesionāla psihosociālā atbalsta sniegšanu.

Sk. arī ABSTINENCES SINDROMS, ATKARĪBA, VIELISKĀ ATKARĪBA

Lit.: Barker, 2014

(P) **devalvācija** (*devaluation*) ir kāda cita cilvēka vai grupas vērtības neapzināta mazināšana un/vai pārspīlēti negatīvu īpašību piešķiršana. Jēdzienu △ lieto psiholoģijā, apzīmējot vienu no psihes aizsardzības mehānismiem, kas ir pretējs idealizācijai. △ bieži seko pēc idealizācijas, kad △ tiek pausta kā vilšanās vai dusmas. △ var izpausties kā aktīvā kategoriskā vai vispārinājumu veidā, tā arī pasīvi agresīvā formā. △ elementi var izpausties arī kā stigmatizējoša un negatīva, vispārināta jeb stereotipizēta attieksme pret kādu grupu (piem., pret tām iedzīvotāju grupām, kuru dzīvesveids sabiedrībā kopumā netiek akceptēts). Sociālā darba mikrolīmeņa praksē △ var izpausties gan no sociālā darbinieka puses, gan no klienta puses, kā arī cilvēku attieksmē pret sociālā darba profesiju un sociālajiem darbiniekiem.

Sk. arī IDEALIZĀCIJA, PSIHES AIZSARDZĪBAS MEHĀNISMI

Lit.: McWilliams, 2011; Sudraba, 2016a

(J) **deviance** (*deviance*) ir uzvedības novirze, kas ir pretrunā ar sabiedrībā pieņemtajām tikumiskajām, ētiskajām, tiesiskajām normām un standartiem. △ var tikt raksturota arī kā sociālās kārtības pārkāpšana. △ var būt dīvaina, izaicinoša un nesaprotama uzvedība, kura neatbilst sociālajām normām. Devianta uzvedība parasti neapdraud apkārtējos.

Sk. arī DELINKVENCE, STIGMA, STIGMATIZĀCIJA

Lit.: Parrillo I, 2008; Pierson & Thomas, 2010

(F) **diagnostiskā skola** (*diagnostic school*) ir vēsturiski veidojies sociālā darba ar gadījumu virziena nosaukums ASV. Ar šo terminu apzīmē: 1) sociālā darba ar gadījumu attīstības pirmo posmu, kura sākumu saista ar sociālā darba ar gadījumu sistematizēšanu Mērijas Ričmondas grāmatā "Sociālā diagnoze" (1917); 2) tās sociālā darba ar gadījumu pieejas, kuras (visbiežāk līdz 20. gs. vidum) attīstījušās psihodinamiskās teorijas ietvaros (piem., psihoanalīze, Ego psiholoģija) un psihiatrijas ietekmē. Bieži, sakot "tradicionālais sociālais darbs ar gadījumu", saprot △ pieeju. △ ir raksturīga izteikta pievēršanās detalizētam izvērtēšanas procesam jeb sociālās diagnozes noteikšanai. Šī iezīme un M. Ričmondas grāmatas nosaukums ir △ nosaukuma pamatā. Citas △ raksturīgas iezīmes ir, piem., individualizēts un deterministisks skatījums uz problēmu cēloņiem un sekām, sociālais darbs klienta mājās jeb mājas apmeklējumi, starpdisciplināra pieeja, fokuss uz ilgtermiņa sadarbību un noturīgām izmaiņām indivīdā (piem., attīstītas jaunas sociālās adaptēšanās prasmes, spējas, attieksmes). Līdz 20. gs. vidum △ bija izteikta ietekme sociālajā darbā ar gadījumu Eiropā un ASV. Mazinoties △ dominancei, attīstījās t. s. apvienojošās pieejas, kurās savienojās gan △, gan funkcionālās skolas idejas (piem., Helēnas Harisas Perlmanes (*Helen Harris Perlman*) izstrādātais

problēmu risināšanas process, Florensas Holisas (*Florence Hollis*) psihosociālā terapija).

Sk. arī FUNKCIONĀLĀ SKOLA, RIČMONDA MĒRIJA, SOCIĀLAIS DARBS AR GADĪJUMU, TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ AR GADĪJUMU

(R) **diakonija** (*diakonia*) ir kristietībā lietots jēdziens, kas nozīmē rūpes par līdzcilvēkiem un kalpošanu. △ tiek īstenota dažādos veidos: 1) kā draudzes locekļu savstarpējais atbalsts; 2) kā organizēta palīdzība un atbalsts grūtībās nonākušajiem, piem., diakonijas centri, kur sniedz atbalstu bērniem, senioru un slimnieku aprūpi, palīdzību trūcīgajiem, organizē kalpošanu kopienā, tostarp mazaizsargātām un marginalizētām grupām. △ savu mērķu īstenošanai sadarbojas ar valstiskām un nevalstiskām organizācijām. Pasaulē diakonijas organizācijas, asociācijas un komitejas apvieno Pasaules Diakonijas federācija (*DIAKONIA World Federation/World Federation of Diaconal Associations and Diaconal Communities*). Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīcā Diakonijas centrs darbojas kopš 1994. gada.

Sk. arī KAPELĀNA DIENESTS, KAPELĀNS

Lit.: diakonija.lv; diakonia-world.org/; Dietrich et al., 2015

(F) **diakonijas māsas**, arī **diakonisu māsas** (*deaconess nurses*) ir vēsturisks termins, kas 19. gs. parādās Vācijā un tiek attiecināts uz nabago un slimo aprūpē iesaistītajām sievietēm. Tajā laikā Latvijā attīstījās △ kustība, tika dibinātas slimnīcas un patversmes. Par △ varēja kļūt evaņģēliski luteriskajai konfesijai piederīgas sievietes. Diakonisu māsu skolas turpina pastāvēt Latvijā (Jelgavā) līdz Pirmā pasaules kara beigām. Pēc kara △ varēja lietot savu nosaukumu, iestāties Latvijas Sarkanā Krusta Žēlsirdīgo māsu savienībā. Ar laiku to nosaukumu nomainīja uz "žēlsirdīgās māsas".

Sk. arī DIAKONIJA, PELĒKĀS MĀSAS, ŽĒLSIRDĪGĀS MĀSAS

Lit.: NE, Odiņa, 2013

(S) **diaspora** (*diaspora*) ir ārpus savas dzimtenes izkliedēta nācijas vai etniskas grupas daļa, kas apzinās savu piederību izcelsmes zemei. △ balstās piederības izjūtā, kopīgā kultūras identitātē, kopīgā izceļošanas vēstures izpratnē un vēlmē atgriezties. Daži autori uzsver arī atsvešinātību mītnes zemē un kopīgu darbošanos izcelsmes zemes labā. Pēc izceļošanas iemesla izšķir upuru △ (bēgļi, piem., latviešu trimdinieki pēc Otrā pasaules kara), darba △ (darba migranti), uzņēmējdarbības △ (piem., globālo korporāciju darbinieki), kultūras △ (piem., ebreji ārpus Izraēlas), globālās bezteritoriālās △ (piem., romi).

Sk. arī MIGRĀCIJA

Lit.: Cohen, 2008; Mieriņa, 2015

(O) **didaktika** (*didactics*) ir teorija, kas pēta izglītības un mācību procesa vispārējās likumsakarības, mērķus, metodes, līdzekļus un rezultātus. Daudzi zinātnieki uzskata △ par pedagoģijas zinātnes sastāvdaļu, kas pēta, analizē un izstrādā zinātniski pamatotas metodoloģiskās pieejas un metodes, kuras izmanto mācību procesā. △ iedala: 1) vispārīgā △ – mācību process kopumā; 2) konkrētu mācību priekšmetu △ (piem., latviešu valodas △); 3) izglītības līmeņu △ (piem., pirmsskolas △). △ principi: 1) apzināta un aktīva līdzdarbība izglītības procesā; 2) vispārīgo zināšanu un prasmju apgūšana; 3) individuāla pieeja; 4) saprotamība un uzskatāmība; 5) teorijas un prakses saistība; 6) sistemātiskums un nepārtrauktība; 7) intuīcijas izmantošana; 8) zināšanu nostiprināšana. △ jēdzienu 1657. gadā ieviesa un aprakstīja čehu zinātnieks, pedagoģijas zinātņu pamatlicējs Jans Amoss Komenskis (*Jan Amos Komenský*) darbā "Lielā didaktika" (*Didactica Magna*).

Sk. arī PEDAGOĢIJA

Lit.: Albrehta, 2001; Komenskis, 1992; Kopeloviča un Žukovs, 2000; Meyer, 2007

(H) **dienas aprūpes centrs** (*day care centre*) ir sociālā pakalpojuma veids, kas dienas laikā nodrošina aprūpi (ēdināšanu, higiēnu, uzraudzību un asistēšanu), sociālās rehabilitācijas, sociālā atbalsta pakalpojumus un/vai programmas (piem., sociālo prasmju attīstība, izglītošana, brīvā laika pavadīšanas iespējas) cilvēkiem ar aprūpes un sociālās rehabilitācijas vajadzībām. △ var būt dažādi atkarībā no klientu mērķgrupas, piem., △ senioriem ar demenci, △ cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, △ bērniem ar funkcionāliem traucējumiem, △ bērniem no sociālajam riskam pakļautām ģimenēm vai ģimenēm ar multiplām problēmām. Atšķirībā no citiem dienas centru veidiem △ var ietvert fiziskās un veselības aprūpes elementus, piem., ēdināšanu, medikamentu lietošanas uzraudzību.

Sk. arī DIENAS CENTRS

Lit.: Barker, 2014; Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums

(H) **dienas centrs** (*day centre*) ir sociālā pakalpojuma veids, kas organizē un īsteno aktivitātes noteiktu mērķa grupu vajadzību nodrošināšanai dienas laikā. △ var būt daudzfunkcionāli vai specializēti. △ var pildīt atbalsta, informatīvu, izglītojošu, rekreatīvu vai terapeitisku funkciju. Piemēram, △ var nodrošināt sociālo prasmju attīstību, izglītošanu un brīvā laika pavadīšanas iespējas, mākslas vai mākslinieciskās pašdarbības nodarbības, klientu un viņu tuvinieku līdzdalību konkrētu sociālo problēmu risināšanā, atbalsta un pašpalīdzības grupu darbību. △ dažādām vecuma grupām (piem., senioriem, pilngadīgām personām, bērniem) vai cilvēkiem ar funkcionāliem vai garīga rakstura traucējumiem nodrošina iespēju sociāli mijiedarboties ar

sev līdzīgiem un piedalīties sociāli nozīmīgās aktivitātēs. △ ir būtiska loma kopienas iedzīvotāju līdzdalības veicināšanā.

Sk. arī ATBALSTA CENTRS, DIENAS APRŪPES CENTRS, SOCIĀLAIS DARBS KOPIENĀ

Lit.: Harris & White, 2018

(C) **diferenciācija** (*differentiation*) ir ģimenes sistēmu teorijā lietots jēdziens, kas apzīmē ģimenes locekļu spēju nodalīt savas un citu ģimenes locekļu identitātes, domas un emocijas.

Sk. arī ĢIMENES SISTĒMU TEORIJA

Lit.: Barker, 2014

(S) **digitalizācija** (*digitalisation*) ir informācijas tehnoloģiju integrācija ikdienas dzīvē, pārveidojot fiziskas formas informāciju (piem., objekts, attēls, teksts, skaņa, video) bināra ciparu koda formātā (izmantojot tikai "0" un "1"), bet var tikt izmantoti arī citi formāti. △ rada jaunas formas un iespējas komunikācijai starp cilvēkiem (piem., sociālo tīklu portālos, kā *Twitter, Instagram*), starp tehnoloģijām (piem., robotizācijā rūpniecībā un lauksaimniecībā), kā arī starp cilvēkiem un mašīnām (piem., cilvēks var spēlēt šahu ar datoru, konsultēties ar tērzēšanas robotu). △ veido priekšnosacījumus decentralizētai un demokrātiskai satura veidošanai, bet vienlaikus rada arī jaunas nevienlīdzības formas, veidojot plaisu starp tiem, kuriem ir pieejams internets un jaunās tehnoloģijas, un tiem, kuriem šie resursi nav pieejami. Sociālajā darbā △ rada gan ieguvumus, gan riskus un jaunas ētikas dilemmas. △ var ietekmēt gadījuma vadīšanas veidu (piem., automatizācija), intervenci (piem., tiešsaistes konsultēšana), komunikāciju (piem., videotikšanās), novērtēšanu (piem., standartizētas formas). Riski ir saistīti ar: 1) tradicionālo sociālā darba vērtību un prakses (piem., personiskas, klātbūtnīgas, dialoģiskas un empātiskas attiecības) nozīmes mazināšanos, aizstāšanu ar formalizētu, distancētu pieeju; 2) pieejamību, jo ne visiem klientiem digitālās tehnoloģijas ir pieejamas un ne visiem ir prasmes to lietošanā; 3) kontroles iespējām (piem., klients bez atļaujas ieraksta tikšanos ar sociālo darbinieku, darbinieks iegūst informāciju par klientu sociālo tīklu portālos).

Sk. arī INFORMĀCIJAS TEHNOLOĢIJAS SOCIĀLAJĀ DARBĀ, INFORMĀCIJAS SISTĒMU DIGITALIZĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, TIEŠSAISTES SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Nordesjö et al., 2021; Ritzer, 2007

(E) **digitālās pētījuma metodes** (*digital research methods*) ir digitālo tehnoloģiju lietojums pētījuma datu ieguvē. Plašākā nozīmē lieto arī jēdzienu "digitālais pētījums", ar to apzīmējot digitālo tehnoloģiju lietojumu ne tikai datu

vākšanā, bet arī pētījuma datu analīzē un pētījuma rezultātu izplatīšanā. Digitālo tehnoloģiju attīstība pētniecībā strauji maina gan datu ieguves, gan analīzes metodes, rada jauna veida datus un potenciāli sekmē arī jaunu zināšanu rašanos. Plašu lietojumu iegūst tādas △ kā interneta aptaujas, intervijas, novērošana, pat tiešsaistes fokusgrupu diskusijas un tiešsaistes etnogrāfijas. Internets un digitālās tehnoloģijas sniedz arī jaunas iespējas pētījuma dalībnieku iesaistei (piem., tiešsaistes kopienas metode vai tiešsaistes līdzdalības rīcības pētījums).

Lit.: Quinton & Reynolds, 2018; Reamer, 2013

(I) **disfunkcija** (*dysfunction, dysfunctional*) ir darbības traucējums. △ skaidrojums dažādās zinātnēs var būt atšķirīgs, piem., medicīnā △ tiek raksturota kā cilvēka orgānu nepareiza darbošanās; psiholoģijā △ ir jebkāda veida kognitīvs, emocionāls vai uzvedības modeļu darbības traucējums un/vai nepietiekamība; sociālo zinātņu nozīmē △ ir traucējums sociālajā funkcionēšanā starppersonu uzvedībā, mijiedarbībā starp grupām vai grupas locekļiem. Ir divi sociālās △ veidi: 1) manifestētā – apzināti izvēlēta vai identificēta noteiktā sistēmā; 2) slēptā jeb latentā – nav izvēlēta un nav apzināta. Jēdzienu "disfunkcionāls" bieži lieto, lai raksturotu iztrūkstošu, nepietiekamu vai nepareizu funkciju izpildi indivīda, ģimenes, grupas, kopienas uzvedībā vai mijiedarbībā.

Lit.: Harris & White, 2018

(I) **disfunkcija ģimenē** (*family dysfunction*) ir situācija, kad kāda no būtiskām ģimenes funkcijām iztrūkst vai netiek īstenota sociāli vēlamā veidā, kā rezultātā tiek ietekmēta gan visas ģimenes kā sistēmiska veseluma labvēlīga funkcionēšana, gan atsevišķu ģimenes locekļu vajadzību apmierināšana. △ rodas, ja pietrūkst resursu (materiālo, finansiālo, laika resursu, psihoemocionālo un morālo resursu) ģimenes funkciju izpildei. △ var izpausties kā: 1) nepieciešamo funkciju trūkums (daļa no ģimenes funkcijām netiek īstenota); 2) funkcijas tiek īstenotas destruktīvā veidā (piem., miesas sodi kā bērnu disciplinēšanas veids); 3) konfliktējoši uzskati par ģimenes funkcijām (ģimenes locekļu atšķirīga attieksme pret funkciju nozīmi, to īstenošanas veidiem un pienākumiem starp ģimenes locekļiem). Sociālā darba ikdienā dažkārt tiek lietots apzīmējums "disfunkcionāla ģimene", bet profesionālajā terminoloģijā tas tiek uzskatīts par stigmatizējošu.

Sk. arī ĢIMENE, ĢIMENES FUNKCIJAS, ĢIMENES SISTĒMU TEORIJA

(J) **diskriminācija** (*discrimination*) ir nepamatoti atšķirīga attieksme, kuras mērķis ir tiesību ierobežošana vai atņemšana; personas vai personu grupas izslēgšana no līdzdalības, balstoties uz kādu tai piemītošu īpašību vai pazīmi

(tautību, rasi, dzimumu, vecumu, reliģiju, politisko pārliecību, veselības stāvokli, seksuālo orientāciju u. tml.). △ iedalījums: a) tiešā; b) netiešā △, kad šķietami neitrāls noteikums, kritērijs vai prakse var radīt nelabvēlīgas sekas personai vai personu grupai; c) slēptā △ – nelabvēlīga attieksme pret personu vai personu grupu netiek pausta tiešā veidā; d) uztvertā △ – personas viedoklis, ka tā tiek diskriminēta; e) multiplā △ – atšķirīga attieksme pēc vairākām diskriminējošām pazīmēm vienlaikus; f) institucionālā △ – attiecas uz tādu praksi, procedūrām vai normām uzņēmumā, iestādē vai sabiedrībā kopumā, kas rada diskriminējošas sekas; g) pašdiskriminācija – subjektīva sevis norobežošana un savu tiesību ierobežošana. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 14. pantā ir noteikts vispārējs △ aizliegums.

Sk. arī INSTITUCIONĀLĀ DISKRIMINĀCIJA, SOCIĀLĀ ATSTUMTĪBA, STIGMATIZĀCIJA

Lit.: Davies, 2000; Eidelson, 2015; Nelson, 2015; Tiesībsarga birojs, n. d.b

(E) **diskursa analīze** (*discourse analysis*) ir teksta analīzes metožu kopums sociālajās un humanitārajās zinātnēs. △ pievērš uzmanību valodai un tās lietojumam, analizējot sociālās realitātes diskursīvo konstruēšanu. Atšķirībā no naratīva analīzes △ pievērš lielu uzmanību tekstu sasaistei ar praksi. △ var izšķirt trīs tradīcijas: 1) diskurss kā lingvistiska teksta vienība, pētniekus interesē runāto un rakstīto tekstu semantika; 2) diskurss tiek attiecināts uz valodu un plašāku sociālo fenomenu un prakšu spektru, pētniekus interesē varas attiecības, tas, kā dažādas apspiešanas vai diskriminācijas formas tiek attaisnotas, padarītas neskaidras vai pat leģitīmas; 3) diskursu attiecina uz visiem sociālajiem fenomeniem. Sociālā darba pētījumos analizē diskursus, kas veido sociālā darba kā profesijas tēlu un zināšanu bāzi, kā arī sabiedrībā pastāvošos diskursus, kas būtiski iespaido sociālā darba organizāciju un praksi. Pētnieciskajā literatūrā latviešu valodā sastopams arī apzīmējums "diskursīvā analīze".

Lit.: Haug, 2005; Hodge et al., 2012; Jørgensen & Phillips, 2002; Kļave un Šūpule, 2013

(C) **diskurss** (*discourse*). Valodniecībā △ ir teksts mijiedarbē ar apkārtējo pasauli – sociāliem, psiholoģiskiem, kultūras un citiem faktoriem. △ ir runātais vai rakstītais teksts kā valodas saziņas akts. Sociālajās zinātnēs △ saprot kā savstarpēji saistītu tekstu kopumu un šo tekstu radīšanas, izplatīšanas un uztveršanas prakses. Sociālajā darbā △ ir nozīmīgs naratīva teorijā, kur tiek uzsvērta naratīva un △ saistība – diskursi ir ievīti naratīvos, tie parādās kā vairāk vai mazāk saskaņoti stāsti vai izteikumi, kurus cilvēks pauž par sevi, savu dzīvi vai pasauli. Tiek uzskatīts, ka valoda ir vara un △ ir sociāla prakse, kas organizē un regulē starppersonu attiecības, kā arī pašizpratni. Daži diskursi ir dominējoši, turpretī citi tiek marginalizēti. Sociālajā darbā izpratne

par △ ir nozīmīga, jo tā palīdz atklāt par pašsaprotamām pieņemtās patiesības un kritiski pārvērtēt vēsturiski veidojušās sociālās prakses un priekšstatus. △ veltītajā literatūrā sociālais darbs tiek aplūkots gan kā diskursīva prakse, gan arī kā △ analīzes objekts.

Sk. arī NARATĪVA TEORIJA

Lit.: Johnstone, 2018; Levin, 2009; Roscoe, 2019

(D) **diskusiju grupa** (*discussion group*) ir viens no sociālā darba ar grupu veidiem. △ mērķis ir pārrunāt kādu konkrētu tēmu, lai noskaidrotu viedokļus, risinātu pretrunīgus, konfliktējošus jautājumus vai pieņemtu lēmumus. △ vadītājs galvenokārt veicina komunikāciju un dalībnieku mijiedarbību. △ sarunas, viedokļu un pieredzes apmaiņa ir būtiskākais ieguvums un pārmaiņu veicinātājs. △ var būt formāla vai neformāla.

Sk. arī GRUPU VEIDI SOCIĀLAJĀ DARBĀ

(O) **disleksija** (*dyslexia*) ir specifisks mācīšanās traucējums, kas izpaužas kā rakstīšanas, lasīšanas un dažreiz arī rēķināšanas grūtības, īpaši saistībā ar teksta uzdevumu risināšanu. △ raksturo grūtības precīzi un/vai tekoši lasīt vārdus, vājas pareizrakstības un rakstīšanas prasmes. △ ir saistīta ar fonoloģisko prasmju nepietiekamību – grūtībām saistīt noteiktu skaņu ar rakstīto burtu. △ sekas var izpausties kā grūtības saprast lasīto un kā samazinātu lasīšanas pieredzi, kas savukārt kavē vārdu krājuma paplašināšanos, valodas un vispārējo zināšanu attīstību. △ ir saistīta ar neiroloģiskiem traucējumiem un pretēji pastāvošajiem stereotipiem nav saistīta ar motivāciju, emocionālajiem vai sensorajiem traucējumiem, nepareizām instrukcijām vai neatbilstošas vides izraisītajām grūtībām. △ var nebūt saistīta ar kognitīvajām spējām un vecumam atbilstošu apmācību. △ visbiežāk konstatē bērniem, bet tā var rasties arī gados vecākiem cilvēkiem, piem., pārciesta insulta rezultātā.

Sk. arī MĀCĪŠANĀS GRŪTĪBAS

Lit.: IDA, 2019; Rīds, 2019

(P) **disociācija** (*dissociation*) jeb atdalīšana ir viens no psihes aizsardzības mehānismiem, kam raksturīga psihes spēja īstermiņā vai ilgtermiņā atdalīt no apziņas pārmērīgu (nesamērīgu esošajai spējai izturēt) emocionālu vai fizisku traumu ar mērķi pasargāt cilvēka psihi no sāpīgām jūtām, šīs traumas destruktīvās ietekmes un sekām. △ tiek klasificēta nenobriedušo aizsardzības mehānismu grupā. Tomēr vairākos gadījumos △ var kļūt arī traucējoša un būtiski ietekmēt cilvēka ikdienas dzīvi. Tas notiek, ja: a) notikums tiek pilnībā izolēts no psihes, tādējādi tiek traucēta tā pārstrāde; b) trauma, netiekot pārstrādāta, tiek daļēji vai pilnīgi izolēta pārāk ilgu laiku. Izteiktu bērnībā

iegūto traumu rezultātā (piem., seksuālā, fiziskā vardarbība, kumulatīvas traumas) psihe var reaģēt ar izteiktu △, bloķējot atmiņas un jūtas. Galējās situācijās △ var radīt t. s. disociatīvos personības traucējumus.

Sk. arī PERSONĪBAS TRAUCĒJUMI, PSIHES AIZSARDZĪBAS MEHĀNISMI

Lit.: Kalsched, 1996; McWilliams, 2011

(N) **distīmija** (*dysthymia*) ir hroniski nomākts garastāvoklis, kas turpinās ilgstoši (vairāk nekā gadu), bet kas nav pietiekami smags vai nomāktā garastāvokļa epizodes nav pietiekami ilgas, lai noteiktu smagu, vidēji smagu vai vieglu rekurentu (atkārtotu) depresīvu traucējumu diagnozi.

Sk. arī DEPRESIJA

Lit.: SSK-10, 2016

(G) **dīkstāves pabalsts** (*downtime allowance**) ir Latvijas valsts nodrošināts maksājums darbiniekiem vai pašnodarbinātajiem valsts apdraudējuma (piem., krīzes, pandēmijas) laikā un tā seku pārvarēšanas apstākļos, ja šiem cilvēkiem nav iespējams strādāt pilnu darba laiku un saņemt paredzēto darba samaksu.

Sk. arī PABALSTS

Lit.: MK, 2020 (Nr. 709)

(O) **Dīstervēgs Frīdrihs Ādolfs Vilhelms** (*Friedrich Adolf Wilhelm Diesterweg*, 1790–1866) ir vācu zinātnieks, izglītotājs, domātājs, dēvēts par skolotāju. Humānistiskās izglītības pārstāvis un reformists. Attīstīja ideju par skološanas nodalīšanu no baznīcas politikas, saistīja skološanu ar sociālo pārmaiņu procesiem. Apkopoja un integrēja savu priekšteču – Jana Amosa Komenska (*Jan Amos Komenský*), Žana Žaka Ruso (*Jean-Jacques Rousseau*), Johana Heinriha Pestalocija (*Johann Heinrich Pestalozzi*) – vērtīgās un progresīvās pedagoģijas idejas. △ šīs idejas papildināja ar specifiskiem principiem par dabas, kultūras un neatkarīgas izglītības saistību (piem., respektēt cilvēka dabu un individualitāti; izmantot atbilstošas metodes darbības stimulēšanai cilvēka attīstības gaitā; veicināt radošumu un iniciatīvu; ievērot dabiskumu un dzīves pieredzes principu). △ uzskatīja, ka pamata izglītībai ir jābūt pieejamai ikvienam. Akcentēja jēdziena "sociāls" nozīmi attiecībā uz pedagoģiju, tiecās definēt sociālo pedagoģiju (1850) kā izglītojošu darbību, kurā viens no mērķiem ir palīdzēt trūkumā nonākušiem sabiedrības locekļiem. △ uzsvēra ideju par cilvēka audzināšanas un aprūpēšanas nodrošināšanu, piesaistot apkārtējās vides resursus.

Sk. arī SOCIĀLĀ PEDAGOĢIJA

Lit.: Günther, 1993; Roga, 2015

(A) **dokumentācija** (*documentation*) ir formāli (institucionāli vai normatīvi) noteikts veidlapu un oficiālās informācijas (piem., vēstules no institūcijām, organizācijām, psihologa atzinumi) kopums papīra vai elektroniskā formātā. Sociālajā darbā △ var būt pieejama formālām pārraudzības institūcijām, kurām ir tiesības piekļūt klienta lietas konfidenciālajai informācijai, kā arī informācijas apmaiņai starpprofesionālas sadarbības ietvaros gadījuma vadīšanas laikā. Dokumentācijā neietilpst sociālā darbinieka pieraksti, izmantotās sociālā darba ar gadījumu metodes, izmantoto metožu rezultāts papīra vai citā formātā (piem., genogramma, psihosociālās konsultēšanas pieraksti, sociālā darbinieka pārdomu un novērojumu pieraksti, ekokarte, klienta veidoti zīmējumi, kolāžas).

Sk. arī DATU AIZSARDZĪBA, IERAKSTI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, KLIENTA LIETA, SOCIĀLĀ DARBINIEKA PIERAKSTI

(E) **dokumentu analīze** (*document analysis*) ir datu vākšanas un analīzes metode, ko lieto, lai kategorizētu, pētītu, interpretētu un identificētu fiziskus avotus, tekstus, attēlus, dažādus artefaktus (piem., rentgena uzņēmumus, materiālu paraugus, rasējumus). △ var izmantot gan kvalitatīvajos, gan kvantitatīvajos pētījumos. Dokumenti var būt gan personiski (piem., vēstule, e-pasts, dienasgrāmata, testaments), gan publiski (piem., normatīvie akti, likumi). Var pētīt arī uzņēmumu, organizāciju, iestāžu radītos dokumentus, kā arī visu veidu plašsaziņas līdzekļu un sociālo mediju radītos tekstus, audio un video ierakstus. Veicot △, sākotnēji nosaka dokumenta un informācijas autentiskumu, ticamību, reprezentativitāti un nozīmi. Dokumenti tiek analizēti, pievēršot uzmanību arī to rašanās un lietošanas kontekstam, jo to nozīme rodama ne tikai pašā tekstā, attēlā vai artefaktā.

Lit.: Denzin & Linkoln, 2002; Rapley, 2007; Ritzer, 2007

(P) **domāšanas kļūdas** (*thinking errors*) ir kognitīvi biheiviorālajā teorijā lietots jēdziens, kas apzīmē automātiskas domas, kuras izpaužas kā neloģiski, apšaubāmi, iracionāli spriedumi. △ ir raksturīgi izpausties automātiski un pastāvīgi, interpretējot ārējos un iekšējos stimulus (piem., notikumus, citu vai savu rīcību, jūtas). Biežāk sastopamās △ ir melnbaltā domāšana, pārmērīga vispārināšana, visbriesmīgākā scenārija iztēlošanās, pozitīvā diskvalificēšana (pozitīvu vai neitrālu pieredzi ignorē, aizmirst vai vērtē kā nenozīmīgu), fokusēšanās uz negatīvo, nelokāmi standarti, maģiskā domāšana, citu domu lasīšana, emocionāla spriešana, personalizēšana un sevis vainošana, kā arī negatīva sevis apzīmēšana (piem., "Es esmu neveiksminieks, tādēļ arī tas notika.").

Sk. arī KOGNITĪVI BIHEIVIORĀLĀ TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Krone u. c., 2021

(D) **domu karte** (*mind mapping, mental mapping*) ir radoši, strukturēti tīklveida zīmējumi, kas sakārto un uzglabā informāciju, idejas un domas, izmantojot atslēgvārdus, asociāciju simbolus un zīmējumus. △ priekšrocības: 1) akcentēta galvenā ideja; 2) atslēgvārdi palīdz uztvert saistību starp galvenajām domām, rosinot veidot ideju un domu asociācijas, kā arī uzlabo atmiņu; 3) mācīšanās procesā informāciju var atkārtot efektīvi un ātri; 4) △ struktūra ļauj tai viegli pievienot jaunas idejas; 5) katra △ ir unikāla un attīsta radošumu. △ parasti tiek zīmētas uz papīra, taču ir pieejamas datorprogrammas un tīmekļa lietotnes to veidošanai elektroniskā formā. △ ir izmantojama dažādiem mērķiem un darbā ar dažādām mērķa grupām, jo īpaši sociālajā darbā ar bērniem un jauniešiem.

Sk. arī KARTĒŠANA

Lit.: Bazens, 2008; Pacheco, 2021

(F) **draudzīgie apmeklētāji** (*friendly visitors*) ir brīvprātīgi, vēlāk apmaksāti labdarības organizāciju darbinieki, parasti vidusšķiras un augstākās šķiras sievietes. △ darbība aizsākās labdarības organizāciju un apmetņu kustības ietvaros 19. gs. beigās Lielbritānijā un ASV. △ veltīja savu laiku to iedzīvotāju apciemošanai, kuriem nepieciešama palīdzība, lai sniegtu padomus mājsaimniecības budžeta plānošanā, bērnu audzināšanā un citu prasmju apguvē. △ darbībā tika ietverta ne tikai atbalsta funkcija, bet arī sociālās kontroles funkcija, jo tika ievērots dalījums – iedzīvotāji, kuriem pienākas palīdzība, un iedzīvotāji, kuriem tā nepienākas. Tā kā △ darbu organizēja Labdarības organizāciju apvienība (*Charity Organization Society*), tad △ darbība tika veidota strukturēti, daloties ar labās prakses principiem.

Sk. arī APMETŅU KUSTĪBA, DZĪVES VIETAS APSEKOŠANA, LABDARĪBAS ORGANIZĀCIJU APVIENĪBA, MĀJAS APMEKLĒJUMS

Lit.: Barker, 2014; Cree, 2011

(P) **drāmas terapija** (*drama therapy*) ir mākslu terapijas veids, kurā izmanto drāmas un teātra elementus (piem., lomu spēles, stāstus, pasakas, metaforas, sapņus, maskas, grimu, rekvizītus, lelles, fotogrāfijas, video), lai atjaunotu un sekmētu cilvēka emocionālo, kognitīvo, fizisko un sociālo labbūtību. △ var izmantot: a) darbā ar cilvēkiem ar garīgās veselības traucējumiem (piem., depresija, ēšanas traucējumi, uzvedības un emocionālie traucējumi, personības traucējumi, šizofrēnija, trauksmes un panikas lēkmes, posttraumatiskā stresa sindroms); b) darbā ar bērniem, kam ir mācīšanās grūtības, uzvedības traucējumi, uzmanības deficīta un hiperaktivitātes traucējumi; c) darbā ar cilvēkiem ar dažādām atkarībām (piem., vieliskā atkarība, azartspēļu atkarība);

d) darbā ar cilvēkiem ar somatiskām un onkoloģiskām slimībām; e) personības izaugsmei.

Sk. arī MĀKSLU TERAPIJA, MŪZIKAS TERAPIJA

Lit.: Drāmas terapijas asociācija, n. d.

(G) **drošība darba tirgū** (*labour market security*) ir darba tiesību, nodarbinātības un darba aizsardzības politiku īstenošanas pasākumu rezultāts. △ veido: a) iekļaujošs darba tirgus, pilnvērtīgi izmantojot iedzīvotāju cilvēkresursu potenciālu; b) bezdarba sociālo seku mazināšanas pasākumi; c) atbalsts sociālās atstumtības riskam pakļauto grupu pēc iespējas ilgai noturēšanai darba tirgū; d) darbavietu kvalitāte.

Sk. arī NODARBINĀTĪBA, NODARBINĀTĪBAS POLITIKA

Lit.: Hijzen & Menyhert, 2016

(D) **drošības poga** (*safety button*) ir saziņas iekārta ar signālpogu, kas atrodas aprocē vai kulonā un nodrošina cilvēka diennakts uzraudzību, neatliekamo palīdzību un psiholoģisko atbalstu ārkārtas situācijās. △ palīdz cilvēkam savās mājās dzīvot droši, mazina uztraukumu par dažādiem riskiem (piem., nokrist un palikt bez palīdzības) un ļauj justies mazāk atkarīgam no aprūpētāju palīdzības, kā arī sniedz drošības izjūtu cilvēka tuviniekiem. Pēc signālpogas piespiešanas signāls nonāk pakalpojuma sniedzēja zvanu centrā un cilvēks var informēt par to, kas atgadījies. Ieslodzījuma vietās darbinieki izmanto stacionārās drošības pogas (piem., kabinetos, kur tiek veikts individuālais darbs ar ieslodzītajiem, telpās, kur notiek grupu nodarbības).

Lit.: Latvijas Samariešu apvienība, n. d.

(G) **drošumspēja** (*human securitability*) ir cilvēka spēja saglabāt drošības izjūtu un prasme to atgūt, ja tā kādu subjektīvu vai objektīvu iemeslu dēļ ir pilnībā vai daļēji zaudēta. △ dimensijas ir veselība, psiholoģiskā un fiziskā drošība, ekonomiskā, politiskā, vides, ekoloģiskā un pārtikas drošība, kā arī drošība ģimenē un kopienā. △ faktori ir individuālās īpašības, zināšanas, pieredze, rīcība un ārējie strukturālie apstākļi. Strauju sociālo pārmaiņu laikā (piem., pārejot no sociālistiskās komandekonomikas uz tirgus ekonomiku) cilvēkiem var būt grūti pielāgoties jaunajiem sociāli ekonomiskajiem apstākļiem un △ samazinās. Ja cilvēks zaudē △ vienā jomā, viņš var justies nedrošs arī citās jomās.

Sk. arī CILVĒKDROŠĪBA, TAUTAS ATTĪSTĪBA

Lit.: Sīmane, 2003

(S) **dubultstandarti** (*double standards*) ir neformāli noteikumi vai principi, kuri kādam cilvēkam, cilvēku grupai vai sabiedrības daļai tiek piemēroti pēc atšķirīgiem kritērijiem nekā citiem. △ veidošanos ietekmē attieksme pret sociālo statusu, simpātijas vai antipātijas, varas aspekti, tuvas vai neformālas attiecības, stereotipi u. c. Jēdziens △ visbiežāk tiek attiecināts uz negodīgām, netaisnīgām sociālajām attiecībām.

Sk. arī ATŠĶIRĪGAS ATTIEKSMES AIZLIEGUMS, DISKRIMINĀCIJA, EIDŽISMS

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018

(P) **dusmu vadība** (*anger management*) ir darbību kopums, lai novirzītu dusmas konstruktīvā gultnē, tādējādi mazinot to negatīvās sekas emocionālajā, sociālajā un fiziskajā sfērā. Vāja △ var izraisīt problēmas attiecībās ģimenē un darba vidē, atkarību izraisošu vielu pastiprinātu lietošanu, veselības problēmas, kā arī traucēt pārdomātu lēmumu pieņemšanu. Dusmu mazināšanai izmatojami relaksācijas un/vai emociju izreaģēšanas paņēmieni, regulāri uzdevumi paškontroles attīstīšanai, atbalsta grupas, kā arī informatīvas aktivitātes, kas palīdz izprast dusmu būtību.

Sk. arī EMOCIJAS, EMOCIONĀLĀ INTELIĢENCE

Lit.: Puff & Seghers, 2014

(R) **dziedināšana** (*healing*) ir process, kura laikā kādam tiek palīdzēts atgūt fizisko, psihisko un garīgo veselību un labbūtību: a) pēc fiziskas traumas, ievainojuma vai slimības; b) pēc traumatiskas pieredzes vai emocionālas traumas; c) krīzēs. Jēdziens △ tiek attiecināts uz senajām atveseļošanas praksēm, kā arī apzīmē palīdzošo profesiju (piem., psihoterapeits, ārsts, kapelāns) darba dziļāko būtību.

Sk. arī GARĪGĀS VAJADZĪBAS, SOCIĀLAIS DARBS MULTIKULTURĀLĀ SABIEDRĪBĀ

Lit.: Brooks, 2012; Dunn, 2019; Peel, 1987

(O) **dziednieciskā pedagoģija** (*remedial pedagogy, healing pedagogy, treatment pedagogy*) ir starpdisciplinārs pedagoģijas virziens, kas balstās uz holistisku skatījumu un apvieno humānās, speciālās, sociālās pedagoģijas un attīstības psiholoģijas atziņas par cilvēka un dabas saikni. △ pamatā ir attīstošā (dabiskās attīstības nodrošināšana stimulējošā vidē), atveseļojošā (esošo spēju un indivīda iekšējo resursu izmantošana) un preventīvā (dzīvības un veselības aizsardzība un spēju darboties pašam savā labā stiprināšana) funkcija. △ īpaša nozīme ir netradicionālo metožu izmantošanai, piem., mākslu terapijai, dzīvnieku terapijai. △ tiek saukta arī par pedagoģisko terapiju vai

atveseļojošo pedagoģiju. △ cieši saistīta ar itāļu ārstes un izglītotājas Marijas Teklas Montesori (*Maria Tecla Montessori*) sensitīvās attīstības metodiku un austriešu antroposofa Rūdolfa Šteinera (*Rudolf Steiner*) antroposofijas mācību par indivīda garīgo spēku nozīmi un respektēšanu cilvēka attīstībā.

Sk. arī DZĪVNIEKU TERAPIJA, HOLISTISKĀ PIEEJA, MĀKSLAS PEDAGOĢIJA, MĀKSLU TERAPIJA, SPECIĀLĀ PEDAGOĢIJA

Lit.: Katane u. c., 2018; Roszak et al., 1995

(I) **dzimta** (*family, kin*) ir vairāku paaudžu cilvēku kopiena, kuru saista ne tikai asinsradniecības saites, bet arī mantotas vēsturiskās atmiņas, dzimtas nostāsti, tradīcijas un uzvedības modeļi, kā arī kopējās radniecības izjūta. △ vēstures un mantojuma apzināšana ir nozīmīga, lai vienotu dzimtu un saglabātu savu priekšteču zināšanas. Dažkārt cilvēki attīstības krīzes laikā uzsāk △ pētniecību, meklējot △ resursus. △ pētniecība ļauj saskatīt likumsakarības par profesiju izvēli, dzīvesstila veidošanu, problemātiskiem uzvedības modeļiem. Ikdienā △ izpētē tiek veidots ģenealoģiskais koks (ciltskoks, dzimtas koks), savukārt sociālā darba praksē △ izpētē bieži tiek izmantota genogramma.

Sk. arī GENOGRAMMA, ĢIMENE, RADNIECĪBA

(I) **dzimte** (*gender*) ir kultūras, sociālo, politisko un ekonomisko procesu ietekmē izveidojies priekšstatu un uzvedības modeļu kopums, kas tiek saistīts ar sieviešu un vīriešu lomu īstenošanu konkrētā sabiedrībā. △ mēdz dēvēt arī par sociālo dzimumu, dzimumsocialitāti. Bioloģiskais dzimums (*sex*) primāri attiecas uz bioloģiskām atšķirībām starp sievieti un vīrieti, savukārt △ papildus bioloģiskajam elementam iekļauj arī atšķirību sociālo aspektu. Daži uzsver, ka sieviešu un vīriešu sociālās un kulturālās atšķirības tiek uzskatītas par bioloģiskām, dabiskām un tāpēc nemainīgām. Turpretī citi uzsver △ iezīmju mainīgumu vēstures, kultūras un sabiedrības ietekmē.

Sk. arī DZIMUMIDENTITĀTE, DZIMUMS, SEKSUĀLĀ IDENTITĀTE, SOCIALIZĀCIJA, TRANSPERSONA, TREŠAIS DZIMUMS

Lit.: Batlere, 2013; Ferree, 2010; Halberstam, 2014; Lorber, 2006; Straudovska, 2021a, 2021b

(I) **dzimumidentitāte** (*gender identity*) ir viena no cilvēka identitātes komponentēm. △ raksturo cilvēka iekšējo izjūtu par atbilstību un piederību sieviešu, vīriešu dzimumam vai abiem dzimumiem. Cilvēks var nejusties piederīgs nevienam dzimumam. △ ietver fizisko, uzvedības, kognitīvo, emocionālo un sociālo dimensiju. △ var sakrist ar bioloģisko dzimumu vai atšķirties no tā, kā arī △ izjūta dzīves laikā var mainīties. Attieksme pret savu △ var būt neitrāla,

pozitīva vai negatīva. Mūsdienās vispārpieņemtie sabiedrības priekšstati par △ aizvien vairāk tiek individualizēti un arvien lielāka nozīme tiek piešķirta paša indivīda attieksmei pret savu △.

Sk. arī BISEKSUALITĀTE, DZIMUMS, HOMOFOBIJA, HOMOSEKSUALITĀTE, IDENTITĀTE, TRANSPERSONA

Lit.: Dunk-West & Hafford-Letchfield, 2018

(T) **dzimumnoziegums** (*sexual crime*) ir oficiāli dokumentēts noziedzīgs nodarījums pret tikumību un dzimumneaizskaramību vai oficiāli dokumentēta prettiesiska uzvedība ar seksuālu nolūku. Tiek izmantoti dažādi △ klasificēšanas veidi: pēc nozieguma smaguma – mazāk smags, smags, sevišķi smags noziedzīgs nodarījums; pēc kontakta veida – kontakta (piem., izvarošana), bez kontakta (piem., dzimumorgānu atkailināšana); pēc radniecības/sociālo saišu rakstura starp likumpārkāpēju un cietušo – radniecīgi (incests), neradniecīgi (paziņa vai svešinieks); pēc motivācijas rakstura – seksuāla vai neseksuāla motivācija, tostarp ekonomiska rakstura (piem., sutenerisms). Dažkārt sociālā darba speciālisti un tiesībsargājošo iestāžu darbinieki jēdzienus "seksuālā vardarbība" un "dzimumnoziegums" interpretē atšķirīgi.

Sk. arī SEKSUĀLĀ VARDARBĪBA, VARDARBĪBA

Lit.: Harris & White, 2018; Krimināllikums

(T) **dzimumnoziegumu veikusi persona** (*sex offender*) ir par seksuāliem pārkāpumiem sodīta persona. Valsts probācijas dienesta izpratnē △ ir persona, par kuru ir saņemts notiesājošs nolēmums par izdarīto dzimumnoziegumu, kurā ir identificējams upuris un kuru izdarījusi pilngadīga persona. Sociālā darba praksē ieteicams lietot apzīmējumu △, nevis "dzimumnoziedznieks", tādējādi nodalot darbību no personības raksturojuma.

Sk. arī DZIMUMNOZIEGUMS

Lit.: Cowburn, 2016; Harris & White, 2018

(I) **dzimums** (*sex*) ir cilvēka bioloģiskā piederība, ko nosaka dzimuma hromosomu skaits un tips, dzimumdziedzeru veids, dzimumhormoni, iekšējā reproduktīvā sistēma un ārējie dzimumorgāni.

Sk. arī DZIMTE, SEKSUĀLĀ IDENTITĀTE, TRANSPERSONA, TREŠAIS DZIMUMS

Lit.: Ferree, 2010

(T) **dzimumu līdztiesība** (*gender equality*) nozīmē vienlīdzīgas tiesības, iespējas un atbildību kā vīriešiem, tā sievietēm. Arī abu dzimumu ieguldījums sabiedrības labā tiek atzīts par līdzvērtīgu. △ ir attiecināma gan uz formālo,

normatīvajos aktos noteikto līdztiesību, gan uz reālo līdztiesību ikdienas situācijās. △ tiek pārkāpta gadījumos, kad viena vai otra dzimuma persona tiek nostādīta labākā vai sliktākā situācijā, balstoties tikai uz piederību noteiktam dzimumam. △ ir viena no ES pamatvērtībām un pamattiesībām, kā arī Eiropas sociālo tiesību pīlāra pamatprincips. Vīriešu un sieviešu līdztiesības princips tiek integrēts visās ES politikas jomās, tā mērķis ir panākt, lai abiem dzimumiem būtu vienlīdz labas izredzes būt ekonomiski neatkarīgiem, tiktu novērstas darba samaksas atšķirības starp dzimumiem, tiktu sekmēts dzimumu līdzsvars lēmumu pieņemšanā, izskausta ar dzimumu saistīta vardarbība un tiktu atbalstīta dzimumu līdztiesība arī ārpus ES.

Sk. arī DZIMUMS

Lit.: EIGE, 2022; LM, 2020c; MK, 2021 (Nr. 578)

(G) **dzimumu līdztiesības politika** (*gender equality policy*) ir valsts politika, kuras mērķis ir nostiprināt sieviešu un vīriešu vienlīdzīgas iespējas un tiesības. △ balstās starptautiskajos un ES politikas plānošanas dokumentos un tiesību aktos. Eiropas Komisijas Dzimumu līdztiesības stratēģija akcentē piecas prioritārās jomas: 1) palielināt sieviešu līdzdalību darba tirgū un sieviešu un vīriešu ekonomisko neatkarību; 2) mazināt vīriešu un sieviešu darba samaksas, ienākumu un pensijas atšķirības un tādējādi cīnīties pret sieviešu nabadzību; 3) veicināt sieviešu un vīriešu līdztiesību lēmumu pieņemšanā; 4) cīnīties pret vardarbību, kas saistīta ar dzimumu, aizsargāt un atbalstīt upurus; 5) veicināt vīriešu un sieviešu līdztiesību un sieviešu tiesības visā pasaulē. Latvijā △ īstenošanas institucionālo mehānismu izveidoja 1999. gadā, un galveno atbildību △ izstrādē deleģēja Labklājības ministrijai. Dzimumu līdztiesības principi tiek ņemti vērā visos līmeņos, izstrādājot politikas plānošanas dokumentos jebkurā jomā.

Sk. arī DZIMUMU LĪDZTIESĪBA

Lit.: Eiropas Komisija, 2020c; EP, 2015; OHCHR, 2011

(P) **dziļu psiholoģija** (*depth psychology*) ir vispārīgs apzīmējums tiem psiholoģijas virzieniem, kuri pievērš uzmanību cilvēka dzīves, pieredzes, psihes un traucējumu slēptajiem, dziļākajiem (neapzinātajiem) slāņiem. △ aplūko arī cilvēka dzīves garīgos, reliģijas un kultūras aspektus. Visbiežāk ar △ tiek saistīti tie virzieni, kuri izteikti pievēršas bezapziņas, psihes struktūras un attīstības jautājumiem, piem., psihoanalīze, analītiskā psiholoģija, individuālpsiholoģija. Terminu △ apritē ieviesa Šveices psihiatrs Eižens Bleilers (*Eugen Bleuler*).

Sk. arī ANALĪTISKĀ PSIHOLOĢIJA, INDIVIDUĀLPSIHOLOĢIJA, PSIHOANALĪZE

Lit.: Šuvajevs, 2002

(D) **dzīves karte** (*life map*) vizuāli attēlo cilvēka ceļojumu cauri dzīvei, fiksējot svarīgākos notikumus un pieredzi, katram atrodot atbilstošu apzīmējumu un simbolu vai attēlu, kā arī pierakstot laiku un vietu. Parasti dzīves kartē notikumi vai pieredzes tiek savstarpēji savienoti hronoloģiskā secībā. △ var tikt veidota kā diagramma, taču bieži tiek izmantotas arī līdzības ar autoceļu, apvidus karti, ceļojumu starp salām (katrs notikums ir kā sala). △ palīdz labāk saprast sevi, iegūt savas dzīves kopainu, kā arī iedziļināties atsevišķos dzīves posmos, tā palīdz labāk saprast pagātnes notikumu ietekmi uz tagadni.

Sk. arī BIOGRĀFISKĀ PIEEJA, DZĪVES LĪNIJA, DZĪVESSTĀSTA METODE, GENOGRAMMA, SPĒĻU TERAPIJA

Lit.: Harris & White, 2018; Turner & Rowe, 2013

(G) **dzīves kvalitāte** (*quality of life*) ir daudzdimensionāls jēdziens, kas ietver fizisko, psiholoģisko, sociālo un citas cilvēka funkcionēšanas dimensijas, piem., materiālo labklājību, starppersonu attiecības, personisko attīstību, pašnoteikšanos, emocionālo labsajūtu, sociālo iekļaušanos, tiesības. △ izpētē tiek pievērsta uzmanība gan objektīviem faktoriem, gan subjektīviem – indivīda apmierinātības līmenim jautājumos par veselību, nodarbinātību, mājokli, ģimeni, sociālo drošību, personisko brīvību, apkārtējo vidi. △ tiek saistīta ar veselības, labbūtības un laimes rādītājiem, kas raksturīgi indivīdam, grupai vai sabiedrībai kopumā.

Sk. arī LABBŪTĪBA

Lit.: Bela un Tisenkopfs, 2006; NE

(G) **dzīves kvalitātes veicināšana** (*life quality promotion**) ir Latvijā plaši lietots termins, kas apzīmē labvēlīgu sociālo apstākļu sekmēšanu indivīdam, grupām, ģimenēm un dažādām kopienām vai visai sabiedrībai kopumā, lai varētu sasniegt pēc iespējas augstāku labklājību. △ var notikt visos sociālā darba līmeņos, izmantojot atbilstošas darba formas, veidus un metodes, piem., iedzīvotāju līdzdarbības pasākumus, sociālās aktivitātes, dažādus resursus u. c. Termins tiek lietots visai bieži un nekritiski, bez konkrēta satura.

Sk. arī DZĪVES KVALITĀTE, SOCIĀLO AKTIVITĀŠU PLĀNOŠANA

(D) **dzīves līnija** (*lifeline*) vizuāli attēlo dzīves notikumus, sakārtojot tos lineāri un hronoloģiskā secībā, kā arī raksturojot notikumu nozīmi vai svarīgumu. △ sekmē refleksiju par nozīmīgiem dzīves pagrieziena punktiem. △ var tikt izmantota arī kā mākslu terapijas metode – notikumu vizuāls attēlojums sekmē emociju integratīvu izpausmi un apzināšanos.

Sk. arī BIOGRĀFISKĀ PIEEJA, DZĪVES KARTE, DZĪVESSTĀSTA METODE, MĀKSLU TERAPIJA

(D) **dzīvesstāsta grāmata** (*life story book*), sk. **dzīvesstāsta metode**

(D) **dzīvesstāsta metode** (*life story work*) ir metode, kas tiek lietota sociālajā darbā ar cilvēkiem, kuri savā dzīvē ir pieredzējuši daudz pārmaiņu. △ palīdz strukturētā veidā noskaidrot un aprakstīt cilvēka dzīves notikumus un pieredzi. Darbs ar dzīvesstāstu tiek fiksēts dzīvesstāsta grāmatā, ko veido stāsti par ģimenes locekļiem, notikušajām pārmaiņām un to skaidrojumi, kas tiek papildināti ar fotogrāfijām, zīmējumiem, genogrammu, kā arī var pievienot video vai personiskus priekšmetus. Metode palīdz veidot savas dzīves personisku interpretāciju, attīsta pašizpratni, veido sasaisti starp pagātni, tagadni un nākotni. △ tiek lietota, strādājot ar bērniem, kuri ir ārpusģimenes aprūpē un kuri pieredzējuši izmaiņas ģimenē, vairāku aprūpētāju un sociālo darbinieku nomaiņu, vairāku dzīvesvietu un skolu nomaiņu. △ palīdz tikt pāri vainas izjūtai, stiprināt pašapziņu un identitāti, veidot pozitīvu savas dzīves pieredzes novērtējumu, kā arī izzināt savu izcelsmi. Pavisam maziem bērniem (piem., zīdaiņiem) var tikt veidota dzīvesstāsta grāmata, kuru darina viņu aprūpētāji. Strādājot ar senioriem, fokusā ir dzīvesstāsta izstāstīšana, un to izmanto ilgstošās aprūpes institūcijās. Strādājot ar cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, △ izmanto pārejas posmā uz neatkarīgu dzīvi sabiedrībā.

Sk. arī BIOGRĀFISKĀ PIEEJA, DZĪVES LĪNIJA, GENOGRAMMA

Lit.: Harris & White, 2018; Lindsay, 2013; Turner & Rowe, 2013

(S) **dzīvesveids** (*lifestyle*) ietver indivīda vai sociālas grupas ikdienas dzīves tipiskākās iezīmes, ko veido noteiktas intereses, paradumi, uzvedība un attieksme. Indivīda līmenī △ pauž indivīda vērtības un uzskatus, tas attiecas uz pašizpausmi, gaumi un identitāti. Kopienas līmenī △ atspoguļo grupas uzvedības un patēriņa paradumus. △ sniedz grupas dalībniekiem piederības izjūtu un palīdz noteikt robežu starp grupu un citām grupām vai sabiedrību kopumā. Dzīvesveidu ietekmē indivīda zināšanas, rakstura īpašības, vecumposms, personas fiziskās spējas, sociālekonomiskais statuss, etniskā piederība, reliģiskā pārliecība, kā arī vides konteksts un kopienā pieejamie resursi. Ikdienas valodā jēdziens △ tiek lietots saistībā ar dažādām dzīves jomām, piem., veselīgs dzīvesveids, ekoloģisks dzīvesveids, ilgtspējīgs dzīvesveids, urbānais dzīvesveids. Sociālajā darbā uz △ var skatīties gan kā uz individuālu vai sociālu problēmu cēloni, gan arī kā uz problēmu risinājumu un resursu.

Sk. arī KULTŪRA, SUBKULTŪRA

Lit.: Barker, 2014; Ritzer, 2007; Thew & McKenna, 2008

(D) **dzīvesvietas apsekošana** (*survey at the place of residence**) ir speciālista ierašanās personas dzīvesvietā ar mērķi fiksēt (dokumentēt) un izvērtēt dzīves

apstākļus. △ ir Latvijā attīstījies termins, ko izmanto vairākās jomās (piem., sociālā labklājībā, bērnu tiesību aizsardzībā, sabiedrības veselībā) un dažādu speciālistu loks (piem., bāriņtiesa, sociālā darba speciālists, policists). Sociālā darba praksē △ visbiežāk notiek: a) sociālās palīdzības piešķiršanas procesā; b) vajadzības pēc sociālā pakalpojuma nepieciešamības izvērtēšanas laikā; c) sadarbības ar klientu laikā, sociālā darba ar gadījumu sadarbības ietvaros. Sociālajā darbā ar gadījumu profesionālajā terminoloģijā △ vietā korektāk būtu lietot "mājas apmeklējums", jo vārda "apsekošana" saturiskā nozīme pastiprina formālos un kontrolējošos aspektus un sašaurina mājas apmeklējuma daudzveidīgo uzdevumu izpratni. Termins △ normatīvos nav definēts, bet dažādos formulējumos tiek lietots sociālo palīdzību un sociālos pakalpojumus regulējošos normatīvajos aktos (piem., "dzīves apstākļu apsekošana", "dzīvesvietas apsekošana"). △ process detalizētāk tiek reglamentēts valsts, pašvaldības institūcijās, nosakot specifisku △ mērķi, atbildību un △ veikšanas nosacījumus (piem., noteikums apsekošanu veikt diviem darbiniekiem).

Sk. arī MĀJAS APMEKLĒJUMS

(H) **dzīvnieku terapija** (*animal therapy*) ir apvienojošs apzīmējums daudzveidīgiem terapijas virzieniem, kuros terapeitiskiem mērķiem tiek iesaistīti dzīvnieki. △ ideja balstās novērojumos un pētījumos par dzīvnieku labvēlīgo ietekmi uz cilvēka fizisko un psiholoģisko pašsajūtu, kā arī nozīmi saskarsmes prasmju veicināšanā. Zināmākie △ veidi ir kanisterapija, reitterapija, delfīnterapija, bet citos △ virzienos iesaista arī putnus, kaķus un citus dzīvniekus.

Sk. arī KANISTERAPIJA, REITTERAPIJA

Lit.: Lotko, 2017; Scotland-Coogan & Ruegg, 2022

e

(I) **egalitāra ģimene** (*egalitarian family*) ir jēdziens, kas raksturo līdzvērtīgu varas sadalījumu ģimenē, kurā nepastāv izteikta dominance. △ lēmumi tiek pieņemti gan kopīgi vienojoties, gan sadalot atbildības jomas. Viens ģimenes loceklis pieņem lēmumus attiecībā uz noteiktiem jautājumiem, cits – uz citiem jautājumiem. Jēdziens biežāk tiek lietots socioloģijā, sociālajā un kultūras antropoloģijā.

Sk. arī DZIMUMU VIENLĪDZĪBA, ĢIMENE, VARA

(B) **egalitārisms** (*egalitarianism*) ir uzskats, ka visi cilvēki ir vienlīdz vērtīgi, apveltīti ar pašcieņu; pret visiem ir jāattiecas vienlīdz cieņpilni; visi cilvēki ir vienlīdzīgi politisko, ekonomisko, sociālo un pilsonisko tiesību ziņā; ir vienlīdzīgi sabiedrisko labumu (resursu) sadales ziņā. Tomēr pastāv dažādi priekšstati par vienlīdzību. Tā tiek izprasta kā funkciju vienlīdzība jeb vienlīdzība tiesībās, iespēju vienlīdzība un iznākuma (rezultāta) vienlīdzība. △ ir vienkāršāk atzīt par mērķi, bet krietni sarežģītāk to īstenot sabiedriskajā praksē.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS, VIENLĪDZĪBA

Lit.: Harris & White, 2018

(P) **Ego** (*Ego*) ir apzīmējums vienai no psihes struktūras daļām, kuras funkcijās ietilpst kompleksu lēmumu pieņemšana spriedzē starp iekšējās un ārējās pasaules vajadzībām un šo lēmumu īstenošana. △ tiek skaidrots arī kā apziņas centrs. Lielākoties tiek nodalītas tādas △ funkcijas kā, piem., spriedumu un lēmumu pieņemšana, plānošana, realitātes testēšana un realitātes principa īstenošana, impulsu kontrole un vadīšana, psihes aizsardzība, intelektuāli kognitīvās darbības īstenošana, cilvēka iekšējās un ārējās pasaules līdzsvarošana. △ attīstība un briedums notiek pakāpeniski, katrā vecumposmā īstenojot jaunus uzdevumus. Apkārtējās pasaules uzdevumi, izaicinājumi var būt pārāk augsti, neatbilstoši vecumposmam, cilvēka briedumam, spējām un iespējām (īpaši agrīnā vecumā), kā arī ir traumatiski notikumi un neatbilstoša

atbalsta sistēma △ attīstību var ietekmēt negatīvi. Tā rezultātā var tikt apgrūtinātas attiecības ar apkārtējiem, ikdienas uzdevumu īstenošana un sociālā funkcionēšana, kā arī var pasliktināties cilvēka psihiskā veselība vai attīstīties personības organizācijas traucējumi. △ pētniecībai, △ koncepta praktiskam lietojumam īpaši pievēršas △ psiholoģija. Dziļu psiholoģija un psihodinamiskā psiholoģija vērš uzmanību arī uz △ attiecībām ar citām cilvēka psihes struktūras daļām. Ņemot vērā sociālā darba fokusu uz cilvēka sociālās funkcionēšanas spējām un prasmēm, psiholoģijas atziņas par △ ir dziļi integrējušās sociālajā darbā ar gadījumu.

Sk. arī APZIŅA, DZĪĻU PSIHOLOĢIJA, EGO PSIHOLOĢIJA, PSIHODINAMISKĀ PIEEJA

Lit.: Turner, 2017

(P) **Ego distonisks** (*Ego-dystonic*) ir jēdziens Ego psiholoģijā, kas tiek attiecināts uz tādu uzvedību, impulsiem, vērtībām un jūtām, kuras nav saskaņā ar Ego vajadzībām, mērķiem un cilvēka paštēlu. Sociālajā darbā svarīgi veicināt, lai cilvēka problemātiskā uzvedība (piem., atkarības, vardarbība) kļūst Ego distoniska, tādējādi rosinot motivāciju mainīt uzvedību.

Sk. arī EGO, EGO PSIHOLOĢIJA, EGO SINTONISKS

(P) **Ego psiholoģija** (*Ego psychology*) ir vienojošs apzīmējums daudzveidīgiem psiholoģijas konceptiem, kas attīstījušies psihoanalīzes un psihodinamiskajās teorijās. △ vērš uzmanību uz psihes struktūras attīstību un attiecībām agrīnā bērnībā, kā arī šo procesu saistību ar turpmākajām attiecībām cilvēka dzīvē. Nozīmīgākie △ ideju autori ir psihes aizsardzības mehānismu teorijas autore Anna Freida (*Anna Freud*); △ attīstītājs psihoanalīzē Heincs Hartmans (*Heinz Hartmann*); psihosociālās attīstības stadiju autors Eriks Eriksons (*Eric Ericson*); patības psiholoģijas kā atsevišķa psiholoģijas virziena izveidotājs Heincs Hohuts (*Heinz Hohut*); viena no objektu attiecību teorijas izstrādātājām Melānija Kleina (*Melanie Klein*); separācijas un individualizācijas procesa koncepta attīstītāja Mārgareta Mālere (*Margaret Mahler*); psihoanalītiskās teorijas struktūras izveidotājs Deivids Rapaports (*David Rapaport*) u. c. △ ir liela ietekme sociālā darba ar gadījumu attīstībā kopš tā pirmsākumiem, jo △ atziņas skaidro cilvēku adaptēšanās un sociālās funkcionēšanas spēju psiholoģiskos aspektus. Sociālajā darbā pazīstamākie △ pārstāvji ir problēmu risināšanas teorijas autore Helēna Harisa Perlmane (*Helen Harris Perlman*), △ attīstītāja sociālajā darbā Eda Goldšteina (*Eda Goldstein*). △ atziņas ir integrētas gan krīžu intervencē, gan darbā ar traumu un vardarbību.

Sk. arī EGO, ERIKSONA PSIHOSOCIĀLĀS ATTĪSTĪBAS TEORIJA, PSIHOANALĪZE

Lit.: Goldstein, 1995; Mārtinsone u. c., 2016

(P) **Ego sintonisks** (*Ego-syntonic*) ir jēdziens psihoanalīzē un Ego psiholoģijā, kas tiek attiecināts uz tādu uzvedību, impulsiem, vērtībām un jūtām, kas ir saskaņā ar Ego vajadzībām un mērķiem. △ atbilst cilvēka paštēlam un identitātei. Cilvēkam motivācija mainīties ir lielā mērā saistīta ar to, vai kāda problemātiska uzvedība ir saskanīga ar Ego (proti, ir Ego sintoniska jeb paštēlam atbilstoša) vai arī ir disonējoša ar to (ir Ego distoniska, citiem vārdiem – cilvēks apjauš savas uzvedības problemātiskumu).

Sk. arī EGO, EGO DISTONISKS, EGO PSIHOLOĢIJA

(P) **egoisms** (*egoism*) ir savu personisko interešu izvirzīšana augstāk par citu cilvēku vai sabiedrības interesēm. △ ir altruisma pretstats.

Sk. arī ALTRUISMS

(J) **eidžisms** (*ageism*) ir apzīmējums aizspriedumainai un diskriminējošai attieksmei pret cilvēkiem pēc vecuma pazīmes. △ ir negatīvs, noniecinošs domāšanas un rīcības veids attiecībā pret dažādām vecuma grupām. △ var izpausties nodarbinātības jomā, sociālās labklājības jomā, veselības aprūpē, izglītības jomā un citās dzīves sfērās. △ izpaužas individuālā, institucionālā un sabiedrības līmenī. Salīdzinājumā ar citām diskriminācijas formām △ ir grūtāk identificējams. Plašāk izplatīts ir △ pret senioriem, radot negatīvu vecāka gadagājuma ļaužu tēlu. Pēc vecuma pazīmes biežāk tiek diskriminētas sievietes.

Sk. arī AIZSPRIEDUMI, DISKRIMINĀCIJA, STEREOTIPI, STRUKTURĀLAIS EIDŽISMS

Lit.: Chang et al., 2020; Palmore et al., 2005

(A) **Eiropas Nacionālo organizāciju federācija darbam ar bezpajumtniekiem** (*European Federation of National Organisations Working with the Homeless,* FEANTSA) ir lielākais bezpeļņas organizācijas un pakalpojumu sniedzējus apvienojošs Eiropas tīkls bezpajumtnieku atbalstam. △ mērķis ir panākt bezpajumtniecības izskaušanu Eiropā. △ apvieno 30 valstu 130 organizācijas, kuras risina bezpajumtniecības mazināšanas un bezpajumtnieku atbalsta jautājumus. △ dibināta 1989. gadā. Latvija ir viena no nedaudzām Eiropas valstīm, kas nav △ dalībniece. Lai izskaustu bezpajumtniecību, △ aktīvi darbojas četrās jomās: 1) iesaistās dialogā ar Eiropas iestādēm, valstu un reģionālajām valdībām, lai veicinātu efektīvu bezpajumtniecības novēršanas pasākumu izstrādi un ieviešanu; 2) veic un popularizē pētījumus, apkopo datus, lai sekmētu labāku izpratni par bezpajumtniecības būtību, izplatību, cēloņiem un risinājumiem; 3) rosina un atvieglo informācijas, kā arī labās prakses apmaiņu starp △ dalīborganizācijām un ieinteresētajām personām

nolūkā uzlabot bezpajumtniecības ierobežošanas politiku un praksi; 4) veicina sabiedrības izpratni par bezpajumtnieku sociālo problēmu daudzdimensionālo raksturu.

Sk. arī BEZPAJUMTNIECĪBA

Lit.: FEANTSA, n. d.

(A) **Eiropas Nacionālo supervīzijas organizāciju asociācija** (*Association of National Organisations for Supervision in Europe*, ANSE) ir organizācija, kas apvieno Eiropas valstu nacionālās supervīzijas biedrības. Asociācija pārstāv vairāk nekā 10 000 praktizējošu supervizoru un kouču no 17 Eiropas valstu nacionālajām asociācijām un 80 izglītības institūcijām. Pilna biedra statusu var iegūt tikai viena organizācija no katras dalībvalsts. △ ir dibināta 1997. gadā un laika gaitā kļuvusi par nozīmīgāko supervīzijas profesionālo un ētikas standartu veidotāju un attīstītāju Eiropā. △ mērķi: veicināt informācijas un pieredzes apmaiņu starp nacionālajām organizācijām un izglītības institūcijām, popularizēt supervīziju un koučingu, kā arī uzturēt kvalitātes standartus supervīzijā un koučingā. △ veicina starptautiskās pieredzes apmaiņu, piem., atbalsta starptautiskās intervīzijas grupas, supervizoru vasaras skolas, izglītības programmas un konferences. Kopš 2012. gada Latvijas Supervizoru apvienībai ir △ pilna biedra statuss.

Sk. arī LATVIJAS SUPERVIZORU APVIENĪBA, SUPERVĪZIJA

(A) **Eiropas Pretnabadzības tīkls Latvijā** (*European Anti-Poverty Network Latvia, EAPN-Latvia*) ir Eiropas Pretnabadzības tīkla Latvijas organizācija. Tā izveidota, lai stiprinātu sociālo drošību no nabadzības un sociālās atstumtības brīvā Latvijā, kā arī veicinātu ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību pieejamību visiem. Organizāciju 2013. gadā dibināja septiņas nevalstiskās organizācijas: Latvijas Sarkanais Krusts, biedrība "Skalbes", Starptautiskā Sieviešu organizācija Latvijā, Latvijas SOS – bērnu ciematu asociācija, Rīgas aktīvo senioru alianse, Latvijas Atkarības psihologu apvienība, biedrība "PINS". △ ir 2009. gadā Rīgā neformāli izveidotās Latvijas Pretnabadzības tīkla darbības turpinātāja. △ ietvaros darbojas 29 biedru organizācijas un astoņi asociētie biedri. △ visās savas darbības jomās: 1) ievēro dzimumu līdztiesību un nepieļauj nekāda veida diskrimināciju; 2) veicina un uzlabo to organizāciju darbību efektivitāti, kas izskauž nabadzību un novērš sociālo atstumtību; 3) palielina sabiedrībā informētību jautājumos par nabadzību un sociālo atstumtību; 4) dod iespējas cilvēkiem, kas dzīvo nabadzībā un sociālajā atstumtībā, uzlabot savu labklājību; 5) lobē to personu un organizāciju intereses, kuru redzeslokā ir nabadzība un sociālā atstumtība. △ uzmanības lokā ir arī tādu

jautājumu risināšana kā garantētā minimālā ienākuma paaugstināšana un pacientu līdzmaksājuma samazināšana.

Sk. arī NABADZĪBA

Lit.: http://www.eapn.lv/; https://www.eapn.eu/

(G) **Eiropas Savienības Pamattiesību harta** (*The EU Charter of Fundamental Rights*) ir juridiski saistošs dokuments, kas ļauj nodrošināt ES un dalībvalstu tiesību aktu un politikas atbilstību pamattiesībām. △ ir piemērojama tikai ES iestādēm un struktūrām, kā arī dalībvalstīm gadījumos, kad tās īsteno ES tiesību aktus. Atšķirībā no citiem cilvēktiesību dokumentiem △: 1) aptver plašāku tiesību loku; 2) ir pamats ES ārpolitikas principu īstenošanai; 3) ir pamats ES pamattiesību ievērošanai dalībvalstīs, ko nodrošina kontroles mehānisms (sankcijas) un Eiropas Savienības Tiesas (EST) lēmumi. △ kļuva juridiski saistoša līdz ar Lisabonas līguma stāšanos spēkā 2009. gada 1. decembrī. △ juridiski pamato ES līmeņa kontroles mehānismu, kas ļauj EST veikt provizoriskas un patstāvīgas pārbaudes, kā arī noteikt sankcijas. △ aizsargā savu iedzīvotāju pamattiesības un rūpējas par tiesiskumu ikvienā ikdienas dzīves jomā – darba attiecībās, veselības aizsardzībā, ceļošanā, mācībās, sociālajā nodrošinājumā. △ ietver 54 pantus, kuri apvienoti septiņās sadaļās: Cieņa, Brīvības, Vienlīdzība, Solidaritāte, Pilsoņu tiesības, Tiesiskums. Septītā sadaļa ietver vispārīgus noteikumus, kas attiecas uz hartas interpretēšanu un piemērošanu.

Sk. arī CILVĒKTIESĪBAS, PĀRSKATĪTĀ EIROPAS SOCIĀLĀ HARTA

Lit.: Eiropas Savienības Pamattiesību harta, 2016

(A) **Eiropas Sociālā darba pētniecības asociācija** (*European Social Work Research Association,* ESWRA) ir profesionāla sociālā darba organizācija, kuras misija ir attīstīt pētniecību sociālā darba jomā, veicināt pētnieku sadarbību un pieredzes apmaiņu Eiropā. △ mērķis ir virzīt turpmāko sociālo darba pētījumu attīstību un izmantojumu, pilnveidot zināšanas par individuālām un sociālām problēmām, kā arī sekmēt taisnīgumu sabiedrībā. △ ir dibināta 2014. gadā, tā apvieno vairāk nekā 600 biedru. Katru gadu △ rīko Eiropas sociālā darba pētniecības konferenci (*The European Conference for Social Work Research,* ECSWR), kurā dalībniekiem ir iespēja veidot pētniecības tīklus un dalīties ar aktuālajiem pētījumiem.

Lit.: https://www.eswra.org/

(A) **Eiropas Sociālā darba skolu asociācija** (*European Association of Schools of Social Work,* EASSW) ir sociālā darba izglītības institūciju un sociālā darba izglītību atbalstošu organizāciju apvienība, kas sekmē sociālā darba izglītības attīstību Eiropā, attīsta standartus sociālā darba izglītības kvalitātes

paaugstināšanai, veido platformu diskusijām par pētījumiem sociālajā darbā un sekmē starptautisko apmaiņu, kā arī pārstāv sociālā darba intereses komunikācijā ar Eiropas Kopienu un Eiropas Padomi. △ misija ir veicināt sociālo taisnīgumu, attīstīt kvalitatīvu izglītību un apmācību, lai īstenotu sociālā darba praksi, nodrošinātu sociālos pakalpojumus un gādātu par sociālās labklājības politikas īstenošanu Eiropā. △ uzdevumi ir saistīti ar sociālā darba izglītības pilnveidošanu. Asociācija ir dibināta 1995. gadā un apvieno vairāk nekā 300 sociālā darba izglītotājus – augstākās izglītības iestādes un izglītības institūcijas, kas īsteno dažāda līmeņa sociālā darba izglītības programmas.

Lit.: https://www.eassw.org/

(G) **Eiropas Sociālā harta** (*The European Social Charter*), sk. **Pārskatītā Eiropas Sociālā harta**

(G) **Eiropas Sociālo tiesību pīlārs** (*European Pillar of Social Rights*) ir Eiropas Parlamenta, Eiropas Savienības Padomes, Eiropas Komisijas un dalībvalstu vienošanās par sociālo jautājumu risinājuma virzošajiem principiem ceļā uz spēcīgu sociālo Eiropu, kurā jāvalda taisnīgumam, iekļautībai un vienlīdzīgām iespējām. Eiropas Komisija proklamēja △ 2017. gadā Gēteborgas samitā. △ izvirzīti 20 pamatprincipi, lai veicinātu sekmīgi funkcionējošu darba tirgu un sociālās drošības sistēmu. △ principi ietver trīs jomas: 1) vienlīdzīgas iespējas un pieeju darba tirgum; 2) godīgus darba apstākļus; 3) sociālo aizsardzību un iekļaušanu. 2021. gadā pēc konsultācijām ar dalībvalstīm un sabiedrību tika pieņemts Rīcības plāns △ īstenošanai līdz 2030. gadam. Rīcības plānā izvirzīti trīs mērķi, kas ES jāsasniedz nodarbinātības, prasmju un sociālās aizsardzības jomās: 1) nodarbinātības līmenis vismaz 78 %; 2) vismaz 60 % pieaugušo katru gadu piedalās apmācībā; 3) nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu skaits jāsamazina vismaz par 15 miljoniem.

Sk. arī EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU HARTA, PĀRSKATĪTĀ EIROPAS SOCIĀLĀ HARTA

Lit.: Eiropas Sociālo tiesību pīlārs, 2017

(N) **eitanāzija** (*euthanasia*) ir normatīvi noteikta medicīniska darbība ar nolūku izraisīt cilvēka nāvi, lai izbeigtu hroniskas un nenovēršamas sāpes un ciešanas. Eitanāziju veic, ja neārstējami slims cilvēks cieš neizturamas sāpes, un tā dod iespēju cilvēkam cieņpilni beigt dzīvi. Izšķir aktīvo un pasīvo △. Aktīvā △ ietver nāvējošu substanču vai citu nāvējošu līdzekļu izmantošanu. Parasti tā ir kādas letālas injekcijas ievadīšana cilvēka organismā. Ja pacienta nāve tiek veicināta pasīvā veidā (piem., neuzsākot dzīvību uzturošu terapiju), tad to sauc par pasīvu △. Ja eitanāzija tiek veikta saskaņā ar pacienta izteiktu

vēlmi, tad tā ir brīvprātīga eitanāzija (*voluntary euthanasia*). Ja eitanāzija tiek veikta, nenoskaidrojot pacienta gribu, jo pacients sava medicīniskā stāvokļa dēļ nav lemtspējīgs, tad tā ir nebrīvprātīga eitanāzija (*non-voluntary euthanasia*). Par △ netiek uzskatīta t. s. ārsta asistēta pašnāvība – ārsts pacientu apgādā ar nepieciešamajām zināšanām un/vai līdzekļiem pašnāvības veikšanai. △ jābūt diagnostiski pamatotai un brīvprātīgai – pēc paša slimnieka lūguma vai viņa tuvinieku lūguma, ja slimnieks ir bez apziņas un bez cerībām to atgūt. △ jābūt izdarītai saskaņā ar likumā noteiktu procedūru jeb tiesiski. Atsevišķās valstīs (piem., Šveicē, Nīderlandē) △ tiek normatīvi regulēta un praktizēta. △ jautājums sabiedrībā rada pretrunīgus viedokļus, jo tas ir saistīts ar ētiskiem, reliģiskiem un humāniem apsvērumiem.

Sk. arī PAŠNĀVĪBA, HOSPISS

Lit.: Melchor & Lorraine, 2018; NE

(A) **eklektiskā pieeja sociālajā darbā** (*eclectic approach in social work*) ir pieeja vispārīgā sociālā darba praksē, kas neiekļaujas vienas paradigmas ietvaros vai pieņēmumos un kam raksturīga vairāku sociālā darba teoriju, pieeju vai to atsevišķu daļu kombinēšana. △ ir plašu diskusiju temats sociālajā darbā, un attieksme pret šo pieeju ir pretrunīga. △ atbalstītāji uzskata, ka: a) nevar pastāvēt viens noteikts prakses modelis, kas būtu pietiekami visaptverošs, lai adekvāti risinātu klienta problēmas. Tādēļ sociālajam darbiniekam jābūt spējīgam smelties idejas no dažādiem metodoloģiskiem avotiem; b) △ attīstās dabiski, jo ikdienas praksē tiek izmantotas metodes un tehnikas no dažādu sociālā darba skolu virzieniem un teorijām; c) dažādu teoriju eklektisks lietojums ved pie teoriju integrācijas; d) eklektiskā pieeja ir veidojusies kā atbildes reakcija uz empīriskos pētījumos balstītiem pierādījumiem par klientu vajadzībām un to apmierināšanas iespējām. Šīs pieejas kritiķi uzskata, ka: a) eklektiskā pieeja pamatā liecina par vāju sociālā darba teoriju pārzināšanu; b) tā ir nekritiska sociālā darba teoriju atlasē – biežāk izmantotās jeb populārākās teorijas automātiski tiek atzītas par visefektīvākām; c) eklektiskā pieeja negatīvi ietekmē sociālā darba procesu sociālajā darbā ar gadījumu, proti, to vienkāršojot (vispārinot un apmierinot institucionālās intereses, t. i., birokrātiskās prasības/vajadzības); d) △ mazina sociālā darbinieka profesionālo atbildību piemērot un integrēt zināšanas sociālajā darbā; e) △ rada virspusēju un ierobežotu izpratni par teorijām. Tā vietā, lai analizētu vairākas teorijas ar līdzīgu tehnikas un metožu piedāvājumu, tās tiek vienādotas, līdz ar to sociālajam darbiniekam šo instrumentu izmantošanas mērķis var būt neskaidrs, pretrunīgs vai pat neatbilstošs klienta situācijai.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBA TEORIJAS, TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Coady & Lehmann, 2016; Howe, 2017; Payne, 2021a, 2021b

(D) **ekokarte** (*ecomap*) ir grafisks cilvēka un viņa sociālās vides attiecību attēlojums, ko izmanto sociālajā darbā. △ veidošanas teorētiskais pamats ir ekoloģiskā sistēmu teorija. △ dod iespēju iegūt, atspoguļot, strukturēt un izvērtēt informāciju par: 1) sociālās vides elementiem; 2) cilvēka attiecībām ar sociālās vides elementiem; 3) formālā un neformālā atbalsta pieejamību vai trūkumu. △ attēlošanai izmanto vispārpieņemtus apzīmējumus. Visbiežāk △ tiek izmantota individuālajā darbā, bet var tikt lietota arī darbā ar pāri vai ģimeni kā grupu vai mezolīmeņa praksē, piem., veidojot organizācijas △, kopienas △. Ekokarti iespējams lietot visos sociālā darba posmos, bet jo izteikti izvērtēšanā.

Sk. arī EKOSISTĒMISKĀ TEORIJA

Lit.: Moss, 2020; Turner & Rowe, 2013

(K, O) **ekoloģiskā kompetence** (*ecological competence*) ir integrēts zināšanu, prasmju un attieksmju kopums par indivīda, sabiedrības un vides (kā sociālās, tā dabas vides) mijiedarbību, ekoloģisko sistēmu struktūru un to kopsakarībām. △ pamatā ir holistiska izpratne par cilvēka attīstības ekoloģiskiem un sociāliem priekšnosacījumiem.

Sk. arī EKOLOĢISKĀ PIEEJA, EKOSISTĒMISKĀ TEORIJA, HOLISTISKĀ PIEEJA, KOMPETENCE

Lit.: Roga, 2015

(C) **ekoloģiskā perspektīva** (*ecological perspective*) ir ekoloģiskajās un/vai sistēmu teorijās balstīts skatījums uz vides un indivīda, grupas, ģimenes, kopienas mijiedarbību un tāda sociālā darba prakse, kurā tiek izmantotas zināšanas par cilvēka un vides mainīgajām attiecībām. △ pamatā ir holistisks skatījums, kas cilvēka uzvedību vidē, sociālo situāciju, noteiktus dzīves apstākļus un sociālās problēmas aplūko kā cilvēka un vides kompleksu mijiedarbību. △ šīs kompleksās mijiedarbības kontekstā skata situāciju un problēmu risinājumu visos trīs sociālā darba prakses līmeņos, fokusējoties uz cilvēku kā aktīvu un mainīgu dalībnieku sociālajos, politiskajos un kultūras procesos. Angļu valodā publicētajā literatūrā jēdzieni "ekoloģiskā perspektīva" un "ekoloģiskā pieeja" bieži tiek lietoti ar līdzīgu nozīmi.

Sk. arī EKOLOĢISKĀ TEORIJA, HOLISTISKĀ PIEEJA, SOCIĀLĀ DARBA PRAKSES LĪMEŅI

Lit.: Teater, 2014

(C) **ekoloģiskā sistēmu teorija**, sk. **ekosistēmiskā teorija**

(C) **ekoloģiskā teorija** (*ecological theory*) skaidro cilvēka un vides mijiedarbību un savstarpējo atkarību. Sociālajā darbā △ balstās uz atziņu, ka indivīdi, ģimenes, grupas un kopienas mijiedarbojas ar apkārtējo vidi un veido to. Kopš 20. gs. 70. gadiem sociālā darba teorētiķi attīsta △ kā personas izturēšanās apkārtējā vidē analīzi, kurā liela nozīme ir jēdzienam "persona vidē". △ piedāvā sociālajam darbiniekam stratēģijas, kā pāriet no mikrolīmeņa intervences uz makrolīmeņa problēmu risināšanu. △ ne tikai ļauj izmantot mikrolīmeņa intervenci (piem., psihosociālo konsultēšanu), bet arī palīdz sociālajam darbiniekam ar politikas un plānošanas aktivitātēm ietekmēt klienta sistēmu. △ ļauj kombinēt dažāda līmeņa prakses elementus un metodes.

Sk. arī EKOLOĢISKĀ PERSPEKTĪVA, EKOSISTĒMISKĀ TEORIJA, SOCIĀLĀ EKOLOĢIJA

Lit.: Pardeck, 1988; Teater, 2014

(L) **ekonomika** (*economics*) ir: 1) sociālo zinātņu nozare, kas pēta attiecības un likumsakarības preču un pakalpojumu ražošanā, sadalē, maiņā un patēriņā, to, kā cilvēki izmanto ierobežotus resursus, lai maksimāli apmierinātu savas vajadzības; 2) procesi, kas saistīti ar vispārīgiem saimnieciskiem jautājumiem (piem., ekonomikas politiku, ekonomikas organizāciju, tirgus aizsardzību u. c.); 3) saimniekošanas sistēma nozaru vai teritoriālā dalījumā (piem., rūpniecības ekonomika, lauksaimniecības ekonomika, sociālā ekonomika, kultūras ekonomika, reģionālā ekonomika, pilsētas ekonomika).

Sk. arī MAKROEKONOMIKA, MIKROEKONOMIKA, SOCIĀLĀ EKONOMIKA

(J) **ekonomiskā vardarbība** (*economic violence, economic abuse*) ir tāda apzināta darbība, kas vērsta uz cita indivīda ietekmēšanu un pakļaušanu, izmantojot naudas līdzekļu ierobežošanu (piem., ienākumu slēpšana, naudas līdzekļu atņemšana, ienākumu gūšanas avotu ierobežošana, līdzekļu ierobežošana pamatvajadzībām (ēdienam, apģērbam, izglītībai)). △ var izpausties kā pilnīga kontrole pār finanšu līdzekļiem. Mikrolīmenī △ bieži tiek aplūkota kontekstā ar vardarbību ģimenē vai partneru attiecībās.

Sk. arī SENIORU ĻAUNPRĀTĪGA IZMANTOŠANA, VARDARBĪBA, VARDARBĪBA ĢIMENĒ, VARDARBĪBA PRET SENIORIEM, VARDARBĪBAS TIPOLOĢIJA

Lit.: Stylianou, 2018

(L) **ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji** (*economically inactive people*) ir cilvēki darbaspējas vecumā, kurus nevar pieskaitīt ne pie nodarbinātajiem iedzīvotājiem, ne arī pie bezdarbniekiem. Tie ir skolēni, studenti, nestrādājošie pensionāri un cilvēki, kuri gūst ienākumus no īpašumiem vai investīcijām,

līdzdalības procentiem, īres maksām vai honorāriem. △ ir arī tie, kuri atrodas ārpus darba tirgus slimības, ģimenes pienākumu, priekšlaicīgas pensionēšanās vai citu iemeslu dēļ.

Sk. arī NODARBINĀTĪBA

Lit.: CSP, 2021; OECD, n. d.

(K) **ekosistēma** (*ecosystem*) ir bioloģijā un ekoloģijā lietots termins, kas apzīmē dzīvo organismu un nedzīvo dabas elementu funkcionālu kopumu. △ veido abiotiskie jeb nedzīvās dabas elementi (piem., gaiss, ūdens, augsne) un biotiskie jeb dzīvās dabas elementi (mikroorganismi, sēnes, augi, dzīvnieki). Attīstoties sistēmu teorijai, ekoloģiskajai sistēmu teorijai, △ jēdzienu izmanto arī sociālajā darbā, runājot par indivīda un sociālo △.

Sk. arī EKOLOĢISKĀ PIEEJA, EKOSISTĒMISKĀ TEORIJA, SISTĒMU TEORIJA, VIDES AIZSARDZĪBAS KUSTĪBAS

Lit.: Barker, 2014; NE

(C) **ekosistēmiskā teorija**, arī **ekoloģiskā sistēmu teorija** (*ecological systems theory*) skaidro to, kā cilvēka attīstību ietekmē dažāda veida vides sistēmas, mijiedarbība ar tām. Attīstības psihologs Uri Bronfenbrenners (*Urie Bronfenbrenner*) 20. gs. 70. gadu beigās attīstīja △, skaidrojot bērna attīstības un vides mijiedarbību. Viņš sākotnēji nodalīja četrus savstarpēji saistītus vides sistēmu veidus: mikrosistēmu, mezosistēmu, eksosistēmu un makrosistēmu, vēlāk pievienojot arī hronosistēmu. △ fokusējas uz savstarpēju mijiedarbību starp indivīdu un vidi, kurā indivīds atrodas. Mūsdienās △ plaši izmanto sociālajā darbā, skaidrojot vides ietekmi uz cilvēka uzvedību un attīstību, kā arī sabiedrības veselības intervencē. △ uzsver, ka cilvēka attīstību ietekmē dažāda veida vides sistēmas un ka izpratne par indivīda uzvedību rodas vides kontekstā. △ skaidro cilvēku kā aktīvu aģentu un pievērš uzmanību tam, kā cilvēki uztver savu vidi, kādu nozīmi tai piešķir, kāpēc indivīda uzvedība mainās atkarībā no dinamiskās vides (piem., skola, ģimene, draugu loks, darbavieta), kurā tas atrodas.

Sk. arī EKOLOĢISKĀ TEORIJA, SOCIĀLĀ EKOLOĢIJA, SOCIĀLĀ VIDE

Lit.: Bronfenbrenner, 1994; Ettekal & Mahoney, 2017

(A, K) **ekosociālais darbs** (*ecosocial work*) ir starpdisciplināra pieeja sociālajā darbā un prakse, kas sociālos jautājumus un problēmas aplūko un risina nevis no antropocentriskām pozīcijām, bet uzsver vides un sociālās ilgtspējas savstarpējo sasaisti ilgtspējīgas planetārās labklājības nodrošināšanā, kā arī resursu taisnīgu un ilgtspējīgu lietošanu. △ pievēršas dzīves vides un sabiedrības

labklājības savstarpēji atgriezeniskai saiknei no ekosociālās ilgtspējas skatpunkta. Ekosociālā darba idejiskie avoti ir rodami vides aizsardzības mūsdienu kustībās, ekoloģiskajā sistēmu teorijā un ekoloģiskajā sociālajā darbā, bet dažas interpretācijas to saista arī ar sociālā darba profesijas pamatlicēju Džeinas Adamsas (*Jane Addams*) un Mērijas Ričmondas (*Mary Richmond*) idejām. 21. gs., saasinoties vides problēmām, ekosociālajā darbā ir akcentēta sociāli ekoloģiskās ievainojamības un ekoloģiskā taisnīguma problemātika. △ var tikt īstenots visos prakses līmeņos.

Sk. arī ADAMSA DŽEINA, EKOLOĢISKĀ PERSPEKTĪVA, EKOLOĢISKĀ TEORIJA, EKOSISTĒMISKĀ TEORIJA, RIČMONDA MĒRIJA, SOCIĀLĀ EKOLOĢIJA

Lit.: Dewane, 2011; Närhi, 2004; Rambaree et al., 2019; Rinkel & Powers, 2017; Teixeira & Krings, 2015

(A) **eksistenciālais sociālais darbs** (*existential social work*) ir pieeja sociālajā darbā, kas idejiski sakņojas eksistenciālisma filozofijā un ir saistīta ar humānistisko un holistisko pieeju, no kurām pārņemta atziņa par cilvēku kā unikālu un neatkarīgu personību, kas spējīga īstenot pozitīvas pārmaiņas attiecībās ar citiem. △ aizsākās 20. gs. 60. gadu beigās. Šajā pieejā tiek uzsvērta brīvības, atbildības un absurduma ideju nozīme. △ akcentē cilvēka izaugsmes potenciāla un spēka perspektīvas nozīmi un kritizē determinismu domāšanā, jo dzīve nepārtraukti mainās. △ fokusējas uz cilvēka refleksiju par savu dzīvi "šeit un tagad", bet pagātnes notikumus cilvēks izmanto, lai atklātu un veidotu pats sevi un būtu atbildīgs par savu dzīvi. △ principi: vilšanās procesa atbalstīšana, ciešanu jēgas meklējumi, izvēles brīvība, dialoga nepieciešamība un apņemšanās jeb saistību princips.

Sk. arī EKSISTENCIĀLĀ TERAPIJA, EKSISTENCIĀLISMS, HOLISTISKĀ PIEEJA, HUMĀNISTISKĀ PIEEJA

Lit.: Griffiths, 2017; Krill, 2014; Turner, 2017

(P) **eksistenciālā terapija** (*existential therapy*) ir psihoterapijas virziens, kas pievēršas cilvēka situācijai "šeit un tagad". △ process notiek saskaņā ar cilvēka individuālajām vajadzībām, nepiepildītajām ilgām un dzīves jēgas izjūtu. △ mērķis ir palīdzēt indivīdam apzināties savas esamības unikalitāti, rosinot izprast savas dzīves patiesos sociālos, garīgos un fiziskos aspektus. △ attīsta cilvēka spēju būt brīvam un atbildīgam par savu dzīvi. △ rezultātā indivīds apzinās reālos ierobežojumus un riskus, bet neizvairās no dzīves sniegtajām iespējām. △ var tikt īstenota kā individuālajā, tā grupu psihoterapijā.

Sk. arī EKSISTENCIĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS, PSIHOTERAPIJA

Lit.: Bite un Purvlīce, 2016; Van Deurzen & Adams, 2016; LPB, n. d.

(C) **eksistenciālisms** (*existentialism*) ir virziens filozofijā un literatūrā, ko raksturo universālas jēgas zaudējuma apziņa un principiāla atteikšanās no ideoloģiskām shēmām. △ balstās uz atziņu par individuālo pasaules pārdzīvojumu un nepieciešamību atbrīvot cilvēka radošo potenciālu. Cilvēks ir iemests absurdā, bezjēdzīgā un principiāli neizprotamā pasaulē. Tomēr viņš ir brīvs – brīvs izvēlēties dzīvi un dzīvojot radīt jēgu, cilvēks rada pats sevi un ir atbildīgs par savām izvēlēm. △ uzlūko brīvību kā cilvēka esamības un visu vērtību pamatu. △ veidojies 20. gs. pirmajā pusē un iezīmē pāreju no klasiskā racionālisma monoloģiskās domāšanas uz dialoģiskām domāšanas formām, un tā uzplaukums vērojams 40. un 50. gados, galvenokārt Eiropā. Nozīmīgi eksistenciālisma filozofi Vācijā ir Martins Heidegers (*Martin Heidegger*), Karls Jasperss (*Karl Jaspers*), Martins Būbers (*Martin Buber*); Francijā – Žans Pols Sartrs (*Jean-Paul Sartre*), Albērs Kamī (*Albert Camus*), Simona de Bovuāra (*Simone de Beauvoir*), Moriss Merlo-Pontī (*Maurice Merleau-Ponty*); Spānijā – Hosē Ortega i Gasets (*José Ortega y Gasset*) un Migels de Unamuno (*Miguel de Unamuno*).

Sk. arī EKSISTENCIĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS, HUMĀNISTISKĀ PIEEJA

Lit.: Crowell, 2020; Kūle un Kūlis, 1996

(N) **eksogēnā depresija**, arī **situatīvā depresija** (*exogenous depression, situational depression*) ir depresijas veids, kad slimības attīstība ir saistīta ar cilvēka reakciju uz ārējiem faktoriem. △ var izraisīt tādi dzīves notikumi kā šķiršanās, vardarbības traumatiska pieredze, diskriminējoša attieksme, nabadzība, bezdarbs.

Sk. arī DEPRESIJA

(E) **eksperimentāls pētījuma dizains** (*experimental design*) ir viens no kvantitatīvo pētījumu dizaina veidiem, to izmanto pētījumos, kad nepieciešams pārbaudīt cēloņsakarības un noskaidrot neatkarīgo mainīgo ietekmi uz atkarīgo mainīgo. Pētījuma dalībniekus iedala eksperimentālajā grupā, uz kuru tiek veikta iedarbība, un kontroles grupā, uz kuru iedarbība netiek veikta. △ izšķir trīs pētījuma veidus: kontrolētus nejaušinātus pētījumus (*randomised controlled trials*), ko lieto medicīnas un uzvedības zinātnēs, lauka eksperimentus (*field experiments*), kā arī šķietamos jeb kvazieksperimentus (*quasi-experiments*), ko lieto arī sociālajās zinātnēs. Kontrolētie nejaušinātie pētījumi ir vistuvāk dabaszinātņu pētījumu metodēm un pozitīvisma zinātnes ideāliem, jo ļauj noskaidrot cēloņsakarības, kontrolēt ietekmes faktorus pētījuma laikā, veikt nepastarpinātus mērījumus, kā arī tie ir atkārtojami.

Sociālā darba pētījumos eksperimentālie un kvazieksperimentālie pētījuma dizaini tiek lietoti sociālās politikas, programmu vai pakalpojumu novērtējuma

pētījumos. Tie var palīdzēt noskaidrot, vai un kā jauna sociālā politika vai konkrēta intervences metode ietekmē klienta stāvokli, kur klients var apzīmēt indivīdu, ģimeni, sociālu grupu, organizāciju, kopienu, pat pašvaldību vai valsti. Šie dizaini var palīdzēt atbildēt uz tādiem jautājumiem, kas saistīti ar novērtējumu: vai klienta stāvoklis (uzvedība) uzlabojas pēc saņemtā pakalpojuma; kā atšķiras klientu rīcība, salīdzinot tos, kuri ir saņēmuši konkrēto pakalpojumu, un tos, kuri to nav saņēmuši; kā atšķiras klientu stāvoklis, salīdzinot tos, kuri ir saņēmuši inovatīvu pakalpojumu, un tos, kuri ir saņēmuši tradicionālu pakalpojumu.

Sk. arī PĒTĪJUMA DIZAINS

Lit.: Mārtinsone un Pipere, 2021

(J) **ekspluatācija** (*exploitation*) ir jebkāda veida izmantošana. Sociālajās zinātnēs marksisma tradīcijā runā par cilvēku vai sociālo grupu △ situācijās, kad no kāda (cilvēka vai sociālās grupas) tiek pieprasīts neproporcionāli liels ieguldījums attiecībā pret atlīdzību. Cilvēktiesību kontekstā △ definē kā vienu no vardarbības veidiem, kas apdraud cilvēka brīvību, cieņu un pašnoteikšanos, ir sociāli netaisnīgs un cilvēktiesības ierobežojošs. Sociālā darba uzmanības centrā ir dažādu △ formu novēršana, piem., bērnu △, seksuālās △ (tostarp bērnu seksuālās △), senioru finansiālās △ novēršana. Sociālā darba profesijā diskusijas par △ ietver arī jautājumus par varas attiecībām un robežām sociālā darba praksē, lai nepieļautu kaitējuma, diskriminācijas vai △ riskus.

Sk. arī MARKSISTISKAIS SOCIĀLAIS DARBS, NEVIENLĪDZĪBA, PRETAPSPIEŠANAS PIEEJA, VARAS ATTIECĪBAS, VARDARBĪBA

Lit.: O'Leary et al., 2013; Ritzer, 2007

(P) **eksternalizācija** (*externalisation*) ir psiholoģisks process, kam raksturīga subjektīvās pieredzes, domu, jūtu atspoguļošana ārējā realitātē. Pretēja internalizācijas procesam.

Sk. arī INTERNALIZĀCIJA

(T) **elektroniskā uzraudzība** (*electronic monitoring, electronic tagging*) ir intensīvas kontroles pasākumi, ko noteic tiesa, lai ierobežotu notiesātā brīvu pārvietošanos. △ izmanto tiesas un soda īstenošanas institūcijas, lai uzraudzītu nosacīti pirms termiņa atbrīvotās personas. Latvijā △ īsteno Valsts probācijas dienests: pie notiesātā ķermeņa piestiprina elektronisko ierīci (apliek ap potīti), kas ļauj kontrolēt viņa atrašanos noteiktā vietā un laikā, bet notiesātās personas (probācijas klienta) dzīvesvietā izvieto bāzes staciju. △ aproce pārraida informāciju, izmantojot radioviļņus, savukārt bāzes stacija radioviļņus

uztver un informāciju pārraida uz serveri, izmantojot mobilo sakaru tīklu. Tādā veidā tiek kontrolēts, kur atrodas notiesātais (elektroniskās uzraudzības grafikā iekļauj aktivitātes, kas notiesātajam ir jāpilda, atrodoties ārpus dzīvesvietas, bet pārējā laikā notiesātajam jāatrodas savā dzīvesvietā). Attīstoties tehnoloģijām, probācijas klientu kontrolē aizvien plašāk tiek ieviestas globālās pozicionēšanas sistēmas (GPS) ierīces. △ tiek īstenota kombinācijā ar citiem uzraudzības pasākumiem, kas vērsti uz notiesātā domāšanas izmaiņām un resocializāciju.

Sk. arī MONITORINGS, NOSACĪTI [PIRMS TERMIŅA] ATBRĪVOTA PERSONA, PROBĀCIJA

Lit.: Harris & White, 2018

(S) **elite** (*elite*) ir privileģēta un prestiža šaura sabiedrības augšējā slāņa daļa. Izšķir dažādas △ grupas, piem., kultūras △, politiskā △, finanšu △, militārā △. Socioloģijā ar terminu △ apzīmē nelielu personu grupu, kurai ir vara ietekmēt lēmumus un kuras pārziņā atrodas lieli ekonomiskie resursi vai liela politiskā vara. Sava stāvokļa saglabāšanai elitārās grupas izmanto iespējas, ko sniedz vara un resursi.

Sk. arī SOCIĀLAIS STATUSS, SOCIĀLĀ STRATIFIKĀCIJA, SOCIĀLĀ ŠĶIRA, VARAS ATTIECĪBAS

Lit.: Khan, 2012

(S) **emancipācija** (*emancipation*) ir atbrīvošana/atbrīvošanās no atkarības, pakļautības vai aizbildniecības. Politikas un sociālo tiesību nozīmē △ ir līdztiesības iegūšana kādai sabiedrības daļai, piem., vēlēšanu tiesību iegūšana sievietēm 20. gs. pirmajā pusē. Sociālajā darbā △ tiek saistīta ar uzskatiem par varas attiecībām un apspiešanu cilvēku dzīvē un ka cilvēki ir jāatbrīvo no šādām attiecībām un nosacījumiem. △ uzsver līdzdalības, taisnīguma, tiesiskuma un vienlīdzīgu iespēju, kā arī pašcieņas, cilvēktiesību un solidaritātes principus.

Sk. arī FEMINISMS, PRETAPSPIEŠANAS PIEEJA, SPĒCINĀŠANAS PIEEJA

Lit.: Harris & White, 2018

(P) **emocijas** (*emotions*) ir intensīvas, īslaicīgas un uz konkrētu stimulu vai situāciju attiecināmas reakcijas, kam ir četras izpausmes: a) fizioloģiskā (piem., sirdsdarbības paātrināšanās, plaukstu svīšana, sarkšana); b) subjektīvā pārdzīvojuma (piem., kā un cik intensīvi cilvēks izjūt konkrēto emociju); c) uzvedības jeb darbības (verbālās un neverbālās izpausmes); d) kognitīvā (situācijas novērtējums). △ ierosinātājs var nebūt apzināts, bet tam jābūt

personiski nozīmīgam (kaut kas, kas ir "labs priekš manis" vai "slikts priekš manis"). Emocionālā reakcija var noformēties ļoti īsā laikā (sekundes daļās), bet atsevišķas △ var pāraugt noturīgās jūtās (piem., aizvainojums, pateicība). Tiek uzskatīts, ka △ un to fizioloģiskās un neverbālās izpausmes ir universālas dažādu kultūru cilvēkiem. Pols Ekmens (*Paul Ekman*) izdala universālas pamatemocijas: bailes, dusmas, skumjas, prieku, riebumu un pārsteigumu. △ izpaušana un apzināšanās ir būtisks psihes regulācijas process cilvēka adaptīvai reakcijai uz ārējiem un iekšējiem notikumiem. △ ir liela nozīme cilvēku savstarpējā saskarsmē.

Sk. arī EMOCIONĀLĀ INTELIĢENCE, FRUSTRĀCIJA

Lit.: Barker, 2014; Ekman, 1992; Gross, 2015; Mārtinsone un Miltuze I, 2015

(P) **emocionālā inteliģence** (*emotional intelligence*) ir spēja identificēt savas un citu cilvēku emocijas, spēja vadīt savas emocijas, kā arī tās izmantot uzvedības un domāšanas vadīšanai. △ ir saistīta ar cilvēka pašapziņu un impulsu kontroli, noturību, empātiju. Ikviens cilvēks savu △ var izkopt un stiprināt. △ var strukturēt četros blokos: emociju uztvere, emociju izpratne, emociju izpausme un emociju vadība.

Sk. arī SOCIĀLĀ INTELIĢENCE

Lit.: Goulmens, 2019

(P) **emocionālā labilitāte** (*emotional lability*) ir jēdziens, ar kuru raksturo cilvēka strauju emociju un līdz ar to arī garastāvokļa maiņu. Pretstats emocionālajai stabilitātei.

(J) **emocionālā vardarbība** (*emotional violence, emotional abuse*) ir apzināta, regulāra tādas attieksmes paušana un darbības, kas rada emocionālu spriedzi un ciešanas citam cilvēkam. △ var pastāvēt gan kā atsevišķs psiholoģiskās vardarbības veids, gan vienlaikus ar citiem vardarbības veidiem (fizisko, seksuālo, ekonomisko vardarbību, novārtā pamešanu). △ veidi ir: apvainošana, apsaukāšana, nepamatota vainošana, uzvedība, kas rada bailes, kaunu, trauksmi, draudēšana, iebiedēšana, ņirgāšanās, lamāšana, pazemošana, kliegšana, kā arī apzināta ignorēšana. △ ir dominēšana un citas personas kontrole, liedzot atzinību, cieņu, sapratni, rūpes un pieskārienus, kas ir cilvēka pamata emocionālās vajadzības. Smaga emocionālās vardarbības forma ir klusēšanas uzspiešana, neļaujot personai teikt, kā viņa jūtas un liedzot tiesības tikt uzklausītai. Pastāv saistība starp △ regularitāti, ilgtermiņa △ un tās ietekmi uz cilvēka pašvērtējumu, raksturu. Ja △ notiek regulāri ģimenē (piem., vecāks pret bērnu), grupveidā (piem., skolēnu grupas △ pret kādu vienaudzi) vai kā

vajāšana (piem., draudu īsziņu sūtīšana, negatīvas informācijas izplatīšana), tas var radīt nozīmīgu negatīvu psiholoģisko ietekmi uz cilvēka personību.

Sk. arī PSIHOLOĢISKĀ VARDARBĪBA, VARDARBĪBA, VARDARBĪBAS TIPOLOĢIJA, VERBĀLĀ VARDARBĪBA

Lit.: McInnis-Dittrich, 2021

(P) **empātija** (*empathy*) ir cilvēka spēja uztvert, izprast otra cilvēka emocionālo stāvokli un reaģēt uz to. △ ir spēja iejusties otra cilvēka situācijā. △ tiek uzskatīta par būtisku sociālā darbinieka personības kvalitāti, kā arī sociālā darba profesijas un ētikas aspektu. Sociālie darbinieki parasti tiek rosināti būt empātiskiem pret sociālā darba klientiem, piem., △ palīdz sociālajiem darbiniekiem novērtēt situāciju, kādā atrodas viņu klienti. Sociālajam darbiniekam ir jāmācās apzināti kontrolēt △ saskarsmē ar klientu, lai, piem., mazinātu attiecību robežu pārkāpšanu, emocionālo saplūšanu, kā arī izdegšanas riskus.

Sk. arī EMOCIONĀLĀ INTELIĢENCE, KONTRTRANSFERENCE, SPOGUĻNEIRONI

Lit.: Barker, 2014; Gerdes & Segal, 2009; Harris & White, 2018; Howe, 2013; Zaleski et al., 2016

(N) **endogēnā depresija** (*endogenous depression*) ir depresijas veids, kas izpaužas kā bipolāri afektīvie un rekurenti (atkārtoti) depresīvie traucējumi, tā var būt pamatslimība. Visbiežāk par △ cēloņiem min bioloģiskos un ģenētiskos faktorus, nevis ārējos iemeslus, piem., psiholoģiskos vai sociālos.

Sk. arī DEPRESIJA

Lit.: SSK-10, 2016

(N) **enkoprēze** (*encopresis*) ir fēču un gāzu nesaturēšana jeb patvaļīga izdalīšanās. Visbiežāk var parādīties bērniem no četru gadu vecuma, kad bērns sāk patstāvīgi lietot tualeti, kā arī aprūpējamām personām (piem., pēc insulta, galvas traumas). △ tiek klasificēta kā neorganisks traucējums, kura iemesli var būt dažādi, piem., bērnam svarīgu pamatvajadzību neapmierināšana, konfliktējošas un vardarbību saturošas situācijas ģimenē.

Sk. arī ENURĒZE

Lit.: WebMD, 2021

(N) **enurēze** (*enuresis*) ir atkārtota nespēja kontrolēt urinēšanu jeb urīna nesaturēšana. △ tiek klasificēta kā neirotisks traucējums. Kā visbiežāk minētie iemesli ir liels izbīlis, trauma, vardarbība, bailes no tumsas vai vispārējā

attīstības aizture. △ visbiežāk sastopama bērniem, kā arī aprūpējamām personām (piem., pēc insulta, galvas traumas).

Sk. arī ENKOPRĒZE

Lit.: SSK-10, 2016

(S) **e-pārvaldība**, arī **digitālā pārvaldība** (*e-governance, digital governance*) ir valsts pārvaldes pakalpojumu sniegšana internetā. Valsts pārvaldes digitalizācijai ir jābūt uz lietotāju orientētai pakalpojumu sistēmai, kas ir efektīva un lietotāja vajadzībām atbilstoša, atvērta un caurspīdīga. Valsts un pašvaldību funkciju īstenošanā tehnoloģiju izmantošanai ir noteiktas priekšrocības: a) operacionāla efektivitāte, samazinot izdevumus un paaugstinot produktivitāti; b) pakalpojumu labāka kvalitāte. △ atbilst jaunās publiskās vadības principam valsts administrācijā. Tehnoloģiju optimisti uzskata, ka △ ir ne tikai efektīvāka, bet arī vienlīdzīgāka, jo ietver demokrātiskāku, iekļaujošāku un līdzdalīgāku pārstāvniecību politiskajā dzīvē.

Sk. arī DIGITALIZĀCIJA, JAUNĀ PUBLISKĀ VADĪBA

Lit.: Kitsing, 2019

(N) **epidemioloģija** (*epidemiology*) ir zinātne par veselības notikumu (piem., infekcijas un arī citu slimību) un stāvokļu (piem., aptaukošanās) sadalījumu, to cēloņiem noteiktās populācijās un noteiktā laika periodā, kā arī to profilakses un likvidēšanas metodēm.

Sk. arī EPIDĒMIJA

Lit.: Barker, 2014

(N) **epidēmija** (*epidemic*) ir infekcijas slimības (piem., gripa, vējbakas) parādīšanās un izplatīšanās lielos apmēros noteiktā teritorijā, pārsniedzot teritorijai raksturīgo saslimstības līmeni. Sociālās labklājības jomā jēdzienu △ dažkārt lieto, lai aprakstītu negaidītu un strauju kādas sociālas problēmas izplatīšanos noteiktā teritorijā (piem., opioīdu, heroīna, alkohola lietošana un vandālisma gadījumu izplatīšanās). △ negatīvās sekas var būt vienlaikus sociālas, politiskas un ekonomiskas.

Sk. arī ĀRKĀRTAS SOCIĀLAIS DARBS, PANDĒMIJA

Lit.: Barker, 2014

(C) **epistemoloģija** (*epistemology*) ir zinātne par zināšanām un izziņu, dažādām izpratnēm par zināšanu iegūšanu – kā mēs zinām to, ko mēs zinām. Jēdziens veidojies no sengrieķu valodas vārdiem *episteme* (‘zināšanas’) un *logos* (‘mācība, arī vārds, prāts, skaidrojums’). △ parasti pievēršas trīs jautājumiem:

1) zināšanu tipoloģijai, ietverot arī zināšanas veidojošos raksturojumus; 2) zināšanu nosacījumiem, ietverot to avotus un kritērijus; 3) zināšanu robežām un ierobežojumiem, ietverot jautājumus par to pamatojumu un pārbaudi. △ pēta arī patiesības priekšnosacījumus, izziņas robežas, metodes un validitāti jeb drošticamību. Sociālajā darbā nozīmīgas ir gan teorētiskās, gan praktiskās zināšanas, kas ietver zināšanas par to, kā mēs kaut ko varam izdarīt. Sociālajā darbā profesijas zināšanu pamatu veido dzīvības, humanitāro un sociālo zinātņu atziņas, sociālā darbinieka personiskā pieredze un prakses gudrība, kā arī sociālais, kultūras un vēsturiskais konteksts. Tieši kontekstuālās zināšanas kļūst arvien nozīmīgākas strauji mainīgā, multikulturālā un heterogēnā pasaulē.

Lit.: Hothersall, 2016; Mizrahi & Davis, 2008; Steup & Neta, 2020

(P) **Eriksona psihosociālās attīstības teorija** (*Erikson's psychosocial development theory*) skaidro cilvēka personības attīstības procesus visas dzīves garumā kopš piedzimšanas brīža. Teorijas izveidotājs ir vācu un amerikāņu psihologs un psihoanalītiķis Eriks Eriksons (*Erik Erikson*). Viņš identificēja astoņas psihosociālās attīstības stadijas – zīdaiņa stadija (1. dzīves gads), agrās bērnības stadija (2–3 gadi), pirmsskolas jeb rotaļu vecuma stadija (4–5 gadi), skolas vecums (6–11 gadi), agrās jaunības jeb pusaudža stadija (12–18 gadi); jaunība (19–25 gadi), personības brieduma stadija (25–50/60 gadi), personības integrācijas stadija (50/60 gadi līdz mūža noslēgumam) –, katrai no tām definējot noteiktus attīstības uzdevumus. Par centrālo jēdzienu Eriksons izvirzīja identitātes veidošanās procesu. Katrā attīstības stadijā tiek piedzīvota šai stadijai specifiska identitātes krīze (uzticēšanās *vs.* neuzticēšanās; autonomija *vs.* kauns un šaubas; iniciatīva *vs.* vaina; spēja radīt kaut ko noderīgu *vs.* mazvērtība; identitātes atrašana *vs.* identitātes difūzija; intimitāte *vs.* izolācija; radoša produktivitāte *vs.* stagnācija; personības holisms *vs.* izmisums).

Sk. arī PERSONĪBA, VECUMPOSMI

Lit.: Harris & White, 2018; NE; Reņģe, 1999

(S) **etniska grupa** (*ethnic group*) ir cilvēku kopa, kuras locekļus vieno kopīga etniskā izcelsme, vēstures izpratne, izcelsmes teritorija, īpašas kultūras iezīmes (tradīcijas, valoda vai reliģija). Noteicoša ir cilvēku apziņa, ka viņi ir piederīgi pie vienas △. Katrai △ ir raksturīga kolektīva pašidentifikācija un pašapzināšanās par grupu vienojošām pazīmēm un atšķirībām no citām grupām.

Sk. arī ETNISKA MINORITĀTE, ETNISKI JŪTĪGA PRAKSE

Lit.: Williams & Graham, 2016

(S) **etniska minoritāte** (*ethnic minority*) ir etniska grupa, kura ir skaitliski mazāka par pamatetnosa pārstāvjiem un no pamatetnosa atšķiras ar savu kultūru, valodu, arī reliģiju. Lai gan △ parasti vēlas saglabāt savu etnisko identitāti, sabiedrībā tai nav dominējošas pozīcijas, nereti △ tiek diskriminēta vai pakļauta marginalizācijai. Sociāla problēma ir △ diskriminācija, kas var izpausties dažādās dzīves jomās, piem., darba attiecībās, izglītībā, preču un pakalpojumu vai mājokļa pieejamībā.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, ETNISKA GRUPA

Lit.: Williams & Graham, 2016

(B) **etniski jūtīga prakse** (*ethnically sensitive practice*) ir sociālā darba prakse, kurā tiek ņemtas vērā dažādu etnisko grupu kultūras tradīcijas. △ nav vienkāršota sociālā pakalpojuma pielāgošana un nodrošināšana, respektējot klienta etnisko piederību un kultūras atšķirības. △ pamatā ir dialogs, kurā sociālais darbinieks noskaidro klienta priekšstatus par to, ko viņam nozīmē viņa kultūras tradīcijas un kāda ir to loma viņa dzīvē, un tiek kopīgi lemts, kā tās būtu jāņem vērā klienta un sociālā darbinieka sadarbībā.

Sk. arī MULTIKULTURĀLISMS, SOCIĀLAIS DARBS MIGRĀCIJAS JOMĀ

Lit.: David et al., 2020; Harris & White, 2018; Hollinrake et al., 2019; Pierson & Thomas, 2010

(J) **etnocentrisms** (*ethnocentrism*) ir savas sabiedrības un kultūras izmantošana par mērauklu citām sabiedrībām un kultūrām, tās uzskatot par mazvērtīgākām. △ rada tādas sociālas problēmas kā etniskie konflikti, sabiedrības sašķeltība, sociālā atstumtība, diskriminācija.

Lit.: Barker, 2014; Bizumic, 2018; Parrillo I, 2008

(E) **etnogrāfija** (*ethnography*) ir kvalitatīvā pētījuma dizains un arī pētījuma metode, ko izmanto, lai pētītu kādas cilvēku grupas kultūru (vērtības, uzskatus, uzvedību, valodu) un sociālo organizāciju. Pētnieks grupā un tās dzīves vidē pavada ilgāku laika periodu (lauka darbs var ilgt no dažiem mēnešiem līdz vairākiem gadiem), izmantojot novērojumu un līdzdalības novērojumu, formālās un neformālās intervijas, dzīvesstāstus un dzīves vēstures, ģenealoģisko metodi un vizuālās metodes. △ kā pētījumu metode ir veidojusies sociālajā un kultūras antropoloģijā, kā arī socioloģijā. Sociālajā darbā interese par △ ir saistīta ar kultūras kompetenci un izpratni par kultūru dažādību kā nozīmīgiem elementiem sociālā darba praksē multikulturālā pasaulē. △ sniedz izpratni par cilvēku uzvedību dažādos kultūras, sociālos un ekonomiskos kontekstos kā lokālā, tā globālā mērogā. Sociālā darba praksei un △ ir vairākas kopīgas iezīmes – speciālista pašiesaiste, savas piesaistes un

ietekmes apzināšanās, sociālā konteksta izpēte, dabiskā jeb klienta perspektīva, atšķirīgu modeļu un kultūras realitātes atzīšana, nenosodoša attieksme un paškontroles process.

Sk. arī PĒTĪJUMA DIZAINS

Lit.: Ēriksens, 2010; Thyer, 2010

ē

(N) **ēšanas traucējumi** (*eating disorders*) ir neveselīgi ēšanas paradumi, kas var attīstīties kā nopietni fiziskās un psihiskās veselības traucējumi, kad cilvēks pievērš pārspīlētu uzmanību savam svaram un ēdienam, atstājot novārtā citas intereses un aktivitātes. Izplatītākie △ veidi ir anoreksija un bulīmija. Nereti △ kombinējas ar depresiju, trauksmi un uzmācīgām domām. △ nepieciešama kompleksa ārstēšana, kurā var tikt iekļautas psihiatra, terapeita, uztura speciālista konsultācijas, individuāla un ģimenes psihoterapija, kā arī medikamentoza ārstēšana. Smagu medicīnisku komplikāciju gadījumā nepieciešams ārstēties stacionārā.

Sk. arī ANOREKSIJA, BULĪMIJA

Lit.: Barker, 2014; SSK-10, 2016

(B) **ētika** (*ethics*) ir filozofijas zinātnes nozare, kas izstrādā teoriju un veido diskusiju par morāli un tikumību. △ parasti veido trīs savstarpēji saistīti elementi: 1) cilvēka priekšstats (tēls); 2) jābūtība (iespējamība, ideāls, programma, projekts); 3) tehnika (tehnoloģija, darbība, māksla, metode – veids, kā īstenot jābūtību). △ tiek skaidrota arī kā morāles principu un normu sistēma par pieņemamiem/nepieņemamiem uzskatiem, attieksmēm un uzvedību, ko pauž vai īsteno indivīds, grupa vai profesija. △ vērtību kategorijas tiek aplūkotas morālo pretmetu kontekstā: labais un ļaunais, pareizais un nepareizais, pilnība un nepilnība, tādēļ △ jautājumi rada dilemmas, konfliktus un bieži vien pastāv grūtības rast kompromisus. Ir vispārcilvēciskās △ normas, bet katrā kultūrā ir arī specifiski △ principi un normas. Tās var atšķirties kopienā, grupā, ģimenē un subkultūrā. Sociālajā darbā ir būtiski ņemt vērā visus △ aspektus. Sociālajā darbā △ un ētiskums ir vieni no pamata elementiem, kas būtiski ietekmē sociālā darba profesionālo identitāti. Sociālā darba rašanās pamatā ir cilvēka un sabiedrības savstarpējās mijiedarbības, humānisma un sociālā taisnīguma ideāli un vērtības, kas ir saistīti ar noteiktām

ētiskām normām (kategorijām) un to ievērošanu sociālajā darbā. Vispārīgie ētikas principi nosaka sociālā darba ētikas vadlīnijas, kas tiek konkretizētas profesionālās ētikas kodeksos.

Sk. arī ĒTIKAS PRINCIPI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, PROFESIONĀLĀS ĒTIKAS KODEKSS, PROFESIONĀLĀS ĒTIKAS PRINCIPI, SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS

Lit.: Barsky, 2010a; Guttmann, 2012; 2005; Lasmane u. c., 1995; NE; Reamer, 2013

(B) **ētika profesionālajās attiecībās** (*ethics in professional relationships*) ir specifiski uzvedības un attiecību veidošanas noteikumi un nosacījumi profesionālo lomu īstenošanai atbilstoši profesionālajām vērtībām un principiem. △ ir viens no centrālajiem jautājumiem profesionālajā ētikā sociālajā darbā; tā akcentē profesionālo attiecību specifiku un nozīmi, to nošķirumu no personiskām attiecībām. Profesionālo un personisko robežu jautājumi ir komplicēti, kā arī tie ir vieni no biežākajiem ētikas pārkāpumu un ētikas dilemmu iemesliem.

Saistībā ar △ tiek nodalītas vairākas jomas: 1) △ ar klientu, kas ietver tādus principus kā klienta pašnoteikšanās respektēšana, cieņpilna attieksme, seksuālo un privāto attiecību veidošanas, kā arī fiziskās aizskaršanas liegums, izvairīšanās no duālām/multiplām attiecībām; 2) △ ar kolēģiem, vadību un sadarbības partneriem, kas ietver tādus principus kā cieņpilna attieksme, starpdisciplināras sadarbības veicināšana, izvairīšanās no nekonstruktīvas un neētiskas kolēģu vai sadarbības partneru profesionālā viedokļa apšaubīšanas, profesionālo un privāto attiecību nodalīšana; 3) △ ar profesionālo kopienu un sabiedrību (profesionālā biedrība, iedzīvotāju kopiena, plašsaziņas līdzekļi, dažādas sabiedrības grupas), kas ietver tādus principus kā cieņpilna savas profesijas pārstāvēšana, konfidencialitātes ievērošana, cieņa pret dažādību. Katra no šīm profesionālo attiecību jomām sociālajā darbā tiek padziļināti aplūkota gan profesionālās ētikas kodeksos, gan teorētiskajā literatūrā un pētījumos.

Sk. arī ATTIECĪBU NOZĪME SOCIĀLAJĀ DARBĀ, ĒTIKA, ĒTIKAS DILEMMA, ĒTIKAS PRINCIPI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, PROFESIONĀLĀS ĒTIKAS KODEKSS

Lit.: IFSW, 2018; LSDB, 2022

(B) **ētikas dilemma** (*ethical dilemma*) ir situācija, kad rodas ētikas vērtību vai principu konflikts starp divām vai vairākām šķietami vienlīdzīgi pieņemamām vai nepieņemamām izvēlēm, kad jāizšķiras par labāko iespējamo vai mazāk kaitējošo izvēli. Sociālajā darbā △ var rasties, saduroties personiskajām vērtībām, morāles normām ar profesionālo ētiku un likumos vai normatīvajos dokumentos noteikto. △ starp personiskajām vērtībām un

profesionālās ētikas principiem var rasties, piem., situācijā, kad konfrontējas personiskā pārliecība un profesionālā ētika jautājumā par klienta ar garīga rakstura traucējumiem reproduktīvo tiesību īstenošanu. Profesionālo vērtību un pienākumu sadurē △ var rasties starp konfliktējošiem pienākumiem pret klientiem, darba devēju, kolēģiem, sociālā darba profesiju vai sabiedrību, piem., kā sadalīt ierobežotus resursus vai kā rīkoties duālu attiecību gadījumā. Profesionālās ētikas kodeksam būtu jāpalīdz △ risināšanā. △ risināšanā nozīmīga ir individuālā vai grupas supervīzija.

Sk. arī ĒTIKA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, ĒTIKAS PRINCIPI, PROFESIONĀLĀS ĒTIKAS KODEKSS, SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS, SOCIĀLĀ DARBINIEKA PERSONĪBA, SUPERVĪZIJA

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018; Reamer, 2018

(B) **ētikas pārkāpumi** (*ethical violations*) sociālajā darbā △ tiek saistīti ar profesionālās darbības neatbilstību nacionālo organizāciju profesionālās ētikas kodeksos noteiktajiem standartiem. △ pret klientiem var izpausties kā profesionālo robežu pārkāpumi (piem., seksuālas attiecības ar klientu vienozīmīgi tiek uzskatītas par smagu pārkāpumu), slikta prakse (*bad practice*) un nekompetence pakalpojumu sniegšanā (piem., nolaidība, pāragra pakalpojuma pārtraukšana, nepamatoti ilga pakalpojuma sniegšana, bezdarbība situācijās, kad ir novērota vardarbība pret bērniem vai klienta pašdestruktīva rīcība, nepārbaudītu metožu lietošana, kļūdas un paviršība dokumentācijā), konfidenciālas informācijas atklāšana trešajām personām. △ var rasties arī arodtraucējumu dēļ (piem., profesionālā deformācija, izdegšana). Sociālā darba veikšana, atrodoties arodtraucējumu ietekmē, ir pretrunā ar profesionālās ētikas principiem un var nodarīt kaitējumu klientiem.

Sk. arī ĒTIKA, PROFESIONĀLĀS ĒTIKAS KODEKSS

Lit.: Mizrahi & Davis, 2008

(B) **ētikas principi sociālajā darbā** (*ethical principles in social work*) ir pamatnostādnes ētikas un profesijas vērtību jautājumos, uz tām tiek balstīta sociālā darba prakse un sociālā darbinieka profesionālā darbība. △ ir formulēti Globālajā sociālā darba ētikas principu deklarācijā, kas kalpo kā vadlīnijas sociālo darbinieku nacionālo organizāciju profesionālās ētikas kodeksiem, kā arī sociālā darba pakalpojumu sniedzēju organizāciju ētikas kodeksiem. Kaut arī nav vienprātības par ētikas principu hierarhiju, sociālajā darbā izšķir divus fundamentālus ētikas pamatprincipus: 1) cilvēktiesību un cilvēka cieņas princips; 2) sociālā taisnīguma princips. No tiem izriet pārējie sociālā darba ētikas principi, kas ietver, piem., cieņu pret klienta autonomiju un

brīvību, vienlīdzīgu attieksmi, kaitējuma mazināšanu, privātuma respektēšanu un konfidencialitāti, patiesumu un informācijas atklātību.

Sk. arī ĒTIKA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, GLOBĀLĀ SOCIĀLĀ DARBA ĒTIKAS PRINCIPU DEKLARĀCIJA, SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS

Lit.: Davies, 2000; Harrington & Dolgoff, 2008; IFSW, 2018; LSDB, 2022

(B) **ētiskais jūtīgums** (*ethical sensitivity*) ir indivīda spēja identificēt situācijas ētiskumu, pieņemt ētiski pareizu lēmumu un proaktīvi šo situāciju risināt. △ palīdz profesionāļiem apzināties viņu lomu un atbildību attiecībā pret noteiktu klientu un klientu mērķgrupu. △ apzīmē arī iejūtīgu reakciju, morālu rūpju elementu, citu cilvēku labsajūtas un labbūtības intuitīvu uztveri.

Sk. arī ĒTIKA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Weaver, 2007; Weaver et al., 2008

f

(F) **fabiānisms** (*fabianism*) ir sociāla kustība un teorija, kas radās Fabiāņu biedrības darbības rezultātā Londonā 1884. gadā un tika balstīta uz pakāpeniski īstenojamām sociālistiskām idejām. △ noliedza marksisma revolucionāro taktiku, atbalstot demokrātiskā sociālisma ideju īstenošanu. Biedrības nosaukums pārņemts no romiešu karavadoņa Fabiāna vārda, kurš bija slavens ar savu atkāpšanās taktiku pūniešu karos cīņā pret Hanibālu. Ievērojamākie △ pārstāvji ir Džordžs Bernards Šovs (*George Bernard Shaw*) un Džavaharlals Neru (*Jawaharlal Nehru*),kuri △ principus pieņēma kā daļu no savas politiskās ideoloģijas. Viens no Fabiāņu biedrības sasniegumiem ir 1895. gadā nodibinātā Londonas Ekonomikas skola, kas arī mūsdienās ir Eiropas līmeņa sociālo zinātņu izcilības centrs.

Sk. arī SOCIĀLĀS KUSTĪBAS

Lit.: EB, 2016b

(D) **Falkova ģimenes modelis** (*Falkov's Family Model*) ir bērnu, jauniešu un ģimeņu psihiatra Adriana Falkova (*Adrian Falkov*) 1998. gadā izstrādātais modelis darbam ar ģimenēm, kurās vecākiem ir garīga vai psihiska rakstura traucējumi. △ balstās ģimeņcentrētā pieejā, ekosistēmiskajā, ģimenes sistēmu teorijā un spēka perspektīvā un aplūko ģimeni kā vienotu un unikālu sistēmu, kurā katram indivīdam ir savas specifiskas vajadzības, stiprās puses un grūtības. △ veidojies kā reakcija uz bērncentrētajām pieejām, kurās dominē fokuss uz bērna vajadzībām. △ cenšas sabalansēt bērna un vecāka vajadzības, kā arī pievērš īpašu uzmanību mijiedarbībai triādē – vecāks, bērns, slimība jeb problēma. △ ietver sešus savstarpēji saistītus elementus, kas tiek secīgi izmantoti visā sadarbības laikā: 1) vecāka labklājība; 2) bērna labklājība; 3) vecāka un bērna attiecības, mijiedarbība; 4) katrs no pirmajiem trīs elementiem tiek analizēts no risku, stresoru un vājinošo, kā arī no resursu un aizsargājošo, stiprinošo faktoru puses; 5) atbilstoši izvērtēšanas secinājumiem un rekomendācijām tiek piesaistīti un/vai attīstīti nepieciešamie

pakalpojumi bērnam un vecākiem; 6) visā sadarbības procesā, strādājot ar ģimeni, tiek uzturēts ekosistēmiskais skatījums un pievērsta uzmanība plašākam ģimenes kontekstam – kultūrai un kopienai. △ ieguvis popularitāti Austrālijā, Lielbritānijā, Kanādā, ASV sociālā darba praksē ģimenēs ar multiplām problēmām. Latvijā sociālajos dienestos, veicot sociālo darbu ģimenēs ar bērniem, uz ģimeni vērstais gadījuma vadīšanas modelis balstās uz △ principiem.

Sk. arī BĒRNCENTRĒTĀ PIEEJA, EKOSISTĒMISKĀ TEORIJA, ĢIMENES SISTĒMU TEORIJA, ĢIMEŅCENTRĒTĀ PIEEJA

Lit.: Falkov, 2012, 2015; Mainstone, 2014; Metodiskais materiāls, 2020b

(G) **familizācija** (*familisation*) ir termins, ko lieto sociālajās zinātnēs, lai raksturotu tādu valsts ģimenes politikas ievirzi, saskaņā ar kuru ģimenei pašai jāspēj parūpēties par saviem ģimenes locekļiem. △ atbalsta tradicionālos ģimenes modeļus un to vērtības, uzsverot ģimenes pienākumus pret saviem locekļiem. Ģimenei tiek piešķirta prioritāra nozīme labklājības nodrošināšanā un veicināšanā. Familizāciju raksturo spēcīgas ģimeniskās un kopienas saites, stabilitāte un piederības apziņa. △ izteiktāk novērojama Dienvideiropas valstīs, piem., Spānijā, Grieķijā.

Sk. arī DEFAMILIZĀCIJA, ĢIMENE, ĢIMENES POLITIKA

Lit.: Hantrais, 2004; Van Winkle, 2019

(N) **farmakoterapija** (*pharmacotherapy*) ir medikamentoza terapija slimības vai kādu veselības traucējumu gadījumā.

Sk. arī VESELĪBAS APRŪPE

(C) **feminisms** (*feminism*) ir dzimumu līdztiesības idejās sakņota teorija un sociāla kustība, kas akcentē vienādu tiesību un iespēju nodrošināšanu neatkarīgi no dzimuma. △ skaidrojumā pastāv būtiskas atšķirības, kas saistītas ar dažādiem, nereti pretrunīgiem, attīstības virzieniem, piem.: a) liberālais (dzimumu līdztiesības veicināšana izglītībā un tiesībās); b) sociālistiskais/marksistiskais (orientējas uz kapitālisma izraisīto nevienlīdzību un interesējas galvenokārt par dažādiem resursu pārdales aspektiem); c) radikālais (dzimumu šķelšanas tendence, agresora lomas piešķiršana vīriešiem, tos uzlūkojot kā sievietes subordinējošus); d) postmodernais (problēmas tiek konstruētas ar valodas starpniecību, un šo valodas radīto konstruktu analīze var dot balsi alternatīvām realitātes interpretācijām); e) ekofeminisms (uzskati, ka sieviešu un dabiskās vides apspiešanas pamatā ir viena un tā pati ideoloģija); f) lesbiešu △ (uzskata, ka lesbisms ir izeja no patriarhālās sabiedrības ierobežojumiem). △ vēsturiskajā attīstībā tiek nošķirti vairāki posmi: 1) sieviešu

balsstiesību un leģitīmas vietas nodrošināšana sociālajā un politiskajā dzīvē (uzsverot cilvēktiesības un sociālo taisnīgumu); 2) virzība uz vienlīdzīgu tiesību un iespēju iegūšanu, uzsver ekonomisko vienlīdzību, ievieš jēdzienu "stikla griesti" (*glass ceiling*), tā norādot uz neredzamu barjeru, kas liedz sievietēm nonākt augstāka līmeņa amatos; 3) pretrunu, plurālisma ideju un pārmaiņu rezultātā veidojas uzskats, ka nepastāv viens apspiešanas veids, kas attiektos uz visām sievietēm visās situācijās.

Sk. arī DZIMUMU LĪDZTIESĪBA, DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS POLITIKA, KONFLIKTA PERSPEKTĪVA, SOCIĀLĀ DARBA TEORIJAS

Lit.: Berberoglu, 2017; Cimdiņa un Šroma, 2017; Dominelli, 2002; Hyde, 2013; Thorpe, 2018

(F, G) **filantropija** (*philanthropy*) ir naudas, laika, zināšanu vai citu privāto resursu ziedošana sabiedrības labklājības veicināšanai, negaidot par to nekādu atlīdzību. △ jēdziens tulkojumā no sengrieķu valodas nozīmē 'cilvēces mīlestība'. Sociālā darba nozare daļēji veidojusies kā centieni sistematizēt un efektivizēt △ aktivitātes.

Sk. arī LABDARĪBA

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018

(L) **fiskālā politika** (*fiscal policy*) ir valsts izdevumu un nodokļu veidošanas principu un lēmumu kopums ekonomiskai un sociālai attīstībai. △ nosaka valsts funkcijas ienākumu un izdevumu pārdalē. Atbilstoši Fiskālās disciplīnas likumam Latvijā △ īstenošanā tiek ievēroti taupības, uzkrājumu veidošanas, pretcikliskas fiskālās politikas, stabilitātes, ilgtspējīgas fiskālās politikas, paaudžu savstarpējas atbildības, atklātuma un solidaritātes principi.

Sk. arī SOCIĀLĀ EKONOMIKA, SOCIĀLĀS INVESTĪCIJAS

(T) **fiziskas personas rīcībspēja** (*personal capacity, mental capacity*) ir cilvēka spēja patstāvīgi īstenot savas tiesības un juridiskos pienākumus, kā arī uzņemties juridisku atbildību par savas rīcības sekām (spēja saprast savas darbības nozīmi un spēja vadīt savu darbību). △ var būt pilna vai ierobežota. Pilnu rīcībspēju persona iegūst līdz ar pilngadības iestāšanos, t. i., no 18 gadu vecuma, ja vien persona jau agrāk netiek atzīta par rīcībspējīgu. △ ierobežot var tikai tiesa un tikai likumā noteiktajos gadījumos, ja: 1) personai ir garīga rakstura vai citi veselības traucējumi un ja tas nepieciešams šīs personas interesēs un ir vienīgais veids, kā tās aizsargāt; 2) persona, izlaidīgi vai izšķērdīgi dzīvojot, kā arī alkohola vai citu apreibinošo vielu pārmērīgas lietošanas dēļ draud novest sevi vai savu ģimeni trūkumā vai nabadzībā. Šādā gadījumā tiesa personai nodibina aizgādnību un nosaka rīcībspējas ierobežojumu apmēru.

△ ietver arī cilvēka spēju pieņemt pašam savus lēmumus. Tāpēc jēdziens △ sociālā darba praksē tiek saistīts ar lemtspējas jēdzienu, kas ir △ sastāvdaļa un nozīmē cilvēka spēju izprast ne tikai savu lēmumu juridisko, bet arī faktisko nozīmi. Sociālajā darbā ir nepieciešams ne tikai izvērtēt cilvēka spējas uzņemties juridisku atbildību par savu rīcību, bet arī izvērtēt cilvēka spējas izprast savu lēmumu faktiskās sekas un atbilstību savām interesēm, piem., sniegt piekrišanu medicīniskām manipulācijām, ārstēšanai u. tml. Par to, vai cilvēkam ir nepieciešama palīdzība lēmuma pieņemšanā vai viņa labāko interešu pārstāvniecībā, sociālais darbinieks var spriest, izmantojot šādus kritērijus: 1) vai cilvēks saprot sniegto informāciju, kas nepieciešama noteikta lēmuma pieņemšanai; 2) vai spēj atcerēties un izmantot šo informāciju; 3) vai pirms lēmuma pieņemšanas spēj apsvērt visas iespējas un potenciālās sekas; 4) vai spēj komunicēt un apliecināt savu lēmumu rakstiski, verbāli, izmantojot zīmju valodu vai kā citādi.

Sk. arī LABĀKĀS INTERESES, LABĀKO INTEREŠU IZVĒRTĒŠANA

(J) **fiziskā vardarbība** (*physical violence*, *physical abuse*) ir fiziska spēka regulāra lietošana, kā rezultātā cilvēkam vai dzīvniekam rodas fizisks kaitējums, traumas, sāpes, būtiska veselības pasliktināšanās vai nāve. △ ir grūstīšana, bakstīšana, sišana, iepļaukāšana, purināšana, dedzināšana, fiziska sodīšana, kniebšana. Fiziski ierobežojumi, piem., kustību brīvības, pārvietošanās brīvības ierobežošana, arī tiek klasificēti kā △. Pie △ ir pieskaitāma badināšana vai ēdināšana ar varu, medikamentu pieejas liegšana vai pastiprināta, neadekvāta medikamentu došana. △ simptomi primāri ir novērojami fiziskā līmenī (zilumi, nobrāzumi, švīkas, apdegumi, lūzumi, traumas, novārdzis izskats). △ rada izmaiņas arī upura uzvedībā un emocionālajā līmenī (baiļes, dusmas, pastiprināta agresija, bezpalīdzības izjūta, pakļaušanās). Tādēļ ir grūti △ pilnībā nodalīt no emocionālās vardarbības. △ ģimenē pret bērniem būtiski ietekmē viņu psiholoģisko attīstību. △ veicēji lielākoties paši bērnībā ir piedzīvojuši vai bijuši liecinieki △ un/vai citiem vardarbības veidiem. △ cietuši bērni var būt vardarbīgi pret dzīvniekiem. Sociālais darbs tiek veikts gan ar △ cietušo, gan ar △ veikušo personu.

Sk. arī AGRESIJA, EMOCIONĀLĀ VARDARBĪBA, PSIHOLOĢISKĀ VARDARBĪBA, SEKSUĀLĀ VARDARBĪBA, STOKHOLMAS SINDROMS, VARDARBĪBAS TIPOLOĢIJA

Lit.: McInnis-Dittrich, 2021

(F) **Fleksners Abrahams** (*Abraham Flexner*, 1866–1959) ir izglītības reformators un modernās medicīnas izglītības pamatlicējs ASV. Daudz kritizēja medicīnas

skolu izglītības sistēmu un 1908. gadā publicēja darbu "Amerikas koledžas: Kritika" (*The American College: A Criticism*). △ ir izstrādājis priekšlikumus izglītības standartu uzlabošanai, kas joprojām tiek ņemti vērā. Vienmēr sekoja līdzi sociālā darba attīstībai un 1915. gada konferencē referātā "Vai sociālais darbs ir profesija?" (*Is Social Work a Profession?*) paziņoja, ka sociālais darbs neatbilst profesijas statusam un ir uzskatāms par amatierisku darbību. Šis paziņojums izraisīja nozīmīgas pārmaiņas sociālā darba izglītības saturā, to pārstrukturējot un saturiski papildinot. 1930. gadā Prinstonā nodibināja Padziļināto pētījumu institūtu (*Institute for Advanced Study*), kurā vēlāk pētījumus veikuši un papildinājušies daudzi izcili zinātnieki.

Sk. arī VAI SOCIĀLAIS DARBS IR PROFESIJA?

Lit.: Austin, 1983

(N) **fobija** (*phobia*) ir intensīvas, nepārejošas bailes no kāda objekta vai situācijas. Mediķi △ saista ar trauksmes izpausmēm. Psihologi skaidro △ kā iekšēja konflikta pārnesi uz ārēju objektu, biheiviorālā virziena pārstāvji – kā asociāciju ķēdes sekas, atbildot uz negatīviem kairinājumiem. △ izpaužas kā: a) nekontrolējamas trauksmes sajūta, cilvēkam nokļūstot saskarsmē ar baiļu avotu; b) sajūta, ka par katru cenu ir jāizvairās no šo baiļu rašanās, nespēja normāli funkcionēt; c) paša indivīda izpratne, ka bailes ir neracionālas, nepamatotas un pārspīlētas, tomēr nespējot savas sajūtas kontrolēt. Saasinoties △ izpausmēm, var veidoties fobiski (*phobic*) traucējumi. △ tiek diagnosticētas kā psihiski traucējumi, ja indivīds, nonākot saskarsmē ar savas fobijas avotu, piedzīvo intensīvas ciešanas, dažkārt pat panikas lēkmes. △ ir dažādas, to skaits nav noteikts, joprojām tiek identificēti jauni △ veidi. Plašāk zināmas tādas △ kā, piem., klaustrofobija jeb bailes atrasties slēgtās telpās (*claustrophobia*), zoofobija jeb bailes no dzīvniekiem (*zoophobia*), hemofobija jeb bailes no asinīm (*hemophobia*).

Sk. arī PANIKAS LĒKME, PSIHISKI TRAUCĒJUMI, TRAUKSME

Lit.: Barker, 2014; Fobijas: Kā tās rodas un kā ir ārstējamas?, 2021

(E) **fokusgrupa** (*focus group*) ir grupas intervijas forma, kad vienlaikus tiek intervēti vairāki cilvēki ar pieredzi pētniekus interesējošā jautājumā. Fokusgrupu var izmantot dažādiem mērķiem – lai noskaidrotu kādu specifisku jautājumu, izprastu viedokļu dažādību vienā tēmā, ģenerētu idejas, novērtētu produktu, procesu vai rezultātu, izpētītu kopienas vajadzības. Parasti △ diskusijā piedalās seši līdz astoņi cilvēki un diskusiju vada moderators. △ diskusiju raksturo īpašs jautājumu izkārtojums: 1) īss ievada jautājums, lai iesaistītu visus dalībniekus; 2) pārejas jautājumi, kas kalpo kā saite starp ievada un galvenajiem

jautājumiem; 3) galvenie jautājumi, lai noskaidrotu dalībnieku viedokļus pētniekus interesējošā tēmā vai jautājumā; 4) noslēguma jautājums.

Lit.: Barker, 2014; Davies, 2000; Mārtinsone un Pipere, 2021

(P) **frustrācija** (*frustration*) ir negatīvs emocionāls psihisks stāvoklis jeb spriedze, kas var izveidoties, ja cilvēkam ceļā uz nozīmīgu mērķi rodas reāli vai šķietami nepārvarami šķēršļi. △ raksturīgs iekšējs spriegums un bezizejas sajūta. 1939. gadā ASV psihologs Džons Dolards (*John Dollard*) kopā ar kolēģiem formulēja frustrācijas-agresijas hipotēzi: △ rada uzbudinājumu, dusmas un to agresīvu izpausmi uzvedībā. Cilvēkam, ilgstoši izjūtot △, palielinās iespēja kļūt agresīvam.

Sk. arī AGRESIJA, AGRESIJAS TIPOLOĢIJA, EMOCIJAS, VARDARBĪBA

Lit.: Barker, 2014; Mārtinsone un Miltuze I, II, 2015; Scott & Marshall, 2009

(O) **funkcionālais analfabētisms** (*functional illiteracy*) ir jēdziens, ko attiecina uz nepietiekamu rakstpratības un rēķinpratības apguvi, kas būtiski ierobežo cilvēka sociālās funkcionēšanas spējas un mazina iespējas piedalīties sociālajās aktivitātēs. △ pamatā var būt domāšanas un vispārināšanas spēju un/vai prasmju trūkums, grūtības uztvert un kognitīvi apstrādāt tekstu. △ var būt saistīts arī ar uzmanības un atmiņas traucējumiem, kas var izpausties ne tikai bērnībā, bet parādīties arī pieaugušam cilvēkam. △ var izpausties kā cilvēka nespēja un grūtības veikt intelektuāla rakstura uzdevumus, sekot rakstītām instrukcijām, risināt problēmas, lasīt grāmatas, saprast un atcerēties lasīto, diskutēt par dažādiem jautājumiem. Var izpausties arī slēpti, piem., cilvēkam atsakoties vai izvairoties no uzdevumiem, kas saistīti ar lasīšanu, rakstīšanu, rēķināšanu. Zinātniskajā literatūrā plaši tiek diskutēts par △ jēdzienu, taču joprojām trūkst vienošanās par jēdziena definējumu un skaidrojumu, piem., meklējot sakarības starp analfabētismu, △ un, piem., disleksiju, dispraksiju (koordinācijas attīstības traucējumiem).

Sk. arī ANALFABĒTISMS, DISLEKSIJA

Lit.: Vágvölgyi et al., 2016

(N) **funkcionālās prasmes** (*functional skills*) ir prasmes, kas cilvēkam ir nepieciešamas, lai patstāvīgi veiktu noteiktas ikdienas dzīves darbības.

Sk. arī FUNKCIONĀLIE TRAUCĒJUMI

(N) **funkcionālie traucējumi** (*functional disorders*) ir iedzimti, slimības vai traumas izraisīti ilgstoši vai īslaicīgi fiziska vai psihiska rakstura traucējumi, kas ierobežo cilvēka spējas strādāt, aprūpēt sevi, ierobežo rīcībspēju un apgrūtina

cilvēka iekļaušanos sabiedrībā. Izšķir dažādas pakāpes △ – vieglus, vidējus, smagus. Cilvēki ar funkcionālo spēju un ikdienas dzīves aktivitātes ierobežojošiem traucējumiem ir pakļauti augstākam sociālās atstumtības riskam.

Sk. arī INTELEKTUĀLĀS ATTĪSTĪBAS TRAUCĒJUMI, PERSONĪBAS TRAUCĒJUMI, PSIHISKĀS ATTĪSTĪBAS TRAUCĒJUMI

Lit.: Barker, 2014; Functional disorders, 2013

g

(D) **gadījuma apraksts** (*case record*, case definition**) ir klienta sociālās situācijas koncentrēts rakstisks vai mutisks raksturojums, ko sociālie darbinieki izmanto praksē, piem., supervīzijās, starpinstitucionālā vai starpdisciplinārā sadarbībā, kā arī izglītībā un tālākizglītībā. △ saturu ietekmē mērķis, kādēļ tas tiek gatavots. Visbiežāk gadījuma aprakstā iekļauj: a) sadarbības uzsākšanas datumu un iemeslu; b) demogrāfisko sadaļu un klienta raksturojumu (piem., klienta vecums, dzimums, ģimene, izglītība, nodarbošanās, veselība, izskats, uzvedība); c) klienta aktuālās sociālās problēmas un/vai individuālās grūtības (piem., vardarbība, atkarība, sociālās funkcionēšanas grūtības, grūtības risināt savas problēmas); d) klienta vēsturi (piem., vardarbības pieredze, klienta vecāki, nozīmīgi notikumi, tostarp traumatiskie, zaudējuma pieredze); e) vienošanās ar sociālo darbinieku (piem., tikšanās biežums, sadarbības mērķis); f) sadarbības procesu (piem., izvērtēšanas rezultāti, intervence, darba alianses veidošanās un attiecības, sadarbības grūtības). Ja △ tiek gatavots supervīzijai, tad sociālajam darbiniekam papildus ir jāformulē savs jautājums supervīzijai. Starpinstitucionālā un starpdisciplinārā sadarbībā sociālie darbinieki △ sniedz lielākoties mutiskā formā. △ veidošanas prasmes ir būtiskas, lai strukturētā un koncentrētā veidā prezentētu gadījumus, ievērojot profesionālās ētikas principus. Sociālā darba profesionālajā terminoloģijā angļu valodā tiek lietoti tādi jēdzieni kā *case, case record, case definition.*

Sk. arī GADĪJUMS, SOCIĀLAIS DARBS AR GADĪJUMU

(E) **gadījuma izpēte** (*case study*) ir empīrisks pētījums sociālajās zinātnēs, kas detalizēti un vispusīgi analizē kādu parādību tās dabiskajā vidē. Gadījuma izpēti raksturo nevis pētījuma tēma vai noteiktas metodes, bet gan fokuss uz konkrētu analīzes vienību reālās dzīves kontekstā – konkrētu gadījumu. Gadījuma izpētē pievēršas konkrētā gadījuma sarežģītības, daudzpusības un būtības noskaidrošanai. Kā gadījuma piemērus var uzskatīt procesus, darbību vai notikumus. Pētījums var būt fokusēts uz indivīdu, indivīdu kopumu,

grupu, kopienu, organizāciju, institūciju vai programmu. Izšķir viena vai vairāku gadījumu pētījumus. △ parasti lieto vairākas pētījumu metodes (gan kvalitatīvas, gan kvantitatīvas), lai nodrošinātu dziļu un vispusīgu gadījuma izpratni un analīzi, kā arī pētījuma zinātnisko pamatotību. △ ir izplatīta sociālā darba pētījumos, nozares studentu pētnieciskajos darbos, cenšoties gūt dziļāku ieskatu sociālā darba praksē sastopamajās sarežģītajās situācijās un to risinājumos. Latviski *case study* tiek tulkots arī kā "gadījuma analīze" un "gadījuma pētījums".

Sk. arī PĒTĪJUMA DIZAINS

Lit.: Mārtinsone un Pipere, 2021; Thyer, 2010; Yin, 2003

(D) **gadījuma vadīšana** (*case management*) ir viena no pamatmetodēm sociālajā darbā ar gadījumu. △ attīstījusies 20. gs. 70. gados, kad nostiprinājās sociālā darba loma labklājības sistēmā, attīstījās daudzveidīgi sociālie pakalpojumi un vairākās valstīs tika uzsākta deinstitucionalizācija. △ palīdz cilvēkiem orientēties plašajā pakalpojumu klāstā un saņemt visatbilstošākos pakalpojumus. Gadījuma vadīšanā veic individuālās situācijas un vajadzību izvērtēšanu, nepieciešamo pakalpojumu plānošanu, resursu un pakalpojumu piesaisti. △ tiek veikta saskaņā ar vispārīgā sociālā darba teorijām, metodēm un ētikas principiem. Atšķirībā no psihosociālā darba veicēja sociālajam darbiniekam △ praksē ir jāuzņemas izteikta pakalpojumu koordinēšanas un pārraudzības funkcija. Tiek nošķirti četri △ modeļi: 1) vispārīgais jeb brokera △ modelis; 2) kopienas pastiprināta atbalsta (*assertive community treatment*) △ modelis jeb △ intensīvais modelis; 3) klīniskais/rehabilitācijas △ modelis; 4) spēka perspektīvā balstītais (*strength-based*) △ modelis. Lai arī visos modeļos tiek izmantoti vienoti △ principi, katram ir sava specifika. Intensīvais △ modelis atšķiras no pārējiem, jo darbs tiek veikts īstermiņā, klienta dzīves vidē un lēmumus pieņem nevis gadījuma vadītājs (GV), bet komanda. Vienam indivīdam vai grupai var būt vairāki GV no dažādām organizācijām vai institūcijām, piem., sociālā dienesta sociālais darbinieks ģimenēm ar bērniem ir konkrētas ģimenes GV, kurš piesaista pakalpojumus vecākiem, vecvecākiem un bērniem. Savukārt organizācijā, kas nodrošina sociālos pakalpojumus bērniem ar uzvedības traucējumiem, ir GV, kurš fokusējas tikai uz bērna uzvedības traucējumu mazināšanu.

Sk. arī GADĪJUMA VADĪŠANAS FUNKCIJAS, SOCIĀLAIS DARBS AR GADĪJUMU

Lit.: Mizrahi & Davis, 2008; Ozola, 2021c; Turner & Rowe, 2013

(D) **gadījuma vadīšanas funkcijas** (*case management functions*). Gadījuma vadīšanas process ietver virkni funkciju, kas jāpilda gadījuma vadītājam (GV), lai nodrošinātu klienta vajadzībām atbilstošu un kvalitatīvu pakalpojumu. △ ir:

1) resursu tīklojuma attīstīšana – formālo un neformālo resursu piesaistīšana ir nozīmīga ne tikai atbalsta sistēmas paplašināšanā un nepieciešamās palīdzības nodrošināšanā, bet arī tam, lai nodrošinātu atbalsta pēctecību un ilgtspēju; 2) klientu piekļuves pakalpojumiem veicināšana – gadījuma vadīšanā dažkārt ir jāiegulda darbs, lai klienti varētu saņemt pakalpojumu, piem., ielu sociālajā darbā vai sociālajā darbā ar bezpajumtniekiem vispirms ir jāuzmeklē mērķa grupa, jāveido kontakts un jāpiedāvā pakalpojums; 3) klienta vajadzību un stipro pušu izvērtēšana – šī ir tipiska △. Balstoties uz sociālā darba spēka perspektīvu, izvērtēšanas fokusā iekļaujamas ne tikai klienta problēmas, bet arī viņa stiprās puses un resursi; 4) plāna izstrādāšana, kur iesaista arī klientu. Balstoties uz izvērtēšanas rezultātiem, sociālais darbinieks attīsta idejas un izstrādā rekomendācijas, kas varētu palīdzēt klientam uzlabot savu situāciju. Pārrunājot iegūtos izvērtēšanas rezultātus un apspriežot klienta viedokli par labākajiem risinājumiem, kopīgi tiek izstrādāts plāns; 5) pakalpojumu tīklojuma veidošana. Ir svarīgi, ka GV un klients kopīgi izvēlas piemērotākos pakalpojumus un atbalstošos resursus individuālajam pakalpojumu tīklojumam; 6) rakstiska vienošanās dokumenta izveide, kurā parasti iekļauj reālu, sasniedzamu mērķu aprakstu, nosaka reālus termiņus, iekļauj sociālā darbinieka, citu speciālistu un klienta plānotās darbības mērķa sasniegšanai, kā arī citus sadarbības jautājumus; 7) plāna īstenošana – GV atbalsta un veicina klienta sadarbību ar dažādiem pakalpojuma sniedzējiem un resursiem; 8) pakalpojumu pārraudzīšana – GV uzdevums ir regulāri tikties gan ar klientu, gan ar pakalpojumu sniedzējiem, lai novērtētu pakalpojumu efektivitāti un lietderību; 9) novērtēšana – iepriekš noteiktos noslēguma termiņos GV, pakalpojumu sniedzēji, klients un klientam nozīmīgas personas novērtē progresu un izmaiņas situācijā. Ja nepieciešams, pēc novērtēšanas var tikt veidots jauns plāns; 10) gadījuma aizvēršana – sadarbības ilgumam ir jābūt terminētam un iepriekš plānotam. Gadījuma aizvēršana ir process, kurā tiek sniegta atgriezeniskā saite vai rekomendācijas klientam, klienta atbalsta personām un sadarbības partneriem; 11) tālāknovērošana (*follow up*) – GV novēro klienta spējas patstāvīgi risināt ikdienas problēmas.

Sk. arī GADĪJUMA VADĪŠANA

Lit.: Mizrahi & Davis, 2008; Ozola, 2021c

(D) **gadījuma vadīšanas metodes** (*methods of case management*) ir mērķtiecīgu darbību kopums, lai īstenotu sociālā darbinieka profesionālos uzdevumus atbilstoši sociālā darba prakses gadījuma vadīšanas modelim. Konkrētu △ izvēli galvenokārt ietekmē klientu mērķgrupa, gadījuma vadīšanas modelis un procesa posmi (piem., izvērtēšana, plānošana, intervence, novērtēšana), kā arī teorētiskās pieejas, kuras sociālais darbinieks izmanto (piem.,

uzdevumcentrētā pieeja, krīzes teorija, kognitīvi biheiviorālā teorija, ekoloģiskā sistēmu teorija, spēka perspektīva).

Sk. arī GADĪJUMA VADĪŠANA, INTERVENCE, IZVĒRTĒŠANA, NOVĒRTĒŠANA, PAMATINFORMĀCIJAS IEVĀKŠANA, PAMATMETODES SOCIĀLAJĀ DARBĀ AR GADĪJUMU

Lit.: Ozola, 2021a

(D) **gadījums** (*case*) ir plašs jēdziens sociālā darba teorijā un praksē sociālajā darbā ar gadījumu, un tas apzīmē konkrēta indivīda, ģimenes vai kopienas laikā un telpā ierobežotu notikumu, situāciju, apstākļu un sociālo attiecību kopumu. Uz △ var tikt vērsta sociālā darbinieka intervence, kā arī tas var būt kā analīzes vienība pētījumā. Jēdzienu △ visplašāk lieto sociālā darba mikrolīmenī (piem., gadījuma vadīšana, darbs ar gadījumu, gadījuma apspriede, gadījuma apraksts, gadījuma supervīzija u. c.). Dažkārt jēdzienu △ lieto sašaurināti, attiecinot uz "klienta situāciju", "klienta lietu". Latvijas sociālā darba praksē tiek lietoti arī jēdzieni "sociāls gadījums", "individuāls gadījums".

Sk. arī DARBS AR GADĪJUMU, GADĪJUMA APRAKSTS, GADĪJUMA IZPĒTE, GADĪJUMA VADĪŠANA, SOCIĀLAIS DARBS AR GADĪJUMU

(I) **gaidas** (*expectancy, expectation*) ir pieņēmumi par iespējamo vai vēlamo notikumu attīstību nākotnē. Pastāv savstarpēja sakarība starp gaidām un cilvēka pieņēmumiem pašam par sevi, par attiecībām ar citiem un par to, kā iekārtota pasaule. △ var saistīt, piem., ar sociālo lomu izpildi un prasībām, kuras šo lomu izpildei izvirza sabiedrība, no katras lomas sagaidot noteiktu rīcību un uzvedību.

Sk. arī LOMU TEORIJA, SOCIĀLĀ LOMA

Lit.: Mārtinsone un Miltuze II, 2015; Ritzer, 2007

(G) **galalietotājs** (*end user, final consumer*) ir starptautiskā praksē lietots jēdziens, lai apzīmētu indivīdu, kas saņem pakalpojumu (tostarp sociālu pakalpojumu) vai lieto produktu pēc tam, kad tas ir izstrādāts. Dažās valstīs (piem., Dānijā) jēdziens △ ir aizstājis jēdzienus "klients" vai "pakalpojuma saņēmējs". Sociālā darba praksē △ precizēšanai ir būtiska nozīme pakalpojumu plānošanā, klientu mērķgrupas noteikšanā un mikropraksē ar klientu.

Sk. arī KLIENTS, PAKALPOJUMA SAŅĒMĒJS

(G) **garantētā minimālā ienākuma pabalsts** (*minimum income benefit*) ir naudas un mantiskais pabalsts, ko piešķir ģimenēm vai atsevišķi dzīvojošām personām, kuras objektīvu apstākļu dēļ negūst pietiekamus ienākumus. △ ir zemākais ienākuma atbalsta veids cilvēkiem, kuriem nav nekādu ienākumu vai tie

ir ļoti zemi. Latvijā nepieciešamību maksāt △ nosaka Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu likums. △ nodrošina katram ģimenes loceklim garantēto minimālo ienākumu (GMI) līmeni. No 2021. gada 1. janvāra kā metodoloģiskais pamats GMI līmenim noteikti 20 % no mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas.

Sk. arī MINIMĀLAIS IENĀKUMU LĪMENIS, PABALSTS, PAMATVAJADZĪBAS

Lit.: Likums "Par sociālo drošību"; MK, 2020 (Nr. 809); OECD, 2020

(A) **garīga rakstura traucējumi (GRT)** (*mental disorders**) ir Latvijā sociālās labklājības jomā lietots termins, kas raksturo gan psihiskās (intelektuālās) attīstības traucējumus, gan psihiskās slimības, kas ierobežo cilvēka spējas strādāt un aprūpēt sevi, kā arī apgrūtina iekļaušanos sabiedrībā. Latvijā termins △ ir nostiprināts normatīvajā regulējumā un sociālajā darbā tiek plaši lietots. Labklājības jomā strādājošie, tostarp psihologi, dažkārt lieto arī apzīmējumu "intelektuālās (garīgās) attīstības traucējumi". Termina △ lietojums sociālajā darbā atšķiras no Starptautiskajā statistiskajā slimību un veselības problēmu klasifikācijā (SSK-10) lietotās terminoloģijas, kurā psihiskās attīstības traucējumi un psihiskās slimības ir nodalītas. Tādēļ sociālā darba speciālistiem, kuri ikdienā strādā ar GRT klientu mērķgrupu, rodas grūtības saprasties ar medicīnas speciālistiem, kas vadās pēc SSK-10. Turklāt klientiem ar psihiskās (intelektuālās) attīstības traucējumiem un klientiem ar psihiskām slimībām ir būtiski atšķirīgas problēmas, vajadzības un nepieciešamais atbalsts, atšķiras arī aprūpe un ārstēšanas iespējas.

Sk. arī INTELEKTUĀLĀS ATTĪSTĪBAS TRAUCĒJUMI, PSIHISKĀS ATTĪSTĪBAS TRAUCĒJUMI

(R) **garīgās vajadzības** (*spiritual needs*) ietver cilvēka nepieciešamību izjust vienotību ar pasauli un cilvēkiem, vajadzību pēc dzīves mērķa un jēgas, vajadzību pēc piederības, iekšēja miera un mīlestības, kā arī ietver attiecības ar Dievu, dievišķo vai transcendenci. Sociālajam darbiniekam nepieciešamas pamata zināšanas par lielākajām reliģijām, netradicionālām reliģiskām praksēm, kā arī izpratne par garīgumu un △, kas ir būtiski atbalsta resursi sarežģītās dzīves situācijās un dzīves noslēguma posmā.

Sk. arī HOLISTISKĀ PIEEJA, HOSPISS, SOCIĀLAIS DARBS PALIATĪVAJĀ APRŪPĒ

Lit.: Beerbower et al., 2018; Büssing, 2021; Desmet et al., 2020; Peteet et al., 2019

(R) **garīgi sensitīvs sociālais darbs** (*spiritually sensitive social work*) raksturo sociālo darbu kā jūtīgu un cieņpilnu sociālā darbinieka attieksmi pret dažādām garīguma izpausmēm (reliģiskām un nereliģiskām), kuras praktizē cilvēki, ģimenes, grupas un kopienas. Dažādās garīgās prakses un tradīcijas var iet

kopsolī ar būtiskām sociālā darba vērtībām (cilvēka cieņu, sociālo un vides taisnīgumu), kā arī tās var līdzsvarot sabiedrības sociālās organizācijas ekonomiskās, sociālās un politiskās norises.

Sk. arī GARĪGĀS VAJADZĪBAS, RELIĢISKĀ PIEREDZE, SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Canda et al., 2020; Carrington, 2010

(D) **genogramma** (*genogram*) ir plaši izplatīta metode sociālajā darbā ar ģimenēm un bērniem mikrolīmeņa praksē. △ ir grafisks ģimenes attēlojums divās, trīs vai vairāk paaudzēs, kas palīdz iegūt, atspoguļot, strukturēt un izvērtēt informāciju par ģimeni. △ dod iespēju vizuāli attēlot: 1) ģimenes locekļu radniecības saites (ģenētiskais līmenis); 2) fiksēt būtiskāko informāciju par ģimenes locekļiem – vecumu, dzimumu, dzimšanu, nāvi, šķiršanos u. c. notikumus (informatīvais līmenis); 3) savstarpējās attiecības un to mijiedarbību (attiecību līmenis); 4) priekšstatus, asociācijas un subjektīvo uztveri par ģimeni kopumā un ģimenes locekļiem (simboliskais līmenis). △ attēlošanai izmanto vispārpieņemtus simbolus. △ var izmantot darbā ar indivīdu, pāri un ģimeni kā grupu. △ iespējams lietot visos sociālā darba posmos, bet galvenokārt izvērtēšanā. △ veidošana kopīgi ar klientu palīdz nostiprināt darba aliansi.

Sk. arī DARBA ALIANSE, SOCIĀLAIS DARBS AR ĢIMENĒM UN BĒRNIEM, SOCIĀLĀ DARBA POSMI

Lit.: McGoldrick et al., 2020; Turner & Rowe, 2013

(N) **geriatrija** (*geriatrics*) ir medicīnas apakšnozare, kas pievēršas gados vecāku cilvēku veselības un slimību jautājumiem, fokusējas uz veselības saglabāšanu un paliekošas psihiskās vai fiziskās nespējas novēršanu. △ tiek saukta arī par geriatrisko medicīnu (*geriatric medicine*).

Sk. arī GERONTOLOĢIJA

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018; Nicholl & Wilson, 2012

(N) **gerontoloģija** (*gerontology*) ir zinātnes nozare par cilvēku novecošanās procesa bioloģiskiem (fiziskais, fizioloģiskais), sociāliem (statuss, lomas, funkcijas), psiholoģiskiem (emocionālais, uzvedības) faktoriem un to pārmaiņām. △ pēta novecošanas cēloņus un likumsakarības. △ integrē dažādu teoriju atziņas par novecošanas procesu, piem., psiholoģiskās teorijas fokusējas uz senioru pašrealizāciju; socioloģiskās teorijas pievēršas senioru sociālajām attiecībām un viņu lomai sabiedrībā.

Sk. arī GERIATRIJA, NOVECOŠANA, SOCIĀLĀ GERONOTOLOĢIJA, SOCIĀLĀS ATTIECĪBAS

Lit.: Harris & White, 2018

(A) **gerontoloģiskais sociālais darbs** (*gerontological social work*) ir sociālā darba specializācija, kas balstās uz holistisku biopsihosociālu pārmaiņu izpratni un psiholoģiskām, fizioloģiskām, medicīniskām zināšanām par cilvēku novecošanās procesu, sociālās funkcionēšanas īpatnībām un sociālo aprūpi darbā ar gados vecākiem cilvēkiem. △ mērķis ir ar novecošanās procesu saistīto specifisko pārmaiņu radīto problēmu risināšana un gados vecāku cilvēku neatkarības uzturēšana, autonomijas un cieņas saglabāšana. Personām, kas veic △, ir nepieciešamas specifiskas zināšanas par šīs mērķa grupas dzīves kvalitātes jautājumiem, vajadzību un funkcionālās kapacitātes izvērtēšanu, garīgās un fiziskās veselības īpatnībām, ilgtermiņa aprūpi un tās savlaicīgu plānošanu, kā arī par vardarbību pret senioriem. △ var tikt veikts dažāda veida institūcijās, piem., slimnīcās, dienas centros, aprūpes institūcijās, neatkarīgas dzīves atbalsta centros un cilvēka dzīvesvietā.

Sk. arī GERIATRIJA, GERONTOLOĢIJA, HOLISTISKĀ PIEEJA, SOCIĀLĀ FUNKCIONĒŠANA

Lit.: Mo et al., 2015; Nicholl & Wilson, 2012; Ray et al., 2014

(P) **geštaltterapija** (*gestalt therapy*) ir viens no eksistenciālās psihoterapijas virzieniem. △ mērķis ir palīdzēt klientam attīstīt radošās pielāgošanās spējas, jūtu un vajadzību identificēšanu, veidot reālu pasaules un sevis redzējumu, veidot produktīvas attiecības un efektīvi rīkoties saskaņā ar savām un citu vajadzībām. △ pamatlicējs ir Frederiks Salomons Perlzs (*Frederick Salomon Perls*), kurš 20. gs. 40. gados attīstīja šo virzienu, atdaloties no Z. Freida psihoanalīzes skolas. △ balstās eksistenciālisma filozofijā, fenomenoloģiskā pieejā un humānistiskās psiholoģijas atziņās. Nozīmīgākie △ jēdzieni ir "geštalts", "esība" (*Self*) un "esības funkcijas", "holisms", "lauka teorija", "kontakts" un "kontakta cikls", "dialoģiska pozīcija". △ procesā tiek pievērsta uzmanība a) terapeitiskajām attiecībām; b) "šeit un tagad" konceptam; c) personiskajai atbildībai, t. i., tam, kā klients ietekmē savu grūtību veidošanos; d) veselīgu attiecību robežu attīstīšanai un cienīšanai; e) klienta izaugsmes veicināšanai attiecībās ar apkārtējo vidi; f) unikalitātei un radošai pieejai. △ tiek īstenota gan grupās, gan individuāli. Sociālajā darbā △ teorija un prakse ir tuvas, jo sakņojas līdzīgās vērtībās, ētikas principos un atziņās (cilvēka un vides mijiedarbība, "šeit un tagad" koncepts, līdzvērtīgas sadarbības attiecības, pats cilvēks ir savas dzīves eksperts, fenomenoloģiskais skatījums uz cēloņiem un sekām). △ atziņas sociālajā darbā ir plaši izmantojamas, gan strādājot ar indivīdu, gan arī ar ģimeni un grupu.

Sk. arī EKSISTENCIĀLISMS

Lit.: Vektere un Goluba, 2016

(G) **glābējsilīte** (*baby hatch, baby box*) ir īpaši iekārtota vieta pie medicīnas vai sociālās aprūpes iestādēm, kur cilvēki (parasti mātes) var anonīmi atstāt savus jaundzimušos bērnus drošā vidē un iespējamai adopcijai. Līdz 19. gs. daudzviet Eiropā izplatīts bija atradeņu rats (*foundling wheel*), kas tika ierīkots pie baznīcām, lai novērstu jaundzimušo nonāvēšanu vai pamešanu novārtā. Latvijā △ darbojas kopš 2009. gada. 10 gadu laikā △ atstāti vairāk nekā 40 zīdaiņi (vidēji četri bērni gadā). Ja bērns tiek atstāts glābējsilītē, sākotnēji noskaidro, vai viņš nav izsludināts meklēšanā. Mazulim tiek piešķirts atradeņa statuss, kas ļauj uzsākt adopcijas procesu.

Sk. arī ADOPCIJA, ATRADEŅU NAMI

Lit.: Daukule, 2020

(M) **globalizācija** (*globalisation*) ir pasaules kultūru, ekonomiku un iedzīvotāju pieaugoša savstarpēja atkarība, sasaiste un mijiedarbība. Globalizāciju veido preču un pakalpojumu, tehnoloģiju, finanšu un ieguldījumu, ideju, zināšanu un informācijas, kā arī cilvēku pārrobežu plūsmas. △ process ietver arī pārmaiņas institūcijās un politikā valstu un starptautiskā līmenī, kas veicina globālo plūsmu veidošanos, izplatību un ierobežojumus. △ pretrunīgi ietekmē sociālo attīstību un cilvēku labklājību.

Sk. arī GLOKALIZĀCIJA, SOCIĀLĀS PĀRMAIŅAS

(A) **globālais sociālais darbs** (*global social work*) ir progresīva, vispārēja, uz nākotni orientēta sociālā darba prakse, kas saista sociālo darbu ar ilgtspējīgu sociālo un ekonomisko attīstību vietējā, nacionālā, reģionālā, starptautiskā, daudznacionālā un globālā mērogā. △ institucionālā pārstāvniecība ir Starptautiskā Sociālo darbinieku federācija, kas pozicionē globālos sociālos jautājumus sadarbībā ar ANO, PVO un Starptautisko Sociālās labklājības padomi, tostarp izstrādā arī Globālo sociālā darba un sociālās attīstības dienaskārtību (*Global Agenda for Social Work and Social Development*), iesaistot sociālos darbiniekus. △ pievēršas sociālo pārmaiņu, sociālās attīstības un sociālās kohēzijas veicināšanai, cilvēku spēcināšanai, brīvības ierobežojumu pārvarēšanai un ikviena cilvēka spēju un iespēju attīstībai, kā arī uzsver nepieciešamību kritiski pārvērtēt sociālā darba rezultātus. Globālajā kontekstā nepieciešams mainīt uzsvaru no individuālās pieejas uz kolektīvo pieeju un makro perspektīvu sociālā darba intervencē. Sociālie darbinieki koncentrējas uz problēmām, kas skar miljoniem cilvēku gandrīz visās valstīs un reģionos. △ risina problēmas, kuras rodas starp valstīm (piem., piespiedu migrācija), sniedzas pāri valstu robežām (piem., pandēmija) vai kuras valstis risina kopīgi (piem., sociālās atstumtības mazināšana). △ stingri vēršas pret ksenofobiju un etnocentrismu. Sociālie darbinieki darbojas dažādās globālo

problēmu risināšanas organizācijās (ANO, Starptautiskā Bēgļu aģentūra, Glābiet bērnus, PVO, Starptautiskā Miera misija, Pārtikas atbalsts izsalkušajiem (*Food for the Hungry*)). △ pievēršas tādām aktuālām tēmām kā migrācija, pārvietošanās, nabadzība, piespiedu darbs, cilvēktirdzniecība, klimata pārmaiņas, pamatiedzīvotāju izdzīvošanas problēmas, vietējās kultūras saglabāšana. △ balstīts uz humānisma, dzimumu līdztiesības un diskriminācijas nepieļaušanas principiem un strādā, lai mazinātu nevienlīdzību globālā mērogā.

Sk. arī APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJA, GLOBĀLĀ SOCIĀLĀ DARBA ĒTIKAS PRINCIPU DEKLARĀCIJA, STARPTAUTISKĀ SOCIĀLĀS LABKLĀJĪBAS PADOME, STARPTAUTISKĀ SOCIĀLO DARBINIEKU FEDERĀCIJA

Lit.: Ornellas et al., 2016; Pawar & Veil, 2016

(B) **Globālā sociālā darba ētikas principu deklarācija** (*Global Social Work Statement of Ethical Principles*) ir pamata dokuments sociālajiem darbiniekiem, nosaka pamatprincipus, uz kuriem jābalstās sociālā darba praksei un sociālā darbinieka profesionālajai darbībai. △ ir izstrādājusi Starptautiskā Sociālo darbinieku federācija (IFSW). Atjaunotā △ apstiprināta IFSW kopsapulcē un Starptautiskā Sociālā darba skolu asociācijas (IASSW) Ģenerālajā asamblejā Dublinā 2018. gada jūlijā. Deklarācijā noteiktie pamatprincipi veido ietvaru sociālā darba prakses augstākajiem ētikas standartiem, sekmē profesijas integritāti un kalpo kā vadlīnijas arī nacionālo sociālo darbinieku organizācijām savu ētikas kodeksu izstrādē. IFSW noteiktie ētikas principi: 1) ikviena cilvēka cieņas un vērtības atzīšana; 2) cilvēktiesību veicināšana; 3) sociālā taisnīguma veicināšana (ietverot diskriminācijas un institucionālās apspiešanas nepieļaušanu; cieņu pret dažādību; vienlīdzīgu piekļuvi resursiem; vēršanos pret netaisnīgu politiku un praksi; solidaritātes veicināšanu); 4) pašnoteikšanās tiesību veicināšana; 5) līdzdalības tiesību veicināšana; 6) konfidencialitātes un privātuma respektēšana; 7) holistiska attieksme pret cilvēku kā personu tās veselumā; 8) ētiska tehnoloģiju un sociālo mediju lietošana; 9) sociālā darba profesionālā integritāte.

Sk. arī ĒTIKA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, ĒTIKAS PRINCIPI, SOCIĀLĀ DARBA PROFESIONĀLĀ INTEGRITĀTE

Lit.: IFSW, 2018

(M) **glokalizācija** (*glocalisation*) ir jēdziens, kas apzīmē globālo un lokālo procesu saikni, pievēršot uzmanību ekonomisko un kultūrsociālo globālo procesu ietekmei lokālā līmenī un otrādi. △ ir globālā un lokālā savijums, kas rada heterogēnas, hibrīdas kultūras, kopienas un identitātes. △ ļauj lokālām kopienām adaptēt tos globālās kultūras un ekonomikas elementus, kas tās

bagātina. △ veicina mijiedarbību starp globālo sabiedrību un lokālām kopienām, līdzsvaro attīstību un mazina plaisu starp indivīdu un kopienu, laukiem un pilsētu, attīstītajām un attīstības valstīm. Vienlaikus △ rezultātā lokālās kopienas kļūst par globālo mārketinga stratēģiju lokāliem mērķiem, kā arī globālā tūrisma objektiem, izjaucot lokālo kopienu tradicionālo dzīvesveidu. Sociālā darba praksē △ ideju koncentrēti pauž sauklis: "Domā globāli, rīkojies lokāli."

Sk. arī GLOBALIZĀCIJA

Lit.: Hong & In Han Song, 2010; LAPAS, n. d.; Livholts & Bryant, 2017; Lyons, 2006; Ritzer, 2007

(S) **grupa** (*group*) ir skaitliski ierobežots cilvēku kopums, ko apvieno viena vai vairākas pazīmes. Izšķir vairākus grupu veidus. Lieluma ziņā △ var nozīmīgi atšķirties (lielās △, mazās △). Citā dalījumā (primārās un sekundārās △) svarīgākais ir saskarsmes biežums un intensitāte. Primārā △ tiek raksturota kā cilvēku kopums, un šos cilvēkus apvieno ne tikai kāda noteikta pazīme, bet arī kopīgas intereses, un viņi atrodas savstarpējā mijiedarbībā un spēj rīkoties saskaņoti (piem., sporta spēļu komanda). Sekundārās △ dalībniekiem saskarsme ir retāka, parasti arī virspusējāka, intereses un mērķi neviendabīgāki (piem., augstskolas studentu kopums).

Sk. arī GRUPU VEIDI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLA GRUPA

Lit.: Barker, 2014; Šiļņeva, 2000

(D) **grupas attīstības posmi** (*group development stages*) ir grupas dzīves cikla secīgas stadijas. Atbilstoši Brūsa Tukmena (*Bruce Tuckman*) iedalījumam grupas attīstībā var identificēt šādus posmus: 1) grupas veidošanās (*forming*) – nenoteiktības periods, kad dalībnieki meklē vietu grupā, iepazīst noteikumus, darbības principus; 2) konfrontācijas jeb konfliktu posms (*storming*) – pretestība var būt vērsta gan dalībniekiem citam pret citu, gan pret grupas vadītāju, viņa izmantotajām metodēm, noteikumiem, saskarsmes stilu; 3) normu ieviešanas posms (*norming*) – vienotības un uzticēšanās stadija, kad tiek akceptētas grupas normas; 4) produktīva darba posms (*performing*) – mērķtiecīga sadarbība izvirzīto mērķu sasniegšanai; 5) izformēšanās jeb noslēguma posms (*adjourning*) – stadija, kad mērķis ir sasniegts un grupa beidz darboties. Katrā △ grupas vadītājam ir atšķirīgi uzdevumi un izaicinājumi.

Sk. arī GRUPAS DINAMIKA, GRUPU VEIDI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLAIS DARBS AR GRUPU

Lit.: Berg-Weger et al., 2020; Brown, 1994; Kendra, 2015; Tuckman, 1965

(P) **grupas domāšana** (*groupthink*) ir psiholoģisks fenomens, kas izpaužas tādējādi, ka: a) noteiktas grupas locekļi pieskaņo savu viedokli grupas uzskatiem; b) neizsaka komentārus par uzskatiem, kuri šķiet (vai ir) akceptēti grupā. Grupas domāšanu veicina vajadzība būt saskaņā ar citiem grupas dalībniekiem, lai stiprinātu piederību grupai un izvairītos no domstarpībām. △ gadījumā cilvēku grupa, labu nodomu vadīta, var pieņemt neracionālus vai neoptimālus lēmumus bez kritiskas analīzes par šo uzskatu pareizumu, derīgumu vai atbilstību situācijai. Grupas saliedētība tās locekļiem šķiet svarīgāka par faktu izvērtējumu. △ mazina grupai kopīgu problēmu risināšanas efektivitāti.

Sk. arī GRUPA

Lit.: Barker, 2014; Cohen et al., 2008; EB, 2016a

(A) **grupas supervīzija** (*group supervision*) ir supervīzijas forma – supervizora un vairāk nekā trīs supervizējamo noteiktā veidā organizēts supervīzijas process. △ mērķis – izmantojot grupas dalībnieku individuālos un kopīgos resursus, supervizora vadītā procesā (izņemot intervīziju, kas notiek bez supervizora) veicināt grupas dalībnieku individuālo, grupas, komandas vai organizācijas problēmu risināšanu. △ var būt orientēta uz gadījumu analīzi, komandas darbību, kā arī uz organizācijas procesu analīzi. △ var iedalīt komandas supervīzijā, organizācijas supervīzijā, intervīzijā (*intervision*) jeb profesionāļu savstarpējā △ (*peer supervision*), kas Latvijā pazīstama arī kā kovīzija (*covision*) jeb koleģiālā supervīzija.

Sk. arī INTERVĪZIJA, KOMANDAS SUPERVĪZIJA, ORGANIZĀCIJAS SUPERVĪZIJA, SUPERVĪZIJA

Lit.: Linton, 2005

(H) **grupu māja**, **grupu dzīvoklis** (*group home*) ir sociālais pakalpojums, kas nodrošina mājvietu nelielam skaitam pakalpojuma saņēmēju, visbiežāk pieaugušajiem (arī jauniešiem) ar garīgās, psihiskās un fiziskās veselības traucējumiem, kuri nevar dzīvot patstāvīgi. △ var būt iekārtots daudzdzīvokļu mājā vai īpaši celtā/pārbūvētā ēkā. △ var būt nodrošināts pastāvīgs personāls, iespējams daļējs personāla nodrošinājums uz ierobežotu laiku, kā arī šāda personāla var nebūt. △ var būt gan ilgtermiņa pakalpojums, gan īstermiņa pakalpojums – kā pārejas forma no institucionālās aprūpes, kurā tiek veicinātas patstāvīgas dzīves prasmes. Latvijā Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā △ definē kā pakalpojumu, kas nodrošina mājokli, individuālu atbalstu sociālo problēmu risināšanā un, ja nepieciešams, sociālo aprūpi.

Sk. arī DEINSTITUCIONALIZĀCIJA, PUSCEĻA MĀJA

Lit.: Harris & White, 2018

(D) **grupu psihoterapija** (*group psychotherapy*), sk. **terapeitiskā grupa**

(D) **grupu veidi sociālajā darbā** (*types of social work groups*) ir grupu iedalījums pēc noteiktiem kritērijiem sociālajā darbā ar grupu, piem., grupas mērķi, struktūra, grupas darba saturs un veidošanas process. Atbilstoši mērķim grupas var būt izglītojošas, atbalsta, socializācijas, terapeitiskās. Grupu veidu dalījumā var nošķirt uz attiecībām vērstas (terapeitiskās, atbalsta, saskarsmes) vai uzdevumcentrētas grupas (izglītojošās, sociālo prasmju apmācības). Pēc grupas organizācijas veida var nodalīt slēgtas, atvērtas un vienas sesijas grupas, pēc darba satura – diskusiju un aktivitāšu grupas. Sociālā darba praksē grupu iedalījumā kritēriji var pārklāties (piem., slēgta grupa ar terapeitisku mērķi).

Sk. arī AKTIVITĀŠU GRUPA, ATBALSTA GRUPA, ATVĒRTA GRUPA, DISKUSIJU GRUPA, IZGLĪTOJOŠA GRUPA, PAŠPALĪDZĪBAS GRUPA, SASKARSMES VEICINĀŠANAS GRUPA, SLĒGTA GRUPA, SOCIĀLAIS DARBS AR GRUPU, TERAPEITISKĀ GRUPA

Lit.: Wayne, 2001; Zastrow, 2014

ģ

(I) **ģimene** (*family*) ir divu vai vairāku cilvēku veidota mazā sociālā grupa, kuras locekļus vieno asinsradniecība, laulība vai nozīmīgas emocionālas saiknes un kurā tiek īstenotas vairākas △ locekļu eksistencei un attīstībai svarīgas funkcijas. Mūsdienās jēdziens tiek lietots, apzīmējot dažādus △ tipus, piem., viena vecāka △, viendzimuma △, paplašināta △, transnacionāla △, nukleāra △. Jēdziena skaidrojums atšķiras dažādās nozarēs, teorētiskās pieejās, valstu tradīcijās, un tas var būt saistīts arī ar valsts ģimenes politikas mērķiem.

Sk. arī ĢIMENES FUNKCIJAS, ĢIMENES SISTĒMU TEORIJA, LOMAS ĢIMENĒ

Lit.: Barker, 2014; Moors, 2020

(I) **ģimene bez bērniem**, arī **bezbērnu ģimene** (*childless family, child-free family*) ir ģimene, kurā kādu bioloģisku, sociālu, ekonomisku vai citu faktoru dēļ nav bērnu. △ var būt pāra brīvprātīgs lēmums.

Lit.: Scott et al., 2004

(J) **ģimenes ar multiplām problēmām** (*families with multiple problems*) ir ģimenes ar komplicētām, savstarpēji saistītām un ilgstošām (vairāk nekā gadu) problēmām. Problēmu komplicētību nevar skaidrot ar vienkāršotām cēloņu un seku sakarībām. △ raksturīga problēmu pārnese no paaudzes uz paaudzi un atbalsta sistēmas trūkums. Atsevišķas problēmas pastāv ilgstoši, sekmējot citu problēmu rašanos, kā arī ģimenes sociālo atstumtību. Multiplu problēmu rašanās var būt saistīta ar aprūpētāju (vecāku, vecvecāku, aizbildņu) atkarībām (piem., uzvedības atkarība) un/vai garīgās attīstības, psihiskās veselības traucējumiem (piem., trauma). Ģimenēm ar multiplām problēmām nav iespējams rast vienkāršus risinājumus. Sociālajā darbā ar △ nepieciešama starpdisciplināra pieeja un ilgtermiņa atbalsts dažādos sociālā darba prakses līmeņos, dažādu intervences pieeju un metožu lietošana, vienlaikus risinot vairākas problēmas tiešā veidā un mazinot tās arī netiešā veidā.

Jēdziens △ tiek lietots kā alternatīva jēdzieniem "sociālā riska ģimene", "riska ģimene".

Sk. arī MULTIPLA PROBLĒMA, SOCIĀLAIS DARBS AR ĢIMENĒM UN BĒRNIEM, SOCIĀLAIS DARBS ĢIMENĒM AR BĒRNIEM, SOCIĀLĀS PROBLĒMAS, TRAUMA

Lit.: Metodiskais materiāls, 2020b

(H) **ģimenes asistenta pakalpojums** (*family assistance service**) ir pakalpojums, kas nodrošina personai (ģimenei) atbalstu un apmācību sociālo prasmju apgūšanā, bērnu aprūpē un audzināšanā, mājsaimniecības vadīšanā saskaņā ar individuālu plānu. Latvijā tiesības saņemt ģimenes asistenta pakalpojumu ir: 1) jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes; 2) citas mērķa grupas personām, kuras uzsākušas patstāvīgu dzīvi un kurām ir sociālās funkcionēšanas grūtības (piem., personām bez noteiktas dzīvesvietas); 3) pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem (GRT) un personām ar pazīmēm par GRT, kurām nepieciešams atbalsts un apmācība sociālo prasmju apgūšanā, tostarp nodarbinātības jautājumu risināšanā, kā arī mājsaimniecības vadīšanā; 4) ģimenēm, kurām nav pietiekamu prasmju un iemaņu bērna audzināšanā un aprūpē. Termins tiek lietots Latvijā un ir veidojies, attīstoties sociālajiem pakalpojumiem.

Sk. arī ASISTENTA PAKALPOJUMS, ATBALSTA PERSONAS PAKALPOJUMS

(H) **ģimenes asistents** (*family support worker**) ir persona, kura pēc apmācības sniedz sociālo pakalpojumu personai vai ģimenei ar apgrūtinātām spējām sociāli funkcionēt un iekļauties sabiedrībā dažādu sociālu, garīgu, fizisku traucējumu dēļ. Latvijā par △ var kļūt persona, kura ir ieguvusi augstāko izglītību sociālajā darbā, sociālās aprūpes vai sociālās rehabilitācijas jomā, augstāko izglītību pedagoģijā vai psiholoģijā vai arī profesionālo vidējo izglītību sociālās aprūpes vai veselības aprūpes jomā.

Sk. arī ASISTENTA PAKALPOJUMS, ATBALSTA PERSONA, ĢIMENES ASISTENTA PAKALPOJUMS

(N) **ģimenes ārsts** (*general practitioner, family doctor**) ir primārās veselības aprūpes speciālists un ārstniecības persona, kura strādā ambulatorajās ārstniecības iestādēs vai personas dzīvesvietā un sniedz personai veselības aprūpes pakalpojumu kopumu. △ risina iedzīvotāju veselības problēmas, lietojot vienkāršas un izmaksu ziņā efektīvas medicīnas tehnoloģijas, un, ja nepieciešams, nosūta pacientu pie konkrēta speciālista. △ ir tiesīgs sniegt veselības aprūpes pakalpojumus savas darbības pamatteritorijā, nodrošinot savā

pacientu sarakstā reģistrēto pacientu apkalpošanu. △ ir jābūt sertificētam un reģistrētam ārstniecības personu reģistrā.

Lit.: Veselības aprūpes finansēšanas likums

(I) **ģimenes dzīves cikls** (*family life cycle*) ir secīgi ģimenes attīstības posmi, kurus raksturo noteikti uzdevumi un funkcijas. Posmu maiņu pavada pakāpeniskas pārmaiņas vai krīzes. △ secīgie posmi ir: 1) iemīlēšanās un attiecību uzsākšana; 2) stabilas pāra attiecības vai laulības noslēgšana bez bērniem; 3) bērna(-u) piedzimšana; 4) ģimene ar jaunākā skolas vecuma bērniem; 5) ģimene ar pusaudžiem; 6) pieaugušo bērnu aiziešana no ģimenes jeb "tukšās ligzdas" stadija; 7) vēlīnā ģimene; 8) atraitnība. Pēkšņi notikumi (piem., smaga slimība, nelaimes gadījums, ģimenes locekļa invaliditāte vai nāve) var būtiski ietekmēt △ konkrēto attīstības posmu. Atkārtotu laulību gadījumā cilvēks dzīves laikā var iziet vairākus un/vai paralēlus △. △ dinamiku ietekmē partnerattiecības, bērnu skaits ģimenē, mājsaimniecības pienākumu sadale, atbalsta pakalpojumu nodrošinājums.

Sk. arī ĢIMENE, ĢIMENES FUNKCIJAS, LAULĪBA

Lit.: Laszloffy, 2004

(I) **ģimenes funkcijas** (*functions of the family*) ir uzdevumu kopums, ko īsteno gan ģimene kopumā, gan tās locekļi atsevišķi, lai apmierinātu ģimenes locekļu eksistences un attīstības vajadzības. Pastāv vairāki △ dalījumi. Vienā no pieejām kā galvenās △ nodala: 1) reproduktīvo funkciju (pamatā cilvēka vajadzība pēc pēcnācējiem un dzimtas turpinājuma); 2) socializācijas funkciju (ģimenē kā primārā socializācijas grupā vecāki ar savu piemēru demonstrē uzvedības paraugus atbilstoši sabiedrībā pieņemtajām normām un vērtībām); 3) bērnu audzināšanas funkciju; 4) sadzīves materiālās nodrošināšanas funkciju; 5) rekreatīvo funkciju (ģimenes dzīves kārtības organizēšana tā, lai nodrošinātu katram ģimenes loceklim atpūtas iespējas); 6) komunikatīvo funkciju. Citā pieejā kā galvenās △ minētas: 1) emocionālā atbalsta; 2) ekonomiskā; 3) rekreatīvā; 4) aizsardzības; 5) izglītības; 6) reliģiskā funkcija. Atsevišķi autori nošķir arī sociālās kontroles, sociālā statusa, seksuālās uzvedības regulēšanas funkcijas. Atšķirīgos ģimenes dzīves ciklos mainās △ prioritātes, un daļa no funkcijām vairs nav nepieciešamas. Mūsdienās ģimenes funkcijas daļēji pārņem valsts, piem., bērna audzināšanas un socializācijas funkciju veic arī izglītības iestādes.

Sk. arī DISFUNKCIJA ĢIMENĒ, ĢIMENE, ĢIMENES DZĪVES CIKLS, SOCIALIZĀCIJA

Lit.: Cheal, 2003; Kingsbury & Scanzoni, 1993

(D) **ģimenes konference** (*family conference*) ir mikrolīmeņa prakses metode sociālajā darbā ar ģimenēm un bērniem, viens no ģimenes sapulces veidiem. △ ir raksturīga ģimenes locekļu un institūciju pārstāvju (piem., sociālais darbinieks, policijas darbinieks, bērnu tiesību aizsardzības pārstāvis) tikšanās, lai pieņemtu kopīgus lēmumus problēmu risināšanai. △ lielākoties tiek lietota sociālajā darbā ģimenēm ar bērniem, un tās vadītājs ir sociālais darbinieks. Lai sociālais darbinieks varētu šo metodi lietot, viņam nepieciešams apgūt △ vadītāju tālākizglītības programmu.

Sk. arī ĢIMENES SAPULCE, SOCIĀLAIS DARBS AR ĢIMENĒM UN BĒRNIEM

Lit.: Harris & White, 2018

(D) **ģimenes konsultēšana** (*family counselling*) ir uz ģimeni kā sistēmu vērsta metode sociālajā darbā, tā iekļauj vismaz trīs konsultāciju veidus – informatīvās, uz personu vērstās un uz palīdzību vērstās konsultācijas. △ mērķis ir sniegt padomus, ieteikumus noteiktu problēmu risināšanai vai mazināšanai. △ kā sociālā darba intervences metodi raksturo skaidri izteiktas robežas (noteikts laiks un satura plānojums), strukturēts process un konkrētas ekspektācijas par lomām, ko pilda sociālais darbinieks un ģimene.

Sk. arī ĢIMENES SISTĒMA, ĢIMEŅCENTRĒTĀ PIEEJA, KONSULTĒŠANA

Lit.: Harris & White, 2018

(D) **ģimenes mediācija** (*family mediation*) ir konfliktu risināšanas un lēmumu pieņemšanas process, kas notiek starp ģimenes locekļiem un kurā iesaistītās puses savstarpēji cenšas rast risinājumu ar neitrālas trešās personas (mediatora) starpniecību. Visbiežāk △ tiek izmantota gadījumos, kad pāra šķiršanās laikā vai pēc šķiršanās partneriem neizdodas vienoties par bērna vajadzību nodrošināšanu un bērna intereses netiek ievērotas. Var tikt izmantota arī tikai pāra savstarpējo attiecību regulēšanā, stabilizēšanā, uzlabošanā. Biežāk risināmie jautājumi △ ir bērna dzīvesvieta, saskarsmes organizēšana, audzināšanas principi, finansiālais nodrošinājums, ģimenes īpašumu sadale.

Sk. arī MEDIĀCIJA

(G) **ģimenes politika** (*family policy*) ir sociālās politikas joma, kas vērsta uz ģimenēm ar bērniem un kuras mērķis ir paaugstināt šo ģimeņu labklājības līmeni. △ ir tieši un specifiski orientēta uz ģimenēm ar nolūku sasniegt konkrētus rezultātus. △ piemīt pārnozaru raksturs, kas daļēji pārklājas arī ar demogrāfijas, nodarbinātības, izglītības, veselības aprūpes, mājokļa politikām. △ katrā valstī ir atšķirīga, ņemot vērā konkrētas valsts vērtības, nacionālo kultūru, sociālos paradumus un tradīcijas. △ loma kļūst nozīmīgāka, jo izteiktāki

kļūst tādi izaicinājumi kā sabiedrības novecošanās, zema dzimstība, darba tirgus internacionalizācija, ģimenes formu dažādība.

Sk. arī ĢIMENE, SOCIĀLĀ POLITIKA

Lit.: O'Reilly, 2009; SAFEGE Baltija, 2018; Thevenon, 2011

(D) **ģimenes sapulce** (*family meeting*) ir sociālā darba mikrolīmeņa prakses metode. △ mērķis ir pārrunāt aktuālās problēmas un pieņemt kopīgus lēmumus, iesaistot ģimenes locekļus un/vai tuviniekus, un/vai profesionāļus. Pastāv dažādi △ veidi (ģimenes konference, ģimenes grupas tikšanās, paplašinātās ģimenes sapulces). Sociālais darbinieks △ organizēšanā lielākoties ir grupas vadītājs, noteikumu ievērošanas uzturētājs u. c., bet šī loma var būt mainīga atkarībā no △ veida. Sākotnēji △ ideja sociālajā darbā ir nākusi no Jaunzēlandes un Dienvidamerikas seno tautu tradīcijām, kad jautājumus, kurus ģimene nespēja pati atrisināt, izskatīja, sanākot kopā gan visai ģimenei un tuviniekiem, gan kopienas garīgajiem līderiem, dziedniekiem.

Sk. arī ĢIMENES KONFERENCE

(C) **ģimenes sistēmu teorija** (*family systems theory*) skaidro ģimeni kā sociālu sistēmu, kuru uztur iekšējie noteikumi, robežas un attiecības, kas ļauj ģimenei saglabāties kā sistēmai arī tad, kad ģimenes locekļi piedzīvo dažādas pārmaiņas. Līdz ar pieņēmumu, ka cilvēks, būdams daļa no ģimenes, vienmēr atrodas ciešā mijiedarbībā ar visu ģimenes sistēmu, paplašinājās arī sociālā darba prakses pieejas, iekļaujot šajā praksē ne tikai darbu ar indivīdu, bet ar visu ģimeni. △ apstiprina, ka pārmaiņas ir iespējamas, strādājot ar ģimenes sistēmu kopumā. △ pamatā ir vairāki principi: a) ģimene ir kaut kas vairāk nekā atsevišķu daļu summa; b) ģimene cenšas balansēt starp pārmaiņām un stabilitāti; c) pārmaiņas viena ģimenes locekļa dzīvē ietekmē pārējos ģimenes locekļus; d) ģimenes locekļu uzvedību vislabāk izskaidro cirkulāras, nevis lineāras cēloņsakarības; e) ģimene iekļaujas plašākās sociālās sistēmās un ietver vairākas apakšsistēmas; f) ģimenes sistēma darbojas pēc pašas izveidotiem noteikumiem. △ laika gaitā ir sazarojusies dažādos modeļos, piem., ģimenes sistēmu teorijas modelis, Bovena ģimenes sistēmu modelis, stratēģiskais modelis, sistēmiski kibernētiskā ģimenes terapija, dekonstrukcijas modelis, transģenerāciju modelis u. c. △ ir viena no pamata teorijām, ko lieto sociālajā darbā ar ģimenēm un bērniem.

Sk. arī ATVĒRTA SISTĒMA, GENOGRAMMA, HOMEOSTĀZE, SLĒGTA SISTĒMA

Lit.: Becvar & Stroh Becvar, 2018

(C) **ģimeņcentrētā pieeja** (*family-based approach, family-centered approach*) ir viena no sociālā darba pieejām mikrolīmeņa praksē. △ visā sociālā darba procesā tiek saglabāts fokuss uz ģimeni kā grupu, ģimenes locekļu mijiedarbību un kopīgu lēmumu pieņemšanu par grūtību mazināšanu, problēmu risināšanu. △ tiek plaši lietota sociālajā darbā ģimenēm ar bērniem, kurās ir multiplas problēmas, ģimenēm, kurās vecākiem ir garīga rakstura vai psihiskās veselības traucējumi, u. c. △ attīstījusies 20. gs. 70. gadu beigās līdzās ģimenes sistēmu teorijai un ģimenes terapijai. △ ietvaros attīstījušās tādas metodes kā ekokarte, genogramma, ģimenes sapulce, ģimenes konference.

Sk. arī BĒRNCENTRĒTĀ PIEEJA, EKOKARTE, GENOGRAMMA, ĢIMENES SAPULCE, ĢIMENES SISTĒMU TEORIJA, UZ PIEAUGUŠO CENTRĒTĀ PIEEJA

Lit.: Hartman & Laird, 1983

h

(P) **halo efekts** (*halo effect*) ir pieņēmums par cilvēku vai grupu, kas veidojies, balstoties uz sākotnējo kopējo iespaidu par tiem. Turpmākā informācija tiek pielāgota sākotnējam iespaidam, tādēļ tam, ko mēs uzzinām vispirms, ir izšķiroša nozīme spriedumos par cilvēku vai grupu. Piemēram, ja sākotnējais iespaids par cilvēku ir bijis pozitīvs, tad arī turpmākā mijiedarbībā tiek meklētas tikai pozitīvas iezīmes, nepamanot negatīvās. △ kavē uztvert subjektu reālās iezīmes, priekšrocības un trūkumus. Galvenokārt △ izpaužas, novērtējot cilvēkus, kuri nav pazīstami vai ar kuriem saziņa notiek reti. Biežākas komunikācijas rezultātā △ mazinās un attieksme kļūst objektīvāka. △ veidošanos veicina: a) laika trūkums; b) informācijas pārbagātība; c) cita cilvēka vai grupas nenozīmīgums vai pastiprināts nozīmīgums; d) uztveres stereotipi par sociālo grupu, pie kuras attiecīgais cilvēks pieder. △ ir sastopams visās dzīves jomās, piem., izglītības sistēmā, ikdienas komunikācijā.

Sk. arī UZTVERE

Lit.: Rasmussen, 2008; Wilkinson & Johnstone, 2016

(N) **halucinācijas** (*hallucinations*) ir maldīgi redzes, dzirdes, taustes, garšas vai ožas tēli, kas var rasties traucētas smadzeņu darbības dēļ un kurus cilvēks pieņem par realitāti. Imperatīvās jeb pavēles halucināciju iespaidā cilvēka rīcība var kļūt bīstama viņam pašam un apkārtējiem (var izraisīt paškaitējumu, uzbrukumu citiem). Halucinācijas var rasties psihisku saslimšanu un dažkārt arī vielu lietošanas rezultātā (alkohola delīrijā, halucinogēnu narkotisko vielu – piem., LSD, DMT, meskalīna – ietekmē). △ nošķir no iztēles, sapņošanas un pseidohalucinācijām.

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018

(F) **Hammurapi likumu krājums** (*Code of Hammurabi, Babylonian Code*) ir viens no pasaulē senākajiem pierakstītajiem administratīvajiem dokumentiem. Likumu krājums jeb kodekss tapis 18. gs. vidū p. m. ē., un tas nosaukts Babilonas valdnieka Hammurapi (1792–1750 p. m. ē.) vārdā. Šis kodekss sastāv no 282 likuma pantiem, kuri ietver arī noteikumus par soda naudas noteikšanu, sodīšanas veidiem un sabiedrības sociālo struktūru un tiesībām. Kaut arī pēc satura △ bija ļoti nežēlīgs un bargs, tajā bija sludināta nevainīguma prezumpcija – cilvēks uzskatāms par nevainīgu tikmēr, kamēr nav pierādīta viņa vaina. Tā mērķis bija panākt taisnīgumu starp dažādām Babilonas sabiedrības šķirām tirdzniecībā, patēriņa preču sadalē un likumpārkāpumu sodīšanā. Šajā kodeksā pirmo reizi ierakstīta atraitņu un bērnu bāreņu aizsardzība, kas tolaik bija augstu vērtējama novitāte.

Lit.: NE

H

(F) **Hartmane Anna** (*Ann Hartman*, 1926–2021) ir ievērojama personība sociālā darba profesijas attīstībā, darbojusies kā praksē, tā izglītībā un zinātnē. Sarakstījusi vairākas grāmatas, tajās galvenā uzmanība veltīta uz ģimeni vērstai sociālā darba praksei. Karjeru sākusi 1959. gadā kā ārpusģimeņu aprūpes sociālā darbiniece ASV Samitas apgabala Bērnu labklājības padomē (*Summit County Child Welfare Board*), fokusējoties uz darbu ar ģimenēm un bērniem, bet vēlāk – uz kopienas garīgās veselības jomu. Bijusi izpilddirektore Dienvidaustrumu Naso konsultatīvajā centrā (*Southeast Nassau Guidance Center*), Enārboras ģimenes centra (*Ann Arbor Center for the Family*) līdzdibinātāja. Paralēli praksei △ intensīvi darbojusies izglītības jomā: bijusi asociētā profesore Fordhemas Universitātes Sociālo pakalpojumu skolā (*Fordham University School of Social Service*), Mičiganas Universitātes Smita koledžas Sociālā darba skolas (*Michigan University Smith College School for Social Work*) rektore. 90. gadu sākumā ieņēmusi augstus amatus Sociālā darba izglītības padomē (*Council on Social Work Education*), Nacionālajā sociālo darbinieku asociācijā un Amerikas Ortopsihiatru asociācijā (*American Orthopsychiatric Association*). △ ir atzīta Amerikas Laulību un ģimenes terapijas asociācijas (*American Association of Marriage and Family Therapy*) supervizore un privileģēta Amerikas Ģimenes terapijas akadēmijas (*American Family Therapy Academy*) locekle. Vairākas augstskolas viņai piešķīrušas goda doktores grādu. Par nozīmīgāko Hartmanes ieguldījumu sociālajā darbā ar ģimeni uzskata ekokartes un genogrammas izstrādi (ar šo tehniku palīdzību sociālais darbinieks attēlo sociālās un ģimenes attiecības), liela nozīme ir arī ekoloģiskā sociālā darba jēdziena ieviešanai klīniskā darba praksē ar fokusu uz indivīdu

un viņa sociālo tīklojumu; šo pieeju var raksturot kā vidusceļu starp individuālo sociālo darbu un politisko sociālo darbu.

Sk. arī EKOKARTE, EKOLOĢISKAIS SOCIĀLAIS DARBS, GENOGRAMMA, POLITISKAIS SOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLAIS DARBS AR ĢIMENĒM UN BĒRNIEM

Lit.: Riessman & Staller, 2016; Steyaert, 2010

(S) **hegemonija** (*hegemony*) ir kādas sabiedrības daļas noteicoša ietekme un dominance politikā, ekonomikā vai kultūrā. △ veido atbilstošu sabiedrības struktūru, kas veicina vienas grupas pārsvaru un nevienlīdzību sabiedrībā.

Sk. arī NEVIENLĪDZĪBA, VARA

Lit.: Barker, 2014

(I) **heteronormativitāte** (*heteronormativity*) ir jēdziens, kas raksturo dominējošo sociālo normu sistēmu, kas balstās pieņēmumā, ka cilvēki ir heteroseksuāli un izjūt seksuālu, romantisku tieksmi veidot attiecības ar pretējā dzimuma pārstāvi. △ balstās fundamentālā pārliecībā, ka visi cilvēki ir dalāmi divās dzimumu grupās – vīriešos un sievietēs.

Sk. arī BISEKSUALITĀTE, HETEROSEKSUALITĀTE, HOMOSEKSUALITĀTE, SEKSISMS, SEKSUĀLĀ IDENTITĀTE, TRANSPERSONA

Lit.: van der Toorn, 2020

(J, I) **heteroseksisms** (*heterosexism*) ir termins, kas apzīmē tādu vērtību, attieksmju un uzskatu kopumu, kas kategoriski noliedz jebkāda veida neheteroseksuālu uzvedību, identitāti, attiecības vai kopienas. △ heteroseksualitāti uzsver kā dabisku un vienīgo pieņemamo seksuālās uzvedības formu.

Sk. arī HETERONORMATIVITĀTE, HETEROSEKSUALITĀTE, HOMOFOBIJA, SEKSISMS

Lit.: Herek, 2004

(I) **heteroseksualitāte** (*heterosexuality*) ir tieksme veidot seksuālas attiecības ar pretēja dzimuma indivīdiem.

Sk. arī BISEKSUALITĀTE, HETEROSEKSISMS, HOMOSEKSUALITĀTE

(S) **hierarhija** (*hierarchy*) ir organizēta struktūra, kurā starp to veidojošiem elementiem pastāv dažādas pakļautības pakāpes. Piemēram, △ ir amatu vai dienesta pakāpju savstarpējās padotības kārtība no zemākā ranga līdz augstākajam. △ parasti tiek ievēroti subordinācijas kritēriji, kad katrs nākamais

elements ir pakārtots augstāk stāvošajam elementam. Piemēram, organizatoriskā kontekstā △ nosaka pārvaldības ķēdi un ļauj sadalīt uzdevumus un atbildību starp tās locekļiem. Sabiedrībā organizācijas var būt strukturētas egalitāri (vienlīdzīgi) vai hierarhiski. Piemēram, tādas organizācijas kā baznīca, armija, policija vai korporācijas ir hierarhiski strukturētas. Sociālajā darbā jēdzienu △ lieto divās nozīmēs: a) aprakstot organizācijas pārvaldes modeli vai organizācijas vadības struktūru; b) analizējot klienta vajadzību △.

Sk. arī EGALITĀRISMS, NEVIENLĪDZĪBA

Lit.: Reisch & Jani, 2012; Rio & Smedal, 2008

(H) **higiēnas pakalpojums** (*hygiene service**) ir dažāda veida pakalpojumi, kas vērsti uz cilvēka ķermeņa fiziskās kopšanas procedūru saņemšanu, kā arī nodrošina veļas mazgāšanas un žāvēšanas iespējas. △ var tikt organizēts dažādos veidos – mobilās brigādes vai cita pakalpojuma ietvaros (piem., patversme, krīzes centrs), vai kā atsevišķi △ centri. Latvijā △ pakalpojumu var saņemt cilvēki, kuriem, piem., sadzīves apstākļu vai nepietiekamu prasmju dēļ nav iespējams nodrošināt savu vai ģimenes locekļu personisko higiēnu. △ var būt valsts, nevalstiskās organizācijas vai pašvaldības finansēts un organizēts pakalpojums. Ārvalstu sociālā darba praksē △ tiek sniegts higiēnas centros (*centre of hygiene and health, personal hygiene centre*), kuriem ir plašākas funkcijas, piem., īslaicīgas emocionālās relaksācijas iespējas, ekoloģiski sakārtotas vides veicināšanas programmu īstenošana, veselīga dzīvesveida popularizēšana, infekciju kontroles un preventīvo pasākumu ieviešana, iedzīvotāju izglītošana u. c.

Sk. arī SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

(R) **hinduisms** (*hinduism*) ir nacionālā reliģija Indijā, izplatīta arī ārpus valsts robežām (trešā lielākā reliģija pēc kristietības un islāma). △ raksturīga liela virzienu daudzveidība, kurus vieno svēto tekstu Vēdu autoritātes atzīšana un ticība daudziem dieviem un dievībām. Viens no △ nozīmīgākajiem jēdzieniem ir "dharma" – mūžīgais morāles likums, cilvēka pareizas dzīves principi un pienākumi, kuru ievērošana tieši ietekmē cilvēka turpmāko likteni jeb karmu, jo cilvēks ir pakļauts cēloņu un seku mijiedarbībai. △ piekritēji tic cilvēka pārdzimšanai. Sasniegumi, sabiedriskais stāvoklis, ciešanas un prieks saistīti ar paša cilvēka rīcību šajā vai iepriekšējās dzīvēs. △ nozīmīgi ir nevardarbības un iecietības principi. △ pauž uzskatu, ka pasaulē viss ir daļa no visaptveroša augstākā gara, tāpēc pret visiem cilvēkiem ir jāizturas ar cieņu un jāaizsargā.

Sk. arī RELIĢIJA

Lit.: Hiršs un Hirša, 2008; Thomas, 2010

(C) **holistiskā pieeja** (*holistic approach, holistic perspective*) ir lietu, parādību, notikumu tvērums kopumā, vienotā veselumā. △ tiek uzsvērta cilvēka dzīves fizisko, sociālo, psiholoģisko un garīgo faktoru savstarpējā mijiedarbība, ņemot vērā viņa pagātnes, tagadnes un nākotnes kontekstu. Sociālajā darbā △ ir pamatā ekosistēmiskajai, psihosociālajai, biopsihosociālajai pieejai, ievērojot visu dzīves aspektu kopsakaru. Sociālā darba praksē △ tiek integrēta, izvērtējot klienta situāciju, identificējot problēmas, nosakot vajadzību līmeni, attiecīgi piešķirot sociālos pakalpojumus un sniedzot individuālo atbalstu, un tādējādi īstenojot personcentrēto pieeju.

Sk. arī BIOPSIHOSOCIĀLĀ PIEEJA, EKOSISTĒMISKĀ PIEEJA, PERSONCENTRĒTĀ PIEEJA, PERSONĪBA, PSIHOSOCIĀLĀ PIEEJA

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018

(C) **homeostāze** (*homeostasis*) ir sistēmas tendence pretoties pārmaiņām un saglabāt stabilitāti. △ ir process, kurā sistēma atgūst līdzsvaru un ir noturīga pret izmaiņām. Sistēmas apdraudējuma gadījumos △ izpaužas kā spēja adaptēties, atjaunot resursus un iepriekšējo stabilitāti. △ ir raksturīga visām sistēmām, un šī spēja ir ļoti svarīga – tas ir nosacījums veiksmīgai sistēmas funkcionēšanai.

Sk. arī SISTĒMAS PRINCIPI

Lit.: Langer & Lietz, 2015

(J) **homofobija** (*homophobia*) ir negatīva, pat naidīga attieksme gan pret homoseksuālu orientāciju, gan arī pret homoseksualitāti atbalstošiem pasākumiem, piem., pret praida pasākumiem. △ izpaužas dažādos, savstarpēji saistītos veidos: 1) △, kas iesakņojusies ekonomiskās, politiskās, izglītības, reliģiskās, sociālās labklājības jomās, kā arī ģimenēs slēpta vai atklāti pausta negatīva attieksme pret homoseksualitāti; 2) individuāla △, kad persona atklāti izrāda naidīgumu, smagākos gadījumos tiek lietota emocionāla, fiziska vai seksuāla vardarbība; 3) internalizēta △ – nepatika, kauns vai nicinājums attiecībā pret savu homoseksuālo orientāciju.

Sk. arī HETEROSEKSISMS

Lit.: Barker, 2014; Judge, 2017

(I) **homoseksualitāte** (*homosexuality*) ir dzimumtieksme pret sava dzimuma indivīdu. Lai arī △ ir pastāvējusi kopš seniem laikiem, sabiedrības attieksme pret to ir bijusi mainīga.

Sk. arī BISEKSUALITĀTE, HOMOFOBIJA

Lit.: Fish, 2012; Petrocelli, 2012

(N) **hospiss** (*hospice*) ir ilgtermiņa, dienas vai īstermiņa aprūpe termināliem slimniekiem, kas var notikt cilvēka dzīvesvietā (*hospice at home, night hospice)* vai noteikta tipa institūcijā. △ pamatā ir holistiska pieeja darbā ar mirstošiem cilvēkiem, un tā kombinē medicīniska rakstura intervenci sāpju un citu simptomu mazināšanai ar rūpēm par pacienta emocionālo un psiholoģisko labsajūtu. △ aprūpe tiek uzsākta, ja pacientam diagnosticēta nedziedināma slimība, kurai iespējama vien paliatīva ārstēšana.

Sk. arī PALIATĪVĀ APRŪPE, SOCIĀLAIS DARBS PALIATĪVAJĀ APRŪPĒ, TERMINĀLS SLIMNIEKS

Lit.: Pierson & Thomas, 2010

(J) **hroniska vientulība** (*chronic loneliness*) ir negatīvs psihoemocionāls stāvoklis, ko izraisa ilgstoši neapmierinātas sociālās vajadzības un emocionāli nozīmīgu sociālo saikņu trūkums. △ izpaužas kā pastāvīgas un atkārtotas nepatīkamas sajūtas. △ ir aktuāla problēma sociālajā darbā ar dažādām mērķa grupām (piem., senioriem, bēgļiem, teritoriāli marginalizētiem iedzīvotājiem). Hronisku vientulību var veicināt apgrūtināta adaptēšanās jaunos apstākļos (piem., pārcelšanās uz ilgtermiņa aprūpes institūciju). Sociālajam darbiniekam katrs △ gadījums ir jāizvērtē saskaņā ar konkrēta cilvēka individuālām vajadzībām pēc sociālajiem kontaktiem un atbalsta.

Sk. arī GERONTOLOĢISKAIS SOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLĀ IZOLĀCIJA, VIENTULĪBA

Lit.: NASEM, 2020; Raypole, 2019

(N) **hronisku sāpju kontrole** (*chronic pain management*) ir ilgstošu sāpju (vairāk nekā 3–6 mēnešus) kontroles un ārstēšanas process, kas saistīts ar pamata slimības simptomātiku, piem., artrīts, nervu bojājumi, mugurkaula problēmas, migrēna. Izvērtējot fizisko sāpju cēloņus, nepieciešams noskaidrot arī cilvēka dzīvi ietekmējošos emocionālos un sociālos faktorus. △ var ietilpt cilvēka psihiskās veselības stāvokļa novērošana, relaksācijas un fiziskās terapijas nodrošināšana, medikamentu lietošana, dzīves stila izvērtēšana un nepieciešamo pārmaiņu veikšana. △ var tikt izmantotas dažādas metodes, piem., elpošanas vingrinājumi, stresa mazināšanas tehnikas, sāpju līmeņa ikdienas monitorēšanas skala, atbalsta grupas u. c.

Lit.: Yass, 2015

(G) **humānā palīdzība** (*humanitarian aid*) ir dažāda veida palīdzība (finansējums, preces, pakalpojumi, tehniska palīdzība) cilvēkiem krīzes situācijās, kas radušās pēc dabas katastrofām vai cilvēku radītiem konfliktiem. ES

pastāv trīs △ instrumenti: ārkārtas palīdzība, pārtikas atbalsts, kā arī palīdzība bēgļiem un pārvietotām personām. Šos instrumentus koordinē Eiropas Komisijas Civilās aizsardzības un humānās palīdzības operāciju ģenerāldirektorāts (ECHO). Globālā līmenī △ sniegšanu nodrošina ANO Humanitāro lietu koordinācijas birojs, kā arī nevalstiskās organizācijas, piem., Starptautiskais Sarkanais Krusts.

Sk. arī BRĪVPRĀTĪGAIS DARBS, LABDARĪBA

Lit.: Rysaback-Smith, 2016

(C) **humānisms** (*humanism*) ir plašs filozofisko uzskatu kopums, kura pamatā ir pārliecība, ka primārā vērtība ir cilvēka cieņai un interesēm. Plašākā nozīmē △ pievēršas ticībai cilvēka dabas potenciālam un ietver diskusiju par vērtībām un ētiskajām normām, par to, kā cilvēkam būtu jādzīvo vai jārīkojas. △ akcentē līdztiesības, taisnīguma un cilvēku savstarpējās cieņas principus. Modernā humānisma pamata pieņēmumi: a) △ ir ētisks; b) △ ir racionāls; c) △ atbalsta demokrātiju un cilvēktiesības; d) △ iestājas par cilvēku personisko brīvību apvienojumā ar sociālo atbildību; e) △ ir atbildes reakcija dogmatiskai ticībai; f) △ augstu novērtē mākslinieciskо radošumu un iztēli; g) △ ir dzīves nostāja, kurā cilvēks tiecas pēc maksimāla dzīves piepildījuma.

Sk. arī HUMĀNISTISKĀ PIEEJA

Lit.: ADHI, 2002; Pinn, 2021

(C) **humānistiskā pieeja** (*humanistic approach*) ir psiholoģijā un sociālajā darbā attīstījusies pieeja, kura primāri uzsver indivīda kā neatkārtojamas un unikālas personības vērtību. △ pārstāvji uzskata, ka cilvēkam no dabas ir doti visi priekšnoteikumi, lai pilnībā īstenotu savu spēju potenciālu. △ izmanto humanitārajās un sociālajās zinātnēs, piem., sociālajā darbā, pedagoģijā, psiholoģijā. Pedagoģijā un izglītības zinātnēs △ nozīmē mācību satura un tā īstenošanas procesa individualizāciju un pielāgošanu cilvēka vajadzībām. Sociālajā darbā šī pieeja kļūst izteikti nozīmīga līdz ar amerikāņu psihologa Karla Rodžersa (*Carl Rogers*) idejām – atbalstošā vidē cilvēki iegūst izpratni par sevi, savām emocijām un jūtām, tādējādi iegūstot pamatu pašattīstībai. Sociālajā darbā △, līdzīgi kā spēka perspektīva un spēcināšanas pieeja, akcentē cilvēku iedrošināšanu, atbrīvošanu no apspiedošiem nosacījumiem, stiprinot cilvēku rīcībspēju, mazāk fokusējoties uz problēmām.

Sk. arī HUMĀNISMS, PERSONCENTRĒTĀ PIEEJA

Lit.: Payne, 2021a, 2021b

I

(A) **IASSW**, sk. **Starptautiskā Sociālā darba skolu asociācija**

(A) **ICSW**, sk. **Starptautiskā Sociālās labklājības padome**

(P) **idealizācija** (*idealisation*) ir jēdziens psiholoģijā, kas apzīmē vienu no psihes aizsardzības mehānismiem, kam ir raksturīga paaugstinātu, pārspīlēti pozitīvu īpašību, spēju, prasmju, vērtību piedēvēšana kādam cilvēkam, grupai vai sev. Līdzīgi kā citi psihes aizsardzības mehānismi, arī △ ir dabīgs psihes darbības nodrošināšanas elements. Autoritāšu △ procesā cilvēks var neapzināti internalizēt idealizētās īpašības un vērtības. △ kā viens no primārajiem, nenobriedušajiem psihes aizsardzības mehānismiem visspilgtāk izpaužas narcistiskos personības traucējumos, narcistiskās personības organizācijas raksturā. △ ir cieši saistīta ar citu psihes aizsardzības mehānismu – devalvāciju. Sociālajā darbā, īpaši sadarbības sākumā, nereti ir situācijas, kad klients no sociālā darbinieka sagaida kaut ko vairāk, idealizē sociālā darbinieka iespējas palīdzēt, pārāk paļaujas, bet pēc laika viļas.

Sk. arī PSIHES AIZSARDZĪBAS MEHĀNISMI

Lit.: McWilliams, 2011

(P) **identifikācija** (*identification*) ir jēdziens psiholoģijā, kas apzīmē vienu no psihes aizsardzības mehānismiem, kam raksturīga psiholoģiska saplūšana un projicēto īpašību pārņemšana. Piemēram, pusaudžu vecumā pusaudzis sāk ģērbties, runāt, uzvesties, lietot "mēs" formu, uzsverot līdzību ar kādu autoritāti vai grupu. △ ir saistīta arī ar tādiem psihes aizsardzības mehānismiem kā idealizācija un internalizācija.

Sk. arī PROJEKTĪVĀ IDENTIFIKĀCIJA, PSIHES AIZSARDZĪBAS MEHĀNISMI

(D) **identifikācijas aproce** (*identification bracelet*) ir aproce ar nēsātāja vārdu, uzvārdu, dzimšanas datiem, adresi, tuvinieku tālruņa numuru vai citu atbilstošu informāciju. △ drošības nolūkos iesaka nēsāt maziem bērniem (piem.,

publiskos pasākumos, lielveikala apmeklējumā vai ceļojumā) un cilvēkiem ar demenci, jo viņi var apmaldīties, apjukt un neatcerēties vai nevarēt pateikt, kas viņi ir un kur dzīvo. △ iesaka nēsāt arī cilvēkiem ar nopietniem veselības traucējumiem (piem., astmu, epilepsiju, diabētu, smagām alerģijām), kuriem samaņas zaudēšanas gadījumā iespējams sniegt neatliekamo palīdzību atbilstoši diagnozei. △ izmanto arī slimnīcās, lai uzlabotu pacientu drošību, samazinot ar veselības aprūpi saistītās kļūdas un nevēlamas sekas pacientiem (piem., ja slimnīcas nodaļā ir divi pacienti ar vienādu vārdu un uzvārdu, pastāv risks veikt medicīniskas manipulācijas tam pacientam, kuram tās nav paredzētas).

(P) **identitātes krīze** (*identity crisis*) ir psiholoģijā izmantots jēdziens, kas raksturo cilvēka identitātes attīstības grūtības kādā no dzīves posmiem. Visbiežāk △ ir saistīta ar pusaudža vecumposma pārmaiņām, bet tā var parādīties arī citos vecumposmos. △ ir neatņemams identitātes veidošanās nosacījums. Saasinoties △, var novērot pašapziņas trūkumu, nenoteiktību, nedrošību, bailes no nākotnes un pat depresijas simptomus. Erika Eriksona (*Erik Erikson*) psihosociālās attīstības teorijā △ tiek saistīta ar pusaudžu vecumposmu, kad cilvēks pirmo reizi savā dzīvē nostājas patstāvīgas izvēles priekšā. Pusaudžiem △ ir saistīta ar: a) profesijas izvēli; b) pašnoteikšanos; c) seksualitāti un seksuālo orientāciju; d) piederību pie grupām. Pieaugušajiem △ var būt saistīta ar attiecību veidošanu, dzīves mērķiem un dzīves jēgu. △ parasti nav visaptveroša, tā var būt saistīta ar kādu identitātes daļu, piem., dzimuma, grupas piederības, statusa identitāti.

Sk. arī DZIMUMIDENTITĀTE, PROFESIONĀLĀ IDENTITĀTE

Lit.: Eriksons, 1998

(C) **ideoloģija** (*ideology*) ir uzskatu un ideju sistēma, kas atspoguļo cilvēka vai sociālas grupas vērtības, politisko pārliecību, morāles principus un priekšstatus par cilvēci un sabiedrību. 18. un 19. gs. mijā jēdzienu apritē ieviesa franču filozofs Antuāns Destits de Trasī (*Antoine Destutt de Tracy*), viņš ar šo jēdzienu saprata mācību par ideju rašanos un attīstību. Jēdziena izpratne lielā mērā balstīta uz Kārļa Marksa (*Karl Marx*) darbiem. K. Markss attīstīja teoriju par šķiru cīņu kā vēstures virzītājspēku un uzskatīja, ka ikvienā laikmetā valdošā △ pauž valdošās šķiras idejas, kuras tiek uzspiestas pārējai sabiedrībai. Dažkārt jēdzienu △ izmanto, lai apzīmētu ideju kopumu, kas uzsver kādas grupas nozīmi salīdzinājumā ar citu grupu (piem., komunisti, nacionālšovinisti), vai arī tas tiek šauri attiecināts uz politisko △ kā politisko ideju kopumu (piem., liberālisma, konservatīvisma △).

Sk. arī VARA

Lit.: Barker, 2014; Dijk, 2000; Harris & White, 2018

(D) **iedrošināšana** (*encouragement*) vispārīgā nozīmē ir veids, kā indivīdi komunikācijas procesā cits citam izsaka vai izrāda atbalstu. △ ir apliecinājuma izpaušana ar valodas vai citu izteiksmes līdzekļu palīdzību, lai stiprinātu neatlaidību, drosmi, pārliecību vai cerību cilvēkā, apzinoties iespējamās situācijas izmaiņas vai potenciālu. Piemēram, ģimenes sistēmā △ tiek uzskatīta kā process, caur kuru vecāki nodrošina atbalstu saviem bērniem. Psiholoģijā △ joprojām tiek pētīta, saistot to ar sociālā atbalsta un pašpietiekamības jēdzieniem. Lai △ būtu veiksmīga, ir nepieciešami vairāki priekšnosacījumi: a) pozitīva sevis uztvere; b) pozitīva citu uztvere; c) atvērtība pieredzei; d) piederības apzināšanās. Sociālajā darbā △ mērķis ir atbalstīt indivīdu, lai: a) veicinātu iekšējo resursu attīstību, kā arī apņēmību (drosmi) konstruktīvai darbībai; b) spētu izdarīt izvēles un pieņemt lēmumus; c) attīstītu pozitīvu domāšanu un sevis uztveri; d) veidotu un attīstītu pašpalīdzības prasmes. Sociālā darba mikropraksē, izmantojot spēka perspektīvu, △ funkcionē kā viens no lemtspējas elementiem darbā ar dažādām mērķa grupām, lai spēcinātu klientu pieņemt lēmumus un piedalīties problēmas risināšanā. △ mērķis ir nevis mainīt cilvēka uzvedību, bet stiprināt viņa motivāciju, apņēmību, prasmi rīkoties un risināt savas problēmas.

Sk. arī SPĒCINĀŠANAS PIEEJA, SPĒKA PERSPEKTĪVA

Lit.: Wong, 2015

(N) **iegūtais imūndeficīta sindroms, AIDS** (*Acquired Immunodeficiency Syndrome*, AIDS) ir infekcijas slimība, kuru izraisa cilvēka imūndeficīta vīruss (HIV, *Human Immunodeficiency Virus*). No inficēšanās brīža līdz pirmajiem △ simptomiem paiet aptuveni 8–12 gadi, bet var paiet arī tikai daži mēneši vai pāris gadu – tas ir atkarīgs no cilvēka organisma aizsargspējām, vīrusu daudzuma organismā, vīrusa tipa un cilvēka ģenētiskajām īpatnībām. Slimība neatgriezeniski iznīcina cilvēka imūnsistēmu. Novājināto organisma aizsargspēju dēļ attīstās dažādas slimības, parasti kompleksas (ļaundabīgie audzēji, tuberkuloze, dažādas infekciju slimības), kuras kļūst par cilvēka nāves iemeslu. Joprojām nav vakcīnas efektīvai HIV infekcijas profilaksei, ne arī zāļu tās izārstēšanai. Tomēr, laikus uzsākot antiretrovirālo terapiju (ART), ir iespējams aizkavēt AIDS stadijas iestāšanos un ievērojami pagarināt laika periodu, kad cilvēks ir praktiski vesels.

(O) **iekļaujoša izglītība** (*inclusive education*) ir tāds izglītības modelis, kurā tiek nodrošinātas vienādas izglītības iespējas visiem atbilstoši cilvēka individuālajām spējām, vajadzībām, vecumam, psihiskās un fiziskās veselības stāvoklim. △ palielina ikviena izglītojamā līdzdalības iespējas izglītības procesā, kā arī mazina izslēgšanas iespējas, diskrimināciju un barjeras izglītības

pieejamībai. △ balstās koncepcijā par sociālo taisnīgumu un cilvēktiesībām. Piemēram, bērni ar dažādām mācīšanās vajadzībām mācās kopā savas apkaimes skolā, nevis bērni ar speciālajām vajadzībām ir nodalīti atsevišķās klasēs vai speciālās izglītības iestādēs. △ ieviešanas procesā vērojamas dažādas grūtības, par kurām diskutē izglītības zinātnieki un praktiķi. Piemēram, kritiķi uzskata, ka šādā veidā bērni ar speciālajām vajadzībām var nesaņemt pietiekamu atbalstu un viņu sekmju līmenis var kristies.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, SOCIĀLĀ IEKĻAUŠANA

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018

(J) **ielas bērns** (*street child*) ir bērns, kuram iela (plašā nozīmē arī avārijas stāvoklī esošas būves, pagrabi, pamestas dzīvojamās, saimniecības ēkas vai automašīnas, stacijas, metro, parki) kļuvusi par dzīvesvietu un iztikas ieguves vietu. Šī dzīvesvieta nav pienācīgi aizsargāta, un to nepārrauga atbildīgi pieaugušie. △ ir gan "ielas bērni", kuriem nav citas mājvietas, gan "bērni uz ielas", kuriem iela ir galvenā uzturēšanās vieta dienas laikā, dažkārt arī naktī, bet biežāk viņi atgriežas pārnakšņot savās mājās, kur dzīvo vecāki vai personas, kas atbildīgi par viņu aprūpi. Starp abām △ grupām nav skaidri izteiktu atšķirību. Ielas bērnus raksturo vairākas pazīmes: 1) viņiem ir kāda pastāvīga uzturēšanās vieta vai nodarbošanās uz ielas; 2) viņi veido savu sociālo grupu, kurā bērni cits citu atbalsta un palīdz izdzīvot; 3) viņi neapmeklē vai bieži kavē skolu, bet reti nonāk valsts vai pašvaldību institūciju redzeslokā.

Sk. arī BEZPAJUMTNIECĪBA, IELU SOCIĀLAIS DARBS, SASNIEGŠANAS DARBS

Lit.: AC Konsultācijas, 2007

(G, S) **ielas līmeņa birokrātija** (*street-level bureaucracy*) ir socioloģijas teorija, kas izskaidro grūtības, ar kādām sastopas darbinieki (tostarp sociālie darbinieki), un raksturo veidus, kā tiek pārvarētas pretrunas starp vajadzību pēc individuāliem risinājumiem pakalpojumu sniegšanā un standartizētiem politiskajiem un administratīvajiem nosacījumiem, kas darbiniekiem jāievēro. Amerikāņu sociologs Maikls Lipskis (*Michael Lipsky*) analizē dilemmas, kuras savā ikdienas darbā jāpārvar darbiniekiem, sniedzot labklājības, izglītības u. tml. pakalpojumus. Teorijas pamatā ir priekšstats, ka sabiedriskie pakalpojumi ir "labklājības ogļraktuves", kur tiek veikts "smagais, netīrais un bīstamais valsts darbs". △ veido valsts dienestu, iestāžu, aģentūru darbinieki, kuri ikdienā veic tiešo darbu ar klientiem, strādā ar milzīgu lietu skaitu, nepietiekamiem resursiem, neskaidri formulētiem programmu mērķiem. Sociālajā darbā galvenā dilemma ir starp cilvēka vajadzībām atbilstoša pakalpojuma sniegšanu un standartizētu, neelastīgu darba organizācijas sistēmu, kas liedz īstenot individualizētu palīdzību. Darbinieki ir spiesti normēt resursus, pārbaudīt

pakalpojuma saņēmēja atbilstību un īstenot sistēmas noteiktu rutīnu ikdienas darbā. Reizēm šādas stratēģijas ļauj sniegt pietiekamu atbalstu pakalpojuma saņēmējam, bet var arī liegt cilvēka vajadzībām atbilstoša pakalpojuma sniegšanu.

Sk. arī BIROKRATIZĀCIJA, BIROKRATIZĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLĀ ADMINISTRĒŠANA

Lit.: Cooper et al., 2015; Lipsky, 2010

(A) **ielu sociālais darbs** (*street work, outreach social work*) ir viena no sociālā darba jomām – darbs ar grūti sasniedzamiem indivīdiem un grupām: 1) kuras neuztur kontaktus ar formālām atbalsta sistēmām; 2) kurām bieži nav noteiktas dzīvesvietas; 3) kuru vienīgā atbalsta sistēma nereti ir tikai ielas vide; 4) kur pastāv augsti apdraudējuma riski (vardarbība, nosalšana, pārtikas trūkums); 5) kur pastāv augsti sociālās funkcionēšanas traucējumu riski (vājas saites ar izglītības, veselības un nodarbinātības jomām, atkarības, sociālā atstumtība). △ tiek veikts mērķa grupas vidē, īpašās pulcēšanās vietās, piem., klubos, parkos. Tipiskas △ mērķa grupas ir ielu bērni, jaunieši un pieaugušie ar multiplām, specifiskām problēmām. △ veikšanai ar katru no minētajām grupām ir nepieciešamas specifiskas zināšanas un prasmes. △ efektivitāti ietekmē dažādu speciālistu sadarbība un pakalpojumu pēctecība. △ tiek izmantotas daudzveidīgas sociālā darba formas (mobilā vienība, informatīvo kampaņu organizēšana u. c.) un metodes (klientu mērķgrupas meklēšana, kontakta veidošana un vajadzību noskaidrošana, resursu nogādāšana vai resursu punktu nodrošināšana).

Sk. arī BEZPAJUMTNIECĪBA, SASNIEGŠANAS DARBS

Lit.: Barker, 2014; Kloppenburg & Hendriks, 2010; Ozere, 2019; Szeintuch, 2015

(P) **iemācītā bezpalīdzība** (*learned helplessness*) ir psiholoģisks stāvoklis, kad cilvēks vai cilvēku grupa nerīkojas atbilstoši savām interesēm vai vajadzībām, jo netic iespējai ietekmēt, kontrolēt vai mainīt notiekošo. △ izpaužas kā bailes un izvairīšanās no darbības. △ ietekmē personības emocionālo, motivācijas un kognitīvo sfēru. Visbiežāk △ veidojas audzināšanas un sociālās mācīšanās rezultātā, tās veidošanās iespējama arī pieaugušā vecumposmā, piem., atrodoties destruktīvās partnerattiecībās. Iemācītās bezpalīdzības teorijas autors Martins Seligmans (*Martin Seligman*) ir secinājis: ja cilvēks piedzīvo reakciju vai sekas, kuras nespēj saistīt ar savu darbību, tad viņš iemācās, ka rīcība un sekas nav savstarpēji saistītas. Šādai pieredzei regulāri atkārtojoties, var veidoties △ un cilvēks sāk uzskatīt, ka pozitīvas pārmaiņas ir vai nu tikai laimīga notikumu sakritība, vai arī citu cilvēku rīcības rezultāts.

Lit.: Abramson et al., 1980; Heitkamp, 2019; Valås, 2001

(L) **ienākumu sadale** (*income distribution*) ir naudas un citu finanšu resursu dalījums starp indivīdiem un ģimenēm tautsaimniecībā. Ekonomisti iesaka pievērst uzmanību arī ienākumu funkcionālajam avotam un izlietojumam (kapitāls, nekustamais īpašums, darbs). △ ir primārais indikators dažādu sociāli demogrāfisko grupu (piem., imigrantu, vecāka gadagājuma cilvēku, viena vecāka ģimeņu, daudzbērnu ģimeņu) ekonomiskajai labklājībai. Ienākumu sadales mērījumi parāda ienākumu nevienlīdzību starp dažādām sabiedrības grupām.

Sk. arī NEVIENLĪDZĪBA

Lit.: Barker, 2014

(D) **ieraksti sociālajā darbā** (*records in social work*) ir ar sociālā darba procesu saistītās informācijas atspoguļojums profesionālās darbības nodrošināšanai. △ digitālā vai papīra formātā veic sociālais darbinieks. △ var būt saistīti gan ar institucionālām vajadzībām, tostarp formālām prasībām, gan sociālā darbinieka profesionālajām vajadzībām. △ ietver dažādus ierakstus, tostarp: a) formālo dokumentāciju; b) sociālā darbinieka pierakstus; c) pierakstus, kas rodas noteiktu metožu lietojuma rezultātā; d) ierakstus datubāzēs. Sociālā darbinieka rakstības stils, atspoguļotās informācijas plašums ir atkarīgs no △ veida un mērķa. Veicot △, jāievēro profesionālā ētika gan informācijas atspoguļošanā, gan arī tās apritē un glabāšanā. Lai akurāti veiktu pierakstus, sociālajam darbiniekam ir nozīmīgas tādas īpašības un prasmes kā analītiskā un kritiskā domāšana, spēja identificēt faktus, informāciju, attieksmes un interpretācijas, kā arī rakstīto informāciju pasniegt korekti un atbilstoši △ mērķim.

Sk. arī DOKUMENTĀCIJA, KLIENTA LIETA, SOCIĀLĀ DARBINIEKA PIERAKSTI, VEIDLAPAS

(S) **ierastības atkarība**, sk. **takas atkarība**

(C) **ierobežotās racionalitātes teorija** (*bounded rationality theory*) ir teorētisks skaidrojums tam, kā cilvēki pieņem lēmumus ierobežotu kognitīvo, informācijas un laika resursu apstākļos. △ radās kā reakcija uz racionālisma teorijām, kas uzsver, ka cilvēki ir racionālas būtnes, kuras, pieņemot lēmumu par problēmas optimālāko risinājumu, izmanto visu savā rīcībā esošo informāciju. Ierobežotu resursu pieejamības apstākļos lēmumu pieņemšanas loģika ir atbilstoša iespējām. Īpaši svarīga šī teorija ir sociāli ievainojamo grupu interešu aizsardzībā, jo sociālajam darbiniekam jānovērtē konkrētam klientam, grupai, organizācijai pieejamā informācija un citi resursi, ko ierobežo subjektīvi un objektīvi faktori. △ apstiprina, ka cilvēki izmanto vispārīgu un

vienkāršotu pieeju problēmu risināšanai, neapzināti izvairoties vai apzināti necenšoties veikt sarežģītāku situācijas analīzi.

Sk. arī RACIONĀLĀS IZVĒLES TEORIJA

Lit.: Simon, 1995

(G, S) **iesaistītās puses** (*stakeholders*) ir indivīdi, grupas vai organizācijas, kas tieši vai netieši ir ieinteresēti vai iesaistīti kāda procesa norisē, lēmuma pieņemšanā un īstenošanā. Visbiežāk △ nav tiešie projekta, pasākuma, procesa veicēji, vadītāji. △ var būt institūcijas, organizācijas vai indivīdi (piem., privāti uzņēmēji, valsts un pašvaldības iestāžu pārstāvji, NVO, klientu mērķgrupas pārstāvji). Termins △ dažkārt tiek tulkots arī kā "ieinteresētās puses". Sociālajā darbā par △ tiek uzskatīti ne tikai profesionāļi, citu nozaru speciālisti vai politikas veidotāji, bet arī pakalpojuma saņēmēji un citi, kurus skar konkrētais jautājums, ideja, lēmums vai process.

Sk. arī SADARBĪBA, STARPINSTITUCIONĀLA SADARBĪBA

Lit.: Harris & White, 2018; Stepčenko, 2019

(A) **IFSW**, sk. **Starptautiskā Sociālo darbinieku federācija**

(J) **ilgstošais bezdarbnieks** (*long-term unemployed*) ir cilvēks, kurš ir bez darba 12 mēnešus un ilgāk, aktīvi meklē darbu un tā atrašanas gadījumā ir gatavs sākt strādāt tuvāko divu nedēļu laikā. Ilgstošs bezdarbs postoši ietekmē gan pašu △, gan sabiedrību. Negatīvās sekas indivīdam var būt dažādas, piem., būtiska psiholoģiskās un sociālās labklājības pazemināšanās, ko rada sociālo kontaktu mazināšanās, piederības izjūtas, kolektīvu mērķu, rūpju un sadarbības trūkums, profesionālas identitātes pakāpenisks zudums, kā arī noteiktas laika struktūras zudums. Bezdarba sociāli psiholoģiskās sekas var iestāties jau pēc sešiem bezdarba mēnešiem, piem., samazinās personiskie un ģimenes kopējie ienākumi, pasliktinās savstarpējās attiecības un pazemināsies pašvērtējums. △ biežāk samierinās ar zemāk atalgotu vai mazāk interesantu darbu un zaudē cerības izveidot veiksmīgu karjeru.

Sk. arī BEZDARBS

Lit.: Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums; Morin & Kochhar, 2010; Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums

(H) **ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcija** (*long-term social care and social rehabilitation institution**) ir Latvijā lietots apzīmējums sociālajai institūcijai, kas nodrošina pilnu aprūpi un sociālo rehabilitāciju personai, kura vecuma vai veselības stāvokļa dēļ nespēj sevi aprūpēt, kā arī bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem. Latvijā gan sarunvalodā,

gan arī oficiālos nosaukumos △ sauc arī par pansionātiem un/vai sociālās aprūpes centriem, lietojot abreviatūru SAC.

Sk. arī SOCIĀLĀ APRŪPE

Lit.: Eiropas Komisija, n. d.

(H) **ilgtermiņa aprūpe** (*long-term care*) ir pasākumu kopums ar mērķi nodrošināt dzīves kvalitātes saglabāšanos un iespējami neatkarīgu dzīvi personai, kurai nepārejošu funkcionālu traucējumu (garīgo, fizisko) dēļ nepieciešams pastāvīgs atbalsts ikdienas dzīves aktivitāšu veikšanā, tostarp pašaprūpē. Ilgtermiņa aprūpe var ietvert arī citas ikdienas dzīvei nepieciešamās aktivitātes, piem., maltīšu gatavošana, naudas pārvaldīšana, pārtikas un preču iegāde, vieglu vai smagu mājas darbu veikšana un tālruņa lietošana. △ obligāti priekšnoteikumi ir: 1) atbalsts ikdienas dzīves aktivitāšu veikšanā; 2) atbalsta nepieciešamība ilgu laika termiņu. Latvijā tiesiskajā regulējumā termins △ nav nostiprināts, tāpēc nereti tiek jaukts ar terminu "ilgstoša sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija institūcijā", kas apzīmē tikai vienu no iespējamiem sociālās aprūpes pakalpojumu veidiem personām, kurām nepieciešama △.

Sk. arī APRŪPE, PAŠAPRŪPE, SOCIĀLĀ APRŪPE

Lit.: European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Social Protection Committee, 2021

(K, S) **ilgtspējīga attīstība** (*sustainable development*) ir attīstība, kurā šodienas vajadzības tiek apmierinātas, neradot vides, sociālus vai ekonomiskus draudus nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanai (ANO Pasaules Vides un attīstības komisijas 1987. gada ziņojums "Mūsu kopējā nākotne"). 2011. gada ANO Tautas attīstības pārskatā △ definēta kā pašlaik dzīvojošo brīvība izvirzīt un īstenot sev svarīgus mērķus tādā veidā, kas neapdraud nākamo paaudžu iespējas īstenot viņiem svarīgus mērķus. △ ideja uzsver ikviena cilvēka tiesības uz cieņpilnu dzīvi, ko nodrošina tāda ekonomiskā attīstība, kas ir līdzsvarā ar mūsu planētas ekosistēmu, jo šodienas dzīves apstākļu uzlabošana nedrīkst notikt uz nākotnes paaudžu rēķina.

Sk. arī EKOSISTĒMA, TAUTAS ATTĪSTĪBA

Lit.: WCED, 1987; UNDP, 2011

(I, S) **imigrants** (*immigrant*) ir persona, kas apmetas uz pastāvīgu dzīvi citā valstī. Pastiprinoties iedzīvotāju mobilitātei, sociālie darbinieki aizvien biežāk saskaras ar nepieciešamību risināt jautājumus, kas skar △ sociālo un ekonomisko iekļaušanos.

Sk. arī BĒGLIS, MIGRĀCIJA, PATVĒRUMA MEKLĒTĀJS, PERSONA AR ALTERNATĪVO STATUSU

(J) **impulsīvā agresija** (*impulsive aggression*), sk. **agresijas tipoloģija**

(I) **incests** (*incest*) ir seksuālas attiecības starp tuviem asinsradiniekiem (tēvu un meitu, māti un dēlu, brāli un māsu); šādas attiecības ir aizliegtas visās zināmajās cilvēku sabiedrībās. Šis universālais likums tiek dēvēts par incesta tabu.

Sk. arī SEKSUĀLĀ VARDARBĪBA, SEKSUĀLĀ VARDARBĪBA PRET BĒRNU, VARDARBĪBA ĢIMENĒ, VARDARBĪBA PRET BĒRNU

Lit.: Barker, 2014; Ēriksens, 2010

(A) **individualizācija** (*individualisation*) ir mērķtiecīga darbības, procesa vai pakalpojuma diferencēšana un pielāgošana, padarot to unikālu un piemērotu konkrētam indivīdam, grupai, ģimenei, ņemot vērā viņu specifiskās vajadzības, individuālās spējas, pieredzi un sociālo kontekstu. △ pretējs process ir standartizācija. Dažādās zinātnēs terminu definē atšķirīgi, atbilstoši nozares specifikai un prakses jomām. Pedagoģijā △ ir viens no didaktikas pamata principiem, kas ietver bērna personisko īpašību ņemšanu vērā un nosaka atbilstošu metožu izmantošanu izglītības procesā. Socioloģijā △ galvenokārt skaidro kā pretrunīgu fenomenu sabiedrības modernizācijā, kā vienu no refleksīvās modernitātes formām, kas vērojama augsti attīstītu sabiedrību kultūrvidē. Psiholoģijā termins tiek plaši skaidrots, runājot par personības attīstību. Sociālajā darbā △ ir viens no profesionālās darbības un ētisko vērtību principiem, balstoties uz kuru tiek pieņemta klienta unikalitāte un neatkārtojamība. △ princips tiek izmantots klienta situācijas izvērtēšanā, intervences plāna sastādīšanā, kā arī atbilstošāko teoriju un metožu izvēlē.

Sk. arī DIDAKTIKA, SOCIĀLĀ DARBA PRINCIPI

Lit.: Adam et al., 2007

(D) **individuālais atbalsta plāns** (*individual support plan*) ir viens no plāna veidiem sociālajā darbā, kurā tiek fiksēta speciālista un indivīda vienošanās par kopējās darbības mērķiem un uzdevumiem. △ tiek lietots mikrolīmeņa praksē un īpaši akcentē nepieciešamā atbalsta plānošanu, izmantojot individuālās pieejas principu. △ izveide palīdz rast līdzsvaru starp to, kas ir svarīgs indivīdam, apgūstot vai atjaunojot noteiktas prasmes un ievērojot viņa intereses izglītības, nodarbinātības, veselības un drošības kontekstā.

Sk. arī INDIVIDUĀLAIS PLĀNS, SOCIĀLĀS REHABILITĀCIJAS PLĀNS

(D) **individuālais plāns** (*individual plan*) ir ar konkrētu mērķi un konkrētu uzdevumu veikšanai izstrādāts strukturēts darbību apraksts, ko izveido konkrēts indivīds atbilstoši savām profesionālajām vai personiskajām vajadzībām,

lai sasniegtu vēlamo rezultātu. △ veidi var būt dažādi, piem., profesionālās izaugsmes plāns, sociālās izglītības △ plāns. △ var kalpot arī kā individuālais mācību plāns studentiem, sociālo darbinieku tālākizglītībā vai profesionālās izaugsmes attīstīšanai. Sociālajā darbā △ izveide var kalpot kā viena no metodēm, kas tiek izmantota klienta motivēšanai, iedrošināšanai, patstāvības un sevis apzināšanās veidošanai vai individuālo mērķu sasniegšanai. Sociālajā darbā △ var izstrādāt klients patstāvīgi vai kopā ar sociālo darbinieku.

(A) **individuālā supervīzija** (*individual supervision*) ir supervīzijas forma: divu profesionāļu – supervizora un supervizējamā – noteiktā veidā organizēts konsultēšanas process, kura gaitā supervizējamais var atspoguļot, analizēt un reflektēt savas profesionālās darbības daudzveidīgos aspektus. Galvenā △ atšķirība no citām supervīzijas formām ir fokuss uz darbinieka individuālajām grūtībām un izaugsmi. Līdzīgi kā citās supervīzijas formās, arī △ tiek slēgta vienošanās starp supervizoru un supervizējamo par supervīzijas noteikumiem, ētikas aspektiem, supervīziju skaitu, ilgumu un biežumu, kā arī samaksu. △ ilgums ir atkarīgs no vienošanās, pasūtījuma un supervīzijā izmantotajām metodēm, lielākoties viena △ ilgst 50–60 min. △ biežums ir atkarīgs no supervizējamā individuālajām vajadzībām un no vienošanās ar supervizoru. Tradicionāli △ notiek vismaz vienu reizi mēnesī, jo ir būtiski uzturēt noteiktu △ procesa dinamiku. Biežākas △ ir nepieciešamas jaunajiem darbiniekiem vai krīžu situācijās.

Sk. arī LATVIJAS SUPERVIZORU APVIENĪBA, SUPERVIZORS, SUPERVĪZIJA

(S) **individuālisms** (*individualism*) ir sociopolitisks un filozofisks jēdziens, kas uzsver indivīda nozīmīgumu, vērtību un unikalitāti. Cilvēka brīvība, tiesības, intereses un vajadzības tiek uzskatītas par svarīgākām nekā cilvēka uzvedību reglamentējošie sabiedrības institūti (piem., baznīca, valsts). Jēdzienu 19. gs. sāka lietot franču domātājs un politikas filozofs Aleksis de Tokvils (*Alexis de Tocqueville*). △ tiek saistīts ar moderno, industriālo un urbāno sabiedrību, un tā idejas tiek attīstītas dažādās teorijās, piem., ekonomiskajā un politiskajā liberālismā. △ dažkārt tiek pretstatīts kolektīvismam, uzskatot, ka △ atsevišķā indivīda intereses tiek stādītas augstāk par grupas vai sabiedrības kopīgajām interesēm, un tas noved pie egoisma un sabiedrības morālās integritātes zaudēšanas. Pozitīvāka △ interpretācija tiek saistīta ar indivīda atbrīvošanos no kopienas uzspiestajām tradīcijām un normām, kā rezultātā cilvēks iegūst lielāku personisko brīvību un izvēli.

Sk. arī KOLEKTĪVISMS

Lit.: Ritzer, 2007

(P) **individuālpsiholoģija** (*individual psychology*) viens no dzīļu psiholoģijas virzieniem, kuru 20. gs. sākumā attīstīja Alfrēds Adlers (*Alfred Adler*), novirzoties no Zigmunda Freida (*Sigmund Freud*) psihoanalīzes skolas. Būtiskākie △ principi ir: a) cilvēka daba ir sociāli orientēta (cilvēks vēlas atrast savu vietu grupā, just piederību); b) cilvēks un ar viņu saistītie procesi ir jāaplūko kopumā, vienotā veselumā jeb holistiski; c) kreativitātes/radošuma un pašnoteikšanās princips; d) cilvēka rīcība ir vērsta uz mērķi; e) cilvēka rīcība balstās subjektīvā uztverē, un pats indivīds piešķir savai dzīvei nozīmi. Cilvēks nevar būt objektīvs savas pieredzes interpretācijā. △ pievērš uzmanību: 1) mazvērtības jeb nepilnvērtības izjūtai un kompensācijas mehānismiem; 2) kopības izjūtai; 3) galvenajiem dzīves uzdevumiem (darbs un profesionālā dzīve, draudzība un savstarpēja sadarbība, mīlestība, intimitāte un laulība, cilvēka attiecības ar universālo, Dievu, indivīda attiecības ar sevi); 4) bērna piedzimšanas kārtas (vienīgais, vecākais, vidējais vai jaunākais bērns) ietekmei uz viņa personību.

Sk. arī DZĪĻU PSIHOLOĢIJA

Lit.: Bite u. c., 2016

(I) **indivīds** (*individual*) ir jebkurš patstāvīgi eksistējošs organisms. Humanitārajās un sociālajās zinātnēs △ ir cilvēks kā sabiedrības loceklis ar tam piemītošo raksturu, temperamentu, uzvedību un psihiskajiem procesiem.

Sk. arī PERSONA, PERSONĪBA

(I) **indivīda sociālā attīstība** (*individual social development*) ir indivīda sociālās mijiedarbības un pārmaiņu process sociālajā vidē. Psiholoģijas zinātnē △ ir individuālā līmenī laika gaitā veidojušās pārmaiņas cilvēka izpratnē, attieksmē un uzvedībā, mijiedarbojoties ar citiem cilvēkiem. △ saistīta ar procesu, kurā cilvēks mācās veidot attiecības ar apkārtējiem, un ir neatņemama sastāvdaļa socializācijas procesā, kurā liela nozīme ir kultūras, etniskiem, reliģiskiem faktoriem. Sociālā darba kontekstā △ ir saistīta ar labklājības stāvokļa uzlabošanu un sociālo iekļaušanu, īstenojot sociālās pārmaiņas sabiedrībā un nodrošinot iespējas indivīdiem, grupām un kopienām pilnībā īstenot savu spēju potenciālu. Analizējot △, tiek ņemti vērā dažādi attīstību ietekmējošie faktori: pārmaiņas motivējoši (piem., vajadzības); ietekmējoši (piem., resursi) un tādi △ priekšnosacījumu faktori kā, piem., kopienas sociālā situācija, rīcībpolitikas ietvars.

Sk. arī SOCIALIZĀCIJA, SOCIĀLĀ ATTĪSTĪBA

Lit.: Johnston, 2009; Midgley, 1995

(F, S) **industrializācija** (*industrialisation*) ir plašs sociālu un ekonomisku transformāciju process, kurā notiek pāreja no lauksaimnieciskas ražošanas un roku darba kā dominējošas ražošanas formas uz rūpniecisku ražošanu un mašīnu darbu. △ sekmēja sekularizāciju, urbanizāciju, sociālo mobilitāti un demokrātiju. △ procesā radušos industriālo sabiedrību raksturo plaša darba dalīšana, racionalizācija, ģimenes un darba dzīves nošķirums, sarežģītas mehāniskās tehnoloģijas, augsta sociālā integrācija un politiskā līdzdalība. △ ir cieši saistīta ar pārmaiņām iedzīvotāju labklājībā, no vienas puses, paaugstinot dzīves līmeņa standartus, no otras puses, radot iepriekš nebijušas sociālas problēmas un jaunas vajadzības.

Sk. arī MODERNITĀTE, URBANIZĀCIJA

Lit.: Ritzer, 2007

(P) **infantilisms** (*infantilism*) ir stāvoklis, kad pieaugušam cilvēkam saglabājas nenobriedušas personības izteikti bērnišķīga un naiva uzvedība, rīcība un runa. △ tiek definēts arī kā personības organizācijas veids, kas ietver tādus uzvedības modeļus, kas raksturīgi cilvēka iepriekšējiem vecumposmiem un nav piemēroti esošajam bioloģiskajam jeb faktiskajam vecumam. △ vistiešāk novērojams indivīda emocionālās un gribas jomas izpausmēs.

Sk. arī INFANTILIZĀCIJA

Lit.: Sabelnikova & Khmeleva, 2018

(P) **infantilizācija** (*infantilisation*) ir noteikts izturēšanās veids: a) pret pieaugušo izturas kā pret bērnu vai viņu pielīdzina bērnam, piedēvējot tam agrīnās bērnības vecuma īpašības; △ var būt ne tikai pazemojoša un kaitēt cilvēka garīgajai veselībai, bet tā grauj personības individualitāti, noniecinot cilvēka spējas, domas, jūtas un rīcību; b) attieksmē pret bērnu △ var izpausties kā vecāku tieksme mazināt vai ignorēt sava bērna dabisko attīstību (psiholoģiskās, fiziskās un sociālās vecumposma attīstības īpatnības), noliedzot viņa autonomiju, neļaujot veidoties spējai uzņemties atbildību un pieņemt lēmumus, tādējādi padarot bērnu atkarīgu no sevis. △ pret bērnu parasti veidojas, ja vecākiem ir raksturīga, piem., pāraprūpe, pārmērīga kontrole. △ bieži sastopama arī attieksmē pret pieaugušajiem, kuriem nepieciešama aprūpe, piem., pret senioriem ilgstošās sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās.

Sk. arī INFANTILISMS

Lit.: Panferov et al., 2021

(S) **informatīvā telpa, informācijas telpa** (*information space*) ir sociālpsiholoģisks fenomens, kas rodas informācijas apritē un veido nosacītu informatīvo teritoriju, kurai ir raksturīgs noteiktu vērtību, attieksmju un nozīmju diapazons, kā arī ierobežojumi. Valsts, kopienas vai atsevišķu sabiedrības grupu tradīcijas, kultūra, ideoloģija, vērtības un informācijas nesēji veido savu, atšķirīgu △. Indivīda, grupas atrašanās vienā vai vairākās △ ir dabisks process, bet to var ietekmēt arī mērķtiecīgi. Informatīvā telpa var ietekmēt atsevišķa indivīda un grupas attieksmes, vērtības, priekšstatus un izvēli. Tādēļ cilvēku piesaiste noteiktai △ tiek izmantota, piem., politikā, reliģiskās kopienās, reklāmā, sociālās akcijās. Mūsdienās visbiežāk △ tiek veidota ar sociālo tīklu un plašsaziņas līdzekļu starpniecību. Kontakts un labvēlīgas attiecības starp indivīdiem, cilvēku grupām, kuri atrodas kopīgā △, var veidoties vieglāk, jo paaugstinās savstarpēja uzticēšanās. Savukārt starp cilvēkiem no atšķirīgām △ vieglāk var rasties konflikti. Piemēram, Latvijā divu atšķirīgu △ fenomenu var novērot starp latviešu valodas un krievu valodas lietotāju kopienām. Dažādās △ var būtiski atšķirties vēstures, politikas u. c. sabiedrībai nozīmīgu notikumu interpretācija.

Sk. arī INFORMĀCIJPRATĪBA

(H) **informācijas sistēmu digitalizācija sociālajā darbā** (*digitalization of information systems in social work*) ir informācijas sistēmu apstrāde, izmantojot informācijas tehnoloģijas (IT) un programmatūru, kas nodrošina sociālajā darbā nepieciešamās informācijas fiksēšanu, glabāšanu un apriti. IT nodrošina informācijas sistēmu pāreju uz elektronisku dokumentu apriti papīra dokumentu vietā, tādējādi nodrošinot efektīvāku statistikas apkopošanu, datu un dokumentācijas pārvaldi, uzlabo darbību caurskatāmību un informācijas apmaiņu starp dažādiem pakalpojumu sniedzējiem un valsts institūcijām, kā arī pakalpojumu pieejamību klientiem. Tomēr, veidojot digitalizētas informācijas sistēmas, sastopas sociālā darba un IT atšķirīgās profesionālās vajadzības, valoda un risinājumi. △ kritiķi norāda, ka digitalizācijas procesā sociālā darba prakse un informācija par klientu tiek rūpīgi kategorizēta un sadalīta atsevišķos, mērāmos elementos, kas atbilst programmēšanas loģikai un dažādu institūciju sistēmu savietojamībai.

Sociālā darba un IT jomas saskarē informācijas sistēmu digitalizācijas procesā ir svarīgi risināt jautājumus saistībā ar: 1) informācijas sistēmu izmantojamību un lietotāja saskarnes dizainu (piem., datubāzēm, e-pakalpojumiem sociālajā darbā); 2) neatbilstību starp sociālā darba procesa loģiku un informācijas sistēmas loģiku; 3) nepieciešamību uzlabot sociālo darbinieku zināšanas un prasmes darbā ar informācijas sistēmām; 4) lietošanas ērtumu statistikas

veidošanā uzskaitei, pārskatāmībai un kvalitātes vadībai sociālajā darbā; 5) terminoloģijas lietojumu (piem., sociālā darba un informācijas sistēmu terminoloģijas savietojamība un saprotamība lietotājam); 6) IT sistēmu pārvaldību.

Sk. arī DATUBĀZE, DIGITALIZĀCIJA, INFORMĀCIJAS TEHNOLOĢIJAS SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Lagsten & Andersson, 2018; MK, 2021 (Nr. 490)

(D) **informācijas tehnoloģijas sociālajā darbā** (*information technology in social work*). Informācijas tehnoloģijas (IT) ir zināšanu, metožu, paņēmienu un tehniskā aprīkojuma kopums, kas ar datoru un sakaru līdzekļu starpniecību nodrošina jebkuras informācijas iegūšanu, glabāšanu, izplatīšanu, apmaiņu un koplietošanu. IT attīstība ir sekmējusi arī sociālā darba kā profesijas attīstību un jaunas pakalpojumu (telemedicīna, telekonsultācija, tiešsaistes konsultācija, krīzes tālruņa pakalpojums, drošības poga vai drošības aproce, datormediēta intervence, tiešsaistes supervīzija) sniegšanas iespējas. △ ietver arī lietotnes, kas sociālajiem darbiniekiem piedāvā diagnostikas un novērtēšanas instrumentus, bet klientiem sniedz atbalstu sociālo un kognitīvo prasmju attīstīšanā. Sociālo pakalpojumu sniedzējiem IT nodrošina iespējas gan glabāt un apmainīties ar informāciju par klientiem, gan arī izplatīt informāciju par sociālo palīdzību un pakalpojumiem, rast risinājumus dokumentu attālinātai iesniegšanai un darbinieku attālinātai profesionālai pilnveidei. IT izmantošana sociālajā darbā ļauj ievērojami efektivizēt daudzus procesus – apstrādāt liela apjoma informāciju un atvieglot dokumentu uzglabāšanu un apriti; attīstīt pakalpojumu daudzveidību un sekmēt informācijas pieejamību; uzlabot klientu uzraudzību un drošību. Speciālisti norāda arī uz blakusefektiem – digitalizācija var mazināt tiešo komunikāciju un cilvēcisko saskarsmi.

Sk. arī DROŠĪBAS POGA, TELEMEDICĪNA, TIEŠSAISTES KONSULTĒŠANA

Lit.: Harris & White, 2018; Megele & Buzzi, 2020; Rofuth & Piepenbring, 2020

(S) **informācijpratība** (*information literacy*) ir zināšanas un prasmes atrast, novērtēt un lietot informāciju. △ raksturo spējas veikt dažādas darbības ar informāciju – apzināt savas informācijas vajadzības, atrast un novērtēt kvalitatīvu informāciju, saglabāt un izgūt informāciju, efektīvi un ētiski lietot informāciju, kā arī izmantot informāciju, lai radītu jaunas zināšanas un apmainītos ar tām. 21. gs. sabiedrība bieži tiek dēvēta par informācijas sabiedrību, kurā △ ir kļuvusi par vienu no svarīgākajām prasmēm, kas būtiski ietekmē ikviena cilvēka dzīves iespējas. Augsta līmeņa △ ir zināšanu sabiedrības izveides un ilgtspējīgas attīstības nosacījums. Zema △ var kavēt

indivīda sociālo funkcionēšanu, bet sabiedrības līmenī tā var kavēt sociālpolitisko un ekonomisko attīstību.

Sk. arī INFORMATĪVĀ TELPA

Lit.: Holma, 2017

(D) **informētā piekrišana** (*informed consent*) ir brīvprātīga un apzināta lēmuma pieņemšana, balstoties uz pietiekamā un saprotamā veidā pasniegtu informāciju, saņemot sociālā darba pakalpojumu/intervenci, medicīnisku manipulāciju, ārstēšanu vai piekrītot dalībai pētījumā. Cilvēkam ir jābūt informētam par speciālista piedāvājumu – tā mērķi, procesu, procedūrām, riskiem un alternatīvām, kā arī par konfidencialitātes nosacījumiem. Jāinformē arī par to, kādi personas dati tiks iegūti, kā tie tiks glabāti, kas un ar kādu mērķi varēs tiem piekļūt, kā tiks nodrošināta datu aizsardzība. Neiegūstot △ vai neievērojot △ nosacījumu, intervences, manipulācijas vai izpētes veikšana ir profesionālās ētikas pārkāpums (medicīnisku manipulāciju gadījumā arī likuma pārkāpums).

Sk. arī DATU AIZSARDZĪBA, ĒTIKAS PĀRKĀPUMI, GLOBĀLĀ SOCIĀLĀ DARBA ĒTIKAS PRINCIPU DEKLARĀCIJA, KLIENTA PIEKĻUVE SAVIEM DATIEM, KONFIDENCIALITĀTE, PROFESIONĀLĀS ĒTIKAS KODEKSS, VIENOŠANĀS AR KLIENTU

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018

(H) **inovatīvi sociālie pakalpojumi** (*innovative social services*) ir jaunu ideju, metožu un pieeju izmantošana sociālo pakalpojumu nodrošināšanā indivīdiem, grupām un kopienām. Pakalpojumi tiek raksturoti kā inovatīvi arī tajos gadījumos, ja tie iepriekš nav bijuši pieejami noteiktā ģeogrāfiskā teritorijā un tiek ieviesti vai tiek pielāgoti konkrētās vietas iedzīvotāju vai mērķa grupas vajadzībām.

Sk. arī PAKALPOJUMU PIEEJAMĪBA, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

Lit.: Mulgan, 2019

(P) **instinkti** (*instincts*) ir kādai sugai, arī cilvēkam, raksturīgs iedzimtu organisma reakciju kopums, ko izraisa organisma iekšējās un ārējās vides kairinājumi un kam ir svarīga nozīme indivīdu izdzīvošanā.

Lit.: Harris & White, 2018

(H) **institucionalizācija** (*institutionalisation*) ir noteikumu izveidošanas un noteiktas kārtības iedibināšanas process, kas vērsts uz regulējošo principu nostiprināšanu. △ kā process var notikt grupas, organizācijas, sabiedrības

vai valsts līmenī. Sociālās labklājības jomā ar △ saprot institūciju izveidošanu ar mērķi nodrošināt noteiktas politikas, tiesību vai pakalpojumu īstenošanu. Šo terminu izmanto arī, lai apzīmētu konkrētas personas vai grupas saistību ar iestādi, piem., bērnu aprūpes iestādi vai personu ar garīga rakstura traucējumiem sociālo aprūpi un sociālo rehabilitāciju institūcijā. Tiek uzskatīts, ka institucionālajā aprūpē nav iespējams pilnvērtīgi nodrošināt personcentrētus pakalpojumus un iekļaušanu sabiedrībā. Ilgstoši atrodoties institūcijā, cilvēks ir pakļauts iemācītas bezpalīdzības, bezcerības, sociālās atstumtības, pasivitātes, apātijas u. c. riskiem. Tādēļ 20. gs. otrajā pusē daudzās valstīs tika sākts deinstitucionalizācijas process.

Sk. arī DEINSTITUCIONALIZĀCIJA

Lit.: Harris & White, 2018

(J) **institucionālā vardarbība** (*institutional violence*) ir vardarbības veids, kas tiek veikts institūcijās un ir saistīts ar emocionāli vai fiziski pazemojošu, degradējošu vai aizskarošu konkrētās institūcijas organizatorisko ietvaru un iekšējo kārtību. △ bieži tiek jaukta ar strukturālo vardarbību.

Sk. arī MOBINGS, STRUKTURĀLĀ VARDARBĪBA, VARDARBĪBA

Lit.: Ho, 2007

(A) **institucionālās vajadzības** (*institutional needs*) ir viens no sociālā darba praksi ietekmējošiem faktoriem, kas saistīts ar dažādu institūciju vidi un regulējumu (valsts, pašvaldības, nevalstiskā vai privātā sektora organizācijās un iestādēs), kā arī ar sniegto sociālo pakalpojumu specifiku. △ ir cieši saistītas ar organizācijas normatīvo regulējumu, iekšējiem noteikumiem, darba organizāciju, procesu aprakstiem, organizācijas tradīcijām u. tml. Sociālajā darbā △ ietver, piem., vajadzību pēc sociālā darba procesa formalizēšanas, dokumentācijas, kvalitātes kontroles un sociālo darbinieku pārraudzības mehānismiem. △ ietekmē sociālā darba prakses modeļus, pieejamos resursus, noslodzi. △ sociālā darba procesu var ietekmēt gan pozitīvi (piem., nosakot robežas, sniedzot resursus, dodot skaidrību par mērķiem un darba organizāciju), gan negatīvi (piem., palielinot birokratizāciju, △ dominējot pār profesionālajām vajadzībām, izmantojot institucionālās varas pozīciju, kā arī pretnostatot profesionālās un institucionālās ētikas principus).

Sk. arī BIROKRATIZĀCIJA, BIROKRATIZĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLĀ DARBA INSTITUCIONALIZĒŠANĀS

(J) **instrumentālā agresija** (*instrumental aggression*), sk. **agresijas tipoloģija**

(P) **integratīvi eklektiskā pieeja** (*integrative-eclectic approach*) ir konsultēšanas un psihoterapijas koncepcija, kuras pārstāvji savā praksē lieto dažādu pieeju un skolu konsolidāciju atbilstoši klientu vajadzībām, terapeitiskajiem mērķiem un darba videi. Tiek nodalīti četri △ veidi: 1) tehniskais/sistēmiskais eklektisms – intervences pieejas, metodes tiek atlasītas atbilstoši klienta vajadzībām, pamatojoties uz konsultanta personisko pieredzi līdzīgās situācijās; 2) kopīgo faktoru pieeja, kuras ietvaros tiek dažādās pieejās meklētas un apkopotas efektīvākās veiksmīgas terapijas komponentes ar mērķi noteikt ekonomiskāko un efektīvāko palīdzības veidu; 3) teorētiskā integrācija ir pieeja, kuras ietvaros, sintezējot labākos elementus no divām vai vairākām pieejām, tiek veidots jauns konceptuāls ietvars; 4) asimilatīvā integrācija ir balstīšanās vienā pieejā (pamata teorijā), pievienojot idejas vai stratēģijas no citiem avotiem (teorijas un prakses).

Sk. arī EKLEKTISKĀ PIEEJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Mārtinsone, 2016

I

(N) **intelektuālās attīstības traucējumi** (*intellectual disability, intellectual development disorders*; IDD) ir viens no trim nervu sistēmas attīstības traucējumu veidiem (△, autiska spektra traucējumi, uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindroms). △ cilvēkam ir kopš dzimšanas, bet tos grūti identificēt agrīni. △ diagnosticē galvenokārt līdz 18 gadu vecumam. △ ir pastāvīgs stāvoklis, kam raksturīgas pazeminātas intelektuālās spējas (pazemināta spēja kognitīvi funkcionēt, spriest, plānot, veidot loģiskas asociācijas, ikdienā izmantot iemācīto vai pieredzēto). Cilvēkam ir grūtības adaptēties dzīvei, funkcionēt ikdienā, komunicēt, būt neatkarīgam. Personām ar △ kognitīvās spējas, valodas, motoriskās un sociālās iemaņas var būt pastāvīgi pazeminātā līmenī, tomēr atsevišķos gadījumos var novērot pakāpenisku uzlabošanos mācīšanās un rehabilitācijas procesā.

Sk. arī AUTISMS, UZMANĪBAS DEFICĪTA UN HIPERAKTIVITĀTES SINDROMS

Lit.: Ray, 2003; SSK-10, 2016

(P) **internalizācija** (*internalisation*) ir cilvēka attīstības laikā notiekošs psiholoģiskās iekļaušanas process, kam raksturīga ārēja objekta (piem., mātes, tēva, citu nozīmīgu cilvēku) īpašību, pieredzes, attieksmes, kā arī sabiedrības normu, vērtību un priekšstatu psiholoģiska pārņemšana un to kļūšana par iekšēju jeb intrapsihisku, subjektīvu daļu.

Sk. arī PSIHES AIZSARDZĪBAS MEHĀNISMI, SOCIALIZĀCIJA

(D, P) **interpretācija** (*interpretation*) ir viena no konsultēšanas metodēm psiholoģijā, psihoterapijā un sociālajā darbā: △ ietver speciālista skaidrojumus par iespējamiem klienta uzvedības motīviem un cēloņiem. Visbiežāk △ balstās kādā noteiktā teorētiskā pieejā, piem., psihodinamiskajā pieejā, piesaistes teorijā. Atbilstošā laikā un veidā sniegta △ var palīdzēt klientam iegūt jaunu, dziļāku sevis izpratni. Taču no klienta puses △ var tikt uztverta arī kā konfrontācija vai eksperta pozīcijas demonstrēšana, kas savukārt var izraisīt klienta pretestību.

Sk. arī AKTĪVĀ KLAUSĪŠANĀS, KONFRONTĀCIJA, KONSULTĒŠANA

Lit.: Turner & Rowe, 2013

(C) **interpretīvisms** (*interpretivism*) ir viena no 20. gs. paradigmām sociālajās zinātnēs. Tās veidošanos saista ar Maksa Vēbera (*Max Weber*) pozitīvisma kritiku. △ attiecas uz epistemoloģiju un teorijām, kuras uzsver izpratnes un interpretācijas ciešo saisti un sabiedrības izpēti, kas sakņota cilvēku dzīvespasaules un subjektīvās nozīmes interpretācijā. Interpretīvisti uzskata, ka pastāv būtiska atšķirība starp dabaszinātņu un sociālo zinātņu priekšmetu, tādēļ dabaszinātņu metodes nevar izmantot sociālajās zinātnēs un tajās priekšroka dodama kvalitatīvajām pētījumu metodēm. △ idejas veicinājušas daudzu citu teorētisku virzienu izveidi un tiek plaši lietotas sociālo un humanitāro zinātņu nozarēs, arī sociālajā darbā un sociālā darba pētījumos.

Lit.: Butler-Kisber, 2018; Lewis-Beck et al., 2004; O'Reilly, 2009; Pulla & Carter, 2018

(C) **intersekcionalitāte** (*intersectionality*) ir: 1) analītisks jēdziens, kas apzīmē cilvēka dzīves laikā mainīgo dažādo identitāšu pārklāšanos un mijiedarbību ar sabiedrībā pastāvošajām varas, apspiešanas un diskriminācijas sistēmām; 2) analītisks rīks, lai pētītu, izprastu un risinātu to, kā minētās kompleksās identitātes mijiedarbojas ar sociālo sistēmu un veido cilvēku sociālo lokāciju un pieredzi. Sociālajā darbā, veicot nevienlīdzības un apspiešanas nosacījumu analīzi, △ pamato holistiska skatījuma nepieciešamību. △ pieeja ir svarīga pretapspiešanas praksē, kur sociālajam darbiniekam ir jāspēj identificēt daudzdimensionālas nevienlīdzības formas, kas saistītas ar dažādajām klienta identitātēm (pamatā dzimuma, šķiras un rases), un jāizprot, kā tās ietekmē viņa sociālo, ekonomisko un veselības labklājību.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, FEMINISMS, PRETAPSPIEŠANAS PRAKSE, VARA

Lit.: Harris & White, 2018; Simon et al., 2021

(D) **intervence** (*intervention*). Jēdziens sociālā darba izpratnē plašākā nozīmē tiek attiecināts uz praktiski ikvienu sociālā darba iejaukšanās pasākumu, kas tiek

veikts pēc izvērtēšanas posma, bet var ietvert arī to. △ var tikt īstenota visos trīs sociālā darba prakses līmeņos. △ pamatā ir teorētiskās idejas, ka sociālā darbinieka jebkāda veida rīcība un attieksme ir uzskatāma par △, ja tā tieši vai netieši ietekmē indivīdu, grupu vai kopienu. Šaurākā nozīmē jēdziens galvenokārt attiecas uz vienu no sociālā darba procesa posmiem, kad tiek īstenots plāns, lai sasniegtu noteiktu rezultātu. Sociālajā darbā △ tiek veikta saskaņā ar noteiktām teorijām, kā arī īstermiņa vai ilgtermiņa pieejām.

Sk. arī IZVĒRTĒŠANA, KRĪZES INTERVENCE, NOVĒRTĒŠANA, SOCIĀLĀ DARBA PROCESS

Lit.: Barker, 2014

(D) **intervences metodes** (*methods of intervention*) ir sociālā darbinieka mērķtiecīgi izvēlētu paņēmienu kopums, lai īstenotu konkrētus sociālā darba prakses profesionālos uzdevumus, veicinātu pārmaiņas, sasniegtu plānoto rezultātu vai mazinātu problēmas negatīvo ietekmi. Jēdzienu △ bieži attiecina uz visiem trīs sociālā darba prakses līmeņiem, tomēr visbiežāk to lieto saistībā ar mikrolīmeņa un mezolīmeņa praksi – sociālajā darbā ar gadījumu, sociālajā darbā ar grupu, kopienas sociālajā darbā. △ var tikt izvēlētas vienas teorētiskās pieejas ietvaros, bet var tikt izmantota vairāku pieeju kombinācija (eklektiskā pieeja). Atbilstošu △ izvēle ir viena no būtiskākajām sociālā darbinieka kompetencēm, kas sakņojas gan teorijā un pētījumos, gan sociālā darbinieka prasmēs un pieredzē darbā ar konkrēto klientu mērķgrupu. △ lietošanā un attīstībā būtiski ir sociālā darba efektivitātes un klientu mērķgrupu raksturojoši pētījumi.

Sk. arī EKLEKTISMS, GADĪJUMA VADĪŠANAS METODES, INTERVENCE, KRITISKĀ DOMĀŠANA, PIERĀDĪJUMOS BALSTĪTA PRAKSE, SOCIĀLĀ DARBA EFEKTIVITĀTE, SOCIĀLĀ DARBA PRAKSES LĪMEŅI, TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Walsh, 2014

(E) **intervija** (*interview*) ir viena no visplašāk izmantotajām pētījumu datu ieguves metodēm. △ ir prasmīgi vadīta saruna starp diviem vai vairāk dalībniekiem nolūkā iegūt informāciju pētnieku interesējošā jautājumā par sociālu notikumu personisku uztveri, par dalībnieku pieredzi, vērtībspriedumiem vai attieksmēm. △ var iedalīt pēc saskarsmes veida, kā arī pēc distances starp intervētāju un △ dalībnieku: tiešās jeb personiskās △ (tā sauktās aci pret aci △), kā arī attālinātās △, kad dalībniekiem nav tieša kontakta (tās var būt telefonintervijas vai △ internetā, lietojot e-pastu, *skype* vai citu tiešsaistes saziņas rīku). △ var iedalīt arī pēc intervēšanas stratēģijas vai strukturētības līmeņa.

Izšķir strukturētās, daļēji strukturētās un nestrukturētās jeb atvērtās, kā arī padziļinātās △. Lai △ izdotos, sevišķi svarīga ir intervētāja un △ dalībnieka savstarpējā uzticēšanās un saprašanās. Tā kā △ norit, lietojot valodu, △ dalībnieku valodas kompetencēm ir nozīmīga loma. Ja intervētājs un △ dalībnieks runā dažādās valodās vai viens no viņiem lieto zīmju valodu, var būt nepieciešams tulks. Jāatceras, ka cilvēks visbrīvāk var sevi izpaust dzimtajā valodā. △ tiek lietota arī kā sociālā darba prakses metode.

Lit.: Barker, 2014; Davies, 2000; Mārtinsone un Pipere, 2021; Seidman, 2006

(A) **intervīzija** (*intervision*) ir viens no grupas supervīzijas veidiem. △ tradicionāli izmanto konkrētu gadījumu izskatīšanai. △ īpaša pazīme – grupas supervīzijā nepiedalās supervizors. △ nav efektīvi izmantojama situācijās, ja kolēģu starpā ir konfliktējošas attiecības, jārisina komandas konflikti vai jāuzlabo komandas sadarbības modeļi. △ vadīšanu (piem., sekošanu laikam, procesa posmiem u. tml.) uzņemas kāds no grupas dalībniekiem, par ko grupa vienojas. △ tiek ievēroti tradicionālie grupas supervīzijas noteikumi un procesa norise noteiktos posmos. △ visbiežāk notiek, sadarbojoties viena līmeņa profesionāļiem. Lai nodrošinātu △ atbilstību grupas supervīzijai un profesionālajai ētikai, tās dalībniekiem jāapliecina labas pašorganizēšanās, sadarbošanās spējas un atbildības izjūta attiecībā uz izvirzītajiem grupas noteikumiem, vienošanos u. c. nosacījumiem. Var būt arī starpvalstu △ – grupas dalībniekus vieno profesionālā joma, bet katrs dalībnieks pārstāv savu valsti. △ ir arī noteikti riski, piem., nereti △ process vairāk līdzinās kolēģu sapulcei, plānošanas procesam vai atbalsta sarunām kolēģu grupā. Ilgi pastāvošām △ grupām mazinās attīstības un iekšējo resursu iespējas, tādēļ individuālā un/vai grupas supervīzija un △ tiek izmantota pamīšus. Praksē pastāv vairāki pēc nozīmes līdzīgi △ procesa apzīmējumi, piem., profesionāļu savstarpējā supervīzija, koleģiālā supervīzija (*peer supervision*), kovīzija (*covision*).

Sk. arī GRUPAS SUPERVĪZIJA, SUPERVĪZIJA

Lit.: Turner et al., 2018

(N) **invaliditāte** (*disability*, *invalidity*) plašākā nozīmē (*disability*) ir cilvēka fizisko, sensorisko un/vai psihisko spēju pastāvīgi traucējumi, kas rada objektīvus sociālās funkcionēšanas šķēršļus un grūtības iesaistīties sociālajā dzīvē. Latvijā jēdziens △ (*invalidity*) tiek skaidrots kā ilgstošs vai nepārejošs ļoti smagas, smagas vai mērenas pakāpes funkcionēšanas ierobežojums, kas ietekmē personas psihiskās vai fiziskās spējas, darbspējas, pašaprūpi un iekļaušanos sabiedrībā, kā arī tiek nodalīta prognozējamā △ un invaliditāte.

Sk. arī FUNKCIONĀLIE TRAUCĒJUMI

Lit.: Invaliditātes likums; UNCRPD, 2006; WHO, 2011

(R) **islāms** (*Islam*) ir jaunākā no trim monoteistiskajām reliģijām (līdzās jūdaismam un kristietībai) un pasaules otra lielākā reliģija aiz kristietības. △ no arābu valodas nozīmē pakļaušanos, padošanos un paklausību. △ svētie raksti ir Korāns un hadīsi. Cilvēku, kurš pieņem △, sauc par musulmani jeb muslimu. △ radās 7. gs. un strauji izplatījās lielākajā daļā Tuvo Austrumu, Ziemeļāfrikā un Spānijā. Musulmaņu galvenie reliģiskie pienākumi ir izteikti △ piecos pīlāros: 1) apliecināt, ka ir tikai viens Dievs – Allāhs, un Muhameds ir viņa pravietis; 2) lūgties piecas reizes dienā; 3) ziedot labdarības mērķiem (*zakat*); 4) ievērot gavēni Ramadāna mēnesī; 5) doties svētceļojumā (*hajj*) uz Meku vismaz reizi mūžā. △ džihādu (*Jihad*) jeb svēto karu dažreiz uzskata kā vēl vienu musulmaņu pienākumu, bet tam nav tāda paša statusa kā △ pieciem pīlāriem. To bieži interpretē kā garīgās pilnveides procesu, nevis cīņu ar nemusulmaņiem. Lielākie novirzieni △ ir sunnīti, kas veido pasaulē lielāko musulmaņu kopienu jeb ummu, un šiīti. △ mistiskā tradīcija ir saistīta ar sūfismu, kas kā kustība eksistē gan sunnītiem, gan šiītiem. Tradicionālo musulmaņu tautu piederīgie Latvijas teritorijā uz pastāvīgu dzīvi nelielā skaitā sāka ierasties 19. gs. sākumā.

Sk. arī KORĀNS, RELIĢISKĀS ORGANIZĀCIJAS

Lit.: Ashencaen Crabtree et al., 2026; Barise, 2005; NE; Ragab, 2016; Scott & Marshall, 2009

(I) **izcelsmes ģimene** (*family of origin*) ir cilvēka bioloģiskā ģimene (kurā bērns ir piedzimis) un/vai adopcijas ģimene (kurā bērns ir adoptēts).

Sk. arī ĢIMENE

(A) **izdegšana** (*burnout*) ir pastāvīgs emocionāls un fizisks izsīkums, kas radies saistībā ar pārmērīgas psihoemocionālas slodzes apstākļiem darbā, darba vidē. △ var izpausties kā apātija, dusmas, bezpalīdzība un bailes kļūdīties. △ biežāk sastopama palīdzošo profesiju pārstāvjiem, kuriem ir liela atbildība, bet ierobežotas kontroles iespējas. △ ir reakcija uz ilgstošu stresu, īstenojot savus profesionālos pienākumus, kas saistīti ar intensīvu starppersonu kontaktu, sadarbojoties ar klientiem, citu institūciju pārstāvjiem, kā arī ar kolēģiem darbavietā. Sociālā darbinieka △ veicina tādi faktori kā pārspīlēta vēlme palīdzēt un atrisināt problēmas (glābēja lomas uzņemšanās), personisko un profesionālo robežu saplūšana, pārāk liels klientu skaits ar sarežģītām un kompleksām problēmām, idealizētas profesionālās gaidas, nepietiekama pieredze, problēmas personiskajā dzīvē. △ mazināšanā nozīme ir situācijas apzināšanai, robežu ievērošanai, darba uzdevumu izvērtēšanai, pielāgošanās spēju attīstīšanai, psihoterapijai un supervīzijai; iespējams, jāapsver darbavietas maiņa.

Sk. arī IZDEGŠANAS SINDROMS, PROFESIONĀLĀS ROBEŽAS, SOCIĀLĀ DARBA PROBLĒMAS

Lit.: Barker, 2014; Tartakovsky, 2016

(A) **izdegšanas sindroms** (*burnout syndrome*) ir emocionāla, fiziska un kognitīva izsīkuma stāvoklis. Profesijās, kur darbs ikdienā saistīts ar cilvēkiem (piem., izglītības jomā strādājošiem, medicīnas personālam, sociālajiem darbiniekiem), pastāv lielāks izdegšanas risks. Izdegšanas sindroma problēmu rašanos saista gan ar personiskiem, gan ar profesionāliem faktoriem. Personiskie faktori var būt zems pašnovērtējums, darbaholisms, kategoriskums, zema stresa noturība, nespēja nodalīt darba un ģimenes dzīvi. Ar darba vidi saistīti faktori līdzās paaugstinātam stresam un ilgstošai pārslodzei var būt lomu konflikts, vērtību konflikts, neskaidri definēti pienākumi, konflikti ar vadību vai kolēģiem, mobings un bosings, atbalsta trūkums. Latvijā 2006. gadā △ ir iekļauts arodslimību sarakstā.

Sk. arī IZDEGŠANA

Lit.: Barker, 2014; Parrillo I, 2008

(D) **izglītojoša grupa** (*educational group*) ir viens no sociālā darba ar grupu veidiem. Grupas mērķis ir jaunu zināšanu un prasmju apgūšana vai esošo padziļināšana grupas dalībnieku sociālās funkcionēšanas uzlabošanai. △ darbojas ārpus formālās izglītības sistēmas. △ dažkārt tiek jaukta ar semināriem, lekcijām, kursiem (△ mērķis ir vērsts galvenokārt uz sociālās funkcionēšanas uzlabošanu un problēmas mazināšanu). Strādājot ar grupu, tiek veicināta apgūto zināšanu un prasmju sasaiste ar katra dalībnieka ikdienas dzīvi, personisko pieredzi un jau esošajām zināšanām.

Sk. arī ANDRAGOĢIJA, GRUPU VEIDI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, METODES SOCIĀLAJĀ DARBĀ AR GRUPU, SOCIĀLAIS DARBS AR GRUPU, TĀLĀKIZGLĪTĪBA

Lit.: Sands & Solomon, 2004

(A) **izglītotāja loma** (*role of educator*) ir sociālā darbinieka profesionālo darbību kopums ar mērķi izglītot indivīdu, grupu vai kopienu par: a) viņiem pieejamiem vai viņu rīcībā esošiem resursiem (personiskajiem un vides); b) noteiktu sociālo prasmju apguvi vai pilnveidi; c) bērnu audzināšanu un aprūpi; d) savstarpējo attiecību modeļiem un efektīvas komunikācijas veidiem; e) medicīniska rakstura jautājumiem; f) vardarbības identificēšanu un novēršanu. △ ir viena no sociālā darbinieka profesionālajām lomām, kas tiek īstenota līdz ar izglītojošo funkciju un kas var tikt izmantota darbā ar dažādām mērķa grupām visos sociālā darba prakses līmeņos.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBINIEKA PROFESIONĀLĀS LOMAS

Lit.: Suppes & Wells, 2013

(T) **izlīgums** (*reconciliation*) ir tiesību jomas termins, kas apzīmē iesaistīto pušu rakstveida vienošanos civilprocesa, administratīvā procesa vai kriminālprocesa ietvaros. Tas ir līgums, ar kuru tā dalībnieki, savstarpēji piekāpdamies, kādu apstrīdamu vai kā citādi apšaubāmu savstarpēju tiesisku attiecību pārvērš par neapstrīdamu un neapšaubāmu. △ gadījumā iesaistītās puses ar pretēji vērstām interesēm ir panākušas kompromisu, un strīds tiek risināts, abām pusēm vienojoties. Valsts probācijas dienests △ procesu skaidro kā dialogu, kurā brīvprātīgi piedalās cietušais un likumpārkāpējs un kuru vada neitrāla persona – starpnieks (mediators), palīdzot iesaistītajām pusēm vienoties par savstarpēji pieņemamu un taisnīgu risinājumu. △ procesa pamatā ir taisnīguma atjaunošanas pieeja, ko pasaulē izmanto noziedzīga nodarījuma rezultātā radušos seku mazināšanai.

Sk. arī ATJAUNOJOŠAIS TAISNĪGUMS

Lit.: MK, 2018 (Nr. 347); VPD, 2020

(N) **izrakstīšanas izvērtēšana** (*discharge assessment*) ir viens no plānošanas posmiem pacienta izrakstīšanā no ārstniecības iestādes, un to veic sociālais darbinieks pēc informācijas saņemšanas no ārstēšanā un aprūpē iesaistītajiem speciālistiem. △ laikā tiek apzināts cilvēkam nepieciešamais atbalsts, resursi kopienā un sociālā vide, tostarp nepieciešamie un dzīvesvietas pašvaldībā pieejamie sociālie pakalpojumi, kā arī citas formālā un neformālā atbalsta iespējas, ņemot vērā paša cilvēka izteikto gribu, vajadzības un viņa individuālos dzīves nosacījumus. △ var notikt gan slimnīcā, gan cilvēka dzīvesvietā.

Sk. arī IZRAKSTĪŠANAS PLĀNOŠANA

(N) **izrakstīšanas plānošana** (*discharge planning*) ir mērķtiecīgi organizēta starpprofesionālas komandas darbība, lai pacientam pēc atgriešanās mājās no ārstniecības iestādes nodrošinātu nepieciešamo sociālo un veselības aprūpi kopienā atbilstoši viņa vajadzībām. △ mērķis ir samazināt pacienta atkārtotu un neplānotu uzņemšanu ārstniecības iestādē, samazināt pacienta uzturēšanās laiku slimnīcā, ja tas nav nepieciešams, un uzlabot nepieciešamo pakalpojumu piesaisti pēc izrakstīšanas. △ ietver pacienta situācijas izvērtēšanu, mērķu izvirzīšanu, plāna sastādīšanu, īstenošanu, koordināciju un novērtēšanu (piem., emocionālā atbalsta vai pārvietošanās palīglīdzekļu nepieciešamību). △ uzdevums – sekot, lai pacients netiktu izrakstīts priekšlaicīgi, veikt risku izvērtēšanu un nodrošināt pacientam piemērotu fizisko vidi pēc atgriešanās mājās, pārliecināties par sociālā atbalsta tīkla esamību, informēt ģimeni un tuviniekus par izrakstīšanas procesu. Personcentrēta un efektīva △ ietver informāciju: 1) par vietu, uz kuru pacients dosies pēc izrakstīšanas; 2) par kopienā esošo sociālo pakalpojumu pieejamību; 3) par to, kāda veida

aprūpe tiks nodrošināta un kas to veiks; 4) par to, kā pacients saņems nepieciešamos medikamentus. Starptautiskajā praksē △ ir slimnīcas sociālā darbinieka kā gadījuma vadītāja tipiska funkcija.

Sk. arī IZRAKSTĪŠANAS IZVĒRTĒŠANA, SOCIĀLAIS ATBALSTS, SOCIĀLAIS DARBS VESELĪBAS APRŪPĒ

Lit.: Harris & White, 2018

(D) **izvērtēšana** (*assessment*) ir viens no sociālā darba posmiem, kura mērķis – iegūt jaunu izpratni, viedokli vai lēmumu par indivīda, ģimenes, grupas, kopienas vai klientu mērķgrupas situāciju, vajadzībām, sociālajām problēmām un resursiem, kā arī sniegt rekomendācijas un plānot turpmāko sociālā darba procesu vai sociālos pakalpojumus. △ tiek veikta, balstoties uz sociālā darba teorijām un iepriekš plānotas informācijas ievākšanu, analīzi un interpretāciju. △ tiek uzskatīta par pašu būtiskāko sociālā darba posmu, kas ietekmē visu turpmāko posmu īstenošanu. △ ievācamās informācijas plašumu un dziļumu nosaka izmantotās teorijas, metodes, prakses modelis u. c. △ gaitā bieži tiek lietotas (īpaši gadījuma vadīšanā) jau sagatavotas, strukturētas vai daļēji strukturētas veidlapas (piem., risku izvērtēšana, pamatvajadzību izvērtēšanas kritēriju metode vai aprūpes pakalpojumu nepieciešamības izvērtēšana). Galvenais veidlapu mērķis △ procesā ir informācijas apkopošana un strukturēšana. Izvērtēšanas ilgumu būtiski ietekmē sociālā darba prakses modelis, kā arī individuālo situāciju apstākļi (krīzes, informācijas pieejamība u. c.), tomēr lielākoties △ veikšanai ir noteikts konkrēts laika periods. Mikrolīmeņa praksē △ laikā tiek veidotas attiecības ar klientu un darba alianse. Sociālā darba praksē lielākoties tiek lietotas pierādījumos balstītas un klientu mērķgrupas specifikai pielāgotas △ metodes.

Sk. arī DARBA ALIANSE, DOKUMENTĀCIJA, PADZIĻINĀTĀ IZVĒRTĒŠANA, PAMATVAJADZĪBU IZVĒRTĒŠANA, PAPLAŠINĀTĀ IZVĒRTĒŠANA, SĀKOTNĒJĀ IZVĒRTĒŠANA, SOCIĀLĀ DARBA POSMI, SOCIĀLĀ DARBA PROCESS

Lit.: Whittington, 2007

Ī

(A) **īpaša statusa klients, obligāta statusa klients** (*mandated client*) ir klienta statusa apzīmējums, kas norāda uz sociālā darbinieka sadarbības un rīcības obligātumu attiecībā pret noteiktu klientu mērķgrupu, kam pienākas sadarbība atbilstoši normatīvajam regulējumam, kas pilnvaro sociālo darbinieku veikt konkrētus uzdevumus. △ ir attiecināms tikai uz sociālā darba procesa specifiku, nevis uz klienta motivācijas pakāpi. △ var būt gan motivēts, gan nemotivēts sadarboties un atzīt sociālā darba procesa nepieciešamību. △ statuss var radīt varas disbalansu, kas klientam var radīt gan bezspēcības izjūtu un pakļaušanos, gan daudzveidīgas pretestības reakcijas (piem., dusmas, agresiju, izvairīšanos). Tādēļ sociālajam darbiniekam ir jālieto specifiskas sadarbības veidošanas un motivēšanas metodes, īpaši pievēršot uzmanību klienta motivācijas pārmaiņām.

Sk. arī NEBRĪVPRĀTĪGS KLIENTS

(H) **īslaicīgas sociālās aprūpes pakalpojums** (*short-term care service*) ir aprūpes pakalpojums, kas nodrošina veselības un sociālo aprūpi bērnam vai pilngadīgai personai ar funkcionāliem traucējumiem, kā arī cilvēkiem pēc ārstēšanās stacionārā – atbilstoši individuālajām vajadzībām, lai atjaunotu neatkarīgu dzīvi. Katrā valstī △ sistēma ir būtiski atšķirīga, turklāt arī katrs pakalpojuma sniedzējs var noteikt savu kārtību (piem., △ var saņemt savā dzīvesvietā, institūcijā vai īslaicīgās aprūpes centros). △ var saņemt uz ierobežotu laiku (piem., uz laiku līdz diviem vai trīs mēnešiem) atbilstoši konkrētajā valstī noteiktajam laika periodam.

Sk. arī ATELPAS BRĪDIS

(H) **īslaicīgās uzturēšanās mītnes pakalpojums** (*temporary accommodation service*) ir īstermiņa dzīvesvietas pakalpojums, kas atkarībā no konkrētā pakalpojuma organizēšanas veida var būt pieejams uz vienu vai vairākām dienām,

mēnešiem, bet visbiežāk nepārsniedzot gada termiņu. △ ietvaros sociālā darba speciālists sniedz atbalstu sociālo problēmu risināšanā ar mērķi atrast konkrētam cilvēkam vai ģimenei pastāvīgu dzīvesvietu.

Sk. arī SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

J

(E) **jaukto metožu pētījums** (*mixed methods research*) ir pētījuma dizains, kurā lieto kā kvantitatīvās, tā kvalitatīvās pētījuma metodes vienā pētījumā. △ balstās uz pieņēmumiem, ka kvantitatīvās un kvalitatīvās pētījumu metodes ir savienojamas, ka kvantitatīvo un kvalitatīvo pētījumu metožu kombinēšana vienā pētījumā sniedz drošākus rezultātus un paaugstina pētījuma validitāti. Metožu kombinācija ļauj vienā pētījumā izmantot katras metodes priekšrocības, vienlaikus kompensējot trūkumus, kas piemīt katrai metodei atsevišķi. Tā kā katra pētījuma pieeja palīdz atbildēt uz atšķirīgiem jautājumiem, tad to kombinēšana vienā pētījumā un datu triangulācija sniedz vispusīgāku pētījuma problēmas izpratni. △ pats svarīgākais ir kvantitatīvo un kvalitatīvo datu savstarpēja saistīšana, kas var notikt, datus sapludinot, savienojot vai iedarinot.

Sk. arī PĒTĪJUMA DIZAINS

Lit.: Creamer, 2018; Mārtinsone un Pipere, 2021; Thyer, 2010

(O) **jaunatnes darbinieks** (*youth worker*) ir starpnozaru jomas speciālists, kas veic darbu ar jaunatni, ievērojot jaunatnes politikas pamatprincipus un valsts jaunatnes politikas attīstības plānošanas dokumentus. Jaunatnes darbinieks: 1) iesaista jauniešus darba ar jaunatni īstenošanā un izvērtēšanā; 2) nodrošina aktivitātes un brīvā laika pavadīšanas iespējas jauniešiem vietējā līmenī; 3) līdzdarbojoties starptautisku pasākumu un projektu īstenošanā, konsultē jauniešus par viņiem aktuālajām tēmām; 4) nodrošina informācijas pieejamību un apriti par jaunatnes politikas jautājumiem; 5) organizē jauniešu brīvprātīgo darbu; 6) sekmē jauniešu pilsonisko līdzdalību. Daļa no △ pamatuzdevumiem ir līdzīgi ar jaunatnes lietu speciālista uzdevumiem, tomēr jaunatnes lietu speciālista darbības joma ir jaunatnes politikas veidošana un koordinēšana, bet △ joma ir ikdienas praktiskais darbs ar jauniešiem. △ pienākumi un izmantotās metodes nereti pārklājas arī ar sociālo darbu ar jauniešiem, piem., jauniešu motivēšana lietderīgai brīva laika pavadīšanai,

pozitīvas savstarpējās saskarsmes veidošanai u. c. △ amatu bieži ieņem arī speciālisti ar sociālā darbinieka kvalifikāciju.

Sk. arī JAUNATNES POLITIKA, SOCIĀLAIS DARBS AR JAUNIEŠIEM

Lit.: RED-Radošu efektu darbnīca, 2020

(G) **jaunatnes politika** (*youth policy*) ir starpnozaru politika, kas veicina jauniešu pilnvērtīgu un vispusīgu attīstību, iekļaušanos sabiedrībā un dzīves kvalitātes uzlabošanos. △ īsteno dažādas valsts pārvaldes un pašvaldību iestādes atbilstoši savai kompetencei, kā arī jaunatnes organizācijas un citas fiziskas vai juridiskas personas. ES līmenī par △ ir atbildīga Eiropas Padome, izstrādājot ES jaunatnes stratēģijas, rekomendācijas un standartus Eiropas Padomes dalībvalstīm un nodrošinot jauniešu iesaisti nozīmīgu lēmumu pieņemšanā. ES △ kopumā attiecas uz jauniem cilvēkiem no 15 līdz 29 gadu vecumam, bet atsevišķās programmās, piem., *Erasmus+* var piedalīties jaunieši no 18 līdz 30 gadiem. Latvijā atbilstoši Jaunatnes likumā noteiktajam jaunieši ir no 13 līdz 25 gadu vecumam. Latvija tiecas ievērot principus, kas ietverti ANO Pasaules rīcības programmā jaunatnei (1995): 1) veicināt jauniešu līdzdalību gan savas valsts pārvaldē, gan globālajā politikā; 2) sniegt jauniešiem nepieciešamo sociālo atbalstu; 3) veicināt jauniešu vajadzību un iespēju izpēti; 4) veicināt partnerību ar jauniešu vecākiem; 5) iesaistīt pilsonisko sabiedrību un privāto sektoru. Latvijā Izglītības un zinātnes ministrija (IZM) ir △ vadošā valsts pārvaldes iestāde. IZM izstrādā, organizē un koordinē △, kā arī veicina jaunatnes jomā iesaistīto pušu sadarbību un organizē jaunatnes lietu speciālistu apmācību. Vietējā jeb reģionālā līmenī par △ īstenošanu ir atbildīgas pašvaldības. △ īstenošanā īpaši nozīmīga loma ir nevalstiskajām organizācijām.

Sk. arī JAUNATNES DARBINIEKS, NEVALSTISKAS ORGANIZĀCIJAS

Lit.: Jaunatnes likums; UN, 1995b

(A) **jaunā publiskā vadība** (*new public management*) ir jaunu sabiedrības pārvaldes principu ieviešanas kustība, kas aizsākās 20. gs. beigās. △ galvenie elementi ir pārvaldes izdevumu samazināšana, valsts budžeta efektīvs izlietojums, pārvaldes gatavība pārmaiņām, privātā sektora vadības metožu izmantošana, orientācija uz iedzīvotāju vajadzībām, iekšējās un ārējās novērtēšanas izmantošana. △ mainīja publiskās pārvaldes sektora darbības filozofiju, veidu un formātu. △ reformu ieviešana būtiski ietekmēja arī sociālā darba praksi, piem., pastiprinājās sociālo pakalpojumu administrēšanas funkcija gadījumu vadīšanā. Kritiķi norāda, ka △ principi sociālajā darbā ir veicinājuši standartizāciju, tehniskas valodas lietošanu, birokratizāciju, fragmentāciju, maskē politisku lēmumu pieņemšanu un ētisko problēmu

veidošanos sociālo pakalpojumu sniegšanā. △ var radīt deprofesionalizācijas risku sociālajā darbā.

Sk. arī DEPROFESIONALIZĀCIJA, MENEDŽERISMS

Lit.: Davies, 2000; Harris & White, 2018; NE

(R) **jaunās reliģiskās kustības** (*new religious movements*) apzīmē plašu reliģisko un garīgo grupu, kultu un sektu klāstu, kas kopš 20. gs. 60. gadiem ir parādījušās Rietumu kultūrās līdzās tradicionālajām reliģijām. △ ir veidojušās, lai apmierinātu tās cilvēku vajadzības, kuras neapmierina tradicionālās reliģijas vai modernais sekulārisms. △ bieži piedāvā alternatīvus ceļus cilvēka garīguma pilnveidošanai – dažādas meditācijas, dziedniecības, vizualizācijas un okultās tehnikas veidus, kas nereti pārņemti no citām reliģijām un pasaules kultūrām, pievienojot atsevišķus elementus no modernās zinātnes atziņām un solot cilvēkiem jauna garīguma un iekšēja līdzsvara sasniegšanu mūsdienu saspringtajos un sarežģītajos dzīves apstākļos. Daudzas △ ir cēlušās no tradicionālām pasaules reliģijām, piem., no hinduisma, kristietības un budisma, savukārt citas ir radušās no tradīcijām, kuras Rietumos vēl nesen bija pavisam svešas. Plašāk zināmās △ ir Jaunā laikmeta kustība (*New Age movement*), Harē Krišna kustība (*Hare Krishna movement*). △ bieži veidojuši harismātiski, autoritāri līderi.

Lit.: Giddens, 2009; Turner, 2006

(H) **jaunietis pēc ārpusģimenes aprūpes** (*youth after care*) ir pilngadību sasniedzis jaunietis pēc institucionālās aprūpes, aizbildnības vai aprūpes audžuģimenē. △ patstāvīgas dzīves uzsākšanas periodā nepieciešams pastiprināts sociālais atbalsts un pakalpojumi, piem., sociālā darbinieka, jurista, psihologa konsultācijas, mentora vai asistenta pakalpojums, atbalsta grupa, iesaiste kopienas aktivitātēs.

Sk. arī AIZBILDNĪBA, AUDŽUĢIMENE, ĀRPUSĢIMENES APRŪPE

(R) **jūdaisms** (*Judaism*) ir viena no vecākajām monoteistiskajām reliģijām, kura atbilstoši ebreju tradīcijai sākas ar derību starp ebreju ciltstēvu Ābrahāmu (*Avraham*) un Dievu – Jahvi (*Yahweh*). △ reliģiskās zināšanas ietvertas Torā, Praviešu grāmatās un Rakstos. Savā rituālajā un sadzīviskajā praksē jūdaisms balstās arī Talmūdā – 2.–5. gs. pierakstītajā ebreju mutiskās tradīcijas iztirzājumu kodeksā. Attīstoties △, radās mesiāniskas kustības. Viduslaikos veidojas vairākas mistiskas kustības, piem., kabala, kas tradicionālajai ebreju teoloģijai piešķīra ezotērisku raksturu. 19. gs. tika mēģināts mainīt un reformēt daudzas tradicionālās prakses, kā rezultātā līdzās ortodoksālajam △ radās divas atsevišķas reliģiskas kustības: reformu jeb progresīvais un

konservatīvais △. Eiropas ebreju kopienu iznīcināšana holokaustā un mūsdienu Izraēlas valsts izveidošana 1948. gadā ienesa izmaiņas 20. gs. △.

Sk. arī RELIĢIJA, RELIĢISKĀS ORGANIZĀCIJAS, TALMŪDS, TORA

Lit.: JVL, n. d.; NE; Scott & Marshall, 2005

(D) **jūtu atspoguļošana** (*mirroring of emotions*) ir konsultēšanas metode: sociālais darbinieks palīdz klientam izprast savas jūtas saistībā ar savu dzīves situāciju, palīdz maksimāli precīzi nosaukt dažādas klienta emocionālo pārdzīvojumu nianses, reflektēt par tām. No sociālā darbinieka šīs metodes izmantošana prasa empātiju, spēju uztvert pozitīvas, negatīvas, ambivalentas jūtas un atspoguļot tās. Metode lietojama situācijās, kad klients ir satraukts, norūpējies vai vērojama neatbilstība starp klienta vārdiem un darbiem. △ palīdz labākas sapratnes veidošanā, klienta emociju apzināšanā un izlādē, bieži atklājot patiesos problēmas cēloņus. △ padziļina tiešo kontaktu un rada reālo šī brīža jūtu pieredzi, kas ir īpaši svarīga cilvēkiem, kuriem ir tendence pārāk intelektualizēt vai racionalizēt savas jūtas.

Sk. arī EMOCIJAS, EMPĀTIJA, KONSULTĒŠANA, SPOGUĻNEIRONU SISTĒMA

Lit.: Ļevina un Mārtinsone, 2016; Rokasgrāmata, 2011

K

(J) **kaitējoša seksuālā uzvedība** (*harmful sexual behaviour*) ir darbības, kas neatbilst normālai seksualitātes attīstībai noteiktā bērna vecumposmā un nodara kaitējumu pašam bērnam vai citiem. △ attiecina uz seksuālu pāridarījumu starp bērniem, jauniešiem, kas ietver vairākus seksuālas uzvedības veidus, piem., seksualizētu uzrunāšanu, seksuālu aizskaršanu, seksuālu bulingu sociālajos tīklos, seksuālu attēlu pārpublicēšanu, kā arī seksuālu vardarbību (uzbrukums, izvarošana). △ var izpausties gan tieša fiziska kontakta uzvedībā, gan bezkontakta uzvedībā. △ var izpausties gadījumos, kad viens vai vairāki bērni iesaistās viņu vecumam vai attīstības stadijai neatbilstošās seksuālās diskusijās un darbībās. △ gadījumi nav skatāmi klasiskajās vainīgais/upuris kategorijās, jo abām pusēm un viņu ģimenēm ir nepieciešama palīdzība un atbalsts.

Sk. arī SEKSUĀLĀ VARDARBĪBA PRET BĒRNIEM

Lit.: Centrs Dardedze, 2020; Hackett, 2014

(G) **kaitējuma mazināšana** (*harm reduction*) ir jēdziens, ko sabiedrības veselības jomā attiecina uz programmām un rīcībpolitiku, kuru mērķis ir mazināt kaitējošas uzvedības negatīvās sekas indivīdam un apkārtējiem cilvēkiem, kopienai un sabiedrībai kopumā. △ ir atzīta kā galvenā stratēģiskā pieeja narkotiku lietošanas un HIV izplatības profilaksē. △ programmās tiek veicināta narkotiku lietotāja atbildība par savu un citu drošību. △ programmas sniedz narkotiku lietotājiem pieeju atbalsta pakalpojumiem saistībā ar veselībai kaitīgo paradumu mazināšanu un sociālajiem pakalpojumiem. Piemēram, △ ietver ielu darbu un mobilās vienības, lai sasniegtu sevišķi problemātiskas lietotāju grupas; ieslodzījuma vietā piedāvā atkarību ārstēšanu, detoksikāciju un rehabilitāciju; iesaista metadona programmās heroīna lietošanas aizvietošanai; nodrošina šļirču un adatu apmaiņas punktus, lai mazinātu risku inficēties ar HIV un citām slimībām, kuras iegūst, saskaroties ar inficēta cilvēka asinīm;

nodrošina bezmaksas prezervatīvus, lai mazinātu inficēšanos ar seksuāli transmisīvām slimībām.

Sk. arī ATKARĪBA, DETOKSIKĀCIJA, PSIHOAKTĪVĀS VIELAS, VIELISKĀ ATKARĪBA

Lit.: Barker, 2014; Parrillo I, 2008; SPKC, 2020

(B) **kalpošana** (*service*) ir viena no sociālā darba pamatvērtībām, kura, piem., NASW Ētikas kodeksā ētisko vērtību uzskaitījumā minēta kā pati pirmā. Šīs vērtības ētiskais princips jeb ētoss skan šādi: sociālo darbinieku galvenais mērķis ir sniegt palīdzību cilvēkiem, kuriem tā nepieciešama, un risināt sociālās problēmas. Sociālie darbinieki kalpošanu citiem stāda augstāk par pašlabuma interesēm. Angļu valodā vārdu *service* lieto gan attiecībā uz kalpošanu (*to serve*), gan arī attiecībā uz sociālo pakalpojumu sniegšanu.

Sociālā pakalpojuma sniegšanas pamatā ir nesavtīgas kalpošanas ideja: sociālais darbinieks kalpo cilvēkiem, viņu labklājībai visos tās aspektos, palīdzot risināt viņu problēmas ģimenē, skolā, darbā, stiprināt ticību sev, attīstīt pašmotivāciju. Veicot savus darba uzdevumus un pienākumus, sociālais darbinieks to dara ar atbildību, iedvesmu, motivāciju, godprātīgu attieksmi un lojalitāti, vienādi respektējot visus klientus. Kalpošana kā princips noteic, ka sociālā darbinieka profesionālā rīcība un lēmumi tiek pieņemti, ievērojot klienta vajadzības, intereses un labklājību. Kalpošanu kā vērtību caurstrāvo sociālā darba pamatā esošā humānisma ideja par kalpošanu cilvēkiem kā augstāko tikumu, viņu psiholoģisku atbalstīšanu, praktisku palīdzību, izglītošanu, ņemot vērā ikviena individuālās vajadzības.

Sk. arī GLOBĀLĀ SOCIĀLĀ DARBA ĒTIKAS PRINCIPU DEKLARĀCIJA, SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS

Lit.: LSDB, 2022; NASW, 2021a

(H) **kanisterapija** (*canistherapy*) ir viens no dzīvnieku terapijas veidiem, kurā ir iesaistīts speciāli apmācīts un sertificēts suns. △ bieži tiek īstenota papildus citām atveseļošanas, atbalsta vai rehabilitācijas programmām, bet to var izmantot arī kā patstāvīgu programmu. Terapijas izstrādātājs ir bērnu psihoterapeits Boriss Levinsons (*Boris Levinson*). Novērojis suņa un bērna komunikācijas labvēlīgo ietekmi uz terapijas procesu, un īpaši uz terapeitisko attiecību veidošanos, B. Levinsons 20. gs. 60. gadu beigās ASV aizsāka suņu iesaistīšanu terapijas procesā. Attīstoties △ metodēm, tika novērota tās pozitīvā iedarbība ne tikai kontakta veidošanā, bet arī, piem., saskarsmes prasmju un socializācijas veicināšanā, pozitīva psiholoģiskā stāvokļa uzturēšanai, kā arī fiziskai relaksācijai, kas veicināja △ plašāku lietojumu. Mūsdienās △ izmantošana ir

raksturīga dažādām mērķa grupām visos vecumposmos. △ lieto rehabilitācijas centros, ieslodzījuma vietās, senioru aprūpes centros, dienas centros un slimnīcās, kā arī tā ir pieejama kā atsevišķs pakalpojums.

Sk. arī DZĪVNIEKU TERAPIJA

(S) **kapacitāte** (*capacity*) ir atbilstoši zinātnes un prakses jomai lietots ietilpības apzīmējums, piem., lauksaimniecībā, elektrozinātnēs. Sociālajās zinātnēs jēdziens △ tiek attiecināts uz cilvēka darbaspējām, psiholoģisko spēju saglabāt līdzsvaru dažādās situācijās, intelektuālajām spējām, racionalitāti u. tml., kā arī uz cilvēka spēju uzkrāt, ietvert un apstrādāt noteiktu informācijas daudzumu par apkārtējo pasauli, pašam par sevi, sociālajām sistēmām un to mijiedarbību.

Lit.: Davies, 2000

(R) **kapelāns** (*chaplain*) ir garīdznieks vai garīdznieka palīgs, kas īsteno garīgo aprūpi ārpus draudzes un kā garīgais darbinieks strādā ārstniecības un sociālās aprūpes iestādēs, ieslodzījuma vietās, armijas daļās, izglītības iestādēs. △ palīdzību var saņemt ikviens neatkarīgi no sociālā stāvokļa un no piederības pie kādas baznīcas vai reliģijas, tautības, dzimuma utt. Latvijā △ darbojas saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem, katras denominācijas/konfesijas kapelānu nolikumu, darba līgumu, amata aprakstiem.

Sk. arī KAPELĀNU DIENESTS, KRISTIETĪBA

Lit.: Hiršs un Hirša, 2008

(R) **kapelānu dienests** (*chaplain service*) ir pakalpojums ārpus baznīcas draudzes, kas nodrošina pastorālo, reliģisko, garīgo aprūpi un konsultācijas institūcijās gan personālam, gan klientiem un to tuviniekiem neatkarīgi no viņu reliģiskās piederības. △ darbojas skolās, slimnīcās, hospisos, bruņotajos spēkos. Piemēram, Latvijā plašāk pazīstamākie △ darbojas Latvijas Nacionālajos bruņotajos spēkos un Rīgas Austrumu klīniskajā universitātes slimnīcā.

Sk. arī KAPELĀNS

Lit.: NE

(A) **karitatīvais darbs** (*caritative work, caritative caring*) ir darbība, kas vērsta uz personas un grupas sociālās un garīgās funkcionēšanas atjaunošanu, balstoties uz solidaritātes un karitatīvās kohēzijas principiem, kristīgo tradīciju un vērtību sistēmu, un tas ir saistīts ar latīņu valodas jēdzienu *caritas*, ko var tulkot kā 'žēlsirdība', arī kā 'tuvākā mīlestība'. △ tiek uzsvērts, ka attiecības starp pakalpojuma sniedzēju un saņēmēju nav tikai juridiskas attiecības, tās nav

arī attiecības starp labdari un cilvēku, kurš labdarību saņem, bet tās ir abas puses pārveidojošas attiecības, kas fokusējas uz mīlestību un līdzcietību pret grūtībās nonākušu cilvēku un veidojas kā savstarpības un līdzvērtības attiecības. Vēstures gaitā sociāli aktīvā protestantisma ietekmē (īpaši Anglijā) latīņu jēdziens transformējās par anglisko *charity* ar nozīmi 'praktiskā žēlsirdība, labdarība'. Starptautiskajā praksē △ tiek īstenots tādās starptautiskās katoļu organizācijās kā *Caritas Internationalis*, *International Diaconate Centre* un citās. Sociālajā darbā △ pieeju izmanto arī Vācijā (lietojot jēdzienu "diakoniskais darbs"), bet anglosakšu sociālā darba tradīcijā jēdziens netiek plaši lietots, lai gan sociālais darbs sakņojas kristīgajā tradīcijā. Jēdzienu △ izmanto arī māszinībās.

Sk. arī KARITATĪVAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Dolace, 2009; Gūtmane, 2018a, 2018b

(A) **karitatīvais sociālais darbs** (*caritative social work**) Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma izpratnē ir sociālajam darbam analogs darbs, kura mērķis ir palīdzēt personām, ģimenēm, grupām vai sabiedrībai kopumā atgūt spēju sociāli un garīgi funkcionēt. △ var apgūt Latvijas Kristīgajā akadēmijā, kas uzsver △ kā jaunu profesiju, kura sakņojas Eiropai raksturīgajā sociālās politikas paradigmā, kristīgās baznīcas un patristiskās antropoloģijas tradīcijā, eksistenciālisma filozofijā, solidaritātes un karitatīvās kohēzijas principos. Sociālā karitatīvā pieeja aplūko sociālo un garīgo funkcionēšanu kā integrētu veselumu.

Sk. arī KARITATĪVAIS DARBS

Lit.: Gūtmane, 2018a, 2018b

(P) **Karpmena drāmas trīsstūris** (*Karpman's drama triangle*) ir sociālās mijiedarbības modelis, kas atspoguļo specifiskas destruktīvu attiecību lomas (Vainotājs, Glābējs un Upuris). Modeļa autors ir transakciju analīzes psihoterapeits Stīvens Karpmens (*Stephen Karpman*). Sociālajā darbā △ tiek plaši lietots, lai skaidrotu disfunkcionālas attiecības ģimenēs, līdzatkarīgas attiecības un attiecības starp klientu un darbinieku. Dažkārt △ lieto, skaidrojot attiecības arī starp institūcijām vai organizācijām.

Lit.: Karpman, 1968

(D) **kartēšana** (*mapping*) ir dažādās nozarēs plaši izmantojama zināšanu, informācijas, kā arī sociālās un telpiskās realitātes vizualizācijas metode. △ lieto, veidojot jēdzienu, konceptu, argumentu, resursu, domu jeb prāta kartes (ideju un domu ģenerēšanai, vizualizēšanai un asociāciju veidošanai). △ tiek

izmantota arī sociālo tīklu struktūras, sociālo attiecību un mijiedarbības atspoguļošanai, tāpat to lieto dabiskās vides, cilvēka apkārtnes, mājokļa kvalitātes, infrastruktūras un mobilitātes iespēju attēlošanai. Sociālajā darbā △ palīdz vizuāli attēlot un vispārināt, piem., attēlot sociālā darba teorētisko jēdzienu saistību, atklāt resursus darbā ar kopienu, raksturot indivīda un ģimenes saites vai personas un vides mijiedarbību. Sociālajā darbā kartēšanas principu izmanto, piem., veidojot genogrammu, ekokarti, sociālo tīklu karti.

Sk. arī DOMU KARTE, EKOKARTE, GENOGRAMMA, SOCIĀLO TĪKLU KARTE

(J) **kiberbulings** (*cyber-bullying*) ir viens no vardarbības veidiem, kas radies līdz ar moderno tehnoloģiju un sociālo tīklu attīstību. △ raksturo uzvedība, ko indivīds vai grupa veic ar informācijas tehnoloģiju starpniecību, atkārtoti sūtot naidīgas, agresīvas vai pazemojošas ziņas, lai nodarītu kaitējumu vai radītu diskomfortu kādai personai vai grupai. △ ir dažādas izpausmes: aizskarošas īsziņas vai pazemojoši (neētiski) attēli, kas tiek nosūtīti mobilajā tālrunī vai e-pastā, uzmākšanās, draudi, iebiedēšana, pazemošana, nomelnošana, konflikta izraisīšana interneta vidē, privātas informācijas izpaušana par kādu personu. Galvenie △ elementi ir atkārtošanās, nodoms kaitēt un centieni iegūt varu pār citu personu, iebiedējot, draudot, apvainojot vai izmantojot citus paņēmienus. Cietušie var piedzīvot līdzīgas sekas tām, kādas izraisa citi vardarbības veidi. △ var atstāt negatīvu ietekmi ne tikai uz cietušo, bet arī uz △ veicēja garīgo, sociālo un fizisko veselību.

Sk. arī BULINGS, KIBERVARDARBĪBA, VARDARBĪBA, VARDARBĪBA SKOLĀ

Lit.: Bauman et al., 2013; Harris &White, 2018; Singer & Slovak, 2013; Slonje et al., 2013; Tokunaga, 2010

(J) **kiberterorizēšana** (*cyberterrorising*) ir intensīva un regulāra emocionāla pazemošana, ar informācijas tehnoloģiju starpniecību izsakot draudus, apvainojumus, sūtot aizskarošu informāciju.

Sk. arī BULINGS, KIBERBULINGS, KIBERVARDARBĪBA, SEKSTINGS

(J) **kibervardarbība** (*cyberviolence*) ir tīša agresīva darbība, ko veic cilvēks vai cilvēku grupa, izmantojot elektroniskos saziņas līdzekļus. △ ietver plašu uzvedības spektru, lai cilvēkam radītu fizisku, seksuālu, psiholoģisku, morālu vai ekonomisku kaitējumu vai ciešanas. Pastāv vairāki △ veidi, piem., kiberbulings, kiberagresija, kiberterorizēšana, kiberterorisms. Izšķir četras △ formas: 1) tiešsaistes kontakts, kas noved pie vardarbības klātienē (*online contact leading to off-line abuse*); 2) kiberizsekošana (*cyber stalking*); 3) uzmākšanās tiešsaistē (*online harassment*); 4) pazemojošas informācijas izplatīšana

(*degrading representations*). △ var atkārtoties, bet var būt arī vienreizēja, un tā izpaužas kā nevēlama satura e-pasta vēstules, telefona zvani vai teksta ziņas, ielaušanās citas personas datorā, uzmācīga izsekošana tiešsaistes vidē, tīša uzmākšanās, nevēlamas seksuāla rakstura ziņas vai piedāvājumi seksuāla rakstura darbībām, draudi, naida runa, kā arī kailfoto, video izplatīšana sociālajos tīklos bez personas piekrišanas, kā arī citas izpausmes elektroniskajos saziņas līdzekļos. Veicot △, var tikt izmantota informācija par cietušā cilvēka apstākļiem, rakstura īpašībām vai tas, ka cilvēks ir viegli ievainojams.

Sk. arī BULINGS, KIBERBULINGS, KIBERTERORIZĒŠANA

Lit.: Council of Europe, n. d.a, n. d.b; EIGE, 2017; Salazar, 2020

(J) **klaiņošana** (*vagrancy*) ir cilvēka šķietami bezmērķīga pārvietošanās no vienas vietas uz citu, neatgriežoties pastāvīgā dzīvesvietā (ja tāda ir). △ var biežāk izpausties atsevišķos vecumposmos (piem., pusaudža vecumā) vai dažu garīgās veselības traucējumu gadījumos (piem., demence), kā arī izvairoties no nepieņemamiem dzīves apstākļiem vai psiholoģiskā diskomforta.

Sk. arī BEZPAJUMTNIECĪBA, IELAS BĒRNS

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018

(D, P) **klarifikācija** (*clarification*) ir viena no konsultēšanas metodēm: klienta teiktā atkārtošana un precizēšana citos vārdos. △ nedrīkst ietvert vērtējumu, speciālista attieksmi vai piešķirt citu emocionālo toņkārtu klienta sacītajam. △ ir būtiska savstarpējās sapratnes un sadarbības veidošanai, tā var palīdzēt klientam precizēt savas jūtas un attieksmes. △ attīstījusies psihodinamiskajā pieejā.

Sk. arī INTERPRETĀCIJA, KONFRONTĀCIJA, KONSULTĒŠANA

Lit.: Turner & Rowe, 2013

(D) **klienta lieta** (*client files*, client records**) ir daudzpusīgas informācijas kopums, kas saistīts ar klienta sociālo situāciju, ko sociālais darbinieks fiksē digitālā vai papīra formātā. Informācijas apkopošanas nepieciešamību klienta lietā nosaka: 1) institucionālās vajadzības, piem., datu aizsardzības stiprināšana, vienota sociālā darba procesa nodrošināšana iestādē, kvalitātes pārbaudes vai pārraudzības prasības. Visbiežāk institūcijās un organizācijās ir noteiktas formālās prasības △ izveidei, glabāšanai un arhivēšanai, kas var ietvert pat ļoti detalizētus aprakstus un obligātās dokumentācijas iekļaušanu; 2) sociālā darbinieka profesionālās vajadzības, piem., sadarbības ar klientu dinamikas novērošanai, faktu, informācijas fiksēšanai, glabāšanai un datu salīdzināšanai novērtēšanas posmā. △ apkopoto informāciju galvenokārt ietekmē sociālā

darbinieka izmantotā pamatmetode, lietotās teorijas un metodes; 3) klienta vajadzības, piem., sadarbības laikā klienta veidoto kolāžu, zīmējumu u. c. darbu apkopojums. Tāda veida △ tiek piešķirti mazāk formāli nosaukumi, piem., portfolio, vai arī mape tiek nosaukta klienta vārdā. Atšķirīgās vajadzības △ izveidē ietekmē tās mērķi, saturu un konfidencialitātes ierobežojumus. Ja tie nav precīzi definēti, var rasties ētikas dilemmas, piem., institucionālās vajadzības klientu lietas pārbaudē (piem., oficiālo veidlapu izmantošana un to saturs) var būt pretrunā ar sociālā darbinieka un klienta konfidencialitātes vienošanos un viņu kopīgajā sadarbībā radītajiem darbiem. Šādās situācijās sociālajam darbiniekam klienta radītie darbi būtu jāglabā atsevišķi un formālā kvalitātes pārbaudē tie nevar būt iekļaujami. Starptautiskajā praksē bieži lieto tādus jēdzienus kā "sociālā darbinieka pieraksti" (*records of social worker*), "ieraksti par gadījumu" (*case records*), "pierakstu kopa par klientu" (*client files*). Latviešu valodā jēdziens △ ienācis no PSRS institucionālās nomenklatūras. Sociālie darbinieki, mēģinot izvairīties no šā jēdziena pretrunīgā skanējuma, sociālā darba ētikas principu kontekstā dažkārt izmanto arī jēdzienus "ģimenes karte", "gadījuma dokumentācija" u. c.

Sk. arī DOKUMENTĀCIJA, IERAKSTI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, INSTITUCIONĀLĀS VAJADZĪBAS, SOCIĀLĀ DARBINIEKA PIERAKSTI

(D) **klienta piekļuve saviem datiem** (*client access to records*) ir viens no mikrolīmeņa prakses diskutablākajiem jautājumiem, kas saistīts ar paša klienta piekļuvi jebkurai sociālo darbinieku un citu speciālistu fiksētajai informācijai (klienta lietā, datubāzēs) par šī klienta situāciju. Mūsdienu sociālā darba ētikas principi noteic, ka klientam ir jābūt pieejamai jebkurai informācijai, ko speciālisti ir fiksējuši par viņa situāciju. Šis princips bieži aktualizē ētiska rakstura dilemmas: a) fiksētā informācija satur datus par citiem cilvēkiem (piem., ģimenes locekļiem) vai viņu viedokļus, un šīs informācijas izpaušana var pārkāpt viņu konfidencialitāti vai pat radīt apdraudējuma situācijas; b) institucionālās prasības attiecībā uz informācijas fiksāciju klienta lietā var paredzēt nepieciešamību veidot ierakstus profesionālā terminoloģijā, noteiktās veidlapu formās, bet klientam šie ieraksti var nebūt izprotami un var likties, ka sociālais darbinieks to maldinājis. Lai mazinātu šīs iespējamās dilemmas klienta piekļuvē saviem datiem, sociālajam darbiniekam un klientam jau sadarbības sākumā vēlams pārrunāt △, kā arī visu sadarbības procesu veidot atklātu un pēc iespējas caurskatāmu. Šādas pārrunas īpaši nozīmīgas ir sociālajā darbā ģimenēm ar bērniem, veidojot iekšējās konfidencialitātes vienošanās starp ģimenes locekļiem.

Sk. arī DATU AIZSARDZĪBA, INFORMĒTĀ PIEKRIŠANA, INSTITUCIONĀLĀS VAJADZĪBAS, KLIENTA LIETA

(A) **klienta tiesību deprivācija sociālajā darbā** (*deprivation of client rights in social work*) ir viens no ētikas principu pārkāpumiem: cilvēkam vai cilvēku grupai tiek ierobežotas viņu kā klientu tiesības saņemt kvalitatīvus sociālā darba un sociālos pakalpojumus. △ var izpausties tieši (piem., nepamatoti atsakot pakalpojumu, sniedzot nepatiesu vai nepilnīgu informāciju) un netieši (piem., nelabvēlīgi izturoties pret klientu, noklusējot par iespējām saņemt pakalpojumu vai atteikties no tā, nesniedzot klientam informāciju par viņa tiesībām). △ ir pretrunā ar pašnoteikšanās principu. △ var rasties saistībā ar sociālā darbinieka sākotnēji pozitīviem nodomiem klienta interešu labā, piem., lai nesatrauktu klientu, tas netiek pilnībā informēts par turpmāko rīcību vai arī nemotivēts klients netiek informēts par iespējām atteikties no piedāvātā pakalpojuma.

Sk. arī DEPRIVĀCIJA, INFORMĒTĀ PIEKRIŠANA, KLIENTS, KONFIDENCIALITĀTE, NEBRĪVPRĀTĪGS KLIENTS, PAŠNOTEIKŠANĀS

Lit.: NASW, 2021a

(D) **klienta vides izvērtēšana** (*client's environment assessment*) ir viena no izvērtēšanas posmā lietotajām metodēm, kuras fokusā ir klienta vai klientu mērķgrupas ikdienas vide. △ visbiežāk tiek veikta dzīvesvietā, bet tā iespējama arī citās vidēs (pagalmos, pagrabos, uz ielas). Katrā individuālā gadījumā △ var būt specifiski uzdevumi, piem., izvērtēt bērna ikdienas dzīves telpu mājās vai pagalmā; izvērtēt drošību; izvērtēt vides piemērotību zīdainim, izvērtēt klienta vides resursus. △ var tikt lietota arī kā atsevišķa izvērtēšanas metode. △ ir noderīga kā sociālā darba mikroprakses līmenī, tā arī jaunu sociālo pakalpojumu plānošanā un klientu mērķgrupas vajadzību izpētē.

Sk. arī IZVĒRTĒŠANA, VIDE

(C) **klientcentrētā pieeja** (*client-centered approach*), sk. **personcentrētā pieeja**

(A) **klientisms** (*clientelism*) ir tādas attiecības starp politikas veidotājiem un iedzīvotājiem, kā arī starp pakalpojumu sniedzējiem un pakalpojumu saņēmējiem, ko raksturo asimetriskas un vertikālas varas pozīcijas. △ izpaužas kā aizbildnieciskums, kad politikas veidotāji vai sociālo pakalpojumu sniedzēji ir pārliecināti par noteiktu sociālo grupu vajadzībām un nepieciešamību pēc palīdzības un īsteno šo pārliecību, veidojot tādu politiku, sociālos pakalpojumus vai palīdzību, kurā neņem vērā mērķa grupu redzējumu. Jēdziens △ ir attiecināms arī uz situācijām, kad: a) kādai iedzīvotāju grupai pēc noteiktām pazīmēm tiek piešķirts klienta statuss (piem., materiālās palīdzības kritēriju noteikšana noteiktām iedzīvotāju grupām); b) pret

kādu iedzīvotāju grupu veidojas attieksme kā pret klientiem (tās negatīvā izpausme ir birkošana).

Sk. arī BIRKOŠANAS TEORIJA, BIROKRATIZĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLĀ DARBA INSTITUCIONALIZĒŠANĀS, SOCIĀLĀ DARBA PROBLĒMAS

Lit.: Fitzpatrick et al. I, 2006

(A) **klients** (*client*) ir indivīds, ģimene, grupa vai kopiena, kas saņem sociālā darba un sociālos pakalpojumus, kā arī sociālās palīdzības saņēmējs. Sociālajā darbā jēdziens △ pasaulē tiek izmantots kopš 20. gs. sākuma, uzsverot cieņpilnu attieksmi pret indivīdu. 20. gs. beigās jēdziena △ izmantošana sociālajā darbā tiek vērtēta kritiski un neviennozīmīgi. Jēdzienu biežāk lieto sociālā darba mikrolīmeņa praksē, bet tas ir vienlīdz attiecināms arī uz citiem sociālā darba prakses līmeņiem. Mikrolīmeņa sociālā darba praksē △ ir indivīds un ģimene. Mezolīmeņa praksē △ ir grupa, organizācija vai kopiena. Makrolīmeņa praksē △ ir lielas sociālas grupas un sabiedrība kopumā. Sociālajā darbā ar indivīdu, ģimeni un grupu △ jēdziens iekļauj noteiktu vienošanos par sociālajām lomām un attiecībām. Tā kā sociālajam darbiniekam un △ var būt atšķirīgi viedokļi par △ lomām, uzsākot sociālā darbinieka un △ sadarbību, detalizētas vienošanās izstrāde ir ļoti svarīga.

Sk. arī ATBALSTĀMĀ PERSONA, GALALIETOTĀJS, KLIENTISMS, PAKALPOJUMA SAŅĒMĒJS, SOCIĀLĀ PALĪDZĪBA, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

Lit.: Barker, 2014; Fitzpatrick et al. I, 2006

(A) **klientu mērķgrupa** (*target group of clients in micro-level practice**) ir noteiktām pazīmēm/kritērijiem atbilstoša cilvēku grupa, uz kuru potenciāli tiks virzīta sociālā darba intervence vai arī uz kuru jau ir vērsts sociālais darbs konkrētā institūcijā vai organizācijā. Jēdziens △ lietojams galvenokārt sociālā darba mikroprakses līmenī. △ identificēšana palīdz precizēt konkrētās iedzīvotāju grupas vajadzības, sociālās problēmas un atbilstošu sociālā darba intervenci. Precīza △ noteikšana ir sociālā darba specializāciju un sociālo pakalpojumu attīstības, kā arī sociālā darba prakses modeļu pamatā. △ raksturojumu visbiežāk veido vairāku pazīmju kopums (piem., vecums, sociālās problēmas un/vai sociālās funkcionēšanas grūtības, dzimums, vajadzības). Izvēlēto pazīmju kopums veido katras △ specifisko raksturojumu (piem., pilngadīgie ar alkohola atkarības problēmām; ģimenes, kurās ir bērni ar autiskā spektra traucējumiem; ģimenes ar bērniem, kurās ir multiplas problēmas; jaunieši ar uzvedības traucējumiem).

Sk. arī GALALIETOTĀJS, KLIENTS, MĒRĶA GRUPA, PAKALPOJUMA SAŅĒMĒJS

(A) **klīniskais sociālais darbs** (*clinical social work*) visbiežāk tiek saprasts kā tiešais terapeitiskais darbs ar indivīdu, pāri, ģimeni vai grupu, lietojot konkrētas psihoterapeitiskās pieejas (piem., kognitīvi biheiviorālo, psihodinamisko, sistēmisko ģimenes pieeju). △ ir vērsts uz klienta psihisko problēmu, kā arī uzvedības traucējumu izvērtēšanu, terapiju un preventīvo darbu. Plašākā nozīmē jēdziens dažkārt tiek izmantots, lai apzīmētu sociālā darbinieka mikrolīmeņa praksi kopumā. Šāda jēdziena izpratne sakņojas sociālā darba mikrolīmeņa prakses vēsturiskajā attīstībā un visbiežāk sastopama saistībā ar sociālo darbu slimnīcās. △ ir attīstījies un pārsvarā tiek praktizēts ASV. NASW ir izstrādājusi Klīniskā sociālā darba prakses standartu (2005), kurā norādīts, ka klīniskiem sociālajiem darbiniekiem, lai veiktu efektīvu klīniskā darba intervenci, ir nepieciešamas specializētas zināšanas un prasmes. Latvijā par tuvāko △ analogu var uzskatīt psihosociālo darbu, kas nākotnē varētu attīstīties kā viena no sociālo darbinieku tālākizglītības un prakses jomām ar specifiskām prasībām darbinieku kvalifikācijai.

Sk. arī PSIHOSOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Barker, 2014; Cooper & Lesser, 2014; NASW, 2005

(H) **kluba māja** (*clubhouse*) ir sociālā atbalsta iniciatīva, kas ietver sabiedrībā (kopienā) balstītu pakalpojumu kompleksu, kas palīdz cilvēkiem ar psihiskās vai intelektuālās attīstības traucējumiem saglabāt savu vietu sabiedrībā vai atkal iekļauties tajā (piem., pēc insulta, smadzeņu iekaisuma). △ ietver pakalpojumus, kas sniedz sociālu, finansiālu, izglītības un arodapmācības ilgtermiņa atbalstu. △ ir neatkarīga iniciatīva, kas nodalīta no psihiskās veselības aprūpes institūcijām. △ tiek pievērsta uzmanība arī neformālu attiecību un vides nodrošināšanai. △ palīdz risināt dzīvesvietas jautājumus, kā arī īsteno aizstāvības funkciju un veicina veselīgu dzīvesveidu. △ balstās uz cilvēku stiprajām pusēm un sniedz savstarpēju atbalstu, kā arī profesionālu personāla atbalstu, lai cilvēki saņemtu darba iemaņu apmācību, izglītības iespējas un sociālo atbalstu. △ pakalpojumu standartu pasaulē moderē un apstiprina Starptautiskais Klubu māju attīstības centrs (*International Center for Clubhouse Development*). Pasaulē 30 valstīs darbojas vairāk kā 300 △, galvenokārt Eiropā un Ziemeļamerikā. Organizācija izstrādājusi △ starptautiskos standartus un akreditācijas procedūru pakalpojuma kvalitātes uzlabošanai.

Sk. arī SABIEDRĪBĀ BALSTĪTI PAKALPOJUMI

Lit.: https://clubhouse-intl.org/

(P) **kognitīvā attīstība** (*cognitive development*) ir process, kurā cilvēks apgūst, organizē un mācās izmantot zināšanas. △ kā izziņas procesu kopums ietver uztveres, domāšanas, valodas un runas attīstību, uzmanības noturību, atmiņu, spriešanas spējas, morālo spriedumu veidošanos, kreativitāti un iztēli. △ ir saistīta ar cilvēka motivējošās sfēras attīstību (griba un spējas). △ pamato un skaidro virkne teoriju, kas pēta, kā cilvēks apstrādā, glabā, interpretē informāciju savā prātā. △ teorijas pamatlicējs Žans Piažē (*Jean Piaget*) kognitīvo attīstību ir iedalījis četrās stadijās: 1) sensomotorajā (0–2 gadi, automātiskie refleksi veido saikni ar apkārtējo pasauli, sāk attīstīties valoda, tālākās domāšanas shēmas); 2) pirmsoperacionālā (2–7 gadi, veidojas izpratne par likumiem un nosacījumiem, turpinās valodas attīstība, raksturīga egocentriska domāšana); 3) konkrēto operāciju stadija (7–12 gadi, spēj saskatīt cēloņsakarības, lietu un parādību dažādus aspektus, pazīmes un īpašības, mazinās egocentriskums); 4) formālo operāciju stadija (no pusaudžu vecuma – spēj domāt abstraktā līmenī, risināt kompleksas problēmsituācijas, izdarīt izvēles).

Sk. arī ATTĪSTĪBAS PSIHOLOĢIJA, VECUMPOSMI

Lit.: Gauvain & Richert, 2016; NE

(C) **kognitīvi biheiviorālā teorija sociālajā darbā** (*cognitive behavioural theory in social work*) ir teorija, kas skaidro individuālpsiholoģisko grūtību rašanos un to mazināšanu, balstoties uz cilvēka domāšanas un uzvedības procesu analīzi. △ tiek lietota jau kopš 20. gs. 70. gadiem. Šīs teorijas pamatā ir divu psiholoģijas virzienu – kognitīvās un uzvedības (biheiviorālās) psiholoģijas – apvienošana, kas praktiski attīstās kognitīvi biheiviorālā terapijā. △ pamatā ir pieņēmums, ka starp domāšanu, emocijām, ķermeņa sajūtām un uzvedību ir cieša saikne un, mainot domāšanas un/vai uzvedības modeļus, ir iespējams risināt esošās grūtības, paaugstināt cilvēka adaptēšanās spējas un apgūt jaunus problēmu risināšanas modeļus. △ tiek plaši lietota darbā ar dažādām klientu mērķgrupām, piem., sociālajā darbā ar bērniem ar uzvedības grūtībām, sociālajā rehabilitācijā, strādājot ar cilvēkiem, kuriem ir atkarības problēmas, individuālajā darbā ar gadījumu un grupu darbā, kā arī atšķirīgos sociālo pakalpojumu veidos, piem., rehabilitācijas centros, atbalsta programmās dienas centros, sociālajos dienestos.

Lit.: Krone u. c., 2021; Turner, 2017

(B) **kolektīvā atbildība** (*collective responsibility*) ir kādas sociālās grupas, organizācijas vai nācijas kopēja atbildība. Sociālajā darbā ar △ saprot profesionālo atbildību par sociālā darba mērķu un principu ievērošanu (piem.,

cilvēktiesību ievērošanu, sociālā netaisnīguma novēršanu). △ ietver arī konkrētu organizāciju un tajās strādājošo sociālo darbinieku morālu vai profesionālu atbildību par prakses lēmumiem un risinājumiem.

Sk. arī ĒTIKAS PRINCIPI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, GLOBĀLĀ SOCIĀLĀ DARBA ĒTIKAS PRINCIPU DEKLARĀCIJA, PRINCIPI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLĀ DARBA PROFESIJA

Lit.: Dominelli, 2004; Smiley, 2017; Wright, 2015

(J) **kolektīvā vardarbība** (*collective violence*), sk. **vardarbības tipoloģija**

(S) **kolektīvisms** (*collectivism*) ir sociopolitisks un filozofisks jēdziens, kas uzsver grupas mērķu svarīgumu, sociālo harmoniju, lojalitāti grupai un grupas integritātes saglabāšanu. △ kā prioritāti izvirza grupu, nevis indivīdu. △ dažkārt tiek pretstatīts individuālismam. △ lielā mērā apmierina indivīda vajadzības pēc drošības un piederības, bet vienlaikus ierobežo individuālās pašīstenošanās un izvēles iespējas. △ tiek saistīts ar tradicionālajām maza mēroga sabiedrībām. Piemēram, arī Āzijas valstu sabiedrības tiek uzlūkotas kā orientētas uz △, ko raksturo savstarpīgums un harmonisku sociālo attiecību nozīmīgums. Latvijā joprojām ir neviennozīmīga attieksme pret △, ko var skaidrot ar padomju okupācijas laikā pieredzēto △ modeli.

Sk. arī INDIVIDUĀLISMS

Lit.: Ritzer, 2007

(D) **komandas darbs** (*teamwork*) ir viens no sadarbības veidiem sociālā darba praksē, kam raksturīga divu vai vairāku speciālistu (vienas vai vairāku nozaru) ikdienas sadarbība noteiktu mērķu sasniegšanai. △ ir raksturīgs skaidrs priekšstats par katra komandas locekļa lomu, funkcijām un uzdevumiem, kā arī komandas darbības mērķiem, noteikumiem un ētikas principiem. △ vadītājs visbiežāk ir sociālais darbinieks, bet ir arī tādi komandas veidi, kur nav akcentēta vadītāja loma, bet katram dalībniekam ir savas funkcijas (piem., atsevišķos gadījuma vadīšanas modeļos). △ raksturīga cieša sadarbība starpdisciplinārā un dažkārt arī starpinstitucionālā līmenī. Tipisks △ tiek veikts sociālo pakalpojumu nodrošināšanā, kur viena speciālistu komanda pēc vienota prakses modeļa vienlaikus strādā ar vairākiem klientiem. Tāpat △ var tikt praktizēts, lai nodrošinātu organizācijas darbību, piem., lielā organizācijā dažādu līmeņu vadītāji veido komandu, lai īstenotu konkrētu mērķi. Lai uzlabotu △ efektivitāti, piemērota ir komandas supervīzija. Dažkārt kā △ raksturo veiksmīgu un labu sadarbības procesu (piem.,

"Mums bija labs komandas darbs!"), lai arī iesaistītie speciālisti ikdienā formāli nav komanda.

Sk. arī GADĪJUMA VADĪŠANA, KOMANDAS SUPERVĪZIJA, MULTIDISCIPLINĀRA PIEEJA, SADARBĪBA, STARPDISCIPLINĀRA PIEEJA, STARPDISCIPLINĀRA SADARBĪBA, TRANSDISCIPLINĀRA PIEEJA

(A) **komandas supervīzija** (*team supervision*) ir grupas supervīzijas veids, kura fokusā ir komandas attīstība. Sociālajā darbā △ ir organizācijas darbinieku vai starpprofesionāļu tikšanās supervīzijā, lai atjaunotu, uzlabotu vai pārstrukturētu sadarbības formas ar mērķi uzlabot darba kvalitāti un efektivitāti. △ var būt virzīta gan uz pašas komandas kā grupas darbību, gan uz sociālo gadījumu analīzi starpprofesionālā komandā. Šie abi △ virzieni ir savstarpēji saistīti, un dažkārt ir grūti noteikt to robežas. Komandas kā grupas grūtības būtiski ietekmē ikdienas pienākumu izpildi, sociālā darba ar gadījumu procesu, īpaši tad, ja tas ir ne tikai saistīts ar organizācijas struktūras un lomu sadalījumu, bet arī ar neatrisinātiem komandas locekļu konfliktiem un attiecību mijiedarbības grūtībām. △ ir noderīga organizācijas pārmaiņu procesu vadīšanā un komandas konfliktu situācijās. △ uzlabo darba efektivitāti, identificē un maina iesaistīto profesionāļu neefektīvas uzvedības modeļus, palīdz kopīgi veidot vienošanās profesionāļu starpā, izvirzīt mērķus un noteikt procedūras.

Sk. arī GRUPAS SUPERVĪZIJA, SUPERVĪZIJA

Lit.: Horšers, 2007a, 2007b

(P) **komplekss** (*complex*) psihoanalīzē un analītiskajā psiholoģijā ir viens no psihes struktūras elementiem, kas apzīmē izstumtu vai daļēji apspiestu emocionāli uzlādētu (afektīvu) tēlu un ideju kopumu, kas organizējas un attīstās ap cilvēka personisko pieredzi. Neapzināti △ rada spēcīgas jūtas, iekšējos konfliktus un var izraisīt reālajai situācijai neatbilstošas emocionālās un uzvedības reakcijas. Lai arī △ ir saistīts ar personisko pieredzi un traumām, tas atrodas tuvu psihes struktūras arhetipiskajai daļai un saistās ar konkrētajam △ līdzīgiem arhetipiskajiem tēliem (piem., negatīvās mātes △ attīstība ir saistīta ar cilvēka pieredzi un attiecībām bērnībā ar viņa reālo māti, bet šis △ ir tuvs Mātes arhetipam, kā arī Raganas vai Pamātes arhetipiskajiem tēliem). Jo △ ir neapzinātāks, t. i., nepieejamāks apziņai, jo vairāk tā attīstība var saistīties ar arhetipisko enerģiju un būtiski ietekmēt Ego funkciju īstenošanu.

Sk. arī ANALĪTISKĀ PSIHOLOĢIJA, ARHETIPS

(S) **komunikācija** (*communication*) ir informācijas apmaiņas process, kura priekšnosacījums ir zīmju un simbolu lietojums (piem., vārdi, attēli, žesti), kas veidojies kopīgas kultūrvēsturiskās pieredzes rezultātā. △ procesu veido: 1) ziņas raidītājs (cilvēks, kas nodod informāciju); 2) saņēmējs (cilvēks, kas saņem informāciju); 3) kontakts (mutisks vai rakstisks informācijas nodošanas veids); 4) informācijas saturs; 5) kods (valoda un tās likumi, ar kuru palīdzību nodod informāciju); 6) konteksts. Pastāv divi △ veidi: 1) lineārs vienvirziena informācijas, signālu, datu, ideju, emociju nodošanas process; 2) divpusēji vai daudzpusēji atgriezenisks saziņas, saprašanās un saskarsmes process, kurā notiek cirkulāra sociālā mijiedarbība. △ ir sociālā darba pamats, jo izvēlētais △ veids, △ konteksta izpratne, △ mērķa precizitāte būtiski ietekmē sociālā darba efektivitāti. Veidojot △ procesu mikrolīmenī, mezolīmenī un makrolīmenī ir nepieciešamas atšķirīgas komunikācijas prasmes: jautājumu uzdošana, aktīvā klausīšanās, pārfrāzēšana, jūtu atspoguļošana, atgriezeniskās saites sniegšana, publiskās runas strukturēšana, komunikācijas barjeru un šķēršļu apzināšanās.

Sk. arī AKTĪVĀ KLAUSĪŠANĀS, ATGRIEZENISKĀ SAITE, JŪTU ATSPOGUĻOŠANA, SASKARSME

Lit.: Craig & Muller, 2007; Pierson & Thomas, 2010

(C) **komunikācijas teorijas** (*communication theories*) ir plaša daudzveidīgu teoriju grupa, kas skaidro komunikācijas procesus, problēmas un efektus un kuru aizsākumi saistāmi ar Platona filozofiju un Aristoteļa retoriku. Mūsdienās △ aptver dažādu zinātnes nozaru teorijas. Tās atšķiras pēc skatījuma veida (pragmatiskās, kritiskās, normatīvās u. tml.), plašuma (makrolīmeņa, mezolīmeņa un mikrolīmeņa jeb masu △, grupu △, starppersonu △) un skaidrojuma priekšmeta (piem., pārliecināšanas, rāmējuma, rīcības, sistēmu teorijas). Sociālajā darbā svarīgas ir tās △, kuru fokusā ir informācijas novērtēšana, veids, kā cilvēki apmainās ar informāciju, kā veido saskarsmi un risina savstarpējās attiecības (starppersonu △), starpkultūru △, kā arī lingvistiski filozofiskās teorijas, kuras nodarbojas ar valodas lietojumu un tekstu (semiotika, diskursa analīze, naratīva pētījumi).

Lit.: Koprowska, 2020; NE

(S) **komunitārisms** (*communitarianism*) ir sociālpolitiska teorija, kas uzsver saikni starp indivīdu un kopienu. △ centrā ir ideja, ka piederība noteiktai kopienai piešķir cilvēka dzīvei jēgu un veido orientāciju. △ pievērš uzmanību kopienai kā būtiskākajai sabiedrības struktūrai, kā vēsturisko vērtību un tradīciju glabātājai un turpinātājai. △ pārstāvji uzskata, ka cilvēka identitāte veidojas sociālajās attiecībās kopienā un cilvēka morālie un politiskie spriedumi

sakņojas koncepcijā par cilvēka sociālo dabu. Cilvēka izpratne par labo, par morālajām vērtībām, par sociāli atbalstāmu uzvedību veidojas konkrētās kopienās.

Sk. arī KOLEKTĪVISMS, KOPIENA

Lit.: Bell, 2020; Etzioni, 2015

(R) **konfesija** (*confession*) ir vēsturiski izveidojies pasaules reliģiju virziens, kam ir savs ticības apliecinājums, mācība (svētie raksti, dogmatika), tradīcijas, reliģiskās ceremonijas. Piemēram, kristietība gadsimtu gaitā ir sadalījusies vairākos novirzienos, kuras var iedalīt trijās lielās grupās: Romas katoļi, protestanti un pareizticīgie. Islāmā pastāv divi lieli pamatvirzieni – sunnisms un šiisms.

Sk. arī DENOMINĀCIJA, RELIĢIJA

(B) **konfidencialitāte** (*confidentiality*) ir informācijas lietošanas princips un statuss, kas nosaka, ka attiecīgā informācija nav pieejama vai netiek izpausta personām bez atbilstoša pilnvarojuma. △ princips izriet no Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 12. panta, kas nosaka privātās dzīves un ģimenes neaizskaramību. Sociālajā darbā △ ir viens no svarīgākajiem profesionālās darbības principiem. △ paredz klienta privātuma aizsardzību. Sociālā darba speciālists var atklāt vai dalīties ar iegūto informāciju par klientu tikai tad, ja saņemta klienta piekrišana. Izņēmumi ir gadījumos, kad pastāv dzīvības vai veselības apdraudējuma risks (piem., vardarbības vai pašnāvības risks), kā arī nepieciešamās robežās tiesībsargājošām un pārbaudošām struktūrām. Sociālajā darbā △ ievērošana var radīt ētikas dilemmas.

Sk. arī DATU AIZSARDZĪBA, ĒTIKAS DILEMMA, ĒTISKAIS JŪTĪGUMS, PROFESIONĀLĀS ĒTIKAS KODEKSS, PROFESIONĀLĀS ĒTIKAS PRINCIPI

Lit.: Collingridge et al., 2001; Garthwait, 2012; LSDB, 2022

(T) **konflikta pārvaldība** (*conflict management*) ir konstruktīvs process konfliktu risināšanai starp indivīdiem vai grupām, lai ar △ konsultanta palīdzību atrisinātu domstarpības un noslēgtu brīvprātīgu vienošanos. △ mērķis ir panākt interešu līdzsvaru starp konfliktējošām pusēm un rast abām pusēm pieņemamu kompromisu. △ ir paredzēta, lai novērstu konflikta izplatīšanos, saasināšanos un neatgriezenisku līdzāspastāvēšanas pasliktināšanos. △ ietver četrus pamata soļus: 1) konflikta vai iespējamā konflikta identificēšana; 2) konfliktsituācijas izvērtēšana; 3) atbilstošas stratēģijas izvēle; 4) iejaukšanās. Sociālie darbinieki bieži sastopas ar situācijām, kurās viņi cenšas mazināt konfliktu un veicināt tā atrisināšanu. Piemēram, strādājot ar ģimeni, kurā jaunietis un viņa vecāki konfliktē, sociālie darbinieki mēģinās

palīdzēt savstarpēji saprasties un centīsies radīt vidi, kurā var notikt saruna starp konfliktējošām pusēm. △ var tikt lietotas dažādas pieejas (piem., uzdevumcentrētā pieeja, terapeitiskā pieeja u. c.). Latvijā ikdienā △ jēdziena vietā bieži lieto arī jēdzienu "konflikta menedžments".

Sk. arī KONFLIKTA PERSPEKTĪVA, KONFLIKTS

Lit.: Harris & White, 2018; Littlechild et. al., 2020

(C) **konflikta perspektīva** (*conflict perspective*) ir teorētisks makrolīmeņa skatījums uz sociālajām struktūrām un to mijiedarbību un tā ietvaros konfliktu rašanās sabiedrībā tiek skaidrota ar resursu, sociālo statusu un varas nevienmērīgu sadalījumu starp sociālajām grupām. △ tiek uzsvērts, ka sabiedrība atrodas nepārtrauktā konflikta stāvoklī un cīņā par ierobežotiem resursiem. Sabiedrībā pastāvošā nevienlīdzīgā varas sadale ir faktors, kas uztur sistemātisku sociālo konfliktu rašanos un veicina sociālas pārmaiņas. Par △ pamatlicējiem tiek uzskatīti vācu teorētiķi Kārlis Markss (*Karl Marx*) un Makss Vēbers (*Max Weber*). △ ir īpaši piemērota, lai skaidrotu tādus ar konfliktiem saistītus fenomenus kā kara darbība, revolucionāras kustības, politiskās nesaskaņas, diskriminācija, dažāda veida sociālās problēmas – nevienlīdzība, nabadzība, vardarbība, kā arī dažādu līmeņu varas attiecību konflikti. Uz △ teorētiskās bāzes ir attīstījies feminisms, radikālais sociālais darbs, pretapspiešanas pieeja.

Sk. arī PERSPEKTĪVA, PRETAPSPIEŠANAS PIEEJA, RADIKĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLAIS KONFLIKTS, SOCIĀLĀ DARBA TEORIJAS, SOCIĀLĀS KUSTĪBAS

Lit.: Bartos & Wehr, 2002; Berberoglu, 2017

(S) **konflikts** (*conflict*) ir pretēju uzskatu, attieksmju, identitāšu, interešu, vērtību sadursme. △ var izpausties: 1) indivīdu attiecībās, grupās, kopienās, sabiedrībās kā divu vai vairāku pušu centieni sasniegt pretējus vai savstarpēji izslēdzošus mērķus; 2) psiholoģiskā izteiksmē, kur △ ir divu vai vairāku savstarpēji izslēdzošu impulsu, motīvu, dziņu vai sociālo prasību garīga cīņa. △ tiek raksturots kā noteikts periods socializācijas procesā, kad ekonomisko, kultūras un sociālo lomu, normu apguve vai īstenošana indivīdam izraisa emocionālu diskomfortu, trauksmi, stresu un var radīt pretreakciju, konfliktējošu uzvedību (piem., jauniešu subkultūras grupas, kas var provocēt △). △ ir vienošanās trūkums starp diviem vai vairāk indivīdiem, kas, laika gaitā turpinoties, iesaista lielāku grupu, pāraug sociālā △ un var ietvert vardarbības izpausmes.

Sk. arī KONFLIKTA PĀRVALDĪBA, KONFLIKTA PERSPEKTĪVA, LOMU KONFLIKTS, SOCIĀLAIS KONFLIKTS

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018

(D, P) **konfrontācija** (*confrontation*) vispārīgā nozīmē ir atrašanās pretstāvē vai divu vai vairāk ideju, priekšstatu, cilvēku vai grupu nostādīšana līdzās ar nolūku pārbaudīt, salīdzināt vai izpētīt, lai atklātu citu skatījumu uz situāciju. Sociālajā darbā ar △ ir jāsaskaras visos prakses līmeņos – gan izmantojot △, lai, piem., pārmaiņu veicināšanas nolūkā atspoguļotu un aktualizētu kādas problēmas, gan arī esot starpnieka, moderatora lomā starp divām konfrontējošām pusēm (indivīdiem vai grupām). Mikrolīmeņa praksē △ tiek lietota apzināti un mērķtiecīgi, lai atspoguļotu kādas klienta uzvedības, attieksmju, domu, jūtu vai ikdienas dzīves aspektu pretrunas un/vai realitātes faktu, apstākļu noliegumu. △ var izraisīt spēcīgas emocionālās reakcijas (piem., dusmas, aizvainojumu, ciešanas) un ietekmēt sadarbību kā pozitīvi, tā negatīvi. Uzskata – jo labāka ir darba alianse, jo veiksmīgāka ir △ izmantošana konsultēšanā.

Sk. arī DARBA ALIANSE

Lit.: Metodiskais materiāls, 2020b

(R) **konfūcisms** (*Confucianism*) ir ētiska un sociāla filozofiska uzskatu sistēma, kas veidojusies laikā starp 6. un 5. gs. p. m. ē. Ķīnā Konfūcija laikā. △ ietekme bija būtiska Ķīnā, taču tam ir bijusi nozīme arī kā mācību avotam un ētikas kodeksam. △ pievērš uzmanību patiesajam cilvēkam kā cilvēka ideālam, un viņa darbību var uzskatīt par vēlmi kļūt pilnīgam. △ uzskata, ka visi cilvēki pēc dabas ir vienādi, tikai caur izturēšanos tie kļuvuši citādi jeb nevienādi. Tāpēc ikviens var kļūt šāds patiesais cilvēks. Lai gan mūsdienās △ kā reliģiju aktīvi praktizē tikai Dienvidkorejā, tā ietekme uz vairāku valstu, piem., Japānas un Singapūras, ētisko, tiesisko, politisko un izglītības sistēmu joprojām ir ievērojama.

Sk. arī RELIĢIJA, RELIĢISKĀS ORGANIZĀCIJAS

Lit.: Scott & Marshall, 2009

(C) **konstruktīvisms**, arī **konstrukcionisms** (*constructivism, constructionism*) ir zināšanu teorija un arī pētījumu paradigma sociālajās zinātnēs, kas veidojusies 20. gs. otrajā pusē. △ pamatatziņa: cilvēki savstarpējā mijiedarbībā aktīvi konstruē izpratni un zināšanas par sociālo realitāti. △ atzīst, ka realitātes izziņā objektivitāte nav sasniedzama. Sociālo zinātņu uzdevums ir pētīt cilvēku konstruēto pasauli – sociālos institūtus, valodu, kultūru, uzskatu sistēmas un nozīmes, ko cilvēki piešķir savai pieredzei. Izšķir sociālo △, psiholoģisko △ un radikālo △.

Sk. arī INTERPRETĪVISMS, POSTMODERNISMS

Lit.: Coghlan & Brydon-Miller, 2014; Flick, 2014; NE

(A) **konsultanta loma** (*role of consultant*) ir viena no sociālā darbinieka profesionālajām lomām, tā var tikt īstenota visos sociālā darba prakses līmeņos. △ ir sociālā darbinieka mērķtiecīgu darbību kopums, sniedzot konsultācijas indivīdam, ģimenei, grupai vai tos pārstāvošai personai. Sociālais darbinieks konsultē klientu par: a) aktuāliem un būtiskiem jautājumiem, kas klientam radušies sociālā darba intervences laikā, risinot identificēto problēmu; b) paša klienta saskatītu problēmu; c) problēmas risināšanas gaitu un ar to saistītiem jautājumiem sociālā darbinieka skatījumā; d) sociālās drošības, likumdošanas vai sociālo pakalpojumu jautājumiem.

Sk. arī PSIHOSOCIĀLĀ KONSULTĒŠANA, SOCIĀLĀ DARBINIEKA PROFESIONĀLĀS LOMAS

Lit.: Suppes & Wells, 2013

(D) **konsultēšana** (*counselling*) ir noteiktā veidā un ierobežotā laika periodā organizēts speciālista un klienta mijiedarbības process, un tas var ietvert vienu sarunu vai vairāku sarunu sēriju. Sarunas dalībnieki apmainās ar informāciju, mēģina rast atbildes, risinājumu vai pieņemt lēmumu konkrētā jautājumā. △ procesa organizēšana un norise ir saistīta ar: 1) pieeju, kādā sociālais darbinieks strādā, piem., psihosociālā vai pretapspiešanas pieejā; 2) klientu mērķgrupu; 3) pakalpojumu, kura ietvaros △ notiek. Sociālajā darbā △ process var ietvert varas attiecības starp klientu un sociālo darbinieku. Termins △ sociālajā darbā tiek plaši lietots, tomēr tam trūkst vienota definējuma, termina interpretācijā svarīgs ir lietojuma konteksts.

Sk. arī INTERPRETĀCIJA, KLARIFIKĀCIJA, KLIENTU MĒRĶGRUPA, KONFRONTĀCIJA, KONSULTANTA LOMA

Lit.: Coulshed & Orme, 2018;Turner & Rowe, 2013

(N) **kontracepcija** (*contraception, birth control*) ir metode, kas ierobežo vai novērš grūtniecības iestāšanos. Pieejamas daudzveidīgas △ metodes – farmakoloģiskās (piem., pretapaugļošanās tabletes, kontracepcijas plāksteri, spermicīdi), mehāniskās (piem., prezervatīvi, intrauterīnā sistēma), kā arī dabiskās △ metodes, kas balstās sievietes ikmēneša cikla novērošanā, nosakot auglīgās un neauglīgās dienas (piem., temperatūras metodes, simptomātiskās metodes, kalendārā metode). Sterilizācija ir radikāla un neatgriezeniska △ metode. Arī atturēšanās no seksa un pārtrauktais dzimumakts ir △ metodes.

Sk. arī PREZERVATĪVS, SEKSUĀLI TRANSMISĪVĀS SLIMĪBAS

(M) **kontrkultūra** (*counterculture*) ir kustība, ko raksturo vēršanās pret sabiedrības vairākuma pieņemtajām normām un vērtībām, tās asi kritizējot un izvirzot savas vērtības un normas, arī prasības pēc sociālajām pārmaiņām (piem., sufražisms, feminisms, studentu nemieri 20. gs. 60. gadu nogalē). Dažkārt △ tiek raksturota arī kā radikāla subkultūra, kurā izveidojušās vērtības, normas un uzvedība ir pretrunā ar sabiedrībā dominējošo morāli un kultūru.

Sk. arī KULTŪRA, NORMAS, SUBKULTŪRA

Lit.: Goffman & Joy, 2005; Roszak, 1969; Šiļņeva, 2000

(P) **kontrtransference**, arī **pretpārnese** (*countertransference*) ir psihoterapijā un konsultēšanā lietots jēdziens, ar kuru apzīmē speciālista neapzinātas reakcijas pret klienta uzvedību un reakcijām. Tiek nodalīta: a) saskaņotā (*concordant*) jeb empātiskā △, kuras laikā speciālists piedzīvo to emocionālo stāvokli, kuru klients nevar izteikt, apzināties; b) papildinošā (*complementary*) △, kuras laikā speciālists piedzīvo kādas klienta pagātnē nozīmīgas personas emocionālo stāvokli, reakcijas. Arī sociālajā darbā ir svarīgi identificēt △, lai neveidotos t. s. kavējošā △, kas var izpausties kā klienta transferences neapzināti piešķirtās lomas pieņemšana, tādu intervenču veikšana, kas nav klienta interešu labā, varas izmantošana u. c. Speciālists △ var identificēt gan pēc savām emocionālajām un ķermeņa reakcijām, gan attieksmes un izturēšanās pret klientu.

Sk. arī PSIHES AIZSARDZĪBAS MEHĀNISMI, SOCIĀLĀ DARBINIEKA IDENTIFICĒŠANĀS AR KLIENTU, SPOGUĻNEIRONI, TRANSFERENCE

Lit.: Bite u. c., 2016

(A) **koordinatora loma** (*role of co-ordinator*) ir sociālā darbinieka profesionālo darbību kopums ar mērķi veidot un nodrošināt saikni starp indivīdu vai ģimeni un nepieciešamajiem resursiem, piem., sociālajiem pakalpojumiem. Ja klientam ar vairākām problēmām ir nepieciešama vairāku pakalpojumu vai dažādu resursu piesaiste, tad sociālā darbinieka △ ir nodrošināt saskaņotu un mērķtiecīgu iesaistīto pakalpojumu sniedzēju darbību, novērst dublēšanos un iespējamās pretrunas. Pildot △, sociālais darbinieks ne tikai sniedz informāciju par nepieciešamajiem resursiem, bet pārrauga šī resursa izmantošanu sociālajā darbā ar gadījumu un klienta līdzdarbību. △ īstenošanā nepieciešamas zināšanas par resursu esamību un pieejamību konkrētā kopienā, atbilstību klienta vajadzībām, to izmaksām un atrašanās vietu. △ tiek īstenota arī starpinstitucionālajā sadarbībā un starpprofesionāļu komandas darbā, veicot koordinējošo funkciju.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBINIEKA PROFESIONĀLĀS LOMAS, STARPINSTITUCIONĀLA SADARBĪBA, STARPPROFESIONĀĻU KOMANDA

Lit.: Suppes & Wells, 2013

(I) **kopdzīve [bez laulības reģistrācijas]**, arī **nereģistrēta kopdzīve** (*cohabitation*) ir tādu partneru, kuru starpā pastāv emocionāla un seksuāla rakstura attiecības, bet kurus nesaista laulības saites, neformāla vienošanās par kopējas saimniecības veidošanu. Mūsdienās △ vairs netiek uzskatīta par marginālu parādību, bet drīzāk par alternatīvu laulībai. Var nodalīt vairākus △ tipus: a) marginalizētā △ (izplatīta valstīs, kur △ netiek pozitīvi novērtēta); b) prelūdija laulībai (pirms laulības tiek uzsākta kopdzīve, lai pārbaudītu attiecības); c) △ kā kopdzīves posms (laulība tiek plānota, taču pārim nav būtiska notikumu secība); d) △ kā alternatīva vienatnei (cilvēki, kuri vēl nevēlas veidot ģimeni, ir pārāk jauni ģimenes veidošanai un laulībai, taču nevēlas dzīvot vieni); e) △ kā alternatīva laulībai (vēlēšanās dzīvot kopā bez laulības noslēgšanas, tomēr partneriem ir vēlme veidot ģimeniskas attiecības, kas līdzīgas laulāta pāra attiecībām); f) △ ir praktiski līdzīga kopdzīvei reģistrētā laulībā (△ ir plaši akceptēta sabiedrībā, un institucionālais atbalsts vecākiem nav saistīts ar viņu kopdzīves statusu).

Sk. arī ĢIMENE, LAULĪBA

Lit.: Heuveline & Timberlake, 2004

(S) **kopiena** (*community*) ir sociāla kopība, kuru vieno piederība dzīvesvietai (piem., ciemam, pilsētas apkaimei, mazpilsētai, lauku apvidum), kopīgas intereses (piem., dabas aizsardzība, senioru apvienība), no citiem atšķirīga identitāte (piem., etniskā vai reliģiskā piederībā balstīta biedrība) vai dažāda šo aspektu kombinācija. △ pastāv savstarpējas saites un mijiedarbība, tās veidošanās balstās uz kopīgu vēsturi, vērtībām un normām, statusu un lomu modeļiem, kā arī savstarpējām gaidām. △ veidojas arī virtuālajā vidē, kur dalībnieki mijiedarbojas galvenokārt ar interneta starpniecību (piem., datorspēļu spēlētāju kopienas). △ dažādības izpratne ir īpaši svarīga kopienas sociālā darba kontekstā.

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS KOPIENĀ

Lit.: Harris & White, 2018

(S) **kopienas attīstība** (*community development*) ir process, kurā kopienas locekļi apvienojas, lai apzinātu viņiem svarīgus jautājumus, kopīgi risinātu problēmas un uzlabotu kopienas dzīvi. △ balstās holistiskā sabiedrības izpratnē. △ pamatā ir pilnvarojuma, cilvēktiesību, iekļaušanas, sociālā taisnīguma, pašnoteikšanās un kolektīvās darbības principi. △ tiek pieņemts, ka kopienas locekļi ir savas dzīves un kopienas eksperti. Visos posmos – no jautājumu izlemšanas līdz darbību izvēlei, īstenošanai un izvērtēšanai – △ programmas vada kopienas locekļi. △ var būt vērsta, piem., uz varas pārdali, lai novērstu

nevienlīdzības un nelabvēlīgu situāciju cēloņus, uz resursu mobilizāciju kādu problēmu risināšanai.

Sk. arī KOPIENA, SOCIĀLAIS DARBS KOPIENĀ

Lit.: Forde & Lynch, 2015

(A) **kopienas garīgā veselība** (*community mental health*) ir jēdziens, ar kuru raksturo vienā teritorijā dzīvojošu cilvēku emocionālo, psiholoģisko un sociālo labbūtību, kad indivīdi apzinās savas darbaspējas, spējas pārvarēt stresu un spēj dot ieguldījumu dzīves kvalitātes nodrošināšanā un kopienas kopējā attīstībā. Jēdziens netiek lietots Latvijas sociālā darba praksē, taču to plaši izmanto, piem., Lielbritānijā un ASV, runājot par △ pakalpojumu attīstīšanu. △ pakalpojumu pamatā ir kopienas resursos un pierādījumos balstīta intervences pieeja, kurā izmanto tradicionālas sociālā darba mikrolīmeņa un mezolīmeņa metodes.

Sk. arī KOPIENA

Lit.: Thornicroft et al., 2011

(S) **kopienas noturība** (*community resilience*) ir kopienas spēja izturēt un pietiekami labi funkcionēt apdraudējuma apstākļos, kā arī atgūties pēc krīzes vai traumatiskas pieredzes, izmantojot pieejamos iekšējos un ārējos resursus. △ ietver četras savstarpēji saistītas resiliences dimensijas – cilvēkus, organizācijas, resursus un kopienas procesus. △ uzlabošanā var tikt izmantoti seši darbības virzieni: 1) veikt vietējam kontekstam atbilstošu apdraudējumu novērtējumu; 2) izmantot kopienas izvērtējumu; 3) koncentrēties uz kopienas iesaistīšanos; 4) ievērot bioētikas un sociālās ekoloģijas principus; 5) uzsvērt kopienas resursus un vajadzības; 6) veicināt dažādu prasmju attīstību kopienā. △ nozīme ir līderībai, kopdarbībai, vietas piesaistei, savstarpējas uzticēšanās saglabāšanai un vairošanai.

Sk. arī KOPIENA, KOPIENAS ATTĪSTĪBA, KOPIENAS RESURSI, RESILIENCE, SOCIĀLAIS DARBS KOPIENĀ

Lit.: Case, 2017; Pfefferbaum et al., 2015

(D) **kopienas profils**, arī **kopienas šķēlums** (*community profile*) ir pētījumu procesa rezultātā iegūts priekšstats par apdzīvotas vietas vai kopienas raksturojošām iezīmēm, vajadzībām un resursiem. △ izveides mērķis ir izstrādāt un īstenot rīcības plānu kopienas problēmu risināšanai, aktīvi piedaloties kopienas dalībniekiem. △ ietver zināšanas un izpratni par kopienas problēmām, vajadzībām, vietējām īpatnībām, politisko kontekstu un vietējās

sabiedrības attieksmi, sociālo un ekonomisko apstākļu un tendenču novērtējumu u. c.

Sk. arī KOPIENA, PĒTNIECĪBA, PĒTNIECĪBA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLAIS DARBS KOPIENĀ

Lit.: Hawtin & Percy-Smith, 2007

(S) **kopienas resursi** (*community resources*) ir termins, kas apzīmē konkrētas kopienas iedzīvotājiem pieejamo visu veidu atbalstu aktuālo problēmu risināšanai un dzīves kvalitātes uzlabošanai. △ veidi: 1) ienākumu nodrošināšanai nepieciešamie resursi (darbavietu pieejamība, sociālā uzņēmējdarbība, atbalsta pasākumi bezdarbniekiem); 2) dzīvesvietas nodrošinājums (sociālie dzīvokļi/mājas, dzīvesvietas jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes, bijušajiem ieslodzītajiem, personām ar funkcionāliem traucējumiem); 3) veselības aprūpe un rehabilitācija (slimnīcas, veselības centri, atveseļošanas un rehabilitācijas programmas, aprūpe mājās); 4) transporta pieejamība (personiskais transports, sabiedriskais transports, transporta infrastruktūra); 5) atbalsts ģimenēm (dienas centri bērniem un jauniešiem, interešu izglītība, neformālā izglītība, jauniešu organizācijas); 6) brīvā laika pavadīšanas un personības pilnveides iespējas (kultūras pasākumi, izglītojošas lekcijas, prasmju apguves aktivitātes); 7) pilsoniskās aktivitātes (vietējās NVO, iedzīvotāji, kuri iesaistās brīvprātīgajā darbā, vietējie formālie un neformālie līderi, kas var veicināt vēlamās pārmaiņas kopienā). △ identificēšanai izmantojamas tādas sociālā darba metodes kā kartēšana un kopienas profils jeb kopienas šķēlums, kas pievērš uzmanību gan kopienas stiprajām, gan vājajām pusēm. Viens no galvenajiem uzdevumiem, veicot sociālo darbu kopienā, ir veicināt △ pieejamību visiem kopienas iedzīvotajiem.

Sk. arī KOPIENAS PROFILS, RESURSI, RESURSU KARTĒŠANA, SOCIĀLAIS DARBS KOPIENĀ, SOCIĀLĀ DARBA RESURSI, SOCIĀLIE RESURSI

Lit.: Hepworth et al., 2017

(D) **kopienas šķēlums**, sk. **kopienas profils**

(H) **kopienā balstīti pakalpojumi** (*community-based services*) ir kopienas iedzīvotāju vai profesionāļu sniegti pakalpojumi dzīvesvietā vai tās apkaimē. △ mērķis ir izglītības, atpūtas, veselības, tiesību aizsardzības, politiskās līdzdalības, arodapmācības un sociālās labklājības vajadzību nodrošināšana vietējā līmenī. △ ietver valsts, pašvaldības un nevalstisko organizāciju sadarbību, kā arī ietver apkaimju biedrību un neformālo grupu līdzdalību. Uzsākot

deinstitucionalizācijas procesu, Latvijā kā analogu terminam △ lieto terminu "sabiedrībā balstīti pakalpojumi".

Sk. arī DEINSTITUCIONALIZĀCIJA, SABIEDRĪBĀ BALSTĪTI SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

Lit.: Barker, 2014

(R) **Korāns** (*Quran, Qur'an, Koran*) jeb islāma svētie raksti ir galvenais islāma reliģiskais teksts, uz kā balstās islāma teoloģija un reliģiskā pārliecība. △ izskaidro musulmaņu morāles un uzvedības normas un ir galvenais islāma reliģiskās prakses avots visās musulmaņu sadzīves jomās: jurisprudencē tas sniedz vispārējas norādes uz reliģiskās prakses un darījumu regulām sociālajā, finanšu sfērā; tas izskaidro rituālās prakses jēgu, nozīmi un ietekmi uz musulmaņu sabiedrību, bet svarīgākajos ikdienas dzīves jautājumos krasi nošķir atļautā un aizliegtā robežas. △ ir galvenais un nozīmīgākais arābu valodas gramatikas avots.

Sk. arī ISLĀMS

Lit.: Scott & Marshall, 2009

(F) **korekcijas nami** (*houses of correction*) ir vēsturiskas soda izciešanas iestādes nabadzīgajiem iedzīvotājiem par nelieliem pārkāpumiem, piem., sīkām zādzībām, huligānismu. Londonā pirmais △ tika ierīkots Braidvelas pilī 16. gs. otrajā pusē, vēlāk darbojās arī Midlseksas △ un Vestminsteras △. Anglijā 17. gs. sākumā pēc Nabadzīgo likuma pieņemšanas (1601) △ tika reformēti. Tajos bija iecerēts ievietot un nodarbināt tos, kurus uzskatīja par atbalsta necienīgiem, piem., klaidoņus, ubagus, alkoholiķus. 17. gs. beigās bija vērojams izteikts △ skaita pieaugums un to funkciju paplašināšanās.

Sk. arī NABADZĪGO LIKUMS

Lit.: London Lives, n. d.

(A) **kovīzija**, sk. **intervīzija**

(T) **krimināls od s** (*criminal penalty, sentence*) ir piespiedu līdzeklis, ko Krimināllikuma ietvaros piespriež tiesa vai likumā paredzētajos gadījumos prokurors nosaka personai, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. △ mērķis ir sodīt vainīgo personu par tās izdarīto noziedzīgo nodarījumu un panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu veikšanas. Izpildot jebkura veida △, jāievēro šādi pamatprincipi: 1) sodu izpildes praksē ir nodrošināmas likumā noteiktās garantijas pret spīdzināšanu un necilvēcīga vai pazemojoša soda piemērošanu notiesātajai personai (soda izpildes mērķis nav sagādāt fiziskas ciešanas vai pazemot cilvēka

cieņu, vai izstumt viņu no sabiedrības); 2) nav pieļaujama notiesātās personas diskriminācija, balstoties uz kādu tai piemītošu īpašību vai pazīmi (piem., rasi, tautību, valodu, dzimumu, sociālo un mantisko stāvokli, politiskajiem uzskatiem, reliģisko pārliecību u. c.); 3) likuma priekšā visi notiesātie ir vienlīdzīgi.

Sk. arī LIKUMPĀRKĀPUMS, NOZIEDZĪGS NODARĪJUMS

Lit.: Latvijas Sodu izpildes kodekss

(R) **kristietība** (*Christianity*) ir monoteiska reliģija, kuras centrā ir Jēzus Kristus dzīve un mācība. Tās piekritēji, kristieši, uzskata, ka Jēzus ir Kristus (Mesija), kura atnākšana pravietota ebreju Bībelē (kristietībā saukta par Veco Derību) un kura dzīve un mācība pierakstīta Jaunajā Derībā. △ ir lielākā pasaules reliģija, tās piekritēji ir aptuveni 1/3 pasaules iedzīvotāju. △ radās mūsu ēras sākumā Palestīnā kā jūdaisma novirziens senebreju kultūrā, pamazām tas izveidojās par atsevišķu reliģiju un 4. gs. kļuva par Romas impērijas oficiālo reliģiju. Gadsimtu gaitā △ ir sadalījusies vairākos novirzienos – konfesijās, lielākie no tiem ir katolicisms, pareizticība un protestantisms. Vēsturiski sociālā darba attīstība ir saistāma ar tādām △ pamatnostādnēm kā visu cilvēku vienlīdzība Dieva priekšā, individuālas un unikālas personības ideja, humānistiskā un cilvēkmīlestības ētika.

Sk. arī DENOMINĀCIJA, KONFESIJA, RELIĢIJA

Lit.: Chilton, 2015; Giddens, 2009

(A) **kritiskā domāšana** (*critical thinking*) ir racionāls domāšanas veids, kas ietver spēju konceptualizēt, analizēt, sintezēt, ievākt un izvērtēt informāciju, kā arī radīt zināšanas, balstoties uz novērojumiem, pierādījumiem, pieredzi, refleksiju un komunikāciju. △ ir process, kurā tiek analizēti pierādījumi un argumenti, lai pieņemtu pamatotus lēmumus. Sociālajā darbā par △ pretmetiem tiek uzskatīti domāšanas paviršība un aizspriedumi. Ja sociālajam darbiniekam nav pietiekami attīstīta △, tad stereotipi, nepārbaudīta vai tendencioza informācija plašsaziņas līdzekļos un sociālajos tīklos var apdraudēt sociālā darbinieka lēmumu kvalitāti. Lai attīstītu △, nepieciešams: 1) pilnveidot prasmi izvērtēt informācijas un pierādījumu kvalitāti; 2) identificēt vispārējās kļūdas pieņēmumos un profesionāli tās novērst; 3) identificēt tās savas emocionālās iezīmes (piem., vēlmi izpatikt, bailes būt par apgrūtinājumu) un kognitīvās darbības tendences (piem., selektīva pierādījumu atlase, lai pamatotu vēlamo viedokli), kuras var negatīvi ietekmēt pieņemto lēmumu kvalitāti un tikt izmantotas, lai citas personas panāktu sev vēlamo rezultātu; 4) attīstīt prasmi salīdzināt un pieņemt lēmumu līdzvērtīgu alternatīvu gadījumā.

Sk. arī PROFESIONĀLĀ KOMPETENCE SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Davies, 2000; Rogers & Allen, 2019; Rubene, 2008; Rutter & Brown, 2019

(C) **kritiskā teorija** (*critical theory*) ir starpdisciplinārs atziņu kopums, kas pretstatā t. s. tradicionālajai teorijai, kura vērsta uz pastāvošo sociālo attiecību izskaidrošanu un reproducēšanu, priekšplānā izvirza šo attiecību kritisku izvērtējumu un sabiedrībā pastāvošās nevienlīdzības pārvarēšanu. △ uzsver sabiedrības strukturālo faktoru prioritāro nozīmi sociālo problēmu izcelsmē un risināšanā, otrajā plānā atstājot cilvēku psiholoģiskās īpašības vai individuālos faktorus. △ centrā ir jautājumi par varu, kontroli un atbrīvošanos no apspiešanas. Šīs teorijas rašanās 20. gs. 30. gados saistās ar Frankfurtes Universitātes Sociālo pētījumu institūtu, kura pētnieki attīstīja Kārļa Marksa (*Karl Marx*) kapitālisma kritiku un Maksa Vēbera (*Max Weber*) idejas par racionalizācijas ierobežojošo ietekmi, apvienojot uz marksisma idejām balstītu politisko filozofiju ar sociālajiem un kultūras pētījumiem. Mūsdienās pastāv daudzveidīgi △ virzieni (piem., kritiskais reālisms, kritiskā hermeneitika, arī kritiskais sociālais darbs; △ ir liela ietekme uz feminisma idejām).

Sk. arī FEMINISMS, RADIKĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Howell, 2013; Ritzer, 2007

(C) **krīze** (*crisis*) ir cilvēka vai grupu emocionālā un psihiskā stāvokļa stabilitātes zudums, kad zaudēta spēja adekvāti reaģēt uz situācijas pārmaiņām. △ stāvoklis ir attiecināms uz reakciju, atbildot uz stresu, notikumu vai pārdzīvojumu, kas izraisa ievainojamības un neaizsargātības izjūtu. Pastāv dažādu veidu △: sociālā, attīstības, profesionālā u. c.

Sk. arī KRĪZES INTERVENCE, KRĪZES TEORIJA

Lit.: Harris & White, 2018; Thompson, 2011

(H) **krīzes centrs** (*crisis centre, crisis care centre*) ir institūcija, kas nodrošina īstermiņa palīdzību krīzes situācijas pārvarēšanai un veicina indivīdu, ģimeņu vai grupu funkcionēšanas atsākšanu. △ mērķis ir sniegt drošu vidi, psiholoģisku atbalstu un cita veida palīdzību krīzes situācijā nonākušām personām. △ pakalpojumu piedāvājums ir daudzveidīgs un dažādi organizēts (piem., sniedz palīdzību personām, kas pārdzīvojušas vardarbību; veic atkarību veicinošo vielu lietotāju detoksikāciju; sniedz palīdzību personām, kuras mēģinājušas izdarīt pašnāvību).

Sk. arī KRĪZE, KRĪZES INTERVENCE, KRĪZES TĀLRUNIS, SOCIĀLĀ REHABILITĀCIJA

Lit.: Barker, 2014; Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums; Šiļņeva, 2000

(H) **krīzes intervence** (*crisis intervention*) ir tūlītēja īstermiņa palīdzība ar mērķi sniegt atbalstu indivīdiem, ģimenēm vai grupām krīzes situācijā tās

pārvarēšanā, lai atjaunotu to biopsihosociālās funkcionēšanas līdzsvaru un mazinātu vai novērstu ilgstošas psiholoģiskas traumas veidošanās iespējamību. △ ir tipiska īstermiņa pieeja sociālajā darbā. Īstenojot △, sociālais darbinieks veic savstarpēji saistītas pēctecīgas darbības: 1) nodibina attiecības ar klientu; 2) izvērtē krīzes ietekmi uz klientu; 3) nodrošina tūlītēju palīdzību; 4) apsver alternatīvas atbalsta iespējas; 5) izveido darbības plānu; 6) plāno papildu darbības. △ paredz situācijas tūlītēju atvieglojumu, fokusējoties uz tiešo darbu ar klientu un piesaistot resursus, kas veicina klienta iespējas pārvarēt krīzi. △ var tikt izmantota klienta negatīvajā pieredzē gūtā emocionālā enerģija, lai veicinātu viņa izaugsmes iespējas un rosinātu to uz pozitīvām pārmaiņām. Adaptīvi krīzes pārvarēšanas psiholoģiskie mehānismi var veidoties, ja klients izprot un apzinās krīzes rašanās cēloņus. Sociālā darbinieka pamata prasmes △ ir, piem., riska menedžments, pacietība, konfrontācija, motivēšana un pašmotivācija.

Sk. arī KRĪZE, KRĪZES INTERVENCES PAKALPOJUMS, KRĪZES TEORIJA

Lit.: Harris & White, 2018; Jackson-Cherry & Erford, 2010; Pierson & Thomas, 2002; Thompson, 2011

(H) **krīzes intervences pakalpojums** (*crisis intervention service*) ir diennakts pakalpojums ar mērķi stabilizēt klienta psihoemocionālo stāvokli, uzlabot/attīstīt noteiktas prasmes, spējas, sniegt nepieciešamo psiholoģisko atbalstu un ieteikumus personas problēmu risināšanai un saskarsmes veicināšanai, savstarpējo attiecību ģimenē un ārpus tās uzlabošanai un stiprināšanai. Sekundārais △ mērķis ir veicināt vardarbības prevenci kopienā. Ievērojot konfidencialitāti, △ nodrošina psihologa, sociālā darbinieka un/vai citu speciālistu profesionālu palīdzību krīzes situācijā nonākušam cilvēkam (piem., gadījumā, ja ģimenē ir bijusi vardarbība, seksuāla vardarbība vai izdarīta slepkavība (*homicide*)).

Sk. arī KRĪZE, KRĪZES CENTRS, KRĪZES INTERVENCE, KRĪZES TĀLRUNIS, SOCIĀLĀ REHABILITĀCIJA

Lit.: Coulshed & Orme, 2018; Ghelani, 2022

(H) **krīzes tālrunis** (*crisis hotline*) ir pakalpojums profesionāla atbalsta nodrošināšanai cilvēkiem krīzes situācijā, sniedzot psiholoģisku un/vai informatīvu palīdzību jebkurā diennakts laikā, izmantojot komunikāciju tehnoloģijas. △ pakalpojuma sniedzēji sadarbojas ar citām institūcijām, kā arī informē sabiedrību par iespējām saņemt palīdzību krīzes situācijās. △ pakalpojums nodrošina atbalstu specifiskām mērķa grupām (piem., bērniem, vardarbības

upuriem) vai vērsts uz konkrētas problēmas risināšanu (piem., krīzes situācijā valstī).

Sk. arī KRĪZE, KRĪZES CENTRS

Lit.: www.skalbes.lv

(C) **krīzes teorija** (*crisis theory*) ir sistematizēti vispārinājumi, kas skaidro krīzes veidošanās mehānismus, attīstības fāzes, krīzes ietekmi uz indivīda psihosociālo funkcionēšanu, stresa radītās pārmaiņas cilvēka uzvedībā. Krīzes intervences modelis sakņojas krīzes teorijā. △ pievērš uzmanību divām savstarpēji saistītām dimensijām – subjektīvajai (indivīda reakcija uz situāciju, uzvedības dinamika, adaptēšanās un pretošanās spējas, aktuālās emocijas) un objektīvajai (krīzes apstākļu raksturs vidē, ilgums, pieejamie resursi). Sociālā darba praksē △ sniedz pamatojumu, kā izprast: a) stresu un cilvēka uzvedību (psiholoģiskais un traumatiskais stress, vides un indivīda mijiedarbības vajadzību neapmierināšana un līdzsvara zudums); b) aktīvo krīzi (krīzes cēloņu izpēte notiek, balstoties uz "šeit un tagad" pieeju, ja nepieciešams, analizējot pagātnes traumējošos notikumus ar mērķi pazemināt stresa līmeni); c) indivīda psiholoģiskās pārvarēšanas spējas (adaptēšanās jeb pielāgošanās mehānismu apzināšana); d) sociālā atbalsta iespējas (esošie un alternatīvie resursi).

Sk. arī KRĪZE, KRĪZES INTERVENCE, STRESS

Lit.: Pierson & Thomas, 2002; Thompson, 2011; Turner, 2017

(R) **kults** (*cult*) ir kādas lietas, būtnes, parādības vai idejas atzīšana par visnozīmīgāko, nereti sasniedzot dievināšanas pakāpi. Reliģijā △ ir viens no galvenajiem elementiem, kas izpaužas rituālu, darbību, paražu un ceremoniju kopumā. Jēdziens △ tiek lietots arī reliģiskas kustības nozīmē, ko īsteno kāda ticīgo grupa ārpus dominējošās reliģijas (piem., Jaunā laikmeta kustība). Kults bieži veidojas ap iedvesmojošiem līderiem. Tiek lietots arī jēdziens "personības kults", kad sabiedrībā labi zināma persona tiek pārspīlēti slavināta, cildināta, nekritiski godināta, piedēvējot tai neesošas un dažkārt pat neiespējamas īpašības (nekļūdīgums, dievišķīgums u. tml.). Kā individuāla vai sociāla problēma saistībā ar △ var būt nekritiska attieksme pret dievinātajiem objektiem.

Sk. arī RELIĢIJA, SEKTA

Lit.: Barker, 2010; Hiršs & Hirša, 2008

(M) **kultūra** (*culture*) ir vēstures gaitā mainīgu cilvēka spēju, sasniegumu, izturēšanās veidu (uzvedības normu, rīcības principu un darbības paraugu) un

domāšanas modeļu (vērtību, priekšstatu, zināšanu) kopums. Humanitārajās zinātnēs ar △ visbiežāk saprot mākslu un cilvēku labākos un nozīmīgākos sasniegumus, definējot △ kā cilvēka prāta un estētiskā jūtīguma kopšanu. Sociālajās zinātnēs, arī sociālajā darbā △ visbiežāk definē kā kopumu, kas ietver zināšanas, ticību, mākslu, morāli, likumus, paradumus, uzvedības kultūru un ikvienu citu izpausmi, ko rada cilvēks kā sabiedriska būtne. Dažās definīcijās uzsver, ka △ ir grupai raksturīgs dzīvesveids un vērtības.

Sk. arī KONTRKULTŪRA, KULTŪRAS ASIMILĀCIJA, KULTŪRAS DEPRIVĀCIJA, KULTŪRAS KAPITĀLS, KULTŪRAS KOMPETENCE, KULTŪRAS MANTOJUMS, KULTŪRU DAUDZVEIDĪBA, MASU KULTŪRA, MULTIKULTURĀLISMS, POPULĀRĀ KULTŪRA, SUBKULTŪRA, TRADICIONĀLĀ KULTŪRA

Lit.: Harris & White, 2018

(M) **kultūras asimilācija** (*cultural assimilation*) ir process, kurā mazākuma grupa pārņem vairākuma grupas vai dominējošās kultūras vērtības un uzvedības modeli. △ ir pretstats multikulturālismam, kas akcentē kultūru dažādību un to atšķirību vērtību.

Sk. arī AKULTURĀCIJA, KULTŪRA, KULTŪRU DAUDZVEIDĪBA, MULTIKULTURĀLISMS

(M) **kultūras deprivācija** (*cultural deprivation*) ir socializācijas pieredzes, kultūras apguves nepietiekamība, kas kavē indivīdam rīkoties kultūras normām un vērtībām atbilstošā veidā. Kultūrdeprivētam cilvēkam trūkst sociālo prasmju, vērtību vai motivācijas, kas nepieciešamas dzīvei konkrētajā vidē. △ ietekmē tādi faktori kā ekonomiskā deprivācija, sociālo saišu pārrāvums ar izcelsmes kultūru, zemi labklājības standarti, attīstošas kultūrvides trūkums, diskriminācija.

Sk. arī DEPRIVĀCIJA, NABADZĪBA, NABADZĪBAS KULTŪRA, SOCIĀLĀ DEPRIVĀCIJA

Lit.: APA, n. d.; Barker, 2014

(M) **kultūras kapitāls** (*cultural capital*) ir zināšanas un prasmes, ko veido formālā un neformālā izglītība, kā arī kultūras artefakti (piem., īpašumā esoši mākslas priekšmeti). Jēdziena autors ir sociologs Pjērs Burdjē (*Pierre Bourdieu*), kurš △ raksturoja kā vienu no kapitāla formām līdzās ekonomiskajam, sociālajam un simboliskajam kapitālam. △ ir svarīgs sociālās stratifikācijas elements. P. Burdjē uzskatīja, ka ģimenes sociāli ekonomiskā pozīcija sabiedrībā un ģimenes △ ir svarīgi priekšnoteikumi pārējo kapitāla formu uzkrāšanā.

P. Burdjē kapitāla pieeju izmanto sociālā darba pētījumos, analizējot varas attiecības un nevienlīdzības jautājumus šķiriski noslāņotā sabiedrībā.

Sk. arī NEVIENLĪDZĪBA

Lit.: Bourdieu, 1994; Johansson & Hojer, 2012

(M) **kultūras kompetence** (*cultural competency*) ir spēja ētiski un efektīvi mijiedarboties starpkultūru saskarsmē personiskā un/vai profesionālā līmenī. △ ietver skatījumu uz dažādību kā sabiedrību bagātinošu vērtību. △ ietver zināšanas, attieksmes, izpratni un prasmes, kas sekmē saprašanos un sadarbību ar cilvēkiem no atšķirīgām sociālām un etniskām grupām. △ prasa apzināties gan savas kultūras vērtības, pasaules uzskatu un to, kā tās var iespaidot cieņpilnu un pārdomātu saskarsmi multikulturālā vidē, gan zināšanas un izpratni par citu sociālu un etnisku grupu kultūras vērtībām un pasaules uzskatiem. Sociālajā darbā △ ir saistīta ar tādām sociālā darba pamatvērtībām kā sociālais taisnīgums un personas cieņa un vērtība. Sociālajam darbiniekam ir jāizprot kultūras funkcijas un loma sabiedrībā, jābūt zinošam par kultūras un etnisko dažādību, kā arī apspiešanas un sociālās netaisnības formām, kas ir saistītas ar šo dažādību. △ ir svarīga visos sociālā darba prakses līmeņos.

Sk. arī MULTIKULTURĀLISMS, SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS

Lit.: Barker, 2014; De Guzman et al., 2016; NASW, 2021a

(M) **kultūras mantojums** (*cultural heritage*) ir saglabātā kultūras tradīcija. UNESCO nošķir materiālo △ un nemateriālo △. Materiālais △ ietver kustamo kultūras mantojumu (piem., gleznas, skulptūras, monētas, manuskriptus), nekustamo △ (piem., pieminekļus, arheoloģiskas vietas, kultūrainavas) un zemūdens △ (piem., kuģu vrakus, zemūdens pilsētu drupas). Nemateriālais △ ietver paražas, spēles un mutvārdu izpausmes formas, zināšanas un prasmes, kā arī ar tām saistītus instrumentus, priekšmetus, artefaktus un kultūrtelpu. △ parāda kultūras izpausmju daudzveidību un cilvēces radošumu. UNESCO veidotajā Cilvēces nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā no Latvijas ir iekļauti Dziesmu un deju svētku tradīcija un simbolisms, savukārt suitu kultūrtelpa iekļauta sarakstā "Nemateriālais kultūras mantojums, kam jānodrošina neatliekama saglabāšana". Sociālajā darbā △ jautājumi ir saistīti ar sociālo darbu multikulturālā sabiedrībā, sociālo darbu ar imigrantiem un etniskām minoritātēm, ievērojot sociālā darba principus un vērtības.

Sk. arī KULTŪRAS KOMPETENCE, SOCIĀLĀ DARBA PRINCIPI, TRADICIONĀLĀ KULTŪRA

Lit.: Campelo et al., 2019; UNESCO Latvijas Nacionālā komisija, n. d.

(M) **kultūrievirzīta neobjektivitāte** (*cultural bias*) ir kultūras ietekmēti cilvēka uzskati vai pieņēmumi par kādu citu cilvēku, grupu vai kopienu. △ sekas var izpausties: a) kā cilvēka vai grupas nokļūšana nelabvēlīgākā situācijā; b) kā vienkāršoti spriedumi vai stigmatizācija, kas galu galā var rezultēties diskriminācijā. Sociālajā darbā diskusijas par △ attīstās: a) saistībā ar aizspriedumu un nevienlīdzīgas attieksmes pret sociāli mazaizsargātām grupām mazināšanu; b) saistībā ar kultūras kompetenci. △ var būt saistīti ar ētiskām dilemmām sociālā darba praksē. No vienas puses, sociālā darbinieka profesionālais pienākums ir mazināt savus aizspriedumus un ņemt vērā klienta kultūras pieredzi. No otras puses, sociālajam darbiniekam ir tiesības uz savu personisko kultūras identitāti tāpat kā viņa klientam.

Sk. arī AIZSPRIEDUMI, KULTŪRAS KOMPETENCE

Lit.: Barker, 2014; Goldberg, 2000

(M) **kultūru daudzveidība** (*cultural diversity*) ir dažādu rasu, kā arī etnisko, reliģisko un sociālo grupu, atšķirīgu vērtību un dzīvesveidu līdzāspastāvēšana sabiedrībā. Zināšanas un izpratne par △ ir svarīga sociālā darbinieka kultūras kompetence un ir pamats kultūrsensitīvai sociālā darba praksei. △ izpratnei ir nozīme saistībā ar sociālo taisnīgumu un labvēlīgu sociālo pārmaiņu sekmēšanu sabiedrībā. Pieņemoša attieksme pret △ ir sekmējusi pretapspiešanas pieejas attīstību sociālajā darbā. Vienlaikus tiek diskutēts arī par △ respektēšanas robežām un ētikas dilemmām, kas var rasties, kultūrspecifiskām tradīcijām konfrontējoties ar cilvēktiesību principiem un sociālā darba vērtībām.

Sk. arī KULTŪRAS KOMPETENCE, MULTIKULTURĀLISMS, PRETAPSPIEŠANAS PIEEJA, SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS

Lit.: Barker, 2014; Franco, 2020; Goldberg, 2000; Schiele, 1996

(P) **kumulatīva trauma** (*cumulative trauma*) ir psiholoģisks stāvoklis, kuru veido vairāku atsevišķu, atkārtojošos traumatisku notikumu virkne, kurā katrs nākamais notikums pastiprina kopējo negatīvo traumatisko ietekmi. △ nostiprina pārliecību, ka apkārtējā vide ir apdraudoša, tādēļ cilvēks arvien sliktāk spēj tikt galā ar ikdienas stresu.

Sk. arī TRAUMA

Lit.: Hodges et al., 2013

(E) **kvalitatīvs pētījums** (*qualitative research*) ir dažādas pētījumu stratēģijas, kas balstās uz kvalitatīvo datu ieguvi un analīzi. △ ir vērsts uz cilvēku, grupu un kopienu pieredzes un rīcības padziļinātu izpratni, analizējot to, kā cilvēki

veido, rada, pārrada un interpretē savu sociālo pasauli. △ tiek izmantots dažādās sociālo un humanitāro zinātņu disciplīnās. Kvalitatīvie pētījumi ietver ļoti atšķirīgas ontoloģiskas, epistemoloģiskas, filozofiskas un metodoloģiskas pozīcijas. △ raksturojošās kopīgās pazīmes ir pētāmā fenomena detalizēts daudzslāņu apraksts; cilvēku, grupu un kopienu sociālo, lingvistisko un citu prakšu interpretācija; atbilžu meklējumi uz jautājumiem, kas sākas ar "kā", "kādā veidā", "kāpēc"; kultūras un vēsturiskā konteksta ievērošana; pētnieka refleksija par savu un pētīto personu subjektivitāti, savu zināšanu, vērtību un gaidu ietekmi uz pētījuma procesu un rezultātiem. △ tipiski var ietvert pētījuma dalībnieku skatpunktu analīzi, tas ir orientēts uz gadījumu izpēti, tā struktūra ir elastīga un attīstās pētījuma gaitā.

Lit.: Lewis-Beck et al., 2004; Mārtinsone un Pipere, 2021

(A) **kvalitātes nodrošināšana** (*quality assurance*) ir daļa no kvalitātes vadības sistēmas, kas ļauj pārliecināties, ka kvalitātes prasības tiks izpildītas. △ ir visas plānotās un sistemātiskās darbības, kas tiek īstenotas kvalitātes vadības sistēmā un kas tiek veiktas, lai pārliecinātos, ka produkts vai pakalpojums atbildīs kvalitātes prasībām.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBA EFEKTIVITĀTE, SOCIĀLĀ DARBA KVALITĀTE

Lit.: Hafford-Letchfield, 2007

(E) **kvantitatīvs pētījums** (*quantitative research*) ir pētījuma stratēģija, kas pamatā balstās uz kvantitatīvo datu ieguvi un analīzi, izmantojot skaitliskus datus un matemātiskās analīzes metodes. △ tiek lietoti visās zinātņu nozarēs. △ balstās uz pozitīvisma paradigmu, un tie ir vērsti uz cēloņsakarību izpēti. △ parasti tiek lietoti gadījumos, kad mērķis ir noskaidrot sakarības starp vienu vai vairākiem mainīgajiem (mijiedarbību starp ārējiem faktoriem), kā arī noskaidrot kādas parādības apjomu, izplatību, stiprumu (atbildēt uz dažādiem "cik" jautājumiem – "cik daudz", "cik bieži", "cik lielā mērā"). Sociālajās zinātnēs △ balstās uz pieņēmumu, ka sociālos fenomenus raksturo noteikta regularitāte un kārtība, kā arī ir iespējams noskaidrot to cēloņus, lietojot drošas un atkārtojamas pētījumu metodes.

Lit.: Mārtinsone un Pipere, 2021; Thyer, 2010

(C) **kvīru teorija** (*queer theory*) ir kritiskās teorijas novirziens, kas skaidro dzimumu kā sociāli konstruētu patības daļu un pievērš uzmanību izmaiņām seksualitātes uztverē vēstures gaitā, kā arī jautājumam par seksualitāti kā varas objektu. Jēdziens *queer* ar pamatnozīmi 'dīvains', 'savāds' sākotnēji angļu valodā lietots ar nievājošu nozīmi homoseksuālu vīriešu apzīmēšanai. Tādēļ daži autori jēdzienu latviešu valodā tulko kā "zilo teorija". Tomēr *queer* nozīme

angļu valodā ir mainījusies, un politiski aktīvi jauni geji un lesbietes tagad to lieto kā pozitīvas pašidentifikācijas apzīmējumu. Citi autori uzskata, ka jēdziens "zilo teorija" nav veiksmīgs latviskojums, jo neietver jēdziena *queer* mūsdienu lietojuma pozitīvo un plašāko nozīmi, kā arī ietver tikai homoseksuālus vīriešus un turpina sieviešu vēsturisko izslēgšanu un marginalizāciju. Teorijas attīstībā nozīmīga loma ir Mišela Fuko (*Michel Foucault*) darbam "Seksualitātes vēsture" un Džūditas Batleres (*Judith Butler*) darbam "Dzimtes nemiers". △ tiek izmantota sociālo un humanitāro zinātņu pētījumos, sevišķi literatūras teorijā un dzimtes studijās kultūras parādību un seksuālās uzvedības analīzē.

Sk. arī DZIMTE, LGBT, PRETAPSPIEŠANAS PIEEJA

Lit.: Cimdiņa un Šroma, 2017

L

(N) **labākās intereses** (*best interests*) ir princips, ko lieto psihiskās veselības jomā, pārstāvot cilvēku ar psihiskās veselības traucējumiem, lai novērstu viņa tiesību deprivāciju. Jebkurai darbībai vai pieņemtajam lēmumam ir jāatspoguļo pārstāvētās personas △. Labāko interešu īstenošana nozīmē: 1) iedrošināt personu piedalīties lēmumu pieņemšanā; 2) identificēt faktorus, kas ietekmē esošo personas situāciju; 3) noskaidrot personas ticību, pārliecību, vēlmes, attieksmes un jūtas; 4) izvairīties no jebkāda veida diskriminācijas; 5) konsultēties ar citiem šīs personas dzīvē iesaistītajiem cilvēkiem vai veselības un sociālajā aprūpē iesaistītajiem speciālistiem.

Sk. arī CILVĒKTIESĪBAS, LABĀKO INTEREŠU IZVĒRTĒŠANA, MENTĀLĀ VESELĪBA

Lit.: Wade & Kitzinger, 2019

(N) **labāko interešu izvērtēšana** (*best interests assessment*) ir veids, kādā tiek izvērtētas personas ar psihiska rakstura vai citiem veselības traucējumiem spējas objektīvi pieņemt lēmumus un novērtēt savas vajadzības konkrētajā situācijā. △ process balstās uz četru nosacījumu izvērtēšanu: 1) vai persona atrodas vai tiks ievietota sociālās aprūpes centrā vai slimnīcā; 2) vai personas labākajās interesēs ir atrasties sociālās aprūpes centrā vai slimnīcā; 3) vai atrašanās sociālās aprūpes centrā vai slimnīcā pasargā personu no paškaitējuma izdarīšanas, no apdraudējuma, ko citi var radīt personai, un no apdraudējuma, ko persona var radīt citiem; 4) vai personas ievietošana sociālās aprūpes centrā vai slimnīcā ir atbilstoša reakcija uz iespējamo apdraudējumu un kaitējuma nopietnību. △ piemēro personām ar psihiska rakstura vai citiem veselības traucējumiem, kad tās ir daļēji spējīgas vai nav spējīgas objektīvi izvērtēt savu situāciju un pieņemt atbilstošu lēmumu par konkrēto veselības, sociālo vai aprūpes vajadzību nepieciešamību un iespējām. △ mērķis ir noteikt, vai

personas tiesību un brīvības ierobežošana ir objektīvu apstākļu pamatota, vai no tās ir iespējams izvairīties, vai tā notiek personas labāko interešu vārdā.

Sk. arī LABĀKĀS INTERESES, PIESPIEDU ĀRSTĒŠANA, PSIHOSOCIĀLIE TRAUCĒJUMI

Lit.: DoLS: Best interests assessment, 2017; Harris & White, 2018

(G, I) **labbūtība** (*wellbeing, well-being*) ir cilvēka vai grupas garīgās un fiziskās veselības, sociālā un ekonomiskā stāvokļa raksturojums. △ ir cieši saistīta ar jēdzieniem "veselība" un "dzīves kvalitāte". △ var definēt kā stāvokli, kad cilvēks var jēgpilni īstenot savus mērķus un baudīt viņa/viņas izpratnē apmierinošu dzīves kvalitāti. Tādējādi △ ietver ne tikai sociālekonomiskos rādītājus, bet arī ētiskus ideālus/vērtības un ar tiem saistītas prakses. △ attiecas gan uz individuālo, gan uz kolektīvo izjūtu par dzīvi vai dzīves vērtējumu.

Sk. arī DZĪVES KVALITĀTE

Lit.: Raubiško, 2011/2012; Sfeatcu et al., 2014

(F) **labdarība** (*charity*) ir individuāla, grupas vai nevalstiskas organizācijas bezatlīdzības palīdzība tiem, kuriem tā ir nepieciešama. △ var ietvert brīvprātīgo darbu, akcijas, ziedojumus (finanses, pārtika, apģērbs un citi resursi) vai pakalpojumus. Vēsturiski △ kā organizēta darbība ir attīstījusies reliģisko kustību ietvaros. 19. gs. beigās △ kā sociālas kustības attīstība ietekmēja sociālā darba profesijas veidošanos.

Sk. arī ALTRUISMS, BRĪVPRĀTĪGAIS DARBS, DRAUDZĪGIE APMEKLĒTĀJI, FILANTROPIJA, LABDARĪBAS ORGANIZĀCIJU APVIENĪBA, ZIEDOJUMI

Lit.: Friedman, 2002

(F) **Labdarības organizāciju apvienība** (*Charity Organisation Society*) ir sociālā darba vēsturē nozīmīga organizācija, kas nošķīra reliģijā balstītu labdarību un zinātnisko labdarību – sistemātiski organizētu palīdzības nodrošinājumu tiem, kam tā nepieciešama nabadzības, slimības vai citu apstākļu dēļ. △ veidojās kā reakcija uz urbanizāciju un savstarpējo saikņu vājināšanos kopienā un ģimenē, kā rezultātā cilvēki bija spiesti lūgt palīdzību privātām labdarības organizācijām vai svešiniekiem. Lai novērstu negodprātīgu atbalsta lūgšanu vairākām labdarības organizācijām, tika izveidota centralizēta Labdarības organizāciju apvienība. △ darbība sakņojās pārliecībā, ka neregulēta un neuzraudzīta palīdzība drīzāk veicina nabadzību, nevis to mazina. △ izstrādāja nabadzīgo iedzīvotāju reģistru un attīstīja draudzīgo apmeklētāju kustību. Pirmā △ tika nodibināta 1869. gadā Londonā, pēc neilga laika līdzīga

apvienība attīstījās arī ASV. Ar △ izveidi tiek saistīti profesionālā sociālā darba aizsākumi, piem., sociālais darbs ar gadījumu, sociālais darbs ar kopienu, sociālā plānošana.

Sk. arī DRAUDZĪGIE APMEKLĒTĀJI, LABDARĪBA

Lit.: Barker, 2014; Cree, 2011

(G) **labklājība** (*welfare*) ir plašs jēdziens, ko lieto fiziskās veselības, emocionālās labsajūtas un ekonomiskās drošības apzīmēšanai. Dažās valstīs (piem., ASV) △ definē šaurāk, ar šo jēdzienu apzīmējot valdības atbalstu, lai indivīdi un grupas sasniegtu šādu stāvokli. Ar △ izprot arī ekonomiskā un sociālā atbalsta programmas trūcīgo un maznodrošināto cilvēku vajadzībām. Latviešu valodā △ tradicionāli saista ar pārticību, turību, drošām nākotnes izredzēm. Svarīgākie △ priekšnosacījumi ir valsts saimnieciskā attīstība, uzņēmumu sociāli ekonomiskā stabilitāte, katra cilvēka rosība, labs darbs. △ jēdzienu lieto gan sabiedrības, gan indivīda labas dzīves nozīmē. Analīzes nolūkos nodala sociālo, finansiālo, materiālo, vides labklājību.

Sk. arī LABKLĀJĪBAS VALSTS, LABKLĀJĪBAS VALSTS MODEĻI

Lit.: Barker, 2014

(G) **Labklājības ministrija** (*Ministry of Welfare [Republic of Latvia]*) ir vadošā valsts pārvaldes iestāde darba, sociālās aizsardzības, bērnu un ģimenes tiesību, kā arī personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju un dzimumu līdztiesības jomās. △ minētajās jomās veido valsts politiku, organizē un koordinē tās īstenošanu, izstrādā nozari reglamentējošo tiesību aktu (likumu, noteikumu, kārtības, instrukciju) un attīstības plānošanas dokumentu (pamatnostādņu, plānu, konceptuālu ziņojumu) projektus, plāno politiku īstenošanai nepieciešamo finansējumu no valsts budžeta un piesaista ārvalstu finanšu instrumentu līdzekļus (piem., no Eiropas Sociālā fonda, Eiropas Atveseļošanas fonda, Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām), kā arī veic šo politiku novērtēšanu. △ informē sabiedrību par nozares politiku, konsultējas ar valsts un pašvaldību institūcijām, darba devēju un darba ņēmēju, kā arī dažādu sociālo grupu intereses pārstāvošām organizācijām, sociālo pakalpojumu sniedzējiem un citiem interesentiem lēmuma pieņemšanas procesā, veicina sociālo dialogu jautājumos, kas saistīti ar politikas izstrādi un īstenošanu. △ atbilstoši kompetencei pārstāv valsts intereses starptautiskajās organizācijās un Eiropas Savienības institūcijās.△ misija ir veidot cieņpilnu, sociāli drošu, iekļaujošu un līdztiesīgu vidi ikvienam.

Sk. arī SOCIĀLĀ AIZSARDZĪBA, SOCIĀLĀS DROŠĪBAS POLITIKA

(G) **labklājības valsts** (*welfare state*) ir jēdziens, kas raksturo attīstīto valstu sociālo politiku. Jēdzienu △ 20. gs. vidū ieviesa Viljams Beveridžs (*William Beveridge*), ar to saprotot pretstatu kara valstij (*warfare state*), kas bija ļoti aktuāli Otrā pasaules kara laikā. △ nozīmē valsts atbildību par cilvēku labklājību sabiedrībās, kur iedzīvotājiem nodrošinātas pilsoņu un politiskās tiesības. Pēc Otrā pasaules kara izkristalizējās △ ideālais modelis, kas ietver valsts atbalstītu pilnu nodarbinātību (bezdarba līmenis < 3 %), vispārēju izglītību, vispārēju veselības aprūpi. Sociālās politikas pētnieks Gēsta Espings-Andersens (*Gøsta Esping-Andersen*) raksturo △ kā valstisku instrumentu, lai demokrātiski ierobežotu tirgus spēku darbību trīs aspektos: 1) garantējot minimālo ienākumu līmeni neatkarīgi no darba un īpašuma vērtības tirgū (ienākumu pārdale); 2) samazinot neaizsargātību sociālā riska gadījumā (sociālā drošība); 3) garantējot visiem pilsoņiem iespējami augstāka standarta sociālos pakalpojumus (nevienlīdzības ierobežošana). Latvijā △ veidojas kopš neatkarības atgūšanas.

Sk. arī LABKLĀJĪBAS VALSTS MODEĻI, LATVIJAS LABKLĀJĪBAS VALSTS MODELIS

Lit.: Esping-Andersen, 1990; Spicker, 2010

(G) **labklājības valsts modeļi** (*welfare state models*) ir 20. gs. izveidojušos moderno kapitālisma valstu sociālās politikas shematizēts apraksts. Visbiežāk △ tipoloģija balstās uz dāņu sociologa Gēstas Espinga-Andersena (*Gøsta Esping-Andersen*) darbā "Labklājības kapitālisma trīs pasaules" (*The Three Worlds of Welfare Capitalism,* 1990) veikto 18 valstu sociālās politikas salīdzinošo analīzi. △ kritēriji ir dekomodifikācija, nodarbinātība un atbildības sadalījums labklājības nodrošināšanā starp tirgu, ģimeni un valsti. Sākotnēji tika nodalīti trīs labklājības modeļi: liberālais, konservatīvais un sociāldemokrātiskais. Liberālajam modelim raksturīga minimāla valsts iejaukšanās labklājības nodrošināšanā. Konservatīvais modelis fokusējas uz nodarbinātību un sociālo apdrošināšanu. Sociāldemokrātiskajam modelim raksturīgs augsts dekomodifikācijas līmenis un valsts atbildība par iedzīvotāju labklājību. Izstrādātie modeļi izskaidro "veco", ekonomiski attīstīto valstu △, bet ne topošo labklājības valstu attīstību Latīņamerikā, Āzijā un postkomunistiskajās valstīs.

Sk. arī DEKOMODIFIKĀCIJA, LABKLĀJĪBA, LABKLĀJĪBAS VALSTS, SOCIĀLĀ LABKLĀJĪBA, SOCIĀLĀ POLITIKA

Lit.: Esping-Andersen, 1990

(I) **labsajūta** (*wellness*) ir psihisks, fizisks, garīgs un sociāls stāvoklis, kas cilvēkam ļauj labāk īstenot savu potenciālu, tikt galā ar stresa situācijām, produktīvāk strādāt, būt veiksmīgākam attiecībās ģimenē un dot ieguldījumu kopienā un sabiedrībā. △ raksturo pozitīva attieksme pret dzīvi.

Sk. arī DZĪVES KVALITĀTE, LABBŪTĪBA

Lit.: Barker, 2014

(G) **Latvijas labklājības valsts modelis** (*Latvia's welfare state model*) ir sociālās politikas īstenošanas veids Latvijā. Šajā modelī ņemta vērā 1918.–1940. g. pieredze, starptautisko organizāciju (Pasaules Bankas, Eiropas Savienības) un atsevišķu valstu (piem., Vācijas, Zviedrijas) pieredze, kā arī tajā palikušas dažas sociālisma laika iezīmes. Latvija ir topoša labklājības valsts. △ veidošanos ietekmējusi neoliberālā pieeja, kas sakņojas priekšstatā par minimāla atbalsta motivējošo nozīmi un brīvā tirgus pozitīvo lomu. Sociālo jautājumu risinājumā šī pieeja ne vienmēr attaisnojās. Līdz ar iestāšanos ES arvien lielāka nozīme ir Eiropas sociālajam modelim, kas iedibināts 1993. gadā pieņemtajās Eiropas sociālās politikas pamatnostādnēs. △ funkcionēšanā liela nozīme ir ne tikai valstij, bet arī pašvaldībām un sadarbībai ar nevalstisko un privāto sektoru. △ raksturo augsta vietējās varas autonomija sociālo jautājumu risinājumā.

Sk. arī LABKLĀJĪBAS VALSTU MODEĻI, SOCIĀLĀ AIZSARDZĪBA, SOCIĀLĀ POLITIKA

Lit.: Spicker, 2022

(A) **Latvijas Profesionālo sociālo un aprūpes darbinieku asociācija** (*Latvian Association of Professional Social and Care Workers**) ir pirmā organizācija, kura pēc valsts neatkarības atgūšanas apvienoja sociālā darba speciālistus Latvijā. △ nodibināta 1996. gadā. △ ir sniegusi nozīmīgu ieguldījumu sociālā darba ētikas kodeksa un profesijas standarta izstrādē. △ darbības mērķis ir piedalīties profesijas attīstības un pilnveides procesā.

Sk. arī LATVIJAS SOCIĀLO DARBINIEKU BIEDRĪBA, NACIONĀLĀ SOCIĀLO DARBINIEKU ASOCIĀCIJA

Lit.: Pavasare u. c., 2018

(A) **Latvijas Sociālo darbinieku biedrība** (*Latvian Association of Social Workers*) ir 2006. gadā dibināta organizācija, kas apvieno Latvijas sociālos darbiniekus ar mērķi veicināt profesionāla sociālā darba attīstību. Biedrības dibinātāji un biedri ir praktizējoši sociālie darbinieki, kas pārstāv dažādus prakses līmeņus. △ aktīvi iesaistās sociālās politikas plānošanas dokumentu izstrādē, organizē ikgadējas konferences un sociālo darbinieku diskusiju grupas. Kopš

2020. gada △ ir atbildīga par Latvijas sociālo darbinieku profesionālās ētikas kodeksa aktualizēšanu.

Lit.: https://www.socialwork.lv/

(A) **Latvijas Supervizoru apvienība** (*Latvian Association of Supervisors*) ir 2006. gadā dibināta organizācija, kas apvieno Latvijas supervizorus, supervīzijas studentus un supervīzijas attīstības atbalstītājus no visām profesionālās darbības jomām un ar daudzveidīgu iepriekšējo profesionālo pieredzi un izglītību (sociālais darbs, psiholoģija, psihoterapija, mākslas terapija, biznesa vadība u. c.). △ mērķi ir veicināt supervīzijas attīstību Latvijā, sekmēt ANSE standartiem atbilstošas supervizoru izglītības un prakses ieviešanu Latvijā, kā arī apvienot Latvijas supervizorus un veicināt profesionālās pieredzes apmaiņu. △ ir liela nozīme supervīzijas attīstībā Latvijā. △ iniciatīvu rezultātā Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā ir noteikta supervīzija, kā arī izveidots supervizora profesijas standarts Latvijas profesiju klasifikatorā. Kopš 2014. gada apvienībā darbojas sertifikācijas komisija, kura izveidojusi ANSE standartiem atbilstošu supervizoru sertifikācijas sistēmu.

Sk. arī EIROPAS NACIONĀLO SUPERVĪZIJAS ORGANIZĀCIJU ASOCIĀCIJA (ANSE), SUPERVĪZIJA

Lit.: LSA, n. d.

(I) **laulība** (*marriage*) ir sociāli un juridiski nostiprināta vienošanās, kas leģitimē partneru ekonomiskās, saimnieciskās un seksuālās attiecības, kā arī legalizē pienākumus un tiesības attiecībā pret bērniem. △ ietver dažādu līmeņu saistību nostiprināšanu un uzturēšanu: 1) starp partneriem; 2) starp ģimenēm un dzimtām; 3) starp laulātajiem un valsti, jo laulāto attiecības regulē konkrētā valstī spēkā esošā likumdošana, piem., likums noteic, ka △ var stāties pilngadīgas personas, netiek pieļautas △ starp tuviem radiniekiem. Lai gan valsts ir ieinteresēta saglabāt un veicināt △ kā partneru attiecību leģitimāciju, tomēr izplatīta ir pāru kopdzīve bez △ reģistrācijas, kā arī valsts nosaka ierobežojumus △.

Sk. arī ĢIMENE, KOPDZĪVE [BEZ LAULĪBAS REĢISTRĀCIJAS], SOCIALIZĀCIJAS INSTITŪTI

Lit.: Civillikums

(J) **laulības šķiršana** (*divorce*) ir laulības savienības izbeigšana, laulības tiesisko pienākumu un atbildības anulēšana un/vai reorganizēšana, tādējādi izšķirot precēta pāra laulības saites. △ atšķiras no laulības anulēšanas, kas pasludina laulību par spēkā neesošu. △ likumi dažādās valstīs atšķiras, tomēr lielākajā

daļā valstu laulību var šķirt tikai tiesā vai juridiska procesa rezultātā citā iestādē (Latvijā – pie notāra). △ juridiskā procesa gaitā tiek risināti jautājumi par uzturlīdzekļiem, aizbildniecību pār bērnu, bērna apciemošanu, īpašuma vai parāda sadali utt.

Sk. arī ĢIMENE, LAULĪBA

Lit.: Barker, 2014

(T) **leģitimācija** (*legitimation*) ir stāvoklis, kurā kaut kas vai kāds (cilvēks, organizācija, parādība, objekts, sistēma, struktūra vai process) saskaņā ar institucionalizētām normām, vērtībām un pārliecībām tiek atzīts par pareizu vai pieņemamu. Piemēram, tiek atzīts, ka sievietēm ir tādas pašas tiesības kā vīriešiem. Tiesību jomā △ nozīmē kaut kā tiesību, varas, apstiprinošu dokumentu atzīšanu par likumīgiem. Piemēram, juridiski △ ir laulībā dzimuša bērna tiesību piešķiršana ārlaulības bērnam. △ ir arī pilsoņa personas apliecināšana valstīs, kur nav pasu sistēmas.

Lit.: Harris & White, 2018

(I) **LGBT** (*lesbian, gay, bisexual, and transgender,* LGBT) ir apzīmējums lesbiešu, geju, biseksuāļu un transpersonu kopienai. Kopš 20. gs. beigām termins guvis plašu izplatību pasaulē, aktualizējoties △ tiesību aizstāvības kustībām. Latvijā △ kopienas aktīvisti, viņu draugi, ģimenes locekļi un atbalstītāji 2006. gadā nodibināja organizāciju "Mozaīka", kuras mērķis ir veicināt cieņu pret seksuālajām minoritātēm un iestāties par △ kopienai piederīgo tiesiskā stāvokļa uzlabošanos Latvijā. Sociālajā darbā ar △ kopienu prioritāra ir diskriminācijas izskaušana uz seksuālās orientācijas pamata, △ pārstāvju un viņu ģimeņu izglītošana veselības, cilvēktiesību un citos jautājumos, kā arī sabiedrības izglītošana par dažādu seksuālo orientāciju esamību. Pēdējos gados abreviatūra LGBT tiek papildināta ar citiem dzimumidentitāti raksturojošiem saīsinājumiem, piem., LGBTIK (kur pēdējie burti nozīmē nebināras personas, interseksuāļus un kvīrus).

Sk. arī BISEKSUALITĀTE, HOMOFOBIJA, HOMOSEKSUALITĀTE, KVĪRU TEORIJA, TRANSPERSONA

Lit.: Dentato, 2018; Fish, 2006, 2008, 2012

(A) **Lielbritānijas Sociālo darbinieku asociācija** (*British Association of Social Workers,* BASW) ir profesionāla organizācija Lielbritānijā, kas palīdz saviem biedriem pilnveidot sociālā darba profesionālo kvalitāti, sasniegt augstākus profesionālos standartus. △ pārstāv sociālo darbinieku viedokli. △ piedāvā dažādus resursus gan saviem biedriem, gan plašākam interesentu lokam, kas darbojas sociālā darba un sociālās aprūpes sektorā. △ rīko kampaņas, veic

pētījumus, organizē profesionālās pilnveides pasākumus, konferences un starptautiskus sadarbības tīklus. Apvieno 20 000 sociālo darbinieku. △ izdod žurnālus *The British Journal of Social Work* un *Practice: Social Work in Action*, kas ir vieni no vadošajiem akadēmiskajiem izdevumiem sociālā darba jomā.

Lit.: https://www.basw.co.uk/

(T) **likumpārkāpums** (*offence*) ir personas darbība vai bezdarbība, par kuru paredzēta krimināltiesiskā vai administratīvais sods. △ iedalāmi noziegumos un pārkāpumos (administratīvos, disciplinārajos un civiltiesiskos). Lai novērstu △ vai mazinātu atkārtotus △, tiek veikts preventīvais sociālais darbs.

Sk. arī KRIMINĀLSODS, NOZIEDZĪGS NODARĪJUMS, NOZIEGUMS, RECIDĪVS, SOCIĀLAIS DARBS AR BIJUŠAJIEM LIKUMPĀRKĀPĒJIEM

Lit.: Watts & Hodgson, 2019

(T) **likums** (*law*) ir noteikums (sociālā nozīmē) vai normatīvs akts (juridiskā nozīmē), kuru konkrēta valsts, nācija, cilts, kopiena vai sabiedrība ir noteikusi un atzinusi par saistošu tās locekļiem, lai regulētu cilvēku rīcību. Latvijā △ ir valsts normatīvais tiesību akts, kas tiek izstrādāts saskaņā ar Saeimas kārtības rulli.

Lit.: Barker, 2014; Saeimas kārtības rullis

(G) **likums "Par maternitātes un slimības apdrošināšanu"** (*Law on Maternity and Sickness Insurance*) ir viens no pirmajiem Latvijas sociālās apdrošināšanas likumiem (pieņemts 1995. gadā), tas regulē valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu (maternitātes, paternitātes, vecāku, slimības un apbedīšanas) piešķiršanas, aprēķināšanas un izmaksas kārtību. △ noteic, ka tiesības uz minētajiem pabalstiem ir tad, ja persona ir sociāli apdrošināta un ja ir veiktas vai bija jāveic valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas par likumā noteikto periodu.

Sk. arī SOCIĀLĀ APDROŠINĀŠANA, SOCIĀLĀS APDROŠINĀŠANAS PABALSTI

(F) **Likums par sociālo apgādību** (*Law on Social Security**) ir 1928. gadā Latvijā pieņemts tiesību akts, kas noteica tās iedzīvotāju kategorijas, kuras tiek iekļautas valsts un pašvaldību sociālajā apgādībā. △ noteica sociālo apgādību "trūcīgiem nespējniekiem", kuriem nebija apgādnieku, "bērniem atradeņiem", bāreņiem, kā arī bērniem, par kuriem tuvinieki nespēja rūpēties, "vājprātīgiem", ar smagām slimībām sirgstošiem u. tml. Pienākums sniegt palīdzību šīm iedzīvotāju grupām tika uzlikts valstij un pašvaldībām. Likums noteica, ka valsts pienākumos ietilpst pilnā apmērā apgādāt "trūcīgos nespējniekus", bērnus atradeņus, kā arī "trūcīgos nespējniekus" – ārvalstu iedzīvotājus

Latvijā un Latvijas pilsoņus ārzemēs, tāpat ārstēt, kopt un uzturēt "lepras slimniekus", ar tuberkulozi saslimušos (grūti dziedināmā stadijā), "veneriskos slimniekus" u. c. Sociāli apgādājamos paredzēja izmitināt patversmēs. Likumā lietota tā laika terminoloģija, kas mūsdienās var tikt uztverta kā nesavienojama ar cieņpilnu attieksmi, humānismu un toleranci.

Sk. arī SOCIĀLĀ AIZSARDZĪBA, SOCIĀLĀ DROŠĪBA

Lit.: Aizsilnieks, 1968; Bērziņš, 2003

(G) **likums "Par sociālo drošību"** (*Law on Social Security*) ir jumta likums sociālās aizsardzības jomā Latvijā (pieņemts un stājies spēkā 1995. gadā). Tas nosaka sociālās drošības sistēmas veidošanas un darbības principus, personu galvenās sociālās tiesības un pienākumus, to īstenošanas pamatnosacījumus, kā arī sociālo pakalpojumu veidus, tostarp sociālo palīdzību un atbalstu izglītības un nodarbinātības veicināšanai, nolūkā sekmēt sociālo taisnīgumu un sociālo drošību. Likumā ir deklarēts mērķis nodrošināt sociālo pakalpojumu pieejamību un savlaicīgumu. Šajā likumā tiek noteikti sociālās drošības sistēmas darbības pamatprincipi Latvijā: 1) atšķirīgas attieksmes aizliegums; 2) solidaritāte; 3) sociālā apdrošināšana un palīdzība; 4) profilakse (mūsdienu terminoloģijā atbilstošāks jēdziens ir prevence); 5) pašpārvalde; 6) individuāla pieeja. △ nosaka sociālo tiesību ievērošanu, piem., minimālo ienākumu sliekšņu un brīvas profesijas izvēles ievērošanu. △ raksturota citu ar sociālo drošību saistīto likumu piemērošana sociālo pakalpojumu sniegšanā (piem., persona, kura ir sasniegusi 15 gadu vecumu, var iesniegt pieprasījumu pēc sociālajiem pakalpojumiem un tos saņemt).

Sk. arī SOCIĀLĀ DROŠĪBA, SOCIĀLĀS TIESĪBAS, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

(G) **likums "Par valsts pensijām"** (*Law on State Pensions*) ir viens no pirmajiem Latvijas valsts sociālās apdrošināšanas likumiem. △ stājās spēkā 1996. gada 1. janvārī, kad *de iure* un *de facto* stājās spēkā arī Latvijas jaunā pensiju sistēma. △ regulē valsts pensiju aprēķina un administrēšanas nosacījumus. △ nosaka: 1) uz apdrošināšanas iemaksām balstītas valsts obligātās pensiju apdrošināšanas sistēmas principus; 2) kārtību, kādā valsts sociālās apdrošināšanas pensiju nodrošina vecuma, invaliditātes un apgādnieka zaudējuma gadījumā. Valsts pensijas aprēķinam izmanto datus par sociālās apdrošināšanas stāžu un veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām un paredzamo mūža ilgumu. Saskaņā ar △ nosacījumiem tiesības uz valsts (sociālās apdrošināšanas) pensiju ir Latvijas teritorijā dzīvojošām personām, kuras pašas (vai kuru apgādnieki) ir veikušas (vai bija jāveic) sociālās apdrošināšanas iemaksas vai par kurām valsts ir veikusi sociālās apdrošināšanas iemaksas. Latvijas un ES valstu sociālās apdrošināšanas periodi un iemaksas tiek ņemti

vērā, aprēķinot valsts pensiju, un to iespējams saņemt, arī dzīvojot ārpus Latvijas, kā arī ir iespējams, dzīvojot Latvijā, saņemt citā ES valstī nopelnīto pensiju. Latvijā nopelnītās valsts pensijas saņemšanas tiesības trešajās valstīs (un otrādi) regulē divpusēji līgumi.

Sk. arī SOCIĀLĀ APDROŠINĀŠANA

(S) **līderība** (*leadership*) ir process, kurā formāls vai neformāls līderis vai līderu grupa vada, koordinē, iedvesmo un motivē indivīdu, grupu, organizāciju, kopienu vai sabiedrību. Sociālo procesu analīzē uzmanība tiek pievērsta grupas vajadzībai pēc līdera, arī varas struktūrām, pateicoties kurām cilvēks iegūst dominējošu pozīciju un kontroli pār citiem. △ īsteno persona vai personu grupa ar noteiktām iezīmēm. Sociālajā darbā akcentē △ kā: 1) procesu, piem., vadības funkciju īstenošanā sociālā darba makrolīmeņa un mezolīmeņa praksē; 2) īpašību, piem., lai mobilizētu profesionāļu kopienu sociālā darba kā profesijas attīstīšanai; 3) spēju un prasmes sociālā darba praksē, piem., darbā ar dažādām mērķa grupām. △ ir arvien nepieciešamāka caurviju kompetence sociālajā darbā, un tā būtu jāapgūst sociālā darba izglītības procesā. △ ir sevišķi liela nozīme radikālajā sociālajā darbā, spēcināšanas un pretapspiešanas pieejās.

Sk. arī MERITOKRĀTIJA, PRETAPSPIEŠANAS PIEEJA, SPĒCINĀŠANAS PIEEJA, VARA, VARAS ATTIECĪBAS

Lit.: Ritzer, 2007; Rofuth & Piepenbring, 2020; Vito & Schmidt Hanbidge, 2021

(J) **līdzatkarība** (*co-dependency*) ir atkarības veids, kurā cilvēki uztur psiholoģiski destruktīvas attiecības. △ var izpausties kā psiholoģiska atkarība no cita cilvēka un viņa uzvedības. △ raksturo četras galvenās pazīmes: 1) pārmērīga orientācija (fokusēšanās) uz atkarīgo (citiem); 2) sevis noliegšana un ziedošanās; 3) pastiprināta vēlme kontrolēt atkarīgo (citus); 4) savu emociju slēpšana, nomākšana, nespēja paust savas emocijas. △ ir raksturīgas uzvedības, emocionālās, domāšanas izmaiņas, kuras ir pakārtotas atkarīgā cilvēka uzvedībai un vajadzībām. Attīstoties atkarībai, arī △ kā uzvedības izmaiņas kļūst arvien stabilāka un redzamāka ne tikai ģimenē, bet arī skolā, darbā un attiecībās ar citiem cilvēkiem. △ ir ciklisks raksturs, tā veido △ apli, ko uztur spēkā līdzatkarīgās personas emocionāla un garīga rakstura problēmas, zems pašvērtējums, zema pašcieņa un nespēja veidot veselīgu piesaisti citam cilvēkam. △ var pastāvēt starp draugiem, ģimenes locekļiem, partneriem, nereti šīs attiecības pavada emocionālā un/vai fiziskā vardarbība.

Sk. arī ATKARĪBA

Lit.: Barker, 2014; Hemfelt et al., 2003; Metodiskais materiāls, 2020c

(E) **līdzdalības pētījums** (*participatory research*) ir pētījuma dizains, kurā pētījums savienots ar sadarbību un/vai rīcību – līdzdalības rīcības pētījums (*participatory action research*, PAR). △ tiek veikts sadarbībā ar cilvēkiem, kuri kļūst par aktīviem pētījuma dalībniekiem. Atšķirībā no darbības pētījuma △ mērķis ir kopīga zināšanu (nevis pārmaiņu) radīšana, attīstot intensīvu sadarbību visos pētījuma posmos. △ dalībnieki dokumentē un analizē savu pieredzi par sev svarīgu sociālu problēmu, aplūkojot to plašākā sociālā, ekonomiskā un politiskā kontekstā, tādējādi iegūstot jaunu izpratni par savu situāciju. Uzskata, ka iegūtās zināšanas palīdz pārmaiņu veicināšanai – padziļinot izpratni par konkrēto sociālo problēmu, cilvēki paaugstina arī savas spējas šo problēmu risināt. △ tiek uzlūkots kā spēcīgs instruments, kas palīdz marginalizētām grupām apzināties savu kolektīvo spēku, spējina tās, lai varētu aizstāvēt nepieciešamās pārmaiņas un produktīvi rīkoties.

Sk. arī DARBĪBAS PĒTĪJUMS

Lit.: Bernard, 2000; Blum et al., 2010

(T) **līdzgaitniecība** (*mentoring*) ir jēdziens, kas apzīmē procesu, kurā līdzgaitnieks (t. i., brīvprātīgais, kurš apguvis līdzgaitnieka mācību programmu) ar savu iedrošinājumu un padomu sniedz atbalstu notiesātai personai vai probācijas klientam. △ ir ilgtermiņa darbs, kas notiek, līdzgaitniekam regulāri tiekoties ar aizbilstamo. △ nav sodīto personu kontroles pasākums, bet gan brīvprātīgs process, kurā līdzgaitnieks, aizbilstamais un koordinators sadarbojas kopēju mērķu sasniegšanai (piem., saturīga brīvā laika pavadīšana, jaunu prasmju apguve, atbalsta un padomu sniegšana problēmu risināšanā). △ palīdz aizstāt un līdzsvarot negatīvi iespaidojošu draugu un paziņu ietekmi, sniedz pozitīvu uzvedības piemēru, kā arī stiprina likumpārkāpēja spējas dzīvot sabiedrībā, nepārkāpjot likumu. Latvijā △ tiek nodrošināta Valsts probācijas dienesta uzmanības lokā nonākušajiem bērniem un jauniešiem vecumā no 14 līdz 25 gadiem, kā arī citu vecuma grupu probācijas klientiem, kuriem ir nepieciešams atbalsts.

Sk. arī MENTORS, RECIDĪVS

Lit.: Ieslodzījuma vietu pārvalde, 2018

(H) **līdzinieks** (*peer*) ir cilvēks, kas pārstāv grupu ar līdzīgām pazīmēm (piem., viena vecuma, izglītības, ar līdzīgu iepriekšējo pieredzi).

Sk. arī LĪDZINIEKU SNIEGTI PAKALPOJUMI

Lit.: Barker, 2014

(H) **līdzinieku sniegti pakalpojumi** (*peer-led services*) ir savstarpējās palīdzības forma, kurā cilvēki sniedz atbalstu citiem ar līdzīgām problēmām (piem., seniori iesaistās citu senioru aprūpē, cilvēki ar psihiskām slimībām palīdz saviem līdziniekiem apgūt noderīgas prasmes).

Sk. arī KOPIENĀ BALSTĪTI PAKALPOJUMI, LĪDZINIEKS, PAŠPALĪDZĪBAS GRUPA

Lit.: Myrick & Del Vecchio, 2016; SAMHSA, 2017

(I) **loma** (*role*). 1) Tēls, darbības persona, kas jāatveido uz skatuves vai kinomākslas darbā; šāda tēla, darbības personas atveidojums. 2) Kultūras un sabiedrības noteikts uzvedības modelis, ko sagaida no cilvēka atbilstošā sociālā situācijā un statusā. Lomas saturu veido sociālās normas un vērtības, kas tiek pieņemtas lomu mijiedarbībā konkrētā situācijā (piem., bērns un vecāks, skolotājs un skolēns, sociālais darbinieks un klients u. tml.). Sociālajās zinātnēs kā sinonīmu jēdzienam "loma" lieto arī jēdzienu "sociālā loma".

Sk. arī LOMU KONFLIKTS, SOCIĀLĀ LOMA, SOCIĀLĀ STRUKTŪRA, STATUSS

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018; Thompson & Greene, 2017

(I) **lomas atkarīgā ģimenes sistēmā** (*roles in addictive family system*) ir sociālās uzvedības disfunkcionālu lomu modelis, kas veidojas ģimenēs, kurās kāds no vecākiem vai abi ir ar vieliskās atkarības problēmām. Attīstoties idejai par △, šis modelis tika attiecināts arī uz ģimenēm ar citiem atkarības veidiem, kā arī uz ģimenēm ar psihiskās veselības un garīgās attīstības traucējumiem vecākiem. Tiek identificētas šādas △: 1) atkarīgais – vecāks, kurš cīnās ar atkarības problēmu, vaino citus un neuzņemas atbildību par to, kā viņa rīcība ietekmē ģimeni; 2) iespēju devējs (*enabler, carer*) – parasti atkarīgā dzīvesbiedrs vai kāds no bērniem, kurš uzņemas vecāku funkcijas un atbildību. Šī persona uzņemas rūpes par atkarīgo, noliedz problēmu, cenšas uzturēt priekšstatu, ka ģimenē viss ir kārtībā; 3) varonis (*hero*) ir loma, kuru parasti uzņemas vecākais bērns. Šo lomu raksturo centieni ar augstiem sasniegumiem novirzīt uzmanību no ģimenes problēmām; 4) āksts (*clown, mascot*) ir loma, kura ienes jautrību, nenopietnību, ģimenes problēmu minimizēšanu; 5) grēkāzis (*scapegoat*) ir loma, kas galvenokārt izpaužas kā problēmu fokusēšana uz sevi. Visbiežāk visas ģimenes problēmas tiek saistītas ar šo ģimenes locekli, pret kuru tiek vērstas pārējo negācijas; 6) pazudušais bērns (*lost child*) ir bērna loma ģimenē, kas izpaužas kā problēmu neradīšana un izvairīšanās no konfliktiem. Šie bērni parasti ir klusi un "neredzami". Izeja no jebkuras disfunkcionālas lomas prasa to identificēšanu, atzīšanu un sistemātisku darbu, veidojot jaunas mijiedarbības formas ar apkārtējiem cilvēkiem. Balstoties uz

pētījumiem un ģimenes sistēmu teoriju, △ 20. gs. 80. gados attīstīja ASV ģimenes terapeite Šarona Vegšaidere-Krūza (*Sharon Wegscheider-Cruse*). △ skaidro arī līdzatkarīgas uzvedības attīstību un pāriešanu nākamajās paaudzēs.

Sk. arī ĢIMENE, ĢIMENES SISTĒMU TEORIJA, LOMA, LOMAS ĢIMENĒ

Lit.: Zagefka et al., 2021

(I) **lomas ģimenē** (*family roles*) raksturo katra ģimenes locekļa sagaidāmo uzvedības modeli, balstoties uz radniecību un/vai statusu ģimenē. △ ietver noteiktas funkcijas, atbildību, mijiedarbību, attieksmes un saistības ar citiem ģimenes locekļiem. Pastāv atšķirības, kā dažādās ģimenēs lomas tiek izprastas un pildītas, kādi lomu mijiedarbības modeļi veidojas un kā ģimenes locekļi interpretē savu un cits cita △. Biežāk sastopamās grūtības lomu izpildē ģimenē: 1) lomas neskaidrība (piem., šķirtu vecāku gadījumā); 2) lomas pārslodze (piem., mātes loma daudzbērnu ģimenē); 3) lomu konflikts (piem., aizbildņa loma vienlaikus ar vecākās māsas lomu). Pastiprināta uzmanība tiek pievērsta lomām, kas saistītas ar problēmām vecāku savstarpējās attiecībās un problēmām vecāku un bērnu attiecībās. Neatbilstošu lomu uzņemšanās var būt problemātiska visiem ģimenes locekļiem. Lomu analīze sociālajā darbā palīdz saprast, kādas ir gaidas no lomām ģimenē, vai tās tiek īstenotas atbilstoši normām, ko sagaida no konkrētās lomas, kā arī saskatīt grūtības, kas saistītas ar lomu izpildi.

Sk. arī ĢIMENE, LOMA, LOMAS ATKARĪGĀ ĢIMENES SISTĒMĀ, SOCIĀLĀ LOMA, VECĀKU LOMA

Lit.: Zagefka et al., 2021

(C) **lomu konflikts** (*role conflict*) ir situācija, kurā pastāv sadursme starp prasībām, kas tiek izvirzītas viena cilvēka divām vai vairākām lomām. Sociālajā darbā △ var izveidoties šādās situācijās: ja darbiniekam vienlaikus ir jāpilda nesavienojamas vai grūti savienojamas profesionālās lomas; ja darbinieka loma pārklājas ar cita darbinieka lomu; ja profesionālā loma konfliktē ar personiskajām sociālajām lomām (piem., radinieka, studenta lomu). △ paaugstina ar darbu saistīto stresu, veicina izdegšanu un ārējus konfliktus.

Sk. arī IZDEGŠANA, SOCIĀLĀ DARBINIEKA PROFESIONĀLĀS LOMAS, SOCIĀLĀ LOMA, STRESS

Lit.: Barker, 2014; Benner & Curl, 2018

(C) **lomu teorija** (*role theory*) ir konceptuāls skaidrojums par cilvēka uzvedību ietekmējošiem faktoriem atkarībā no cilvēka sociālās pozīcijas un ar to saistītajām gaidām. △ pievērš uzmanību klienta sociālajām lomām, to ietekmei uz

cilvēka uzvedību. △ ļauj skaidrot cilvēka uzvedību kā sabiedrības struktūras elementu, jo visas sabiedrības struktūru veido indivīdu attiecības, kas atkarīgas no viņu sociālajām lomām un pozīcijām. Sociālajā darbā △ palīdz skaidrot klienta sociālās lomas, izpratni par tām, lomu nozīmi savstarpējās attiecībās sociālajā vidē. Lomu izpratne, pilnveide un jaunu lomu apguve veicina drošības izjūtu, sevis apzināšanos. △ tiek izmantota konfliktu un spriedzes mazināšanai, kā arī prasmju attīstībai, lai klients spētu efektīvi pildīt savas sociālās lomas.

Sk. arī SOCIĀLĀ LOMA

Lit.: Barker, 2014; Thompson & Greene, 2017

Ļ

(J) **ļaunprātīga izmantošana** (*abuse*) sociālajā darbā tiek interpretēta kā apzināta rīcība, kas rada fizisku, psiholoģisku, finansiālu kaitējumu indivīdam vai grupai. Visbiežāk △ tiek pakļauti indivīdi, kuri pieder pie viegli ievainojamām un mazaizsargātām grupām, piem., bērni, seniori un cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem.

Sk. arī SENIORU ĻAUNPRĀTĪGA IZMANTOŠANA, VARDARBĪBA

Lit.: Barker, 2014

m

(L) **makroekonomika** (*macroeconomics*) ir ekonomikas zinātnes nozare, kas pēta ekonomisko uzvedību nacionālā un globālā mērogā. △ fokusā ir tautsaimniecības struktūra, tās pārmaiņu procesi un lēmumu pieņemšana tautsaimniecībā kopumā. △ centrālās kategorijas ir iekšzemes kopprodukts, inflācija, ekonomikas izaugsme, nodarbinātība, apgrozībā esošās naudas daudzums, maksājumu bilance u. c. No situācijas tautsaimniecībā ir atkarīga sabiedrības labklājība, nabadzības un bezdarba līmenis, pirktspēja u. c.

Sk. arī EKONOMIKA, MIKROEKONOMIKA

Lit.: Cvetanović & Novaković, 2019

(A) **makrolīmeņa prakse** (*macro-level practice*) ir sociālā darba prakses līmenis, kas vērsts uz sociālajām pārmaiņām organizāciju, kopienas un sabiedrības līmenī. △ ir tiešā veidā saistīta ar sociālās politikas veidošanu. △ mērķa grupas ir lielas cilvēku grupas un kopienas, institūcijas un organizācijas. △ ietver sociālo pakalpojumu administrēšanu, sociālu akciju organizēšanu, sociālo problēmu izpēti, noteiktu iedzīvotāju grupu interešu pārstāvniecību, sociālo plānošanu, sociālās politikas vadlīniju izstrādi. Lai izprastu △, izmanto sociālo zinātņu teorijas, kā arī sociālā darba makrolīmeņa teorijas, piem., konfliktu, ekoloģijas, sociālās attīstības teorijas.

Sk. arī KOPIENA, MAKROLĪMEŅA PRAKSES METODES SOCIĀLAJĀ DARBĀ, MEZOLĪMEŅA PRAKSE, MIKROLĪMEŅA PRAKSE, PRAKSES MODEĻI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SABIEDRĪBA

Lit.: Burghardt, 2014; Netting et al., 2017

(D) **makrolīmeņa prakses metodes sociālajā darbā** (*methods of social work macro-level practice**) ir mērķtiecīgi organizēts un strukturēts darbību kopums sociālo problēmu risināšanai un sabiedrības mazaizsargāto iedzīvotāju grupu atbalstam un pārstāvniecībai. △ pieder pie sekundāro sociālā darba metožu grupas (piem., pētniecība, sociālo programmu izstrāde un novērtēšana,

politikas analīze, sociālās kampaņas, sociālās akcijas, mērķa grupu informēšana un iesaistīšana, priekšlikumu izstrāde normatīvo aktu izmaiņām). △ izmanto, lai ietekmētu politiski svarīgu dokumentu vai lēmumu pieņemšanu, kas sekmē valsts, kopienas un sabiedrības sociālo aizsardzību un sociālo problēmu risināšanu (piem., nabadzības mazināšanas programma, akcijas, lai aktualizētu kādu sociālo problēmu, mazaizsargāto ģimeņu sociālās aizsardzības vadlīniju izstrāde, sociālo programmu attīstīšana senioriem).

Sk. arī MAKROLĪMEŅA PRAKSE, METOŽU KLASIFIKĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, RADIKĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLĀ DARBA PRAKSES LĪMEŅI

Lit.: Poulin et al., 2018

(P) **maldīgi priekšstati** (*delusion*) ir nepārprotami nepatiesa pārliecība, kas ir pretrunā ar realitāti. Cilvēks ar △ var stingri turēties pie savas pārliecības, neatkarīgi no acīmredzamas realitātes vai objektīviem pierādījumiem par pretējo. △ var pastiprināt kritiskās domāšanas trūkums, kļūdaina notikumu interpretācija. △ var būt arī psihiskās veselības traucējumu simptoms (piem., psihotiski stāvokļi, bipolārie traucējumi, CNS bojājumi).

Sk. arī DOMĀŠANAS KĻŪDAS, KRITISKĀ DOMĀŠANA, PERSONĪBAS ORGANIZĀCIJAS LĪMENIS, PSIHISKĀS ATTĪSTĪBAS TRAUCĒJUMI

Lit.: Harriss & White, 2018

(N) **malnutrīcija** (*malnutrition*) ir ilgstoša pārtikas trūkuma radīta negatīva ietekme uz organismu, proti, klīnisks stāvoklis, kas radies pārtikas trūkuma rezultātā. PVO skaidrojumā △ tiek saistīta ar: 1) nepietiekamu pārtikas apjomu, badošanos; 2) vienveidīgu vai sliktas kvalitātes pārtiku, kas nesniedz organisma optimālai darbībai nepieciešamās uzturvielas, minerālvielas un vitamīnus; 3) dažu slimību izraisītu organisma nespēju absorbēt noteiktas uzturvielas. △ var izraisīt vispārējs pārtikas trūkums sabiedrībā (piem., karadarbības vai sausuma izraisīta neraža un bads), cilvēka grūtības iegādāties pārtiku (piem., naudas trūkuma dēļ), neveselīgi ēšanas paradumi (piem., paradums lietot vienveidīgu pārtiku vai ēst pārāk mazas porcijas).

Sk. arī ĒŠANAS TRAUCĒJUMI

Lit.: Barker, 2014; WHO, 2021a

(J) **marginalizācija** (*marginalisation*) ir sociāla parādība, kas izpaužas kā indivīda, grupas vai kopienas atstumšana un ierobežošana vai pašnorobežošanās. △ rezultātā indivīdiem, grupām vai kopienai var tikt ierobežota vai apgrūtināta dalība sociālajos, ekonomiskajos, kultūras un politiskajos procesos. Starpkultūru un migrācijas pētījumos △ skaidro kā savas kultūras

identitātes zudumu, ko vienlaikus pavada dominējošās (vai uzņemošās) kultūras nepieņemšana.

Sk. arī MARGINĀLA GRUPA, SOCIĀLĀ ATSTUMŠANA, SOCIĀLI MAZAIZSARGĀTA GRUPA

Lit.: Matthies & Uggerhøj, 2014

(J) **marginmāla grupa** (*marginal group*) ir jēdziens, ar kuru apzīmē tās sociālās grupas, kuras atrodas ārpus galvenajiem sociālās stratifikācijas slāņiem, vispārīgām sabiedrības normām un pēc vienas vai vairākām pazīmēm atšķiras (vai tiek uzskatītas par atšķirīgām) no sabiedrības vairākuma. Sociālajā darbā īpaša uzmanība tiek pievērsta △ veidošanās riska faktoriem – diskriminācijai, sociālajai nevienlīdzībai, sociālajai izolācijai un stigmatizācijai. Sociālā darbinieka mērķis darbā ar △ ir rast kompromisu, samierināšanu starp sabiedrību un △, veicinot šīs grupas sociālo iekļaušanos. △ var atšķirties, piem., pēc etniskās un/vai reliģiskās piederības, pēc saziņas veida (valoda, zīmju valoda), pēc uzskatiem, pēc sociālo problēmu pazīmēm (piem., bezpajumtniecība, vieliskā atkarība). Šīs atšķirības dažkārt veicina gan grupas vēlmi distancēties no sabiedrībā dominējošām normām un vērtībām, gan arī sabiedrības noraidošo attieksmi pret grupu.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, GRUPA, MARGINALIZĀCIJA, SOCIĀLĀ IZOLĀCIJA, SOCIĀLĀ NEVIENLĪDZĪBA, STIGMATIZĀCIJA

Lit.: APA, n. d.

(F) **marksistiskais sociālais darbs** (*Marxist social work*) ir pieeja sociālajā darbā, kas uzsver individuālo un sociālo problēmu saikni ar nevienlīdzības ekonomiskajiem un sociālajiem nosacījumiem, ko rada kapitālisms un šķiru sabiedrība. △ pastāv vairāki virzieni. Viens no tiem traktē sociālo darbu kā nevienlīdzības mazināšanas un šķiru cīņas instrumentu, savukārt cits △ virziens aplūko sociālo darbu kā vienu no kapitālisma sistēmas represīvās kontroles instrumentiem. △ sekmējis radikālā sociālā darba un kritiskā sociālā darba veidošanos.

Sk. arī NEVIENLĪDZĪBA, RADIKĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Harris & White, 2018; Wickers, 2019

(D, P) ***Marte Meo*** (*Marte Meo*) ir terapeitiska metode un praktisks palīglīdzeklis vecāku un citu bērna aprūpē iesaistīto cilvēku konsultēšanā ar mērķi palīdzēt pieaugušajiem veidot atbalstošu komunikāciju ar bērnu. △ pamatā ir ikdienas interakciju filmēšana (piem., vecāks pārtin zīdaini, vecāks un bērns spēlējas,

aprūpētājs ēdina bērnu) un videoierakstu analīze kopā ar vecākiem un/vai aprūpētājiem. Interakcijas (bērna/aprūpētāja darbība un bērna/aprūpētāja reakcija uz darbību, reakcija uz reakciju) analīze tiek veikta pēc △ izstrādātas struktūras un palīglapām. △ metode (*marte meo* – no latīņu valodas 'paša spēkiem') balstās uz dabiskās attīstības modeli. △ praktizētājs pievērš uzmanību tām aprūpētāja reakcijām, kuras labvēlīgi ietekmē bērnu un tādēļ būtu jānostiprina (piem., "labā seja", acu kontakta izveidošana, vēstījuma došana, gaidīšana, apstiprināšana). △ kā metodi 20. gs. 80. gadu sākumā Nīderlandē izveidojusi un attīstījusi Marija Ārtsa (*Maria Aarts*), strādājot bērnu ilgstošās aprūpes iestādē, kā arī ar bērniem ar speciālām vajadzībām rehabilitācijas programmās. Mūsdienās △ ir plaši attīstījusies un labi integrējama sociālajā darbā ar ģimenēm un bērniem, dažādu psihoterapeitisko virzienu psihologu/psihoterapeitu privātpraksēs zīdaiņu un bērnu attīstības, bērnu un vecāku attiecību, bērnu un pedagogu attiecību jautājumu risināšanai, kā arī medicīnas un aprūpes personālam darbā ar senioriem.

Lit.: www.martemeo.com; www.martemeo.lv

(C) **Maslova vajadzību teorija** (*Maslow's hierarchy of needs theory*) ir amerikāņu psihologa, humānistiskās psiholoģijas pārstāvja Abrahama Maslova (*Abraham Maslow*) teorija, kas pazīstama arī kā Maslova vajadzību hierarhija. 1943. gadā A. Maslovs publicēja rakstu "Cilvēku motivācijas teorija", kurā sākotnēji aprakstīja cilvēka vajadzības (fizioloģiskās vajadzības, vajadzība pēc drošības, vajadzība pēc piederības un mīlestības, vajadzība pēc cieņas un atzinības, vajadzība pēc pašaktualizācijas jeb pašrealizācijas) un to hierarhiju, kā arī vajadzību saistību ar cilvēka motivāciju. Cilvēka motivācija un pašrealizācija ir cieši saistīta ar vajadzību hierarhiju. Piemēram, ja cilvēka fizioloģiskās vajadzības nav apmierinātas, tad viņa darbības motivācija būs saistīta ar to nodrošināšanu (tās ir pamatvajadzības, lai cilvēks varētu izdzīvot fiziski). Savukārt vajadzība pēc pašrealizācijas aktualizējas tad, ja cilvēkam ir apmierinātas fizioloģiskās, drošības u. c. vajadzības. 20. gs. 60. gados Maslovs papildināja vajadzību struktūru ar vēl vienu līmeni, kuru nosauca par paštranscendenci (*self-transcendence*), kas raksturo cilvēka vajadzību pārkāpt pāri savam Ego, sasniegt augstāku integrāciju ar cilvēci, dabu, Visumu, Dievu. Šīs vajadzības nodalīšana ietekmēja transpersonālās psiholoģijas attīstību. Mūsdienās bieži tiek lietots vajadzību dalījums trīs lielās grupās: 1) pamatvajadzības (piem., fizioloģiskās vajadzības, drošība, emocionālā piesaiste); 2) sociālās vajadzības (piem., piederība grupai, atzinība, cieņa, profesionālā izaugsme); 3) pašrealizācijas vajadzības (piem., palīdzēšana citiem,

pašattīstība, numinozā un transpersonālā pieredzēšana). △ ieņem stabilu vietu sociālā darba izglītībā un praksē.

Sk. arī EGO, HUMĀNISTISKĀ TEORIJA, PAMATVAJADZĪBAS, PAMATVAJADZĪBU IZVĒRTĒŠANA, VAJADZĪBAS

Lit.: Indāne, 2016; Maslow, 1943; Maslow, 1968

(M) **masu kultūra** (*mass culture*) ir cilvēku garīgā darba radīts produkts, kas saistīts ar plašam patēriņam domātu masveida produkciju, kas lielākoties orientēta uz izklaidi. △ rašanās pamats ir ražošanas industrializācija, komercializācija, standartizācija un plašsaziņas līdzekļu attīstība. △ raksturīga viegla uztveramība, plaša pieejamība, pielāgošanās publikas gaumei.

Sk. arī KULTŪRA, POPULĀRĀ KULTŪRA

Lit.: Ērgle u. c., 2009; Šiļņeva, 2000

(G) **materiālās situācijas izvērtēšana** (*means test*) ir vispusīga mājsaimniecības ienākumu un citu resursu izvērtēšana, lai mājsaimniecībai varētu tikt piešķirts trūcīgas/maznodrošinātas personas vai mājsaimniecības statuss, kas ļauj pretendēt uz ienākumu testētajiem pašvaldības sociālajiem pabalstiem. Latvijā, veicot △, tiek ņemti vērā mājsaimniecības ienākumi, uzkrājumi, aizdevumi, īpašumi, kapitāldaļas, vērtspapīri, transporta līdzekļi, citu personu sniegta palīdzība, uztura līgumi.

Sk. arī ATBILSTĪBAS KRITĒRIJI, SOCIĀLĀ PALĪDZĪBA, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI, SOCIĀLO PAKALPOJUMU UN SOCIĀLĀS PALĪDZĪBAS LIKUMS

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018; MK, 2020 (Nr. 809)

(O) **mācīšanās grūtības** (*learning difficulties*) ir traucēta smadzeņu spēja apstrādāt uztverto informāciju jeb neiroloģiska rakstura problēmas, kas izraisa galvas smadzenēm sūtīto maņu orgānu signālu neadekvātu apstrādi. △ neietekmē cilvēka vispārējo intelektu. Parasti izpaužas jau bērnībā, izraisot problēmas tradicionālā mācību procesā. Ir vairāki △ veidi: 1) disgrāfija – traucējumi rakstīšanā; 2) diskalkulija – grūtības veikt matemātiskas darbības; 3) disleksija – grūtības precīzi un/vai tekoši lasīt vārdus, vājas pareizrakstības un rakstīšanas prasmes; 4) uzmanības traucējumi – grūtības kontrolēt motorisko aktivitāti (nodarbojas ar to, kas piesaista uzmanību); 5) disfrāzija – runas traucējumi (saraustīta runa). Latviešu valodā kā sinonīmu bieži lieto jēdzienu "mācīšanās traucējumi".

Sk. arī BĒRNA AUDZINĀŠANAS GRŪTĪBAS, DISLEKSIJA, SPECIĀLĀS IZGLĪTĪBAS VAJADZĪBAS

Lit.: Riddell et al., 2001; UK DH, 2002

(O) **mācīšanās stils** (*learning style*) ir veids, kā cilvēks apstrādā informāciju, iegūst zināšanas un prasmes. Var izšķirt △ atbilstoši cilvēka dominējošajam uztveres tipam – vai cilvēks labāk uztver informāciju vizuāli (lasot tekstu, skatoties attēlus), audiāli (klausoties lekcijas) vai kinētiski un praktiski (esot darbībā, izmēģinot). Sociālajā darbā plašāk lieto △ klasifikāciju, kas cilvēka attieksmi pret pieredzi saista ar priekšrokas došanu noteiktam zināšanu ieguves veidam: a) aktīvists (labprāt iegūst zināšanas praktiskā darbībā, mācās, apgūstot praktisko pieredzi); b) reflektētājs (labprāt apsver dažādas iespējas, pārdomā un novērtē iegūto pieredzi, pirms rīkojas); c) teorētiķis (labprāt analizē un vēlas saprast, kāpēc jārīkojas noteiktā veidā); d) pragmatiķis (labprāt izvēlas uz problēmu risinājumu vērstu pieeju, ir svarīga zināšanu praktiskā izmantošana, pieredzes operacionalizācija konkrētā plānā).

Sk. arī ANDRAGOĢIJA, PEDAGOĢIJA, UZTVERE

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018

(D) **mājas apmeklējums** (*home visit*) ir tipisks sociālā darba mikrolīmeņa prakses īstenošanas elements. Katram atsevišķam △ var būt atšķirīgi mērķi un uzdevumi, piem.: a) mājas vides izvērtēšana; b) konsultācija klienta dzīvesvietā; c) ģimenes locekļu interakcijas novērošana mājas apstākļos; d) bērna drošības apdraudējuma risku izvērtēšana vai novērtēšana; e) piedalīšanās ģimenes sapulcē. △ laikā sociālajam darbiniekam ir īpaši jāpievērš uzmanība profesionālās ētikas ievērošanai un sociālā darbinieka △ mērķu un norises izskaidrošanai, jo darbs notiek klienta personiskajā dzīves telpā.

Sk. arī DZĪVESVIETAS APSEKOŠANA

Lit.: Turner & Rowe, 2013

(G) **mājokļu politika** (*housing policy*) ir valsts pasākumu kopums tiesību aktu, finansiālo iniciatīvu un programmu īstenošanā, kas tieši vai netieši ietekmē mājokļa piedāvājumu, pieejamību, standartus un pilsētplānošanu. Piemēram, valsts granti mājokļu būvniecībai noteiktās teritorijās (tiešs atbalsts); nodokļu atlaides mājokļu renovācijai (netiešs atbalsts). Latvijā △ mērķis ir veicināt mājokļu kvalitāti un pieejamību, nodrošinot normatīvo bāzi efektīvai dzīvojamo māju pārvaldīšanai, sekmējot īres dzīvojamā fonda izveidi pašvaldību teritorijās un atbalstot enerģiju taupošus pasākumus dzīvojamās mājās. Latvijā par △ ir atbildīga Ekonomikas ministrija, bet Labklājības ministrija sadarbībā ar pašvaldībām, cik iespējams, risina jautājumus saistībā ar mājokļu pieejamību sociāli mazaizsargātām grupām – Labklājības ministrija nosaka mājokļa pabalsta piešķiršanas kritērijus, turpretim pašvaldība piešķir

mājokļa pabalstu tā, lai pēc samaksas par mājokli iedzīvotāju rīcībā paliktu iztikas līdzekļi minimālo garantēto ienākumu līmenī.

Sk. arī MĀJOKĻA PABALSTS

Lit.: EM, 2020; Housing policy in OECD countries, n. d.

(I, G) **mājsaimniecība** (*household*) likuma izpratnē ir vairākas personas, kuras dzīvo vienā mājoklī un kopīgi sedz izdevumus, vai viena persona, kura saimnieko atsevišķi. △ dzīvojošās personas var nebūt saistītas ar radniecības saitēm. Sociālajā darbā △ jēdziens vairāk tiek lietots sociālās palīdzības un sociālās drošības kontekstā, lai apzīmētu noteiktu cilvēku grupu, kurus vieno viena saimniecība. △ visbiežāk tiek izmantota kā pamatvienība statistikā, ekonomikas teorijā un sociālajā politikā. Statistikā kā sinonīmu izmanto arī jēdzienu "privātā mājsaimniecība". Jēdziena △ izpratni apgrūtina tā jaukšana ar ģimenes jēdzienu, jo abi bieži tiek lietoti līdzīgā nozīmē. △ ir cieši saistīta ar pārmaiņām cilvēku saimniekošanas un kopdzīves organizēšanas veidos, dzīves stilā, ko mūsdienās ietekmē arī mobilitāte.

Sk. arī ĢIMENE

Lit.: Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums

(O) **mākslas pedagoģija** (*art pedagogy, art education*) ir audzināšanas un izglītības process, kurā māksla tiek izmantota ar mērķi līdzsvarot personības emocionālo un izziņas attīstību, stiprināt ticību saviem spēkiem, veidot pozitīvu pašnovērtējumu un rosināt individualitātes pašizpausmi un spēju darboties komandā. △ izmanto arī kā sociālās apzināšanās izteiksmes formu. △ iekļauj konkrētus etnisko, kultūras, vērtību un tradīciju modeļus, izpratni un zināšanas par šiem modeļiem citās kultūrās un formē indivīda, grupas vai kopienas etnisko un kultūras identitāti sociālajā telpā. △ attīsta indivīda vai grupas mākslinieciskās prasmes, viņiem darbojoties dažādos mākslas veidos, padziļina kultūras izpratni, sekmē mākslinieciskās pieredzes apmaiņu, attīsta mākslinieciskō gaumi. △ pamatā ir dažādas interaktīvas un radošas metodes, piem., lomu spēle, piedzīvojumu stāsti, animācija. △ izmanto dažādus izteiksmes līdzekļus, piem., gleznieciību, deju, pantomīmu, grafiku. △ kā sociālpedagoģiskās darbības virziens tiek izmantota individuālā darbā ar dažāda vecuma cilvēkiem, dažādām mērķa grupām un kopienu.

Sk. arī DZIEDNIECISKĀ PEDAGOĢIJA, MĀKSLU TERAPIJA, PEDAGOĢIJA, SOCIĀLĀ PEDAGOĢIJA

Lit.: Barton & Baguley, 2017; Hus & Bos, 2020

(P, N) **mākslu terapija** (*art therapy*) ir viens no terapijas veidiem, kurā klientu sociālo un veselības problēmu risināšanai un pārvarēšanai individuāli vai grupā terapeitiskās vides un terapeitisko attiecību kontekstā izmanto mākslas līdzekļus, tehnikas un paņēmienus, radošo procesu un tā rezultātu, klienta refleksiju par šo procesu un radīto darbu. △ izmanto neverbālo mākslas valodu gan indivīda personiskai izaugsmei, gan sevis izpratnei un transformācijai. △ ir piemērota darbā ar dažāda vecuma cilvēkiem, cilvēkiem ar dažādu veidu atkarībām, cilvēkiem ar hroniskām smagām slimībām vai termināliem slimniekiem, ieslodzītām personām, cilvēkiem ar plaša spektra emocionāliem traucējumiem. Latvijā △ veic speciālists, kurš ir reģistrēts ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistrā un ir ieguvis maģistra grādu veselības aprūpē un mākslas terapeita profesionālo kvalifikāciju ar specializāciju vienā no mākslu terapijas veidiem (vizuāli plastiskās mākslas, dejas un kustību, mūzikas vai drāma terapijā).

Sk. arī MĀKSLAS PEDAGOĢIJA, MENTĀLĀ VESELĪBA, TERAPEITISKĀS ATTIECĪBAS

Lit.: Malchiodi, 2007; NE

(A) **mediatora loma** (*role of mediator*) ir sociālā darbinieka mērķtiecīga profesionāla darbība, kas specifiski vērsta uz konfliktu risināšanu, alternatīvu risinājumu meklēšanu vai konfliktā iesaistīto pušu samierināšanu. △ īstenošana nodrošina neitrālu mediācijas procesa vadīšanu visos sociālā darba prakses līmeņos. △ visbiežāk tiek skaidrota sistēmu teorijas un konfliktu teorijas skatījumā.

Sk. arī ĢIMENES MEDIĀCIJA, KONFLIKTU TEORIJA, MEDIĀCIJA, SISTĒMU TEORIJA

(T) **mediācija** (*mediation*) ir brīvprātīgas sadarbības process, kurā puses cenšas panākt savstarpēji pieņemamu vienošanos savu domstarpību noregulēšanai ar neitrālas un objektīvas trešās personas (mediatora) starpniecību. Mediators, izmantojot zināšanas konfliktu risināšanā, vada, mudina un atbalsta puses nonākt pie kompromisa. △ izmanto taisnīguma atjaunošanā kopienā, starpkultūru △, ģimenēs, izlīguma procesā. Latvijā △ regulē Mediācijas likums. Mediācijas pakalpojumu var sniegt gan sertificēti, gan nesertificēti mediatori, bet kā vieniem, tā otriem ir jāievēro mediatoru ētikas kodekss.

Sk. arī ATJAUNOJOŠAIS TAISNĪGUMS, IZLĪGUMS

(A) **medicīniskais sociālais darbs**, sk. **sociālais darbs veselības aprūpē, klīniskais sociālais darbs**

(N, C) **medikalizācija** (*medicalisation*) ir process, kurā ikdienas dzīves norises vai nemedicīniskas problēmas tiek raksturotas kā medicīniskas, piedēvējot tām slimības vai patoloģijas statusu. △ var aplūkot arī kā sociālās kontroles veidu. Ikdienas situācijās △ izmantošana nozīmē to, ka sociāla problēma, kas rodas indivīda uzvedības un/vai apstākļu dēļ, netiek aplūkota saistībā ar plašākiem sociāliem, kultūras vai ekonomiskiem faktoriem, bet gan klasificēta kā novirze vai patoloģija, ja tā neatbilst medicīnā noteiktajiem standartiem. Viens no pirmajiem teorētiķiem, kurš rakstīja par medikalizāciju, bija franču filozofs Mišels Fuko (*Michel Foucault*). Viņš apgalvoja, ka medicīnā varas izmantošana ir saistīta ar zināšanu izmantošanu, lai strukturētu un nostiprinātu to, kas tiek uzskatīts par normālu.

Lit.: Maturo, 2012; NE

(P) **meditācija** (*meditation*) ir viena no senākajām psihiskā līdzsvara atgūšanas un garīgās izaugsmes veicināšanas metodēm. △ ir raksturīgi sistemātiski mentāli treniņi ar mērķi ietekmēt novērošanas, domāšanas, jušanas un uztveres ieradumus, kā arī paaugstināt pašizpratni. Ir vairāki △ veidi: a) apzinātības (*mindfulness*) △, kad prāts novēro pats sevi (piem., *vipassana*, atvērtā pārraudzīšana (*open monitoring*)) – to raksturo centieni radīt distanci no domām, jūtām, uzvedības, iemācīties paļauties, labāk apzināties savus emocionālos, ķermeņa un mentālos stāvokļus; b) fokusētā △, kad prāts fokusējas uz noteiktiem mentāliem procesiem vai elpošanu (piem., koncentrēšanās, mantra) – tā vērsta uz uzmanības novēršanas un prāta klejošanas samazināšanu, koncentrēšanās spēju palielināšanu, pašnovērošanas līmeņa paaugstināšanu, psihiskās stabilitātes attīstīšanu; c) klusā prāta (*quiet mind*) △, kad prāts ir jāatbrīvo no domām, sekošanas impulsiem (piem., dzen, atvērtā fokusa △) – tā vērsta uz iekšējā dialoga samazināšanu, jaunas iekšējās realitātes piedzīvošanu, centieniem radīt distanci no Ego un prāta; d) atvērtās sirds (*open heart*) △ (piem., meta △) – tā vērsta uz empātijas, mīlestības, labvēlības un pateicības jūtu vairošanu). Daudzās valstīs bērniem jau kopš bērnības māca △ tehnikas. Neiropsiholoģijas pētījumi apstiprina △ labvēlīgo ietekmi uz cilvēka psihoemocionālo un fizisko stāvokli, izmaiņām nervu sistēmā, uzmanības un emociju kontroles paaugstināšanos, kā arī regulāras praktizēšanas efektivitāti. △ kombinācijā ar dažādiem psihiskās un fiziskās veselības atveseļošanas pasākumiem un/vai psihoterapiju ir efektīva daudzu psihoemocionālo un psihosomatisko traucējumu mazināšanā, kā arī profilaksē. Sociālā darba praksē

△ tehnikas var lietot ar dažādām klientu mērķgrupām, piem., darbā ar cilvēkiem, kuriem ir atkarības problēmas, darbā ar vardarbībā cietušajiem u. c.

Lit.: Hofmann et al., 2010; Tarrant, 2017; Wallace, 2014

(A) **menedžerisms** (*managerialism*) ir pieeja, kuras pamatā ir uzskati, ka biznesa vadības elementu ieviešana publisko un privāto pakalpojumu jomā, tostarp sociālajā darbā, nodrošina šo pakalpojumu efektivitāti, rezultativitāti un izmaksu ekonomiju. △ attīstība ir saistīta ar jaunu sabiedrības pārvaldes principu ieviešanas kustību, kas aizsākās 20. gs. beigās. △ raksturīgās idejas: a) progress ir saistīts ar pieaugošu produktivitāti; b) produktivitātes palielināšanos ietekmē informācijas tehnoloģiju izmantošana; c) "menedžments" ir atsevišķa un nodalīta organizācijas funkcija; d) mērījumi un kvantifikācija nodrošina darba efektivitātes, rezultativitātes novērtēšanu; e) tirgus principi ir iekļaujami publisko pakalpojumu sfērā; f) līgumattiecības jāievieš visur, kur tas ir iespējams; g) pakalpojumiem ir jābūt orientētiem uz pakalpojuma saņēmēju; h) robežas starp publisko, privāto un brīvprātīgo sektoru ir nenozīmīgas. △ ir būtiska ietekme uz sociālā darba attīstību. Pozitīvie △ aspekti: racionāla līdzekļu izmantošana, pievēršanās objektīviem efektivitātes mērījumiem un to ieviešanai, informācijas tehnoloģiju izmantošana standartizētās un ērti lietojamās programmās, piem., aprūpes līmeņa izvērtēšanā. Negatīvie △ aspekti: sociālā darba formalizācija, birokratizācija, attiecību nozīmes mazināšanās, vadīšanas funkcijas dominē pār citām sociālā darba funkcijām, vienpusīgs skatījums uz sociālā darba efektivitāti un rezultativitāti kā kvantitatīvi izmērāmu vienību.

Sk. arī JAUNĀ PUBLISKĀ VADĪBA

Lit.: Harris & White, 2018

(N) **mentālā veselība** (*mental health*) ir indivīda emocionālā, psiholoģiskā un sociālā labbūtība. PVO definē △ kā stāvokli, kad cilvēks realizē savas spējas, tiek galā ar parastu ikdienas stresu, spēj produktīvi strādāt un darboties savas kopienas labā. △ ir cieši saistīta ar domāšanu, garastāvokli, uzvedību, attiecībām un sociālo funkcionēšanu. △ problēmas var veicināt daudzi faktori, piem., bioloģiskie faktori (iedzimtība vai ķīmisko vielu disbalanss smadzenēs), dzīves pieredze (trauma vai vardarbība), △ problēmu vēsture ģimenē. △ ir svarīgi pievērst uzmanību visos cilvēka dzīves posmos.

Sk. arī LABBŪTĪBA, MENTĀLĀS VESELĪBAS APRŪPE, PSIHISKĀ VESELĪBA

Lit.: Barker, 2014; European Commission, 2017; Mentalhealth.gov, 2020; WHO, 2022

(N) **mentālās veselības aprūpe** (*mental health care*) ir viens no veselības aprūpes jomas virzieniem cilvēkiem ar mentālās vai psihiskās veselības traucējumiem. △ mērķis ir indivīda emocionālās, psiholoģiskās un sociālās labbūtības veicināšana, drošības un atbalsta sniegšana, nodrošinot šo cilvēku neatkarīgas dzīves iespējas un pašnoteikšanos. △ priekšplānā ir cilvēka psiholoģisko un sociālo funkcionēšanas grūtību pārvarēšana un resursi, nevis cilvēka slimība. Izšķir divu veidu △: primāro (cilvēkiem ar viegliem vai vidējiem mentālās veselības traucējumiem) un sekundāro (cilvēkiem ar smagiem un kompleksiem mentālās veselības traucējumiem). △ pamatā ir dažādu speciālistu (piem., sociālā darbinieka, psihiskās veselības aprūpes māsas, psihoterapeita, ergoterapeita) profesionāla sadarbība. △ var tikt sniegta psiholoģiskās palīdzības un atbalsta centros, grupu mājās, mentālās veselības aprūpes dienestos, ambulatoros aprūpes centros, slimnīcās, psihiskās veselības centros. Sociālajā darbā △ var organizēt, izmantojot individuālās, grupu un kopienas darba formas.

Sk. arī GRUPU MĀJA, MENTĀLĀ VESELĪBA, MENTĀLĀS VESELĪBAS APRŪPE KOPIENĀ, PAŠNOTEIKŠANĀS, SOCIĀLAIS ATBALSTS, SOCIĀLĀ FUNKCIONĒŠANA

Lit.: Morrison-Walfre, 2017; Wilberforce et al., 2020

(N) **mentālās veselības aprūpe kopienā** (*mental health care in community*) ir cilvēku ar dažāda rakstura un smaguma mentālās veselības traucējumiem sociālā un veselības aprūpe un vajadzību nodrošināšana konkrētā kopienā, sekmējot viņu iesaisti kopienas dzīvē. △ īpaša nozīme tiek pievērsta mezolīmeņa un mikrolīmeņa sociālā darba praksei. Mezolīmenī sociālā darba prakse △ ir fokusēta uz sabiedrībā balstītu pakalpojumu pieejamību, uz starpdisciplināru sadarbību starp kopienas formālajām sociālās un veselības aprūpes institūcijām un neformālajiem sociālā atbalsta tīkliem, sniedzot īstermiņa vai ilgtermiņa atbalstu cilvēkiem viņu dzīvesvietā. Mikrolīmenī △ var tikt īstenota, izmantojot aprūpes programmu pieeju (*care programme approach*), kurā galvenais intervences elements ir individuālās aprūpes plāni cilvēkiem, kam tas ir nepieciešams, atbalstot un stiprinot viņu spējas, kapacitāti un centienus saglabāt neatkarīgu dzīvi. Sociālajam darbiniekam kā gadījuma vadītājam ir noteicošā loma aprūpes programmu īstenošanā.

Sk. arī APRŪPES PLĀNS, DZĪVES KVALITĀTE, MENTĀLĀS VESELĪBAS APRŪPE, SOCIĀLĀ ATBALSTA TĪKLS

Lit.: Thornicroft et al., 2011, 2016

(H) **mentorings** (*mentoring*) ir sistemātiski veidotas un nevērtējošas attiecības starp mentoru, kas dalās savās zināšanās, pieredzē un uzskatos, un cilvēku, kas vēlas gūt pieredzi. Sociālo pakalpojumu jomā tiek lietots arī termins "sociālais mentors". Sociālā mentora pakalpojuma nodrošināšana parasti ietver konkrētus darbības mērķus un uzdevumus atbilstoši mērķa grupas specifikai, piem., atbalsts patstāvīgas dzīves uzsākšanā.

Sk. arī ATBALSTA PERSONA, MENTORS

Lit.: Brady, 2020; Daniela et al., 2015

(H) **mentors** (*mentor*) ir uzticama persona, kas atbalsta, iedrošina, motivē un palīdz mentorējamam attīstīt personību un prasmju potenciālu. △ darbību raksturo: 1) mentorējamā kompetences attīstīšana mācīšanās un atbalstīšanas ceļā; 2) mentorējamā patstāvības veicināšana (nevis radot atkarību no mentora); 3) mentorējamā vajadzību, motivācijas, vēlmju, prasmju un domāšanas procesu izzināšana ilgtermiņa pārmaiņu sekmēšanai; 4) novērošana, klausīšanās un jautājumu uzdošana; 5) nepārtraukta atbalstīšana – mentorējamā iedrošināšana turpināt izaugsmi un kompetenču pilnveidi. Spēja atbalstīt mentorējamo sakņojas paša mentora pieredzē konkrētajā jomā.

Sk. arī ATBALSTA PERSONA, MENTORINGS

Lit.: Brady, 2020; Daniela et al., 2015

(S) **meritokrātija** (*meritocracy*) ir valsts iekārtas vai organizācijas vadības sistēma, kurā līderība balstās uz sasniegumiem, nopelniem, prasmēm, inteliģenci vai talantu, nevis uz mantotu privileģētu stāvokli (aristokrātija), bagātību (plutokrātija), šauras grupas pašlabuma interesēm (oligarhija) vai vairākuma gribu (demokrātija). Dažkārt jēdzienu △ lieto arī personāla atlasē, kad, izvēloties kandidātus, balstās uz viņu sasniegumiem, izglītības līmeni vai snieguma rādītājiem kādos testos.

Sk. arī DEMOKRĀTIJA, LĪDERĪBA

Lit.: Barker, 2014

(N) **metadons** (*methadone, Dolophine and Methadose*) ir sintētisks opioīds, kas tiek medicīniski lietots kā pretsāpju līdzeklis un tiek izmantots opiātu atkarību terapijā. △ pieder pie opiātiem antagonistiem, ko pasaulē jau kopš 20. gs. 60. gadiem izmanto opiātu atkarības ārstēšanā, un tā izmantošanu atbalsta PVO, bet dažās valstīs tas ir aizliegts. Latvijā opioīdu atkarīgo pacientu terapija ar △ uzsākta 1996. gadā.

Sk. arī ATKARĪBA, VIELISKĀ ATKARĪBA

Lit.: MK, 2012 (Nr. 70); ZVA, n. d.

(P) **metaforas metode** (*metaphor method*) ir mērķtiecīgu darbību kopums, izmantojot simbolus, asociācijas vai līdzības, lai paplašinātu cilvēka skatījumu uz savu pieredzi, situāciju vai pārdzīvojumiem. △ tiek lietota konsultēšanā. Sociālajā darbā △ tiek izmantota, piem., sistēmiskajā, naratīvajā pieejā kā psihosociālās konsultēšanas metode. △ klients var veidot savas metaforas, ko neierobežo noteikti uzstādījumi vai sociālā darbinieka interpretējoša iejaukšanās. △ efektivitāte var būt atkarīga no klienta gaidām par konkrēto situāciju, kultūras tradīcijām un vērtībām, kā arī klienta spējām eksternalizēt problēmu savā stāstījumā. △ ir viena no radošajām metodēm, kurai ir potenciāls palīdzēt klientam veidot jaunu skatījumu uz savu situāciju un stiprināt klienta spējas problēmu risināšanā.

Sk. arī EKSTERNALIZĀCIJA, KONSULTĒŠANA, NARATĪVĀ PIEEJA, PSIHOSOCIĀLĀ KONSULTĒŠANA, RADOŠUMS

Lit.: Legovski & Brownlee, 2001; NE

(D) **metode sociālajā darbā** (*method in social work*) ir mērķtiecīga, plānota, sistēmiska un teorētiski pamatota profesionāla darbība vai to kopums, ko izmanto visos sociālā darba prakses līmeņos (mikrolīmenī, mezolīmenī, makrolīmenī). Katrā prakses līmenī metodes izvēle būs atkarīga no konkrētas teorijas, pieejas un sociālā darbinieka padziļinātām zināšanām konkrētās metodes izmantošanā, kā arī no sociālās situācijas.

Sk. arī METOŽU KLASIFIKĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Chukwu et al., 2017; Teater, 2019

(D) **metodes sociālajā darbā ar bērniem** (*methods of social work with children**) ir specifisku sociālā darba mikrolīmeņa prakses pasākumu kopums tiešajam darbam ar bērniem individuāli vai grupā. Tipiskas △ ir specifiskas jautājumu uzdošanas un intervijas vadīšanas tehnikas, vizuāli plastiskās metodes (piem., zīmēšana, veidošana), projektīvās metodes, anatomisko leļļu izmantošana, spēles terapijas metodes, smilšu spēles un mākslu terapijas metodes. Visbiežāk šīs metodes tiek lietotas darbā ar bērniem vecumā no 3 gadiem līdz agrīnajam pusaudža vecumam, t. i., aptuveni līdz 12 gadiem. Bērniem vecumposmā no 13 gadiem un jauniešiem tiek lietotas arī metodes sociālajā darbā ar jauniešiem. Kaut arī striktas robežas starp daudzām sociālā darba metožu grupām nav novelkamas, tomēr △ izvēlei un lietošanai ir jābūt atbilstošai bērna vecumposmam un attīstībai. △ lieto atbilstoši sociālā darba ar gadījumu un sociālā darba ar grupu posmiem un intervences mērķiem. Lai izmantotu △, sociālajam darbiniekam ir nepieciešamas padziļinātas zināšanas par bērnu

vecumposmiem attīstības psiholoģijā, kā arī jāapgūst profesionālās pilnveides mācību kursi.

Sk. arī METODES SOCIĀLAJĀ DARBĀ AR JAUNIEŠIEM

Lit.: Webb, 2019

(D) **metodes sociālajā darbā ar grupu** (*methods of social work with group**) ir paņēmienu kopums, ko lieto sociālajā darbā ar grupu. Konkrētas metodes vai metožu grupas izvēle ir atkarīga no grupas veida, struktūras, mērķiem, vadītāja zināšanām un prasmēm, grupas dalībnieku vajadzībām un iespējām, kā arī no grupas dinamikas un attīstības posma. Sociālajā darbā ar grupu var nodalīt vairākas metožu grupas: 1) lomu spēles (attīsta sociālās prasmes, ļauj apgūt jaunus uzvedības modeļus, modelēt situācijas, attīsta empātiju); 2) kustību uzdevumi (pilnveido neverbālo komunikāciju, saskarsmi un emociju izpausmi darbībā); 3) audiovizuālās radošās metodes (piem., zīmēšana, veidošana, kolāža, mūzikas un kino izmantošana; tās izmanto dažādu pieredžu, jūtu izpausmei, jo īpaši situācijās, kad ir grūtības verbalizēt piedzīvoto); 4) radošā rakstīšana (stāsti, dzejoļi, dienasgrāmata, autobiogrāfija); 5) sociālās spēles (veicina komunikāciju, grupas dalībnieku sadarbību un savstarpēju uzticēšanos, mazina spriedzi); 6) uzdevumi praktisku iemaņu apguvei (ēst gatavošana, rokdarbi, CV rakstīšana); 7) video izmantošana (veicina dziļāku emocionālo atklāsmi, piedāvā jaunu izpratni par atšķirīgām pieredzēm); 8) diskusijas un jautājumu uzdošana (atšķirīgu skatījumu atklāšana, atgriezeniskās saites sniegšanas un refleksijas spēju attīstība); 9) relaksācijas tehnikas (atslābina, mazina spriedzi, vairo enerģiju). Var būt grupas, kuru darbībā tiek izmantota pamatā viena metode, un grupas, kurās izmanto dažādu metožu kombinācijas.

Sk. arī GRUPAS ATTĪSTĪBAS POSMI, GRUPU VEIDI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLAIS DARBS AR GRUPU

Lit.: Preston-Shoot, 2007; Turner & Rowe, 2013

(D) **metodes sociālajā darbā ar ģimeni** (*social work with family methods**) ir sociālā darbinieka mērķtiecīgi izvēlētu darbību kopums, lai sasniegtu noteiktus mērķus, strādājot ar ģimeni kā vienotu sistēmu. △ ir tās, kuras attīstījušās ģimeņcentrētajā pieejā un sistēmiskajā pieejā, piem., genogramma, ekokarte, ģimenes sapulce, lomu spēles, pāra konsultēšana un citas metodes, kuras lielākoties tiek īstenotas, konsultējot vienlaikus vairākus ģimenes locekļus.

Sk. arī ĢIMENE, ĢIMEŅCENTRĒTĀ PIEEJA, METODES SOCIĀLAJĀ DARBĀ AR GRUPU

(D) **metodes sociālajā darbā ar kopienu** (*community social work methods**) ir mērķtiecīgi organizēts profesionālo darbību kopums, kas vērsts uz kopienu vai atsevišķām kopienā dzīvojošām grupām, lai sniegtu nepieciešamo atbalstu vajadzību apmierināšanā un problēmu risināšanā. △ lieto, lai identificētu problēmas, meklētu risinājumus, piesaistītu kopienā esošos resursus vai attīstītu jaunus, veicinātu sadarbību, atbalstītu kopienas pašorganizēšanos, tādējādi uzlabojot sociālo mijiedarbību indivīda un grupas līmenī. Parasti △ tiek īstenotas līdz ar noteiktu teorētisku pieeju vai prakses modeli (piem., pierādījumos balstītu pieeju, sociālās attīstības teoriju). Biežāk izmantotās metodes ir starpdisciplināras komandas darbs, kopienas organizēšana, lobēšana, kopienas kartēšana, vajadzību izvērtēšana. △ ir lietojamas arī vispārīgajā sociālā darba praksē (*generalist social work practice*) un sociālajā darbā laukos (*rural social work*).

Sk. arī KOPIENA, METOŽU KLASIFIKĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLAIS DARBS KOPIENĀ, SOCIĀLAIS DARBS LAUKOS

Lit.: Coulshed & Orme, 2018; Hadley et al., 1987

(D) **metodika sociālajā darbā** (*methodology of social work**) ir paņēmienu un principu kopums, ko izmanto sociālā darba mērķu sasniegšanai. △ var tikt skaidrota informatīvos un izglītojošos mācību materiālos, praktiskajās rokasgrāmatās, vadlīnijās sociālo dienestu vai citu institūciju un organizāciju sociālajiem darbiniekiem. △ tiek izstrādāta, izmantojot pēctecības un nepārtrauktības principus attiecīgā temata/problēmas analīzē un aprobēšanā. △ var ietvert noteiktus sociālā darba modeļus, metodes un to izmantojumu, strādājot ar dažādām klientu mērķgrupām. △ var tikt veidota divējādi: 1) balstoties uz zinātniskiem pētījumiem, atzinumiem, ko izstrādā īpaši organizēta pētnieku, profesijas ekspertu un praktiķu grupa; 2) metodika, ko izstrādā, par pamatu ņemot prakses pieredzi, novērojumu apkopojumu, un to veido noteiktās jomas speciālistu grupa.

Sk. arī MODELIS SOCIĀLAJĀ DARBĀ

(D) **metožu klasifikācija sociālajā darbā** (*classification of methods in social work*). Sociālajā darbā biežāk sastopamā metožu klasifikācija ir to dalījums divās lielās grupās – primārās un sekundārās metodēs. Primārās metodes ir sociālā darba intervences metodes. Sekundārās metodes papildina primārās metodes (piem., sociālā darba pētniecība, sociālās aktivitātes, sociālās labklājības administrēšana), un tās ir vērstas uz problēmu risināšanu.

Sk. arī INTERVENCES METODES, PĒTNIECĪBA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Chukwu et al., 2017

(A) **mezolīmeņa prakse** (*mezzo-level practice*) ir sociālā darba prakse, kas galvenokārt ietver darbu ar dažādām iedzīvotāju grupām, organizācijām un kopienām, sekmējot sociālās pārmaiņas un pilnveidojot sociālās mijiedarbības un komunikācijas modeļus kopienā. △ robežojas ar makrolīmeņa praksi (darbs ar sabiedrību) un mikrolīmeņa praksi (darbs ar indivīdu, ģimeni, mazo grupu). △ var izmantot plašu metožu spektru, piem., grupu un organizāciju vadības mediāciju, dažādas sociālas aktivitātes, mācības. △ sociālais darbinieks veicina savstarpēju sadarbību kopienas ietvaros kopīgu ikdienas izaicinājumu un problēmu pārvarēšanai.

Sk. arī MAKROLĪMEŅA PRAKSE, MEZOLĪMEŅA PRAKSES METODES SOCIĀLAJĀ DARBĀ, MIKROLĪMEŅA PRAKSE

Lit.: Barker, 2014

(D) **mezolīmeņa prakses metodes sociālajā darbā** (*methods of social work mezzo-level practice**) ir mērķtiecīgi organizēts un strukturēts profesionālo darbību kopums, lai sekmētu sociālās pārmaiņas kopienās, apkaimēs un mazās sociālajās grupās. Šīs metodes tiek lietotas, lai uzlabotu grupu, institūciju, organizāciju, kopienas funkcionēšanu un savstarpēju sociālo mijiedarbību, sociālo labklājību un attīstību, sociālo pakalpojumu piesaistīšanu, vienlaikus īstenojot ētisku sociālā darba praksi, respektējot iedzīvotāju reliģisko piederību, dzimuma, etniskās u. c. atšķirības, paaugstinot viņu lemtspēju, stiprinot pašnoteikšanos. Sociālajā darbā mezolīmeņa praksē tiek izmantotas kā primārās, tā sekundārās sociālā darba metodes (piem., kopienas iedzīvotāju vajadzību izvērtēšana, intervences programmu plānošana, kopienas resursu stiprināšana, jaunu pakalpojumu veidošana, grupu un organizāciju vadības mediācija). Visbiežāk △ tiek saistītas ar metodēm sociālajā darbā ar kopienu.

Sk. arī METODES SOCIĀLAJĀ DARBĀ AR KOPIENU, METOŽU KLASIFIKĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, MEZOLĪMEŅA PRAKSE, SOCIĀLAIS DARBS KOPIENĀ, SOCIĀLĀ DARBA PRAKSES LĪMEŅI

Lit.: Poulin et al., 2018

(A) **mērķa grupa** (*target group*) ir noteiktām pazīmēm/kritērijiem atbilstoša cilvēku grupa, uz kuru tiek vērsta: 1) sociālā politika un sociālo pakalpojumu sistēma; 2) sociālā darba makrolīmeņa un mezolīmeņa prakse; 3) izpēte. Precīzi noteikta △ ir būtisks elements labklājības sistēmas, sociālās politikas un sociālo pakalpojumu plānošanā, ieviešanā un novērtēšanā. △ veidošanas pamatā var būt vispārīgas pazīmes, piem., demogrāfiskās pazīmes (vecums, dzimums), specifiskas pazīmes (piem., vajadzības, problēmu ilgums vai

pakāpe) un konkrētas sociālas problēmas (piem., vardarbība, nodarbinātības problēmas). △ noteikšanai lielākoties tiek izmantoti statistikas dati, kā arī kvantitatīvo un kvalitatīvo pētījumu rezultāti. Atsevišķi pētījumi var tikt vērsti tikai uz △ identificēšanu, problēmu un vajadzību izpratni.

Sk. arī KLIENTU MĒRĶGRUPA

(S) **migrācija** (*migration*) ir cilvēka pārvietošanās vai pārcelšanās no vienas vietas uz citu. △ veidi: 1) svārstmigrācija un sezonas △, kas izpaužas kā iedzīvotāju pārvietošanās ikdienā vai sezonā no dzīvesvietas uz darbavietu; 2) iekšējā △ – pārcelšanās uz pastāvīgu dzīvi citā vietā tajā pašā valstī (piem., no laukiem uz pilsētu); 3) ārējā △ – pārvietošanās no vienas valsts uz citu. Ārējo △ iedala emigrācijā (piespiedu vai brīvprātīga izceļošana no savas valsts) un imigrācijā (kādas valsts pilsoņu ieceļošana citā valstī). △ var būt dažādi iemesli: vēlme labāk nopelnīt, labāku dzīves apstākļu meklējumi, politiski iemesli, bēgšana no kara, no bada u. c.

Sk. arī BĒGLIS, IMIGRANTS, MOBILITĀTE, PATVĒRUMA MEKLĒTĀJS, PERSONA AR ALTERNATĪVO STATUSU

Lit.: Hanlon & Vicino, 2014; Informācijas centrs imigrantiem, 2017

(J) **mikroagresija** (*microaggression*) var izpausties kā sīki verbāli vai neverbāli apvainojumi (piem., ar balss toni, mīmiku, žestu), neiecietīga uzvedība vai attieksme pret indivīdu, grupu vai apkārtējo vidi dažādās ikdienas situācijās. △ var būt kā apzināta, tā neapzināta. △ jēdziena rašanās saistīta ar rasismu, mūsdienās to lieto daudz plašāk.

Sk. arī AGRESIJA

Lit.: Keller & Galgay, 2010; Ross-Sheriff, 2012; Sue, 2010

(L) **mikroekonomika** (*microeconomics*) ir ekonomikas zinātnes nozare, kas pēta indivīdu, mājsaimniecību un uzņēmumu saimniecisko uzvedību, to saimnieciskās norises, kā arī šo saimniecisko subjektu norišu savstarpējo iedarbību un to darbības koordināciju tirgū. △ pēta un izskaidro cēloņsakarības atsevišķu saimniecisko vienību (mājsaimniecību un uzņēmumu) un nozaru darbībā, situāciju konkrētajā tirgū un to, kāpēc mainās konkrētas preces cena. △ sniedz zināšanas par patērētāju uzvedību, uzņēmumu darbību, tirgu un tirgus struktūru.

Sk. arī EKONOMIKA, MAKROEKONOMIKA

Lit.: Digitālā biznesa rokasgrāmata, 2007; Krugman & Wells, 2021

(A) **mikrolīmeņa prakse** (*micro-level practice*) ir sociālā darba prakses līmenis, kas ietver tiešu un netiešu iejaukšanos un atbalsta sniegšanu darbā ar indivīdu, ģimeni un mazo grupu. △ tiek īstenota divās sociālā darba formās: 1) sociālais darbs ar gadījumu; 2) sociālais darbs ar grupu. △ var tikt īstenota valsts un pašvaldību institūcijās un nevalstiskajās organizācijās sociālās labklājības, veselības aprūpes, izglītības un tiesību aizsardzības jomā.

Sk. arī DARBS AR GADĪJUMU, GADĪJUMA VADĪŠANA, INTERVENCE, MIKROLĪMEŅA PRAKSES METODES SOCIĀLAJĀ DARBĀ, PSIHOSOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLĀ DARBA FORMAS

Lit.: Barker, 2014; Šiļņeva, 2000

(D) **mikrolīmeņa prakses metodes sociālajā darbā** (*methods of social work micro-level practice**) ir mērķtiecīgi organizēts un strukturēts profesionālo darbību kopums, kas ietver tiešu un netiešu iejaukšanos un atbalsta sniegšanu darbā ar indivīdu, ģimeni un mazo grupu (sociālais darbs ar gadījumu, sociālais darbs ar grupu). △ pieder pie sociālā darba primāro metožu grupas.

Sk. arī DARBS AR GADĪJUMU, GADĪJUMA VADĪŠANA, METOŽU KLASIFIKĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, MIKROLĪMEŅA PRAKSE, PSIHOSOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLAIS DARBS AR GADĪJUMU, SOCIĀLAIS DARBS AR GRUPU, SOCIĀLĀ DARBA AR GADĪJUMU PAMATMETODES, SOCIĀLĀ DARBA FORMAS, SOCIĀLĀ DARBA PRAKSES LĪMEŅI

Lit.: Roga-Vailza, Ozola un Apine, 2021a; Turner, 2017

(L) **mikrouzņēmums** (*microenterprise*) Eiropas Savienībā ir uzņēmums, kurā strādā mazāk nekā 10 darbinieku un kura gada apgrozījums (ieņēmumi noteiktā laika posmā) vai bilance (pārskats par uzņēmuma aktīviem un pasīviem) nepārsniedz 2 miljonus eiro. Latvijā ir atšķirīgs mikrouzņēmuma definējums un statusa regulējums. Latvijas normatīvie akti noteic, ka mikrouzņēmums ir nodokļu maksātājs, kas maksā īpašu nodokli, nevis atsevišķa komersanta forma. Par mikrouzņēmuma nodokļa maksātāju var kļūt individuālais komersants, individuālais uzņēmums, zemnieka vai zvejnieka saimniecība, kā arī fiziskā persona, kas reģistrēta Valsts ieņēmumu dienestā kā saimnieciskās darbības veicējs, ja minētās personas nav reģistrētas kā pievienotās vērtības nodokļa maksātāji.

Sk. arī MIKROEKONOMIKA

Lit.: Eiropas Komisija, 2003; Mikrouzņēmumu nodokļa likums

(A) **militārais sociālais darbs** (*military social work*) ir sociālā darba joma, kas fokusējas uz atbalsta sniegšanu militārpersonām, palīdzot tām no jauna iekļauties profesionālajā dzīvē pēc pārvietošanas/rotācijas, ievainojuma vai personiskās krīzes, kā arī palīdz iekļauties civilajā dzīvē pēc atvaļināšanās. Militārie sociālie darbinieki strādā ar militārpersonām, atvaļinātām militārpersonām, viņu ģimenēm un tuviniekiem visos sociālā darba prakses līmeņos. △ profesionāļi nodrošina sociālā dienesta atbalstu arī veterānu ģimenēm. Militārajiem sociālajiem darbiniekiem paredzētas specializētas mācības, kas ļauj viņiem kalpot militārajās struktūrās. △ ir labi attīstīts ASV Bruņotajos spēkos. △ prakses lauks arvien paplašinās, ietverot dažādas valsts iestādes, tostarp drošības dienestus, kā arī ar militāro kultūru saistītas civilpersonas.

Lit.: Barker, 2014; Godfrey & Albright, 2019; Rubin et al., 2013

(D) **Minesotas modelis** (*Minnesota Model*) ir viena no pieejām atkarību atveseļošanā, kas balstās uz psiholoģijas, psihiatrijas un medicīnas atziņām un praksi darbā ar pacientiem ar atkarību. △ tiek skaidrota atkarības būtība, procesi, pazīmes, tiek atklātas likumsakarības starp slimības norisi un pacienta uzvedību, emocionālajām reakcijām un rīcību. △ tiek kombinētas grupu nodarbības un individuālais darbs. Dalība grupas terapijā attīsta dalībnieku spēju sadarboties, analizēt un izprast grūtības attiecību veidošanā un to, kā tās ietekmē atkarību. △ tiek ņemts vērā, ka atkarības skar cilvēka fizisko, emocionālo, starppersonu attiecību, kognitīvo un garīgo aspektu. △ ietvaros tiek veidoti jauni uzvedības modeļi, kas mazina recidīva iespējamību, tiek veicināts godīgums pret sevi un citiem, kā arī pašcieņa. △ principi tiek izmantoti ne tikai alkohola atkarības, bet arī narkotiku, azartspēļu un citu atkarību gadījumos. △ pirmsākumi ir meklējami 1935. gadā anonīmo alkoholiķu kustībā ASV. Latvijā △ plašāk pazīstams kā 12 soļu programma, tā darbojas kopš 1990. gada. Programmas apguve organizēta atvērta tipa grupā, tā tiek īstenota, sadarbojoties narkologiem, psihoterapeitiem un psihologiem.

Sk. arī ATKARĪBA, SOCIĀLAIS DARBS AR GRUPU, TERAPEITISKĀ GRUPA

Lit.: Anderson et al., 1999; Gallagher et al., 2017

(G) **minimālais ienākumu līmenis** (*minimum income level*) ir valsts noteiktais minimālo ienākumu apmērs indivīdam vai mājsaimniecībai. Eiropas Savienībā △ indikatorus nosaka, izmantojot mājsaimniecību apsekojuma datus (*The European Union Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC)). △ saista ar relatīvās nabadzības līmeni, ko ES nosaka 60 % apmērā no mājsaimniecības rīcībā esošo ienākumu mediānas vienam ekvivalentajam patērētājam. Latvijā △ nosaka 40 % apmērā no mājsaimniecības rīcībā esošo ienākumu mediānas vienam ekvivalentajam patērētājam, piemērojot

ekvivalences skalā pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā vērtību "1" un pārējām personām – vērtību "0,7". △ piemērošanu atsevišķu sociālo tiesību īstenošanā nosaka attiecīgo jomu regulējošajos likumos. Latvijā △ piemērošana noteikta likumā "Par sociālo drošību".

Sk. arī GARANTĒTĀ MINIMĀLĀ IENĀKUMA PABALSTS, LIKUMS "PAR SOCIĀLO DROŠĪBU", NABADZĪBA

Lit.: European Parliament, 2021; MK, 2021 (Nr. 657)

(L) **minimālā alga** (*minimum wage*) ir minimālais atalgojums, kas darba devējam jāmaksā darbiniekam (piem., par noteiktā laika posmā paveikto darbu). △ nevar samazināt ar koplīgumu vai individuālu līgumu. Lielākajā daļā ES dalībvalstu △ līmeni nosaka valsts politikas līmenī, bet dažās valstīs △ ir arodbiedrību un darba devēju organizāciju vienošanās rezultāts. Eiropas Sociālo tiesību pīlāra 6. principa otrais punkts paredz, ka adekvāta ir tāda minimālā alga, kas nodrošina darbinieka un viņa ģimenes vajadzību apmierināšanu, ņemot vērā valsts ekonomiskos un sociālos apstākļus.

Sk. arī EIROPAS SOCIĀLO TIESĪBU PĪLĀRS, STRĀDĀJOŠO NABADZĪBA

Lit.: Eiropas Sociālo tiesību pīlārs, 2017; Fabo & Belli, 2017

(H) **mobilais darbs** (*detached work*) ir sociālā darba pakalpojums darbā ar grūti sasniedzamām klientu grupām viņu ierastajā vidē ārpus tradicionālajām sociālo pakalpojumu sniegšanas vietām (sociālajiem dienestiem un institūcijām). △ strādā ielu sociālie darbinieki, kas veic darbu ar bezpajumtniekiem, ielas bērniem, vielu atkarīgajiem u. c. grupām, kuras var sasniegt viņiem raksturīgās uzturēšanās vietās (piem., ielās, tirgū, dārza namiņos). △ sociālie darbinieki var strādāt komandā ar veselības aprūpes speciālistiem, sniedzot informāciju par palīdzības saņemšanas iespējām, novēršot apdraudējuma riskus un palīdzot praktiski, piem., izdalot segas. △ var ietver dažādas darba formas, piem., mobilā brigāde izbraukuma autobusā.

Sk. arī BEZPAJUMTNIECĪBA, IELAS BĒRNS, IELU SOCIĀLAIS DARBS, KAITĒJUMA MAZINĀŠANA, SASNIEGŠANAS DARBS

Lit.: ISMO, 2004; Levicka et al., 2015; Ozere, 2019; Specht, 2010

(S) **mobilitāte** (*mobility*) ir jēdziens, ar kuru parasti apzīmē iedzīvotāju ģeogrāfisko pārvietošanos ikdienā (piem., svārstmigrācija – kad cilvēka dzīvesvieta un darbavieta atrodas dažādās administratīvajās teritorijās) un īslaicīgu pārvietošanos (piem., tūrisms, studijas vai stažēšanās citas valsts augstskolā). Medicīniskā nozīmē ar △ saprot kustības, lai mainītu ķermeņa stāvokli vai pārvietotos no vienas vietas uz citu, pārvietotu priekšmetus vai

darbotos ar tiem, ietu, skrietu, kāptu u. tml., kā arī vadītu vai lietotu dažādus transportlīdzekļus.

Sk. arī MIGRĀCIJA, SOCIĀLĀ MOBILITĀTE

Lit.: Davies, 2000: SFK, 2001

(J) **mobings** (*mobbing*) ir vardarbības veids, ko raksturo sistemātiska un ilgstoša rīcība, kas vērsta pret vienu vai vairākām personām ar mērķi nodarīt psiholoģisku vai fizisku kaitējumu. △ ir grupas fenomens un var izpausties vietējā kopienā, skolā, darbavietā, apkaimē vai tiešsaistē. △ veicēji var būt, piem., klases biedri, studiju biedri, darba kolēģi, kaimiņi. Piemēram, darbavietā △ var izpausties kā psiholoģiska vardarbība, izmantojot neiecietību, iebiedēšanu, pazemošanu, diskreditēšanu, izolāciju, baumu izplatīšanu, lai piespiestu kādu aiziet no darba. △ tiek saukts arī par ļaunprātīgu cieņas aizskaršanu.

Sk. arī AGRESIJA, VARDARBĪBA

Lit.: NE

(C) **modelis** (*model*) ir pētāmā priekšmeta grafisks, shematisks, simbolisks, uzskatāms, vienkāršots un secīgs atveidojums. Pētāmais priekšmets var būt konkrēts koncepts, sociāls fenomens, struktūra vai sistēma, apkārtējās pasaules lietas vai parādības, cilvēka uzvedība vai šo priekšmetu dažādas kombinācijas noteiktā vidē. △ uzdevums: sekmēt izpratni par pētāmo priekšmetu, izslēdzot liekās komponentes; sekmēt lēmumu pieņemšanu, apsverot dažādus iespējamos rezultātus; skaidrot, kontrolēt un paredzēt notikumus, balstoties uz novērošanu. Sociālajā darbā △ ir svarīgs pētnieciskās, mācīšanās un praktiskās darbības instruments. Sociālajā darbā var tikt nodalīti izmaiņu novērtēšanas, pārmaiņas nesošie, procesuālie, institucionālie un sociāli politiskie modeļi. Sociālā darba praksē △ skaidro un parāda, kā dažādas teorijas var tikt izmantotas praksē. Vispārīgie prakses △ sociālajā darbā ir, piem., risinājumcentrētais, uzdevumcentrētais, naratīvais, kognitīvi biheiviorālais, krīzes intervences modelis.

Sk. arī MODELIS SOCIĀLAJĀ DARBĀ, PRAKSES MODEĻI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Pierson & Thomas, 2002; Stepney & Ford, 2012; Šiļņeva, 2000

(A) **modelis sociālajā darbā** (*model of social work, model for social work, model*) ir konkrētai klientu mērķgrupai piemērots sociālā darbinieka prakses strukturēts apraksts. △ pamatojas uz noteiktām teorijām un pētījumiem darbā ar klientu mērķgrupu. Visbiežāk △ atspoguļo konkrētus sociālā darbinieka

darbības mērķus, posmus un metodes. Atšķirībā no pieejas sociālajā darbā △ raksturo praktiskāku teorijas piemērošanu sociālā darba praksē, kas pielāgota konkrētai klientu mērķgrupai.

Sk. arī KLIENTU MĒRĶGRUPA, PIEEJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, PRAKSES MODEĻI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, TEORIJA

(C) **modernisms** (*modernism*) ir jēdziens, kas mūsdienu kultūrā tiek lietots divās galvenajās nozīmēs. 1) Sociālajās zinātnēs △ tiek saprasts kā teorētiska refleksija par modernās sabiedrības veidošanos un attīstību Rietumeiropā (kopš 16. gs.) pretstatā premodernai (tradicionālai) sabiedrībai, no vienas puses, un postmodernai (postindustriālai) sabiedrībai mūsdienās, no otras puses. Nozīmīgākās modernās sabiedrības teorētiskās izpratnes 19. gs. otrajā pusē izstrādāja Kārlis Markss (*Karl Marx*) un 20. gs. sākumā Makss Vēbers (*Max Weber*). Markss akcentēja kapitālisma progresīvo nozīmi un reizē uzsvēra, ka tas pastiprina ekspluatāciju un galēji saasina šķiru pretstatus, kas neizbēgami novedīs pie revolucionāra sprādziena. Vēbers no atšķirīgām teorētiskām un metodoloģiskām pozīcijām pievērsa uzmanību modernās sabiedrības ciešajai saistībai ar pārmaiņām sabiedrības garīgajā dzīvē – reformācijai, protestantisma ētikai, sekularizācijas un racionalizācijas tendencēm, kas rezultējās kapitālismam raksturīgajā sabiedrības pārvaldes kārtībā. Diskutabls ir jautājums, vai mūsdienu sabiedrība ir modernitātes projekta turpinājums, kā uzskata, piem., Jirgens Hābermāss (*Jürgen Habermas*), vai arī tā ir transformējusies par postmoderno sabiedrību, kas būtiski mainījusi vairākas sabiedrības pamatnormas un vērtīborientācijas. 2) Jēdziena △ lietojums mākslinieciskās kultūras kontekstā saistās ar dažādiem 19. un 20. gs. mākslas virzieniem, kas stila un formas meklējumos veidojās opozīcijā romantisma, naturālisma un reālisma tradīcijām, uzsverot subjektīvismu un individuālā pārdzīvojuma nozīmi.

Sk. arī POSTMODERNISMS

Lit.: Brooker et al., 2010; Delanty, 2000; Hābermāss, 1991

(D) **monitorings** (*monitoring*) sociālajā darbā ir novērošanas, pārraudzības un kontroles sistēma, kas var tikt īstenota mikrolīmenī, mezolīmenī vai makrolīmenī. △ ir vērsts uz: 1) sociālā darba procesa pārraudzību; 2) sociālās palīdzības sniegšanas analīzi un uzraudzību; 3) sociālo pakalpojumu sniegšanas analīzi un uzraudzību; 4) sociālo problēmu izplatību. △ ir arī viena no gadījuma vadīšanas procesa sastāvdaļām, kas palīdz sekot klienta situācijas uzlabojumiem saistībā ar sniegtā pakalpojuma efektivitāti. Plānojot △, ir svarīgi

precīzi formulēt tā mērķi, pārraudzības kritērijus, noteikt laika intervālu un termiņu (terminēšana).

Sk. arī UZRAUDZĪBA

Lit.: Harris & White, 2018

(I) **monogāmija** (*monogamy*) ir laulības un partnerattiecību forma – viena vīrieša un vienas sievietes pastāvīga dzimumkopdzīve. Attieksme pret dzimumsaskarsmi ar citiem partneriem ir nosodoša.

Sk. arī POLIGĀMIJA, SERIĀLĀ MONOGĀMIJA

(S) **morālā panika** (*moral panic*) ir jēdziens, kas raksturo sabiedrības vai sabiedrības grupas pārspīlētu reakciju uz kādu sociālu, politisku lēmumu, cilvēku grupas rīcību, sociālu vai vides problēmu, kura tiek uztverta kā potenciāli bīstams apdraudējums sabiedrības vērtībām, interesēm un pastāvošai kārtībai. △ jēdzienu attiecina arī uz preses un sabiedrības pārspīlētu, faktu izpētē nebalstītu reakciju uz parādībām sabiedrībā, kuras mediji definē kā sociālu problēmu, uzsverot riskus un sociālās kontroles nepieciešamību. Piemēram, HIV/AIDS ticis nodēvēts par "homoseksuāļu mēri" vai marihuānas smēķēšana – par "ieejas biļeti uz vielisko atkarību un smagajām narkotikām". △ var ietekmēt sabiedrības grupu – šīs pārspīlētās reakcijas adresātu – vēl izteiktāku marginalizāciju, viktimizāciju un demonizāciju.

Sk. arī BIRKOŠANAS TEORIJA, DEVIANCE

Lit.: Cohen, 2011; Harris & White, 2018

(D) **motivējošā intervija** (*motivational interview*) ir viena no sociālā darba metodēm, ko lieto, lai palīdzētu indivīdam izprast pārmaiņu nozīmi un nepieciešamību viņa dzīvē, kā arī identificēt un mainīt problemātisko uzvedību. △ mērķis ir stiprināt paša klienta motivāciju uzvedības pārmaiņām. △ ir pretēja konfrontējošām intervēšanas stratēģijām. Metode izmantojama darbā ar personām, kurām ir grūtības pārvaldīt savu rīcību, proti, nemotivētiem, noraidošiem, nebrīvprātīgiem klientiem (piem., personām ar atkarībām). △ ir balstīta uz pārmaiņu cikla modeli.

Sk. arī NEBRĪVPRĀTĪGS KLIENTS, PĀRMAIŅU CIKLA MODELIS

Lit.: Corcoran, 2016; Davies, 2000; Hohman, 2021; Miller & Rollnick, 2002

(A) **multidisciplināra pieeja** (*multidisciplinary approach*) ir viena no senākajām sadarbības pieejām sociālā darba praksē, kas tiek īstenota, veidojot dažādu specialitāšu pārstāvju komandu kādas konkrētas problēmas risināšanai. △ ir

raksturīgi, ka katras jomas speciālists izvērtēšanu, intervenci un novērtēšanu veic no savas disciplīnas pozīcijām. △ ir nozīmīga arī pētniecībā. △ ietvaros ir attīstījusies starpdisciplināra un starpinstitucionāla sadarbība un komandas darbs, ko vada sociālais darbinieks. △ ietvaros sociālā darbinieka uzdevumi ir, piem., apkopot, koordinēt un organizēt iesaistīto speciālistu darbu. Sociālajā darbā ar gadījumu △ ir tipiska vispārīgajā praksē darbā ar gadījumu un gadījuma vadīšanā.

Sk. arī KOMANDAS DARBS, STARPDISCIPLINĀRA PIEEJA, STARPDISCIPLINĀRA SADARBĪBA, STARPINSTITUCIONĀLA SADARBĪBA, TRANSDISCIPLINĀRA PIEEJA

Lit.: Soriano, 2013

(S) **multikulturāla sabiedrība** (*multicultural society*) ir sabiedrība, kas migrācijas vai citu vēsturisku, ģeogrāfisku notikumu rezultātā ir izveidojusies etniskā, lingvistiskā, reliģiskā ziņā izteikti heterogēna. Mūsdienās △ ietver arī uzskatu, attieksmju, vērtību, pārliecību dažādību. △ tāpat kā multikulturālisms bieži vien ir ļoti politizēti jēdzieni, kurus to atbalstītāji vai pretinieki nereti lieto emocionāli pārspīlēti gan negatīvā, gan pozitīvā attieksmē. Multikulturālā sabiedrībā ir svarīgi tādi sociālā darba principi kā dažādības pieņemšana un nenosodoša attieksme.

Sk. arī MULTIKULTURĀLISMS

(M) **multikulturālisms** (*multiculturalism*) ir 20. gs. otrajā pusē veidojusies ideoloģija un kultūras politika, kas iestājas par kultūru daudzveidības saglabāšanu. △ balstās uz pārliecību, ka atšķirīgajam ir tiesības pastāvēt tāpēc, ka tas ir vēsturiski veidojies, ar to saistās savdabīga unikalitāte un to nevar aizvietot. △ izpaužas kā labvēlīgu apstākļu radīšana etnisko grupu kultūras saglabāšanai un attīstībai. Multikulturāla sabiedrība ir vienā valstī dzīvojoši cilvēki, kas pārstāv dažādas rases, tautības, reliģiskos uzskatus, kultūras tradīcijas un saglabā pozitīvu attieksmi pret dažādību sabiedrībā. Sociālajā darbā △ saskan ar sociālā darba principiem, piem., dažādības pieņemšanu un nenosodošu attieksmi.

Sk. arī KULTŪRA, KULTŪRU DAUDZVEIDĪBA

Lit.: Padilla et al., 2019

(T) **multipla diskriminācija** (*multiple discrimination*) ir diskriminācijas veids, kad cilvēks tiek nostādīts nelabvēlīgākā vai neizdevīgākā situācijā pēc vairākām diskriminācijas pazīmēm vienlaikus. △ pazīmju esamība var radīt

indivīdam vai grupai izteikti nelabvēlīgāku efektu nekā gadījumā, ja pastāv tikai viena no diskriminācijas pazīmēm.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, NETIEŠA DISKRIMINĀCIJA, NORĀDĪJUMS DISKRIMINĒT, TIEŠA DISKRIMINĀCIJA

Lit.: Fredman, 2005

(J) **multipla problēma** (*multiple problem*) ir komplicēts vairāku individuālu un sociālu problēmu kopums. Parasti šādām problēmām ir ilgstošs raksturs un tās ievērojami pazemina indivīda, ģimenes vai sociālas grupas labklājību un dzīves kvalitāti. △ nav viennozīmīgu cēloņu un seku sakarību skaidrojumu vai risinājumu. △ veidošanos veicina atsevišķu sociālu problēmu ilgstoša esamība (piem., nabadzība, bezdarbs, atkarību problēmas), kas sekmē vairāku citu problēmu rašanos. Indivīdiem, ģimenēm un grupām ar △ lielākoties ir ierobežoti resursi, kā arī pastāv augsts sociālās atstumtības risks. △ mazināšanai ir nepieciešams ilgtermiņa atbalsts visos sociālā darba prakses līmeņos, piem., nabadzības mazināšanas programma kopienā un sociālais darbs ar ģimeni.

Sk. arī ĢIMENES AR MULTIPLĀM PROBLĒMĀM, SOCIĀLAIS DARBS ĢIMENĒM AR BĒRNIEM

(P) **mūzikas terapija** (*music therapy*) ir zinātniska, pierādījumos balstīta mūzikas un tās izteiksmes līdzekļu (skaņa, ritms, melodija un harmonija, dinamika u. c.) izmantošana terapeitiskiem mērķiem, lai sekmētu komunikāciju un attiecības, mācīšanos un izziņu, mobilizēšanos, fizisko, garīgo un sociālo labklājību. △ veicina indivīda potenciāla attīstību un/vai atjauno viņa funkcijas un veicina labākas dzīves kvalitātes sasniegšanu. △ notiek mūzikas terapeita un klienta attiecību procesā individuāli vai grupā. △ teorētiskais pamatojums meklējams dzīļu psiholoģijā, humānistiskajā psiholoģijā, mūzikas zinātnē, biomedicīnā un neirozinātnēs, kā arī mācīšanās, rīcības un uzvedības teorijās. Izšķir divus △ veidus: a) pasīvā jeb receptīvā – mūzika cilvēkam tiek atskaņota; b) aktīvā jeb radošā – cilvēks dzied un muzicē pats vai kopā ar terapeitu. Visbiežāk lietotie △ paņēmieni ir mūzikas klausīšanās, vokālas un instrumentālas improvizācijas, kas tiek piemērotas atbilstoši cilvēka diagnozei vai vajadzībām. △ var tikt izmantota veselības aprūpē dažādu fiziskās un garīgās attīstības traucējumu un slimību gadījumos gan bērniem, gan pieaugušajiem, sekmīgi papildinot citas konvencionālās medicīnas ārstēšanas formas.

Sk. arī DEJU UN KUSTĪBU TERAPIJA, MĀKSLU TERAPIJA

Lit.: Cuddy et al., 2020; Holck, 2004; Mūzikas terapijas asociācija, n. d.

(O) **mūžizglītība** (*lifelong learning*) ir daudzveidīgs un nepārtraukts izglītošanās process cilvēka dzīves garumā. △ veicina personības attīstību, sociālo iekļaušanos, pilsonisko līdzdalību un konkurētspēju darba tirgū, ņemot vērā strauji mainīgo sociāli ekonomisko un politisko situāciju konkrētā valstī. △ cilvēki papildina esošās un iegūst jaunas zināšanas, prasmes un pieredzi dažādās jomās, lai paaugstinātu vai mainītu savu profesionālo kvalifikāciju atbilstoši darba tirgus prasībām un savām personiskajām interesēm. △ ietver formālo un neformālo izglītību, kā arī ikdienas mācīšanos. △ ir veiksmīga socializācijas procesa neatņemama sastāvdaļa.

Sk. arī NEFORMĀLĀ IZGLĪTĪBA, SOCIALIZĀCIJA, TĀLĀKIZGLĪTĪBA

Lit.: Fernāte u. c., 2014; Laal, 2011

n

(J) **nabadzība** (*poverty*) ir jēdziens, kuru var skaidrot divās nozīmēs: 1) kā materiālo un finanšu, pārtikas un mājokļa, veselības un izglītības resursu trūkumu, kas neļauj nodrošināt pamatvajadzības; 2) kā materiālo un citu resursu trūkumu, kas neļauj nodrošināt konkrētajā sabiedrībā pastāvošo dzīves līmeni. △ ir saistīta arī ar fizisko spēju, sociālo saišu, rīcībspējas un pašcieņas deprivāciju. Nodala absolūto △ un relatīvo △. Nodala arī īslaicīgu △, kad cilvēks nokļūst nabadzībā uz neilgu laiku personisku dzīves notikumu vai vides apstākļu (piem., ekonomiskas krīzes, dabas katastrofas) dēļ; marginālu △, kad cilvēks atrodas te zem, te virs nabadzības riska līnijas nedrošas nodarbinātības, nepietiekamas izglītības vai darba tirgus vajadzībām neatbilstošu prasmju dēļ; ilgstošu △ (kas var būt arī paaudzēs mantota △ un tādā gadījumā var ietvert nabadzības kultūru). Nabadzības dēļ cilvēki var piedzīvot dažādas grūtības: bezdarbu, zemus ienākumus, bezpajumtniecību un sliktu mājokļa kvalitāti, nepietiekamu pārtiku, neatbilstošu veselības aprūpi, ierobežotu pieeju mūžizglītībai un citiem sociālās jomas pakalpojumiem, kā arī kultūrai, sportam un atpūtai. Viņi ir izstumti no līdzdalības ekonomiskajās, sociālajās, politiskajās un kultūras aktivitātēs, kā arī viņu tiesību īstenošana var būt ierobežota.

Sk. arī ABSOLŪTĀ NABADZĪBA, DEPRIVĀCIJA, NABADZĪBAS CIKLS, NABADZĪBAS KULTŪRA, RELATĪVĀ NABADZĪBA

Lit.: Barker, 2014; Council of the European Union, 2004; Lāce, 2012; Spicker, 2007; UN, 1995a

(J) **nabadzības cikls** (*poverty cycle*) ir jēdziens, kas raksturo nabadzību kā ilgstošu un pārmantotu sociālu problēmu, kas palielina iespējamību, ka dzīve nabadzībā tiks nodota nākamajai paaudzei. △ ir dzīves modelis, kurā nabadzīgo ģimeņu bērni izaug un dzīvo nabadzībā, atkārtojot vecāku dzīvesveidu, un izaudzina bērnus, kuri arī turpina dzīvot nabadzībā. Dažos skaidrojumos pieņem, ka nabadzība ir izvēle un dažas labklājības sistēmas sekmē atkarību

no pabalstiem. Citos skaidrojumos ar jēdzienu △ apzīmē nespēju izkļūt no nabadzības bez ārējas palīdzības. Piemēram, ģimenei, kas nokļuvusi nabadzībā, ir nepietiekami resursi, lai pārvarētu nabadzību (zemi ienākumi, zema izglītība, vājas sociālās saites). △ valsts līmenī dēvē arī par nabadzības slazdu.

Sk. arī NABADZĪBA, NABADZĪBAS KULTŪRA, NABADZĪBAS SLAZDS

Lit.: Barker, 2014; Heitkamp, 2019; Hill, 2001

(J) **nabadzības kultūra** (*culture of poverty*) ir konceptuāls skaidrojums, kas saista nabadzību ar nabadzībā nonākušo cilvēku vērtībām, normām, disfunkcionālas sociālās uzvedības modeļiem un zemu motivāciju, kas neļauj izmantot iespējas iegūt lielāku ekonomisko labklājību. Piemēram, uzskats, ka izglītība nav vērtība, ka persona ir nevērtīga un nolemta nabadzībai, ka persona ir netaisnīgu apstākļu upuris un neko nevar darīt, lai izkļūtu no nabadzības. △ tiek mantota no paaudzes uz paaudzi. △ skaidrojums ir kritizēts par to, ka šādā pieejā tiek noliegtas nabadzības radītās ciešanas un ignorēti nabadzības strukturālie cēloņi.

Sk. arī NABADZĪBA, NABADZĪBAS CIKLS

Lit.: Šiļņeva, 2000

(J) **nabadzības slazds** (*poverty trap*) ir savstarpēji pastiprinošu apstākļu kopums, kuru rezultātā indivīds, grupa vai sabiedrība nevar izrauties no nabadzības. △ ir situācija, kurā ilgstošas resursu nepietiekamības rezultātā (zems ienākumu līmenis, izglītības trūkums, sociāli nozīmīgu attiecību trūkums, medicīniskās aprūpes nepietiekamība) cilvēkam ir ierobežotas iespējas būt sociāli adaptīvam un izrauties no nabadzības. Nokļūšana △ var radīt situāciju, kurā cilvēks sāk apzināti saglabāt zemus ienākumus, lai nezaudētu trūcīgas vai maznodrošinātas personas statusu. Slazda situāciju rada normatīvi noteikti nepamatoti zemi ienākumu sliekšņi statusa saņemšanai un zemas algas – ja cilvēka vai mājsaimniecības ienākumi palielinās (piem., uzsākot strādāt mazapmaksātu darbu), pabalsti un atvieglojumi tiek zaudēti, tomēr vajadzības tik un tā nav iespējams apmierināt. Cilvēka nokļūšanu △ būtiski ietekmē makrolīmeņa lēmumi (piem., sociālajā politikā, nodarbinātības politikā) un atbalsta pakalpojumu pieejamība.

Sk. arī NABADZĪBA, NABADZĪBAS CIKLS, NABADZĪBAS KULTŪRA, SOCIĀLĀ DROŠĪBA

Lit.: Barker, 2014; Bowles et al., 2006; Spicker, 2010

(F) **Nabadzīgo likums**, arī **Elizabetes Nabadzīgo likums** (*Poor Law*, *The Elizabethan Poor Law*) ir 16. un 17. gs. mijā Anglijā izstrādāts normu kopums par atbalstu nabadzīgajiem. △, piedzīvojis vairākas izmaiņas, pastāvēja līdz pat Otrajam pasaules karam. 1601. gadā Anglija piedzīvoja smagu ekonomisko depresiju ar bezdarbu un badu. Lai risinātu sociālās problēmas un veicinātu valsts labklājību, karaliene Elizabete I izsludināja △. △ nozīmēja sociālās atbildības decentralizāciju – par tā izpildi atbildīgi bija vietējās varas pārstāvji, kuri noteica uzturlīdzekļu nodrošināšanai nepieciešamā atbalsta apjomu. Reaģējot uz bažām, ka apgādājamās personas pārcelsies uz vietām, kur finansiālā palīdzība dāsnāka, 1662. gadā tika pieņemts likums, kas ļāva vietējām varas iestādēm piespiest cilvēkus un ģimenes atgriezties dzimtajā pusē, jo tikai tur viņi varēja saņemt atbalstu. Lai uzturētu atradeņu namus, darba namus un nodrošinātu uzturlīdzekļus likumā minētajām apgādājamo kategorijām, nodokļus varēja paaugstināt vietējā līmenī. △ tika nodalītas trīs galvenās nabadzīgo kategorijas: darba nespējīgi jeb cienīgie (*impotent poor*), darba spējīgi (*able-bodied poor*), nabadzīgie dīkdieņi, klaidoņi un ubagi jeb necienīgie (*idle poor*). △ noteica veidus un līdzekļus, kā rīkoties katras kategorijas gadījumā. Vecāku pienākums bija atbalstīt savus bērnus un mazbērnus, savukārt bērni bija atbildīgi par savu nestrādājošo vecāku un vecvecāku aprūpi. Bērni, kurus vecāki nevarēja atbalstīt, bija nododami mācībā pie kāda amata meistara. Vecākiem nebija tiesību ietekmēt bērna turpmākās izvēles, ja to noteica vietējās varas pārstāvji. Klaidoņus un jebkuras darbspējīgas personas, kuras atteicās strādāt, varēja ievietot darba namā vai uzlikt tām naudas sodu. 18. gs. beigās △ papildināja t. s. Spīnhemlendas (*Speenhamland*) sistēma – tā paredzēja pabalstu piešķiršanu tiem strādājošajiem, kuri saņēma algu, kas bija zemāka par sabiedrībā atzīto iztikas minimumu. Pēc Tomasa Gilberta (*Thomas Gilbert*) iniciatīvas 1782. gadā tika uzlabota arī darba namu sistēma. Rezultātā sabiedriskā atbalsta izdevumu pieaugums bija tik liels, ka 1834. gadā likumā tika veiktas būtiskas izmaiņas un to nosauca par Jauno Nabadzīgo likumu. Tā pamatā bija skarbākas nostādnes, piem., darbspējīga strādnieka zemais atalgojums tika uzskatīts par morālu neveiksmi, par ko ir atbildīgs pats strādājošais. Jaunais △ trūcīgajiem darbspējīgajiem cilvēkiem nesniedza nekādu atbalstu, izņemot nodarbinātību darba namā. Jaunā △ mērķis bija stimulēt cilvēkus meklēt regulāru darbu, nevis paļauties uz labdarību. 19. gs. humānie apsvērumi palīdzēja praksē mazināt likuma bardzību, bet 20. gs. rūpnieciskais bezdarbs apstiprināja faktu, ka nabadzība ir kas vairāk nekā morāla problēma. 20. gs. 30. un 40. gadu sociālā likumdošana aizstāja △ ar visaptverošu sabiedrisko labklājības pakalpojumu sistēmu.

Sk. arī ATRADEŅU NAMI, DARBA NAMI, SOCIĀLĀ LABKLĀJĪBA

Lit.: EB, 2020a; Hansan, 2011

(F) **nabagmājas**, arī **nespējnieku nami** (*poorhouses, almshouses*) bija iestādes, kas kopš viduslaikiem nodrošināja patvērumu iedzīvotājiem, kuri paši par sevi nespēja parūpēties (*impotent poor*) un kuriem pienācās palīdzība. △ mitinājās arī iedzīvotāji, kuri dažādu sociāli pieņemamu iemeslu dēļ bija nonākuši nabadzībā (piem., atraitnes) un vairs nespēja samaksāt dzīvesvietas īri. △ nodrošināja pārtiku, pajumti, apģērbu un medicīnisko aprūpi. △ sākotnēji tika izveidoti pie baznīcām, vēlāk △ izveidi un uzturēšanu pārņēma arī muižnieki un apdzīvoto vietu pārvaldnieki. Arī Latvijā, līdzīgi kā citviet Eiropā, △ veidojās pie baznīcu draudzēm. Piem., 1524. gadā Rīgā pie Pētera baznīcas tika nodibināta "nabagu lāde", kur tika vākti līdzekļi šādas iestādes nodrošināšanai. Savukārt Pelēko māsu patversme izmitināja cilvēkus un veica sociālo aprūpi. Latvijas laukos darbnespējīgos pagasta iedzīvotājus (pagasta nabagus) parasti rotācijas kārtībā izmitināja pie saimniekiem, bet 19. gs. nogalē pagastos sāka celt △, kuras uzturēja no ziedojumiem un pagasta līdzekļiem.

Sk. arī NABADZĪGO LIKUMS

Lit.: The Almshouses Association, n. d.

(N) **Nacionālais veselības dienests, NVD** (*National Health Service*) ir veselības ministra pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde Latvijā. △ darbības mērķis ir īstenot valsts politiku veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības nodrošināšanā un administrēt veselības aprūpei paredzētos valsts budžeta līdzekļus, racionāli un maksimāli efektīvi izmantot valsts budžeta līdzekļus veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanā, kā arī īstenot valsts politiku e-veselības ieviešanā, veselības un sabiedrības veselības datu ieguvē un analīzē.

Sk. arī VESELĪBAS APRŪPE, VESELĪBAS APRŪPES SISTĒMA

Lit.: MK, 2011 (Nr. 850)

(A) **Nacionālā sociālo darbinieku asociācija** (*National Association of Social Workers,* NASW) ir pasaulē lielākā nacionāla līmeņa profesionālo sociālo darbinieku organizācija, tā dibināta ASV 1955. gadā un apvieno vairāk nekā 120 000 biedru. Organizācijas galvenais birojs atrodas Vašingtonā. △ mērķis ir veicināt tās biedru profesionālo izaugsmi un attīstību, pilnveidot sociālā darba profesionālos standartus un piedalīties sociālās politikas veidošanā, kā arī sniegt citus pakalpojumus, lai aizsargātu △ biedrus un celtu profesijas prestižu. △ ir izveidojusi un pieņēmusi pirmo sociālā darba ētikas kodeksu (NASW *Code of Ethics*), kā arī izstrādājusi vispārīgās prakses un specializāciju standartus. △ atbalsta sociālā darba konferences, izglītības programmu attīstību, profesionālo žurnālu, zinātnisko publikāciju un uzziņu literatūras (piem., *Encyclopedia of Social Work*) izdošanu.

Lit.: www.socialworkers.org

(T) **naida noziegums** (*hate crime*) ir prettiesisks nodarījums, kas vērsts pret personu vai tās īpašumu un kura motīvs ir aizspriedumi vai naids pret personu tās rases, ādas krāsas, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, tautības, seksuālās orientācijas, reliģiskās piederības, veselības stāvokļa vai citu pazīmju dēļ. Naida motivētiem noziegumiem var būt dažādas izpausmes formas: 1) rasistiski draudi vai aizskārumi, kas var būt mutiski vai rakstiski; 2) īpašuma bojāšana; 3) naidīga satura materiālu izplatīšana; 4) aizvainojoši grafiti; 5) fizisks uzbrukums. △ ir sevišķi bīstami, jo vēršas pret cilvēka identitāti, pret to, kas viņš/viņa ir (vai uzbrucējam šķiet esam), un tie skar arī citus grupas pārstāvjus ar tādām pašām pazīmēm, kuri var uztvert šos noziegumus kā vērstus arī pret sevi.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, NAIDA RUNA

Lit.: Harris & White, 2018; Latvijas Cilvēktiesību centrs, n. d.

(T) **naida runa** (*hate speech*) ir tādi publiski izteikumi, kas izplata, kurina, attaisno vai kūda uz naidu vai vardarbību pret personu vai personu grupu tās rases, ādas krāsas, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, tautības, valodas, seksuālās orientācijas, reliģiskās piederības, veselības stāvokļa, vecuma vai citu pazīmju dēļ. △ ir pretrunā ar demokrātiskas sabiedrības pamatvērtībām, un izteiksmes brīvība šādu izpausmi neaizsargā.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, NAIDA NOZIEGUMS

Lit.: Cilvēktiesību gids, 2020b

(H) **naktspatversme** (*night shelter*) ir sociālais pakalpojums, kas cilvēkiem bez noteiktas dzīvesvietas un krīzes situācijā nonākušajiem nodrošina naktsmītni, vakariņas un iespējas personiskās higiēnas ievērošanai.

Sk. arī PATVERSME, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

Lit.: Šiļņeva, 2000

(E) **naratīva analīze** (*narrative analysis*) ir teksta analīzes metožu kopums sociālajās un humanitārajās zinātnēs, kura centrā ir stāsti un stāstīšana. △ kā pētījuma metodoloģija ir viena no konstruktīvisma pieejām, kas pēta cilvēka un sociālās realitātes sarežģītās attiecības, pievēršoties tam, kā cilvēki stāstīšanas procesā piešķir jēgu savai dzīvei, notikumiem un sociālajai realitātei. △ galvenais izpētes priekšmets ir nozīmes veidošanās process stāstījumā. Kā pētījuma metode △ ietver šaurāku fokusu un noteiktus paņēmienus stāstu analīzei. Pastāv dažādas △ metožu grupas – tematiskā, mimētiskā, strukturālā, dialoģiskā, performatīvā. Pētnieks var pievērst uzmanību stāstījuma tematiskajam saturam; stāstījuma un notikumu attiecībām; stāstījuma struktūrai un valodai; kultūras repertuāra radošam izmantojumam stāstījumā;

naratīva veidošanās procesam stāstītāja un pētnieka mijiedarbībā vai stāstījuma priekšnesumam. △ tiek izmantota arī sociālā darba pētījumos, jo stāstiem un stāstīšanai ir liela nozīme ikdienas darbā un sociālā darbinieka profesionālajā identitātē. Naratīvs tiek uzlūkots kā dialektiska sasaiste starp pagātnes rīcību un tagadnes identitāti, tas atver telpu refleksijai, rīcībai tagadnē un jaunai identitātei. Pētnieciskajā literatūrā latviešu valodā sastopams arī apzīmējums "naratīvā analīze".

Sk. arī NARATĪVS

Lit.: Juhila & Abrams, 2011; Mārtinsone un Pipere, 2021; Riessman, 2008; Riessman & Quinney, 2005

(C) **naratīva teorija** (*narrative theory*) ir stāstījumu lomu un nozīmi skaidrojoša teorija, kas sakņojas valodas filozofijā un kritisko sociālo teoriju tradīcijā. △ un valodas kritikas attīstīšana sociālajā darbā ir svarīga, jo valodai ir ārkārtīgi liela nozīme ikdienas dzīvē – vārdi un stāsti veido prizmu, caur kuru mēs interpretējam darbību, dzīvi, paši sevi. Valodai un diskursiem piemīt gan atbrīvošanas, gan apspiešanas potenciāls. Piemēram, sociālajā darbā lietotā profesionālā valoda var ievirzīt to, kādā veidā sociālais darbinieks redz noteiktu problēmu vai tās risinājumu. △ tiek lietota praksē, analizējot dialogā un sarunās iegūtos stāstījumus. △ palīdz identificēt dominējošos naratīvus, kā arī alternatīvās stāsta līnijas, kuras ietver spēku un pozitīvus resursus, kurus pēc tam attīsta tālāk. △ uzsver, ka tieši valoda un stāstīšana veido un pārveido cilvēka izpratni par sevi un savu dzīvi.

Sk. arī DISKURSS, NARATĪVS

Lit.: Roscoe, 2019

(D) **naratīva pieeja** (*narrative approach*) jeb stāstījuma pieeja ir pieeja sociālajā darbā, kas fokusējas uz padziļinātu cilvēka pieredzes izpratni un sociālajām nozīmēm stāstos, ko cilvēki stāsta par sevi, attiecībām ar citiem, savas dzīves notikumiem, iecerēm un mērķiem. △ pievērš uzmanību tam, kā cilvēki stāstot piešķir jēgu savai dzīvei un veido savu realitātes versiju. Turklāt atkarībā no auditorijas, dzīves posma, stāstīšanas situācijas stāsts var mainīties. Sociālā darba procesa izvērtēšanas posmā △ var palīdzēt izprast problēmsituāciju no klienta perspektīvas. △ var kalpot arī kā viena no intervences metodēm, izceļot un nostiprinot klienta stiprās puses, nevis koncentrējoties uz problēmu. △ var izmantot darbā ar bērniem, jauniešiem, pieaugušajiem, senioriem, ģimenēm, grupām un kopienām.

Sk. arī NARATĪVA ANALĪZE, NARATĪVS

Lit.: Harris & White, 2018; Langer & Lietz, 2015

(C) **naratīvs** (*narrative*) ir stāstījums, kam piemīt zināma kārtība. Parasti △ tiek veidots par notikumiem, kuri tiek saistīti hronoloģiskā secībā vai tematiski. △ veido sižets un tēli. △ galvenais uzdevums ir jēgas un nozīmes veidošana gan par pieredzētajiem notikumiem, gan arī par savu un citu cilvēku identitātēm.

Sk. arī DISKURSS, NARATĪVA TEORIJA

Lit.: Riessman & Quinney, 2005; Roscoe, 2019

(A) **NASW**, sk. **Nacionālā sociālo darbinieku asociācija**

(O) **Nātorps Pauls Gerhards** (*Paul Gerhard Natorp*, 1854–1924) ir vācu filozofs, neokantisma piekritējs, Mārburgas Universitātes profesors. Attīstīja sociālās pedagoģijas idejas par sabiedrības audzinošo ietekmi, atbalstīja Frīdriha Dīstervēga (*Friedrich Diesterweg*) un Karla Māgera (*Karl Mager*) mēģinājumus ieviest jēdzienu "sociālā pedagoģija". Savos darbos balstījās uz Platona (*Plato*), Imanuela Kanta (*Immanuel Kant*), Jana Amosa Komenska (*Jan Amos Komenský*), Žana Žaka Ruso (*Jean-Jacques Rousseau*), Johana Heinriha Pestalocija (*Johann Heinrich Pestalozzi*) progresīvajām idejām. △ atzina, ka visai pedagoģijai ir jābūt sociālai, un viņš ir uzskatāms par sociālās pedagoģijas kā zinātnes nozares pamatlicēju. Izvirzīja ideju par kopienas attīstības vienotību un tajā iekļāva atziņu par jauno cilvēku audzināšanas mērķu saistību ar sociālo filozofiju. △ raksturoja izglītības procesu kā sociālu aktivitāti un sociālo dzīvi kā izglītības procesu. Sarakstījis pirmo nozīmīgāko darbu sociālajā pedagoģijā "Reliģija cilvēces saprāta robežās: Nodaļa par sociālās pedagoģijas iedibināšanu" (*Religion innerhalb der Grenzen der Humanität: Ein Kapitel zur Grundlegung der Sozialpädagogik*, 1894).

Sk. arī SOCIĀLĀ PEDAGOĢIJA

Lit.: Meyerhardt, 1916/2012

(S) **"ne manā pagalmā" attieksme** (*Not in My Backyard Phenomenon* (NIMBY)) ir apzīmējums, ko attiecina uz cilvēkiem, kuri kādu ideju kopumā atbalsta, bet iebilst, ja to vēlas īstenot viņu dzīvesvietas tuvumā. Apzīmējumu lieto divās situācijās – to attiecina uz: 1) cilvēkiem, kuri nevēlas atbalstīt liela mēroga industriālu objektu (piem., spēkstacijas, atkritumu pārstrādes parka, mobilo sakaru torņa, vēja parka) būvniecību savā apkaimē, uzskatot, ka šie objekti var negatīvi ietekmēt viņu dzīves kvalitāti un īpašuma vērtību; 2) cilvēkiem, kuri iebilst pret noteiktu sociālo pakalpojumu sniegšanu viņu apkaimē (piem., grupu māju cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, patvēruma meklētāju centru, šļirču apmaiņas punktu).

Lit.: EB, 2019a

(L) **neapmaksātais darbs** (*unpaid work*) ir darbs, kurā ražo preces un sniedz pakalpojumus, par kuriem nav tieša atalgojuma vai cita veida maksājuma. △ ir, piem., mājsaimniecības darbi un aprūpes darbs ģimenē. △ forma var būt arī brīvprātīgais darbs un mācību prakse. △ ir vairākas pazīmes: 1) trūkst tiesiska regulējuma; 2) nav sociālo garantiju (piem., brīvdienu, prēmiju, pensiju regulējuma); 3) parasti nav saskaņota vai parakstīta darba līguma; 4) darba laiks nav noteikts, reizēm tas pārsniedz darba dienas vai darba nedēļas ietvarus.

Sk. arī BRĪVPRĀTĪGAIS DARBS, NEREĢISTRĒTA NODARBINĀTĪBA, NODARBINĀTĪBA

Lit.: EIGE, 2020

(G) **neatkarīga dzīve** (*independent living*) ir termins, ko lieto attiecībā uz cilvēku ar invaliditāti iespējām pieņemt lēmumus par savu dzīvi, pārvaldīt savas finanses un būt atbildīgam par sevi, būt neatkarīgam no apkārtējo atbalsta un aprūpes. △ idejas aizsācēji ir Kustība cilvēkiem ar speciālām vajadzībām (*Disabled People's Movement*) Lielbritānijā, kas iestājās par cilvēku ar speciālām vajadzībām tiesībām uz pilnvērtīgu dzīvi un spēju pašiem to pārvaldīt.

Sk. arī NORMALIZĀCIJAS PRINCIPS

(A) **nebrīvprātīgs klients** (*involuntary client*) ir sociālā darbinieka klients, kura iesaistīšanās sadarbībā ir pilnībā vai lielā mērā saistīta ar ārējo apstākļu spiedienu, piem., galējs trūkums, cita ģimenes locekļa lūgums pēc palīdzības, policijas vai bāriņtiesas ziņojums, nevis ar paša cilvēka vēlmi. Sociālajiem darbiniekiem saskare ar △ ir daļa no ikdienas prakses sociālajā darbā ar ģimenēm un bērniem, ar jauniešiem, atkarīgiem cilvēkiem, bezpajumtniekiem, personām brīvības atņemšanas vietās u. c.

Sk. arī ĪPAŠA STATUSA KLIENTS

Lit.: Rooney & Mirick, 2018

(P) **nedirektīvā konsultēšana** (*non-directive consultation*) ir viena no psihoterapeitiskās konsultēšanas pieejām, kas attīstījusies personcentrētajā (klientcentrētajā) psihoterapijā. △ attīstīja humānistiskās psiholoģijas pamatlicējs Karls Rodžerss (*Carl Rogers*) kā pretmetu direktīvām, uz pagātnes analīzi fokusētām un interpretējošām konsultēšanas pieejām, kas bija raksturīgas 20. gs. sākumā un vidū. △ īpaši uzsver klienta un konsultanta līdzvērtīgās attiecības, kā arī klienta ekspertīzi par savu dzīvi un pašnoteikšanās veicināšanu. △ konsultants nav eksperts, bet procesa veicinātājs, reflektētājs, precizētājs un atbalstītājs. △ neatbalsta padomdošanu, pārliecināšanu, kontroli vai pamācīšanu. △ galvenokārt fokusējas uz verbālās un neverbālās

komunikācijas reflektēšanu un precizēšanu, lai palīdzētu klientam labāk apzināties savas emocijas un uzvedību. △ ir izteikti novērojama tādās sociālā darba ar gadījumu pieejās kā spēka perspektīvā, risinājumcentrētajā un sistēmiskajā pieejā.

Sk. arī BEZNOSACĪJUMU POZITĪVA PIEŅEMŠANA, HUMĀNISTISKĀ PIEEJA, PERSONCENTRĒTĀ PIEEJA

(E) **neeksperimentāls pētījuma dizains** (*non-experimental design*) ir viens no kvantitatīvo pētījumu dizaina veidiem, kuru izmanto, lai pārbaudītu pieņēmumus par noteiktām sakarībām (pārbaudītu hipotēzes). △ gadījumā nav nepieciešams veikt eksperimentu vai arī tas nav iespējams praktisku iemeslu vai ētisku apsvērumu dēļ. △ var iedalīt šķērsgriezuma (*cross-sectional*) un garengriezuma (*longitudinal*) dizainos, kas savukārt iedalāmi vēl sīkāk. Šķērsgriezuma dizainus piemēro gadījumos, kad pētījuma mērķis ir kādas parādības izpēte konkrētā laika vienībā – var pētīt kādu parādību, indivīdu vai grupu situāciju (aprakstošs △); sakarības starp diviem mainīgajiem (korelāciju △); salīdzināt divas izlases vai vairākas grupas vienā izlasē, izmantojot vienu vai vairākus mainīgos (salīdzinošs △), kā arī var pētīt pārmaiņas kādā izlasē un faktorus, kas ir saistīti ar šīm pārmaiņām (atkārtots šķērsgriezuma dizains). Garengriezuma dizainus piemēro gadījumos, kad pētījuma mērķis ir noskaidrot kādu pārmaiņu ilgumu, biežumu, ietekmējošos faktorus kādā kopienā, organizācijā vai sociālā grupā. No dažādiem garengriezuma dizainiem visbiežāk izmantotie ir paneļdizains un kohortu dizains.

Sk. arī PĒTĪJUMA DIZAINS

Lit.: Mārtinsone un Pipere, 2021; Thyer, 2010

(G) **NEET** ir akronīms *Not in Education, Employment, or Training*, ko attiecina uz jauniešiem, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu. Akronīms △ angļu valodā tiek plaši lietots gan starptautiskajā saziņā, gan atsevišķās valstīs (piem., Latvijā lieto "NEET [nīt] jaunieši"). △ mērķa grupas datu analīzi kopš 2010. gada plaši izmanto jaunatnes nodarbinātības, izglītības un sociālās iekļaušanas politikas veidošanā ES dalībvalstīs. Akronīms △ pirmo reizi tika minēts diskusijā par Eiropas politiku saistībā ar stratēģijas "Eiropa 2020" pamatiniciatīvu "Jaunatne kustībā". Latvijā △ sākotnēji aptvēra vecuma grupu no 15 līdz 24 gadiem, taču vēlāk tā piemērošana tika paplašināta, aptverot 15–29 gadus vecus jauniešus. Darbā ar šo jauniešu grupu kā programmu vadītāji un mentori pašvaldībās piedalās gan sociālie darbinieki, gan citu nozaru pārstāvji.

Sk. arī AKTIVIZĀCIJAS POLITIKA, JAUNATNES POLITIKA

Lit.: Eurofound, 2022; Harris & White, 2018

(O) **neformālā izglītība** (*non-formal learning*) ir viena no mūžizglītības formām, kas tiek īstenota ārpus formālās izglītības. △ ir strukturēta, plānota, mērķtiecīga, uz vajadzībām balstīta izglītības forma, kas ietver mācību procesa elementus un uzsver attiecīgās kultūras vērtību nozīmi mācību procesā. △ raksturo tādi principi kā brīvprātīgums, līdzdalība, vienlīdzīgas attiecības starp izglītojamo un izglītotāju, kā arī nevērtēšanas princips. △ balstās uz individuālajām izglītojamā vajadzībām, interesēm un elastīgām, daudzpusīgām mācīšanās pieejām, tostarp dabīgā un neformālā vidē. Mācīšanās procesā tiek iesaistīta mācību procesa dalībnieka iepriekšējā pieredze, refleksija par procesu un pašnovērtējums vai atgriezeniskā saite kā mācību procesa rezultāta sasniegums. △ nodrošina zināšanu un prasmju apguvi un papildināšanu, kā arī vērtību sistēmas pilnveidi, kas nepieciešama sociāli un ekonomiski aktīvam cilvēkam, lai integrētos sabiedrībā un darba tirgū.

Sk. arī MŪŽIZGLĪTĪBA

Lit.: Fernāte u. c., 2014

(H) **neformālā aprūpe** (*informal care*) ir aprūpe ārpus formālās aprūpes sistēmas, un to veic cilvēks, kurš ir sociālās attiecībās ar aprūpējamo (piem., radinieks, kaimiņš, draugs), nav sociālā darba speciālists un nesaņem par aprūpi atalgojumu. △ ir jābalstās uz uzticēšanos un aprūpētāja atbildīgumu, ko pavada rūpes, pienākuma jūtas, gādīgums. △ kontekstā var runāt par kopienas iedzīvotāju savstarpēju organizēto palīdzību (piem., krīzes situācijās).

Sk. arī APRŪPE, APRŪPĒTĀJS

Lit.: Broese van Groenou & De Boer, 2016

(P) **neiropsiholoģija** (*neuropsychology*) ir psiholoģijas nozare, kas pēta cilvēka galvas smadzeņu darbību psihisko procesu kontekstā. △ uzsver ģenētisko faktoru, bērna agrīnās pieredzes, sociālās mijiedarbības un vides lomu. △ pētījumi ir nozīmīgi dažādu psihoterapijas metožu attīstībā un psihoterapijas efektivitātes novērtēšanā, ko iespējams izmantot arī sociālajā darbā.

Sk. arī NEIROZINĀTNE

Lit.: Krone, 2016

(P) **neiropsiholoģiskās funkcijas** (*neuropsychological functions*) ir galvas smadzeņu aktivitāšu kopums, kas nodrošina nervu sistēmas un indivīda emocionālo, uzvedības, sensomotorisko un kognitīvo sfēru vienotu darbību. △ ir komplicētas, katrai funkcijai ir sava dominējošā lokalizācijas zona, un šīs zonas ir savstarpēji saistītas, piem., kognitīvā zona regulē runas motoriskās funkcijas.

Sk. arī NEIROPSIHOLOĢIJA

Lit.: Andrewes, 2016; APA, n. d.

(N) **neirorehabilitācija** (*neurorehabilitation*) ir komplekss veselības aprūpes pakalpojums, kas veicina atlabšanas procesu pēc galvas smadzeņu asinsrites traucējumiem, smadzeņu traumām, smadzeņu audzēju operācijām, multiplās sklerozes u. c. iedzimtiem vai iegūtiem funkcionāliem traucējumiem, lai tos novērstu vai mazinātu. △ ir multidisciplināras komandas darbs, kurā piedalās fizikālās un rehabilitācijas medicīnas ārsts, kardiologs, medicīnas māsas, medicīniskās rehabilitācijas speciālisti (piem., ergoterapeits, uztura speciālists, reitterapeits, audiologopēds u. c.). Šīs komandas sastāvā ir arī sociālais darbinieks. △ ir vairāki veidi: kognitīvā, valodas, motoriskā (piem., neiroloģiskā mūzikas terapija ir ļoti efektīva cilvēkiem ar kustību traucējumiem pēc insulta).

Sk. arī MĀKSLU TERAPIJA, MULTIDISCIPLINĀRA PIEEJA

Lit.: Cuddy et al., 2020; Playford & Nair, 2019; Wade, 2015

(N) **neirozinātne** (*neuroscience*) ir starpdisciplināra zinātņu nozare, kas pēta nervu sistēmas attīstību, funkcijas un ietekmi uz cilvēku kopumā. △ tradicionāli tiek klasificēta kā bioloģijas nozare, tā ir saistīta ar fizioloģiju, anatomiju, molekulāro un attīstības bioloģiju, kā arī ar matemātisko modelēšanu, psiholoģiju u. c. disciplīnām.

Sk. arī NEIROPSIHOLOĢIJA

Lit.: Krone, 2016

(L) **nelegālā nodarbinātība** (*illegal employment*) ir nelikumīga ekonomiska rakstura darbība, kad konkrētas personas netiek vai nevar tikt nodarbinātas likumīgā veidā vai konkrētā darbības joma ir nelikumīga. △ tiek saistīta arī ar nedokumentēto imigrāciju, kad cilvēkam nav likumīgu tiesību uzturēties valstī un tikt nodarbinātam, un ar valstī neatzītām, nelikumīgām nodarbinātības aktivitātēm (piem., kontrabandu, nelegāli ievestu preču vai aizliegtu vielu tirdzniecību).

Sk. arī NEREĢISTRĒTĀ NODARBINĀTĪBA, NODARBINĀTĪBA

Lit.: Boswell & Straubhaar, 2004; European Migration Network, 2017

(A) **nenosodoša prakse** (*non-judgemental practice*) ir viens no sociālā darbinieka un klienta attiecību veidošanas principiem. Sociālais darbinieks ievēro toleranci, nenosoda un nevērtē klientu par viņa rīcību. Personiskās attieksmes un reakcijas praksē nedrīkst dominēt pār nenosodošu attieksmi, pretējā gadījumā sociālajam darbiniekam var rasties iekšēji konflikti un dilemmas.

Sk. arī BEZNOSACĪJUMA POZITĪVA PIEŅEMŠANA, PIEŅEMŠANA

Lit.: Barker, 2014

(E) **neobjektivitāte** (*bias*) vispārīgākā nozīmē ir tendence nosliekties kādā noteiktā virzienā, būt pozitīvi vai negatīvi noskaņotam attiecībā uz kādu ideju, grupu, cilvēku vai objektu. Valsts valodas centrs iesaka pētniecībai veltītajā literatūrā angļu valodā plaši un daudznozīmīgi lietoto jēdzienu *bias* sociālo zinātņu nozarēm latviešu valodā tulkot kā "novirze, neobjektivitāte", praksē pētnieki izmanto arī citus apzīmējumus (aizspriedumi, tendenciozitāte, maldīgi priekšstati, noslieksme) un neievēro vienotus principus jēdziena tulkošanā. Pētniecībā šo jēdzienu latviski var interpretēt kā "novirze", attiecinot uz nobīdi izlasē, iegūtajos datos vai rezultātos, vai arī kā "neobjektivitāte", attiecinot uz pētnieka neitrāla skatpunkta trūkumu. Pētnieka △ ir problemātiska, jo tās dēļ pētnieks var pārvērtēt vai nenovērtēt kādas nobīdes izlasē vai datos, būt nekritisks vai aizspriedumains pret kādu teoriju vai sociālu grupu, ignorēt pretrunas datos un tādēļ nonākt pie neobjektīviem secinājumiem vai tendenciozas rezultātu interpretācijas. Konstruktīvisma un postmodernisma pieejās tiek atzīta neitrāla skatpunkta neiespējamība, vienlaikus uzsverot, ka pētniekam ir jāspēj kritiski izvērtēt △ klātbūtni pētījumā, tostarp arī pašam savu uzskatu, attieksmju, zināšanu un vērtību iespējamo ietekmi uz pētījuma tēmas izvēli, datu ieguvi un analīzi, kā arī rezultātu interpretāciju un publicēšanu.

Sk. arī PĒTĪJUMA ZINĀTNISKAIS STIPRUMS, PĒTNIECĪBAS ĒTIKA

Lit.: Barker, 2014; Given, 2008; Salkind, 2010; Thyer, 2010

(G) **neoliberālisms** (*neoliberalism*) ir politika un ideoloģija, kas atbalsta ekonomisko liberālismu, brīvo tirdzniecību, privatizāciju un iestājas pret jebkādu tirgus regulāciju. △ veidojās 20. gs. 30. gados, taču plaši izplatījās 80. gados, kad šādu politiku īstenoja ASV prezidents Ronalds Reigans (*Ronald Reagan*) un Lielbritānijas premjerministre Mārgarita Tečere (*Margaret Thatcher*). △ aptver gan politiku, gan ekonomiku un cenšas pārnest ekonomikas kontroli no valsts atbildības uz privāto sektoru. △ politika veicina brīvā tirgus darbību un mēģina noteikt ierobežojumus valdības izdevumiem, valdības regulējumam un valsts īpašumtiesībām. △ ir ietekmējis labklājības valsts reformas, mazinot valsts lomu pakalpojumu nodrošināšanā un veicinot pakalpojumu sniedzēju savstarpējo konkurenci. △ ir sekmējis ekonomiskās un sociālās nevienlīdzības pieaugumu.

Sk. arī IDEOLOĢIJA

Lit.: Vallier, 2021

(E) **neparametriskās [statistikas] metodes** (*non-parametric methods, non-parametric statistics*) ir statistikas metodes, ko lieto hipotēžu pārbaudei, ja datu

empīriskais sadalījums neatbilst normālam sadalījumam (dati doti intervālu vai attiecību skalā, bet vidējais aritmētiskais, mediāna un moda nesakrīt un ir tālu cita no citas, vai sadalījums nav zināms). Piemēram, atšķirību noteikšanai lietotās △ ir hī kvadrāta tests (*chi-square test*); Manna–Vitnija U-tests (*Mann–Whitney U-test*); Kraskela–Volisa H-tests (*Kruskal–Wallis H-test*); Vilkoksona zīmju rangu tests (*Wilcoxon signed-rank test*); Maknemāra tests (*McNemar test*); Frīdmana tests (*Friedman test*) u. c.

Sk. arī KVANTITATĪVO DATU ANALĪZES METODES, PARAMETRISKĀS [STATISTIKAS] METODES

Lit.: Kristapsone, 2020; Mārtinsone un Pipere, 2021

(I) **nepilngadīgais** (*underage, minor*) ir juridisks apzīmējums bērnam vai pusaudzim, kurš nav sasniedzis 18 gadu vecumu (ja likums nenosaka citādi). To izmanto, lai nodalītu atšķirīgās tiesības, aizsardzību un privilēģijas starp pieaugušajiem un nepilngadīgajiem. Nepilngadīgajiem rīcībspēja un tiesībspēja ir ierobežota, tāpēc viņiem nepieciešama īpaša aizsardzība.

Sk. arī DZĪVES CIKLS, VECUMPOSMI

Lit.: Barker, 2014

(L) **nereģistrētā nodarbinātība** (*unregistered employment*) ir nodarbinātība, kas nav reģistrēta atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai kārtībai un par kuru nav informētas attiecīgās valsts iestādes (piem., darba inspekcija, ieņēmumu dienests). Latvijā ar △ saprot nodarbinātību bez darba līguma vai ar darba līgumu, kas nav noformēts atbilstoši spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem, ietver nodokļu nemaksāšanu, darba algu izmaksu aploksnēs, izvairīšanos no virsstundu un nakts darba apmaksas atbilstoši Darba likumam u. tml. Publikācijās angļu valodā lietoti atšķirīgi △ apzīmējumi: *undeclared work, unreported work* u. c.

Sk. arī NELEGĀLĀ NODARBINĀTĪBA, NODARBINĀTĪBA

Lit.: ILO, 1984; LM, 2020a

(T) **netieša diskriminācija** (*indirect discrimination*) ir diskriminācijas veids, kad salīdzināmā situācijā šķietami neitrāls noteikums, kritērijs vai prakse rada/var radīt nelabvēlīgas sekas personai vai personu grupai saistībā ar kādu no diskriminācijas pazīmēm (dzimums, vecums, veselības un ģimenes stāvoklis, rase u. c.). Izņēmums ir gadījumi, kad šāds noteikums, kritērijs vai prakse ir objektīvi pamatoti ar tiesisku mērķi, kura sasniegšanai izraudzītie līdzekļi ir samērīgi.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, NORĀDĪJUMS DISKRIMINĒT, TIEŠA DISKRIMINĀCIJA

(D) **netiešais sociālais darbs** (*indirect social work*) ir viena no sociālā darba pieejām, kurai raksturīga sociālā darbinieka intervence mikrolīmeņa, mezolīmeņa un makrolīmeņa praksē ar mērķi pastarpinātā jeb netiešā veidā ietekmēt klientu mērķgrupas vai klienta (indivīds, ģimene, grupa) sociālo problēmu risinājumu, dzīves kvalitātes un labklājības uzlabošanos. Primāri sociālajā darbā netiešā un tiešā sociālā darba pieeja tikusi lietota, nodalot makrolīmeņa prakses metodes (piem., izmaiņas normatīvos, sociālās akcijas) no mikrolīmeņa prakses metodēm. Savukārt △ mikroprakses līmenī dalījumu izmanto, lai iezīmētu atšķirīgās pieejas un sociālā darbinieka lomas sociālajā darbā ar gadījumu. Kā sinonīms △ tiek lietots apzīmējums "netiešā prakse" (*indirect practice*). △ ir raksturīgas tādas sociālā darbinieka lomas kā, piem., brokeris, starpnieks, resursu attīstītājs, resursu nodrošinātājs, sociālo pakalpojumu attīstītājs, pārstāvis/aizstāvis. Mikrolīmeņa praksē, īpaši darbā ar gadījumu un gadījuma vadīšanā, ir raksturīgs gan netiešais, gan tiešais sociālais darbs.

Sk. arī DARBS AR GADĪJUMU, GADĪJUMA VADĪŠANA, SOCIĀLAIS DARBS AR GADĪJUMU, TIEŠAIS SOCIĀLAIS DARBS

(S) **nevalstiskas organizācijas** (*non-governmental organisations*) ir organizācijas, kas darbojas sabiedrības un tās grupu interesēs un kuru saturiskā darbība nav pakļauta valsts pārvaldei, kā arī nav vērsta uz peļņas gūšanu vai reliģisko darbību. △ īsteno aktivitātes, lai apmierinātu sabiedrības vai grupu vajadzības/intereses, kuras pietiekamā apmērā nerisina ne valsts, ne pašvaldība, ne biznesa sektors, piem., attīsta un nodrošina sociālos pakalpojumus dažādām klientu mērķgrupām. △ sniedz iedzīvotājiem iespējas uzlabot dzīves kvalitāti, kā arī aizstāvēt savas intereses vai profesionāli pašapliecināties. Latvijā pastāv divu veidu △ – biedrības un nodibinājumi, kuru darbības principus nosaka Biedrību un nodibinājumu likums. △ ir būtiska loma sociālā darba profesijas un sociālo pakalpojumu attīstībā. Sociālajā darbā △ ir formāls vai neformāls resurss klientam vai mērķa grupai savu vajadzību apmierināšanā, un △ var iedalīt vairākās grupās: a) profesionāls sociālā pakalpojuma sniedzējs; b) labdarības organizācija; c) sociālā atbalsta organizācija; d) interešu aizstāvības organizācija.

Sk. arī BRĪVPRĀTĪGAIS DARBS, INOVATĪVI SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

Lit.: Brīvprātīgā darba likums; Fridrihsone u. c., 2011

(G) **nevalstiskās organizācijas sociālās labklājības jomā Latvijā** (*non-governmental organisations in the field of social welfare in Latvia**) ir biedrības un nodibinājumi, kuru darbības principus nosaka Biedrību un nodibinājumu likums un kuras nodarbojas ar labdarību, interešu aizstāvību, sociālā atbalsta sniegšanu,

sociālo pakalpojumu nodrošināšanu, kā arī apvieno labklājības jomā strādājošos speciālistus. 2018. gadā Latvijā bija 22 869 biedrības un nodibinājumi, no tām 2897 jeb 12,7 % bija organizācijas ar sabiedriskā labuma statusu. Precīzi noteikt sociālās labklājības jomā aktīvo NVO skaitu nav iespējams, bet organizācijām ar sabiedriskā labuma statusu tas piešķirts šādās darbības jomās: labdarība (907), pilsoniskās sabiedrības attīstība (847) un sociālā palīdzība (489) (jāņem vērā, ka vienai organizācijai sabiedriskā labuma organizācijas statusu var piešķirt vairākās darbības jomās). Labdarības jomā viena no ietekmīgākajām organizācijām ir *ziedot.lv*. Interešu aizstāvības jomā viena no nozīmīgākajām ir Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija SUSTENTO, kas apvieno 55 organizācijas, kas pārstāv cilvēku ar invaliditāti intereses, tādējādi veidojot tiešu pārstāvniecību vairāk nekā 50 000 cilvēku ar invaliditāti vai/un hroniskām slimībām. Vairums atsevišķo organizāciju nodarbojas gan ar labdarību un interešu aizstāvību, gan sociālā atbalsta sniegšanu un sociālo pakalpojumu nodrošināšanu, sniedzot ieguldījumu iekļaujošas sabiedrības attīstībā. NVO, darbojoties interešu aizstāvībā, iegūst specifiskas zināšanas, kuras pēc tam izmanto sociālo pakalpojumu attīstīšanā – šī ir tipiska izaugsmes tendence organizācijām sociālās labklājības jomā.

Biedrība "Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi", Invalīdu un viņu draugu apvienība "Apeirons", Latvijas asociācija "Rūpju bērns" ir piemēri atsevišķām nozīmīgām interešu aizstāvības organizācijām cilvēkiem ar invaliditāti. Senioru interešu aizstāvības jomā enerģiski darbojas Rīgas Aktīvo senioru alianse, kura sekmē arī senioru integrāciju, mūžizglītību, labdarību. Vardarbības mazināšanā, sieviešu un bērnu tiesību aizstāvībā būtisku ieguldījumu sniedz tādas organizācijas kā, piem., resursu centrs sievietēm "Marta", centrs drošai bērnībai "Dardedze". Labdarības projektu, sociālā atbalsta un sociālo pakalpojumu nodrošināšanā lielākās organizācijas ir Latvijas Samariešu apvienība un Latvijas Sarkanais Krusts, kuras ir arī starptautisku organizāciju dalībnieces.

Sk. arī NEVALSTISKAS ORGANIZĀCIJAS

Lit.: Zonberga u. c., 2019

(D) **neverbālā saskarsme**, arī **neverbālā komunikācija** (*non-verbal communication*) ir sazināšanās, apzināti un/vai neapzināti izmantojot: a) ķermeņa valodas elementus (acu kontaktu, mīmiku, pozu, žestus, piem., ilustratīvos žestus, regulētājžestus, adaptīvos žestus); b) balss toni, intonāciju, pauzes, smieklus.

Sk. arī KOMUNIKĀCIJA, SASKARSME

Lit.: Barker, 2014; Moss, 2020

(J) **nevienlīdzība** (*inequality*) ir netaisnīga situācija, kas izpaužas gan kā nepamatotas atšķirības resursu pieejamībā, varā, izglītībā, ienākumos, materiālajās vērtībās (*wealth*), iespējās, tiesību īstenošanā, gan kā dažādu faktoru ietekmē izveidojušās iespēju atšķirības, piem., reģiona apdzīvotība, infrastruktūras pieejamība, ūdens resursi. Nevienlīdzība var pastāvēt starp indivīdiem, sociālajām grupām, reģioniem, valstīm.

Sk. arī SOCIĀLAIS TAISNĪGUMS, SOCIĀLĀ NEVIENLĪDZĪBA

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018

(L) **nodarbināmība** (*employability*) ir personas spēja būt nodarbinātai mainīgajā darba tirgū. △ ietver: 1) individuālos (piedāvājuma) faktorus – prasmes, zināšanas, izglītību, attieksmes, uzvedību un darba pieredzi –, kas nepieciešami, lai iegūtu darbu, veiksmīgi strādātu un atrastu jaunu darbu, ja nepieciešams; 2) ārējos (pieprasījuma) faktorus, kā darba tirgus nosacījumi (piem., darbavietas vietējā darba tirgū), darba kultūra un plašāki sociāli, institucionāli un ekonomiski faktori, kas ietekmē personas iespējas iegūt darbu un būt sekmīgās darba attiecībās. Daži autori iesaka ietvert arī tādus faktorus kā personas veselība, dzimums un vecums, ģimenes sadzīves un finansiālie apstākļi, ģimenes locekļu aprūpes pienākumi, mobilitāte, personas sociālā atbalsta tīkla pieejamība, kas visi var nozīmīgi sekmēt vai kavēt personas iesaisti darba tirgū. △ var aplūkot no darba meklētāja, darba devēja un arī politikas veidotāju perspektīvas. Jēdziens tiek plaši lietots nodarbinātības politikā kā starptautiskā, tā nacionālā, reģionālā un lokālā līmenī.

Sk. arī DARBA MEKLĒTĀJI, NODARBINĀTĪBA

Lit.: Barker, 2014; Dacre Pool & Sewell, 2007

(L) **nodarbinātība** (*employment*) ir iesaiste produktīvā darbībā tautsaimniecībā. △ aptver personu loku, kuras noteiktā laika posmā (nedēļā, dienā, mēnesī): a) ir veikušas kādu darbu par atalgojumu naudā vai natūrā; b) oficiāli bijušas algotās darba attiecībās vai bijušas pašnodarbinātas; c) ir veikušas kādu darbu personiska vai ģimenes labuma gūšanai naudā vai natūrā; d) ir veikušas līgumdarbu kādā uzņēmumā, saimniecībā vai dienestā. Pēc SDO un *Eurostat* indikatoriem, iesaiste nodarbinātībā ir arī tad, ja persona pārskata periodā kādu īpašu iemeslu dēļ īslaicīgi nav strādājusi.

Sk. arī NEREĢISTRĒTĀ NODARBINĀTĪBA, NODARBINĀTĪBAS LĪMENIS

Lit.: ILO, 1982

(L) **nodarbinātības līmenis** (*employment rate*) ir rādītājs, kas atspoguļo nodarbināto iedzīvotāju īpatsvaru darbspējas vecuma iedzīvotāju kopskaitā noteiktā

laika periodā. Aprēķinot nodarbinātības līmeni, tiek iekļautas visas nodarbināto grupas – darba ņēmēji un darba devēji: uzņēmēji, saimnieciskās darbības veicēji, pašnodarbinātie.

Sk. arī NODARBINĀTIE IEDZĪVOTĀJI, NODARBINĀTĪBA

Lit.: MK, 2015 (Nr. 244)

(G) **nodarbinātības politika** (*employment policy*) ir īstenotie darba tirgus veicināšanas pasākumi, sniedzot atbalstu iesaistei darba tirgū un nepieciešamo informāciju darba tirgus dalībniekiem, kā arī bezdarbniekiem. Eiropas Savienības un citās attīstītajās valstīs par △ īstenošanu ir atbildīgas valsts aģentūras, kas piedāvā darbiekārtošanās pakalpojumus (*Public Employment Agencies*), kas sadarbojas arī ar sociālajiem dienestiem. Latvijā ar zināmu regularitāti tiek veidotas nodarbinātības pamatnostādnes, kuru mērķis ir sekmēt iekļaujoša darba tirgus veidošanos, pilnvērtīgi izmantojot Latvijas iedzīvotāju cilvēkresursu potenciālu, tostarp mazinot bezdarba sociālās sekas, atbalstot bez darba palikušo cilvēku atgriešanos darba tirgū un sociālās atstumtības riskam pakļauto grupu pārstāvju pēc iespējas ilgu noturēšanos darba tirgū, kā arī uzlabojot darbavietu kvalitāti.

Sk. arī NODARBINĀTĪBA, NODARBINĀTĪBAS LĪMENIS

Lit.: Konle-Seidl, 2021; MK, 2015 (Nr. 244)

(I) **nolaidība pret sevi** (*self-neglect*) ir nespēja vai nevēlēšanās apmierināt savas personiskās vajadzības vai rūpēties par higiēnu. △ var būt šādas izpausmes – nevērība pret uzturu, higiēnu, apģērbu, arī nerūpēšanās par savu veselību un drošību. △ var rasties sakarā ar demenci, smadzeņu bojājumiem vai garīgām slimībām, piem., depresiju vai psihotiskiem traucējumiem. △ var izpausties arī kā neveselīga uzvedība, piem., pārmērīga apreibinošu vielu lietošana, iesaistīšanās paviršās dzimumattiecībās vai neatbilstoša recepšu zāļu lietošana.

Sk. arī PAMEŠANA NOVĀRTĀ, PAŠKAITĒJUMS

Lit.: Stöppler, n. d.

(P) **noliegums** (*denial*) ir viens no psihes aizsardzības mehānismiem, kam raksturīga objektīvu, pierādāmu, lielākoties cilvēkam nepatīkamu vai nepieņemamu faktu, notikumu neatzīšana, noliegšana. Viens no primārajiem jeb nenobriedušajiem psihes aizsardzības mehānismiem. △ var būt dažādas pakāpes un izpausmes, kas cieši saistītas ar citiem psihes aizsardzības mehānismiem: a) pilnīgs realitātes faktu △ (disociācija, izstumšana, šķelšana); b) daļējs △, kad cilvēks atzīst faktus, bet samazina to nozīmi (minimizēšana); c) daļējs △,

kad cilvēks daļēji atzīst kādu savu uzvedības, reakciju aspektu, bet neuzņemas atbildību par to risināšanu un vaino apkārtējos (projicēšana). Sociālā darba mikrolīmeņa praksē zināšanas par △ un spējas to identificēt ir ļoti nozīmīgas, īpaši darbā ar cilvēkiem, kuriem ir atkarības problēmas. △ kā psihes aizsardzības mehānisms bieži ir novērojams ne tikai problēmu, bet arī palīdzības nepieciešamības noliegšanā pat ļoti akūtās situācijās. Nespēja atzīt vajadzību pēc palīdzības un nespēja palīdzību pieņemt situāciju vēl vairāk pasliktina.

Sk. arī PSIHES AIZSARDZĪBAS MEHĀNISMI

Lit.: Fair, 2019

(S) **nominālā grupa**, sk. **statistiskā grupa**

(T) **norādījums diskriminēt** (*instruction to discriminate*) ir diskriminācijas veids, kad tiek izteikts tiešs norādījums īstenot diskriminējošu vai mazāk labvēlīgu attieksmi pret cilvēku vai grupu.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, NETIEŠA DISKRIMINĀCIJA

Lit.: Cilvēktiesību gids, n. d.b

(G) **normalizācija** (*normalisation*) atspoguļo pārliecību, ka visi cilvēki ir īpaši un vērtīgi, ka ikvienam ir vajadzība un tiesības tikt mīlētam un veidot ģimeni, radīt pēcnācējus, iegūt izglītību, dzīvot ērtā un piemērotā mājoklī, saņemt kvalitatīvus nepieciešamos pakalpojumus. △ ievērošana nozīmē nodrošināt cilvēkiem ar fiziska un garīga rakstura traucējumiem tādu ikdienas dzīvi, kas ir pēc iespējas tuvāka vispārējām sabiedrības normām, standartiem un dzīvesveidam. △ tiek ņemtas vērā un cienītas cilvēka ar dažādiem traucējumiem individuālās izvēles un vēlmes. Sociālo pakalpojumu sniedzējs nodrošina △ ievērošanu. △ tiek piemērots četros savstarpēji saistītos virzienos: 1) cilvēku pašapziņas paaugstināšana; 2) sociālo pakalpojumu organizēšana; 3) pakalpojumu sniedzēju izglītošana; 4) saskaņotas un sistēmiskas pieejas veidošana pakalpojumu nodrošināšanā. △ jēdzienu 1969. gadā ieviesa un definēja zviedru ārsts Bengts Nirje (*Bengt Nirje*). Viņš skaidroja, ka △ ir attiecināma uz visiem cilvēkiem, ieskaitot personas ar dažāda rakstura garīgās un fiziskās veselības traucējumiem. Lai īstenotu △ ieviešanu, ir svarīgi ņemt vērā astoņus B. Nirjes definētos normalizācijas aspektus: 1) normāls dienas ritms; 2) normāls nedēļas ritms; 3) normāls gada ritms; 4) cilvēka dzīves ciklam atbilstošas pieredzes veidošanās; 5) normāla cieņa un pašnoteikšanās tiesības; 6) normālas seksuālās normas, kas atbilst indivīda kultūras videi; 7) normāli ekonomiskie un tiesību modeļi, kas atbilst tās valsts likumdošanai, kurā cilvēks dzīvo; 8) normālas vides un dzīvojamo ēku standarta prasības, kas atbilst sabiedrībai, kurā cilvēks dzīvo. ASV profesors Volfs Volfensbergers

(*Wolf Wolfensberger*) terminu △ ieviesa Ziemeļamerikā. Viņš paplašināja tā nozīmi un 1972. gadā izdeva grāmatu par △ piemērošanu sociālo pakalpojumu jomā.

Sk. arī STIGMA

Lit.: Flynn & Lemay, 1999; Pierson & Thomas, 2010

(M) **normas** (*norms*) ir uz vērtībām balstīts, sabiedrības radīts un uzturēts uzvedības un domāšanas standarts. △ ir viens no galvenajiem cilvēka uzvedības regulatoriem, un tās tiek apgūtas socializācijas procesā. △ iedala formālās (tās ir fiksētas likumos, kuru pārkāpšanai seko soda sankcijas) un neformālās △ (izpaužas tradīcijās un paradumos). Dažādos laika periodos, kultūrās, subkultūrās, sociālos slāņos un pat situācijās △ var būt atšķirīgas. △ ievērošana veicina sabiedrības stabilitāti, bet vienlaikus pieprasa indivīda vēlmju un interešu pielāgošanu noteiktām prasībām. Var izšķirt sociālās, morālās un tiesību △.

Sk. arī ANOMIJA, SABIEDRĪBA, SOCIALIZĀCIJA, VĒRTĪBAS

Lit.: Šiļņeva, 2000

(T) **nosacīti [pirms termiņa] atbrīvota persona** (*conditionally released person*) ir ar brīvības atņemšanu notiesāta persona, kura ar tiesas lēmumu ir nosacīti atbrīvota no pamatsoda izciešanas. Atbilstoši likumam lēmumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda izciešanas var pieņemt tiesa. △ var piemērot elektronisko uzraudzību.

Sk. arī BIJUŠAIS LIKUMPĀRKĀPĒJS, PROBĀCIJA

Lit.: Krimināllikums

(T) **notiesāta persona** (*convicted person*) ir persona, kuru tiesa ar notiesājošu spriedumu ir atzinusi par vainīgu noziegumā. △ tiek piemērots krimināllikumā noteiktais sods par nodarījumu, un spriedums iegūst likuma spēku.

Sk. arī NOSACĪTI [PIRMS TERMIŅA] ATBRĪVOTA PERSONA

(I) **novecošana** (*ageing*) ir dabisks neatgriezenisks process individuālajā attīstībā, ko raksturo bioloģiskas, sociālas un psiholoģiskas izmaiņas, cilvēkam kļūstot vecākam. Organisma △ sakarības pēta gerontoloģija. △ procesu skaidro dažādas teorijas, piem., bioloģiskās teorijas, aktivitātes teorija (*activity theory*), nepārtrauktības teorija (*continuity theory*), dzīves cikla teorijas, Eriksona psihosociālās attīstības teorija.

Sk. arī AKTĪVA NOVECOŠANA, DZĪVES CIKLS, VECUMPOSMI

Lit.: Šiļņeva, 2000

(E) **novērošana** (*observation*) sociālajās zinātnēs ir datu vākšanas metožu kopums, kas ietver sistemātisku un arī sistēmisku informācijas reģistrāciju par kādu parādību, procesu, cilvēku vai grupu uzvedību. Sociālajās zinātnēs △ izmanto gan kvantitatīvajos, gan kvalitatīvajos pētījumos. △ metodes klasificē pēc procedūru formalizācijas pakāpes (strukturēta vai nestrukturēta △); pēc pētnieka stāvokļa attiecībā pret pētāmo objektu (ārējs novērotājs vai dalībnieks). Strukturētās △ mērķis ir iegūt precīzus datus, kas ļauj noteikt kādas norises likumsakarības (biežums, ilgums, regularitāte u. tml.). Nestrukturētās △ mērķis ir iegūt izpratni par vidi, cilvēkiem un viņu rīcību šajā vidē. Neiekļautā novērojumā pētnieka statuss ir ārējs attiecībā pret cilvēkiem un vidi, kas tiek novērota. Iekļautā jeb līdzdalības novērojumā pētnieks kļūst par novērotās grupas dalībnieku, rīkojas atbilstoši situācijai un vienlaikus pievērš uzmanību cilvēku sarunām, rīcībai un vides kontekstam. Arī sociālā darba pētījumos △ variē no ikdienas sociālās uzvedības ārējas △ līdz aktīvai līdzdalībai reālās dzīves situācijās.

Sk. arī ETNOGRĀFIJA

Lit.: Denzin & Linkoln, 2002; Šiļņeva, 2000; Thyer, 2010

(D) **novērtēšana** (*evaluation*) ir viens no sociālā darba procesa noslēguma posmiem. △ tiek veikta ar mērķi identificēt noteiktā laika posmā notikušās pārmaiņas, salīdzināt situāciju procesa sākumā un noslēgumā, novērtēt procesu un tā efektivitāti. △ lieto visos sociālā darba prakses līmeņos. △ ir cieši saistīta ar izvērtēšanas un plānošanas posmu, kurā tiek definēti △ kritēriji.

Sk. arī INTERVENCE, IZVĒRTĒŠANA, SOCIĀLĀ DARBA POSMI, SOCIĀLĀ DARBA PROCESS

(T) **noziedzība** (*crime*) ir sabiedrībai nevēlama, asociāla, vēsturiski mainīga krimināltiesiska rakstura parādība – atsevišķu indivīdu un/vai grupas noziedzīgu nodarījumu kopums. △ var definēt kā: 1) jebkuru uzvedību, kas pārkāpj likumus; 2) jebkuru uzvedību, kas pārkāpj sabiedrības morāles normas, par kuru pārkāpšanu ir paredzētas sankcijas. △ ir atšķirīgi skaidrojumi, ko ietekmē tas, no kādas nozares skatpunkta △ aplūko. △ tiek pētīta kriminoloģijā, socioloģijā, bioloģijā, psiholoģijā, sociālajā darbā u. c. Bioloģijas un psiholoģijas skatījumā uzmanība tiek pievērsta noziedzīgo nodarījumu veicējiem, pētot, piem., iedzimtību, traumas, iemācītus uzvedības modeļus. Sociālajās zinātnēs △ tiek skaidrota kā sociāli konstruēta parādība un aplūkota saistībā ar citām sociālajām problēmām (piem., atkarības, nabadzība, nevienlīdzība, cilvēktiesību pārkāpumi, diskriminācija), uzsverot vides un sociālo apstākļu lomu.

Sk. arī DEVIANCE, NOZIEDZĪGS NODARĪJUMS, NOZIEGUMS, ORGANIZĒTĀ NOZIEDZĪBA

Lit.: Kristapsone, 2003; Ķipēna un Vilks, 2004; Parrillo I, 2008

(T) **noziedzīgs nodarījums** (*crime*) ir ar nodomu vai aiz neuzmanības izdarīts nodarījums, par kuru draud krimināls. Krimināllikumā △ tiek iedalīti krimināpārkāpumos un noziegumos atbilstoši personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma raksturam un kaitīgumam. Kriminālpārkāpums ir △, kas paredz īslaicīgu brīvības atņemšanu uz laiku no 15 dienām līdz 3 mēnešiem vai vieglāku soda veidu. Noziegumus iedala mazāk smagos, smagos un sevišķi smagos. Pēc nozieguma rakstura ir nošķirami šādi △: 1) △ pret personu (slepkavības vai to mēģinājumi, smagi miesas bojājumi, laupīšana, izvarošana); 2) △ pret īpašumu (zādzības, krāpšana, laupīšana); 3) ekonomiskie △ (mantas piesavināšanās, saimnieciskie noziegumi, kukuļošana). Pie kriminālatbildības saucamas personas, kas līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienai sasniegušas 14 gadu vecumu. Personas, kas nav sasniegušas 14 gadu vecumu, pie kriminālatbildības nav saucamas, tāpēc nereti △ veikšanā mērķtiecīgi tiek iesaistīti sociālajam riskam pakļauti pusaudži vecumā līdz 14 gadiem.

Sk. arī NOZIEGUMS, SOCIĀLAIS DARBS AR BIJUŠAJIEM LIKUMPĀRKĀPĒJIEM

(T) **nozieguma recidīva risks** (*risk factors for criminal recidivism*) ir atkārtota likumpārkāpuma iespējamība, kuru veicina: 1) antisociālās uzvedības vēsture; 2) atkarību izraisošu vielu lietošanas problēmas; 3) prokrimināla attieksme; 4) antisociālas attiecības (saistība ar prokriminālām personām); 5) attiecību problēmas ģimenē; 6) problēmas skolā un profesionālajā darbībā, piem., bezdarbs.

Sk. arī RECIDĪVS

Lit.: Andrews et al., 2006

(T) **noziegums** (*crime*) ir jebkura darbība vai bezdarbība, kas pārkāpj likumu un krimināllikumā paredzēta kā sabiedriski bīstams nodarījums, par kura izdarīšanu draud krimināls. △ var būt izdarīts tīši vai aiz neuzmanības. Daži sociālie zinātnieki paplašina šo definīciju, iekļaujot uzvedību, kas ir pretrunā ar sabiedrības morāles normām un par kuru ir noteikts sods neatkarīgi no tā, vai tās ir institucionalizētas likuma normās.

Sk. arī NOZIEDZĪBA, NOZIEDZĪGS NODARĪJUMS

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018; Scott & Marshall, 2009; Šiļņeva, 2000

(I) **nukleāra ģimene** (*nuclear family*) ir ģimenes tips, ko veido vecāki un viņu neprecētie bērni.

Sk. arī ĢIMENE, PAPLAŠINĀTA ĢIMENE, SALIKTA ĢIMENE

Lit.: Holden, 2010; Treas et al., 2017

O

(A) **obligāta statusa klients**, sk. **īpaša statusa klients**

(O) **ontoģenēze** (*ontogenesis*) ir dzīvā organisma individuālā attīstība no tā rašanās brīža līdz nāvei. Cilvēka △ attīstības posmi: prenatālais, dzimšanas, jaundzimušā, bērnības, jaunības, pieaugušā posms un nāve.

Lit.: Attallah, 2013

(C) **ontoloģija** (*ontology*) ir jēdziens, kas veidojies no sengrieķu valodas vārdiem *ontos* ('esošais') un *logos* ('mācība, arī vārds, prāts, skaidrojums'). △ ir mācība par esamību, tās noteicošajām iezīmēm. Esamība ir viens no sarežģītākajiem konceptiem Rietumu filozofijā. Esamība un domāšana par esamību un esošo ir cieši saistītas, kaut arī dažādu laikmetu domātāji šīs saiknes ir skaidrojuši atšķirīgi. Kopš 20. gs. arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta apziņas, simboliskās realitātes un cilvēka eksistences jautājumiem. Par △ sauc arī jēdzienu un kategoriju kopumu kāda priekšmeta (piem., kādas zinātnes, teorijas) jomā, kas atklāj šo jēdzienu un kategoriju īpašības un attiecības. Šādā nozīmē runā, piem., par sociālo △, sociālā darba △, mākslas △, patības △ u. tml.

Lit.: Kūle un Kūlis, 1998; Ornellas et al., 2018; Tuomela, 2013

(S) **organizācija** (*organisation*) ir formāli strukturēta cilvēku grupa, kura integrē līdzekļus un resursus specifisku mērķu sasniegšanai. △ ļauj koordinēt cilvēku darbību laikā un telpā. △ var iedalīt pēc attiecību rakstura (formālās/neformālās), darbības mērķa (piem., biznesa, labdarības), saistības ar valsti (publiskās/privātās), iesaistes veida (brīvprātīgās/profesionālās), darbības jomas (piem., reliģiskās, izglītības, veselības). Sociālajā darbā īpaši svarīga ir sadarbība ar brīvprātīgajām, labdarības un sociāli orientētajām organizācijām.

Sk. arī SOCIĀLA GRUPA

Lit.: Barker, 2014

(A) **organizācijas supervīzija** (*organisational supervision*) ir viens no supervīzijas veidiem, tās nolūks – sekmēt efektīvāku mērķu sasniegšanu organizācijā kā sistēmā vai atsevišķās tās struktūrvienībās. △ laikā tiek konstatētas organizācijas darbības grūtības vai attīstības šķēršļi, kā arī tiek plānoti un īstenoti pārmaiņu procesi. Atšķirībā no citiem supervīzijas veidiem △ aplūko visu organizācijas sistēmu kopumā, nevis atsevišķu darbinieku vai komandas grūtības ikdienas darbā. △ var tikt izvirzīti dažādi uzdevumi, piem., organizācijas misija, vīzija un mērķu formulēšana; organizācijas struktūras analīze un uzlabošana; atsevišķu organizācijas aspektu analīze (informācijas aprite, kvalitāte utt.); organizācijas nodaļu sadarbības sistēmas uzlabošana; darbinieku atbalsta sistēmas analīze un attīstība u. c. △ procesā notiek darbinieku iesaiste un tiek veicināta darbinieku motivācija, paaugstināta organizācijas efektivitāte un elastība, reaģējot uz organizācijas iekšējās attīstības dinamiku un/vai vides prasību izmaiņām. △ var tikt plānota kā vairāku pasākumu kopums, kas ietver izpēti, plānošanu un plāna īstenošanu, kā arī var tikt īstenota, tiekoties gan ar organizācijas visu līmeņu vadītājiem, gan darbiniekiem individuāli un/vai grupā atkarībā no △ mērķa. Dažkārt △ var ietvert tikai organizācijas vadītāja (-u) supervīziju, bet atšķirībā no citiem supervīzijas veidiem △ fokusā būs nevis individuālās vai komandas grūtības, bet gan organizācija kopumā.

Sk. arī SUPERVĪZIJA

(J) **organizētā noziedzība** (*organised crime*) ir nelikumīgi veiktas plānotas un vadītas darbības, ko īsteno noziedznieku grupas peļņas, kontroles un ietekmes gūšanai. △ ir raksturīga hierarhiska struktūra, mērķu izvirzīšana un plānošana to sasniegšanai, darba dalīšana starp grupas locekļiem. △ var ietvert nelegālas azartspēles, narkotiku tirdzniecību, kontrabandu, izspiešanu, korupciju, cilvēktirdzniecību, ieroču tirdzniecību, laupīšanu, terorismu. △ tiek pārvaldīta kā bizness, kas ar korupcijas palīdzību veido aizsardzības sistēmu, lai izvairītos no soda par likumu pārkāpšanu, kā rezultātā tā var ietekmēt politiskos, ekonomiskos un citus procesus valstī.

Sk. arī CILVĒKTIRDZNIECĪBA, NOZIEDZĪBA, ORGANIZĒTĀ VARDARBĪBA, TERORISMS, VARDARBĪBA

Lit.: Barker, 2014

(J) **organizētā vardarbība** (*organised violence*) ir mērķtiecīga, organizētā grupā veikta vardarbība pret cilvēku, grupu vai kopienu varas, ietekmes vai kontroles pastiprināšanas nolūkā. Literatūrā △ dažkārt saista ar organizēto noziedzību. △ var izpausties arī militāru, policijas un politisku struktūru īstenotas

varas maiņas vai saglabāšanas nolūkā valstī vai reģionā. △ grupas pārkāpj cilvēktiesības un sabiedrības normas. △ var ietvert visus vardarbības veidus (psiholoģisko, fizisko, seksuālo, ekonomisko u. c.), piem., iebiedēšanu, draudus, nogalināšanu, kopienas, grupas vai politiskās opozīcijas iznīcināšanu, vardarbīgu varas pārņemšanu.

Sk. arī ORGANIZĒTĀ NOZIEDZĪBA, VARDARBĪBA, VARDARBĪBAS TIPOLOĢIJA

Lit.: Collins, 2008, 2020; Malešević, 2017

P

(S) **paaudžu plaisa** (*generational gap, generation gap*) ir jēdziens, kas norāda uz fundamentālām atšķirībām starp paaudzēm. Visbiežāk to izmanto, raksturojot viedokļu un uzskatu atšķirības, starppaaudžu konfliktus, kas radušies kā urbanizācijas, industrializācijas, tehnoloģiju attīstības un citu sociālo pārmaiņu sekas. △ var sekmēt atšķirīga vērtību izpratne un dzīves pieredze. Jēdzienu △ sāka lietot sociālajās teorijās 20. gs. 60. gados, lai rastu skaidrojumu un aprakstītu kultūras atšķirības starp vecākiem un bērniem, norādot uz atšķirībām muzikālajā gaumē, priekšstatos par modi un tehnoloģiju lietošanā. Sociālajā darbā tiek pievērsta uzmanība △ mazināšanai, īstenojot programmas un iniciatīvas, lai veicinātu dažādu paaudžu saliedēšanu.

Sk. arī AKTĪVA NOVECOŠANA, PAAUDŽU SOLIDARITĀTE, PAAUDŽU SOLIDARITĀTES MODELIS, SOCIĀLĀS PĀRMAIŅAS

Lit.: Bengtson & Achenbaum, 1993; Mather, 2007

(S) **paaudžu solidaritāte** (*intergenerational solidarity*) ir paaudžu savstarpēja atbildība un atbalsts. Sabiedrības līmenī △ izpaužas sociālās drošības sistēmā, demogrāfijas politikā, veidojot uzkrājumus, sniedzot atbalstu senioru labklājībai un atbalstot jauniešu iniciatīvas. Mikrolīmenī △ izpaužas vecāku un bērnu savstarpējās rūpēs dažādos dzīves posmos, kā arī emocionālajā atbalstā tuvākajā sociālajā lokā. △ plašākais mērķis ir veidot pozitīvas, harmoniskas un cieņpilnas attiecības paaudžu starpā, novērtējot un izmantojot paaudžu atšķirīgās priekšrocības un resursus, kultūras pēctecību, kā arī veicinot sabiedrības saliedētību. △ vislabāk var saprast un novērtēt kopīgo gaidu un pienākumu kontekstā attiecībā uz novecošanu un paaudžu maiņu. △ var izpausties institucionalizētās formās, neformālās un brīvprātīgās iniciatīvās.

Sk. arī AKTĪVA NOVECOŠANA, PAAUDŽU PLAISA, PAAUDŽU SOLIDARITĀTES MODELIS

Lit.: Bengtson & Oyama, 2007; Cruz-Saco, 2010

(C) **paaudžu solidaritātes modelis** (*intergenerational solidarity model*) skaidro paaudžu solidaritāti ģimenēs, kurās ir vecāka gadagājuma cilvēki. △ 1991. gadā izstrādāja sociālās psiholoģijas profesors Verns L. Bengtsons (*Vern L. Bengtson*) un socioloģijas profesors Roberts E. L. Robertss (*Robert E. L. Roberts*). △ ietver sešus paaudžu solidaritātes elementus: 1) sociālo attiecību solidaritāte (*associational solidarity*) ir mijiedarbības un komunikācijas veids un biežums, kas izpaužas dalībā dažādās aktivitātēs; 2) emocionālā solidaritāte (*affectual solidarity*) ir savstarpēja pozitīva attieksme, kas izpaužas kā pieķeršanās, iejūtība un personisku jautājumu uzdošana; 3) konsensuālā solidaritāte (*consensual solidarity*) ir viedokļu pieņemšana un vienošanās par uzskatiem, vērtībām, pārliecībām un attieksmēm; 4) funkcionālā solidaritāte (*functional solidarity*) raksturo, kādā veidā tiek nodoti un saņemti resursi un atbalsts; 5) normatīvā solidaritāte (*normative solidarity*) raksturo, kādām būtu jābūt savstarpējām attiecībām, kas ietver bērnu un vecāku pienākumus, izpratni par ģimenes vērtībām; 6) strukturālā solidaritāte (*structural solidarity*) ietver laika daudzumu un telpisko tuvumu, kas nodrošina iespējas paaudžu mijiedarbībai. △ tiek izmantots vairākos pētījumos, fokusējoties uz starppaaudžu attiecību izpēti ģimenē, bet šo modeli var izmantot arī paaudžu solidaritātes analīzē senioru sociālajā aprūpē.

Sk. arī AKTĪVA NOVECOŠANA, PAAUDŽU PLAISA, PAAUDŽU SOLIDARITĀTE

Lit.: Bengtson & Roberts, 1991; Bengtson & Oyama, 2007; Silverstein & Giarrusso, 2013

(J) **paaudžu vardarbības cikls** (*intergenerational cycle of violence*) ir vardarbība, kas tiek pārnesta no vecvecākiem un vecākiem uz bērniem. Piemēram, ja māte savā bērnībā ir piedzīvojusi vardarbību, tad ir lielāks risks, ka viņa būs vardarbīga pret savu bērnu.

Sk. arī SOCIĀLĀ MĀCĪŠANĀS, VARDARBĪBA, VARDARBĪBA ĢIMENĒ, VARDARBĪBAS CIKLS

Lit.: Gartland et al., 2019

(G) **pabalsts** (*benefit*) ir naudas izmaksa, kas parasti tiek veikta valsts sociālās drošības sistēmas ietvaros. Izšķir sociālās palīdzības, sociālās apdrošināšanas, krīzes u. c. pabalstus.

Sk. arī SOCIĀLĀ APDROŠINĀŠANA, SOCIĀLĀ DROŠĪBA, SOCIĀLĀ PALĪDZĪBA

Lit.: Harris & White, 2018

(N) **pacienta izrakstīšana** (*patient discharge*), sk. **izrakstīšanas plānošana**

(D) **padomdošana** (*advising*) ir: 1) paņēmiens, kā izteikt pieņēmumu, sniegt ieteikumus par labāko rīcību un iedrošināt; 2) process, kurā cilvēks ar specifiskām

zināšanām un attiecīgu pieredzi noteiktā jautājumā sniedz ieteikumus, kā problēma vai situācija var tikt risināta. △ var tikt ietverta sarunā vai diskusijā, veicinot pozitīva dialoga veidošanos. Sociālajā darbā △ ir komplekss, delikāts un pretrunīgi vērtēts paņēmiens, jo ir saistīts ar klienta autonomiju un pašnoteikšanās spējām lēmumu pieņemšanas procesā. Tāpēc △ laikā vislielākā uzmanība jāvelta tādiem sociālā darba principiem kā cilvēktiesību ievērošana un cilvēka cieņas respektēšana. △ nedrīkst būt direktīva, bet gan ar rekomendējošu raksturu konkrētas darbības veikšanai.

Sk. arī CIEŅA, CILVĒKTIESĪBAS, KONSULTĒŠANA, SOCIĀLĀ DARBA PRINCIPI

Lit.: Pierson & Thomas, 2010

(D) **padziļinātā izvērtēšana** (*in-depth assessment*) ir viens no izvērtēšanas veidiem, kas visbiežāk seko pēc sākotnējās izvērtēšanas un ir vērsts uz vienas sociālās problēmas (piem., atkarības, vardarbības) izvērtēšanu. △ ir būtiska multiplu problēmu situācijās, vienojoties ar klientu par vienas problēmas vispusīgu izpēti. △ ir nepieciešams noteikts laika periods, lai izvērtētu problēmas pazīmes, dziļumu, dinamiku, tās individuālās izpausmes un dziļākos iemeslus. △ ir nozīmīgs darba posms ne tikai sociālajam darbiniekam problēmas izvērtēšanā, sadarbības motivācijas stiprināšanā un attiecību veidošanā ar klientu, bet arī klientam, lai izvērtētu savas grūtības un iegūtu jaunas prasmes (piem., problēmu strukturēšana, prasme fokusēties uz vienas problēmas analīzi). Klients iegūst izpratni par problēmas analīzi kā cilvēka dabisku dzīves pieredzi.

Sk. arī DARBA ALIANSE, IZVĒRTĒŠANA, PAPLAŠINĀTĀ IZVĒRTĒŠANA, SĀKOTNĒJĀ IZVĒRTĒŠANA, SOCIĀLĀ DARBA PROCESS, VIENOŠANĀS AR KLIENTU

Lit.: Walker & Beckett, 2011

(A) **pakalpojuma saņēmējs** (*service user*) ir vispārīgs apzīmējums indivīdam, grupai vai kopienai, kas saņem kādu pakalpojumu, piem., sociālā darba vai sociālās aprūpes pakalpojumu. Plaši tiek lietots arī līdzvērtīgs jēdziens "klients".

Sk. arī SOCIĀLIE PAKALPOJUMI, KLIENTS

Lit.: Harris & White, 2018

(H) **pakalpojumu pieejamība** (*availability of services, accessibility of services*) ir: 1) iespēja personai vajadzības gadījumā saņemt atbilstošu pakalpojumu; 2) viens no pakalpojumu kvalitātes kritērijiem. △ var nodalīt finansiālo, fizisko, vides, psiholoģisko un informatīvo pieejamību. Finansiālo pieejamību raksturo iespēja saņemt pakalpojumu bez maksas vai par samērīgu

līdzmaksājumu. Fizisko pieejamību raksturo sociālo pakalpojumu fiziska sasniedzamība (piem., attālums no dzīvesvietas, transporta infrastruktūra, iespēja pierakstīties uz pieņemšanu, pieejami darba laiki). Vides pieejamību raksturo iespēja cilvēkiem ar kustību, redzes vai dzirdes traucējumiem ērti pārvietoties vidē, nepieciešamības gadījumā iespējas sniegt pakalpojumu personas dzīvesvietā vai iespējami tuvu dzīvesvietai. Psiholoģisko pieejamību raksturo labvēlīga komunikācija, nediskriminējoša un ieinteresēta attieksme, individuāla pieeja, kā arī klienta izjūta, ka viņš ir gaidīts. Informatīvo pieejamību raksturo informācijas atrodamība, saprotamība, uztveramība, apjoms, kā arī iespēja sazināties un saņemt informāciju alternatīvā formātā.

Sk. arī PIEKĻŪSTAMĪBA, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

Lit.: Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/882

(N) **paliatīvā aprūpe** (*palliative care*) ir medicīnas, aprūpes, sociālā darba specifiska joma, kuras pamatā ir holistiska pieeja nedziedināmi slimu cilvēku aprūpē. Ar jēdzienu △ parasti saprot visaptverošu veselības aprūpi pacientiem ar nedziedināmām slimībām to neatgriezeniskas progresēšanas gadījumā, kur dzīvildzes ierobežojums tomēr nav skaidri prognozējams, bet ar jēdzienu "hospiss" – visaptverošu veselības aprūpi cilvēkiem ar nedziedināmām slimībām to terminālajās stadijās, kad dzīvildze prognozējama mazāk nekā pusgadu. △ mērķis ir iedrošināt pacientu un viņa tuviniekus dzīvot aktīvu un pilnvērtīgu dzīvi, kā arī piedalīties lēmumu pieņemšanā par veidiem, kā kontrolēt pacienta slimību. △ centrā ir pacienta emocionālā, garīgā un praktiskā aprūpe, kas ietver konkrētās slimības simptomu kontroli un sāpju atvieglošanu. △ tiek nodrošināta jebkurā smagas slimības attīstības pakāpē, un pacienta aprūpē iesaistās starpdisciplināra komanda. △ piedāvā aprūpi dažādos veidos: 1) institucionālo – īstermiņa vai ilgtermiņa dienas aprūpi un sāpju menedžmentu; 2) aprūpi mājās – sāpju kontroli, konsultācijas un aprūpes pakalpojumus.

Sk. arī HOSPISS, SOCIĀLAIS DARBS PALIATĪVAJĀ APRŪPĒ, SOCIĀLĀ APRŪPE, TERMINĀLS SLIMNIEKS

Lit.: Howe & Daratsos, 2006; Pierson & Thomas, 2010

(N) **palīgierīces** (*assistive devices*) ir dažāda veida speciālas tehnoloģiskas ierīces, kas cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem atvieglo sociālo funkcionēšanu un nodrošina pēc iespējas neatkarīgāku dzīvesveidu. Izšķir trīs △ funkcijas: palīdzošo jeb asistīvo, adaptīvo un rehabilitējošo. △ veidi var būt dažādi, atbilstoši to lietojumam: 1) fiziskās mobilitātes △, piem., ratiņkrēsls, protēzes, speciāli roku balsti, dušas krēsli, staiguļi jeb Cimmera rāmis

(*Zimmer frame*), kruķi, šinas u. c.; 2) sensoriskās △, piem., dzirdes aparāti, pastiprinošās klausīšanās ierīces, Braila reljefi, lieldrukas vai taktilās klaviatūras u. c.; 3) komunikācijas un kognitīvās △, piem., atmiņas ierīces, speciālas programmatūras, audiogrāmatas, emociju atpazīšanas navigators u. c. Latvijas normatīvajos aktos tiek lietots jēdziens "tehniskie palīglīdzekļi", kuru mērķis ir atvieglot cilvēka pārvietošanās un praktiskās darbības iespējas. Šāds termina lietojums sašaurina izpratni par △ dažādību un to izmantošanas iespējām.

Sk. arī SLINGS, ŠINA

(G) **pamata sociālie pakalpojumi** (*basic social services*) ir jēdziens, ar kuru apzīmē tādus publiskā sektora nodrošinātos pakalpojumus, kuriem jābūt pieejamiem visiem iedzīvotājiem: tie ir primārā veselības aprūpe, pamatizglītība, pensijas un pabalsti, mājoklis, dzeramais ūdens un sanitārija. Ar šo jēdzienu ANO un ANO Bērnu fonds (UNICEF) aktualizē universālu pieeju iedzīvotāju dzīves kvalitātes veicināšanai.

Sk. arī SOCIĀLĀ ATTĪSTĪBA, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

Lit.: Cuong & Giang, 2012; Mehrotra et al., 2000; UcaLG, 2014; UNICEF, n. d.

(D) **pamatinformācijas ievākšana** (*gathering of basic information*) viena no tipiskām sākotnējās izvērtēšanas sastāvdaļām sociālajā darbā ar gadījumu, kā arī sociālo pakalpojumu administrēšanā. △ laikā tiek ievākta svarīgākā informācija par klienta aktuālo sociālo situāciju, ģimenes stāvokli, nodarbinātību, izglītību, ienākumiem, veselību.

Sk. arī IZVĒRTĒŠANA, PADZIĻINĀTĀ IZVĒRTĒŠANA, SĀKOTNĒJĀ IZVĒRTĒŠANA

Lit.: Nugent, 2008

(G) **pamatvajadzības** (*basic needs*) cilvēktiesību kontekstā ir vajadzības, kuras nepieciešams apmierināt cilvēka eksistences nodrošināšanai un pienācīgai dzīvei. △ nodrošināšanai ir nepieciešamas pamatpreces (piem., pārtika, apģērbs un mājoklis) un pamatpakalpojumi (piem., dzeramā ūdens pieejamība, sanitārija, izglītība, veselības aprūpe, sabiedriskais transports). Plašākas △ definīcijas ietver arī psiholoģisko un sociālo vajadzību (piem., līdzdalības, pašpaļāvības, autonomijas, pašizpausmes) nodrošināšanu.

Sk. arī CILVĒKTIESĪBAS

Lit.: Barker, 2014; Chiappero-Martinetti, 2014

(D) **pamatvajadzību izvērtēšana** (*basic needs assessment*) ir viena no izvērtēšanas pieejām sociālajā darbā, kuras uzmanības centrā ir pamatvajadzības.

△ mērķis ir iegūt pilnīgāku izpratni par pamatvajadzību nodrošinājumu, šaurākā nozīmē fokusējoties pirmām kārtām uz izdzīvošanas vajadzībām (*survival needs*) pēc pārtikas, ūdens, tīra gaisa, mājvietas, drošības, bet bērniem (īpaši līdz trīs gadu vecumam) arī uz vajadzību pēc stabilas piesaistes personas un emocionāla kontakta. Ja indivīds, ģimene ilgstoši nespēj apmierināt vairākas pamatvajadzības, var pazemināties pamatvajadzību sliekšņa izjūta (piem., pazeminās vajadzība pēc kvalitatīva, daudzveidīga, veselīga uztura) un rodas grūtības identificēt savas vajadzības. Pamatvajadzību nenodrošināšana ilgākā laika periodā pastiprina apdraudējuma riskus un būtiski ietekmē cilvēka fizisko un psiholoģisko veselību, kā arī labklājību kopumā.

Sk. arī IZVĒRTĒŠANA, PAMATVAJADZĪBAS, PAMATVAJADZĪBU IZVĒRTĒŠANAS KRITĒRIJI

(D) **pamatvajadzību izvērtēšanas kritēriji**, **PIK** (*basic needs assessment criteria**) ir Latvijā ieviests pamatvajadzību izvērtēšanas pazīmju uzskaitījums sociālajā darbā ģimenēm ar bērniem sociālajā dienestā, lai identificētu aprūpes nodrošināšanas grūtības aprūpētājam(-iem) un noteiktu apdraudējuma risku līmeni līdz 12 gadus veciem bērniem. △ ir izveidoti 2020. gadā, ņemot vērā Latvijas sociālekonomisko telpu un kultūras tradīcijas, kā arī balstoties uz starptautisko pieredzi sociālajā darbā ar ģimenēm, kurās bērnu aprūpes grūtības ir saistītas ar multiplām problēmām, ilgstošu nabadzību un izteikti ierobežotiem resursiem, atkarību, psihiskās attīstības vai psihiskās veselības traucējumiem. △ sniedz strukturētu skaidrojumu, kas ietver trīs apdraudējuma riska līmeņus (augsts, vidējs, zems) un četras pamatvajadzību grupas: 1) bērna fiziskā aprūpe (pārtika un ēdināšana, mājoklis, apģērbs, veselība, higiēna); 2) bērna drošība (uzraudzība, uzraudzība ārpus mājas, drošība); 3) piesaiste un attiecības (piesaiste, kopā būšana, attiecības ģimenē); 4) sociālās attiecības un attīstība (mācīšanās un attīstības veicināšana, sociālās attiecības un aktivitāte). △ apraksts akcentē būtiskākās vecumposmam (0–3 g., 4–7 g., 8–12 g.) atbilstošās vajadzības. Balstoties uz △, var identificēt arī pamešanas novārtā kā vardarbības veida pazīmes, kā arī izmantot šos kritērijus konkrētā gadījuma izmaiņu novērtēšanai sadarbības procesā.

Sk. arī IZVĒRTĒŠANA, SOCIĀLAIS DARBS ĢIMENĒM AR BĒRNIEM

Lit.: Metodiskais materiāls, 2020d

(J) **pamešana novārtā** (*neglect*) ir viens no vardarbības veidiem. △ ir nerūpēšanās un pamatvajadzību nenodrošināšana personai, par kuru tiek nesta juridiska un/vai morāla atbildība un kura objektīvu apstākļu dēļ (vecumposms, saslimšana) nevar parūpēties pati par sevi. △ tiek attiecināta uz pamatvajadzību (ēdiens, dzeramais ūdens, pajumte, apģērbs, siltums, higiēna, drošība,

personiskā telpa, nepieciešamie medikamenti, aprūpētāja klātbūtne u. c.) nenodrošināšanu. △ cēloņi var būt daudzveidīgi un savstarpēji saistīti, piem., mentālās veselības traucējumi, prasmju trūkums, atkarība, iepriekš pārciesta vardarbība, vardarbība ģimenē, ilgstoša nabadzība. Visbiežāk △ tiek fiksēta ģimenes vidē pret bērniem vai senioriem, bet novērojama arī aprūpes institūcijās, slimnīcās. Šādā kontekstā △ ir viens no institucionālās vardarbības veidiem. Sociālajā darbā ģimenēm ar bērniem △ ir viena no galvenajām sociālajām problēmām. Senioru △ ir vardarbības veids, kas tiek iedalīts divās kategorijās: aktīva un pasīva pamešana novārtā no ģimenes locekļu vai aprūpētāju puses. Jaundzimušajiem un maziem bērniem, kā arī gulošiem un nevarīgiem cilvēkiem △ ir dzīvībai bīstama, kā arī tā atstāj negatīvu iespaidu uz fizisko, psiholoģisko un garīgo attīstību, tādēļ ir svarīgi pēc iespējas ātrāk △ atklāt un piesaistīt nepieciešamo atbalstu.

Sk. arī BĒRNA PAMEŠANA NOVĀRTĀ, SENIORU ĻAUNPRĀTĪGA IZMANTOŠANA, VARDARBĪBA, VARDARBĪBA PRET BĒRNU, VARDARBĪBA PRET SENIORIEM

Lit.: Barker, 2014; McInnis-Dittrich, 2021

(N) **pandēmija** (*pandemic*) ir epidēmija, kas izplatījusies daudzās valstīs un vairākos kontinentos un vienlaicīgi skar lielu cilvēku skaitu.

Sk. arī ĀRKĀRTAS SOCIĀLAIS DARBS, EPIDĒMIJA

(N) **panikas lēkme** (*panic attack*) ir pēkšņa, relatīvi īslaicīga intensīvas trauksmes epizode ar izteiktu simptomātiku, kaut arī nepastāv reāls apdraudējums vai redzams cēlonisks pamats. △ var ilgt aptuveni 10–30 minūtes, reizēm ilgāk. △ laikā cilvēks piedzīvo vairākus izteikti nepatīkamus fiziskus (sirdsklauves, drebuļi, svīšana, elpas trūkums, nelabums) un psihiskus (izmisums, bezpalīdzība, savas psihiskās veselības apšaubīšana, bailes nomirt) simptomus.

Sk. arī TRAUKSME

(H) **pansijas pakalpojums** (*boarding service**) ir sociālās aprūpes pakalpojuma veids, kas domāts pilngadīgām personām, kurām ir objektīvas grūtības aprūpēt sevi vecuma vai funkcionālo traucējumu dēļ, tomēr nav nepieciešams ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojums institūcijā. △ nodrošina mājokli, uzraudzību, atbalstu pašaprūpes veikšanā, kā arī piedāvā aktivitātes brīvā laika pavadīšanas iespējām, saglabājot patstāvīgas dzīves principus. Atbilstoši personas vajadzību novērtējumam sociālais dienests var piešķirt △ saņēmējam arī citus sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus.

Sk. arī ILGSTOŠAS SOCIĀLĀS APRŪPES UN SOCIĀLĀS REHABILITĀCIJAS INSTITŪCIJA, SABIEDRĪBĀ BALSTĪTI SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

(I) **paplašināta ģimene** (*extended family*) ir ģimenes modelis, kur kopā dzīvo un vienu mājsaimniecību veido ne tikai laulāts pāris/partneri un viņu bērni, bet arī citi radinieki. △ var būt vertikāli paplašināta, kad ģimenē kopā dzīvo arī partnera vecāki vai vecvecāki, un horizontāli paplašināta, kad ģimenē dzīvo tās pašas paaudzes vīra/sievas brālis vai māsa un citi radinieki.

Sk. arī ĢIMENE, NUKLEĀRA ĢIMENE, SALIKTA ĢIMENE

(D) **paplašinātā izvērtēšana** (*extended assessment*) viens no izvērtēšanas veidiem sociālajā darbā. △ ir raksturīga vispusīgas informācijas iegūšana un uzmanības pievēršana vienlaikus vairākiem sociālās situācijas aspektiem, nevis vienas problēmas padziļinātai jeb fokusētai izvērtēšanai (*focused assessment*). △ bieži tiek praktizēta sociālajā darbā ar ģimenēm, piem., izvērtējot ģimenes funkcijas, ģimenes locekļu mijiedarbību, vides ietekmes aspektus. Tipiskas △ metodes ir genogramma, ekokarte.

Sk. arī EKOKARTE, GENOGRAMMA, IZVĒRTĒŠANA, PADZIĻINĀTĀ IZVĒRTĒŠANA, SĀKOTNĒJĀ IZVĒRTĒŠANA

(C) **paradigma** (*paradigm*) ir filozofisks termins, kas cēlies no sengrieķu valodas vārda *paradeigma* (‘modelis, tēls, paraugs, ietvars’). Noteikts zinātniskā virziena filozofisks un teorētisks ietvars, kurā apkopotas teorijas, koncepti un veiktie eksperimenti. △ ir zinātnisko uzskatu kopums, zinātniska un pētnieciska orientācija, konceptuāla pamatshēma, kas atspoguļo būtisko kādā konkrētā sistēmā noteiktā vēsturiskā periodā, tādēļ bieži runā par △ maiņu (piem., izglītības sistēmas △ maiņa). Ir izstrādāti vairāki △ veidi: a) konstruktīvisma △ (realitāte ir indivīdu vai grupu radīta); b) pozitīvisma △ (pastāv viena realitāte vai patiesība); c) pragmatisma △ (realitāte tiek pastāvīgi apspriesta un interpretēta līdz ar situācijas maiņu); d) subjektīvisma △ (realitāte ir tas, ko uztveram kā reālu); e) kritiskā △ (realitātes ir sociāli konstruētas un pakļautas nemitīgai ārējai ietekmei) u. c. Sociālajā darbā pārsvarā tiek runāts par sistēmisko △ (personas un vides attiecības tiek uztvertas un analizētas ar dažādu savstarpēji saistītu sistēmu palīdzību), dinamisko △ (fokuss uz indivīda unikalitāti, kas nosaka viņa uzvedību vai izpaužas tajā), psihosociālo △ (indivīds tiek uztverts kontekstā ar psiholoģiskiem un vides faktoriem), radikālā sociālā darba △ (fokuss uz spēka un varas pozīcijām, kas mazina sociālo taisnīgumu attiecībā uz mazaizsargāto iedzīvotāju grupām), uzvedības △ (fokuss uz aktuālo uzvedību un iespējamām pārmaiņām, ņemot vērā indivīda bioloģisko, psiholoģisko, sociālo faktoru ietekmi). Pastāv arī viedoklis, ka nav iespējams vadīties tikai no vienas △, bet nepieciešams ņemt vērā vairāku △ salikumu.

Sk. arī PERSPEKTĪVA, PIEEJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, TEORIJA

Lit.: Dorfman, 1988; Given, 2008; Longres, 2000; McGregor, 2019; Paulin & Matis, 2019

(M) **paradums** (*habit*) ir noturīgas darbības, kuras, bieži atkārtojoties, automatizējušās un kļuvušas par dzīves nepieciešamību. Sociālajā darbā uzmanība tiek pievērsta △ nozīmei indivīda, grupas un kopienas dzīvē. △ var ietekmēt dažādu problēmu veidošanos, kaitīgu △ izplatīšanos un nostiprināšanos. Sociālajam darbiniekam svarīgi ir izprast △ veidošanās mehānismus un iespējas tos mainīt un aizstāt ar sociāli vēlamiem △.

Lit.: Šiļņeva, 2000

(A) **paralēlais process supervīzijā** (*parallel process in supervision*) ir situācija, kad starp supervizoru un supervizējamo/supervīzijas grupas dalībniekiem notiekošais atspoguļo supervīzijā izskatītā gadījuma apstākļus un attiecības starp sociālo darbinieku un klientu/klienta ģimenes locekļiem. △ jēdziens tika ieviests 20. gs. vidū psihoanalīzē kā neapzināta terapeitisko attiecību kopēšana supervīzijas attiecībās. Refleksija un analīze par △ var sniegt būtisku informāciju par neapzinātajiem aspektiem darbā ar klientu.

Sk. arī REFLEKSIVITĀTE, SUPERVĪZIJA

(E) **parametriskās [statistikas] metodes** (*parametric methods, parametric statistics*) ir statistikas metodes, ko lieto hipotēžu pārbaudei, ja datu empīriskais sadalījums atbilst normālsadalījumam (dati doti intervālu vai attiecību skalā, turklāt vidējais aritmētiskais, mediāna un moda sakrīt vai ir tuvu cita citai). Piemēram, atšķirību noteikšanai lietotās △ ir t-tests divu neatkarīgu izlašu vidējo salīdzināšanai (Stjūdenta tests); t-tests divu atkarīgu izlašu vidējo salīdzināšanai (pāru t-tests); dispersiju un kovariācijas analīze (ANOVA, MANOVA, ANCOVA, MANCOVA).

Sk. arī KVANTITATĪVO DATU ANALĪZES METODES, NEPARAMETRISKĀS [STATISTIKAS] METODES

Lit.: Kristapsone, 2020; Mārtinsone un Pipere, 2021

(N) **parasuicīds** (*parasuicide*) ir cilvēka tīša rīcība, kuras nodoms nav bijis paškaitējums vai pašnāvība, taču rīcība tikusi klasificēta kā potenciāli letāla. Piemēram, tīša medikamentu lietošana lielākās devās, nekā rekomendēts, ar mērķi panākt kādas vēlamās izmaiņas.

Sk. arī PAŠKAITĒJUMS, PAŠNĀVĪBA

(S) **paredzamais mūža ilgums** (*life expectancy*) ir gadu skaits, kādu vidēji nodzīvotu attiecīgu vecumu sasniegušās personas, ja viņu turpmākās dzīves laikā mirstība katrā vecumā saglabātos aprēķina gada līmenī. △ aprēķinu pamatā ir vīriešu, sieviešu un kopējie mirstības koeficienti piecgadu vecuma grupās (mirušo skaits uz vienu attiecīgā dzimuma un vecuma iedzīvotāju).

Jaundzimušo vidējais △ ir gadu skaits, kādu vidēji nodzīvotu attiecīgajā gadā dzimušie, ja viņu turpmākās dzīves laikā mirstības līmenis katrā vecumā paliktu tāds pats, kāds tas bija dzimšanas gadā. ANO Attīstības programmā △ tiek iekļauts tautas attīstības indeksa aprēķinā līdzās izglītības un ekonomiskās labklājības rādītājiem.

Sk. arī [PAREDZAMIE] VESELĪGA MŪŽA GADI, TAUTAS ATTĪSTĪBA

Lit.: CSP, n. d.a

(S) **[paredzamie] veselīga mūža gadi** (*healthy life years*) ir rādītājs, kas atspoguļo iedzīvotāju vidējo mūža ilgumu, kuru viņi pavada bez nozīmīgas slimības vai invaliditātes, kas ierobežo aktivitāti ilgākā laika posmā. △ ir cieši saistīti ar cilvēku dzīves kvalitāti un iespējām paaudžu sadarbībai, △ pieaugums mazina sabiedrības veselības aprūpes izdevumus. Visbiežāk lietotie △ rādītāji balstās uz veselības pašvērtējumu, ikdienas dzīves aktivitāšu un hroniskās saslimstības datiem. △ rādītājs ir iekļauts Eiropas Kopienas veselības indikatoros (ECHI), ES Ienākumu un dzīves apstākļu statistikā (EU-SILC), ir viens no strukturāliem rādītājiem ES stratēģisko mērķu (Lisabonas stratēģijas) novērtēšanai.

Sk. arī PAREDZAMAIS MŪŽA ILGUMS

Lit.: Eurostat, 2015; Krūmiņš un Krišjāne, 2019

(A) **Pasaules Sociālā darba diena** (*World Social Work Day*) ir profesijā nostiprinājusies īpaša diena, kad visā pasaulē izsaka atzinību un izrāda cieņu sociālo darbinieku veikumam un misijas apziņai, sekmē labākās prakses īstenošanu sociālā darba ikdienā. Katru gadu šajā dienā sociālie darbinieki pauž savu nostāju kādā sociālajam darbam nozīmīgā jautājumā, aizstāvot sociālā darba vērtības (sociālais taisnīgums, integritāte, sociālā kalpošana, cilvēka cieņa un vērtība, kompetence) un sociālo attīstību. △ tradīciju ieviesa Starptautiskā Sociālo darbinieku federācija (IFSW). △ atzīmē kopš 1983. gada, marta trešajā otrdienā.

Sk. arī STARPTAUTISKĀ SOCIĀLO DARBINIEKU FEDERĀCIJA

Lit.: IFSW, 2020a

(A) **Pasaules Veselības organizācija, PVO** (*World Health Organization*, WHO) ir starptautiska organizācija, kam pieder vadošā loma pasaulē sabiedrības veselības jomā. △ mērķis ir sniegt atbalstu dalībvalstīm nacionālās veselības politikas un sabiedrības veselības programmu attīstībā, palīdzēt novērst draudus veselībai, kā arī paredzēt iespējamās problēmas veselības jomā un ierobežot tās. △ darbība ir vērsta uz iespējami labākas veselības sasniegšanu ikvienam pasaules iedzīvotājam, nodrošināt organizācijas dalībvalstis ar objektīvu,

uzticamu informāciju un ekspertīzi sabiedrības veselības jautājumos. Viena no △ prioritātēm ir pievēršanās sociālajiem, ekonomiskajiem un vides veselības faktoriem, lai mazinātu nevienlīdzību veselības jomā kā valstu iekšienē, tā arī dalībvalstu starpā. △ ir specializēta ANO aģentūra, dibināta 1948. gadā. Latvija △ pievienojās 1991. gadā. Latvijā darbojas △ pārstāvniecība, tā atbalsta un koordinē △ prioritāšu īstenošanu un kalpo kā saite starp Latviju, △ un tās struktūrām.

Lit.: VM, 2020; WHO, n. d.a

(J) **pasīvā agresija** (*passive aggression*) ir agresīvas uzvedības veids, kas ietver netiešu dusmu izpausmi. △ var izpausties dažādi, piem., var atkārtoti aizbildināties ar laika trūkumu, lai izvairītos no tikšanās ar noteiktiem cilvēkiem, tādējādi paužot savu nepatiku vai dusmas pret šiem cilvēkiem; var izrādīt netiešu pretestību ģimenes un citu cilvēku lūgumiem vai prasībām, apzināti novilcinot vai ļoti nekvalitatīvi veicot uzticētos pienākumus. △ var nopietni ietekmēt attiecības starp cilvēkiem ģimenē, draugu un paziņu lokā, starp kolēģiem darbavietā. Pasīvi agresīvais tips tiek klasificēts kā viens no personības raksturojumiem – šiem cilvēkiem △ ir pastāvīgs uzvedības modelis.

Sk. arī AGRESIJA, AGRESIJAS TIPOLOĢIJA

Lit.: Cherry, 2022

(H) **pašaprūpes aktivitātes** (*self-care activities*) ir pašaprūpes darbības, kas cilvēkam jāveic katru dienu. Piemēram, mazgāšanās, ģērbšanās, ēšana, izkāpšana no gultas vai krēsla, pārvietošanās, tualetes izmantošana un izvadprocesu kontrole. Sociālās rehabilitācijas pakalpojumu saņemšanai Latvijā △ mēra pēc Bartela indeksa.

Sk. arī APRŪPE, ILGTERMIŅA APRŪPE, SOCIĀLĀ APRŪPE

Lit.: European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Social Protection Committee, 2021; MK, 2019 (Nr. 578)

(I) **pašapzināšanās** (*self-awareness*) ir cilvēka spēja apzināties sevi, kā arī savu vietu sabiedrībā. △ ir cilvēka priekšstati un zināšanas pašam par sevi, savu ķermeni, personības īpašībām, kā arī ietver sevis salīdzinājumu ar citiem cilvēkiem un viņu pašcieņu.

Sk. arī PAŠCIEŅA, PAŠREFLEKSIJA

Lit.: Šiļņeva, 2000

(O) **pašattīstība** (*self-development, personal development*) ir process, kurā indivīds izvērtē, attīsta un pilnveido savas prasmes, spējas un zināšanu potenciālu,

lai sasniegtu pēc iespējas labāku dzīves kvalitāti un/vai kaut ko mainītu savā ikdienā, profesionālajā darbībā, uzvedībā un saskarsmē ar apkārtējiem. △ ir mērķtiecīgs ieguldījums sevis kā personības pilnveidē un savas identitātes apzināšanā, kas notiek visas dzīves garumā. △ var būt vērsta arī uz negatīvu ieradumu pārvarēšanu vai mazināšanu.

Sk. arī PAŠREALIZĀCIJA

Lit.: Johnston, 2009; Kovejs, 2021

(N) **paškaitējums** (*self-injury, self-inflicted injury*) ir tīša sava ķermeņa savainošana bez pašnāvības nolūka. △ var tikt veikts ar mērķi atvieglot citādi grūti pārvaldāmas emocijas, saiknes zudumu ar realitāti un nejutīgumu. △ visbiežāk izpaužas kā ķermeņa graizīšana vai dedzināšana un ir izplatīta parādība pusaudžu vidū. Būtiska ietekme uz paškaitējošām darbībām ir arī sociālajiem tīkliem un kopējām uzvedības tendencēm vienaudžu grupā. Savlaicīga palīdzības nesaņemšana palielina risku, ka △ tendence var progresēt līdz domām par pašnāvību vai pat pašnāvībai.

Sk. arī PARASUICĪDS, PAŠNĀVĪBA

Lit.: Wester & Trepal, 2017

(I) **paškontrole** (*self-control*) ir spēja kontrolēt uzvedības impulsus, rēķinoties ar uzvedības ilgtermiņa sekām pašam indivīdam un apkārtējiem. △ ir spēja izvairīties no darbībām, kuru negatīvās sekas ilgtermiņā pārsniedz īstermiņa ieguvumus. △ trūkums var veicināt iesaisti darbībās, kas var sniegt tūlītēju apmierinājumu, bet radīt kaitējumu citiem vai sev (piem., iegūt kāroto mantu, to nozogot; izbeigt konfliktu, piekaujot pretinieku; aizmirst problēmu piedzeroties), tādējādi izraisot negatīvas sekas (piem., nokļūst ieslodzījuma vietā, zaudē draugu vai darbu). Savukārt pastiprināta △ var radīt grūtības izjust prieku, ko raisa spontānas emocijas vai rīcība. No sociālā darba perspektīvas △ ir svarīgs resurss sarežģītās dzīves situācijās (piem., tuvinieka zaudējums, smaga slimība, šķiršanās). Sociālais darbinieks, palīdzot klientiem attīstīt △, palīdz viņiem labāk izmantot savu potenciālu un uzlabot dzīves kvalitāti.

Sk. arī DEVIANCE, SOCIĀLĀ KONTROLE

Lit.: Ritzer, 2007; Ronen, 1995

(N) **pašnāvība** (*suicide*) ir apzināta dzīvības atņemšana sev pašam. △ var veicināt vairāki faktori, piem., izmisums, depresija, bezcerība, alkoholisms, pārmērīga dažādu vielu lietošana, finansiālas grūtības, ilgstoša slimošana, vientulība, problēmas attiecībās. Lai arī psihiska slimība nav obligāts pašnāvnieciskuma tieksmju vai △ priekšnosacījums, psihiski traucējumi (īpaši šizofrēnija,

depresija un bipolārie traucējumi) būtiski paaugstina △ mēģinājuma vai △ risku. Vīrieši △ izdara trīs reizes biežāk nekā sievietes.

Sk. arī PARASUICĪDS, PAŠKAITĒJUMS

Lit.: Harris & White, 2018; SPKC, n. d.

(I) **pašnoteikšanās** (*self-determination*) ir indivīda, grupas vai kopienas tiesības veikt patstāvīgu un brīvu izvēli par savu dzīvi. △ ir saistīta ar tiesībām un spējām pieņemt lēmumus, izvēlēties mērķus, tiem atbilstošu rīcību un paust savu attieksmi pret apkārtējo sabiedrību. Sociālajā darbā △ tiesību respektēšana ir nozīmīgs ētikas princips visos prakses līmeņos. Klienta △ tiesību un spēju veicināšana ir viens no sociālā darba uzdevumiem. Darbinieka attiecības ar klientu tiek veidotas, ievērojot klienta △ tiesības. Tajā pašā laikā △ tiesības nav absolutizējamas, tās var radīt ētikas dilemmas sociālā darba praksē, jo var būt pretrunā ar citu sabiedrības locekļu △ tiesībām.

Sk. arī ĒTIKAS PRINCIPI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS

Lit.: Akbar, 2019; Davies, 2000

(D) **pašpalīdzības grupa** (*self-help group*) ir viens no atbalsta grupu veidiem. △ raksturo cilvēku brīvprātīga apvienošanās grupā, kuru nevada profesionāli sagatavots vadītājs. Grupas dalībniekus apvieno līdzīgas problēmas (piem., alkohola atkarība, bezdarbs) vai dzīves situācijas (piem., vecāki, kuri audzina bērnus ar garīgās attīstības traucējumiem). △ darbojas saskaņā ar dalībnieku izveidotu, strukturētu plānu, tās darbība ir orientēta uz uzdevumu, mērķu sasniegšanai izmanto specifiskas metodes. △ ir virzīta uz savstarpēja atbalsta sniegšanu, iedrošināšanu, izglītošanos un pārmaiņu veicināšanu grupas dalībnieku uzvedībā un dzīves situācijās. △ nozīmīga ir dalīšanās ar ikviena grupas dalībnieka pieredzi. Sociālais darbinieks, veidojot △, var veicināt cilvēku pašaktivizēšanos, kā arī sniegt organizatorisku atbalstu (piem., nodrošinot telpu un nepieciešamo aprīkojumu). Viena no senākajām un starptautiski zināmākajām ir anonīmo alkoholiķu pašpalīdzības grupa.

Sk. arī ATBALSTA GRUPA, GRUPU VEIDI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, METODES DARBĀ AR GRUPU, SOCIĀLAIS DARBS AR GRUPU

Lit.: Kurtz, 1997; Wituk et al., 2003

(I) **pašrealizācija** (*self-actualisation*) ir cilvēka dotību un spēju īstenošana dzīves laikā. Atbilstoši Abrahama Maslova (*Abraham Maslow*) vajadzību teorijai △ vajadzība aktualizējas tad, ja cilvēkam ir apmierinātas pamatvajadzības un sociālās vajadzības.

Sk. arī HUMĀNISTISKĀ PIEEJA, MASLOVA VAJADZĪBU TEORIJA

Lit.: Barker, 2014; Šiļņeva, 2000

(A) **pašrefleksija** (*self-reflection*) ir indivīda apzināts sevis izzināšanas un pārraudzīšanas process, vienlaikus pašam esot gan novērotājam, gan tam, kuru novēro. △ procesā cilvēks fiksē un izvērtē savu uzvedību, domas, jūtas, attieksmi, motivāciju un vēlmes. △ rezultātā cilvēks rod labāku izpratni par sevi, savām jūtām, vērtībām, domām un rīcību dažādās dzīves situācijās. △ ļauj cilvēkam apzinātāk novērtēt esošo situāciju. Piemēram, sociālajā darbā △ ietver pašanalīzi, pašnovērtējumu, pašdialogu un sevis novērošanu. △ ir svarīga profesionālajā izaugsmē un profesionālās kompetences pilnveidē.

Sk. arī REFLEKTĪVĀ PRAKSE

Lit.: Johns, 2002; Pagis, 2009; Popoveniuc, 2014; Yip, 2006

(A) **pašrefleksivitāte** (*self-reflexivity*), sk. **pašrefleksija; refleksivitāte**

(J) **pašstigmatizācija** (*self-stigmatisation*) ir situācija, kad indivīds vai grupa internalizē jeb pieņem citu piedēvēto negatīvo raksturojumu un attieksmi.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, STIGMATIZĀCIJA

(A) **pašterapija** (*personal therapy*) ir palīdzošajās profesijās strādājošo (sociālo darbinieku, psihoterapeitu, psihologu u. c.) personiskās terapeitiskās pieredzes iegūšanas un psihiskās veselības uzturēšanas process pie psihoterapeita vai psihologa, individuāli vai grupā. △ var būt brīvprātīga vai obligāta (piem., kā profesijas standartā vai profesionālās ētikas kodeksā noteikta norma). Psihoterapeitu un psihologu mācību procesā △ ir obligāta. Sociālajiem darbiniekiem △ lielākoties ir brīvprātīga. △ dod iespēju labāk identificēt savas personiskās problēmas, identificēt iekšējos konfliktus, kā arī veicina apzinātību, elastīgākus un efektīvākus uzvedības, attiecību veidošanas modeļus un iegūt pieredzi, esot klienta lomā.

Sk. arī PSIHOTERAPIJA

Lit.: Moe & Thimm, 2021

(G) **pašvaldība** (*municipality*) ir noteikta administratīvā teritorija ar tās iedzīvotāju vēlētu pašpārvaldi, kurai ir pienākums darboties △ iedzīvotāju labā. △ īsteno tām deleģētās valsts pārvaldes funkcijas un △ autonomās funkcijas. Dažas no svarīgākajām funkcijām, kuras valsts deleģējusi △, ir komunālo pakalpojumu nodrošināšana (ūdensapgāde, kanalizācija, siltumapgāde, sadzīves atkritumu apsaimniekošana, notekūdeņu savākšana, novadīšana un attīrīšana), sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu nodrošināšana, veselības aprūpes pieejamība, izglītības iegūšanas pieejamība, palīdzības sniegšana mājokļa jautājumu risināšanā. Savu funkciju izpildes nodrošināšanai likumā noteiktajos gadījumos △ izdod saistošus noteikumus, kas katrā △ var

atšķirties to sociāli ekonomiskās dažādības, kā arī deputātu politiskās pārliecības un prioritāšu dēļ, atšķirīga ir arī iedzīvotāju aktivitāte savu interešu pārstāvniecībā.

Sk. arī SOCIĀLAIS DIENESTS, SOCIĀLĀ PALĪDZĪBA, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

(I) **pašvērtējums** (*self-esteem*) raksturo cilvēka apmierinātību ar sevi kopumā, kā arī apmierinātību ar savām spējām, prasmēm, zināšanām un sasniegumiem dažādās dzīves jomās. △ var būt pozitīvs vai negatīvs, adekvāts (atbilstošs esošajai situācijai) vai neadekvāts (paaugstināts, kad cilvēks sevi pārvērtē, vai pazemināts, kad cilvēks sevi nenovērtē). △ ir cieši saistīts ar pašapziņu un identitāti. △ ir saistīts arī ar sevis uztveri attiecībā pret kultūras normām vai sociālajām lomām (piem., atbilstību pietiekami laba vecāka lomai), kā arī līdzsvaru starp sasniegtā novērtējumu (piem., studijās) iepretī plāniem un gaidām par nepieciešamajiem sasniegumiem (piem., mērķim būt labākajam studentam grupā).

Sk. arī IDENTITĀTE, PAŠAPZINĀŠANĀS, PERSONĪBA

Lit.: Barker, 2014; Ritzer, 2007; Šiļņeva, 2000

(I) **patība** (*self*) ir cilvēka unikālā identitāte, viņa personības kvalitātes, vērtības, uzskati, sajūtas, kas to atšķir no pārējiem cilvēkiem. △ ir vienlaikus gan subjektīva, gan sociāla, jo veidojas un iegūst nozīmi mijiedarbībā ar citiem. △ ir cieši saistīta ar pašidentitāti, pašapziņu un pašrefleksiju. 20. gs. sākumā un vidū △ lietojumam (*the use of self*) ir bijusi liela nozīme sociālā darba praksē un izglītībā. Psihodinamiskā pieeja uzsvēra un pamatoja apzinātu △ lietošanu kā būtisku instrumentu attiecībās balstītā sociālā darba praksē, kas uzlūko △ kā dinamisku un mainīgu. Veicinot klienta pašapzināšanos, kritisko domāšanu un pašrefleksiju, sociālā darba prakses laikā attīstās arī △. 21. gs. sākumā △ lietojums sociālā darba praksē atgūst savu nozīmīgumu un rosina diskusijas par △ lietojuma efektivitāti sociālā darba praksē.

Sk. arī IDENTITĀTE, PAŠAPZINĀŠANĀS, PAŠREFLEKSIJA, PSIHODINAMISKĀ PIEEJA, REFLEKSIVITĀTE

Lit.: Barker, 2014; Gordon & Dunworth, 2017

(H) **patversme** (*shelter*) ir sociālais pakalpojums: pagaidu dzīvojamās vietas nodrošināšana cilvēkiem bez noteiktas dzīvesvietas vai krīzes situācijā. △ piedāvā īslaicīgas uzturēšanās iespējas, uzturu, personiskās higiēnas ievērošanas iespējas un sociālā darba speciālista pakalpojumus. △ pakalpojumu var organizēt atšķirīgām klientu mērķgrupām – sievietēm, vīriešiem, vardarbībā cietušām personām, ielu bērniem, bēgļiem un patvēruma meklētājiem.

Pastāv atšķirīgi △ nodrošināšanas veidi – naktspatversme, diennakts patversme, kopmītnes tipa patversme, ārkārtas mājoklis (*emergency housing*), krīzes centrs. Atbilstoši △ veidam cilvēki var saņemt sociālo darbinieku un citu speciālistu konsultācijas, kā arī palīdzību sociālo jautājumu risināšanā un pamatvajadzību nodrošināšanā.

Sk. arī KRĪZES CENTRS, NAKTSPATVERSME, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

(I, S) **patvēruma meklētājs** (*asylum seeker*) ir trešās valsts valstpiederīgais vai bezvalstnieks, kurš ierodas kādā valstī ar lūgumu pēc patvēruma un ir iesniedzis iesniegumu par starptautiskās aizsardzības piešķiršanu. △ ir pagaidu statuss, kamēr tiek pieņemts lēmums par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu vai nepiešķiršanu. Ja šādu statusu nepiešķir, △ tiek izraidīts atpakaļ uz valsti, no kuras ieradies. Patvēruma procedūru nosaka ANO Konvencija par bēgļa statusu (pieņemta Ženēvā 1951. gadā). Latvijā patvēruma procedūru regulē Patvēruma likums. Latvijā △ var saņemt sociālā darbinieka un mentora atbalstu dažādu sadzīves jautājumu risināšanā – palīdzību dokumentu kārtošanā un pavadības nodrošināšanu, apmeklējot dažādas iestādes, palīdzības saņemšanas vietas, konsultācijas.

Sk. arī BĒGLIS, MIGRĀCIJA, PERSONA AR ALTERNATĪVO STATUSU

(I) **pāraprūpe** (*overprotectiveness*) ir attiecību veids, kurās vienai personai ir tendence pārmērīgi pasargāt citu personu, neļaujot piedzīvot situācijas, kas, pēc šīs personas domām, var radīt otrai personai psiholoģisku vai fizisku kaitējumu. Visbiežāk △ konstatējama vecāku/audžuvecāku un bērnu attiecībās, tā var būt sastopama arī laulāto pāru attiecībās vai starp citiem ģimenes locekļiem.

Sk. arī APRŪPE, NOVĀRTĀ PAMEŠANA

Lit.: Barker, 2014

(P) **pārnese**, sk. **transference**

(G) **Pārskatītā Eiropas Sociālā harta** (*Revised European Social Charter*) ir Eiropas Padomes līgums, kas aizsargā cilvēka pamattiesības uz darbu, izglītību, medicīnisko un sociālo palīdzību, tādā veidā paaugstinot iedzīvotāju dzīves līmeni un sociālo labklājību. Šīs hartas priekštece – Eiropas Sociālā harta – tika atvērta parakstīšanai 1961. gada 18. oktobrī Turīnā un stājās spēkā 1965. gada 26. februārī. Latvija ratificēja Eiropas Sociālo hartu 2002. gadā pirms iestāšanās Eiropas Savienībā. 1991. gadā Eiropas Padome aktualizēja Eiropas Sociālo hartu, lai precizētu un piemērotu tās saturu nozīmīgajām pārmaiņām, kas notikušas sabiedrībā. 1996. gadā △ tika pieņemta un atvērta parakstīšanai,

1999. gadā stājusies spēkā. Valstis, kas pievienojušās △, apņemas ievērot izvērstāku sociālo tiesību saturu (vismaz 16 pantus no 31) un piemērot △ pantus bez diskriminācijas. Uzraudzību par △ izpildi veic Eiropas Sociālo tiesību komiteja, kas komentē dalībvalstu ziņojumus, kā arī var izskatīt kolektīvas sūdzības par △ pārkāpumiem dalībvalstīs. Tādējādi △ nav tikai deklarēta apņemšanās, bet tās izpilde tiek arī kontrolēta. 2007. gadā Latvija parakstīja △, bet ratificēja to sešus gadus vēlāk, jo izvērsās diskusija par konkrētu pantu ievērošanu (piem., par tiesībām uz taisnīgu atalgojumu).

Sk. arī CILVĒKTIESĪBAS

Lit.: https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/339;
https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1045

(O) **pedagoģija** (*pedagogy*) ir audzināšanas un mācību teorija un prakse, kā arī zinātne par cilvēka audzināšanu. △ izpētes priekšmets – cilvēks un viņa pilnveidošanās dažādos dzīves posmos. △ ir vairākas apakšnozares, piem., skolas △, pieaugušo △, sociālā △, nozaru △, psiholoģiskā △. Kopš 20. gs. 90. gadiem △ attīstās kā starpdisciplināra zinātne gan attiecībā uz izpētes metodēm, gan izpētes priekšmetu – pētījumi vairs netiek centrēti uz konkrētu zinātnes nozari, bet gan uz pētāmo problēmu.

Sk. arī ANDRAGOĢIJA, SOCIĀLĀ PEDAGOĢIJA

Lit.: NE

(N) **pedikuloze**, arī **utainība** (*pediculosis*) ir parazitāra slimība, kuras izraisītājs ir utis. Utis, barojoties ar asinīm, izdala siekalas, kas rada niezi. Cilvēkam sastop trīs utu veidus: galvas, drēbju un kaunuma utis. Biežāk sastopama ir galvas △, īpaši bērnudārza un skolas vecuma bērniem. Ar △ var inficēties arī pieaugušie, īpaši, ja dzīvo nehigiēniskos apstākļos. △ var novērot visos sabiedrības slāņos, tā ir ļoti lipīga. Ārstējot △, jāiznīcina ne tikai utis, bet arī to olas – gnīdas.

Lit.: Barker, 2014

(J) **pedofilija** (*paedophilia*) ir pieaugušu personu psihoseksuālie traucējumi, kurus var klasificēt divējādi: kā seksuālu interesi un fantāzijas par bērniem, kuras neizpaužas darbībā, un kā psihiskos traucējumus, ja tiek veiktas seksuāla rakstura darbības ar bērniem. Jebkurš mēģinājums veidot seksuālu kontaktu ar bērniem uzskatāms par noziedzīgu nodarījumu. Bērna seksuāla izmantošana vai bērnam nodarīts seksuāls kaitējums ir seksuāla vardarbība, kas var ietekmēt visu viņa turpmāko dzīvi. △ pret bērniem līdz 11 gadu vecumam, proti, līdz pubertātes vecumam, ir nošķirama no *hebephilia* (seksuāla priekšroka tiek dota indivīdiem pubertātes vecumā – no 11 līdz 14 gadiem)

un *ephebophilia* (seksuāla priekšroka tiek dota pusaudžiem pēcpubertātes vecumā – no 15 līdz 16 gadiem). Lielākajā daļā valstu jebkurš indivīds, kurš ir notiesāts par bērna seksuālu izmantošanu vai seksuālu kaitējumu pret bērnu līdz 18 gadu vecumam, tiek klasificēts kā dzimumnoziedznieks.

Sk. arī DZIMUMNOZIEGUMS, SEKSUĀLĀ VARDARBĪBA PRET BĒRNU

Lit.: Barker, 2014

(F) **pelēkās māsas** (*grey sisters, grey nuns*) ir vēsturisks termins, kas lietots attiecībā uz begīnēm (*beguines*), 12. gs. Brabantē radušās reliģiskas labdarības kopienas loceklēm, kas veica slimnieku aprūpi un ārstēšanu, nespējīgu ļaužu kopšanu, rūpējās par bāreņiem. Apzīmējums △ radies no māsu nēsātā apģērba pelēkās krāsas. Kopš 13. gs. begīņu kopienas izplatījās daudzviet Eiropā. Senākās ziņas par △ darbību Latvijā ir saglabājušās kopš 13. gs. beigām. 15. gs. Konventa sētā Rīgā darbojās Pelēko māsu patversme – slimnieku kopēju mītne un dziednīca. △ uzdevumi miera un kara laikā ir bijuši atšķirīgi, dažos laika periodos △ darbība vairāk tuvinājusies medicīnai, citos – sociālajai aprūpei.

Sk. arī DIAKONIJAS MĀSAS, ŽĒLSIRDĪGĀS MĀSAS

Lit.: NE; Odiņa, 2013

(O) **penitenciārā pedagoģija** (*penitentiary pedagogy*) ir specifiska izglītības darba prakse, kuras mērķis ir atbalstīt un veicināt ieslodzītās personas pašizaugsmes iespējas un sekmēt iekļaušanos sabiedrībā pēc soda izciešanas. △ uzdevumi ir uzturēt cilvēka esošās zināšanas un sociālās prasmes un atbalstīt motivāciju apgūt jaunas zināšanas un sociālās prasmes, nepieļaut dažādu diskriminācijas veidu izplatību, mazināt recidīvisma risku. △ ir attīstījusies sakarā ar to, ka mainījusies izpratne par ieslodzījuma vietu: tā vairs netiek traktēta tikai kā sociālās izolācijas institūcija, bet arī kā izglītošanas iestāde. △ pamatā tiek īstenota sociāli pedagoģiskā darbībā, izmantojot dažādas andragoģijas metodes, piem., dialoģisko runu, stāstījumu, radošo darbu. Angļu valodā publicētajā literatūrā kā sinonīmi △ tiek lietoti jēdzieni "cietuma pedagoģija" (*jail pedagogy*) un "ieslodzījuma pedagoģija" (*prison pedagogy, imprisonment pedagogy*).

Sk. arī ANDRAGOĢIJA, DISKRIMINĀCIJA, PENITENCIĀRS, SOCIĀLĀ PEDAGOĢIJA, SOCIĀLĀS PRASMES

Lit.: Rzeplinski, 1981

(T) **penitenciārs** (*penitentiary*) ir jēdziens, kas tiek lietots saistībā ar: 1) apcietinājumu kā drošības līdzekli pirmstiesas procesa laikā un krimināllietas iztiesāšanas stadijā; 2) kriminālsoda kā brīvības atņemšanas izpildi.

Sk. arī PENITENCIĀRĀ PEDAGOĢIJA

(I) **persona** (*person*) ir indivīds kā sociālo attiecību un darbības subjekts un objekts, cilvēks ar savām sociāli nosacītām un individuālām īpašībām. Juridiskā nozīmē nošķir tādus jēdzienus kā "fiziska △" un "juridiska △". Fiziska △ ir cilvēks kā tiesību subjekts. Fiziska △ sākas ar piedzimšanu un izbeidzas ar nāvi; abi šie fakti vēlākajās starppersonu attiecībās ir pierādāmi ar izrakstiem no dzimtsarakstu nodaļu reģistriem un to izdotiem dokumentiem. Juridiska △ ir iestāde, uzņēmums, organizācija, kā arī mantojums (Civillikuma 383. pants).

Sk. arī INDIVĪDS, PERSONĪBA

Lit.: Šiļņeva, 2000

(I, S) **persona ar alternatīvo statusu** (*person with alternative status*) ir persona, kuru nevar atzīt par bēgli atbilstoši 1951. gadā Ženēvā pieņemtajai ANO Konvencijai par bēgļa statusu, bet saskaņā ar starptautiskajiem līgumiem, ES likumdošanu tai nepieciešama aizsardzība. Statusu piešķir, ja pilsonības valstī vai iepriekšējā mītnes zemē notiekošu bruņotu konfliktu vai plašas vardarbības dēļ personai ir draudi dzīvībai un veselībai. Uz alternatīvo statusu ir tiesības arī personām, kurām viņu pilsonības valstī vai iepriekšējā mītnes zemē draud nāvessods, spīdzināšana, necilvēcīga un pazemojoša izturēšanās vai sodīšana.

Sk. arī BĒGLIS, IMIGRANTS, PATVĒRUMA MEKLĒTĀJS

(T) **personas dati** (*personal data*) ir jebkāda informācija, kas attiecas uz identificētu vai identificējamu fizisku personu (datu subjektu).

Sk. arī DATU AIZSARDZĪBA

(C) **personcentrētā pieeja** (*person-centered approach*) akcentē cilvēka unikalitāti un viņa spējas atklāt personiskos resursus pašrealizācijas procesā. △ izmantošana sekmē veselīga paštēla un identitātes veidošanos. △ uzsver personu kā savas dzīves galveno ekspertu. Jēdzienu ieviesa humānistiskās psiholoģijas pamatlicējs Karls Rodžerss (*Carl Rogers*), aizvietojot sākotnējos jēdzienus "klientcentrētā terapija" un "klientcentrētā pieeja". △ primārais fokuss vērsts uz indivīda vajadzībām un viņa situāciju gan darbā ar indivīdu vai grupu, gan sociālo pakalpojumu sniegšanā. △ ir raksturīga nedirektīva un atbalstoša komunikācija ar klientu. △ ir dziļi integrēta vispārīgajā sociālā darba praksē un profesionālās ētikas principos.

Sk. arī NEDIREKTĪVA PIEEJA, HUMĀNISTISKĀ TEORIJA

Lit.: Rogers, 2003

(D) **personcentrēta plānošana** (*person-centred planning*) ir viena no plānošanas pieejām, kas sākotnēji izstrādāta darbam ar cilvēkiem ar garīgās attīstības traucējumiem, bet vēlāk arī ar citām mērķa grupām (piem., bērniem ar speciālām vajadzībām, cilvēkiem ar funkcionālajiem traucējumiem). △ ir strukturētu metožu kopums, kas atbalsta sniedzējiem palīdz plānot to, kā nodrošināt atbalstāmās personas vajadzībām atbilstošu dzīves kvalitāti. Tādēļ △ visbiežāk izmanto kā dzīves kvalitātes plānošanas modeli, īpaši pievēršot uzmanību klienta pašnoteikšanās, neatkarības un lemtspējas paaugstināšanai. △ palīdz formulēt vajadzības, mērķus un uzdevumus, kas ir būtiski pašam cilvēkam, nevis viņa tuviniekiem vai sociālo pakalpojumu sniedzējiem. △ atbalsta sniedzējiem palīdz rast līdzsvaru starp to, kas ir svarīgs pašai atbalstāmajai personai, un to, kas ir svarīgs atbalstāmās personas interesēs veselības un drošības kontekstā.

Sk. arī ATBALSTA PERSONA, ATBALSTĀMĀ PERSONA

Lit.: Tondora et al., 2014

(P) **personcentrētā psihoterapija, klientcentrētā psihoterapija** (*person-centred psychotherapy, client-centred psychotherapy*) ir pieeja psihoterapijā, kuru humānistiskās psiholoģijas ietvaros attīstīja viens no tās pamatlicējiem Karls Rodžerss (*Carl Rogers*). Sākotnēji šī pieeja tika nosaukta par klientcentrēto psihoterapiju, bet vēlāk K. Rodžerss tās nosaukumu mainīja, un radās personcentrētā psihoterapija. Mūsdienās pamīšus tiek lietoti abi nosaukumi bez būtiskām atšķirībām to saturiskajā izpratnē. △ pamatā ir atziņa, ka cilvēks pats sevi pazīst vislabāk, un sevis iepazīšana notiek psihoterapijas procesā. △ pamata koncepts ir aktualizācijas tieksme (*actualising tendency*) – universāla, bioloģiski nosacīta, jebkurai dzīvai būtnei raksturīgi centieni attīstīties un īstenot savu potenciālu, kļūt nobriedušam. Lai to veiktu, cilvēkam ir nepieciešama pašaktualizācija (*self actualisation*) – spēja mainīt sevi un virzīties uz iekšējo un ārējo kongruenci, uz pilnvērtīgu radošo un autonomo funkcionēšanu. Paplašinoties △ principu un metožu lietojumam ārpus psihoterapijas (piem., sociālajā darbā, psiholoģiskajā konsultēšanā, supervīzijā), △ ieguva vispārīgāku nosaukumu – personcentrētā pieeja. △ lielā mēra ir attīstījusies kā psihoanalīzes pretmets. Īpašu uzmanību △ pievērš nedirektīvas konsultēšanas metožu attīstīšanai, jūtu refleksijai, beznosacījuma pozitīvai pieņemšanai, precīzai empātiskai izpratnei un klienta pašaktualizācijas spējas atbalstīšanai. △ procesu iedala četros posmos: 1) terapijas sākums, kurā veidojas attiecības ar terapeitu un tiek precizētas klienta grūtības; 2) emocionālās atbrīvošanās stadija; 3) insaita sasniegšana; 4) terapijas nobeigums. △ īpaši

uzsver pirmā un ceturtā terapijas posma nozīmi. Pamatā balstās verbālajā komunikācijā un terapeitisko attiecību kvalitātē.

Sk. arī HUMĀNISTISKĀ PIEEJA, PERSONCENTRĒTĀ PIEEJA

(L) **personiskā budžeta plānošana** (*personal budget planning*) ir savu finanšu izdevumu un ienākumu izvērtēšana atbilstoši izdevumu kategorijām un finanšu mērķiem. Uzsākot △, nepieciešams apkopot un saprast, kādi ir personas vai ģimenes kopējie izdevumi un ienākumi mēnesī, kā arī izvirzīt īstermiņa, vidēja termiņa un ilgtermiņa finanšu mērķus. △ jācenšas atrast veidus, kā mazināt izdevumus, jāseko līdzi tam, lai: 1) no ikmēneša ienākumiem nauda vienmēr tiktu atlikta svarīgākajiem mēneša izdevumiem – obligātajiem maksājumiem (īre, elektrība, gāze, apkure, tālrunis, bērnudārzs, kredītmaksājumi u. c.); 2) lai ikmēneša kredītmaksājumi nepārsniegtu 30–40 % no ikmēneša ienākumiem; 3) lai tiktu paredzēti pietiekami naudas līdzekļi ģimenes ikdienas tēriņiem – pārtikai, transportam utt.; 4) lai tiktu veidoti uzkrājumi neparedzētām situācijām, kad tie varētu būt nepieciešami. △ var izmantot dažādas programmas un lietotnes viedierīcēs, pierakstus ar roku vai uzskaiti datorā.

Sk. arī BUDŽETS

Lit.: Vīksna un Baroniņa, 2010

(I) **personība** (*personality*) ir unikāls, neatkārtojams un noturīgs indivīda rakstu-rojumu kopums, kas ietver rakstura īpašības, vajadzības, vērtības, paštēlu, emocionālo reakciju modeļus un intereses. △ izpaužas cilvēka uzvedībā dažādās situācijās. △ veidošanos nosaka iedzimtība, vide, temperaments, fiziskā nobriešana, audzināšana, identificēšanās ar nozīmīgiem cilvēkiem un grupām, kultūrnosacītas lomas un vērtības, kā arī dzīves pieredze. △ attīstību ietekmē sociālās attiecības un attiecības ar vidi. △ attīstībā ir svarīgas cilvēka vajadzības (materiālās, garīgās, sociālās), pieredze, zināšanas un prasmes. △ problemātiku aplūko dažādas teorijas, piem., kognitīvās attīstības teorija, psihiskās attīstības teorija. Sadzīvē △ jēdzienu saista arī ar sabiedrībā pazīstamiem cilvēkiem, izcilībām kādā no jomām, piem., politikā, mākslā, zinātnē.

Sk. arī INDIVĪDS, PERSONA, SOCIĀLĀ VIDE, SOCIĀLĀS ATTIECĪBAS

(P) **personības organizācijas līmenis** (*level of personality organisation*) apzīmē personības traucējumu pakāpi, ko diagnostikā izmanto psihoanalītiskajā psihoterapijā un psihodinamiskajā pieejā. Tiek nodalīti trīs △: neirotiskais, robežstāvokļa un psihotiskais līmenis. △ noteikšanā izmanto vairākus

kritērijus, piem., Ego identitātes integrācijas pakāpe, tipiskākie psihes aizsardzības mehānismi, Ego spēja uztvert un mijiedarboties ar realitāti. Ego identitātes pakāpes un tipiskāko psihes aizsardzības mehānismu analīze palīdz atšķirt neirotisko un robežstāvokļa līmeni. Savukārt psihotisko △ palīdz identificēt analīze, kurā tiek pētītas Ego spējas uztvert un mijiedarboties ar realitāti. Psihodinamiskajā pieejā personības traucējumu diagnostikā △ noteikšanu bieži lieto kopā ar personības organizācijas tipu klasifikāciju (piem., narcistiskais, histēriskais, šizoīdais personības organizācijas tips).

Sk. arī PERSONĪBAS TRAUCĒJUMI, PSIHOANALĪZE, PSIHODINAMISKĀ PIEEJA

Lit.: Kernberg, 1984; Bite u. c., 2016

(P) **personības organizācijas neirotiskais līmenis** (*neurotic level of personality organisation*) psihoanalīzē un psihodinamiskajā psihoterapijā ir viens no trim personības organizācijas un struktūras attīstības traucējumu līmeņiem. △ raksturīgās pazīmes: a) nobriedušu psihes aizsardzības mehānismu (piem., racionalizācijas, humora, sublimācijas) izteikta izmantošana un salīdzinoši ātrs psihes adaptēšanās un stabilizēšanās process krīzes situācijās; b) kopumā augsta personības identitātes integrācija, personības veseluma, kongruences izjūta, pašuztverē nav izteiktu pretrunu, konfliktu; c) spēja adekvāti uztvert un pieņemt realitāti; d) pietiekami augsta spēja atzīt savas grūtības, centieni mainīt neefektīvos uzvedības, attiecību modeļus; grūtības ir Ego distoniskas; e) galveno konfliktu saturs nav saistīts ar agrīnās attīstības grūtībām; f) transferences un kontrtransferences attiecībās nav izteiktas spriedzes vai konfliktu, salīdzinoši viegli veidojas darba alianse.

Sk. arī EGO DISTONISKS, EGO SINTONISKS, PERSONĪBAS ORGANIZĀCIJAS LĪMENIS, PERSONĪBAS ORGANIZĀCIJAS PSIHOTISKAIS LĪMENIS, PERSONĪBAS ORGANIZĀCIJAS ROBEŽSTĀVOKĻA LĪMENIS, PSIHES AIZSARDZĪBAS MEHĀNISMI

Lit.: McWilliams, 2011

(P) **personības organizācijas psihotiskais līmenis** (*psychotic level of personality organisation*) ir viens no trim personības organizācijas un struktūras attīstības traucējumu līmeņiem psihoanalīzē un psihodinamiskajā psihoterapijā. △ ir raksturīgi: a) izmantot primitīvos jeb nenobriedušos psihes aizsardzības mehānismus (piem., primitīvā idealizācija un devalvācija, sašķelšana, disociācija, primitīvā projekcija un introjekcija). Lēns psihes adaptēšanās un stabilizēšanās process krīzes situācijās. Iespējamas halucinācijas, murgi, neloģiska domāšana; b) zema personības identitātes integrācija, fragmentēta, nepastāvīga un neskaidra "es" izjūta. Zemas pašnovērošanas spējas; c) izteiktas

grūtības uztvert un pieņemt realitāti, notiek realitātes izkropļošana, piem., tiek sagrozīti notikumi, piešķirta tiem neeksistējoša nozīme, sniegts neadekvāts un vienpusīgs novērtējums savai un/vai citu cilvēku rīcībai; d) izteikti zema spēja apzināties savas uzvedības, domāšanas vai attieksmju problēmas un līdz ar to ir izteiktas grūtības mainīt neefektīvos uzvedības, attiecību modeļus, grūtības ir Ego sintoniskas; e) galveno konfliktu saturs ir dziļi neapzināts un saistīts ar agrīno vecumposmu traumām; f) transferences un kontrtransferences attiecībās raksturīgs nepastāvīgums, intensīvas attiecību jūtas. Konfliktu vai distancēšanās brīžus var strauji nomainīt atkarīgu jeb pārlieku ciešu, idealizētu attiecību vajadzība. Visbiežāk sadarbība veidojas lēnām un smagnēji. Ja nepastāv kādi ārēji sadarbību uzturoši apstākļi (piem., psiholoģiskā palīdzība stacionārā, tiesas vai bāriņtiesas lēmums par psihoterapeita apmeklēšanu), darba alianse tās tradicionālā izpratnē var neizveidoties.

Sk. arī EGO SINTONISKS, PERSONĪBAS ORGANIZĀCIJAS LĪMENIS, PERSONĪBAS ORGANIZĀCIJAS NEIROTISKAIS LĪMENIS, PERSONĪBAS ORGANIZĀCIJAS ROBEŽSTĀVOKĻA LĪMENIS, PSIHES AIZSARDZĪBAS MEHĀNISMI

Lit.: McWilliams, 2011

(P) **personības organizācijas robežstāvokļa līmenis** (*borderline level of personality organisation*) ir viens no trim personības organizācijas un struktūras attīstības traucējumu līmeņiem psihoanalīzē un psihodinamiskajā psihoterapijā. △ atrodas starp personības organizācijas neirotisko un psihotisko līmeni, un tam piemīt ambivalence un svārstīgums. △ raksturo: a) nenobriedušu psihes aizsardzības mehānismu (piem., nolieguma, projektīvās identifikācijas, sašķelšanas) lietojums, aizsardzība var būt intensīva un agresīva, krīzes un regresa stāvokļos △ var būt ļoti tuvs personības organizācijas psihotiskajam līmenim; b) "es" izjūta ir mainīga un fragmentēta, dažkārt ambivalenta, personības integritātes izjūta ir vidēja vai vāja, tomēr atšķirībā no personības organizācijas psihotiskā līmeņa identitātes grūtības tiek apzinātas; c) pretrunīga realitātes uztvere – atsevišķos jautājumos tā būs adekvāta, bet citos tā var būt izteikti kropļojoša un cilvēks var nespēt adekvāti uztvert un pieņemt realitāti; d) savu personisko problēmu daļējs vai pilnīgs noliegums, bet skatījums uz citu cilvēku līdzīgām problēmām var būt adekvāts, reāls un racionāls; e) galvenie psihes konflikti ir saistīti ar agrīnās attīstības grūtībām, piem., bāzes uzticēšanās izjūta; f) transferences un kontrtransferences attiecībās var pastāvēt spriedze vai konflikti. △ cilvēks spēj uztvert psihoterapeita atspoguļojumu un interpretācijas, kā arī aktivizēt psihes stabilizēšanos, bet ne tik adaptīvā un salīdzinoši ātrā veidā kā personības organizācijas neirotiskajā līmenī. Terapeitiskās intervences, kuras psihoterapeits uzskata par efektīvām un piemērotām, var tikt uztvertas kā kritizējošas, uzbrūkošas

vai neadekvātas. Var izveidoties laba darba alianse, bet tās dinamika var būt pastiprināti intensīva vai ar pārrāvumiem. Personības organizācijas robežstāvokļa līmenī izteiktāk nekā citos personības organizācijas līmeņos darba aliansē var aktualizēties ētikas un attiecību robežu jautājumi.

Sk. arī PERSONĪBAS ORGANIZĀCIJAS LĪMENIS, PERSONĪBAS ORGANIZĀCIJAS NEIROTISKAIS LĪMENIS, PERSONĪBAS ORGANIZĀCIJAS PSIHOTISKAIS LĪMENIS, PSIHES AIZSARDZĪBAS MEHĀNISMI

Lit.: McWilliams, 2011

(P) **personības traucējumi** (*personality disorders*) ir jēdziens, ar kuru apzīmē psihiskās veselības traucējumu grupu. △ raksturo sociālai funkcionēšanai traucējoši noturīgi uzvedības modeļi, izturēšanās maniere pret sevi un citiem un smagos pārdzīvojumos iegūtā pieredze. Tie attīstās pakāpeniski un veidojas dezadaptīva uztvere, priekšstati un attieksme pret pasauli. Šie uzvedības modeļi atšķiras no sociāli pieņemtajām uzvedības normām un pasliktina sociālo funkcionēšanu, kā arī indivīda adaptācijas spējas. △ visbiežāk sākas pusaudžu vecumā un jaunībā. △ klasifikācija un pazīmes ir aprakstītas PVO Starptautiskajā Statistiskajā slimību un veselības problēmu klasifikācijā (SSK-10) un Psihisko traucējumu diagnistikas un statistikas rokasgrāmatā (DSM-5). Abās klasifikācijās attiecībā uz △ skaidrošanu ir gan vienotas, gan atšķirīgas pieejas.

DSM-5 pamatā tiek nodalīti 10 △ veidi: 1) paranoīdais (raksturīga neuzticēšanās, aizdomīgums, citu personu motīvi tiek interpretēti kā ļaunprātīgi); 2) šizoīdais (raksturīga norobežošanās no sociālajām attiecībām un ierobežots emociju izpausmes spektrs; 3) šizotipiskais (raksturīgs izteikts diskomforts atrodoties tuvās attiecībās, domāšanas un uztveres deformācija, izkropļojumi, ekscentriska uzvedība); 4) antisociālais (raksturīga citu cilvēku tiesību ignorēšana, nevērība pret citiem un vardarbība); 5) robežstāvokļa (*borderline*) (raksturīgs nenoturīgums starppersonu attiecībās, paštēlā, afektos, emocionālās izpausmēs, izteikta impulsivitāte); 6) histēriskais (*histrionic*) (raksturīga pārlieka emocionalitāte un tiekšanās pēc uzmanības); 7) narcistiskais (raksturīga lielummānija, vajadzība pēc apbrīnošanas un empātijas trūkums); 8) izvairīgais (raksturīga sociāla sevis apvaldīšana, ierobežošana, ir hiperjūtīgs pret negatīvu novērtējumu, sajūta, ka ir neadekvāts); 9) atkarīgais (*dependent*) (raksturīga pakļāvīga un izteiktas pieķeršanās uzvedība, kas saistīta ar pārmērīgu vajadzību būt aprūpētam); 10) obsesīvi kompulsīvais (raksturīga pārņemtība ar kārtīgumu un priekšzīmīgu uzvedību, perfekcionismu un kontroli).

Personības traucējumi raksturoti SSK-10 V daļas "Psihiski un uzvedības traucējumi" (F00-F99) nodaļā "Pieaugušo personības un uzvedības traucējumi"

(F60-69), kurā ir ietverti daudzi klīniski nozīmīgi stāvokļi un uzvedības modeļi, kas raksturo △, piem., emocionāli nestabila personība (ietilpst agresīva, robežstāvokļa un eksplozīva personība). △ diagnosticē tikai gadījumos, ja traucējumu pazīmes ir novērojamas ilgākā laika posmā.

Sociālā darba praksē svarīgas ir zināšanas par △, jo, tos apzinoties, iespējams lietot specifiskas prasmes komunikācijā, darba alianses veidošanā, sadarbības plānošanā un intervencē.

Sk. arī PERSONĪBAS ORGANIZĀCIJAS LĪMENIS

Lit.: DSM-5, 2013; Emmelkamp & Meyerbröker, 2020; SSK-10, 2016

(P) **personības traucējumu klasifikācijas** (*classifications of personality disorders*) ir starptautiskās klasifikācijas instruments, kas sistematizē noteiktus psihiskās veselības traucējumus. Starptautiski tiek lietotas divas galvenās △: Starptautiskā Statistiskā slimību un veselības problēmu klasifikācija (SSK-10) un Psihisko traucējumu diagnostikas un statistikas rokasgrāmata (DSM-5). △ plaši izmanto psihiatrijā, psihoterapijā un sociālajā darbā. △ lieto diagnostikā, atveseļošanas stratēģiju noteikšanā, statistikas iegūšanā un pētījumos, kā arī dažādās palīdzošajās profesijās, veicinot vienotāku izpratni par personības traucējumu raksturojumiem.

Sk. arī PERSONĪBAS TRAUCĒJUMI

(C) **perspektīva** (*perspective*) ir skatījums, vadoties no noteiktiem teorētiskiem priekšstatiem un vērtībām. △ ir ļoti daudzveidīgas: socioloģijā pētnieki aplūko procesus strukturāli funkcionālā, sociālo konfliktu, feministiskā, simboliskā interakcionisma △, savukārt psiholoģijā – bioloģiskā, uzvedības, kognitīvā, humānistiskā, psihodinamiskā, evolucionārā △. Sociālajā darbā tiek lietota, piem., spēka, feministiskā, ekosistēmu △.

Sk. arī MODELIS, PARADIGMA, PIEEJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Burr, 2003; Longres, 2000

(H) **pēcaprūpe** (*aftercare*) ir pakalpojumu nodrošināšana personām, kuras vairs neuzturas institūcijā, bet kurām joprojām vajadzīga noteikta palīdzība, lai tās spētu patstāvīgi dzīvot sabiedrībā. 1) Sociālās labklājības jomā △ ir pakalpojumi, kas tiek sniegti bērniem pēc ārpusģimenes aprūpes, personām, kuras izrakstītas no ārstniecības iestādes vai atbrīvotas no ieslodzījuma vietas. 2) Veselības aprūpes jomā △ ir pakalpojumi pacientiem, kas tiek izrakstīti no slimnīcas un atrodas atveseļošanās procesā. △ var būt kā praktisks atbalsts cilvēkiem ar garīgās veselības problēmām, piem., depresiju, bipolāriem

traucējumiem. △ mērķis ir nodrošināt pastāvīgu psiholoģisko atbalstu, aprūpi, kopšanu un pārraudzību cilvēkiem, kam tas ir nepieciešams pēc iepriekšējā pakalpojuma izbeigšanās. Piemēram, △ mērķis darbā ar atkarīgām personām ir neatkarīga dzīvesveida atgūšana, nostiprināšana un recidīva risku novēršana. Latvijā jēdzienu △ izprot šaurāk un pārsvarā to nodrošina cilvēkiem ar fiziskās veselības problēmām.

Sk. arī APRŪPE, MENTĀLĀS VESELĪBAS APRŪPE

Lit.: Harris & White, 2018

(P) **pēctraumas stresa sindroms, posttraumatiskā stresa sindroms** (*post-traumatic stress syndrome*, PTSS) ir simptomu kopums, kas sākas pēc pārdzīvota traumatiska notikuma. △ raksturo traumatiskās pieredzes atmiņu ielaušanās ikdienas dzīvē, izvairīšanās no pieredzes atgādinātājiem un vispārēja paaugstināta modrība un uzbudināmība. △ simptomi parasti parādās 2–3 nedēļu laikā pēc psihotraumējošā notikuma, bet dažkārt pat 6 mēnešus pēc traumas. Cilvēka pašaizsardzības sistēma tiek bloķēta vai mainīta, tā turpina reaģēt neatbilstošā veidā vēl ilgi pēc tam, kad reālais apdraudējums jau beidzies. Atbalsta sniegšanā cilvēkiem ar △ nodalāmi šādi elementi: 1) cilvēka izglītošana par traumu un tās sekām; 2) atgriešanās tagadnē un drošības izjūtas radīšana; 3) traumatiskā notikuma atklāšana; 4) klienta pieradināšana pie situācijām, kas atgādina traumu; 5) ar traumatisko pieredzi saistītu domu un pārliecību pārstrāde. △ gadījumā cilvēki dažkārt sāk pastiprināti lietot alkoholu vai narkotiskās vielas, vēl vairāk padziļinot problēmu.

Sk. arī KUMULATĪVA TRAUMA, TRAUMA

Lit.: Bite u. c., 2016

(E) **pētījuma dizains** (*research design*) ir pētījuma plāns un procedūras, kas ietver pētnieka lēmumus diapazonā no tēmas izvēles un pētījuma jautājumiem līdz detalizētām datu ieguves un analīzes metodēm.

Lit.: Mārtinsone un Pipere, 2021

(E) **pētījuma metode** (*research method*) ir paņēmienu kopums konkrēta pētnieciskā mērķa sasniegšanai. Sociālajās zinātnēs nošķir kvantitatīvās un kvalitatīvās pētījumu metodes.

Lit.: Mārtinsone un Pipere, 2021

(E) **pētījuma metodoloģija** (*research methodology*) ir kādā zinātnes nozarē lietoto pētīšanas metožu kopums. △ palīdz saprast, kā pētīt parādību un

organizēt zināšanas kādā noteiktā zinātnes nozarē. △ ietver pētījuma veikšanas pamatprincipus.

Lit.: Mārtinsone un Pipere, 2021

(E) **pētījuma zinātniskais stiprums** (*research rigour*) ir pētījuma kvalitātes raksturojums, ciktāl varam uzticēties pētījuma rezultātu patiesumam un drošumam. Sociālo zinātņu pētījumos pozitīvisma paradigmā (pamatā lieto kvantitatīvas pētījuma metodes) un interpretīvisma paradigmā (pamatā lieto kvalitatīvas pētījuma metodes) ilgstoši izvirzīja atšķirīgus △ kritērijus. Mūsdienās trūkst vienprātības par zinātniskā stipruma kritērijiem sociālo zinātņu pētījumos, tomēr visplašāk tiek lietoti Ivonnas Linkolnas (*Yvonna Lincoln*) un Egona Gubas (*Egon Guba*) 1985. gadā izstrādātie četri vispārīgi kritēriji – patiesums, lietojamība, konsekventums un neitrālums. Kaut arī šie kritēriji attiecināmi uz visām pētījumu stratēģijām, tomēr kvantitatīvajos un kvalitatīvajos pētījumos tie tiek piemēroti nedaudz atšķirīgi. Patiesums (*truth-value*) raksturo pakāpi, kādā pētījuma rezultāti spēj patiesi atspoguļot pētāmo procesu vai parādību. Kvantitatīvos pētījumos tiek uzsvērta iekšējā un ārējā pamatotība (*internal and external validity*), kvalitatīvos pētījumos uzsver ticamību (*credibility*). Lietojamība (*applicability*) raksturo pakāpi, kādā pētījuma rezultātus var izmantot citos kontekstos un veidos. Kvalitatīva pētījuma gadījumā var runāt arī par pārnesamību (*transferability*) – kādā mērā pētījuma lietotājs var piemērot pētījuma rezultātus savam kontekstam. Konsekventums (*consistency*) nozīmē to, vai pētījumu var atkārtot līdzīgā kontekstā vai ar līdzīgiem pētījuma dalībniekiem, iegūstot tādus pašus rezultātus. Kvantitatīvos pētījumos parasti lieto ticamības (*reliability*) kritēriju, kas raksturo rezultātu atkārtojamību un noturību laikā. Kvalitatīvos pētījumos parasti lieto uzticamības (*dependability*) kritēriju, kas raksturo to, vai izvēlētā sociālā parādība pētīta adekvāti, sistemātiski, loģiski, vai rezultāti ir balstīti datos. Neitrālums (*neutrality*) nozīmē pakāpi, kādā pētījuma rezultāti un to interpretācija atspoguļo pētāmo procesu vai parādību. Kvantitatīvos pētījumos šis kritērijs izpaužas kā objektivitāte (*objectivity*), kas raksturo līmeni, kādā pētījuma rezultāti ir neatkarīgi no aizspriedumiem, pieņēmumiem un vērtībām. Kvalitatīvo pētījumu gadījumā lieto apstiprināmības (*confirmability*) kritēriju, kas norāda uz kvalitatīvā pētījumā iegūto rezultātu neitrālumu, ko nosaka ārējā verifikācija jeb pārbaude un pamatotas datu vākšanas metodes.

Lit.: Coghlan & Brydon-Miller, 2014; Mārtinsone un Pipere, 2021

(E) **pētniecība** (*research*) ir jaunu zināšanu izstrādāšanas, apspriešanas un izplatīšanas process. Tā ir sistemātiska, sistēmiska, mērķtiecīga, plānota, kritiska

un paškritiska intelektuāla darbība, kurā ar zinātniskām metodēm tiek iegūti, apkopoti, analizēti un interpretēti dati.

Lit.: Mārtinsone un Pipere, 2021

(A) **pētniecība sociālajā darbā** (*social work research*) ir sistemātiska kādas parādības vai problēmas izpēte sociālajā darbā, lai sekmētu tās empīrisku un pierādījumos balstītu izpratni. △ tiek veikta visos sociālā darba līmeņos. Piemēram, △ var ietvert izpēti par preventīvām intervencēm, akūtu psihosociālu problēmu risināšanu, cilvēku ar smagām un hroniskām grūtībām aprūpi un rehabilitāciju, kopienas attīstības intervencēm, sociālās politikas ietekmi uz sociālā darba praksi, sociālās politikas ietekmi uz klientiem. Pētniecības elementi, piem., kritiska, refleksīva un pētnieciska domāšana (*research mindset*), ir svarīgi sociālā darba praksē. △ tiek veikta ar mērķi iegūt zināšanas un attīstīt teorijas (orientācija uz vispārīgo, uz likumsakarību atklāšanu), bet tā var notikt arī ikdienas praksē, kas orientēta uz palīdzību un atbalstu unikālās klientu situācijās (orientācija uz konkrēto, individuālo). 21. gs. izglītības un prakses ciešāka sasaiste ar pētniecību ir nozīmīga globāla tendence sociālā darba attīstībā. Mūsdienās arvien lielāka nozīme ir līdzdalības un aizstāvības pētījumiem, kuros sociālie darbinieki darbojas kā pētnieki un sociālā darba mērķa grupas iesaista kā līdzpētniekus. Šajos pētījumos tiek uzsvērta kopīga zināšanu radīšana, to pārbaude praktiskā darbībā reālās dzīves situācijās un dažu novērtējuma pētījumu elementu izmantošana sociālā darba praksē.

Sk. arī PIERĀDĪJUMOS BALSTĪTA PRAKSE

Lit.: Barker, 2014; Davies, 2000; Gray et al., 2012; Grinnell & Unrau, 2018; Padgett, 1998

(E) **pētniecības ētika** (*research ethics*) ir vispārcilvēcisku morāles normu un profesionālās darbības ētikas kodeksa ievērošana pētījumā. △ ir šaurāks jēdziens nekā zinātnieka ētika. Helsinku deklarācijā ir nostiprināti universāli labas zinātniskās prakses pamatprincipi: godprātīgums, caurskatāmība, objektivitāte, neatkarība. △ ir integrāls pētījuma elements, kas ir klātesošs visos pētījuma posmos, sākot no pētījuma problēmas formulējuma un pētījuma plānošanas līdz pat pētījuma rezultātu publicēšanai un izplatīšanai. Zinātniskais pētījums jāveic tā, lai pēc iespējas nekaitētu apkārtējai videi un cilvēkiem. Sociālo un humanitāro zinātņu, tostarp sociālā darba pētījumos, izpētes centrā ir cilvēks, tādēļ △ svarīgākais princips ir nekaitēt pētījuma dalībniekiem. △ nozīmē ievērot cilvēka cieņas neaizskaramību, respektēt pētāmās personas autonomiju un privātumu, kā arī nodrošināt personas veselības un datu aizsardzību. Pirms pētījuma uzsākšanas nozares pētījumu ētikas komitejai un/vai pētniekiem ir jāizvērtē, vai pētījuma rezultātā paredzamais ieguvums

pētāmajām personām un sabiedrībai attaisno iespējamos riskus. Pētījumos drīkst iesaistīt tikai tās personas, kuras ir sniegušas informēto piekrišanu. Pirms informētās piekrišanas iegūšanas pētāmā persona ir jāinformē par pētījuma mērķi, norisi, metodēm, finansējuma avotu, paredzamajiem ieguvumiem, potenciālajiem riskiem un pētījuma dalībnieku tiesībām. Pētāmajai personai ir tiesības jebkurā brīdī pārtraukt savu līdzdalību pētījumā.

Lit.: Given, 2008; Helsinku deklarācija, 2013; Zinātnieka ētikas kodekss, 2017

(I) **pieaugušais** (*adult*) ir cilvēks, kas sasniedzis fizisku un garīgu briedumu. △ vecumposms ietver agrīno (20–40 gadi), vidējo (40–65 gadi) un vēlīno (virs 65 gadiem) briedumu. Hronoloģiskais, juridiskais, psiholoģiskais un sociālais △ vecums ne vienmēr sakrīt.

Sk. arī DZĪVES CIKLS, VECUMPOSMI

(T) **pieaugušo drošības aizsargāšana** (*adult safeguarding*) ir jēdziens, ko attiecina uz to personu tiesībām dzīvot drošībā un būt pasargātām no vardarbības, ļaunprātīgas izmantošanas vai pamešanas novārtā, kuras ir vecākas par 18 gadiem un kurām garīgās vai fiziskās veselības, citu slimību vai vecuma dēļ nav iespējams veikt sevis aprūpi un ir nepieciešama sociālā aprūpe un atbalsts. Jēdziens nav raksturīgs Latvijas sociālā darba un sociālās aprūpes praksei, bet to lieto vairumā Eiropas valstu saistībā ar kopienas sociālajiem pakalpojumiem, piem., mentālās veselības aprūpi. △ nodrošina vietējās varas institūcijas, izstrādājot un ieviešot ar aprūpi saistītus drošības noteikumus un prasības, piem., Lielbritānijā šim nolūkam kalpo Mentālās rīcībspējas likums (*Mental Capacity Act*) un arī Aprūpes likums (*Care Act*). △ paredz noteiktu pasākumu ieviešanu, piem., organizēt regulāras aptaujas par esošajiem drošības riskiem pieaugušo aprūpē; veidot pieaugušo aizsardzības padomes, kas izskata individuālus gadījumus; nodrošināt neatkarīga advokāta pakalpojumus; veicināt tiesību pārstāvniecības iespējas sadarbībā ar institūcijām, kas ir iesaistītas vardarbības riskam pakļauto personu aizstāvībā.

Sk. arī MENTĀLĀ VESELĪBA, MENTĀLĀS VESELĪBAS APRŪPE, SOCIĀLĀ APRŪPE, TIESĪBU PĀRSTĀVNIECĪBA, VARDARBĪBA PRET SENIORIEM

Lit.: CQC, 2021; NHS England, n. d.

(O) **pieaugušo izglītība** (*adult learning, adult education*), sk. **andragoģija**

(S) **piederība** (*belonging*) ir viena no sociālajām vajadzībām, kas ir nozīmīga cilvēka labbūtībai. △ izjūta ir daudzdimensionāla, to raksturo psihoemocionāla labbūtība, sociālā atmiņa un △ izjūta konkrētai vietai un grupai. △ un nepieciešamība tikt pieņemtam kā savējam ir cieši saistīta ar sociālo iekļaušanos

(piem., dzīvesvietas kopienā, tautā). △ pie grupas (piem., ģimenes, draugiem) ir svarīgs emocionālā atbalsta avots.

Sk. arī GRUPA, IDENTITĀTE, PIESAISTES TEORIJA, VAJADZĪBAS

(D) **piedzīvojuma treniņš** (*adventure training*) ir sociālā darba metode, kurā dalībnieku pārmaiņu veicināšanai tiek kombinētas āra dzīves aktivitātes un darbs ar grupu. △ var ietvert sadarbību veicinošas grupas saliedēšanas aktivitātes, problēmu risināšanas uzdevumus, izaicinājumu pārvarēšanas uzdevumus, pārgājienus, braukšanu ar laivām un citas aktivitātes, tās kombinējot ar psihoemocionālā atbalsta sniegšanu. Sociālajam darbiniekam ir nepieciešama kompetence gan darbā ar grupu, gan arī āra dzīves aktivitāšu organizēšanā un iespējamo drošības risku novēršanā. Darbinieks fokusējas kā uz atsevišķu dalībnieku un grupas sociālās rehabilitācijas mērķiem, tā arī uz dalībnieku emocionālo un fizisko drošību. Sociālajā darbā △ biežāk lieto, strādājot ar bērniem, pusaudžiem un jauniešiem, taču var tikt izmantots arī darbā ar citām mērķa grupām.

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS AR JAUNIEŠIEM

Lit.: Schoel & Maizell, 2002; Tucker & Norton, 2013

(C) **pieeja sociālajā darbā** (*approach in social work*) ir mērķtiecīgi atlasītu teoriju vai teorētiskā skatījuma ietvars sociālā darba praksei jebkurā prakses līmenī (makrolīmenī, mezolīmenī, mikrolīmenī). Nav vienprātības par jēdziena △ lietojumu un skaidrojumu. Tas var ietvert arī sociālā darbinieka subjektīvās vērtības, principus, skatījumu un var nenozīmēt konkrētas teorijas un metožu praktisku izmantojumu (piem., psihosociālā pieejā sociālais darbinieks uzmanību vērsīs gan uz individuālpsiholoģisko, gan sociālo faktoru izpēti, izvērtējot klienta sociālo situāciju, bet pats var neveikt psihosociālo darbu). Sociālajā darbā pieejas skaidrojums bieži tiek lietots līdzīgi jēdzienam "perspektīva", kas vairāk norāda uz noteiktu skatpunktu, piem., pakalpojuma plānošanā, mērķa grupas izpētē vai sociālā darba praksē (piem., biopsihosociālā, feministiskā u. c. pieeja jeb perspektīva). Dažkārt šo jēdzienu lieto arī kā analogu jēdzienam "sociālā darba teorija" (piem., strādāt kognitīvi biheiviorālā, pierādījumos balstītā pieejā). △ var tikt attiecināta arī uz klientu mērķgrupu sociālajā darbā ar gadījumu, kurā tiek izmantots sociālā darba prakses modelis (piem., bērncentrētā prakses pieeja, ģimeņcentrētā prakses pieeja).

Sk. arī BĒRNCENTRĒTĀ PIEEJA, BIOPSIHOSOCIĀLĀ PIEEJA, ĢIMEŅCENTRĒTĀ PIEEJA, PERSPEKTĪVA, PRAKSES MODELIS, PSIHOSOCIĀLĀ PIEEJA, TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, UZ PIEAUGUŠO CENTRĒTĀ PIEEJA

(G) **piekļūstamība** (*accessibility*) ir dizaina princips, kas nodrošina produktu, ierīču, pakalpojumu vai vides pieejamību, izmantojot vairāk nekā vienu sensoriskās uztveres kanālu (piem., redze, dzirde, tauste). △ princips cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem atvieglo iespējas dzīvot neatkarīgi un novērš šķēršļus, kas apgrūtina viņu patstāvīgu un efektīvu līdzdalību sabiedrības dzīvē vienlīdzīgi ar citiem. △ princips ir saistīts ar ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām un ES direktīvu 2019/882 par produktu un pakalpojumu piekļūstamības prasībām (spēkā no 2025. gada).

Sk. arī CILVĒKTIESĪBAS, PAKALPOJUMU PIEEJAMĪBA

(B) **pieņemšana** (*acceptance*) ir viens no sociālā darba principiem, kas noteic ikviena cilvēka vērtības atzīšanu. Atbilstoši △ principam no sociālā darbinieka tiek sagaidīta cieņpilna attieksme pret klientu, bet vienlaikus arī spēja nodalīt cilvēku no viņa rīcības, pret kuru var tikt pausta noraidoša attieksme. △ izpausmei var būt dažādas intensitātes pakāpes. Sociālajam darbiniekam ir jāprot paust pieņemošu attieksmi, kas ir būtiska sociālā darba prakses sastāvdaļa.

Sk. arī CIEŅA, ĒTIKA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, ĒTIKAS PRINCIPI, PROFESIONĀLĀ KOMPETENCE SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLĀ DARBA PRINCIPI, SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS

Lit.: Barker, 2014; Davies, 2000

(A) **pierādījumos balstīta prakse** (*evidence-based practice*, EBP) ir lēmuma pieņemšana un rīcība profesionālajā darbībā, orientējoties uz pētījumos gūtiem pierādījumiem, zinātniski iegūtiem datiem un speciālistu pieredzi. △ ir uz rezultātu efektivitātes un iespējamo nevēlamo rezultātu izpēti (tā ietver precīzus mērījumus un salīdzinošu analīzi) orientēta prakse, kas sākotnēji attīstījusies medicīnas pētījumos, bet kopš 20. gs. 90. gadiem tiek plaši lietota arī citās nozarēs. Sociālajā darbā △ nozīmē uz pētījumiem balstītu zināšanu par intervences efektivitāti attiecībā uz konkrēto klientu mērķgrupu (indivīdu, grupu, kopienu) lietošanu sociālā darba praksē. Sociālajā darbā diskusijās par △ pastāv trīs pieejas. Pirmā pieeja ietver diskusijas par pētījumu metodoloģiju, lai iegūtu drošus un praksē izmantojamus rezultātus. Tiek uzskatīts, ka visdrošākie rezultāti ir iegūstami eksperimentālā pētījuma dizainā nejaušinātā kontrolētā pētījumā (*randomised controlled trial*), kam ir augsta ārējā validitāte. Otrā pieeja ietver diskusiju par △ ierobežojumiem sociālajā darbā, norādot, ka šī dabaszinātnēs un medicīnas pētījumos izplatītā pieeja sociālajā darbā ne vienmēr ir tehniski iespējama un ētiski vēlama. Uz pētījumiem balstīti pierādījumi par plānotās intervences efektivitāti ir tikai viens no faktoriem lēmuma pieņemšanā par intervences izvēli; tāpat △, kas ir efektīva vienā

valstī, apkaimē vai grupā, ne vienmēr tāda būs arī citviet. Turklāt △ bieži vien ved pie tehnokrātiskas pieejas pakalpojumu sniegšanā un pieaugošas sociālā darbinieka kontroles, kad nozīme tiek piešķirta tikai izmērāmiem sociālā darba aspektiem. Trešā pieeja diskusijās par △ akcentē nepieciešamību pēc pētnieciski domājoša (*research-minded*) sociālā darbinieka, kurš ņem vērā gan jaunāko pētījumu rezultātus par plānotās intervences efektivitāti, gan virkni citu faktoru – sociālās un individuālās vērtības, kultūras dažādību, pieejamos resursus, praktisko gudrību, ētiku, kā arī pakalpojuma lietotāja situāciju un perspektīvu.

Sk. arī PĒTNIECĪBA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLĀ DARBA PRAKSE

Lit.: Bilson, 2005; Davies, 2000; Harris & White, 2018; Hoffmann et al., 2017; Webb, 2001

(A) **pieredze** (*experience*) ir cilvēka dzīves laikā veidojies uzskatu, zināšanu, prasmju kopums par priekšmetiem, parādībām, notikumiem, procesiem apkārtējā vidē un sevī. △ veidojas cilvēka dzīves laikā novērošanas, līdzdalības, domāšanas un refleksijas procesos. △ nosacīti var iedalīt personiskā jeb individuālā (viena indivīda sociālā biogrāfija), profesionālā (uzkrātā darba pieredze), sociālā jeb kolektīvā (noteiktas cilvēku grupas vai kopienas sociālā biogrāfija), kas ir savstarpēji papildinošas. △ ir viens no sociālā darbinieka profesionālo kompetenci veidojošiem un ietekmējošiem faktoriem.

Sk. arī PROFESIONĀLĀ KOMPETENCE SOCIĀLAJĀ DARBĀ

(P) **piesaistes stils** (*attachment style*) ir vecāka/aprūpētāja noteikta izturēšanās pret bērnu agrīnajā vecumā, ko piesaistes teorijā iedala četros stilos: 1) drošā piesaiste – veidojas no konsekventi mīlošas, atbilstošas un gādīgas aprūpētāju attieksmes, uzvedības; 2) izvairīgā piesaiste – veidojas no konsekventi vēsas un noraidošas aprūpētāju attieksmes, uzvedības; 3) ambivalentā piesaiste – veidojas no nekonsekventas, neparedzamas vai pretrunīgas aprūpētāju attieksmes, uzvedības; 4) dezorganizētā piesaiste – veidojas no vecāku attieksmes, uzvedības, kuriem pašiem ir izteiktas traumatiskas pieredzes sekas, neatrisināti zaudējumi, psihiskie traucējumi, atkarības vai kuri ir vardarbīgi pret bērnu. △ veido nozīmīgu pamatu visai turpmākajai cilvēka attīstībai un darbojas kā iekšējā regulācijas sistēma, novērtējot ar attiecībām saistīto pieredzi un vadot savu uzvedību.

Sk. arī PIESAISTES TEORIJA

Lit.: Boulbijs, 1998; Mārtinsone un Miltuze I, 2015

(P) **piesaistes teorija** (*attachment theory*) ir psiholoģisku atziņu kopums par cilvēka emocionālo attīstību kā sociālās pieredzes veidošanās pamatu,

akcentējot bērna un viņa primāro aprūpētāju (vecāku) attiecību nozīmi. △ aplūko bērna attīstību kā vienotu procesu, par būtiskāko uzskatot bērnu un primāro aprūpētāju reālās attiecības, emocionālo saiti un drošības izjūtas veidošanos mijiedarbībā ar bērnu viņa pirmajos dzīves gados. △ piedāvā psiholoģisku modeli, kurā tiek analizētas un aprakstītas tuvām attiecībām raksturīgas pieķeršanās fāzes, kas veidojas agrā bērnībā un ietekmē dzīves kvalitāti visu turpmāko mūžu. △ cilvēku attiecības tiek izprastas kā pārmaiņu process, kurā attīstās personība. Par △ pamatlicēju tiek uzskatīts angļu psihologs un psihiatrs Džons Boulbijs (*John Bowlby*), kurš ir nodalījis četrus piesaistes stilus: drošā, izvairīgā, ambivalentā un dezorganizētā piesaiste.

Sk. arī PIESAISTES STILS

Lit.: Boulbijs 1998; Chen, 2019; Harris & White, 2018

(N) **piespiedu ārstēšana** (*involuntary treatment*) ir ārstniecības piemērošana nebrīvprātīgā kārtā, kā arī nepieciešamās aprūpes un drošības nodrošināšanai. Psihiatrijā tiek lietots jēdziens "piespiedu intervence" (*coercive intervention*), ko pārsvarā attiecina uz personām ar psihiskās veselības problēmām. △ var tikt noteikta kā medicīniska rakstura piespiedu līdzeklis, ja persona ievietota ārstniecības iestādē bez viņa piekrišanas. △ var iekļaut fiziskās mobilitātes ierobežošanu vai nomierinošu līdzekļu lietošanu, ja persona apdraud savu un/vai citu dzīvību. Visbiežāk sastopamais △ veids ir ar tiesas lēmumu noteikta ārstēšana psihiskās veselības iestādē, piem., psihiatriskajā slimnīcā. △ ir ļoti komplicēta procedūra, kas ietver dažādus ētiskus, ar cilvēktiesībām saistītus jautājumus un dilemmas tiesvedībā, sociālajā darbā un medicīnā. Sociālajā darbā △ ir saistīta ar personas labāko interešu izvērtēšanu un pārstāvēšanu.

Sk. arī LABĀKĀS INTERESES, LABĀKO INTEREŠU IZVĒRTĒŠANA, MENTĀLĀ VESELĪBA, PSIHISKĀ VESELĪBA, PSIHOSOCIĀLIE TRAUCĒJUMI

Lit.: Gosney et al., 2018; Steinert, 2016

(T) **piespiedu darbs** (*forced labour*) ir jēdziens, kas apzīmē brīvības atņemšanai alternatīvu soda veidu – sabiedrībai nepieciešamu darbu veikšanu bez atlīdzības uz tiesas nolēmuma vai prokurora priekšraksta pamata. △ paredz zaudējuma atlīdzināšanu ne tik daudz cietušajiem, cik vietējai sabiedrībai kopumā. Jēdziena izcelsme ir vēsturiski saistīta ar darba namiem, kur darbspējīgām personām bija obligāti jāstrādā, ja tās vēlējās tur uzturēties. Mūsdienās diskusijās par Krimināllikuma interpretāciju tiek uzsvērts, ka jēdzienam piemīt personu pazemojošs raksturs, kas akcentē pakļaušanu darbam kā sodu, nevis darbību sabiedrības labā un ideju, ka persona atlīdzina sabiedrībai

par noziedzīgo nodarījumu. Latvijā atbilstoši Krimināllikumam (40. pants) △ tika definēts kā viens no sabiedrībā izciešamajiem kriminālsodiem, kuru persona izcieš no mācībām vai pamatdarba brīvajā laikā, bez atlīdzības veicot sabiedriski derīgu darbu. To varēja piemērot no 14 gadu vecuma, kaut arī nepilngadīgām personām biežāk piespriež sabiedriskos darbus. 2022. gadā Krimināllikumā veikti grozījumi, un jēdzienu △ vairs nelieto, tas nomainīts ar jēdzienu "sabiedriskais darbs".

Sk. arī LIKUMPĀRKĀPUMS, NOTIESĀTA PERSONA, NOZIEDZĪGS NODARĪJUMS, SABIEDRISKAIS DARBS

Lit.: Barker, 2014; Reigase, 2010

(I) **pietiekami labs vecāks** (*good enough parent*) ir jēdziens, kuru 20. gs. 50. gados ieviesa britu psihoanalītiķis Donalds Vinikots (*Donald Winnicott*), to attiecinot uz vecāku spējām pietiekami veselīgi un dabiski reaģēt uz jaundzimušā vajadzībām. Ideja par △ tika attīstīta: 1) kā pretreakcija uz draudiem par profesionāļu pastiprinātu iejaukšanos ģimenē, demonstrējot savu ekspertīzi; 2) kā līdzsvara meklējumi starp idealizētām gaidām un realitāti. Pielāgošanās bērna mainīgajām vajadzībām ir sarežģīts uzdevums, un ir akceptējami, ja vecāks visās situācijās nav perfekts. △ var kļūdīties, un viņa kļūdas palīdz bērnam labāk adaptēties apkārtējā pasaulē un labāk sagatavoties dzīvei pasaulē, kas nav perfekta.

Sk. arī GAIDAS, PRASMES, VECĀKU LOMA, VECĀKU PRASMES

Lit.: Choate & Engstrom, 2014

(I) **pilngadība** (*age of majority*) ir vecums, kuru sasniedzot cilvēks kļūst juridiski atbildīgs par savu rīcību. Līdz ar △ sasniegšanu likums arī ļauj iegūt noteiktas tiesības un uzņemties atbildību, piem., vēlēt un tikt ievēlētam, iegūt autovadītāja apliecību, apprecēties bez vecāku vai aizbildņa piekrišanas u. c. Latvijā un arī daudzās citās valstīs par pilngadīgu uzskata cilvēku, kas sasniedzis 18 gadu vecumu. Atsevišķos gadījumos bāriņtiesa var piešķirt △ pirms šā termiņa. Šo bāriņtiesas lēmumu apstiprina tiesa.

Sk. arī DZĪVES CIKLS

Lit.: Barker, 2014

(S) **pilsoniskā līdzdalība** (*civic participation, civic engagement*) ir iedzīvotāju iesaistīšanās sabiedrībai nozīmīgu jautājumu apspriešanā, lēmumu pieņemšanā un īstenošanā. △ ir viens no demokrātiskas valsts un arī Eiropas Savienības pamatelementiem. △ var tikt īstenota vietējā, reģionālā, nacionālā un starptautiskā mērogā. △ var ietvert dalību vēlēšanās, darbību

nevalstiskās organizācijās, brīvprātīgo darbu, iesaisti neformālās pilsoņu aktivitātēs savu interešu aizstāvēšanai vai sabiedrībai nozīmīgu problēmu risināšanai. △ ietver arī iedzīvotāju daudzpusīgu sadarbību ar valsts pārvaldes institūcijām un iesaistīšanos lēmumu pieņemšanas procesos dažādos līmeņos, lai sekmētu pozitīvas pārmaiņas sabiedrībā un panāktu dzīves kvalitātes uzlabošanos. Sociālajā darbā △ ir svarīga kā sociālu grupu un kopienu līdzdalība tādu sociālās politikas lēmumu pieņemšanā, kas attiecas uz konkrēto grupu vai kopienu, kā arī līdzdalība šīs politikas īstenošanā. △ ietver arī kopienas un pakalpojumu saņēmēju iesaisti resursu plānošanā un sociālo pakalpojumu attīstīšanā, lai sociālais atbalsts un sociālie pakalpojumi būtu pēc iespējas atbilstošāki iedzīvotāju vajadzībām.

Sk. arī DEMOKRĀTIJA, KOPIENA, PILSONISKĀ SABIEDRĪBA

Lit.: Harris & White, 2018; Jurs, 2016

(S) **pilsoniskā sabiedrība** (*civil society*) ir sabiedrība, ko raksturo tādas attiecības starp valsti un sabiedrību, kas nodrošina gan indivīdu aizsardzību pret valsts patvaļu un pārmērīgu varu (piem., autoritāru valsts iekārtu), gan arī sabiedrības kopējo interešu aizsardzību pret pārmērīgu individuālismu un tirgus interešu dominēšanu pār sabiedrības kopējām interesēm. △ cilvēki pašorganizējas, veidojot neformālas interešu grupas un sabiedriskas kustības, kā arī formālas sabiedriskas organizācijas – biedrības, politiskas partijas, reliģiskas organizācijas, arodbiedrības u. c., kuras sekmē sociālo integrāciju un sakņojas kopīgos mērķos un vērtībās. Galvenās △ funkcijas ir: 1) valsts varas kontrole un ierobežošana (piem., plaša sabiedrības sekošana līdzi politiķu darbībām un valsts pārvaldes darbam var veicināt atbildīgumu un efektivitāti); 2) aktīva darbība, lai lēmumu pieņemšanā būtu iesaistīti visi, kurus šie lēmumi skars (piem., plašāka sabiedrības līdzdalība var uzlabot valsts pārvaldes pieņemto lēmumu kvalitāti); 3) demokrātiskas domāšanas un rīcības prasmju apgūšana (piem., uzticēšanās, prasme pamatot un aizstāvēt savu viedokli, gatavība pieņemt atšķirīgus grupas locekļus kā līdzvērtīgus); 4) dažādu sociālo, etnisko, reliģisko un cita veida konfliktu risinājumu veicināšana (piem., △ asociācijas ir daudz elastīgākas un spēj labāk reaģēt uz problēmām nekā valsts ar savu formāli administratīvo aparātu); 5) dzīves kvalitātes veicināšana.

Sk. arī ATBILDĪBA, ATBILDĪGUMS, CILVĒKTIESĪBAS, DEMOKRĀTIJA, DZĪVES KVALITĀTES VEICINĀŠANA, PILSONISKĀ LĪDZDALĪBA

Lit.: Harris & White, 2018; Ījabs, 2004; Jurs & Samuseviča, 2020; Ritzer, 2007

(C) **plūstošā modernitāte** (*liquid modernity*) ir strauji noritošu pārmaiņu raksturojums sabiedrībā, kas piedzīvo sabiedrības struktūru (piem., ģimenes, darba

kolektīva, virtuālās grupas) trauslumu, īslaicīgumu, ievainojamību, nepārtrauktu mainību. △ pārmaiņu (piem., strauja saziņa, informācijas izplatība, cilvēku un preču plūsma) tempu veicina tehnoloģiskās iespējas. Vienīgais skaidri zināmais ir pārmaiņu nemitīgums un nenoteiktība. △ liek pievērst pastiprinātu uzmanību elastīgai pieejai arī sociālajā darbā, nenoteiktībai un straujām pārmaiņām sociālajā vidē.

Sk. arī SMAGĀ MODERNITĀTE

Lit.: Bauman, 2000; Garrett, 2012

(I) **poligāmija** (*polygamy*) ir laulības forma, kurā vienam no laulātajiem partneriem ir vairāki pretējā dzimuma laulības partneri. △ ir divas formas – poliginija, kad vienam vīram ir vairākas sievas (daudzsievība), un poliandrija, kad vienai sievai ir vairāki vīri (daudzvīrība).

Sk. arī ĢIMENE, MONOGĀMIJA, RADNIECĪBA

(A) **politiskais sociālais darbs** (*political social work*) ir makrolīmeņa pieeja, kas izmanto politiskās varas resursus sociālo pārmaiņu īstenošanai. Kā atsevišķa pieeja △ veidojās 20. gs. 90. gadu vidū, lai veicinātu indivīdu, grupu un kopienu politisko līdzdalību un rīcībspēju. △ maina varas dinamiku politikas veidošanā, izmantojot tādas △ stratēģijas kā darbs vēlēšanu kampaņās, vēlētāju aktivizēšana, kandidēšana uz vēlētiem amatiem, nozares interešu lobēšana un iespēju došana klientiem paust savu politisko viedokli. Izšķir divus galvenos △ modeļus: 1) uz makrolīmeņa praksi orientēts modelis, kas vērsts uz politisko darbību kā pamatnodarbošanos, un 2) uz vispārīgo sociālā darba praksi orientēts modelis, kas vērsts uz sociālo pārmaiņu veicināšanu, izmantojot politikas resursus jebkurā sociālā darbinieka prakses vietā. Sociālā darba profesijai ir nepieciešami sociālie darbinieki, kuri spēj izprast un vadīt politiskos procesus.

Sk. arī SOCIĀLĀ POLITIKA

Lit.: Lane & Pritzker, 2018

(M) **populārā kultūra** (*popular culture*) ir kultūras prakšu, uzskatu un objektu kopums, kas saistīts ar plašam patēriņam ražotiem produktiem, kuri ietver modi un izklaides industriju, populāro mākslu, literatūru, mūziku, sportu, kino, televīziju, radio un interneta medijus, lielveikalus, tūrisma industriju, atpūtas parkus u. c. Sociālajā darbā tiek izmantoti pētījumi, kuros pievērsta uzmanību klientu patērētajiem △ produktiem, uzlūkojot tos kā resursu darbā ar klientu.

Sk. arī KULTŪRAS KOMPETENCE, MASU KULTŪRA

Lit.: Fiske, 2004; Hanrahan, 2013; Travis & Deepak, 2011

(C) **postmodernisms** (*postmodernism*) ir termins, kas apzīmē pretreakciju modernisma noteiktībai, pārspīlētajai ticībai progresam un pretenzijām uz vienas patiesības noskaidrošanu. Diskusijas par △ aizsākušās 20. gs. 70. gados. Pētnieku vidū nav vienprātības par △ definīciju, nepastāv arī vienota △ teorija. △ raksturo dziļš skepticisms, subjektīvisms un relatīvisms, jūtīgums pret ideoloģiju, varas attiecībām un sociālo kontroli jebkurā cilvēka darbības jomā – politikā, ekonomikā, kultūrā vai zinātnē. △ ir raksturīga decentralizācija, fragmentācija, nelinearitāte, cilvēka esamības daudzveidības atzīšana un robežu nojaukšana. △ idejas ir attīstījušās literatūras teorijā un arhitektūrā, filozofijā, sociālajās un humanitārajās zinātnēs, kultūrā un radošajās jomās, arī sociālā darba teorijā, un tās ietekmējušas sociālā darba praksi. △ idejas sociālajā darbā rosina skatīties uz problēmām no vairākām perspektīvām, pievērst uzmanību emociju un personiskās pieredzes, kā arī dažādības vērtībai, indivīda unikālajam naratīvam.

Sk. arī INTERPRETĪVISMS, KONSTRUKTĪVISMS, MODERNISMS, PERSPEKTĪVA

Lit.: Coghlan & Brydon-Miller, 2014; Mārtinsone un Pipere, 2021; Ritzer, 2007

(P) **posttraumatiskā stresa sindroms**, sk. **pēctraumas stresa sindroms**

(I, S) **potenciāls** (*potential*) ir spēju, spēku, līdzekļu kopums, ko noteiktos apstākļos iespējams izmantot kādai darbībai; tāds ir, piem., pašrealizācijas △, radošais △, varas △, sadarbības △. Potenciāls ir apslēpts – tas pastāv, bet pagaidām neizpaužas. Sociālajā darbā ar klientu ir svarīgi ieraudzīt un stiprināt klienta līdzdalības un spēju, kā arī stipro pušu △. Sociālajā darbā ar kopienu var veicināt kopienas attīstības △, identificējot kopienas atbalstošos un dinamiskos resursus, stiprinot sociāli mazaizsargātu grupu līdzdalību un drošību, veicinot piekļuvi nepieciešamajiem atbalsta pakalpojumiem.

Sk. arī RESILIENCE, SOCIĀLAIS DARBS KOPIENĀ, SPĒKA PERSPEKTĪVA

Lit.: Case, 2017; Leung, 2011; Rawsthorne et al., 2017

(C) **pozitīvisms** (*positivism*) ir modernitātes paradigma un filozofisku uzskatu sistēma par pasauli kā objektīvi pastāvošu un neatkarīgu no vērotāja. △ nostiprinājies 19. gadsimtā. Pozitīvisma pārstāvji uzskata, ka ar zinātniskām metodēm ir iespējams iegūt drošas zināšanas par objektīvo realitāti. △ ienākšanu sociālajās zinātnēs saista ar Ogistu Kontu (*Auguste Comte*), kurš uzskatīja, ka sabiedrības funkcionēšanas likumus ir iespējams izzināt, izmantojot dabaszinātnēs pārbaudītas metodes. △ iekļaujas empīrisma tradīcijā, kura par vienīgo zināšanu pamatu uzskata pieredzi un novērojumus. Pozitīvismā svarīgs

ir verifikācijas kritērijs – jebkuru zinātnisku hipotēzi vai teoriju ir jāspēj pārbaudīt, detalizēti pierādot apgalvojumu patiesumu.

Sk. arī REĀLISMS

Lit.: Given, 2008; Mārtinsone un Pipere, 2021; Thyer, 2010

(A) **prakses modeļi sociālajā darbā** (*social work practice models*) ir praksē atzīti profesionālās darbības vispārināti, shematiski apraksti par to, kā noteikta/-as sociālā darba teorija/-as un metode/-es tiek īstenotas. Dažkārt sociālais darbinieks izvēlas noteiktu prakses modeli, lai atbalstītu un palīdzētu cilvēkiem radīt pārmaiņas viņu situācijā un sasniegt izvēlētos mērķus. Sociālajā darbā ir sastopami pieci vispāratzīti prakses modeļi: 1) problēmu risināšanas modelis – atbalsta klientus problēmu risināšanas procesā. Sociālais darbinieks māca klientiem, kā izmantot problēmu risināšanas metodes, lai viņi paši īstenotu savus risinājumus; 2) uzdevumcentrētais modelis (īstermiņa pieeja), kurā klients izvirza specifiskus, noteiktā laika posmā sasniedzamus mērķus. Sociālā darbinieka un klienta sadarbības rezultātā tiek izveidotas stratēģijas, kā sasniegt mērķi, veicot konkrētus uzdevumus; 3) naratīva terapija – eksternalizē klienta problēmu, analizējot viņa dzīvesstāstu. Stāstījums atklāj, ka problēma nenosaka klientu, bet tā tiek izcelta ārpus klienta sistēmas kā atsevišķa vienība; 4) kognitīvi biheiviorālā terapija – fokuss uz attiecībām starp domām, jūtām un uzvedību. Sociālais darbinieks palīdz klientam vispārināt/identificēt iracionālas un pašdestruktīvas domas un uzvedību, kas ietekmē viņa emocijas; 5) krīzes intervences modelis – tiek lietots, kad klientam jāpārvar akūta krīzes situācija.

Sk. arī MODELIS SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLĀ DARBA PRAKSE

Lit.: Coulshed & Orme, 2018; Deacon & Macdonald, 2017

(I) **prasmes** (*skills*) ir spēja veikt fizisku vai intelektuālu darbību vai uzdevumu, risināt problēmas, kā arī apgūt zināšanas un pilnveidot kompetenci, attīstīt talantus un personiskās īpašības. Viens no dalījumiem izšķir pamatprasmes (piem., pašaprūpes, sociālās) un specifiskās prasmes (piem., audzināšanas, profesionālās).

Sk. arī KOMPETENCE, SOCIĀLĀ DARBINIEKA PRASMES, SOCIĀLĀS PRASMES

Lit.: Barker, 2014

(D) **prasmju veicināšanas grupa** (*skills development group*) ir viens no sociālā darba ar grupu veidiem. Šo grupu izveides un funkcionēšanas galvenais mērķis ir vērsts uz dalībnieku prasmju attīstību un pilnveidošanu. Attīstāmās

prasmes tiek konkretizētas atbilstoši mērķa grupas specifikai un grupas dalībnieku dzīves situācijai, piem., ar nodarbinātību saistītas prasmes, bērnu aprūpes prasmes, saskarsmes prasmes.

Sk. arī GRUPU VEIDI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, METODES SOCIĀLAJĀ DARBĀ AR GRUPU, SOCIĀLAIS DARBS AR GRUPU

Lit.: Zastrow, 2014

(D) **prāta vētra** (*brainstorming*) ir ideju ģenerēšanas un problēmu risināšanas metode. △ ir raksturīga intensīva un brīva ideju izteikšana. Metodes lietošanā nodalāmi secīgi posmi: 1) problēmas formulēšana; 2) ideju ģenerēšana (šajā posmā ir aizliegts izteikt novērtējumu un jebkādu kritiku); 3) ideju apkopošana, analīze un atlase. Pēdējā posmā tiek izraudzītas tikai dažas idejas, kas vislabāk atbilst problēmas risinājumam. △ izmantojama sociālajā darbā ar grupu, sociālajā darbā ar ģimeni, tā ir noderīga, īstenojot aktivitātes kopienā un attīstot jaunus sociālos pakalpojumus.

Sk. arī METODES SOCIĀLAJĀ DARBĀ AR GRUPU, METODES SOCIĀLAJĀ DARBĀ AR KOPIENU

Lit.: Turner & Rowe, 2013

(S) **prekariāts** (*precariat*) ir 21. gs. sākumā veidojusies jauna sociālā šķira, kuras vietu mūsdienu darba tirgū raksturo nedrošība un neparedzamība, kas saistīta ar pagaidu, īslaicīgiem darbiem, nepilna laika darbu ar zemu samaksu un vāju sociālo aizsardzību. △ raksturo arī zems sociālais, ekonomiskais un kultūras kapitāls. Jēdziens veidojies, savienojot angļu valodas vārdus *precarious* (nedrošs, riskants) un *proletariat* (proletariāts).

Sk. arī NODARBINĀTĪBA, SOCIĀLĀ STRATIFIKĀCIJA, SOCIĀLĀ ŠĶIRA

Lit.: Standing, 2011

(C) **pretapspiešanas pieeja** (*anti-oppressive approach, anti-oppressive social work*) ir viena no radikālā sociālā darba pieejām. Tā balstīta uz humānisma un sociālā taisnīguma vērtībām, ņem vērā apspiesto personu vajadzības, pieredzi un viedokli. △ tiek pieņemts, ka tādi sociāli fenomeni kā vara, apspiešana un nevienlīdzība veido personiskās un strukturālās attiecības. Šajā pieejā personas pozīcija sabiedrībā tiek analizēta uz sociāli konstruētu pazīmju pamata. Tiek aplūkots, kā rase, dzimums, vecums, šķira, reliģija, seksualitāte, veselības stāvoklis saistās ar ikdienas pieredzi un pieeju resursiem indivīda, grupas un kopienas līmenī. △ uzdevums ir pamanīt apspiestības situācijas. △ pamatā ir pārliecība, ka sociālajiem darbiniekiem ir jāveicina pārmaiņas, lai apspiestās personas un personu grupas varētu atgūt kontroli pār savu

dzīvi, atjaunot tiesības un iespējas būt līdzvērtīgiem sabiedrības locekļiem. Īstenojot △, sociālajiem darbiniekiem ir jābūt sociāli un politiski aktīviem, aizstāvot apspiesto grupu vajadzības un intereses.

Sk. arī RADIKĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Adams et al., 2009; Barker, 2014; Payne & Reith-Hall, 2019

(P) **pretestība, rezistence** (*resistance*) ir jēdziens, kas apzīmē dabiskas, lielākoties neapzinātas klienta uzvedības un emocionālās reakcijas, kas vērstas pret sadarbības un/vai atveseļošanās procesu vai atsevišķām tā fāzēm. △ pamatā ir saistīta ar izvairīšanos piedzīvot sāpīgas jūtas un pārdzīvojumus. Jēdziens sākotnēji attīstījies psihoanalīzes teorijā, skaidrojot cilvēka psiholoģisko aizsardzību pret trauksmi un sāpīgiem pārdzīvojumiem, kuri aktualizējas terapijas procesā un var izraisīt △, kā rezultātā terapijas process kļūst neefektīvs. Mūsdienās △ pievērš uzmanību gandrīz visos psihoterapijas veidos, konsultēšanā, sociālajā darbā un supervīzijā. △ iespējams aplūkot ne tikai individuālā, bet arī grupas līmenī. △ jēdziens ietver ideju, ka cilvēka psihiskā struktūra jebkuru jaunu pieredzi uztver ar grūtībām un drīzāk to pārdefinē un salīdzina ar iepriekšējo pieredzi. △ sadarbības procesā var izpausties dažādi, piem., tieša atsacīšanās sadarboties vai pēkšņa sadarbības pārtraukšana, klienta klusēšana un neiesaistīšanās, formāla iesaistīšanās, klienta virspusēja un nenopietna attieksme, izvairīšanās no sarunas par svarīgām tēmām, tikšanos kavēšana, aizmiršana, atlikšana, būtiskas informācijas noklusēšana, somatiskas reakcijas. △ ir dinamiska un mainīga dažādos sadarbības posmos, aktualizējoties atšķirīgām vajadzībām, sadarbības tēmām un klienta grūtībām. Sociālajā darbā △ būtiski kavē sadarbību gan sociālajā darbā ar gadījumu, gan sociālajā darbā ar grupu, tādēļ sociālajam darbiniekam ir jāspēj identificēt △, lai to mazinātu. Savukārt nespēja atpazīt △ var veicināt tās pastiprināšanos. Liela loma △ mazināšanai ir sociālā darba ar gadījumu principu ievērošanai, cieņpilnai un empātiskai attieksmei, psihosociālās konsultēšanas prasmēm, speciālista emocionālajai noturībai un spējai kontrolēti vadīt emocionālos impulsus.

Sk. arī DARBA ALIANSE, KONFRONTĀCIJA, KONSULTĒŠANA, KONTRTRANSFERENCE, PSIHOSOCIĀLĀ KONSULTĒŠANA, SOCIĀLAIS DARBS AR GADĪJUMU

Lit.: Bite u. c., 2016; Keisments, 2003

(P) **pretpārnese**, sk. **kontrtransference**

(A) **prevence** (*prevention*) ir darbība, kuras uzdevums – apsteigt būtisku dzīves problēmu (*major living problems*) rašanos vai novērst, kad tās radušās, individuālā un sabiedrības līmenī. △ ir vērsta uz cilvēku labklājības uzturēšanu, veicināšanu. △ kā specifiska darbības joma formāli guva atzīšanu tikai 20. gs. 80. gados, kad tika veiktas izmaiņas medicīnas terminoloģijā, klasificējot dažādas veselības preventīvās programmas un precizējot jēdzienu "profilakse". Pastāv tradicionāli △ līmeņi – primārais, sekundārais un terciārais. Attīstoties △ jomai, izveidots specializēts dalījums: 1) vispārējā (*universal*) △ – vērsta uz lielu daļu iedzīvotāju vai kādu noteiktu grupu agrīnai iespējamo risku novēršanai makrolīmenī; 2) selektīvā (*selective*) △ – vērsta uz mērķa grupu ar novērojamiem paaugstināta riska faktoriem, lai neattīstītos noteikta sociālā problēma; 3) iezīmētā (*indicated*) △ – vērsta uz indivīdiem vai grupām, ko raksturo gan augsti riska faktori, gan izteiktas noteiktu sociālo problēmu pazīmes. Visos līmeņos △ tiek vērsta uz riska un aizsardzības faktoru apzināšanu, lai izstrādātu atbilstošas preventīvā darba programmas ar mērķi: 1) mazināt vai novērst iespējamos vai esošos riskus; 2) palielināt un stiprināt aizsardzības faktorus. Latvijā kriminālās justīcijas jomā dažkārt tiek lietots jēdziens "prevencija", kas ir tiešs atvasinājums no krievu valodas.

Sk. arī PREVENCE SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: McCave & Rishel, 2011; Pierson & Thomas, 2010; SCIE, 2021

(A) **prevence sociālajā darbā** (*prevention in social work*) ir apsteidzoša profesionāla darbība, kas vērsta uz iespējamo vai aktuālo problēmu un tās ietekmējošo riska faktoru savlaicīgu novēršanu ar mērķi mazināt, nepieļaut/novērst individuālo un sociālo problēmu veidošanos indivīdiem, dažādām iedzīvotāju grupām vai kopienām. △ var veikt sociālais darbinieks, sociālo pakalpojumu attīstītājs, sociālās politikas veidotājs (vai citi speciālisti un iesaistītās puses) ar mērķi saglabāt un veicināt cilvēku sociālās funkcionēšanas spējas ilgtermiņā, nepieļaujot vai mazinot riska faktoru saasināšanos, sociālo problēmu veidošanos vai krīzes situācijas eskalāciju. △ var tikt īstenota kā atsevišķi plānots uzdevums, projekts vai programma, kā arī iekļauta sociālajā darbā ar gadījumu. △ var ietvert: 1) tādu pakalpojumu attīstīšanu, kuru mērķis ir aizkavēt indivīda vai grupas esošo apstākļu/situācijas pasliktināšanos un/vai novērst nelabvēlīgās situācijas rašanās cēloņus, nodrošinot iespējami ātrāku piekļūšanu nepieciešamajam pakalpojumam (aizsardzības faktoru stiprināšana); 2) preventīvā darba intervenci un resursus, lai strādātu ar konstatētajiem sociālo grūtību un sociālo problēmu agrīnās izpausmes simptomiem (riska faktoru mazināšana).

△ nosacīti var nošķirt trīs līmeņus: 1) primārais – prevencei ir informatīvs raksturs, nodrošinot pieejamu un saprotamu informāciju dažādām iedzīvotāju grupām un indivīdiem par sociālajām problēmām un to risinājumiem, sociālās palīdzības un atbalsta iespējām, pakalpojumiem u. c., šajā līmenī tiek veikta arī riska faktoru identificēšana un agrīna novēršana; 2) sekundārais līmenis – riska faktoru izplatības mazināšana vai apturēšana noteiktai mērķa grupai, situācijas stabilizēšana; 3) terciārais līmenis – rehabilitējošs, atjaunojošs un terapeitisks darbs ar problēmas radītajām sekām, problēmas atkārtošanās riska mazināšana un dzīves kvalitātes atjaunošana. △ raksturīgākie principi: a) savlaicīgums – situācijas novērtēšana, risku identificēšana, darbības plānošana; b) sistēmiskums – cilvēka un apkārtējas vides mijiedarbības izpēte, resursu apzināšana un to iesaistīšana; iespējamās problēmas veidošanās dinamikas novērošana; c) regularitāte un nepārtrauktība – preventīvo pasākumu plānošana noteiktam laika posmam un to pēctecības nodrošināšana.

Sociālā darba attīstību allaž ir caurvijušas apsteidzošas – proti, problēmu aizkavēšanas, novēršanas – idejas. Tā Džeinas Adamsas (*Jane Addams*) izmantotās uz kopienu balstītās pieejas pamatā bija preventīvi orientētas darbības, piem., apmetņu kustības pakalpojumi, piedāvājot socializācijas, izglītības iespējas sociāli ievainojamām grupām un indivīdiem, ar mērķi novērst (vai vismaz mazināt) individuālo un sociālo problēmu veidošanos tuvākajā apkaimē. Arī mūsdienās sociālā darba zinātniskajā literatūrā un praksē tiek diskutēts par △, izmantojot dažādus jēdzienus, piem., "preventīvais sociālais darbs", "preventīvā pieeja" vai "preventīvās intervences sociālajā darbā", "uz prevenci orientēts sociālais darbs", bet vienota jēdziena un definējuma pagaidām vēl nav. Latvijā lietotais jēdziens "profilakse" nav atbilstošs sociālā darba termins. Angļu valodā jēdzienu *prophylactic* sociālā darba literatūrā nelieto – to attiecina uz medicīniska rakstura apsteidzošiem pasākumiem slimību izplatības novēršanā vai mazināšanā.

Sk. arī APMETŅU KUSTĪBA, PREVENCE

Lit.: McCave & Rishel, 2011; Pierson & Thomas, 2010; SCIE, 2021

(N) **prezervatīvs** (*condom*) ir viens no zināmākajiem kontracepcijas līdzekļiem, ko izmanto dzimumakta laikā, lai izsargātos no nevēlamas grūtniecības un seksuāli transmisīvajām slimībām (STS). △ ir plāns plēves apvalks, kas izgatavots no lateksa vai poliuretāna. Pieejami gan vīriešu △, gan sieviešu △. Tas ir vienīgais kontracepcijas līdzeklis, kas pasargā no inficēšanās ar HIV un citām STS. Daudzās valstīs △ nodrošina bez maksas kā preventīvu līdzekli, lai mazinātu nevēlamas grūtniecības un STS riskus.

Sk. arī KONTRACEPCIJA, SEKSUĀLI TRANSMISĪVĀS SLIMĪBAS

(C) **princips** (*principle*) ir kādas teorijas, uzskatu sistēmas, mācības svarīgākā pamatideja; nostādne, kas ievirza domāšanu noteiktā konceptuālā sistēmā un nosaka rīcību.

(T) **probācija** (*probation*) ir no ieslodzījuma vietām atbrīvoto personu uzraudzība un alternatīvo soda veidu izpildes sistēma, kas izveidota, lai veiktu par noziedzīgu nodarījumu notiesātu personu sociālās uzvedības korekciju un novērstu atkārtota noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.

Sk. arī ELEKTRONISKĀ UZRAUDZĪBA, PROBĀCIJAS DIENESTS

Lit.: Valsts probācijas dienesta likums

(T) **probācijas dienests** (*probation service*) ir valsts iestāde, kuras kompetencē ir noziedzības novēršana, dažādu sabiedrībā izciešamo sodu izpildes nodrošināšana un koordinācija, kā arī pārējo tiesībaizsardzības iestāžu darbības atslogošana. △ funkcijas: 1) veikt uzraudzību nosacīti notiesātām personām, kā arī nosacīti pirms termiņa no ieslodzījuma vietas atbrīvotām personām; 2) pārbaudes laikā uzraudzīt personas, pret kurām izbeigts kriminālprocess, tās nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības; 3) nodrošināt papildsoda – probācijas uzraudzības – izpildi; 4) nodrošināt probācijas programmu izstrādi un licencētu programmu īstenošanu; sniegt izvērtēšanas ziņojumu par probācijas klientu; 5) organizēt kriminālsoda – sabiedriskā darba – izpildi; 6) organizēt audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa – sabiedriskā darba – izpildi; 7) organizēt un vadīt izlīguma procesu starp cietušo un likumpārkāpēju un lietās par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu nepilngadīgām personām. Latvijā Valsts probācijas dienests ir Tieslietu ministrijas pārraudzībā esoša iestāde, kas tika izveidota 2003. gadā.

Sk. arī ELEKTRONISKĀ UZRAUDZĪBA, IZLĪGUMS, PROBĀCIJA, PROBĀCIJAS KLIENTS

Lit.: Valsts probācijas dienesta likums; VPD, n. d.

(T) **probācijas klients** (*probation client*) ir notiesāta persona, kurai ļauj sodu vai soda daļu izciest sabiedrībā, vai persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu un piekritusi iesaistīties izlīguma procesā vai par kuru ir pieprasīts izvērtēšanas ziņojums. Latvijā △ var būt: 1) persona, pret kuru izbeigts kriminālprocess, nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības; 2) persona, kurai piemērots kriminālsods vai audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis – sabiedriskais darbs; 3) nosacīti notiesāta persona; 4) persona, kurai piemērots kriminālsods – probācijas uzraudzība; 5) nosacīti pirms termiņa no soda izciešanas atbrīvota persona ar elektronisko uzraudzību vai bez tās; 6) persona, par kuru tiesa, prokurors vai brīvības atņemšanas iestādes administrācija ir

pieprasījusi izvērtēšanas ziņojumu. △ var būt gan pilngadīgas, gan nepilngadīgas personas. Darbs ar △ ietver kontroles un atbalsta pasākumus △ rehabilitācijai un integrācijai sabiedrībā.

Sk. arī ELEKTRONISKĀ UZRAUDZĪBA, IZLĪGUMS, NOSACĪTI [PIRMS TERMIŅA] ATBRĪVOTA PERSONA, NOTIESĀTA PERSONA, PROBĀCIJA

Lit.: Valsts probācijas dienesta likums

(J) **procesu atkarība** (*process addiction*) ir viens no uzvedības atkarību (*behavioural addictions*) veidiem, kas saistīts ar nepārvaramu cilvēka tieksmi spēlēt azartspēles (spēļu automāti, bingo, kāršu spēles, loterijas, derības, sporta spēles u. tml.) vai pārmērīgu jauno tehnoloģiju lietošanu (internets, datorspēles, čats u. tml.), lai gan ir zināms par negatīvajām biopsihosociālajām (mentālām, fiziskām, sociālām un finansiālām) sekām, ko tā rada viņa dzīvē. Cilvēks, kuram ir △, nespēj kontrolēt laiku, ko pavada konkrētajā darbībā, un pēc šīs darbības var izjust kaunu vai nožēlu.

Sk. arī ATKARĪBA, UZVEDĪBAS ATKARĪBAS

Lit.: Smith, 2012

(B) **profesionāla rīcība** (*professional conduct*) ir mērķtiecīga un apzināta sociālā darbinieka rīcība saskaņā ar profesionālajām zināšanām un prasmēm, profesijas vērtībām un principiem, kā arī ētikas kodeksu. Sociālā darba profesionālo organizāciju diskusijās veidojas priekšstats par △ etalonu, izstrādājot profesijas standartu un ētikas kodeksu. Dažkārt grūtības vai pat konflikti rodas tādēļ, ka jautājumā par △ pastāv atšķirīgi vai pat pretēji uzskati, kas var rasties gan paaudžu maiņas dēļ, gan sociālajiem darbiniekiem pārstāvot dažādas sociālā darba paradigmas un pieejas, kā arī tādēļ, ka pastāv atšķirības sociālā darba profesijas mērķu un uzdevumu izpratnē.

(A) **profesionālas attiecības** (*professional relationships*) ir attiecības sociālā darba praksē (piem., sociālais darbinieks un klients, sociālais darbinieks un kolēģis), kuru ietvaros sociālais darbinieks jūtas un emocijas pauž kontrolēti un mērķtiecīgi, spēj noteikt un uzturēt personiskās un profesionālās robežas, spēj veidot un uzturēt raportu un darba aliansi, kā arī risināt konflikta situācijas, balstoties uz labvēlīgu attiecību veidošanas principiem (piem., cieņa, empātija, atbildības dalīšana, godīgums, atbalsta sniegšana, drošība). △ ir jābūt neitrālām, taču praksē nereti vērojamas arī pārāk distancētas vai saplūdušas attiecības.

Sk. arī DARBA ALIANSE, ĒTIKA PROFESIONĀLAJĀS ATTIECĪBĀS, PROFESIONĀLĀS ĒTIKAS KODEKSS SOCIĀLAJĀ DARBĀ, PROFESIONĀLĀS ROBEŽAS, RAPORTS, TERAPEITISKĀS ATTIECĪBAS

(B) **profesionālā identitāte** (*professional identity*) ir profesionāļu kopienas vienošanās par noteiktām vērtībām, attieksmēm, zināšanām un prasmēm, kuras ir nepieciešamas darba veikšanai un ir kopīgas konkrētās nozares profesionāļiem. Svarīgs △ elements ir arī cilvēka priekšstats par sevi kā piederīgu noteiktai profesionālajai kopienai. △ veidojas pakāpeniski, apzinoties sevi kā profesionāli un apliecinot savu piederību noteiktai profesijai. △ ir fenomens, kas pastāvīgi mainās un attīstās, jo konkrētajā profesijā un arī sabiedrībā kopumā mainās zināšanas, prakse un attieksmes. Sociālā darba △ ir saistīta ar sociālā darbinieka profesionālo socializāciju (uzvedība dažādās situācijās, attiecību veidošana ar klientiem un kolēģiem, zināšanu un prasmju demonstrēšana, profesijas reprezentācija) un profesionālo kompetenci.

Sk. arī IDENTITĀTE, PROFESIONĀLĀ KOMPETENCE, PROFESIONĀLĀS ORGANIZĀCIJAS SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLĀ DARBINIEKA PERSONĪBA

Lit.: Apine un Roga, 2011; BASW, 2018; Haynes & Holmes, 1994; Webb, 2017

(A) **profesionālā kompetence sociālajā darbā** (*professional competency in social work*) ir spēja apliecināt noteiktu sociālā darba zināšanu, prasmju, vērtību un attieksmju kopumu un spēja to izmantot dažādās situācijās, veicot profesionālo darbību. △ ļauj pieņemt pamatotus lēmumus profesionālajā darbībā un nodrošina sociālā darbinieka spēju sniegt klientiem efektīvu, kvalitatīvu un profesionālu atbalstu un palīdzību.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBINIEKA PAMATA KOMPETENCE, SOCIĀLĀ DARBINIEKA PERSONĪBA

Lit.: BASW, 2018; Harris & White, 2018; Pearson, 2010

(A) **profesionālā noturība** (*professional resilience*) ir profesionālā spēja individuāli pieņemt lēmumus, rīkoties, sniegt atbalstu klientiem, neraugoties uz dažādu riska faktoru klātbūtni (piem., krīzes situācijas, klientu agresija, resursu un pakalpojumu trūkums, pārslodze, viedokļu atšķirības profesionāļu vidē, kolēģu maiņa). Sociālajā darbā △ ir būtiska loma klienta problēmu risināšanā un sadarbībā ar citiem profesionāļiem resursu piesaistē. △ ir atkarīga no darbinieka personības īpašībām, izpratnes par profesionālajām kompetencēm un ārējiem ietekmes faktoriem. △ stiprināšanai ir izmantojamas dažādas stratēģijas – profesionālo zināšanu un prasmju pilnveidošana, dienasgrāmatas rakstīšana, profesionālās un personiskās dzīves līdzsvarošana, intervīzijas un supervīzijas, spēja pieņemt situāciju un elastīgi reaģēt. △ stiprināšanā svarīga loma ir psihoemocionālajam atbalstam darbavietā.

Sk. arī INTERVĪZIJA, PROFESIONĀLĀ KOMPETENCE SOCIĀLAJĀ DARBĀ, RESILIENCE, SUPERVĪZIJA

Lit.: Palma-Garcia & Hombrados-Mendieta, 2014

(A) **profesionālā pilnveide** (*professional development*) ir profesionālās kompetences uzturēšana atbilstoši profesijas attīstības tendencēm un darba tirgus prasībām atbilstošā līmenī, mūžizglītības procesā apgūstot un/vai papildinot profesionālās zināšanas un prasmes. △ ietver pašvadītu mācīšanos, formālu vai neformālu izglītošanos savas profesionālās darbības jomā, sekmējot savas profesionālās karjeras izaugsmi. △ ir sociālā darba profesionālās kompetences pilnveide, lai uzturētu pakalpojumu kvalitāti un nodrošinātu profesionālo zināšanu paaugstināšanu. Neatkarīgi no tā, vai sociālais darbinieks ir iesācējs vai ar ilggadēju pieredzi profesijā, sociālā darba ētika paredz, ka darbinieks ir atbildīgs par zināšanu un prasmju pilnveidi, lai spētu efektīvi strādāt strauji mainīgajā sabiedrībā un darba vidē.

Sk. arī MŪŽIZGLĪTĪBA

Lit.: Alaslawi & Garrett, 2021; NASW, 2021b

(A) **profesionālā valoda** (*professional language*) ir specializētas terminoloģijas un citu valodas līdzekļu kopums, ko noteiktā profesijā strādājoši speciālisti izmanto savstarpējā komunikācijā, kā arī starpdisciplinārā sadarbībā. Profesionālā terminoloģija laika gaitā ir mainīga.

Sk. arī VALODA

(B) **profesionālās ētikas kodekss sociālajā darbā** (*code of ethics of social work profession*) ir uzvedības principu un noteikumu kopums formāla dokumenta veidā, kas sniedz skaidrus priekšrakstus sociālā darbinieka profesionālās rīcības ētikas standartiem. △ balstīts uz vispārcilvēciskām vērtībām, profesijas vērtībām un ētikas pamatprincipiem. △ norāda arī uz nepieļaujamu rīcību un rīcību, kas var potenciāli radīt ētiskas dilemmas, kā arī sniedz ieteikumus ētiskām izvēlēm profesionālajā darbībā. △ parasti ietver: 1) profesionālās ētikas principus; 2) sociālā darbinieka un klienta attiecību regulējumu; 3) sociālā darbinieka un kolēģu sadarbības regulējumu; 4) sociālā darbinieka atbildību par profesiju un profesionālo izaugsmi; 5) sociālā darbinieka starpdisciplinārās sadarbības regulējumu; 6) ētikas jautājumu risināšanas kārtību. Pirmo △ 1960. gadā izveidoja NASW. Mūsdienās IFSW dalīborganizācijas izstrādā savus nacionālos △, balstoties uz Globālo sociālā darba ētikas principu deklarāciju. △ ļauj saglabāt starptautisko sociālā darba identitāti un integritāti, vienlaikus respektējot katras konkrētās valsts sociālā darba jomas īpatnības. Grūtības △ izmantošanā var būt saistītas ar atšķirībām starp institūciju, organizāciju ētikas kodeksiem un △ (piem., △ ir uzsvērts klienta pašnoteikšanās princips, bet institūcijas ētikas kodekss pieprasa sociālajam darbiniekam ievērot administratīvās procedūras, kas var būt pretrunā ar klienta pašnoteikšanos). △ izveidē un ikdienas lietojumā liela nozīme ir ētikas

jautājumu aktualizēšanai un sociālo darbinieku diskusijām prakses vietās, kā arī diskusijām starp organizācijām, kuras pārstāv sociālā darba mērķa grupu intereses un sociālo darbinieku profesionālās intereses. Pirmais Latvijas sociālo darbinieku ētikas kodekss pieņemts 2001. gadā, atjaunots 2022. gadā.

Sk. arī ĒTIKA, ĒTIKAS PRINCIPI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, GLOBĀLĀ SOCIĀLĀ DARBA ĒTIKAS PRINCIPU DEKLARĀCIJA, SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS

Lit.: Harris & White, 2018; IFSW, 2018; LSDB, 2022; NASW, 2021a; Reamer, 2020

(B) **profesionālās ētikas principi** (*principles of professional ethics*) ir pamatnostādnes, kas noteic personas vai grupas rīcību darba vidē un līdzās noteikumiem un pieņēmumiem par kādas jomas profesionāļu savstarpējām attiecībām, attiecībām ar klientiem un sabiedrību kopumā nosaka profesionālās rīcības augstākos standartus. △ dažādām profesijām ir atšķirīgi, jo tie saistīti ar profesijas specifiku un vērtībām, kā arī ietver specializētas zināšanas.

Sk. arī ĒTIKAS PRINCIPI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, GLOBĀLĀ SOCIĀLĀ DARBA ĒTIKAS PRINCIPU DEKLARĀCIJA, PROFESIONĀLĀS ĒTIKAS KODEKSS SOCIĀLAJĀ DARBĀ

(A) **profesionālās organizācijas sociālajā darbā** (*social work professional organisations*) ir biedru vai organizāciju apvienības, kas izveidotas, lai atbalstītu sociālos darbiniekus, viņu profesionālās intereses, veicinātu sadarbību un sociālā darba profesijas attīstību. △ iesaistās ētikas kodeksu, profesionālo standartu, nozares politikas veidošanā un citu sociālā darba profesijai būtisku jautājumu risināšanā. Sociālo darbinieku ieguvumi no iesaistīšanās △ ir aktuālās informācijas iegūšana un apmaiņa, domubiedru rašana, inovatīvu ideju attīstīšana u. c. Lielākā daļa △ ir bezpeļņas organizācijas. △ var darboties nacionālā vai starptautiskā mērogā.

Sk. arī LATVIJAS SOCIĀLO DARBINIEKU BIEDRĪBA, LIELBRITĀNIJAS SOCIĀLO DARBINIEKU ASOCIĀCIJA, NACIONĀLĀ SOCIĀLO DARBINIEKU ASOCIĀCIJA, STARPTAUTISKĀ SOCIĀLO DARBINIEKU FEDERĀCIJA

(A) **profesionālās robežas** (*professional boundaries*) ir jēdziens, kas apzīmē profesionālās darbības nosacītu nošķirumu no citām profesijām un no neprofesionālas rīcības. △ nosaka standarti, vadlīnijas, noteikumi, principi, nostādnes. △ ievērošana nozīmē to, ka profesionālim jāspēj apzināties sava kompetence un tās robežas, zināt un saprast izmantoto teoriju, metožu lietderību un ierobežojumus, kas ietekmē sociālā darbinieka praksi. △ praktiska izmantošana veicina drošu un profesionālu sociālā darbinieka sadarbību ar klientu. △ sociālajā darbā var tikt raksturotas saistībā ar: 1) fokusu uz klientu – sociālajam darbiniekam jāspēj nošķirt savas intereses, priekšplānā izvirzot klienta

vajadzības; 2) pašatklāšanos – jāspēj izvērtēt, cik daudz un kādu informāciju par sevi un savu personisko dzīvi nepieciešams atklāt klientam; 3) duālām attiecībām – sociālā darbinieka kolēģi, ģimenes locekļi un draugi nevar būt viņa klienti; 4) darbību kompetences ietvaros – svarīgi saprast savas profesionālās lomas un personisko iespēju ierobežojumus, kā arī brīdi, kad piesaistīt citus profesionāļus vai izmantot konsultācijas. Lai uzturētu profesionālās robežas, nozīmīgas ir rūpes par sevi – profesionāļa pienākums ir nodrošināt piemērotu fizisko un garīgo stāvokli, lai veiktu savus darba pienākumus (piem., stresa un emociju pārvaldīšana darba laikā). △ ievērošana ir atkarīga arī no tādiem faktoriem kā profesionāļa zināšanu līmenis, pieredze, vērtību sistēma, prasmes, iespējas piekļūt informācijai u. c.

Sk. arī ĒTIKA, PROFESIONĀLA RĪCĪBA, PROFESIONĀLĀS ĒTIKAS KODEKSS, SOCIĀLĀ DARBA PRINCIPI

Lit.: Cooper, 2012; Hardy, 2017

(B) **profesionālās sankcijas** (*professional sanctions*) ir dažāda veida ierobežojumi (smagākos gadījumos arī sods) par profesionālās ētikas kodeksos nostiprināto normu pārkāpumiem. Sociālajā darbā △ parasti īsteno sociālo darbinieku profesionālās apvienības/biedrības. △ var būt, piem.: 1) pārrunas ar noteiktu jomu speciālistiem; 2) informācijas publiskošana par pieļautajiem pārkāpumiem; 3) pārbaudes statusa noteikšana uz noteiktu laika periodu; 4) obligāta atkārtota apmācība (*retraining*); 5) izslēgšana no profesionālās apvienības.

Sk. arī ĒTIKA PROFESIONĀLAJĀS ATTIECĪBĀS, ĒTIKAS PĀRKĀPUMI

Lit.: Barker, 2014; Boland-Prom, 2011

(P) **projekcija** (*projection*) ir viens no psihes aizsardzības mehānismiem, kam raksturīga cilvēka neapzināta savas uzvedības, īpašību, pārliecību un attieksmes pārnešana uz citiem (piem., iekšējo konfliktu, nepieņemamu, apspiestu un neapzinātu dziņu, domu, jūtu). Raksturīgi, ka cilvēks pats sevī △ norises neapzinās. △ ir cieši saistīta ar transferences procesu konsultēšanā, psihoterapijā, sociālajā darbā. △ ir viens no pirmajiem atklātajiem un visvairāk aprakstītajiem psihes aizsardzības mehānismiem. Meditācija, pašanalīze un psihoterapija ir veidi, kā apzināt savas projekcijas.

Sk. arī PSIHES AIZSARDZĪBAS MEHĀNISMI, TRANSFERENCE

Lit.: Sudraba, 2016a; Upton, 2019

(P) **projektīvā identifikācija** (*projective identification*) ir viens no agrīnajiem primitīvajiem psihes aizsardzības mehānismiem, kas ietver: 1) nepieņemamo jūtu, priekšstatu psiholoģisku izstumšanu, paralēli aktivizējoties arī citiem

psihes aizsardzības mehānismiem; 2) neapzinātā psihiskā satura projicēšanu uz citu cilvēku; 3) neapzinātu identificēšanos ar projicēto materiālu. △ pamatā ir kompleksi daudzpakāpju psihiskie procesi. Pieaugušā vecumā △ kā nenobriedušais psihes aizsardzības mehānisms sastopams cilvēkiem ar zemāku personības organizācijas līmeni (robežstāvokļa, psihotiskajā līmenī). Sociālajam darbiniekam ir būtiski pazīt △, jo tā gandrīz vienmēr rada spēcīgas kontrtransferences jūtas un reakcijas (piem., vainas izjūtu, dusmas, netipisku rīcību).

Sk. arī KONTRTRANSFERENCE, PROJEKCIJA, PSIHES AIZSARDZĪBAS MEHĀNISMI

Lit.: Fair, 2019; Kulbergs, 1999

(P) **projektīvās metodes** (*projective methods*) ir konsultēšanā lietota metožu grupa, kuru pamatā tiek izmantots kāds ārējs stimuls (piem., zīmējums, priekšmets, skaņa, attēls, tēls), uz kuru var tikt vērsta jeb projicēta cilvēka iekšējā pasaule – konflikti, priekšstati, domas, attieksmes un jūtas. △ klāsts ir ļoti plašs. △ var būt vairāk standartizētas un direktīvas, kad tiek piedāvāts noteikts uzdevums (piem., Roršaha (*Rorschach*) tests, "Cilvēks, koks, māja"). △ var būt arī brīvā formā, piem., cilvēkam lūdz uzzīmēt tēlu, kas asociējas ar kādu svarīgu cilvēku vai notikumu. △ tiek lietotas gan psiholoģiskajā konsultēšanā, psihoterapijā, gan sociālajā darbā un supervīzijā. Uz projektīvajām metodēm un cilvēka spēju projicēt iekšējās pasaules saturu uz ārēju objektu balstās vairāki psihoterapijas virzieni (piem., mākslu terapija, smilšu spēles terapija). △ izmantošanas mērķi var būt saistīti gan ar diagnostiku, gan ar centieniem veicināt cilvēka apzinātību par savu iekšējo pasauli, kā arī starppersonu attiecībām. △ var lietot gan individuālajā darbā, gan darbā ar ģimeni un grupu. Konkrētu △ lietošanai un interpretācijai ir nepieciešama tālākizglītība.

Sk. arī MĀKSLU TERAPIJA, PROJEKCIJA, SMILŠU SPĒLES TERAPIJA, TRANSFERENCE

(P) **prokrastinācija** (*procrastination*) ir darbu vai veicamo uzdevumu atlikšana uz vēlāku laiku. △ var negatīvi ietekmēt garīgo un fizisko veselību, profesionālās karjeras attīstību, kā arī personisko dzīvi, jo ilgtermiņā △ veicina pašvērtējuma pazemināšanos, vainas apziņu, paaugstinātu stresu. △ radītais intensīvas emocionālās spriedzes kāpinājums apgrūtina koncentrēšanās spējas un ievērojami mazina produktivitāti.

Sk. arī EMOCIJAS, STRESS, TRAUKSME

(S) **propaganda** (*propaganda*) ir patiesas vai maldīgas informācijas izplatīšana lielam cilvēku skaitam vēlama efekta panākšanai. △ rada un iedrošina noteikta veida pārliecību un rīcību, nerosina domāt patstāvīgi. Pat ja informācija ir patiesa, △ var radīt maldīgu priekšstatu par jautājumu kopumā, jo sniegtā informācija nereti ir daļēja, izrauta no konteksta, tendenciozi interpretēta, argumentiem ne vienmēr tiek sniegts pierādījumos balstīts pamatojums, alternatīvi argumenti un interpretācija bieži tiek noklusēti. △ vienmēr ietver arī cenzūras un pašcenzūras elementus. Daži autori uzskata, ka vismaz dažās jomās △ pastāv visās sabiedrībās (piem., reklāmas △). Palīdzošajās profesijās △ var ietekmēt prakses un politikas kvalitāti, jo sniedz ierobežotu priekšstatu par to, kas ir problēma, kā to atklāt, kādi ir tās cēloņi un kā šo problēmu var novērst.

Sk. arī IDEOLOĢIJA, INFORMĀCIJPRATĪBA, KRITISKĀ DOMĀŠANA, RADIKĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Gambrill, 2010; Shildrick, 2018

(S) **prosociāla uzvedība** (*prosocial behaviour*) ir indivīda, organizācijas vai sociālo grupu rīcība, kura ir saskaņā ar sabiedrības kopējo labumu un kultūras normām. △ izpausmes veidi ir, piem., palīdzēšana, labdarība, ziedošana, brīvprātīgais darbs, ziedošanās, mierināšana, dalīšanās.

Sk. arī ALTRUISMS, BRĪVPRĀTĪGAIS DARBS, LABDARĪBA, PILSONISKĀ LĪDZDALĪBA

Lit.: Barker, 2014; Ritzer, 2007

(J) **prostitūcija** (*prostitution*) ir seksuālu pakalpojumu sniegšana apmaiņā pret naudu vai citiem labumiem. △ var būt legāla vai nelegāla, to nosaka konkrētās valsts likumdošana. Dekriminalizācijas politika △ interpretē kā indivīdu pašnoteikšanās tiesības izvēlēties noteiktu profesiju vai nodarbošanos, tostarp arī prostitūciju. Latvijā △ nav aizliegta, tomēr ir ierobežota attiecībā uz pakalpojuma sniegšanas vietu, pakalpojuma sniedzēja vecumu, apvienošanos grupās, pakalpojumu piedāvāšanu internetā un plašsaziņas līdzekļos. Sociālajā darbā △ uztver kā sociālu problēmu. Cilvēki iesaistās △ lielākoties nabadzības vai psihoemocionālu problēmu dēļ. △ ļauj palielināt zemos ienākumus, kā arī nodrošina neviennozīmīgi vērtējamus "labumus" (piem., atkarību izraisošas vielas vai sutenera aizsardzību). Ar △ ir saistīti tādi riski kā vardarbība, atkarību veicinošu vielu lietošana, inficēšanās ar seksuāli transmisīvām slimībām, cilvēktirdzniecība. Prakse liecina, ka △ parasti tiek iesaistītas sociāli mazaizsargātas iedzīvotāju grupas.

Sk. arī SOCIĀLĀS PROBLĒMAS

Lit.: Parrillo II, 2008

(P) **psihes aizsardzības mehānismi** (*psychic defense mechanisms*) ir neapzināti psihes procesi, kas pasargā Ego no iekšējiem konfliktiem un mazina negatīvu, nepanesamu impulsu radītos trauksmes draudus. Apdraudējuma izjūta var būt kā reakcija uz ārējiem objektīviem apstākļiem, taču var būt arī kā reakcija uz intrapsihiskajiem procesiem, kas nav saistīti ar notiekošo ārējā realitātē. △ ietekmē cilvēka rakstura veidošanos. Sākotnēji teorija par psihes aizsardzības mehānismiem attīstījās psihoanalīzē, īpaši Annas Freidas (*Anna Freud*) padziļinātajos pētījumos. Psihē pastāv liels skaits △, kuri savā starpā mijiedarbojas, ietekmē cilvēka adaptīvās spējas un attīstās cilvēka psihosociālās nobriešanas procesā. Izšķir nobriedušus un nenobriedušus △ atkarībā no tā, kādā mērā tie sagroza realitāti. Citās klasifikācijās tiek nodalīti arī: 1) primārie, agrīnie primitīvie, narcistiskie jeb nenobriedušie △ (piem., noliegums, projekcija, izlāde darbībā, bloķēšana, pasīvi agresīva uzvedība, regresija, somatizācija); 2) neirotiskie △ (dažādās klasifikācijās tie iedalīti gan pie nenobriedušajiem, gan nobriedušajiem △, piem., kontrolēšana, disociācija, pārvietošana, eksternalizācija, intelektualizācija, izolācija, racionalizācija, seksualizācija); 3) nobriedušie △ (piem., altruisms, askētisms, humors, prognozēšana, sublimācija, supresija). Adaptēšanās un sociālās funkcionēšanas grūtības rodas, ja △ nenobriest. Sociālajam darbiniekam ir būtiski pārzināt △, lai: a) atpazītu tipiskākos klientu △ un savās attiecībās ar viņiem izvēlētos efektīvākās komunikācijas stratēģijas; b) ņemtu tos vērā savā kā speciālista pašizaugsmē un pašapzināšanās procesā. Dažkārt kā sinonīms tiek lietots jēdziens "psiholoģiskās aizsardzības mehānismi".

Sk. arī DEVALVĀCIJA, DISOCIĀCIJA, IDEALIZĀCIJA, NOLIEGUMS, PROJEKCIJA, PROJEKTĪVĀ IDENTIFIKĀCIJA, REGRESIJA

Lit.: APA, n. d.; Kulbergs, 1999; Sudraba, 2016a

(P) **psihes struktūra** (*structure of psyche*) ir jēdziens, kas skaidro cilvēka psihes iekšējo procesu pamatelementus, kā arī to attīstību un mijiedarbību. △ jautājumiem lielākoties pievēršas psihoanalīze, analītiskā psiholoģija, Ego psiholoģija un attīstības psiholoģija. Vienu no pirmajiem zinātniskajiem △ aprakstiem izveidoja Zigmunds Freids (*Sigmund Freud*). Saskaņā ar psihoanalīzes atziņām △ veido apziņa, priekšapziņa un bezapziņa, vēlākā modelī – trīs savstarpējā mijiedarbībā esošas psihes daļas: Id, Ego un Superego. Karla Gustava Junga (*Carl Gustav Jung*) analītiskajā psiholoģijā △ elementi ir apziņa un bezapziņa, kura savukārt iedalās personiskajā un kolektīvajā bezapziņā; psihes struktūru veido Ego, Persona, Ēna, Anima/Animus, kompleksi un arhetipi.

Sk. arī ANALĪTISKĀ PSIHOLOĢIJA, APZIŅA, ARHETIPS, BEZAPZIŅA, EGO, KOMPLEKSI, PERSONA, PSIHOANALĪZE

Lit.: Bite u. c., 2016; Mārtinsone un Miltuze II, 2015

(F, N) **psihiatriskā slimnīca** (*psychiatric clinic*) ir mentālās veselības aprūpes iestāde vai atsevišķa nodaļa, kas nodarbojas ar cilvēku psihiskās veselības traucējumu diagnosticēšanu un ārstēšanu. Nodrošina plaša spektra uzvedības un mentālās veselības aprūpi, piem., pacientiem ar šizofrēniju, bipolāra rakstura traucējumiem, hronisku depresiju. △ var specializēties īstermiņa vai ambulatoru pacientu ārstēšanā, ilgtermiņa uzraudzībā, piem., apkalpojot cilvēkus ar psihiatriskiem un nopietniem psiholoģiskiem traucējumiem, kam nepieciešama pastāvīga uzraudzība, ārstēšana un/vai iespēja atrasties uzraudzītā vidē. Savulaik △ tika sauktas par "garīgiem hospitāļiem" un tie bija domāti garīgi slimiem cilvēkiem, kam nepieciešama "morāla ārstēšana".

(N) **psihiskā veselība** (*mental health*) ir neatņemama un būtiska veselības sastāvdaļa, kas cieši saistīta ar pārējām veselības komponentēm – fizisko un sociālo labklājību. Indivīda △ ir priekšnoteikums viņa spējai īstenot savu potenciālu un pilnveidoties, veiksmīgi tikt galā ar ikdienas stresu un produktīvi strādāt, sniedzot ieguldījumu kopējās labklājības veicināšanā. Laba psihiskā veselība ir nosacījums stabilai, drošai, savstarpēji atbalstošai un labklājībā dzīvojošai sabiedrībai.

Sk. arī MENTĀLĀ VESELĪBA

Lit.: SSK-10, 2016

(N) **psihiskās attīstības traucējumi** ((*psychic*) *mental development disorders*) ir smadzeņu bojājumi, kas izraisa funkciju traucējumus saistībā ar valodu, vizuāli telpiskām iemaņām un motorisko koordināciju. Starptautiskajā Statistiskajā slimību un veselības problēmu klasifikācijā (SSK-10, F80–F89) atzīmēts, ka: a) △ sākas zīdaiņa vecumā vai bērnībā; b) funkciju attīstības bojājums vai aizture ir cieši saistīti ar centrālās nervu sistēmas bioloģisko nobriešanu; c) traucējumi ir stabili bez remisijām un recidīviem. Bērnam augot, tie pakāpeniski mazinās, kaut arī nelieli traucējumi bieži vien saglabājas pieaugušo vecumā.

Lit.: SSK-10, 2016

(N) **Psihisko traucējumu diagnostikas un statistikas rokasgrāmata,** arī **DSM** (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, DSM) ir viens no nozīmīgākajiem psihiskās (mentālās) veselības traucējumu klasifikatoriem, kas iekļauj detalizētus traucējumu skaidrojumus, diagnostiskos kritērijus, traucējumu kodus un rekomendācijas un/vai iespējamās prognozes atveseļošanas procesam. △ apraksta vairāk nekā 20 traucējumu grupas, piem., personības traucējumus, seksuālo disfunkciju, ar novecošanu saistītos traucējumus, šizofrēnijas spektra traucējumus, bipolāro, depresīvo, traumas radīto un ar

stresu saistīto, vielu lietošanas un atkarības izraisīto traucējumu grupu. Par △ priekšteci tiek uzskatīta 1844. gadā ASV izveidotā psihisko traucējumu klasifikācija pacientiem psihiatriskajās klīnikās. Kopš 20. gs. 50. gadiem △ izstrādes organizēšanu veic Amerikas Psihiatrijas asociācija, piesaistot lielu skaitu vadošo speciālistu un pētnieku. Vidēji reizi 10 gados tiek izveidots precizēts un papildināts △ izdevums, kuram tiek piešķirts attiecīgs kārtas numurs. 2022. gadā publicēta 5. izdevuma pārskatītā versija (DSM-5-TR). △ ir paredzēts plašam speciālistu lokam, piem., psihiatriem, ārstiem un citiem veselības aprūpes speciālistiem, kā arī sociālajiem darbiniekiem, psihoterapeitiem un psihologiem, kas nodrošina speciālistu vienotāku izpratni par psihiskās veselības traucējumiem un terminoloģijas lietošanu.

Sk. arī STARPTAUTISKĀ STATISTISKĀ SLIMĪBU UN VESELĪBAS PROBLĒMU KLASIFIKĀCIJA, SSK

Lit.: DSM-5-TR, 2022

(J) **psihoaktīvās vielas** (*psychoactive substance*) ir vielas, kas ietekmē un maina indivīda psihiskos procesus un uzvedību, piem., izziņu, uztveri, domāšanu, garastāvokli, reakciju, emocijas un afektus. △ var klasificēt dažādi, piem., legālas un nelegālas vielas; atkarību izraisošas un atkarību neizraisošas vielas; sintētiskas un dabiskas vielas, kā arī var izšķirt dalījumu pēc iedarbības (depresantu, stimulatoru, halucinogēnu grupas vielas).

Sk. arī ATKARĪBA, VIELISKĀ ATKARĪBA

Lit.: WHO, n. d.b

(P) **psihoanalīze** (*psychoanalysis*) ir psihoterapijas virziens, kuru kā metodi 19. gs. beigās aizsāka Vīnes ārsts Zigmunds Freids (*Sigmund Freud*). Sākotnēji △ tika radīta kā neirožu ārstēšanas metode psihiatriskās klīnikas pacientiem, bet vēlāk ieguva atsaucību ļoti plašā iedzīvotāju un speciālistu lokā. △ pamatā ir Z. Freida atziņas par personības psihoseksuālās attīstības stadijām un psihes struktūras teorija. △ pamatkoncepti ir psihiskais determinisms, apziņa, priekšapziņa un bezapziņa, Superego, Ego un Id, psihes aizsardzības mehānismi. △ ir milzīga ietekme uz psihoterapijas attīstību kopumā. Var uzskatīt, ka mūsdienās pastāvošie psihoterapijas virzieni veidojušies, gan balstoties psihoanalīzes teorijās (piem., psihoanalītiskā psihoterapija, psihodinamiskā psihoterapija, klientcentrētā terapija), gan attīstījušies kā pretreakcijas △ (piem., sistēmiskā ģimenes terapija, eksistenciālā terapija). Sociālā darba ar gadījumu izveidē △ ir liela loma, īpaši diagnostiskajā skolā, kura akcentēja agrīnās bērnības pieredzes un neapzināto faktoru, īpaši iekšējo konfliktu, ietekmi uz sociālās adaptēšanās grūtībām pieaugušā vecumā. Mūsdienās liela

daļa △ ideju par cilvēka psihes struktūru ir kļuvušas par vispārīgo zināšanu sastāvdaļu.

Sk. arī DIAGNOSTISKĀ SKOLA, PSIHES AIZSARDZĪBAS MEHĀNISMI, PSIHODINAMISKĀ PIEEJA, PSIHODINAMISKĀ TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, PSIHOSEKSUĀLĀS ATTĪSTĪBAS STADIJAS

Lit.: Harris & White, 2018; Turner, 2017

(P) **psihodinamiskā pieeja** (*psychodynamic approach*) plašākā nozīmē ir apvienojošs apzīmējums vairāku dzīļu psiholoģijas un psihoterapijas virzienu atziņām par psihes apzināto un neapzināto procesu mijiedarbību un to pastāvīgo dinamiku, kā arī iekšējo konfliktu pastāvēšanu. △ atziņas ir nozīmīgs zināšanu pamats psiholoģijā, psihoterapijā, kā arī vairākās sociālā darba pieejās. Šaurākā nozīmē △ ir viena no pieejām psihoterapijā, kas radusies kā reakcija uz pārāk laikietilpīgo un dārgo psihoanalīzi. Balstoties uz △, ir attīstījušies vairāki psihoterapijas virzieni, piem., uz transferenci vērstā psihoterapija, uz mentalizāciju vērstā psihoterapija. Jēdziens tiek lietots arī apzīmējot vienu no pieejām sociālajā darbā. Psihoterapijā un sociālajā darbā △ sakņojas Zigmunda Freida (*Sigmund Freud*) psihoanalīzes teorijā, kā arī △ integrē Ego psiholoģijas atziņas, objektu attiecību, piesaistes teoriju u. c. Sociālā darba ar gadījumu attīstībā △ ir liela nozīme kopš tā pirmsākumiem, kad Z. Freida psihoanalīzes idejas tika integrētas Mērijas Ričmondas (*Mary Richmond*) darbā "Sociālā diagnoze" un psihoanalītiķa Oto Ranka (*Otto Rank*) atziņas tika integrētas Virdžīnijas Robinsones (*Virginia Robinson*), Džesijas Taftas (*Jessie Taft*) sociālā darba ar gadījumu pieejā. Turpmāk gan diagnostiskās skolas, gan funkcionālās skolas pārstāvji plaši izmantoja △ sociālā darba ar gadījumu teorētiskā nostiprināšanā un praksē. Nozīmīgākie pārstāvji, kas sekmējuši △ integrāciju sociālajā darbā ar gadījumu, ir Berta Reinoldsa (*Bertha Reynolds*), Gordona Hamiltone (*Gordon Hamilton*), Helēna Harisa Perlmane (*Helen Harris Perlman*), Florensa Holisa (*Florence Hollis*). Mūsdienās △ atziņas ir nozīmīgas vispārīgā sociālā darba mikrolīmeņa praksē. Psihosociālajā darbā ir nepieciešamas padziļinātas △ zināšanas un prasmes.

Sk. arī ATTIECĪBĀS BALSTĪTS SOCIĀLAIS DARBS, DIAGNOSTISKĀ SKOLA, PSIHOANALĪZE, PSIHOSOCIĀLAIS DARBS, PSIHOSOCIĀLĀ PIEEJA, TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Bite u. c., 2016; Turner, 2017

(C) **psihodinamiskā teorija sociālajā darbā** (*psychodinamic theory in social work*) ir viena no pamata teorijām sociālajā darbā, un tā atspoguļo divus psihodinamikas jēdziena un psihodinamiskās teorijas izpratnes līmeņus. Plašākā

nozīmē psihodinamikas jēdziens aptver tās teorijas, kuras pievērš uzmanību indivīda grūtību, pārmaiņu un attīstības procesiem no neapzināto un intrapsihisko konfliktu skatpunkta (piem., psihoanalīze, psihoanalītiskā terapija, analītiskā terapija, objektu attiecību pieeja). Šaurākā nozīmē psihodinamiskā teorija ir sinonīms kā ilgtermiņa psihoanalītiskajai psihoterapijai, tā psihodinamiskajai psihoterapijai īstermiņā, kurām abām pamatā ir Zigmunda Freida (*Sigmund Freud*) 20. gs. sākumā ieviestā un attīstītā psihoanalīze.

Psihodinamiskajai teorijai ir liela ietekme uz sociālā darba ar gadījumu attīstību, jo tieši psihoanalīzes atziņas par psihes attīstību un struktūru bija sociālā darba t. s. diagnostiskās skolas pamatā. Tās ietvarā ir attīstījušās vairākas sociālā darba pieejas – Florensas Holisas (*Florence Hollis*) psihosociālā ārstēšana sociālajā darbā, Helēna Harisa Perlmane (*Helen Harris Perlman*) problēmu risināšanas pieeja, uz attiecībām balstītā pieeja un citas. 20. gs. pirmajā pusē pat pastāvēja psihoanalītiskais sociālais darbs kā atsevišķs sociālā darba ar gadījumu virziens. Psihoanalītisko metožu tieša izmantošana sociālajā darbā ar gadījumu mazinājās līdz ar sociālā darba, psihoanalīzes un citu psiholoģijas virzienu attīstību. Mūsdienās mikrolīmeņa praksē △ ir nozīmīga sociālo darbinieku zināšanu sastāvdaļa, kas ietver specifiskas zināšanas par attiecību veidošanu un dinamiku, psiholoģiskajiem aizsardzības mehānismiem, pretestībām, darba aliansi, apziņu un bezapziņu, arī par transferences un kontrtransferences fenomeniem, piesaisti, personības organizācijas līmeņiem, psihes attīstības stadijām. Īpaši nozīmīga psihodinamiskā teorija ir psihosociālajā darbā. Lai sociālais darbinieks varētu mērķtiecīgi izmantot šo teoriju, ir nepieciešama tālākizglītība.

Sk. arī ATTIECĪBĀS BALSTĪTS SOCIĀLAIS DARBS, KONTRTRANSFERENCE, PSIHOANALĪZE, PSIHOSOCIĀLĀ PIEEJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, TRANSFERENCE

Lit.: Sudraba, 2016b; Turner, 2017

(P) **psihofizioloģija** (*psychophysiology*) ir nozare, kas pēta psihisko un fizioloģisko procesu (piem., šūnu, audu, orgānu un visa organisma funkcijas un to regulācijas mehānismu) saistību. △ pievērš uzmanību bioloģisko faktoru, kā arī vides ietekmei uz psihofizioloģiskajiem procesiem. Sākotnēji △ attīstījusies kā reakcija uz pārāk nošķirtām medicīnas un psiholoģijas nozarēm. Eksperimentālā △ pievēršas pētījumiem, bet klīniskā △ strādā ar cilvēkiem, kuriem ir psihosomatiskie traucējumi. △ ir izteikti starpdisciplināra nozare, kas saistīta ar neiroloģiju, klīnisko psiholoģiju, psihiatriju, psihoterapiju, sociālo un veselības psiholoģiju un psihosomatisko medicīnu.

Sk. arī NEIROPSIHOLOĢIJA, NEIROZINĀTNE, PSIHOSOMATIKA

Lit.: Cacioppo et al., 2016

(P) **psihofizioloģiskie traucējumi** (*psychophysiological disorders*) ir fiziski simptomi vai psihosomatiskas saslimšanas, ko izraisa ilgstošs stress un citi emocionālie faktori. Traucējumu parādīšanos biežāk veicina tādi emocionālie stāvokļi kā trauksme, stress, bailes. △ tipi ir sirds un asinsvadu slimības; augšējo elpceļu slimības; muskuļu, skeleta un saistaudu sistēmas slimības; ādas slimības; gremošanas sistēmas slimības.

Sk. arī PSIHOFIZIOLOĢIJA, PSIHOLOĢIJA

Lit.: Lohani et al., 2019

(P) **psihologs** (*psychologist*) ir augstāko izglītību psiholoģijas zinātnē ieguvis speciālists, kura profesionālā darbība ietver psiholoģisko izpēti (novērtēšanu), atzinuma sagatavošanu, psiholoģiskās palīdzības sniegšanu un konsultēšanu individuāli, grupā vai organizācijā. Latvijā △ darbību, sertificēšanu un pārraudzību regulē Psihologu likums. Sociālā darba mikrolīmeņa praksē △ strādā gan kā atsevišķu pakalpojumu sniedzējs, gan kā starpprofesionāļu komandas dalībnieks. △ un sociālā darbinieka sadarbība ir nozīmīga un nepieciešama darbā ar dažādām klientu mērķgrupām (piem., ģimenes ar multiplām problēmām, bērni un jaunieši ar atkarības problēmām un/vai uzvedības traucējumiem, ielu bērni, audžuģimenes).

Sk. arī STARPDISCIPLINĀRA SADARBĪBA, STARPPROFESIONĀĻU KOMANDA

(P) **psiholoģijas un sociālā darba attiecības** (*relations between psychology and social work**). Psiholoģija ir tradicionāla un integratīva sociālā darba mikroprakses līmeņa sastāvdaļa sociālajā darbā ar gadījumu un sociālajā darbā ar grupu, kā arī starpdisciplināras sadarbības joma. Psiholoģijas un sociālā darba vēsturiskā attīstība ir notikusi pastāvīgā mijiedarbībā ar abpusējām ietekmēm. Tā, piem., sistēmiskās ģimenes terapijas virziens, kā arī tādas metodes kā genogramma un ekokarte, sākotnēji ir attīstījušās sociālā darba ar ģimenēm ietvaros. Savukārt tādas psiholoģijas teorijas kā psihoanalīze, Ego psiholoģija, kognitīvi biheiviorālā u. c. ir integrējušās sociālajā darbā ar gadījumu un sociālajā darbā ar grupu. Lai arī psiholoģijas, psihoterapijas un sociālā darba profesionālie mērķi un uzdevumi ir atšķirīgi, joprojām aktuāls diskusiju temats ir psiholoģijas un sociālā darba robežas. Nozīmīgs sociālo darbinieku kompetences elements ir psiholoģijas zināšanas un praktiskās metodes, kas īpaši svarīgas psihosociālajā konsultēšanā, sociālajā darbā ar gadījumu, kā arī sociālajā darbā ar grupu.

Sk. arī EGO PSIHOLOĢIJA, KOGNITĪVI BIHEIVIORĀLĀ TEORIJA, PSIHOANALĪZE, PSIHODINAMISKĀ PIEEJA, SOCIĀLĀ DARBA TEORIJAS

(J) **psiholoģiskā agresija** (*psychological aggression*) ir destruktīvas un kaitnieciskas darbības, kas vērstas pret indivīdu, grupu vai sabiedrības daļu, nodarot △ upurim psiholoģisku kaitējumu. △ izpausmes ir verbālas un neverbālas, tās mērķis ir ietekmēt, dominēt un izrādīt varu. △ var izpausties, pazemojot, kritizējot, apmelojot, izolējot, iebiedējot, apvainojot, draudot vai uzsvērti ignorējot. △ darbības var būt neapzinātas, bet lielākoties tiek veiktas apzināti, lai pasliktinātu upura pašsajūtu un emocionālo labklājību. △ atstāj psiholoģiskas sekas ilgtermiņā. △ jēdziena skaidrojums ir tuvs psiholoģiskās un emocionālās vardarbības jēdzieniem. △ var tikt īstenota dažādās vidēs, piem., internetā (rakstiskā, verbālā vai attēlu formā), fiziskā vidē (uzraksts, attēls), sociālajā vidē (aprunāšana, apmelošana darba kolektīvā vai kopienā).

Sk. arī AGRESIJA, AGRESIJAS TIPOLOĢIJA, EMOCIONĀLĀ VARDARBĪBA, MOBINGS, PSIHOLOĢISKĀ VARDARBĪBA

Lit.: Shorey et al., 2012

(J) **psiholoģiskā vardarbība** (*psychological violence*) ir regulāras, tīšas darbības un tādas apzinātas attieksmes paušana, kas upurim kropļo realitātes izjūtu. △ mērķis ir pārliecināt upuri par tā psihes problēmām vai nekompetenci.

Sk. arī EMOCIONĀLĀ VARDARBĪBA, PSIHOLOĢISKĀ AGRESIJA, VARDARBĪBA

(P) **psihoseksuālās attīstības stadijas** (*stages of psychosexual development*) ir cilvēka psihoseksuālās attīstības posmu raksturojums psihoanalīzē. △ izstrādāja Zigmunds Freids (*Sigmund Freud*). Viņš nodalīja piecas △: 1) orālā stadija (0–18 mēneši) – attīstības uzdevums ir vecuma pāreja no zīdaiņa atkarības uz pašpietiekamību; 2) anālā stadija (18–36 mēneši) – attīstības uzdevums ir kontrole pār savu ķermeni, impulsiem, citiem cilvēkiem; 3) falliskā stadija (3 līdz 5–6 gadi) – attīstības uzdevums ir apgūt konkurētspējas stimulus un ar dzimumu saistīto uzvedību; 4) latentā stadija (no 6 gadiem līdz pubertātei) – attīstības uzdevums ir investēt enerģiju pubertātes neseksuālās aktivitātēs un uzdevumos; 5) ģenitālā stadija (pubertāte) – attīstības uzdevums ir seksualitātes nobriešana, seksualitātes un intimitātes harmonizēšanās.

Sk. arī PSIHOANALĪZE

Lit.: Sudraba, 2016a

(D) **psihosociālais darbs** (*psychosocial work*) ir viena no sociālā darba ar gadījumu pamatmetodēm, kam raksturīga tiešā intervence un psihosociālā konsultēšana. Sociālais darbinieks, veicot △, nepiešķir papildu pakalpojumus, bet sadarbojas ar gadījuma vadītāju līdzīgi kā citi pakalpojumu sniedzēji. Lai veiktu △, sociālajam darbiniekam ir nepieciešama tālākizglītība,

specializējoties ģimenes, pieaugušo un/vai bērnu konsultēšanā, specifisku teoriju un pieeju ietvarā, kā arī darbā ar noteiktām problēmām.

Sk. arī GADĪJUMA VADĪŠANA

(D) **psihosociālā izvērtēšana** (*psychosocial assessment*) ir viena no sociālā darba mikrolīmeņa prakses pieejām izvērtēšanas posmā. Jēdziena attīstība ir saistīta ar psihosociālās pieejas attīstību sociālajā darbā. △ raksturo izvērtēšanas fokusēšana uz klienta psiholoģisko faktoru (piem., raksturs, kognitīvās spējas, attieksmes, motivācija, vērtības un pārliecība u. c.) un sociālo faktoru (vides jeb sociālās prasības, atbalsta sistēmas, iespējas un resursi) mijiedarbību un ietekmi uz klienta sociālo funkcionēšanu.

Sk. arī BIOPSIHOSOCIĀLĀ PIEEJA, IZVĒRTĒŠANA, PSIHOSOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLAIS DARBS AR GADĪJUMU, SOCIĀLĀ DARBA MIKROLĪMEŅA METODES

Lit.: Brill & Taler, 1990/2008; Stalker, 2010

(D) **psihosociālā konsultēšana** (*psychosocial consulting**) ir viena no tipiskām sociālā darbinieka mikrolīmeņa prakses funkcijām visos sociālā darba procesa posmos, un tai ir raksturīgs tiešais darbs ar klientu. Veicot △, sociālais darbinieks mērķtiecīgi lieto teorijas un metodes atbalsta sniegšanā un konsultēšanā atbilstoši klienta individualitātei, vajadzībām un sadarbības mērķiem. Sociālajā darbā ar gadījumu △ zināšanas un prasmes ir īpaši nozīmīgas darba alianses veidošanā, uzturēšanā un izvērtēšanā, krīzes situācijās, attiecību veidošanā ar nebrīvprātīgiem klientiem un klientiem ar saskarsmes grūtībām. △ var tikt īstenota abās mikrolīmeņa sociālā darba formās (sociālais darbs ar gadījumu, sociālais darbs ar grupu), kā arī visās sociālā darba ar gadījumu pamatmetodēs (darbs ar gadījumu, gadījuma vadīšana, psihosociālais darbs). Kā sociālā darbinieka galvenā funkcija △ tiek īstenota psihosociālajā darbā. △ ir specifisks Latvijā lietots termins, kas apzīmē tiešo darbu ar klientu neatkarīgi no izmantotās pamatmetodes, klientu mērķgrupas vai institūcijas, organizācijas, kurā sociālais darbinieks strādā.

Sk. arī DARBA ALIANSE, DARBS AR GADĪJUMU, GADĪJUMA VADĪŠANA, PSIHOSOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLAIS DARBS AR GADĪJUMU

(C) **psihosociālā pieeja sociālajā darbā** (*psychosocial approach in social work*) ir viena no sociālā darba mikroprakses līmeņa pieejām, kuras ietvaros tiek uzsvērta cilvēka individuālpsiholoģisko un sociālo aspektu līdzāspastāvēšana un apvienošana visos sociālā darba ar gadījumu posmos (izvērtēšanā, intervencē un novērtēšanā). △ pastiprināti pievērš uzmanību tam, kā stiprināt un paaugstināt cilvēka Ego spēku, izpratni un apzināšanos, mācīšanos no

pieredzes, psiholoģisko noturību, lai veiksmīgāk risinātu sociālās funkcionēšanas grūtības. △ akcentē psiholoģiskās izglītošanās (*psychological education*) nozīmi klientiem. Šajā pieejā mazāk (salīdzinājumā, piem., ar biopsihosociālo pieeju) tiek akcentēti cilvēka fiziskās veselības aspekti. △ sākums meklējams diagnostiskās skolas pieejā, ko izveidoja Mērija Ričmonda (*Mary Richmond*). Arī funkcionālā skola, ko attīstīja Džesija Tafta (*Jessie Taft*) un Virdžīnija Robinsone (*Virginia Robinson*), uzsvēra cilvēka iekšējo resursu aktivizēšanas nozīmi sociālajā darbā. △ kā atsevišķa pieeja attīstījās kopš 20. gs. 60. gadiem, kad Florensa Holisa (*Florence Hollis*) aizsāka lietot apzīmējumu "psihosociālā terapija sociālajā darbā". Mūsdienās nav iespējams novilkt precīzas robežas △ lietojumam, jo šī pieeja tiek izprasta plašākā nozīmē kā viena no perspektīvām sociālajā darbā, kas paredz, ka sociālajā darbā ar gadījumu tiek lietota, piem., psihodinamiskā un Ego psiholoģija, piesaistes teorijas un citas zināšanas par cilvēka sociālās funkcionēšanas psiholoģiskajiem aspektiem. △ lieto, piem., sociālajā darbā ar vardarbībā cietušajiem, cilvēkiem ar atkarības problēmām, sociālajā darbā ar ģimeni, krīzes intervencē.

Sk. arī BIOPSIHOSOCIĀLĀ PIEEJA, HOLISTISKĀ PIEEJA, PERSPEKTĪVA, PIEEJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, PSIHODINAMISKĀ TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Mizrahi & Davis, 2008; Turner 2017

(N) **psihosociālā rehabilitācija** (*psychosocial rehabilitation*) ir jēdziens, ko plašākā nozīmē attiecina uz cilvēka sociālo, psihisko un fizisko spēju atjaunošanu, izmantojot dažādus rehabilitācijas veidus darbā ar dažādām mērķa grupām. △ ietver arī labāko iespējamo pielāgošanos jauniem apstākļiem. △ mērķis ir vērsts uz psiholoģisko un sociālo funkcionēšanas spēju uzlabošanu, piem., attiecību veidošanu, darba prasmēm, sociālajām prasmēm. △ uzlabo indivīda psihisko un sociālo atlabšanu, iekļaušanos kopienas dzīvē un veicina apmierinošas dzīves kvalitātes sasniegšanu. Šaurākā nozīmē △ attiecina uz nemedikamentozu intervenci darbā ar cilvēkiem, kam nepieciešama palīdzība atlabšanas procesā pēc nopietnām psihiskām slimībām, emocionāla rakstura traucējumiem vai pēc pārdzīvotas traumatiskas pieredzes, piem., ilgstošas vardarbības. Latvijā △ izmanto dažādos veselības aprūpes pakalpojumos, piem., darbā ar onkoloģijas pacientiem, rehabilitācijas programmās atkarīgām personām. △ pieejas vērstas uz sadarbību, tās ir personcentrētas un individualizētas. Angļu valodā bieži tiek lietots arī termins *psychiatric rehabilitation.*

Sk. arī PSIHOSOCIĀLIE TRAUCĒJUMI, REHABILITĀCIJA, SOCIĀLĀ REHABILITĀCIJA

Lit.: Cnaan et al., 1988

(N) **psihosociālie traucējumi** (*psychosocial disorders*) ir mentāla rakstura saslimšana, kam pamatā ir kognitīva un emocionāla rakstura traucējumi, ko izraisa ilgstošs stress, neapmierinātība, medicīniska rakstura problēmas, psiholoģiski pārdzīvojumi vai traumatiska pieredze, kas viss kopumā ietekmē cilvēka dzīvi. △ izraisa psihosociāla rakstura cēloņi, kuri sakņojas mijiedarbībā starp problemātisku sociālo vidi un personas psiholoģiskajiem faktoriem, kas ietekmējuši cilvēka mentālo veselību, piem., neirotiski traucējumi, somatiska rakstura traucējumi. Cilvēkam ar △ bieži ir apgrūtinātas spējas funkcionēt noteiktās sociālās situācijās un veidot efektīvu komunikāciju ar apkārtējiem.

Sk. arī AFEKTĪVIE TRAUCĒJUMI, ALCHEIMERA SLIMĪBA, AUTISMS, DEMENCE, PSIHOSOCIĀLĀ REHABILITĀCIJA

Lit.: Cnaan et al., 1988

(N) **psihosomatika** (*psychosomatics*) ir mācība par saikni starp psihiskām ciešanām un fiziskiem traucējumiem. Plašākā nozīmē termins norāda uz tādiem cilvēka fiziskās veselības stāvokļiem, kas cēloniski ir saistīti ar viņa psihoemocionālo stāvokli. Šaurākā nozīmē termins tiek lietots, arī apzīmējot psihosomatisko medicīnu.

Sk. arī PSIHOSOMATISKĀ MEDICĪNA

(N) **psihosomatiskā medicīna** (*psychosomatic medicine*) ir starpdisciplināra medicīnas nozare, kas aptver tādu traucējumu un slimību diagnostiku, psihoterapeitisko ārstēšanu un profilaksi, kuru izcelsme ir saistīta ar psihoemocionāliem faktoriem, to mijiedarbību ar fizioloģiskajām norisēm un sociālo vidi. △ uzsver cilvēka psihes, ķermeņa, sociālo faktoru un vides savstarpējo saistību. △ pārklājas ar neiroloģiju, psihiatriju, interno medicīnu un psihoterapiju.

Sk. arī PSIHOSOMATIKA

Lit.: Fritzsche et al., 2020

(P) **psihoterapija** (*psychotherapy*) ir mērķtiecīgs un strukturēts palīdzības un atbalsta process, kurā var tikt risinātas garīga rakstura un emocionālas problēmas, novērstas cilvēka dzīvi apgrūtinošas vai traucējošas psihes īpatnības, ārstēta psihiska vai somatiska rakstura slimība, kā arī sekmēta indivīda kā personības pozitīva attīstība un izaugsme sevis izzināšanas un izpratnes gaitā. △ process norisinās starp psihoterapeitu un indivīdu, pāri, ģimeni vai grupu ar mērķi mazināt psihoemocionālās ciešanas, veicināt psiholoģisko labklājību un psihisko veselību. △ var tikt kombinēta ar medikamentozu ārstēšanu.

△ ir atveseļošana ar racionāliem domāšanas vai emocionāli vārdiskiem paņēmieniem, kuru pamatā ir saruna/dialogs kā terapeitisks un stimulējošs līdzeklis, lai cilvēks runātu par to, kas viņu nomāc un uztrauc, piem., par nomācošām domām, problemātiskām attiecībām, jūtām vai uzvedību.

Sk. arī MENTĀLĀ VESELĪBA, PSIHOLOGS, PSIHOTERAPIJAS SPECIĀLISTS

Lit.: LĀPA, n. d.; NE; Pancs, n. d.; Sudraba un Mārtinsone, 2019

(P) **psihoterapijas speciālists** (*psychotherapy specialist**) ir sertificēts speciālists ar profesionālo izglītību kādā no psihoterapijas virzieniem. Latvijā △ sertificēšanu veic Latvijas Psihoterapeitu biedrība. Latvijas profesiju klasifikatorā △ tika iekļauts kā jauna profesija 2017. gadā, lai nošķirtu psihoterapeitus ar bāzes izglītību medicīnā un △ ar citu bāzes izglītību sociālajās vai humanitārajās zinātnēs.

Sk. arī PSIHOTERAPIJA

Lit.: LPB, n. d.

(I) **pubertāte** (*puberty*) jeb dzimumnobriešana ir fiziskās attīstības posms, kurā notiek hormonālas pārmaiņas pusaudža organismā. Meitenēm fizioloģiskās pārmaiņas sākas aptuveni 10 gadu vecumā un ilgst līdz 14–15 gadu vecumam. Zēniem △ sākas aptuveni 11 gadu vecumā un ilgst līdz 16 gadiem, tomēr katram pusaudzim △ robežas var būt atšķirīgas. △ laikā cilvēkam sāk funkcionēt dzimumdziedzeri, aktivizējas dzimumdziņa un iestājas dzimumgatavība. △ ietekmē pusaudža psiholoģisko stāvokli un uzvedību.

Sk. arī BĒRNĪBA, DZĪVES CIKLS, PUSAUDZIS, VECUMPOSMI

Lit.: Mārtinsone & Miltuze I, 2015

(I) **pusaudzis** (*adolescent*) ir vecumposms starp bērnību un pieaugušo, kas ietver vecuma grupu aptuveni no 10–11 gadiem (agrīnais pusaudžu vecums) līdz aptuveni 19 gadiem. Pusaudžu vecumposmu parasti iedala apakšposmos, un zinātniskajā literatūrā ir pieejami vairāki iedalījumi. Piemēram, agrīnais (10–13 gadi), vidējais (14–16 gadi), vēlīnais pusaudžu periods (17–19 gadi). PVO un UNICEF pusaudžu vecumposmu iedala divos apakšposmos: agrīnie pusaudži (10–14 gadi) un vēlīnie pusaudži (15–19 gadi). Saskaņā ar Erika Eriksona (*Erik Erikson*) psihosociālās attīstības teoriju pusaudža un jaunības gadi (11–20 gadi) tiek ietverti vienā vecumposmā

Sk. arī BĒRNĪBA, BĒRNS, ERIKSONA PSIHOSOCIĀLĀS ATTĪSTĪBAS TEORIJA, VECUMPOSMI

Lit.: Barker, 2014

(H) **pusceļa māja** (*halfway house*) ir sociāls pakalpojumus cilvēkiem, kam nepieciešams profesionāls atbalsts vai aizsardzība. △ pakalpojums ir piemērots cilvēkiem pēc hospitalizācijas vai institucionālās aprūpes, ar garīga rakstura traucējumiem, probācijas klientiem pēc atrašanās ieslodzījuma vietās, kā arī cilvēkiem pēc ilgtermiņa sociālās rehabilitācijas programmām atkarības problēmu mazināšanai. △ pakalpojumu Latvijā izmanto, lai veicinātu personu ar garīga rakstura un citiem funkcionāliem traucējumiem rehabilitāciju, iekļaušanos sabiedrībā un darba tirgū, sniegtu individuālu atbalstu sociālo problēmu risināšanā atbilstoši klienta individuālajām vajadzībām.

Sk. arī DEINSTITUCIONALIZĀCIJA, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

Lit.: Barker, 2014; Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums

r

(P) **racionalizācija** (*rationalisation*) ir viens no psihes aizsardzības mehānismiem, tam raksturīga racionālu skaidrojumu un attaisnojumu neapzināta meklēšana, lai izskaidrotu savu vai citu uzvedību un tādējādi mazinātu negatīvās emocijas. △ ir raksturīga emociju un jūtu izstumšana. △ kā aizsardzības mehānisms maina cilvēka rīcības iekšējo motīvu skaidrojumu, piešķirot motīvam tādas iezīmes, kas cilvēkam apzināti ir pieņemamākas. Ar △ palīdzību tiek mazināta kaut kā vērtība un piešķirts it kā loģisks skaidrojums. △ izmanto, piem., šādos gadījumos: a) ja nevar iegūt to, ko vēlas; b) ja notiek kaut kas nepatīkams; c) lai mazinātu vainas izjūtu; d) lai attaisnotu savu nespēju tikt ar kaut ko galā vai citu cilvēku iespējamos pārmetumus. Struktūras ziņā △ tuvs psihes aizsardzības mehānisms ir intelektualizācija, bet tai ir izteiktāka jūtu, impulsu un abstrakciju izstumšana. Atšķirībā no △ intelektualizācijai var būt raksturīgs daudz plašāks domu un skaidrojumu virknējums, interpretācijas un argumentācija.

Sk. arī PSIHES AIZSARDZĪBAS MEHĀNISMI

Lit.: Sudraba, 2016a; Грановская, 2007

(C) **racionālās izvēles teorija** (*rational choice theory*) skaidro lēmuma pieņemšanas procesu, balstoties uz apsvērumu, ka indivīdiem ir pieejama visa informācija lēmuma pieņemšanai un ka viņi racionāli izsver ieguvumus, zaudējumus un riskus, izvērtējot alternatīvas un nonākot pie darbības virziena, kas viņus vislabāk apmierina. △ palīdz indivīdiem pamatot izvēles, kas tiem jāveic, lai piepildītu savas vēlmes un sasniegtu mērķus un izvēlētos līdzekļus mērķu īstenošanai. Tādējādi △ jebkuru cilvēka sociālo rīcību var izskaidrot ar racionālu motivāciju, pat ja citiem tā var šķist neracionāla. Būtiski △ postulāti – sarežģītas sociālas parādības var izskaidrot ar atsevišķām darbībām; par sociālās dzīves elementāru vienību tiek uzskatīta cilvēka rīcība. △ izmanto vairākās sociālo zinātņu nozarēs, piem., ekonomikā, politikas zinātnē un

sociologijā. Sociālajā darbā △ zināšanas ļauj sociālajam darbiniekam labāk izprast klientu, izstrādāt personalizētāku intervences plānu.

Sk. arī IEROBEŽOTĀS RACIONALITĀTES TEORIJA

Lit.: Satz & Ferejohn, 1994; Simon, 1995; Turner, 2006; Wright, 2015

(C) **radikālais sociālais darbs** (*radical social work*) ir pieeja sociālajā darbā, kuras ietvaros sabiedrība, tās sistēmas un attiecības tiek analizētas kritiski un vispusīgi. △ pamatā ir kritiska attieksme pret strukturālajām varas attiecībām, dominēšanas modeļiem, vienlaikus pievēršoties strukturālu pārmaiņu veicināšanai un pozitīvo ideālu stiprināšanai. △ aplūko sociālās problēmas kā strukturālu varas attiecību radītas, tādēļ tās ir jārisina, īstenojot pārmaiņas esošajās sistēmās. △ uzsver, ka sistēma ir jāpielāgo cilvēku un grupu vajadzībām, tādēļ △ tiek saukts arī par progresīvo, kritisko sociālo darbu. △ izcelsme ir saistāma ar emancipācijas kustību par sieviešu tiesībām un pievēršanos dažādu sociālo grupu apspiestībai. Mūsdienu △ redzeslokā ir arī karadarbības zonas, vides un klimata pārmaiņas, kā arī citas ar globalizāciju saistītas problēmas. Pārmaiņu veicināšanai tiek izmantotas dažādas sociālās un politiskās aktivitātes, piem., pasīvā pretošanās, demonstrācijas, streiki. Līdzīgas idejas tiek attīstītas dažādu radniecīgu teoriju ietvaros (kritiskais sociālais darbs, progresīvais sociālais darbs, strukturālais sociālais darbs). Galvenā sociālā darba organizācija, kas attīsta △, ir *Social Welfare Action Alliance*.

Sk. arī PRETAPSPIEŠANAS PIEEJA

Lit.: Bloemen, 2015; Ferguson & Woodward, 2009; Payne & Reith-Hall, 2019

(I) **radniecība** (*kin, kinship*) ir sociālas, juridiskas un kopīgās tradīcijās nostiprinātas attiecības starp cilvēkiem, kurus vieno asinsradniecība, laulība vai adopcija. Dažādās kultūrās principi, pēc kuriem tiek noteikta △, var ievērojami atšķirties. △ īpaša uzmanība tiek pievērsta situācijās, kad bez vecāku gādības palikušam bērnam tiek meklēta aprūpes persona no tuvāko radu loka.

Sk. arī DZIMTA, ĢIMENE, LAULĪBA

(M) **radošums** (*creativity*) ir plaši lietots jēdziens, kas var tikt skaidrots kā: 1) process (īpaša radošās domāšanas daudzveidība, augsti attīstīta iztēle, estētiska pasaules uztvere, radoša intuīcija, bagāta fantāzija, iedvesma, psihes plastiskums); 2) personības īpašības (atvērtība jaunai dzīves pieredzei, neatkarība, domāšanas elastība, dinamiskums, oriģinalitāte; personības savdabīgums, antikonformisms, drosme); 3) rezultāts (ir radīts kaut kas jauns, neparasts, oriģināls, nereti arī sabiedrībai nozīmīgs). Sociālajā darbā △ ir īpaši nozīmīgs,

lai spētu produktīvi darboties situācijās ar augstu nenoteiktības pakāpi, kad nav iepriekš zināmu instrukciju, kas garantē vēlamo rezultātu.

Lit.: Barker, 2014

(P) **raports** (*rapport*) nozīmē draudzīgas, līdzvērtīgas un harmoniskas attiecības, kurās saskarsmes dalībnieki izjūt un saprot cits citu, kā arī var veiksmīgi sadarboties. Konsultēšanā jēdziens △ tiek lietots, lai raksturotu labas sadarbības attiecības jeb darba aliansi, kas izveidojas starp klientu (indivīds, ģimene vai grupa) un konsultantu (piem., psihologu, psihoterapeitu, sociālo darbinieku, supervizoru). Konsultanta uzdevums ir mērķtiecīgi veidot △.

Sk. arī DARBA ALIANSE, TERAPEITISKĀS ATTIECĪBAS

(J) **rasisms** (*racism*) ir uzskatu kopums par cilvēku vērtīgumu, balstoties uz viņu piederību noteiktai rasei. △ tiek definēts arī kā uzvedība, ko noteic rasistiski uzskati. Piederību rasei parasti nosaka, izmantojot kā kritēriju cilvēku grupas kopīgu izcelšanos un kopīgas iedzimtas ārējas fiziskas pazīmes, piem., ādas krāsu, bet var balstīties arī uz piederību pie etniskās grupas vai citām pazīmēm. Rasistisku uzskatu cilvēki ārējās fiziskās pazīmes saista ar cilvēku intelektuālajām spējām un uzvedību, noteiktas cilvēku grupas raksturojot kā pārākas vai zemākas. △ uzvedībā izpaužas kā rasu diskriminācija: tiek pausta atšķirīga attieksme un noteikti izņēmumi, priekšrocības vai ierobežojumi ar mērķi iznīcināt vai ierobežot cilvēktiesību un pamatbrīvību atzīšanu, pastāvēšanu un īstenošanu politiskajā, ekonomiskajā, sociālajā, kultūras vai kādā citā sabiedrības dzīves jomā. Izšķir arī institucionālo △, ko raksturo pakalpojumu pieejamības slēpta ierobežošana cilvēkiem viņu ādas krāsas, etniskās piederības vai kultūras dēļ. Tā kā sociālajā darbā cilvēktiesību un cilvēka cieņas princips ir fundamentāls ētikas pamatprincips, sociālajam darbiniekam vajadzētu būt brīvam no jebkādām △ izpausmēm.

Sk. arī ANTIRASISTISKAIS SOCIĀLAIS DARBS, *BLACK LIVES MATTER*, ĒTIKAS PRINCIPI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, GLOBĀLĀ SOCIĀLĀ DARBA ĒTIKAS PRINCIPU DEKLARĀCIJA

Lit.: ANO, 1965; Harris & White, 2018

(C) **reālisms** (*realism*) ir uzskats, ka kaut kas pastāv un ir tāds, kāds tas ir, neatkarīgi no novērotāja vai veida, kādā novērotājs iegūst zināšanas par novērojamo objektu. △ kā filozofisku pasaules uzskatu raksturo divas principiālas tēzes: 1) tēze par eksistenci (makroskopisko objektu ikdienas pasaule eksistē); 2) tēze par neatkarību (objekti eksistē neatkarīgi no prāta). Ir pilnīgi iespējams, ka cilvēki ir reālisti attiecībā pret ikdienas objektiem, bet relatīvisti (antireālisti) ētikas un estētikas jautājumos. Cilvēks var nešaubīties, ka

Mēness pastāv un tā īpašības nav atkarīgas no kāda cilvēka uzskatiem vai pieņēmumiem par Mēness pastāvēšanu un tā īpašībām. Tajā pašā laikā tādas vērtības kā brīvība, patstāvība vai atbildīgums vieniem var šķist īstas un neatkarīgas no mūsu uzskatiem par šīm vērtībām, savukārt citiem to īstums un saturs nebūs nodalāms no cilvēka uzskatiem, lingvistiskās prakses, konceptuāliem pieņēmumiem, konkrētās kultūras u. tml.

Sk. arī KONSTRUKTĪVISMS, POZITĪVISMS

Lit.: Miller A., 2019

(T) **recidīvs** (*recidive*) plašākā nozīmē ir kādas parādības atkārtošanās. Sociālajā darbā termins visbiežāk tiek attiecināts uz atkarību izraisošo vielu lietošanas △, vardarbīgas uzvedības △, nozieguma △. Medicīnā △ nozīmē slimības (tostarp atkarību) △ jeb atkārtošanos, kas var iestāties pēc pilnīga vai daļēja remisijas perioda. Nozieguma △ ir atkārtots noziedzīgs nodarījums, ko veikusi persona, kas jau agrāk krimināli sodīta.

Sk. arī ATKARĪBA, LIKUMPĀRKĀPUMS, NOZIEDZĪGS NODARĪJUMS, NOZIEGUMA RECIDĪVA RISKS, NOZIEGUMS, SOCIĀLAIS DARBS AR BIJUŠAJIEM LIKUMPĀRKĀPĒJIEM

Lit.: Andrews et al., 2006; Krimināllikums

(A) **refleksivitāte** (*reflexivity*) ir: 1) cilvēka spēja novērtēt esošo situāciju, pārdomāt ar to saistīto informāciju un radīt jaunas zināšanas, kas palīdz veikt izvēli saistībā ar savu turpmāko rīcību; 2) indivīda paškritiska pieeja zināšanu radīšanai un tam, kā varas attiecības ietekmē zināšanu radīšanu. Pirmajā nozīmē △ sociālā darba praksē sociālo darbinieku un arī pakalpojumu saņēmēju uzlūko kā zinošus subjektus, kas pārdomu procesā iegūst padziļinātu izpratni par viņu dzīvi veidojošo sociālo un vēsturisko realitāti, kā arī izpratni par savām spējām un iespējām transformēt realitāti. Otrajā nozīmē △ sociālajā darbā tiek skaidrota šaurāk, pievēršot uzmanību zināšanu radīšanai sociālā darba praksē. △ šeit nozīmē sociālā darbinieka spēju novērot savu darbību un analizēt, kādā veidā profesionālās zināšanas ir tikušas lietotas attiecībās ar citiem – indivīdiem, grupām un kopienām. Šajā pieejā △ tiek izmantota arī dziļākai emociju analīzei, integrējot praksē uzkrātās pārdomas un emocionālās reakcijas. Sociālajā darbā △ tiek uzskatīta par ļoti svarīgu elementu sociālā darba teorijā, izglītības procesā un praksē. Sociālo zinātņu pētniecībā △ nozīmē pētnieka spēju apzināties savas subjektivitātes (personisko uzskatu, pieņēmumu) un mainīgā konteksta ietekmi uz pētījuma procesu.

Sk. arī PAŠREFLEKSIJA, REFLEKTĪVĀ PRAKSE

Lit.: D'Cruz et al., 2007; Harris & White, 2018

(A) **reflektīvā prakse** (*reflective practice*) ir prasmes un spējas apzināti reflektēt par savu praksi, sasaistot to ar teoriju. △ ļauj attīstīt savas rīcības, attieksmju, attiecību ar klientu un sociālā darba procesa apzināšanos. Sociālā darba pienākumu veikšanas procesā △ palīdz izvairīties no neapzinātas rutīnas, stereotipiskas, nekritiskas attieksmes, kā arī no negatīvām transferences un kontrtransferences ietekmēm.

Sk. arī KRITISKĀ DOMĀŠANA, PROFESIONĀLĀ KOMPETENCE SOCIĀLAJĀ DARBĀ, REFLEKSIVITĀTE

Lit.: Davies, 2000; Mantell & Scragg, 2019; Moss, 2020

(P) **regresija** (*regression*) ir jēdziens, ar kuru psihoanalīzē apzīmē vienu no psihes aizsardzības mehānismiem, kuram raksturīga atgriešanās uz agrāku, mazāk diferencētu psihiskās attīstības līmeni, kas saistās ar mierinošiem un/vai maģiska rakstura drošības faktoriem.

Sk. arī PSIHES AIZSARDZĪBAS MEHĀNISMI

Lit.: Fair, 2019; Kulbergs, 1999

(K) **reģenerācija** (*regeneration*) ir spēja atjaunoties. Bioloģijā ar to saprot organismu spēju atjaunot audus, orgānus vai ķermeņa daļas, kā arī ekosistēmu spēju atgūt iepriekšējo stāvokli pēc negatīvas, traumējošas iedarbības. Pilsētvides △ ir kultūrvēsturiski vērtīgu vides sastāvdaļu (pilsētu un to rajonu, kvartālu, ēku) funkcionāla atjaunošana. Sociālajā darbā svarīga ir △ jēdziena izpratne saistībā ar vides un ilgtspējas jautājumiem, sevišķi sociālajā darbā ar kopienām.

Sk. arī EKOSOCIĀLAIS DARBS, VIDES AIZSARDZĪBAS KUSTĪBAS, ZAĻAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Rocha, 2018

(I) **reģistrētas partnerattiecības** (*registered cohabitation*) ir laulībai alternatīvs tiesisks pāra attiecību regulējums, kas nodrošina partneru tiesisko aizsardzību (piem., mantojuma saņemšana, sociālās garantijas). Daudzās valstīs △ regulējums attiecas tikai uz heteroseksuāliem pāriem, bet ir valstis, kur △ regulējums attiecas arī uz viena dzimuma partneriem. Latvija ir viena no sešām ES dalībvalstīm, kurā 2022. gadā vēl nebija pieņemts laulībai alternatīvs tiesiskais regulējums, un sabiedrības attieksme pret partnerattiecību nostiprināšanu normatīvajos aktos ir pretrunīga.

Sk. arī ĢIMENE, LAULĪBA, KOPDZĪVE [BEZ LAULĪBAS REĢISTRĀCIJAS]

(L) **reģistrētā bezdarba līmenis** (*registered unemployment rate*) ir bezdarbnieku uzskaitē reģistrēto personu (arī aktivizācijas pasākumos iekļauto

personu) īpatsvars visu ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā. Latvijā △ ir Nodarbinātības valsts aģentūrā (NVA) reģistrēto un bezdarbnieku statusu ieguvušo personu īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā. Latvijā to regulāri nosaka NVA sadarbībā ar Centrālo statistikas pārvaldi.

Sk. arī BEZDARBA LĪMENIS, BEZDARBS

Lit.: MK. 2015 (Nr. 103); NVA, 2020b

(A) **rehabilitācija** (*rehabilitation*) ir indivīda funkcionēšanas spēju optimālā līmeņa atjaunošana vai sasniegšana. △ nepieciešama pēc negadījumiem, slimošanas, traumām (psiholoģiskām un fiziskām). △ procesā iesaistās ārsti, medicīnas māsas, psihoterapeiti, ergoterapeiti, sociālie darbinieki un citi sociālā darba speciālisti. Mūsdienās △ attiecina arī uz likumpārkāpēju, atkarīgo personu, ilgstošo bezdarbnieku un personu ar speciālām vajadzībām sociālo iekļaušanos, atjaunojot un veidojot personu sociālās prasmes un funkcionēšanu.

Sk. arī SOCIĀLĀ REHABILITĀCIJA

Lit.: Harris & White, 2018; Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums

(R) **reinkarnācija** (*reincarnation*) ir priekšstats par dvēseles pārmiesošanos jeb pārceļošanu pēc nāves no viena ķermeņa citā. △ idejas ir atrodamas hinduismā, budismā, mūsdienu ezotēriskajās mācībās – teosofijā, antroposofijā, jaunajās reliģiskajās kustībās.

Sk. arī BUDISMS, HINDUISMS

(S) **reintegrācija** (*reintegration*) ir atkaliekļaušanās sabiedrībā. Sociālajā darbā △ tiek aplūkota saistībā ar iekļaušanos sabiedrībā pēc soda izciešanas vai atjaunojošā taisnīguma procesā, pēc ilgstošas slimības, militārā dienesta, dzīves ilgstošās aprūpes institūcijā, kā arī saistībā ar atkaliekļaušanos darba tirgū vai izcelsmes sabiedrībā pēc ilgstošas prombūtnes.

Sk. arī ATJAUNOJOŠAIS TAISNĪGUMS, DEINSTITUCIONALIZĀCIJA, RESOCIALIZĀCIJA

(H) **reitterapija** (*reittherapy, equine-assisted therapy, hippotherapy*) ir viens no dzīvnieku terapijas veidiem, kura ietvaros tiek veiktas nodarbības uz apmācīta un sertificēta zirga. △ radusies 20. gs. 40. gadu beigās Skandināvijas valstīs, bet kā specifisks terapijas veids tā attīstījusies 60. gados Vācijā, Austrijā un Šveicē (no kurienes cēlies arī Latvijā lietotā jēdziena nosaukums). Mūsdienās △ tiek lietota gan papildus citiem terapijas veidiem, gan arī kā atsevišķa terapijas programma bērniem un pieaugušajiem.

Sk. arī DZĪVNIEKU TERAPIJA

(J) **relatīvā nabadzība** (*relative poverty*) ir situācija, kad cilvēka ienākumi un resursi, ir tik nepietiekami, ka viņa dzīves līmenis ir zem vispārējā sabiedrības labklājības līmeņa un dzīves standarta, kāds tiek uzlūkots par pieņemamu sabiedrībā, kurā cilvēks dzīvo. Ienākumu dimensijā par nabadzīgiem uzskata cilvēkus, kuru ienākumi ir zemāki par vidējo ienākumu rādītāju valstī. Eiropas Savienībā statistikas vajadzībām pieņem, ka nabadzības slieksnis ir 60 % no rīcībā esošo ienākumu mediānas, pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju skaitu mājsaimniecībā.

Sk. arī ABSOLŪTĀ NABADZĪBA, NABADZĪBA

Lit.: CSP, n. d.b

(R) **reliģija** (*religion*) ir cilvēka dzīvi organizējoša, garīgā pieredzē balstīta attieksmju, pārliecību un uzvedības sistēma, kas tiek nodota no paaudzes paaudzē ar dažādu sakrālu simbolu, vēstījumu un rituālu palīdzību. △ visbiežāk balstās cilvēku ticībā pārdabiskajam (viena vai vairāku dievu eksistencei). △ lielā mērā ietekmē to, kā cilvēki izjūt un uztver sevi, apkārtējos un notikumus, kā mijiedarbojas ar citiem. Multikulturālā sabiedrībā vērojama △ daudzveidība, kas ietekmē arī sociālo darbu. Lai izveidotos sadarbība ar klientu vai klientu grupu, sociālajam darbiniekam ir jārespektē viņu reliģiskie uzskati un vērtības, pat ja tie atšķiras no sociālā darbinieka reliģiskajiem uzskatiem.

Sk. arī GARĪGI SENSITĪVS SOCIĀLAIS DARBS, MULTIKULTURĀLISMS, RELIĢISKĀ PIEDERĪBA

Lit.: Crisp, 2017; Gilligan & Furness, 2006; Knitter, 2010; Loue, 2017; NE

(R) **reliģiskais fundamentālisms** (*religious fundamentalism*) ir reliģiska kustība, kura fokusējas uz reliģisko tekstu burtisku interpretāciju un uzskata, ka iegūtās mācības ir jāizmanto visās dzīves jomās. Reliģiskie fundamentālisti uzskata, ka tikai viņu pasaules uzskats un viņu reliģisko tekstu interpretācija ir vienīgā patiesā. △ kustībās, kā atzīmē Entonijs Gidenss (*Anthony Giddens*), piekļuve svētajiem tekstiem ir ierobežota, tie pieejami vien privileģētai priesteru, mācītāju vai citu reliģisko vadītāju kā interpretētāju grupai. Manuels Kastelss (*Manuel Castells*), raksturojot △, norāda: △ ir identitātes konstruēšanas instruments, lai apvienotu indivīda un kopienas institūciju uzvedību ar normām, kas izriet no Dieva likumiem, un par to interpretāciju ir atbildīgs grupas līderis, kas ir kā vidutājs starp Dievu un cilvēkiem.

Sk. arī RELIĢIJA

Lit.: Balchin, 2007; Giddens & Sutton, 2021; Razaghi et al., 2020

(R) **reliģiskā kopiena** (*religious community*) ir sabiedrības daļa, ko vieno kopīga reliģiskā piederība un kuras attiecības balstās uz kopīgu vēsturi, pārliecību un ticības sistēmu, vērtībām un normām, statusu un lomu modeļiem, savstarpējām gaidām. △ nodrošina tās locekļu garīgo vajadzību apmierināšanu, un piederība △ rada psiholoģiski un sociāli nozīmīgu identitātes izjūtu. Visplašākajā nozīmē apzīmējumu △ attiecina uz visiem kādai konkrētai reliģijai piederīgajiem (piem., kristiešiem, hinduistiem vai budistiem). Tomēr pasaules lielās reliģijas sastāv no neatkarīgām kopienām, kuras visbiežāk uzskata sevi par pareizās ticības nesējiem iepretī pārējām kopienām šajā reliģijā (piem., sunnīti un šiīti islāmā). Šaurākā nozīmē apzīmējumu △ attiecina uz cilvēku grupu, kas regulāri pulcējas kopīgai reliģiskai praksei (piem., draudze) vai cilvēku grupu, kas reliģisku iemeslu dēļ izvēlējusies dzīvot kopā (piem., klosterī). Sociālajā darbā arvien lielāku uzmanību pievērš pakalpojumu saņēmēju kultūras vērtībām un reliģiskajām tradīcijām, lietojot garīgi sensitīva sociālā darba pieeju, sevišķi multikulturālās sabiedrībās darbā ar etniskajām un reliģiskajām minoritātēm. △ var būt kā resurss (piem., △ var sniegt piederības izjūtu, psiholoģisku un praktisku atbalstu), tā problēmu avots (piem., △ pastāvošās patriarhālās tradīcijas var sekmēt pārmērīgu kontroli ģimenē). Sociālajā darbā, strādājot △ vai ar cilvēkiem, kuri pieder kādai △, svarīgi to darīt ar cieņu pret kopienai svarīgajām garīgajām tradīcijām un reliģisko praksi un ar izpratni par kopienā pastāvošo hierarhiju un uzvedības normām.

Sk. arī GARĪGI SENSITĪVS SOCIĀLAIS DARBS, RELIĢISKĀ ORGANIZĀCIJA, SOCIĀLAIS DARBS AR KOPIENU

(R) **reliģiskā organizācija** (*religious organisation*) ir organizācija, kas organizē un pārrauga reliģisko praksi konkrētā reliģiskā tradīcijā. △ dalībniekus apvieno kopēja identitāte un mērķi, saista specifiskas sociālās un varas attiecības. △ pauž, aizstāv un attīsta savas reliģiskās idejas. △ var būt formāla vai neformāla, reģistrēta vai nereģistrēta. Socioloģiskā izpratnē izšķir trīs △ veidus: baznīca, sekta un kults.

Sk. arī RELIĢIJA, RELIĢISKA KOPIENA

Lit.: Turner, 2006

(R) **reliģiskā piederība** (*religious affiliation*) ir indivīda identificēšanās ar kādu no reliģijām. Ikvienam cilvēkam ir tiesības brīvi noteikt savu attieksmi pret reliģiju, pievērsties vai nepievērsties kādai reliģijai, mainīt △, veikt reliģisko darbību, kā arī paust savu reliģisko pārliecību. Ja pret personu tās △ dēļ izturas atšķirīgi salīdzinājumā ar pārējām personām līdzīgā situācijā, šāda attieksme

var tikt uzskatīta par diskrimināciju. Sociālajā darbā klientiem vai klientu grupām △ var būt gan resurss, gan riska faktors. Piemēram, vecāki drīkst audzināt bērnus saskaņā ar savu △, kas reizēm var nonākt pretrunā ar bērna tiesību un interešu ievērošanu.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, GARĪGI SENSITĪVS SOCIĀLAIS DARBS, RELIĢIJA

Lit.: Knitter, 2010

(R) **reliģiskā pieredze** (*religious experience*) ir personiska un individualizēta apziņa par augstāku spēku klātbūtni, kādu lielāku jēgu un nolūku. △ var nebūt saistīta ar institucionalizētas reliģijas formām. △ ir svarīga daudziem sociālajiem darbiniekiem un arī klientiem. △ ir būtisks etniski jūtīgas sociālā darba prakses elements, kas ietver toleranci pret kultūras atšķirībām un dažādību, kas ir sevišķi svarīgi sociālajā darbā multikulturālā sabiedrībā un reliģiskās kopienās. Sociālajam darbiniekam ir jāapzinās, ka pastāv aizspriedumi pret reliģiju un △, bet vienlaikus tās ir nozīmīgs resurss, piem., atveseļošanās gaitā. Angļu valodā ar līdzīgu nozīmi lieto arī jēdzienu *spiritual experience*.

Sk. arī GARĪGĀS VAJADZĪBAS, GARĪGI SENSITĪVS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Hodge, 2018; Mūks, 1997; Sloane & Petra, 2021

(R) **reliģisko organizāciju misijas darbs** (*mission work of religious organisations*) jeb misionārisms ir reliģisko organizāciju darbība, kuras nolūks ir izplatīt un nostiprināt reliģiskos uzskatus, pievērst cilvēkus ticībai, kā arī sniegt sociālu atbalstu un vienkāršu medicīnisku palīdzību. Piemēram, △ var īstenot izglītības iestādēs un slimnīcās. △ veic misionārs – cilvēks, kuru baznīca sūta ticības un labdarības misijā.

Sk. arī BRĪVPRĀTĪGAIS DARBS, LABDARĪBA

Lit.: Hiršs & Hirša, 2008

(N) **reminiscences grupa** (*reminiscence group*) ir mērķtiecīgi veidota cilvēku grupa, kuras dalībnieki dalās atmiņās, pagātnes stāstos, dzīves notikumos, kas var ietvert pozitīvas, kā arī sāpīgas, pretrunīgas un sērošanas atmiņas. △ darbības centrā ir sociālās mijiedarbības, emocionālā noskaņojuma, fiziskā stāvokļa, starppersonu komunikācijas uzlabošana, kā arī identitātes stiprināšana, depresijas simptomu mazināšana. △ balstās uz cilvēka personisko resursu stiprināšanu (piem., autobiogrāfiskā atmiņa kā pozitīvs resurss senioriem). Grupas darbā tiek izmantoti dažādi pamudinājumi – objekti, kas stimulē cilvēka atmiņu, izraisa vēlmi komunicēt un uzlabo komunikāciju (sensoriskie ierosinātāji, piem., spēļu kārtis, mūzikas ieraksti, fotogrāfijas).

Pirms grupas darba ir svarīgi zināt, kas būs grupas līderis vai vadītājs, kāda būs tematika un kādi maņu stimulatori tiks izmantoti. Sociālajā darbā un sociālajā aprūpē △ var izmantot arī izvērtēšanas procesā, lai identificētu cilvēkam nepieciešamo atbalstu un aprūpi. △ ir ļoti piemērota terapeitiskā metode cilvēkiem ar demenci vai mācīšanās traucējumiem.

Sk. arī DEMENCE, DEPRESIJA, MĀCĪŠANĀS GRŪTĪBAS, TERAPEITISKĀ GRUPA, TERAPEITISKĀS ATTIECĪBAS

Lit.: Davies, 2000; Woods et al., 2009

(N) **reproduktīvā veselība** (*reproductive health*) ir fiziska, psihiska un sociāla labklājība, kas ir saistīta ar cilvēka reproduktīvās sistēmas veselību. △ nozīmē, ka cilvēki spēj veidot apmierinājumu sniedzošu un drošu seksuālo dzīvi, spēj radīt pēcnācējus un brīvi izvēlēties, vai, kad un cik bieži tos radīt. Viens no sociālo darbinieku uzdevumiem ir izglītot klientus par seksualitāti, reproduktīvo veselību, ģimenes plānošanu, kontracepciju un seksuāli transmisīvo slimību profilaksi, motivējot klientus pievērsties rūpēm par sevi un savu ģimeni.

Sk. arī KONTRACEPCIJA, PREZERVATĪVS, SEKSUĀLI TRANSMISĪVĀS SLIMĪBAS

Lit.: Seksuālās un reproduktīvās veselības likums

(C) **resilience** (*resilience*) ir teorētisks starpdisciplinārs jēdziens, kas veidojies 20. gs. 70. gados un raksturo gan veiksmīgu adaptācijas procesu pēc pārdzīvotiem nelaimes gadījumiem, traumām, traģēdijām, draudiem un citiem nozīmīgiem stresa faktoriem, gan indivīda vai grupas īpašības un spējas pretoties grūtībām. Šā jēdziena latviskošanā tiek izmantoti tādi termini kā noturība, dzīvesspēks, dzīvesspars, psiholoģiskā noturība, pretestība, sociālā dzīvotspēja, sociālā elastība, izturētspēja, pielāgošanās. Tomēr neviens no piedāvātajiem latviskojumiem neraksturo △ kā veselumu, kas ietver spējas, procesu, rezultātus, iedabu.

△ sociālajiem darbiniekiem ļauj pievērsties situācijām, kad indivīds, ģimene vai grupa turpina veiksmīgi funkcionēt, neraugoties uz piedzīvotajām vai joprojām pastāvošajām grūtībām, traumām, neveiksmēm, traģēdijām. △ ir vieglāk izprotama kā skaidrojums par atšķirīgajām cilvēku reakcijām, piedzīvojot traumatisku pieredzi. Sociālajā darbā, izmantojot △ kā pieeju, tās pamatā ir cieņa pret ikviena unikālām reakcijām uz apdraudējuma situācijām. △ pieejas pārstāvji pakāpeniski attīsta arī praksē izmantojamas programmas un metodes, piem., Maikla Angera (*Michael Ungar*) resiliences programmas bērniem un jauniešiem. Pieeja ir izmantojama gan indivīda līmenī, gan arī darbā

ar grupām un kopienām. Pakāpeniski praksē ienāk tādi jēdzieni kā ģimenes △, kopienas △, sociālā △, kas norāda uz jēdziena lietojumu visos sociālā darba prakses līmeņos. △ kā pieeja ir izmantojama gadījumos, kad var novērot veiksmīgu adaptēšanos, sociālo funkcionēšanu vai pozitīvu transformāciju, kā arī tad, kad klātesoši ir riska faktori.

Sk. arī APDRAUDĒJUMS, PROFESIONĀLĀ NOTURĪBA, SPĒKA PERSPEKTĪVA, TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Garret, 2016; Lietz, 2007; Nemeth & Olivier, 2017; Romāne-Meiere, 2021; Ungar, 2021; Walsh, 2016

(T) **resocializācija** (*resocialisation*) nozīmē jaunu normu un vērtību apgūšanu, kas nepieciešamas jaunu sociālo lomu izpildei. Par termina △ saturu pastāv intensīvas diskusijas starp dažādām sociālā darba skolām. To rezultātā apzīmējuma lietojums pēdējos gadu desmitos konceptuāli mainās un lietojuma biežums samazinās. Termina △ kritiķi vārda semantisko nozīmi saista ar pārtaisīšanas ideju, kas ir pretrunā ar sociālā darba teoriju un vērtībām. Viņi iesaka profesionālajā terminoloģijā izmantot jēdzienus, kas uzsver neizdevīgākā sociālā situācijā esošu cilvēku iekļaušanos un līdzdalību sabiedrībā, pašnoteikšanos un rīcībspējas paaugstināšanu.

Sk. arī SOCIĀLĀ IEKĻAUŠANA, SOCIĀLĀ IEKĻAUŠANĀS

(C) **resursi** (*resources*) ir plaši lietots jēdziens, kas ietver formālos un neformālos △, materiālos un finanšu △, dabas un sociālos △, ražošanas △, informatīvos △, simboliskos un kultūras △, cilvēkresursus, laika △ – jebko, kas tiek izmantots, lai veicinātu dzīves kvalitāti vai apmierinātu indivīda, ģimenes, grupas vai kopienas dažādās vajadzības. Var nodalīt arī personiskos △ (piem., īpašumi, ienākumi, izglītība, vecumposms, rakstura īpašības, prasmes) un sociālos △, kas ir saistīti ar sociāliem tīkliem un kontaktiem. Sociālajā darbā izšķir šādus △: 1) neformālos △ (ģimene, radinieki, draugi, kaimiņi, tuvākie kolēģi); 2) formālos △ (organizācijas un asociācijas, piem., baznīca, arodbiedrības); 3) sociālās institūcijas, programmas un pakalpojumus (piem., slimnīcas, sociālie dienesti, ilgstošas sociālās aprūpes centri). △ pieejamība tieši ietekmē indivīda sociālās funkcionēšanas iespējas, tāpēc viens no galvenajiem sociālā darbinieka uzdevumiem ir pārzināt pieejamos △, sekmēt to izmantošanu, kā arī identificēt nepieciešamos △ un ierosināt to attīstīšanu.

Sk. arī KOPIENAS RESURSI, SOCIĀLĀ DARBA RESURSI, SOCIĀLIE RESURSI

Lit.: Barker, 2014; Törnblom & Kazemi, 2012

(D) **resursu karte** (*map of resources*) ir sociālā darba metode, kas lietojama pieejamo resursu shematiskai vizuālai kartēšanai. △ var veidot, apzinot pieejamos vai attīstāmos resursus gan klienta individuālajā jeb mikrolīmenī, gan arī mezolīmenī un makrolīmenī. Biežāk △ tiek izmantota indivīda vai kopienas izvērtēšanas stadijā, taču to var izmantot arī intervences laikā un noslēguma novērtēšanā, lai konstatētu izmaiņas. △ vizualizēšanā izmanto atslēgvārdus, simbolus, grafiskas zīmes, attēlus, fotogrāfijas un paskaidrojošu tekstu. Vizualizācijas elementu izvēli nosaka △ veidošanas mērķis, darbinieka un klienta vispārināšanas spējas un prasmes izmantot vizualizācijas tehnikas.

Sk. arī KARTĒŠANA, KOPIENAS RESURSI, RESURSI

Lit.: Crane & Mooney, 2005

(F) **Ričmonda Mērija** (*Mary Richmond,* 1861–1928) ir vēsturiski nozīmīga persona sociālā darba profesijas un izglītības attīstībā, pētniece un vairāku grāmatu autore. 20. gs. sākumā sistemātiski attīstīja diagnostikas metodoloģiju darbā ar gadījumu. △ fokusējās uz personu tās vidē jeb situācijā. Balstoties uz plašiem pašas veiktiem pētījumiem, △ izstrādāja darbu "Sociālā diagnoze" (*Social Diagnosis*), kas veidoja zinātniski pamatotu un metodoloģisku profesionālo sociālo darbu ASV. △ meklēja nabadzības un sociālās atstumtības cēloņus tieši indivīda un vides mijiedarbībā. △ identificēja sešus resursu avotus darbā ar gadījumu: 1) resursi mājsaimniecībā; 2) personiskie resursi; 3) resursi apkaimē; 4) plašākos sociālajos tīklos; 5) sabiedriskajās iestādēs (*civil agencies*); 6) privātajās un valsts iestādēs. △ ir uzskatāma par sistēmu teorijas priekšteci sociālajā darbā. △ iesaistījās arī Labdarības organizāciju apvienības (*Charity Organization Society*) darbības attīstīšanā – skaidroja organizācijas misiju un mērķus, piedalījās finansējuma piesaistē, nostiprināja izpratni, ka draudzīgo apmeklētāju apmācības ir obligātas. △ grāmatas "Draudzīgie apmeklētāji pie nabadzīgajiem" (*Friendly Visiting among the Poor*) un "Kas ir sociālais darbs ar gadījumu?" (*What Is Social Case Work?*) nostiprināja profesionālu sociālo darbu ar gadījumu.

Sk. arī DARBS AR GADĪJUMU, DIAGNOSTISKĀ SKOLA, DRAUDZĪGIE APMEKLĒTĀJI, LABDARĪBAS ORGANIZĀCIJU APVIENĪBA

Lit.: Agnew, 2004; Barker, 2014; Richmond, 1917

(C) **risinājumcentrētā pieeja** (*solution-focused approach, solution-oriented approach*) ir viena no mikrolīmeņa prakses pieejām sociālajā darbā ar gadījumu; nereti tā tiek raksturota arī kā prakses modelis. △ pamatā ir pieņēmums, ka cilvēkam ir iekšējs spēks, iespējas un resursi, lai rastu risinājumu savām problēmām, un sociālajam darbiniekam šis potenciāls ir jāaktivizē.

Šai pieejai ir raksturīgs fokuss uz risinājumiem, stiprajām pusēm, resursiem, pozitīvo un cerībām, nevis uz problēmām un to cēloņu analīzi. △ ir orientēta uz nākotni, palīdzot klientam iegūt nepieciešamās dzīves prasmes un veicinot svarīgu dzīves lēmumu pieņemšanu. Īstenojot šo pieeju, ir nepieciešams palīdzēt klientam formulēt viņa mērķus, kas ir reāli sasniedzami, klientam svarīgi un paredz jaunu uzvedības modeļu attīstību. Galvenie △ pamatprincipi ir: a) klienta un sociālā darbinieka sadarbība klienta mērķu definēšanā un stratēģiju izstrādē; b) klients kā kompetents savas dzīves eksperts; c) risinājumi ne vienmēr ir tieši saistīti ar problēmu, ko identificējis klients vai speciālists; d) izmaiņas klienta uzvedībā sekmē pārmaiņas viņa situācijā; e) klienti tiek motivēti lietot tos uzvedības modeļus, kas jau labi darbojas; f) reizēm maza darbība veicina lielas pārmaiņas; g) neiejaukšanās situācijās, kurās klients pats ir atradis pietiekami labu risinājumu. △ ir raksturīgi izmantot daudzveidīgus jautājumu veidus, piem., jautājumus, kas vērsti uz tagadni un nākotni, nevis uz pagātni; brīnumjautājumus; jautājumus par izņēmuma situācijām, kad problēma parasti pastāv, tomēr šoreiz tā nav izpaudusies; jautājumus par pārmaiņu novērtēšanu.

Sk. arī PIEEJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Desai, 2018; De Jong, 2015; Pavlovska un Pavlovskis, 2021

(D) **riska izvērtēšana** (*risk assessment*) sociālajā darbā tiek lietota ar mērķi noteikt iespējamās negatīvās ietekmes, sekas vai situācijas attīstību nākotnē indivīdam, grupai vai kopienai. △ nozīmē rūpīgi izvērtēt iespējas, ka klientam ir vai var rasties noteikta veida kaitējums vai arī klients to radīs konkrētajā situācijā. △ notiek visos sociālā darba līmeņos. Piemēram, mikrolīmeņa praksē tā var būt vērsta uz vardarbības, pamatvajadzību, dzīves kvalitātes pasliktināšanās risku izvērtēšanu; mezolīmeņa praksē tā var būt vērsta uz kopienas, noteiktu grupu riska analīzi; makrolīmeņa praksē △ var būt vērsta uz noteiktu sociālo problēmu analīzi.

Sk. arī IZVĒRTĒŠANA, RISKA [SABIEDRĪBAS] TEORIJA, RISKS

Lit.: Barry, 2007; Pierson &Thomas, 2010; Taylor, 2017

(D) **riska novērtēšana** (*risk evaluation*) ir iespējamības prognozēšana, kad klientam vai citai personai varētu tikt nodarīts kaitējums. △ ietver klienta problēmu rakstura un apmēra un ar to atrisināšanu saistīto faktoru identifikāciju. Riska novērtēšana ir riska analīzes (*risk analysis*) komponente. Tā ietver riska identificēšanu, riska vērtēšanas kritēriju noteikšanu, riska vērtēšanu, risku mijiedarbības novērtēšanu un risku prioritāšu noteikšanu. △ veic dažādās jomās, piem., sociālā darba jomā, garīgās veselības jomā, justīcijas jomā. △ ir

viena no noziedzības kontroles organizēšanas pieejām mūsdienās. Piemēram, Latvijā Valsts probācijas dienestā izmanto vairākus △ instrumentus darbā ar dažādām klientu grupām: vispārējo △, dzimumnoziedznieku △, par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem apsūdzētu/notiesātu personu △.

Sk. arī IZVĒRTĒŠANA, RISKA SABIEDRĪBAS TEORIJA, RISKS

Lit.: VPD, n. d.; Zavackis, 2014

(C) **riska [sabiedrības] teorija** (*theory of risk*) ir socioloģijas teorija, kas skaidro risku kā mūsdienu sabiedrības neatņemamu sastāvdaļu, nevis izņēmuma gadījumu. Sabiedrību apdraud modernizācijas procesu izpausmes un cilvēku darbība, kā arī veids, kādā sabiedrība reaģē uz riskiem. Šo teoriju 20. gs. otrajā pusē izstrādājis vācu sociologs Ulrihs Beks (*Ulrich Beck*). Sabiedrība pastāvīgi rada riskus, turklāt tas notiek visās dzīves jomās – ekonomiskajā, politiskajā, sociālajā. Riska sabiedrībā pastāv daudzi apzināti un neapzināti tehnoloģiskas un sociālas izcelsmes riski, un tā ir orientēta uz risku un riska faktoru izzināšanu un preventīvu novēršanu, kas atspoguļojas, piem., jēdzienos "risku novēršana" un "risku pārvaldība". Lai arī Latvijā sociālā darba praksē △ netiek bieži izmantota, tās idejas atspoguļojas sociālajā politikā un sociālo pakalpojumu attīstīšanā.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBA TEORIJA

Lit.: Beck, 2009

(G) **risks** (*risk, hazard*) negatīva iznākuma iespējamība, apdraudējums situācijas attīstībai, kas var nelabvēlīgi ietekmēt indivīda, ģimenes grupas fizisko, psiholoģisko un garīgo veselību, sociālo funkcionēšanu vai labklājību kopumā.

Sk. arī APDRAUDĒJUMA RISKS, RISKA IZVĒRTĒŠANA

(R) **rituāls** (*ritual*) ir simboliski nozīmīgu darbību kopums, ko izpilda noteiktā formā un secībā. Bieži △ var būt saistīts ar reliģiskās kopienas tradīcijām, kurām ir reliģisks raksturs un svinīga norise. Atbilstoši konkrētā △ noteikumiem to var veikt atsevišķa persona vai grupa rituālam īpaši noteiktās vietās. Ikdienas lietojumā ar vārdu "rituāls" saprot arī noteiktā laikā regulāri atkārtotas ikdienišķas darbības (piem., pasaku lasīšanu bērnam). △ ir būtiska nozīme grupas vērtību uzturēšanā un grupas saikņu stiprināšanā.

Sk. arī RELIĢIJA

S

(T) **sabiedriskais darbs** (*community service*) ir audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis – iesaistīšana sabiedrībai nepieciešamos darbos, ko piemēro personām, kuras ir izdarījušas tādu nodarījumu vai pārkāpumu, par kuru normatīvajos aktos paredzēta krimināltiesību vai administratīvā atbildība. △ attiecina uz dažāda vecuma personām. △ mērķis saskan ar vispārējiem humānisma un cilvēktiesību principiem – △ rada labvēlīgus apstākļus likumpārkāpēju iekļaušanai sabiedrībā, jo soda veida izpilde nav saistīta ar personas izolāciju no sabiedrības. △ paredz zaudējuma atlīdzināšanu ne tik daudz cietušajiem, cik vietējai sabiedrībai kopumā.

Sk. arī LIKUMPĀRKĀPUMS, NOTIESĀTA PERSONA, NOZIEDZĪGS NODARĪJUMS, PIESPIEDU DARBS

Lit.: Barker, 2014; Krimināllikums; Reigase, 2010

(G) **sabiedriskā politika** (*public policy*) ir politikas veidošanas process un rezultāts, kurā kolektīvā izvēle un sabiedriskās intereses, vērtības tiek nostiprinātas lēmumos. △ galvenie principi ir pieejamība, caurskatāmība, atbildīgums. △ ir pieejama, ja visām interešu grupām un ieinteresētajām pusēm ir iespēja tajā piedalīties un ietekmēt politikas veidošanas procesu. △ ir caurskatāma, ja sabiedrībai ir pieejama informācija gan par lēmumiem, gan par to, kādā veidā tie pieņemti. △ ir atbildīga, ja pastāv mehānismi, kas liek politikas veidotājiem uzņemties atbildību par saviem lēmumiem un sabiedrībai sniedz iespēju parādīt, ka tās kolektīvais viedoklis nav ņemts vērā.

Sk. arī SOCIĀLĀ POLITIKA

Lit.: Mettler & Soss, 2004; Wright, 2015

(S) **sabiedrība** (*society*) ir jēdziens, kas apzīmē cilvēku kopuma sociālu organizēšanos. Bieži ar △ apzīmē cilvēku kopumu, kas dzīvo noteiktā teritorijā (piem., valsts robežas ir arī △ robežas), vai attiecina uz kopienu, kurai ir vairāk vai

mazāk kopīgas kultūras iezīmes (piem., valoda, vērtības, uzvedības normas) un sociālie institūti (piem., noteikta pārvaldes sistēma, izglītības sistēma). Mūsdienās pārvietošanās brīvība un internets ļauj veidot tādas pārrobežu saites un attiecības, kurās valsts robežām vairs nav izšķirošas nozīmes.

Sk. arī KOPIENA, KULTŪRA, SOCIĀLAIS INSTITŪTS

Lit.: Ēriksens, 2010; Giddens & Sutton, 2021

(N) **sabiedrības veselība** (*public health*) ir zinātne un prakse, kuras uzmanības centrā ir slimību novēršana, mūža ilguma pagarināšana un veselības veicināšana. Veselības priekšnoteikumus un izredzes nevar nodrošināt vienīgi ar veselības aprūpes sektora spēkiem. Veselības veicināšanai nepieciešama starpsektorāla sadarbība un visu iesaistīto pušu – valdības, veselības aprūpes, kā arī citu sociālo un ekonomikas sektoru, nevalstisko un brīvprātīgo organizāciju, vietējo institūciju, plašsaziņas līdzekļu – sadarbība, koordinēta rīcība. △ mērķis ir panākt veselības uzlabošanos sabiedrības līmenī – informēt un izglītot sabiedrību par veselības jautājumiem, veicināt veselībpratību, mazināt saslimstību un mirstību, uzlabot dzīvesveidu, īstenot slimību un traumu profilaksi, novērst un kontrolēt riskus veselībai, kā arī tos sociālos faktorus, kuri var negatīvi ietekmēt veselību vai veicināt veselības nevienlīdzību. △ pamatfunkcijas ir sabiedrības veselības novērtēšana un uzraudzība, tostarp veselības paradumu izpēte un citu pētījumu veikšana, veselības veicināšana un slimību profilakse, veselības politikas veidošana, analīze un novērtēšana. Veselības veicināšanas programmas tiek īstenotas dažādās vidēs (piem., skolā, darbavietā, NVO, pašvaldībā, kopienā). Latvijā kopš 2012. gada veselības statistikas datu apkopošanu, sabiedrības veselības politiku epidemioloģiskās drošības un slimību profilakses apakšjomās, kā arī veselības veicināšanas darbu nacionālā līmenī koordinē Slimību profilakses un kontroles centrs.

Sk. arī VESELĪBAS APRŪPES SISTĒMA

Lit.: Mizrahi & Davis, 2008; NE

(H) **sabiedrībā balstīti pakalpojumi**, sk. **kopienā balstīti pakalpojumi**

(H) **sabiedrībā balstīti sociālie pakalpojumi** (*community-based social services**) ir jēdziens, kuru lieto deinstitucionalizācijas procesā Latvijā, un tas apzīmē sociālos pakalpojumus, kuri personai sniedz atbalstu funkcionālo traucējumu radīto ierobežojumu pārvarēšanai. △ sniegšanas mērķis ir nodrošināt atbalstu cilvēkiem ar garīgās attīstības un psihiskās veselības traucējumiem, kā arī ar funkcionāliem traucējumiem. △ dod iespēju dzīvot mājās un bērna

gadījumā – augt ģimeniskā vai tai pietuvinātā vidē, ietverot preventīvos pasākumus, lai novērstu institucionālo pakalpojumu nepieciešamību. △ ir vērsti uz indivīdu aktivizēšanu un iekļaušanu sabiedrībā, radot iespēju dzīvot sabiedrībā un baudīt savas pamattiesības un rīcības brīvību. Deinstitucionalizācijas procesā ilgstošas institucionālās aprūpes formas pakāpeniski tiek aizstātas ar △. ES sociālās labklājības jomā lieto jēdzienu "kopienā balstīti pakalpojumi", kuru Latvijā maz izmanto, savukārt Latvijā lietotajam jēdzienam △ ir šaurāka nozīme.

Sk. arī DEINSTITUCIONALIZĀCIJA, KOPIENĀ BALSTĪTI PAKALPOJUMI, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

Lit.: LM, 2015

(A) **sadarbība** (*co-operation, collaboration*) ir process, kurā divi vai vairāki dalībnieki strādā, lai kopīgi sasniegtu noteiktu rezultātu. △ var būt aktīva, motivēta, prasmīga, profesionāla un mērķtiecīga darbība noteikta mērķa sasniegšanai attiecībās starp indivīdiem, indivīdu un grupu, kā arī grupu un kopienu. △ var notikt starppersonu, grupu, organizāciju līmenī. △ efektivitāte ir atkarīga no dalībnieku iesaistīšanās pakāpes un △ intensitātes. △ var būt formāla vai neformāla. △ var tikt īstenota dažādos sociālā darba prakses līmeņos (mikrolīmenī, mezolīmenī, makrolīmenī) un starpdisciplināri. Sociālajā darbā △ tiek izmantota, lai sekmētu viedokļu, ideju, zināšanu un pieredzes apmaiņu, lai uzlabotu profesionālo darbību, starpprofesionālo komunikāciju un lēmumu pieņemšanas procesu. Starpdisciplinārā un starpinstitucionālā △ ir viens no sociālo pakalpojumu sniegšanas pamatprincipiem, kas ietver ne tikai tiesības uz sadarbību, bet arī pienākumu sadarboties, lai noskaidrotu citu institūciju un speciālistu rīcībā esošo būtisko informāciju par klienta situāciju un vajadzībām. Sociālajā darbā ar klientu (indivīds, ģimene, grupa, kopiena) efektīvas △ pamatā ir sociālā darbinieka un klienta pozitīvu attiecību veidošanās, kas balstās uz abpusēju vienošanos un darbošanos kopā.

Sk. arī DARBA ALIANSE, MULTIDISCIPLINĀRA PIEEJA, STARPDISCIPLINĀRA PIEEJA, STARPDISCIPLINĀRA SADARBĪBA, STARPINSTITUCIONĀLA SADARBĪBA, STARPPROFESIONĀĻU KOMANDA, TRANSDISCIPLINĀRA PIEEJA

Lit.: Barker, 2014; Graham & Barter, 1999; Weinstein et al., 2003

(R) **sakraments** (*sacrament*) kristīgajā baznīcā ir reliģisks rituāls vai liturģiska svētdarbība. Tiek uzskatīts, ka ar reālu lietu starpniecību (ūdeni, vīnu, maizi u. c.) ticīgais saņem Dieva žēlastību. Luteriskajā baznīcā par △ uzskata kristību un Svēto Vakarēdienu, katoliskajā baznīcā – vēl arī iestiprināšanu, gandarīšanu, slimnieku svaidīšanu, ordināciju un laulības. Pareizticīgās baznīcas

△ jeb noslēpumi ir kristības, mirres svaidīšanas, Svētā Vakarēdiena, grēksūdzes, priesterības, laulību un eļļas svaidīšanas noslēpums.

Sk. arī KRISTIETĪBA

Lit.: EB, 2020b

(I) **salikta ģimene** (*blended family, reconstituted family*) ir ģimenes modelis, kas veidojas atkārtotu partnerattiecību gadījumā. △ ir ģimene ar tēvu/māti, patēvu/pamāti un viņu bērniem no iepriekšējām attiecībām un jaunajās attiecībās dzimušajiem bērniem.

Sk. arī ĢIMENE

Lit.: Barker, 2014, Uhlendorff et al., 2011

(F) **Salomona Alise** (*Alice Salomon*, 1872–1948) ir ebreju izcelsmes vācu sociālā reformiste, profesionālā sociālā darba pamatlicēja, īpaši sociālā darba izglītības jomā. △ ir palīdzējusi un atbalstījusi neskaitāmus sociālos darbiniekus, cīnījusies par sieviešu tiesībām un līdztiesību, apzinājusi sociālo darbu starptautiskā līmenī un izveidojusi sociālā darba izglītības struktūru. Savā ilgajā pedagoģiskajā darbībā publicējusi 28 grāmatas un aptuveni 250 rakstus dažādos profesionālajos žurnālos un laikrakstos. Pārsvarā pievērsusies sociālās politikas, izglītības, starptautisko un starpkultūru sociālās labklājības jautājumu analīzei. Iestājusies par sieviešu un vīriešu darba līdzvērtīgu apmaksas sistēmu. Paralēli aktivitātēm sociālā darba izglītības jomā bija Miera un brīvības līgas dalībniece, sieviešu kustības atbalstītāja un virzītāja. 1928. gadā iecelta par Starptautiskās Sociālā darba skolu asociācijas prezidenti. Par ieguldījumu sociālās higiēnas jomā Berlīnes Universitāte △ piešķīra goda doktora grādu medicīnā. Viņas vārdā nosaukta Sociālā darba skola Berlīnē. Līdz ar nacistiskā režīma nodibināšanos Vācijā visas △ reformistiskās idejas tika noliegtas un viņas ieguldījums sociālā darba izglītības attīstībā iznīcināts. △ bija spiesta doties trimdā uz ASV un 1948. gadā Ņujorkā vienatnē mirusi.

Sk. arī STARPTAUTISKĀ SOCIĀLĀ DARBA SKOLU ASOCIĀCIJA

Lit.: Wieler, 1988

(P) **saskarsme** (*communication, interaction*) ir tiešs vai netiešs kontaktēšanās process, kas ietver kontakta nodibināšanu, uzturēšanu un attīstību. △ pamatā ir cilvēku vajadzība paust savas domas, jūtas vai attieksmi. △ struktūru veido sociālā percepcija jeb sociālā uztvere, komunikācija (informācijas apmaiņas process) un interakcija (uz rīcības regulāciju vērsta mijiedarbība). Var nodalīt vairākas △ funkcijas: 1) regulatīvā funkcija; 2) izziņas funkcija; 3) ekspresīvā funkcija; 4) sociālās kontroles funkcija; 5) socializācijas funkcija.

Sk. arī KOMUNIKĀCIJA

(D) **saskarsmes veicināšanas grupa** (*communication skills training group*) ir viens no sociālā darba ar grupu veidiem. △ mērķis ir uzlabot starppersonu komunikāciju. △ ir efektīva darbā ar klientu mērķgrupām, kurām ir nepietiekamas saskarsmes prasmes, piem., konfliktu risināšanas prasme, sadarbības prasmes, ierobežotas iespējas risināt esošās problēmas.

Sk. arī GRUPU VEIDI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, METODES SOCIĀLAJĀ DARBĀ AR GRUPU, SASKARSME, SOCIĀLAIS DARBS AR GRUPU

(A) **sasniegšanas darbs**, arī **darbs ar grūti sasniedzamām grupām** (*outreach work*) ir darbība, kas fokusējas uz grūti sasniedzamu mērķa grupu (piem., ielu bērni, bezpajumtnieki) sasniegšanu, uzrunāšanu un informēšanu. Latvijā sociālie darbinieki lieto arī tiešu pārcēlumu no angļu valodas "autrīčs". △ mērķis ir veidot saikni starp iedzīvotājiem, kuriem ir nepieciešami sociālie pakalpojumi, un institūcijām, kas šos pakalpojumus sniedz. △ var tikt īstenots dažādās formās, piem., ielu sociālais darbs, mobilā vienība. △ raksturo mobilitāte, jo uzrunāšana notiek vietās, kur mērķa grupa pulcējas un ir sasniedzama. △ darbiniekiem ir nepieciešamas ļoti labas saskarsmes prasmes, kas īsā laika posmā ļauj veidot uz uzticēšanos balstītas attiecības. Pieeju un metožu izvēle ir saistīta ar mērķa grupas specifiku un konkrētās vides apstākļiem. △ tiek īstenots, izmantojot dažādas pieejas un metodes, piem., tādas īstermiņa pieejas kā zibakcijas, praktiskā palīdzība, informācijas sniegšana, atbalsta vietas kopienā.

Sk. arī IELU SOCIĀLAIS DARBS, MOBILAIS DARBS, SOCIĀLAIS DARBS AR BEZPAJUMTNIEKIEM

Lit.: Grymonprez et al., 2017

(F) **Satīra Virdžīnija** (*Virginia Satir*, 1916–1988) ir ietekmīga amerikāņu zinātniece, izglītotāja, sociālā darbiniece un psihoterapeite. △ nozīmīgākais ieguldījums ir ģimenes terapijas jomā. 1948. gadā △ veiksmīgi uzsākusi privāto praksi kā psihoterapeite, vēlāk strādājusi Ilinoisas psihiatrijas institūtā (*Illinois Psychiatric Institute*). 1956. gadā Kalifornijā palīdzēja nodibināt Garīgo pētījumu institūtu (*Mental Research Institute*). Šajā laikā, izmantojot savu prakses pieredzi, △ izstrādāja mācību kursu ģimenes terapijas tehnikās un kļuva par apmācību direktori. Lielu uzmanību veltījusi cilvēka garīgo spēku un resursu meklējumiem un attīstīšanai, kā rezultātā 1970. gadā nodibinājusi Starptautisko cilvēka mācīšanās resursu tīklu (*Human Learning Resources Network*), bet vēlāk izveidojusi Avanta tīklu (*Avanta Network*). Šo abu tīklu uzdevums bija sniegt atbalstu garīgās veselības jomā strādājošiem speciālistiem. △ uzmanības centrā bija cilvēka iekšējās pasaules analīze, viņa situācija un izvēles. Nozīmīga ir △ grāmata "Kopīgā ģimenes terapija" (*Conjoint Family Therapy*, 1964), kurā uzsvērts cilvēka pašvērtības nozīmīgums. Pēc grāmatas

publicēšanas △ popularitāte pieauga, viņas izstrādātā transformācijas sistēmiskās terapijas (*Satir Transformational Systemic Therapy*) teorija un terapeitiskie modeļi guva plašu atzinību. △ sasniegumus augstu novērtējusi Amerikas Laulību un ģimenes terapijas asociācija (*American Association of Marriage and Family Therapy*) un Sertificēto sociālo darbinieku akadēmija (*Academy of Certified Social Workers*). Savā darba praksē △ vienmēr centās palīdzēt cilvēkiem pieņemt dzīvi, kāda tā ir, un atrast sirdsmieru, meklēt apstiprinājumus pašapziņas celšanai, iedrošināja klientu meditēt, izmantot elpošanas tehnikas un vizualizēt pozitīvos rezultātus. △ ir zināma arī kā viena no pirmajām, kas praksē sāka izmantot skulptūrmetodi.

Sk. arī ĢIMENES SISTĒMU TEORIJA, SKULPTŪRMETODE

Lit.: Virginia Satir, n. d.

(D) **sākotnējā izvērtēšana** (*initial assessment*) ir viens no posmiem sociālajā darbā ar gadījumu. △ mērķis ir noskaidrot klienta sociālās situācijas faktus un apzināt informāciju par aktuālajām grūtībām, problēmām, kā arī resursiem, izmantojot holistisku pieeju. △ lielākoties ietver: 1) pirmreizējās informācijas izvērtēšanu; 2) vienošanās par sadarbību slēgšanu; 3) pamatinformācijas ievākšanu; 4) pieņēmumu jeb hipotēžu izvirzīšanu par klienta sociālās funkcionēšanas grūtībām un turpmākās izvērtēšanas fokusu. △ informācijas ievākšanai ir raksturīga fokusēšanās uz klienta "šeit un tagad" situāciju. Iegūstamās informācijas daudzumu un saturu ietekmē izmantotās pamatmetodes sociālajā darbā ar gadījumu un teorētiskās pieejas, bet lielākoties △ iegūst informāciju par klienta aktuālajām grūtībām un vajadzībām, demogrāfiskajiem datiem, ģimenes stāvokli, nodarbinātību, dzīvesvietu, veselību un materiālo stāvokli. △ ir nozīmīgs posms sociālajā darbā ar gadījumu, jo tās laikā tiek veidots kontakts un darba alianse ar klientu. Gadījuma vadīšanā sociālajā darbā ģimenēm ar bērniem sākotnējā izvērtēšanā kā atsevišķu apakšposmu nodala pirmreizējo informācijas izvērtēšanu. Tās uzdevumi ir: 1) izvērtēt, vai gadījums atbilst sociālā darbinieka klientu mērķgrupai; ja nepieciešams, cilvēks tiek novirzīts pie cita sociālā darbinieka vai pakalpojuma sniedzēja; 2) izvērtēt, vai ir novērojamas akūtas stresa reakciju, krīzes, apdraudējuma pazīmes; 3) kopumā iepazīties ar pirmreizējo informāciju un izvirzīt pirmās hipotēzes, pieņēmumus, lai noteiktu nepieciešamo turpmākās izvērtēšanas fokusu.

Sk. arī DARBA ALIANSE, IZVĒRTĒŠANA, PADZIĻINĀTĀ IZVĒRTĒŠANA, PAPLAŠINĀTĀ IZVĒRTĒŠANA, SOCIĀLAIS DARBS AR GADĪJUMU, SOCIĀLĀ DARBA POSMI, SOCIĀLĀ DARBA PROCESS

Lit.: Coulshed & Orme, 2018; Metodiskais materiāls, 2020d; Walker & Beckett, 2011

(J) **seksisms** (*sexism*) ir aizspriedumi un diskriminācija dzimuma dēļ, kas veicina sociālo lomu stereotipizāciju un vispārināšanu. Ar △ var saskarties trijos līmeņos: individuālā, institucionālā un grupu līmenī. △ var izpausties kā nicīga attieksme pret konkrētu dzimumu vai stereotipu veidošana par vīriešu vīrišķīgumu un sieviešu sievišķīgumu. △ var pārklāties ar citiem diskriminācijas veidiem rases, seksualitātes un invaliditātes dēļ, kas veicina sociālo šķelšanos un kādas grupas atstumtību. △ ir sastopams dažādās jomās – plašsaziņas līdzekļos, darba tirgū, tiesībsargājošās institūcijās, politikā, izglītībā, sportā un citās jomās. △ var notikt publiskā un privātā jomā, kā arī interneta vidē.

Sk. arī AIZSPRIEDUMI, DISKRIMINĀCIJA, STEREOTIPI

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018

(J) **sekstings** (*sexting*) ir nevēlama, aizskaroša seksuāla rakstura ziņu, attēlu vai video sūtīšana, izmantojot modernās tehnoloģijas.

Sk. arī BULINGS, KIBERBULINGS, KIBERTERORIZĒŠANA, KIBERVARDARBĪBA

(J) **seksuālā vardarbība** (*sexual violence*) ir vardarbības veids, kas izpaužas kā seksuālu darbību uzspiešana otrai personai bez tās piekrišanas. △ ir jebkurš seksuāls aizskārums, piem., izvarošana, uzspiests vai vardarbīgs dzimumakts, vardarbīga iesaistīšana seksuālās darbībās, seksuāla aizskaršana pret cietušā gribu. △ var būt gan starp svešiniekiem, gan starp pazīstamiem, gan arī nereģistrētās partnerattiecībās vai laulībā. △ var tikt veikta neatkarīgi no dzimuma, vecuma un sociālā statusa, tā var tikt vērsta pret cilvēkiem bezpalīdzīgā situācijā (piem., pret bērnu, senioru, personu ar garīga rakstura traucējumiem).

Sk. arī SEKSUĀLĀ VARDARBĪBA PRET BĒRNU, VARDARBĪBA, VARDARBĪBAS TIPOLOĢIJA

Lit.: Abraham, 2005

(J) **seksuālā vardarbība pret bērnu**, arī **bērna seksuāla izmantošana** (*child sexual abuse, child molestation*) ir bērna iesaistīšana dažādās seksuālās darbībās, kas tiek veiktas, izmantojot manipulāciju vai lietojot varu, lai apmierinātu vardarbības veicēja seksuālās vēlmes. △ var izpausties kā dzimumkontakts (izvarošana, incests vai erotizēta spēle), bērna ķermeņa aizskaršana, bērna privātuma pārkāpšana (novērošana), bērna pakļaušana pieaugušo seksualitātei (piem., dzimumakta veikšana bērna klātbūtnē, seksuālo piedzīvojumu stāstīšana), bērna seksuāla ekspluatācija, kā arī seksuāla izmantošana tiešsaistē. Visbiežāk seksuālās vardarbības veicējs ir bērnam zināms, pazīstams cilvēks – kāds no ģimenes locekļiem, kaimiņš, bērna vecāku draugs vai

paziņa, bet var būt arī svešs cilvēks. Ir divi galvenie △ veicēju tipi – fiksētie un regresīvie. Fiksētais tips seksuālam apmierinājumam vienmēr izvēlēsies bērnu, nevis pieaugušo. Regresīvā tipa seksuālā orientācija galvenokārt ir virzīta uz pieaugušiem seksa partneriem, bet atsevišķās stresa situācijās tas var emocionāli regresēt un izmantot bērnu savu seksuālo vēlmju apmierināšanai.

Sk. arī VARDARBĪBA PRET BĒRNU

Lit.: Barker, 2014, MK, 2019 (Nr. 328)

(N) **seksuāli transmisīvās slimības, STS** (*sexually transmitted diseases*, STDs; *sexually transmitted infections*, STIs) ir infekcijas slimības, kuras iegūst galvenokārt dzimumkontakta laikā, retāk sadzīves kontaktu ceļā; iespējams inficēties arī asins pārliešanas laikā; auglis var inficēties no mātes grūtniecības laikā. △ parasti skar dzimumceļu, mutes vai urīnceļu gļotādu. Pasaulē zināmas vairāk nekā 30 dažādas △, no tām plašāk izplatītās ir sifiliss, trihomonoze, gonokoku, hlamīdiju, anoģenitālā herpes vīrusa (HSV) infekcija un cilvēka imūndeficīta vīruss (HIV).

Sk. arī PREZERVATĪVS, REPRODUKTĪVĀ VESELĪBA

(R) **sekta** (*sect*) ir organizēta, autoritāra un slēgta reliģiska kopiena, kas nošķīrusies no kādas lielākas reliģiskās konfesijas un kam raksturīga pretstāve pret citādi domājošiem, centieni paust savu īpašo mācību. Autoritārisms un noslēgtība ierobežo △ locekļu iespējas izmantot sociālos resursu ārpus sektas. △ var būt saistīta ar tādām problēmām kā sociālo kontaktu ierobežošana, bērnu tiesību neievērošana u. c.

Sk. arī KULTS, RELIĢIJA

Lit.: Barker, 2010

(R) **sekulārais humānisms** (*secular humanism*) ir no reliģijas neatkarīgs pasaules uzskats, kas uzsver, ka cilvēka spēja un impulsi rīkoties morāli un ētiski, palīdzēt līdzcilvēkiem un videi balstās pašā cilvēkā, nevis ārpus viņa esošos augstākajos spēkos. △ akcentē cilvēciskumu cilvēkā, cilvēcē un attiecībās.

Sk. arī HUMĀNISMS, SEKULĀRISMS

Lit.: Barker, 2014; Kronman, 2007

(R) **sekulārisms** (*secularism*) ir uzskats un prakse, kas nošķir reliģisko un citas sabiedrības dzīves jomas: valsts institūcijas pastāv atsevišķi no reliģijas, kā arī valsts neiejaucas reliģiskajās lietās, izņemot gadījumus, kad tas tiek darīts, rūpējoties par drošību un sabiedriskās kārtības noteikumu ievērošanu. Ar

△ tiek saprasts arī principu un uzskatu kopums, kas ir brīvs no reliģijas un Dieva.

Sk. arī RELIĢIJA

(J) **sekundāra viktimizācija** (*secondary victimisation*) ir atkārtots traumējošā notikuma pārdzīvojums, kuru cietušajam izraisa nodarījuma apstākļu izvērtēšanas un izmeklēšanas process. △ rodas ne noziedzīgas darbības vai vardarbības rezultātā, bet, izvērtējot nodarījuma apstākļus, to rada citas personas vai iestādes (sociālo pakalpojumu sniedzēju, mediķu, tiesībsargājošās institūcijas) ar savu attieksmi, izturēšanos, nekompetentu rīcību. △ izpaužas kā upura vainošana, aizskaroši komentāri, neiejūtīga izturēšanās, nekorekta un neprofesionāla palīdzība, kā rezultātā cietušajam rodas stress, kauna un vainas, bezpalīdzības izjūta, vēlme norobežoties u. tml. Dažreiz △ rodas gadījumos, kad cietušais ir spiests pārdzīvot traumatisko situāciju, atkārtojot stāstu par notikušo, satiekoties ar varmāku tiesā u. tml.

Sk. arī ATKĀRTOTA VIKTIMIZĀCIJA, VARDARBĪBA, VIKTIMIZĀCIJA, VIKTIMOLOĢIJA

Lit.: EIGE, 2022; Orth, 2002

(N) **senilitāte** (*senility*) ir ar cilvēka organisma novecošanu saistīts psiholoģisks, emocionāls un fizioloģisks process, kura gaitā samazinās kognitīvās funkcijas, spējas pieņemt lēmumus un izteikt spriedumus.

Sk. arī DEMENCE, NOVECOŠANA

Lit.: Harris & White, 2018

(J) **senioru ļaunprātīga izmantošana** (*abuse of older persons, abuse of older people*) ir darbība vai bezdarbība, kuras rezultātā, izmantojot uzticēšanos, vecākam cilvēkam tiek nodarīts kaitējums vai sagādātas ciešanas. △ riski īpaši palielinās līdz ar fiziskām un psiholoģiskām izmaiņām, slimībām, kas saistītas ar novecošanu. △ var būt saistīta arī ar citiem vardarbības veidiem: ar finansiālo, fizisko, psiholoģisko △, ar seksuālo izmantošanu un novārtā pamešanu. △ var notikt ar iepriekšēju nodomu vai bez tā. △ pirmo reizi definēja 1995. gadā Lielbritānijas nevalstiskā organizācija senioru ļaunprātīgas izmantošanas mazināšanai (*Action on Elder Abuse*). PVO šo definīciju akceptējusi kā starptautisku definīciju △ skaidrošanai. △ ir, piem., mantas vai naudas izkrāpšana, apzagšana. △ var notikt gan dzīvesvietā, kopienā, gan institūcijās vai organizācijās, kuras piedāvā atbalsta un aprūpes palīdzību.

Sk. arī VARDARBĪBA PRET SENIORIEM, VARDARBĪBAS TIPOLOĢIJA

Lit.: Elder Abuse, n. d.

(H) **senioru zvanu centrs** (*call centre for seniors*) ir sociālā atbalsta aktivitāte, kas nodrošina atbildes uz senioru zvaniem, sniedzot informāciju par aktuālajiem jautājumiem, brīvā laika pavadīšanas iespējām, brīvprātīgā darba un dažādām citām aktivitātēm, kas tiek piedāvātas kopienā. Uz △ telefona numuriem var arī zvanīt, lai vienkārši parunātu, mazinātu vientulību un atrastu saprotošus domubiedrus. Šī aktivitāte var tikt īstenota ar apmācītu senioru līdzdalību, kā arī var tikt īstenota cita sociālā pakalpojuma ietvaros (piem., kopienas centrs, dienas centrs).

Sk. arī SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

(I) **seriālā monogāmija** (*serial monogamy*) ir stāšanās vairākās atkārtotās laulībās vai stabilās partnerattiecībās. Cilvēkam vienlaikus ir tikai viens partneris.

Sk. arī MONOGĀMIJA

(I, P) **sēras** (*grief, mourning*) ir zaudējuma pārdzīvojuma psiholoģisks process. Simptomi var parādīties uzreiz pēc zaudējuma vai novēloti. Dažiem cilvēkiem △ izpausme var būt pārspīlēta, dažiem tāda var neparādīties. Akūtie △ simptomi ir raudāšana, kliegšana, pārmērīga runāšana, vājums, miega traucējumi, pašpārmetumi, vainas izjūta. Vidēji △ ilgst no pusgada līdz gadam, kad simptomi pakāpeniski sāk mazināties. Ieilgušu △ gadījumā vai arī, ja attīstās akūta stresa reakcija ar psihosomatiskām izpausmēm, cilvēks ir jāmotivē vērsties pēc atbalsta. Svarīgi ir radīt apstākļus, lai cilvēks var izdzīvot sērošanas procesu. Sociālā darbinieka uzdevums ir sniegt atbalstu sērošanā, informēt par citiem pieejamiem atbalsta pakalpojumiem psihoemocionālā stāvokļa stabilizēšanā un palīdzēt atrisināt praktiskās problēmas.

Sk. arī SĒROŠANAS STADIJAS, ZAUDĒJUMS

Lit.: Kübler-Ross & Kessler, 2005

(I, P) **sērošanas stadijas** (*stages of grief*) ir secīgas emocionālās reakcijas pēc zaudējuma piedzīvošanas. Psihoterapeite Elizabete Kiblere-Rosa (*Elisabeth Kübler-Ross*) ir nodalījusi piecas sērošanas stadijas: 1) noliegums (neticība notikušajam, emocionāla sastinguma stāvoklis, kas uz laiku pasargā no ciešanām); 2) dusmas (parādās brīdī, kad cilvēks apzinās zaudējumu, dusmas var tikt vērstas pret ikvienu, kurš mēģina mierināt vai samierināties ar situāciju); 3) kaulēšanās (lai izvairītos no zaudējuma ciešanām, tiek apdomātas dažādas tiešas un netiešas vienošanās, piem., nekad neko nepārmest, ja vien vīrs atgriezīsies ģimenē); 4) depresija (pieņemot neatgriezenisko zaudējumu, parādās skumjas, izmisums, bieža raudāšana emocionālās spriedzes mazināšanai); 5) samierināšanās (pieņemšana, ka dzīve turpinās un jāspēj pilnvērtīgi

sadzīvot ar zaudējumu). Zaudējuma pieņemšanai cilvēkam ir būtiski iziet visas △, tomēr reizēm cilvēki var iestrēgt kādā no stadijām. Neizdzīvotas sēras vai ieilgušas sēras var negatīvi ietekmēt dzīves kvalitāti.

Sk. arī DEPRESIJA, SĒRAS, ZAUDĒJUMS

Lit.: Kübler-Ross & Kessler, 2005

(I) **sievišķība** (*femininity*) ir sociāli konstruēts priekšstats, kas raksturo it kā "dabisku" sievišķību un nosaka, kādam jābūt sievietes izskatam, uzvedībai, jūtām un īpašībām. Rietumu sabiedrībā △ piedēvē tādas īpašības kā siltums, rūpes un seksuāla pievilcība, kā arī pasivitāte, bezspēcība un nepatstāvīgums. Ir daudz diskusiju par to, vai šādas īpašības patiešām ir dzimuma faktiskās īpašības.

Sk. arī DZIMUMS, FEMINISMS

Lit.: Abercrombie et al., 2006; Harris & White, 2018

(C) **simboliskais interakcionisms** (*symbolic interactionism*) ir socioloģijā un sociālajā psiholoģijā izstrādāta teorija, kas uzsver to, kā indivīdi, interpretējot sociālās situācijas un uzvedības modeļus attiecībās ar citiem, izprot sociālo mijiedarbību. △ balstās uz trim premisām: 1) cilvēki rīkojas, ņemot vērā nozīmes, kuras viņi piešķir "lietām"; 2) nozīmes veidojas cilvēku mijiedarbībā; 3) nozīmes tiek apgūtas un mainītas interpretācijas ceļā. △ uztver sociālo dzīvi kā mainīgu procesu un cilvēku kā dinamikā esošu subjektu. △ pieņem, ka cilvēki piedzimst noteiktā sabiedrībā un socializācijas gaitā pielāgojas tās nosacījumiem, vienlaikus viņi veido jaunas nozīmes un tādējādi maina sociālo vidi. △ pamatā ir Džordža Herberta Mīda (*George Herbert Mead*), Herberta Blumera (*Herbert Blumer*) un citu 20. gs. sākuma Čikāgas Universitātes sociologu idejas, vēlāk tās attīstās dažādos virzienos un neveido vienotu teoriju. Sociālajā darbā △ idejas ir iestrādātas, piem., sociālo lomu teorijā. △ ir nozīmīgs arī kvalitatīvo pētījumu konceptuālā pamatojumā, sevišķi datos pamatotajā teorijā (*grounded theory*).

Sk. arī SOCIALIZĀCIJA, SOCIĀLO LOMU TEORIJA

Lit.: Ritzer, 2007

(M) **simbols** (*symbol*) ir zīme vai zīmju kopums (piem., vārds, tēls, žests, objekts, arī personība), kas norāda uz kādu ideju vai domu. Par △ sauc arī apzīmējumu kādam noteiktam jēdzienam, piem., ķīmiskie simboli, matemātikas simboli. Kultūras △ ir būtiska kultūras vienība, ko veido plašs kultūras konteksts un kas piešķir tveramību grūti definējamiem jēdzieniem. Kultūras △ (piem., valsts karogi svētku dienās, krucifikss kristiešiem) var veicināt sabiedrības

sociālo saliedētību un sniegt cilvēkiem atbildes uz eksistenciāliem jautājumiem, bet tie var sabiedrību arī šķelt. Atšķirīgām kultūrām un reliģijām raksturīgu simbolu izpratne ir svarīga sociālajā darbā multikulturālā sabiedrībā un dažādības pieņemšanā.

Sk. arī KULTŪRA

Lit.: Calhoun, 2002; Forte, 2004a, 2004b

(C) **sistēma** (*system*) ir savstarpēji saistītu elementu (piem., priekšmetu, parādību, uzskatu, principu, zināšanu) kopums, kas veido vienotu veselumu, vienotību. Ar △ saprot arī kārtību, ko nosaka plānveidīgs, savstarpēji saistītu daļu izvietojums un noteikta darbību secība (piem., sistēma darbā, pieņemta stabila kārtība). △ ir plaši lietots starpnozaru jēdziens, ko izmanto gan visās zinātņu jomās, gan valsts pārvaldē un politikā, gan sociāli ekonomiskā un kultūras jomā, gan informācijas un tehnoloģiju jomā. Jēdzienu △ lieto, interpretējot dažādu procesu (gan mikrolīmeņa, gan makrolīmeņa) savstarpējo mijiedarbību un atgriezeniskās ietekmes.

Sk. arī SISTĒMU TEORIJA, SOCIĀLA SISTĒMA

(C) **sistēmas principi** (*systems principles*) ir sistēmu funkcionēšanu un mijiedarbību raksturojošas pamatnostādnes. Galvenie △: 1) sistēmas elementi (daļas) ir savstarpēji atkarīgi cits no cita; pārmaiņas vienā sistēmas daļā rada pārmaiņas arī citās sistēmas daļās un sistēmā kopumā; 2) sistēma kopumā ir kas vairāk nekā atsevišķo daļu summa; sistēma sastāv no savstarpēji saistītiem elementiem vai subsistēmām, kas kā kopums savstarpēji mērķtiecīgi mijiedarbojas; katram elementam vai subsistēmai ir savs mērķis, un to savienība nav nejauša; 3) sistēmu tieši vai netieši ietekmē citas sistēmas; ne tikai sistēmas elementi ietekmē cits citu, bet mijiedarbojas arī sistēmas; 4) visām sistēmām ir robežas: katrai sistēmai ir savas robežas, kuras to atdala no citām sistēmām, lai gan dažās situācijās iespējama robežu pārklāšanās; 5) visām sistēmām ir raksturīga homeostāze – sistēmas tendence saglabāt līdzsvaru un mēģināt to atjaunot, kad tas tiek apdraudēts. Sociālā darba praksē △ visbiežāk tiek pievērsta uzmanība, strādājot sistēmu teorijas pieejā ar ģimenēm, organizācijām un grupām.

Sk. arī ĢIMENES SISTĒMU TEORIJA, HOMEOSTĀZE, SISTĒMU TEORIJA

Lit.: Langer & Lietz, 2015; Teater, 2014

(C) **sistēmu teorija** (*systems theory*) ir divējādi lietots apzīmējums. 1) Apvienojošs nosaukums tām teorētiskajām pieejām, kuras kopš 20. gs. 50. gadiem attīstījās, integrējot cilvēka un sociālās vides mijiedarbības idejas sociālajā darbā,

sociālā konstruktīvisma konceptus un vispārīgās △ atziņas. △ ir kļuvusi par vienu no galvenajām teorijām sociālajā darbā, kas būtiski ietekmē sociālā darba principus (piem., klients ir eksperts, problēma nav cilvēks, kopradīšana, cirkularitāte, klienta aktīvas līdzdalības princips), prakses pieejas un metodes (piem., genogramma, ekokarte), valodu un domāšanas veidu (piem., sistēmiskā domāšana, refleksijas nozīme). △ tiek plaši lietota sociālajā darbā ar ģimenēm. △ ir cieši saistīta arī ar naratīvās pieejas attīstību. 2) Vispārīgās △ saīsināts nosaukums.

Sk. arī ATVĒRTA SISTĒMA, EKOSISTĒMISKĀ TEORIJA, HOMEOSTĀZE, NARATĪVĀ PIEEJA, SISTĒMU TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SLĒGTA SISTĒMA, SOCIĀLAIS KONSTRUKTĪVISMS, SOCIĀLĀ DARBA PRINCIPI, VISPĀRĒJĀ SISTĒMU TEORIJA

Lit.: NE; Viša, 2021

(C) **sistēmu teorija sociālajā darbā** (*systems theory in social work*) akcentē sistēmas elementu ciešo mijiedarbību, kā arī pievērš uzmanību indivīda funkcionēšanai sistēmā un vidē. Sistēmu teorijas izmantojums sociālā darba praksē aizsākās 20. gs. 60. gados, kad ģimenes terapeiti Salvadors Minuhins (*Salvador Minuchin*) un Marijs Bovens (*Murray Bowen*) sāka attiecināt sistēmu teoriju arī uz ģimenēm, attīstot ģimenes sistēmu teorijas virzienu. △ apstrīd lineārās cēloņsakarības principu, tā vietā uzsver cirkulāro kauzalitāti. △ pievērš uzmanību vides kontekstam un analizē, kā persona ietekmē un kā personu ietekmē fiziskā, sociālā un kultūras vide. Sistēmu teorijas lietojumam sociālajā darbā pamatā ir holistisks skatījums, kas ņem vērā to, ka, mainot vienu sistēmas komponenti, ietekmētas tiek ne tikai citas šīs sistēmas komponentes kā atsevišķi elementi, bet visa sistēma kopumā. Sistēmu teorijas principi palīdz efektīvi izprast dinamiskos procesus ģimenēs un citās sistēmās. Sociālajā darbā sistēmu teorija var tikt izmantota sistēmu un apakšsistēmu funkcionēšanas izvērtēšanā un intervences punkta noteikšanā, kā arī tam, lai radītu pozitīvas pārmaiņas.

Sk. arī EKOSISTĒMISKĀ TEORIJA, ĢIMENES SISTĒMU TEORIJA, SISTĒMA, SISTĒMU TEORIJAS PRINCIPI, SOCIĀLA SISTĒMA

Lit.: Langer & Lietz, 2015; Teater, 2014; Viša, 2021

(O) **skauti un gaidas** (*scouts and guides*) ir organizācija, kas apvieno bērnus, jauniešus un pieaugušos ar mērķi audzināt un attīstīt izpratni par tikumiskām, ētiskām, pilsoniskām un ekoloģiskām normām un vērtībām. △ tiek uzskatīta par vienu no sociālās pedagoģijas darba formām, kas veic preventīvo darbu un kuru var raksturot kā neformālās audzināšanas veidu jeb kustību kopienā.

Latvijā △ kustība vēsturiski saistās ar nacionālisma un sociālās pedagoģijas ideju sintēzi laika posmā no 1920. līdz 1940. gadam. Latvijas skautu un gaidu centrālā organizācija no jauna tika dibināta 1990. gadā.

Sk. arī PREVENTĪVAIS DARBS, SOCIĀLĀ PEDAGOĢIJA

Lit.: Marsone, 2010; Roga, 2015

(D) **skulptūrmetode** (*sculpting*) ir paņēmienu sistēma, kuru izmanto, lai palīdzētu indivīdam attēlot viņa domas, jūtas un pārdzīvojumus attiecībā uz ģimeni, sociālā darba komandu un citām sociālajām grupām, kurās cilvēks ir iesaistīts. Vienam ģimenes vai grupas loceklim tiek piešķirta tēlnieka loma, un viņš/viņa novieto pārējos konkrētās pozās un noteiktā attālumā citu no cita. Konfigurācija, kas iegūta △ rezultātā, ļauj padziļināti analizēt savstarpējās attiecības. △ ir īpaši nozīmīga ģimenes, komandas un grupas funkcionēšanas diagnostikā. △ metodes lietojuma aizsākumi saistās ar vairāku ASV laulības un ģimenes terapeitu, tostarp Deivida Kantora (*David Kantor*), Freda Dūla (*Fred Duhl*), Banijas Dūlas (*Bunny Duhl*), Virdžīnijas Satīras (*Virginia Satir*) darbību 20. gs. otrajā pusē. Sākotnēji △ izmantoja ģimenes terapijā, mūsdienās to lieto arī citās jomās, kur uzmanības lokā ir cilvēku savstarpējās attiecības, piem., komandas veidošanā, supervīzijā.

Sk. arī SATĪRA VIRDŽĪNIJA

Lit.: Pierson & Thomas, 2010; Turner & Rowe, 2013

(D) **slēgta grupa** (*closed group*) ir grupas organizācijas veids. Slēgtā grupā no tās sākuma līdz beigām piedalās vieni un tie paši dalībnieki. Pēc tam, kad grupa uzsākusi darbību, jauni dalībnieki tajā vairs netiek uzņemti. Salīdzinājumā ar atvērtām grupām, △ ir augstāka konfidencialitātes pakāpe, lielāka psiholoģiskā drošība un uzticēšanās. △ nemainīgais dalībnieku sastāvs ļauj ievērot iepriekš izstrādātā tematiskā plāna secīgumu.

Sk. arī ATVĒRTA GRUPA, GRUPU VEIDI, SOCIĀLAIS DARBS AR GRUPU

Lit.: Berg-Weger et al., 2020; Turner, 2011

(C) **slēgta sistēma** (*closed system*) ir sistēmu teorijas termins, kas raksturo sistēmu ar strikti izteiktām robežām un vāju mijiedarbību ar citām sistēmām. △ piemīt relatīva pašpietiekamība, kas var robežoties ar sistēmas izolētību. Sociālā darba praksē ar tādām ģimenēm, grupām vai kopienām, kuras atbilst △ pazīmēm, var būt grūti izveidot sadarbību. Piedāvātais atbalsts visbiežāk tiek pieņemts tikai krīzes situācijās, kad pastāv sistēmas sabrukšanas risks.

Sk. arī ATVĒRTA SISTĒMA, SISTĒMA, VISPĀRĒJĀ SISTĒMU TEORIJA

Lit.: Langer & Lietz, 2015

(L) **slēptais bezdarbs** (*hidden unemployment*) ir algota darba trūkums, kas netiek reģistrēts vai formāli uzskaitīts gadījumos, kad uzņēmumi izmanto piespiedu dīkstāves, darbinieku piespiedu bezalgas atvaļinājumus vai izmanto saīsinātu darba nedēļu. △ var rasties dažādu ekonomisku un finansiālu iemeslu dēļ (piem., ārkārtas situācijās, sociāli ekonomisko krīžu laikā).

Sk. arī BEZDARBS

Lit.: Alvareda & Gasparini, 2015

(J) **slēptā nabadzība** (*hidden poverty*) ir apzīmējums sabiedrībai neredzamām nabadzības izpausmēm. △ dimensijas ir saistītas ar iespēju trūkumu mijiedarboties ar sabiedrību, neatsaucīga, pavirša izturēšanās iestādēs un organizācijās, cienīga darba un cienījama sociālā statusa trūkumu, nedrošiem ienākumiem, neatzītu sociālo ieguldījumu, materiālo un vides deprivāciju. △ izpaužas cilvēka kontroles trūkumā pār savu dzīvi un izvēles iespēju ierobežotībā. Cilvēka ienākumi nav tik zemi, lai viņu oficiāli atzītu par trūcīgu, tomēr viņa izvēles ierobežo dzīves apstākļi.

Sk. arī DEPRIVĀCIJA, NABADZĪBA

Lit.: The hidden dimensions of poverty, 2019

(J) **slēptā nabadzība ģimenē** (*hidden poverty in family*) ir nevienlīdzīga ienākumu un patēriņa sadale starp ģimenes locekļiem, kas apzināti vai neapzināti tiek slēpta no citiem tuviniekiem, apkārtējās sabiedrības. △ rezultātā izteikti pasliktinās kāda ģimenes locekļa materiālais stāvoklis. △ var nozīmēt kāda partnera/ģimenes locekļa trūcīgumu pretstatā otra partnera/cita ģimenes locekļa materiālajām iespējām (ienākumiem un patēriņam). △ var būt pamats ekonomiskajai vardarbībai ģimenē.

Sk. arī EKONOMISKĀ VARDARBĪBA, SLĒPTĀ NABADZĪBA

Lit.: Lister, 2004

(G) **slimās ēkas sindroms** (*sick building syndrome*) ir jēdziens, ar kuru apzīmē iekštelpu gaisa piesārņojuma dēļ radušās akūtas veselības problēmas vai fizisku diskomfortu, ko pieredz ēkā dzīvojošie vai strādājošie cilvēki, un tās ir tieši saistītas ar ēkā pavadīto laiku. Sūdzības var rasties pēc atrašanās noteiktās ēkas zonās vai visā ēkā. Simptomi (piem., klepus, drudzis, muskuļu sāpes) pazūd pēc ēkas pamešanas un nevar tikt saistīti ar konkrētām slimībām. △ var rasties neatbilstošas ventilācijas vai ķīmiskā piesārņojuma, tāpat ēkas būvniecībā vai iekārtojumā izmantoto materiālu vai bioloģiskā piesārņojuma (piem., sēnītes) dēļ, kā arī no ķīmiskā piesārņojuma ēkas ārpusē. Pētījumi apstiprina saistību starp iekštelpu gaisa sliktu kvalitāti, ilgstošu uzturēšanos

šādās telpās un astmas vai alerģijas saasinājumiem, kas savukārt var radīt depresiju, stresu un pazemināt produktivitāti.

Lit.: EPA, 1991; Pitarma et al., 2017

(N) **slings** (*sling*) ir mobilitātes palīgierīce, kas veidota no auklām, cilpām un auduma. Ar △ cilvēks tiek pārvietots viņa vajadzībām atbilstošā un ērtā veidā, ievērojot drošību pārvietošanas laikā. Ir trīs veidu △: 1) universālie (*universal sling*) – piedāvā vispārīgas nespecifiskas pārvietošanās iespējas; 2) šūpuļveida (*hammock sling*) – vairāk vērsts uz cilvēka komfortu pārvietošanas laikā; 3) pacientu aprūpes un apkopes △ (*handling sling*) – izmanto higiēnas, apkopšanas procedūru un fizisko vajadzību nodrošināšanas laikā, piem., mazgāšana, ēdināšana u. c. △ izmanto arī modernajā fizioterapijā.

Sk. arī ŠINA, PALĪGIERĪCES

(N) **smaga garīga atpalicība** (*severe mental retardation*) ir iedzimta psihiskās attīstības atpalicības forma. Cilvēks, kuram ir △, nespēj analizēt un sintezēt informāciju, tādēļ viņa rīcība nav pārdomāta un diferencēta, reaģējot uz dažādām situācijām, un dzīves laikā uzkrātā sociālā pieredze netiek apzināti integrēta un izmantota uzvedības, domāšanas un attieksmju maiņai. Ar △ sirgstošu cilvēku vārdu krājums ir ierobežots, runa neskaidra, darbības automātiskas vai šabloniskas, taču viņi spēj apgūt vienkāršas pašapkalpošanās prasmes. Samērā labi attīstītas emocijas un jūtas, piem., kauns, pateicība, kā arī izteikta pieķeršanās saviem tuviniekiem.

Sk. arī AUTISMS, DAUNA SINDROMS, GARĪGA RAKSTURA TRAUCĒJUMI, PSIHISKĀS ATTĪSTĪBAS TRAUCĒJUMI, PSIHOSOCIĀLIE TRAUCĒJUMI

Lit.: Kinsella & Kinsella, 2015, SSK-10, 2016

(C) **smagā modernitāte** (*solid modernity*) ir jēdziens, ko lieto, lai raksturotu sabiedrību klasiskā kapitālisma laikmetā. △ nozīmē kontrolējamu un paredzamu kārtību un struktūru sabiedrībā, kas balstās uz stabilām, grūti maināmām sociālajām lomām un statusu. △ apzīmē attiecības, kas saistītas ar dzīvi un darbu telpiski un sociāli noteiktās vietās. Tajā pašā laikā kultūras dzīvē △ ienesa arī radikāli jaunas idejas (piem., feminisms, sieviešu tiesības), kas skāra tikai nelielu sabiedrības daļu.

Sk. arī PLŪSTOŠĀ MODERNITĀTE

Lit.: Bauman, 2000; Garrett, 2012

(P) **smilšu spēles terapija** (*sandplay therapy*) ir viens no smilšu, ūdens un miniatūro figūriņu izmantošanas veidiem terapijā, kuras laikā klientam ar radošas spēles palīdzību ir iespēja izveidot pasauli, kas atbilst viņa iekšējam

stāvoklim. Noteiktā veidā organizēts △ process veicina radošu, brīvu sevis izpausmi un nodrošina labvēlīgu psihes atveseļošanās telpu, piekļuvi neapzinātajam, dziļām jūtām un pagātnes pieredzei. △ pamatā ir komunikācija, izmantojot simbolus. △ akcentē brīvu un akceptējošu terapeitisko telpu, kā arī klusuma, neverbālās telpas nozīmi. △ ir raksturīgs liels skaits pieejamu figūriņu, kas strukturētas noteiktās kategorijās: a) dažādu laikmetu, vecumu, profesiju cilvēku figūras; b) dažādu laika periodu, stilu celtnes un vides objekti; c) floras un faunas (tostarp izmirušo sugu) figūriņas; d) mitoloģiskie, pasaku un fantāzijas tēli, populāri filmu, komiksu varoņi; e) vēsturiskais, modernais un fantāziju transports; f) sadzīves priekšmeti. 20. gs. otrajā pusē Dora Kalfa (*Dora Kalff*), Junga analītiķe no Šveices, izveidoja △ kā atsevišķu terapeitisku virzienu. Sākotnēji △ tika radīta un attīstīta darbā ar bērniem, vēlāk tā adaptēta arī darbā ar pieaugušajiem, pāriem un ģimeni. △ var tikt izmantota gan kā papildu metode kādā no psihoterapijas virzieniem, psihologu praksē, sociālajā darbā (nepieciešama △ metodes apgūšana), gan kā autonoms terapijas veids (nepieciešama smilšu spēles terapeita kvalifikācija). Starptautiskās Smilšu spēles terapijas biedrība (*International Society for Sandplay Therapy,* ISST) nosaka △ izglītības un prakses standartus, kā arī ir izstrādājusi biedrības ētikas kodeksu. Latvijas Smilšu spēles terapijas biedrība darbojas kā ISST reģionālā organizācija.

Sk. arī ANALĪTISKĀ PSIHOLOĢIJA, SPĒĻU TERAPIJA

Lit.: www.smilsuspeles.lv/

(O, S) **socializācija** (*socialisation*) ir plašs starpnozaru jēdziens, kas apzīmē nepārtrauktu, komplicētu un daudzpusīgu procesu mūža garumā, kurā cilvēks apgūst un internalizē sabiedrībā pieņemtās zināšanas, prasmes, vērtības, uzvedības normas un sociālās lomas. △ ietver interaktīvu komunikāciju, kurā cilvēks uztver un interpretē ne tikai sociālo informāciju (*social messages*), bet arī pievienojas daudzveidīgām sociālajām saitēm, kļūst par sociālo grupu aktīvu dalībnieku un apzinās sevi kā individualitāti sabiedrībā. △ var tikt pētīta un skaidrota, aplūkojot četrus savstarpēji saistītus līmeņus: 1) subjektīvo – "es" tēla koncepts un tā attīstība; 2) starpsubjektīvo – "es" un "tu", "es" un "mēs" attiecību veidošana; 3) institucionālo – organizācijas un iestādes ar noteiktiem uzdevumiem un funkcijām, profesionālā darbība; 4) sabiedrības jeb makrolīmeni – noteiktas varas ideoloģijas, kultūras mantojums, garīgo vērtību atspoguļojums. △ ietekmē iedzimtības, audzināšanas un vides faktoru mijiedarbība.

Sk. arī AUDZINĀŠANA, KOMUNIKĀCIJA, SASKARSME

Lit.: Grusec & Hastings, 2014; Pierson & Thomas, 2010

(S) **sociāla grupa** (*social group*) ir sabiedrības sociālās struktūras elements, ko veido kādām formālām pazīmēm (piem., dzimums, vecums, dzīvesvieta, nodarbošanās) atbilstošu cilvēku kopums. Šiem cilvēkiem var būt kā tiešas, tā pastarpinātas attiecības, bet var arī šādu attiecību nebūt (piem., seniori, sociāli mazaizsargāta grupa).

Sk. arī GRUPA, MĒRĶA GRUPA, SOCIĀLI MAZAIZSARGĀTA GRUPA

Lit.: Barker, 2014; Šiļņeva, 2000

(C) **sociāla sistēma** (*social system*) ir sistēmu veids – saskaņoti indivīdu, grupu un organizāciju attiecību tīkli, kas balstās uz vērtībām un normām. △ ir pašnovērojošas, pašregulējošas un autopoētiskas (*autopoiesis*, t. i., pašradošas un pašuzturošas sistēmas), un tās balstās uz atgriezenisko saiti un cirkulārām cēloņsakarībām. △ pamatelementi ir saziņa (komunikācija) un darbība. △ izmanto saziņu kā savu īpašo autopoētiskās reprodukcijas veidu.

Sk. arī CIRKULARITĀTE, CIRKULĀRĀ KAUZALITĀTE, SISTĒMA, SISTĒMU TEORIJA

Lit.: Luhmann, 1995, 2013

(S) **sociālais aktīvisms** (*social activism*) ir mērķtiecīga darbība, lai veicinātu sabiedrībai nozīmīgas sociālas pārmaiņas. △ var izpausties kā protesta forma vai iestāšanās par kādu jautājumu (piem., risināt kādu sociālu problēmu, mazināt netaisnību un nevienlīdzību, paaugstināt dzīves kvalitāti, iestāties par vides aizsardzību, bērnu, sieviešu, marginalizētu sociālu grupu vai kopienu tiesībām). △ var tikt īstenots kā vēstules politiķiem, parakstu vākšana, kopienas mobilizēšana, piketi, demonstrācijas, ielu gājieni, streiki, politiskas kampaņas, kāda uzņēmuma boikotēšana vai tieši pretēji – atbalstīšana.

Sk. arī MAKROLĪMEŅA PRAKSE, RADIKĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLĀS KUSTĪBAS

(A) **sociālais aprūpētājs** (*social care worker*) ir speciālists, kas atbalsta indivīdu un grupu vajadzības, nodrošinot sociālās un personiskās aprūpes pakalpojumus bērniem, gados veciem cilvēkiem un cilvēkiem ar garīga un/vai fiziska rakstura traucējumiem, kuri paši nespēj veikt pašaprūpi vecuma vai veselības stāvokļa dēļ. △ plāno un organizē sociālās aprūpes pakalpojumus personu dzīvesvietā, kā arī īstermiņa vai ilgtermiņa veselības un sociālās aprūpes institūcijās. Anglosakšu tradīcijā tiek lietoti dažādi termini ar nozīmi △, piem., *social carer, care assistant, support worker.* Atšķirībā no aprūpētāja △ profesionālās funkcijas ir plašākas, tās ietver ne tikai individuālu sadarbību, bet arī sadarbību komandā un darbu grupā (piem., dienas centrā). Latvijā △ izvērtē

klienta spējas sevi aprūpēt, nosaka aprūpes pakalpojumu apjomu un saturu. Latvijā △ profesionālie uzdevumi raksturoti Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 46. pantā. Profesija nostiprināta Profesiju standartā (PS-198; ceturtais profesionālās kvalifikācijas līmenis; piektais Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūras līmenis). Latvijā △ ir speciālists, kas strādā sociālo pakalpojumu sniedzēju institūcijās, kuras nodrošina personisko un sociālo aprūpes un atbalsta pakalpojumu sniegšanu.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBA SPECIĀLISTS

Lit.: Fleischer & Zames, 2001; Pierson & Thomas, 2002

(I) **sociālais atbalsts** (*social support*) ir atbalstošas mijiedarbības process indivīda formālajā un neformālajā sociālajā sistēmā. △ var tikt sniegts tieši un netieši un ietvert daudzveidīgus atbalsta veidus – praktisku, finansiālu, emocionālu, psiholoģisku. Sociālajam atbalstam ir svarīga loma ikviena indivīda un grupas sociālajā funkcionēšanā, garīgajā un fiziskajā labklājībā. Tas palīdz uzturēt un stiprināt indivīdu spējas pārvarēt dažādas dzīves situācijas, piem., risinot nodarbinātības jautājumu, pārvarot tuvinieka zaudējumu. Sociālajā darbā nozīmīgs resurss △ sniegšanā ir cilvēka sociālā atbalsta tīkls. △ piesaisti var raksturot arī kā vienu no sociālā darbinieka funkcijām noteikta pakalpojuma ietvaros, un šī funkcija var tikt īstenota visos trīs sociālā darba līmeņos, bet ar atšķirīgām metodēm.

Sk. arī MIJIEDARBĪBA, SOCIĀLA GRUPA, SOCIĀLĀ ATBALSTA TĪKLS

Lit.: Pearson, 1986; Pierson & Thomas, 2002

(A) **sociālais darbinieks** (*social worker*) ir speciālists, kas strādā ar indivīdu, grupu un kopienu, sniedzot sociālā atbalsta pakalpojumus gadījumos, kad nepieciešams risināt starppersonu un sociālās problēmas vai krīzes situācijas, kā arī veic preventīvo darbu. △ profesionālā darbība saistīta ar noteiktu uzdevumu, funkciju un lomu izpildi, ievērojot profesionālās ētikas kodeksu un sekojot sociālā darba vērtību principiem. △ ir apguvis un izmanto zināšanas un prasmes par atbalsta un palīdzības sniegšanu indivīdam, grupai vai kopienai un savā darbā balstās uz atbilstošām sociālā darba teorijām, metodēm un pieejām. △ profesionālo kompetenci veido augstas kvalitātes profesionālās prasmes, zināšanas, attieksmes un spriedumi. Latvijā △ ir persona, kas apguvusi sociālā darba studiju programmu augstākās izglītības iestādē un kurai piešķirts atbilstošas kvalifikācijas diploms. △ var strādāt valsts, pašvaldības un nevalstiskās organizācijās: sociālās labklājības, sociālo pakalpojumu un tiesību aizsardzības iestādēs, sabiedrības veselības, garīgās veselības, penitenciārās un sociālās plānošanas institūcijās. ASV un Austrālijā ir plaši izplatīta sociālā darba privātprakse, ja papildus reģistrācijai, sertifikācijai un tālākizglītībai ir

iegūta licence sniegt privāta sociālā darba pakalpojumu. Vairākās Eiropas valstīs diskutē par sociālā darba privātprakses pretrunīgumu.

Sk. arī PROFESIONĀLĀ KOMPETENCE SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLĀ DARBA PROFESIJA

Lit.: Burnham, 2016; Burt, 2020; Collins, 2019; Cree, 2022; Thompson, 2020

(A) **sociālais darbs** (*social work*). Starptautiskā Sociālo darbinieku federācija (IFSW) 2014. gadā apstiprināja △ globālo definīciju: "△ ir praksē balstīta profesija un akadēmiska disciplīna, kas sekmē sociālās pārmaiņas un attīstību, sociālo saliedētību, cilvēku iespējas, pašnoteikšanos un brīvību. △ pamatā ir vairāki principi: sociālais taisnīgums, cilvēktiesības, kolektīvā atbildība un cieņa pret dažādību. Balstoties △ teorijās, sociālajās un humanitārajās zinātnēs, kā arī lokālās kultūras zināšanās, △ iesaista cilvēkus un struktūras, lai risinātu dzīves problēmas un uzlabotu labklājību." △ veltītajā literatūrā un pētījumos tiek akcentēts, ka nav iespējams dot viennozīmīgu △ definīciju, jo: 1) tā ir atkarīga no konkrētu autoru vai organizācijas uzskatiem par to, kādam ir jābūt △; 2) △ kā profesionāla darbība mainās, attīstās un pilnveidojas; 3) △ specifiku katrā valstī ietekmē tās sociālās drošības un labklājības sistēma. Vairākos △ definējumos tiek uzsvērts, ka tas ir komplicēts praktisks darbs, lai palīdzētu cilvēkiem izprast, kādēļ viņu dzīvē veidojas problēmas, iedrošinātu pieaugušos un bērnus, atbalstītu viņus krīzes situācijās, lai cilvēki varētu būt līdzdalīgi savu problēmu risināšanā un uzņemtos atbildību par savu dzīvi. Vēsturiski △ pirmsākumi meklējami 18.–19. gs. sākumā Anglijā un ASV. △ ir veidojies kā atbildes reakcija uz industrializācijas un urbanizācijas rezultātā pieaugošajām sociālajām problēmām – nabadzību, bezdarbu, bērnu ekspluatāciju, nepietiekamu veselības aprūpi, augstu jaundzimušo mirstības līmeni, vardarbību ģimenēs un atkārtotiem migrācijas viļņiem, kam sabiedrība nebija gatava. 19. gs. otrajā pusē △ tālāk attīstījās no labdarības organizāciju kustības, un tā pamatā bija praktiska, tieša brīvprātīgo palīdzība un atbalsts cilvēkiem, kam tas bija nepieciešams, piem., nabadzīgām ģimenēm, pamestiem bērniem. Latvijā △ kā profesija veidojās pēc neatkarības atjaunošanas, sākotnēji ietverot sociālās palīdzības sniegšanu. Nozīmīgu ieguldījumu profesijas attīstībā sniedza Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola "Attīstība" (līdz 1996. gadam augstskolas nosaukums bija Vadības un sociālā darba augstskola "Attīstība"), kas 1991. gadā uzsāka sociālā darba speciālistu sagatavošanu. Jēdziens △ tiesību aktos pirmo reizi tika minēts Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, kas stājās spēkā 2003. gadā. Tajā pašā gadā tika apstiprināts △ profesijas standarts.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBA PROFESIJA, SOCIĀLĀ DARBA UN SOCIĀLĀS PEDAGOĢIJAS AUGSTSKOLA "ATTĪSTĪBA"

Lit.: Barker, 2014; Doel, 2012; Horner, 2019; IFSW, 2014; NASW, 2021a; Pierson & Thomas, 2010; Thompson, 2020

(A) **sociālais darbs ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām** (*social work with addiction, substance abuse social work*) ir viena no sociālā darba specializācijām, lai risinātu atkarības un līdzatkarības radītās problēmas visos sociālā darba prakses līmeņos. △ tiek veikts gan individuāli, gan grupā ar dažāda vecuma klientiem. Pamatā △ mikrolīmeņa praksē lieto metodes, kuras izmanto sociālajā darbā ar indivīdu vai sociālajā darbā ar grupu, taču tiek izmantotas arī mezolīmeņa un makrolīmeņa sociālā darba metodes, lai sabiedrībā aktualizētu atkarības problemātiku un pievērstu tai lielāku uzmanību. △ ietekmē organizācijas mērķis un loma atkarības un līdzatkarības problēmu risināšanā. Tādējādi izmantotās metodes un darba pieejas var būt atšķirīgas dažādās darbavietās, piem., veicot △ sociālajā dienestā darbā ar pieaugušajiem, △ rehabilitācijas centrā bērniem. Lai veiktu △, sociālajam darbiniekam ir nepieciešamas specifiskas zināšanas, prasmes un pieredze.

Sk. arī ATKARĪBA, PREVENCE, VIELU PROBLĒMLIETOŠANA

Lit.: Begun & Murray, 2022

(A) **sociālais darbs ar bezpajumtniekiem** (*social work with homeless persons*) ir darbs ar personām, kurām multiplu problēmu un faktoru dēļ ilgstoši nav pastāvīgas dzīvesvietas vai kuras dzīvo neatbilstošos apstākļos. △ tiek veikts visos sociālā darba prakses līmeņos. Mikrolīmeņa praksē sociālais darbinieks, izvērtējot situāciju un ņemot vērā bezpajumtniecības cēloņus, sniedz praktisku palīdzību un risina indivīda kompleksās problēmas, novēršot tiešus draudus veselībai un dzīvībai. Sociālais darbinieks arī izstrādā atbilstošu intervences plānu. Intervences mērķis ir cilvēka dzīvesveida maiņa. Sociālie darbinieki sniedz psiholoģisko atbalstu, piesaista nepieciešamos resursus un pakalpojumus. Subkultūras izpratne un komunikācijas prasmes ir pamats, veidojot savstarpēju uzticēšanos starp sociālo darbinieku un indivīdu, kurš nonācis bezpajumtnieka situācijā. Mezolīmeņa un makrolīmeņa praksē △ mērķis ir novērst cilvēku atkārtotu bezpajumtniecību, iesaistot viņu personiskos (iekšējos un ārējos), kopienas un visas sabiedrības resursus, kā arī monitorēt bezpajumtnieku skaitu un izmaiņas problēmu dinamikā. Ir būtiski nacionālā līmenī atzīt bezpajumtniecību kā sociālu problēmu. Latvijā △ lielākoties tiek veikts patversmēs, krīzes centros, dienas centros, kā arī ielu sociālajā darbā.

Sk. arī BEZPAJUMTNIECĪBA, NAKTSPATVERSME, PREVENCE

Lit.: Larkin et al., 2019; Manthorpe et al., 2015

(A) **sociālais darbs ar bijušajiem likumpārkāpējiem** (*social work with ex-offenders*) ir sociālās iekļaušanās un nodarbinātības veicināšana personām, kuras veikušas likumpārkāpumus, un šis darbs tiek veikts pēc soda izciešanas vai soda izciešanas laikā. △ ir viena no sociālā darba specializācijām, kas tiek

īstenota visos sociālā darba prakses līmeņos. △ var ietvert atbalstu izglītības, ģimenes, mājokļa jautājumu risināšanā, kā arī stigmatizācijas pārvarēšanā un jaunu likumpārkāpumu nepieļaušanā. Jēdziens △ tiek attiecināts uz sociālo darbu ārpus ieslodzījuma vietām.

Sk. arī BIJUŠAIS LIKUMPĀRKĀPĒJS, STIGMATIZĀCIJA

Lit.: McIvor & Raynor, 2007; Patterson, 2020

(A) **sociālais darbs ar cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem** (*social work with deaf and hard-of-hearing people*) ir sociālais darbs ar vājdzirdīgiem (*hard of hearing, hearing loss*) un nedzirdīgiem (*deaf*) cilvēkiem un viņu ģimenēm, veicinot viņu pašnoteikšanos un neatkarību. △ vērsts uz normalizācijas principu īstenošanu to cilvēku dzīvē, kuri cieš no dzirdes traucējumiem, tā uzdevumos ietilpst diskriminācijas un marginalizācijas risku mazināšana. Lai veiktu šo darbu, nepieciešama specifiskas informatīvās bāzes (piem., valodas līdzekļi, likumdošana) un tehnisko palīgierīču pārzināšana, medicīniskās un psiholoģiskās zināšanas par dzirdes traucējumiem, komunikatīvās un saskarsmes prasmes.

Sk. arī NORMALIZĀCIJAS PRINCIPS, PALĪGIERĪCES, ZĪMJU VALODA

Lit.: Pierson & Thomas, 2010

(A) **sociālais darbs ar cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem** (*social work with people with mental health disorders, social work with mental health issues*) ir sociālā darba specializācija, kas ietver darbu ar cilvēkiem ar psihiskās attīstības traucējumiem vai psihiskām slimībām, kuras ierobežo cilvēka spējas strādāt un pilnvērtīgi sevi aprūpēt, apgrūtina viņu iekļaušanos sabiedrībā un palielina sociālās atstumtības risku. △ veicina šo cilvēku labāko interešu pārstāvniecību, rīcībspēju un cilvēktiesību ievērošanu. △ tiek izmantota personcentrētā pieeja. Būtiska loma △ attīstībā ir NVO, kas sniedz atbalstu un aizstāv šo personu intereses un tiesības, piem., "Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi", "Zelda", "Rūpju bērns". Jēdziens △ ir specifisks Latvijas sociālā darba praksē. Sociālā darba literatūrā angļu valodā tiek lietoti dažādi jēdzieni, lai apzīmētu sociālo darbu ar cilvēkiem ar psihiskās veselības traucējumiem – *social work with the mentally ill, social work with mental health issues, social work with mental health disorders, social work with learning difficulties, disability social workers.* Sociālā darba vēsturiskajā attīstībā skatījums uz personām ar psihiskās veselības traucējumiem ir būtiski mainījies. Pirmsākumos uz šiem cilvēkiem raudzījās kā uz "slimiem" un ievietoja "garīgi atpalikušo institūcijās". Radikālu skatījuma maiņu ieviesa 1990. gadā ASV Sociālā darba izglītības padomē (*Council of Social Work Education*) pieņemtais lēmums, ar kuru

jebkāda veida traucējumus vai nespēju atzina par noteiktas sociālās grupas dažādības aspektu, nevis medicīnisku problēmu vai patoloģiju. Vienlaikus noteica, ka sociālā darba ietvaros šīm personām ir jānodrošina tādas pašas tiesības, sociālās iekļaušanās iespējas un pakalpojumi kā pārējām sociālajām grupām.

Sk. arī KLĪNISKAIS SOCIĀLAIS DARBS, MENTĀLĀ VESELĪBA, NORMALIZĀCIJAS PRINCIPS, PERSONCENTRĒTĀ PIEEJA, PSIHISKĀ VESELĪBA, SOCIĀLAIS DARBS VESELĪBAS APRŪPĒ

Lit.: Fleischer & Zames, 2001

(D) **sociālais darbs ar gadījumu** (*social case work*): 1) profesionālajā literatūrā angļu valodā apzīmējums sociālā darba metodei darbam ar indivīdu un ģimeni, kuram kā sinonīmi dažādos avotos tiek norādīti arī jēdzieni *case work, casework*; 2) profesionālajā literatūrā latviešu valodā tiek piedāvāts △ definēt kā vienu no mikrolīmeņa sociālā darba formām darbā ar indivīdu un ģimeni, lai terminoloģiski precīzāk risinātu jēdzienu neviennozīmīgo lietojumu profesionālajā literatūrā angļu valodā. Sociālajā darbā ar gadījumu kā sociālā darba formā var nodalīt trīs būtiskākos darba virzienus un veidus, kuri nosacīti tiek apzīmēti kā pamatmetodes: 1) darbs ar gadījumu vispārīgā sociālā darba prakses ietvaros); 2) gadījuma vadīšana; 3) psihosociālais darbs. Ņemot vērā klientu mērķgrupu, kā arī lietotās metodes, pakalpojuma mērķus un sociālā darba teorijas, veidojas specifiskas △ pieejas un prakses modeļi. △ bāzes kompetences iegūst sociālā darba bakalaura līmeņa izglītībā. Tās ietver pamata prasmes un zināšanas gan darbā ar gadījumu, gan gadījuma vadīšanā, kā arī psihosociālajā konsultēšanā. Savukārt padziļinātas zināšanas un tālākizglītība ir nepieciešamas psihosociālā darba veikšanai un gadījuma vadīšanai, strādājot ar specifiskām klientu mērķgrupām.

Sk. arī DARBS AR GADĪJUMU, GADĪJUMA VADĪŠANA, GADĪJUMA VADĪŠANAS METODES, MIKROLĪMEŅA PRAKSE, PRAKSES MODEĻI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, PSIHOSOCIĀLAIS DARBS, PSIHOSOCIĀLĀ KONSULTĒŠANA, VISPĀRĪGAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018; Roga u. c., 2021a

(D) **sociālais darbs ar grupu** (*social work with group, group social work*) ir viena no sociālā darba mikrolīmeņa un mezolīmeņa prakses formām jeb metodēm, kam raksturīgs tiešais darbs ar vairākiem cilvēkiem vienlaikus. △ ir vērsts uz cilvēka sociālo prasmju uzlabošanu un atbalsta sniegšanu, kā arī personiskās izaugsmes veicināšanu, izmantojot cilvēku mijiedarbību un grupas dinamikas procesus. Mezolīmenī △ var būt vērsts arī uz grupas, kopienas vai sabiedrības

kopēju mērķu sasniegšanu. Vēsturiski △ attīstījies apmetņu kustības ietvarā ASV un Lielbritānijā 19. gs. beigās, darbā ar kopienu un dažādu organizāciju aktivitāšu ietvaros, piem., ebreju, sieviešu organizācijās. △ jau sākotnēji tika balstīts uz sociālās atbildības, demokrātijas ideālu, sociālo pārmaiņu, cilvēku vienotības un līdzdalības idejām. Pēc Otrā pasaules kara līdz pat 20. gs. 70. gadiem △ tika uzskatīts par atsevišķu sociālā darba metodi. △ kā viena no sociālā darba formām nostiprinājās līdz ar Starptautiskās Sociālā darba ar grupu asociācijas (*International Association for Social Work with Groups*, IASWG) nodibināšanu 1979. gadā un žurnāla (*Social Work with Groups: A Journal of Community and Clinical Practice*) izdošanu (1978). Kompetences, kas nepieciešamas △, ir apkopotas IASWG izstrādātajā standartā. 21. gs. sākumā △ raksturo dažādība attiecībā uz mērķa grupām, grupu veidiem un izmantotajām metodēm. Latvijā △ bieži tiek īstenots gan vispārīgās prakses ietvaros, gan kā atsevišķs sociālais pakalpojums.

Sk. arī APMETŅU KUSTĪBA, GRUPU VEIDI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLAIS DARBS KOPIENĀ, SOCIĀLAIS PAKALPOJUMS, SOCIĀLĀ DARBA FORMAS

Lit.: Andrews, 2001; Berg-Weger et al., 2020; Cohen & Olshever, 2013; Fouche & Lunt, 2009

(A) **sociālais darbs ar ģimenēm un bērniem** (*social work with families and children*) ir viena no sociālā darba specializācijām, kas sāka attīstīties 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā. △ aptver plašu sociālā darba prakses lauku gan darbā ar ģimenēm, gan darbā ar bērniem, un tas tiek veikts dažādās institūcijās, organizācijās ģimenes sistēmā un ārpus tās. Mūsdienās △ tiek īstenots, izmantojot vispārīgās sociālā darba teorijas un metodes, kā arī gadījuma vadīšanu un psihosociālo darbu. △ tiek īstenots visos sociālā darba prakses līmeņos. Latvijas profesiju klasifikatorā △ ir viena no sociālā darba un konsultāciju vecāko speciālistu atsevišķās grupas profesijām.

Sk. arī GADĪJUMA VADĪŠANA, PSIHOSOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLAIS DARBS ĢIMENĒM AR BĒRNIEM, VISPĀRĪGAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Metodiskais materiāls, 2020b

(A) **sociālais darbs ar jauniešiem** (*social work with youth*) ir sociālā darba specializācija, kuras mērķis ir palīdzēt izprast jauniešu problēmas, attīstīt jauniešu prasmes tikt galā ar dzīves grūtībām, sniegt atbalstu pārmaiņu procesos, ja nepieciešams, piesaistīt papildu atbalsta resursus. △ ir svarīgi izprast jauniešu vecuma fizioloģiskās un psihoemocionālās attīstības īpatnības un krīzes, kā arī sociālo attīstību. Jaunieši ir viegli ievainojama sociālā grupa, daļēji tas saistīts gan ar vecumposma specifiku (identitātes veidošanās, sevis meklējumi, nenoteikts sociālais statuss), gan arī ar mūsdienu IT fenomenu, kas

veicina sociāli komunikatīvo pašizolēšanos. Sociālā darba intervence ir nepieciešama situācijās, kad jaunietis vai jauniešu grupa jau saskārusies ar sociālās funkcionēšanas problēmām, kuras paši vai ar ģimenes atbalstu nespēj risināt. Atbilstoši Jaunatnes likumam jaunietis Latvijā ir persona vecumā no 13 līdz 25 gadiem. Preventīvo darbu ar jauniešiem Latvijā īsteno jaunatnes darbinieki, kas organizē sociālās iekļaušanās pasākumus un, izmantojot neformālās izglītības metodes, veicina pašu jauniešu brīvprātīgu līdzdarbošanos.

Sk. arī SPECIALIZĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, VECUMPOSMI

Lit.: Nybell et al., 2009; Roga-Wiles, 2019

(A) **sociālais darbs ar senioriem** (*social work with seniors*) ir sociālā darba specializācija, kuras fokusā ir senioru dzīves kvalitātes un labbūtības nodrošinājums, neatkarības un autonomijas, kā arī cieņpilnas izturēšanās veicināšana. △ tiek attiecināts arī uz gerontoloģisko sociālo darbu. Dažkārt abi termini tiek lietoti kā sinonīmi, turklāt terminu lietojums ir saistīts ar sociālā darba tradīcijām konkrētajā valstī. Viens no svarīgākajiem sociālo darbinieku uzdevumiem – izprast senioru fiziskās un garīgās veselības problēmas ekonomiskās, sociālās un fiziskās vides kontekstā. △ tiek veikts individuāli, ar ģimeni, grupu un kopienā. △ ir nepieciešamas zināšanas un izpratne par geronotoloģiju un geriatriju. Sociālajā darbā ar senioriem nozīme ir valsts tiesiskajam regulējumam, politiskajiem lēmumiem un prioritātēm, kas attiecināmi uz senioru sociālo drošību. Sociālajā darbā klients tiek uzskatīts par aktīvu sadarbības partneri, lai kopīgiem spēkiem ar klienta līdzdalību varētu risināt viņa problēmsituāciju. Ja seniors neizrāda iniciatīvu kontaktam, būtiski pieaug sociālā darbinieka proaktīvas rīcības nozīme. Sociālajā darbā ar senioriem par specifisku sociālo darbinieku uzdevumu kļūst ne tikai klientu fiziska un psiholoģiska aktivizēšana, bet arī sociālās līdzdalības veicināšana.

Sk. arī DZĪVES KVALITĀTE, GERONTOLOĢISKAIS SOCIĀLAIS DARBS, LABBŪTĪBA, SOCIĀLAIS DARBS, SPECIALIZĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Milne et al., 2014; Moors, 2018

(A) **sociālais darbs ar vardarbībā cietušiem cilvēkiem** (*social work with victims of violence*) ir sociālais darbs, kas vērsts uz vardarbības vai tās seku mazināšanu un novēršanu. △ jāievēro vairāki principi: 1) sniegt cietušajam drošību no vardarbības; 2) respektēt no vardarbības cietušā cilvēka vēlmes; 3) ņemt vērā no vardarbības cietušā cilvēka ievainojamību informācijas ievākšanā un apkopošanā; 4) pasargāt no vardarbības cietušo cilvēku un arī no viņa iegūto informāciju, saglabājot privātumu un konfidencialitāti (piem., intervijas ar

klientu jāveic tādās telpās, kur šo sarunu nevar dzirdēt citi). Sociālais darbinieks rosina no vardarbības cietušo izmantot arī citu speciālistu pakalpojumus viņa drošības, garīgās vai fiziskās veselības uzlabošanai. Situāciju ģimenē, kurā konstatēta vardarbība, nepieciešams risināt kompleksi un nodrošināt sociālo rehabilitāciju arī vardarbības veicējam, jo tikai komplekss darbs ar ģimeni kopumā var dot būtisku ieguldījumu vardarbības seku mazināšanā un novērst vardarbības atkārtošanos. Latvijā ir pieejamas sociālās rehabilitācijas programmas vardarbībā cietušajiem. Viens no △ virzieniem ir arī preventīvie pasākumi, proti, sabiedrības izglītošana par vardarbību kā sociālu problēmu. Sociālie darbinieki iesaistās vardarbības mazināšanas politikas izstrādē un tās īstenošanā.

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS AR VARDARBĪBU VEIKUŠIEM CILVĒKIEM, VARDARBĪBA, VARDARBĪBA ĢIMENĒ, VARDARBĪBA PRET BĒRNU, VARDARBĪBA PRET SENIORIEM

Lit.: Heffernan et al., 2014; Metodiskais materiāls, 2020a; Sexual and Domestic Violence Protocol for Social Workers and Counsellors, 2010

(A) **sociālais darbs ar vardarbību veikušiem cilvēkiem** (*social work with perpetrators*) ir sociālais darbs, kas vērsts uz vardarbības un tās seku mazināšanu un vardarbības apļa pārraušanu. Šajā darbā jāņem vērā: 1) vairāki vardarbības veicēja individuālie riska faktori, piem., demogrāfiskie riska faktori, medicīniskie riska faktori (psihiskais stāvoklis, rakstura īpatnības, personības traucējumi, atkarība), bioloģiskie riska faktori (intelektuālās attīstības līmenis, neiroloģiskie traucējumi); 2) vēsturiskie faktori, piem., klienta vardarbības vēsture, sociālā un ģimenes vēsture, nodarbinātības vēsture (finansiālā nestabilitāte, bezdarbs), psihisko slimību ārstēšanas un hospitalizācijas vēsture; 3) sociālie un vides faktori, piem., sabiedrības uzskati par vardarbības pieļaujamību, vardarbīgu vienaudžu ietekme, populārās kultūras ietekme, vardarbību veicinošu instrumentu pieejamība (piem., aukstie, traumatiskie un šaujamie ieroči, kā arī prasme tos pielietot), potenciālo upuru pieejamība. △ ietver intervences stratēģijas iespējamo draudu novēršanai arī pret sociālo darbinieku: 1) izvērtēt iespējamo draudu risku; 2) dokumentēšana un ziņošana par draudiem. Latvijā ir pieejamas sociālās rehabilitācijas programmas vardarbību veikušajiem cilvēkiem. Sociālie darbinieki izmanto šīs programmas, lai palīdzētu vardarbību veikušajiem cilvēkiem mainīt savu attieksmi un izturēšanos, tādējādi novēršot turpmāko vardarbību. Sociālie darbinieki strādā ar vardarbību veikušajiem cilvēkiem sociālajos dienestos, krīzes centros, patversmēs, kā arī interešu aizstāvības un nevalstiskajās organizācijās, tiesās u. c.

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS AR VARDARBĪBĀ CIETUŠIEM CILVĒKIEM, SOCIĀLĀ REHABILITĀCIJA, VARDARBĪBA

Lit.: Metodiskais materiāls, 2020a; Newhill, 2003

(A) **sociālais darbs darbavietā** (*occupational social work*) ir sociālais darbs, kas tiek veikts vidējos vai lielos ražošanas uzņēmumos vai organizācijās ar mērķi organizēt vai piesaistīt sociālo atbalstu un pakalpojumus strādājošajiem un viņu ģimenēm, kā arī darba meklētājiem un pensionētajiem darbiniekiem. △ var pievērsties plaša spektra individuālām un ģimenes vajadzībām, attiecībām organizāciju iekšienē un plašākiem jautājumiem par attiecībām darba sfērā sabiedrībā kopumā. Vērsts arī uz strādājošo kopienas saliedētības un savstarpējā atbalsta veicināšanu. Starptautiskā līmenī nereti tiek lietots termins "industriālais sociālais darbs", Latvijā – arī "darba vides sociālais darbs".

Lit.: Akabas & Kurzman, 2005; Barker, 2014; Danto, 2017; Strauta un Vilka, 2017

(A) **sociālais darbs ģimenēm ar bērniem** (*social work for families with children**) ir apzīmējums, kas nošķir sociālā dienesta prakses modeli no vispārīgās specializācijas sociālajā darbā ar ģimeni un bērniem, kas Latvijas profesiju klasifikatorā ir viena no atsevišķas grupas profesijām. Sociālajā dienestā △ balstās uz sistēmisko pieeju un ekoloģisko sistēmu pieeju, kā arī uz ģimenes sistēmu teoriju. △ prakses modeļa klientu mērķgrupa ir ģimenes ar bērniem, kurās bērnu aprūpes nodrošināšanas grūtības ir saistītas ar aprūpētāju atkarības problēmām, psihiskās veselības vai garīgās attīstības traucējumiem vai ilgstošu nabadzību. △ tiek lietota gadījuma vadīšanas pamatmetode. Ņemot vērā, ka △ sociālajā dienestā klientu mērķgrupas vajadzības ir kompleksas un problēmas ir multiplas, kā arī skar visu ģimenes sistēmu, △ un pārmaiņām nepieciešamais atbalsts visbiežāk ir starpdisciplinārs un ilgtermiņa (ilgāk par gadu). △ prasa no sociālā darbinieka padziļinātas zināšanas un prasmes darbam ar ģimeni kā grupu, sociālo problēmu identificēšanu un izvērtēšanu dažādiem vecumposmiem, kā arī starpdisciplināras komandas un starpinstitucionālas sadarbības vadīšanas prasmes. Būtiska loma ir sociālā darbinieka personības īpašībām, emocionālajai stabilitātei, noturīgumam, spējām vadīt krīzes situācijas un sarežģītas attiecības ilgākā laika posmā. Sociālajam darbiniekam, kas veic △, īpaši nozīmīga ir supervīzijas un atbalsta sistēmas pieejamība, dažādība un regularitāte. 2020. gadā Latvijā pirmo reizi tika izstrādāts △ prakses modelis.

Sk. arī GADĪJUMA VADĪŠANA, SOCIĀLAIS DARBS AR GADĪJUMU, SOCIĀLAIS DARBS AR ĢIMENĒM UN BĒRNIEM

Lit.: Metodiskais materiāls, 2020b

(A) **sociālais darbs ieslodzījuma vietā** (*social work in prison*) ir sociālā darba joma, kuras fokusā ir sociālā un psiholoģiskā atbalsta sniegšana ieslodzītajai personai ieslodzījuma laikā, kā arī tās tuviniekiem; brīvprātīgo aktivitāšu un saturīgas brīvā laika pavadīšanas koordinēšana, ņemot vērā konkrētās

ieslodzījuma vietas sistēmas specifiku un iespējas. △ palīdz uzturēt sociālās saites ar ģimeni, draugiem un kopienu; palīdz uzturēt un attīstīt sociālās prasmes; veicina resocializāciju un jaunu likumpārkāpumu nepieļaušanu ieslodzījuma vietā un pēc soda izciešanas.

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS AR BIJUŠAJIEM LIKUMPĀRKĀPĒJIEM

Lit.: Patterson, 2020

(A) **sociālais darbs izglītības iestādē** (*school social work*) ir sociālā darba joma, kas tiek īstenota izglītības iestādē un ir orientēta uz skolas vecuma bērniem un viņu ģimenēm. △ mērķis visbiežāk ir risināt problēmas, kuru dēļ bērns neapmeklē skolu un var būt pakļauts sociālās atstumtības riskam. Specifiskie △ uzdevumi: 1) darbs ar bērniem ar speciālām vajadzībām; 2) bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšana; 3) skolas vecuma bērnu nodarbinātības monitorēšana; 4) ģimenes un skolas sadarbības veicināšana; 5) starpinstitucionālas sadarbības nodrošināšana; 6) darbs ar bērniem ar uzvedības problēmām; 7) darbs ar bērniem, kuriem ir risks tikt izslēgtiem no skolas; 8) informēšana par alternatīvām izglītības ieguves formām (tālmācība, mājmācība u. c.); 9) bērniem (vai viņu vecākiem), kuri piedzīvo dažāda veida grūtības, individuālu un grupu nodarbību organizēšana un vadīšana, lai attīstītu sociālās un saskarsmes prasmes, konfliktu risināšanas prasmes, dažādības pieņemšanas spējas u. c.; 10) sociālās iekļaušanās veicināšana skolas vidē. Latvijā △ īsteno sociālais pedagogs, palīdzot bērniem, vecākiem un skolotājiem risināt problēmas, kas traucē izglītības ieguves procesā un savstarpējās attiecībās.

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS AR JAUNIEŠIEM

Lit.: Barker, 2014

(A) **sociālais darbs kopienā** (*community social work*) ir viena no sociālā darba formām. △ būtība – palīdzēt kopienas locekļiem sasniegt augstāku labklājības līmeni, paaugstināt pašorganizēšanās prasmes, kā arī uzņemties atbildību pašiem par savu rīcību un apkārtējo vidi. △ integrē vispārīgo sociālā darba praksi un specifiskas pieejas, izmantojot dažādas metodes kopienas attīstībā, mobilizēšanā, sociālajā plānošanā. △ paredz plašu resursu iesaisti un sadarbības veidošanu starp dažādām institūcijām, organizācijām, grupām un indivīdiem. △ veicina sociālo iekļaušanu, starpkultūru un dažādu grupu dialogu. △ stiprina kopienas vērtības (sociālo komunikāciju, toleranci, sociālo dialogu). Vienlaikus △ ir aktīva profesionāla darbība, lai mazinātu indivīdu un grupu izolāciju, segregāciju un marginalizāciju.

Sk. arī KOPIENA, VISPĀRĪGAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Barker, 2014; Pradeep & Sathyamurthi, 2017; Teater & Baldwin, 2012

(A) **sociālais darbs Latvijā** (*social work in Latvia*) ir profesija, kuras pirmsākumi meklējami žēlsirdības un labdarības kustībā kopš 13. gs. beigām. Vēsturiski sociālais darbs ir attīstījies saistībā ar sociālās palīdzības, sabiedrisko organizāciju, arodbiedrību un brīvprātīgo darbību, sociāli pedagoģisko darbību ar bērniem un jauniešiem, sociāli audzinošo un izglītojošo darbu, kā arī ar praktisku palīdzību trūcīgajiem un "slimajiem", par ko 1919. gadā rakstījuši latviešu pedagogi Kārlis Dēķens un Miķelis Štāls. Latvijā pirmās idejas par sociālo jautājumu sakārtošanu parādījās jau 1833. gadā, kad reformpedagoģijas iespaidā Vilhelma Vīhera evaņģēliskajā diakonijā tika uzsvērta vajadzība pēc sociālās aprūpes gados jauniem cilvēkiem "kriminalizācijas vietās". No 1887. gada aktivizējās biedrības, kas pārstāvēja personas ar invaliditāti, piem., Baltijas neredzīgo un nedzirdīgo biedrība, psihiski slimo un vājprātīgo kopšanas biedrība "Tabors" u. c. 1918. gadā Latvijas Tautas padome pieņēma Pagaidu likumu par pašvaldībām, kurā noteikts to pienākums rūpēties par trūcīgām personām un attiecīgi izveidots Sociālais departaments, kas vēlāk pārtapa par Darba ministriju. 1922. gadā Darba ministrijā tika izveidota Sabiedrisko darbu nodaļa, kas bija atbildīga par bezdarba problēmas risināšanu valstī. 1931. gadā tika pieņemts Likums par Nacionālās labklājības ministrijas izveidošanu, kas pārraudzītu sociālās aprūpes, pensiju, sociālās apdrošināšanas un veselības aprūpes jautājumus. 1934. gadā tika izdota sociālās apgādības darbiniekiem domāta rokasgrāmata, kurā noteikta pakalpojumu piešķiršana riska grupas iedzīvotājiem.

Latvijas sociālajā politikā sociālā darba loma tiek nostiprināta 20. un 21. gs. mijā. △ attīstību likumsakarīgi noteica sociālās un ekonomiskās pārmaiņas valstī un Latvijas sabiedrībā pēc neatkarības atjaunošanas. Būtisks atskaites punkts sociālā darba lomas un arī profesijas kopējā attīstībā bija 1991. gads, kad Vīnē notika izglītības un labklājības ministru konference, kurā piedalījās arī Latvijas pārstāvji. Šīs konferences rezultātā Latvijas Republikas Izglītības ministrija pieņēma lēmumu uzsākt sociālo darbinieku sagatavošanu, ko īstenoja Vadības un sociālā darba augstskola "Attīstība" (vēlāk Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola "Attīstība") profesores Lidijas Šiļņevas vadībā. Nākamajos četros gados sociālā darba izglītības programmas veidojās arī citās Latvijas augstskolās, piem., Latvijas Universitātē, Liepājas Pedagoģijas akadēmijā, Latvijas Kristīgajā akadēmijā, un tas bija labs pamats sociālā darba kā profesijas attīstībai. Laika posmā no 1991. līdz 1995. gadam strauji pieauga izpratne par sociālo darbu, notika pāreja no padomju laika valsts paternālistiskās sociālā nodrošinājuma sistēmas uz valsts uzturētu sistēmu, kurā tiek akcentēta indivīda līdzdalība un līdzatbildība par savu sociālo nodrošinājumu, veidojās pirmie pašvaldību sociālie dienesti, iezīmējās un attīstījās sociālā darba prakses robežas, vienlaikus veidojās sociālās drošības

sistēma, kā arī tika īstenoti inovatīvi un mērķtiecīgi pētījumi par sociālajām problēmām un sociālā darba nozīmi to risināšanā.

1996. gadā tika aizsākta diskusija par sociālā darba identitātes jautājumiem, izglītības un prakses saistību, sociālā darba un sociālās pedagoģijas atšķirībām un līdzībām, nepieciešamību veidot sociālā darba metodisko bāzi. Šajā gadā sociālais darbs tika juridiski atzīts par profesiju un iekļauts Latvijas profesiju klasifikatorā. 1998. gadā Rīgas sociālās palīdzības dienestos sāka veidot atbalsta nodaļas ģimenēm ar bērniem. Tas lika pamatus pirmajai sociālā darba specializācijai Latvijā – sociālais darbs ar ģimenēm un bērniem. 2001. gadā apstiprināja pirmo Latvijas sociālo darbinieku ētikas kodeksu, 2022. gadā tas papildināts un atjaunots. 2002. gadā izveidots pirmais Sociālā darba standarts, kas atjaunots 2020. gadā ar nosaukumu "Sociālā darbinieka profesijas standarts", bet 2021. gadā papildināts ar "Vadošā sociālā darbinieka profesijas standartu". 2006. gadā nodibināta Sociālo darbinieku biedrība (kopš 2020. gada – Latvijas Sociālo darbinieku biedrība).

Sk. arī LATVIJAS SOCIĀLO DARBINIEKU BIEDRĪBA, SOCIĀLĀ DARBA UN SOCIĀLĀS PEDAGOĢIJAS AUGSTSKOLA "ATTĪSTĪBA"

Lit.: Ose un Šiļņeva, 2006; Roga, 2015; Vilka, 2012; VISC, 2020

(A) **sociālais darbs laukos** (*rural social work*) ir sociālā darba joma, kuras fokusā ir sociālo pakalpojumu nodrošināšana un organizācija lauku teritorijās un mazpilsētās ar zemu iedzīvotāju blīvumu un ierobežotu pieeju pakalpojumiem. Iedzīvotāji laukos saskaras ar līdzīgām problēmām un vajadzībām kā iedzīvotāji pilsētās, taču atšķiras sociālo pakalpojumu pieejamība, cilvēku sadzīve un paradumi, mijiedarbība ar varas un pārvaldes struktūrām. △ balstās vispārīgā sociālā darba praksē. △ nav raksturīga specializācija pēc klientu mērķgrupām, problēmām.

Sk. arī KOPIENA, VISPĀRĪGAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Barker, 2014

S

(A) **sociālais darbs migrācijas jomā** (*social work with migrants*) tiek veikts visos sociālā darba prakses līmeņos, nodrošinot atbalstu indivīdiem vai grupām, kuri paši vai kuru vecāki ir dzimuši ārpus valsts, kurā patlaban dzīvo, vai ir atgriezušies uz dzīvi tajā pēc ilgstošas prombūtnes. Zināšanas un prasmes, kas nepieciešamas sociālajam darbiniekam šajā jomā: 1) izpratne par migrantu pieredzi, par politisko, sociālo un kultūras kontekstu, kas veicinājis migrāciju; 2) prasme sadarboties un sniegt atbalstu sociāli, fiziski un emocionāli mazaizsargātām iedzīvotāju grupām; 3) prasme veikt sociālā darba intervenci atbilstoši kultūras atšķirībām; 4) prasme izskaidrot vietējo kultūru un

klientu vēlamo rīcību sociālās integrācijas veicināšanai; 5) spēja nodrošināt integrētu pieeju, kas paredz savlaicīgu, praktisku risinājumu ikdienas problēmām. Latvijā sociālā darba pakalpojuma migrācijas jomā ieviešanu koordinē Sabiedrības integrācijas fonds, savukārt par integrācijas un sociālekonomiskās iekļaušanās atbalsta sistēmas izveidi trešo valstu pilsoņiem, patvēruma meklētājiem un starptautiskās aizsardzības saņēmējiem atbildīga ir Kultūras ministrija.

Sk. arī MIGRĀCIJA

Lit.: Valtonen, 2008; Williams & Mekada, 2014

(A, N) **sociālais darbs paliatīvajā aprūpē** (*social work in palliative care*) ir sociālā darba prakses virziens veselības aprūpē. △ ietver pacienta psihosociālā stāvokļa izvērtēšanu un aprūpes koordinēšanu, kā arī psihosociālā atbalsta sniegšanu gan pacientam, gan viņa ģimenei. Sociālajam darbiniekam ir būtiska loma aprūpes procesa plānošanā un paliatīvās aprūpes pacienta dzīves kvalitātes nodrošināšanā. △ tiek ņemtas vērā nedziedināmā vai terminālā pacienta vajadzības, tiesības, raizes, vēlmes un izvēles, respektējot privātumu un pašnoteikšanos. △ paredz atbalstīt un izglītot ģimenes locekļus, sniegt viņiem nepieciešamo informāciju.

Sk. arī HOSPISS, PALIATĪVĀ APRŪPE, SOCIĀLĀ APRŪPE, TERMINĀLS SLIMNIEKS

Lit.: APCSW, 2016; Howe & Daratsos, 2006; Pierson & Thomas, 2010

(A) **sociālais darbs probācijā** (*social work in probation*) ir sociālā darba joma, kuras mērķis ir veicināt probācijas klienta iekļaušanos sabiedrībā, kā arī spēju apzināties savas domāšanas, attieksmes un uzvedības ietekmi, tādējādi mazinot atkārtotas pārkāpuma veikšanas risku. △ ir vērsts uz probācijas klientu atbalstīšanu sociāli pieņemamas uzvedības veidošanā un palīdzību nākotnes mērķu izvirzīšanā. △ saturs ir orientēts uz jaunu prasmju attīstīšanu drošai dzīvei sabiedrībā, ar to saprotot: 1) problēmu risināšanas prasmes; 2) mērķu izvirzīšanu un plānošanu; 3) attiecību veidošanu; 4) paškontroli. △ tiek īstenots individuāli un grupās, organizējot gan sociālās uzvedības korekcijas programmas (piem., "Cieņpilnu attiecību veidošana", "Vielu lietošanas menedžments", "Emociju menedžments", "Motivācija pārmaiņām", "Temzas ielejas dzimumnoziedznieku grupu darba programma"), gan arī sociālās rehabilitācijas programmas ("Dzīves skola 2", "Vienkārši par sarežģīto").

Sk. arī PROBĀCIJA, PROBĀCIJAS DIENESTS, PROBĀCIJAS KLIENTS, SOCIĀLAIS DARBS AR BIJUŠAJIEM LIKUMPĀRKĀPĒJIEM

Lit.: Smith, 2005; VPD, n. d.

(A) **sociālais darbs slimnīcā** (*hospital social work*) ir sociālā darba specializācija veselības aprūpes jomā. Slimnīcas sociālā darbinieka klientu mērķgrupa visbiežāk ir cilvēki ar komplicētām veselības un sociālām problēmām. △ ir saistīts ar atbalsta un konsultāciju sniegšanu pacientam vai viņa ģimenei, veselības aprūpes un sociālo pakalpojumu koordinēšanu, kā arī izrakstīšanas procesa un turpmāk nepieciešamo sociālo pakalpojumu nodrošināšanas plānošanu.

Sk. arī IZRAKSTĪŠANAS PLĀNOŠANA, SOCIĀLAIS DARBS VESELĪBAS APRŪPĒ

Lit.: Heenan & Birrell, 2019; Rindža, 2019

(A) **sociālais darbs veselības aprūpē** (*healthcare social work*) ir vērsts uz klienta interešu pārstāvniecību veselības aprūpes jomā, atbilstošu resursu piesaisti un to koordinēšanu, izvērtējot klienta vajadzības, kā arī uz psihosociālā atbalsta nodrošināšanu sadarbībā ar ģimeni. △ iedalās četros savstarpēji saistītos līmeņos: 1) individuālais; 2) iesaistīto speciālistu vai aprūpes komandas; 3) grupas vai ģimenes; 4) institucionālais līmenis. △ pamata uzdevumi: 1) veikt konsultatīvo darbu indivīdiem, grupām vai ģimenēm; 2) sniegt psihosociālu un emocionālu atbalstu, pārvarot akūtas, hroniskas un terminālas saslimšanas; 3) veikt individuālo vajadzību izvērtēšanu un nodrošināt nepieciešamo resursu piesaisti. Sociālie darbinieki, kas veic △, savā darbā izmanto holistisko un uz personu vērsto pieeju. Sociālais darbinieks ir veselības aprūpes speciālistu komandas dalībnieks un profesionālā līmenī sadarbojas ar ārstniecisko personālu. △ tiek īstenots veselības aprūpes iestādēs, piem., stacionāros, ambulatoro pakalpojumu centros, specializētos veselības aprūpes centros, dienas aprūpes centros, rehabilitācijas iestādēs, paliatīvās aprūpes nodaļās vai ārpus noteiktas institūcijas, piem., apmeklējot klientu mājās pēc izrakstīšanas no slimnīcas. △ ir vairākas specializācijas, piem., gerontoloģiskais sociālais darbs, darbs ar personām ar garīga vai fiziska rakstura traucējumiem, sociālais darbs paliatīvajā aprūpē. △ attīstījās no 19. gs. sākumā veiktā "slimnīcu sociālā darba" (*hospital social work*), kam bija izteikts institucionālais ietvars un fokuss uz pabalstu izsniegšanu slimnīcās (*almoner*). Attīstoties vispārīgā sociālā darba praksei, termins tika paplašināts kā medicīniskais sociālais darbs (*medical social work*). Sociālais darbinieks bija viens no multidisciplinārās komandas dalībniekiem, kas piedalījās pacienta izrakstīšanas plānošanā, taču sociālā darbinieka loma pacienta kopējās situācijas izvērtēšanā bija ierobežota.

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS SLIMNĪCĀ

Lit.: Gehlert & Browne, 2012; Pierson & Thomas, 2002

(H) **sociālais dienests** (*social service**) ir pašvaldības iestāde, kas sniedz sociālo palīdzību, organizē un sniedz sociālos pakalpojumus konkrētas pašvaldības iedzīvotājiem. Latvijā △ darbību reglamentē Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu likums.

Sk. arī SOCIĀLĀ PALĪDZĪBA, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

(H) **sociālais dzīvoklis** (*social housing**) ir pašvaldības īpašumā esošs vai pašvaldības nomāts dzīvoklis, kuru izīrē personai vai ģimenei, kam ir tiesības pretendēt uz pašvaldības dzīvokļa īri atbilstoši nacionālajiem normatīvajiem tiesību aktiem. △ galvenā atšķirība no citiem mājokļu tirgus piedāvājumiem ir finansiālā un vides pieejamība. Sociālā dzīvokļa īres līguma nosacījumiem jābūt tādiem, lai īrnieks izjustu ilgtermiņa drošību par dzīvesvietu, tas veicinātu arī iesakņošanos vietējā apkaimē. Angļu valodā lietotais jēdziens *social housing* aptver plašākas mājokļa formas (piem., dzīvokli, māju, mājas daļu) un īpašumu veidus. Latvijā ar △ tiek saprasts: a) pašvaldībai piederošs dzīvoklis (arī atsevišķa dzīvojamā telpa ar kopējā lietošanā esošām palīgtelpām), kurš neatrodas sociālajā dzīvojamā mājā un kuram pašvaldība noteikusi sociālā dzīvokļa statusu; b) dzīvoklis pašvaldībai piederošā sociālajā dzīvojamā mājā. Latvijā △ ir pieejams ierobežotam trūcīgo un maznodrošināto personu lokam (piem., maznodrošinātai personai, kuras apgādībā ir bērns ar invaliditāti), šādu dzīvokļu skaits ilgstoši ir nepietiekams un to īre sociāli mazaizsargātajām grupām nerada drošību par nākotni.

Sk. arī SOCIĀLĀ MĀJOKĻA POLITIKA

Lit.: Likums “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā”

(S) **sociālais institūts** (*social institution*) ir noturīga sociālā struktūra noteiktu sabiedrības funkciju veikšanai. △ ir, piem., ģimene, reliģija, ekonomika, izglītības sistēma, veselības aizsardzības sistēma, valsts, armija. Arī sociālo darbu var traktēt kā △. △ funkcionēšana nav atkarīga no atsevišķām personām (piem., ģimene kā △ turpina funkcionēt neatkarīgi no tā, ka daudzi pāri oficiāli nereģistrē savu kopdzīvi vai apprecas un vēlāk izšķiras). △ veidojas kā relatīvi stabilas vērtību, normu, noteikumu, lomu, paradumu, darbības modeļu sistēmas.

Sk. arī SABIEDRĪBA, STRUKTURĀLAIS FUNKCIONĀLISMS

Lit.: Barker, 2014; Ēriksens, 2010; Miller S., 2019

(A) **sociālais ierēdnieciskums** (*social clerkism*) ir jēdziens, ar kuru apzīmē tādas negatīvas parādības labklājības sistēmā, kas ietver sociālā darba birokratizēšanos, pārlieku menedžerismu, institucionalizēšanos un attālināšanos no

sociālā darba profesionālās identitātes, kā arī tādu sociālo darbinieku darbību, kurā primāri tiek nodrošinātas institucionālās vajadzības. △ var būt raksturīga formāla un vispārināta klientu vajadzību izvērtēšana un risinājumu piedāvāšana, neņemot vērā klienta individuālo situāciju. Šo parādību raksturo institucionalizēta birokrātiskā un normatīvā pieeja, mazinot sociālā darba profesionalitātes, teorijas un ētikas principu nozīmi sociālajā darbā.

Sk. arī BIROKRATIZĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, MENEDŽERISMS, SOCIĀLĀ DARBA INSTITUCIONALIZĒŠANĀS, SOCIĀLĀ DARBA PROBLĒMAS

(S) **sociālais konflikts** (*social conflict*) ir neizbēgama parādība sabiedrībā, ko raksturo sabiedrībai vai kādai tās daļai nozīmīgu interešu sadursme jautājumos, kas skar sociālo attīstību, sociālo kārtību, sabiedrības funkcionēšanu un stabilitāti. Konflikta teorijā tiek skaidrots, ka sabiedrībā pastāvošā atšķirīgā varas sadale ir faktors, kas nosaka sistemātisku △ rašanos un spriedzi starp dažādām grupām, piem., starp rasēm vai dzimumiem. Konflikts tiek uzskatīts par sociālu, ja tas ietekmē lielu cilvēku grupu. △ cēloņi: korupcija, nevienlīdzība, valsts institūciju vājums, ekonomiskās un ekoloģiskās krīzes, nabadzība, dažāda veida diskriminācija.

Sk. arī FUNKCIONĒŠANA, SOCIALIZĀCIJA, SOCIĀLĀ LOMA, VARAS ATTIECĪBAS

Lit.: Duffy et al., 2019; Harris & White, 2018; Wieviorka, 2013

(H) **sociālais mājoklis** (*social housing*) ir pastāvīga dzīvesvieta ar zemu īres maksu cilvēkiem, kuriem ir zemi ienākumi. △ var būt daudzdzīvokļu māja, atsevišķa māja (sociālā dzīvojamā māja) vai dzīvoklis (sociālais dzīvoklis), kas var būt valsts, pašvaldības vai bezpeļņas organizācijas īpašums. Latvijā tiesības īrēt △ noteica likums "Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām".

Sk. arī SOCIĀLĀ MĀJOKĻA POLITIKA

(O) **sociālais pedagogs** (*social pedagogue*) ir profesionālis sociālās pedagoģijas jomā, kura pamata uzdevums ir bērnu un jauniešu socializācijas problēmu diagnosticēšana un to risināšana, atbalsta sniegšana dzīves prasmju apguvē un sociālo attiecību veidošanā. △ var sniegt tiesību aizsardzību, aprūpi, atbalstu galvenokārt bērniem un jauniešiem, kas nonākuši sarežģītās situācijās (piem., konflikti ar klasesbiedriem, skolotājiem, klaiņošana, stundu kavēšana, izmaiņas uzvedībā, problēmas ģimenē). Tiek nodalītas šādas △ funkcijas: a) sociāli izglītojošā – sekmēt dzīves prasmju apguvi un veicināt aktīvu iesaistīšanos apkārtējā vidē; b) preventīvā – savlaicīgi pamanīt un novērst iespējamo risku veidošanos; c) organizatoriskā – plānot un īstenot konkrētas sociālās aktivitātes; d) koordinējošā un sadarbības funkcija – iesaistīties vai

organizēt starpprofesionālo darbību un sadarboties ar citām institūcijām, kur tas ir nepieciešams; e) prognozējošā – paredzēt intervences ietekmi uzvedības izmaiņās. △ strādā izglītības iestādēs, pašvaldību sociālajos dienestos, bērnu un jauniešu atbalsta centros, bāreņu un bez vecāku aizgādības palikušo bērnu sociālās aprūpes un rehabilitācijas institūcijās, grupu mājās (dzīvokļos), krīzes centros, probācijas dienestā, nevalstiskajās organizācijās.

Sk. arī SOCIĀLĀ PEDAGOĢIJA

(A) **sociālais rehabilitētājs** (*social rehabilitator**) ir Latvijas sociālās drošības sistēmā nodarbināts sociālā darba speciālists, kurš veicina indivīdu iekļaušanos sabiedrībā, plāno, vada un organizē indivīdu sociālās aktivizēšanas darbu. Latvijā Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā noteikti △ uzdevumi: 1) palīdzēt sociālajam darbiniekam sadarbībā ar citiem speciālistiem izstrādāt un īstenot klientu individuālos sociālās rehabilitācijas plānus, izvērtēt klienta situāciju un atbilstoši tai mainīt un papildināt šos plānus atbilstoši pārmaiņām klienta situācijā; 2) palīdzēt klientam uzlabot esošās un apgūt jaunas sociālās prasmes. Profesija nostiprināta Profesiju standartā (PS-189; ceturtais profesionālās kvalifikācijas līmenis; piektais Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūras līmenis). △ parasti strādā sociālā darbinieka vadītā komandā.

Sk. arī REHABILITĀCIJA, SOCIĀLĀ DARBA SPECIĀLISTS

(L, G) **sociālais slazds** (*social trap*) ir situācija, kurā cilvēku grupa un atsevišķi indivīdi gūst īstermiņa ieguvumus, kas ilgtermiņā rada zaudējumus sabiedrībai kopumā. Piemēram, tādēļ, ka pierobežas iedzīvotājiem ir paradums iegādāties lētākas preces kaimiņvalstī, vietējie preču ražotāji bankrotē un pieaug bezdarbs; iedzīvotāju izvēle saņemt lielāku atalgojumu, nenomaksājot nodokļus, mazina sociālo drošību viņiem pašiem un arī tām grupām, kuru iztikas pamats ir vecuma pensijas, slimības pabalsti un citi sociālie transferti.

Sk. arī BEZDARBA SLAZDS, SOCIĀLIE TRANSFERTI

Lit.: Barry & Bateman, 1996

(S) **sociālais statuss** (*social status*) ir indivīda vai grupas sabiedrībā atzīta sociālā pozīcija, kas saistīta ar noteiktām lomām, gaidām, tiesībām un pienākumiem. △ pamatā ir priekšstati par sabiedrību kā hierarhizētu sistēmu, kurā dažādi cilvēki un sociālās grupas ieņem dažādas vietas, balstoties uz to, ka īstenotajām sociālajām funkcijām un piederībai dažādām sociālajām kopienām ir dažāda sociālā nozīme un vērtība. △ atšķirības nosaka ekonomisko resursu, politiskās varas un ietekmes, kultūras un sociālā kapitāla sadales nevienlīdzība. △ var iedalīt: 1) mantotajos (piešķirtajos, iedzimtajos – dažādās teorijās

apzīmējumi atšķiras), ko cilvēks saņem piedzimstot (neņemot vērā viņa individuālos sasniegumus), piem., dzimums, rase, piederība kastai; 2) iegūtajos, ko cilvēks iegūst dzīves laikā (pateicoties individuālajiem centieniem). △ nereti tiek saistīts ar cilvēka profesionālo darbību, kas, izmantojot sociālās mobilitātes iespējas, ļauj iegūt augstāku statusu sabiedrībā. Funkcionālisma skatījumā △ tiek saistīts arī ar funkciju dažādību un to savstarpēji papildinošo nozīmi sabiedrībā.

Sk. arī SOCIĀLĀ MOBILITĀTE, SOCIĀLĀ STRATIFIKĀCIJA

Lit.: NE

(B) **sociālais taisnīgums** (*social justice*) ir pamatprincips, kura ievērošana ir būtiski nepieciešama mierīgai līdzāspastāvēšanai kā valsts iekšienē, tā starpvalstu attiecībās. △ nozīmē vienlīdzīgas tiesības, aizsardzību, iespējas, pienākumus un sociālo atbalstu ikvienam cilvēkam neatkarīgi no rases un etniskās piederības, dzimuma, izcelsmes, seksuālās orientācijas vai reliģiskās piederības. Tā kā sabiedrība ir dinamiska sistēma, tā aizvien būs ceļā uz △, mazinot pastāvošo sociālo nevienlīdzību un ekonomisko iespēju atšķirības. Sociālo taisnīgumu veicina tāda politika, kas nodrošina ikvienam līdztiesīgas (*fair*) iespējas ienākumu gūšanā, nodokļu samaksā, izglītībā, veselībā un sociālajā aizsardzībā. △ ir sociālā darba profesijas pamatvērtība, kas nosaka sociālo darbinieku atbildību vērsties pret sociālo netaisnību un veicināt tādas sociālās pārmaiņas, kas mazina nabadzību, bezdarbu, diskrimināciju un citas netaisnības izpausmes. Kopš 2017. gada 20. februāris ir pasludināts par Pasaules Sociālā taisnīguma dienu. ANO uzskata, ka tiekšanās pēc △ visiem ir globālās attīstības un cilvēka cieņas veicināšanas pamatā.

Sk. arī APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJA, CILVĒKTIESĪBAS, KOLEKTĪVĀ ATBILDĪBA, SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS

Lit.: Barker, 2014; LSDB, 2022; Patterson, 2020

(S) **sociālais tīkls** (*social network*) ir personisko attiecību un sociālo mijiedarbību kopums, kas pastāv starp sociālo sistēmu dalībniekiem, kurus vieno kādas kopīgas saites vai līdzīgs sociālais statuss. △ var būt dažāda mēroga – no starppersonu līdz starptautiskam. △ atšķiras pēc tajos iesaistīto cilvēku skaita, savstarpējo saišu ciešuma, kontaktu biežuma, attiecību rakstura, attiecību kvalitātes un ilguma, kā arī pēc tā, vai △ ir atbalstošs vai kaitējošs. △ raksturo dalībnieku sociāli ekonomiskā situācija, izglītība, vecums, dzimums, ģimenes stāvoklis, tautība, nodarbinātības statuss. Kaitējošu vai pat degradējošu △ lomu var novērot gadījumos, kad attiecības sociālajā tīklā ir stresa avots (piem., ietver mobingu, ir vardarbīgas) vai pasliktina personas sociālo funkcionēšanu, jo △ atzītās sociālās normas atšķiras no sabiedrības

vairākuma pieņemtajām un atbalsta deviantu uzvedību (piem., bērnu fizisku sodīšanu, pārmērīgu alkohola patēriņu, narkotisko vielu lietošanu, kriminālu uzvedību).

Sk. arī SOCIĀLA GRUPA, SOCIĀLĀ ATBALSTA TĪKLS

Lit.: Barker, 2014; Davies, 2000

(L) **sociālais uzņēmums** (*social enterprise*) ir uzņēmējdarbības veids, kurā galvenais mērķis ir nevis peļņas nodrošināšana, bet gan labvēlīgas sociālas ietekmes radīšana, sniedzot atbalstu noteiktai mērķa grupai. △ darbojas tirgū, ražojot preces un/vai sniedzot pakalpojumus. Atbilstoši Eiropas Komisijas skaidrojumam △ ir tādi, kuru: 1) komercdarbības jēga ir sociāls labums; 2) peļņa lielākoties tiek no jauna investēta šā sociālā mērķa īstenošanā; 3) organizācijas veids vai īpašuma piederības sistēma atspoguļo misiju, pamatojoties uz demokrātiskiem līdzdalības principiem un veicinot sociālo taisnīgumu. △ uzņēmumam ir raksturīga arī atbildība pret vidi. △ darbību Latvijā reglamentē Sociālā uzņēmuma likums, saskaņā ar kuru △ tiesisko statusu var iegūt tikai viens komercsabiedrības veids – sabiedrība ar ierobežotu atbildību.

Sk. arī SOCIĀLĀ UZŅĒMĒJDARBĪBA, SOCIĀLI ATBILDĪGA UZŅĒMĒJDARBĪBA

Lit.: Barker, 2014; Licite, 2018

(J) **sociālajam riskam pakļautas ģimenes** (*families at social risk, families at risk*) ir ģimenes, kuru spēju sociāli funkcionēt ierobežo kāda problēma, piem., vardarbība, atkarība, nabadzība. Šādām ģimenēm var būt liegtas vai apgrūtinātas iespējas iegūt pietiekamus ienākumus, saņemt dažādus pakalpojumus, piedalīties sabiedrības ekonomiskajā, sociālajā un kultūras dzīvē, lai tādējādi uzlabotu ģimenes dzīves līmeni un labklājību, kā arī tām ir ierobežotas līdzdalības iespējas lēmumu pieņemšanā. Sociālās labklājības jomā tiek lietoti arī termini "sociālā riska ģimene", "riska ģimene", tomēr to lietojums veicina stigmatizējošu attieksmi, tādēļ nav ieteicams.

Sk. arī ĢIMENES AR MULTIPLĀM PROBLĒMĀM, RISKS, SOCIĀLAIS DARBS AR ĢIMENĒM UN BĒRNIEM, SOCIĀLĀS PROBLĒMAS

(I) **sociālā adaptācija**, arī **sociālā pielāgošanās** (*social adaptation, social adjustment*) ir kognitīvi biheiviorāls process indivīda un grupas līmenī – piemērošanās dominējošām vērtībām un normām konkrētā sociālā grupā, kopienā un sabiedrībā. △ ir spēja mainīt nodomu vai rīcību atbilstoši jaunai situācijai, prasībām, apstākļiem, lai, darbojoties kopā ar citiem, sasniegtu noteiktu mērķi. △ īpaši svarīga ir tad, kad sociālās pārmaiņas skar noteiktu cilvēka dzīves jomu īsā laika periodā (piem., migrācijas, strauju industriālo pārmaiņu,

pandēmijas uzliesmojuma laikā). △ procesā var nošķirt strukturālo, psiholoģisko un uzvedības dimensiju.

Sk. arī SOCIALIZĀCIJA, SOCIĀLĀ DEZADAPTĀCIJA, SOCIĀLĀ IEKĻAUŠANĀS

Lit.: Terziev, 2017

(G) **sociālā administrēšana** (*social administration*) ir: 1) akadēmiska disciplīna, kuras uzmanības centrā ir sociālo pakalpojumu struktūra un prakse; 2) sociālo pakalpojumu piešķiršanas, sadales un vadības organizācija un process; 3) jaunu sociālo programmu un sociālo pakalpojumu attīstīšana un esošo ilgtspējas nodrošināšana; 4) sociālās politikas administratīvā procesa nodrošināšana un pārvaldība. △ ļauj nodrošināt izmaksu efektivitāti un savlaicīgu pakalpojumu un naudas pabalstu piešķiršanu sociālās labklājības sistēmā. Sākotnēji △ ietvēra arī vēlākos sociālās politikas akadēmiskās disciplīnas jautājumus.

Sk. arī SOCIĀLĀ LABKLĀJĪBA

Lit.: Spicker, 2010

(G) **sociālā aizsardzība** (*social protection*) ir valsts sociālās politikas pasākumi un programmas nabadzības un sociālās atstumtības seku mazināšanai ilgtermiņā. △ aptver plašāku pasākumu loku nekā sociālās drošības politika, jo ietver ne tikai sociālos pabalstus un pakalpojumus, bet arī dažādus universālus un mērķētus atbalsta instrumentus (piem., ēdināšanu skolā, prasmju apmācību, kvalitatīvas izglītības pieejamības nodrošināšanu visiem, vides pieejamības nodrošinājumu). ES uzsver tādas △ dimensijas kā bezdarbs, mājoklis un sociālā atstumtība, ģimene un bērni, vecums, slimība un veselības aprūpe, invaliditāte.

Sk. arī SOCIĀLĀ DROŠĪBA, SOCIĀLĀ POLITIKA

Lit.: Bonilla García & Gruat, 2003; Green & Clarke, 2016; Schüring & Loewe, 2021

(S) **sociālā antropoloģija** (*social anthropology*) visplašākajā nozīmē ir holistiska zinātne par cilvēkiem, viņu pieredzes un eksistences universālajām iezīmēm un vēstures gaitā mainīgajām lokālajām variācijām. △ pēta sociālos procesus salīdzinošā skatījumā, to nozīmes un ietekmes dažādās sabiedrībās, pievēršot uzmanību cilvēka esamības sistēmiskai sociālai organizēšanai. Sākotnēji △ pamatā attīstījās Lielbritānijā. Mūsdienās arvien mazinās atšķirības starp △ un kultūras antropoloģiju, kuras centrā ir kultūru daudzveidība, cilvēka esamības kognitīvie, simboliskie un mācīšanās aspekti un kura vēsturiski tiek saistīta ar Ziemeļameriku. Mūsdienās △ tiek saukta arī par sociokulturālo vai kultūrsociālo antropoloģiju, kas cenšas saprast un izskaidrot ne tikai sociālās,

bet arī kultūras variācijas, kā arī saprast un izskaidrot sociālo sistēmu un kultūras prakšu līdzības.

Lit.: Ēriksens, 2010; NE; Pfeilstetter, 2017

(G) **sociālā apdrošināšana** (*social insurance*) ir obligāta valsts īstenota apdrošināšanas programma aizsardzībai pret ekonomiskajiem un sociālajiem riskiem, kuru rezultātā tiek zaudēti ienākumi. △ ir daļa no sociālās drošības sistēmas. △ mērķis ir nodrošināt personai daļēju ienākumu aizvietojumu likumā noteikto sociālo risku iestāšanās gadījumā. Latvijā ir šādi sociālās apdrošināšanas veidi: valsts pensiju apdrošināšana, apdrošināšana bezdarba gadījumā, apdrošināšana pret nelaimes gadījumiem darbā vai arodslimībām, invaliditātes apdrošināšana, maternitātes, paternitātes un slimības apdrošināšana un vecāku apdrošināšana. Obligāto sociālās apdrošināšanas iemaksu daļa, kas atbilst vienam procentpunktam no obligāto iemaksu likmes, ir paredzēta veselības aprūpes pakalpojumu finansēšanai. Ienākumu aizvietojums jānodrošina, balstoties uz personas veiktajām iemaksām sociālās apdrošināšanas speciālajā budžetā, Iemaksas veic darba devēji un darba ņēmēji. Personas var veikt △ iemaksas arī brīvprātīgi; atsevišķos likumā noteiktajos gadījumos iemaksas veic arī valsts. △ mērķus var aplūkot no indivīda un sabiedrības viedokļa. No indivīda viedokļa △ ir: 1) mehānisms patēriņa izlīdzināšanai – periodos, kad cilvēks strādā, viņš veic iemaksas, un tās nodrošina patēriņu periodos, kad cilvēks ir ārpus darba tirgus; 2) risku apvienošanas veids (ieguldot līdzekļus fondos). No sabiedrības viedokļa △ ir rīcībpolitikas instruments un vērsts uz: 1) nabadzības mazināšanu; 2) ienākumu pārdali – pamatdrošība ir saistīta ar pārdali starp ienākumu grupām. △ balstās uz solidaritātes principu, proti, uz solidaritāti starp strādājošajiem iemaksu veicējiem un tiem, kas vecuma, veselības vai citu iemeslu dēļ ir ārpus darba tirgus.

Sk. arī SOCIĀLĀ DROŠĪBA, SOCIĀLIE RISKI

Lit.: Barker, 2014; NE

(H) **sociālā aprūpe** (*social care*) ir sociālo pakalpojumu kopums cilvēkiem, kuri patstāvīgi nespēj apmierināt savas fiziskās un sociālās vajadzības vecuma vai veselības stāvokļa dēļ. △ ietver atbalstu personiskās higiēnas nodrošināšanā (piem., mazgāšanās, ādas kopšana), kā arī sociālo un emocionālo aprūpi (piem., uzturēt saiknes ar ģimeni, draugiem), attīstīt neatkarīgas dzīves prasmes, apmeklēt kultūras pasākumus, doties ekskursijās, pastaigās, iepirkties, gatavot ēdienu. △ nepieciešamības izvērtēšana tiek veikta, izmantojot noteiktus kritērijus, kuri ir saistīti ar cilvēka vajadzībām un pašaprūpes prasmēm, dzīves kvalitāti, kā arī ar rezultātiem, ko cilvēks vēlas sasniegt, saņemot △. Kritēriji, pēc kuriem visbiežāk izvērtē nepieciešamību pēc △: 1) veselības

problēmas – vai cilvēkam ir garīga rakstura traucējumi un/vai fiziska rakstura nespēja, mācīšanās grūtības, kognitīva rakstura problēmas, alkohola vai narkotiku atkarības problēmas; 2) neatkarības un patstāvības līmenis, veicot ikdienas darbības; 3) vai un cik lielā mērā tiek ietekmēta dzīves kvalitāte. Latvijā △ un pieejamos pakalpojumus regulē Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu likums, kas nosaka pasākumu kopumu to personu pamatvajadzību apmierināšanai, kurām ir objektīvas grūtības sevi aprūpēt, un ietver pakalpojumus personas dzīvesvietā un ilgstošas sociālās aprūpes institūcijās.

Sk. arī APRŪPE, APRŪPES LĪMENIS

Lit.: Pierson & Thomas, 2010

(H) **sociālā aprūpe kopienā** (*community social care*) ir sociālā atbalsta un medicīniskās aprūpes intervence cilvēkiem, kuri dzīvo noteiktā kopienā un kuriem šāds atbalsts un aprūpe ir nepieciešama. △ mērķis ir radīt cilvēkam iespējas īstenot maksimāli neatkarīgu dzīvesveidu, turpinot dzīvot savās mājās, pazīstamā vidē, uzturot ierastos sociālos kontaktus ar apkārtējiem. △, ja nepieciešams, var tikt iesaistīta arī veselības aprūpes komanda.

Sk. arī SOCIĀLĀ APRŪPE, VAJADZĪBAS, VESELĪBAS APRŪPES KOMANDA

Lit.: Means et al., 2008

(H) **sociālā aprūpe mājās** (*home care, domiciliary care*) ir kompleksa sociālo pakalpojumu sniegšana klienta dzīvesvietā. △ ietver tādus atbalsta pakalpojumus, kas ļauj cilvēkam turpināt neatkarīgu dzīvi savās mājās un saglabāt dzīves kvalitāti. △ var saņemt cilvēki visās vecuma grupās, kuriem ir nepieciešama palīdzība vecuma vai veselības stāvokļa dēļ. △ visbiežāk tiek izmantota kā aprūpes veids senioriem, kuriem nepieciešama palīdzība sadzīvot ar hroniskām veselības problēmām, atkopšanās periodā pēc fiziskas traumas, slimības (piem., pēc insulta, infarkta) vai cilvēkiem ar speciālām vajadzībām. Atkarībā no personas vajadzībām tiek nodrošināta īslaicīga vai ilglaicīga △, kas var ietvert dažādus pakalpojumus, piem., palīdzību pašaprūpē, ēdiena gatavošanā, mājas uzturēšanā, drošības pogas pakalpojumu.

Sk. arī DZĪVES KVALITĀTE, NEATKARĪGA DZĪVE, SOCIĀLĀ APRŪPE, SOCIĀLĀ REHABILITĀCIJA

Lit.: Barker, 2014; Burau et al., 2007; Newquist et al., 2015

(S) **sociālā atbalsta tīkls** (*social support network*) ir cilvēku grupa, kuri atbalsta cits citu ikdienas dzīvē vai kopīgu problēmu risināšanā. △ dalībnieki var būt radi, draugi, kaimiņi, darba kolēģi, brīvprātīgie un profesionāļi. △ var būt formāls un neformāls. △ sniedz emocionālu vai praktisku atbalstu, palīdz

iegūt informāciju un paplašina pieredzes vai viedokļu apmaiņas iespējas, kopumā sekmējot sociālo integrāciju. △ ir sevišķi nozīmīgs resurss sarežģītās dzīves situācijās un problēmās, kad nepieciešams paaugstināt cilvēka spējas tikt galā ar grūtībām. Sociālajā darbā ir jāņem vērā △ nozīme – sociāli mazaizsargātās iedzīvotāju grupas iegūs no tā, ja tiks radītas un stiprinātas daudzveidīgas sociāli atbalstošas attiecības tuvākajā apkaimē un kopienā. Piedalīšanās dažādās aktivitātēs ļauj veidot jaunas saites, stiprināt piederības izjūtu, attīstīt prasmes un paaugstināt pašapziņu, kas iesaistītajiem cilvēkiem var kopumā būtiski uzlabot dzīves kvalitāti.

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS KOPIENĀ, SOCIĀLAIS TĪKLS

Lit.: Davies, 2000

(M) **sociālā atmiņa** (*social memory*) ir sabiedrībai vai sociālai grupai kopīga pagātnes notikumu uztvere, izpratne un interpretācija. △ nozīmē, ka cilvēki atceras to, ko par atcerēšanās vērtu uzlūko sabiedrības grupa, pie kuras viņi ir piederīgi. Ikvienai grupai ir vienota izpratne par pagātnes notikumiem, kas tiek veidota un uzturēta savstarpējā komunikācijā. Sociālā atmiņa bieži vien ir selektīva, sagrozīta un neprecīza. Arī vēsture tiek uzlūkota kā sociālā atmiņa, jo tā fiksē sabiedrības apziņā tikai nozīmīgākos notikumus.

Lit.: Fentress & Wickham, 1992; Ķīlis, 1998

(J) **sociālā atstumtība** (*social exclusion*) ir daudzdimensionāls jēdziens, kas raksturo situāciju, kurā cilvēkam vai cilvēku grupai tiek liegtas vai apgrūtinātas iespējas iegūt pietiekamus ienākumus, saņemt pakalpojumus un preces, kuras ir vitāli nepieciešamas pilnvērtīgai funkcionēšanai sabiedrībā. △ ir saistīta ar ierobežojumiem īstenot savas tiesības un izmantot iespējas, jo pastāv šķēršļi, kas to liedz, piem., vides nepieejamība, sabiedrības aizspriedumi, stigmatizācija, emocionālā un fiziskā vardarbība un citi. △ ir cieši saistīta ar nabadzību. Dažos gadījumos nabadzība izraisa △, bet citos – nabadzība ir △ sekas.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, MARGINALIZĀCIJA, NABADZĪBA, SOCIĀLĀ IZOLĀCIJA

Lit.: Bela, 2018; Lāce, 2012; NE; Walker, 2014

(S) **sociālā attīstība** (*social development*) ir plašas un plānotas sociālas pārmaiņas, kas uzlabo cilvēku labklājību un sociālo iekļaušanu, nodrošinot iespējas indivīdam, grupām un kopienām pilnībā īstenot savu spēju potenciālu. △ īsteno ar politikas instrumentu palīdzību un ar pārnacionālo valstisko organizāciju, nacionālo valdību un visas sabiedrības mērķtiecīgām un kopīgām pūlēm. Nozīmīgākās starptautiskās organizācijas sociālajā darbā (IFSW,

IASSW un ICSW) ir izstrādājušas sociālā darba un sociālās attīstības globālo programmu 2020.–2030. gadam "Kopradīt iekļaujošas sociālās transformācijas" (*Co-building Inclusive Social Transformation*), lai stiprinātu sociālā darba atpazīstamību un palīdzētu sociālajiem darbiniekiem dot lielāku ieguldījumu sociālajā attīstībā.

Sk. arī INDIVĪDA SOCIĀLĀ ATTĪSTĪBA

Lit.: Barker, 2014; IFSW, 2020b

(O) **sociālā audzināšana** (*social education, social upbringing*) tiek skaidrota kā mērķtiecīga audzinošā darbība. △ ir saistīta ar cilvēka dzīvesdarbību, un △ procesā tiek iegūta izpratne par sociālajām vērtībām, sociālo vidi, kā arī spēja tajā orientēties. △ nodrošina indivīda un grupas sociālo adaptāciju vidē, saskarsmes un sadarbības kultūru, sociālo normu izpratni, sava sociālā "es" apzināšanos sabiedrībā, kā arī sociālo un kultūras vērtību sistēmas apguvi.

Sk. arī SADARBĪBA, SOCIALIZĀCIJA, SOCIĀLĀ INTELIĢENCE, SOCIĀLĀ PEDAGOĢIJA

Lit.: Marsone, 2010

(D) **sociālā darba ar gadījumu pamatmetodes** (*social casework core methods**). Sociālajā darbā ar gadījumu var nodalīt trīs būtiskākos darba virzienus un veidus, kurus nosacīti var apzīmēt kā pamatmetodes mikrolīmeņa praksē ar indivīdu un ģimeni: 1) darbs ar gadījumu vispārīgās prakses ietvaros; 2) gadījuma vadīšana; 3) psihosociālais darbs.

Sk. arī DARBS AR GADĪJUMU, GADĪJUMA VADĪŠANA, MIKROLĪMEŅA PRAKSE, PSIHOSOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLAIS DARBS AR GADĪJUMU

Lit.: Ozola, 2021a

(A) **sociālā darba ar gadījumu principi** (*social casework principles*) ir sociālā darba vērtībās balstītas vadlīnijas jeb ideju kopums, kas nosaka mikrolīmeņa prakses ietvaru un regulē sociālā darbinieka profesionālās darbības robežas sociālajā darbā ar indivīdu un ģimeni. Sociālā darba praksē plašāk pazīstami ir amerikāņu garīdznieka un sociālā darba profesora Feliksa Bīsteka (*Felix P. Biestek*) formulētie △, veidojot attiecības ar klientu: 1) individualizācija – cilvēks kā unikāla un neatkārtojama persona; 2) pieņemšana – spēja uztvert klientu tādu, kāds viņš ir, un izrādīt cieņu; 3) pašnoteikšanās – respektēt klienta tiesības pieņemt savu lēmumu un uzņemties atbildību; 4) emocionālās iesaistes kontrolēšana – sociālā darbinieka spēja uztvert klienta jūtas, tās izprast, pieņemt un atbilstoši reaģēt, vienlaikus apzinoties un kontrolējot savas emocijas; 5) konfidencialitāte – aizsargāt klienta sniegto informāciju

vai iegūto informāciju par klientu; 6) nenosodoša attieksme – spēja izprast klientu, viņa situāciju un rīcības motīvus, nekritizējot un nenosodot; 7) mērķtiecīga jūtu izteikšana – profesionāla emociju atklāšana un izvērtēšana, ļaujot klientam brīvi paust savas jūtas un emocijas. △ turpina attīstīties, un to specifika var atšķirties atkarībā no izmantotās pieejas vai teorijas, sociālā darba prakses modeļa, kā arī no sociālo pakalpojumu specifikas un konkrētās mērķa grupas, piem., ģimenes ar bērniem, bezpajumtnieki, seniori.

Sk. arī PRINCIPI, SOCIĀLĀ DARBA PRINCIPI

Lit.: Biestek, 1992; Burgest, 1983

(A) **sociālā darba efektivitāte** (*efficiency of social work*) ir jēdziens, kas raksturo sociālā darbinieka darbības rezultāta atbilstību izvirzītajiem mērķiem, piem., atbilstošu pieeju, teoriju, metožu izvēli intervences plānā noteiktām klientu mērķgrupām, kā arī sociālā darba procesa atbilstību izvirzītajam mērķim. △ tiek pētīta un raksturota visos sociālā darba prakses līmeņos, kā arī sociālo pakalpojumu sniegšanas procesā. △ pētījumi ir pamats pierādījumos balstītai sociālā darba praksei, kā arī sociālo darbinieku izglītības programmu satura veidošanā. △ jēdziens ir cieši saistīts ar sociālā darba kvalitātes jēdzienu, kas ir vairāk saistīts ar sociālā darbinieka darba procesa atbilstību noteiktiem prakses standartiem.

Sk. arī PĒTNIECĪBA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, PIERĀDĪJUMOS BALSTĪTA PRAKSE, SOCIĀLĀ DARBA KVALITĀTE, SUPERVĪZIJA

(A) **sociālā darba formas** (*social work methods*, social work types**) ir sociālajā darbā Latvijā lietots jēdziens, kas apzīmē specifiskas sociālā darbinieka aktivitātes un darbības, kas tiek īstenotas darbā ar indivīdu, grupu, kopienu vai iedzīvotāju grupām, izmantojot atbilstošas intervences pieejas katrā sociālā darba prakses līmenī. Mikrolīmeņa prakses tipiskas △ ir sociālais darbs ar gadījumu un sociālais darbs ar grupu. Mezolīmeņa prakses △ ir kopienas resursu aktivizēšana, kopienas organizēšana, kopienas plānošana u. c. Makrolīmeņa △ ir sociālo pakalpojumu administrēšana, sociālo akciju organizēšana, sociālo problēmu pētīšana, noteiktu iedzīvotāju grupas interešu pārstāvniecība u. c. Latvijā jēdziens △ ir attīstījies atbilstoši Latvijas sociālā darba vides vajadzībām un stabili nostiprinājies sociālā darba profesionālajā vidē.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBA PRAKSES LĪMEŅI

(A) **sociālā darba funkcijas** (*social work functions*) ir noteiktas aktivitātes un darbības, ko veic sociālais darbinieks, īstenojot konkrētus uzdevumus un pildot noteiktas lomas. △ var iedalīt trīs lielās grupās: 1) atjaunojošā, dziedinošā un rehabilitējošā funkcija – darbība orientēta uz indivīdiem un grupām, lai

palīdzētu identificēt un risināt problēmas, kas rodas starp cilvēkiem un viņu vidēm nesaskaņotas darbības (līdzsvara zuduma) dēļ; 2) preventīvā funkcija – darbība orientēta uz cilvēktiesību un sociālās drošības jautājumiem, lai identificētu potenciālās līdzsvara zuduma iespējas starp cilvēkiem un viņu vidēm, mazinātu sociālo problēmu veidošanās riskus; 3) attīstošā funkcija – meklēt veidus, kā stiprināt indivīdu, grupu un kopienu potenciālās spējas un kapacitāti. Detalizētāks △ sadalījums atspoguļo sociālā darba komplekso pieeju, saskaņojot mijiedarbību starp cilvēkiem un viņu vidēm, un te var nodalīt iesaistošo, izvērtēšanas, plānošanas, ieviešanas, uzraudzības un novērtēšanas, kā arī atbalstīšanas funkciju.

Lit.: Gambrill, 2006; Howe, 2017

(A) **sociālā darba institucionalizēšanās** (*social work institutionalisation*) ir process, kura laikā sociālā darba profesija iegūst normatīvu un procesuālu darba ietvaru labklājības sistēmā, valsts vai pašvaldības iestādēs. Pozitīvie △ aspekti profesijas attīstībā ir, piem., sociālā darba profesijas lomas nostiprināšanās un sociālo darbinieku darbavietu skaita palielināšanās labklājības sistēmā, profesionālās sociālā darba izglītības pieejamība. Negatīvie △ aspekti var būt deprofesionalizācijas riski, institucionālās kārtības un normu dominēšana pār sociālā darba vērtībām, birokratizācija.

Sk. arī BIROKRATIZĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, DEPROFESIONALIZĀCIJA, SOCIĀLĀ DARBA PROFESIJA

(A) **Sociālā darba izglītības un profesionālās pilnveides globālie standarti** (*Global Standards for Social Work Education and Training*) ir Starptautiskās Sociālo darbinieku federācijas un Starptautiskās Sociālā darba skolu asociācijas izstrādāti standarti sociālā darba izglītībai un profesionālajai pilnveidei. Iepriekšējais △ pieņemts 2004. gadā, bet atjaunotais standarts publicēts 2020. gada oktobrī. △ galvenie mērķi: 1) nodrošināt konsekvenci sociālā darba izglītībā, vienlaikus nostiprinot dažādības, daudzveidības, vienlīdzības un iekļaušanas principus standartā; 2) nodrošināt, ka sociālā darba izglītība atbilst starptautiski formulētajām sociālā darba vērtībām. △ tiek raksturota profesijas izpratne, ētikas jautājumi, cilvēktiesību ievērošana un sociālais, vides un ekonomiskais taisnīgums, fokusējoties uz sociālā darba izglītotājiem, studentiem un pakalpojumu saņēmējiem. △ veicina vienotu pieeju sociālā darba profesijai visā pasaulē.

Sk. arī GLOBĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS, STARPTAUTISKAIS SOCIĀLAIS DARBS, STARPTAUTISKĀ SOCIĀLĀ DARBA SKOLU ASOCIĀCIJA, STARPTAUTISKĀ SOCIĀLO DARBINIEKU FEDERĀCIJA

Lit.: IFSW & IASSW, 2020

(A) **sociālā darba joma** (*area of social work, field of social work practice*) ir vispārīgs sociālā darba prakses apzīmējums, kas nosaka sociālā darba prakses virzienu. △ var veidot vairāki savstarpēji saistīti elementi, kas aptver noteiktu nozari (piem., medicīnu, pedagoģiju), sociālo problēmu (piem., nabadzību, sociālo nevienlīdzību) vai klientu mērķgrupu (piem., bērni bāreņi). Ar △ parasti apzīmē plašāku sociālā darba lauku. Katrā atsevišķā △ var būt vairākas sociālā darba specializācijas. Piemēram, tādā △ kā bērnu labklājība var pastāvēt sociālais darbs ar bērniem, sociālais darbs ar ģimeni u. c. Tipiskas △ ir labklājība, sociālais darbs nabadzības mazināšanā, sociālais darbs bērnu tiesību aizsardzībā, sociālais darbs ar cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, gerontoloģiskais sociālais darbs, sociālais darbs laukos u. c.

Sk. arī SPECIALIZĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

(A) **sociālā darba kvalitāte** (*social work quality*) ir daudzdimensionāls jēdziens, kas raksturo sociālā darba atbilstību noteiktiem kritērijiem: a) atbilstība prakses standartiem; b) atbilstība sasniedzamajiem rezultātiem; c) atbilstība deklarētajiem politiskajiem mērķiem un to sasniegšanai; d) atbilstība pakalpojuma saņēmēju vajadzību apmierināšanai; e) atbilstība kvalitātes uzturēšanai organizācijas sistēmā. Visos kritērijos nozīmīga ir sociālā darba ētisko standartu ievērošana un kvalitāti ietekmējošie subjektīvie un objektīvie faktori, piem., sociālā darbinieka personība, vērtību sistēma u. c.

Sk. arī PĒTNIECĪBA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, PIERĀDĪJUMOS BALSTĪTA PRAKSE, SOCIĀLĀ DARBA EFEKTIVITĀTE

Lit.: Adams, 1998

(A) **sociālā darba mērķis** (*social work aim, purpose of social work*) ir uzlabot sociālos apstākļus, veicināt savstarpēji atbalstošu sociālo mijiedarbību, sekmēt ikviena cilvēka dzīves kvalitāti, atbalstīt un attīstīt cilvēku individuālās spējas un potenciālu nodrošināt savas vajadzības, sasniegt pēc iespējas labāku personiskās dzīves un sociālās labklājības līmeni, nodrošinot sociālo taisnīgumu dažādās dzīves situācijās un palīdzot cilvēkiem veicināt sociālās pārmaiņas savā dzīvē, tuvākajā apkaimē, kopienā un sabiedrībā. △ ir veicināt pozitīvas pārmaiņas cilvēku dzīvē, praktiski risināt sociālās problēmas un nodrošināt sociālo pakalpojumu piesaisti atbilstoši cilvēku vajadzībām un balstoties uz viņu stiprajām pusēm. Sociālais darbs kā profesija saskaņo indivīdu un grupu vajadzības un resursus ar sabiedrības vajadzībām un resursiem tā, lai veicinātu abu attīstību. △ tiek sasniegts, veicot sociālā darba praksi trīs līmeņos: mikrolīmenī, mezolīmenī un makrolīmenī, kā arī attīstot, nodrošinot vai piesaistot pakalpojumus.

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLĀ DARBA PROFESIJA

Lit.: Brand et al., 2005; IFSW, 2014

(A) **sociālā darba posmi** (*social work stages*) ir sociālā darba procesa nosacītas sastāvdaļas, nepārtrauktas, secīgas un mērķtiecīgas rīcības kopums, īstenojot sociālā darba procesu jebkurā no prakses līmeņiem un sociālā darba formām. Tipiski △ ir: 1) situācijas izpēte un izvērtēšana; 2) plānošana; 3) intervence; 4) terminēšana; 5) novērtēšana. Atšķirīgās sociālā darba teorijās un specifiskos sociālā darba prakses modeļos △ dalījums var tikt strukturēts sīkāk, piem., izvērtēšanas posmā iekļaujot tādus apakšposmus kā iesaistīšanās (*engagement*), informācijas ievākšana, informācijas apkopošana un analīze. △ ievērošana ir būtiska sociālā darbinieka profesionālajā darbībā. Katrā posmā tiek lietots atšķirīgs metožu kopums, atšķiras arī sociālā darbinieka lomas, funkcijas un uzdevumi. Dažādos sociālā darba prakses modeļos sociālā darba posmiem kopumā un katram atsevišķi var būt noteikts atšķirīgs izpildes laiks un to var ietekmēt īstermiņa vai ilgtermiņa pieeja.

Sk. arī INTERVENCE, IZVĒRTĒŠANA, NOVĒRTĒŠANA, SOCIĀLĀ DARBA PROCESS, TERMINĒŠANA

Lit.: Lymbery & Postle, 2007

(A) **sociālā darba prakse** (*social work practice*) ir sociālā darba aktivitātes, ko sociālais darbinieks veic ikdienas darbā dažādos sociālā darba prakses līmeņos. △ ietver sociālā darba vērtību, principu, teoriju un metožu profesionālu izmantošanu. △ ir svarīga loma sociālās politikas veidošanā un īstenošanā.

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLAIS DARBS LATVIJĀ, SOCIĀLĀ DARBA PRAKSES LĪMEŅI, SOCIĀLĀ DARBA PROFESIJA, SOCIĀLĀ DARBINIEKA PROFESIONĀLĀS LOMAS, VISPĀRĪGAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Barker, 2014; Coulshed & Orme, 2018

(A) **sociālā darba prakses līmeņi** (*levels of social work practice*). Sociālā darba prakse tiek īstenota trīs līmeņos: mikrolīmenī, mezolīmenī un makrolīmenī. Mikroprakses līmenī tiek īstenots tiešais sociālais darbs ar indivīdu, ģimeni un mazo grupu, notiek mijiedarbība starp sociālo darbinieku un klientu, risinot individuālas problēmas. Šajā līmenī tiek izmantotas primārās sociālā darba metodes jeb tādas sociālā darba formas kā sociālais darbs ar gadījumu, sociālais darbs ar grupu. Mezoprakses līmenī tiek īstenots darbs ar lielākām grupām, piem., apkaimes uzņēmumiem, reliģiskajiem centriem un vietējām kaimiņu kopienām, skolām un organizācijām, izmantojot gan primārās metodes (darbs ar grupu), gan sekundārās metodes (piem., sociālās akcijas). Makrolīmeņa sociālais darbs tiek veikts, risinot sociālās problēmas sabiedrības līmenī, un tas skar sociālo sistēmu un lielas kopienas. Makrolīmeņa prakse dažkārt netiek identificēta ar sociālo darbu, jo saistās ar sociālo politiku, aktīvismu un aizstāvību, kur centrā ir sociālā taisnīguma jautājumi.

Makrolīmenī tiek izmantotas tādas sociālā darba metodes kā sociālās labklājības administrēšana, sociālā darba pētījumi.

Sk. arī MAKROLĪMEŅA PRAKSE, MEZOLĪMEŅA PRAKSE, MIKROLĪMEŅA PRAKSE

Lit.: Gilbert, 2018; McBeath, 2016

(A) **sociālā darba prestižs** (*prestige of social work*) ir sociālā darba kā profesijas un darbības jomas autoritāte, reputācija, cieņa un ietekme sabiedrībā. Profesijas prestižs norāda, kādā mērā sabiedrība piešķir sociālo vērtību un ietekmi konkrētai profesijai. Sociālajā darbā prestiža jautājums nekad nav bijis viennozīmīgs. No vienas puses, sabiedrība kopumā emocionāli, attieksmēs vai novērtējumā var atbalstīt sociālo darbinieku darbu ar mazaizsargātām iedzīvotāju grupām, bet tajā pašā laikā sociālie darbinieki var tikt identificēti ar klientu mērķgrupām, kuras sabiedrībā tiek sociāli atstumtas (piem., ar cilvēkiem ar vielu vai procesu atkarībām, bezpajumtniekiem, vardarbības veicējiem, cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem), kas rada △ samazināšanos. △ ietekmē tas, cik skaidri tiek pozicionēta sociālā darba loma valsts sociālās drošības sistēmā, pašu sociālo darbinieku attieksme pret savu profesiju un reakcija uz tās zemo prestižu, kā arī vērtību sistēma sabiedrībā.

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLĀ DARBA PROFESIJA

(A) **sociālā darba principi** (*social work principles*) ir konkrētu uzstādījumu un pārliecību kopums, kas regulē sociālā darbinieka ētisko, profesionālo un personisko rīcību attiecību veidošanā ar klientiem, kolēģiem un sabiedrību. △ attiecas uz visiem sociālā darba prakses līmeņiem. △ skaidro un precizē sociālā darbinieka profesionālās darbības robežas vērtību līmenī konkrētās sociālā darba jomās un institūcijās, ietverot vispārīgos, ētiskos un metodoloģiskos principus. △ iezīmē noteiktas sociālā darba specializācijas, kā arī šie principi var tikt sašaurināti attiecībā uz konkrētu klientu mērķgrupu, risinot specifiskas problēmas un ētiskas dilemmas, piem., darbā ar cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem. △ var izvirzīt konkrēta valsts, pašvaldības institūcija vai organizācija, attiecinot tos uz noteiktu sociālā darba jomu un kontekstu, piem., uz penitenciāro sociālo darbu.

Sk. arī PRINCIPI, SOCIĀLĀ DARBA ĒTIKA, SOCIĀLĀ DARBA PRAKSES LĪMEŅI, SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS

(A) **sociālā darba problēmas** (*social work problems*). △ izcelsme ir saistīta gan ar sociālā darba prakses daudzveidību, komplicētību un nenoteiktību, gan arī ar konkrētas valsts sociāli politisko virzību un sociālo problēmu veidošanos. Sociālajam darbam ir vairākas prakses jomas, specializācijas ar dažādām

mērķa grupām un atšķirīgu institucionālo ietvaru, kā arī darba formas un metodes, kurās nepieciešamas integratīvas teorētiskās zināšanas un prasmes. △ var strukturēt pēc to līmeņa: 1) △ makrolīmenī (valsts līmenis); 2) △ mezolīmenī (kopienas, institucionālais līmenis); 3) △ mikrolīmenī (sociālā darbinieka līmenis). Makrolīmeņa △ attiecas uz sistēmu kopumā, piem., nepietiekams finansējums, zems profesijas prestižs, neadekvātas sociālās drošības sistēmas. Mezolīmeņa △ attiecas uz sociālā darba vadības līmeni un attieksmi pret sociālo darbu kopienā (tendenciozi negatīvs sociālā darba profesijas tēls plašsaziņas līdzekļos, pārāk striktu institucionālo robežu noteikšana, sociālā darba procesa birokratizācija, rutinizācija un pārslogotība, pārāk liela prakses vienkāršošana, klientisms, sociālā darbinieka un klienta attiecību nozīmes pazemināšana). Mikrolīmenī △ attiecas uz sociālo darbu ar indivīdu un sociālā darbinieka profesionālo kompetenci (teoriju nodalīšana no prakses, klienta tiesību deprivācija, pastiprinoties sociālā darbinieka kontroles funkcijai (pretēja palīdzības un atbalsta funkcijai), sociālo problēmu individualizēšana).

△ var iedalīt arī pēc izcelsmes veida: 1) profesionāli psiholoģiska rakstura problēmas (pārslodzes radīts izdegšanas sindroms, identificēšanās ar klienta problēmām, pašpietiekamības un pārliecinātības trūkums, zema profesionālā pašapziņa, kas apgrūtina sociālā darbinieka un klienta attiecību veidošanu, īpaši gadījumos ar noraidošiem (*reluctant*) un neapmierinātiem (*disgruntled*) klientiem, refleksijas un elastības trūkums, jauno darbinieku patronizēšana un viņu profesionālās vērtības mazināšana); 2) ētiska rakstura problēmas, kuru pamatā ir personisko vērtību sistēma (klientu stereotipizēšana, nosodošas vai noraidošas attieksmes demonstrēšana, dažādu fobiju un aizspriedumu uzturēšana spēkā, personisko problēmu risināšana caur klienta gadījumu, nespēja pieņemt dažādības konceptu).

Sk. arī AIZSPRIEDUMI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, BIROKRATIZĀCIJA, KLIENTA TIESĪBU DEPRIVĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, KLIENTISMS, SOCIĀLĀ DARBA PRESTIŽS

Lit.: Horner, 2019; Moriarty et al., 2015

(A) **sociālā darba process** (*process of social work*) raksturo sociālā darbinieka mērķtiecīgu un pēctecīgu darbību vai uzdevumu virkni, kas vērsta uz sociālā darba mērķu sasniegšanu, strādājot ar indivīdu, grupu vai kopienu. △ ietver noteiktus sociālā darba posmus (piem., izvērtēšanu, intervenci, novērtēšanu), tomēr tas var nebūt izteikti lineārs. No vienas puses, △ ir dinamisks, ietver brīvu teoriju un metožu izvēli, klienta, klientu mērķgrupas un sociālā darbinieka mijiedarbību. No otras puses, daži △ elementi paredz skaidri noteiktas procedūras, ko nosaka pašvaldības vai valsts normatīvu regulējums,

piem., izvērtēšanā vai pakalpojumu piešķiršanā. △ ilgumu, starpprofesionāļu komandu un dažādu institūciju sadarbību, kā arī izmantotās pieejas un izvēlētās metodes būtiski ietekmē klientu mērķgrupa un institūcija vai organizācija, kurā strādā sociālais darbinieks.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBA POSMI

(A) **sociālā darba profesija** (*social work profession*) ir nodarbošanās, ko raksturo noteikts zināšanu un prasmju kopums par to, kā uzlabot un attīstīt sociālo vidi, cilvēku dzīves apstākļus un pieejamību sociālajiem pakalpojumiem, kā iestāties par visu cilvēku labklājību, sociālo taisnīgumu un attīstīt sociālā darba resursus. △ fokusā ir personas un vides mijiedarbība, kas veido sociālo darbu kā atbalstošu un palīdzošu profesiju un kuras pamata orientācija ir vērsta uz iesaistīto cilvēku izaugsmi un attīstību, uz cilvēku mijiedarbību un savstarpējo attiecību kvalitātes uzlabošanu. Sociālā darba profesionalizācijas aizsākumi ir saistīti ar pilsonisko organizāciju ierosmēm, piem., draudzīgajiem apmeklētājiem (*friendly visitors*), sociālajiem aktīvistiem, slimnieku kopējiem, pabalstu dalītājiem. 1996. gadā △ tika ietverta Latvijas profesiju klasifikatorā. 2005. gadā tika uzsākta sociālā darba politikas izstrāde un īstenošana.

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Hopps & Lowe, 2021; Horner, 2019; IFSW, 2014; LM, 2022; Stuart, 2019

(B) **sociālā darba profesionālā integritāte** (*social work professional integrity*) ir viena no sociālā darba vērtībām, to raksturo vairāki ētiskie principi, kuri sociālajiem darbiniekiem jāievēro: 1) uzturēt spēkā profesijas vērtības un reputāciju; 2) būt uzticamiem kā attiecībā pret klientu, tā arī pret kolēģiem, organizāciju un sabiedrību kopumā; 3) ievērot profesionālās robežas; 4) izteikt pārdomātus un pamatotus spriedumus; 5) būt profesionāli atbildīgiem. △ nozīmē, ka sociālie darbinieki atzīst, respektē un uztur spēkā sociālā darba profesijas vērtības un principus, vienmēr rīkojas godīgi, atbildīgi un tā, lai rosinātu uzticēšanos, kā arī spēj apzināties aizspriedumu un interešu konfliktu ietekmi uz savu profesionālo darbību. Godīgums, godprātība it visos darbības aspektos un izpausmēs ir svarīgi △ aspekti. △ paredz, ka sociālie darbinieki nodrošina labākās sociālā darba tradīcijas sadarbībā ar citiem speciālistiem, uztur spēkā profesionālās sociālā darba kopienas vērtības un atzinumus, pasargā profesiju no neatbilstošas vai pat kaitējošas citu speciālistu iejaukšanās.

Sk. arī ĒTIKA, GLOBĀLĀ SOCIĀLĀ DARBA ĒTIKAS PRINCIPU DEKLARĀCIJA, SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS

Lit.: BASW, 2021; Horner, 2019; LSDB, 2022

(A) **sociālā darba resursi** (*social work resources*) ir daudzveidīgi pakalpojumi un līdzekļi (materiālie, nemateriālie, individuālie, grupas, organizāciju un vides), ko sociālais darbinieks piesaista vai aktualizē, lai sekmētu indivīda, grupas un kopienas sociālo funkcionēšanu. Var izšķirt: 1) sociālā darbinieka resursus; 2) klienta resursus. Sociālā darbinieka resursi ir visas sociālā atbalsta sistēmas, ko sociālais darbinieks izmanto savā profesionālajā darbībā vai savu zināšanu pilnveidē, piem., bibliotēka, profesionālās zināšanas un prasmes, supervīzijas, izglītības programmas. Klienta resursi ir visas pieejamās formālās un neformālās sociālā atbalsta sistēmas (NVO, kaimiņi, draugi, radi, darba devējs, veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēji, dienas aprūpes centri), kas tiek izmantotas, lai nodrošinātu indivīda, grupu un kopienu sociālo problēmu risināšanu un veiksmīgu sociālo funkcionēšanu. Kā viena, tā otra resursu grupa ietver personisko (iekšējo, piem., motivācija, attieksme, spējas), vides un sociālo resursu sistēmas, kas saistītas ar noteiktām organizācijām un sociālajiem pakalpojumiem.

Sk. arī SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

Lit.: Anderson & Carter, 1990; Barker, 2014; Horner, 2019

(A) **sociālā darba speciālists** (*social work specialist**) ir 2003. gadā Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā nostiprināts sociālās jomas speciālistus apvienojošs jēdziens, kas ietver sociālos darbiniekus, sociālos rehabilitētājus, sociālās palīdzības organizatorus, sociālos aprūpētājus. △ ir personas, kuras ieguvušas likumā noteikto izglītību. Sociālajam darbiniekam ir nepieciešama 2. līmeņa profesionālā augstākā izglītība, bet pārējiem △ ir nepieciešama 1. līmeņa profesionālā augstākā izglītība. Starptautiskajā praksē △ jēdzienam nav precīza analoga. Plašā nozīmē lieto terminu "sociālās labklājības darbinieks" (*social welfare officer, social welfare worker*), bet sociālo pakalpojumu nodrošināšanā iesaistīto speciālistu, kuri nav sociālie darbinieki, apzīmēšanai tiek izmantoti dažādi termini: sociālo darbinieku komandas dalībnieki, kuri palīdz darbā ar gadījumu (*case aides*); sociālā darba partneri (*social work associates*); sociālo dienestu un sociālo pakalpojumu nodrošināšanas personāls (*social service workforce*). Sociālo pakalpojumu nodrošināšanā iesaistītie darbinieki aptver plašu paraprofesionāļu (*paraprofessionals*), kā arī asistentu loku darbā ar senioriem, bērniem, pieaugušajiem, ģimenēm un kopienām. Latvijā dažādi tiek vērtēta △ loma. Diskusija nozarē ietver jautājumus, vai visi sociālā darba speciālisti būtu uzskatāmi par sociālajam darbiniekam palīdzošiem speciālistiem, vai arī viņi ir autonomi sociālās jomas profesionāļi. Vēsturiski vislielākās pārmaiņas ir notikušas sociālās palīdzības organizatoru specialitātē, kas pakāpeniski aizvien vairāk ir nodalījusies no sociālā darba un kļuvusi par pašvaldības sociālā dienesta patstāvīgu amatu,

kura funkcijās ietilpst materiālās palīdzības piešķiršana. Sociālajiem aprūpētājiem un sociālajiem rehabilitētājiem ir vairākas izglītības programmas un plašs nodarbinātības lauks sociālās aprūpes, krīzes un dienas centros, kā arī privātpakalpojumu nodrošināšanā. Arī Latvijā aizvien straujāk attīstās daudzveidīgs sociālā darba jomā strādājošo speciālistu loks (piem., ģimenes asistenti, jauniešu un pieaugušo mentori, atbalsta personas), kas nākotnē aktualizēs nepieciešamību pēc jaunas klasifikācijas.

Sk. arī SOCIĀLAIS APRŪPĒTĀJS, SOCIĀLAIS DARBINIEKS, SOCIĀLAIS REHABILITĒTĀJS, SOCIĀLĀS LABKLĀJĪBAS DARBINIEKS, SOCIĀLĀS PALĪDZĪBAS ORGANIZATORS, VADOŠAIS SOCIĀLAIS DARBINIEKS

Lit.: Barker, 2003; Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu likums

(C) **sociālā darba teorijas** (*social work theories*) sniedz atbalstu sociālajiem darbiniekiem visos sociālā darba posmos (izvērtēšanā, intervencē un novērtēšanā) un līmeņos (mikrolīmenī, mezolīmenī un makrolīmenī). △ attiecas uz sociālā darba būtību un procesu, tā vietu sabiedrībā (funkcionālisms, sociālais konstruktīvisms, feminisms u. c.), sociālā darba norisi (lomu teorija, spēcināšanas un aizstāvības idejas u. c.), kā arī ļauj izprast klientu un sadarboties ar viņu (kognitīvi biheiviorālā teorija, sociālās mācīšanās, psihodinamiskā teorija u. c.). △ tiek attīstītas un adaptētas praksē. △ ietver gan citu zinātņu nozaru zināšanu un pieeju integrāciju sociālajā darbā, gan arī teorijas un prakses saistību sociālajā darbā. Var nodalīt vairākas teoriju grupas saistībā ar to disciplināro piederību (psiholoģiskās, socioloģiskās teorijas, ētikas un morāles filozofija, politikas, organizācijas un vadības teorijas). △ var klasificēt pēc sociālā darba prakses aspektiem, uz kuriem tās centrētas. Mančestras Universitātes emeritētā profesora Malkolma Peina (*Malcolm Payne*) △ iedalījums: 1) △, kas skaidro sociālā darba mērķus un tā vietu sabiedrībā (piem., radikālā sociālā darba teorija, riska teorija, postmodernisma un globalizācijas teorijas, feministiskās teorijas). Šo △ attīstībā nozīmīgu ieguldījumu devuši Mērija Ričmonda (*Mary Richmond*), Gordona Hamiltone (*Gordon Hamilton*), Herieta Bartleta (*Harriett Bartlett*), Džonatans Pārkers (*Jonathan Parker*); 2) △, kas akcentē sociālā darba vērtības (aizstāvības teorija, spēcināšanas pieeja); 3) visplašākā ir △ grupa, kas pamato, skaidro un piedāvā praktiskas sociālā darba pieejas (sistēmu teorija, ekosistēmiskā un kognitīvi biheiviorālā teorija, spēka perspektīva, naratīva teorija, sociālā mācīšanās); 4) △, kas orientētas uz konkrētām mērķa grupām.

Atšķirīgu △ klasifikāciju piedāvā Galvejas Universitātes pētnieks Pols Maikls Garets (*Paul Michael Garrett*). Viņš nodala: 1) teorijas, kuru centrā ir cilvēka psiholoģiskā attīstība (piem., psihoseksuālās attīstības teorija, piesaistes teorija); 2) teorijas, kas skaidro sociālo un politisko struktūru mijiedarbību,

problēmu kolektīvo risinājumu nepieciešamību (kopienu attīstības teorija, radikālā sociālā darba teorija, feministiskais sociālais darbs); 3) teorijas, kas ļauj izprast sociālā darba procesu, sniedz zināšanas sociālajam darbiniekam intervences procesa plānošanā (kognitīvi biheiviorālā teorija, uz personu centrētā teorija, uz uzdevumu centrētā pieeja, krīzes intervence); 4) teorijas, kas skaidro sociālā darba vadību un organizāciju (organizāciju teorija, vadības stilu teorija, komandas darba teorija). Uzkrājoties zināšanām un mainoties sociālajai realitātei, attīstās arī △ un jaunās teorētiskās atziņas tiek izmantotas sociālā darba praksē. △ izpratne ļauj veidoties universālai sociālā darba profesionālajai valodai, kuru saprot dažādās valstīs un kultūrās praktizējoši sociālie darbinieki. Tomēr katrā sabiedrībā atkarībā no aktuāli risināmajiem sociālā darba jautājumiem, labklājības sistēmas un sociālo problēmu specifikas aktualitāti iegūst kādas atsevišķas teorijas vai to elementi.

Sk. arī PRAKSES MODEĻI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, RIČMONDA MĒRIJA, TEORIJA, TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Garrett, 2013; Payne, 2021a, 2021b; Teater, 2019

(A) **Sociālā darba un pētījumu biedrība** (*Society of Social Work and Research*, SSWR) ir biedrība, kas apvieno vairāk nekā 1800 biedru no ASV un vēl 15 valstīm, kuri pārstāv vairāk nekā 200 universitāšu un pētniecības institūciju. Dibināta 1993. gadā ASV, lai veicinātu, uzlabotu un attīstītu pētniecību sociālā darba jomā. △ rīko ikgadējas sociālā darba konferences, pasniedz izcilības balvas par ieguldījumu pētniecībā, uztur pētnieku datubāzi, informē par nozarē svarīgiem jaunumiem, sponsorē zinātniskās publikācijas un izdod žurnālu *Research on Social Work Practice*. △ biedri ir sociālie darbinieki, sociālās labklājības profesionāļi, sociālā darba studenti, citi pētnieki, kas saistīti ar sociālā darba jomu.

Sk. arī EIROPAS SOCIĀLĀ DARBA PĒTNIECĪBAS ASOCIĀCIJA (ESWRA)

Lit.: https://secure.sswr.org/

(F) **Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola "Attīstība"** (*Higher School of Social Work and Social Pedagogics "Attīstība"*) ir 1996. gadā dibināta augstskola, kura pirmā Latvijā pēc akreditētas izglītības programmas uzsāka profesionālu sociālo darbinieku un sociālo pedagogu sagatavošanu bakalaura un maģistra studiju programmās. △ izveidošana balstījās uz Rīgas pilsētas pieaugušo pārkvalifikācijas un apmācības centra "Attīstība" un Vadības un sociālā darba augstskolas "Attīstība" darbības pieredzi. Šajās institūcijās jau kopš 1991. gada tika gatavoti pirmie sociālie darbinieki. △ dibinātāja un rektore bija Dr. ped. Lidija Šiļņeva, kura tiek uzskatīta par profesionālās sociālā

darba izglītības attīstības pamatlicēju Latvijā. △ ir devusi nozīmīgu ieguldījumu sociālā darba profesionalizācijā un attīstībā Latvijā, augstskola sadarbojās arī ar sociālā darba ekspertiem no ASV, Vācijas, Dānijas, Izraēlas u. c. valstīm. △ veicināja pirmo profesijas standartu un profesionālās ētikas kodeksa izstrādi, īstenoja sociālā darba pētījumus nacionālā un starptautiskā līmenī, nodrošināja speciālistus ar regulāriem profesionālās literatūras izdevumiem (piem., zinātnisko rakstu krājums "Dzīves jautājumi", žurnāls "Sociālais Darbinieks"). △ darbība tika pārtraukta 2014. gadā.

Lit.: MK, 1996 (Nr. 250)

(A) **sociālā darba uzdevumi** (*tasks of social work*) ir: 1) veicināt humānu un efektīvu atbalsta sistēmu, kas nodrošina pieejamību resursiem un pakalpojumiem; 2) veicināt cilvēku pašnoteikšanās spējas, patstāvību; pārstāvēt noteiktu grupu intereses, kā arī palīdzēt cilvēkiem veidot pozitīvas attiecības ar citiem cilvēkiem un struktūrām; 3) vairot cilvēku problēmrisināšanas un pretestības spējas pārvarēt grūtības un uzņemties atbildību par savu dzīvi.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBA FUNKCIJAS, SOCIĀLĀ DARBINIEKA SOCIĀLĀ LOMA, SOCIĀLĀ DARBINIEKA UZDEVUMI

Lit.: Horner, 2019

(B) **sociālā darba vērtības** (*social work values*) definē to, kas ir svarīgs un nozīmīgs sociālajā darbā kā profesijā un pēc kā savā profesionālajā darbībā vajadzētu vadīties ikvienam sociālajam darbiniekam. Mūsdienu sociālā darba profesionālās vērtības veidojušās modernā Rietumu liberālā individuālisma un kristīgās ētikas saplūsmē. No 20. gs. sākuma līdz pat 80. gadiem △ veidojās un attīstījās, balstoties uz tradīcijām, kas bija nostiprinājušās sociālā darba praksē. △ ir ietvertas un nostiprinātas Globālajā sociālā darba profesijas definīcijā (*Global Definition of the Social Work Profession*), kuru 2014. gadā pieņēma IFSW un IASSW un kurā sociālais darbs ir raksturots kā profesija, kas sekmē sociālās pārmaiņas un attīstību, sociālo kohēziju, cilvēku brīvību un rīcībspēju, seko sociālā taisnīguma, cilvēktiesību, kolektīvās atbildības un cieņas pret dažādību principiem.

NASW un arī Latvijas sociālo darbinieku ētikas kodeksā ir norādītas sešas sociālā darba pamata vērtības (katra no tām ir saistīta ar noteiktiem sociālā darbinieka darbības ētiskajiem principiem): 1) kalpošana (sociālie darbinieki palīdz cilvēkiem apmierināt viņu vajadzības un risināt sociālās problēmas); 2) sociālais taisnīgums (sociālie darbinieki mazina sociālo netaisnību); 3) cilvēka cieņa un vērtība (sociālie darbinieki izturas pret personu ar cieņu un apzinās tās cilvēcisko vērtību); 4) cilvēcisko attiecību nozīme (sociālie darbinieki atzīst cilvēcisko attiecību nozīmīgumu); 5) integritāte (sociālie

darbinieki rīkojas tā, lai rosinātu uzticēšanos); 6) kompetence (sociālie darbinieki rīkojas profesionāli kompetenti un vairo savu profesionālo lietpratību).

Sk. arī CIEŅA, KALPOŠANA, PROFESIONĀLĀ KOMPETENCE

Lit.: Harris & White, 2018; LSDB, 2022; NASW, 2021a; Pierson & Thomas, 2002; Reamer, 2018; Thomson, 2020

(A) **sociālā darbinieka attieksme** (*attitude of social worker*) ir noteikti uzskati, vērtējums, nostāja un atbilstoša izturēšanās pret klientu, kolēģiem un pašam pret sevi. △ ir saistīta ar sociālā darbinieka sevis apzināšanos sociālajā darbā, piederību profesijai un identificēšanos ar profesijas vērtībām. Attieksme ir sociālā darbinieka profesionālās kompetences rādītājs. Svarīga ir pozitīvas attieksmes uzturēšana pret dažādām klientu grupām, un tā ir sensitīvas sociālā darba prakses pamatā. Attieksmes jēdziens plašākā nozīmē saistīts ar morāles normām un indivīda personiskajām vērtībām. Attieksme atspoguļo to, ko un kā cilvēks domā, uzvedas un rīkojas, kādas izvēles izdara noteiktās situācijās. Attieksmi veido trīs aspekti: emocionālais, kognitīvais un uzvedības.

Sk. arī PROFESIONĀLĀ IDENTITĀTE, PROFESIONĀLĀ KOMPETENCE SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Apine un Roga, 2011; Thompson, 2000

(A) **[sociālā darbinieka] identificēšanās ar klientu** (*overidentification with client*) ir viens no fenomeniem saskarsmes procesā, kas saistīts ar sociālā darbinieka empātiju vai pat emocionālu saplūšanu ar klientu. △ var būt apzināta, bet var arī būt pilnībā neapzināta. △ kā apzināts process var palīdzēt labāk izprast klienta psihiskos procesus un motīvus, kā arī sociālā darbinieka reakcijas, kas rodas konsultācijas laikā. △ cieši saistīta ar transferences un kontrtransferences procesiem, kad ne tikai klients pagātnē piedzīvotās un neatrisinātās domas, jūtas, attiecības vai notikumus pārnes uz sociālo darbinieku, bet arī sociālais darbinieks reaģē uz klientu, nenodalot savu pagātnes pieredzi. Pārlieka identificēšanās ar klientu vai klientu grupu, piem., pārņemot klienta valodu, ģērbšanās stilu, vērtības, var negatīvi ietekmēt sociālo darbinieku, piem., palielināt profesionālo un personisko robežu saplūšanas risku. △ negatīvo risku novēršanai un profesionālo robežu apzināšanai un saglabāšanai vēlama pašterapija un supervīzija.

Sk. arī EMPĀTIJA, KONTRTRANSFERENCE, PAŠTERAPIJA, PROFESIONĀLĀS ROBEŽAS, SUPERVĪZIJA, TRANSFERENCE

Lit.: Urdang, 2010; Van Breda & Feller, 2014

(A) **sociālā darbinieka pamata kompetence** (*core competence of social worker*) ir sociālā darbinieka spēja izmantot teorētiskās zināšanas, prasmes, profesionālās un personiskās vērtības, attieksmes, pieredzi, kas uzkrāta, darbojoties dažādos sociālā darba prakses līmeņos klienta interesēs. △ tiek apgūta profesionālā sociālā darba studiju programmās. △ ietver dažādības pieņemšanu, cilvēktiesību un sociāli ekonomiskā taisnīguma ievērošanu, prakses un pētījumu sasaisti, sociālās politikas pārzināšanu, spēju strādāt ar indivīdu, grupu, ģimeni, organizācijām un kopienu, kā arī izvērtēšanas, intervences, novērtēšanas prasmes u. c.

Sk. arī PROFESIONĀLĀ KOMPETENCE SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLĀ DARBA PRAKSES LĪMEŅI

Lit.: Rapp-McCall et al., 2022

(A) **sociālā darbinieka personība** (*perosnality of social worker*) ir neatņemams sociālā darbinieka un klienta veiksmīga sadarbības procesa elements. Būtiskākās △ īpašības ir: 1) empātija – spēja saskatīt un saprast, ko jūt klients, un gatavība sniegt atbalstu, palīdzot klientam attīstīt jaunas prasmes un stratēģijas, kā pārvarēt situāciju; 2) elastība – darbošanās vienlaikus vairāku uzdevumu risināšanā, bet tajā pašā laikā nosakot prioritātes, lai darbības tiktu veiktas savlaicīgi, efektīvi un pieņemamā veidā; 3) radošums – būt atvērtam jaunām idejām un spēt vienu un to pašu uzdevumu veikt dažādos veidos; 4) uzticamība – spēja būt patiesam, saskaņot savu darbību ar vārdiem, kas izraisa klientu vēlmi un motivāciju uzticēties un būt atklātiem; 5) aizrautība, degsme un ieinteresētība – būt pārliecinātam par to, ko dara; 6) laba humora izjūta – smiekli dziedē dvēseli, atvieglo sarunas un padara komunikāciju mazāk formālu; 7) emocionālā noturība. Sociālā darba veikšana sociālā darbinieka personību ietekmē gan pozitīvi (piem., attīstās kritiskās domāšanas, refleksijas, problēmrisināšanas, sadarbības, empātijas u. c. prasmes), gan negatīvi (piem., izdegšana, klientu grupas ietekme uz paradumiem, vērtībām, varas izmantošana). Sociālais darbinieks ir atbalstošās un palīdzošās profesijas pārstāvis, tāpēc ļoti svarīgas ir šā cilvēka kā personības kvalitātes un to pilnveide, kam ir noteicošā loma profesionālās identitātes veidošanā. △ ietekme ir būtiska visā sociālā darba procesā, bet īpaši akcentējama tā ir psihosociālajā darbā ar indivīdu un grupu. Latvijā sociālajiem darbiniekiem nav noteikta obligāta pašterapija.

Sk. arī IZDEGŠANA, PAŠTERAPIJA

Lit.: Johnson, 2015; Morrison, 2007

(D) **sociālā darbinieka pieraksti** (*records of social worker*) ir sociālā darbinieka informācijas fiksēšanas veids, kas neietilpst formālajā dokumentācijā.

Sociālais darbinieks var organizēt savus pierakstus brīvā formā un var izmantot strukturētas veidlapas (piem., strukturēt sarunas aprakstu sadaļās – novērojumi par klienta uzvedību, jūtām, plānotie jautājumi u. c.), kā arī noteiktu metožu veidlapu sagataves (genogramma, ekokarte u. c.). △ ir nozīmīga sociālā darbinieka darba sastāvdaļa un instruments, kas ļauj fiksēt un strukturēt darbā ar klientu (indivīdu, ģimeni, grupu) novēroto, dzirdēto un pārdomāto, taču šie pieraksti netiek ievietoti klienta lietā, nodoti klientam vai administratīvai pārbaudei u. tml. Sociālais darbinieks var izmantot savus pierakstus, lai veiktu turpmākus apkopojošus ierakstus dokumentācijā, oficiālās veidlapās vai sarakstē, kā arī supervīzijās. Sociālais darbinieks nodrošina savu pierakstu konfidencialitāti, kā arī, tos veicot un uzglabājot, ievēro ētikas normas.

Sk. arī ĒTIKAS PRINCIPI, IERAKSTI SOCIĀLAJĀ DARBĀ

(A) **sociālā darbinieka prasmes** (*skills of social worker*) ir māka pielietot zināšanas un pieredzi praksē, darbā ar indivīdu, grupu, kopienu un sabiedrību. △ ietver sociālā darbinieka spēju saistīt zināšanas par cilvēka/grupas uzvedību, personas un vides mijiedarbību un sociālo funkcionēšanu. Specifiskās prasmes ir visas starppersonu mijiedarbības prasmes, piem., aktīvā klausīšanās, intervēšana, konfliktu risināšanas prasmes, neverbālās komunikācijas prasmes, kas tiek izmantotas darbā ar noteiktu mērķa grupu atbilstoši sociālā darba jomai vai specializācijai. Vispārīgā nozīmē prasme ir apgūta māka veikt kādu konkrētu darbību vai uzdevumu atbilstoši nepieciešamajai kvalitātei, un tās pamatā ir speciāla sagatavotība un zināšanas, tāpēc △ ir viens no sociālā darbinieka profesionālās kompetences rādītājiem.

Sk. arī PROFESIONĀLĀ KOMPETENCE SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLĀ DARBINIEKA ATTIEKSMES, SOCIĀLĀ DARBINIEKA ZINĀŠANAS

Lit.: Pierson & Thomas, 2002; Rogers et al., 2019; Thompson, 2000; Turner & Rowe, 2013

(A) **sociālā darbinieka profesijas standarts** (*professional standards for social workers*) ir formāls dokuments, kurā aprakstītas sociālā darbinieka praksei nepieciešamās prasības izglītībai un kvalifikācijai, profesijas specializācijas un/vai saistītās specialitātes. Visbiežāk △ nosaka sociālā darbinieka pamatuzdevumus un pienākumus vispārīgās sociālā darba prakses ietvarā, kā arī to veikšanai nepieciešamās prasmes, attieksmes, zināšanas un kompetenci un sociālā darbinieka profesijas pamatuzdevumus dažādos sociālā darba prakses līmeņos. △ ir nozīmīgs sociālā darba profesionalizācijas elements, kas, iesaistoties praktiķiem, profesionālajām organizācijām, izglītotājiem un pakalpojumu sniedzēju organizācijām, līdz ar profesijas attīstību tiek papildināts un mainīts.

Latvijā Valsts izglītības satura centrs 2020. gadā apstiprināja sociālā darbinieka profesijas standartu (PS-145), kurā ir definēti sociālā darbinieka prakses pamatuzdevumi: 1) īstenot sociālo darbu ar indivīdiem un ģimenēm, kas ietver darbu ar gadījumu un sociālo darbu ar grupu; 2) īstenot sociālo darbu kopienā; 3) īstenot sociālo politiku. Kvalifikāciju iegūst profesionālā bakalaura līmeņa izglītībā (sestais Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūras līmenis; piektais profesionālās kvalifikācijas līmenis). 2021. gadā izveidoja vadošā sociālā darbinieka profesijas standartu (PS-171), kvalifikāciju iegūst profesionālā maģistra līmeņa izglītībā.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBA IZGLĪTĪBAS UN PROFESIONĀLĀS PILNVEIDES GLOBĀLIE STANDARTI, VADOŠĀ SOCIĀLĀ DARBINIEKA PROFESIJAS STANDARTS

Lit.: NASW, n. d.; NASW, 2005, LM, 2020d

(A) **sociālā darbinieka profesionālās lomas** (*professional roles of social worker*) ir noteiktu darbību un pienākumu kopums, kas tiek izraudzīts, īstenots un kombinēts kā viens no elementiem sociālā darbinieka mijiedarbībā ar indivīdu, grupu, kopienu. △ un priekšstati par lomām var atšķirties gan dažādās valstīs, gan institūcijās, kurās darbinieki strādā, kā arī dažādos sociālās prakses līmeņos, turklāt lomas laika gaitā mainās.

Sk. arī ADVOKĀTA LOMA, IZGLĪTOTĀJA LOMA, KONSULTANTA LOMA, KOORDINATORA LOMA, MEDIATORA LOMA, VEICINĀTĀJA LOMA

Lit.: Garthwait, 2012; Kirst-Ashman, 2017

(A) **sociālā darbinieka zināšanas** (*social worker knowledge*) ietver zināšanu kopumu par cilvēka fizisko, psiholoģisko un sociālo funkcionēšanu, sociālajiem apstākļiem un problēmām, sociālo politiku un likumdošanu. △ ir viens no sociālā darbinieka profesionālās kompetences rādītajiem. △ sekmē sociālo pārmaiņu veidošanu dažādos prakses līmeņos, veicina sociālā darba teoriju izmantošanu, strādājot ar dažādām klientu grupām. △ palīdz izprast klientu situāciju, identificēt problēmas un izstrādāt atbilstošu intervences plānu. △ ir starpdisciplināras, tās ietver ne tikai humanitāro zinātņu un socioloģijas atziņas, bet arī zināšanas par antropoloģiju, kopienas attīstību, sociālo pedagoģiju, ekoloģiju, cilvēkresursu administrēšanu. Sociālajam darbiniekam nepieciešamās zināšanas ir vēsturiski mainīgas. △ formējas konkrētas sabiedrības kultūras, sociālajā un politiskajā vidē sasaistē ar vienotajiem IFSW un NASW sociālā darba principiem. Sociālā darbinieka pamata zināšanas tiek apgūtas studiju procesā, un tās tiek pilnīgotas tālākizglītības programmās.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBINIEKA ATTIEKSMES, SOCIĀLĀ DARBINIEKA PRASMES

(J) **sociālā deprivācija** (*social deprivation*) ir situācija, kurā indivīdam trūkst iespēju apmierināt vajadzību pēc sociālās mijiedarbības. △ ierobežo indivīda brīvību un iespējas realizēt sevi sociāli aktīvā un pieņemamā veidā. △ var izpausties indivīda, grupas vai kopienas līmenī un var būt saistīta ar ilgstoši neatrisinātām sociālām problēmām (nabadzība, izglītības trūkums, bezpajumtniecība, bezdarbs).

Sk. arī APSPIEŠANA, DEPRIVĀCIJA, SOCIĀLĀ ATSTUMTĪBA

(J) **sociālā dezadaptācija** (*social disadaptation*) ir traucējumi cilvēka spējās pielāgoties mainīgajiem sociālajiem apstākļiem vai problemātiskām, stresu izraisošām situācijām. △ var rasties nepietiekamu sociālo prasmju, personības vai psihosomatisko traucējumu, sociālās pieredzes un izglītības trūkuma dēļ. △ var izpausties īslaicīgi (piem., pēctraumatiskā šoka izraisītas sekas) vai ilgstoši, radot paaugstinātu trauksmi un sociālos konfliktus.

Sk. arī SOCIĀLĀ ADAPTĀCIJA

Lit.: APA, n.d.; Šiļņeva, 2000

(G) **sociālā drošība** (*social security*) ir valsts organizēta sociālo garantiju sistēma, kas nodrošina aizsardzību indivīdiem un mājsaimniecībām veselības aprūpes minimuma, sociālā atbalsta un ienākumu drošības jomā. Pasaulē sociālās drošības pamatidejas un principus veido un uzrauga Starptautiskā Darba organizācija. Pamatstandarti sociālās drošības jomām un līmeņiem noteikti ANO 102. konvencijā un tās papildinājumos. Latvijas sociālās drošības sistēmas veidošanas un darbības pamatprincipus nosaka likums "Par sociālo drošību". △ aptver gan universālo atbalstu, gan sociālo palīdzību un sociālos pakalpojumus.

Sk. arī SOCIĀLĀ APDROŠINĀŠANA, SOCIĀLĀ PALĪDZĪBA, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI, STARPTAUTISKĀ DARBA ORGANIZĀCIJA

Lit.: Barker, 2014; ILO, n. d.; Moors, 2019

(C) **sociālā ekoloģija** (*social ecology*) ir socioloģijas jomā attīstījusies funkcionālistu paradigma, kas aplūko sociālo un dabisko sistēmu mijiedarbību. △ kā zinātnes nozares uzmanības centrā ir šo sistēmu abpusēja pielāgošanās un mijiedarbība. Sociālajās un uzvedības zinātnēs △ konceptuāli pielāgo augu un dzīvnieku ekoloģijas pieeju cilvēku kopienu analīzei. Šī pieeja ir pazīstama arī kā cilvēka ekoloģija, un to īpaši izmantoja 20. gs. sākumā, lai izskaidrotu sabiedrības vai sociālo grupu izmaiņas vidē. Tolaik galvenā izpētes tēma bija strauji augošās industriālās sabiedrības imigrantu un etnisko grupu sociālā un telpiskā struktūra un pārmaiņas šajā struktūrā līdz ar industriālo urbanizāciju. △ ļauj integrēt sociālo, uzvedības, tiesību, vides un veselības zinātņu

idejas cilvēka un sabiedrības izpētē. △ teorētisko ideju pamatlicējs ir Čikāgas Universitātes sociologs Roberts Ezra Pārks (*Robert Ezra Park*), viņš veica arī ar △ idejām saistītus pētījumus, novērojot dažādas pilsētas daļas, indivīdus un grupas un atklājot sociālās uzvedības atšķirības gan etniskajās kopienās, gan kaimiņu un nodarbināto grupās. △ pētījumi lika pamatus jaunai izpētes metodei – sociālajai kartēšanai. Ir vesela teoriju kopa, kas veidojusies ap △ idejām (piem., sociotelpiskā pieeja un ekosistēmiskā teorija sociālajā darbā).

Sk. arī EKOSISTĒMISKĀ TEORIJA, EKOSOCIĀLAIS DARBS, KARTĒŠANA, SOCIOTELPISKĀ PIEEJA

Lit.: Wright, 2015

(L) **sociālā ekonomika** (*social economics*) ir ekonomikas nozare, kas koncentrējas uz sociālās uzvedības un ekonomikas attiecībām, veicinot sociālo vajadzību nodrošināšanu, sociāli atstumtu grupu iekļaušanu un sociālo ilgtspēju. △ var tikt aplūkota no trim perspektīvām, kuras ir savstarpēji papildinošas: 1) neoklasicisma mikroekonomikas pieeja cilvēku uzvedībai tajās jomās, kuras tradicionāli nav ekonomikas sastāvdaļa (piem., noziedzība, narkotiku lietošana, laulība un ģimene); 2) citu sociālo zinātņu pieeju izmantošana ekonomisko parādību skaidrojumā un praksē (piem., socioloģijas, psiholoģijas teorijas tiek izmantotas patērētāju uzvedības vai darba tirgus izpētē, savukārt △ praktiķi izmanto vēstures, filozofijas, politoloģijas un citu sociālo zinātņu sniegtos aktuālo norišu skaidrojumus un interpretācijas, lai prognozētu sociālās tendences, kas potenciāli varētu ietekmēt ekonomiku); 3) Eiropas Savienības pieejā ar △ tiek saprasts privātu, formāli organizētu uzņēmumu un organizāciju (dažādu apvienību, fondu) kopums, kas savā darbībā ievēro šādus principus: a) indivīda un sociālo mērķu prioritāte pār kapitālu; b) brīvprātīga un atvērta dalība; c) demokrātiska kontrole no dalībnieku puses (neattiecas uz fondiem, jo tiem nav dalībnieku); d) dalībnieku/izmantotāju interešu un/vai vispārējo interešu apvienojums; e) solidaritātes un atbildības principu ievērošana un piemērošana; f) autonoma vadība un neatkarība no publiskajām iestādēm; g) ieņēmumu lielākā daļa tiek izmantota ilgtspējīgas attīstības mērķu īstenošanai, kā arī dalībniekiem paredzēto pakalpojumu un vispārējas nozīmes pakalpojumu nodrošināšanai.

Sk. arī SOCIĀLĀ UZŅĒMĒJDARBĪBA

Lit.: EESLK, 2017

(I) **sociālā funkcionēšana** (*social functioning*) ir indivīdu spējas sociāli pieņemamā veidā apmierināt fiziskās, psiholoģiskās un sociālās vajadzības, spējas veikt attiecīgā vecumposma dzīves uzdevumus un pildīt atbilstošas sociālās

lomas, kuras nemitīgi tiek pakļautas apkārtējās vides ietekmei un ietver sabiedrības gaidas un objektīvās prasības. △ var aplūkot arī ģimenes, grupas, kopienas un sabiedrības līmenī.

Sk. arī ADAPTĀCIJA, SOCIĀLĀ ADAPTĀCIJA, SOCIĀLĀ LOMA

Lit.: Garthwait, 2012

(N) **sociālā gerontoloģija** (*social gerontology*) ir gerontoloģijas apakšnozare, kas nodarbojas ar novecošanas sociālo aspektu izpēti. △ pēta ekonomisko, politisko, kultūras un sociālo apstākļu ietekmi uz novecošanas procesu, kā arī senioru sociālās problēmas saistībā ar novecošanu, tostarp saistībā ar sociālās adaptācijas spējām apstākļu maiņas gadījumos (piem., aizejot pensijā, mainoties statusam, sociālajām lomām, materiālajam un ģimenes stāvoklim).

Sk. arī GERIATRIJA, GERONTOLOĢIJA, NOVECOŠANA

Lit.: Barker, 2014

(S) **sociālā iekļaušana** (*social inclusion*) ir pasākumu kopums, lai cilvēkiem, kuri atrodas neizdevīgā sociālā situācijā, uzlabotu līdzdalību sabiedrībā. △ īsteno, palielinot viņu rīcībspēju un paaugstinot cieņu, uzlabojot pieeju resursiem un paplašinot iespējas līdzdalībai sabiedrībā. △ ir process, kura mērķis – nodrošināt nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām iespējas, pakalpojumus un resursus, kas nepieciešami pilnvērtīgai līdzdalībai sabiedrības ekonomiskajā, sociālajā un kultūras dzīvē, uzlabotu dzīves līmeni un labklājību, kā arī radītu lielākas līdzdalības iespējas lēmumu pieņemšanā. Cilvēka neizdevīgā pozīcija var būt saistīta ar dzimumu, invaliditāti, rasi, tautību, izcelsmi, reliģiju, ekonomisko vai citu statusu. Lai veicinātu △, ir jāmazina sociālā atstumtība, novēršot šķēršļus cilvēku līdzdalībai sabiedrībā, kā arī aktīvi jāveicina šāda līdzdalība, sekmējot lielāku vienlīdzību un toleranci. Dažkārt jēdzienu △ lieto kā sinonīmu jēdzieniem "sociālā integrācija" un "sociālā kohēzija". Turklāt latviešu valodā iespējams izšķirt "iekļaušanu" un "iekļaušanos", otrajā gadījumā akcentējot pašu atstumto cilvēku aktīvu līdzdarbību.

Sk. arī SOCIĀLĀ ATSTUMTĪBA, SOCIĀLĀ IEKĻAUŠANĀS, SOCIĀLĀ INTEGRĀCIJA, SOCIĀLĀ KOHĒZIJA

Lit.: Călăfăteanu & García López, 2017; Council of the European Union, 2004; UN, 2016

(S) **sociālā iekļaušanās** (*social inclusion*) ir indivīda aktīva, paša iniciēta rīcība, lai iekļautos sabiedrībā.

Sk. arī SOCIĀLĀ ATSTUMTĪBA, SOCIĀLĀ IEKĻAUŠANA, SOCIĀLĀ IZOLĀCIJA

Lit.: Scorgie & Forlin, 2019; Vībane, 2019

(J) **sociālā ievainojamība** (*social vulnerability*) ir jēdziens, kas apzīmē stāvokli, kurā cilvēku, grupu, kopienu pretestības spēja dažādu risku (ekonomisko, sociālo, demogrāfisko, politisko, vides), dabas vai cilvēku radīto katastrofu negatīvajai ietekmei un to spiedienam ir samazināta. Tiek uzskatīts arī, ka △ ir nevienlīdzības sekas un ka tā ir saistīta ar nabadzību, vecumu, dzimumu, sociālo slāni, etnisko piederību vai citām pazīmēm, kuru dēļ kāda grupa vai kopiena tiek marginalizēta un stigmatizēta.

Sk. arī [SOCIĀLI] IEVAINOJAMA GRUPA, SOCIĀLI MAZAIZSARGĀTA GRUPA

Lit.: Rocha, 2018

(S) **sociālā integrācija** (*social integration*) ir sociāls process, kura mērķis ir sociāla vienotība, uzturot sabiedrību kā vienotu veselumu un palīdzot iekļauties sabiedrībā tām personām, grupām un kopienām, kuras no sabiedrības izstumtas, attālinājušās vai nesen ieradušās. △ aptver procesus, kas norisinās etniskajā, izglītības, kultūras, tiesiskajā, politiskajā, sociālajā un citās dzīves jomās. Vēsturiski īpaši tikusi akcentēta △ etniskajā un darba tirgus jomā, mūsdienās to attiecina uz dažādām sociālām grupām un kopienām.

Sk. arī SOCIĀLĀ IEKĻAUŠANĀS, SOCIĀLĀ KOHĒZIJA

(A) **sociālā inteliģence** (*social intelligence*) ir spēja veidot starppersonu attiecības un sociālo mijiedarbību, kā arī apzināties sociālo situāciju un rīkoties atbilstoši tai. Ar △ saprot arī mediatora, organizatora un komandas spēlētāja prasmes, kas nepieciešamas sociālo saišu veidošanā un uzturēšanā. Sociālo inteliģenci raksturo komunikācijas prasmes, sociālo lomu apguve, citu cilvēku motivācijas izpratne.

Sk. arī EMOCIONĀLĀ INTELIĢENCE

Lit.: Belton et al., 2016; Goleman, 2007

(O) **sociālā izglītība** (*social education*) ir: a) sociālās mijiedarbības forma, kurā cilvēks mācās un apgūst zināšanas par sociālo vidi un dažādām sabiedrības sistēmām, to darbību, kā arī uzkrāj sociālo pieredzi; b) sociāli integratīvs process, kas vērsts uz attiecību izpēti un apguvi sabiedrībā, papildinot formālas izglītības stratēģijas, didaktiskos uzdevumus un saturu. △ tiek vērsta uzmanība uz attiecībām starp indivīdu un grupu, dažādām sabiedrības struktūrām, piem., nevalstiskām organizācijām, valsts un pašvaldību institūcijām. △ mērķi ir: 1) optimizēt socializācijas procesu indivīda, grupas un kopienas līmenī; 2) mazināt un/vai novērst sociālo problēmu veidošanos. △ jēdziens var tikt izmantots, raksturojot cilvēka sociālo izglītotību, lai apzīmētu viņa pieredzi, zināšanas par sabiedrību, tās struktūrām un sociālajām attiecībām. △ integrējas dažādās izglītības zinātnes jomās, piem., speciālajā, pieaugušo,

neformālā, vides, senioru izglītošanā. Jēdziens radies Vācijā ap 1840. gadu, attīstoties sociāli pedagoģiskām idejām par sociālo audzināšanu darbā ar jaunatni, un plašāk tiek lietots sociālajā pedagoģijā.

Sk. arī SOCIĀLĀ AUDZINĀŠANA, SOCIALIZĀCIJA, SOCIĀLĀS ATTIECĪBAS

Lit.: White, 2011

(J) **sociālā izolācija** (*social isolation*) ir pilnīgs vai gandrīz pilnīgs cilvēka sociālo kontaktu trūkums. Atšķirībā no vientulības △ daudz mazākā mērā ir psiholoģisks stāvoklis vai brīvprātīga izvēle, bet gan objektīvs sociālo kontaktu trūkums. △ un vientulība bieži ir sastopamas vienlaicīgi. △ parasti raksturo sociāla atbalsta trūkums un mazvērtīguma izjūta. △ var būt sekas piedzīvotai vai joprojām aktuālai sociālai atstumtībai vai diskriminācijai saistībā ar invaliditāti, seksuālo orientāciju, rasi, tautību, izcelsmi, reliģiju vai citu pazīmi. △ var būt saistīta arī ar tādām personības iezīmēm kā aizdomīgums, emocionāla labilitāte, noslēgtība, ievainojamība u. c.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, SOCIĀLĀ ATSTUMTĪBA, SOCIĀLĀ IEKĻAUŠANĀS, VIENTULĪBA

Lit.: Cacioppo et al., 2014; Harris & White, 2018; Singer, 2018

(S) **sociālā kārtība** (*social order*) ir: 1) strukturēts cilvēku savstarpējo attiecību kopums sabiedrībā (piem., brīvā tirgus kapitālistiskā, autoritāra feodālā sabiedriskā kārtība); 2) pretstats sociālajam haosam vai nekārtībai un attiecas uz stabilu sabiedrības stāvokli, kurā tās locekļi pieņem un uztur esošo sociālo struktūru. △ nodrošina stabilitāti, atbilstošu uzvedības veidu saglabāšanu un izpildi, koordinētu sociālo darbību, ļauj sadarboties dažādiem sociālajiem institūtiem.

Sk. arī SOCIĀLĀ STRUKTŪRA

Lit.: Harvey, 2012–2020

(S) **sociālā kohēzija** (*social cohesion*) ir jēdziens, kas raksturo sabiedrības saliedētību, tās struktūru saistību, savstarpējās saiknes un solidaritātes pakāpi sabiedrībā, valstī un starpvalstu attiecībās. Sociālo kohēziju raksturo piederības izjūta kopienai, sabiedrībai vai valstu kopai, sabiedrības slāņu un grupu vienotība, ko veicina materiālo labumu un ienākumu atšķirību mazināšana starp iedzīvotājiem, valstīm un reģioniem. △ pamatā ir demokrātiskie centieni uzturēt sociālo līdzsvaru. Sociālā, ekonomiskā un teritoriālā kohēzija ir Eiropas Savienības (ES) ilgtermiņa mērķi, kuru sasniegšanai ir paredzēti līdzekļi no ES Kohēzijas fonda. Latviešu valodā jēdzienu △ dažkārt tulko arī kā "sociālā saliedētība".

Sk. arī SOLIDARITĀTE

Lit.: Manca, 2014

(S) **sociālā kontrole** (*social control*) ir sociālās uzvedības un normu uzturēšanas sistēma, ar kuras palīdzību sabiedrība ar formāliem likumiem un noteikumiem vai neformālu spiedienu panāk vēlamu un sabiedrības vairākuma atbalstītu rīcību. Kā formālie, tā neformālie △ īstenošanas instrumenti ir kultūrspecifiski, vēsturiski veidojušies un laika gaitā mainīgi. Sociālajā darbā diskutē par to, kādā mērā sociālais darbs var veikt △ funkcijas.

Sk. arī ANOMIJA, DEVIANCE, PRETAPSPIEŠANAS PIEEJA, RADIKĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Barker, 2014; Ēriksens, 2010; NE; Ritzer, 2007

(G) **sociālā labklājība** (*social welfare*) ir labklājības sociālā dimensija. △ raksturo gan objektīvās labklājības rādītāji (piem., ienākumu līmenis, mājokļa apstākļi), gan subjektīvās labklājības (*well-being*, tulko arī kā labbūtība, labjutība, labesamība) rādītāji (piem., apmierinātība ar dzīvi kopumā, apmierinātība ar ienākumiem). Jēdzienu lieto, lai △ nošķirtu no citām labklājības (piem., fiskālās labklājības, nodarbinātības) dimensijām. △ priekšnoteikums ir materiālo un sociālo resursu pieejamība. △ kritērijs ir sabiedrības apmierinātība un pārliecība par nākotni. △ ir integratīvs jēdziens, tas attiecas uz sociālo darbu, sociālo drošību, ar labklājības nozari saistītiem politikas un ekonomikas jautājumiem, veselību, dzimumu līdztiesību, migrāciju, sociālo stratifikāciju, sociālo slāņu attiecībām.

Sk. arī LABKLĀJĪBA

Lit.: Barker, 2003; Daly, 2011

(D) **sociālā lauksaimniecība** (*social agriculture*) ir inovatīva, uz līdzdalību vērsta pieeja, kurā apvienota daudzfunkcionāla lauksaimniecība, sociālie pakalpojumi un veselības aprūpe ar mērķi sekmēt viegli ievainojamu un mazaizsargātu sociālu grupu iekļaušanu, sociālo rehabilitāciju, kā arī garīgo un fizisko veselību. Galvenie △ virzieni: 1) rehabilitācija un terapija; 2) iekļaušana nodarbinātībā un sociālā integrācija; 3) aprūpes pakalpojumi; 4) pedagoģiska darbība.

Sk. arī SOCIĀLI MAZAIZSARGĀTA GRUPA, ZAĻĀ APRŪPE

(I) **sociālā loma** (*social role*) ir sociālo attiecību struktūrelements, kas saistīts ar personas statusu. △ tiek īstenotas, realizējot noteiktu uzvedības veidu, kas mainās atbilstoši situācijai. △ izpilde ir saistīta ar sabiedrības gaidām un ir pakļauta apkārtējo vērtējumam (sociālajai kontrolei). Katra △ var tikt īstenota tikai tad, ja ir kāds, kas to izpilda, un kāds, uz kuru tā vērsta. Ikviens cilvēks vienlaikus pilda vairākas △. Sociālās lomas iedala situatīvās un pastāvīgās, tās var apzināties un var arī neapzināties. △ var palīdzēt cilvēkam veidot

attiecības ar apkārtējiem un sociāli funkcionēt sabiedrībā. Taču tās var būt arī šķērslis indivīda ceļā uz pašrealizāciju. △ saista indivīda personību un sociālo sistēmu.

Sk. arī LOMA, LOMU KONFLIKTS, SOCIĀLĀS ATTIECĪBAS, SOCIĀLO LOMU TEORIJA

(I) **sociālā mācīšanās** (*social learning*) ir process, kurā mācīšanās notiek, balstoties uz indivīda spēju novērot noteiktu uzvedības modeli un atdarināt to savā darbībā. Novērojot cilvēkus, indivīds var pārdomāt un modelēt dažādus uzvedības veidus un izdarīt izvēli par to praktisku īstenošanu savā dzīvē. Piemēram, bērns var novērot savu vecāku agresīvu uzvedību un vēlāk atdarināt to attiecībās ar saviem vienaudžiem. Visdrīzāk tiks atdarinātas tās darbības, kas, pēc novērotāja iespaidiem, dod vēlamo rezultātu. △ notiek dažādos cilvēka dzīves attīstības posmos, bet īpaši svarīga tā ir bērnības periodā, kad bērns iepazīst un mācās sociālās lomas. △ ir pētījis un aprakstījis psihologs Alberts Bandura (*Albert Bandura*) sociālās mācīšanās teorijā. Šajā teorijā viņš izmantoja kognitīvās un biheiviorālās teorijas atziņas un nodalīja četrus △ nosacījumus: 1) uzmanības fokusēšana – △ nevar notikt, ja novērotājs nav pārliecināts par to, kādu modeli un notikumus novēro. Uzmanības līmeni ietekmē gan paša novērotāja kapacitāte, personiskās vajadzības un uztveres gatavība, gan apkārtējo notikumu sociālais konteksts; 2) saglabāšana – spēja saglabāt novēroto informāciju un to atcerēties, kad tas ir nepieciešams; 3) producēšana – saglabātās informācijas pārvēršana darbībā. Novērotājam ir jābūt apveltītam ar spējām ne tikai apvienot visas uzvedības un fizisko iespēju komponentes, lai attēlotu uzvedību praktiskā darbībā, bet arī spējām spriest par tās pareizību un mācīties no kļūdām, izmantojot savu vai citu personu novērtējumu; 4) motivācija, kurā nodala iekšēji stimulētu motivāciju, piem., pozitīvs pašnovērtējums, kā arī ārēji stimulētu motivāciju, kurai ir vajadzīgi ārēji pastiprinājumi (*reinforcement*), piem., apbalvojumi. △ pazīstama arī kā sociālā modelēšana (*social modelling*).

Lit.: Hoppitt & Laland, 2013; Longres, 2000

(C, S) **sociālā mijiedarbība** (*social interaction*) ir tiešs vai netiešs sociālās apmaiņas process starp indivīdiem, grupām un kopienām. △ parasti tiek uztverta kā saskarsme, kontaktu dibināšana, kas pāraug sadarbības vai konkurences formā. △ rezultātā mainās cilvēks, starppersonu attiecības, sociālās situācijas un apstākļi. △ ietekmē subjektīvi faktori (piem., iekšējā motivācija, uztvere, attieksmes) un objektīvi faktori (piem., vide, izglītība, mājoklis, darbavieta, draugi). Jēdzienu aprakstījis Ērvings Gofmans (*Erving Goffman*), saistot to ar mikrosocioloģijas pētījumiem par cilvēka uzvedību. Socioloģijā

nodala piecus △ veidus: 1) apmaiņa – indivīdu vai grupu attiecības balstās uz savstarpējo labumu apmaiņas principu, piem., kaut ko darot, tiek saņemts atalgojums; 2) sacensība – process, kurā vairāki dalībnieki, savstarpēji konkurējot, cenšas sasniegt vienu mērķi; 3) sadarbība – indivīdi vai grupa darbojas kopā, lai sasniegtu noteiktu mērķi; 4) konflikts – situācijas kontrole, kur indivīds vai grupa mērķa sasniegšanas nolūkā apzināti izmanto ietekmi un varu pār citu indivīdu vai grupu; 5) pielāgošanās – līdzsvars starp konfliktu un sacensību, indivīdiem vai grupām vienojoties par kopīgiem un abpusēji izdevīgiem nosacījumiem.

Sk. arī SADARBĪBA, SOCIĀLĀ MĀCĪŠANĀS

Lit.: Argyle, 2017; Goffman, 1969

(S) **sociālā mobilitāte** (*social mobility*) ir indivīdu un sociālo grupu pārvietošanās starp dažādām sociāli ekonomiskām pozīcijām sabiedrībā, kurā pastāv sociālā hierarhija. Izšķir vertikālo △ un horizontālo △. Vertikālā △ nozīmē augšupejošas vai lejupejošas pārmaiņas indivīda vai sociālās grupas statusā, ko var raksturot pārmaiņas ienākumos un profesionālajā prestižā. Horizontālā △ nozīmē pārmaiņas nodarbinātībā, kas neietver nozīmīgas pārmaiņas ienākumos vai statusā. Izšķir arī starppaaudžu △, pievēršot uzmanību sakarībām starp vecāku un bērnu izglītību, sociāli ekonomisko stāvokli un prestižu. Meritokrātiskās sabiedrībās, piem., ASV, tiek uzskatīts, ka augšupejoša △ ir pieejama ikvienam, neatlaidīgi un smagi strādājot, lai uzlabotu savu labklājību. Tomēr pētījumi liecina, ka valstīs ar augstu nevienlīdzību vecāku ienākumu līmenis nosaka savu pieaugušo bērnu ienākumus daudz lielākā mērā nekā viņu pašu pūles nodrošināt savu labklājību. △ iespējas nosaka strukturālie nosacījumi konkrētajā sabiedrībā. Piemēram, sievietes, seksuālās minoritātes, etniskās minoritātes, imigranti un cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem daudzās sabiedrībās joprojām sastopas ar ierobežotām augšupejošās △ iespējām.

Sk. arī SOCIĀLAIS STATUSS, SOCIĀLĀ STRATIFIKĀCIJA, SOCIĀLĀ ŠĶIRA

Lit.: Parrillo II, 2008; UN DP, 2019

(J) **sociālā netaisnība** (*social injustice*) ir situācija, ko raksturo iespēju un resursu netaisnīga sadale starp indivīdiem vai grupām. △ tiek saistīta ar cilvēktiesību, pilsoņu tiesību, kā arī ar darba un ekonomisko tiesību pārkāpumiem.

Sk. arī AIZSPRIEDUMI, DISKRIMINĀCIJA, SOCIĀLĀS TIESĪBAS

Lit.: Dorling, 2011; Wisdom et al., 2019

(J) **sociālā nevienlīdzība** (*social inequality*) ir stāvoklis, kurā dažiem indivīdiem vai grupām ir mazāk iespēju un labumu nekā citiem. △ nozīmē neizdevīgāku

situāciju salīdzinājumā ar citiem sociālās izcelšanās, vecuma, dzimuma, etniskās piederības, seksuālās orientācijas, ģimenes stāvokļa, veselības stāvokļa vai profesionālās nodarbošanās dēļ. △ izcelsmi saista ar resursu sadalījuma nevienlīdzību (ienākumi, vara, prestižs), aizspriedumiem un diskrimināciju, pastāvošo ekonomisko sistēmu, sabiedrībā akceptētiem nevienlīdzīgu attiecību modeļiem, kurus var atbalstīt sociālās normas, ideoloģija, likumi un paražas. Galvenie △ veidi ir: šķiru, dzimuma, rasu/etniskā, ienākumu un vecuma nevienlīdzība. △ var izpausties grupas, kopienas, sabiedrības un globālā mērogā. △ ir viens no nozīmīgākajiem sociālo problēmu cēloņiem, kā arī šķēršļiem to efektīvai risināšanai.

Sk. arī FEMINISMA PIEEJA, NEVIENLĪDZĪBA, PRETAPSPIEŠANAS PIEEJA, SOCIĀLĀS PROBLĒMAS

Lit.: Crone, 2007; Harris & White, 2018

(H) **sociālā palīdzība** (*social assistance*) ir naudas, mantiskas vai cita veida palīdzības sniegšana indivīdam vai ģimenei, balstoties uz iedzīvotāju rīcībā esošo ienākumu un citu materiālo resursu un pamatvajadzību nodrošinājuma izvērtējumu. △ var būt vienreizēja (piem., krīzes situācijā), īstermiņa vai ilgstoša. △ ir sociālās drošības sistēmas elements, ko nodrošina valsts, pašvaldība vai to izveidotas iestādes. Likumā "Par sociālo drošību" teikts, ka Latvijā △ var saņemt persona, kura saviem spēkiem nespēj nodrošināt sevi vai pārvarēt īpašas dzīves grūtības un kura nesaņem pietiekamu atbalstu no citiem avotiem. Latvijā △ saņemšana ir saistīta ar darbspējīgo personu līdzdarbības pienākumu savas situācijas uzlabošanā, kas nozīmē to, ka Latvijas praksē △ var atteikt, ja klients šos pienākumus nepilda. ES sociālo tiesību pīlārā paredzētas universālas tiesības uz △ pamatienākumu nodrošināšanai.

Sk. arī SOCIĀLĀ DROŠĪBA

Lit.: Béland & Mahon, 2016; Eiropas Savienības Pamattiesību harta (34. pants), 2016; Eiropas Sociālo tiesību pīlārs (III. nodaļa), 2017; LM, 2018; NE

(O) **sociālā pedagoga kompetence** (*competence of social pedagogue*) ir zināšanu, prasmju, attieksmju un vērtību kopums, kas vērsts uz socializēšanās traucējumu mazināšanu vai apgrūtinājumu novēršanu cilvēka uzvedībā. △ ir vairākas dimensijas: a) pedagoģiskā – ievērot ētiku un sensitīvu pieeju atbilstoši konkrētai situācijai un cilvēku individualitātei; b) sociālā – attīstīt profesionāli nozīmīgas attiecības ar apkārtējās vides sociālajiem resursiem; c) organizatoriskā – organizēt un plānot sociālo attīstību veicinošas aktivitātes sociālās un izglītības iestādēs; d) metodoloģiskā – identificēt un izmantot piemērotas metodes un pieejas savā darbībā. △ ietver sociālā pedagoga spēju profesionāli

darboties izglītības jomā, lietot dažādas inovatīvas metodes, izglītot un sniegt konsultēšanu mācību grūtību un/vai problēmu situācijās, veikt preventīvo darbu individuāli, ģimenēs un kopienā.

Sk. arī PREVENCE, RESURSI, SOCIĀLAIS PEDAGOGS, SOCIĀLĀ PEDAGOĢIJA

Lit.: Storø, 2013

(O) **sociālā pedagoga profesija** (*social pedagogue profession*) ir profesija, kuras darbības mērķis ir atbalsta sniegšana indivīdam, grupai un sabiedrībai, lai pilnveidotu prasmes veidot komunikatīvās attiecības un veicinātu sociālo kompetenci. △ ir vērsta uz socializācijas grūtību pārvarēšanu, tajā tiek lietota holistiskā pieeja un ņemtas vērā gan indivīda, gan sabiedrības vajadzības un intereses. △ pamatā ir plānota, mērķtiecīga sociālpedagoģiskā darbība, kas virzīta ne tikai uz problēmu seku likvidēšanu, bet arī uz to cēloņu novēršanu. △ praktiskā darbībā izmanto dažādu zinātņu atziņas, īpaši sociālā darba teorijas. 2010. gadā nodibināta Latvijas Sociālo pedagogu federācija, kura trīs gadus vēlāk apstiprināja Sociālo pedagogu ētikas kodeksu. 2019. gadā Latvijā pārtraukta studentu uzņemšana sociālās pedagoģijas studiju programmās un turpmāk sociālpedagoģiskā kompetence tiek apgūta sociālā darba studiju programmās.

Sk. arī SOCIĀLAIS PEDAGOGS, SOCIĀLĀ PEDAGOGA KOMPETENCE, SOCIĀLĀ PEDAGOĢIJA

Lit.: Storø, 2013

(O) **sociālā pedagoģija** (*social pedagogy*) ir atvērta un dinamiska pedagoģijas zinātnes apakšnozare, kas pēta un analizē izglītības un sabiedrības savstarpējās sakarības. △ pēta izglītības makrosociālos aspektus (kultūru, politiku, vērtību sistēmu) un mikrosociālos aspektus (indivīda tuvāko vidi – ģimeni, skolu, sociālos grupējumus), lai identificētu kultūrsociālos nosacījumus, kā respektēt indivīdu unikālās īpašības un palīdzēt novērst negatīvās sociālās parādības, kas ietekmē indivīdu. △ īsteno holistisku perspektīvu, kurā ņemta vērā gan sabiedrība, gan indivīds. △ robežojas ar sociālo darbu, socioloģiju, psiholoģiju un filozofiju. 21. gs. △ attīstās četros visaptverošos un neatdalāmos virzienos: 1) labklājības veicināšana individuālā un kolektīvā līmenī kā īstermiņā, tā ilgtermiņā; 2) holistiskās mācīšanās iespēju un pozitīvas pieredzes nodrošināšana jebkura vecuma cilvēkiem visa mūža garumā; 3) tādu sabiedrisko attiecību attīstīšana, kas ļauj cilvēkiem veidot savstarpēji atbalstošas un atbildīgas attiecības; 4) indivīdu un kopienu motivēšana pašiem uzņemties atbildību un kontroli pār savu dzīvi. △ pirmie aprakstījuši un attīstījuši filozofi un izglītotāji Frīdrihs Šleiermahers (*Friedrich Schleiermacher*), Frīdrihs

Dīstervēgs (*Friedrich Diesterweg*) un Pauls Nātorps (*Paul Natorp*), kā arī saistījuši △ ar sociālo attīstību, izglītojošo darbību un palīdzību trūcīgajiem.

Sk. arī DĪSTERVĒGS FRĪDRIHS ĀDOLFS VILHELMS, NĀTORPS PAULS GERHARDS, PEDAGOĢIJA, SOCIĀLAIS PEDAGOGS, SOCIĀLĀ PEDAGOGA KOMPETENCE

Lit.: Freire, 2005; Kornbeck & Rosendal Jensen, 2012; NE; Plaude, 2001; Roga, 2008; Stephens, 2013

(I) **sociālā pielāgošanās**, sk. **sociālā adaptācija**

(A) **sociālā plānošana** (*social planning*) ir sociālo pakalpojumu, programmu un politikas plānošanas process, kura mērķis – uzlabot cilvēku labklājību un veicināt viņu potenciāla īstenošanu. △ aptver plašāku parādību loku nekā tikai politiskās, ekonomiskās un institucionālās pārmaiņas vai programmas sociālu mērķu sasniegšanai. △ ir saistīta ar sociālo darbu makrolīmenī un ir nozīmīga sociālā darba makrolīmeņa un mezolīmeņa prakses funkcija.

Sk. arī SOCIĀLĀS PĀRMAIŅAS

Lit.: Barker, 2014

(G) **sociālā politika** (*social policy*) ir valsts aktivitātes, plāni, programmas un principi, kurus lieto sabiedrībā, lai identificētu un apmierinātu cilvēku vajadzību pēc drošības, izglītības, darba, veselības un labklājības. △ atspoguļo sabiedrības sociālo struktūru, rēķinās ar sabiedrības standartiem. △ ietver pasākumu kopumu, kuru mērķis ir sasniegt noteiktu labklājības un sociālās drošības līmeni visiem cilvēkiem kopumā vai noteiktām cilvēku grupām. △ ietekmē ienākumu sadali un veido sociālās aizsardzības un sociālās drošības sistēmas. △ regulē attiecības starp indivīdiem, grupām, kopienām un sociālajām institūcijām labklājības jautājumu risināšanā. △ ir arī akadēmiska disciplīna, kuras uzmanības lokā ir šeit minētās problemātikas izpēte. Kā akadēmiska disciplīna △ skaidro, kā valstis un sabiedrības reaģē uz vietējām un globālām sociālajām problēmām, kas saistītas ar sociālajām, demogrāfiskajām un ekonomiskajām pārmaiņām, kā arī ar nabadzību, migrāciju un globalizāciju. Sociālajā politikā tiek analizēta dažādu valstu valdību, ģimenes, pilsoniskās sabiedrības, tirgus un starptautisko organizāciju loma pakalpojumu un atbalsta sniegšanā cilvēkam visos dzīves posmos.

Sk. arī LABKLĀJĪBA, SOCIĀLĀ AIZSARDZĪBA, SOCIĀLĀ DROŠĪBA

Lit.: Barker, 2014; Green & Clarke, 2016; NE; Spicker, 2010

(P) **sociālā psiholoģija** (*social psychology*) ir psiholoģijas apakšnozare, kas zinātniski pēta, kā indivīda vai grupas uzvedību ietekmē citi cilvēki un apstākļi, kādos notiek sociālā mijiedarbība, un kā citu cilvēku reāla vai iedomāta klātbūtne ietekmē indivīdu domas, jūtas un uzvedību. △ pievērš uzmanību cilvēku rīcības, uztveres, uzskatu, nodomu un mērķu sociālajam kontekstam un tam, kā tiek sociāli konstruēta izpratne par apkārtējo pasauli un sevi pašu. △ intereses pārklājas ar sociālo antropoloģiju un socioloģiju, taču atšķirībā no sociālās antropoloģijas △ neiedziļinās sociālo procesu vēsturiskajā un kultūras kontekstā un atšķirībā no socioloģijas mazāku uzmanību velta sabiedrības transformāciju cēloņiem un funkcionēšanas procesiem makrolīmenī. △ zināšanas sociālajā darbā var palīdzēt izprast cilvēku sociālās uzvedības, domāšanas un emociju veidošanos, kā arī to ietekmējošos faktorus. △ teorijas mēdz būt specifiskas un koncentrētas, nevis globālas un vispārīgas, piem., sociālās mācīšanās, sociālās identitātes, līderības, sociālās pastiprināšanas u. c. teorijas. △ analizē faktorus, kas liek rīkoties noteiktā veidā citu klātbūtnē, un aplūko apstākļus, kādos īstenojas noteikta uzvedība un tiek atspoguļotas jūtas. △ aplūko plašu sociālo tēmu loku, tostarp grupas uzvedību, sociālo uztveri, grupu vai organizāciju līderību un vadību, neverbālo uzvedību, konformismu, agresiju un aizspriedumu veidošanos atsevišķās grupās un sabiedrībā.

Sk. arī SOCIĀLĀ ANTROPOLOĢIJA, SOCIĀLĀ LOMA, SOCIOLOĢIJA

Lit.: Breakwell & Rowett, 1982; McLeod, 2007; NE; Reņģe, 2002; Schneider et al., 2012

(H) **sociālā rehabilitācija** (*social rehabilitation*) ir vispārīgs jēdziens, kas plašā nozīmē ietver visas rehabilitācijas formas un attiecas uz cilvēka sociālās funkcionēšanas uzlabošanu, bet šaurākā nozīmē tiek attiecināts uz specifiskiem △ pakalpojumiem, kā to nosaka normatīvais regulējums konkrētā valstī. △ ir process ar mērķi atjaunot cilvēka spēju funkcionēt dažādās sociālās situācijās, lai apmierinātu savas vajadzības un tiesības pilnvērtīgi iekļauties sabiedrības dzīvē. △ var tikt raksturota kā: 1) profesionāls praktisks atbalsta pakalpojums indivīdam, un tas ir orientēts uz to, lai tiktu atjaunotas, saglabātas vai būtiski uzlabotas konkrētas prasmes un spējas, kuras dažādu iemeslu dēļ ir zudušas vai saglabājušās daļēji; 2) atbalsta pasākumu kopums, piem., sociālo pakalpojumu programma konkrētai klientu mērķgrupai. Atšķirībā no sociālā darba △ vienmēr ir vērsta uz tiešu un praktisku palīdzību konkrētu prasmju atjaunošanā. △ var būt nepieciešama sociālajā darbā ar dažādām klientu mērķgrupām, piem., bijušiem ieslodzītajiem, cilvēkiem pēc smagas slimības, cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, vardarbībā, kā arī dabas un cilvēku izraisītās katastrofās cietušajiem. △ var būt nepieciešama sociālajā darbā ar gadījumu kā piesaistīts sociālais pakalpojums un/

vai kā daļa no gadījuma vadīšanas intervences plāna. Latvijas sociālā darba praksē △ jēdziena lietojumā bieži vien nav nosakāmas skaidras robežas starp sociālā darbinieka un sociālā rehabilitētāja darbību, kā arī pastāv centieni △ jēdzienu pārlieku pietuvināt "intervences" jēdzienam sociālajā darbā.

Sk. arī REHABILITĀCIJA, SOCIĀLĀ FUNKCIONĒŠANA, SOCIĀLĀS REHABILITĀCIJAS PLĀNS

Lit.: Kataja et al., 2022

(S) **sociālā stratifikācija** (*social stratification*) ir sabiedrības noslāņošanās kārtās, kastās, šķirās, veidojot hierarhisku sabiedrības struktūru. △ process saistīts ar varas, resursu un prestiža nevienlīdzīgu sadalījumu sabiedrībā. △ ietekmē gan sabiedrības struktūru, gan indivīda personisko darbību. Tradicionālajās sabiedrībās △ ir stabila un ierobežojoša (piem., kastu pastāvēšana Indijā, dižciltība monarhijās); modernajās un postindustriālajās sabiedrībās △ ir elastīgāka, tā pieļauj lielāku sociālo mobilitāti.

Sk. arī SOCIĀLAIS STATUSS, SOCIĀLĀ MOBILITĀTE, SOCIĀLĀ ŠĶIRA, VARAS ATTIECĪBAS

Lit.: Grusky, 2014

(S) **sociālā šķira** (*social class*) ir jēdziens, kas apzīmē sabiedrības daļu, kurai ir līdzīgs ekonomiskais statuss jeb labklājība, politiskais statuss jeb vara un sociālais statuss jeb prestižs. △ raksturo sociālās diferencēšanas sistēmu industriālās un postindustriālās sabiedrībās un norāda uz hierarhiskām sociālām pozīcijām sabiedrībā. Sociālo zinātņu teorijās pastāv vairāki △ skaidrojumi. Kārlis Markss (*Karl Marx*) uzskatīja, ka piederību šķirai nosaka īpašumtiesības uz ražošanas līdzekļiem, un nodalīja buržuāziju jeb kapitālistus, vidussķiru un strādnieku šķiru jeb proletariātu. Makss Vēbers (*Max Weber*) lietoja jēdzienu "sociālā noslāņošanās" un cilvēka vietu sociālajā sistēmā saistīja ne tikai ar īpašumu un ekonomiskajām attiecībām, bet arī ar dzīves iespējām, piederību statusa grupai un politisko varu. Viņaprāt, kapitālistisko sabiedrību veido četri sociālie slāņi: augšslānis, kura īpašumā ir ražošanas līdzekļi un galvenie varas instrumenti; labi atalgotas "baltās apkaklītes", sīkburžuāzija un fiziskā darba strādnieki. Savukārt Ēriks Olins Raits (*Erik Olin Wright*) 20. gs. beigās uzskatīja, ka darba vide ir kļuvusi tik komplicēta, ka, identificējot piederību △, jāpievērš uzmanība tiesību un varas sadalījumam trīs kontroles dimensijās: a) kontrolei pār ekonomiskajiem resursiem, t. i., kontrolei pār ieguldījumiem vai naudas kapitālu; b) kontrolei pār fiziskajiem ražošanas līdzekļiem (zeme, īpašumi, uzņēmumi); c) kontrolei pār darbaspēku (tostarp savu personisko). Sociālā pozīcija sabiedrībā jeb piederība

△ lielā mērā nosaka cilvēka dzīves iespējas un ir saistīta ar ierobežojumiem vai priekšrocībām pieejā izglītībai, nodarbinātībai, mājoklim, veselībai un veselības aprūpei u. c. Sociālajā darbā pievērš uzmanību tādām ar piederību △ saistītām sociālām problēmām kā ekspluatācija, iespēju nevienlīdzība, ierobežota sociālā mobilitāte, nevienlīdzīgas iespējas piedalīties demokrātiskos procesos.

Sk. arī PRETAPSPIEŠANAS PIEEJA, RADIKĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLĀ STRATIFIKĀCIJA

Lit.: Parrillo I, 2008; Ritzer, 2007

(L) **sociālā uzņēmējdarbība** (*social entrepreneurship*) ir ar indivīda vai grupas iniciatīvu īstenots sociālo uzņēmumu ekonomiskās darbības veids, ražojot preces un/vai sniedzot pakalpojumus. △ raksturo piecas pazīmes: 1) ieguvums ir kolektīvs, nevis individuāls; 2) tiek radīts labums visai sabiedrībai vai tās daļai (ne tikai īpašniekiem); 3) galvenā uzmanība tiek veltīta sociālo problēmu risināšanai; 4) uzņēmuma veiksmi nosaka sociālā ietekme, nevis peļņa; 5) △ mērķis ir sniegt atbalstu sociālā riska grupām.

Sk. arī SOCIĀLAIS UZŅĒMUMS, SOCIĀLĀ EKONOMIKA, SOCIĀLI ATBILDĪGA UZŅĒMĒJDARBĪBA

Lit.: Grāvis, 2019; Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija, n. d.; Līcīte, 2018

(I, S) **sociālā uzvedība** (*social behaviour*) ir uzvedība, kuru raksturo indivīdu savstarpējā mijiedarbība noteiktā vidē. △ veidojas socializācijas procesā, un to regulē sabiedrības normas. △ nosaka tādi faktori kā ārējo apstākļu kopums (piem., likumdošana, infrastruktūra, vides nosacījumi), kā arī paša cilvēka priekšstati par uzvedību sabiedrībā. Divi galvenie △ izpētes virzieni ir △ mehānismi (kā tie radušies, attīstījušies un kā tiek īstenoti) un △ funkcijas.

Sk. arī NORMAS, SOCIĀLĀ KONTROLE

Lit.: Székely et al., 2010

(C) **sociālā vide** (*social environment*) ir cilvēka veidotā vide, pretstatā dabiskajai videi. △ var definēt kā telpu, kurā īstenojas indivīdu, grupu, sabiedrības slāņu mijiedarbība. Šai telpai ir noteikta fiziskā struktūra (biotops), kurā antropogēni pārveidotā ekosistēma (dabas vide) savijas ar t. s. cilvēka sistēmām, kas ietver cilvēka radīto vidi un nemateriālo jeb sociāli psiholoģisko dimensiju (psihotops). △ ietver: 1) personiskās un sociālās attiecības, individuālo kultūru, cilvēkam tuvāko apkārtni un sociālo tīklojumu; 2) kopienas vidi un attiecības, pārvaldību un vispārējos pakalpojumus (piem., sabiedrisko transportu, sakari), sociālos un veselības pakalpojumus; 3) sabiedrības

struktūru, kultūru un fiziskos objektus, politiskās varas sadali, cilvēku darbībai nepieciešamos resursus, sociālos un ekonomiskos procesus, industriālo un nodarbinātības struktūru, darba tirgu. Sociālo vidi katrs cilvēks var izjust dažādos līmeņos: mikrolīmenī (indivīds un ģimene), mezolīmenī (mazā grupa, kopiena, institūcijas) un makrolīmenī (sabiedrība un tās daudzveidīgie aspekti, piem., kultūras vide, tradīcijas, lielās grupas).

Sk. arī SOCIĀLĀ EKOLOĢIJA

Lit.: Barnett & Casper, 2001; Bronfenbrenner, 1979

(G) **sociālās aizsardzības stratēģija** (*social protection strategy*) ir ilgtermiņa plāns, kurā valsts izvirza sociālās aizsardzības mērķus un paredz šī plāna īstenošanas mehānismus. ES valstīs 21. gs. var nodalīt trīs △. Pirmā ir sociālo risku mazināšanas pieeja, kas raksturīga valstīm ar relatīvi stabili funkcionējošu sociālās aizsardzības sistēmu. Galvenie mērķi un instrumenti vērsti uz nabadzības mazināšanu, ienākumu un patēriņa stabilizāciju un ieguldījumu uzkrāšanu risku mazināšanai. Otrā ir transformējošā pieeja, kas raksturīga valstīm, kurās jārisina sociālās attīstības jautājumi. Transformējošā △ izmanto četru elementu modeli, kas ietver: 1) sociālos transfertus pamata nodrošinājumam (piem., pabalsti, izdevumu atmaksa); 2) preventīvus pasākumus (sociālo apdrošināšanu, neformālos ieguldījumu uzkrāšanas instrumentus, risku sadali); 3) izdzīvošanas atbalsta pasākumus, kas palīdz izkļūt no nabadzības (mikrokredīti, sabiedriskie darbi, bezmaksas ēdināšana skolās); 4) likumu un citu normatīvo aktu reformas, pretdiskriminācijas pasākumus. Trešā ir dzīves cikla pieeja, tā paredz katrā cilvēka dzīves posmā nepieciešamību mazināt tam raksturīgos riskus un ievainojamību. △ izvēlē politikas veidotāji vadās no valsts attīstību ietekmējošiem faktoriem: industrializācijas sasniegumiem, nacionālajām vērtībām, varas resursiem, uzņēmēju un citu lobiju spiediena, kā arī institucionalizētās sociālās sistēmas. △ mainās līdz ar valsts attīstības faktoru maiņu.

Sk. arī LABKLĀJĪBA, SOCIĀLĀ AIZSARDZĪBA, SOCIĀLĀ DROŠĪBA, SOCIĀLĀ LABKLĀJĪBA

Lit.: Béland & Mahon, 2016; OECD, 2019b

(G) **sociālās apdrošināšanas pabalsti** (*social insurance benefits*) ir izmaksas sociāli apdrošinātām personām vai viņu tuviniekiem sociālā riska gadījumos, balstoties uz veiktajām sociālajām iemaksām. Veikto sociālo iemaksu apmēram, ilgumam, tiesību pieprasīšanas periodam ir nozīme, aprēķinot slimības, maternitātes, paternitātes, vecāku, bezdarbnieka, apbedīšanas pabalstus, kā

arī pabalstus nelaimes gadījumam darbā un arodslimību gadījumā. Latvijā iemaksu likmes nosaka likums "Par valsts sociālo apdrošināšanu", bet pabalstu apmēru nosaka īpaši normatīvie akti. Biežāk izmaksātie ir slimības, bezdarbnieku, maternitātes un vecāku pabalsti, ko Latvijā aprēķina un izmaksā Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra.

Sk. arī PABALSTS, SOCIĀLĀ APDROŠINĀŠANA, VALSTS SOCIĀLIE PABALSTI

Lit.: MK, 2021 (Nr. 753); VSAA, 2020

(H) **sociālās aprūpes centrs, SAC** (*social care centre**) ir Latvijas praksē lietots saīsināts apzīmējums ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijai, kas nodrošina pastāvīgu dzīvesvietu (mājvietu) bērniem vai pilngadīgām personām (senioriem, cilvēkiem ar viegliem, vidējiem un smagiem garīga vai fiziska rakstura traucējumiem), kuras vecuma vai veselības stāvokļa dēļ nespēj sevi pilnībā aprūpēt un nodrošināt savas pamatvajadzības. △ uzdevums ir nodrošināt katram △ iemītniekam personisko un sociālo aprūpi, kā arī atbalstu atbilstoši ikviena individuālajām vajadzībām, ja to nevar nodrošināt ar sociālajiem pakalpojumiem dzīvesvietā vai ģimeniskā vidē.

Sk. arī ILGSTOŠAS SOCIĀLĀS APRŪPES UN SOCIĀLĀS REHABILITĀCIJAS INSTITŪCIJA

(G) **sociālās atstumtības riska grupas** (*groups at risk of social exclusion*) ir cilvēku grupas, kas saskaras ar augstāku sociālās, ekonomiskās, politiskās un kultūras atstumtības risku nekā pārējā sabiedrība. Piederība pie △ var būt mainīga, jo to ietekmē gan vispārējā sociālā situācija, gan iespēja saņemt nepieciešamo sociālo atbalstu.

Sk. arī SOCIĀLĀ ATSTUMTĪBA, NABADZĪBA

Lit.: Lāce, 2013; MK, 2018 (Nr. 347)

(I) **sociālās attiecības** (*social relationships*) ir saiknes, saites un saistības, kas rodas atkārtotas sociālās mijiedarbības rezultātā un kurām piešķir personisku nozīmi. △ var būt vērstas uz sadarbību vai konfliktiem. △ var būt gradācijā no vienlīdzīgām līdz nevienlīdzīgām – atkarībā no indivīdu un grupu statusiem un lomām sabiedrībā. △ ir katra cilvēka individuālās un kolektīvās dzīves pamatā. △ trūkums var radīt sociālo atstumtību. Viens no sociālā darba uzdevumiem ir △ barjeru, nesaskaņu un pārpratumu mazināšana un sociālās iekļaušanās veicināšana.

Sk. arī SOCIALIZĀCIJA, SOCIĀLAIS STATUSS, SOCIĀLĀ LOMA

Lit.: Saunders, 2008

(G) **sociālās drošības politika** (*social security policy*) ir attīstīto valstu sociālās politikas kodols. Labklājības valstīs △ attiecas uz valdību lēmumiem par sociālās drošības sistēmu izveidi, uzturēšanu un reformām. Šajās valstīs lēmumi par △ veido apjomīgu valdības politikas daļu un ietekmē lielāko izdevumu pozīciju. Valdības darbība šajā jomā tieši ietekmē visus iedzīvotājus, tāpēc △ ir daudzu debašu centrā. Cilvēkus △ ietekmē neatkarīgi no tā, vai viņi ir tie, kas šo politiku finansē vai arī to izmanto, pieprasot bezdarba, slimības vai citus pabalstus. △ tiek īstenota arī globālā līmenī, starptautiskajām organizācijām (piem., Starptautiskajai Darba organizācijai) iestājoties par vismaz minimālo sociālās drošības standartu ievērošanu un minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanu iedzīvotājiem ikvienā pasaules valstī.

Sk. arī SOCIĀLĀ DROŠĪBA

Lit.: Ditch, 1999; ILO, n. d.

(G) **sociālās iemaksas** (*social contributions*) ir ar likumu noteikts obligāts sociālās apdrošināšanas maksājums speciālā budžeta kontā, kas dod tiesības sociāli apdrošinātai personai saņemt likumā noteiktos sociālās apdrošināšanas pakalpojumus. Ja △ nav veiktas vai arī tās nav veiktas noteiktu minimālo termiņu, cilvēks nevar saņemt valsts sociālās apdrošināšanas pabalstus un atliek paļauties uz sociālo palīdzību vai izmantot personiskos uzkrājumus un tuvinieku atbalstu.

Sk. arī SOCIĀLĀ APDROŠINĀŠANA

Lit.: Likums “Par valsts sociālo apdrošināšanu”

(L) **sociālās investīcijas** (*social investment*) ir ieguldījumi, kas rada ne tikai pozitīvu ekonomisko, bet arī pozitīvu sociālo ietekmi. Bieži tiek lietots jēdziens “sociāli atbildīgas investīcijas”, akcentējot ieguldījumus, kas nes labumu visai sabiedrībai ilgtermiņā. Ar △ saprot arī politiku un pasākumu kopumu, kas stiprina cilvēku spējas, prasmes un sniedz atbalstu pilnvērtīgai līdzdalībai darba un sociālajā dzīvē. Mērķtiecīgas un plānotas △ ir ieguldījums sabiedrības nākotnē, un to veikšanu nosaka pārliecība, ka nākotnē tās labvēlīgi ietekmēs valsts ekonomiku un nesīs sociālo labumu. △ var tikt attiecinātas uz noteiktu mērķa grupu sociālajām programmām (piem., nabadzības mazināšanai, jauniešu nodarbinātības veicināšanai); atbalstu nodarbinātībai un uzņēmējdarbībai (piem., investīcijas sociālajai uzņēmējdarbībai, speciālistu pārkvalifikācijas programmas), atbalsts palīdzošajiem speciālistiem (piem., atbalsts sociālo darbinieku izglītībai, supervizoru tālākizglītībai). △ var tikt virzītas gan tagadnes vajadzību nodrošināšanai, gan nākotnes attīstības projektiem un programmām.

Sk. arī SOCIĀLĀ LABKLĀJĪBA

Lit.: Béland & Mahon, 2016

(S) **sociālās kustības** (*social movements*) ir viens no kolektīvās uzvedības veidiem, kas var izpausties mērķtiecīgā kolektīvā rīcībā, lai sekmētu vai kavētu kādas sociālas pārmaiņas sabiedrības vērtībās, normās vai struktūrā (piem., panāktu pārmaiņas likumdošanā, sociālajās normās, aktualizētu kādu sociālo problēmu). Atšķirībā no atsevišķām, epizodiskām pūļa aktivitātēm △ raksturo augstāka organizētības pakāpe. △ var pastāvēt gan kā neformāli sociālie tīkli, gan kā formālas organizācijas. △ var izmantot pastāvošo institucionālo kārtību pārmaiņu panākšanai, kā to dara politiskās partijas, tomēr biežāk tās darbojas ārpus iedibinātās kārtības. △ var atšķirties pēc to mēroga, mērķa, lietotajām metodēm. △ raksturo noteikts dzīves cikls – tās rodas, aug, sasniedz vai nesasniedz izvirzītos mērķus un pārstāj darboties. △ piemēri – anonīmo alkoholiķu kustība, Globālā taisnīguma kustība, dzīvnieku aizstāvības kustības, klimata pārmaiņu kustības, antiglobālistu kustības.

Sk. arī APMETŅU KUSTĪBA, FABIĀNISMS, SOCIĀLAIS AKTĪVISMS, SOCIĀLĀS PĀRMAIŅAS, VIDES AIZSARDZĪBAS KUSTĪBAS

Lit.: NE; New World Encyclopedia, 2015; Ritzer, 2007

(A) **sociālās labklājības darbinieks** (*social welfare officer, social welfare worker*) ir apzīmējums plašam darbinieku lokam publiskajā, privātajā un nevalstiskajā sektorā, kas izstrādā sociālos pakalpojumus (veic to plānošanu, izpēti un administrāciju, kā arī pārrauga finansēšanu), nodrošina to pieejamību un sniegšanu centralizēti un vietējās pašvaldībās.

Sk. arī SOCIĀLĀ LABKLĀJĪBA

Lit.: Turlan, 2019

(A) **sociālās palīdzības organizators** (*social assistance organiser**) ir Latvijas sociālās drošības sistēmā nodarbināts sociālā darba speciālists, kurš sniedz sociālo palīdzību. 2003. gadā ar Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu likumu noteikta profesijas vieta Latvijas sociālās drošības sistēmā; profesija ir nostiprināta Latvijas profesiju klasifikatorā. △ formāli novērtē personas/ģimenes sociālo un materiālo situāciju; piešķir īslaicīgu materiālu atbalstu trūkumā nonākušām personām; piešķir sociālās palīdzības pabalstus atbilstoši normatīvajiem aktiem; veic klientam piešķirtās palīdzības reģistrāciju un datorizētu uzskaiti; apseko klientu dzīvesvietā; nosaka klienta līdzdarbības pienākumus un kontrolē to izpildi; novērtē klientu apmierinātību ar sniegto sociālo palīdzību; strādā profesionāla sociālā darbinieka pārraudzībā. Termins ir specifisks Latvijas sociālās drošības sistēmai.

Sk. arī SOCIĀLĀ PALĪDZĪBA

Lit.: MK, 2017 (Nr. 264)

(C) **sociālās pārmaiņas** (*social change*) ir sociālās mijiedarbības procesā veidojošās izmaiņas, kuras pārveido kultūras un sociālos institūtus. △ izpaužas kultūras simbolu, cilvēku uzvedības noteikumu, sociālās organizācijas un vērtību sistēmas maiņā. △ var būt īstermiņa (sociālās krīzes) vai ilgtermiņa (piem., ceturtā tehnoloģiskā jeb digitālā revolūcija). △ izpausmes ir, piem., digitalizācija, vidussķiras pieaugums, globalizācija, resursu nevienmērīgais sadalījums, sociālā nestabilitāte, riska kultūra, solidaritātes pārrāvumi un nedrošības pieaugums. Sociālā darba misija ir veicināt pozitīvas △, kā arī vadīt un ierobežot △ radītās sociālās problēmas un konfliktus.

Lit.: Harrikari et al., 2014

(I) **sociālās prasmes** (*social skills*) ir spēja komunicēt un mijiedarboties ar citām personām dažādos sociālajos kontekstos un dažādā sociālajā vidē. Pastāv vairāki △ dalījumi, viens no tiem nošķir sociālās pamatprasmes (piem., sarunāšanās, iepazīšanās) un kompleksas △ (piem., spēja sevi identificēt ar citiem, empātija, spēja strādāt kopā noteiktu sociālu mērķu sasniegšanai). Citā dalījumā nošķir piecas △ kategorijas (mijiedarbības prasmes, komunikācijas prasmes, līdzdalības prasmes, emocionālās prasmes un sociālās izziņas prasmes), kas kopā veido sociālo prasmju struktūru un savstarpēji pārklājas.

Sk. arī KOMUNIKĀCIJA, PRASMES

Lit.: Barker, 2014; Ruškus et al., 2018

(J) **sociālās problēmas** (*social problems*) ir: 1) sociālās dzīves situācijas, apstākļi, uzvedības formas u. tml., kas sabiedrībā izraisa satraukumu, tiek uzlūkotas kā problēmas un pieprasa iejaukšanos; 2) apstākļi un uzvedības formas, kas apgrūtina būtisku sociālu institūciju funkcionēšanu un rada kaitējumu indivīdiem un sociālām grupām. △ ir saistītas ar sociālo dezorganizāciju, varas disbalansu u. c. problēmām sociālajā struktūrā, piem., nabadzība, nevienlīdzība, atkarības, cilvēktirdzniecība. Roberts Mērtons (*Robert Merton*) △ ir definējis kā neatbilstību starp sabiedrības standartiem, normām un vērtībām un faktiskajiem sociālās dzīves apstākļiem.

Sociālā darba uzdevums ir pētīt △ cēloņus, to veidošanos noteiktās sociālajās sistēmās un palīdzēt cilvēkiem, grupām un kopienām atjaunot sociālās funkcionēšanas spējas. Piemēram, △ risināšanā tiek izmantotas dažādas sociālā darba teorijas, jaunākās pētnieciskās atziņas par sociālo problemātiku, individuālo un grupu darba pieejas un metodes, lai iedrošinātu klientu vai klientu grupas un stiprinātu viņu spējas risināt problēmas patstāvīgi.

Sk. arī SOCIĀLĀS PĀRMAIŅAS, SOCIĀLO PROBLĒMU TEORĒTISKAIS SKAIDROJUMS

Lit.: Glicken, 2011; Michailakis & Schirmer 2014; Ritzer, 2007

(G) **sociālās reformas** (*social reforms*) ir pārmaiņu īstenošana ar mērķi mainīt sociālās aizsardzības sistēmu vai tās elementus (piem., institūcijas, sociālo palīdzību, bērnu tiesību aizsardzību), lai panāktu sociālo taisnīgumu vai citu sociāli vēlamu rezultātu kādai grupai vai sabiedrībai kopumā. △ bieži veic, lai mazinātu kādu sociālo problēmu (piem., nabadzības, vieliskās atkarības) izplatību. △ ir raksturīga vērstība uz apjomīgām un ilgtermiņa pārmaiņām, kas var ietvert daudzveidīgas sociālās programmas un citus pasākumus.

Sk. arī SOCIĀLĀS PROBLĒMAS

Lit.: Barker, 2014; Esping-Andersen et al., 2002

(D) **sociālās rehabilitācijas plāns** (*social rehabilitation plan**) ir individuāls, integrēts un strukturēts atbalsta pasākumu plānojums. Tiek izmantots sociālās rehabilitācijas programmās, sociālajos pakalpojumos, veselības aprūpes sistēmā, atkarību ārstēšanā, darbā ar vardarbībā cietušajiem, onkoloģijas pacientiem, kā arī citām klientu mērķgrupām konkrētu problēmu mazināšanā, lai atjaunotu, saglabātu vai attīstītu cilvēka prasmes un spējas, kas sekmē viņa neatkarīgu dzīvi. △ mērķis ir veidot saturisko un laika ietvaru, lai abas iesaistītās puses (△ sastādītājs un klients) skaidri saprastu, kas, kāpēc, ar kādu mērķi un kādā laikā notiks un kas par ko ir atbildīgs. △ ir vērsts uz cilvēka pašaprūpes, mobilitātes, funkcionēšanas neatkarības un sociālās līdzdalības veicināšanu. △ nepieciešamību nosaka multidisciplināra izvērtējuma rezultātā un to izveido, ņemot vērā cilvēka sociālās, psiholoģiskās un arī medicīniskās problēmas. △ var būt arī sociālā pakalpojuma veida elements, ar kuru konkrētā sociālā pakalpojuma veida saturs tiek individualizēts atbilstoši konkrētā klienta vajadzībām. Latvijā △ var tikt iekļauts sociālajā darbā ar gadījumu, lai īstenotu kopējā intervences plāna noteiktu uzdevumu.

Sk. arī APRŪPES PLĀNS, INDIVIDUĀLAIS PLĀNS, REHABILITĀCIJA, SOCIĀLĀ REHABILITĀCIJA

(H) **sociālās rehabilitācijas programma jauniešiem ar uzvedības traucējumiem** (*social rehabilitation programme for adolescents with behaviour disorders**) ir sociāls pakalpojums jauniešiem, kura mērķis ir veicināt sociālās funkcionēšanas spēju atjaunošanu vai uzlabošanu, sociālā statusa atgūšanu un iekļaušanos sabiedrībā, tostarp izglītības sistēmā. △ visbiežāk tiek nodrošināta jauniešiem, kuri atbilst kādam no minētajiem kritērijiem: 1) uzvedības problēmas (konstatēti likumpārkāpumi, agresivitāte, zagšana, klaiņošana); 2) zema motivācija risināt problēmas un uzlabot savu dzīves kvalitāti, regulāras garastāvokļa maiņas, depresīvs un noraidošs noskaņojums; 3) sociālā izolētība (nepietiekams sociālais atbalsts, šaurs sociālo kontaktu loks, hobiju un interešu trūkums); 4) nepietiekamas sociālās prasmes; 5) izglītības

problēmas (neapmeklē vai neregulāri apmeklē izglītības iestādi, nepabeigta pamatskolas izglītība). △ tiek izmantotas atšķirīgas metodes un pakalpojumi atbilstoši konkrētās sociālās rehabilitācijas programmas teorētiskajam ietvaram (piem., individuālas speciālistu konsultācijas, grupu nodarbības, radošās aktivitātes, izbraukuma treniņi).

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS AR JAUNIEŠIEM, UZVEDĪBAS TRAUCĒJUMI

(L) **sociāli atbildīga uzņēmējdarbība** (*socially responsible entrepreneurship*) ir brīvprātīgas biznesa iniciatīvas, kas labvēlīgi ietekmē sabiedrības sociālos apstākļus, valsts tautsaimniecību un apkārtējo vidi. △ mērķis var nebūt sociālas problēmas risināšana, taču tā savu darbību veic sociāli atbildīgā veidā – sniedzot kādu labumu sabiedrībai un pēc iespējas mazinot kaitējumu videi vai sabiedrībai kopumā. △ pamatprincips ir ilgtspējīga attīstība, veicinot līdzsvaru starp ekonomisko un sociālo attīstību un vides aizsardzību. △ šaurākā nozīmē tiek lietots arī jēdziens "korporatīvā sociālā atbildība".

Sk. arī ILGTSPĒJĪGA ATTĪSTĪBA, SOCIĀLĀ UZŅĒMĒJDARBĪBA

Lit.: Choi & Gray, 2008

(G) **sociāli atbildīga valsts** (*socially responsible state*) ir tāda valsts, kas uzņemas atbildību par vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu dažādām iedzīvotāju grupām. △ princips balstās uz tādām vērtībām kā cilvēka cieņa, taisnīgums un vienlīdzība, solidaritāte. △ ir jārūpējas par taisnīgu sociālo kārtību, īpašu uzmanību un rūpes veltot sociāli mazaizsargātajiem. △ jānodrošina minimālie priekšnoteikumi cilvēka cienīgai dzīvei, un tie ietver sociālās palīdzības sniegšanu, pamatpakalpojumu nodrošināšanu, kā arī izglītības, veselības un sociālās aprūpes, kultūras iestāžu pieejamības nodrošināšanu. △ princips ir nostiprināts Latvijas Republikas Satversmē.

Sk. arī LABKLĀJĪBAS VALSTS, LATVIJAS LABKLĀJĪBAS VALSTS MODELIS

Lit.: Kovaļevska, 2015

(J) **[sociāli] ievainojama grupa** (*vulnerable group*) ir apzīmējums cilvēku kopumam, kas atrodas nelabvēlīgā stāvoklī vai kuram specifisku sociālo, veselības vai vides faktoru dēļ iespējamība saskarties ar šķēršļiem un grūtībām (piem., tikt diskriminētam) ir lielāka nekā citām grupām. Latviešu valodā pēc satura tuvs, bet plašāk lietots jēdziens ir "mazaizsargāta grupa".

Sk. arī SOCIĀLĀ IEVAINOJAMĪBA, SOCIĀLI MAZAIZSARGĀTA GRUPA

Lit.: Barker, 2014; Rocha, 2018

(J) **sociāli mazaizsargāta grupa** (*disadvantaged group**, *vulnerable group**) ir latviešu valodā plaši lietots jēdziens, lai apzīmētu cilvēkus, kuriem nepieciešams papildu atbalsts, jo viņi, piem., vecuma, veselības vai sociālā stāvokļa dēļ, ir pakļauti nabadzībai, sociālai atstumtībai vai citiem nelabvēlīgiem faktoriem lielākā mērā nekā vairums sabiedrības. Angļu valodā lietoto jēdzienu priekšplānā tiek uzsvērta grupas atrašanās neizdevīgā sociālā stāvoklī salīdzinājumā ar citiem. Tieši šī neizdevīgā stāvokļa dēļ grupai ir nepieciešama lielāka sociālā aizsardzība. Savukārt latviešu valodā lietotajā jēdzienā △ akcents tiek pārnests uz nepietiekamu sociālo aizsardzību, novirzot uzmanību no problēmas, kas ir tās pamatā.

Sk. arī GRUPA, MARGINĀLA GRUPA, SOCIĀLA GRUPA, SOCIĀLĀ AIZSARDZĪBA, [SOCIĀLI] IEVAINOJAMA GRUPA

Lit.: Harris & White, 2018

(G) **sociālie indikatori** (*social indicators*) ir sociālo, demogrāfisko un vides pārmaiņu kvantitatīvi mērāmi rādītāji. △ tiek izmantoti sociālajā plānošanā, stratēģiju un programmu izstrādē.

Sk. arī SOCIĀLĀ PLĀNOŠANA

Lit.: Barker, 2014; Maesen & Walker, 2005

(G, H) **sociālie pakalpojumi** (*social services*) plašākā nozīmē ir dažādu pakalpojumu klāsts, kas veicina cilvēku, grupu un kopienu labklājību un sociālo iekļaušanos. △ nodrošina ne tikai sociālā darba, mājokļa, veselības, izglītības, nodarbinātības pakalpojumus, bet arī pakalpojumus, kas nodrošina kultūras, atpūtas un saskarsmes vajadzības. Šaurākā nozīmē △ ir sociālās labklājības nozares pakalpojumi, kas paaugstina cilvēku pašpietiekamību un rīcībspēju, atbalsta cilvēkus, grupas un kopienas viņu krīzes situācijās un sociālās funkcionēšanas atjaunošanā. △ tiek izstrādāti atbilstoši dažādu mērķa grupu vajadzībām (piem., jauniešiem, ģimenēm ar bērniem, cilvēkiem ar speciālām vajadzībām). Jēdziena △ saturiskās robežas ir visai neskaidras, par ko liecina pētnieku un politikas veidotāju atšķirīgie skatījumi uz to, ko definē kā △.

Latvijā △ definē kā pasākumu kopumu, kas vērsts uz personu sociālās funkcionēšanas spēju atjaunošanu vai uzlabošanu, lai nodrošinātu viņu iekļaušanos sabiedrībā. Latvijā △ raksturoti Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā: sociālās aprūpes pakalpojumi personas dzīvesvietā; aprūpe ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās; sociālās rehabilitācijas pakalpojumi personas dzīvesvietā un institūcijā; profesionālās rehabilitācijas pakalpojumi; nodrošināšana ar tehniskajiem palīglīdzekļiem; sociālā darba atbalsts. △ var sniegt valsts, sabiedriskās organizācijas

vai fiziskas personas. △ nodrošina gan pašvaldību sociālie dienesti, gan citas organizācijas, kurās strādā sociālie darbinieki un citi sociālās labklājības nozares speciālisti (piem., NVA, VSAA, SAC, dienas centri, krīzes centri).

Sk. arī PUBLISKIE PAKALPOJUMI

Lit.: Barker, 2014; Green & Clarke, 2016; Likums "Par sociālo drošību"; Martinelli et al., 2017; Spicker, 2010

(C) **sociālie resursi** (*social resources*) ir jebkura konkrēta vai simboliska lieta, kuru var izmantot kā apmaiņas objektu starp cilvēkiem, piem., attiecības, kontakti, reputācija, statuss sabiedrībā, informācija, pakalpojumi. Teorija par sociālajiem resursiem pastiprināti pievērš uzmanību tam, kā △ ietekmē indivīda un sociālās struktūras mijiedarbību, kā cilvēki piekļūst resursiem un kā tos izmanto.

Sk. arī KOPIENAS RESURSI, RESURSI

Lit.: Foa & Foa, 1980; Törnblom & Kazemi, 2012

(G) **sociālie transferti** (*social transfers*) ir valsts (tostarp pašvaldību) sociālais atbalsts saviem iedzīvotājiem finansiālā vai tiešā materiālā veidā. Finansiālais atbalsts ir pensijas, uzturlīdzekļi, stipendijas, kompensācijas, sociālās apdrošināšanas pabalsti, sociālās palīdzības pabalsti. Materiālais atbalsts ietver daudzveidīgas atbalsta formas iedzīvotājiem atbilstoši centrālās vai vietējās varas normatīvajam regulējumam (piem., pārtikas pakas, ēdināšanas taloni, mācību līdzekļi). Izplatītākie △ veidi ES un Latvijā ir vecuma un invaliditātes pensijas, bezdarba, ģimenes, slimības, mājokļa un sociālās palīdzības pabalsti.

Sk. arī SOCIĀLĀ PALĪDZĪBA, SOCIĀLĀS APDROŠINĀŠANAS PABALSTI, SOCIĀLIE PABALSTI

Lit.: Eurostat, 2016; UNICEF, 2005

(D) **sociālo aktivitāšu plānošana** (*planning of social activities*) ir viena no sociālā darba ar kopienu metodēm, kas vērsta uz indivīda, grupas vai ģimenes iesaistīšanu dažādos kopienas pasākumos, to attīstīšanā un izveidē, vienlaikus mobilizējot kopienas resursus. △ veicina indivīda, dažādu sociālo grupu un ģimenes sociālās funkcionēšanas spējas.

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS KOPIENĀ

(C) **sociālo lomu teorija** (*social role theory*) ir savstarpēji saistītu teoriju apkopojums socioloģijā un sociālajā psiholoģijā, kas skaidro indivīda sociālās mijiedarbības dinamiku vidē un saistībā ar sociālās uzvedības modeļiem, kur

fokuss vērsts uz dažādu sociālo lomu (piem., meita, māte, vadītāja) apguvi un izpildi. Katru sociālo lomu, ko īsteno indivīds, nosaka sabiedrībā pieņemtās vērtības, normas un uzvedības modeļi. △ skaidro indivīda gaidāmo rīcību saskaņā ar viņa sociālo lomu un sociālo statusu, kā arī indivīda socializāciju un sociālās identitātes veidošanos noteiktu lomu apguves un īstenošanas procesā.

Sk. arī LOMU TEORIJA

Lit.: Eagly & Wood, 2012

(G) **sociālo mājokļu politika** (*social housing policy*) ir valsts politika attiecībā uz atbilstoša mājokļa nodrošinājumu sociāli mazaizsargātām grupām. △ ietver dzīvesvietas nodrošinājuma pasākumus (piem., tiesības uz pašvaldības subsidētu mājokli), finansiālu atbalstu mājokļa nodrošinājumam (mājokļa pabalsti), kā arī atbalstu mājokļu pielāgošanai cilvēkiem ar speciālām vajadzībām (piem., aprūpes ciemati, senioru ciemati, mājokļu pārveide atbilstoši vides pieejamības standartiem).

Sk. arī MĀJOKĻU POLITIKA, SOCIĀLĀ POLITIKA

Lit.: Lund, 2017

(H) **sociālo pakalpojumu administrēšana** (*administration of social services*) ir procedūru kopums, kas nodrošina kvalitatīvu sociālo pakalpojumu pieejamību iedzīvotājiem. △ ietver šādus elementus: 1) mērķa grupu vajadzību identificēšana un izvērtēšana; 2) jaunu sociālo pakalpojumu attīstīšana atbilstoši identificētajām vajadzībām; 3) esošo sociālo pakalpojumu monitoringa sistēmas izveidošana un monitorēšana; 4) metodoloģiskais atbalsts sociālo pakalpojumu sniedzējiem; 5) priekšlikumu izstrāde sociālo pakalpojumu sistēmas darbības problēmu prevencei un uzlabošanai. Ar △ nereti tiek saprasta arī sociālo pakalpojumu uzraudzība – administratīvie darbinieki sistematizē dokumentāciju un informāciju par savā pārraudzībā esošo jomu un sociālo pakalpojumu sniedzējiem, kā arī veic pārbaudes procedūras, kas ļauj pārliecināties par to, vai tiek sasniegts pakalpojuma mērķis un vai pakalpojums tiek sniegts atbilstoši iepriekš noteiktām prasībām.

Sk. arī SOCIĀLĀ ADMINISTRĒŠANA, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI, SOCIĀLO PAKALPOJUMU GROZS

(G) **sociālo pakalpojumu grozs** (*basket of social care services*) ir to pakalpojumu klāsts, kurus obligāti nepieciešams nodrošināt sociālajam riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām. Valstīs ar mazākiem sociālā atbalsta un citiem resursiem nosaka tikai prioritāri aptveramās sociālā riska grupas (piem., bērnus,

personas ar funkcionāliem traucējumiem). Latvijā △ nepieciešams noteikt, lai neatkarīgi no dzīvesvietas visu sociālo riska grupu iedzīvotājiem pašvaldības nodrošinātu līdzvērtīgas iespējas vienādu un pieejamu pamatpakalpojumu saņemšanā.

Sk. arī SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

Lit.: UNICEF, 2016

(G) **Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums** (*Law on Social Services and Social Assistance*) ir Latvijas Republikas likums, kas nosaka sociālā darba, sociālās aprūpes, sociālās rehabilitācijas, sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sniegšanas un saņemšanas principus valstī. △ nosaka to personu loku, kurām ir tiesības saņemt šos pakalpojumus un palīdzību, kā arī samaksas un finansēšanas principus. △ nošķir pienākumu un atbildības sadalījumu starp valsti un pašvaldībām iedzīvotāju nodrošināšanā ar sociālajiem pakalpojumiem. △ stājās spēkā 2003. gadā, ar to sociālās drošības sistēmā nodalot sociālo palīdzību no sociālajiem pakalpojumiem.

Sk. arī KARITATĪVAIS SOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLĀ APRŪPE, SOCIĀLĀ PALĪDZĪBA, SOCIĀLĀ REHABILITĀCIJA, SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

(O) **sociālo prasmju atjaunošana** (*social skills training*) ir sociālās rehabilitācijas procesa elements; šī procesa laikā tiek atjaunotas indivīda vai grupas sākotnējās sociālās funkcionēšanas spējas un dzīves prasmes vai arī tās tiek uzlabotas. △ ir svarīgs jēdziens sociālās rehabilitācijas procesā sociālajā darbā un arī speciālajā pedagoģijā. Izmantojot sadarbības pedagoģijas pieeju, △ procesā tiek iekļauts plašs komunikācijas, izziņas un radošo darbības metožu spektrs, piem., dažādu mākslas darbu radīšana, stāstīšana, lomu spēles u. c.

(J, E) **sociālo problēmu pētniecība** (*research of social problems*) ir sistēmiska, mērķtiecīga un plānota sociālās situācijas izzināšana, lai analizētu problēmu veidošanās sociālo kontekstu, cēloņsakarības, sociālās konstrukcijas, ietekmējošos faktorus, kā arī modelētu un piedāvātu instrumentus sociālo problēmu risināšanā. △ procesā tiek izmantotas dažādas pieejas un teorijas. △ ir viens no socioloģijas un sociālā darba pētniecības virzieniem.

Sk. arī PĒTNIECĪBA, PĒTNIECĪBA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLĀS PROBLĒMAS

Lit.: Michailakis & Schirmer, 2014

(E, C, J) **sociālo problēmu teorētiskais skaidrojums** (*theoretical explanation of social problems**) ir teorijās un/vai pētījumos pamatots atziņu kopums par sabiedrības attīstības un struktūras saistību ar indivīda problēmām. Var

nodalīt vairākus △ virzienus: 1) funkcionālisms uzsver sociālo institūciju nozīmi sociālajā stabilitātē un sabiedriskās kārtības uzturēšanā. Sociālās pārmaiņas rada stabilitātes apdraudējumu un veicina sociālo problēmu izplatību; 2) konfliktu teorija uzsver sabiedrībā pastāvošo sociālo nevienlīdzību un šķiru antagonismu, kas aktualizē sociālās problēmas; 3) simboliskais interakcionisms uzsver sociālās nozīmes un to interpretāciju, kas indivīdiem veidojas sociālās mijiedarbības procesā. Pievēršanās atšķirīgiem simboliem, atšķirīgai to interpretācijai sociālajās attiecībās var radīt neizpratni, pārpratumus, kas veicina sociālo problēmu izplatību; 4) devianču teorijas, kuras pamato devianci ietekmējošos sociālos faktorus.

Sk. arī KONFLIKTA PERSPEKTĪVA, SOCIĀLĀS PROBLĒMAS, STRUKTURĀLAIS FUNKCIONĀLISMS

Lit.: Michailakis & Schirmer, 2014

(D) **sociālo tīklu karte** (*social network map*) ir indivīda vai grupas kontaktu tīklu un tajos esošo attiecību strukturēts atspoguļojums. △ sociālais darbinieks var izmantot, piem., lai gūtu pārskatu par klienta sociālajā tīklā esošajām personām (gan tuvām, gan attālinātām), kuras ir iespējams mobilizēt, lai risinātu klienta problēmas. △ iekļauj arī personas, ar kurām attiecības ir pārtrauktas vai ar kurām to nav, bet būtu nepieciešamas.

Sk. arī KARTĒŠANA, SOCIĀLAIS TĪKLS

(P) **sociogramma** (*sociogram*) ir sociālo attiecību analīzes metode, kuras ietvaros ar shematiska attēla palīdzību atspoguļo sociālo saišu un attiecību esamību, blīvumu, abpusējību, virzienu un nozīmību grupā. △ pievērš uzmanību tam, kādas sociālās un emocionālās saites grupā tiek veidotas un uzturētas. Izmantojot △, ir iespējams iegūt informāciju par attiecībām grupā un noteikt, kurš ir grupas vadītājs, kuriem cilvēkiem ir vislielākā popularitāte vai kuri ir atstumti.

Sk. arī GRUPAS, SOCIĀLĀS GRUPAS

Lit.: APA, n. d.

(S) **socioloģija** (*sociology*) ir zinātne, kas pēta cilvēku, sociālās grupas un sabiedrību kopumā. △: 1) pievēršas sabiedrībai kā sistēmai, ko veido dažādu elementu kopums; 2) veic sociālo grupu, to attiecību un sociālās uzvedības izpēti; 3) aplūko cilvēka mijiedarbību ar citiem un veic ikdienas dzīves un sociālo procesu analīzi no indivīda perspektīvas. △ atklāj indivīda aktīvo lomu, skaidrojot, kā cilvēks ietekmē un pārveido apkārtējo sociālo pasauli, parāda, kā sociālās struktūras un dažādi faktori (cilvēka sociālā situācija,

sociālā pozīcija, laikmeta konteksts) veido tā pasaules uzskatus un rīcību. △ uzdevumi: iegūt un analizēt sociālo informāciju, teorētiski izskaidrot sabiedrību, analizēt un skaidrot attīstības procesus, parādīt dažādus iespējamos nākotnes attīstības modeļus, kā arī aplūkot individuālo pieredzi plašākā sociālā kontekstā. △ un sociālā darba attiecības vēsturiski veidojušās gan ciešā sadarbībā, gan zināmā spriedzē. △ veido būtisku teorētisko zināšanu bāzi sociālajam darbam, sevišķi saistībā ar sociālo pārmaiņu izpratni (piem., tādiem konceptiem kā riska sabiedrība, plūstošā modernitāte, ilgtspējīga attīstība, darba tirgus restrukturizācija), sociālās nevienlīdzības konceptualizāciju (piem., Pjēra Burdjē (*Pierre Bourdieu*) kultūras un sociālā kapitāla teorijas), sociālo problēmu analīzi (piem., nabadzība, veselības nevienlīdzība, deviance). Nozīmīga loma zināšanu pārnesē starp socioloģiju un sociālo darbu ir feminisma, ģimenes, jaunatnes △ un citiem △ virzieniem, sociālajai politikai, kā arī kopīgam darbam pētniecībā. Lai gan pastāv dažādi △ virzieni, piem., izglītības △, medicīnas △, darba △, tomēr sociālā darba △ vēl nav izveidojusies.

Lit.: Dunk-West & Verity, 2018; Giddens, 2009; NE; Shaw, 2021

(C) **sociotelpiskā teorija** (*socio-spatial theory*) skaidro sabiedrības un telpisko struktūru savstarpējo saistību, raksturo cilvēku radītās telpas un to ietekmi uz sociālo attiecību mijiedarbību. Ne tikai cilvēki kā sociālas būtnes veido telpu, bet arī telpa ietekmē sociālo attiecību iespējas, to formu un izpausmes. Telpa ir sociāli radīts produkts, kas arī veido sociālos procesus un attiecības (piem., tikšanās vietas, virtuālo sarunu istabas, gājēju ielas, kurās slēgta satiksme). △ ienāca sociālajās zinātnēs līdz ar franču filozofa un sociologa Anrī Lefevra (*Henri Lefebvre*) sociāli kritisko pieeju pilsētas telpas attīstībai. 20. gs. 90. gadu sākumā △ kļuva par nozīmīgu koncepciju sociālā darba teorētiskajā analīzē Eiropā. Sociālajā darbā pastāv divas izpratnes par sociālo telpu: 1) sociālā telpa ir nozīmīgs priekšnosacījums kopienas iedzīvotāju prasmju apguves, mācīšanās un aktīvas līdzdalības procesiem; sociālās telpas veidošanās tiek analizēta, lai radītu sociālos apstākļus, kas ļauj īstenot sociālās attīstības procesus (piem., kopienas centri, bērnu un jauniešu centri); 2) sociālā telpa tiek aplūkota no sabiedrības labklājības iestāžu modernizācijas viedokļa, meklējot iespējas uzlabot sadarbību, elastīgumu un pilsoņu līdzdalību sociālo pakalpojumu izveidē (piem., spēļu istabas, sociālās aprūpes iestādes).

Sk. arī SOCIĀLĀ EKOLOĢIJA

Lit.: Natarajan, 2017; Spatscheck, 2012; Spatscheck & Wolf-Ostermann, 2009

(T) **sods** (*punishment*) ir sociālas vai juridiskas sankcijas par sociāli nepieņemamu uzvedību, lai panāktu, ka šāda uzvedība vairs neatkārtojas vai arī

samazinās tās izpausmju biežums. △ mērķis var būt: 1) vispārīgā prevence (zinot, ka vainīgais saņem sodu, arī citi atturēsies no nevēlamām darbībām); 2) speciālā prevence (cilvēks, kurš saņem sodu, atturēsies no atkārtotas nevēlamas darbības). △ kā sociāla sankcija ir sens kultūrvēsturisks fenomens, kas pastāvējis ģimenē, grupā, kopienā gan kā reakcija uz nevēlamu sociālo uzvedību, gan arī kā viens no sociālās audzināšanas veidiem, kas mūsdienās vairs netiek uzskatīts par efektīvu. △ un apbalvojumu sistēmai pievērš uzmanību biheiviorālā, simboliskā interakcionisma, sociālās iemācīšanās teorijas.

Sk. arī KRIMINĀLSODS, SABIEDRISKAIS DARBS

Lit.: Barker, 2014; Mārtinsone & Miltuze I, 2015

(A) **sokratiskais dialogs** (*Socratic dialogue*) ir specifiska sarunas vadīšanas metode izglītības procesā un pedagoģijā, kas balstās noteikta veida jautājumu uzdošanā. Radusies no sengrieķu filozofa Sokrata dialoga vadīšanas paņēmiena, ko viņš izmantoja sarunās ar saviem audzēkņiem. Sokrats uzskatīja, ka, tikai sarunājoties un izprotot runāto, var iegūt patiesas zināšanas par sevi un cilvēkiem. △ idejas pamatā ir uzskats, ka labākā pieeja ir nevis sniegt cilvēkam zināšanas, bet gan palīdzēt viņam pašam atklāt patiesību. △ tiek saukts arī par Sokrata metodi. △ notiek brīvā stilā, tam var nebūt tēmas vai laika ierobežojumu. Sarunas vadītājs neizsaka savus spriedumus vai viedokli, bet uzdod jautājumus, kas var būt negaidīti, provokatīvi, pat absurdi, kā arī atklāj pretrunas atbildēs, t. i., cilvēka domāšanā. Atbilžu meklēšana liek izvaicātajam plašāk paraudzīties uz diskusijas tēmu un saviem spriedumiem. △ metode ietver majeitiku (vecmātes mākslu, proti, māku ar uzvedinošiem jautājumiem likt sarunu biedriem atrast un formulēt jaunas atziņas, atspēkot nepareizus meklējumus), ironiju, indukciju, dialektiku, racionālismu. △ elementus izmanto arī veselības aprūpē (piem., cilvēku ar CNS bojājumiem atveseļošanā; individuālajā un grupas supervīzijā).

Lit.: Blackburn, 2016

(B) **solidaritāte** (*solidarity*) ir sabiedrībā pastāvoša kopīga atbildība citam par citu. △ ir pamats kopīgām akcijām vai kopīgu sociāli nozīmīgu mērķu sasniegšanai. △ var veidoties kādas sociālās grupas ietvaros (piem., profesionālā △), tā var pastāvēt starp dažādiem sabiedrības slāņiem (piem., ienākumu pārdales △), kā arī starp sociālām grupām (piem., sportistiem un māksliniekiem) un organizācijām nacionālā vai starptautiskā mērogā.

Sk. arī PAAUDŽU SOLIDARITĀTE

Lit.: Krunke et al., 2020; Spicker, 2010

(A) **specializācija** (*specialisation*) ir noteiktas darbības vai darbību kopuma koncentrēšana kādā noteiktā nodarbošanās jomā vai specialitātē. Piemēram, ražošanas △ ir darbības koncentrēšana uz noteikta produkta ražošanu. △ rodas līdz ar darba dalīšanu un dažādu profesiju izveidošanos. Parasti ar darba △ saprot konkrēta uzdevuma izpildi, darba procesā to sadalot vairākos mazākos uzdevumos, kurus īsteno vairāki cilvēki. △ var nozīmēt arī speciālu zināšanu, iemaņu iegūšanu kādā nozarē vai profesijā.

Sk. arī SPECIALIZĀCIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Škapars, n. d.

(A) **specializācija sociālajā darbā** (*specialisation in social work*). Starptautiskajā sociālā darba praksē jēdziens △ parasti tiek attiecināts uz: 1) sociālā darba metodi, piem., gadījuma vadīšana, konsultēšana krīzes situācijās; 2) mērķa grupu, piem., personas ar garīga rakstura traucējumiem; 3) sociālā darbinieka darbības jomu, piem., medicīniskais sociālais darbs, darbs penitenciārās iestādēs. △ rašanos ietekmē vairāku apstākļu kopums, kas saistīts ar noteiktas klientu mērķgrupas vajadzībām, sociālās drošības sistēmu un sociālā darba attīstību konkrētā valstī. Latvijā △ tiek izprasta kā sociālā darbinieka profesionālās darbības orientācija uz kādu noteiktu mērķa grupu (ģimenes ar bērniem, atkarīgas personas u. c.) vai institucionālo specifiku (patversmes, slimnīcas u. c.). Prakses vietās atbilstoši vajadzībām dabiski veidojas daudzveidīga △, kura nav formāli definēta, piem., sociālais darbs ar ģimenēm ar bērniem, kurās aug bērns ar invaliditāti; sociālais darbs ar vecākiem, kuriem ir alkohola atkarības problēmas. Sociālais darbinieks izvēlas specializācijas virzienu, pamatojoties uz savām profesionālajām interesēm, motivāciju, vēlmēm, pieredzi un atbilstoši savām personiskajām īpašībām. Izvēlētās specializācijas ietvaros tiek apgūtas padziļinātas zināšanas un iegūta pieredze par mērķa grupas sociāli psiholoģisko kontekstu, problēmām un/vai attiecīgās institucionālās darbības mērķi, uzdevumiem un specifiku, kā arī tiek attīstīta padziļināta profesionālā kompetence attiecīgajā specializācijā. Latvijas sociālā darba praksē notiek diskusija par △ robežām un kritērijiem to noteikšanai.

Sk. arī SPECIALIZĀCIJA

Lit.: Indeed, 2021

(H) **specializētā audžuģimene** (*specialised foster family**) ir audžuģimene, kas nodrošina aprūpi bērniem, specializējoties kādā no △ veidiem. Piemēram, Latvijā △ ir: 1) krīzes audžuģimenes; 2) △ bērnam ar invaliditāti, kuram izsniegts atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību sakarā ar smagiem funkcionāliem traucējumiem. Par krīzes audžuģimeni var kļūt ģimene, kurai

ir vismaz trīs gadu pieredze audžuģimenes pienākumu veikšanā un kura ir gatava jebkurā diennakts laikā septiņas dienas nedēļā uzņemt bērnu, kas šķirts no vecākiem, aizbildņa vai citas audžuģimenes. Par audžuģimeni bērnam ar invaliditāti var kļūt ģimene, kurā vismaz vienam laulātajam ir vismaz 12 mēnešus ilga personiskā vai profesionālā pieredze darbā ar bērniem ar smagiem funkcionāliem traucējumiem.

Sk. arī AUDŽUĢIMENE, ĀRPUSĢIMENES APRŪPE

Lit.: MK, 2018 (Nr. 354)

(H) **specializētās darbnīcas** (*sheltered workshop*) ir sociālā pakalpojuma veids ar īpaši pielāgotām darba vietām un nodrošinātu speciālistu atbalstu personām ar garīga rakstura traucējumiem (GRT) darbspējīgā vecumā ar mērķi attīstīt šo personu sociālās un funkcionālās prasmes. △ galvenie uzdevumi: 1) nodrošināt personu ar GRT sociālo integrāciju, veicinot amata prasmju apguvi; 2) apmācīt klientu noteiktām amata prasmēm un iegūtās zināšanas izmantot praksē (arodam, noteiktas funkcijas apguvei); 3) organizēt personu ar GRT nepieciešamo praktisko patstāvīgas dzīves prasmju un iemaņu apguvi. Specializētajās darbnīcās tiek apgūtas šūšanas, sveču liešanas, dārzkopības, ēst gatavošanas, darba ar mālu, ādas apstrādes, kokapstrādes u. c. iemaņas.

Sk. arī SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

Lit.: Pierson, 2011

(O) **speciālā pedagoģija** (*special pedagogy, pedagogy of special education, special needs pedagogy*) ir pedagoģijas apakšnozare, zinātne par bērnu ar speciālām vajadzībām mācību procesu, audzināšanu un sagatavošanu dzīvei. △ fokusējas uz konkrētām attīstības traucējumu kategorijām: 1) tiflopedagoģijas uzmanības lokā ir redzes traucējumi, piem., vājredzība; 2) surdopedagoģijas uzmanības lokā – dzirdes traucējumi, piem., sensoneirāla vājdzirdība; 3) oligofrenopedagoģijas uzmanības lokā – garīgās attīstības traucējumi, piem., autisms, Dauna sindroms; 4) multifunkcionāli traucējumi – divu vai vairāku psihisko un fizisko attīstības traucējumu, piem., disleksijas un vājredzības, apvienojums; 5) kustību un balsta aparāta traucējumi, piem., poliomielīts, muskuļu distrofija. △ mērķis ir izstrādāt speciālas izglītības programmas, kurās mācību saturs un formas ir pielāgotas bērna veselības stāvoklim, spējām un attīstības līmenim. △ zināšanas ir svarīgas sociālā pedagoga darbībā skolā. △ ir saistīta arī ar iekļaujošu izglītību un speciālo vajadzību didaktiku.

Sk. arī DIDAKTIKA, IEKĻAUJOŠA IZGLĪTĪBA, SPECIĀLĀS IZGLĪTĪBAS VAJADZĪBAS

Lit.: NE; Tiedemann Halvorsen & Neary, 2001

(O) **speciālās izglītības vajadzības** (*special educational needs*) ir nepieciešamība pēc atbilstošiem izglītības, sociālā atbalsta un rehabilitācijas pasākumiem, kas izglītojamiem ar iedzimtiem vai iegūtiem funkcionāliem traucējumiem dod iespēju atbilstoši savam veselības stāvoklim, spējām un attīstības līmenim piedalīties izglītības procesā un apgūt valsts izglītības standartos noteiktās prasības. △ nosaka pedagoģiski medicīniskā komisija bērniem ar dzirdes, redzes, valodas, garīgās attīstības, somatiskiem un kustību traucējumiem. △ ietver individuāli veidotu mācību programmu saturu, mācību procesa organizāciju, tehnisko nodrošinājumu un vides piemērošanu. Latvijā △ īsteno speciālās izglītības skolas vai centri, kā arī vispārējās izglītības skolas, kas strādā ar iekļaujošās izglītības programmām.

Sk. arī IEKĻAUJOŠA IZGLĪTĪBA, MĀCĪŠANĀS GRŪTĪBAS, SPECIĀLĀ PEDAGOĢIJA

Lit.: Pierson & Thomas, 2010; Vispārējās izglītības likums

(C) **spēcināšanas pieeja,** arī **spējināšanas pieeja** (*empowerment approach*) ir viena no kritiskā sociālā darba pieejām, kas fokusējas uz stigmatizētiem un ievainojamiem indivīdiem, ģimenēm, grupām un kopienām, lai sekmētu to personiskā, starppersonu, sociālekonomiskā un politiskā spēka vairošanu, kā arī veicinātu spēju mainīt un uzlabot savus apstākļus. △ identificē un palīdz indivīdiem, grupām un kopienām apzināt šķēršļus un apspiestības veidošanos, kā arī tos apstākļus un darbības, kas veicina pārmaiņas, cilvēku spēju ietekmēt savu dzīvi un atbrīvošanos. △ pārstāvis Paulu Freire (*Paulo Freire*) bija pārliecināts, ka pārmaiņas nav efektīvas, ja tās tiek īstenotas "no augšas un leju". △ būtiska nozīme tiek piešķirta klienta un sociālā darbinieka transformējošai sadarbībai un partnerībai. Vēsturiski △ saknes tiek saistītas ar apmetņu kustību un Džeinas Adamsas (*Jane Addams*) darbību, afroamerikāņu sociālajām kustībām un Barbaru Solomonu (*Barbara Solomon*), kura izveidoja pieejas teorētisko pamatojumu un attīstīja LGBT interešu aizstāvību. Galvenie △ principi: 1) marginalizācijas cēloņi ir strukturāli, balstīti pastāvošajā sistēmā; 2) veicinot psihosociālas transformācijas cilvēkā, var tikt veicinātas pārmaiņas sabiedrībā; 3) spēcināšana ir iespējama tikai tad, ja pret cilvēkiem izturas ar cieņu, ievērojot viņu pašnoteikšanās tiesības; 4) pārmaiņas veicina tādi darbības modeļi, kas nav hierarhiski. △ uzsver, ka personiskais līmenis nav nodalāms no politiskā – ja kāda persona piedzīvo apspiestību vai diskrimināciju, pastāv liela iespējamība, ka no tā cieš iedzīvotāju grupa, pie kuras pieder konkrētā persona. △ tiek plaši lietota arī citās sociālo zinātņu nozarēs (piem., ilgtspējīgas attīstības studijās), kur tiek pausti līdzīgi principi, atsaucoties uz citiem autoriem. △ ir jānošķir no spēka perspektīvas.

Sk. arī APSPIESTO PEDAGOĢIJA, PAŠNOTEIKŠANĀS, PRETAPSPIEŠANAS PIEEJA

Lit.: Barker, 2014; Broka, 2013; Fitzpatrick et al., 2006; Langer & Lietz, 2015; Turner, 2017

(J) **spējisms** (*ableism*) ir apzīmējums aizspriedumainai un diskriminējošai attieksmei pret cilvēkiem ar speciālām vajadzībām, uzskatot, ka viņu spējas, kompetences (*able*) ir ierobežotas. △ izpaužas, dodot priekšroku cilvēkiem bez funkcionāliem un garīgiem traucējumiem un apgalvojot, ka cilvēks ar speciālām vajadzībām nespēj veikt to pašu, ko spēj vesels cilvēks. Vēsturiski pret šo cilvēku grupu, līdzīgi kā pret citām marginalizētām sabiedrības grupām, ir bijusi vērsta vardarbība, apspiešana un diskriminācija.

Sk. arī AIZSPRIEDUMI, DISKRIMINĀCIJA, MIKROAGRESIJA, STEREOTIPI

Lit.: Barker, 2014; Keller & Galgay, 2010

(C) **spēka perspektīva** (*strength perspective*) ir teorētiska pieeja un prakses īstenošanas veids, saskaņā ar kuru sociālais darbinieks pievērš uzmanību personu, ģimeņu un kopienu stiprajām pusēm. Sociālā darba profesijā stipro pušu, resursu, potenciāla apzināšanai vienmēr ir bijusi būtiska nozīme, tomēr lielākoties sociālā darba prakse ir orientēta uz risku, problēmu, disfunkciju mazināšanu. △ veidojās 20. gs. 90. gados kā pretreakcija uz dominējošo medicīnisko modeli, kurā sociālajam darbiniekam ir eksperta loma attiecībā pret klientu problēmu diagnostiku un intervences plāna sastādīšanu. △ ienes fundamentālas pārmaiņas uzskatos par sociālā darbinieka lomu, klientu un apkārtējo vidi. △ neatceļ objektīvi esošās problēmas, grūtības un trūkumus, taču tie tiek līdzsvaroti ar potenciālu, iespējām un resursiem. △ teorētisko pamatojumu attīstījuši Deniss Seilībijs (*Dennis Saleebey*), Anna Veika (*Ann Weick*), Bobs Bertolino (*Bob Bertolino*) un citi. △ atslēgvārdi: stiprās puses, potenciāls, dzīvesspēks, iespējas, piederība, dialogs, sadarbība. Sociālā darba teorētiķi ir definējuši △ principus. Galvenie △ principi: 1) visiem indivīdiem, ģimenēm, grupām un kopienām ir savas stiprās puses un spējas; 2) lai gan dzīvē allaž nākas sastapties ar dažādām grūtībām, visiem indivīdiem, ģimenēm, grupām un kopienām ir izaugsmes iespējas; 3) terminu izvēle un valodas lietojums ietekmē situācijas uztveri, attieksmi pret iespēju mainīt situāciju; 4) pašnoteikšanās stiprināšana – klientam tiek piešķirta eksperta loma jautājumos par savu dzīvi; 5) pozitīvas pārmaiņas ir iespējamas, balstoties uz autentiskām attiecībām; 6) atbalstam jābūt atbilstošam klienta vajadzībām un situācijai.

Sk. arī NARATĪVĀ PIEEJA, RISINĀJUMCENTRĒTĀ PIEEJA, TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Langer & Lietz, 2015; Payne & Reith-Hall, 2019; Pulla, 2017

(P) **spēļu terapija** (*play therapy*) ir viens no terapijas veidiem, kuras laikā sertificēts spēļu terapeits mērķtiecīgi izmanto spēles atveseļojošo potenciālu, lai palīdzētu novērst vai mazināt psihosociālās grūtības un veicinātu optimālu izaugsmi un attīstību, īpaši darbā ar bērniem. △ attīstības vēsture savijas

gan ar pedagoģiju, psihoterapiju un psiholoģiju, gan ar medicīnu. Rotaļas un spēles atveseļojošo nozīmi ir uzsvēruši tādi autori kā Frīderihs Frēbels (*Friederich Fröbel*), Rūdolfs Šteiners (*Rudolf Steiner*), Mārgareta Lovenfelde (*Margaret Lowenfeld*), Ļevs Vigotskis (*Lev Vygotsky*). △ tiek lietota arī sociālajā darbā, piem., funkcionālās skolas un attiecību terapijas attīstītāja sociālajā darbā Džesija Tafta (*Jessie Taft*) veicināja spēles, rotaļas izmantošanu darbā ar bērniem. Mūsdienās Starptautiskā Spēļu terapijas asociācija (*Play Therapy International*) ir atzinusi vairākus atsevišķus △ virzienus, piem., tradicionālā △, terapeitiskā spēle, teraspēle. △ virzienus var iedalīt direktīvā un nedirektīvā pieejā. Direktīvajai △ pieejai ir raksturīgas strukturētas un mērķtiecīgi veidotas sesijas, spēļu terapeitu uzdoto uzdevumu izpilde. Nedirektīvajai △ pieejai ir raksturīga sekošana bērna vajadzībām, vēlmēm un izvēlētajām tēmām; terapeita uzdevums ir nodrošināt visus terapijai nepieciešamos materiālus (piem., papīru, krāsas, figūriņas, lelles, pirkstiņlelles, klučus, plastilīnu) un iespējas (noteiktā veidā organizētu telpu, spēles, uzdevumus), uzturēt terapeitisku, drošu un akceptējošu bērna izpausmes un atveseļošanās telpu. △ var tikt lietota individuāli, bērnam un vecākam, kā arī grupu darbā. Atsevišķas △ metodes var tikt lietotas gan līdztekus pamatspecialitātes virzienam psihoterapijā, psiholoģijā, sociālajā darbā (tālākizglītībā jāapgūst atsevišķu metožu izmantošana), gan △ kā autonoms terapijas veids (jāapgūst pilna tālākizglītības programma kādā no △ virzieniem).

Sk. arī SMILŠU SPĒLES TERAPIJA, TERASPĒLE

Lit.: www.playtherapy.org

(P) **spoguļneironi** (*mirror neurons*) ir smadzeņu neironi, kas ir atbildīgi par dažādām nozīmīgām psiholoģiskajām un sociālajām reakcijām no imitācijas līdz empātijai. △ ir saistīti arī ar valodas mācīšanos un izmantošanu. Lai identificētu savus emocionālos stāvokļus konsultācijas laikā un labāk izprastu un spētu izskaidrot klienta emocionālās reakcijas, ikvienam konsultantam – psihoterapeitam, sociālajam darbiniekam, psihologam – ir nepieciešamas pamatzināšanas par △ darbību.

Sk. arī EMPĀTIJA, SPOGUĻNEIRONU SISTĒMA

Lit.: Krone, 2016

(P) **spoguļneironu sistēma** (*mirror neuron system*) ir rezonējoša neironu sistēma galvas smadzenēs, kas nodrošina empātiju un spēju saprast citu cilvēku nolūkus, kā arī būtiski ietekmē sociālās mijiedarbības kvalitāti. △ burtiskā nozīmē atspoguļo un atkārto tos nervu ceļus, kas ir aktīvi, kad vērojamais cilvēks izpilda kādu darbību. Tas palīdz iejusties citā cilvēkā, izjust viņa piedzīvoto

un jūtas. △ ļauj saprast, kādēļ, piem., smiekli un žāvas ir lipīgi. △ nodrošina rezonansi starp divu tuvās attiecībās esošu cilvēku smadzeņu darbību, ko sauc par pieskaņošanos (*attunement*). △ pētījumu atziņas, piem., par attiecību veidošanu, par procesiem, kas notiek konsultācijas vai psihoterapijas laikā starp speciālistu un klientu, ir nozīmīgas psiholoģijā, psihoterapijā un sociālajā darbā. Zināšanas par △ darbības principiem palīdz speciālistiem, piem., identificēt savus emocionālos stāvokļus konsultācijas laikā; izskaidrot klientam, kādēļ arī konsultantam rodas noteiktas emocionālās reakcijas; izprast kontrtransferences procesus.

Sk. arī EMPĀTIJA, KONTRTRANSFERENCE

Lit.: Krone, 2016

(A) **starpdisciplināra pieeja** (*interdisciplinary approach*) ir viena no sociālā darba prakses pieejām, kas tiek īstenota, integrējot divu vai vairāku nozaru speciālistu uzdevumus, lai sasniegtu vienotu mērķi. △ tiek izmantota kompleksās situācijās, darbā ar multiplām problēmām (piem., specifiski gadījuma vadīšanas modeļi ar 3–5 starpdisciplināras komandas locekļiem darbā ar cilvēkiem, kuriem vienlaikus ir garīga rakstura traucējumi un atkarība). △ ir augstāks dažādu nozaru integrācijas līmenis salīdzinājumā ar multidisciplināru (daudznozaru) pieeju, kuras ietvaros sociālie darbinieki praktizē līdztekus citu jomu speciālistiem un profesijām, kurām katrai ir savi intervences mērķi. Starpdisciplinārā pieejā katras atsevišķas profesijas robežas pārklājas un kļūst elastīgākas. Starpdisciplinaritātei ir nepieciešama dažādu nozaru speciālistu sadarbība, zināšanu un rīcības integrēšana, kā arī kopīga prakses modeļa veidošana saskaņā ar vienoto mērķi. △ pastiprina sociālā darba tuvināšanos citām nozarēm, vienlaikus padziļinot atšķirības un specifiku no dominējošās prakses sociālajā darbā. △ uzsver profesijas iesaistīšanos zināšanu kopīgā attīstībā, sociālās mācīšanās procesā un inovācijās. △ tiek izmantota arī sociālā darba pētniecībā.

Sk. arī KOMANDAS DARBS, MULTIDISCIPLINĀRA PIEEJA, STARPDISCIPLINĀRA SADARBĪBA, STARPINSTITUCIONĀLA SADARBĪBA, TRANSDISCIPLINĀRA PIEEJA

Lit.: Mizrahi & Korazim-Kőrösy, 2013

(D) **starpdisciplināra sadarbība** (*interdisciplinary collaboration*) ir viens no sadarbības veidiem sociālajā darbā, kam raksturīga divu vai vairāku nozaru speciālistu iesaiste dažādos sociālā darba prakses līmeņos, jo īpaši mikrolīmeņa praksē. Sociālajā darbā ar gadījumu △ lielākoties tiek attiecināta uz sadarbību starp dažādu jomu speciālistiem, piem., sadarbojas psihologs, psihoterapeits,

ārsts, narkologs, psihiatrs, sociālais pedagogs. Profesionāļu iesaiste △ var notikt divējādi: 1) kā dažādu jomu speciālistu sadarbība un komandas darbs viena sociālā pakalpojuma nodrošināšanas ietvaros, kam raksturīga vienošanās par sadarbību, komandas regulāras tikšanās, cieša sadarbība ikdienā un precīzi noteiktas katra speciālista funkcijas (raksturīga darbam krīzes centrā, rehabilitācijas centrā, mobilās vienības komandā); 2) citu nozaru speciālisti tiek piesaistīti pēc vajadzības, sadarbībai var nebūt regulārs raksturs, klients bieži ir kā starpnieks, kas nodod speciālistu vērtējumus sociālajam darbiniekam, bet speciālisti savā starpā netiekas (raksturīga darbam sociālajā dienestā). △ ir tipiska sociālajam darbam jau kopš tā pirmsākumiem un ir saistīta ar sociālā darba starpdisciplināro un holistisko skatījumu uz sociālajām problēmām un to risināšanu.

Sk. arī KOMANDAS DARBS, MULTIDISCIPLINĀRA PIEEJA, STARPINSTITUCIONĀLA SADARBĪBA, STARPDISCIPLINĀRA PIEEJA, TRANSDISCIPLINĀRA PIEEJA

(D) **starpinstitucionāla sadarbība** (*interinstitutional collaboration, interagency collaboration*) ir viens no darbības veidiem sociālajā darbā, kam raksturīga divu vai vairāku institūciju/organizāciju iesaiste un sadarbība visos sociālā darba prakses līmeņos. Visbiežāk △ ir iesaistītas dažādu nozaru valsts un pašvaldības institūcijas, lai koordinētu savstarpējo sadarbību kāda mērķa sasniegšanai. △ padara efektīvāku palīdzību un atbalstu gan kopienas iedzīvotājiem, gan konkrētu situāciju risināšanā sociālajā darbā ar gadījumu. △ ir īpaši nozīmīga tajās sociālā darba prakses jomās, kas saistītas ar kompleksām un multiplām sociālajām problēmām, piem., vardarbību, bezpajumtniecību, bērnu pamešanu novārtā. Bieži △ ir noteikta normatīvajos aktos, piem., Bērnu tiesību aizsardzības likumā. △ sociālā darbinieka loma var būt divējāda: 1) dalībnieks, kas pārstāv kādu institūciju; 2) △ grupas vadītājs. Makrolīmenī △ var notikt starp nozaru vadošajām organizācijām, nozaru ministrijām, lai veidotu politiskās nostādnes, vadlīnijas, iniciatīvas. Mezolīmenī △ ir vērsta uz kopienas institūciju sadarbību, lai saskaņotu institūciju formālos procesus, rīcību un veidotu vienotus sadarbības modeļus. Mikrolīmeņa sociālā darba praksē △ mērķis ir institūciju darbības saskaņošana konkrēta gadījuma ietvaros. Šī līmeņa △ vada sociālais darbinieks, organizējot nepieciešamo dalībnieku iesaisti un sekojot ētikas principu ievērošanai.

Sk. arī KOMANDAS DARBS, MULTIDISCIPLINĀRA PIEEJA, SADARBĪBA, STARPDISCIPLINĀRA PIEEJA, STARPDISCIPLINĀRA SADARBĪBA, TRANSDISCIPLINĀRA PIEEJA

Lit.: Turner & Rowe, 2013

(S) **starpkultūru komunikācija** (*intercultural communication*) ir mijiedarbības process starp kultūrām, ko izmanto visās sociālā darba un sociālās pedagoģijas jomās, lai veicinātu cilvēku sociālo iekļaušanu un līdzdalību. △ ir saistīta ar starpkultūru kompetenci un starpkultūru mācīšanos. Sociālajam darbiniekam modernā, atvērtā, bieži vien daudzveidīgā sabiedrībā ir nepieciešama augsta △ kompetence. Praksē △ notiek visos sociālā darba līmeņos. Mikrolīmenī △ ir nepieciešama, lai sekmētu savstarpēju izpratni un ikviena cilvēka iekļaušanos sabiedrībā neatkarīgi no etniskās piederības, rases, vecuma, dzimuma un seksuālās orientācijas. Sociālajam darbiniekam ir nepieciešamas pietiekamas △ prasmes, lai komunikācijā ar klientu ņemtu vērā individuālās atšķirības, kultūras, reliģijas, nacionālo un etnisko dažādību. Mezolīmenī uzmanība tiek pievērsta △ dažādās kopienās un attiecībām starp tām. Makrolīmenī △ palīdz veidot taisnīgāku, nediskriminējošu un sociāli iekļaujošu sabiedrību.

Sk. arī KOMUNIKĀCIJA, STARPKULTŪRU MĀCĪŠANĀS

Lit.: Lustig & Koester, 2010

(S) **starpkultūru mācīšanās** (*intercultural learning*) ir starpkultūru komunikācijā nepieciešamo zināšanu un prasmju apguves process, savas un citu kultūru izpratne, priekšstats par kultūru mijiedarbības principiem. △ procesā ir svarīgi attīstīt kultūras pašapziņu, kas ļauj veidot empātisku kontaktu ar citām kultūrām un izmantot šo kontaktu pozitīvi un produktīvi visām iesaistītajām pusēm. Viens no △ elementiem ir starpkultūru treniņš, piem., dažādības treniņš.

Sk. arī STARPKULTŪRU KOMUNIKĀCIJA

Lit.: Lane, 2012; Ose u. c., 2010

(J) **starppersonu vardarbība** (*interpersonal violence*), sk. **vardarbības tipoloģija**

(H) **starpprofesionāļu komanda** (*interprofessional team*) ir dažādu profesiju pārstāvju grupa, kas sadarbojas kopīga mērķa sasniegšanā, lai nodrošinātu kvalitatīvu pakalpojumu un iespējami labāku problēmsituācijas risinājumu indivīdam, grupai vai kopienai. △ sadarbība ļauj saskatīt un piesaistīt plašāku nepieciešamo resursu klāstu problēmsituācijas mazināšanai. Sociālajā darbā △ pārstāvji var būt sociālie darbinieki, sociālie pedagogi, psihologi, psihoterapeiti, probācijas, bāriņtiesu, policijas darbinieki, bērnu tiesību inspektori, veselības aprūpes speciālisti (piem., ģimenes ārsti, psihiatri, narkologi) u. c.

Sk. arī STARPDISCIPLINĀRA SADARBĪBA

Lit.: Moss, 2020

(J) **starptautiskais nabadzības slieksnis** (*international poverty line*) ir Pasaules Bankas lietots jēdziens, lai apzīmētu minimālos iztikas līdzekļus, kas nepieciešami cilvēka pamatvajadzību apmierināšanai. △ aprēķina pēc viena pieaugušā uzturēšanai nepieciešamo preču (uzturam, apģērbam, pajumtei) cenām 15 pasaules nabadzīgākajās valstīs, iegūtās summas pārrēķinot pēc pirktspējas paritātes, lai summas būtu salīdzināmas starp valstīm. △ periodiski pārrēķina, ņemot vērā cenu izmaiņas pasaulē. 2005. gadā tika noteikts, ka △ ir 1,25 ASV dolāri dienā. 2015. gadā to noteica 1,90 ASV dolāru apmērā, bet 2022. gadā – 2,15 dolāri. △ ir noderīgs jēdziens absolūtās nabadzības kā globālas sociālās problēmas izpratnei. Nacionālā līmenī ieteicams izmantot konkrētās valsts nabadzības riska rādītājus.

Sk. arī ABSOLŪTĀ NABADZĪBA, NABADZĪBA, RELATĪVĀ NABADZĪBA

Lit.: World Bank, 2015, 2022

(A) **starptautiskais sociālais darbs** (*international social work*) ir sociālā darba joma, kas pievēršas universālām, visā pasaulē aktuālām problēmām ar mērķi paaugstināt cilvēku sociālo un materiālo labklājību. △ veic sociālie darbinieki starptautiskajās organizācijās, risinot tādas sociālās problēmas kā bads, epidēmijas, nabadzība, vardarbība. △ prakse notiek pārrobežu, nacionālā un vietējā līmenī. Nozīmīgas △ organizācijas ir Starptautiskā Sociālā darba skolu asociācija (IASSW), Starptautiskā Sociālās labklājības padome (ICSW) un Starptautiskā Sociālo darbinieku federācija (IFSW). Kopš 1959. gada tiek izdots akadēmisks žurnāls *International Social Work*.

Sk. arī GLOBĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Estes, 2010; Healy & Thomas, 2021

(A) **Starptautiskā Darba organizācija** (*International Labour Organization,* ILO) ir vienīgā ANO aģentūra, kura trīspusējas vienošanās ceļā veicina darbinieku sociālo un darba tiesību ievērošanu. Organizācija dibināta 1919. gadā, un Latvija ir viena no tās dibinātājvalstīm. 2020. gadā △ darbojās 187 valstis. △ galvenā mītne atrodas Ženēvā. △ starpvalstu līmenī pārrauga jautājumus par darba algām, minimālo ienākumu standartiem un ienākumu regulāciju, bērnu darbu, bezdarbu, darba laiku, darbaspēku, streikiem, lokautiem un citus ar darba un sociālajām attiecībām saistītus jautājumus. △ misija ir veicināt sociālo taisnīgumu, cilvēktiesību un darba tiesību starptautisku atzīšanu, balstoties uz atziņu par sociālo taisnīgumu kā ilgstoša sociālā miera nosacījumu.

Lit.: https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm

(A) **Starptautiskā Sociālā darba skolu asociācija** (*International Association of Schools of Social Work*, IASSW) ir organizācija, kura pārstāv sociālā darba skolas un izglītotājus no visas pasaules. △ aizstāv sociālā darba vērtības un sociālā darba izglītības intereses. Organizācija dibināta Parīzē 1928. gadā 1. starptautiskajā sociālā darba konferencē, kurā piedalījās 2400 delegāti no 42 valstīm. △ pirmā prezidente bija Alise Salomona (*Alice Salomon*). △ partnerorganizācijas ir Starptautiskā Sociālo darbinieku federācija (IFSW) un Starptautiskā Sociālās labklājības padome (ICSW). △ veicina sociālā darba izglītības attīstību visā pasaulē, izstrādā standartus sociālā darba izglītības kvalitātes uzlabošanai, veicina studentu un pasniedzēju starptautisko apmaiņu, nodrošina forumus sociālā darba pētījumiem un stipendijas, kā arī veicina cilvēktiesības un sociālo attīstību.

Sk. arī SALOMONA ALISE

Lit.: www.iassw-aiets.org/about-iassw/

(A) **Starptautiskā Sociālās labklājības padome** (*International Council on Social Welfare*, ICSW) ir globāla nevalstiska organizācija, kuras darbības fokusā ir tiesību aizstāvība, zināšanu attīstīšana un tehniskā palīdzība dažādās sociālās attīstības jomās nacionālā un starptautiskā līmenī. △ mērķi ir cīņa pret nabadzību, nevienlīdzību un marginalizāciju, kā arī mazaizsargātu iedzīvotāju grupu stiprināšana ekonomisku, sociālu vai vides apdraudējumu situācijās. Lai uzsvērtu sociālā darba komplicētību un profesijas izaicinājumus, △ savā darbībā ietver visus galvenos sociālās attīstības jautājumus, kļūstot par globālu organizāciju, kas apņēmusies uzlabot cilvēces labklājību. △ veic pētījumus un sniedz konsultācijas, lai palīdzētu analizēt problēmas un attīstīt sociālo politiku. △ organizē globālas konferences ar plašu tēmu klāstu, arī forumus, seminārus un darbnīcas par specifiskām tēmām. △ dibināta 1928. gadā Parīzē, tā pārstāv vietēja un nacionāla mēroga organizācijas no vairāk nekā 70 valstīm. Organizācijas globālais birojs atrodas Ņujorkā.

Lit.: http://www.icsw.org/

(A) **Starptautiskā Sociālo darbinieku federācija** (*International Federation of Social Workers*, IFSW) ir globāla līmeņa organizācija, kas pārstāv sociālo darbinieku intereses. Organizācijas dibināšana ierosināta 1928. gadā Parīzē 1. starptautiskās sociālā darba konferences laikā. Organizācijas sekretariāts atrodas Reinfeldenā (Šveicē). △ sadarbojas ar reģionālajām un nacionālajām organizācijām, lai rīkotu starptautiskus pasākumus, veicinātu dažādas savstarpējas sadarbības iniciatīvas. △ aktualizē cilvēktiesību jautājumus un sociālo attīstību, kā arī veicina labas prakses popularizēšanu. Sadarbībā ar

partneriem △ ir izstrādājusi starptautiskos sociālā darba standartus un starptautisko sociālā darba definīciju.

Sk. arī PROFESIONĀLĀS ORGANIZĀCIJAS SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Hall, 2015

(N) **Starptautiskā statistiskā slimību un veselības problēmu klasifikācija**, arī **Starptautiskā slimību klasifikācija, SSK** (*International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, ICD* (*International Classification of Diseases*)) ir PVO izveidots standartinstruments slimību diagnožu un veselības problēmu kodēšanai un statistiskai uzskaitei. △ ir nozīmīgs zināšanu un informācijas resurss sociālajā darbā, tā palīdz apzināt dažādu veidu slimības un traucējumus un savlaicīgi piesaistīt speciālistus, kā arī labāk izprast ārstu uzstādītās diagnozes. Pasaulē sociālā darba praksē bieži tiek izmantotas SSK un DSM noteiktās pazīmes, piem., alkohola atkarības pazīmes, akūtas stresa reakciju pazīmes, personības traucējumu pazīmes u. c. Sociālajā darbā △ izmanto paplašinātai indivīda un situācijas izpratnei, vienotai medicīnas terminoloģijas izpratnei un lietošanai.

Sk. arī PSIHISKO TRAUCĒJUMU DIAGNOSTIKAS UN STATISTIKAS ROKASGRĀMATA

Lit.: ICD-10, 1992; SSK-10, 2016

(T) **starptautiskās tiesības** (*international law*) ir tiesību sistēma, kas nodrošina starptautisko attiecību dalībnieku strukturētu mijiedarbību kopējo mērķu sasniegšanā. △ veido noteikumu kopums, ko valstis vai nācijas ir atzinušas par saistošiem savstarpējās attiecībās, tostarp attiecībās ar starptautiskām organizācijām. △ normas parasti ir iekļautas suverēnu valstu starpā noslēgtos nolīgumos un/vai atvasinātas no šiem nolīgumiem. △ var attiekties uz divām juridiskām disciplīnām: 1) starptautiskās publiskās tiesības, kas reglamentē attiecības starp valstīm un starptautiskām organizācijām tādās jomās kā cilvēktiesības, līgumu tiesības, jūras tiesības, starptautiskās krimināltiesības un starptautiskās humanitārās tiesības; 2) starptautiskās privāttiesības jeb kolīziju normas, kas ir procesuālo tiesību noteikumu kopums, kas nosaka, kura tiesību sistēma un kuras jurisdikcijas tiesību akti reglamentē konkrētu juridisko strīdu. Sociālajam darbam nozīmīgas ir, piem., Vispārējā cilvēktiesību deklarācija, Eiropas Savienības Pamattiesību harta, konvencijas mazaizsargāto grupu tiesību aizsardzībai.

Sk. arī BĒRNU TIESĪBAS, BĒRNU TIESĪBU AIZSARDZĪBA, CILVĒKTIESĪBAS, EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU HARTA

Lit.: Bojārs, 1998; Eiropas Komisija, 2020a; Jundzis, 2018; NE

(S) **statistiskā grupa**, arī **nominālā grupa** (*social category*) ir cilvēku kopums, kurā vienojošais ir kāda kopēja pazīme, bet ne mijiedarbība, piem., jaunieši, pensionāri, skolēni, lauksaimniecībā nodarbinātie, sociālās palīdzības saņēmēji.

Sk. arī GRUPA

Lit.: Barker, 2014

(I) **stereotipi** (*stereotypes*) ir vispārinātu, vienkāršotu un neelastīgu pieņēmumu kopums par indivīdu vai grupu. Visbiežāk △ tiek saistīti ar vecumu, dzimumu, rasi un etnisko piederību. △ var balstīties arī uz ārējā izskata pazīmēm, piederību kādai grupai, sociālajam slānim, uzvedību, ģimenes statusu un sociālajām lomām, cilvēka fiziskajām un garīgajām spējām, kā arī uz seksuālo orientāciju. △ var ietekmēt lēmumu pieņemšanu, vienkāršojot skatījumu uz noteiktām sociālajām grupām, un attaisnot priekšrocības vai diskrimināciju attiecībā pret konkrētu indivīdu vai grupu. △ veidojas noteicošo politisko, sociālo un kultūras vērtību sistēmu ietekmē. Dominējošā sociālā grupa var sekmēt stereotipizāciju, izmantojot varas un citus resursus.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, PRETAPSPIEŠANAS PIEEJA, STIGMA

Lit.: Harris & White, 2018; Pierson & Thomas, 2010

(J) **stigma** (*stigma*) ir negatīvs raksturojums, ko indivīdam vai grupai piedēvē citas personas vai grupas, balstoties uz pazīmēm, īpašībām, uzvedību vai piederību pie konkrētas sociālās grupas, ko citi uzlūko kā apkaunojošu, sliktu vai nosodāmu un interpretē kā negatīvas atšķirības no pieņemtajām normām. Stigmu raksturo negatīvas sociālās sekas – atstumtība, ierobežota pieejamība resursiem, sava vērtīguma un identitātes devalvācija, kā arī sabiedrības negatīvā attieksme ir noturīga un grūti maināma. Vēsturiski △ nozīmēja iededzinātu kauna vai verga zīmi. Ērvings Gofmans (*Erving Goffman*) nošķir fiziskas deformācijas, mentālas slimības un sociālās piederības (reliģija, tautība, rase) izraisītu △. Pols Spikers (*Paul Spicker*) savā △ teorijā izšķir piecus △ veidus: fiziskā, mentālā, morālā, nabadzības un atkarības stigma. △ iezīmē sabiedrībā kultūrsociāli pieņemamā un nepieņemamā robežas, tā nepastāv ārpus sociālā konteksta, un tās identificēšanas kritēriji var mainīties līdz ar sabiedrībā pastāvošo uzskatu maiņu. Cilvēki var pieņemt pret viņiem vērsto negatīvo raksturojumu, bet var arī tam pretoties.

Sk. arī PAŠSTIGMATIZĀCIJA, STIGMATIZĀCIJA

Lit.: Goffman, 1963; Harris & White, 2018; Pierson & Thomas, 2010; Spicker, 2011

(J) **stigmatizācija** (*stigmatisation*) ir nepamatotu, nepārbaudītu un negatīvu pieņēmumu piedēvēšana indivīdam, grupai vai kopienai. △ veicina sociālo

noslāņošanos, atstumtību, sociālo deprivāciju un palielina viena indivīda vai grupas kontroli pār citu indivīdu vai grupu.

Sk. arī ATSTUMTĪBA, PAŠSTIGMATIZĀCIJA, SOCIĀLĀ DEPRIVĀCIJA, STIGMA

Lit.: Pierson & Thomas, 2010

(S) **stikla griesti** (*glass ceiling*) ir metafora, ar ko apzīmē neredzamus šķēršļus, kas kavē sieviešu, noteiktu rasu un etnisko grupu cilvēku iespējas nokļūt vadošajos amatos valdībā, organizācijā vai industrijā, lai gan viņu kompetences līmenis ir līdzvērtīgs vai pat augstāks nekā tiem, kuri ieņem vadošos amatus.

Sk. arī NEVIENLĪDZĪBA, RASISMS

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018

(P) **Stokholmas sindroms** (*Stockholm syndrome*) ir psiholoģiska atbildes reakcija, kad nolaupīts, gūstā turēts vai cita veida vardarbībai pakļauts cilvēks izjūt empātiju, identificējas ar sagūstītāju vai vardarbības veicēju. △ ietver cietušā spēcīgas emocionālās saites ar vardarbības veicēju, lai izdzīvotu. Identificēšanās var izpausties: a) pieņemot vardarbības veicēja idejas, noteikto kārtību un prasības; b) izjūtot empātiju, simpātiju vai pat aizstāvot sagūstītāju vai vardarbības veicēju; c) ticot sagūstītāja vai vardarbības veicēja humānismam un rodot kopīgas vērtības. Tiek uzskatīts, ka △ izcelsme ir saistīta ar cietušā cilvēka izdzīvošanas instinktu, kas ir spēcīgāks par iespējamo naidu vai bailēm. △ cilvēkā var atstāt sekas uz visu turpmāko dzīvi. △ nosaukumu ieguva pēc gadījuma 1973. gada augustā Zviedrijas galvaspilsētā Stokholmā, kad bankas aplaupītāji turēja gūstā četrus bankas darbiniekus.

Sk. arī TRAUMA, VARDARBĪBA

Lit.: Namnyak et al., 2008

(J) **strādājošo nabadzība** (*in-work poverty*) ir jēdziens, kas raksturo darba ņēmējus, kuru ienākumi ir zem nabadzības riska sliekšņa. ES par nabadzīgu strādājošo tiek uzskatīta persona, kura, strādājot algotu darbu vismaz pusgadu, nopelna ne vairāk kā 60 % no rīcībā esošo ienākumu mediānas, pārrēķinot uz ekvivalento patērētāju skaitu mājsaimniecībā. 21. gs. otrajā desmitgadē ES un arī Latvijā nabadzīgs bija gandrīz katrs desmitais darba ņēmējs. △ risks ir lielāks, ja darba ņēmējs ir pašnodarbinātais, strādā nepilnu slodzi vai ir nodarbināts tikai uz noteiktu laiku. △ visbiežāk skar cilvēkus, kuri strādā sociāli nenovērtētās nozarēs ar vāju darba ņēmēju aizsardzību, kā arī cilvēkus ar zemu izglītību, sievietes. △ ietekmē gan nodarbinātības kvalitāte un algas apmērs, gan arī ģimenes sastāvs un ģimenes stāvoklis un ar to saistītās izmaksas un grūtības.

Sk. arī NABADZĪBA, RELATĪVĀ NABADZĪBA

Lit.: Eurofound, 2017

(F) **Strādnieku likums Anglijā** (*Labour Law in England*) ir darba ņēmēju tiesību regulējums, kas veidojās 14. gs. feodālajā Anglijā pēc mēra ("melnās nāves") epidēmijas, kad Anglija pieredzēja darba roku trūkumu un strauju darba samaksas pieaugumu. Pieņemtie tiesību akti – Darba ņēmēju rīkojums (*Ordinance of Labourers 1349*) un Darba ņēmēju statūti (*The Statute of Labourers 1351*) – mēģināja apturēt algu pieaugumu, aizliedzot darba ņēmēju organizēšanos, nosakot pienākumu stāties darbā jebkuram darbspējīgam nestrādājošam iedzīvotājam, kā arī nosakot fiksētas algas pirmsmēra līmenī. Galu galā tas noveda pie strādājošo sacelšanās (1381), kuru apspieda, un dažus gadus vēlāk tika pieņemti t. s. Kembridžas statūti (*The Statute of Cambridge 1388*), kas aizliedza strādniekiem pārvietoties pa valsti. Strādājošo apstākļi uzlabojās, sākot no 15. gs. līdz ar dzimtbūšanas režīma sairumu. Ideja par darba ņēmēju organizāciju un līderu lomu strādājošo tiesību aizstāvēšanā ir pamats strādājošo tiesību īstenošanai arī mūsdienās.

Sk. arī SOCIĀLĀS KUSTĪBAS

Lit.: EB, 2019c

(S) **strādnieku šķira** (*working class*) ir sociālā šķira – tā iedzīvotāju daļa, kas strādā algotu darbu, kura veikšanai nav nepieciešams augsts izglītības līmenis, tās ienākumi ir atkarīgi no darba algas, profesionālās karjeras iespējas ir ierobežotas, un pastāv augstāks bezdarba risks. Parasti pie △ pieder fiziska darba strādnieki rūpniecībā vai lauksaimniecībā (arī ar garīga darba elementiem), mūsdienās arī pakalpojumu sektorā nodarbinātie (piem., pārdevēji, apkalpojošais personāls viesmīlības jomā). △ var izšķirt kvalificētus, mazkvalificētus un nekvalificētus strādniekus.

Sk. arī PREKARIĀTS, SOCIĀLĀ ŠĶIRA, VIDUSŠĶIRA

Lit.: Barker, 2014

(P) **stress** (*stress*) ir paaugstinātas spriedzes stāvoklis, ko izraisa organisma reakcija uz nelabvēlīgiem apstākļiem. Plašākā raksturojumā △ ir organisma reakcija uz jebkurām tam izvirzītām vides prasībām vai pārmaiņām. △ rodas situācijās, kurās pastāv būtiska pretruna starp cilvēka iekšējām vai ārējās vides prasībām un cilvēka spējām tās apmierināt, un vērojams apdraudējums stabilitātei. Izšķir akūtu △, ko rada pēkšņs, tipiski īslaicīgs notikums, kuru organisms uztver kā draudošu (piem., iekļūšana avārijā, nepieciešamība teikt publisku uzrunu), un hronisku △, ko rada ilglaicīgas vides prasības (piem., laulības konflikts, spriedze darbā). Cits △ veidu dalījums: pozitīvais △ jeb eistress (adaptīvās spējas un noturība pret △ pastiprinās) un negatīvais △ jeb distress (novājina organismu, iedarbojas destruktīvi). Izšķir trīs △ fāzes: šoka

jeb mobilizācijas fāzi; rezistences jeb adaptācijas fāzi; izsīkuma fāzi. Īslaicīgs △ palīdz organismam pielāgoties un pārvarēt radušās grūtības. Hronisks △ var novest pie organisma izsīkuma, kas var izpausties kā bezmiegs, galvassāpes, grūtības koncentrēties, atmiņas problēmas, kā arī var radīt kardiovaskulāras, gastrointestinālas vai citas saslimšanas.

Sk. arī PĒCTRAUMAS STRESA SINDROMS, PSIHOFIZIOLOĢISKIE TRAUCĒJUMI

Lit.: Barker, 2014; Chen, 2017; Paparde, 2018

(J) **strukturālais bezdarbs** (*structural unemployment*) ir bezdarba veids, ko veicina strukturālas pārmaiņas ekonomikā un nodarbinātībā, kā arī ekonomiskās situācijas nevienmērīgas transformācijas nozarēs vai reģionos. △ pastāv, ja, piem., vienā nozarē, reģionā sarūk darbavietu skaits, bet vienlaikus citās nozarēs vai reģionos pieprasījums pēc darbaspēka pieaug. △ sociālās sekas palīdz mazināt pārkvalificēšanās, jaunu profesiju apguve un dzīvesvietas maiņa.

Sk. arī BEZDARBA VEIDI, BEZDARBS

Lit.: Barker, 2014

(J) **strukturālais eidžisms** (*structural ageism*) ir stereotipi, aizspriedumi un diskriminācija pēc vecuma pazīmes, un tas izpaužas institucionālā līmenī likumos, politikas dokumentos, organizāciju praksē un kultūras īpatnībās. Literatūrā nereti saukts arī par institucionālo eidžismu. Ar △ var saskarties, piem., tiesību un izglītības sistēmā, plašsaziņas līdzekļos, veselības aprūpes nodrošināšanā un ekonomikā. △ izpaužas kā vecuma ierobežojumi, nepietiekams pakalpojumu nodrošinājums senioru vajadzībām, viņu situācijas, pieredzes, vēlmju ignorēšana svarīgu lēmumu pieņemšanā vai resursu piešķiršanā, kā arī cilvēku nošķiršana (izolēšana) vecuma dēļ. Piemēram, seniori netiek atbilstoši pārstāvēti aptaujās, visus sagrupējot vienā homogēnā vecākā vecuma diapazonā (piem., 60+), vai vispār izslēdz noteiktu vecumu sasniegušos no dalības aptaujās. △ izpaužas arī kā sabiedrības nepietiekama informēšana par senioru aktivitātēm, ieguldījumu, vajadzībām, vecumposma īpatnībām.

Sk. arī AIZSPRIEDUMI, DISKRIMINĀCIJA, EIDŽISMS, STEREOTIPI

Lit.: AGE Platform Europe, 2016; Barker, 2014; Tiesībsarga birojs, 2019

(C) **strukturālais funkcionālisms** (*structural functionalism*) ir sociālo zinātņu perspektīva, kurā sabiedrība tiek aplūkota makroanalīzes līmenī, vēršot uzmanību uz sociālajām struktūrām un to mijiedarbību. △ interpretē, kā atsevišķas sabiedrības daļas veido tās stabilitāti un struktūru. △ bija sevišķi populārs ASV 20. gs. sākumā, pateicoties amerikāņu sociologa Tolkota Pārsonsa (*Talcott*

Parsons) ieguldījumam. T. Pārsonss attīstīja visaptverošu teoriju, kuras mērķis – sabiedrības sociālo struktūru un veseluma skaidrojums. Atbilstoši šai perspektīvai sociālās struktūras daļas ir savstarpēji saistītas un starp tām notiek tādi procesi kā adaptācija, integrācija. Jebkuras pārmaiņas sabiedrībā rodas strukturētā, evolucionārā veidā. Pārsonsa skolnieks – amerikāņu sociologs Roberts Mērtons (*Robert Merton*) pievērsās vidēja līmeņa teorijām, kuras nav tik abstraktas un ir pārbaudāmas pētījumos. R. Mērtons sniedza teorētisku skaidrojumu tādiem fenomeniem kā anomija, sociālā deviance, sociālā loma. R. Mērtons attīstīja idejas par sociālo funkciju daudzveidību, ieviesa jēdzienus "manifestētās funkcijas" (atklātas un vispāratzītas funkcijas attiecīgās sociālās sistēmas dalībnieku vidū) un "latentās funkcijas" (slēptas un dalībnieku neidentificētas funkcijas). △ idejas attīstīja Deiviss Kingslijs (*Davis Kingsley*), kurš pievērsās modernās sabiedrības struktūras un stratifikācijas attiecību analīzei.

Sk. arī ANOMIJA, REFERENCES GRUPA, SOCIĀLĀ DEVIANCE, SOCIĀLĀ FUNKCIJA

Lit.: Hudson, 1978; NE

(J) **strukturālā nevienlīdzība** (*structural inequality*) ir tādi apstākļi, kuru pastāvēšana veicina kādas iedzīvotāju grupas nonākšanu nevienlīdzīgā stāvoklī attiecībā pret citām iedzīvotāju grupām. △ sabiedrībā nostiprina nevienlīdzīgu varas sadalījumu un nevienlīdzīgas iespējas. △ veidojas, mijiedarbojoties sociālajām, kultūras, ekonomikas un politikas struktūrām, un šo procesu rezultātā tiek ignorētās vai netiek apmierinātas atsevišķu iedzīvotāju grupu pamatvajadzības. △ veidojas tad, kad dažām sociālajām grupām salīdzinājumā ar citām ir lielākas iespējas un piekļuve dažādiem resursiem, un šādā situācijā vienām sociālajām grupām ir iespējas sevi pilnveidot un attīstīt, bet citām šādu iespēju nav vai tās ir ierobežotas (piem., dzimumu, sociālekonomiskās, vecuma nevienlīdzības apstākļos).

Sk. arī NEVIENLĪDZĪBA, RADIKĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLĀ NEVIENLĪDZĪBA, VESELĪBAS NEVIENLĪDZĪBA

(M) **subkultūra** (*subculture*) apzīmē kultūras kā veseluma apakšsistēmu, pievēršoties normu un vērtību dažādībai, uzvedības modeļu, simbolu un valodas atšķirībām. △ sekotāji savu piederību parasti apliecina ar noteiktu stilu – apģērbā, uzvedībā un valodā. Šādas atšķirīgas sistēmas un grupas rodas noteiktas šķiriskās, etniskās un reliģiskās, vecuma, seksuālās piederības, kā arī dzīvesvietas ietekmes rezultātā. Mūsdienās tiek apstrīdēts subkultūras

jēdziens tā tradicionālajā nozīmē, vairāk uzsverot plūstamību, fragmentāciju un stilu sajaukšanos.

Sk. arī KONTRKULTŪRA, KULTŪRA

Lit.: Haenfler, 2014; NA, 2020; Pierson & Thomas, 2010

(L) **subsidētās darbavietas** (*subsidised work places*) ir valsts vai sabiedrisko, nacionālo vai starptautisko fondu pilnībā subsidētas vai līdzfinansētas darbavietas privātajā vai sabiedriskajā sektorā, lai stimulētu sociāli mazaizsargāto grupu nodarbinātību. Finanšu līdzekļus parasti piešķir darba devējam, kurš nodrošina △ kādai no sociāli mazaizsargātajām grupām (piem., cilvēkiem ar invaliditāti, ilgstošajiem bezdarbniekiem, pirmspensijas vecuma bezdarbniekiem, sievietēm pēc bērna kopšanas atvaļinājuma). Finanšu atbalsts darba devējam, kurš nodrošina △, var būt dažāds: atbalsts apmācībai, darba vietas iekārtojumam, nodokļu vai algas maksājumiem.

Sk. arī NODARBINĀMĪBA, NODARBINĀTĪBA, SOCIĀLI MAZAIZSARGĀTA GRUPA

Lit.: Barker, 2014

(G) **subsidiaritāte** (*subsidiarity*) ir sabiedrības sociālās organizācijas princips, saskaņā ar kuru lēmumu pieņemšana, kā arī sociāli un politiski nozīmīgu jautājumu risināšana notiek pēc iespējas tuvāk iedzīvotājiem. △ paredz kompetences sadalījumu starp dažādiem sabiedrības pārvaldes līmeņiem (piem., ES, valsts, pašvaldības, kopienas, grupas, indivīda līmenis). Ja sociālās problēmas var risināt vietējā līmenī, tad to risināšana nav jānodod augstāka līmeņa pārziņā. Tas nozīmē, ka centrālajai pārvaldei jāadresē tie jautājumi, kurus nevar risināt nevalstiskās organizācijas vai vietējās pašvaldības. Lemjot par to, kas būs sociālo pakalpojumu sniedzējs, saskaņā ar △ principu, priekšroka ir dodama sabiedriskajām iniciatīvām, nevis valsts iestāžu piedāvājumam. Šis princips noteic, ka likumdošanai attiecībā uz valsts un nevalstisko organizāciju sadarbību vajadzētu būt labvēlīgai nevalstiskajam sektoram. △ moderno skaidrojumu pamatoja Romas pāvests Pijs XI 1931. gada 15. maija enciklikā "*Quadragesimo anno*" – nedrīkst atņemt cilvēkiem un nodot kopienai pilnvaras, kuras iedzīvotāji ir spējīgi īstenot saskaņā ar savu iniciatīvu un par saviem līdzekļiem.

Lit.: Pūķis un Jaunsleinis, 2014

(F) **sufražistes** (*suffragettes*) ir feminisma ideju nesējas 20. gs. sākumā, aktīvas sieviešu līdztiesības aizstāves, kas izvērsa aktīvu cīņu par likumīgām sieviešu tiesībām balsot politiskajās vēlēšanās. △ iestājās par nabadzīgo un vidusšķiras sieviešu tiesību aizstāvību un sociāli politisko aktivizēšanu. Terminu △ bieži attiecina uz Sieviešu sociālās un politiskās savienības biedrēm (*Women's Social and Political Union*, WSPU). Šo savienību 1903. gadā dibinājusi Emelīna

Pankhērsta (*Emmeline Pankhurst*). △ iesaistījās gājienos, streikos, piketos un pilsoniskās nepakļaušanās darbībās (piem., bada streikā). Daudzas agrīnā perioda sociālās darbinieces bija sievietes, kuras iesaistījās △ kustībā, aizstāvot sieviešu pilsoniskās, politiskās tiesības.

Sk. arī FEMINISMS

Lit.: Barker, 2014; Holton, 2011

(A) **supervizors** (*supervisor*) ir noteiktas profesionālās nozares speciālists, kurš papildus ir ieguvis supervizora kvalifikāciju un ir tiesīgs veikt supervīziju. △ uzdevums ir attīstīt supervizējamā personību un profesionalitāti, sniedzot supervizējamam atbalstu, izglītojošu izaicinājumu un atbilstošu novērtējumu. Attiecībā pret organizāciju △ var būt internālais jeb iekšējais, proti, organizācijā ir paredzēta štata vieta. △ var veikt darbinieku, komandas, organizācijas vai vadības supervīziju. △ var būt arī eksternālais jeb ārējais, proti, pieaicināts no ārpuses, lai noteiktā laikā veiktu ierobežotus △ pienākumus organizācijā. Kopš 2014. gada △ ir iekļauts Latvijas profesiju klasifikatorā, ir izstrādāts △ profesijas standarts.

Sk. arī LATVIJAS SUPERVIZORU APVIENĪBA, SUPERVĪZIJA

Lit.: Mārtinsone un Mihailova, 2017; Tropman, 2022

(A) **supervīzija** (*supervision*) ir konsultēšanas veids pieaugušo izglītībā un profesionālās darbības sistēmā. Vēsturiski attīstījusies palīdzošajās profesijās, bet mūsdienās ir izplatīta gandrīz visās profesionālajās jomās. △ ir process, kura ietvaros supervizors un supervizējamais iedziļinās konkrētā ar profesionālo jomu saistītā situācijā un veic tās analīzi. Supervīzijā tiek atbalstīta, attīstīta, pārskatīta un pārraudzīta, dažkārt arī novērtēta speciālista profesionālā darbība, tās tiesiskie un profesionālās ētikas aspekti. △ procesā tiek nodrošināta pieredzes, zināšanu un informācijas apmaiņa, meklēti risinājumi ar profesionālo darbību saistītām supervizējamā problēmsituācijām. △ mērķis ir kompetenču paplašināšana un darba kvalitātes uzturēšana, kā arī uzlabošana.

Tiek nodalīti trīs △ līmeņi: mācību △, darba △ un △ tālākizglītībā. Tradicionāli tiek nodalītas trīs △ funkcijas: atbalstošā, izglītojošā, administratīvā. Ir divas △ formas: individuālā un grupas △. Grupas △ var iedalīt komandas △, organizācijas △ un profesionāļu savstarpējā △ (*peer supervision*) jeb viena līmeņa supervīzijā, kas Latvijā pazīstama arī kā kovīzija, t. i., koleģiālā supervīzija (*covision*), un arī kā intervīzija (*intervision*). △ var norisināties klātienē un arī tiešsaistē (*online supervision*).

Kopš sociālā darba pirmsākumiem △ ir neatņemama profesionālās identitātes veidošanās un attīstības sastāvdaļa. Supervizēt jeb supervīzijā analizēt savas profesionālās situācijas ir viena no sociālā darbinieka profesionālajām

kompetencēm, kas tiek apgūta pakāpeniski, piedaloties supervīzijās. △ sekmē kritisko un reflektīvo domāšanu, paaugstina refleksivitāti, empātiju un profesionālās darbības apzināšanos, kā arī palīdz nošķirt personiskās un profesionālās grūtības. △ efektivitāti būtiski ietekmē sociālā darbinieka izpratne par △, kompetence un motivācija piedalīties △, kā arī supervizora kvalifikācija un kompetence. Nozīmīga loma △ attīstībā ir Latvijas supervizoru apvienībai (LSA), kuru dibināja Latvijas pirmie profesionālie supervizori sociālajā darbā.

Sk. arī EIROPAS NACIONĀLO SUPERVĪZIJAS ORGANIZĀCIJU ASOCIĀCIJA (ANSE), GRUPAS SUPERVĪZIJA, INDIVIDUĀLĀ SUPERVĪZIJA, KOMANDAS SUPERVĪZIJA, LATVIJAS SUPERVIZORU APVIENĪBA, MENTORINGS, SUPERVIZORS, TIEŠSAISTES SUPERVĪZIJA

Lit.: Barker, 2014; Kadushin & Harkness, 2014; Mārtinsone un Mihailova, 2017; NE; Zakriževska-Belogrudova, 2020

(H) **surdotulks** (*sign language interpreter, deaf interpreter*) ir cilvēks, kurš veic vienpusēju vai divpusēju tulkošanu no skaņu valodas uz zīmju valodu saziņā starp nedzirdīgu un dzirdīgu cilvēku. △ izmanto mutvārdu, vizuālās (manuālās) un rakstveida tulkošanas prasmes, lai tulkotu lekcijas, uzrunas, kā arī citas mutiskās saziņas formas dzimtajā valodā. △ arī pārvalda vismaz vienu svešvalodu zīmju valodā. △ veicina klienta iekļaušanos sabiedrībā, vajadzīgās informācijas un pakalpojumu pieejamību, pamatizglītības, profesionālās izglītības un augstākās izglītības iegūšanu, nodrošina saziņu ar citām fiziskām un juridiskām personām atbilstoši klienta uztveres un komunikācijas spējām. Latvijā △ pakalpojumu var saņemt persona vai tās likumiskais pārstāvis, iesniedzot iesniegumu Latvijas Nedzirdīgo savienībā.

Sk. arī ZĪMJU VALODA

(T) **sūdzību izskatīšanas kārtība** (*complaint procedure*) ir formāls process, kurā tiek izskatīts mutisks vai rakstisks iesniegums, priekšlikums vai sūdzība par situāciju/notikumu, kas saistīts ar konkrētas iestādes vai organizācijas darbību vai bezdarbību. Sūdzību izskata padotības kārtībā. Iestāde, sniedzot atbildi uz sūdzību pēc būtības, norāda apsvērumus (tostarp juridiskos), rekomendācijas un atzinumus, lai novērstu sūdzībā norādīto. Ja uz iesniegumu, sūdzību vai priekšlikumu nav iespējams atbildēt nekavējoties (iesnieguma, sūdzības vai priekšlikuma izskatīšanai nepieciešama papildu pārbaude, atbildes sagatavošanai nepieciešams ievākt papildu ziņas vai arī ir citi objektīvi apstākļi), iestādes vadītājs/viņa pilnvarota persona paziņo par to iesnieguma, sūdzības vai priekšlikuma iesniedzējam. Latvijā iesniegumu, priekšlikumu, jautājumu un sūdzību izskatīšanas kārtību regulē Iesniegumu likums.

Lit.: Pierson & Thomas, 2010

Š

(N) **šina** (*splint*) ir palīglīdzeklis kādas ķermeņa daļas vai locekļa fiksēšanai, nekustīguma vai ierobežota kustīguma nodrošināšanai. △ ir veidota no plastmasas, auduma un pašlīpošiem stiprinājumiem, tā atvieglo cilvēka pārvietošanos, kā arī palīdz veikt vienkāršas sadzīves darbības, piem., noturēt karoti. △ atvieglo attiecīgās ķermeņa daļas, piem., kājas, rokas delma, elkoņa funkcionālos ierobežojumus. Visefektīvākās ir speciāli modelētas individuālas △, piem., konkrētam cilvēkam ar pēdu deformāciju, Dipitrēna (*Dupuytren*) slimību u. c. Latviski lieto arī jēdzienu "ortoze".

Sk. arī PALĪGIERĪCES, SLINGS

t

(S) **takas atkarība**, arī **ierastības atkarība** (*path dependence*) ir jēdziens, kas raksturo kā indivīdu, tā arī iestāžu un organizāciju sociālo inerci, atkarību no ierastā darbības veida. △ ir tāda lēmumu pieņemšanas prakse, kas balstās uz iepriekšējiem lēmumiem un pagātnes pieredzi, noraidot pārmaiņas un jaunus risinājumus. △ var traucēt jaunu, inovatīvu līdzekļu, paņēmienu un resursu izmantošanu sociālā darba praksē.

Lit.: Breton, 2006; EB, 2019b

(R) **Talmūds** (*Talmud*) ir jūdaisma reliģisko, filozofisko, ētisko un tiesisko likumu krājums, kas pierakstīts 2.–5. gs. Talmūds līdzās Torai ir vissvarīgākais jūdaisma teksts, kas ietver vairāk nekā 10 sējumus.

Sk. arī JŪDAISMS, TORA

Lit.: JVL, n. d.; NE

(G, S) **tautas attīstība** (*human development*) ir cilvēku brīvību un iespēju paplašināšanas un labklājības pieauguma process. △ pamatā ir ideja par cilvēku dzīves kvalitātes uzlabošanos kā attīstības mērķi, ko panāk tāda ekonomiskā izaugsme, kas sniedz labumu visiem sabiedrības locekļiem. △ ietver ne tikai ekonomiskās un monetārās vērtības, bet arī nemonetārās vērtības, piem., dabasvides un dzīvesvides kvalitāti, pārvaldības kvalitāti, līdzdalības iespējas sociālajos, ekonomiskajos un politiskajos procesos, psiholoģisko klimatu ģimenē un kopienā, kā arī sociālos kontaktus. △ indeksu veido, ņemot vērā trīs mērāmus lielumus: izglītības pārklājumu, iekšzemes kopproduktu uz vienu iedzīvotāju un paredzamo mūža ilgumu. Kopš 1990. gada ANO Attīstības programmas ietvaros tiek publicēti globālie pārskati par △. Latvijā △ pārskati tiek izstrādāti kopš 1995. gada, sākotnēji ar ANO Attīstības programmu atbalstu, bet kopš 2005. gada ar Latvijas Universitātes atbalstu.

Sk. arī LABKLĀJĪBA, PAREDZAMAIS MŪŽA ILGUMS

Lit.: UNDP, n. d.

(O) **tālākizglītība** (*continuing education*) ir izglītības turpināšana un profesionālās meistarības pilnveidošana pēc formālās izglītības ieguves un darba gaitu uzsākšanas. △ mērķis ir profesionālo zināšanu, prasmju un kompetences pilnveidošana formālajā un neformālajā izglītības sistēmā. Formālajā izglītības sistēmā var īstenot profesionālo pilnveidi jaunā pakāpē vai iegūt jaunu specializāciju. Iegūtās izglītības kvalitāte tiek apliecināta ar attiecīgu izglītības dokumentu – apliecību, diplomu vai sertifikātu. △ var īstenot arī neformālajā izglītībā: kursos, interešu grupās, tautas augstskolās u. tml., kas nedod jaunu kvalifikāciju.

Sk. arī MŪŽIZGLĪTĪBA, NEFORMĀLĀ IZGLĪTĪBA

(N) **tehniskie palīglīdzekļi** (*mobility aids*, assistive technology**) ir Latvijā lietots termins, lai apzīmētu ierīces, kas atvieglo cilvēka spējas pārvietoties, aprūpēt sevi un pilnvērtīgi pavadīt brīvo laiku. △ kompensē, atvieglo vai neitralizē funkcijas pazeminājumu vai iztrūkumu.

Sk. arī PALĪGIERĪCES

(H) **tehnisko palīglīdzekļu pakalpojums** (*technical aids service**) ietver personai nepieciešamo tehnisko palīglīdzekļu izgatavošanu, pielāgošanu, lietošanas apmācību, remontu, aprites nodrošināšanu, kā arī piegādi personas dzīvesvietā.

Sk. arī PALĪGIERĪCES, TEHNISKIE PALĪGLĪDZEKĻI

Lit.: LM, 2021; MK, 2021 (Nr. 878)

(N) **telemedicīna** (*telemedicine*) ir medicīnisko pakalpojumu sniegšana attālināti, izmantojot informācijas tehnoloģijas: 1) ārsts (ģimenes ārsts, speciālists) sniedz konsultācijas ar videozvana palīdzību; 2) feldšeris, ārsta palīgs vai apmācīts sociālais darbinieks ar mobilās diagnostikas ierīcēm veic nepieciešamos mērījumus, kas drošā veidā tiek nosūtīti profesionālim medicīnas iestādē. △ nozīmīgi atvieglo konsultācijas un mērījumu veikšanu pacientiem ar ierobežotām pārvietošanās spējām, kā arī konsultāciju pieejamību pacientiem, kuri dzīvo tālu no konkrētā medicīnas pakalpojuma sniedzēja. △ iespējas strauji attīstās un to arvien plašāk pielieto, lai optimizētu kopējās veselības aprūpes izmaksas – samazinātu slimnīcā pavadīto laiku, transportēšanas izdevumus, ārstu noslogojumu, kā arī uzlabotu veselības aprūpi – veiktu slimību agrīnu diagnosticēšanu, regulāru veselības apsekošanu hroniskiem slimniekiem, nodrošinātu veselības aprūpes pakalpojumu labāku pieejamību.

Lit.: Barker, 2014; Zinovatnijs, 2020

(E) **tematiskā analīze** (*thematic analysis*) ir kvalitatīvo datu analīzes metode, ar kuras palīdzību datos tiek noteiktas galvenās tēmas, kas atspoguļo realitāti vai pieredzi par šo realitāti. Galvenās tēmas tiek identificētas ar atvērtās kodēšanas palīdzību, tematiski apkopojot analizēto datu saturu. △ ir datus aprakstoša, nevis teoriju veidojoša pieeja.

Lit.: Mārtinsone un Pipere, 2021

(C) **teorija** (*theory*) ir pieredzes un prakses vispārinājums, kā arī ideju un atziņu kopums, kas skaidro un strukturē noteiktu priekšmetu, parādību vai attiecību fenomenu. △ ir zinātnisku atziņu kopums, kas dod vienotu, sistēmisku skaidrojumu par esamības likumsakarībām. △ sakārto zināšanas tādā formā, kas nodrošina izpratni par lietām, sakarībām vai pētāmo priekšmetu. △ piedāvā konceptuālu skatījumu, kas kalpo kā instruments realitātes novērošanai, skaidrošanai un prognozēšanai. △ ir diskusiju objekts, laika gaitā tās var tikt papildinātas, arī apšaubītas un noraidītas.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBA TEORIJAS

Lit.: Langer & Lietz, 2015; Pierson &Thomas, 2002; Roga-Vailza u. c., 2021b

(C) **teorija sociālajā darbā** (*theory in social work*) ir nozīmīgs sociālā darba profesionalizācijas, izglītības, pētniecības un prakses elements. △ organizē, skaidro un attīsta daudzveidīgo sociālā darba pieredzi, zināšanas, uzskatus. Sociālajā darbā īpaša uzmanība tiek veltīta arī teorijām, kas skaidro cilvēka un vides mijiedarbību un sociālās problēmas un/vai sociālās funkcionēšanas problēmas, kas radušās šīs mijiedarbības rezultātā (piem., konfliktu teorija, lomu teorija, ekoloģiskā sistēmu teorija, vispārējā sistēmu teorija, teorijas par sociālo problēmu rašanos). Plaša teoriju diapazona izmantošana sekmē un padziļina sociālā darba profesionālo skatījumu uz sociālo problēmu mazināšanu. Tādēļ △ ir izteikti starpdisciplinārs, daudzpusīgs, pragmatisks un eklektisks raksturs. △ attīstās un tiek lietotas: 1) balstoties uz citu zinātņu nozaru – psiholoģijas, socioloģijas, politoloģijas, pedagoģijas u. c. – teorijām (piem., uz kognitīvi biheiviorālo, psihodinamisko, vispārīgo sistēmu, sociālās iemācīšanās, ekoloģisko teoriju); 2) veidojot patstāvīgas sociālā darba teorijas (piem., uzdevumcentrētā pieeja, dzīves modelis, ekoloģiskā perspektīva). Teoriju atlasi, izmantošanu un attīstību ietekmē sociālā darba starptautiskās nostādnes, jaunu sociālo problēmu rašanās vai izmaiņas to raksturā, katras valsts sociālo darbinieku izglītības un prakses organizēšanas īpatnības un tradīcija, kā arī pētījumi sociālajā darbā. Kopš sociālā darba pirmsākumiem

viens no karstākajiem diskusiju jautājumiem ir bijis par prakses un teorijas saistību un integritāti.

Sk. arī EKLEKTISMS SOCIĀLAJĀ DARBĀ, PARADIGMA, PIEEJA, PIEEJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, SOCIĀLĀ DARBA TEORIJAS, SOCIĀLĀS PROBLĒMAS, TEORIJA

Lit.: Langer & Lietz, 2015; Payne, 2021a, 2021b

(D) **terapeitiskā grupa** (*therapeutic group*) ir viens no grupu veidiem, kura galvenais mērķis ir grupas dalībnieku psiholoģisko un sociālo konfliktu izpēte, apzināšana un mazināšana, kā arī problēmu pārvarēšanas stratēģiju attīstīšana. △ vada psihologi, psihoterapeiti vai sociālie darbinieki, kuri ir specializējušies darbam ar terapeitiskām grupām. △ veicina grupas dalībnieku individuālās un kopīgās pieredzes apmaiņu adaptēšanās spēju uzlabošanai. Šajās grupās izteikta uzmanība ir pievērsta attiecību veidošanai, mijiedarbībai un grupas dinamikas procesiem, kā arī grupas noteikumu ievērošanai. △ visbiežāk ir slēgtas grupas. Terapeitisko grupu veidi var būt dažādi, piem.: a) psiholoģiski izglītojošās △ (*psychoeducational*), kurās lielāks akcents tiek likts uz izglītošanu par psihes un saskarsmes procesiem, un grupas vadītājam ir arī eksperta loma; b) uz procesu vērstās △, kurās uzsvērta grupas dinamika un refleksija par procesiem △, kā arī to apzinātāku izpratni; c) △, kurās akcentēta konkrēta psiholoģiskā virziena pieeja (kognitīvi biheiviorālā, psihoorganiskā, psihodrāmas u. c.).

Sk. arī GRUPU VEIDI SOCIĀLAJĀ DARBĀ, METODES SOCIĀLAJĀ DARBĀ AR GRUPU

Lit.: Brown, 2018; Fehr, 2003; Raubolt & Brink, 2022

(D) **terapeitiskā kopiena** (*therapeutic community*) ir viena no ilgtermiņa (vienu gadu un ilgāk) atveseļošanas pieejām cilvēkiem ar psihoaktīvu vielu lietošanas atkarību, kā arī cilvēkiem ar mentālās veselības problēmām un personības traucējumiem. Šai pieejai ir raksturīga kopienas dzīves un terapeitisko metožu integrēšana. Pieeja ir attīstījusies ASV 20. gs. 50. gados no pašpalīdzības kustībām kā pretmets dominējošajai medicīniskajai pieejai atkarību ārstēšanā un izteiktam atveseļošanas iespēju trūkumam; tā ir arī viena no antipsihiatrijas pieejām. Atšķirībā no citām atveseļošanas pieejām △ balstās īpaši veidotā terapeitiskā vidē, kas ietver ikdienas režīma un kopienas noteikumu ievērošanu, strukturētas aktivitātes (piem., rīta aplis, individuālais un grupu terapeitiskais darbs) un nestrukturētas aktivitātes (piem., ikdienas pienākumu veikšana, brīvā laika pavadīšana). Mūsdienās ir attīstīti visdažādākie △ veidi un to kombinācijas: a) slēgta, daļēji slēgta vai atvērta tipa; b) bērnu,

jauniešu, pieaugušo; c) sieviešu, vīriešu, ģimenes; d) viena veida psihoaktīvās vielas atkarīgajiem cilvēkiem (piem., tikai alkohola lietotājiem, tikai heroīna lietotājiem) vai dažādu vielu, psihoaktīvās vielas atkarības un citu psihiskās veselības vai personības traucējumu kombinācijas. Visbiežāk △ personālā ietilpst dažādu nozaru speciālisti atbilstoši klientu mērķgrupas vajadzībām. △ atveseļošanas programmu efektivitāti apliecina daudzi pētījumi, īpaši efektīvas tās ir gadījumos, kad notiek sadarbība ar ģimeni un pastāv atbalsta iespējas arī pēc △ programmas. △ standartu uzturēšanā un attīstībā liela nozīme ir Pasaules Terapeitisko kopienu federācijai (*World Federation of Therapeutic Communities*).

Sk. arī ATKARĪBA, KOPIENA, VIELISKĀ ATKARĪBA

Lit.: WFTC, n. d.

(O) **terapeitiskā pieeja sociālpedagoģiskajā darbībā** (*therapeutic approach in social education, therapeutic approach in social pedagogy*) ir specifiski organizēts sadarbības veids sociālpedagoģiskajā darbībā, ko raksturo atbalstoša, draudzīga, empātiska un atveseļojoša attiecību veidošana starp speciālistu un bērnu vai jaunieti. △ pamatā ir holistisks skatījums uz indivīda situāciju kopumā, un tas ir primāri fokusēts uz individuāli psiholoģiskajiem faktoriem un attiecībām. △ mērķis ir izveidot emocionāli drošu vidi, kurā indivīds var attīstīt pozitīvu attiecību veidošanas un uzticēšanās pieredzi (piem., bērnam ar pieaugušo). △ neaizstāj terapeitisko intervenci, bet tās ir savstarpēji papildinošas klienta traumatiskās pieredzes mazināšanā vai viņa problēmu risināšanā. Pieeju lieto sociālie pedagogi un sociālie darbinieki, kuri strādā ar bērniem un jauniešiem.

Sk. arī SOCIĀLAIS PEDAGOGS, TERAPEITISKĀS ATTIECĪBAS

Lit.: Cameron & Petrie, 2009

(P) **terapeitiskās attiecības** (*therapeutic relationship*) ir specifiski organizēts sadarbības attiecību veids starp palīdzošo profesionāli un klientu. △ raksturīgas noteiktas kvalitātes (piem., uzticēšanās un drošība, skaidri sadarbības nosacījumi), un šīs attiecības sniedz psihosociāli atveseļojošu efektu (piem., klients, risinot savu problēmu, kļūst drošāks, patstāvīgāks). Sociālajam darbiniekam strādājot ar klientu, △ atspoguļojas veiksmīgā sadarbībā un darba aliansē.

Sk. arī DARBA ALIANSE

Lit.: Hick & Bien, 2008; Roberts, 2009

(P) **teraspēle** (*theraplay*, *Theraplay®*) ir viens no spēļu terapijas veidiem, kas attīsta bērnā drošu piesaisti vecākiem (vai citiem nozīmīgajiem pieaugušajiem). Ar

△ speciālista palīdzību vecāki iemācās rotaļāties ar savu bērnu tādā veidā, kas ļauj mazulim izjust drošību, veicina sociālo iesaistīšanos, paplašina uzbudinājuma regulāciju un atbalsta pozitīvas pašcieņas attīstību kā bērnā, tā vecākā, kā arī sekmē priekpilnu kopīgu pieredzi. △ fokusējas uz četrām būtiskām iezīmēm, kas atrodamas veselīgās vecāka un bērna attiecībās: a) uz strukturētību: pieaugušais šajās attiecībās rada tādu sakārtotību un iepriekšparedzamību, kas bērnam sniedz drošību; b) uz gādību: pieaugušais sniedz tādu aprūpi, kas spēj bērnu mierināt un lolot tādā veidā, kas palīdz justies fiziski un emocionāli labi; c) uz iesaistīšanu: pieaugušais ir klātesošs veidā, kas ļauj bērnam justies ieraudzītam, uzklausītam, sajustam un pieņemtam; d) uz izaicinājumu: pieaugušais atbalsta bērnu jaunu prasmju apgūšanā, vairo bērna varēšanu un pārliecību par sevi. △ pamatā sakņojas piesaistes un objektu attiecību teorijās, kā arī Mariannas Maršakas (*Marianne Marschak*) interakciju metodē (*Marschak Interaction Method,* MIM). 20. gs. otrajā pusē △ attīstīja ASV bērnu psiholoģe Anna Jernberga (*Ann Jernberg*). △ no citām spēļu terapijas metodēm atšķiras ar to, ka ir pieaugušā vadīta. Terapija piemērota visās vecuma grupās, bet visbiežāk to lieto no zīdaiņa vecuma līdz pusaudžu gadiem. Darbs var noritēt diādē, triādē, ar visu ģimeni vai grupā. Lieto gan kā metodi psiholoģijā, psihoterapijā, sociālajā darbā (nepieciešams metodes apgūšanas sertifikāts), gan kā autonomu terapijas veidu (nepieciešams △ speciālista sertifikāts). Theraplay Institūts (ASV) kontrolē *Theraplay®* lietošanu un nosaka starptautiskos standartus terapijai un apmācībai.

Sk. arī PIESAISTES TEORIJA, SPĒĻU TERAPIJA

Lit.: www.theraplay.org; www.wp.theraplay.org/latvia/

(N) **terminmāls slimnieks** (*terminal patient*) ir cilvēks smagas un nedziedināmas slimības pēdējā fāzē, kura beidzas ar nāves iestāšanos. Terminu parasti lieto, ja prognozētais dzīves ilgums nepārsniedz sešus mēnešus. Termināliem slimniekiem tiek piemērota hospisa jeb dzīves nobeiguma aprūpe.

Sk. arī HOSPISS, PALIATĪVĀ APRŪPE

(D) **terminēšana** (*termination*) sociālā darba procesā ir savlaicīga novērtēšanas laika un noslēguma plānošana, kā arī intervences noslēguma sistēmiska procedūra, kurā notiek sociālā darbinieka un klienta attiecību profesionāla pārtraukšana. △ parasti notiek, kad intervences mērķis un uzdevumi ir sasniegti, sadarbībai noteiktais laiks beidzies vai arī klients nav ieinteresēts turpināt sadarbību. Darbā ar klientu △ ir nozīmīgs diskusiju temats, lai klients izprastu un apzinātos profesionālo attiecību robežas un viņa gaidas saistībā ar sociālā darbinieka rīcību būtu reālas, kā arī lai sociālais darbinieks efektīvi veiktu savus pienākumus attiecībā pret klientu. △ ir sensitīva

sadarbības noslēguma fāze, jo ietver dažādus ētiskus jautājumus par robežām darbā ar klientu, sociālā darbinieka kompetenci, iespējamu interešu konflikta rašanos, kā arī par klientu pašnoteikšanās spējām. Ir trīs veidu △: 1) piespiedu △ (*forced termination*), kad intervences mērķis nav sasniegts; 2) klienta iniciēta △ (*client-initiated termination*), kad klienta skatījumā problēma ir atrisināta vai situācija ir uzlabojusies; 3) sociālā darbinieka iniciēta △ (*social worker-initiated termination*), kad sociālā darbinieka skatījumā klients ir izrādījis progresu mērķu sasniegšanā, ieguvis pietiekamu pieredzi, lai spētu risināt problēmu patstāvīgi, ja tā atkārtotos.

Veiksmīga △ procesa pamatā ir vairāki apsvērumi, kas sociālajam darbiniekam jāņem vērā: 1) ar klientu ir jārunā par △, jau uzsākot sadarbību, jo △ ir informētās piekrišanas jeb vienošanās elements; 2) kopā ar klientu jāizvirza skaidrs mērķis un risināmie uzdevumi, lai klients varētu apjaust sasniegto; 3) ir jārespektē klienta vēlme pārtraukt sadarbību, tomēr sociālajam darbiniekam ir pārliecināti jāizsaka bažas par to, vai priekšlaicīga sadarbības pārtraukšana patiešām ir nepieciešama; 4) ir jāizrunā ar klientu atgriešanās iespējas; 5) ir jāpalīdz klientam pārskatīt sasniegtos uzdevumus un jāmotivē izteikt savas izjūtas par △ procesu. Jēdzienu △ var attiecināt arī uz citiem sociālā darba procesa posmiem un darbībām, kam ir paredzēts noteikts laika periods, piem., termiņu noteikšana, sadarbības laika limitēšana.

Sk. arī INFORMĒTĀ PIEKRIŠANA, INTERVENCE

Lit.: Barker, 2014; Betteridge, 2014; Ledwith, 2011

(J) **terorisms** (*terrorism*) ir vardarbīgas un noziedzīgas darbības, kas tiek plānotas pret sabiedrību, konkrētu cilvēku grupu vai atsevišķām personām. △ veic politiski motivētas vai noziedzīgas grupas (var būt arī viens izpildītājs), lai ar cilvēku iebiedēšanu, ietekmēšanu vai piespiešanu panāktu izvirzītos politiskos, ekonomiskos, reliģiskos, kultūras vai sociālos mērķus un izjauktu sociālo kārtību un/vai līdzsvaru sabiedrībā. △ veicēji parasti cenšas iedvest bailes, radīt nedrošību un tādējādi mainīt konkrētās sabiedrības attieksmes un/vai politiku. △ nav pieņemams neatkarīgi no argumentācijas, ko △ veicēji varētu izmantot kā attaisnojumu (piem., politiskā, filozofiskā, ideoloģiskā, rases, etniskā, reliģiskā vai cita veida pārliecība).

Sk. arī NOZIEDZĪBA, ORGANIZĒTA NOZIEDZĪBA, VARDARBĪBA

Lit.: Barker, 2014; Giddens, 2009; Global terrorism database, 2019; OHCHR, 2008

(D) **tēvus iekļaujoša prakse** (*father-inclusive practice*) ir pieeja sociālā darba praksē, kuras mērķis ir aktīvi atbalstīt vīriešus tēva lomā. △ visbiežāk lieto sociālajā darbā ar ģimenēm un bērniem. Pieeja attīstījusies kā reakcija uz praksē dominējošu sadarbību tikai ar mātēm un ģimenes sievietēm. △ tiek

īstenota, iekļaujot tēvu (bioloģisko un/vai sociālo) visos sadarbības posmos – plānojot, izstrādājot un sniedzot pakalpojumus. Tēvu līdzdalība un iekļaušana pakalpojumos ir labvēlīga visiem ģimenes locekļiem. Sociālajā darbā ar ģimenēm △ nozīmi nereti paplašina, lietojot jēdzienu "vīriešus iekļaujoša prakse", akcentējot ne tikai tēva lomu, bet dažādu vīrieša lomu (piem., brālis, vectēvs, tēvocis, audzinātājs, skolotājs) nozīmīgumu ģimenes un sociālajā sistēmā.

Lit. Morrow, 2013

(T) **tiesiskais nihilisms** (*legal nihilism*) ir viena no tiesiskās apziņas deformācijas formām, kuras pamatā ir tiesību sociālo vērtību noliegums. △ izpaužas kā pastāvošo tiesību noliegšana un pārliecība, ka par likumpārkāpumu cilvēks netiks sodīts. △ var novest pie likuma pārkāpšanas. Nodala pasīvo △ un aktīvo △. Pasīvajam △ raksturīga vienaldzīga attieksme pret tiesībām, acīmredzama tiesību lomas un nozīmes nenovērtēšana. Aktīvajam △ ir raksturīga apzināti negatīva un noliedzoša attieksme pret tiesībām. Bīstamas sekas rodas, ja △ vadīti indivīdi organizējās neformālās apvienībās, piem., veidojas pusaudžu grupējumi, kuri veic noziedzīgus nodarījumus.

Sk. arī LIKUMPĀRKĀPUMS, NOZIEDZĪGS NODARĪJUMS, NOZIEGUMS, SOCIĀLAIS DARBS AR BIJUŠAJIEM LIKUMPĀRKĀPĒJIEM

Lit.: Gorard, 2011

(G) **tiesības uz sociālo drošību** (*right to social security*) ir vienas no cilvēktiesībām, kas noteiktas ANO Vispārējo cilvēktiesību deklarācijā (22. pants). Ikvienam cilvēkam kā sabiedrības loceklim ir △, ko īsteno ar valsts pūlēm un starptautiskās sadarbības palīdzību, un tas notiek atbilstoši katras valsts resursiem un organizācijai, ievērojot brīva indivīda tiesības ekonomikā, sociālajā jomā un kultūrā, respektējot cilvēka cieņu un brīvu attīstību.

Sk. arī CILVĒKTIESĪBAS, SOCIĀLĀ DROŠĪBA, SOCIĀLĀS DROŠĪBAS POLITIKA

Lit.: Béland & Mahon, 2016; Likums "Par sociālo drošību"

(T) **tiesību pārstāvniecība** (*rights representation*) ir jēdziens, ko attiecina uz formālām un neformālām sociālā, psiholoģiskā un juridiskā atbalsta darbībām, kas vērstas uz indivīda, grupas vai kopienas interešu un tiesību pārstāvēšanu, problēmu vai konfliktu risināšanu, ņemot vērā viņu labākās intereses. △ visbiežāk ir nepieciešama tiem indivīdiem un grupām, kam dažādu iemeslu dēļ trūkst vai ir nepietiekamas zināšanas, spējas vai prasmes pārstāvēt sevi, savas tiesības un paust savu viedokli, piem., personām ar garīga rakstura traucējumiem, senioriem, bērniem. Sociālajā darbā △ var tikt īstenota visos prakses līmeņos, piem., makrolīmenī, sniedzot priekšlikumus likumu, politikas plānošanas un normatīvo aktu pilnveidei attiecībā uz konkrētu mērķa grupu.

△ visbiežāk tiek īstenota, sociālajam darbiniekam pildot advokāta un veicinātāja lomu. Latvijas sociālā darba praksē jēdziens △ netiek plaši lietots un pārsvarā tiek saistīts ar juridisko vai fizisko personu tiesību nostiprināšanu notariāli vai pilnvarojot kādā konkrētā jautājumā, piem., rīcībspējas noteikšanā un aizgādnības jautājumos personām ar invaliditāti. Latvijā △ kontekstā vairāk lieto jēdzienu "interešu aizstāvība".

Sk. arī CILVĒKTIESĪBAS, LABĀKĀS INTERESES, TIESVEDĪBAS DRAUGS

Lit.: FRA, 2016

(T) **tiesvedības draugs** (*litigation friend*) ir ar tiesas lēmumu nozīmēta persona, kas tiesvedības procesā pārstāv vai nu bērna intereses, vai tāda pieaugušā intereses, kam ir garīga rakstura traucējumi un ierobežotas spējas pieņemt lēmumus. △ ir jābūt spējīgam pieņemt kompetentus, godīgus un vienlaikus neitrālus lēmumus konkrētā lietā. Tas nozīmē, ka △: a) pieņem lēmumus personas labāko interešu vārdā; b) sniedz informāciju un skaidro, lai persona saprastu visu, kas notiek tiesvedības procesā, un uzzinātu personas vēlmes un sajūtas par to; c) runā ar juristiem par to, kas notiek, saņem padomu un sniedz instrukcijas, ievērojot personas intereses; d) veic visus maksājumus, kas noteikti ar tiesas lēmumu. Par △ var kļūt jebkura persona, piem., ģimenes draugs, vecāks, aizbildnis, kas aizpilda un iesniedz piemērotības sertifikātu (*certificate of suitability*). Termins ir specifisks tiesvedības sistēmai Lielbritānijā. Latvijā šāds tiesiskais statuss nepastāv ne cilvilprocesā, ne krimināprocesā, ne arī administratīvajā procesā, bet līdzīgu statusu raksturo termins "nepilngadīgās personas pārstāvis".

Sk. arī LABĀKĀS INTERESES

Lit.: www.gov.uk/litigation-friend

(T) **tieša diskriminācija** (*direct discrimination*) ir diskriminācijas veids, kad līdzīgā situācijā attieksme un izturēšanās pret vienu indivīdu vai grupu ir nepamatoti atšķirīga un mazāk labvēlīga nekā pret citu indivīdu vai grupu kādas pazīmes (dzimums, seksuālā orientācija, rase, etniskā izcelsme, vecums, veselības stāvoklis, reliģiskā pārliecība, politiskie u. c. uzskati, nacionālā vai sociālā izcelsme, mantiskais vai ģimenes stāvoklis) dēļ. Atšķirīga attieksme pieļaujama vienīgi tādos gadījumos, ja tam ir pamatots un objektīvs attaisnojums un pastāv samērīgums starp sasniedzamo mērķi un izmantotajiem līdzekļiem.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, NETIEŠA DISKRIMINĀCIJA

Lit.: Eiropas Savienības Pamattiesību harta, 2016

(D) **tiešais sociālais darbs** (*direct social work*) ir viena no sociālā darba pieejām, kas attiecas uz sociālā darbinieka intervenci mikrolīmenī – sociālo darbu

ar indivīdu, pāri, ģimeni vai mazo grupu. △ tiek veikts ar dažādām klientu mērķgrupām (dalījumā, piem., pēc vecuma, sociālajām problēmām, sociālās funkcionēšanas grūtībām), dažādu pakalpojumu sniedzēju organizāciju ietvaros – kopīgais un vienojošais elements ir sociālā darbinieka tieša, nepastarpināta palīdzība un atbalsts. Kā sinonīms tiek lietots arī jēdziens "tiešā prakse" (*direct practice*). Veicot △, nozīmīga loma ir psihosociālās konsultēšanas prasmēm, tiešā kontakta veidošanai, atbalsta sniegšanai, jaunu prasmju attīstīšanai. △ var tikt īstenots kādas sociālā darba ar gadījumu pamatmetodes ietvaros (darbs ar gadījumu, gadījuma vadīšana, psihosociālais darbs), kā arī veicot sociālo darbu ar grupu (atbalsta grupas, terapeitiskās grupas, pašpalīdzības grupas, prasmju attīstīšanas grupas), veicot izglītošanu individuālajās vai ģimenes sesijās un grupās. Psihosociālajā darbā △ ir izteikti raksturīgs, savukārt vispārīgajā praksē darbā ar gadījumu un gadījuma vadīšanā raksturīgs ir gan tiešais, gan netiešais sociālais darbs.

Sk. arī NETIEŠAIS SOCIĀLAIS DARBS, PSIHOSOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLAIS DARBS AR GADĪJUMU, SOCIĀLĀ DARBA AR GADĪJUMU PAMATMETODES

Lit.: Apine, 2021a

(D) **tiešsaistes grupas** (*online groups*) ir viens no sociālā darba ar grupu veidiem. △ tiek organizētas, izmantojot informācijas tehnoloģijas, un tas ļauj dalībniekiem, atrodoties dažādās vietās, pieslēgties grupai tiešsaistē. △ priekšrocības ir resursu ietaupījums (laiks, nauda u. c.). Galvenie △ trūkumi ir samazinātas iespējas grupas dalībnieku mijiedarbībai un socializācijai, ierobežotas metodes darbā ar grupu, kā arī ierobežota konfidencialitātes nodrošināšana.

Sk. arī GRUPU VEIDI, METODES DARBĀ AR GRUPU, SOCIĀLAIS DARBS AR GRUPU

Lit.: Buama, 2019

(D) **tiešsaistes konsultēšana** (*online counselling*) ir konsultāciju sniegšana, ko sarakstē, sarunā vai videoierakstā veic sociālais darbinieks, izmantojot informācijas tehnoloģijas. Tiešsaistes konsultācijā komunikācija var notikt sinhroni (reālajā laikā) vai asinhroni (ar laika nobīdi, piem., e-pasta sarakstē vai čatā), ja nav iespējama sinhrona komunikācija. Uzskata, ka △ ir lētāks un pieejamāks pakalpojumu sniegšanas veids, tomēr pastāv bažas par drošību, dokumentēšanas iespējām (piem., kā dokumentēt konsultāciju e-pasta sarakstē, telefona īsziņās vai saziņas aplikācijās), kā arī pastāv komunikācijas pārpratumu riski. △ trūkst klātienes komunikācijā iespējamā acu kontakta, neverbālās un vizuālās informācijas, ko neaizstāj arī vizuālais kontakts tiešsaistes video konsultācijā.

Sk. arī TIEŠSAISTES SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Mishna et al., 2015; Reamer, 2013

(D) **tiešsaistes sociālais darbs** (*online social work*) apzīmē dažādas sociālā darba prakses formas un sociālā darba metodes, kas tiek īstenotas ar informācijas un komunikāciju tehnoloģiju starpniecību tiešsaistē. △ rada jaunus riskus un ētiska rakstura problēmas, kas prasa specifisku kompetenci attiecību veidošanai tiešsaistē, kā arī citu pieeju konfidencialitātes, privātuma un informētās piekrišanas veidošanā.

Sk. arī INFORMĀCIJAS TEHNOLOĢIJAS SOCIĀLAJĀ DARBĀ, TIEŠSAISTES KONSULTĒŠANA, TIEŠSAISTES SUPERVĪZIJA

Lit.: Law et al., 2019; Leung et al., 2017; van de Luitgaarden & van der Tier, 2018; Reamer 2013

(A) **tiešsaistes supervīzija** (*online supervision*) ir viens no supervīzijas norises veidiem. △ notiek attālināti, izmantojot tiešsaistes nodrošinājuma programmas. △ visbiežāk tiek izmantota individuālajā supervīzijā, bet to var praktizēt arī grupas supervīzijā. △ galvenā priekšrocība ir tās pieejamība neatkarīgi no supervizora un supervizējamā atrašanās vietas. △ ierobežojumi ir tiešā kontakta trūkums un iespējamās tehniskās problēmas (piem., interneta sakaru pārrāvumi, datora problēmas). Latvijā △ izmantošanu veicināja COVID-19 pandēmija.

Sk. arī GRUPAS SUPERVĪZIJA, INDIVIDUĀLĀ SUPERVĪZIJA, SUPERVĪZIJA

(R) **Tora** (*Torah*) ir jūdaisma sakrālais teksts, ebreju Bībeles pirmā daļa, kas atbilst Vecās Derības pirmajām piecām (Mozus) grāmatām. △ ir pergamenta tīstoklis, kas parasti glabājas sinagogā.

Sk. arī JŪDAISMS, TALMŪDS

Lit.: JVL, n. d.; NE

(M) **tradicionālā kultūra** (*traditional culture*) ir kultūras mantojuma daļa, kas saistīta ar tradīciju saglabāšanu, uzturēšanu un nodošanu no paaudzes paaudzē sabiedrībā vai kādā tās daļā. △ ietver valodu, mitoloģiju, rituālus, ieražas, svētkus, kultūras mutvārdu formas, mūziku, deju, amatniecību, ēdiena gatavošanas tradīcijas u. c.

Sk. arī KULTŪRAS MANTOJUMS, TRADĪCIJA

Lit.: Seitel, 2001

(M) **tradīcija** (*tradition*) ir uzskatu, paradumu un darbību kopums, kas tiek nodots no paaudzes paaudzē. △ stiprina indivīdu sociālās saites, simbolizē grupas pamatvērtības un uztur spēkā sociālo struktūru. △ uzturēšanai ir nepieciešama atkārtošanās – △ saistās ar noturīgo un vērtīgo, kas ir bijis pagātnē un

ko nepieciešams atkārtot tagadnē, lai to varētu saglabāt nākotnei. △ ir kultūras mantojuma elements.

Sk. arī KULTŪRA, KULTŪRAS MANTOJUMS, TRADICIONĀLĀ KULTŪRA, VĒRTĪBAS

Lit.: Boyer, 1990; Frykman & Löfgren, 1996

(P) **transakciju analīze** (*transactional analysis*) ir viena no psihoanalītiskā virziena teorijām psiholoģijā, arī psihoterapijas metode, kuru 20. gs. 50. gados izveidoja psihoanalītiķis Eriks Berns (*Eric Berne*). △ ietvaros identificē un analizē cilvēka sociālo mijiedarbību jeb transakcijas starp viņa un citu cilvēku dažādajiem Ego stāvokļiem. Lielākoties △ izmanto zīmētas transakciju shēmas, kas uzskatāmi attēlo mijiedarbību. △ ietvaros attīstījās arī turpmākas idejas par rigidām, neefektīvām lomām, kuras cilvēki izspēlē savstarpējā komunikācijā. Pateicoties △ veiksmīgi strukturētajam skaidrojumam un praktiskam lietojumam psiholoģijā un psihoterapijā, tā kļuvusi plaši pazīstama arī sociālajā darbā.

Sk. arī PSIHOANALĪZE, PSIHOTERAPIJA

Lit.: Berns, 2002

(A) **transdisciplināra pieeja** (*transdisciplinary approach*) ir salīdzinoši jauna sadarbības pieeja, kuru izmanto sociālajā darbā dažādu jomu speciālistu sadarbībā, tiem izejot ārpus savu disciplīnu robežām un kopīgi meklējot plašāku izpratni, skaidrojumu un risinājumus kompleksām problēmām. △ ir izmantojama, veidojot un attīstot jaunus sociālā darba prakses modeļus, tā ir nozīmīga sociālā darba pētniecībā, izglītībā un teoriju attīstībā. Raksturīgs transdisciplinaritātes gadījums – vispārīgās sistēmu teorijas izveide, kur vienas vai vairāku nozaru atziņas tika pārnestas, radoši izmantotas, veidojot jaunu teoriju citā jomā.

Sk. arī MULTIDISCIPLINĀRA PIEEJA, STARPDISCIPLINĀRA PIEEJA, STARPDISCIPLINĀRA SADARBĪBA, STARPINSTITUCIONĀLA SADARBĪBA

Lit.: Dennison, 2017; Petrie, 1992; Russell et al., 2008

(P) **transference**, arī **pārnese** (*transference*) ir psihoterapijā un konsultēšanā lietots jēdziens, ar kuru apzīmē procesu, kura laikā klients neapzināti pārnes jūtas, attiecības, fantāzijas, kas ir veidojušās agrā bērnībā un ir saistītas ar nozīmīgiem cilvēkiem (piem., vecākiem, vecvecākiem, brāļiem, māsām). △ procesā pagātnes jūtas tiek projicētas uz speciālistu (psihoterapeitu, sociālo darbinieku, psihologu) tagadnes situācijā, tādēļ △ ietekmē un maina attiecības tagadnē. Tiek nodalīta pozitīvā un negatīvā pārnese. △ identificēšana ir būtiska psihoterapijas un konsultēšanas procesā gan klientam, gan

konsultantam, bet tās izmantošana atveseļošanas procesā ir atkarīga no teorētiskās pieejas, kuras ietvaros strādā speciālists. Lielāku uzmanību △ procesiem un analīzei pievērš psihoanalīze, analītiskā psiholoģija un psihodinamiskā pieeja.

Sk. arī ANALĪTISKĀ PSIHOLOĢIJA, KONTRTRANSFERENCE, PROJEKCIJA, PSIHOANALĪZE, PSIHODINAMISKĀ PIEEJA, PSIHOLOĢISKĀS AIZSARDZĪBAS MEHĀNISMI

Lit.: Sudraba, 2016a

(I) **transpersona** (*transperson, transgender*) ir cilvēks, kura subjektīvā dzimumidentitātes izjūta nesakrīt ar bioloģisko dzimumu. △ savu dzimumidentitāti var izpaust dažādos veidos – ar uzvedību, apģērbu, izmantojot kosmētiku. Dažkārt △ izšķiras par ķirurģisku operāciju vai hormonu terapiju, lai nodrošinātu pilnīgu vai daļēju dzimuma maiņu. △ nereti sastopas ar sociālās iekļaušanās grūtībām, transfobiju un diskrimināciju dzimumidentitātes dēļ.

Sk. arī DZIMTE, DZIMUMS, SEKSUĀLĀ IDENTITĀTE, TREŠAIS DZIMUMS

(N) **trauksme** (*anxiety*) ir emocionāla rakstura grūtības vai emocionāli traucējumi, kas augstas intensitātes un regularitātes gadījumos var liecināt par psihiskiem traucējumiem vai fizisku saslimšanu. Paaugstinātas △ gadījumā cilvēks izjūt ļoti lielu spriedzi, mainās domāšana, pazemināts pašvērtējums, tiek ietekmēta viņa sociālā dzīve. Ja △ ir ļoti izteikta, tās ietekmē var rasties panika, somatiski traucējumi. Ja △ palielinās un tai pievienojas cilvēka bailes zaudēt kontroli pār savu ķermeni un prātu (bailes nomirt vai sajukt prātā), šādas izpausmes sauc par panikas lēkmi. △ iedala: 1) paroksizmāla △ (agorafobija, sociālās fobijas, izolētās fobijas, panika); 2) hroniska △ (ģeneralizēta trauksme, trauksme ar depresiju); 3) △ kā adaptācijas traucējumu, obsesīvi kompulsīvu traucējumu, posttraumatiskā stresa sindroma, somatoformu traucējumu izpausme; 4) △ kā citu psihisku slimību izpausme (psihotiski traucējumi); 5) sekundāra △ kā viena no somatisku slimību izpausmēm (hipertireoīdisms, hiperparatireoīdisms, aritmijas, supraventrikulāri sirdsdarbības traucējumi u. c.); 6) psihoaktīvu vielu izraisīta △ (amfetamīns, kokaīns, kofeīns, atcelšanas sindroms pēc kanabinoīdu, alkohola, barbiturātu lietošanas).

Sk. arī PANIKAS LĒKMES, PSIHISKI TRAUCĒJUMI

Lit.: DSM-5, 2013; SSK-10, 2016

(S) **trauksmes celšana** (*whistleblowing*) ir informēšana par nelegālām, bīstamām, izšķērdīgām, ļaunprātīgām darbībām organizācijā vai iestādē, kas ir pretrunā tās deklarētajiem mērķiem un politikai, kā arī ir neētiskas un nodara kaitējumu trešajām pusēm. Eiropas Savienībā pastāv vienoti kritēriji trauksmes celšanas kanālu izveidei un standartiem, kā arī aizsardzības garantijām

trauksmes cēlējiem. Latvijā ir pieņemts Trauksmes celšanas likums, saskaņā ar kuru trauksmes cēlējs ir tiesīgs ziņot par jebkuru pārkāpumu, kas kaitē sabiedrības interesēm. Likumā tiek precizētas jomas un pārkāpumi, par kuriem īpaši jāceļ trauksme, tomēr uzskaitījums nav izsmeļošs.

Lit.: Barker, 2014; Barsky, 2010b; Harris & White, 2018

(N, P) **trauma** (*trauma*) ir ārējās vides ietekmē radīti būtiski organisma bojājumi un/vai indivīda vai grupas psiholoģisks satricinājums. Medicīniskā △ ir ārēja faktora iedarbības izraisīts audu un orgānu bojājums, kas rada to funkcijas traucējumu. Pēc ārējā faktora rakstura izšķir mehāniskās △ (sasitums, saspiedums, izmežģījums, lūzums, brūce, smadzeņu satricinājums), termiskās △ (apsaldējums, apdegums), ķīmiskās un citas △. Psiholoģisko △ izraisa situācijas, kad: 1) cilvēks pieredz dzīvību vai veselību apdraudošu situāciju, notikumu; 2) kā liecinieks redzējis dzīvību un veselību apdraudošu situāciju, notikumu; 3) uztvēris pieredzētos notikumus kā dzīvību vai veselību apdraudošus. △ pieredze izraisa stresu, baiļu un bezpalīdzības sajūtu un cilvēkam var novērot dezorganizētu, neparedzamu vai izteikti nemierīgu uzvedību. Psiholoģiskās △ veidi: akūta △ (vienreizējs traumatisks notikums ar ierobežotu ilgumu) un hroniska △ (situācijas, kad cilvēks pieredz viena ilgstoša vai vairāku traumatisku notikumu virkni). Psiholoģiskās △ izraisoši notikumi var būt: šķiršanās, vardarbība, dažāda veida ļaunprātīga izmantošana, smaga, dzīvībai bīstama slimība, tuvinieka zaudēšana, nokļūšana negadījumā, dzīvībai bīstamas dabas katastrofas, terorakti u. c. To, vai cilvēks kādu situāciju piedzīvo kā traumējošu un kā uz to reaģē, lielā mērā ietekmē viņa briedums, psiholoģiskā noturība, individuālā pieredze u. c.

Sk. arī AGRĪNA TRAUMA, KUMULATĪVA TRAUMA

Lit.: Gerber & Gerber, 2019

(I) **trešais dzimums** (*third gender*) ir alternatīvs dzimuma apzīmējums, kas ir plašāks par sievietes un vīrieša vai sievišķā un vīrišķā bināro pretnostatījumu. Kā sinonīmi △ tiek lietoti arī tādi termini kā "interseksuāls", "nenoteikta dzimte". △ var iedalīt vismaz divās kategorijās: 1) bioloģiska kategorija (bioloģiskās pazīmes, pēc kurām nosaka piederību dzimumam, var būt jauktas); 2) sociāla kategorija (persona brīvi izvēlas nepiederēt nevienam dzimumam). △ var saskarties ar sabiedrības spiedienu, ka cilvēkam ir jābūt viennozīmīgām dzimuma pazīmēm, pēc kurām cilvēku var klasificēt kā sievieti vai vīrieti. Sociālais spiediens piederēt noteiktam dzimumam arvien biežāk tiek uzskatīts par cilvēktiesību pārkāpumu. Ir valstis, kurās juridiski legalizēta △ norādīšana personu apliecinošos dokumentos.

Sk. arī DZIMTE, DZIMUMS, SEKSUĀLĀ IDENTITĀTE

Lit.: Herdt, 1993

U

(J) **ubagošana** (*begging*) ir žēlastības dāvanu (naudas, pārtikas) lūgšana publiskā vietā, aktīvā vai pasīvā veidā demonstrējot galēju nabadzību vai kā citādi mēģinot iežēlināt garāmgājējus. △ sastopama valstīs kā ar augstu, tā zemu labklājības līmeni. △ var kļūt par nodarbošanos un dzīvesveidu. Mūsdienās △ mainās, piem., izmantojot digitālās tehnoloģijas.

Lit.: Stones, 2013

(G) **universālais pamatienākums** (*universal basic income*) ir apzīmējums valsts beznosacījumu atbalstam naudas formā ikvienam iedzīvotājam pamatvajadzību nodrošināšanai neatkarīgi no viņa ienākumiem un nodarbinātības statusa. Šīs idejas atbalstītāji uzsver, ka: 1) lielāka ienākumu drošība mazinātu gan ienākumu, gan iespēju nevienlīdzību; 2) atšķirībā no pašreizējās sarežģītās un dārgās sociālās palīdzības un sociālās apdrošināšanas sistēmas △ ir viegli administrējams; 3) stabils, nodrošināts ienākums varētu motivēt iedzīvotājus attīstīt jaunas prasmes un mācīties, meklēt un strādāt interesantāku un radošāku darbu, veidot jaunus projektus un uzņēmumus, nebaidoties uzņemties risku. △ apzīmē arī kā beznosacījuma pamatienākumus, universālo pamatienākuma garantiju (*unconditional basic income, universal basic income guarantee*).

Lit.: www.basicincome.org

(I, J) **upuris** (*victim*) ir persona, kura ir cietusi, ievainota vai nogalināta nozieguma, nelaimes gadījuma, krāpnieciskas darbības vai cita notikuma vai darbības rezultātā. Latviešu valodā izšķir jēdzienus "upuris" un "cietušais", turpretī angļu valodā abus apzīmē ar vienu vārdu – *victim*.

Sk. arī CIETUŠAIS, STOKHOLMAS SINDROMS, VARDARBĪBA

Lit.: Pierson & Thomas, 2010

(F, S) **urbanizācija** (*urbanisation*) ir iedzīvotāju un ražošanas koncentrēšanās pilsētās, kā arī pilsētnieku dzīvesveida pārnese ārpus pilsētām. Strauja pilsētu izaugsme sākās pēc industriālās revolūcijas un turpinās joprojām. Ap 1800. gadu tikai 4 % pasaules iedzīvotāju dzīvoja pilsētās, 2018. gadā – jau 55 %. Tiek prognozēts, ka 2050. gadā šis rādītājs varētu sasniegt 68 %. Pasaules reģioni ar augstāko △ līmeni ir Ziemeļamerika (82 %), Latīņamerika (81 %) un Eiropa (74 %). △ veicināja sociālā darba kā profesijas attīstību, jo ar △ ir saistīta arī jaunu sociālo problēmu veidošanās (piem., grūtības iekļauties darba tirgū, piesārņojums, mājokļa pieejamība un kvalitāte), kā arī esošo problēmu saasināšanās (piem., nabadzība un vardarbība).

Sk. arī INDUSTRIALIZĀCIJA

Lit.: Parrillo II, 2008; UN, 2018

(C) **uz pieaugušo centrētā pieeja** (*adult-focused approach, adult-centred approach*) ir viena no sociālā darba pieejām, kurā sociālā darbinieka intervences centrā ir pieaugušais. Jēdziens △ tiek plaši lietots andragoģijā.

Sk. arī ANDRAGOĢIJA

(D) **uzdevumcentrētā pieeja** (*task-centred approach*) ir viena no mikrolīmeņa prakses pieejām sociālajā darbā ar gadījumu. △ ir raksturīgs fokuss uz strukturētu problēmu risināšanu ierobežotā laika periodā (piem., 6–12 tikšanās četru mēnešu periodā). Tādēļ to var raksturot kā tipisku īstermiņa pieeju. Šo pieeju 20. gs. 70. gados ASV izveidoja sociālie darbinieki Laura Epšteina (*Laura Epstein*) *un* Viljams Reids (*William Reid*), sintezējot Florensas Holisas (*Florence Hollis*) psihosociālā darba tehnikas, Helēnas Harisas Perlmanes (*Helen Harris Perlman*) problēmu risināšanas procesu un Eljota Studa (*Elliot Studt*) idejas par to, ka sociālo pakalpojumu sniedzēju galvenajai uzmanībai ir jābūt vērstai uz klienta izvirzītajiem un aktuālajiem uzdevumiem. △ tiek lietota, risinot vienīgi tās problēmas, kuras klients ir motivēts risināt un kuras objektīvi ir iespējams risināt noteiktajā laika periodā. △ pamatā ir secīga problēmrisināšanas soļu ievērošana, piem., problēmu precizēšana un strukturēšana, konkrētu uzdevumu izvirzīšana noteiktam laika periodam, sekošana plāna īstenošanas sekmēm un grūtībām, novērtēšana. Mūsdienās △ ir attīstījusies vairākos virzienos, un sociālajā darbā to lieto gan darbā ar indivīdu un ģimeni, gan sociālajā darbā ar grupu, kā arī tā var tikt lietota kā atsevišķs posms ilgtermiņa pieejās.

Sk. arī PIEEJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ, TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Kelly & Colindres, 2020

(P) **uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindroms, UDHS** (*attention deficit hyperactivity disorder*, ADHD) ir psihiski traucējumi, ko raksturo nespēja noturēt uzmanību, grūtības koncentrēties, impulsīva uzvedība un izteikti pastiprināta aktivitāte. △ sākas zīdaiņa vecumā, bērnībā vai jaunībā un var saglabāties visas dzīves laikā. △ būtiski apgrūtina sociālo funkcionēšanu un adaptāciju. Kaut arī sociālie faktori nav tiešs △ cēlonis, nelabvēlīga sociālā un emocionālā situācija ģimenē pastiprina △ izpausmes.

Lit.: Andrēziņa u. c., 2014

(T) **uzraudzība** (*monitoring*), sk. **monitorings**

(S) **uzticēšanās** (*trust*) ir pārliecība, ka uz līdzcilvēkiem var paļauties un sadarboties kopīgu mērķu sasniegšanā, to balsta ticība, ka pasaule ir droša un cilvēkiem visumā var uzticēties. △ ir svarīgs sociālo attiecību elements un ietver pārliecību par savstarpējības (*reciprocity*) principa ievērošanu attiecībās. Psiholoģijā (piem., Eriksona psihosociālās attīstības teorijā) cilvēka △ pasaulei ir agrīnās attīstības svarīgākais uzdevums. Bāzes △ veidojas pirmajā dzīves gadā, un tās pamatā ir drošā piesaiste. Ja bērna aprūpētāji ir emocionāli pieejami un atsaucīgi bērna vajadzībām, veidojas izjūta, ka pasaulei un cilvēkiem var uzticēties. Pamešana novārtā, slikta izturēšanās, emocionāla nepieejamība bērnā nostiprina pretējo – ka cilvēkiem nevar uzticēties un pasaule nav droša. △ ir fundamentāli svarīga sociālajai kārtībai un sabiedrības veiksmīgai funkcionēšanai. △ sekmē savstarpējās attiecības un mazina nepieciešamību pēc sociālās kontroles un sankcijām. Mūsdienu kompleksajās sabiedrībās mazo sociālo grupu (ģimene, kaimiņi) nozīme mazinās, savukārt attiecības ar svešiniekiem kļūst arvien nozīmīgākas. Sabiedrībās, kurās vairums cilvēku uzskata, ka citiem var uzticēties, sadarboties ir vieglāk, ekonomiskā attīstība ir veiksmīgāka un politiskā stabilitāte – augstāka. Sabiedrībās, kurās savstarpējā uzticēšanās ir zema, jebkura kopdarbība ir problemātiska, paaugstinās ekspluatācijas riski. Sociālajā darbā △ starp sociālo pakalpojumu sniedzēju un saņēmēju nodrošina labākus rezultātus.

Sk. arī PIESAISTE, PIESAISTES TEORIJA

Lit.: Ritzer, 2007

(G) **uzturlīdzekļi** (*child maintenance support*) ir naudas apmērs, kas vajadzīgs bērna uzturēšanas izdevumu segšanai. Uzturlīdzekļu došanas pienākums rodas, ja kāds no vecākiem nepiedalās bērna aprūpē, t. i., uzturēšanā (piem., tiek šķirta laulība vai arī viens no vecākiem vai abi vecāki dzīvo šķirti no bērna), un saglabājas līdz laikam, kad bērns pats var sevi apgādāt (Civillikuma 179. pants). △ apjoms tiek noteikts atbilstoši vecāku spējām un

mantiskajai situācijai. △ apjomu nosaka tiesa vai vecāki paši, savstarpēji vienojoties. Minimālo uzturlīdzekļu apmēru bērnam nosaka Ministru kabineta noteikumi. △ var pieprasīt arī bijušajiem laulātajiem iepriekšējās labklājības līmeņa nodrošināšanai.

Sk. arī ĢIMENES POLITIKA, ALIMENTI

Lit.: Barker, 2014; Civillikums; MK, 2013 (Nr. 37)

(P) **uztvere** (*perception*) ir cilvēka izziņas procesu kopums, kas nodrošina apkārtējās pasaules uztvērumu sajūtu, jūtu, domu un tēlu formā. Ar △ palīdzību cilvēks identificē apkārtējās vides informāciju un piešķir tai nozīmi. △ pamatā ir vairāku maņu orgānu vienlaicīga darbība, kas ierosina sajūtas un jūtas, domas un priekšstatus. △ var klasificēt: 1) pēc maņu orgānu sistēmas (redze, dzirde, oža, tauste, garša); 2) pēc matērijas eksistences formām (laika, telpas, kustības △); 3) pēc mērķtiecīguma pakāpes (tīšā un netīšā). △ veido trīs posmi: 1) atlase (apkārtējās vides stimuli tiek uztverti un pārvērsti informācijā, turklāt konkrētā laika intervālā uztvere ir ierobežota un selektīva – no apkārtējās vides vienlaikus tiek uztverta tikai neliela daļa vidē esošo objektu); 2) organizācija (uztvertā informācija tiek organizēta jēgpilnos modeļos, cauri apziņas filtram iziet tikai daļa no uztvertās informācijas); 3) interpretācija (informācija tiek interpretēta, lai to izprastu un piešķirtu nozīmes un jēgu apkārtējās vides notikumiem). Biežāk sastopamie △ traucējumi ir agnozija (izpaužas kā nespēja pazīt redzēto, dzirdēto, taustīto) un uztveres ilūzija.

Sk. arī KOGNITĪVĀ ATTĪSTĪBA

Lit.: Mārtinsone un Miltuze I, 2015; Rogers, 2017

(J) **uzvedības atkarības** (*behavioural addiction*) ir apzīmējums atkarību grupai, kuru galvenais atkarības objekts ir cilvēka uzvedība, rīcība jeb darbība. △ ir raksturīga nepārvarama tieksme atkārtoti lietot kādu noteiktu uzvedības veidu, labi zinot par nelabvēlīgām biopsihosociālajām sekām. Par △ uzskata, piem., darbaholismu, iepirkšanās vai tērēšanas atkarību, pārmērīgu ķermeņa ķirurģisku pārveidošanu, neadekvātu krāšanu, tehnoloģiju atkarības (datorspēles, sociālo tīklu, mobilo tālruņu atkarība), TV atkarību. △ var kombinēties ar citiem atkarību veidiem, piem., vielisko atkarību vai līdzatkarību. △ gaita un pazīmes (piem., tolerances pastiprināšanās, kontroles mazināšanās, biopsihosociālas problēmas, kas saistītas ar konkrēto uzvedības modeli) var būt līdzīgas citiem atkarības veidiem.

Sk. arī ATKARĪBA, PROCESU ATKARĪBA

(J) **uzvedības problēmas bērniem un pusaudžiem** (*behavioural problems in children and adolescents*) ir uzvedība, kas neatbilst vispārpieņemtām normām

un var pārkāpt citu cilvēku pamattiesības. △ nelabvēlīgi ietekmē personas sociālo iekļaušanos. Galvenās izpausmes: 1) agresija un cietsirdīga attieksme pret cilvēkiem un/vai dzīvniekiem (piem., huligāniska uzvedība, draudēšana un iebiedēšana, ieroču izmantošana, naudas izspiešana); 2) īpašuma bojāšana vai iznīcināšana (piem., tīša dedzināšana ar mērķi nodarīt būtisku kaitējumu, tīša sveša īpašuma iznīcināšana); 3) melošana, krāpšana vai zagšana (piem., iekļūšana citas personas mājoklī vai auto); 4) noteikumu pārkāpšana (piem., nenakšņošana mājās, skolas neapmeklēšana, citu personu piespiešana veikt seksuālas darbības).

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS AR JAUNIEŠIEM, SOCIĀLĀS REHABILITĀCIJAS PROGRAMMA JAUNIEŠIEM AR UZVEDĪBAS TRAUCĒJUMIEM, UZMANĪBAS DEFICĪTA UN HIPERAKTIVITĀTES SINDROMS

Lit.: Čirko u. c., 2019; Wills-Jackson, 2019

(T) **[uzvedības] sociālā korekcija** (*social correction*) ir termins, kas tiek lietots starpdisciplināras komandas darbā ar nepilngadīgiem likumpārkāpējiem, darbā ar pilngadīgiem likumpārkāpējiem un bijušajiem likumpārkāpējiem, kā arī preventīvajā darbā ar nepilngadīgajiem, kuri ubago, klaiņo vai veic citas darbības, kas var novest pie prettiesiskas rīcības. Termins akcentē iespējamību veikt sabiedrībā nevēlamas uzvedības korekciju; tas tiek galvenokārt lietots penitenciārajā sistēmā Lielbritānijā un ASV. Sociālajā darbā termins "korekcija" nonāk pretrunā ar sociālā darba vērtībām, ētiku (piem., cieņas un pašnoteikšanās principu) un pieejām, kuras vērstas uz izmaiņu rosināšanu klienta uztverē, domāšanā un uzvedībā. Latvijā tiek lietots arī termins "sociālās uzvedības korekcija" (Valsts probācijas dienesta dokumentos), izglītības jomā tas tiek attiecināts uz izglītojamiem ar uzvedības problēmām plašākā nozīmē – "sociālā korekcija" (Izglītības un zinātnes ministrijas dokumentos), "individuālās uzvedības korekcija" (Valsts izglītības satura centra dokumentos). Latvijā normatīvais regulējums nosaka izstrādāt "individuālos korekcijas plānus", nepamatoti paplašinot termina lietojumu.

Sk. arī ANTISOCIĀLS

(N) **uzvedības traucējumi** (*behavioural disorders*) ir medicīnā lietots termins, ar kuru saprot klīniskus stāvokļus, piem., hiperkinētiskus traucējumus, uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindromu, jauktus uzvedības un emociju traucējumus.

Sk. arī ĒŠANAS TRAUCĒJUMI, PERSONĪBAS TRAUCĒJUMI, UZMANĪBAS DEFICĪTA UN HIPERAKTIVITĀTES SINDROMS

V

(A) **vadošā sociālā darbinieka profesijas standarts** (PS-171) (*professional standards for senior social worker**) ir formāls dokuments, kurā aprakstītas vadošā sociālā darbinieka praksei nepieciešamās prasības izglītībai un kvalifikācijai (septītais Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūras līmenis; piektais profesionālās kvalifikācijas līmenis). Vadošais sociālais darbinieks analizē sociālos procesus to mijiedarbībā, plāno un administrē sociālā darba resursus, sociālo problēmu risinājumus, attīstības stratēģijas, tostarp sadarbību vietējā, nacionālā un starptautiskā līmenī; kritiski izvērtē strukturālos apstākļus sabiedrībā diskriminācijas, apspiešanas un sociālās nevienlīdzības mazināšanai, kā arī izvērtē vides ietekmi uz cilvēka un sabiedrības attīstību; īsteno cilvēktiesību principus praksē; aktīvi iesaistās sabiedrībā nozīmīgu sociālo problēmu cēloņu izpētē, uztur sociālo dialogu un pauž nevardarbīgu nostāju; veicina sadarbību ar citām profesijām un nozarēm ar mērķi uzlabot ikviena indivīda un visas sabiedrības labklājību. Vadošais sociālais darbinieks strādā valsts un pašvaldību iestādēs, nevalstiskā un privātā sektora organizācijās, kuras sniedz sociālos pakalpojumus un nodarbojas ar sociālās politikas formulēšanu, ieviešanu un izvērtēšanu, kā arī izglītības, veselības aprūpes un veselības veicināšanas, tiesībsargājošās un penitenciārās iestādēs. Viņa profesionālā kompetence ir atbilstīga, lai veiktu sociālo darbu arī starptautiskajās organizācijās.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBINIEKA PROFESIJAS STANDARTS

(F) **"Vai sociālais darbs ir profesija?"** (*Is Social Work a Profession?*) ir Abrahama Fleksnera (*Abraham Flexner*) runa, kas noturēta 1915. gadā Nacionālajā labdarības un korekcijas konferencē Baltimorā (ASV). Šo runu raksturo sociāli evolucionāra perspektīva, ka sociālās izmaiņas un izaugsme ir nepieciešamas, nenovēršamas un konstruktīvas. A. Fleksnera runai ir nozīmīga loma sociālā darba izglītības pilnveidē, profesionālās identitātes veidošanā un vispārīgā sociālā darba attīstības vēsturē. Savā runā A. Fleksners akcentēja

to, kas sociālajā darbā atšķir profesiju no amatierisma. Viņš uzsvēra, ka profesija ir pilna laika nodarbošanās, nevis īslaicīgas gadījuma rakstura aktivitātes filantropisku mērķu vārdā, ka profesijai ir nepieciešams noteikts koncepta formulējums, objektivitāte, kā arī izstrādāti profesijas standarti. Tāpēc A. Fleksners uzsvēra nepieciešamību definēt kritērijus, kas atšķir profesiju no amatierisma. Nozīmīgs ir atzinums, ka neviena profesija nevar būt tikai praktiska vai teorētiska, bet sociālajā darbā pietrūkst izglītojošu komunikācijas metožu un individuālās atbildības komponenšu. A. Fleksnera kā izglītības reformista pedagoģiskais fokuss šajā runā bija vērsts uz gadījuma metodi kā veidu, lai studentiem mācītu noteikt un risināt problēmas, izmantojot kritisko domāšanu kā zinātniskas metodes formu. Runā tika izvirzīti seši kritēriji, kas nosaka profesijas robežas ne tikai sociālajā darbā, bet arī citās nozarēs, piem., medicīnā, tiesvedībā. A. Fleksners uzskatīja, ka sociālais darbs var tikt atzīts kā profesija, ja darbošanās šajā jomā atbilst noteiktiem kritērijiem: 1) profesionālās aktivitātes balstās uz personisko atbildību un intelektuālo darbību; 2) prakse balstās uz zināšanām, nevis rutīnām un ierastām darbībām; 3) praktiskais izmantojums ir kaut kas vairāk nekā tikai noteiktas teorijas; 4) ir nepieciešama noteiktu zinātniski pamatotu tehniku apguve; 5) profesijai ir jābūt iekšēji sakārtotai (strukturētai); 6) profesionālā motivācija ir balstīta uz cilvēku altruismu darboties sabiedrības labā.

Sk. arī FLEKSNERS ABRAHAMS

Lit.: Flexner, 2015; Morris, 2008

(S) **vainošanas kultūra** (*blame culture*) ir attieksmju un uzvedības kopums, kam raksturīga cilvēku vai grupu kaunināšana, kritizēšana un vainošana par pieļautajām kļūdām. Rezultātā cilvēki izvairās riskēt, neizrāda iniciatīvu, nelabprāt runā par savām kļūdām vai uzveļ atbildību par tām citiem, baidoties no kritikas un soda. Piemēram, vadītāji vaino tiešos priekšniekus vai zemāka līmeņa darbiniekus, nevis paši uzņemas atbildību. Daudzās organizācijās represīva reakcija uz kļūdām noved pie tā, ka darbinieki kļūdas slēpj un izstrādā aizsardzības stratēģijas. △ var izpausties arī ģimenēs un citās kopībās.

Lit.: Harris & White, 2018; Munro, 2019

(I) **vajadzības** (*needs*) ir fiziskās, psiholoģiskās, sociālās, ekonomiskās un kultūras prasības izdzīvošanai, dzīvošanai saskaņā ar noteiktu standartu vai pašrealizācijai.

Sk. arī MASLOVA VAJADZĪBU TEORIJA, PAMATVAJADZĪBAS

Lit.: Barker, 2014

(M) **valoda** (*language*) ir sarežģīta zīmju sistēma, kas funkcionē kā domāšanas, izziņas un saziņas līdzeklis, nodrošinot informācijas un domu apmaiņu, tā funkcionē arī kā sociālās dzīves organizēšanas līdzeklis, iedarbojoties uz objektu. △ ir kultūras pamatelements un kultūras mantojuma daļa. △ gan atspoguļo, gan konstruē pasaules ainu, domāšanas norises, tā var gan veicināt, gan traucēt saziņu, nodrošina saprašanas un saprašanās procesu. Sociālajā darbā izpratne par △ ir svarīga vismaz divās nozīmēs: 1) △ kā efektīvs saziņas līdzeklis komunikācijā ar klientiem; 2) △ kā pašizpratnes un pasaules izpratnes instruments. Sociālā darba praksē valodas lietojumu sarežģī: a) globalizācija un starptautiskās migrācijas pieaugums; b) dažādu sociālo grupu atšķirīgais △ lietojums, radot šķēršļus savstarpējai sapratnei; c) sociālajam darbiniekam ir jāsaprot ne tikai vārdu burtiskā nozīme, bet arī jāizprot kultūras atšķirības (piem., vārdu lietojuma un nozīmju atšķirības dažādās kultūrās un subkultūrās). △, kādā tiek raksturoti klienti vai kāda tiek lietota saziņā ar klientiem, būtiski iespaido viņu paštēlu un pašizpratni, kas savukārt var nozīmīgi ietekmēt viņu izvēli un rīcību.

Sk. arī ETNISKI JŪTĪGA PRAKSE, KULTŪRA, KULTŪRAS KOMPETENCE

Lit.: David et al., 2020; Ēriksens, 2010; Fleetwood, 2016; Pomeroy & Nonaka, 2013

(G) **Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra, VSAA** (*State Social Insurance Agency*) ir labklājības ministra pārraudzībā esoša valsts tiešās pārvaldes iestāde. △ darbības mērķis ir īstenot Latvijas valsts politiku sociālās apdrošināšanas un valsts sociālo pabalstu jomā, kā arī administrēt valsts izdienas pensijas un valsts fondēto pensiju shēmu. 1994. gadā Latvijā tika izveidots Valsts sociālās apdrošināšanas fonds, kas 2004. gada 1. janvārī, pamatojoties uz Publisko aģentūru likumu, mainīja juridisko statusu, bezpeļņas organizācijas valsts akciju sabiedrības vietā kļūstot par valsts aģentūru un pārņemot minētā fonda saistības un tiesības.

Sk. arī SOCIĀLĀ APDROŠINĀŠANA

Lit.: NE

(G) **valsts [sociālie] pabalsti** (*state benefits*) ir valsts atbalsts naudas izmaksu veidā, ko saņem pie noteiktām iedzīvotāju grupām piederīgas personas situācijās, kad šīm personām ir nepieciešami papildu izdevumi vai kad tās nespēj gūt ienākumus. Latvijā △ papildina sociālās apdrošināšanas sistēmu. Šie pabalsti paredzēti sociālā riska situācijām un gadījumiem, kad samazinās ienākumi: 1) personām, kuras nav sociāli apdrošinātas; 2) personām, kuru veiktās iemaksas nav pietiekamas valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu un pensiju saņemšanai; 3) tādu papildu izdevumu rašanās gadījumos, kuros sociālās apdrošināšanas sistēma neparedz aizsardzību (piem., ģimenes valsts

pabalsts, bērna kopšanas un piedzimšanas pabalsti). Latvijā Valsts sociālo pabalstu likums pieņemts 2002. gadā.

Sk. arī PABALSTS, SOCIĀLĀS APDROŠINĀŠANAS PABALSTI

(I) **vara** (*power*) ir spēja paust un īstenot savu gribu. △ jēdziens pamatā tiek saistīts ar cilvēka attiecībām ar citiem indivīdiem vai grupu, kā arī var tikt izmantots, skaidrojot cilvēka attieksmi pret sevi, dzīvniekiem un dabu. △ izpausmes var būt gan pozitīvas, gan negatīvas. △ pozitīvās izpausmes ir, piem., pašnoteikšanās, vēlme organizēt, strukturēt un virzīt savu vai grupas darbību, virzīt uz mērķu sasniegšanu, īstenot pēctecīgu rīcību, pārstāvēt un aizstāvēt, attīstīt. △ negatīvās izpausmes aspekti ir, piem., dominance, ierobežošana, kontrole, pakļaušana, vardarbība, ļaunprātīga △ izmantošana, grūtības deleģēt atbildību, △ trūkums. △ attiecības var būt saistītas arī ar dominances un pakļautības mijiedarbību, varmākas un upura lomām. △ aspekti ir daudzpusīgi un tiek analizēti visās sociālo un humanitāro zinātņu nozarēs, arī sociālajā darbā.

Sociālajā darbā △ jautājumi ir nozīmīgi personas un vides kontekstā, un tie īpaši tiek akcentēti radikālajā sociālajā darbā, spēcināšanas (*empowerment*) un pretapspiešanas (*anti-oppressive*) pieejās. Mikrolīmeņa praksē attieksme pret sociālā darbinieka varu attiecībā pret klientu ir mainījusies no izteiktākām sociālā darbinieka varas pozīcijām uz līdzvērtīgākām attiecībām. Sociālais darbinieks kā profesionālis, kurš palīdz grūtībās nonākušiem cilvēkiem, vienmēr ir spēcīgākās △ pozīcijās, tādēļ ir būtiski apzināties △ jautājumus un līdzsvarot △ disbalansu, kas pastāv klienta un sociālā darbinieka attiecībās. Sociālā darbinieka △ izpausmes var būt arī neapzinātas un saistītas ar sociālā darbinieka personības iezīmēm un/vai ar kontrtransferences fenomenu attiecībās.

Sk. arī PRETAPSPIEŠANAS PIEEJA, RADIKĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS, SPĒCINĀŠANAS PIEEJA, SPĒKA PERSPEKTĪVA, VARAS ATKARĪBAS TEORIJA, VARAS ATTIECĪBAS, VARAS DISBALANSS

Lit.: Buse et al., 2012; Coser & Rosenberg, 1989; Hindess, 1996; Lane & Prizker, 2018

(C) **varas atkarības teorija** (*power-dependency theory*) ir socioloģijas teorija par varas struktūras dinamiku ilgstošās attiecībās, kurās indivīdi kļūst savstarpēji atkarīgi cits no cita atbilstoši varas sadalījumam. Šo teoriju 20. gs. 60. gados izstrādāja amerikāņu sociologs Ričards Emersons (*Richard Emerson*), iedvesmojoties no sociālās apmaiņas teorijas (*social exchange theory*) idejām. R. Emersons skaidro varas attiecību divpusējo raksturu, aplūkojot sociālās attiecības kā divu pušu savstarpēji atkarīgas saites. △ skaidro, kā veidojas

varas sadalījuma nevienlīdzība attiecībās, koncentrējas uz varas sadali attiecībās, nevis uz varu kā atsevišķa indivīda raksturlielumu. Savstarpējas atkarības dēļ katrai pusei ir jāspēj kontrolēt vai ietekmēt otras puses rīcību. Tajā pašā laikā šīs savstarpēji atkarīgās saites nozīmē to, ka katra puse, lai gūtu sev labumu, var piešķirt vai liegt, veicināt vai kavēt otras puses vajadzību apmierināšanu.

Sk. arī VARA, VARAS ATTIECĪBAS

Lit.: Cook et al., 2006; Emerson, 1962; Levine & Hogg, 2010; Ritzer, 2007; Scott & Marshall, 2009

(I) **varas attiecības** (*power relations*) ir attiecības, kurās vienai personai (grupai) ir sociāli noteicoša vara pār otru, un tā spēj likt otrai personai (grupai) darīt to, ko viņa/viņš vēlas. △ var pastāvēt indivīdu, grupu un sabiedrības līmenī. △ var saistīt ar dzimumu, sociālekonomisko vai politisko statusu un citiem faktoriem. △ var nošķirt dažādas dimensijas, piem., tiesiskās, ekonomiskās, sociālās, reliģiskās piederības, valodas lietojuma u. c. Vairākos sociālā darba prakses modeļos (piem., pretapspiešanas pieeja, radikālais sociālais darbs) △ pievērsta sevišķa uzmanība.

Sk. arī PRETAPSPIEŠANAS PIEEJA, RADIKĀLAIS SOCIĀLAIS DARBS, SPĒCINĀŠANAS PIEEJA, VARA, VARAS ATKARĪBAS TEORIJA

Lit.: Obi-keguna et al., 2017

(I) **varas disbalanss** (*power imbalance*) ir nevienlīdzīgs varas sadalījums starp indivīdiem vai sociālajām grupām. △ var ietekmēt lēmumu pieņemšanu, kas atkarīga no iesaistīto pušu varas potenciāla. Sociālajā darbā △ tiek aplūkots saistībā ar sociālo atstumtību un diskrimināciju, kā arī vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu.

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, SOCIĀLĀ ATSTUMTĪBA, VARA, VARAS ATKARĪBAS TEORIJA

Lit.: Choi & Robertson, 2013; Dutton, 2001; Hugman, 1991

(J) **vardarbība**, arī **varmākošana** (*violence, abuse*) ir apzināta reāla fiziska spēka, draudu vai varas izmantošana pret sevi, citu cilvēku, grupu vai kopienu, un tā rada vai spēj izraisīt fizisku ievainojumu, psiholoģisku un emocionālu kaitējumu, attīstības traucējuma riskus, zaudējumus vai nāvi. Tradicionāli izšķir piecus △ veidus: fiziska, seksuāla, psiholoģiska, ekonomiska △ un novārtā pamešana. Īpaši tiek nodalīta: a) pret sevi vērsta △ (šājā apakškategorijā nošķir pašnāvību un paškaitejumu); b) starppersonu △, kad △ tiek vērsta pret indivīdu vai indivīdu grupu. Pastāv daudzveidīgi starppersonu

△ klasificēšanas veidi: a) pēc vecuma grupas, piem., △ pret bērniem, △ pret senioriem; b) pēc dzimuma; c) pēc △ veikšanas vietas, piem., △ skolā, △ darbavietā; △ kopienā; atsevišķi tiek nodalīta △ ģimenē, kas notiek starp ģimenes locekļiem vai partneriem (*domestic violence*). △ var būt arī politiska, piem., represijas, vai ar karadarbību saistīta △. Viens no komplicētākajiem △ veidiem ir cilvēktirdzniecība, jo tā lielākoties ir saistīta ar starpvalstu noziedzīgajiem cilvēktirdzniecības tīkliem. Jebkura △ būtiski ietekmē cilvēka emocionālo, psiholoģisko, garīgo un/vai fizisko stāvokli, kā arī personību kopumā. Sociālā darba izpratnē △ ir gan sociāla, gan individuāla problēma. △ fenomenam tiek pievērsta uzmanība visos sociālā darba prakses līmeņos.

Sk. arī VARDARBĪBAS TIPOLOĢIJA

Lit.: Harris & White, 2018; Mizrahi & Davis, 2008; Sturmey, 2017; WHO, 2002a

(J) **vardarbība ģimenē** (*domestic violence, domestic abuse, family violence*) ir tīša spēka, draudu, varas izmantošana starp vienas ģimenes vai vienas mājsaimniecības locekļiem, tā var izpausties arī kā ļaunprātīga izmantošana. △ ir sociāla problēma. Vardarbībai pakļautais cilvēks tiek pazemots, tiek apdraudēta viņa veselība vai dzīvība, viņam tiek liegts vai ierobežots pamatvajadzību nodrošinājums, nodarīts kaitējums viņa īpašumam. △ ietver vardarbību pret bērnu, intīmo partneri, vecākiem, senioriem. Vardarbības veicējs var būt kāds no ģimenes locekļiem vai arī ģimenei nepiederīga, bet vienā mājsaimniecībā dzīvojoša persona. Anglosakšu literatūrā tiek lietoti jēdzieni *family violence* un *domestic violence,* pirmo attiecinot uz agresīvu un naidīgu izturēšanos ģimenes locekļu starpā, bet jēdzienā *domestic violence* tiek ietverti vienā mājsaimniecībā dzīvojošie. Jēdziens *domestic violence* paplašināja izpratni gan par vardarbībā iesaistīto subjektu dažādību, gan arī par vardarbības formu dažādību.

Sk. arī AGRESIJA, ĻAUNPRĀTĪGA IZMANTOŠANA, VARA, VARDARBĪBA, VARDARBĪBAS CIKLS, VARDARBĪBAS TIPOLOĢIJA

Lit.: Barker, 2014

(J) **vardarbība pret bērnu** (*child abuse*) ir apzināta rīcība, kas nodara bērnam fizisku vai psiholoģisku kaitējumu. △ ietver ļaunprātīgu izturēšanos, kā arī tās apzinātu pieļaušanu vai nolaidības dēļ nenovērstu kaitējumu. △ var notikt ģimenē, institūcijā vai kopienā. △ var veikt cits bērns vai bērni, pieaugušais vai pieaugušie, kuri bērnam ir pazīstami. Tie var būt arī svešinieki, piem., izmantojot internetu. △ ir cilvēktiesību pārkāpums. Izplatītākie △ veidi ir: emocionālā vardarbība, fiziskā vardarbība, seksuālā vardarbība un novārtā pamešana. Sociālie darbinieki un citi speciālisti izmanto starptautiski atzītus

kritērijus fiziskās, emocionālās, seksuālās vardarbības un novārtā pamešanas nodarītā kaitējuma vai risku novērtēšanai.

Sk. arī EMOCIONĀLĀ VARDARBĪBA, FIZISKĀ VARDARBĪBA, NOVĀRTĀ PAMEŠANA, SEKSUĀLĀ VARDARBĪBA PRET BĒRNU, VARDARBĪBA, VARDARBĪBA ĢIMENĒ, VARDARBĪBAS TIPOLOĢIJA

Lit.: Harris & White, 2018; Pierson & Thomas, 2010

(J) **vardarbība pret senioriem** (*violence against the elderly, violence against older persons*) izpaužas kā fiziska, emocionāla, finansiāla vardarbība un pamešana novārtā, arī kā psiholoģiska un seksuāla vardarbība. △ riska faktori ir ar personas vecumu saistītās veselības un sociālās situācijas problēmas. Konstatēt △ faktu ir sarežģīti, jo seniori ir sociāli izolētāki, emocionāli un finansiāli atkarīgi no aprūpētāja, senioriem var būt pazemінātas vai traucētas kognitīvās spējas, tādēļ viņiem ir ierobežotas iespējas informēt par piedzīvoto vardarbību.

Sk. arī SENIORU ĻAUNPRĀTĪGA IZMANTOŠANA, VARDARBĪBA, VARDARBĪBAS TIPOLOĢIJA

Lit.: Jackson & Hafemeister, 2013; McInnis-Dittrich, 2021

(J) **vardarbība skolā** (*school violence, violence in school*) ir fiziska, psiholoģiska un seksuāla vardarbība izglītības iestādē starp personām, kuras šajā iestādē mācās vai strādā. Piemēram, kautiņi skolā, seksuāla uzmākšanās, apsaukāšanās, mobings un bulings.

Sk. arī BULINGS, KIBERBULINGS, MOBINGS, VARAS DISBALANSS, VARDARBĪBA

Lit.: UNESCO, 2017

(J) **vardarbības cikls** (*cycle of violence*) ir secīgu darbību kopums, kas regulāri atkārtojas noteiktā uzvedības modelī un atspoguļo vardarbības dinamiku. △ raksturo piecas fāzes: notikumi, kas izraisa spriedzes rašanos (*trigger, tension*), vardarbības akts (*escalation, violence*), izlīgšana (*remorse, forgiveness*), atlabšana (*recovery*), viss šķietamā kārtībā (*post-crisis, honeymoon*). △ var novērot ģimenē vai situācijās, kur cilvēki atrodas ilgstoši kopā (ilgstošas sociālās aprūpes institūcijā, internātskolā).

Sk. arī PAAUDŽU VARDARBĪBAS CIKLS, VARDARBĪBA, VARDARBĪBA ĢIMENĒ, VARDARBĪBAS TIPOLOĢIJA

Lit.: Fisher & Lab, 2010

(J) **vardarbības tipoloģija** (*typology of violence*) ir klasificēšanas sistēma, lai strukturētu dažādus vardarbības veidus. Viena no △ izšķir trīs kategorijas:

1) pret sevi vērsta vardarbība (piem., sevis sakropļošana, pašnāvība), kurā cietušais un vardarbības veicējs ir viena un tā pati persona; 2) starppersonu vardarbība, kas norisinās starp indivīdiem. Šajā kategorijā var nodalīt divas apakškategorijas: a) vardarbība ģimenē, kas izpaužas kā slikta izturēšanās pret bērniem, intīmo partneru vardarbība, vardarbība pret senioriem vai to ļaunprātīga izmantošana; b) vardarbība kopienā – tā var notikt starp pazīstamiem un starp svešiniekiem (jauniešu vardarbība, svešinieku uzbrukums, vardarbība saistībā ar īpašuma noziegumiem, vardarbība darbavietās un citās institūcijās); 3) kolektīvā vardarbība – tiek izdarīta lielākā indivīdu grupā un to var iedalīt sociālā, politiskā un ekonomiskā vardarbībā; kolektīvās vardarbības veicēji var būt valstis, organizēti politiskie grupējumi, militārie grupējumi un teroristu organizācijas, kā arī tā var notikt sociālajos tīklos. Vardarbības tipoloģijā tiek nodalīti lielākoties četri vardarbības veidi: fiziska, seksuāla, psiholoģiska vardarbība un novārtā pamešana. Katrs vardarbības veids var būt sastopams ikvienā no minētajām kategorijām, izņemot seksuālu vardarbību pret sevi vērstas vardarbības kategorijā.

Sk. arī VARAS DISBALANSS, VARDARBĪBA

Lit.: WHO, 2002a

(I, J) **vardarbības veicējs** (*perpetrator of violence*) ir persona, kas apzināti lieto fizisku spēku, draudus vai varu pret citu personu. △ visbiežāk ir cilvēki, kuri: 1) bērnībā paši ir cietuši no vardarbības; 2) bijuši vardarbības liecinieki; 3) uzauguši vidē (ģimene, kopiena, institūcija) ar augstu vardarbības tolerances līmeni, t. i., vardarbība pastāvējusi kā cilvēka uzvedības norma. △ raksturojumos bieži tiek minēts, ka △ cieš no spēcīgas trauksmes, ir ar zemu pašcieņu, vāju agresīvo impulsu kontroli un grūtībām apvaldīt dusmas, bieži problēmu cēloņus saskata ārpasaulē, savā rīcībā vaino citus. Vardarbīga uzvedība var būt kā blakusparādība citām problēmām, piem., atkarībai, psihiskai slimībai. △ rīcība lielākoties ir vērsta uz varas palielināšanu, cilvēku ietekmēšanu, pakļaušanu un kontroli. Mūsdienās aizvien vairāk uzmanības pievērš △ sociālajai rehabilitācijai, lai ilgtermiņā mainītu vardarbīgās uzvedības modeļus.

Sk. arī VARDARBĪBA, VARDARBĪBAS TIPOLOĢIJA

Lit.: Knittel & Goldberg, 2020

(J) **vardarbīga kontrole** (*violent control*) ir darbība vai to kopums, kas ietver aizskaršanu, seksuālu manipulēšanu, draudus, pazemošanu vai citas vardarbīgas rīcības, kuru mērķis ir ierobežot, iebiedēt un kontrolēt otru personu. Vardarbības veicējs uzvedas privātīpašnieciski, prasīgi un ir greizsirdīgs pret

citiem cilvēkiem, kuri ir nozīmīgi otra cilvēka dzīvē. △ tiek īstenota dažādos veidos – △ veicējs vēlas zināt, kur otra persona atrodas, ko dara, ar ko tiekas, nosaka, cikos jābūt mājās, aizliedz lūgt palīdzību, liek darīt noteiktas lietas. Kritizē ārējo izskatu, uzvedību un spējas. Fiziskas vai seksuālas vardarbības gadījumos nereti seko līdzi ārsta vizītēs. Sociālā darbinieka praksē var būt gadījumi, kad vardarbības veicējs izsauc palīdzības dienestus un izklāsta nepatiesu notikumu gaitu.

Sk. arī VARDARBĪBA, VARDARBĪBA ĢIMENĒ, VARDARBĪBAS TIPOLOĢIJA

(I) **vecāka gadagājuma personas** (*older persons, elderly people*) ir jēdziens, ar kuru apzīmē personas vēlīnā brieduma vecumā, kas sākas aptuveni 65–70 gados. Mūsdienās jēdzienu △ (līdzīgi kā jēdzienu "seniors") lieto, lai aizstātu apzīmējumu "veci cilvēki". Jēdziens △ lietots ANO Deklarācijā par vecāka gadagājuma personām, kā arī Eiropas Savienības oficiālajos dokumentos.

Lit.: Stepčenko, 2019; UNHR, 1991

(I) **vecāku loma** (*role of parents*) ir pienākumu un atbildības kopums, kas ietver emocionāli un fiziski drošas vides veidošanu bērnam, bērna pieņemšanu, pozitīvus apstiprinājumus vēlamai uzvedībai, atbalstu un aktīvu iesaisti kopīgās aktivitātēs, bērna pašapziņas stiprināšanu, pašregulācijas veicināšanu, sociālo prasmju apgūšanu. Parasti △ īsteno bērna bioloģiskie vecāki, taču var būt situācijas, kad šo lomu uzņemas citi ģimenes locekļi, piem., vecākie brāļi vai māsas. Bērnam nonākot ārpusģimenes aprūpē, △ var īstenot citas aprūpes personas, piem., audžuvecāki vai aizbildņi.

Sk. arī ĢIMENE, ĢIMENES FUNKCIJAS, PIETIEKAMI LABS VECĀKS

(I) **vecāku prasmes** (*parental skills*) ietver bērnu fizisko un drošības vajadzību nodrošināšanu, mīlestības un pieķeršanās izrādīšanu, robežu noteikšanu un disciplīnas nodrošināšanu, izglītības iespēju sniegšanu, kā arī citus pienākumus. Vecāku prasmju pamatā ir: a) izpratne par bērna attīstību un vecumposmu specifiku; b) izpratne par bērna pamatvajadzībām, spējām, interesēm un sasniegumiem; c) zināšanas par veselību un drošību (kā uzlabot bērna veselības stāvokli, kā pasargāt bērnu no nelaimes gadījumiem un kā efektīvi tikt galā ar bērna saslimšanu); d) izpratne par bērna fizisko, bioloģisko, sociāli emocionālo, kā arī kognitīvo vajadzību apmierināšanu. Sociālā darbinieka uzdevums ir palīdzēt identificēt △ un nodrošināt atbalstu to attīstīšanā.

Sk. arī PIETIEKAMI LABS VECĀKS, PRASMES, VECĀKU LOMA

Lit.: Bornstein et al., 2010

(I) **vecumposmi** (*life stages*) ir nepārtraukti, savstarpēji saistīti secīgi attīstības posmi, kurus raksturo gan lēcienveidīgas, gan pakāpeniskas izmaiņas cilvēka fiziskajā (fizioloģiskās izmaiņas orgānos, nervu un sensomotorajā sistēmā), kognitīvajā (izziņas procesos – uztverē, domāšanā, uzmanībā; morālos spriedumos, valodā, atmiņā u. c.) un sociāli emocionālajā (starppersonu attiecībās, emociju izpausmēs, personības īpašību veidošanā u. c.) attīstībā. Vecumposmu iedalījums var būt dažāds atkarībā no zinātnes nozares, kas to pēta, un konkrēta autora pieejas, kā arī dažādu teoriju ietvaros var tikt analizēti atsevišķi cilvēka dzīves vecumposmi. Visbiežāk sastopamais ir četru pamata vecumposmu dalījums: 1) prenatālais – no apaugļošanās brīža līdz dzimšanai; 2) bērnības – no dzimšanas brīža līdz pubertātei; šis vecumposms ietver zīdaiņa (līdz 1 gadam), agrās bērnības (1–3 gadi), pirmsskolas (4–6 gadi) un jaunāko skolas vecumu (6–11 gadi); 3) pusaudža un jaunieša – no 11 līdz 20 gadiem; 4) pieaugušā jeb brieduma vecums – no pilngadības līdz mūža beigām; šis vecumposms ietver agrīno (20–40 gadi), vidējo (40–65 gadi) un vēlīno brieduma vecumu (virs 65 gadiem).

Sk. arī BĒRNĪBA, CILVĒKA DZĪVES CIKLS, ERIKSONA PSIHOSOCIĀLĀS ATTĪSTĪBAS TEORIJA, PIEAUGUŠAIS, PUSAUDZIS

Lit.: Crandell et al., 2012; NE

(I) **vecvecāku ģimene** (*skipped generation family, grandparent family*) ir ģimenes modelis, kurā vecvecāki dažādu iemeslu dēļ (piem., vecāku nāve, emigrācija, slimība) audzina mazbērnus. △ var pastāvēt īstermiņā vai ilgtermiņā, prognozējamu vai neprognozējamu laika periodu. △ var veidoties neformāli, ģimenei savstarpēji vienojoties, vai formāli – ar bāriņtiesas lēmumu par aizbildņa iecelšanu.

Sk. arī AIZBILDNĪBA, ĢIMENE

Lit.: Chambers, 2012

(A) **veicinātāja loma** (*facilitator role*) ir sociālā darbinieka profesionālo darbību kopums, lai: a) sekmētu kopienā dzīvojošo cilvēku apvienošanos un darbošanos formālās un neformālās grupās, kurām var būt dažādi mērķi, piem., dalīšanās idejās par kopienas attīstību, sociālo un politisko pārmaiņu veicināšana, sociāli ievainojamu grupu pārstāvniecība; b) veicinātu un padarītu iespējamu dažādu konfliktu risināšanu starp indivīdiem un kopienā. Pildot △, sociālais darbinieks var darboties kā grupu atbalstītājs un/vai vadītājs. Šī loma bieži pārklājas ar konsultanta un izglītotāja lomu, iedrošinot un stiprinot indivīda spējas konkrētas problēmas risināšanā. △ ir viena no komplicētākajām sociālā darbinieka profesionālajām lomām, kam nepieciešamas izteiktas līderības, pārliecināšanas, prezentācijas un komunikācijas prasmes. △ tiek

īstenota, veicot attīstošo un organizatorisko funkciju, un var tikt izmantota visos sociālā darba prakses līmeņos, taču visbiežāk to veic mezolīmenī.

Sk. arī SOCIĀLĀ DARBINIEKA PROFESIONĀLĀS LOMAS

Lit.: Suppes & Wells, 2013

(J) **verbālā vardarbība** (*verbal violence, verbal abuse*) ir tīši vērsta vārdiska agresija ar mērķi pazemot, aizvainot, noniecināt, iebiedēt, apklusināt, vainot citu personu vai grupu. △ izpausmes ir draudēšana, apsaukāšana, vainošana, kritizēšana, izsmiešana. △ ir viens no psiholoģiskās vardarbības veidiem.

Sk. arī EMOCIONĀLĀ VARDARBĪBA, PSIHOLOĢISKĀ VARDARBĪBA, VARAS DISBALANSS, VARDARBĪBA

Lit.: Bosch, 2004; WHO, 2002a

(N) **veselība** (*health*) ir cilvēka vispārējā fiziskā, psihiskā un sociālā labbūtība, ne tikai slimību vai funkcionēšanas traucējumu vai citu ierobežojumu (dalības un aktivitātes ierobežojumu) neesamība.

Sk. arī LABBŪTĪBA, VESELĪBAS APRŪPE, VESELĪBAS APRŪPES SISTĒMA

Lit.: Barker, 2014; Mārtinsone, Miltuze II, 2015; WHO, n. d.a

(N) **veselības aprūpe** (*healthcare*) ir specializētu pasākumu kopums, kura mērķis ir sniegt medicīnisko palīdzību, veikt preventīvus pasākumus, noteikt fiziska un psihiska rakstura traucējumus, kā arī veicināt cilvēku fizisko un psihosociālo labklājību.

Sk. arī APRŪPE, VESELĪBAS APRŪPE MĀJĀS, VESELĪBAS APRŪPES SISTĒMA

Lit.: Šiļņeva, 2000; Veselības aprūpes finansēšanas likums

(N) **veselības aprūpe mājās** (*home healthcare*) ir medicīniska aprūpe, kas ietver noteiktu veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšanu cilvēkam viņa dzīvesvietā. Latvijā △ kā pakalpojumu sniedz sertificēta māsa vai ārsta palīgs (feldšeris), savukārt △ kā medicīniskās rehabilitācijas pakalpojumu sniedz sertificēts fizioterapeits vai fizioterapeita asistents, ergoterapeits vai audiologopēds. △ tiek nodrošināta, lai pacients pēc operācijas vai pārciestas slimības, traumas vai kādām manipulācijām, pēc kurām nav nepieciešams uzkavēties ārstniecības iestādē, varētu atveseļoties mājās. △ var saņemt, ja pacientam ir hroniska slimība un pārvietošanās grūtības, kuru dēļ viņš nespēj ierasties ārstniecības iestādē, ir izrakstīts no ārstniecības iestādes vai dienas stacionāra pēc ķirurģiskas iejaukšanās.

Sk. arī APRŪPE, SOCIĀLĀ APRŪPE MĀJĀS, VESELĪBAS APRŪPE

Lit.: Nacionālais veselības dienests, 2022

(N) **veselības aprūpes komanda** (*healthcare team*) ir dažādu jomu profesionāļu grupa, kas nodrošina cilvēka ārstēšanu un aprūpi jebkura veida veselības aprūpes institūcijās, kā arī var piedalīties sociālajā aprūpē kopienā. Vairākās valstīs, piem., ASV, Lielbritānijā, Korejas Republikā, Austrālijā, △ raksturo arī tādi jēdzieni kā "multidisciplināra", "multiprofesionāla", "starpdisciplināra", "starpprofesionāla", norādot, ka △ savā darbībā izmanto komandas darbā balstītu pieeju.

Sk. arī STARPDISCIPLINĀRA PIEEJA, STARPDISCIPLINĀRA SADARBĪBA, STARPINSTITUCIONĀLA SADARBĪBA, STARPPROFESIONĀĻU KOMANDA, VESELĪBAS APRŪPE, VESELĪBAS APRŪPE MĀJĀS

Lit.: Chamberlain-Salaun et al., 2013

(N) **veselības aprūpes pabalsts** (*healthcare benefit**) ir viens no pašvaldību brīvprātīgas iniciatīvas sociālo pabalstu veidiem Latvijā, proti, materiāls atbalsts veselības aprūpei pašvaldībā deklarētai personai. △ piešķiršanas kārtību nosaka pašvaldības saistošie noteikumi. Cilvēkam piešķirtā △ apmēru nosaka katra pašvaldība ar domes lēmumu atbilstoši saistošajos noteikumos paredzētajiem △ saņemšanas kritērijiem. △ var tikt piešķirts ar veselības aprūpi saistītu izdevumu segšanai daļēji vai pilnībā (piem., zobārstniecības pakalpojumiem, pacienta iemaksai un/vai līdzmaksājumam pie ģimenes ārsta vai speciālista, ar redzes un dzirdes korekciju saistītiem pakalpojumiem). Dažādās pašvaldībās △ ievērojami atšķiras gan pēc apjoma (cik apmaksā), gan pēc atbilstības kritērijiem (kam apmaksā), gan arī pēc mērķa (ko apmaksā).

Sk. arī VESELĪBAS APRŪPE, VESELĪBAS APRŪPES SISTĒMA

Lit.: Likums "Par pašvaldībām"; Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums

(N) **veselības aprūpes sistēma** (*healthcare system*) ir infrastruktūras, resursu, institūciju, politikas un organizatorisku pasākumu kopums veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšanai iedzīvotājiem. Latvijas Republikas Satversmē noteikts, ka valsts aizsargā cilvēku veselību un garantē ikvienam medicīniskās palīdzības minimumu. Latvijā △ fokusā ir sabiedrības veselība, farmaceitiskā un medicīniskā aprūpe. Dažādās valstīs △ un tās finansējuma modeļi ir atšķirīgi. Latvijas △ balstās uz valsts apmaksātu veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanu, ko finansē no vispārējiem nodokļiem, iesaistot arī obligātās valsts veselības apdrošināšanas elementus. Finansējumu veido arī pacientu līdzmaksājumi un brīvprātīgā privātā veselības apdrošināšana. △ darbojas gan valsts un pašvaldību, gan privātie ārstniecības pakalpojumu sniedzēji. Izšķir neatliekamo medicīnisko palīdzību, kā arī: 1) primāro △ jeb pakalpojumu kopumu, ko personai ambulatorajā ārstniecības iestādē, stacionārās ārstniecības iestādes ambulatorajā nodaļā vai dzīvesvietā sniedz ģimenes

ārsti, māsas, ārstu palīgi, kā arī farmaceiti, nodrošinot farmaceitisko aprūpi aptiekās un ārstniecības iestādēs vai dzīvesvietā; 2) sekundāro △ jeb veselības aprūpes pakalpojumu kopumu, ko personai ārstniecības iestādē sniedz kādā slimību profilā specializējusies ārstniecības persona, un tas ir orientēts uz neatliekamu, akūtu vai plānveida veselības aprūpi; 3) terciāro △ jeb augsti specializētu veselības aprūpes pakalpojumu kopumu, ko personai ārstniecības iestādē sniedz viena vai vairākas kādā slimību profilā specializējušās ārstniecības personas ar papildu kvalifikāciju. △ ietver personālu, kas nodrošina iedzīvotājus ar nepieciešamajiem pakalpojumiem (piem., ārsti, medicīnas māsas, aukles, △ sociālie darbinieki); iestādes, kurās tiek sniegti attiecīgie pakalpojumi (piem., stacionāri, medicīnas centri, ģimenes ārstu prakses, poliklīnikas, zobārstniecības kabineti, rehabilitācijas centri, laboratorijas); izglītības iestādes un daudzas citas organizācijas, kas palīdz cilvēkiem kļūt veselīgākiem, saglabāt veselību un mazināt slimības iespaidu. Sabiedrības veselības un veselības aprūpes iestādes sniedz ambulatorus un stacionārus pakalpojumus, ietverot diagnostiku, ārstniecību, rehabilitāciju, zobārstniecību, slimību profilaksi, aprūpi un laboratoriskos izmeklējumus.

Sk. arī VESELĪBAS APRŪPE

Lit.: MK, 2018; NE; Šiļņeva, 2000

(J) **veselības nevienlīdzība** (*health inequality*) ir sistemātiskas un netaisnīgas atšķirības dažādām sociālajām grupām piederīgu cilvēku veselības stāvoklī. △ var novērot starp valstīm, reģioniem un sociāli demogrāfiskām un profesionālām grupām. Pastāv savstarpēja mijiedarbība starp sociālajiem, ekonomiskajiem un vides apstākļiem, kuros cilvēki piedzimst, aug, dzīvo, strādā un noveco, no vienas puses, un cilvēku veselības stāvokli, no otras puses. Piemēram, cilvēkiem, bieži slimojot, viņu ekonomiskā un finansiālā labklājība ir apdraudēta. △ skaidrojama ar atšķirībām dzīves apstākļos, ar uzvedības paradumiem (kas ietekmē veselību, izglītību, nodarbinātību un ienākumus), pieejamību veselības aprūpei, slimību profilaksi un veselības veicināšanas pakalpojumiem, kā arī ar valsts politiku. Galvenie cēloņi △ ir nevienlīdzīgs varas, ienākumu un labklājības sadalījums starp valstīm, reģioniem un dažādām iedzīvotāju grupām.

Sk. arī VESELĪBA, VESELĪBAS APRŪPE

Lit.: Bancevičа, 2016; Buse et al., 2012

(N) **Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija, VDEĀVK** (*State Commission of Physicians for Health and Work Capacity Examination Republic of Latvia**) ir Labklājības ministrijas pakļautībā esoša tiešās pārvaldes iestāde,

kuras funkcija ir veikt prognozējamas invaliditātes un invaliditātes ekspertīzi Invaliditātes likumā noteiktajā kārtībā. △ maina savas darbības ievirzi, pārejot no medicīniskās pieejas invaliditātes diagnostikā uz sociālo invaliditātes modeli. △ priekšplānā izvirza funkcionālo spēju ierobežojumu novērtējumu. Latvijā △ ir izšķiroša loma, nosakot invaliditātes statusu, kas saistīts ar noteiktu sociālo tiesību un privilēģiju kopumu (piem., transporta atvieglojumiem, medicīnisko pakalpojumu pieejamību, sociālajiem transfertiem).

Sk. arī FUNKCIONĀLIE TRAUCĒJUMI, INVALIDITĀTE

Lit.: MK, 2014 (Nr. 805); www.vdeavk.gov.lv/lv

(M) **vērtības** (*values*) ir ekonomiskie, sociālie un kultūras aspekti, kas tiek uzskatīti par nozīmīgiem, svarīgiem personības, grupas un visas sabiedrības pilnvērtīgai un jēgpilnai eksistencei. △ var skaidrot arī: 1) kā principus, uzskatus, attieksmes un paradumus, kas tiek uzlūkoti kā vēlami konkrētā kultūrā, sociālā grupā vai individuālā līmenī; 2) kā universāli nozīmīgo cilvēcei. Pirmajā gadījumā △ rodas vērtējumā, tās ir mainīgas un atkarīgas no vērtētāja un konkrētās situācijas. △ ir saistītas ar cilvēka aktīvu pozīciju un izvēli – ar uzskatiem un pārliecībām, kas nosaka cilvēka prioritātes lēmumu pieņemšanas situācijā. Izvēle ir saistīta arī ar cilvēka vajadzībām un interesēm – ja kaut kas nav nepieciešams vai neinteresē, tas nebūs vērtība konkrētajā situācijā. Otrajā gadījumā △ ir neatkarīgas no vērtētāja, tās nemainās, bet var mainīties tikai cilvēka attieksme pret tām. Cilvēks var dot priekšroku vienai vai otrai vērtībai, bet tas nemaina kopējo vērtību sistēmu. Piemēram, brīvība un mīlestība ir △, kuras nav atkarīgas no tā, vai kāds tās atzīst vai neatzīst. △ ir jābūtības raksturs. Sociālajā darbā būtiska nozīme ir profesijas pamatvērtībām, kas nostiprinātas Globālajā sociālā darba ētikas principu deklarācijā.

Sk. arī GLOBĀLĀ SOCIĀLĀ DARBA ĒTIKAS PRINCIPU DEKLARĀCIJA, SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS

Lit.: Barker, 2014; Kūle un Kūlis, 1996; Reamer, 2018

(M) **vērtību sistēma** (*system of values*) ir vērtību sakārtojums pēc to svarīguma attiecībā citai pret citu. Cilvēka vērtību sistēma raksturo viņu kā personību.

Sk. arī ĒTIKA, SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS, VĒRTĪBAS

Lit.: Mārtinsone un Miltuze II, 2015

(K) **vides aizsardzības kustības** (*environmental movements*) ir formālas un neformālas sociālas kustības, kuras motivē pārliecība par vides jautājumu aktualitāti un kuras ir vērstas uz dabas aizsardzību un dabiskās vides atjaunošanu. △ ir viena no pilsoniskās līdzdalības un sabiedriskās iesaistes formām, ko var

veidot gan grupas bez institucionālas piesaistes, gan nevalstiskas organizācijas un pat politiskas partijas (piem., zaļo partijas). To darbības formas var būt dažādas: no iesaistes vides politikas veidošanā (vides aizsardzības ideju lobēšana, aktīva sadarbība ar valdībām un uzņēmumiem) līdz tiesvedībai, protestiem un videi kaitējošu uzņēmumu produkcijas boikotēšanai vai darbības bloķēšanai. △ var būt lokāla, reģionāla, nacionāla un starptautiska mēroga (piem., Pasaules Dabas fonds, *Greenpeace*). Sākotnēji △ pievērsās galvenokārt vides piesārņojuma mazināšanai un ekosistēmu saglabāšanai. Mūsdienās arvien nozīmīgāka loma ir globālās sasilšanas un vides taisnīguma jautājumiem (piem., tam, kā vides degradācija ietekmē bezmaksas ūdens pieejamību). Vides jautājumi kļūst arvien svarīgāki arī sociālajā darbā, sevišķi sociālajā darbā ar kopienu. Ekoloģiskā orientācija liek pievērst uzmanību ne tikai sociālajai, kultūras un politiskajai videi, bet arī dabasvidei un liek pievērsties citu dzīvības formu eksistences tiesībām, īstenojot rūpju ētiku un taisnīguma principu.

Sk. arī EKOLOĢISKĀ PIEEJA, EKOSISTĒMA, EKOSOCIĀLAIS DARBS, PILSONISKĀ LĪDZDALĪBA, VIDES PIESĀRŅOJUMS, VIDES SOCIĀLĀ POLITIKA, VIDES TAISNĪGUMS

Lit.: Ritzer, 2007; Ross et al., 2020

(K) **vides degradācija** (*environmental degradation*) ir process, kurā vide kļūst neizmantojama tai paredzētajiem uzdevumiem, un tādēļ tajā ir kavēta dzīvo būtņu (arī cilvēka) attīstība. △ izraisoši faktori ir: pārapdzīvotība, tehnoloģiskā attīstība, piesārņojums, pārmērīgs patēriņš, karš, dabas katastrofas. Sociālajā darbā galvenā uzmanība tiek pievērsta △ sociālo seku mazināšanai, kopienu ilgtspējai un vides taisnīguma jautājumiem, stiprinot sadarbību ar kopienām, kā arī attīstot sociālo un vides aktīvismu. △ un klimata krīzes ietekme uz cilvēkiem un kopienām ir ekosociālā darba uzmanības lokā.

Sk. arī DEGRADĀCIJA, EKOSOCIĀLAIS DARBS, SOCIĀLĀ VIDE, VIDES PIESĀRŅOJUMS, VIDES PROBLĒMAS

(K) **vides piesārņojums** (*environmental pollution*) ir tādu ķīmisku (piem., pesticīdi, CO_2 izmeši), fizikālu (piem., skaņas un gaismas piesārņojums) vai bioloģisku (piem., invazīvas sugas) elementu nokļūšana vidē, kuriem ir kaitīga ietekme uz vidi un dzīvo organismu veselību un dzīvību. Ir trīs galvenie △ veidi: gaisa, ūdens un augsnes piesārņojums. △ ir tiešas sekas cilvēku darbībai, pasaules iedzīvotāju skaita un saražotās produkcijas lēcienveida pieaugumam, kas rada strauju vides resursu izsmelšanu un nopietnu vides piesārņojumu. △, kas sākās kā bagāto rietumvalstu industrializācijas un

patērētāju sabiedrības problēma, šobrīd skar visas valstis un ir radījis globāla mēroga klimata krīzi. Ar △ saistītās problēmas ir arī sociālas problēmas, jo vides degradācija smagāk skar sociāli ievainojamas grupas un kopienas. Sociālajā darbā △ tiek ņemts vērā, pievēršoties dabasvides un kopienas mijiedarbībai, kā arī saistībā ar ilgtspējīgas attīstības idejām un vides taisnīguma jautājumiem.

Sk. arī DEGRADĀCIJA, EKOSOCIĀLAIS DARBS, ILGTSPĒJĪGA ATTĪSTĪBA, REĢENERĀCIJA, VIDES AIZSARDZĪBAS KUSTĪBAS, VIDES PROBLĒMAS, ZAĻAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Parrillo I, 2008; Powers & Engstrom, 2018; Spellman, 2021

(K) **vides problēmas** (*environmental problems*) ir kaitīgās sekas cilvēka darbības ietekmei uz biofizisko vidi. Būtiskākās △ ir nedrošs dzeramais ūdens, slikta sanitārija, gaisa piesārņojums, dabas daudzveidības mazināšanās, fosilās enerģijas patēriņš un globālās klimata pārmaiņas. Sociālajā darbā △ un ekoloģijas jautājumiem tiek pievērsta arvien lielāka uzmanība, pieaug dabas aizsardzības un vides aktīvisma nozīme. △ apdraud cilvēces izdzīvošanu un saasina cīņu par resursiem. △ risināšana tiek integrēta ekosociālā darba praksē un sociālajā darbā ar kopienu. Attīstās sociālais darbs vides taisnīguma īstenošanā, kas pievērš uzmanību strukturālajām varas attiecībām sabiedrībā un rūpējas, lai △, kas vairāk skar nabadzīgos un marginalizētos iedzīvotājus, nepaliktu bez risinājuma.

Sk. arī DEGRADĀCIJA, EKOSOCIĀLAIS DARBS, VIDES AIZSARDZĪBAS KUSTĪBAS, VIDES PIESĀRŅOJUMS, VIDES TAISNĪGUMS, ZAĻAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Hill, 2017

(G) **vides sociālā politika** (*environmental social policy*) ir sociālās un vides politikas sintēze, balstoties uz kopēju mērķi: vides un sociālo ilgtspēju. △ nozīmē paradigmas maiņu kā vides, tā sociālajā jomā un orientāciju uz ilgtermiņa ieguvumiem. △ paredz integrēt vides un sociālās ilgtspējas uzdevumus arī citās politikās, piem., ekonomiskajā un fiskālajā politikā, prioritāri atbalstot tās uzņēmējdarbības aktivitātes, kas saskaņotas ar △ mērķi.

Sk. arī EKOSOCIĀLAIS DARBS, ZAĻAIS SOCIĀLAIS DARBS

Lit.: Wallimann, 2013

(K) **vides taisnīgums** (*environmental justice*) ir vienlīdzīgas pieejas īstenošana vides resursu izmantošanā, vides aizsardzībā, kā arī tādu vides noteikumu izstrādāšanā un īstenošanā, kas nodrošina vienlīdzīgu pieeju neatkarīgi no cilvēku rases, kultūras, ienākumu līmeņa, izglītības un citām sociālajām

atšķirībām. △ balstās uz trim principiem: 1) sadales taisnīgumu – vienlīdzīgu vides risku izmaksu un vides vērtību ieguvumu sadalījumu; 2) procesuālo taisnīgumu – lēmumu pieņemšanu un īstenošanu; 3) piesardzības taisnīgumu (vides lēmumu pieņemšanu, lai pasargātu sabiedrības veselību no kaitējuma). Nenoteiktība vides lēmumu pieņemšanā var radīt vides kvalitātes pasliktināšanos gan atsevišķiem cilvēkiem, gan grupām un kopienām.

Sk. arī TAISNĪGUMS, VIDES AIZSARDZĪBAS KUSTĪBAS, VIDES PIESĀRŅOJUMS

Lit.: Erickson, 2018; Ramirez-Andreotta, 2019

(S) **vidussšķira** (*middle class*) ir sociāla šķira, kas atrodas sociālās hierarhijas vidū, ko galvenokārt nosaka nodarbošanās, ienākumi, izglītība, arī sociālais statuss. △ raksturo vieta darba tirgū (amats, vara, kontrole, autonomija), kā arī profesionālās prasmes un ekspertīze. △ ietver ļoti plašu nodarbinātības spektru. Labāka izglītība un prasmes paver ceļu uz △, ļauj iegūt darbu, kas sniedz lielākas materiālās un kultūras priekšrocības nekā strādnieku šķirai. Pastāv vairāki vidussšķiras dalījumi. Plaši tiek lietots amerikāņu antropologa un sociologa Viljama Loida Vornera (*William Lloyd Warner*) dalījums augstākajā un zemākajā △. Augstāko △ veido profesionāļi ar augstskolas izglītību, visbiežāk ar maģistra grādu (ārsti, tiesneši, zinātnisko projektu vadītāji). Zemāko △ veido profesionāļi ar augstskolas izglītību, visbiežāk ar bakalaura grādu vai koledžas izglītību (piem., skolotāji, ierēdņi, medicīnas māsas).

Sk. arī SOCIĀLĀ ŠĶIRA, STRĀDNIEKU ŠĶIRA

(D) **vieglā valoda** (*plain language*) ir rakstveida vai mutvārdu formas komunikācijas veids cilvēkiem ar valodas uztveres grūtībām. Vieglajā valodā pasniegta informācija padara to viegli uztveramu un saprotamu, nodrošinot šo cilvēku tiesības piekļūt dažāda veida informācijai, kā arī iesaistīties sabiedriskās dzīves aktivitātēs. △ pamatā ir vairāki principi, piem., vienkāršība (īsu teikumu veidošana); uzskatāmība (attēlu ievietošana, padarot informāciju vizuāli uztveramu); sarežģītu vārdu aizstāšana ar vienkāršākiem. Sākotnēji △ kalpoja kā līdzeklis darbā ar cilvēkiem ar garīgās attīstības traucējumiem, taču mūsdienās tā tiek lietota daudz plašākas auditorijas (piem., senioru, bērnu, cittautiešu) informēšanai.

(J) **vieliskā atkarība** (*substance dependence, drug abuse, drug addiction*) ir viena no atkarību grupām, kas ietver ar psihoaktīvu vielu lietošanu saistītās atkarības. △ ir raksturīga nepārvarama (obsesīva vai kompulsīva) vēlme atkārtoti lietot vienu (monovielu lietošana) vai vairākas psihoaktīvās vielas (polivielu lietošana), lai gan ir zināms par nelabvēlīgām biopsihosociālām sekām. △ veidošanos ietekmē vairāku faktoru kopums, kā arī konkrētā viela. Tādēļ

atsevišķas vielas sauc arī par "atkarību izraisošām vielām", piem., tādas ir opiātu grupas vielas heroīns un morfijs. Pastāv daudzveidīgi △ attīstības posmu dalījumi, bet akcentētas tiek divās galvenās △ veidošanās pakāpes: 1) psiholoģiskā atkarība; 2) fiziskā atkarība. Katra pakāpe ietver vēl detalizētākus posmus. △ ir viens no senākajiem atkarības veidiem cilvēces vēsture. Latvijā izplatītākās △ ir nikotīna atkarība un alkoholisms. △ bieži veidojas kā citu sociālo problēmu (piem., ilgstošas nabadzības, vardarbības) sastāvdaļa vai sekas. △ var būt arī sociālo problēmu (piem., bezdarbs, fiziskās un psihiskās veselības, kā arī sociālās funkcionēšanas pasliktināšanās) cēlonis. Sociālā darbinieka kompetence darbā ar dažādām △ klientu mērķgrupām (piem., bērniem, jauniešiem, cilvēkiem ar garīgās attīstības traucējumiem, senioriem) ir būtiska sociālā darba sastāvdaļa visos sociālā darba prakses un △ prevences līmeņos.

Sk. arī ALKOHOLISMS, ATKARĪBA, KAITĒJUMA MAZINĀŠANA, PSIHOAKTĪVĀS VIELAS, VIELU PROBLĒMLIETOŠANA

Lit.: Barker, 2014

(J) **vielu problēmlietošana** (*substance abuse, substance misuse*) ir psihoaktīvu vielu (piem., alkohola, narkotiku, medikamentu) pārmērīga lietošana, ignorējot informāciju par negatīvajām biopsihosociālajām sekām. Par △ var runāt, ja pēdējo 12 mēnešu laikā cilvēks: 1) atkārtotas vielu lietošanas dēļ nav spējis pildīt savas sociālās lomas/pienākumus darbā, skolā vai mājās (piem., neattaisnota prombūtne, neizpildīti vai slikti paveikti uzdevumi, novārtā pamesti bērni); 2) atkārtoti lietojis psihoaktīvas vielas situācijās, kas var būt dzīvībai bīstamas (piem., auto vadīšana reibumā); 3) atkārtoti lietojis vielas, lai arī jau bijušas juridiskas problēmas, ko radījusi vielu lietošana (piem., aizturēšana, administratīvs sods); 4) atkārtoti lietojis vielas, lai gan bijušas regulāras un ilgstošas starppersonu attiecību problēmas, kas radušās kā reakcija uz lietošanas negatīvajām sekām. Tomēr △ gadījumā psihoaktīvo vielu lietošanas simptomi vēl neļauj identificēt vielisko atkarību, piem., cilvēkam vēl nav izstrādājusies tolerance pret vielu; pārtraucot lietošanu, neiestājas abstinences sindroms. Tomēr gan atkarību, gan △ raksturo nelabvēlīgi vielu lietošanas modeļi (*maladaptive patterns*).

Sk. arī ALKOHOLISMS, ATKARĪBA, KAITĒJUMA MAZINĀŠANA, PSIHOAKTĪVĀS VIELAS, VIELISKĀ ATKARĪBA

Lit.: Barker, 2014; Harris & White, 2018

(I) **viena vecāka ģimene** (*single-parent family, lone-parent family*) ir ģimene, kuru veido viens pieaugušais (māte vai tēvs) un viens vai vairāki bērni. △ var

veidoties kā apzināta izvēle, pēc vecāku šķiršanās vai partnera nāves. △ var nonākt sociālā darbinieka redzeslokā, ja vecāku loma netiek pienācīgi pildīta. Tomēr △ modelis pats par sevi nav kritērijs, lai šādu ģimeni uzskatītu par mērķa grupu sociālajā darbā.

Sk. arī BĒRNS, ĢIMENE

Lit.: Davies, 2000; Scott et al., 2004

(I) **viendzimuma attiecības** (*same-sex relationships*) ir attiecības starp viena dzimuma partneriem. Sociālā darba redzeslokā △ partneri visbiežāk nonāk interešu un tiesību aizstāvības gadījumos, kā arī situācijās, kad ir piedzīvota diskriminējoša attieksme.

Sk. arī ĢIMENE, HETEROSEKSISMS, HOMOFOBIJA

Lit.: Uhlendorff et al., 2011

(G) **vienlīdzīgas iespējas** (*equal opportunities*) ir princips, kas uzsver iespēju vienlīdzību visiem cilvēkiem neatkarīgi no viņu vecuma, dzimuma, tautības, seksuālās orientācijas, ticības, garīgās vai fiziskās veselības traucējumiem vai citām pazīmēm: 1) △ ir jāievēro sociālajā aizsardzībā, veselības aprūpē un izglītībā; 2) cilvēkiem ir jābūt vienādām iespējām saņemt preces un pakalpojumus; 3) visiem cilvēkiem ir jābūt pieejamai dzīvesvietai; 4) cilvēkiem ir jābūt iespējai izmantot sabiedrisko transportu, sevišķi uzsverot sabiedriskā transporta pieejamību personām ar invaliditāti; 5) △ princips paredz nediskriminējošu attieksmi pret visiem cilvēkiem. ES ir apņēmusies izstrādāt pasākumus, lai ikvienam nodrošinātu vienlīdzīgas iespējas un nediskriminējošu attieksmi visās ekonomiskās, sociālās, kultūras un ģimenes dzīves jomās. Latvijā △ īstenošanu uzrauga Tiesībsarga birojs, savukārt Labklājības ministrija uzrauga, lai vienlīdzīgas iespējas tiktu ievērotas ES finansētajos pasākumos un ES projektos (piem., ievērojot vides pieejamību, finansiālu atbalstu mazaizsargātām grupām).

Sk. arī DISKRIMINĀCIJA, VIENLĪDZĪBA

Lit.: Clements & Spinks, 2009; European Commission, n. d.; LM, n. d.

(D) **vienošanās ar klientu** (*agreement, contracting with client*) ir būtiska sociālā darba mikrolīmeņa prakses sastāvdaļa, veidojot darba aliansi ar klientu, kā arī sadarbības procesā. Var izšķirt vairākus △ veidus: a) vispārīgā △, kas tiek veikta sadarbības sākumā, pārrunājot vispārīgos sadarbības nosacījumus, piem., konfidencialitātes jautājumus, sociālā darbinieka darba procesu, klienta gaidas un vēlmes, tikšanās vietu, biežumu, mājas apmeklējumu nosacījumus, sadarbību ar citiem speciālistiem; b) △ par konkrētu problēmu

risināšanu intervences gaitā, pārrunājot vēlamos rezultātus, mērķus, uzdevumus; c) △ pēc katras tikšanās, kas var ietvert konkrētu uzdevumu izpildi, izmaiņu saskaņošanu; d) nepārtrauktā △ (*ongoing contracting*), kas notiek tikšanās jeb konsultāciju laikā, piem., vienojoties par kārtējās tikšanās ilgumu, sarunas tēmu, mērķi. △ tiek veikta saskaņā ar informētās piekrišanas un ētikas principiem. △ var būt rakstiskas un mutiskas, formālas un neformālas (piem., klienta veikti pieraksti par vienošanos ar sociālo darbinieku).

Sk. arī DARBA ALIANSE, INFORMĒTĀ PIEKRIŠANA

Lit.: Ozola, 2021b

(J) **vientulība** (*loneliness*) ir psiholoģisks stāvoklis, kuru raksturo pamestības un nevajadzības izjūtas, neapmierinātība ar attiecību trūkumu. Atsevišķos vecumposmos, piem., pusaudžiem, gados vecākiem cilvēkiem, △ izjūtas var saasināties. △ ir cieši saistīta ar sociālo attiecību trūkumu, bet tā var skart arī cilvēkus, kuri nav sociāli izolēti.

Sk. arī SOCIĀLĀ IZOLĀCIJA

Lit.: Barker, 2014; Holt-Lunstad et al., 2015

(L) **viesstrādnieks** (*guest worker*) ir citas valsts iedzīvotājs, kurš noteiktu laiku tiek legāli (ir saņēmis darba atļauju) nodarbināts algotā darbā. Sociālajās zinātnēs jēdzienu △ attiecina gan uz strādniekiem, kuri pēc darba līguma beigām (parasti 6–9 mēneši) atgriežas izcelsmes valstī, gan arī uz darba migrantiem, kuru iebraukšanu sekmējuši starpvalstu līgumi un kuri uzturas un strādā uzņemošajā valstī ilgstoši. △ biežāk veic mazkvalificētu darbu, ir piesaistīti konkrētam darba devējam un viņu sociālā aizsardzība ir nepilnīga. Līdzīgi kā citas imigrantu grupas, △ praksē var sastapties ar diskrimināciju, aizspriedumiem, negatīvu attieksmi un pat vardarbību. Kopš 2003. gada ir spēkā Starptautiskā konvencija par viesstrādnieku un viņu ģimenes locekļu tiesību aizsardzību, kuras izpildi uzrauga ANO Viesstrādnieku aizsardzības komiteja. Latvija šai konvencijai nav pievienojusies.

Sk. arī MIGRĀCIJA, NODARBINĀTĪBA, SOCIĀLI MAZAIZSARGĀTA GRUPA

Lit.: Barker, 2014; NE; Pettigrew, 1998

(J) **viktimizācija** (*victimisation*) ir process, kura laikā cilvēks tiek padarīts par upuri vai kļūst par upuri un pieņem šo lomu. △ pamatā var būt indivīda, grupas vai kopienas intrapsihisko faktoru kopums (pašviktimizācija), kā arī ārējie sociālie un vides faktori. Nereti △ ir saistīta ar psiholoģiskās, fiziskās un ekonomiskās vardarbības formām. Viktimizācijai var tikt pakļauts jebkurš

indivīds, tomēr pastāv noteiktas sabiedrības grupas (piem., bērni, seniori, cilvēki ar psihiskām slimībām), kurām △ risks ir augstāks.

Sk. arī ATKĀRTOTA VIKTIMIZĀCIJA, SEKUNDĀRA VIKTIMIZĀCIJA, VARDARBĪBA, VIKTIMOLOĢIJA

Lit.: ACCESS, n. d.; Muratore, 2014

(T) **viktimoloģija** (*victimology*) ir starpdisciplināra apakšnozare (kriminoloģija, tiesību psiholoģija), kas pēta: a) noziegumos cietušā personību; b) apstākļu kopumu, kas ietekmējuši upura personības veidošanos; c) upura psihisko stāvokli un uzvedību. △ pētniecības laukā ietilpst cietušā tiesības uz taisnīgumu un labklājības atjaunošanu, cietušā psihiskais stāvoklis procesuālo darbību laikā un psihiskā stāvokļa ietekme uz izmeklēšanas procesu, pārciestā noticuma traumatiskās sekas, to reaktualizācijas risks.

Sk. arī UPURIS, VIKTIMIZĀCIJA

Lit.: Rahman, 2013; Wallace & Roberson, 2018

(N) **virpuļdurvju sindroms** (*revolving door syndrome*) ir īstermiņa pacientu atkārtota (ar izteikti ciklisku raksturu) uzņemšana institūcijā. △ visbiežāk izpaužas situācijās, kad pacienti ar hroniskām psihiska rakstura slimībām pēc recidīva tiek vairākas reizes atkārtoti uzņemti psihiatrijas nodaļā pēc viņu izrakstīšanas no slimnīcas. Deinstitucionalizācijas process psihiskās veselības aprūpes sistēmā ir aktualizējis △ sociālo un politisko raksturu (piem., ģimenes locekļu stresa pieaugums psihiskās veselības problēmu atkārtotu saasinājumu brīžos, bērnu tiesību aizsardzības jautājumi ģimenē, kur vecāks ar psihiskās veselības traucējumiem bērnu audzina viens). "Sindromu" var mazināt sociālo pakalpojumu pieejamība, pēctecība un klienta pastāvīga atrašanās speciālista vai speciālistu komandas uzraudzībā pēc viņa izrakstīšanas no slimnīcas.

Sk. arī RECIDĪVS

Lit.: Garrido & Saraiva, 2012; Harris & White, 2018

(C) **vispārējā sistēmu teorija** (*general systems theory*) ir starpdisciplinārs atziņu kopums, kas skaidro procesus un attiecības starp dažādiem sistēmas elementiem. △ akcentē noteiktas attiecību likumsakarības starp sistēmas elementiem un palīdz izskaidrot savstarpējās mijiedarbības procesus. △ balstās atziņā, ka jebkurā dzīvā sistēmā veidojas attiecības un to kopums ir lielāks nekā daļu aritmētiskā summa. △ ideju sāka attīstīt austriešu biologs Karls Ludvigs fon Bertalanfi (*Karl Ludwig von Bertalanffy*), kurš 20. gs. pirmajā pusē strādāja pie bioloģisko sistēmu izpētes. 1953. gadā tika konceptualizēta un

definēta △, kas balstījās bioloģiskajā teorijā. 1968. gadā K. L. Bertalanfi publicēja grāmatu *General System Theory* ("Vispārējā sistēmu teorija"). Turpmākajos gados △ un tās principus sāka plaši izmantot dažādās disciplīnās – inženierzinātnēs, kibernētikā, fizikā, socioloģijā, sociālajā darbā. Katra no disciplīnām var izmantot atšķirīgus △ aspektus, kā arī attīstīt jaunas apakšteorijas, pieejas un modeļus (piem., strukturāli funkcionālā sistēmu teorija, autopoētisko sistēmu teorija, ekosistēmiskā pieeja, sistēmiskā pieeja sociālajā darbā).

Sk. arī SISTĒMU TEORIJA SOCIĀLAJĀ DARBĀ

Lit.: Langer & Lietz, 2015; Teater, 2019; Viša, 2021

(A) **vispārīgais sociālais darbs** (*generalist social work, generalist social work practice*) ir prakse, kurai raksturīga sociālā darba pamata kompetence bez noteiktas specializācijas. Tāpat šai praksei ir raksturīgs daudzveidīgu pieeju, teoriju un metožu lietojums dažādos sociālā darba prakses līmeņos. △ galvenais ietvars ir sociālā darba starptautiskā definīcija, vispārīgās sociālā darba vērtības, profesionālās ētikas principi un sistēmiskais skatījums, kā arī koncentrēšanās uz cilvēku labklājību un dzīves kvalitāti sociālās vides kontekstā. △ ir raksturīga eklektiska teorētiskā bāze. △ ir vērsts uz darbu ar dažādām (iespējams, arī vairākām) klientu mērķgrupām vienlaikus. Latvijā kā △ prakses piemēru var minēt sociālo dienestu sociālo darbu novados, ko veic t. s. universālie sociālie darbinieki, kuru funkcijās ietilpst darbs ar vairākām klientu mērķgrupām un plašu problēmu klāstu.

Sk. arī MIKROLĪMEŅA PRAKSE, SOCIĀLAIS DARBS AR GADĪJUMU, SOCIĀLAIS DARBS AR GRUPU

Lit.: Berg-Weger et al., 2020; Mizrahi & Davis, 2008

(E) **vizuālās pētījuma metodes** (*visual methods, visual research methods*) ir vizuālu materiālu (piem., attēlu, fotogrāfiju, video, filmu, tēlotājmākslas darbu) izmantošana pētījumā, lai radītu un attēlotu zināšanas. △ ietver: 1) vizuālu datu radīšanu un analīzi; 2) izpēti par to, kā cilvēki uztver, saprot un interpretē vizuālo un materiālo kultūru (ar interviju un novērojumu palīdzību); 3) vizuālā materiāla izmantošanu pētījuma rezultātu izplatīšanā; 4) iepriekš radītu vizuālo materiālu organizāciju un saturiskās jēgas analīzi; 5) pētījuma dalībnieku iesaistīšanu vizuālā materiāla radīšanā un tā analīzi; 6) vizuālo materiālu izmantošanu nolūkā izraisīt pētījuma dalībnieku reakciju un tās interpretēšanu. Sociālajās zinātnēs △ (piem., vizuālā dokumentācija, fotoizdibināšanas intervija (*photo elicitation interview*), fotobalss intervija (*photo voice interview*), fotodienasgrāmata, videointervēšana, līdzdalības novērojums ar kameru, etnogrāfiska filmu veidošana, kopienā balstīts līdzdalības

video (*community-based participatory video*)) visbiežāk tiek lietotas kvalitatīvajos pētījumos. △ klāstā ietilpst arī attēlu kvantitatīvā kontentanalīze. △ var tikt kombinētas ar acs kustību izpēti vizuālā pētījumā, kartēšanu, ģeogrāfiskās informācijas sistēmu (GIS) un citām metodēm.

Lit.: Jupp, 2006; Margolis & Pauwels, 2011; Mārtinsone un Pipere, 2021

(P) **vizuāli plastiskās mākslas terapija** (*visually plastic art therapy*) ir viens no mākslu terapijas veidiem, kurā tiek izmantotas dažādas mākslas tehnikas, piem., zīmēšana, gleznošana, grafika, kolāža, veidošana no māla. △ tiek praktizēta ar mērķi risināt sociālās vai veselības problēmas profesionāla vizuāli plastiskās mākslas terapeita klātbūtnē. △ fokusēta uz konkrētu veselības traucējumu vai funkcionālās nespējas mazināšanu, sevis apzināšanos, emociju izpratni, sociālās mijiedarbības un komunikācijas prasmju uzlabošanu.

Sk. arī MĀKSLU TERAPIJA

Lit.: arttherapy.lv

Z

(A) **zaļais sociālais darbs** (*green social work*) ir sociālo darbinieku iesaiste ekoloģisko un vides jautājumu risināšanā, izmantojot holistisko pieeju un izstrādājot alternatīvus ilgtspējīgus dzīves un dzīvības saglabāšanas modeļus. Zaļajā sociālajā darbā rūpes par indivīdu, grupu un kopienu labklājību tiek integrētas ar gādību par vidi. △ atbalsta uzskatu, ka visu dzīvo būtņu un vides savstarpējā atkarība ir izšķiroša, kritizē neoliberālos sociālās attīstības modeļus un bezatbildīgu Zemes resursu izmantošanu.

Sk. arī EKOLOĢISKĀ PIEEJA, EKOSISTĒMA, HOLISTISKĀ PIEEJA

Lit.: Dominelli, 2015; Dominelli et al., 2018

(D) **zaļā aprūpe** (*green care*) ir pamattermins plašam veselības veicināšanas un sociālās iekļaušanas pasākumu un/vai pakalpojumu spektram, kur izmanto dzīvo dabu telpā vai tās dabiskajā vidē. △ mērķis ir saglabāt un veicināt personas sociālās, fiziskās un garīgās spējas, kā arī paaugstināt dzīves kvalitāti, izmantojot dabas elementus. Pazīstama arī ar apzīmējumiem "aprūpes lauksaimniecība" (*care farming*), "dzīvniekus iekļaujoša intervence" (*animal-assisted intervention*), "sociālā un terapeitiskā dārzkopība" (*social and therapeutic horticulture*), kā arī "dziednieciskie dārzi" (*healing gardens*) un "veselību veicinošas aktivitātes dabā" (*facilitated green exercise*). Pamatā △ notiek brīvā dabā, bet tā iespējama arī institūciju telpās – cietumos, slimnīcās, ilgstošās aprūpes institūcijās. △ ir cieši saistīta ar deinstitucionalizāciju un normalizācijas principiem, attīstot daudzveidīgus kopienā balstītus pakalpojumus. △ palīdz klientiem būt darbīgiem un iesaistītiem jēgpilnās aktivitātēs. △ ir piemērota dažādām klientu mērķgrupām – bērniem ārpusģimenes aprūpē, cilvēkiem ar psihiskām slimībām vai garīga rakstura un attīstības traucējumiem, personām ar vielisko atkarību, senioriem, kā arī ilgstošajiem bezdarbniekiem. Garīgās veselības ieguvumi ir labāka pašsajūta un augstāks pašvērtējums.

Sociālie ieguvumi ir lielāka neatkarība, sociālo un darba prasmju attīstība, kā arī personiskās atbildības apguve.

Sk. arī SOCIĀLĀ LAUKSAIMNIECĪBA

Lit.: EESLK, 2013; Hassink et al., 2010

(I) **zaudējums** (*bereavement, loss*) ir situācija, kad cilvēks zaudē kaut ko sev būtisku, piem., tuvu cilvēku, darbu, dzīvesvietu, līdzšinējos priekšstatus. △ var izpausties kā eksistenciālas pārdomas par dzīves jēgu un vientulību, kā dezorientācija, veselības pasliktināšanās, depresija, domas par pašnāvību vai pat reāls pašnāvības mēģinājums. △ pieņemšana notiek pakāpeniskā sērošanas procesā.

Sk. arī SĒRAS, SĒROŠANAS STADIJAS

Lit.: Humphrey & Zimpfer, 2007

(F) **ziedojumi** (*donations*) ikdienas izpratnē saistās ar labdarību – tiek ziedota nauda, pārtika, drēbes vai citi priekšmeti konkrētam labdarības vai sociālam mērķim. Latvijas gadījumā likuma izpratnē △ ir mantas vai finanšu līdzekļi, kurus ziedotājs brīvprātīgi un bez atlīdzības dāvina sabiedriskā labuma organizācijai tās darbības mērķu sasniegšanai. Nodala: 1) mērķziedojumus, kas izlietojami tikai mērķiem, kas paredzēti līgumā starp ziedotāju un organizāciju; 2) vispārējos △, par kuru izlietojumu var lemt △ saņēmusī organizācija atbilstoši savas darbības mērķiem. △ liecina par sabiedrības iesaistīšanos pozitīvu pārmaiņu veicināšanā (piem., dabas aizsardzības vai dzīvnieku tiesību aizstāvībā, sociālo tiesību stiprināšanā mazaizsargātām grupām vai sniedzot individuālu atbalstu cilvēkiem ar retām slimībām). △ stiprina solidaritāti sabiedrībā.

Sk. arī BRĪVPRĀTĪGAIS DARBS, KOPIENAS RESURSI, LABDARĪBA, RESURSI

Lit.: Sabiedriskā labuma organizāciju likums

(C) **zināšanas** (*knowledge*) plašā nozīmē ir sistematizēts atziņu kopums, ko cilvēks ieguvis mācoties, ikdienas un darba pieredzē vai pētniecībā, kas palīdz pazīt un saprast sevi un pasauli. △ tiek saistītas ar kognitīviem procesiem. Izšķir dažādus △ veidus – deskriptīvās jeb faktoloģiskās △ (kas tas ir), praktiskās jeb procedurālās △ (kā to izdarīt). Dažādas zinātņu nozares aplūko △ atšķirīgi – filozofija pievēršas izziņai (ko mēs varam zināt, kā △ tiek iegūtas) un problematizē zināšanu, gudrības, patiesības un īstenības attiecības; socioloģiju interesē zināšanu sociālā konstruēšana un tas, ko ar △ var izdarīt (piem., kā △ organizē sabiedrību, kā △ tiek izmantotas varas nostiprināšanā);

sociālo un kultūras antropoloģiju interesē dažādu sabiedrību △ sistēmu iekšējā loģika un kultūrspecifiskie priekšstati par lietu kārtību. Sociālajā darbā profesionālās △ ir veidojušās dažādu zinātņu nozaru (piem., psiholoģijas, pedagoģijas, socioloģijas, sociālās antropoloģijas) saskarē. Sociālajā darbā profesionālās △ veidojas gan no teorētiskām atziņām, gan arī no △, kas iegūtas pētījumos un praksē.

Sk. arī KRITISKĀ DOMĀŠANA

Lit.: Barker, 2014; Gray & Schubert, 2013; Steup & Neta, 2020

(E) **zinātne** (*science*) ir cilvēka intelektuālās darbības sfēra, kurā ar teorētiskām vai eksperimentālām metodēm tiek iegūtas un apkopotas zināšanas par dabā un sabiedrībā pastāvošajām likumsakarībām, tendencēm. △ mērķis ir jaunu (pamatotu, drošticamu) zināšanu radīšana, sistēmiska sakārtošana, apkopošana un pētījumu rezultātu publiskošana. Jēdziens cēlies no latīņu valodas vārda *scientia* (‘zināšanas’).

Lit.: Mārtinsone un Pipere, 2021

(D) **zīmju valoda** (*sign language*) ir komunikācijas sistēma, kurai raksturīga no verbālās valodas atšķirīga gramatiskā struktūra un specifisks zīmju izmantojums. △ izmanto žestus, ķermeņa valodu, sejas mīmiku, kustību intensitāti. △ izmanto cilvēki ar dzirdes traucējumiem. △ nav universāla saziņas sistēma, dažādos pasaules reģionos tā atšķiras tāpat kā runātās valodas. Latvijā ir sava latviešu △. Pastāv arī pārejas forma starp rakstīto valodu un nedzirdīgo △ – daktilās zīmes, kas ar specifisku pirkstu kombināciju palīdzību apzīmē burtus. Kaut arī cilvēki ar dzirdes traucējumiem daktilās zīmes izmanto dažādās dzīves situācijās, tomēr izolēti šīs zīmes tiek lietotas reti.

Sk. arī SOCIĀLAIS DARBS AR CILVĒKIEM AR DZIRDES TRAUCĒJUMIEM

Lit.: Harris & White, 2018; ZVC, 2007

Ž

(F) **žēlsirdīgās māsas** (*sisters of charity**) ir vēsturisks termins, kuru attiecina uz aprūpes un medicīnas māsu darbību. 18. gs. Latgalē no Dienvideiropas ierādās un darbību sāka priestera Vensāna de Pola (*Vincent de Paul*) žēlsirdīgo māsu apvienības māsas, kuras veica slimnieku aprūpi un ārstēšanu. △ kā profesija Latvijā (un citur Eiropā) parādās 19. gs., kad tiek izveidotas laicīgās māsu skolas, kurās ir iespēja iegūt māsu izglītību. Rīgā pirmā △ skola atvērta 19. gs. 80. gados pie Krievijas Sarkanā Krusta Rīgas Sarkanā Krusta nodaļas. Beidzot skolu, audzēknēm izsniedza dokumentu ar ierakstu "žēlsirdīgā māsa". Kad 1918. gadā izveidojās neatkarīga Latvijas valsts, tika uzsāktas dažādas reformas – attīstījās starptautiskie sakari, tika nodibināts Latvijas Sarkanais Krusts, sāka darboties Žēlsirdīgo māsu savienība, tika dibinātas pirmās △ skolas: Latvijas Sarkanā Krusta slimnīcas △ skola un △ skola Liepājā (abas 1921). 1938. gadā valstī darbojās jau piecas Latvijas Sarkanā Krusta △ skolas. Jēdzienu △ lietoja līdz 1940. gadam, kad Latviju okupēja PSRS un sāka lietot termina "medicīnas māsa" padomju laika īsinājumu "medmāsa". Otrā pasaules kara laikā Vācijas okupācijas periodā pamatā centās lietot terminu "māsa", retāk – "žēlsirdīgā māsa", jo tas asociējās ar Sarkano Krustu, kas tolaik Latvijā nepastāvēja.

Sk. arī DIAKONIJAS MĀSAS, PELĒKĀS MĀSAS

Lit.: NE; Odiņa, 2013

NOVECOJUŠIE UN NEIETEICAMIE APZĪMĒJUMI

akls, kurls, kurlmēms, mēms ir sarunvalodā lietoti apzīmējumi, kurus sociālā darba profesionālajā valodā nelieto. Šo sarunvalodas apzīmējumu lietošana ir aizvainojoša cilvēkiem ar attiecīgajiem funkcionālajiem traucējumiem, kā arī cilvēkiem, kuri par viņiem rūpējas un ir ikdienas saskarē. Ieteicams izmantot tādus jēdzienus kā "nedzirdīgs", "neredzīgs", "neredzība", "vājredzīgs", "nedzirdība", "vājdzirdīgs", "cilvēks ar runas traucējumiem".

Sk. arī BIRKOŠANAS TEORIJA, DISKRIMINĀCIJA, STIGMATIZĀCIJA

atkarīgs no pabalstiem ir plaši izmantots apzīmējums attiecībā pret klientiem, kuri, pēc sociālo darbinieku domām, ir slinki un nevēlas strādāt, bet izvēlas dzīvot no pabalstiem. Lai noteiktu jebkāda veida atkarību, ir nepieciešams izvērtēt noteiktu pazīmju kopumu. Ne sociālā darba teorijās, ne atkarību teorijā netiek izdalītas un aprakstītas pazīmes atkarībai no pabalstiem, attiecīgi arī nepastāv atveseļošanās vai rehabilitācijas formas, lai no tās atbrīvotos. Šāds apzīmējums ir nekorekts, pārkāpj ētikas normas un nav lietojams praksē. Var pastāvēt situācija, kurā cilvēks ilgstoši saņem pabalstus, tomēr tā ir objektīvi pamatota izdzīvošanas nepieciešamība alternatīvu risinājumu trūkuma gadījumā.

Sk. arī BIRKOŠANAS TEORIJA, DISKRIMINĀCIJA, NABADZĪBAS SLAZDS, STIGMATIZĀCIJA

autists ir sociālā darba praksē sarunvalodā lietots apzīmējums cilvēkiem, kuriem ir autiskā spektra traucējumi. Profesionāļu vidē nereti tiek lietoti dažādi saīsinājumi dažādām diagnozēm, tomēr ikdienas praksē šāda vienkāršota pieeja var radīt aizvainojumu cilvēkiem, kuriem ir psihiskās attīstības vai psihiskās veselības traucējumi, kā arī tiem, kuri par viņiem rūpējas un ir ikdienas saskarē. No ētikas viedokļa nav pieņemami cilvēku identificēt ar viņam uzstādīto diagnozi.

Sk. arī BIRKOŠANAS TEORIJA, DISKRIMINĀCIJA, STIGMATIZĀCIJA

disfunkcionāla ģimene ir aizskarošs un birkojošs apzīmējums, kuru dažkārt lieto darbā ar ģimenēm. Ģimenei kādas konkrētas funkcijas var darboties labāk, sliktāk vai iztrūkt, bet, sakot, ka ģimene kopumā ir disfunkcionāla, šis apzīmējums

nepamatoti vispārina kādas funkcijas trūkumu un piešķir nievājošu nozīmi konkrētajai ģimenei.

Sk. arī DISFUNKCIJA ĢIMENĒ, ĢIMENES FUNKCIJAS

invalīds, nespējīgs, garīgi atpalicis, fiziski atpalicis ir aizskaroši un diskriminējoši apzīmējumi cilvēkiem ar invaliditāti, funkcionāliem vai psihiskās attīstības traucējumiem. Nav ieteicams profesionālajā valodā lietot apzīmējumus, kas identificē cilvēku ar viņa slimību vai uzsver viņa traucējumus. Aizskarošu, nonieciošu apzīmējumu lietošana ir sāpīga un aizvainojoša gan cilvēkiem ar attiecīgajiem traucējumiem, gan arī viņu tuviniekiem un tiem, kuri par viņiem rūpējas un ir ikdienas saskarē. Profesionālajā terminoloģijā ir ieteicams lietot iekļaujošu valodu, kas nenoniecina cilvēka personību, – piem., cilvēks ar invaliditāti, cilvēks ar funkcionāliem traucējumiem.

Sk. arī BIRKOŠANAS TEORIJA, DISKRIMINĀCIJA, STIGMATIZĀCIJA

klientiņš ir termina "klients" pamazinājuma forma. Profesionālajā saziņā vārdu deminutīva formas ir neiederīgas. Deminutīva formu lietošana profesionālajā valodā nav pieļaujama, jo: 1) akcentē sociālā darbinieka varas pozīcijas attiecībās ar klientu; 2) nostāda klientu bērnišķīgā, vājākā vai pat upura pozīcijā attiecībā pret sociālo darbinieku.

Sk. arī KLIENTS, PAKALPOJUMA SAŅĒMĒJS

klientu tops ir neformāls mutvārdu vai rakstisks saraksts, kurā ietverti klienti, kas kādā institūcijā vai organizācijā tiek uzskatīti par īpaši apgrūtinošiem viņu attieksmes vai uzvedības dēļ (pret šādiem klientiem jāizturas ar īpašu uzmanību, īpaši piesardzīgi). Dažkārt sociālie darbinieki izvairās strādāt ar šādiem klientiem, vēloties "ātrāk no viņiem tikt vaļā". Šāda saraksta pastāvēšana ir pretrunā ar sociālā darba profesionālās ētikas kodeksu, jo stigmatizē klientu un ierobežo viņa iespējas saņemt palīdzību.

mazturīga ģimene ir apzīmējums, kas bieži tiek lietots gan labklājības jomā, gan plašsaziņas līdzekļos. Apzīmējumu "mazturīgs" plaši lietoja starpkaru periodā 20. gs. pirmajā pusē ētisku apsvērumu dēļ, lai izvairītos no aizskarošo apzīmējumu "nabadzīgs" vai "nabags" lietošanas.

narkomāns, alkoholiķis ir aizskarošs un diskriminējošs apzīmējums cilvēkiem ar problemātiskiem vielu lietošanas paradumiem vai vielisko atkarību. Apzīmējums identificē cilvēku ar viņa problēmu, birko vielu lietotāju un tādējādi var veicināt viņa sociālo atstumtību.

Sk. arī BIRKOŠANAS TEORIJA, DISKRIMINĀCIJA, STIGMATIZĀCIJA

nelabvēlīga ģimene ir aizskarošs un birkojošs apzīmējums, kuru dažkārt lieto darbā ar ģimenēm. Novecojušā apzīmējuma △ izcelsme ir no krievu valodas termina *неблагополучная семья*. Ģimenei var būt kādas konkrētas problēmas, taču apzīmējums nepamatoti vispārina atsevišķu problēmu kā visaptverošu, nerisināmu stāvokli un piešķir nievājošu nozīmi konkrētajai ģimenei.

nenormāls, traks ir aizskarošs un diskriminējošs apzīmējums, ko ikdienā izmanto, runājot par diagnozēm (piem., attiecībā pret cilvēkiem ar psihiskās attīstības traucējumiem, psihiskām slimībām), nicinoši komentējot kāda cilvēka uzvedību (piem., cilvēka rīcība neatbilst sabiedrībā pieņemtajām uzvedības normām), kā arī mērķtiecīgi kādu apvainojot. Apzīmējuma lietošana ir aizvainojoša cilvēkiem ar attiecīgajiem traucējumiem, kā arī cilvēkiem, kuri par viņiem rūpējas un ir ikdienas saskarē.

Sk. arī EMOCIONĀLĀ VARDARBĪBA, PSIHOLOĢISKĀ VARDARBĪBA, VERBĀLĀ VARDARBĪBA

pāraudzināšana ir novecojis apzīmējums, kuru sociālā darba profesionālajā terminoloģijā nav vēlams lietot. Apzīmējums △ bija aktuāls sociālā darba ar gadījumu pirmsākumos 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā. Vēlāk sociālajā darbā to pārstāja lietot, jo vārda semantiskā nozīme ('pārtaisīšana') ir pretrunā ar sociālā darba intervences ideju un vērtībām, īpaši raugoties no radikālā sociālā darba, humānistiskās teorijas skatpunkta.

varmāka, noziedznieks, dzimumnoziedznieks ir jēdzieni, ar kuriem apzīmē cilvēkus, kuri savulaik ir veikuši kādu prettiesisku rīcību. Šos jēdzienus, īpaši "varmāka" un "dzimumnoziedznieks", 20. gs. beigās un 21. gs. sākumā plaši lietoja sociālajā darbā un normatīvajos aktos. Tomēr šo jēdzienu lietojums pēc soda izciešanas tiek atzīts kā birkojošs, jo identificē personu ar tās veikto nodarījumu, kaut gan persona sodu ir izcietusi un savu uzvedību mainījusi. Ieteicams lietot apzīmējumus "vardarbību veikusi persona", "noziegumu veikusi persona".

Sk. arī VARDARBĪBU VEIKUSI PERSONA

vientuļā māte, vientuļais tēvs ir sarunvalodā lietots apzīmējums vecākam, kas viens bez partnera audzina vienu vai vairākus bērnus. Apzīmējums nav korekts, jo jēdzieniskā satura uzslāņojums izvirza priekšplānā vientulību kā galveno pazīmi. Profesionālajā terminoloģijā ieteicams lietot apzīmējumu "viena vecāka ģimene", jo vecāks ar bērnu veido ģimeni. Arī viena vecāka ģimenei var būt plašs sociālais tīkls – paplašinātā ģimene, citi radinieki, draugi, kaimiņi, darba biedri.

Sk. arī ĢIMENE, VIENA VECĀKA ĢIMENE

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

NORMATĪVIE AKTI

Amnestijas likums. https://likumi.lv/ta/id/46055

Arodbiedrību likums. https://likumi.lv/ta/id/265207

Bāriņtiesu likums. https://likumi.lv/ta/id/139369

Bērnu tiesību aizsardzības likums. https://likumi.lv/ta/id/49096

Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums. https://likumi.lv/ta/id/62539

Brīvprātīgā darba likums. https://likumi.lv/ta/id/275061

Civillikums. https://likumi.lv/ta/id/225418

Darba aizsardzības likums. https://likumi.lv/ta/id/26020

Darba likums. https://likumi.lv/ta/id/26019

Eiropas Sociālā harta. https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1045

Fiskālās disciplīnas likums. https://likumi.lv/ta/id/254896

Fizisko personu datu apstrādes likums. https://likumi.lv/ta/id/300099

Iesniegumu likums. https://likumi.lv/ta/id/164501

Invaliditātes likums. https://likumi.lv/ta/id/211494

Jaunatnes likums. https://likumi.lv/ta/id/175920

Krimināllikums. https://likumi.lv/ta/id/88966

Latvijas Sodu izpildes kodekss. https://likumi.lv/ta/id/90218-latvijas-sodu-izpildes-kodekss

Likums "Par maternitātes un slimības apdrošināšanu". https://likumi.lv/ta/id/38051

Likums "Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā". https://likumi.lv/ta/id/56812

Likums "Par pašvaldībām". https://likumi.lv/ta/id/57255

Likums "Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām". https://likumi.lv/ta/id/44160/redakcijas-datums/2019/01/01 (zaudējis spēku 15.01.2022.)

Likums "Par sociālo drošību". https://likumi.lv/ta/id/36850

Likums "Par valsts pensijām". https://likumi.lv/ta/id/38048

Likums "Par valsts sociālo apdrošināšanu". https://likumi.lv/ta/id/45466

Likums "Saeimas kārtības rullis". https://likumi.lv/ta/id/57517

Mediācijas likums. https://likumi.lv/ta/id/266615

Mikrouzņēmumu nodokļa likums. https://likumi.lv/ta/id/215302

Pārskatītā Eiropas Sociālā harta. https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/339

Patvēruma likums. https://likumi.lv/ta/id/278986
Psihologu likums. https://likumi.lv/ta/id/290115
Publisko aģentūru likums https://likumi.lv/ta/id/202272
Sabiedriskā labuma organizāciju likums. https://likumi.lv/ta/id/90822
Seksuālās un reproduktīvās veselības likums. https://likumi.lv/ta/id/58982
Sociālā uzņēmuma likums. https://likumi.lv/doc. php?id=294484
Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. https://likumi.lv/ta/id/68488
Trauksmes celšanas likums. https://likumi.lv/ta/id/329680
Valsts probācijas dienesta likums. https://likumi.lv/ta/id/82551
Valsts sociālo pabalstu likums. https://likumi.lv/ta/id/68483
Veselības aprūpes finansēšanas likums. https://likumi.lv/ta/id/296188
Vispārējās izglītības likums. https://likumi.lv/doc.php?id=20243
MK, 1996 (Nr. 250). Ministru kabineta 1996. gada 9. jūlija noteikumi Nr. 250 "Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskolas "Attīstība" satversme". https://likumi.lv/ta/id/63851
MK, 2011 (Nr. 850). Ministru kabineta 2011. gada 1. novembra noteikumi Nr. 850 "Nacionālā veselības dienesta nolikums". https://likumi.lv/ta/id/239184
MK, 2012 (Nr. 70). Ministru kabineta 2012. gada 24. janvāra noteikumi Nr. 70 "Alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko vielu, azartspēļu vai datorspēļu atkarības slimnieku ārstēšanas kārtība". https://likumi.lv/ta/id/243233
MK, 2013 (Nr. 37). Ministru kabineta 2013. gada 15. janvāra noteikumi Nr. 37 "Noteikumi par minimālo uzturlīdzekļu apmēru bērnam". https://likumi.lv/ta/id/254128 uzturlīdzekļi
MK, 2014 (Nr. 805). Ministru kabineta 2014. gada 23. decembra noteikumi Nr. 805 "Prognozējamas invaliditātes, invaliditātes un darbspēju zaudējuma noteikšanas un invaliditāti apliecinoša dokumenta izsniegšanas noteikumi". https://likumi.lv/ta/id/271253
MK, 2015 (Nr. 103). Ministru kabineta 2015. gada 24. februāra noteikumi Nr. 103 "Bezdarbnieka un darba meklētāja statusa piešķiršanas kārtība un statusa piešķiršanai nepieciešamie dokumenti". https://likumi.lv/ta/id/272483 bezdarbnieku profilēšana
MK, 2015 (Nr. 244). Ministru kabineta 2015. gada 12. maija rīkojums Nr. 244 "Par Iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādnēm 2015.–2020. gadam". https://likumi.lv/ta/id/273969
MK, 2017 (Nr. 264). Ministru kabineta 2017. gada 23. maija noteikumi Nr. 264 "Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām". https://likumi.lv/ta/id/291004
MK, 2018. Tiesību aktu projekti. Informatīvais ziņojums. "Darba grupas ziņojums par valsts apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšanu valsts, pašvaldību un privātajās ārstniecības iestādēs" (03.07.2018.). http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40459486
MK, 2018 (Nr. 354). Ministru kabineta 2018. gada 26. jūnija noteikumi Nr. 354 "Audžuģimenes noteikumi". https://likumi.lv/ta/id/300005
MK, 2018 (Nr. 347). Ministru kabineta 2018. gada 19. jūnija noteikumi Nr. 347 "Izlīguma procesa noteikumi". https://likumi.lv/ta/id/311849

MK, 2019 (Nr. 138). Ministru kabineta 2019. gada 2. aprīļa noteikumi Nr. 138 "Noteikumi par sociālo pakalpojumu saņemšanu". https://likumi.lv/ta/id/305995

MK, 2019 (Nr. 328). Ministru kabineta 2019. gada 2. jūlija rīkojums Nr. 328 "Par Plānu nepilngadīgo aizsardzībai no noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību 2019.–2020. gadam". https://likumi.lv/ta/id/307955

MK, 2019 (Nr. 578). Ministru kabineta 2019. gada 3. decembra noteikumi Nr. 578 "Noteikumi par sociālās rehabilitācijas pakalpojuma saņemšanu no valsts budžeta līdzekļiem sociālās rehabilitācijas institūcijā". https://likumi.lv/ta/id/311143

MK, 2020 (Nr. 709). Ministru kabineta 2020. gada 24. novembra noteikumi Nr. 709 "Noteikumi par atbalstu par dīkstāvi nodokļu maksātājiem to darbības turpināšanai Covid-19 izraisītās krīzes apstākļos". https://likumi.lv/ta/id/319073

MK, 2020 (809). Ministru kabineta 2020. gada 17. decembra noteikumi Nr. 809 "Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu"

MK, 2021 (Nr. 316). Ministru kabineta 2021. gada 18. maija noteikumi Nr. 316 "Noteikumi par asistenta, pavadoņa un aprūpes pakalpojumu personām ar invaliditāti". https://likumi.lv/ta/id/323301

MK, 2021 (Nr. 490). Ministru kabineta 2021. gada 7. jūlija rīkojums Nr. 490 "Par Digitālās transformācijas pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam". https://likumi.lv/ta/id/324715

MK, 2021 (Nr. 578). Ministru kabineta 2021. gada 17. augusta rīkojums Nr. 578 "Par Plānu sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju veicināšanai 2021.–2023. gadam". https://likumi.lv/ta/id/325509

MK, 2021 (Nr. 647). Par Plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2022.–2024. gadam. Rīkojums Nr. 657. *Latvijas Vēstnesis*, 183, 22.09.2021.

MK, 2021 (Nr. 753). Ministru kabineta 2021. gada 16. novembra noteikumi Nr. 753 "Valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu noteikumi". https://likumi.lv/ta/id/327748

MK, 2021 (Nr. 878). Ministru kabineta 2021. gada 21. decembra noteikumi Nr. 878 "Tehnisko palīglīdzekļu noteikumi". https://likumi.lv/ta/id/328672

LITERATŪRA

Abercrombie, N., Hill, S., & Turner, B. S. (Eds.). (2006). *The Penguin dictionary of sociology* (5th ed.). Penguin Books.

Abraham, M. (2005). Domestic violence and the Indian diaspora in the United States. *Indian Journal of Gender Studies, 12*(2–3), 427–451.

Abramson, L. Y., Garber, J., & Seligman, M. E. P. (1980). Learned helplessness in humans: An attributional analysis. In: J. Garber & M. E. P. Seligman (Eds.), *Human helplessness* (pp. 3–35). Academic Press.

ACCESS. (n. d.). *Risk factors for victimization and perpetration*. https://www.accesscontinuingeducation.com/ACE4000LP-11/c5/index.htm (Skatīts 26.09.2022.)

AC Konsultācijas. (2007). *Ielas bērni Latvijā: Situācija un priekšlikumi tās uzlabošanai.* https://www.lm.gov.lv/lv/media/4534/download

Adam, B., Beck, U., & van Loon, J. (Eds.). (2007). *The risk society and beyond: Critical issues for social theory*. SAGE.

Adams, R. (1998). Approaches to quality assurance in social work. In: R. Adams, *Quality social work* (pp. 23–28). Palgrave.

Adams, R., Dominelli, L., & Payne, M. (eds.). (2009). *Social work: Themes, issues and critical debates* (3rd ed.). Palgrave Macmillan.

ADHI. (2002). *Amsterdam Declaration of Humanists International*. https://humanists.international/what-is-humanism/the-amsterdam-declaration/

AGE Platform Europe. (2016, April 26). *AGE Platform Europe Position on Structural Ageism*. https://www.age-platform.eu/sites/default/files/AGE_IntergenerationalSolidarity_Position_on_Structural_Ageism2016.pdf

Agnew, E. N. (2004). *From charity to social work: Mary E. Richmond and the creation of an American profession.* University of Illinois Press.

Aizsilnieks, A. (1968). *Latvijas saimniecības vēsture, 1914–1945.* Daugava (Stokholma).

Akabas, S., & Kurzman, P. (2005). *Work and the workplace: A resource for innovative policy and practice*. Columbia University Press.

Akbar, G. L. (2019). Thinking critically about self-determination: A literature review. *Journal of Social Work Values and Ethics, 16*(2), 9–17. https://jswve.org/download/fall_2019_volume_16_no._2/articles/9-Thinking-critically-re-self-determination-16-2-Fall-2019-JSWVE.pdf

Alaslawi, H. A., & Garrett, J. K. (2021). The perceived importance of educational qualifications and professional development/continuous education for social work administrators: A case of the NASW-KY chapter. *Perspectives on Psychological Science, 0*(0), 425–453. https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2008.00089.x

Albrehta, Dz. (2001). *Didaktika.* RaKa.

The Almshouses Association. (n. d.). https://www.almshouses.org/history-of-almshouses/

Alvaredo, F., & Gasparini, L. (2015). Recent trends in inequality and poverty in developing countries. In: A. B. Atkinson & F. Bourguignon (Eds.), *Handbook of income distribution* (Vol. 2, Chapter 10). Elsevier. https://www.econstor.eu/bitstream/10419/127675/1/cedlas-wp-151.pdf

Alzheimer's Association. (2021). https://www.alz.org/

Anderson, D. J., McGovern, J. P., & DuPont, R. L. (1999). The origins of the Minnesota model of addiction treatment – a first person account. *Journal of Addictive Diseases, 18*(1), 107–114. https://doi.org/10.1300/J069v18n01_10

Anderson, R., & Carter, I. (1990). *Human behaviour in the social environment* (4th ed.). Aldine de Gruyter.

Andrewes, D. (2016). *Neuropsychology: From theory to practice.* (2nd ed.). Taylor and Francis.

Andrews, D. A., Bonta, J., & Wormith, J. S. (2006). The recent past and near future of risk and/or need assessment. *Crime and Delinquency, 52*(1), 7–27. https://doi.org/10.1177/0011128705281756

Andrews, J. (2001). Group work's place in social work: A historical analysis. *The Journal of Sociology & Social Welfare, 28*(4), Article 4. https://scholarworks.wmich.edu/jssw/vol28/iss4/4

Andrēziņa, R., Tērauds, E., Ķevere, L. un Bezborodovs, Ņ. (2014). *Uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindroma (UDHS) diagnostikas un korekcijas vadlīnijas bērniem un pusaudžiem.* BKUS Bērnu psihiatrijas klīnika un RSU Psihiatrijas un narkoloģijas katedra. https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Dokumenti/pnk/UDHS_vadlinijas_2014.pdf

ANO. (1965). Apvienoto Nāciju Organizācija. *Starptautiskā konvencija par jebkādas rasu diskriminācijas izskaušanu*. Pieņemta un atvērta parakstīšanai un ratifikācijai ar Ģenerālās asamblejas 1965. g. 21. dec. Rezolūciju 2106. https://www.mfa.gov.lv/

ANO. (1989). *Bērnu tiesību konvencija*. Pieņemta 20.11.1989., stājās spēkā 2.09.1990. https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150

APA. (n. d.). American Psychology Association. *APA dictionary of psychology*. https://dictionary.apa.org/

APCSW. (n. d.). Association of Palliative Care Social Workers. *The role of social workers in palliative, end of life and bereavement care*. https://www.palliativecareggc.org.uk/wp-content/uploads/2018/06/The-Role-of-social-workers-in-palliative-end-of-life-and-bereavement-care.pdf

Apine, E. (2021a). Pieejas sociālajā darbā. No: V. Roga-Vailza, I. Ozola un E. Apine (Red.), *Sociālais darbs ar gadījumu: Prakse teorijā* (209.–237. lpp.). LR Labklājības ministrija; AC Konsultācijas.

Apine, E. (2021b). Saskarsmes un attiecību veidošana sociālajā darbā ar gadījumu. No: V. Roga-Vailza, I. Ozola un E. Apine (Red.), *Sociālais darbs ar gadījumu: Prakse teorijā.* (271.–356. lpp.). Labklājības ministrija; AC Konsultācijas.

Apine, E. un Roga, V. (2011). *Klienta identitātes transformācija sociālā darba procesā*: Mācību metodiskais palīglīdzeklis. LU Akadēmiskais apgāds.

ARCH National Respite Network and Resource Center. (n. d.). https://archrespite.org/

Argyle, M. (2017). *Social interaction* (2nd ed.). Routledge.

Arklone, I. (2019). *Bezpajumtniecība Latvijā*: Pētījums. Tiesībsarga biroja Sociālo, ekonomisko un kultūras tiesību nodaļa. https://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/bezpajumtnieciba_latvija_petijums_2019_1594305394.pdf

Ashencaen Crabtree, S., Husain, F., & Spalek, B. (2016). *Islam and social work: Culturally sensitive practice in a diverse world* (2nd. ed.). Policy Press.

Attallah, N. L. (2013). *Ontogenesis of man: From conception to adulthood and to his final destination.* Trafford Publishing.

Austin, D. M. (1983). The Flexner myth and the history of social work. *Social Service Review, 57*(3), 357–377. https://doi.org/10.1086/644113

Balchin, C. (2007). *Religious fundamentalisms on the rise: A case for action.* AWID. https://www.awid.org/sites/default/files/atoms/files/religious_fundamentalisms_on_the_rise_a_case_for_action.pdf

Bancevičа, M. (2016). *Veselības stāvokļa nevienlīdzība Latvijā*: Promocijas darbs doktora zinātniskā grāda iegūšanai politikas zinātnes nozarē. Latvijas Universitāte.

Barise, A. (2005). *Social work with Muslims: Insights from the teachings of Islam*. https://www.semanticscholar.org/paper/Social-Work-with-Muslims%3A-Insights-from-the-of-Barise/8142aef48fa336abd5f8631ac65d0734278dc991

Barker, E. (2010). The cult as a social problem. In: T. Hjelm (Ed.), *Religion and social problems* (pp. 198–212). Routledge.

Barker, R. L. (Ed.). (2003). *The social work dictionary* (5th ed.). NASW Press.

Barker, R. L. (Ed.). (2014). *The social work dictionary* (6th ed.). NASW Press.

Barnes, W. (2018). *Child-centred social work*. Palgrave.

Barnett, E., & Casper, M. (2001). A definition of "social environment". *Public Health, 91*(3), 465. https://doi.org/10.2105/ajph.91.3.465a PMCID: PMC1446600

Barry, B., & Bateman, T. (1996). A social trap analysis of the management of diversity. *The Academy of Management Review, 21(*3), 757–790.

Barry, M. (2007). *Effective approaches to risk assessment in social work: An international literature review. Final report.* Scottish Executive Social Research.

https://www.webarchive.org.uk/wayback/archive/3000/https://www.gov.scot/Resource/Doc/194419/0052192.pdf

Barsky, A. E. (2010a). *Social work values and ethics: A comprehensive approach for a comprehensive curriculum*. Oxford University Press.

Barsky, A. (2010b). Social workers as whistle blowers. *The New Social Worker, 17*(3). https://www.socialworker.com/feature-articles/ethics-articles/Social_Workers_as_Whistle_Blowers/

Bartoli, A. (Ed.). (2013). *Anti-racism in social work practice*. Critical Publishing.

Bartoli, A., Stratulis, M., & Pierre, R. (2022). *Out of shadows: The role of social workers in disasters.* Critical Publisher.

Barton, G., & Baguley, M. (2017). *The Palgrave handbook of global arts education. Palgrave Macmillan.*

Bartos, O. J., & Wehr, P. (2002). *Using conflict theory*. Cambridge University Press.

BASW. (2018). British Association of Social Workers. *Professional capabilities framework for social work in England.* Guidance on using the 2018 refreshed PCF. https://www.basw.co.uk/resources/professional-capabilities-framework-social-work-england

BASW. (2019). *Social work in disasters.* https://www.basw.co.uk/social-work-disasters

BASW. (2021). *The BASW Code of Ethics for Social Work*. https://www.basw.co.uk/system/files/resources/basw_code_of_ethics_-_2021.pdf

Batlere, Dž. (2012). *Dzimtes nemiers: Feminisms un identitātes graušana*. Mansards.

Bauman, S., Toomey, R. B., & Walker, J. L. (2013). Associations among bullying, cyberbullying, and suicide in high school students. *Journal of Adolescence, 36*(2), 341–350.

Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Polity Press. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2012.12.001

Bazens, T. (2008). *Efektīvas mācīšanās rokasgrāmata: kā veidot domu kartes, apgūt ātrlasīšanu un uzlabot atmiņu*. Jāņa Rozes apgāds.

Beauchamp, T., & Childress, J. (2013). *Principles of biomedical ethics* (7th ed.). Oxford University Press.

Beck, U. (2009). *World at risk*. Polity Press.

Beckmann, E., & Minnaert, A. (2018). Non-cognitive characteristics of gifted students with learning disabilities: An in-depth systematic review. *Frontiers in Psychology, 9*, art. 504. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00504

Becvar, R. J., & Stroh Becvar, D. (2018). *Systems theory and family therapy: A primer* (3rd ed.). Hamilton Books.

Beerbower, E., Winters, D., & Kondrat, D. (2018). Bio-psycho-social-spiritual needs of adolescents and young adults with life-threatening illnesses: Implications for social work practice. *Social Work in Health Care, 57*(4), 250–266. https://doi.org/10.1080/00981389.2018.1430091

Begun, A. L., & Murray, M. M. (Eds.). (2022). *The Routledge handbook of social work and addictive behaviors*. Routledge.

Bela, B. (Red.). (2018). *Ilgtspējīga attīstība un sociālās inovācijas*. LU Akadēmiskais apgāds.

Bela, B. un Tisenkopfs, T. (2006). *Dzīves kvalitāte Latvijā*. Zinātne.

Béland, D., & Mahon, R. (2016). *Advanced introduction to social policy*. Edward Elgar Publishing.

Bell, D. (2020). Communitarianism. In: E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Fall 2020 ed.). https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/communitarianism

Belton, D., Ebbert, A., & Infurna, F. J. (2016). Social intelligence. In: *Global encyclopedia of public administration, public policy, and governance* (pp. 1–5). https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816-5_2393-1

Bengtson, V. L., & Achenbaum, W. A. (Eds.). (1993). *The changing contract across generations.* Aldine de Gruyter.

Bengtson, V. L., & Oyama, P. S. (2007). *Intergenerational solidarity: Strengthening economic and social ties.* [Background Paper]. United Nations Headquarters. Department of Economic and Social Affairs Division for Social Policy and Development. http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/egm_unhq_oct07_bengtson.pdf

Bengtson, V. L., & Roberts, R. E. L. (1991). Intergenerational solidarity in aging families: An example of formal theory construction. *Journal of Marriage and the Family, 53*(4), 856–870. https://doi.org/10.2307/352993

Benner, K., & Curl, A. L. (2018). Exhausted, stressed, and disengaged: Does employment create burnout for social work students? *Journal of Social Work Education, 54*(2), 300–309. https://doi.org/10.1080/10437797.2017.1341858

Berberoglu, B. (2017). *Social theory: Classical and contemporary: A critical perspective*. Routledge.

Berg-Weger, M., Adams, D., & Birkenmaier, J. (2020). *The practise of generalistic social work.* Routledge.

Bernard, W. T. (2000). Participatory research as emancipatory method: Challenges and opportunities. In: D. Burton (Ed.), *Research training for social scientists: A handbook for postgraduate researchers* (pp. 167–185). SAGE Publications.

Berns, E. (2002). *Spēles, ko spēlē cilvēki: Cilvēku attiecību psiholoģija.* Birojs 2000Plus.

Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, *46*(1), 5–34. https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087

Berry, M. E. (n. d.). *The settlement movement 1886–1986: One hundred years of urban frontiers.* https://socialwelfare.library.vcu.edu/settlement-houses/settlement-movement-1886-1986/

Bērziņš, V. (Atb. red.). (2003). *20. gadsimta Latvijas vēsture* (2. sēj.). Latvijas vēstures institūta apgāds.

Betteridge, L. (2014, Fall). Early endings – addressing the challenges of termination. *Perspective* (Suppl.). Ontario College of Social Workers and Social Service Workers.

Beveridge, W. (1942). *Social insurance and allied services*. https://web.archive.org/web/20140714233116/http://www.bl.uk/onlinegallery/takingliberties/staritems/712beveridgereportpic.html

Biestek F. P. (1992). *The casework relationship.* Routledge.

Bilson, A. (Ed.). (2005). *Evidence-based practice in social work*. Whiting & Birch.

Bite, I., Mārtinsone, K. un Sudraba, V. (Zin. red.). (2016). *Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse*. Zvaigzne ABC.

Bite, I. un Purvlīce, B. (2016). Eksistenciālā terapija. No: I. Bite, K. Mārtinsone un V. Sudraba (Zin. red.), *Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse* (221.–244. lpp.). Zvaigzne ABC.

Bizumic, B. (2018). *Ethnocentrism: Integrated perspectives*. Taylor & Francis.

Blackburn, S. (2016). *The Oxford dictionary of philosophy* (3rd ed.). Oxford University Press.

Bloemen, H. (2015). Radical social work. In: J. D. Wright (Ed.), *International encyclopedia of the social & behavioral sciences* (2nd ed., pp. 870–876). Elsevier.

Blum, E., Heinonen, T., & White, J. (2010). Participatory action research studies. In: B. A. Thyer (Ed.), *The handbook of social work research methods* (2nd ed., pp. 449–466). SAGE Publications.

Boesch, M., & Da Fonte, A. M. (2018). *Effective augmentative and alternative communication practices: A handbook for school-based practitioners*. Routledge.

Bojārs, J. (1998). *Starptautiskās tiesības* (2. papildin. izd.). Zvaigzne ABC.

Boland-Prom, K. (2011). *Sanctioned social workers: Results from three studies* (Executive summary). Governors State University.

Bonilla García, A., & Gruat, J. V. (2003). *Social protection: A life cycle continuum investment for social justice, poverty reduction and sustainable development.* ILO. https://gsdrc.org/document-library/social-protection-a-life-cycle-continuum-investment-for-social-justice-poverty-reduction-and-sustainable-development/

Boockmann, B., Walter, T., Huber, M., Thomsen, S. L., & Göbel, C. (2013). Should welfare administration be centralized or decentralized? Evidence from a policy experiment. *German Economic Review, 16*(1), 13–42. https://doi.org/10.1111/geer.12021

Bornstein, M. H., Cote, L. R., Haynes, O. M., Hahn, C. S., & Park, Y. (2010). Parenting knowledge: Experiential and sociodemographic factors in European American mothers of young children. *Developmental Psychology, 46*(6), 1677–1693. https://doi.org/10.1037/a0020677

Borowski, A. (2022). On human dignity and social work. *British Journal of Social Work, 52*(2), 609–623. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab016

Bosch, K. (2004). When words are used as weapons: The signs as verbal abuse. *Historical materials of University of Nebraska-Lincoln Extension*, 545.

Boswell, Chr., & Straubhaar, Th. (2004). The illegal employment of foreign workers: An overview. *Intereconomics, 39*(1), 4–7. https://www.econstor.eu/bitstream/10419/41823/1/37855980X.pdf

Boud, D., & Solomon, N. (Eds.). (2001). *Work based learning: A new higher education.* Open University Press.

Boulbijs, Dž. (1998). *Drošais pamats: vecāku un bērnu savstarpējā pieķeršanās – cilvēka veselīgas attīstības priekšnoteikums*. Rasa ABC.

Bourdieu, P. (1994). Artistic taste and cultural capital. In: J. C. Alexander & S. Seidman (Eds.), *Culture and society: Contemporary debates* (pp. 205–216). Cambridge University Press.

Bouverne-De Bie, M., Roose, R., Coussée, F., & Bradt, L. (2014). *Learning democracy in social work*. In: G. Biesta, M. Bouverne-De Bie & D. Wildemeersch (Eds.), *Civic learning, democratic citizenship and the public sphere* (pp. 43–54). Springer.

Bowles, S., Durlauf, S. N., & Hoff, K. (Eds.). (2006). *Poverty traps*. Russell Sage.

Boyer, P. (1990). *Tradition as truth and communication*. Cambridge University Press.

Bozarth, J. D. (2013). Unconditional positive regard. In: M. Cooper, M. O'Hara, P. F. Schmid & A. C. Bohart (Eds.), *The handbook of person-centred psychotherapy and counselling* (pp. 180–192). Palgrave Macmillan/Springer Nature.

Brady, B., Dolan, P., & McGregor, C. (2020). *Mentoring for young people in care and leaving care*. [Adobe Digital Edition version]. https://doi.org/10.4324/9781315147574

Brand, D., Reith, T., & Statham, D. (2005). *Core roles and tasks of social workers: A scoping study for the GSCC*. General Social Care Council.

Breakwell, G. M, & Rowett, C. (1982). *Social work: The social psychological approach*. Springer.

Breton, M. (2006). Path dependence and the place of social action in social work practice. *Social Work with Groups, 29*(4), 25–44. https://doi.org/10.1300/J009v29n04_03

Brill, M., & Taler, A. (1990/2008). A spiral model for teaching psychosocial assessment. *Journal of Teaching in Social Work, 4*(1), 67–83. https://doi.org/10.1300/J067v04n01_06

Brodkin, E. Z., & Majmundar, M. (2010). Administrative exclusion: Organizations and the hidden costs of welfare claiming. *Journal of Public Administration Research and Theory, 20*(4), 827–848. https://doi.org/10.1093/jopart/mup046

Broese van Groenou, M. I., & De Boer, A. (2016). Providing informal care in a changing society. *European Journal of Ageing, 13*(3), 271–279. https://doi.org/10.1007/s10433-016-0370-7

Broka, A. (2013). Spējināšanas koncepta pielietojums sociālās cilvēkdrošības stiprināšanā. No: Rajevska, F. (Red.), *Sociālā cilvēkdrošība: spēju attīstība, sadarbība, iekļaušana* (8.–30. lpp.). LU Akadēmiskais apgāds.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.

Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. In: *International encyclopedia of education* (Vol. 3, 2nd ed., pp. 1643–1647). Elsevier Sciences. Reprinted in: Gauvain, M., & Cole, M. (Eds.). (1993). *Readings on the development of children* (2nd ed., pp. 37–43). Freeman.

Brooker, P., Gąsiorek, A., Longworth, D., & Thacker, A. (Eds.). (2010). *The Oxford handbook on modernisms*. Oxford University Press.

Brooks, J. (2012). *Meditation, not medication: Heal yourself using your mind-body connection with healing meditation*. Empowerment Nation.

Brown, A. (1994). *Groupwork* (3rd ed.). Ashgate.

Brown, N. W. (2018). *Psychoeducational groups: Process and practice* (4th ed.). Routledge.

Brummers, M. un Enckells, H. (2011). *Bērnu un jauniešu psihoterapija*. Jumava.

Bryant, A., & Charmaz, K. (2019). *The SAGE handbook of current developments in grounded theory*. SAGE Publications.

Buama, Ch. A. C. (2019). *Social work in digital age*. Canada: Arcler Education Inc.

Burau, V., Theobald, H., & Blank, R. H. (2007). *Governing home care. A cross-national comparison*. Edward Elgar Publishing.

Burgest, M. D. R. (1983). Principles of social casework and The Third World. *International Social Work, 26*(3), 7–23. https://doi.org/10.1177/002087288302600303

Burghardt, S. (2014). *Macro practice in social work for the 21st century: Bridging the macro-micro divide* (2nd ed.). SAGE Publications.

Burnham, D. (2016). *The social worker speaks: A history of social workers through the twentieth century*. Routledge.

Burr, V. (2003). *Social constructionism* (2nd ed.). Routledge.

Burt, M. (2020). *A history of the roles and responsibilities of the social workers: From the Poor Laws to the present day*. Routledge.

Buse, K., Mays, N., & Walt, G. (2012). *Making health policy* (2nd ed.). McGraw-Hill Education.

Butler-Kisber, L. (2018). *Qualitative inquiry*. SAGE Publications.

Büssing, A. (Ed.). (2021). *Spiritual needs in research and practice. The spiritual needs questionnaire as a global resource for health and social care.* Palgrave Macmillan.

Cacioppo, J. T., Tassinary, L. G., & Berntson, G. G. (Eds.). (2016). *Handbook of psychophysiology* (4th ed.). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781107415782

Cacioppo, S., Capitanio, J. P., & Cacioppo, J. T. (2014). Toward a neurology of loneliness. *Psychological Bulletin, 140*(6), 1464–1504. https://doi.org/10.1037/a0037618

Călăfăteanu, A. M., & García López, M. A. (Eds.). (2017). *T- Kit8: Social inclusion*. Council of Europe European Union. https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/t-kit-8-social-inclusion

Calhoun, C. (2002). *Dictionary of the social sciences*. Oxford University Press.

Cameron, C., & Petrie, P. (2009). Social pedagogy and its prospects in England's children's services. *European Journal of Social Education, 16/17*, 49–61.

Campelo, A., Reynolds, L., Lindgreen, A, & Beverland, M. (Eds.). (2019). *Cultural heritage*. Routledge.

Canda, E. R., Furman, L. D., & Canda, H. J. (2020). *Spiritual diversity in social work practice: The heart of helping* (3rd ed.). Free Press.

Care Programme Approach. (2021). NHS England and NHS Improvement position statement 1 July 2021 Version 1.0. https://www.england.nhs.uk/wp-content/uploads/2021/07/Care-Programme-Approach-Position-Statement_FINAL_2021.pdf

Carrington, A. M. (2010). Spiritual paradigms: A response to concerns within social work in relation to the inclusion of spirituality. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought, 29*(4), 300–320. https://doi.org/10.1080/15426432.2010.518869

Case, R. A. (2017). Eco-social work and community resilience: Insights from water activism in Canada. *Journal of Social Work, 17*(4), 391–412. https://doi.org/10.1177/1468017316644695

Centrs Dardedze. (2020). *Bērnu seksuālas izmantošanas dažādās sejas*. https://juristavards.lv/zinas/277691-bernu-seksualas-izmantosanas-dazadas-sejas/

Chamberlain-Salaun, J., Mills, J., & Usher, K. (2013). Terminology used to describe health care teams: an integrative review of the literature. *Journal of Multidisciplinary Healthcare, 6*, 65–74. https://doi.org/10.2147/JMDH.S40676

Chambers, D. (2012). *A sociology of family life*. Polity Press.

Chang, E-S., Kannoth, S., Levy, S., Wang, S-Y., Lee, J. E., & Levy, B. R. (2020). Global reach of ageism on older persons' health: A systematic review. *PLoS ONE, 15*(1): e0220857. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0220857

Cheal, D. (Ed.). (2003). *Family: Critical concepts in sociology* (Vols. 1–4). Routledge.

Chen, A. (2019). *The attachment theory workbook: Powerful tools to promote understanding, increase stability, and build lasting relationships.* Althea Press.

Chen, D. (2017). *Stress management and prevention: Application to daily life.* Taylor & Francis Group.

Cherry, K. (2022). *What is passive-aggressive behavior? How to recognize and respond to passive-aggressiveness.* https://www.verywellmind.com/what-is-passive-aggressive-behavior-2795481 (Skatīts 24.09.2022.)

Chiappero-Martinetti, E. (2014). Basic needs. In: A. C. Michalos (Ed.), *Encyclopedia of quality of life and well-being research* (pp. 329–335). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_150

Child Welfare Information Gateway. (2020). *Determining the best interests of the child.* https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/best_interest.pdf

Chilton, B. (2015). *Christianity: The basics*. Routledge.

Choi, D. Y., & Gray, E. R. (2008). Socially responsible entrepreneurs: What do they do to create and build their companies? *Business Horizons, 51*, 341–352. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2008.02.010

Choi, T., & Robertson, P. J. (2013). Deliberation and decision in collaborative governance. *Journal of Public Administration Research and Theory, 24*, 495–518. https://doi.org/10.1093/jopart/mut003

Chukwu, N., Chukwu, N. N., & Nwadike, N. (2017). Methods of social practice. In: U. Okoye, N. Chukwu & P. Agwu (Eds.), *Social work in Nigeria: Book of readings* (pp. 44–59). University of Nigeria Press.

Cilvēktiesību gids. (n. d.a). *Bērna vislabākās intereses.* https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/gimene/berns/berna-vislabakas-intereses

Cilvēktiesību gids. (n. d.b). *Diskriminācija: Norādījums diskriminēt.* https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/diskriminacija/kas-ir-diskriminacija/diskriminacijas-veidi/noradijums-diskriminet

Cimdiņa, A. un Šroma, N. (2017). *Kultūras feminisms. Feminisma terminu skaidrojošā vārdnīca*. Zinātne.

Clark, M. A. (2016). *Workaholism: It's not just long hours on the job.* American Psychological Association. https://www.apa.org/science/about/psa/2016/04/workaholism

Clements, Ph., & Spinks, T. (2009). *The equal opportunities handbook: How to recognise diversity, encourage fairness and promote anti-discriminatory practice* (4th ed., revised). Kogan Page.

Cnaan, R. A., Blankertz, L., Messinger, K. W., & Gardner, J. R. (1988). Psychosocial rehabilitation: Toward a definition. *Psychosocial Rehabilitation Journal, 11*(4), 61–77. https://doi.org/10.1037/h0099561

Coady, N., & Lehmann, P. (Eds.) (2016). *Theoretical perspectives for direct social work practice: A generalist-eclectic approach* (3rd ed.). Springer.

Coghlan, D., & Brydon-Miller, M. (2014). *The SAGE encyclopedia of action research.* (Vols. 1–2). SAGE Publications.

Cohen, C. S., & Olshever, A. (2013). IASWG standards for social work practice with groups: Development, application, and evolution. *Social Work with Groups, 36*(2–3), 111–129. https://doi.org/10.1080/01609513.2012.763107

Cohen, C. S., Phillips, M. H., & Hanson, M. (Eds.). (2008). *Strength and diversity in social work with groups: Think group*. Routledge.

Cohen, R. (2008). *Global diasporas*. Routledge.

Cohen, S. (2011). *Folk devils and moral panics: The creation of the Mods and Rockers* (3rd ed.). Routledge. https://infodocks.files.wordpress.com/2015/01/stanley_cohen_folk_devils_and_moral_panics.pdf

Collingridge, M., Miller, S., & Bowles, W. (2001). Privacy and confidentiality in social work. *Australian Social Work, 54*(2), 3–13. https://doi.org/10.1080/03124070108414319

Collins, R. (2008). *Violence: A micro-sociological theory.* Princeton University Press.

Collins, R. (2020). Theorizing the time-dynamics of violence. *Violence: An International Journal, 1*(1), 166–184. https://doi.org/10.1177/2633002420907768

Collins, S. (2019). *The positive social worker*. Routledge.

Cook, K. S., Cheshire, C., & Gerbasi, A. (2006). Power, dependence, and social exchange. In: P. J. Burke (Ed.), *Contemporary social psychological theories* (pp. 194–216). Stanford University Press.

Cooper, F. (2012). *Professional boundaries in social work and social care: A practical guide to understanding, maintaining and managing your professional boundaries*. Jessica Kingsley Publishers.

Cooper, M., & Lesser, J. G. (2014). *Clinical social work practice: An integrated approach* (5th ed.). Pearson.

Cooper, M. J. F., Sornalingam, S., & O'Donnell, C. (2015). Street-level bureaucracy: an underused theoretical model for general practice? British Journal of General Practice, *65*(636), 376–377. https://doi.org/10.3399/bjgp15X685921

Corcoran, J. (2016). *Motivational interviewing: A workbook for social workers.* Oxford University Press.

Coser, L. A., & Rosenberg, B. (Eds.). (1989). *Sociological theory: A book of readings* (5th ed.). Waveland Press.

Coulshed, V., & Orme, J. (2018). *Social work practice* (5th ed.). BASW, Maccmillian Press LTD.

Council of Europe. (n. d.a). *Cyberviolence.* https://www.coe.int/en/web/cyberviolence

Council of Europe. (n. d.b). *Cybercrime.* https://www.coe.int/en/web/cybercrime/octopus-conference

Council of the European Union. (2004). *Joint report by the Commission and the Council on social inclusion,* 7101/04, Brussels, 5 March 2004. https://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/final_joint_inclusion_report_2003_en.pdf

Cowburn, M. (2016). *Social work with sex offenders: Making a difference*. Polity Press.

CQC. (2021). *Care Quality Commission*. https://www.cqc.org.uk

Craig, R. T., & Muller, H. L. (2007). *Theorizing communication: Readings across traditions.* Sage Publications.

Crane, K., & Mooney, M. (2005). *Essential tools – community resource mapping*. NCSET. http://www.ncset.org/publications/essentialtools/mapping/

Crandell, T. L., Crandell, C. H., & Vander Zanden, J. W. (2012). *Human development* (10th ed.). McGraw-Hill.

Creamer, E. (2018). *An introduction to fully integrated mixed methods research*. SAGE Publications.

Cree, V. E. (2011). *Social work*. Routledge.

Cree, V. (2022). *Becoming a social worker* (3rd ed.). Routledge.

Crisp, B. R. (Ed.). (2017). *The Routledge handbook of religion, spirituality and social work*. Routledge.

Crone, J. A. (2007). *How can we solve our social problems?* Pine Forge Press.

Crotty, G., Doody, O., & Lyons, R. (2014). Aggressive behaviour and its prevalence within five typologies. *Journal of Intellectual Disabilities, 18*(1), 76–89. https://doi.org/10.1177/1744629513511356

Crowell, S. (2020). Existentialism. In: E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Summer 2020 ed.). https://plato.stanford.edu/archives/sum2020/entries/existentialism/

Cruz-Saco, A. M. (2010). Intergenerational solidarity. In: A. M. Cruz-Saco & S. Zelenev (Eds.), *Intergenerational solidarity strengthening economic and social ties.* Palgrave Macmillan.

CSP. (n. d.a). Centrālā statistikas pārvalde. *Iedzīvotāju paredzamais mūža ilgums. Termini un definīcijas*. https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaits/5661-paredzamais-muza-ilgums; https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/muza-ilgums/tabulas/metadati-iedzivotaju-paredzamais-muza-ilgums

CSP. (n. d.b). *Monetārās nabadzības, ienākumu nevienlīdzības indikatori (EU-SILC apsekojums)*. https://stat.gov.lv/lv/metadati/3576-monetaras-nabadzibas-ienakumu-nevienlidzibas-indikatori-eu-silc-apsekojums/sims2

CSP. (2021). *Nodarbinātība.* https://www.csp.gov.lv/lv/nodarbinatiba?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F

Cuddy, L. L., Belleville, S., & Moussard, A. (Eds.). (2020). *Music and the aging brain.* Academic Press.

Cuong, N., & Giang, L. (2012). *Access to basic social services: An evaluation from the Vietnam Household Living Standard Surveys.* https://www.researchgate.net/publication/261474369_ACCESS_TO_BASIC_SOCIAL_SERVICES_AN_EVALUATION_FROM_THE_VIET_NAM_HOUSEHOLD_LIVING_STANDARD_SURVEYS

Cvetanović, S., & Novaković, I. (2019). *Macroeconomics and macroeconomic management: Guide for politicians*. Kindle edition.

Čirko, A., Kalniņa, I. un Svētiņa, M. (2019). *Bērnu psihiskie un uzvedības traucējumi, tostarp ēšanas traucējumi – anoreksija, bulīmija, kompulsīvā pārēšanās – bērniem un pusaudžiem*: Metodiskais materiāls. Veselības ministrija. https://www.talakizglitiba.lv/sites/default/files/2020-01/108_Psih.%2Cuzved.%2C%20%C4%93%C5%A1anas%20trauc_2020.pdf

Dacre Pool, L., & Sewell, P. (2007). The key to employability: Developing a practical model of graduate employability. *Education and Training, 49*(4), 277–289. https://doi.org/10.1108/00400910710754435

Dalrymple, J., & Boylan, J. (2013). *Effective advocacy in social work*. SAGE.

Daly, M. (2011). *Welfare.* Polity Press.

Daniela, L., Niklass, M., Rasnača, L., Razgale, I., Rungule, R. un Sūniņa, I. (2020). *Metodoloģiskās vadlīnijas darbam ar mērķa grupas jauniešiem projektā "PROTI un DARI!"*. https://jaunatne.gov.lv/wp-content/uploads/2021/03/metodologiskas_vadlinijas_01.04.2020.pdf

Danto, E. A. (2011). Occupational social work. *Oxford Bibliographies Online Datasets*. https://doi.org/10.1093/obo/9780195389678-0094

Daugule, D. (2021). Bērna labākās intereses. *Jurista Vārds*, 8. jūn.

Daukule, I. (2020). Glābējsilītes jēdziens un tās vēsturiskā attīstība. No: *Individual. Society. State: Proceedings of the international student and teacher scientific and practical conference* (131.–135. lpp.). Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija.

Dauti, M. (2015). Decentralization on the ground: Challenges and opportunities for social work practitioners in post-communist Albania. *Community Development Journal, 50*(1), 10–23. https://doi.org/10.1093/cdj/bsu001

David, S. S., Gibson, P., & Togo Malm, P. (2020). Language needs of population served. In: *Encyclopedia of social work*. NASW Press; Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.968

Davies, M. (Ed.). (2000). *Blackwell encyclopedia of social work*. Blackwell Publisher.

Davis, T. S. (2009). Diversity practice in social work: Examining theory in practice. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work, 18*(1–2), 40–69. https://doi.org/10.1080/15313200902874961

D'Cruz, H., Gillingham, P., & Melendez, S. (2007). Reflexivity, its meanings and relevance for social work: A critical review of the literature. *The British Journal of Social Work, 37*(1), 73–90. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcl001

Deacon, L., & Macdonald, S. J. (2017). *Social work theory and practice*. SAGE Publications.

Debes, R. (Ed.). (2017). *Dignity: A history*. Oxford University Press.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1995). Human autonomy: The basis for true self-esteem. In: M. H. Kernis (Ed.), *Efficacy, agency, and self-esteem* (pp. 32–49). Springer.

Deegan, M. J. (2013). Jane Addams, the Hull-House School of Sociology, and Social Justice. *Humanity & Society, 37*(3), 248–258.

De Guzman, M. R. T., Durden, T. R., Taylor, S. A., Guzman, J. M., & Potthoff, K. L. (2016). *Cultural competence: An important skill set for the 21st century*. https://extensionpublications.unl.edu/assets/html/g1375/build/g1375.htm

De Jong, P. (2015). Solution-focused therapy. In: K. Corcoran & A. R. Roberts (Eds.), *Social workers' desk reference* (3rd ed., pp. 268–275). Oxford University Press.

Delanty, G. (2000). *Modernity and postmodernity: Knowledge, power and the self*. SAGE Publications.

Delozia, M., & Birore, Ch. M. S. (2022). Black Lives Matter. In: *Encyclopedia of social work*. NASW Press; Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.1512

Denby, R. W. (2016). *Kinship care: Increasing child well-being through practice, policy and research*. Springer.

Dennison, B. (2017). *Transdisciplinary literacy: Seven principles that help define transdisciplinary research*. https://ian.umces.edu/blog/transdisciplinary-literacy-seven-principles-that-help-define-transdisciplinary-research/ (Skatīts 01.07.2022.)

Dentato, M. (2018). *Social work practice with the LGBTQ community: The intersection of history, health, mental health, and policy factors*. Oxford University Press.

Denzin, N., & Linkoln, Y. (Eds.). (2002). *Handbook of qualitative research.* SAGE Publications.

Desai, S. (2018). Solution-focused practice. In: N. Thompson & P. Stepney (Eds.), *Social work theory and methods: The essentials* (pp. 141–152). Routledge.

Desmet, L., Dezutter, J., Vandenhoeck, A., & Dillen, A. (2020). Spiritual needs of older adults during hospitalization: An integrative review. *Religions, 11*(10), 1–27. https://doi.org/10.3390/rel11100529

Dewane, C. J. (2011). Environmentalism & social work: The ultimate social justice issue. *Social Work Today, 11*(5), 20. https://www.tni.org/files/download/contoursofclimatejustice.pdf

Dietrich, S., Jorgensen, K., Karsrud Korslien, K., & Nordstokke, K. (Eds.). (2015). *Diakonia as Christian social practice: An introduction.* Wipf & Stock Publishers.

Digitālā biznesa rokasgrāmata. (2011). http://rokasgramata.lv/vadiba/mikroekonomika/

Dijk, T. (2000). *Ideology.* SAGE Publications.

Dīķe, I. un Razgale, I. (2015). Profesionāļu drošības apdraudējuma riski sociālā darba praksē ar klientu. No: *2015. gada zinātniskā konference* (399. lpp.). RSU. https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Zinātnes%20departaments/zinatniskas_konferences/2015/8sekcija/drosibas_apdraudejums_socialais_darbs.pdf

Ditch, J. (Ed.). (1999). *Introduction to social security: Policies, benefits and poverty.* Routledge.

Doel, M. (2012). *Social work: The basics*. Routledge.

Dolace, D. (2009). Sociālais karitatīvais darbs un patristiskā antropoloģija. *Zinātniskie raksti, 2,* 41–58. Latvijas Kristīgā akadēmija. https://kra.lv/proceedings/2-2009

DoLS: Best interests assessment. (2017). SCIE. https://www.scie.org.uk/mca/dols/practice/assessments/best-interests

Dominelli, L. (2002). *Feminist social work: Theory and practice*. Palgrave.

Dominelli, L. (2004). *Social work: Theory and practice for changing profession*. Wiley.

Dominelli, L. (2012). *Green social work: From environmental crises to environmental justice*. Polity.

Dominelli, L. (2018). *Anti-racist social work* (4nd ed.). Red Glove Press.

Dominelli, L., Nikku, B. R., & Hok Bun Ku. (Eds.). (2018). *The Routledge handbook of green social work.* Routledge.

Donchin, A., & Scully, J. (2015). Feminist bioethics. In: E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Winter 2015 ed.). https://plato.stanford.edu/archives/win2015/entries/feminist-bioethics/

Dorfman, R. (1988). *Paradigms of clinical social work*. Routledge.

Dorling, D. (2011). *Injustice: Why social inequality still persists.* Policy Press.

Down's Syndrome Association. (n. d.). https://www.downs-syndrome.org.uk/

Drāmas terapijas asociācija. (n. d.). https://dramasterapija.lv/

DSM-5. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Association. https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596

DSM-5-TR. (2022). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed., text revision). American Psychiatric Association. https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425787

Duffy J., Campbell J., & Tosone C. (2019). *International perspectives on social work and political conflict*. Routledge

Dunk-West, P., & Hafford-Letchfield, T. (Eds.). (2018). *Sexuality, sexual and gender identities and intimacy research in social work and social care: A lifecourse epistemology.* Routledge.

Dunk-West, P., & Verity, F. (2018). *Practising social work sociologically: A theoretical approach for new times.* Bloomsbury Publishing.

Dunn, P. A. (Ed.). (2019). *Holistic healing: Theories, practices, and social change*. Canadian Scholars.

Dutton, D. G. (2001). *The domestic assault of women: Psychological and criminal justice perspectives* (Rev. and extend. ed.). UBC Press.

Düwell, M. (2013). *Bioethics: Methods, theories, domains*. Routledge.

Eagly, A. H., & Wood, W. (2012). Social role theory. In: P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories of social psychology* (pp. 458–476). Sage Publications.

EB. (2016a). Encyclopedia Britannica. https://www.britannica.com/science/groupthink

EB. (2016b). Encyclopedia Britannica. https://www.britannica.com/event/Fabianism

EB. (2019a). Encyclopedia Britannica. https://www.britannica.com/topic/Not-in-My-Backyard-Phenomenon

EB. (2019b). Encyclopedia Britannica. https://www.britannica.com/topic/path-dependence

EB. (2019c). Encyclopedia Britannica. https://www.britannica.com/topic/labour-law

EB. (2019d). Encyclopedia Britannica. https://www.britannica.com/topic/equal-opportunity

EB. (2020a). Encyclopedia Britannica. https://www.britannica.com/event/Poor-Law

EB. (2020b). Encyclopedia Britannica. https://www.britannica.com/topic/sacrament

EB. (2022c). Encyclopedia Britannica. https://www.britannica.com/topic/Daoism

EESLK. (2013). Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja. Sociālā lauksaimniecība: zaļā aprūpe un sociālā un veselības aprūpes politika: Pašiniciatīvas atzinums (2013/C 44/07). *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 15.02.2013. https://op.europa.eu/hu/publication-detail/-/publication/8522d605-75d6-11e2-9294-01aa75ed71a1/language-lv

EESLK. (2017). Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja. *Jaunākās norises Eiropas Savienības sociālajā ekonomikā*. https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-04-17-876-lv-n.pdf

Eidelson, B. (2015). *Discrimination and disrespect*. Oxford University Press.

EIGE. (2017). European Institute for Gender Equality. *Cyber violence is a growing threat, especially for women and girls*. https://eige.europa.eu/news-and-events/news/cyber-violence-growing-threat-especially-women-and-girls

EIGE. (2022). *Glossary & thesaurus*. https://eige.europa.eu/thesaurus

Eiropas Komisija. (n. d.). *Nodarbinātība, sociālās lietas un iekļautība:* Latvija – Ilgstošās sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumi. https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1117&langId=lv&intPageId=4641

Eiropas Komisija. (2003). *Komisijas ieteikums par mikrouzņēmumu, mazo un vidējo uzņēmumu definīciju*. https://publications.europa.eu/resource/cellar/1bd0c013-0ba3-4549-b879-0ed797389fa1.0021.02/DOC_2 (Skatīts 20.09.2022.)

Eiropas Komisija. (2017). *Aktīva darba tirgus politika*. Eiropas pusgada tematiskā faktu lapa. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_active-labour-market-policies_lv.pdf

Eiropas Komisija. (2020a). Eiropas e-tiesiskuma portāls. *Starptautiskās tiesības*. https://e-justice.europa.eu/content_international_law-10-lv.do

Eiropas Komisija. (2020b). *Eiropas Parlamenta un Padomes Regula par Eiropas datu pārvaldību (Datu pārvaldības akts)*. COM(2020)767 final. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=COM:2020:767:FIN

Eiropas Komisija. (2020c). Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai. *Savienība, kurā valda līdztiesība: Dzimumu līdztiesības stratēģija 2020.–2025. gadam*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0152&from=EN

Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/882 par produktu un pakalpojumu piekļūstamības prasībām. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 17.04.2019. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/

Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula). *Eiropas Savienības*

Oficiālais Vēstnesis. L 119/1, 27.04.2016. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679

Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra. (2014). *Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem datu aizsardzības jomā.* ES Publikāciju birojs. https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_data_protection_LAV.pdf

Eiropas Savienības Pamattiesību harta (2016/C 202/02). *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 07.06.2016. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES

Eiropas Sociālo tiesību pīlārs. (2017). https://doi.org/10.2792/743805

Ekman, P. (1992). An argument for basic emotions. *Cognition and Emotion, 6*(3/4), 162–200. http://www.paulekman.com/wp-content/uploads/2013/07/An-Argument-For-Basic-Emotions.pdf

Elder Abuse. (n. d.). https://www.elderabuse.org.uk

EM. (2020). Ekonomikas ministrija. *Mājokļu politika*. https://www.em.gov.lv/lv/majoklu-politika

Emerson, R. M. (1962). Power-dependence relations. *American Sociological Review, 27*(1), 31–41. https://doi.org/10.2307/2089716

Emmelkamp, P. M. G., & Meyerbröker, K. (2020). *Personality disorders* (2nd. ed.). Routledge.

Engel, G. L. (1977). The need for a new medical model: A challenge for biomedicine. *Science, 196*(4286), 129–136.

EPA, United States. (1991). Sick building syndrome. *Indoor Air Facts, 4.* https://www.epa.gov/sites/production/files/2014-08/documents/sick_building_factsheet.pdf

Ērgle, A., Purēns, V. un Sviestiņa, I. (2009). *Kulturoloģija.* RaKa.

Erickson, C. L. (2018). *Environmental justice as social work practice*. Oxford University Press.

Ēriksens, T. H. (2010). *Mazas vietas – lieli jautājumi. Ievads sociālantropoloģijā.* LU Akadēmiskais apgāds.

Eriksons, E. H. (1998). *Identitāte: Jaunība un krīze*. Jumava.

Esping-Andersen, G. (1990). *The tree worlds of welfare capitalism.* Princeton University Press.

Esping-Andersen, G., Gallie, D., Hemerijck, A., & Myles, J. (2002). *Why we need a New Welfare State?* Oxford University Press.

Estes, R. J. (2010). *United States-based conceptualization of international social work education*. https://www.cswe.org/getattachment/459d3db5-d4b8-413d-9ed0-a7633e306e8c/US-Based-Conceptualization-of-International-Social.aspx

Ettekal, A., & Mahoney, J. L. (2017). Ecological systems theory. In: K. Peppler (Ed.), *The SAGE encyclopedia of out-of-school learning* (pp. 239–241). SAGE Publications.

Etzioni, A. (2015). Communitarianism. In: M. T. Gibbons (Ed.), *The encyclopedia of political thought*. John Wiley & Sons.

Eurofound. (2017). *In-work poverty in the EU.* Publications Office of the European Union.

Eurofound. (2022). *Jaunieši NEET situācijā*. https://www.eurofound.europa.eu/lv/topic/neets

European Commission. (n. d.). *Equal opportunities.* https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/glossary/e/equal-opportunities

European Commission. (2013). European Job Mobility Laboratory (EJML). *Public works: how can PES contribute to increasing their value as an activation tool.* European Commission Employment, Social Affairs & Inclusion. https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=13384&langId=en

European Commission. (2017). Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion; Wynne, R., Houtman, I., Leka, S., Jain, A., Houtman, I., & McDaid, D. *Garīgās veselības veicināšana darbavietā: pamatnostādnes par to, kā īstenot visaptverošu pieeju*. Publications Office. https://data.europa.eu/doi/10.2767/24807

European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Social Protection Committee. (2021). 2021 *Long-term care report. Trends, challenges and opportunities in an ageing society* (Vol. 1). Publication Office of the European Union.

European Migration Network. (2017). *Illegal employment of third-country nationals in the European Union – Synthesis Report.* European Migration Network. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/00_eu_illegal_employment_synthesis_report_final_en_0.pdf

European Parliament. (2021). *Strengthening minimum income protection in the EU.* https://doi.org/10.2861/80638 QA-02-21-297-EN-N; https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/662900/IPOL_BRI(2021)662900_EN.pdf

Eurostat. (2015). Glossary: Healthy life years (HLY). In: *Eurostat. Statistics Explained.* https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Healthy_life_years_(HLY) (Skatīts 03.10.2022.)

Eurostat. (2016). Glossary: Social transfers. In: *Eurostat. Statistics Explained*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Social_transfers (Skatīts 03.10.2022.)

Fabo, B., & Belli, S. (2017). (Un)beliveable wages? An analysis of minimum wage policies in Europe from a living wage perspective. *IZA Journal of Labor Policy, 6*(4), 1–11. http://dx.doi.org/10.1186/s40173-017-0083-3

FaHCSIA. (2009). *Father-inclusive practice guide: A tool to support the inclusion of fathers in a holistic approach to service delivery.* Australian Government Department of Families, Housing, Community Services and Indigenous Affairs (FaHCSIA). https://www.dss.gov.au/sites/default/files/documents/father_inclusive_practice.pdf

Fair, S. (2019). *The journey into the divided heart: Helping you face the defense mechanisms that hinder true emotional healing.* Higher Life Development Services (Florida).

Fairtlough, A., Bernard, C., Fletcher, J., & Ahmet, A. (2014). Black social work students' experiences of practice learning: Understanding differential progression rates. *Journal of Social Work, 14*(6), 605–624.

Falkov, A. (2012). *The family model handbook: An integrated approach to supporting mentally ill parents and their children*. Pavilion Publishing and Media Ltd.

Falkov, A. (2015). Parental psychiatric disorder: Translating The Family Model into practice change. In: A. Reupert, D. Maybery, J. Nicholson, M. Göpfert & M. V. Seeman (Eds.), *Parental psychiatric disorder: Distressed parents and their families* (pp. 277–287). Cambridge University Press.

Farmer, E., & Moyers, S. (2008). *Kinship care: Fostering effective family and friends placements*. Jessica Kingsley Publishers.

FEANTSA. (n. d.). *European Federation of National Organisations Working with the Homeless*. https://www.feantsa.org/en

FEANTSA. (2005). *ETHOS is the European typology of homelessness and housing exclusion.* https://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion

Fehr, S. S. (2003). *Introduction to group therapy: A practical guide* (2nd ed.). Haworth Press.

Feldmanstern, T. E. (2007). *Bi the way: A quantitative, exploratory study of social workers' attitudes regarding bisexuality*. Masters thesis, Smith College, Northampton, MA (USA). https://scholarworks.smith.edu/theses/418

Fentress, J., & Wicham, C. (1992). *Social memory*. Blackwell.

Ferguson, I., & Woodward, R. (2009). *Radical social work in practice: Making a difference.* Policy Press.

Fernāte, A., Birziņa, R, un Kurlovičs, G. (2014). *Mūžizglītības un pieaugušo izglītības sistēma*: Ziņojums. http://muzizglitiba.gov.lv/sites/default/files/07_zinojums_PI_sistema.pdf

Ferree, M. (2010). Filling the glass: Gender perspectives on families. *Journal of Marriage and Family, 72*(3), 420–439.

Fish, J. (2006). *Heterosexism in health and social care*. Palgrave MacMillan.

Fish, J. (2008). Far from mundane: Theorising heterosexism for social work education. *Social Work Education*, *27*(2), 182–193.

Fish, J. (2012). *Social work and lesbian, gay, bisexual and trans people: Making a difference*. Bristol University Press; Policy Press.

Fisher, B. S., & Lab, S. P. (Eds.). (2010). *Encyclopedia of victimology and crime prevention*. SAGE Publications.

Fiske, J. (2004). *Reading the popular.* Routledge.

Fitzpatrick, T., Kwon, H., Manning, N., Midgley, J., & Pascall, G. (Eds.). (2006). *International encyclopedia of social policy* (Vol. 1–3). Routledge.

Fleetwood, J. (2016). Narrative habitus: Thinking through structure/agency in the narratives of offenders. *Crime, Media and Culture: An International Journal*, *12*(2), 173–192. https://doi.org/10.1177/1741659016653643

Fleischer, D. Z., & Zames, F. (2001). *The disability rights movement: From charity to confrontation*. Temple University Press.

Flexner, A. (1915). Is social work a profession? NCU Libraries, Social Welfare History Project. https://socialwelfare.library.vcu.edu/social-work/is-social-work-a-profession-1915/

Flick, U. (2014). *The SAGE handbook of qualitative data analysis*. SAGE Publications.

Flynn, R. J., & Lemay, R. A. (Eds.). (1999). *A quarter–century of normalization and social role valorization: Evolution and impact.* University of Ottawa Press.

Foa, E. B., & Foa, U. G. (1980). Resource theory. In: K. J. Gergen, M. S. Greenberg & R. H. Willis (Eds.). *Social exchange* (pp. 77–94). Springer.

Fobijas: Kā tās rodas un kā ir ārstējamas? (2021). https://medicine.lv/raksti/fobijas-ka-tas-rodas-un-ka-ir-arstejamas-15ba14e808

Font, S. A., & Gershoff, E. T. (2020). *Foster care and best interests of the child: Integrating research, policy, and practice.* Springer Cham.

Forde, C., & Lynch, D. (2015). *Social work and community development*. Palgrave Macmillan.

Forte, J. A. (2004a). Symbolic interactionism and social work: A forgotten legacy, part 1. *Families in Society*, *85*(3), 391–400. https://doi.org/10.1177/104438940408500317

Forte, J. A. (2004b). Symbolic interactionism and social work: A forgotten legacy, part 2. *Families in Society*, *85*(4), 521–530. https://doi.org/10.1177/104438940408500410

Fouche, C., & Lunt, N. (2009). Using groups to advance social work practice-based research. *Social Work with Groups, 32*(1–2), 47–63.

FRA. (2016). European Union Agency for Fundamental Rights; Council of Europe. *Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā*. https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_LAV.PDF

FRA. (2018). *Handbook on European non-discriminatiom law*. https://fra.europa.eu/en/publication/2018/handbook-european-non-discrimination-law-2018-edition

Franco, D. (2021). Revisiting cultural diversity in social work education through Latino critical race theory testimonio. *Social Work Education, 40*(4), 522–534. https://doi.org/10.1080/02615479.2020.1740191

Fredman, S. (2005). Double trouble: Multiple discrimination and EU law. *European Anti-Discrimination Law Review,* 2, 13–20. https://www.migpolgroup.com/_old/public/docs/32.EuropeanAnti-discriminationLawReview_Issue2_EN_10.05.pdf

Freire P. (2005). *Pedagogy of the oppressed.* Continuum. https://envs.ucsc.edu/internships/internship-readings/freire-pedagogy-of-the-oppressed.pdf

Fridrihsone, E., Grīntāle, I. un Jansone, A. (2011). *Brīvprātīgā darba organizēšana pašvaldībā, rokasgrāmata pašvaldību darbiniekiem.* Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departaments. http://izm.izm.gov.lv/upload_file/jaunatne/Brivpratigadarba-organizesana-pasvaldiba.pdf

Friedman, B. D. (2002). Two concepts of charity and their relationship to social work practice. *Social Thought, 21*(1), 3–19. https://doi.org/10.1300/J131v21n01_02

Friedman, M., & Friedman, B. (2006). *Settlement houses: Improving the social welfare of America's immigrants.* The Rosen Publishing Group.

Fritzsche, K., Goli, F., & Dobos, C. (2020). What is psychosomatic medicine? In: K. Fritzsche, S. H. McDaniel & M. Wirsching (Eds.), *Psychosomatic medicine: International guide for the primary care setting* (2nd ed., pp. 3–14). Springer.

Frykman, J., & Löfgren, O. (1996). *Force of habit. Exploring everyday culture*. Lund University Press.

Functional disorders. (2013). *Clinical guideline for general practice*. Danish College of General Practitioners (translated into English in 2016). https://vejledninger.dsam.dk/media/files/10/clinical-guideline-functional-disorders-dsam-2013.pdf

Gadd, T. (2020). Person-centred respite supports: The perspectives of adults with intellectual disabilities in Ireland. *British Journal of Learning Disabilities, 48*, 281–290. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/bld.12347

Gade, C. B. N. (2018). "Restorative justice": History of term's international and Danish use. In: A. Nyland, K. Ervasti & I. Adrian (Eds.), *Nordic mediation research* (pp. 27–40). Springer.

Gallagher, C., Radmall, Z., O'Gara, C., & Burke, T. (2018). Effectiveness of a national 'Minnesota model' based residential treatment programme for alcohol dependence in Ireland: outcomes and predictors of outcome. *Irish Journal of Psychological Medicine, 35*(1), 33–41. https://doi.org/10.1017/ipm.2017.26

Gambrill, E. (2006). *Social work practice: A critical thinker's guide* (2nd ed.). Oxford University Press.

Gambrill, E. (2010). Evidence-informed practice: Antidote to propaganda in the helping professions? *Research on Social Work Practice, 20*(3), 302–320. https://doi.org/10.1177/104973 1509347879

Garavan, M. (2010). Paulo Freire's "Pedagogy of the oppressed". In: F. Dukelow, & O. O'Donovan (Eds.), *Mobilising classics – Reading radical writing in Ireland* (pp. 123–139). Manchester University Press. https://doi.org/10.2307/30023905

Garrett, P. M. (2012). From 'solid modernity' to 'liquid modernity'? Zygmunt Bauman and social work. *The British Journal of Social Work, 42*(4), 634–651. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr094

Garrett, P. M. (2013). *Social work and social theory: Making connections*. Policy Press.

Garrett, P. M. (2016). Questioning tales of 'ordinary magic': 'Resilience' and neo-liberal reasoning. *The British Journal of Social Work, 46*(7), 1909–1925. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv017

Garrido, P., & Saraiva, C. B. (2012). P-601 – Understanding the revolving door syndrome. *A Journal of Europea Psychiatry, 27*(Suppl. 1). https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0924933812747685

Gartland, D., Giallo, R., Woolhouse, H., Mensah, F., & Brown, S. J. (2019). Intergenerational impacts of family violence – mothers and children in a large prospective pregnancy cohort study. *eClinicalMedicine, 15*, 51–61. https://doi.org/10.1016/j.eclinm.2019.08.008

Garthwait, C. (2012). *Dictionary of social work*. The University of Montana.

Garvin, Ch., D., Gutiérrez, L. M., & Galinsky, M. J. (Eds.). (2017). *Handbook of social work with groups* (2nd. ed.). The Guilford Press.

Gauvain, M., & Richert, R. (2016). *Encyclopedia of mental health* (2nd ed.). Elsevier.

Gebauer, R., & Vobruba, G. (2003). The open unemployment trap: Life at the intersection of labour market and welfare state. The case of Germany. *Journal of Social Policy, 32*(4), 571–587. https://doi.org/10.1017/S0047279403007153

Gehlert, S., & Browne, T. A. (Eds.). (2012). *Handbook of health social work*. John Wiley & Sons.

Gerber M. R., & Gerber, E. B. (2019). An introduction to trauma and health. In: M. Gerber (Ed.), *Trauma-informed healthcare approaches*. Springer, Cham.

Gerdes, K. E. & Segal, E. A. (2009). A social work model of empathy. *Advances in Social Work, 10*(2), 114–127.

Ghelani, A. (2022). Knowledge and skills for social workers on mobile crisis intervention teams. *Clinical Social Work Journal, 50,* 414–425. https://doi.org/10.1007/s10615-021-00823-x

Giddens, A. (2009). *Sociology* (6th ed.). Polity Press.

Giddens, A., & Sutton, Ph. W. (2021). *Sociology* (9th ed.). Polity.

Gilbert, N. (2018). *The 6 social work theories that inform social work practice.* https://www.noodle.com/articles/micro-macro-mezzo-social-work-examples-and-differences

Gilligan, P., & Furness, Sh. (2006). The role of religion and spirituality in social work practice: Views and experiences of social workers and students. *The British Journal of Social Work, 36*(4), 617–637.

Girgensone, B. (2016). *Terminu skaidrojošā vārdnīca ģimenes un bērnu tiesībās*. Drukātava.

Gitterman, A., & Salmon, R. (Eds.). (2009). *Encyclopedia of social work with groups.* Routledge.

Given, L. M. (2008). *The SAGE encyclopedia of qualitative research methods* (Vols. 1–10). SAGE Publications.

Glicken, M. D. (2011). *Social work in the 21st century: An introduction to social welfare, social issues, and the profession* (2nd ed.). SAGE Publications.

Global terrorism database. (GTD). (2019). *Codebook: Inclusion criteria and variables.* National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START). https://www.start.umd.edu/gtd/downloads/Codebook.pdf

Godfrey, F., & Albright, D. (2019). Military social work. In: *Encyclopedia of social work*. NASW Press; Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.251

Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Prentice-Hall.

Goffman, K., & Joy, D. (2005). *Counter culture through the ages: From Abraham to acid house*. Willard Books.

Goldberg, M. (2000). Conflicting principles in multicultural social work. *Families in Society, 81*(1), 12–21. https://doi.org/10.1606/1044-3894.1088

Goldstein, E. G. (1995). *Ego psychology and social work practice* (2nd ed.). The Free Press.

Goleman, D. (2007). *Social intelligence: The new science of human relationships*. Bantam Books.

Gorard, S. (2011). The potential determinants of young people's sense of justice: An international study. *British Journal of Sociology of Education, 32*(1), 35–52.

Gordon, J., & Dunworth, M. (2017) The fall and rise of 'use of self'? An exploration of the positioning of use of self in social work education. *Social Work Education, 36*(5), 591–603. https://doi.org/10.1080/02615479.2016.1267722

Gosney, P., Lomax, P., Hooper, C., & O'Brien, A. (2019). Current appeal system for those detained in England and Wales under the Mental Health Act needs reform. *Journal of Medical Ethics, 45*(3), 173–177. https://doi.org/10.1136/medethics-2018-104947

Goulmens, D. (2019). *Tava emocionālā inteliģence*. Jumava.

Graham, J. R., & Barter, K. (1999). Collaboration: A social work practice method. *Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services, 80*(1), 6–13. https://doi.org/10.1606/1044-3894.634

Grāvis, M. (2019). Sociālā uzņēmējdarbība kā mūsdienīgs sociālo problēmu risināšanas instruments. *Sociālais darbs Latvijā, 2*, 37–40. https://www.socialwork.lv/wp-content/uploads/2019/10/Socialais_darbs_Latvija_Nr2_2019.pdf

Gray, M., Midgley, J., & Webb, S. A. (Eds.). (2012). *The SAGE handbook of social work*. SAGE Publications.

Gray, M., & Schubert, L. (2013). Knowing what we know about knowledge in social work: The search for a comprehensive model of knowledge production. *International Journal of Social Welfare, 22*(4), 334–346. https://doi.org/10.1111/ijsw.12013

Grbich, C. (2004). Modernity to modernism. In: C. Grbich, *New approaches in social research* (pp. 3–16). SAGE Publications.

Greasley, K., & Kaczor, C. (2017). *Abortion rights: For and against*. Cambridge University Press.

Green, L., & Clarke, K. (2016). *Social policy for social work*. Polity Press.

Griffiths, M. (2017). *The challenge of existential social work practice.* Bloomsbury Publishing.

Grinnell, R. M., & Unrau, Y. A. (2018). *Social work research and evaluation: Foundations of evidence-based practice* (11th ed.). Oxford University Press.

Gross, J. J. (2015). Emotion regulation: Current status and future prospects. *Psychological Inquiry, 26*(1), 1–26. https://doi.org/10.1080/1047840X.2014.940781

Gross, M. U. (2004). *Exceptionally gifted children*. Routledge.

Grusec, J. E., & Hastings, P. D. (2014). *Handbook of socialization: Theory and research* (2nd ed.). Guilford Press.

Grusky, D. B. (Ed.). (2014). *Social stratification: Class, race, and gender in sociological perspective* (4th ed.). Routledge.

Grymonprez, H., Roose, R., & Roets, G. (2017). Outreach social work: From managing access to practices of accessibility. *European Journal of Social Work, 20*(4), 461–471. https://doi.org/10.1080/13691457.2016.1255589

Guillén, M. F., & Ontiveros, E. (2016). *Global turning points: The challenges for business and society in the 21st century*. Cambridge University Press.

Günther, K.-H. (1993). Friedrich Adolph Wilhelm Diesterweg (1790–1866). *Prospects:* the quarterly review of comparative education, *23*(1/2), 293–302. (Izgūts no: http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/diestere.pdf; skatīts 16.10.2022.)

Gūtmane, S. (2018a). Karitatīvais sociālais darbs aksioloģijas kontekstā. *Zinātniskie raksti,* Nr. 5, 85–91. Latvijas Kristīgā akadēmija. https://kra.lv/wp-content/uploads/2018/11/ZR5-2018-11_Gūtmane2_85-91.pdf

Gūtmane, S. (2018b). Caritative social work as innovation from antiquity. *Scientific Proceedings of Latvian Christian Academy,* No. 5, 76–84. https://kra.lv/wp-content/uploads/2018/11/ZR5-2018-10_Gūtmane1_76-84.pdf

Guttmann, D. (2012). *Ethics in social work: A context of caring*. Routledge.

Hābermāss, J. (1991). Modernisms – līdz galam nerealizēts projekts. *Grāmata, 12,* 20–28.

Hackett, S. (2014). *Children and young people with harmful sexual behaviours*. Research in Practice.

Hadley, R., Cooper, M., Dale, P., & Stacey, G. (1987). *A community social worker's handbook.* Tavistock Publications.

Haenfler, R. (2014). *Subcultures: The basics.* Routledge.

Haensly, P. (2001). Creativity, intelligence, and ethics: why do our gifted children need them? *Gifted Child Today Magazine, 24*(1), 33–35.

Hafford-Letchfield, T. (2007). *Practising quality assurance in social care*. Sage Publishing.

Halberstam, J. (2014). Gender. In: B. Burgett & G. Hendler (Eds.), *Keywords for American cultural studies* (2nd ed., pp. 116–118). NYU Press.

Hall, N. (2015). International Federation of Social Workers. In: *Encyclopedia of social work.* NASW Press; Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.202

Hanlon, B., & Vicino, Th. J. (2014). *Global migration: The basics*. Routledge. 2014.

Hanrahan, C. (2013). Critical social theory and the politics of narrative in the mental health professions: The mental health film festival as an emerging postmodern praxis. *British Journal of Social Work, 43*(6), 1150–1169.

Hansan, J. E. (2011). English poor laws: Historical precedents of tax-supported relief for the poor. Social Welfare History Project. http://socialwelfare.library.vcu.edu/programs/poor-laws/

Hanson-Easey, S., Every, D., Tehan, B., Richardson, J., & Krakowiczer, A. (2016). *Climate change, housing and homelessness: Report on the homelessness and climate change forum*, Red Cross (Victoria). CQ University. https://hdl.handle.net/10018/1230933

Hantrais, L. (2004). *Family policy matters: Responding to family change in Europe*. Policy Press.

Hardy, R. (2017). *Top tips on managing professional boundaries in social work*. https://www.communitycare.co.uk/2017/06/19/top-tips-managing-professional-boundaries-social-work/

Harrikari, T., Rauhala, P-L., & Virokannas, E. (Eds.). (2014). *Social change and social work: The changing societal conditions of social work in time and space*. Ashgate.

Harrington, D., & Dolgoff, R. (2008). Hierarchies of ethical principles for ethical decision making in social work. *Ethics and Social Welfare, 2*(2), 183–196. https://doi.org/10.1080/17496530802117680

Harris, J., & White, V. (2018). *Dictionary of social work and social care* (2nd ed.). Oxford University Press.

Hartman, A., & Laird, J. (1983). *Family-centered social work practice.* The Free Press.

Harvey, L. (2012–2022). Social order. In: *Social Research Glossary.* Quality Research International. http://www.qualityresearchinternational.com/socialresearch/socialorder.htm (Skatīts 27.09.2022.)

Hassink, J., Elings, M., Zweekhorst, M., van den Nieuwenhuizen, N., & Smit, A. (2010). Care farms in the Netherlands: Attractive empowerment-oriented and strengths-based practices in the community. *Health & Place, 16*(3), 423–430. https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2009.10.016

Haubenhofer, D. K., Elings, M., Hassink, J., & Hine, R. E. (2010). The development of green care in Western European countries. *Explore – the Journal of Science and Healing, 6*(2), 106–111. https://doi.org/10.1016/j.explore.2009.12.002

Haug, E. (2005). Critical reflections on the emerging discourse of international social work. *International Social Work, 48*(2), 126–135. https://doi.org/10.1177/0020872805050204

Hawtin, M., & Percy-Smith, J. (2007). *Community profiling: A practical guide*. McGraw-Hill Education.

Haynes, K. S., & Holmes, K. A. (1994). *Invitation to social work*. Longman.

Healy, L. M., & Thomas, R. L. (2021). *International social work: Professional action in an interdependent world* (3rd ed.). Oxford University Press.

Heenan, D., & Birrell, D. (2018). Hospital-based social work: Challenges at the interface between health and social care. *British Journal of Social Work, 49*(3), 1741–1758. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcy114

Heffernan, K., Blythe, B., & Nicolson, P. (2014). How do social workers understand and respond to domestic violence and relate this to organizational policy and practice? *International Social Work, 57*(6), 698–713. https://doi.org/10.1177/0020872812453188

Heitkamp, K. L. (Ed.). (2019). *Learned helplessness, welfare, and the poverty cycle.* Greenhaven Publishing.

Helsinku deklarācija. (2013). *Latvijas Ārsts, 10*, 5–6.

Hemfelt, R., Minirth, F., & Meier, P. (2003). *Love is a choice*. Thomas Nelson Inc.

Hepworth, D. H., Rooney, R. H., Rooney, G. D., Strom-Gottfried, K., & Larsen, J. A. (2017). *Direct social work practice: Theory and skills* (10th ed.). Cengage Learning.

Herdt, G. (Ed.). (1993). *Third sex, third gender: Beyond sexual dimorphism in culture and history*. Zone Books.

Herek, G. M. (2004). Beyond "homophobia": Thinking about sexual prejudice and stigma in the twenty-first century. *Sexuality Research and Social Policy, 1*(2), 6–24.

Heuveline, P., & Timberlake, J. (2004). The role of cohabitation in family formation: The United States in comparative perspective. *Journal of Marriage and Family, 66*(5), 1214–1230.

Hick, F. S., & Bien, T. (Eds.). (2008). *Mindfulness and therapeutic relationship.* The Guildford Press.

The hidden dimensions of poverty. (2019). International participatory research / R. Bray, M. De Laat, X. Godinot, A. Ugarte & R. Walker (Eds.). Fourth World Publications. https://www.atd-quartmonde.org/wp-content/uploads/2019/12/Hidden-Dimensions-of-Poverty-20-11-2019.pdf

Higginbotham, P. (n. d.). *Workhouse timeline.* http://www.workhouses.org.uk/timeline/ (Skatīts 27.09.2022.)

Hijzen, A., & Menyhert, B. (2016). Measuring labour market security and assessing its implications for individual well-being. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers, 175*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/5jm58qvzd6s4-en

Hill, P. (2017). *Environmental protection: What everyone needs to know.* Oxford University Press.

Hill, R. P. (2001). Surviving in a material world – Evidence from ethnographic consumer research on people in poverty. *Journal of Contemporary Ethnography, 30*(4), 364–391.

Hindess, B. (1996). *Discourses of power: From Hobbes to Foucault.* Wiley-Blackwell.

Hiršs, I. un Hirša, S. (2008). *Reliģisko terminu vārdnīca*. Kristīgās vadības koledža.

Ho, K. (2007). Structural violence as human rights violation. *Essex Human Rights Review, 4*(2), 17 p. https://scholar.google.lv/scholar?q=Ho,+K.+(2007).+Structural+violence+as+human+rights+violation.&hl=en&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart

Hodge, D. R. (2018). The evolution of spirituality and religion in international social work discourse: Strengths and limitations of the contemporary understanding. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought, 37*(1), 3–23. https://doi.org/10.1080/15426432.2017.1350125

Hodge, D. R., Lacasse, J. R., & Benson, O. (2012). Influential publications in social work discourse: The 100 most highly cited articles in disciplinary journals: 2000–09. *The British Journal of Social Work, 42*(4), 765–782. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr093

Hodges, M., Godbout, N., Briere, J., Lanktree, C., Gilbert, A., & Kletzka, N. T. (2013). Cumulative trauma and symptom complexity in children: A path analysis. *Child Abuse & Neglect, 37*(11). https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.04.001

Hoffmann, T., Bennett, S., & Del Mar, Ch. B. (Eds.). (2017). *Evidence-based practice across the health professions* (3rd ed.). Elsevier.

Hofmann, S. G., Sawyer, A. T., Witt, A. A., & Oh, D. (2010). The effect of mindfulness-based therapy on anxiety and depression: A meta-analytic review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 78*(2), 169–183. https://doi.org/10.1037/a0018555

Hohman, M. (2021). *Motivational interviewing in social work practice* (2nd ed.). Guilford.

Holck, U. (2004). Interaction themes in music therapy: Definition and delimitation. *Nordic Journal of Music Therapy, 13*(1), 3–19. https://doi.org/10.1080/08098130409478094

Holden, G. W. (2010). *Parenting: A dynamic perspective*. SAGE.

Holland, C., Boukouvalas, A., Wallis, S., Clarkesmith, D., Cooke, R., Liddell, L., & Kay, A. (2017). Transition from community dwelling to retirement village in older adults: Cognitive functioning and psychological health outcomes. *Ageing & Society, 37*(7): 1499–1526. https://doi.org/10.1017/S0144686X16000477

Hollinrake, S., Hunt, G., Dix, H., & Wagner, A. (2019). Do we practice (or teach) what we preach? Developing a more inclusive learning environment to better prepare social work students for practice through improving the exploration of their different

ethnicities within teaching, learning and assessment opportunities. *Social Work Education, 38*(5), 582–603. https://doi.org/10.1080/02615479.2019.1593355

Holma, B. (Galv. red.). (2017). *Latvija. Pārskats par tautas attīstību. 2015/2016. Dzīves meistarība un informācijpratība.* LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. https://www.szf.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/sppi/tautas/original/TAP_2015-2016.pdf

Holt-Lunstad, J., Smith, T., Baker, M., Harris, T., & Stephenson, D. (2015). Loneliness and social isolation as risk factors for mortality: A meta-analytic review. *Perspectives on psychological science: A Journal of the Association for Psychological Science, 10*(2), 227–237. https://doi.org/10.1177/1745691614568352

Holton, S. (2011). Challenging masculinism: Personal history and microhistory in feminist studies of the women's suffrage movement. *Women's History Review, 20*(5), 829–841. https://doi.org/10.1080/09612025.2011.622533

Hong, Ph., & & In Han Song. (2010). Glocalization of social work practice: Global and local responses to globalization. *International Social Work, 53*(5), 656–670. https://doi.org/10.1177/0020872810371206

Hoppitt, W., & Laland, K. (2013). *Social learning: An introduction to mechanisms, methods and models.* Princeton University Press.

Hopps, J. G., & Lowe, T. B. (2021). Social work profession. In: *Encyclopedia of social work.* NASW Press; Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.622

Horner, N. (2019). *What is social work?* (5th ed.). SAGE/Learning Matters.

Horšers, G. (2007a). Grupas supervīzija. No: S. Sebre (Red.), *Supervīzija sociālajā darbā: Supervizora rokasgrāmata* (156.–179. lpp.). Latvijas Universitāte.

Horšers, G. (2007b). Profesionālā attīstība – supervīzija sociālajā darbā. No: S. Sebre (Red.), *Supervīzija sociālajā darbā: Supervizora rokasgrāmata* (44.–161. lpp.). Latvijas Universitāte.

Hothersall, S. J. (2016). Epistemology and social work: Integrating theory, research and practice through philosophical pragmatism. *Social Work and Social Sciences Review, 18*(3), 33–67. https://doi.org/10.1921/swssr.v18i3.954

Housing policy in OECD countries. (n. d.). http:// www.oecd.org/eco/structural/housing

Howe, D. (2013). *Empathy: What it is and why it matters.* Palgrave Macmillan.

Howe, D. (2017). *An introduction to social work theory* (Rev. ed.). Routledge.

Howe, J. L., & Daratsos, L. (2006). Roles of social workers in palliative and end-of-life care. In: B. Berkman & S D'Ambruoso (Eds.), *Handbook of social work in health and aging* (pp. 315–323). Oxford Academic.

Howell, K. E. (2013). Critical theory. In: K. E. Howell, *An introduction to the philosophy of methodology* (pp. 75–87). SAGE Publications.

Hudson, J. (1978). Structural functional theory, social work practice and education. *The Journal of Sociology & Social Welfare, 5*(4), Article 4. https://scholarworks.wmich.edu/jssw/vol5/iss4/4

Hugman, R. (1991). *Power in caring professions.* Red Globe Press.

Humphrey, G., & Zimpfer, D. (2007). *Counselling for grief and bereavement.* SAGE.

Hus, E., & Bos, E. (Eds.). (2020). *Art in social work practice: Theory and practice: International perspectives.* Routledge.

Hyde, C. (2009). Feminist approaches to social policy. In: J. Midgley & M. Livermore (Eds.), *The handbook of social policy* (2nd ed., pp. 247–262). SAGE Publications. https://dx.doi.org/10.4135/9781452204024.n16

The ICD-10. (1992). *The ICD-10 Classification of mental and behavioural disorders: Clinical descriptions and diagnostic guidelines*. WHO. https://www.who.int/publications/i/item/9241544228; https://www.who.int/standards/classifications/classification-of-diseases

IDA. (2019). *IDA dyslexia handbook: What every family should know*. The International Dyslexia Association. https://resources.finalsite.net/images/v1590603097/misdgs/j6yu7rmueted7sxcmxct/IDADyslexiaHandbook5-28-19.pdf

Ieslodzījuma vietu pārvalde. (2018). *Pētījums par brīvprātīgo darba iespējām un līdzgaitniecības modeļa ieviešanu krimināls odu izpildē.* AC Konsultācijas. http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title_file/Brivpratigo_darba_iesp_Zinojums_2018.pdf

Ife, J. (2008). *Human rights and social work* (2nd ed.). Cambridge University Press.

IFSW. (2014). International Federation of Social Workers. *Global definition of social work*. https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/

IFSW. (2018). *Global Social Work Statement of Ethical Principles.* https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/

IFSW. (2020a). *History World Social Work Day*. https://www.ifsw.org/history-world-social-work-day

IFSW. (2020b). *2020 to 2030 global agenda for social work and social development framework: "Co-building Inclusive Social Transformation".* https://www.ifsw.org/2020-to-2030-global-agenda-for-social-work-and-social-development-framework-co-building-inclusive-social-transformation/

IFSW and IASSW. (2020). International Federation of Social Workers and International Association of Schools of Social Work. *Sociālā darba izglītības un profesionālās pilnveides globālie standarti*. https://www.ifsw.org/wp-content/uploads/2020/08/IFSW_IASSW_Global_Ed_standards2020LV_translation.pdf

Ignatāne, G. un Lulle, A. (2005). *Rokasgrāmata par ANO*. ANO Attīstības programma.

Ījabs, I. (23.04.2004.). Pilsoniskā sabiedrība: integrācijas vīzija un daudzveidības izaicinājums. *Latvijas Vēstnesis,* Nr. 64. https://www.vestnesis.lv/ta/id/87436

ILO. (n. d.). International Labour Organisation. ILOSTAT. *Statistics on unemployment and supplementary measures of labour underutilization*. https://ilostat.ilo.org/topics/unemployment-and-labour-underutilization/

ILO. (1982). Labour force, employment, unemployment and underemployment: *Report II, Thirteenth International Conference of Labour Statisticians,* ICLS/13/11, Geneva.

ILO. (1984). International Labour Organisation *Employment Policy (Supplementary Provisions) Recommendation*, 1984 (No. 169).

ILO. (2020). *Defining and measuring remote work, telework, work at home and home-based work*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/publication/wcms_747075.pdf

Indāne, I. (2016). Transpersonālā pieeja. No: I. Bite, K. Mārtinsone, V. Sudraba (Zin. red.), *Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse* (399.–402. lpp.). Zvaigzne ABC.

Indeed. (2021). *Social work specialization: Definitions, types and tips*. https://www.indeed.com/career-advice/career-development/social-work-specialization

Informācijas centrs imigrantiem. (2017). https://www.patverums-dm.lv/lv/informacijas-centrs-imigrantiem

Ioakimidis, V., & Maglajlic, R. A. (2020). Editorial: Black Lives Matter, Biopolitics and the social work response. *British Journal of Social Work, 50*(6), 1647–1651. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaa171

ISMO. (2004). International Society for Mobile Youth Work. *The concept of mobile youth work.* https://silo.tips/download/the-concept-of-mobile-youth-work (Skatīts 29.09.2022.)

Jackson, S. L., & Hafemeister, T. J. D. (2013). *Understanding elder abuse. New directions for developing theories of elder abuse occuring in domestic violence*. Research in Brief. National Institute of Justice. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2277633

Jackson-Cherry, L., & Erford, B. T. (2010). *Crisis intervention and prevention*. Pearson.

Johansson, H., & Hojer, I. (2012). Education for disadvantaged groups – structural and individual challenges. *Children and Youth Services Review, 34*(6), 1135–1142.

Johns, C. (2002). *Guided reflection: Advancing practice.* Blackwell Science.

Johnson, L. S. (2015). *7 characteristics every social worker needs*. https://www.socialworker.com/extras/social-work-month-2015/7-characteristics-every-social-worker-needs/

Johnston, J. E. (2009). *The complete idiot's guide to psychology* (4th ed). ALPHA.

Johnstone, B. (2018). *Discourse analysis* (3rd ed.). Wiley Blackwell.

Jones-Devitt, S., & Smith, L. (2007). *Critical thinking in health and social care*. SAGE Publications.

Jørgensen, M. W, & Phillips, L. J. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. SAGE Publications.

Judge, M. (2017). *Blackwashing homophobia: Violence and the politics of sexuality.* Routledge.

Juhila, K., & Abrams, L. S. (2011). Constructing identities in social work settings. *Qualitative Social Work, 10*(3), 277–292. https://doi.org/10.1177/1473325011409480

Jundzis, T. (2018). *Starptautiskās tiesības: Dokumentu krājums ar komentāriem*. Juridiskā koledža.

Jungs, K. G. (1994). *Dvēseles pasaule*. Spektrs.

Jupp, V. (Ed.). (2006). *The SAGE dictionary of social research methods.* SAGE Publications.

Jurs, P. (2016). *Jauniešu pilsoniskās līdzdalības veicināšana pedagoģiskajā procesā*. Promocijas darbs. Liepājas Universitāte. https://www.liepu.lv/uploads/files/Pavels%20Jurs_promocijas%20darbs_gala%20vesrsija_1.pdf

Jurs, P. un Samuseviča, A. (2020). *Pilsoniska līdzdalība: jauniešu potenciāls*. LiePA.

JVL. (n. d.). *Jewish virtual library*. https://www.jewishvirtuallibrary.org/

Kadushin, A., & Harkness, D. (2014). *Supervision in social work* (5th ed.). Columbia University Press.

Kalsched, D. (1996). *The inner world of trauma. Archetypal defenses of the personal spirit.* Routledge.

Katane, I., Katans, E. un Lietapure, S. (2018). Bērncentrētas izglītības vides multifunkcionalitāte audzināšanas kontekstā. No: *Society. Integration. Education.* Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th–26th (Vol. 2, pp. 212–228). https://pdfs.semanticscholar.org/2593/00160a30f8fbb2bbc2252cb5c11fa6dda656.pdf

Karpman, S. (1968). Fairy tales and script drama analysis. *Transactional Analysis Bulletin, 7*(26), 39–43. https://karpmandramatriangle.com/dt_article_only.html

Kataja, K., Lantela, P., & Romakkaniemi, M. (2022). Dimensions of social rehabilitation: A qualitative interpretive meta-synthesis. *Journal of Social Work, 22*(1), 109–129. https://doi.org/10.1177/1468017320979544

Keisments, P. (2003). *Psihoterapeits un viņa pacients: psihoterapeits mācās no pacienta*. RaKa.

Kelledy, L., & Lyons, B. (2019). Circular causality in family systems theory. In: J. L. Lebow, A. L. Chambers & D. C. Breunlin (Eds.), *Encyclopedia of couple and family therapy*. Springer, Cham.

Keller, R. M., & Galgay, C. E. (2010). Microaggressive experiences of people with disabilities. In: D. W. Sue (Ed.), *Microaggressions and marginality: manifestation, dynamics, and impact*. Wiley.

Kelly, E. L., & Moen, Ph. (2020). *Overload: How good jobs went bad and what we can do about it.* Princeton University Press.

Kelly, M. S., & Colindres, M. E. (2020). Task-centred practice. In: *Encyclopedia of social work*. NASW Press; Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.388

Kendra, G. J. (2005). Use of groups in school social work: Group work and group processes. *Social Work with Groups, 27*(2–3), 75–92.

Kēnigs, M. (2010). *Cilvēktiesības.* Tiesu nama aģentūra.

Kernberg, O. F. (1984). *Severe personality disorders: Psychotherapeutic strategies*. Yale University Press.

Khan, S. R. (2012). The sociology of elites. *Annual Review of Sociology, 38*(1), 61–377.

Kingsbury, N., & Scanzoni, J. (1993). Structural-functionalism. In: P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm & S. K. Steinmetz (Eds.), *Sourcebook of family theories and methods: A contextual approach* (pp. 195–217). Plenum Press.

Kinsella, C., & Kinsella, C. (2015). *Introducing mental health.* A practical guide (2nd ed.). Jessica Kingsley Publishers.

Kirst-Ashman, K. (2017). *Introduction to social work & social welfare: Critical thinking perspectives* (5th ed.). Cengage Learning.

Kitsing, M. (2019) Alternative futures for digital governance. In: *Proceedings of the 20th Annual International Conference on Digital Government Research (Dgo2019): Governance in the Age of Artificial Intelligence* (pp. 48–59). https://doi.org/10.1145/3325112.3325238

Kivisto, P. (2001). Theorizing transnational immigration: A critical review of current efforts. *Ethnic and Racial Studies, 24*(4), 549–577.

Kloppenburg, R., and Hendriks, P. (Eds.). (2010). *Outreach approaches in social work: An international perspective*. Hogeschoot Utrecht.

Kļave, E. un Šūpule, I. (2013). *Nacionālā identitāte un diskurss: teorētiskās refleksijas.* LU Akadēmiskais apgāds.

Knittel, S. C., & Goldberg, Z. J. (Eds.). (2020). *The Routledge international handbook of perpetrator studies.* Routledge.

Knitter, P. (2010). Social work and religious diversity: Problems and possibilities. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought, 29*(3), 256–270. https://doi.org/10.1080/15426432.2010.495632

Knowles, M. S., Holton, E. F., III, & Swanson, R. A. (2015). *The adult learner: The definitive classic in adult education and human resource development* (8th ed.). Elsevier.

Komenskis, J. A. (1992). *Lielā didaktika*. Rīga: Zvaigzne.

Konle-Seidl, R. (2021). *Employment policy.* European Parliament. Fact sheets on the European Union. https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/54/employment-policy (latviešu valodā: https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lv/sheet/54/nodarbinatibas-politika).

Kopeloviča, A. un Žukovs, L. (2000). *Didaktika: Ievērojamākie pedagogi par mācību teoriju*. RaKa.

Koprowska, J. (2020). *Communication and interpersonal skills in social work* (5th ed.). SAGE.

Kornbeck, J., & Rosendal Jensen, N. (Eds.). (2013). *Social pedagogy for the entire lifespan* (Vol. 2). EH-Verlag.

Kovaļevska, A. (2018). Sociāli atbildīgas valsts princips kā Latvijas Republikas valsts iekārtu raksturojošs princips. No: B. Bela (Red.), *Ilgtspējīga attīstība un sociālās inovācijas* (34.–69. lpp.). LU Akadēmiskais apgāds.

Kovejs, R. S. (2021). *Efektīvu cilvēku septiņi paradumi*. Zvaigzne ABC.

Krill, D. F. (2014). Existential social work. *Advances in Social Work, 15*(1), 117–128.

Kristapsone, S. (2003). *Noziedzība un to noteicošie sociāli ekonomiskie faktori Latvijā 90. gados*. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte.

Kristapsone, S. (2020). *Statistiskās analīzes metodes pētījumā*. Biznesa augstskola "Turība".

Krone, I. (2016). Psihoterapija un neirozinātne. No: I. Bite, K. Mārtinsone, V. Sudraba (Zin. red.), *Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse* (533.–560. lpp.). Zvaigzne ABC.

Krone, I., Ķiece, K. un Lapsiņa, I. (2021). Kognitīvi biheiviorālā teorija sociālā darba praksē. No: V. Roga-Vailza, I. Ozola un E. Apine (Red.), *Sociālais darbs ar gadījumu: Teorija praksē* (235.–294. lpp.). Labklājības ministrija; AC Konsultācijas.

Kronman, A. T. (2007). *Education's end: Why our colleges and universities have given up on the meaning of life*. Yale University Press.

Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., & Lozano, R. (2002). *World report on violence and health.* World Health Organization.

Krugman, P., & Wells, R. (2021). *Microeconomics* (6th ed.). Macmillan Learning.

Krūmiņš, J. un Krišjāne, Z. (Red.). (2019). *Tautas ataudze Latvijā un sabiedrības atjaunošanas izaicinājumi*. LU Akadēmiskais apgāds.

Krunke, H., Petersen, H., & Manners, I. (2020). *Transnational solidarity: Concept, challenges and opportunities.* Cambridge University Press.

Kübler-Ross, E., & Kessler, D. (2005). *On grief and grieving: Finding the meaning of grief through the five stages of loss.* Scribner.

Kulbergs, J. (1999). *Dinamiskā psihiatrija: Teorija un prakse*. Jumava.

Kūle, M. un Kūlis, R. (1996). *Filozofija*. Burtnieks.

Kurtz, L. F. (1997). *Self-help and support groups: A handbook for practitioners*. SAGE Publications.

Ķipēna, K. un Vilks, A. (Zin. red.). (2004). *Kriminoloģija*. Nordik.

Ķīlis, R. (1998). Sociālās atmiņas jēdziens. No: R. Ķīlis (Sast.), *Atmiņa un vēsture* (16.–29. lpp.). N.I.M.S.

Laal, M. (2011). Lifelong learning: What does it mean? *Procedia – Social and Behavioral Sciences, 28*, 470–474. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.11.090

Lāce, T. (2012). *Sociālā atstumtība Latvijā. Situācijas raksturojums un politikas analīze*. Zinātne.

Lagsten, J., & Andersson, A. (2018). Use of information systems in social work – challenges and an agenda for future research. *European Journal of Social Work, 21*(6), 850–862. https://doi.org/10.1080/13691457.2018.1423554

Laitinen, A., & Sahlgren, O. (2021, October 26). AI systems and respect for human autonomy. *Frontiers in Artificial Intelligence*. https://doi.org/10.3389/frai.2021.705164

van Landeghem, B., Desiere, S., & Struyven, L. (2021). Statistical profiling of unemployed jobseekers. *IZA World of Labor*, 483. https://doi.org/10.15185/izawol.483

Lane H. C. (2012). Intercultural learning. In: N. M. Seel (Ed.), *Encyclopedia of the sciences of learning* (pp. 1618–1620). Springer.

Lane, Sh. R., & Pritzker, S. (2018). *Political social work: Using power to create social change.* Springer.

Lang, C. N. (2010). *Group work practice to advance social competence: A specialized methodology for social work.* (pp. 81–107). Columbia University Press.

Langer, C. L., & Lietz, C. A. (2015). *Aplying theory to generallist social work practice*. Wiley.

Laodzi. (2001). *Sacerējums par Dao un De* (Daodedzin). V. Zariņa tulk. no vācu val. (2. izd.). Zvaigzne ABC.

Laozi. (2009). *Dao un De kanons*. J. Staburovas tulk. no senķīniešu val. Neputns.

LĀPA. (n. d.). Latvijas Ārstu psihoterapeitu asociācija. https://www.arstipsihoterapeiti.lv/?hl=lv

LAPAS. (n. d.). Latvijas platforma attīstības sadarbībai (LAPAS). https://lapas.lv/wp-content/uploads/2015/05/infografika_glokalizaacija_LV.pdf

Larkin, H., Aykanian, A., & Streeteret, C. L. (Eds.). (2019). *Homelessness prevention and intervention in social work: Policies, programs, and practices*. Springer Cham.

Larsson, K. K. (2020). Digitization or equality: When government automation covers some, but not all citizens. *Government Information Quarterly, 38*(1). https://doi.org/10.1016/j.giq.2020.101547

Lasmane, S., Milts, A. un Rubenis, A. (1995). *Ētika (jautājumi, risinājumi, atzinumi)* (3., papild. izd.). Zvaigzne ABC.

Laszloffy, T. A. (2004). Rethinking family development theory: Teaching with the Systematic Family Development (SFD) Model. *Family Relations, 51*(3), 206–214.

Latvijas Cilvēktiesību centrs. (n. d.). https://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/naida-noziegums-un-naida-runa-definicija-446/ (Skatīts 28.09.2022.)

Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi. (2011). Deinstitucionalizācijas ceļvedis; Vadlīnijas būvnormatīvu piemērošanai attiecībā uz vides pieejamību personām ar funkcionāliem traucējumiem (personām ar redzes, dzirdes, kustību un garīga rakstura traucējumiem) (3.5). http://www.lkndz.lv/lv/informativie-resursi

Latvijas Samariešu apvienība. (n. d.). *Drošības poga*. https://www.samariesi.lv/lv/pakalpojumi/drosibas-poga

Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija. (n. d.). *Sociālā uzņēmējdarbība*. https://sua.lv/kas-ir-sociala-uznemejdarbiba/

Law, Y. W., Kwok, C. L., Chan, P. Y., Chan, M., & Yip, P. S.-F. (2019). Online social work engagement and empowerment for young internet users: A quasi-experiment. *Journal of Affective Disorders, 250*, 99–107. https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.02.061

LBAS. (2010). Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība. *Darba drošība.* Labklājības ministrija. http://stradavesels.lv/Uploads/2014/02/12/Darba_drosiba.pdf

Ledwith, K. C. (2011). *Beginnings and endings: An inquiry into the attachment orientation and termination approaches among clinical social workers*: A. dissertation. https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1013&context=edissertations_sp2

Legovski, T., & Brownlee, K. (2001). Working with metaphor in narrative therapy. *Journal of Family Psychotherapy, 12*(1), 19–28. https://doi.org/10.1300/J085v12n01_02

Leung, T. T. (2011). Client participation in managing social work service—An unfinished quest. *Social Work, 56*(1), 43–52. https://doi.org/10.1093/sw/56.1.43

Leung, Z. C., Wong, S. S., Lit, S., Chan, C., Cheung, F., & Wong, P. (2017). Cyber youth work in Hong Kong: Specific and yet the same. *International Social Work, 60*(5), 1286–1300. https://doi.org/10.1177/0020872815603784

Levicka, K., Zakova, M., & Stryckova, D. (2015). Identity of street workers working with drug users and sexworkers in Slovakia. *Romanian Journal for Multidimensional Education / Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala, 7*(2), 19–33. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=304202

Levin, I. (2009). Discourses within and about social work. *Journal of Comparative Social Work, 4*(1), 5–22. https://doi.org/10.31265/jcsw.v4i1.42

Levine, J. M., & Hogg, M. A. (Eds.). (2010). *Encyclopedia of group processes and intergroup relations*. SAGE Publications.

Lewis, B. (1990). Social workers' role in promoting occupational health and safety. *Employee Assistance Quarterly, 5*(1), 99–118. https://doi.org/10.1300/J022v05n01_07

Lewis-Beck, M. S., Bryman, A., & Futing Liao, T. (2004). *The SAGE encyclopedia of social science research methods*. SAGE Publications. https://doi.org/10.4135/9781412950589

Licite, L. (2018). Theoretical model of social enterprises in Latvia. *Research for Rural Development, 2*, 180–186. https://doi.org/10.22616/rrd.24.2018.070

Līcīte, L. (2018). Pamatnostādnes sociālo problēmu risināšanā: Sociālā darba loma sociālajā uzņēmējdarbībā. *Latvian Christian Academy Proceedings, 5*, 25–35. https://kra.lv/wp-content/uploads/2018/11/ZR5-2018-05_Līcīte_25–35.pdf

Lietz, C. A. (2007). Uncovering stories of family resilience: A mixed methods study of resilient families, part 2. *The Journal of Contemporary Social Services, 88,* 147–155. http://dx.doi.org/10.1606/1044-3894.3602

Lindsay, T. (2013). *Social work intervention* (2nd ed.). SAGE Publications.

Lindsay, T., & Orton, S. (2014). *Groupwork practice in social work* (3rd ed.). Learning Matters.

Lines, D. (2008). *The bullies: Understanding bullies and bullying.* Jessica Kingsley Publishers.

Linton, J. M. (2005). Group supervision: A review of practices and models in training. *Dimensions of Counseling, 33*(1), 10–16. https://doi.org/10.22237/mijoc/1122854520

Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public service.* Russell Sage Foundation.

Lister, R. (2004). *Poverty.* Polity Press.

Littlechild, B., Mills, K., & Parkes, R. (2020). *Working with conflict in social work practice*. McGraw-Hill Education.

Livholts, M., & Bryant, L. (Eds). (2017). *Social work in a glocalised world*. Routledge.

LM. (n. d.). Labklājības ministrija. *Vienlīdzīgas iespējas*. https://www.lm.gov.lv/lv/vienlidzigas-iespejas

LM. (2015). *Rīcības plāns deinstitucionalizācijas īstenošanai 2015.–2020. gadam*. https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/data_content/ricplans_groz_201710171.pdf

LM. (2018). *Vadlīnijas sociālās palīdzības piešķiršanai*. http://www.socd.lv/Media/Default/SOC_PALIDZIBA/VadlinijasSocPal%20Ok.pdf

LM. (2020a). *Darba attiecības un sociālais dialogs – nereģistrētā nodarbinātība.* https://www.lm.gov.lv/lv/darba-attiecibas-un-socialais-dialogs-neregistreta-nodarbinatiba

LM. (2020b). *Darba meklētāja statuss.* https://www.lm.gov.lv/lv/darba-mekletaja-statuss

LM. (2020c). *Dzimumu līdztiesība.* https://www.lm.gov.lv/lv/dzimumu-lidztiesiba-1 (Skatīts 29.09.2022.)

LM. (2020d). *Sociālā darbinieka profesijas standarts*. https://www.lm.gov.lv/lv/media/7705/download

LM. (2021). *Tehniskie palīglīdzekļi.* https://www.lm.gov.lv/lv/tehnisko-paliglidzeklu-pakalpojumi

LM. (2022). *Profesiju klasifikators.* https://www.lm.gov.lv/lv/klasifikacija/profesiju-klasifikators/profesiju-klasifikators-aktualizets-2022gada-8aprili

LNerB. (n. d.). Latvijas Neredzīgo bibliotēka, Braila raksta nodaļa. https://neredzigobiblioteka.lv/nodalas/braila-rakstu-nodala/

Lohani, M., Payne, B. R., & Strayer, D. L. (2019). A review of psychophysiological measures to assess cognitive states in real-world driving. *Frontiers in Human Neuroscience, 13,* Article 57. https://doi.org/10.3389/fnhum.2019.00057

London Lives. (n. d.). London lives 1690 to 1800. *Historical background.* https://www.londonlives.org/static/Background.jsp

Longres, J. F. (2000). *Human bevaviour in social environment* (3rd ed.). Brooks Cole.

Lorber, J. (2006). Shifting paradigms and challenging categories. *Social Problems, 53*(4), 448–453. https://doi.org/10.1525/sp.2006.53.4.448

Lotko, M. (2017). Dzīvnieku terapija ASV: no organizācijas un nodrošinājuma līdz iespējām integrēt sociālā darba praksē Latvijā. No: L. Vilka (Sast.), *Sociālais darbs: izglītība, pētniecība, prakse* (118.–127. lpp.). 2017. Rīgas Stradiņa universitāte.

Loue, S. (2017). *Handbook of religion and spirituality in social work practice and research.* Springer.

LPB. (n. d.). Latvijas Psihoterapeitu biedrība. *Eksistenciālā terapija*. https://psihoterapija.lv/psihoterapijas-virzienu-apraksts/eksistenciala-terapija/

LSA. (n. d.). Latvijas supervizoru apvienība. https://www.supervizija.lv/lv/

LSDB. (2022). Latvijas Sociālo darbinieku biedrība. *Latvijas sociālo darbinieku ētikas kodekss.* https://www.lm.gov.lv/lv/media/19586/download

Luhmann, N. (1995). *Social systems*. Stanford University Press.

Luhmann, N. (2013). *Introduction to systems theory*. Polity, 2012.

Lund, B. (2017). *Understanding housing policy* (3rd ed.). Policy Press.

Lustig, M. W., & Koester, J. (2010). *Intercultural competence: Interpersonal communication across cultures* (6th ed.). Pearson.

Lymbery, M., & Postle, K. (2007). *Social work: A companion to learning*. SAGE. https://doi.org/10.4135/9781446247167

Lyons, K. (2006). Globalization and social work: International and local implications. *British Journal of Social Work, 36*(3), 365–380. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcl007

Ļenskis, I. un Bērziņš, D. (2015). *Antisemītisma izpausmes: vēsture un mūsdienas*. Latvijas Cilvēktiesību centrs.

Ļevina, J. un Mārtinsone, K. (2016). *Konsultēšana un konsultatīvā psiholoģija*. Rīgas Stradiņa universitāte.

Maddox, G. L. (Ed.-in-chief). (2013). Deinstitutionalization. In: *Encyclopaedia of ageing: A comprehensive resource in gerontology and geriatrics* (3rd ed., in 2 vols., vol. 1, pp. 274–275). Springer Publishing Company.

Maesen, L. V., & Walker, A. (2005). Indicators of social quality: Outcomes of the European Scientific Network. *European Journal of Social Quality, 5*, 8–24. https://doi.org/10.3167/146179105780337431

Mainstone, F. (2014). *Mastering the whole family assessment in social work: Balancing the needs of children, adults; their families*. Jessica Kingsley Publishers.

Malchiodi, C. A. (2007). *The art therapy sourcebook* (2nd ed.). McGraw Hill.

Malešević, S. (2017). What is organised violence? In: S. Malešević, *The rise of organised brutality: A historical sociology of violence* (pp. 9–40). Cambridge University Press.

Malloch, M., Cairns, L., Evans, C., & O'Connor, B. N. (Eds.). (2011). *The SAGE handbook of workplace learning*. SAGE Publications.

Manca, A. R. (2014). Social cohesion. In: A. C. Michalos (Ed.), *Encyclopedia of quality of life and well-being research* (pp. 6026–6028). Springer.

Mantell, A., & Scragg, T. (Eds.). (2019). *Reflective practice in social work*. SAGE Publications.

Manthorpe, J., Cornes, M., O'Hallovan, S., & Joly, L. (2015). Multiple exclusion homelessness: The preventive role of social work. *The British Journal of Social Work, 45*(2), 587–599. https://doi.org/10.1093/bjsw/bct136

Mapp, S., McPherson, J., Androff, D., & Gatenio Gabel, S. (2019). Social work is a human rights profession. *Social Work, 64*(3), 259–269. https://doi.org/10.1093/sw/swz023

Margolis, E., & Pauwels, L. (2011). *The SAGE handbook of visual research methods.* SAGE Publications.

Marsone, S. (2010). *Sociālās audzināšanas vēsturiskā attīstība Latvijā 20.–30. gados.* Promocijas darbs. Latvijas Universitāte. https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/4622

Martinelli, F., Anttonen, A., & Metzke, M. (Eds.). (2017). *Social services disrupted: Changes, challenges and policy implications for Europe in times of austerity*. Edward Elgar Publishing.

Mārtinsone, K. (2016). Integratīvi eklektiskā pieeja konsultēšanā un psihoterapijā. No: I. Bite, K. Mārtinsone un V. Sudraba (Zin. red.), *Konsultēšana un psihoterapija: teorija un prakse* (449.–486. lpp.). Zvaigzne ABC.

Mārtinsone, K., Lasmane, A. un Karpova, Ā. (2016). *Psiholoģijas vēsture*. Zvaigzne ABC.

Mārtinsone, K. un Mihailova, S. (Sast.). (2017). *Supervīzija: teorija, pētījumi, prakse*. Rīgas Stradiņa universitāte.

Mārtinsone, K. un Miltuze, A. (Zin. red.). (2015). *Psiholoģija* (1.–3. sēj.). Zvaigzne ABC.

Mārtinsone, K. un Pipere, A. (Zin. red.). (2021). *Zinātniskās darbības metodoloģija: Starpdisciplināra perspektīva*. Rīgas Stradiņa universitāte.

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review, 50*(4), 370–396. https://doi.org/10.1037/h0054346

Maslow, A. H. (1968). *Toward a psychology of being* (2nd ed.). Van Nostrand.

Mather, M. (2007). *The new generation gap*. Population Reference Bureau. http://www.prb.org/Publications/Articles/2007/NewGenerationGap.aspx

Matthews, G., & Mullin, A. (2020). The philosophy of childhood. In: E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Fall 2020 ed.). https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/childhood/

Matthies, A.-L., & Uggerhøj, L. (2014). *Participation, marginalization and welfare services: Concepts, politics and practices across European countries.* Routledge.

Maturo, A. (2012). Medicalization: Current conceptand future directionsin a bionic society. *Mens Sana Monograph, 10*(1), 122–133. https://doi.org/10.4103/0973-1229.91587

McBeath, B. (2016). *Re-envisioning macro social work practice.* Portland State University.

McCave, E. L., & Rishel, C. W. (2011). Prevention as an explicit part of the social work profession: A systematic investigation. *Advances in Social Work, 12*(2), 226–240. https://journals.iupui.edu/index.php/advancesinsocialwork/article/view/1444/1874

McGoldrick, M., Gerson, R., & Petry, S. (2020). *Genograms: Assessment and treatment* (4th ed.). Norton.

McGregor, C. (2019). A paradigm framework for social work theory for early 21st century practice. *The British Journal of Social Work, 49*(8), 2112–2129. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcz006

McInnis-Dittrich, K. (2021). Substance abuse and suicide prevention in older adults. In: K. McInnis-Dittrich, *Social work with older adults: A biopsychosocial approach to assessment and intervention* (5th ed., pp. 203–234). Pearson.

McIvor, G., & Raynor, P. (Eds.). (2007). *Developments in social work with offenders.* Jessica Kingsley Publishers.

McLaughlin, H. (2012). *Understanding social work research*. SAGE Publications.

McLeod, S. (2007). *Social psychology*. https://www.simplypsychology.org/social-psychology.html

McWilliams, N. (2011). *Psychoanalytic diagnosis: Understanding personality structure in the clinical process* (2nd ed.). The Guilford Press.

Means, R., Richards, S., & Smith, R. (2008). *Community care: Policy and practice* (4th ed., rev. & upd.). Blumsbury Publishing.

Megele, C., & Buzzi, P. (2020). *Social media and social work: Implications and opportunities for practice.* Policy Press.

Mehrotra, S., Vandemoortele, J., & Delamonica, E. (2000). *Basic services for all?* https://www.unicef-irc.org/publications/212-basic-services-for-all.html

Melchor, F., & Lorraine, V. (2018). Hospice social workers' attitude on physician-assisted suicide and practice under California's End of Life Option Act. *Electronic Theses, Projects, and Dissertations*, 632. https://scholarworks.lib.csusb.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1704&context=etd

Mentalhealth.gov. (2020). *What is mental health?* https://www.mentalhealth.gov/basics/what-is-mental-health

Merkl, Ch., & Snower, D. J. (2008). *Escaping the unemployment trap: The case of East Germany.* Kiel Institute for the World Economy.

Mettler, S., & Soss, J. (2004). The consequences of public policy for democratic citizenship: Bridging policy studies and mass politics. *Perspectives on Politics, 2*(1), 55–73. https://doi.org/10.1017/S1537592704000623

Metodiskais materiāls. (2020a). *Metodiskais materiāls sociālajam darbam ar vardarbībā cietušām un vardarbību veikušām personām*. Labklājības ministrija. https://www.lm.gov.lv/lv/media/8377/download

Metodiskais materiāls. (2020b). *Metodiskais materiāls sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem.* Labklājības ministrija. https://www.lm.gov.lv/lv/media/7621/download

Metodiskais materiāls. (2020c). Metodiskais materiāls sociālajam darbam ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām. Labklājības ministrija. https://www.lm.gov.lv/lv/metodiskie-materiali-0/metodiskais_materials_atkarigam_personam.pdf

Metodiskais materiāls. (2020d). *Metodiskais materiāls sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem.* 1. pielikums: Veidlapas un metodes. Labklājības ministrija. https://www.lm.gov.lv/lv/media/7621/download

Meyer, M. A. (2007). Didactics, sense making, and educational experience. *European Educational Research Journal, 6*(2), 161–173. https://doi.org/10.2304/eerj.2007.6.2.161

Meyerhardt, M. W. (1916/2012). Paul Natorp's social pedagogy. *The Pedagogical Seminary, 23*(1), 51–62. https://doi.org/10.1080/08919402.1916.10534692

Michailakis, D., & Schirmer, W. (2014). Social work and social problems: A contribution from systems theory and constructionism. *International Journal of Social Welfare, 23*(4), 431–442. https://doi.org/10.1111/ijsw.12091

Midgley, J. (1995). *Social development: The development perspective in social welfare.* SAGE Publication.

Mieriņa, I. (Red.). (2015). *Latvijas emigrantu kopienas. Cerību diaspora*. Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts.

Miller, A. (2019). Realism. In: E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Winter 2019 ed.). https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/realism

Miller, S. (2019). Social institutions. In: E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Summer 2019 ed.). https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/social-institutions

Miller, W. R., & Rollnick, S. (2002). *Motivational interviewing: Preparing people for change.* The Guilford Press.

Milne, A., Sullivan, M. P., Tanner, D., Richards, S., Ray, M., Lloyd, L., Beech, C., & Phillips, J. (2014). *Social work with older people: A vision for the future*. The College of Social Work. http://www.cpa.org.uk/cpa-lga-evidence/College_of_Social_Work/Milneetal(2014)-Socialworkwitholderpeople-avisionforthefuture.pdf

Misāne, A. (2018). Anomijas tēma un teorijas sociālajās zinātnēs. No: A. Zobena (Red.), *Apmaldījušies brīvībā: anomija mūsdienu Latvijā* (14.–27. lpp.). LU Akadēmiskais apgāds.

Mishna, F., Bogo, M., & Sawyer, J. (2015). Cyber counseling: Illuminating benefits and challenges. *Clinical Social Work Journal, 43*(2), 169–178. https://doi.org/10.1007/s10615-013-0470-1

Mizrahi, T., & Davis, E. (Eds.). (2008). *Encyclopedia of social work* (20th ed., vols. 1–4). NASW Press; Oxford University Press.

Mizrahi, T., & Korazim-Kőrösy, Y. (2013). Interdisciplinarity and social work. In: *Encyclopedia of social work.* NASW Press; Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.200

Mo, R., Milne, A., Beech, Chr., Phillips, J. E., Richards, S., Sullivan, M. P., Tanner, D., & Lloyd, L. (2015). Gerontological social work: Reflections on its role, purpose and value. *The British Journal of Social Work, 45*(4), 1296–1312. https://doi.org/10.1093/bjsw/bct195

Moe, F. D., & Thimm, J. (2021). Personal therapy and the personal therapist. *Nordic Psychology, 73*(1), 3–28. https://doi.org/10.1080/19012276.2020.1762713

Moors, M. (2018). Sociālā darba ar veciem cilvēkiem specifika: praktiķu pieredzes apkopojums. *Sociālais darbs Latvijā, 1*, 22–26. https://www.socialwork.lv/wp-content/uploads/2018/09/izdevums_socialaisdarbslatvija_2018_1.pdf

Moors, M. (2019). Latvijas sociālās drošības ieceres un veidošanās gadsimtu mijā. *Sociālais darbs Latvijā, 1*, 6–26. https://www.socialwork.lv/wp-content/uploads/2019/05/7-zhurnals.pdf

Moriarty, J., Baginsky, M., & Manthrop, J. (2015, March). *Literature revue of roles and issues within the social work profession in England*. Social Care Workforce Research Unit, King's College London. https://kclpure.kcl.ac.uk/portal/files/52887695/literature_review_roles_and_issues_within_the_social_work_profession_in_england_2015.pdf

Morin, R., & Kochhar, R. (2010). *The impact of long-term unemployment lost income, lost friends – and loss of self-respect.* PewResearch Center. http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/3/2010/11/760-recession.pdf

Morris, P. M. (2008). Reinterpreting A. Flexner speech "Is social work a profession?": Its meaning and influence on the Field's early professional development. *Social Service Review, 82*(1), 29–60.

Morrison, T. (2007). Emotional intelligence, emotion and social work: Context, characteristics, complications and contributions. *The British Journal of Social Work, 37*(2), 245–263. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcl016

Morrison-Walfre, M. (2017). *Foundations of mental health care* (6th ed.). Elsevier.

Moss, B. (2020) *Communication skills for health and social care* (5th ed.). SAGE Publications.

Mūks, R. (1997). *Pauls Tillihs. Reliģija un kultūra*. Jāņa Sēta.

Mulgan, G. (2019). *Social innovation: How societies find the power to change*. Policy Press.

Munro, E. (2019). Decision-making under uncertainty in child protection: Creating a just and learning culture. *Child & Family Social Work, 24*(1), 123–130. https://doi.org/10.1111/cfs.12589

Muratore, M. G. (2014). Victimization. In: A. C. Michalos (Ed.), *Encyclopedia of quality of life and well-being research.* Springer.

Murdoch, L. (2006). *Imagined orphans: Poor families, child welfare, and contested citizenship in London*. Rutgers University Press.

Mūzikas terapijas asociācija. (n. d.). https://muzikasterapija.lv/en/music-therapy/

Myrick, K., & Del Vecchio, P. (2016). Peer support services in the behavioral healthcare workforce: State of the field. *Psychiatric Rehabilitation Journal, 39*(3), 197–203. https://doi.org/10.1037/prj0000188

Nelson, T. D. (Ed.). (2015). *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination* (2nd ed.). Routledge.

Newhill, C. E. (2003). *Client violence in social work practice: Prevention, intervention, and research*. The Guilford Press.

Nacionālais veselības dienests. (2022). *Veselības aprūpe mājās.* https://www.vmnvd.gov.lv/lv/veselibas-aprupe-majas

Namnyak, M., Tufton, N., Szekely, R., Toal, M., Worboys, S., & Sampson, E. L. (2008). Stockholm Syndrome: psychiatric diagnosis or urban myth. *Acta Psychiatrica Scandinavia, 1*, 4–11. https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2007.01112.x

Närhi, K. (2004). *The eco-social approach in social work and the challenges to the expertise of social work.* Doctoral dissertation. University of Jyväskylä. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/13326/%209513918343.pdf?sequence=1

NASEM. (2020). National Academies of Sciences, Engineering, & Medicine. *Social isolation and loneliness in older adults: Opportunities for the health care system*. The National Academies Press.

NASW. (n. d.). *NASW Practice Standards & Guidelines.* https://www.socialworkers.org/Practice/Practice-Standards-Guidelines

NASW. (2005). *NASW Standards for clinical social work in social work practice.* https://www.socialworkers.org/LinkClick.aspx?fileticket=YOg4qdefLBE%3d&portalid=0

NASW. (2021a). *Code of Ethics.* https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/

NASW. (2021b). *Professional development.* NASW Vermont Chapter. https://naswvt.socialworkers.org/Professional-Development

Natarajan, L. (2017). Socio-spatial learning: A case study of community knowledge in participatory spatial planning. *Progress in Planning, 111*, 1–23. https://doi.org/10.1016/j.progress.2015.06.002

NE = Nacionālā enciklopēdija. https://enciklopedija.lv/

Nemeth, D. G., & Olivier, T. W. (2017). *Innovative approaches to individual and community resilience.* Elsevier.

Netting, E. F., Kettner, P. M., McMurtry, S. L., & Thomas, M. L. (2017). *Social work macro practice* (6th ed.). Pearson.

Newquist, D. D., DeLiema, M., & Wilber, K. H. (2015). Beware of data gaps in home care research: The streetlight effect and its implications for policy making on long-term services and supports. *Medical Care Research and Review, 72*(5), 622–640. http://datubazes.lanet.lv:2561/content/72/5/622.full.pdf+html

New World Encyclopedia. (2015). *Social movement*. https://www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=Social_movement&oldid=991072 Social movement – New World Encyclopedia (Skatīts 29.09.2022.)

NHS England. (n. d.). *Safeguarding adults*. www.legislation.gov.uk

Nicholas, L., & Farell, G. (2011). Repeat victimization. *Oxford Bibliographies.* https://doi.org/10.1093/OBO/9780195396607-0119

Nicholl, C. G., & Wilson, K. J. (2012). *Lecture notes: Elderly care medicine* (8th ed.). Wiley-Blackwell.

Nielson, L., Wiles, J., & Anderson, A. (2019). Social exclusion and community in an urban retirement village. *Journal of Aging Studies, 49*, 25–30. https://doi.org/10.1016/j.jaging.2019.03.003

Nordesjö, K., Scaramuzzino, G., & Ulmestig, R. (2021). The social worker-client relationship in the digital era: a configurative literature review. *European Journal of Social Work, 25*(1), 1–13. https://doi.org/10.1080/13691457.2021.1964445

Nugent, W. R. (2008). Assessment and data collection. In: K. M. Sowers & C. N. Dulmus (Eds.), *Comprehensive handbook of social work and social welfare* (Vol. 3: *Social work practice*). Wiley.

NVA. (2022a). Nodarbinātības valsts aģentūra. *Algoti pagaidu sabiedriskie darbi.* https://www.nva.gov.lv/lv/algoti-pagaidu-sabiedriskie-darbi (Skatīts 30.09.2022.)

NVA. (2022b). *Bezdarba statistika.* https://www.nva.gov.lv/lv/bezdarba-statistika (Skatīts 30.09.2022.)

NVA. (2022c). *Darba meklētāja statuss*. https://www.nva.gov.lv/lv/darba-mekletaja-statuss

Nybell, L. M., Shook, J. J., & Finn, J. L. (Eds.). (2009). *Childhood, youth, and social work in transformation: Implications for policy and practice*. Columbia University Press.

Obi-keguna, C., Agbawodikeizu, P. U., & Uche, I. (2017). Communication in social work. In: U. Okoye, N. Chukwu & P. Agwu (Eds.), *Social work in Nigeria: Book of readings* (pp. 64–74). University of Nigeria Press.

Odiņa, O. (2013). *Māsu profesijas attīstība Latvijā (18.–20. gs.).* Promocijas darbs medicīnas doktora zinātniskā grāda iegūšanai. Rīgas Stradiņa universitāte. https://www.rsu.lv/sites/default/files/dissertations/OOdina_Disertacija.pdf

OECD. (n. d.). *Glossary of statistical terms: economically inactive population.* https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=6252

OECD. (2017a). *Most teenagers happy with their lives but schoolwork anxiety and bullying an issue*. https://www.oecd.org/newsroom/most-teenagers-happy-with-their-lives-but-schoolwork-anxiety-and-bullying-an-issue.htm (Skatīts 30.09.2022.)

OECD. (2017b). *PISA 2015 Results (Volume III): Students' well-being.* OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/9789264273856-en

OECD. (2019a). Latin American economical outlook. Chapt. 3: *The "new" development traps.* https://www.oecd.org/development/americas/LEO-2019-Chapter-3.pdf

OECD. (2019b). *Implementing social protection strategies*. https://www.oecd.org/dev/inclusive-societies-development/Lessons_learned_Implementing_social_protection_strategies.pdf

OECD. (2020). *Adequacy of minimum income benefits (indicator)*. https://doi.org/10.1787/dcb819cd-en

OHCHR. (2008). UN Office of the High Commissioner for Human Rights. Fact Sheet No. 32: *Human rights, terrorism and counter-terrorism.* https://www.refworld.org/docid/48733ebc2.html

OHCHR. (2011). *Gender equality policy.* https://www2.ohchr.org/english/issues/women/docs/genderequalitypolicy_september2011.pdf

O'Leary, P., Tsui, M. S., & Ruch, G. (2013). The boundaries of the social work relationship revisited: Towards a connected, inclusive and dynamic conceptualisation. *The British Journal of Social Work, 43*(1), 135–153. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr181

O'Reilly, K. (2009). Interpretivism. In: K. O'Reilly, *Key concepts in ethnography* (pp. 119–124). SAGE Publications.

Ornellas, A., Spolander, G., & Engelbrecht, L. K. (2018). The global social work definition: Ontology, implications and challenges. *Journal of Social Work, 18*(2), 222–240. https://doi.org/10.1177/1468017316654606

Orth, U. (2002). Secondary victimization of crime victims by criminal proceedings. *Social Justice Research, 15*(4), 313–325. https://doi.org/10.1023/A:1021210323461

Ose, L., Lazda-Mazula, I. un Viša, K. (2010). *Apmācību kursa "Starpkultūru komunikācija" rokasgrāmata.* Sabiedrības integrācijas fonda projekts "Apmācību kursa "Starpkultūru komunikācija" aktualizēšana, sagatavošana un ieviešana". Sabiedrības integrācijas fonds. https://www.integration.lv/uploads/files/informativie-materiali/strukturkulturu-komunikacija.pdf

Ose, L. un Šiļņeva, L. (Red.). (2006). *Sociālā darba vēsturiskā attīstība Latvijā 20. gs.* SDSPA "Attīstība".

Ozere, B. (2019). Darbs ar ielu jauniešiem. *Sociālais darbs Latvijā, 2*, 14–19. https://www.socialwork.lv/wp-content/uploads/2019/10/Socialais_darbs_Latvija_Nr2_2019.pdf

Ozola, I. (2021a). Pamatmetodes sociālajā darbā ar gadījumu. No: V. Roga-Vailza, I. Ozola un E. Apine (Red.), *Sociālais darbs ar gadījumu. Prakse teorijā* (123.–148. lpp.). Labklājības ministrija; AC Konsultācijas.

Ozola, I. (2021b). Darbs ar gadījumu. No: V. Roga-Vailza, I. Ozola un E. Apine (Red.), *Sociālais darbs ar gadījumu. Prakse teorijā* (357.–454. lpp.). Labklājības ministrija; AC Konsultācijas.

Ozola, I. (2021c). Gadījuma vadīšana. No: V. Roga-Vailza, I. Ozola un E. Apine (Red.), *Sociālais darbs ar gadījumu. Prakse teorijā* (455.–496. lpp.). Labklājības ministrija; AC Konsultācijas.

Ozoliņa, Ž., Reinholde, I. un Rudzīte, L. (2014). *Praktiskās vadlīnijas cilvēkdrošības koncepcijas ieviešanai kopienu līmenī, tajā skaitā nevalstiskajās organizācijās.* Latvijas Pilsoniskā alianse. E-grāmata.

Pacheco, I. (2021). *A blog about social work, tehnology and empowerment.* http://socialworktech.com/2016/01/20/mind-mapping-in-clinical-social-work-practice/

Padgett, D. K. (1998). *Qualitative methods in social work research*. Sage.

Padilla, Y., McRoy, R., & Calvo, R. (2019) Rethinking practice with multicultural communities: Lessons from research-based applications. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work, 28*(1), 1–6. https://doi.org/10.1080/15313204.2019.1570895

Pagis, M. (2009). Embodied self-reflexivity. *Social Psychology Quarterly*, *72*(3), 265–283. https://doi.org/10.1177/019027250907200308

Palma-Garcia, M., & Hombrados-Mendieta, I. (2014). The development of resilience in social work students and professionals. *Journal of Social Work, 14*(4), 380–397. https://doi.org/10.1177/1468017313478290

Palmore, E. B., Branch, L., & Harris, D. (Eds.). (2005). *Encyclopedia of ageism*. Routledge.

Pancs, A. (n. d.). *Kas ir psihoterapija?* https://psihoanalitikis.lv/psihoterapeits_doc_32.html

Panferov, V. N., Bezgodova, S. A., & Miklyaeva, A. V. (2021). Infantilization of adolescents in the digital environment. *E3S Web of Conferences*, Vol. 258, id.07033. https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125807033

Paparde, A. (2018). *Darba vides stresa faktoru ietekme uz cilvēka ķermeni* [semināra materiāli]. Rīgas Stradiņa universitāte. https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Zin%C4%81tnes%20departaments/DDVVI/2018_seminari/10122018_Stress_Riga/02_Prezent%C4%81cija_Arturs_Paparde_Darba_vides_stress.pdf

Pardeck, J. T. (1988). An ecological approach for social work practice. *The Journal of Sociology & Social Welfare, 15*(2), Article 11. https://scholarworks.wmich.edu/jssw/vol15/iss2/11

Parrillo, V. N. (Ed.). (2008). *Encyclopedia of social problems* (Vol. 1–2). SAGE Publications.

Pascoe, K. M., Waterhouse-Bradley, B., & McGinn, T. (2022). Social workers' experiences of bureaucracy: A systematic synthesis of qualitative studies. *British Journal of Social Work,* bcac106. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcac106

Patterson, G. T. (2020). *Social work practice in the criminal justice system* (2nd ed.). Routledge.

Paul, C. A. (2016). *Jane Addams (1860–1935). Social welfare history project.* http://socialwelfare.library.vcu.edu/settlement-houses/addams-jane/

Paulin, J., & Matis, S. (2019*). Social work practice. A competency-based approach*. Springer Publishing.

Pavasare, M., Skrodele-Dubrovska, I. un Klimkāne, R. (2018). Sociālā darba attīstība pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas. *Sociālais darbs Latvijā, 2*, 21–28. https://www.lm.gov.lv/lv/media/7540/download

Pavlovska, A. un Pavlovskis, A. (2021). Uz risinājumu vērstā pieeja. No: V. Roga-Vailza, I. Ozola un E. Apine (Red.), *Sociālais darbs ar gadījumu. Teorija praksē* (363.–382. lpp.). Labklājības ministrija; AC Konsultācijas.

Pawar, M., & Weil, M. (2016). Global community practice for the global agenda. In: *Encyclopaedia of social work*. NASW Press; Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.930

Payne, M. (2021a). *An A-Z of social work theory*. SAGE Publications.

Payne, M. (2021b). *Modern social work theory* (5th ed.). Bloomsbury Academic.

Payne, M., & Reith-Hall, E. (2019). *The Routledge handbook of social work theory*. Routledge.

Pearl, R., Williams, H., Williams, L., Brown, K., Brown, B., Hollington, L., Gruffydd, M., Jones, R., Yorke, S., & Statham, G. (2018). Service user and carer feedback: Simply pass/fail or a genuine learning tool? *Social Work Education, 37*(5), 553–564. https://doi.org/10.1080/02615479.2017.1420768

Pearson, A. (2010). The competency concept. *A Journal of the American Educational Studies Association, 11*(2), 145–152. https://doi.org/10.1207/s15326993es1102_3

Pearson, J. E. (1986). The definition and measurement of social support. *Journal of Counseling and Development, 64*(6), 391–396. https://psycnet.apa.org/search/basic?id=9745ebd4-3531-41f0-8770-fcd57c8060d7

Peel, R. (1987). *Spiritual healing in scientific age*. Harper & Row.

Peteet, J., Zaben, F., & Koenig, H. (2019). Integrating spirituality into the care of older adults. *International Psychogeriatrics, 31*(1), 31–38. https://doi.org/10.1017/S1041610218000716

Petrie, H. G. (1992). Interdisciplinary education: Are we faced with insurmountable opportunities? *Review of Research in Education, 18*, 299–333.

Petrocelli, A. M. (2012). *Prejudice to pride: Moving from homophobia to acceptance*. NASW Press.

Pettigrew, T. F. (1998). Reactions toward the new minorities of Western Europe. *Annual Review of Sociology, 24*(1), 77–103. https://doi.org/10.1146/annurev.soc.24.1.77

Pfefferbaum, B., Pfefferbaum, R. L., & Van Horn, R. L. (2015). Community resilience interventions: Participatory, assessment-based, action-oriented processes. *59*(2), 238–253. https://doi.org/10.1177/0002764214550298

Pfeilstetter, R. (2017) Anthropology and social work: Engagement with humans, moral dilemmas and theories of difference. *European Journal of Social Work, 20*(2), 167–178. https://doi.org/10.1080/13691457.2015.1131148

Phillips, J. (2007). *Care. Key concepts*. Wiley; Polity Press.

Pierson, J. (2011). *Understanding social work: History and context*. McGraw-Hill; Open University Press.

Pierson, J., & Thomas, M. (2002). *Social work* (2nd ed.). Collins.

Pierson, J., & Thomas, M. (2010). *Dictionary of social work: The definitive A to Z of social work and social care*. McGraw-Hill Education.

Pinn, A. B. (Ed.). (2021). *The Oxford handbook of humanism*. Oxford University Press.

Pīrāgs, V., Andrēziņa, R., un Vīksna, L. (2013). *Praktizējošā ārsta rokasgrāmata. Rekomendācijas narkoloģisko pacientu terapijā*. https://white-med icine.com/files/books/NARK_block_preview.pdf

Pitarma, R., Marques, G., & Ferreira, B. R. (2017). Monitoring indoor air quality for enhanced occupational health. *Journal of Medical Systems, 41*(2), 23. https://doi.org/10.1007/s10916-016-0667-2

Plaude, I. (2003). *Sociālā pedagoģija* (2., papild. izd.). RaKa.

Playford, D., & Nair, K. P. S. (2019). An introduction to neurological rehabilitation. In: K. P. S. Nair, M. Gonzalez-Fernandez & J. N. Panicker (Eds.), *Neurorehabilitation therapy and therapeutics* (pp. 1–9). Cambridge University Press.

Pollock, N., Law, M., King, S., & Rosenbaum, P. (2001). *Respite services: A critical review of the literature. CP-NET Resources.* http://cpnet.canchild.ca/en/resources/206-respite-services-a-critical-review-of-the-literature

Pollock, S. (2010). Labeling clients 'risky': Social work and the neo-liberal welfare state. *British Journal of Social Work, 40*(4), 1263–1278.

Pomeroy, E. C., & Nonaka, A. (2013). Language and social work: Are we really communicating effectively? *Social Work, 58*(2), 101–104. https://doi.org/10.1093/sw/swt008

Popoveniuc, B. (2014). Self reflexivity. The ultimate end of knowledge. *Procedia – Social and Behavioral Sciences, 163*. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.308

Poulin, J., Matis, S., & Witt, H. (2018). *The social work field placement: A competency-based approach.* Springer Publishing.

Powers, M. C. F., & Engstrom, S. (2020). Radical self-care for social workers in the global climate crisis. *Social Work, 65*(1), 29–37. https://doi.org/10.1093/sw/swz043

Pradeep, M., & Sathyamurthi, K. (2017). Community social work: A theoretical perspective. *International Journal of Research in Social Sciences, 7*(10), 223–231.

Preston-Shoot, M. (2007). *Effective group work* (2nd ed.). Palgrave Macmillan.

Puff, R., & Seghers, J. (2014). *The everything guide to ander management: Proven techniques to understand and control anger.* ADAMS Media.

Pūķis, M. un Jaunsleinis, A. (2014). *Vietējās pašvaldības darbības pamatprincipi.* https://www.lps.lv/images/resources/file/LSG%20Development/LPS_Pamatprincipi.pdf

Pulla, V. R. (2017). Strengths-based approach in social work: A distinct ethical advantage. *International Journal of Innovation, Creation and Change, 3*, 97–114.

Pulla, V. R., & Carter, E. (2018). Employing interpretivism in social work research. *International Journal of Social Work and Human Services Practice, 6*(1), 9–14. https://doi.org/10.13189/ijrh.2018.060102

Quinton, S., & Reynolds, N. (2018). *Understanding research in the digital age* (pp. 1–4). SAGE Publications. https://doi.org/10.4135/9781529716573

Rabins, P. V., Blacker, D., Rovner, B. W., Rummans, T., Schneider, L. S., Tariot, P. N., Blass, D. M., McIntyre, J. S., Charles, S. C., Anzia, D. J., Cook, I. A., Finnerty, M. T., Johnson, B. R., Nininger, J. E., Schneidman, B., Summergrad, P., Woods, S. M., Berger, J., Cross, C. D., … Fochtmann, L. J. (2007). American Psychiatric Association practice guideline for the treatment of patients with Alzheimer's disease and other dementias. Second edition. *The American Journal of Psychiatry, 164*(12 Suppl.), 5–56.

Ragab, I. A. (2016). The Islamic perspective on social work: A conceptual framework. *International Social Work, 59*(3), 325–342. https://doi.org/10.1177/0020872815627120

Rahman, Md., (2013). *Victimology: Concept and history of victimology.* https://ssrn.com/abstract=2257668; http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2257668

Rambaree, K., Powers, M. C. F., & Smith, R. J. (2019). Ecosocial work and social change in community practice. *Journal of Community Practice, 27*(3–4), 205–212. https://doi.org/10.1080/10705422.2019.1660516

Ramirez, J. M. (2009). Some dychotomous classifications of aggression according to its function. *Organisational Transformation and Social Change, 6(*2), 85–101. https://doi.org/10.1386/jots.6.2.85_1

Ramirez, J. M., & Andreu, M. J. (2003). Aggression's typologies. *International Review of Social Psychology, 16*(3), 125–141.

Ramirez-Andreotta, M. (2019). Environmental justice. Overview. In: M. L. Brusseau, I. L. Pepper & Ch. P. Gerba (Eds.), *Environmental and pollution science* (3rd ed., pp. 573–583). Academic Press.

Rapley, T. (2007). *Doing conversation, discourse and document analysis.* Sage Publications.

Rapp-McCall, L., Corcoran, K., & Roberts, A. R. (2022). *Social workers' desk reference* (4th ed.). Oxford University Press.

Rasmussen, K. (2008). Halo effect. In: N. J. Salkind & K. Rasmussen (Eds.), *Encyclopedia of educational psychology* (Vol. 1). Sage Publications.

Raubiško, I. (2011/2012). Kas ir "labbūtība", un kāpēc "labbūtība"? Ieskats labas dzīves izpratnē Latvijas laukos. *Akadēmiskā Dzīve, 48*, 25–34.

Raubolt, R., & Brink, K. L. (2022). *Opening harts, opening minds. Therapeutic group consultation*. Kirk Linn Brink.

Rawsthorne, M., Kayleigh, E., & de Pree, A. (2017). "Working with COW": Social work supporting older women living in the community. *Journal of Gerontological Social Work, 60*(1), 32–47. https://doi.org/10.1080/01634372.2016.1267671

Ray, M. G., Milne, A., Beech, C., Philips, J. E., Richards, S. C., Sullivan, M. P., Tanner, D., & Lloyd, L. (2014). Gerontological social work: Reflections on its role, purpose and value. *British Journal of Social Work, 45*(4). https://doi.org/10.1093/bjsw/bct195

Raypole, C. (2019). *Is chronic loneliness real?* https://www.healthline.com/health/mental-health/chronic-loneliness

Razaghi, M., Chavoshian, H., Chanzanagh, H. E., & Rabiei, K. (2020). Religious fundamentalism, individuality, and collective identity: A case study of two student organizations in Iran. *Critical Research on Religion, 8*(1), 3–24. https://doi.org/10.1177/2050303219900226

Reamer, F. G. (2013). Social work in a digital age: Ethical and risk management challenges. *Social Work, 58*(2), 163–172. https://datubazes.lanet.lv:4876/10.1093/sw/swt003

Reamer, F. G. (2018). *Social work values and ethics* (5th ed.). Columbia University Press.

Reamer, F. G. (2020). The NASW Code of Ethics. In: *Encyclopedia of social work*. NASW Press; Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.829

Reason, P., & Bradbury (2008). Introduction. In: P. Reason & H. Bradbury (Eds.), *The SAGE handbook of action research* (pp. 1–10). SAGE Publications.

RED-Radošu efektu darbnīca. (2020). *Darba ar jaunatni sistēma un jaunatnes darbinieku izglītība Latvijā: Pārskata ziņojums.* https://www.lps.lv/uploads/docs_module/Pētījums.%20Darba%20ar%20jaunatni%20sistēma%20un%20jaunatnes%20darbinieku%20izglītība%20Latvijā.%20RED_2020.pdf

Reigase, A. (2010). *Piespiedu darbs krimināltiesībās*. Tiesu namu aģentūra.

Reisch, M., & Jani, J. (2012). The new politics of social work practice: Understanding context to promote change. *British Journal of Social Work, 42*, 1132–1150. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcs072

Reņģe, V. (1999). *Psiholoģija: Personības psiholoģiskās teorijas*. Zvaigzne ABC.

Reņģe, V. (2002). *Sociālā psiholoģija*. Zvaigzne ABC.

Richmond, M. (1917). *Social diagnosis*. Russel Sage Fundation.

Riddell, Sh., Baron, S., & Wilson, A. (2001). *The learning society and people with learning difficulties* (Online ed.). Policy Press. https://doi.org/10.1332/policypress/9781861342232.001.0001

Rīds, G. (2019). *Disleksija agrīnā vecumā*. Liegra.

Riessman, C. K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. SAGE Publications.

Riessman, C. K., & Quinney, L. (2005). Narrative in social work: A critical review. *Qualitative Social Work, 4*(4), 391–412. https://doi.org/10.1177/1473325005058643

Riessman, C. K., & Staller, K. M. (2016). Hartman, a biography of ideas: Archiving intellectual history. *Qualitative Social Work, 15*(4), 462–483. https://doi.org/10.1177/1473325016633744; https://www.researchgate.net/publication/298901361_Career_interview_Ann_Hartman_a_biography_of_ideas_Archiving_intellectual_history_Co-constructed_with_Catherine_K_Riessman_and_Karen_M_Staller

Rindža, R. (2019). Eseja par sociālo darbu veselības aprūpē. *Sociālais darbs Latvijā, 1,* 42–44. https://www.lm.gov.lv/lv/media/7537/download

Rinkel, M., & Powers, M. (Eds.). (2017). *Social work promoting community & environmental sustainability: A workbook for global social workers & educators* (Vol. 1–2). IFSW.

Rio, K. M., & Smedal, O. H. (2008). Totalization and detotalization: Alternatives to hierarchy and individualism. *Anthropological Theory, 8*(3), 233–254. https://doi.org/10.1177/1463499608093813

Ritzer, G. (Ed.). (2007). *The Blackwell encyclopedia of sociology.* Blackwell Publishing.

Roberts, A. R. (2005). *Crisis intervention handbook: Assessment, treatment, and research.* Oxford University Press.

Roberts, A. R. (Ed.). (2009). *Social worker's desk reference* (2nd ed.). Oxford University Press.

Rocha, H. B. (2018). Social work practices and the ecological sustainability of socially vulnerable communities. *Sustainability, 10*(5), 1312. https://doi.org/10.3390/su10051312

Rofuth, T. W., & Piepenbring, J. (2020). *Management and leadership in social work: A competency-based approach*. Springer Publishing Company.

Roga, V. (2015). *Ekoloģiskā kompetence sociālajā darbā kopienā*. GlobeEdit.

Roga-Vailza, V., Ozola, I. un Apine, E. (Red.). (2021a). *Sociālais darbs ar gadījumu: Prakse teorijā*. Labklājības ministrija; AC Konsultācijas. https://www.lm.gov.lv/lv/media/16352/download

Roga-Vailza, V., Ozola, I. un Apine, E. (Red.). (2021b). *Sociālais darbs ar gadījumu: Teorija praksē*. Labklājības ministrija; AC Konsultācijas. https://www.lm.gov.lv/lv/media/16355/download

Roga-Villes, V. (2019). Ko nozīmē būt jaunietim – vecumposma specifika un izaicinājumi. *Sociālais darbs Latvijā, 2*, 9–13. https://www.socialwork.lv/wp-content/uploads/2019/10/Socialais_darbs_Latvija_Nr2_2019.pdf

Rogers, B. (2017). *Perception: A very short introduction.* Oxford University Press.

Rogers, C. R. (2003). *Client centred therapy: Its current practice, implications and theory.* Constable.

Rogers, M., & Allen, D. (2019). *Applying critical thinking and analysis in social work*. Sage Publications.

Rogers, M., Whitaker, D., Edmondson, D., & Peach, D. (2020). *Developing skills and knowledge for social work practice* (2nd ed.). SAGE.

Rokasgrāmata. (2011). Kuldīgas novada pašvaldības aģentūra "Sociālais dienests". *Rokasgrāmata "Metodes un pieejas sociālā darba jomā".* https://www.sif.gov.lv/nodevumi/nodevumi/3167/rokasgramata.pdf

Romāne-Meiere, A. (2021). Resiliences pieeja sociālā darba praksē. No: V. Roga-Vailza, I. Ozola un E. Apine (Red.), *Sociālais darbs ar gadījumu. Teorija praksē* (433.–462. lpp.). Labklājības ministrija; AC Konsultācijas.

Ronen, T. (1995). The social-worker as an educator for self-control. *International Social Work, 38*(4), 387–399. https://doi.org/10.1177/002087289503800407

Rooney, R. H., & Mirick, R. G. (Eds.). (2018). *Stategies for working with involuntary clients*. Columbia University Press.

Roscoe, K. D. (2019). Critical discourse analysis and social work. In: S. A. Webb (Ed.), *The Routledge handbook of critical social work*. Routledge.

Rosenberg, K. P., & Curtiss Feder, L. (Eds.). (2014). *Behavioral addictions: Criteria, evidence, and treatment.* Academic Press.

Ross, D., Brueckner, M., Palmer, M., & Eaglehawk, W. (Eds.). (2020). *Eco-activism and social work*. Routledge.

Ross-Sheriff, F. (2012). Microaggression, women, and social work. *Journal of Women and Social Work, 27*(3), 233–236. https://doi.org/10.1177/0886109912454366

Roszak, T. (1995). *The making of a counter culture: Reflections on the technocratic society and its youthful opposition* (With a new introduction). University of California Press.

Roszak, T., Gomes, M. E., & Kanner, A. D. (1995). *Ecopsychology: Restoring the Earth, healing the mind*. Sierra Club Books.

Rozenvalds, J. un Ijabs, I. (Galv. red.). (2009). *Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2008/2009: Atbildīgums.* LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/801

Rubene, Z. (2008). *Kritiskā domāšana studiju procesā* (2., papild. izd.). LU Akadēmiskais apgāds.

Rubin, A., Weiss, E. L., & Coll, J. E. (2013). *Handbook of military social work*. John Wiley & Sons.

Ruch, G., Turney, D., & Ward, A. (Eds.). (2018). *Relationship-based social work: Getting to the heart of practic*e (2nd ed.). Jessica Kingsley.

Russell, A. W., Wickson, F., & Carew, A. L. (2008). Transdisciplinarity: Context, contradictions and capacity. *Futures, 40*, 460–472. https://www.academia.edu/7792193/Transdisciplinarity_Context_contradictions_and_capacity

Ruškus, J., Jurevičienė, M., & Kaffemanienė, I. (2018). Concept and structural components of social skills. *Baltic Journal of Sport and Health Sciences, 3*(86). https://doi.org/10.33607/bjshs.v3i86.266

Rutter, L., & Brown, K. (2019). *Critical thinking and professional judgement for social work* (5th ed.). SAGE Publications.

Rysaback-Smith, H. (2016). History and principles of humanitarian action: History and principles of humanitarian action. *Turkish Journal of Emergency Medicine, 15*(Suppl. 1), 5–7. https://doi.org/10.5505/1304.7361.2015.52207

Rzeplinski, A. (1981). Prisoners' rights in Poland. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 25*(2), 178–186.

Sabelnikova, Y. V., & Khmeleva, N. L. (2018). Infantilism: Theoretical construct and operationalization. *Russian Education and Society, 60*(1), 74–88. https://doi.org/10.1080/10609393.2018.1436297

SAFEGE Baltija. (2018). *Pētījums "Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011.–2017. gadam ex-post novērtējums"*. https://www.lm.gov.lv/lv/media/4513/download

Sakamoto, I. (2007). A critical examination of immigrant acculturation: Toward an anti-oppressive social work model with immigrant adults in a pluralistic society. *British Journal of Social Work, 37*, 515–535.

Salazar, L. R. (2020). *Handbook of research on cyberbullying and online harassment in the workplace*. IGI Global.

Salkind, N. J. (2010). *Encyclopedia of research design*. SAGE Publications.

SAMHSA. (2017). Substance Abuse and Mental Health Services Administration. *Value of peers: infographics: Peers support.* https://www.samhsa.gov/sites/default/files/programs_campaigns/brss_tacs/peers-supporting-recovery-mental-health-conditions-2017.pdf

Sampson, R. J. (2001). Delinquency, sociology of. In: N. J. Smelser & P. B. Baltes (Eds.), *International encyclopedia of the social and behavioral sciences* (pp. 3380–3384). Pergamon.

Sandberg, K. (2018). Children's right to protection under the CRC. In: A. Falch-Eriksen & E. Backe-Hansen (Eds.), *Human rights in child protection: Implications for professional practice and policy* (pp. 1–14). Palgrave Macmillan Cham.

Sandler, J., Dare, K., & Holder, A. (1992). *The patient and the analyst: The basis of the psychoanalytic process* (pp. 38–53). Karnac Books.

Sands, R. G., & Solomon, Ph. L. (2004) Developing educational groups in social work practice. *Social Work with Groups, 26*(2), 5–21.

Satz, D., & Ferejohn, J. (1994). Rational choice and social theory. *The Journal of Philosophy, 91*(2), 71–87. https://doi.org/10.2307/2940928

Saunders, P. (2008). Social exclusion: Challenges for research and implications for policy. *Economic and Labour Relations Review, 19*(1), 73–91.

Schiele, J. H. (1996). Afrocentricity: An emerging paradigm in social work practice. *Social Work, 41*(3), 284–294.

Schneider, F. W., Gruman, J. A., & Coutts, L. M. (Eds.). (2012). *Applied social psychology: Understanding and addressing social and practical problems* (2nd ed.). SAGE.

Schoel, J., & Maizell, R. (2002). *Exploring islands of healing: New perspectives on adventure based counseling*. Project Adventure.

Schüring, R., & Loewe, M. (Eds.). (2021). *Handbook on social protection systems*. Edward Elgar Publishing.

SCIE. (2021). Social Care Institute for Exellence. *Prevention in social care*. https://www.scie.org.uk/prevention/social-care

Scotland-Coogan, D., & Ruegg, E. (2022). Animal-assisted interventions. In: L. Rapp-McCall, K. Corcoran & A. R. Roberts, *Social workers' desk reference* (4th ed., pp. 422–430). Oxford University Press.

Scott, J., & Marshall, G. (Eds.). (2009). *The Oxford dictionary of sociology* (3rd rev. ed.). Oxford University Press.

Scott, J., Treas, J., & Richards, M. (2004). *The Blackwell companion to the sociology of families.* Blackwell Publishing.

Sebre, S. un Miltuze, A. (2022). *Attīstības psiholoģija: Cilvēka attīstība visas dzīves garumā.* Zvaigzne ABC.

Segal, S. P. (2021). Deinstitutionalization. In: *Encyclopaedia of social work*. NASW Press; Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.101

Seidman, I. E. (2006). *Interviewing as qualitative research*: *A guide for researchers in education and the social sciences* (3rd. ed.). Teachers College Press.

Seitel, P. (2001). *Proposed terminology for intangible cultural heritage: Toward anthropological and folkloristic common sense in global era.* UNESCO. https://ich.unesco.org/doc/src/05297-EN.pdf

Seker, S. (2015). Computerized argument Delphi Technique. *IEEE Access, 3*, 368–380. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2015.2424703

Selikowitz, M. (2006). *Down syndrome* (2nd ed.). Oxford University Press.

Sexual and Domestic Violence Protocol for Social Workers and Counsellors. (2010). https://www.hands.org.gy/files/Report_linden_september2010.pdf

Sfeatcu, R., Cernușcă-Miţariu, M., Ionescu, C., Roman, M., Cernușcă-Miţariu, S., Coldea, L., Bota, G., & Burcea., C. C. (2014). The concept of wellbeing in relation to health and quality of life. *European Journal of Science and Theology, 10*(4), 123–128. https://www.researchgate.net/publication/298026525

SFK. (2003). *Starptautiskā funkcionēšanas, nespējas un veselības klasifikācija.* [Tulk. latv. valodā.] Pasaules Veselības organizācija. https://www.spkc.gov.lv/lv/media/1633/download

Shapland, J., Robinson, G., & Sorsby, A. (2011). *Restorative justice in practice: Evaluating what works for victims and offenders*. Routledge.

Shaw, I. F. (2021). Social work and sociology/sociology and social work: Peering back and forth. *Qualitative Social Work, 20*(5), 1184–1203. https://doi.org/10.1177/1473325020973300

Shelley, L. (2010). *Human trafficing: A global perspective*. Cambridge University Press.

Shields, P. M. (Ed.). (2017). *Jane Addams*: *Progressive pioneer of peace, philosophy, sociology, social work and public administration.* Springer.

Shildrick, T. (2018). *Poverty propaganda: Exploring the myths*. Policy Press.

Shorey, R. C., Temple, J. R., Febres, J., Brasfield, H., Sherman, A. E., & Stuart, G. L. (2012). The consequences of perpetrating psychological aggression in dating relationships: A descriptive investigation. *Journal of Interpersonal Violence, 27*(15), 2980–2998. https://doi.org/10.1177/0886260512441079

Sīle, V. (Sast.). (2006). *Biomedicīnas ētika.* Rīgas Stradiņa universitāte.

Silva, P. G. (2021). The relevance of biographic narratives for social workers' professional memory, reflexivity and identity. *Qualitative Social Work, 20*(5), 1374–1392. https://doi.org/10.1177/1473325020967725

Silverstein, M., & Giarrusso, R. (2013). *Kinship and cohort in an aging society: From generation to generation*. JHU Press.

Sīmane, M. (Galv. red.). (2003). *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2002/2003: Cilvēkdrošība*. Latvijas Universitāte.

Simon, H. (1995). Behavioral model of rational choice. *The Quarterly Journal of Economics, 69*(1), 99–118. http://www.jstor.org/stable/1884852

Simon, J. D., Boyd, R., & Subica, A. M. (2021). Refocusing intersectionality in social work education: Creating a brave space to discuss oppression and privilege. *Journal of Social Work Education, 58*(1), 34–35. https://doi.org/10.1080/10437797.2021.1883492

Simpson, A., Miller, C., & Bowers, L. (2003a). Case management models and the care programme approach: How to make the CPA effective and credible. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing, 10*(4), 472–483. https://doi.org/10.1046/j.1365-2850.2003.00640.x

Simpson, A., Miller, C., & Bowers, L. (2003b). The history of the Care Programme Approach in England: Where did it go wrong? *Journal of Mental Health, 12*(5), 489–504. https://doi.org/10.1080/09638230310001603555

Singer, C. (2018). Health effects of social isolation and loneliness. *Journal of Aging Life Care, 28*(1), 4–8. https://www.aginglifecare.org/ALCA_Web_Docs/journal/ALCA%20Journal%20Spg18_FINAL.pdf#page=4

Singer, J., & Slovak, K. (2013). Bullying in youth. In: *Encyclopaedia of social work*. NASW Press; Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.862

Sloane, H., & Petra, M. (2021). Modeling cultural humility: Listening to students' stories of religious identity. *Journal of Social Work Education, 57*(1), 28–39. https://doi.org/10.1080/10437797.2019.1662863

Sloka, B. (n. d.). Bezdarba veidi. No: *Darba resursi*. https://profizgl.lu.lv/mod/book/view.php?id=22290&chapterid=6820

Slonje, R., Smith, P. K., & Frisén, A. (2013). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior, 29*(1), 26–32.

Smiley, M. (2017). Collective responsibility. In: E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Summer 2017 ed.). https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/collective-responsibility

Smith, D. (2005). Probation and social work. *British Journal of Social Work, 35*(5), 621–637. https://doi.org/10.1093/bjsw/bch301

Smith, D. E. (2012). Editor's note: The process addictions and the new ASAM definition of addiction. *Journal of Psychoactive Drugs, 44*(1), 1–4. https://doi.org/10.1080/02791072.2012.662105

Soriano, F. I. (2013). *Conducting needs assessments: A multidisciplinary approach* (2nd ed.). Sage Publications.

Spatscheck, Chr. (2012). Socio-spatial approaches to social work. *Social Work and Society. International Online Journal, 10*(1). http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:464-sws-33

Spatscheck, Chr., & Wolf-Ostermann, K. (2009). Social space analysis and the socio-spatial paradigm in social work. *Lunds Universitet working paper series, 1*. https://www.researchgate.net/publication/228376989_Social_Space_Analyses_and_the_Socio-Spatial_Paradigm_in_Social_Work

Spellman, F. R. (2021). *The science of environmental pollution*. CRC Press.

Spicker, P. (2007). *The idea of poverty*. Policy Press.

Spicker, P. (2010). *Social policy: Themes and approaches* (2nd ed.). Policy Press.

Spicker, P. (2011). *Stigma and social welfare.* https://pdfs.semanticscholar.org/86db/8f9c1b634fc17f4aa89038bb157121e4119f.pdf?_ga=2.142955574.2014178626.1663686615-2036449331.1663147563

SPKC. (n. d.). Slimību profilakses un kontroles centrs. *Kādas ir pašnāvības riska pazīmes? Kas jāievēro saskarsmē ar cilvēku, kuram ir novērojamas pašnāvības riska pazīmes?* Veselības ministrija. Materiāls tapis, SPKC sadarbojoties ar psihiatri I. Zārdi. https://www.spkc.gov.lv/sites/spkc/files/content/pasnavibas_148x210.pdf

SPKC. (2020). *Atbalsta pasākumi kaitējuma mazināšanai*. https://www.spkc.gov.lv/lv/atbalsta-pasakumi-kaitejuma-mazinasanai

SSK-10. (2016). *Aktuālā starptautiskā statistiskā slimību un veselības problēmu klasifikācija* (10. red.). Slimību profilakses un kontroles centrs. https://ssk10.spkc.gov.lv/ssk

Stalker, C. A. (2010). Psychosocial assessment. https://brantfacs.ca/wp-content/uploads/2017/08/Psychosocial_Assessments_-_Dr_Carol_Stalker_powerpoint.pdf

Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. Bloomsbury Academic.

Steinert, T. (2016). *Ethics of coercive treatment and misuse of psychiatry.* Epub. https://doi.org/10.1176/appi.ps.201600066

Stepčenko, A. (Zin. red.). *Sociālā spēcināšana rīcībspējai un pārmaiņām: Pārskats par projektu "Sociālā spēcināšana reģionos" (SEMPRE) Interreg Baltijas jūras reģiona transnacionālās teritoriālās sadarbības programma 2014.–2020. gadam.* LU Akadēmiskais apgāds.

Stephens, P. (2013). *Social pedagogy: Heart and head.* EH-Verlag.

Stepney, P., & Ford, D. (Eds.). (2012). *Social work models, methods and theories: A framework for practice* (2nd ed.). Russell House Publishing.

Steup, M., & Neta, R. (2020). Epistemology. In: E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Fall 2020 ed.). https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/epistemology/

Steyaert, J. (Ed.). (2009). *History of social work*. www.historyofsocialwork.org

Stones, Ch. R. (2013). A psycho-social exploration of street begging: A qualitative study. *South African Journal of Sociology, 43*(2), 157–166. https://doi.org/10.1177/0081246313482632

Stöppler, C. M. (n. d.). *Self-neglect. Symptoms & signs*. MedicineNet. https://www.medicinenet.com/self-neglect/symptoms.htm

Storø, J. (2013). *Practical social pedagogy: Theories, values and tools for working with children and young people*. Policy Press.

Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research*: *Techniques and procedures for developing grounded theory.* SAGE.

Straudovska, L. (2021a). Sociālais dzimums Stambulas konvencijā un Latvijas tiesību sistēmā. *Jurista Vārds, 4.*

Straudovska, L. (2021b). Stambulas konvencijas atbilstība Satversmei. *Jurista Vārds, 9.*

Strauta, I. un Vilka, L. (2017). Sociālais darbs darba vidē nodarbināmības veicināšanai No: L. Vilka (Sast.), *Sociālais darbs: Izglītība, pētniecība, prakse* (79.–90. lpp.). Rīgas Stradiņa universitāte.

Stuart, P. H. (2019). Social work profession: History. In: *Encyclopedia of social work.* NASW Press; Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.623

Sturmey, P. (Ed.). (2017). *The Wiley handbook of violence and aggression* (3 vols.). Wiley.

Stylianou, A. M. (2018). Economic abuse within intimate partner violence: A review of the literature. *Violence and Victims, 33*(1), 3–22. https://doi.org/10.1891/0886-6708.33.1.3

Sudraba, V. (2016a). Psihoanalītiskā terapija. No: I. Bite, K. Mārtinsone un V. Sudraba (Zin. red.), *Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse* (79.–112. lpp.). Zvaigzne ABC.

Sudraba, V. (2016b). Psihoanalīze un psihodinamiskā pieeja. No: I. Bite, K. Mārtinsone un V. Sudraba (Zin. red.), *Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse* (77.–78. lpp.). Zvaigzne ABC.

Sudraba, V. un Mārtinsone, K. (2019). *Grupu psiholoģiskā konsultēšana un psihoterapija* (2. izd.). Rīgas Stradiņa universitāte.

Sue, D. W. (2010). *Microaggressions in everyday life: Race, gender, and sexual orientation*. Wiley.

Sundar, P., Sylvestre, J., & Bassi, A. (2012). Diversity and social work practice. In: M. Gray, J. Midgley & S. A. Webb (Eds.), *The SAGE handbook of social work* (pp. 355–371). SAGE Publications. https://dx.doi.org/10.4135/9781446247648.n24

Suppes, M. A., & Wells, C. C. (2013). *The social work experience: An introduction to social work and social welfare* (6th ed.). Pearson Publisher.

Swedberg, R., & Agevall, O. (2016). *The Max Weber dictionary: Key words and central concepts* (2nd ed.). Stanford University Press.

Szeintuch, S. (2015). Street work and outreach: A social work method? *The British Journal of Social Work, 45*(6), 1923–1934. http://www.jstor.org/stable/43687958

Székely, T., Moore, J. A., & Komdeur, J. (2010). *Social behaviour: Genes, ecology and evolution*. Cambridge University Press.

Šiļņeva, L. (Red.). (2000). *Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca*. SDSPA "Attīstība".

Škapars, R. (n. d.). *Specializācija un darba dalīšana*: PedaT038: Pedagogu vispārējās kompetences pilnveide pedagoģiskā procesa īstenošanai. LU. https://profizgl.lu.lv/mod/book/view.php?id=19969&chapterid=4483

Šuvajevs, I. (2002). *Dzīļu psiholoģija: personas, idejas un risinājumi.* Zvaigzne ABC.

Talbert, M. (2019). Moral responsibility. In: E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Winter 2019 ed.). https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/moral-responsibility/

Tarrant, J. (2017). *Meditation interventions to rewire the brain: Integrating neuroscience strategies for ADHD, anxiety, depression & PTSD*. PESI Publishing & Media.

Tartakovsky, E. (2016). Personal value preferences and burnout of social workers. *Journal of Social Work, 16*(6), 657–673. https://doi.org/10.1177/1468017315589872

Teater, B. (2014). Social work practice from an ecological perspective. In: C. W. LeCroy (Ed.), *Case studies in social work practice* (3rd ed., pp. 35–44). Brooks/Cole.

Teater, B. (2019). *An introduction to applying social work theories and methods* (3rd ed.). McGraw-Hill Education.

Teater, B., & Baldwin, M. J. (2012). *Social work in the community: Making a difference*. Policy Press.

Teixeira, S., & Krings, A. (2015). Sustainable social work: An environmental justice framework or social work education. *Social Work Education, 34*(5), 513–527. https://doi.org/10.1080/02615479.2015.1063601

Terziev, V. (2017). Factors affecting the process of social adaptation. *European Journal of International Law*. https://ssrn.com/abstract=3143186

Thevenon, O. (2011). Family policies in OECD countries: A comparative analysis. *Population and Development Review, 37*(1), 57–87.

Thew, M., & McKenna, J. (2008). *Lifestyle management in health and social care*. Wiley-Blackwell.

Thomas, G. (2010). *Origin and development of social work in India*. School of Social Work Indira Gandhi National Open University.

Thompson, K., & Greene, R. (2017). Role theory and social work practice. In: R. Greene (Ed.), *Human behavior theory: A diversity framework*. Taylor & Francis, Routledge. https://www.taylorfrancis.com/books/e/9781351327527/chapters/10.4324/9781351327527-6

Thompson, N. (2011). *Crisis intervention* (Rev. ed.). Russell House Publishing.

Thompson, N. (2020). *Understanding social work: Preparing for practice* (5th ed.). Macmillan Education.

Thorén, K. H. (2008). *"Activation Policy in Action": A street-level study of social assistance in the Swedish welfare state*. Växjö University Press. https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:206413/FULLTEXT01.pdf

Thornicroft, G., Alem, A., Drake, R. E., Ito, H., Mari, J., McGeorge, P., Tara, R., & Semrau, M. (Eds.). (2011). *Community mental health: Putting policy into practice globally*. E-book. Wiley-Blackwell.

Thornicroft, G., Deb, T., & Henderson, C. (2016). Community mental health care worldwide: Current status and further developments. *World Psychiatry: official journal of the World Psychiatric Association (WPA), 15*(3), 276–286. https://doi.org/10.1002/wps.20349

Thorpe, C. (2018). *Social theory for social work: Ideas and applications*. Routledge.

Thyer, B. A. (2010). *The handbook of social work research methods* (2nd ed.). SAGE Publications. https://doi.org/10.4135/9781544364902

Tiedemann Halvorsen, A., & Neary, Th. (2001). *Building inclusive schools: Tools and strategies for success.* Allyn and Bacon.

Tiesībsarga birojs. (n. d.a). *Jomas, kurās noteikts diskriminācijas aizliegums.* https://www.tiesibsargs.lv/tiesibu-jomas/jomas-kuras-noteikts-diskriminacijas-aizliegums/

Tiesībsarga birojs. (n. d.b). *Diskriminācija*. https://www.tiesibsargs.lv/theme/diskriminacija/

Tiesībsarga birojs. (n. d.c.). *Bērnu tiesības*. https://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/bernu-tiesibas/apraksts

Tiesībsarga birojs. (2019). *Kas ir eidžisms? Un kāda tam saistība ar vecuma diskrimināciju?* http://www.tiesibsargs.lv/news/lv/kas-ir-eidzisms-un-kada-tam-saistiba-ar-vecuma-diskriminaciju

Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior, 26*(3), 277–287. https://doi.org/10.1016/j.chb.2009.11.014

Tondora, J., Miller, R., Slade, R., & Davidson, L. (2014). *Partnering for recovery in mental health: Practical guide to person-centered planning*. Wiley Online library. https://doi.org/10.1002/9781118388532

Törnblom, K., & Kazemi, A. (Eds.). (2012). *Handbook of social resource theory: Theoretical extensions, empirical insights, and social applications*. Springer.

Travis, R. Jr., & Deepak, A. (2011). Empowerment in context: Lessons from Hip-Hop culture for social work practice. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work, 20*(3), 203–222. http://dx.doi.org/10.1080/15313204.2011.594993

Treas, J., Scott, J., & Richards, M. (2017). *The sociology of families.* Wiley-Blackwell.

Tropman, J. E. (2022). Managerial supervision. In: *Encyclopedia of social work*. NASW Press; Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.1511

Tucker, A., & Norton, C. L. (2013). The use of adventure therapy techniques by clinical social workers: Implications for practice and training. *Clinical Social Work Journal, 41*, 333–343 https://doi.org/10.1007/s10615-012-0411-4

Tuckman, B. W. (1965). Developmental sequence in small groups. *Psychological Bulletin, 63*(6), 384–99. http://openvce.net/sites/default/files/Tuckman1965DevelopmentalSequence.pdf

Tuomela, R. (2013). *Social ontology*. Oxford University Press.

Turlan, F. (2019). *Social services workforce in Europe: State of play and challenges.* http://socialemployers.eu/files/doc/Report%20The%20Social%20Services%20Workforce%20in%20Europe%2011.02.2020.pdf

Turner, B. C. (Ed.). (2006). *The Cambridge dictionary of sociology.* Cambridge University Press.

Turner, F. J. (Ed.). (2017). *Social work treatment: Interlocking theoretical approaches* (6th ed.). Oxford University Press.

Turner, F. J., & Rowe, W. S. (2013). *101 social work clinical techniques*. Oxford University Press.

Turner, H. (2011). Concepts for effective facilitation of open groups. *Social Work with Groups, 34*(3–4), 246–256.

Turner, T., Lucas, M., & Witaker, C. (2018). *Peer supervision in coaching and mentoring: A versatile guide for reflective practice*. Routledge.

Tymowski, J. (2015). European Year for Active Ageing and Solidarity between Generations (2012): European implementation assessment [PDF document]. European Parliamentary Research Service. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/536344/EPRS_IDA(2015)536344_EN.pdf

UCaLG. (2014). United Cities & Local Governments. (Ed.). *Basic services for all in an urbanizing world*. Routledge.

Uhlendorff, U., Rupp, M., & Euteneuer, M. (Eds.). (2011). *Wellbeing of families in future Europe: Challenges for research and policy.* FAMILYPLATFORM. Families in Europe, Vol. 1. https://eldorado.tu-dortmund.de/bitstream/2003/28914/1/WellbeingOfFamiliesInEurope.pdf

UN. (1995a). Report of the World Summit for Social Development. A/CONF.166/9. Copenhagen, Denmark, 6 to 12 March 1995. http://www.un.org/documents/ga/conf166/aconf166-9.htm

UN. (1995b). *World Programme of Action for Youth.* https://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/wpay2010.pdf

UN. (2016). Department of Economic and Social Affairs. *Leaving no one behind – the imperative of inclusive development.* Report on World Social Situation. ST/ESA/362. https://www.un.org/esa/socdev/rwss/2016/chapter1.pdf

UN. (2018). Department of Economic and Social Affairs, Population Division. *The world's cities in 2018* – Data booklet (ST/ESA/ SER.A/417). https://www.un.org/en/events/citiesday/assets/pdf/the_worlds_cities_in_2018_data_booklet.pdf

UNCRPD. (2006). *The Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html

UK DH. (2002). UK Department of Health. *Valuing people: A new strategy for learning disability for the 21st century.* https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/250877/5086.pdf

UN DP. (n. d.). https://www.undp.org/

UN DP. (2011). United Nations Development Programme. *Sustainability and Equity: A Better Future for All. Human Development Report*. Retrieved from http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/download/

UN DP. (2019). *Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century. Human Development Report.* http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2019

UNESCO. (2006). Why literacy matters. In: *Education for all: Global monitoring report* (chapter 5, pp. 135–145). https://eclass.upatras.gr/modules/document/file.php/PN1488/UNESCO%202006%20Why%20literacy%20matters.pdf

UNESCO. (2017). *School violence and bullying: Global status report* (PDF). https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246970_eng

UNESCO Latvijas Nacionālā komisija. (n. d.). *Nemateriālais mantojums*. https://www.unesco.lv/lv/nematerialais-kulturas-mantojums

Ungar, M. (2021). *Multisystemic resilience: Adaptation and transformation in contexts of change*. Oxford Scholarship Online. https://doi.org/10.1093/oso/9780190095888.001.0001

UN General Assembly. (2015). *Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015.* https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf

UNHCR Latvija. (n. d.). ANO Bēgļu aģentūra. https://www.unhcr.org/neu/lv

UNHR. (1991). United Nations Human Rights Office. *United Nations Principles for Older Persons.* Adopted by General Assembly resolution 46/91 of 16 December 1991. https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OlderPersons.aspx

UNICEF. (n. d.). *Basic social services.* https://www.unicef-irc.org/research/basic-social-services/

UNICEF. (2005). Department for International Development. *Social transfers and chronic poverty: emerging evidence and the challenge ahead*. https://www.unicef.org/socialpolicy/files/social-transfers_and_chronic_poverty.pdf

UNICEF. (2016). Basket of social care services. *Supporting planning of social care services*. https://www.unicef.org/albania/reports/basket-social-care-services

UNODC. (2018). United Nations Office on Drugs and Crime. *Introductory handbook on the prevention of recidivism and the social reintegration of offenders.* https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/18-02303_ebook.pdf

Upton, J. (2019). *Perceptions and projections – The needless drama: How to finally live drama and blame free*. Independently Published.

Urdang, E. (2010). Awareness of self – a critical tool. *Social Work Education, 29*(5), 523–538. https://doi.org/10.1080/02615470903164950

Vágvölgyi, R., Coldea, A., Dresler, T., Schrader, J., & Nuerk, H. C. (2016). A review about functional illiteracy: Definition, cognitive, linguistic, and numerical aspects. *Frontiers in Psychology, 7*, 1617. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01617

Valås, H. (2001). Learned helplessness and psychological adjustment: Effects of age, gender and academic achiewment. *Scandinavian Journal of Educational Research, 45*(1), 71–90. https://doi.org/10.1080/00313830020042689

Vallier, K. (2021). Neoliberalism. In: E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Summer 2021 ed.). https://plato.stanford.edu/archives/sum2021/entries/neoliberalism/

Valtonen, K. (2008). *Social work and migration: Immigrant and refugee settlement and integration*. Ashgate.

Van Breda, A. D., & Feller, T. (2014). Social work students' experience and management of countertransference. *Social Work / Maatskaplike Werk, 50*(4). https://www.academia.edu/8054017/Van_Breda_A_D_and_Feller_T_2014_Social_work_students_experience_and_management_of_countertransference_Social_Work_Maatskaplike_Werk_50_4_

van de Luitgaarden, G., & van der Tier, M. (2018). Establishing working relationships in online social work. *Journal of Social Work, 18*(3), 307–325. https://doi.org/10.1177/1468017316654347

van der Toorn, J., Pliskin, R., & Morgenroth, T. (2020). Not quite over the rainbow: The unrelenting and insidious nature of heteronormative ideology. *Current Opinion in Behavioral Sciences, 34*, 160–165. https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2020.03.001

van Deurzen, E., & Adams, M. (2016). *Skills in existential counselling & psychotherapy* (2nd ed.). SAGE Publications.

Van Gulick, R. (2021). Consciousness. In: E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Winter 2021 ed.). https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/consciousness/

Van Winkle, Z. (2019). Family policies and family life course complexity across 20th-century Europe. *Journal of European Social Policy, 30*(3), 320–338. https://doi.org/10.1177/0958928719880508

VDEĀK. (2021). *Veselības un darbaspēju ekpertīzes ārstu valsts komisijas darbības stratēģija 2021.–2023. gadam*. https://www.vdeavk.gov.lv/lv/media/395/download

Vektere, S. un Goluba, I. (2016). Geštaltterapija. No: I. Bite, K. Mārtinsone, V. Sudraba (Zin. red.), *Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse* (245.–266. lpp.). Zvaigzne ABC.

Vībane, K. (2019). *Insultu pārcietušo cilvēku un viņu tuvinieku insultpratība:* Promocijas darbs doktora zin. grāda iegūšanai socioloģijas nozarē. Latvijas Universitāte. https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/49041/298-73006-Vibane_Kristine_kv08028.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Vīksna, A. un Baroniņa, R. (2010). *Biezā maciņa noslēpumi: kāpēc vienmēr pietiek naudas?* Lietišķās informācijas dienests.

Vilka, L. (2012). Sociālā darba izglītībai Latvijā 20 gadu: Vēsturisks atskats un ieskats mūsdienu problemātikā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, A*, *66*(4), 120–130. http://archive.lza.lv/LZA_VestisA/66_4/7_Lolita%20Vilka%20SOCIALA%20DARBA%20IZGLITIBAI.pdf

Virginia Satir. (n. d.). http://faculty.webster.edu/woolflm/women.html

VISC. (2020). Profesiju standarti un profesionālās kvalifikācijas prasības. https://www.visc.gov.lv/lv/profesiju-standarti-un-profesionalas-kvalifikacijas-prasibas

Viša, K. (2021). Sistēmu teorija sociālā darba praksē. No: V. Roga-Vailza, I. Ozola un E. Apine. (Red.), *Sociālais darbs ar gadījumu: Teorija praksē* (135.–205. lpp.). Labklājības ministrija; AC Konsultācijas.

Vito, R., & Schmidt Hanbidge, A. (2021). Teaching social work leadership and supervision: Lessons learned from on-Campus and online formats. *Journal of Social Work Education*, *57*(1), 149–161. https://doi.org/10.1080/10437797.2021.1932650

VM. (2020). Veselības ministrija. *Pasaules Veselības organizācija*. https://www.vm.gov.lv/lv/pasaules-veseliba-organizacija

VPD. (n. d.). Valsts probācijas dienests. *Izlīguma process.* https://www.vpd.gov.lv/lv/izliguma-process

VSAA. (2020). Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra. *Pabalsti un atlīdzības*. https://www.vsaa.gov.lv/lv/pabalsti-un-atlidzibas

Wade, D. (2015). An interdisciplinary approach to neurological rehabilitation. In: V. Dietz & N. S. Ward (Eds.), *Oxford textbook in neurorehabilitation* (pp. 8–17). Oxford University Press.

Wade, D. T., & Kitzinger, C. (2019). Making healthcare decisions in a person's best interests when they lack capacity: clinical guidance based on a review of evidence. *Clinical Rehabilitation, 33*(10). https://doi.org/10.1177/0269215519852987

Walker, R. (2014). *The shame of poverty*. Oxford University Press.

Walker, S., & Beckett, C. (2011). *Social work assessment and intervention* (2nd ed.). Russell House Publishing.

Wallace, A. (2014). *Mind in balance: Meditation on science.* Columbia University Press.

Wallace, H., & Roberson, C. (2018). *Victimology: Legal, psychological, and social perspectives* (5th ed.). Pearson.

Wallimann, I. (Ed.). (2013). *Environmental policy is social policy – social policy is environmental policy: Toward sustainability policy.* Springer.

Walsch, F. (2016). *Strengthening family resilience* (3rd ed.). Guilford Press.

Walsh, J. (2014). *Theories for direct social work practice* (3rd ed.). Cengage Learning.

Watts, L., & Hodgson, D. (2019). *Social justice theory and practice for social work critical and philosophical perspectives.* Springer Nature Singapore Pte Ltd.

Wayne, I. C. (2001). *Group work education in the field*. Council on Social Work Education.

WCED. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. Oxford University Press. www.un-documents.net/our-common-future.pdf

Weaver, K. (2007). Ethical sensitivity: State of knowledge and needs for further research. *Nursing Ethics, 14*(2), 141–155. https://doi.org/10.1177/0969733007073694

Weaver, K., Morse, J., & Mitcham, C. (2008). Ethical sensitivity in professional practice: Concept analysis. *Journal of Advanced Nursing, 62*(5), 607–618. https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2008.04625.x

Webb, N. B. (2019). *Social work practice with children* (4th ed.). The Guilford Press.

Webb, S. A. (2001). Some considerations on the validity of evidence-based practice in social work. *The British Journal of Social Work, 31*(1), 57–79. https://datubazes.lanet.lv:4876/10.1093/bjsw/31.1.57

Webb, S. A. (2017). *Professional identity and social work*. Routledge.

WebMD. (2021). *Encopresis.* https://www.webmd.com/digestive-disorders/encopresis (Skatīts 30.09.2022.)

Weinstein, M. C., O'Brien, B., Hornberger, J., Jackson, J., Johannesson, M., McCabe, C., & Luce, B. R. (2003). Principles of good practice for decision analytic modeling in health-care evaluation: Report of the ISPOR task force on good research practices-modeling studies. *Value Health, 6*, 9–17. http://dx.doi.org/10.1046/j.1524-4733.2003.00234.x

Wester, K. L., & Trepal H. C. (2017). *Non-suicidal self-injury: Wellness perspectives on behaviours, symptoms, and diagnosis*. Routledge.

WFTC. (n. d.). World Federation of Therapeutic Communities. http://wftc.org/wps/

White, C. (Ed.). (2011). *Journeys in social education: A primer.* SensePublishers. https://doi.org/10.1007/978-94-6091-358-7

Whittington, J. (2007). *Assessment in social work: A guide for learning and teaching.* Social Care Institute for Exellence. https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.555.9644&rep=rep1&type=pdf

WHO. (n. d.a). World Health Organization. *Constitution*. https://www.who.int/about/governance/constitution

WHO. (n. d.b). *Lexicon of alcohol and drug terms published by the World Health Organization.* https://www.who.int/substance_abuse/terminology/who_lexicon/en/

WHO. (2002a). *World report on violence and health: summary.* World Health Organization. https://apps.who.int/iris/handle/10665/42512; izvērstu ziņojuma tekstu sk.: Krug et al., 2002.

WHO. (2002b). *Active ageing: A policy framework.* http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/67215/1/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf

WHO. (2011). World Health Organization & World Bank. *World report on disability 2011*. World Health Organization. https://apps.who.int/iris/handle/10665/44575

WHO. (2014). *Innovation in deinstitutionalization: A WHO expert survey*. World Health Organization. https://www.who.int/publications/i/item/9789241506816

WHO. (2021a). *Malnutrition*. Fact sheet. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/malnutrition

WHO. (2022). *Mental health: strengthening our response.* https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response (Skatīts 02.10.2022.)

Wickers, T. (2019). Marxist social work: An international and historical perspective. In: S. A. Webb (Ed.), *Routledge handbook of critical social work* (pp. 24–34). Routledge.

Wieler, J. (1988). Alice Salomon. *Journal of Teaching in Social Work, 2*(2), 165–171. https://www.historyofsocialwork.org/1929_ENG_Alice_Salomon/1988,%20JTSW,%20Alice%20Salomon%20(c%20notice).pdf

Wiener, J. (2009). *The therapeutic relationships: transference, countertransference and the making of meaning*. Texas A&M University Press.

Wieviorka, M. (2013). Social conflict. *Journal of Current Sociology, 61*(5–6), 696–713. https://datubazes.lanet.lv:5054/doi/full/10.1177/0011392113499487

Wilberforce, M., Abendstern, M., Batool, S., Boland, B., Challis, D., Christian, J., Hughes, J., Kinder, P., Lake-Jones, P., Mistry, M., Pitts, R., & Roberts, D. (2020). What do service users want from mental health social work? A best–worst scaling analysis. *The British Journal of Social Work, 50*(5), 1324–1344. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcz133

Wilkinson, A., & Johnstone, S. (Eds.). (2016). *Encyclopedia of human resource management*. Edward Elgar Publishing.

Williams, C., & Graham, M. J. (2016). *Social work in a diverse society: Transformative practice with black and minority ethnic individuals and communities*. Policy Press; Bristol University Press.

Williams, Ch., & Mekada, G. (2014). 'A world on the move': Migration, mobilities and social work. *The British Journal of Social Work, 44*(Suppl. 1), i1–i17. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu058

Wills-Jackson, C. (2019). A historical perspective of the field of emotional and behavioral disorders: A review of literature. *International Journal of Psychology and Counselling, 11*(8), 81–85. https://doi.org/10.5897/IJPC2019.0512

Winnicott, D. W. (2012). *Deprivation and delinquency*. Routledge.

Wisdom, S., Leavitt, L., & Bice, C. (2019). *Handbook of research on social inequality and education.* ERIC, IGI Global.

Wituk, S. A., Tiemeyer, S., Commer, A., Warren, M., & Meissen, G. (2003). Starting self-help groups: Empowering roles for social workers. *Social Work with Groups, 26*(1).

Wong, Y. (2015). The psychology of encouragement: Theory, research, and applications. *The Counceling Psychologist, 43*(2), 178–216.

The World Bank (n. d.). *The International Poverty Line*. https://www.worldbank.org/en/programs/icp/brief/poverty-line

The World Bank. (2015). Fact sheet: *An adjustment to Global Poverty Lines.* https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2022/05/02/fact-sheet-an-adjustment-to-global-poverty-lines#1

Woodcock-Ross, J. (2016). *Specialist communication skills for social workers: Developing professional capability* (2nd ed.). Palgrave.

Woods, R. T., Bruce, E., Edwards, R. T., Hounsome, B., Keady, J., Moniz-Cook, E. D., Orrell, M., & Russell, I. T. (2009). Reminiscence groups for people with dementia and their families carers. *Trials, 10*, 64. https://doi.org/10.1186/1745-6215-10-64

Worrall, H., Schweizer, R., Marks, E., Yuan, L., Lloyd, C., & Ramjan, R. (2018). The effectiveness of support groups: A literature review. *Mental Health and Social Inclusion, 22*(2), 85–93. https://doi.org/10.1108/MHSI-12-2017-0055

Wright, J. D. (Ed.). (2015). *International encyclopedia of the social & behavioral sciences* (2nd ed.). Elsevier.

Yass, M. (2015). *Tha pain cure: The Yass method for diagnosis and resolving chronic pain.* Hay House.

Yin, R. K. (2003). *Case study research*. SAGE.

Yip, K. (2006). Self-reflection in reflective practice: A note of caution. *The British Journal of Social Work, 36*(5), 777–788. http://www.jstor.org/stable/23721256

Zagefka, H., Jones, J., Caglar, A., Girish, R., & Matos, C. (2021). Family roles, family disfunction, and depressive symptoms. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families, 29*(3), 346–353. https://doi.org/10.1177/1066480720973418

Zakriževska-Belogrudova, M. (Zin. red.). (2020). *Supervīzija Latvijā: Izpētē pamatota attīstības iespēja.* RISEBA.

Zaleski, K. L., Araque, J. C., Finney, K., Harper, B., Lewis, J., Amit, M. S., Tamas, C., Steele, J. M., & Castronuo, J. (2016). Empathy in social work education. *Contemporary Behavioral Health Care, 2*(1), 48–53. https://doi.org/10.15761/CBHC.1000113

Zastrow, Ch. (2014). *Social work with groups: A comprehensive worktexts* (9th ed.). Cengage Learning.

Zavackis, A. (2014). *Riska novērtējums kā noziedzīga nodarījuma recidīva prognoze*. Promocijas darbs doktora grāda iegūšanai socioloģijas nozarē. Latvijas Universitāte.

Zinātnieka ētikas kodekss. (2017). Apstiprināts LZA Senāta sēdē 2017. gada 16. maijā (lēmums Nr. 5.4.2) un LZP sēdē 2017. gada 20. aprīlī (lēmums Nr. 9-2-1). https://www.lzp.gov.lv/index.php?option=com_content&task=view&id=75&Itemid=88

Zinovatnijs, S. (2020). Telemedicīna Latvijas reģionos. MedExprez. https://www.kurzemesregions.lv/wp-content/uploads/2020/03/3_DK_MedExprez_prezentacija_Latvijas_regioni_17.01.2020-002.pdf

Zonberga, K., Klāsons, G. un Spuriņš, U. (2019). *Latvijas nevalstisko organizāciju sektora pārskats: skaits, aktivitāte, finanses.* Latvijas Pilsoniskā alianse. https://nvo.lv/uploads/201911141454365728.pdf

ZVA. (2014). Zāļu valsts aģentūra. *Opioīdu atkarīgo pacientu ilgtermiņa farmakoterapija ar metadonu*. https://dati.zva.gov.lv/mtdb/14-narkologijas-mediciniskie-pakalpojumi/282-pielikumi-izverstie-mediciniskas-tehnologijas-metodes-apraksti-un-citi-materiali/opioidu-atkarigo-pacientu-ilgtermina-farmakoterapija-ar-metadonu

ZVC. (2007). Zīmju valodas centrs. *Par zīmju valodu.* Latvijas Nedzirdīgo savienība. http://zimjuvaloda.lv/lv/about_language

ZZ Dats. (n. d.). *SOPA*. https://www.zzdats.lv/lietojumprogrammas/sopa/

TEMATISKO GRUPU RĀDĪTĀJS

A SOCIĀLĀ DARBA PROFESIJA

advokāta loma, aizstāvja loma
aizspriedumi sociālajā darbā
antirasistiskais sociālais darbs
aprūpe
aprūpētājs
Apvienoto Nāciju Organizācija
ārkārtas sociālais darbs
birokratizācija sociālajā darbā
brīvprātīgais darbs
darba drošība sociālajā darbā
datubāze
datu pārvaldība
deprofesionalizācija
dokumentācija
Eiropas Nacionālo organizāciju federācija darbam ar bezpajumtniekiem
Eiropas Nacionālo supervīzijas organizāciju asociācija
Eiropas pretnabadzības tīkls Latvijā
Eiropas Sociālā darba pētniecības asociācija
Eiropas Sociālā darba skolu asociācija
eklektiskā pieeja sociālajā darbā
ekosociālais darbs
eksistenciālais sociālais darbs
garīga rakstura traucējumi
gerontoloģiskais sociālais darbs
globālais sociālais darbs
grupas supervīzija
ielu sociālais darbs
individualizācija
individuālā supervīzija
institucionālās vajadzības
intervīzija
izdegšana
izdegšanas sindroms
izglītotāja loma
īpaša statusa klients, obligāta statusa klients
jaunā publiskā vadība
karitatīvais darbs
karitatīvais sociālais darbs
klienta tiesību deprivācija sociālajā darbā
klientisms
klients
klientu mērķgrupa
klīniskais sociālais darbs
komandas supervīzija
konsultanta loma
koordinatora loma
kopienas garīgā veselība
kritiskā domāšana
kvalitātes nodrošināšana
Latvijas Profesionālo sociālo un aprūpes darbinieku asociācija
Latvijas Sociālo darbinieku biedrība

Latvijas Supervizoru apvienība
Lielbritānijas Sociālo darbinieku asociācija
makrolīmeņa prakse
mediatora loma
menedžerisms
mezolīmeņa prakse
mērķa grupa
mikrolīmeņa prakse
militārais sociālais darbs
modelis sociālajā darbā
multidisciplināra pieeja
Nacionālā sociālo darbinieku asociācija
nebrīvprātīgs klients
nenosodoša prakse
organizācijas supervīzija
pakalpojuma saņēmējs
paralēlais process supervīzijā
Pasaules Sociālā darba diena
Pasaules Veselības organizācija
pašrefleksija
pašterapija
pētniecība sociālajā darbā
pierādījumos balstīta prakse
pieredze
politiskais sociālais darbs
prakses modeļi sociālajā darbā
prevence
prevence sociālajā darbā
profesionālas attiecības
profesionālā kompetence sociālajā darbā
profesionālā noturība
profesionālā pilnveide
profesionālā valoda
profesionālās organizācijas sociālajā darbā
profesionālās robežas
refleksivitāte
reflektīvā prakse
rehabilitācija
sadarbība
sasniegšanas darbs, darbs ar grūti sasniedzamām grupām, autrīčs
sociālais aprūpētājs
sociālais darbinieks
sociālais darbs
sociālais darbs ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām
sociālais darbs ar bezpajumtniekiem
sociālais darbs ar bijušajiem likumpārkāpējiem
sociālais darbs ar cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem
sociālais darbs ar cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem
sociālais darbs ar ģimenēm un bērniem
sociālais darbs ar jauniešiem
sociālais darbs ar senioriem
sociālais darbs ar vardarbībā cietušiem cilvēkiem
sociālais darbs ar vardarbību veikušiem cilvēkiem
sociālais darbs darbavietā
sociālais darbs ģimenēm ar bērniem
sociālais darbs ieslodzījuma vietā
sociālais darbs izglītības iestādē
sociālais darbs kopienā
sociālais darbs Latvijā
sociālais darbs laukos
sociālais darbs migrācijas jomā
sociālais darbs paliatīvajā aprūpē
sociālais darbs probācijā
sociālais darbs slimnīcā
sociālais darbs veselības aprūpē
sociālais ierēdnieciskums
sociālais rehabilitētājs
sociālā darba ar gadījumu principi
sociālā darba efektivitāte
sociālā darba formas
sociālā darba funkcijas
sociālā darba institucionalizēšanās
Sociālā darba izglītības un profesionālās pilnveides globālie standarti
sociālā darba joma
sociālā darba kvalitāte
sociālā darba mērķis

sociālā darba posmi
sociālā darba prakse
sociālā darba prakses līmeņi
sociālā darba prestižs
sociālā darba principi
sociālā darba problēmas
sociālā darba process
sociālā darba profesija
sociālā darba resursi
sociālā darba speciālists
Sociālā darba un pētījumu biedrība
sociālā darba uzdevumi
sociālā darbinieka attieksme
sociālā darbinieka identificēšanās ar klientu
sociālā darbinieka pamata kompetence
sociālā darbinieka personība
sociālā darbinieka prasmes
sociālā darbinieka profesijas standarts
sociālā darbinieka profesionālās lomas
sociālā darbinieka uzdevumi
sociālā darbinieka zināšanas
sociālā inteliģence
sociālā plānošana
sociālās labklājības darbinieks
sociālās palīdzības organizators
sokratiskais dialogs
specializācija
specializācija sociālajā darbā
starpdisciplināra pieeja
starptautiskais sociālais darbs
Starptautiskā Darba organizācija
Starptautiskā Sociālā darba skolu asociācija
Starptautiskā Sociālās labklājības padome
Starptautiskā Sociālo darbinieku federācija
supervizors
supervīzija
tiešsaistes supervīzija
transdisciplināra pieeja
vadošā sociālā darbinieka profesijas standarts
veicinātāja loma
vispārīgais sociālais darbs
zaļais sociālais darbs

B SOCIĀLĀ DARBA VĒRTĪBAS UN ĒTIKA

attiecību nozīme sociālajā darbā
bioētika
cieņa
cilvēktiesības
dažādība
egalitārisms
etniski jūtīga prakse
ētika
ētika profesionālajās attiecībās
ētikas dilemma
ētikas pārkāpumi
ētikas principi sociālajā darbā
ētiskais jūtīgums
Globālā sociālā darba ētikas principu deklarācija
kalpošana
kolektīvā atbildība
konfidencialitāte
pieņemšana
profesionāla rīcība
profesionālā identitāte
profesionālās ētikas kodekss sociālajā darbā
profesionālās ētikas principi
profesionālās sankcijas
sociālais taisnīgums
sociālā darba profesionālā integritāte
sociālā darba vērtības
solidaritāte

aizstāvības pieeja
attiecībās balstīts sociālais darbs
atvērta sistēma
bērncentrētā pieeja
biopsihosociālā pieeja
birkošanas teorija
cirkulārā kauzalitāte
cirkularitāte
diferenciācija
diskurss
ekoloģiskā perspektīva
ekoloģiskā teorija
ekosistēmiskā teorija, ekoloģiskā sistēmu teorija
eksistenciālisms
epistemoloģija
feminisms
ģimenes sistēmu teorija
ģimeņcentrētā pieeja
holistiskā pieeja
homeostāze
humānisms
humānistiskā pieeja
ideoloģija
ierobežotās racionalitātes teorija
interpretīvisms
intersekcionalitāte
kognitīvi biheiviorālā teorija sociālajā darbā
komunikācijas teorijas
konflikta perspektīva
konstruktīvisms, konstrukcionisms
kritiskā teorija
krīze
krīzes teorija
kvīru teorija
lomu konflikts
lomu teorija
Maslova vajadzību teorija
medikalizācija
modelis
modernisms
naratīva teorija
naratīvs
ontoloģija
paaudžu solidaritātes modelis
paradigma
personcentrētā pieeja
perspektīva
pieeja sociālajā darbā
plūstošā modernitāte
postmodernisms
pozitīvisms
pretapspiešanas pieeja
princips
psihodinamiskā teorija sociālajā darbā
psihosociālā pieeja sociālajā darbā
racionālās izvēles teorija
radikālais sociālais darbs
reālisms
resilience
resursi
risinājumcentrētā pieeja
riska [sabiedrības] teorija
simboliskais interakcionisms
sistēma
sistēmas principi
sistēmu teorija
sistēmu teorija sociālajā darbā
slēgta sistēma
smagā modernitāte
sociāla sistēma
sociālā darba teorijas
sociālā ekoloģija
sociālā mijiedarbība
sociālā vide
sociālās pārmaiņas
sociālie resursi
sociālo lomu teorija
sociālo problēmu teorētiskais skaidrojums
sociotelpiskā teorija

spēcināšanas pieeja, spējināšanas pieeja
spēka perspektīva
strukturālais funkcionālisms
teorija
teorijas sociālajā darbā
uz pieaugušo centrētā pieeja
varas atkarības teorija
vispārējā sistēmu teorija
zināšanas

D SOCIĀLĀ DARBA METODES

aktivitāšu grupa
aktīvā klausīšanās
alternatīvā komunikācija
animācija
apdraudējuma risks
atbalsta grupa
atgriezeniskā saite
atvērta grupa
biogrāfiskā pieeja
Braila raksts, reljefraksts
budžets
darba alianse
darbs ar gadījumu
darbs ar grupu
Delfu metode
diskusiju grupa
domu karte
drošības poga
dzīves karte
dzīves līnija
dzīvesstāsta metode
dzīvesvietas apsekošana
ekokarte
Falkova ģimenes modelis
gadījuma apraksts
gadījuma vadīšana
gadījuma vadīšanas funkcijas
gadījuma vadīšanas metodes
gadījums
genogramma
grupas attīstības posmi
grupu veidi sociālajā darbā
ģimenes konference
ģimenes konsultēšana
ģimenes mediācija
ģimenes sapulce
identifikācijas aproce
iedrošināšana
ieraksti sociālajā darbā
individuālais atbalsta plāns
individuālais plāns
informācijas tehnoloģijas sociālajā darbā
informētā piekrišana
interpretācija
intervence
intervences metodes
izglītojoša grupa
izvērtēšana
jūtu atspoguļošana
kartēšana
klarifikācija
klienta lieta
klienta piekļuve saviem datiem
klienta vides izvērtēšana
komandas darbs
konfrontācija
konsultēšana
kopienas profils, kopienas šķēlums
makrolīmeņa prakses metodes sociālajā darbā
Marte Meo
mājas apmeklējums
metode sociālajā darbā
metodes sociālajā darbā ar bērniem
metodes sociālajā darbā ar grupu
metodes sociālajā darbā ar ģimeni
metodes sociālajā darbā ar kopienu
metodika sociālajā darbā

metožu klasifikācija sociālajā darbā
mezolīmeņa prakses metodes sociālajā darbā
mikrolīmeņa prakses metodes sociālajā darbā
Minesotas modelis
monitorings
motivējošā intervija
naratīvā pieeja
netiešais sociālais darbs
neverbālā saskarsme, neverbālā komunikācija
novērtēšana
padomdošana
padziļinātā izvērtēšana
pamatinformācijas ievākšana
pamatvajadzību izvērtēšana
pamatvajadzību izvērtēšanas kritēriji
paplašinātā izvērtēšana
pašpalīdzības grupa
personcentrētā plānošana
piedzīvojuma treniņš
prasmju veicināšanas grupa
prāta vētra
psihosociālais darbs
psihosociālā izvērtēšana
psihosociālā konsultēšana
resursu karte
riska izvērtēšana
riska novērtēšana
saskarsmes veicināšanas grupa
sākotnējā izvērtēšana
skulptūrmetode
slēgta grupa
sociālais darbs ar gadījumu
sociālais darbs ar grupu
sociālā darba ar gadījumu pamatmetodes
sociālā darbinieka pieraksti
sociālā lauksaimniecība
sociālās rehabilitācijas plāns
sociālo aktivitāšu plānošana
sociālo tīklu karte
starpdisciplināra sadarbība
starpinstitucionāla sadarbība
terapeitiska kopiena
terapeitiskā grupa
terminēšana
tēvus iekļaujoša prakse
tiešais sociālais darbs
tiešsaistes grupas
tiešsaistes konsultēšana
tiešsaistes sociālais darbs
uzdevumcentrētā pieeja
vieglā valoda
vienošanās ar klientu
zaļā aprūpe
zīmju valoda

E PĒTĪJUMI SOCIĀLAJĀ DARBĀ

anketa
apsekojums
aptauja
biogrāfiskā pieeja
darbības pētījums
datos pamatotā teorija
datu analīzes metodes kvalitatīvā pētījumā
datu analīzes metodes kvantitatīvā pētījumā
Delfu metode
digitālās pētījuma metodes
diskursa analīze
dokumentu analīze
eksperimentāls pētījuma dizains
etnogrāfija
fokusgrupa
gadījuma izpēte
intervija
jaukto metožu pētījums

kvalitatīvs pētījums
kvantitatīvs pētījums
līdzdalības pētījums
naratīva analīze
neeksperimentālie pētījumu dizaini
neobjektivitāte
neparametriskās [statistikas] metodes
novērošana
parametriskās [statistikas] metodes
pētījuma dizains
pētījuma metode
pētījuma metodoloģija
pētījuma zinātniskais stiprums
pētniecība
pētniecības ētika
sociālo problēmu pētniecība
sociālo problēmu teorētiskais skaidrojums
tematiskā analīze
vizuālās pētījuma metodes
zinātne

F SOCIĀLĀ DARBA VĒSTURE

Adamsa Džeina
apmetņu kustība
atradeņu nami
Beveridža ziņojums
cilvēktiesību kustība
darba nami
diagnostiskā skola
diakonijas māsas, diakonisu māsas
draudzīgie apmeklētāji
fabiānisms
filantropija
Fleksners Abrahams
Hammurapi likumu krājums
Hartmane Anna
industrializācija
korekcijas nami
labdarība
Labdarības organizāciju apvienība
Likums par sociālo apgādību
marksistiskais sociālais darbs
Elizabetes Nabadzīgo likums
nabagmājas, nespējnieku nami
pelēkās māsas
psihiatriskā slimnīca
Ričmonda Mērija
Salomona Alise
Satīra Virdžīnija
Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola "Attīstība"
Strādnieku likums Anglijā
sufražistes
urbanizācija
"Vai sociālais darbs ir profesija?"
ziedojumi
žēlsirdīgās māsas

G SOCIĀLĀ DROŠĪBA UN LABKLĀJĪBA

administratīvā atstumtība
aģentūra
aktivizācijas politika
aktīva novecošana
algotie pagaidu sabiedriskie darbi
alimenti
ANO Bērnu tiesību konvencija
atbildība
atbildīgums
atbilstības kritēriji
atšķirīgas attieksmes aizliegums
bezdarba slazds
bezdarba veidi
bezdarbnieku profilēšana
bērnu labklājība
birokratizācija

centralizācija
cilvēkdrošība
decentralizācija
defamilizācija
dekomodifikācija
dīkstāves pabalsts
drošība darba tirgū
drošumspēja
dzimumu līdztiesības politika
dzīves kvalitāte
dzīves kvalitātes veicināšana
Eiropas Savienības Pamattiesību harta
Eiropas Sociālo tiesību pīlārs
familizācija
filantropija
galalietotājs
garantētā minimālā ienākuma pabalsts
glābējsilīte
ģimenes politika
humānā palīdzība
ielas līmeņa birokrātija
iesaistītās puses
jaunatnes politika
kaitējuma mazināšana
labbūtība
labklājība
Labklājības ministrija
labklājības valsts
labklājības valsts modeļi
Latvijas labklājības valsts modelis
likums "Par maternitātes un slimību apdrošināšanu"
likums "Par sociālo drošību"
likums "Par valsts pensijām"
materiālās situācijas izvērtēšana
mājokļu politika
mājsaimniecība
minimālais ienākumu līmenis
neatkarīga dzīve
NEET
neoliberālisms
nevalstiskās organizācijas sociālās labklājības jomā Latvijā
nodarbinātības politika
normalizācija
pabalsts
pamata sociālie pakalpojumi
pamatvajadzības
pašvaldība
Pārskatītā Eiropas Sociālā harta
piekļūstamība
risks
sabiedriskā politika
slimās ēkas sindroms
sociālais slazds
sociālā administrēšana
sociālā aizsardzība
sociālā apdrošināšana
sociālā drošība
sociālā labklājība
sociālā politika
sociālās aizsardzības stratēģija
sociālās apdrošināšanas pabalsti
sociālās atstumtības riska grupas
sociālās drošības politika
sociālās iemaksas
sociālās reformas
sociāli atbildīga valsts
sociālie indikatori
sociālie pakalpojumi
sociālie transferti
sociālo mājokļu politika
sociālo pakalpojumu grozs
Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums
subsidiaritāte
tautas attīstība
tiesības uz sociālo drošību
universālais pamatienākums
uzturlīdzekļi
Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra
valsts sociālie pabalsti
vides sociālā politika
vienlīdzīgas iespējas

aprūpe mājās
aprūpes ciemats
aprūpes līdzmaksājums
aprūpes līmenis
aprūpes plāns
aprūpes programmas pieeja
aprūpes vadība
aprūpes vajadzību izvērtēšana
asistenta pakalpojums
atbalsta centrs
atbalsta persona
atbalsta personas pakalpojums
atbalstāmā persona
atelpas brīdis
aukle
ārpusģimenes aprūpe
bērnu un jauniešu centrs
darba terapija
deinstitucionalizācija
dienas aprūpes centrs
dienas centrs
dzīvnieku terapija
grupu māja, grupu dzīvoklis
ģimenes asistenta pakalpojums
ģimenes asistents
higiēnas pakalpojums
ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcija
ilgtermiņa aprūpe
informācijas sistēmu digitalizācija sociālajā darbā
inovatīvi sociālie pakalpojumi
institucionalizācija
īslaicīgas sociālās aprūpes pakalpojums
īslaicīgās uzturēšanās mītnes pakalpojums
jaunietis pēc ārpusģimenes aprūpes
kanisterapija
kluba māja
kopienā balstīti pakalpojumi
krīzes centrs
krīzes intervence
krīzes intervences pakalpojums
krīzes tālrunis
līdzinieks
līdzinieku sniegti pakalpojumi
mentorings
mentors
mobilais darbs
naktspatversme
neformālā aprūpe
pakalpojumu pieejamība
pansijas pakalpojums
pašaprūpes aktivitātes
patversme
pēcaprūpe
pusceļa māja
reitterapija
sabiedrībā balstīti sociālie pakalpojumi
senioru zvanu centrs
sociālais dienests
sociālais dzīvoklis
sociālais mājoklis
sociālā aprūpe
sociālā aprūpe kopienā
sociālā aprūpe mājās
sociālā palīdzība
sociālā rehabilitācija
sociālās aprūpes centrs
sociālās rehabilitācijas programmas jauniešiem ar uzvedības traucējumiem
sociālie pakalpojumi
sociālo pakalpojumu administrēšana
specializētā audžuģimene
specializētās darbnīcas
starpprofesionāļu komanda
surdotulks
tehnisko palīglīdzekļu pakalpojums

adaptācija
aktīva novecošana
audžuģimene
autonomija
bārenis
bez vecāku gādības palicis bērns
bēglis
bērna aprūpe
bērnība
bērns
biseksualitāte
cilvēka dzīves cikls
darbaholisms
daudzbērnu ģimene
disfunkcija
disfunkcija ģimenē
dzimta
dzimte
dzimumidentitāte
dzimums
egalitāra ģimene
gaidas
ģimene
ģimene bez bērniem
ģimenes dzīves cikls
ģimenes funkcijas
heteronormativitāte
heteroseksisms
heteroseksualitāte
homoseksualitāte
imigrants
incests
indivīds
izcelsmes ģimene
kopdzīve [bez laulības reģistrācijas], nereģistrēta kopdzīve
labbūtība
labsajūta
laulība
LGBT
loma
lomas atkarīgā ģimenes sistēmā
lomas ģimenē
mājsaimniecība
monogāmija
nepilngadīgais
nolaidība pret sevi
novecošana
nukleāra ģimene
paplašināta ģimene
pašapzināšanās
paškontrole
pašnoteikšanās
pašrealizācija
pašvērtējums
patība
patvēruma meklētājs
pāraprūpe
persona
persona ar alternatīvo statusu
personība
pieaugušais
pietiekami labs vecāks
pilngadība
poligāmija
potenciāls
prasmes
pubertāte
pusaudzis
radniecība
reģistrētas partnerattiecības
salikta ģimene
seriālā monogāmija
sēras
sērošanas stadijas
sievišķība
sociālais atbalsts
sociālā adaptācija, sociālā pielāgošanās
sociālā funkcionēšana
sociālā loma

sociālā mācīšanās
sociālā uzvedība
sociālās attiecības
sociālās prasmes
stereotipi
transpersona
trešais dzimums
upuris
vajadzības
vara
varas attiecības
varas disbalanss
vardarbības veicējs
vecāka gadagājuma persona
vecāku loma
vecāku prasmes
vecumposmi
vecvecāku ģimene
viena vecāka ģimene
viendzimuma attiecības
zaudējums

J SOCIĀLĀS PROBLĒMAS

aborts
absolūtā nabadzība
abstinence
abstinences sindroms
agresija
agresijas tipoloģija
aizspriedumi
alkoholisms
antisociāls
apdraudējums
apspiešana
atkarība
atkārtota viktimizācija
bezdarba veidi
bezdarbs
bezpajumtniecība
bērna pamešana novārtā
birkošana, iezīmēšana
Black Lives Matter
bulings
cilvēkatkarības
cilvēktirdzniecība
delinkvence
deprivācija
deviance
diskriminācija
eidžisms
ekonomiskā vardarbība
ekspluatācija
emocionālā vardarbība
etnocentrisms
fiziskā vardarbība
ģimenes ar multiplām problēmām
heteroseksisms
homofobija
hroniska vientulība
ielas bērns
ilgstošais bezdarbnieks
institucionālā vardarbība
kaitējoša seksuālā uzvedība
kiberbulings
kiberterorizēšana
kibervardarbība
klaiņošana
laulības šķiršana
līdzatkarība
ļaunprātīga izmantošana
marginalizācija
margināla grupa
mikroagresija
mobings
multipla problēma
nabadzība
nabadzības cikls
nabadzības kultūra
nabadzības slazds

nevienlīdzība
organizētā noziedzība
organizētā vardarbība
paaudžu vardarbības cikls
pamešana novārtā
pasīvā agresija
pašstigmatizācija
pedofilija
procesu atkarība
prostitūcija
psihoaktīvas vielas
psiholoģiskā agresija
psiholoģiskā vardarbība
rasisms
relatīvā nabadzība
seksisms
sekstings
seksuālā vardarbība
seksuālā vardarbība pret bērnu, bērna seksuālā izmantošana
sekundāra viktimizācija
senioru ļaunprātīga izmantošana
slēptā nabadzība
slēptā nabadzība ģimenē
sociālajam riskam pakļautas ģimenes
sociālā atstumtība
sociālā deprivācija
sociālā dezadaptācija
sociālā ievainojamība
sociālā izolācija
sociālā netaisnība
sociālā nevienlīdzība
sociālās problēmas
[sociāli] ievainojama grupa
sociāli mazaizsargāta grupa
sociālo problēmu pētniecība
sociālo problēmu teorētiskais skaidrojums
spējisms
starptautiskais nabadzības slieksnis
stigma
stigmatizācija
strādājošo nabadzība
strukturālais bezdarbs
strukturālais eidžisms
strukturālā nevienlīdzība
terorisms
ubagošana
upuris
uzvedības atkarības
vardarbība, varmākošana
vardarbība ģimenē
vardarbība pret bērnu
vardarbība pret senioriem
vardarbība skolā
vardarbības cikls
vardarbības tipoloģija
vardarbības veicējs
vardarbīga kontrole
verbālā vardarbība
veselības nevienlīdzība
vieliskā atkarība
vielu problēmlietošana
vientulība
viktimizācija

K SOCIĀLAIS DARBS UN EKOLOĢIJA

degradācija
ekoloģiskā kompetence
ekosistēma
ekosociālais darbs
ilgtspējīga attīstība
reģenerācija
vides aizsardzības kustības
vides degradācija
vides piesārņojums
vides problēmas
vides taisnīgums

L SOCIĀLAIS DARBS UN EKONOMIKA

attālinātais darbs
bezdarba līmenis
darba meklētāji
darba pārslodze
ekonomika
ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji
fiskālā politika
ienākumu sadale
makroekonomika
mikroekonomika
mikrouzņēmums
minimālā alga
neapmaksātais darbs
nelegālā nodarbinātība
nereģistrētā nodarbinātība
nodarbināmība
nodarbinātība
nodarbinātības līmenis
personiskā budžeta plānošana
reģistrētā bezdarba līmenis
slēptais bezdarbs
sociālais slazds
sociālais uzņēmums
sociālā ekonomika
sociālā uzņēmējdarbība
sociālās investīcijas
sociāli atbildīga uzņēmējdarbība
subsidētās darbavietas
viesstrādnieks

M SOCIĀLAIS DARBS UN KULTŪRA

akulturācija
artefakts
globalizācija
glokalizācija
kontrkultūra
kultūra
kultūras asimilācija
kultūras deprivācija
kultūras kapitāls
kultūras kompetence
kultūras mantojums
kultūrievirzīta neobjektivitāte
kultūru daudzveidība
masu kultūra
multikulturālisms
normas
paradums
populārā kultūra
radošums
simbols
sociālā atmiņa
subkultūra
tradicionālā kultūra
tradīcija
valoda
vērtības
vērtību sistēma

N SOCIĀLAIS DARBS UN VESELĪBA

afektīvie traucējumi
Alcheimera slimība
anoreksija
apātija
aprūpes slogs
atkarība
augļa alkohola sindroms
autisms, autiskā spektra traucējumi
bulīmija
Dauna sindroms

demence
depresija
detoksikācija
distīmija
eitanāzija
eksogēnā depresija, situatīvā depresija
endogēnā depresija
enkoprēze
enurēze
epidemioloģija
epidēmija
ēšanas traucējumi
farmakoterapija
fobija
funkcionālās prasmes
funkcionālie traucējumi
geriatrija
gerontoloģija
ģimenes ārsts
halucinācijas
hospiss
hronisku sāpju kontrole
iegūtais imūndeficīta sindroms, AIDS
intelektuālās attīstības traucējumi
invaliditāte
izrakstīšanas izvērtēšana
izrakstīšanas plānošana
kontracepcija
labākās intereses
labāko interešu izvērtēšana
malnutrīcija
mākslu terapija
medikalizācija
mentālā veselība
mentālās veselības aprūpe
mentālās veselības aprūpe kopienā
metadons
Nacionālais veselības dienests
neirorehabilitācija
neirozinātne
paliatīvā aprūpe
palīgierīces
pandēmija
panikas lēkmes
parasuicīds
paškaitējums
pašnāvība
pedikuloze, utainība
piespiedu ārstēšana
prezervatīvs
psihiatriskā slimnīca
psihiskā veselība
psihiskās attīstības traucējumi
Psihisko traucējumu diagnostikas un statistikas rokasgrāmata, DSM
psihosociālā rehabilitācija
psihosociālie traucējumi
psihosomatika
psihosomatiskā medicīna
reminiscences grupa
reproduktīvā veselība
sabiedrības veselība
seksuāli transmisīvās slimības
senilitāte
slings
smaga garīga atpalicība
sociālais darbs paliatīvajā aprūpē
sociālā gerontoloģija
Starptautiskā Statistikas slimību un veselības problēmu klasifikācija, SSK
šina
tehniskie palīglīdzekļi
telemedicīna
terminmāls slimnieks
trauksme
trauma
uzvedības traucējumi
veselība
veselības aprūpe
veselības aprūpe mājās
veselības aprūpes komanda
veselības aprūpes pabalsts
veselības aprūpes sistēma
Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija, VDEĀVK
virpuļdurvju sindroms

O SOCIĀLAIS DARBS UN IZGLĪTĪBA

analfabētisms
andragoģija
apdāvināts bērns
apspiesto pedagoģija
audzināšana
bērna audzināšanas grūtības
darba vidē balstītas mācības
didaktika
disleksija
Dīstervēgs Frīdrihs Ādolfs Vilhelms
dziednieciskā pedagoģija
ekoloģiskā kompetence
funkcionālais analfabētisms
iekļaujoša izglītība
jaunatnes darbinieks
mācīšanās grūtības
mācīšanās stils
mākslas pedagoģija
mūžizglītība
Nātorps Pauls Gerhards
neformālā izglītība
ontoģenēze
pašattīstība
pedagoģija
penitenciārā pedagoģija
skauti un gaidas
socializācija
sociālais pedagogs
sociālā audzināšana
sociālā izglītība
sociālā pedagoga kompetence
sociālā pedagoga profesija
sociālā pedagoģija
sociālo prasmju atjaunošana
speciālā pedagoģija
speciālās izglītības vajadzības
tālākizglītība
terapeitiskā pieeja sociālpedagoģiskajā darbībā

P SOCIĀLAIS DARBS UN PSIHOLOĢIJA

altruisms
ambivalence
analītiskā psiholoģija, analītiskā terapija
apziņa
attīstības psiholoģija
bezapziņa
beznosacījumu pozitīva pieņemšana
bērnu psihoterapija
deju un kustību terapija
depersonalizācija
depresija
devalvācija
disociācija
domāšanas kļūdas
drāmas terapija
dusmu vadība
dzīļu psiholoģija
Ego
Ego distonisks
Ego psiholoģija
Ego sintonisks
egoisms
eksistenciālā terapija
eksternalizācija
emocijas
emocionālā inteliģence
emocionālā labilitāte
empātija
Eriksona psihosociālās attīstības teorija
frustrācija
geštaltterapija
grupas domāšana
halo efekts
idealizācija

identifikācija
identitātes krīze
iemācītā bezpalīdzība
individuālpsiholoģija
infantilisms
infantilizācija
instinkti
integratīvi eklektiskā pieeja
internalizācija
interpretācija
Karpmena drāmas trīsstūris
klarifikācija
kognitīvā attīstība
komplekss
konfrontācija
kontrtransference, pretpārnese
kumulatīva trauma
maldīgi priekšstati
Marte Meo
mākslu terapija
meditācija
metaforas metode
mūzikas terapija
nedirektīvā konsultēšana
neiropsiholoģija
neiropsiholoģiskās funkcijas
noliegums
personcentrētā psihoterapija, klientcentrētā psihoterapija
personības organizācijas līmenis
personības organizācijas neirotiskais līmenis
personības organizācijas psihotiskais līmenis
personības organizācijas robežstāvokļa līmenis
personības traucējumi
personības traucējumu klasifikācija
pēctraumas stresa sindroms, posttraumatiskā stresa sindroms
piesaistes stils
piesaistes teorija
pretestība, rezistence
projekcija
projektīvā identifikācija
projektīvās metodes
prokrastinācija
psihes aizsardzības mehānismi
psihes struktūra
psihoanalīze
psihodinamiskā pieeja
psihofizioloģija
psihofizioloģiskie traucējumi
psihologs
psiholoģijas un sociālā darba attiecības
psihoseksuālās attīstības stadijas
psihoterapija
psihoterapijas speciālists
racionalizācija
raports
regresija
saskarsme
sēras
sērošanas stadijas
smilšu spēles terapija
sociālā psiholoģija
sociogramma
spēļu terapija
spoguļneironi
spoguļneironu sistēma
Stokholmas sindroms
stress
terapeitiskās attiecības
teraspēle
transakciju analīze
transference, pārnese
trauma
uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindroms, UDHS
uztvere
vizuāli plastiskās mākslas terapija

R SOCIĀLAIS DARBS UN RELIĢIJA

antisemītisms
Bībele
budisms
daoisms
demonizācija
denominācija
diakonija
dziedināšana
garīgās vajadzības
garīgi sensitīvs sociālais darbs
hinduisms
islāms
jaunās reliģiskās kustības
jūdaisms
kapelāns
kapelānu dienests
konfesija
konfūcisms
Korāns
kristietība
kults
reinkarnācija
reliģija
reliģiskais fundamentālisms
reliģiskā kopiena
reliģiskā organizācija
reliģiskā piederība
reliģiskā pieredze
reliģisko organizāciju misijas darbs
rituāls
sakraments
sekta
sekulārais humānisms
sekulārisms
Talmūds
Tora

S SOCIĀLAIS DARBS UN SABIEDRĪBA

altruisms
anomija
asimilācija
bēglis
demogrāfija
demokrātija
depopulācija
diaspora
digitalizācija
dubultstandarti
dzīvesveids
elite
emancipācija
e-pārvaldība, digitālā pārvaldība
etniska grupa
etniska minoritāte
grupa
hegemonija
hierarhija
ielas līmeņa birokrātija
iesaistītās puses
ilgtspējīga attīstība
imigrants
individuālisms
industrializācija
informatīvā telpa, informācijas telpa
informācijpratība
kapacitāte
kolektīvisms
komunikācija
komunitārisms
konflikts
kopiena
kopienas attīstība
kopienas noturība
kopienas resursi
līderība
meritokrātija

migrācija
mobilitāte
morālā panika
multikulturāla sabiedrība
“ne manā pagalmā” attieksme
nevalstiskas organizācijas
organizācija
paaudžu plaisa
paaudžu solidaritāte
paredzamais mūža ilgums
[paredzamie] veselīga mūža gadi
patvēruma meklētājs
persona ar alternatīvo statusu
piederība
pilsoniskā līdzdalība
pilsoniskā sabiedrība
potenciāls
prekariāts
propaganda
prosociāla uzvedība
reintegrācija
resocializācija
sabiedrība
socializācija
sociāla grupa
sociālais aktīvisms
sociālais institūts
sociālais konflikts
sociālais statuss
sociālais tīkls
sociālā antropoloģija
sociālā atbalsta tīkls
sociālā attīstība
sociālā iekļaušana
sociālā iekļaušanās
sociālā integrācija
sociālā kārtība
sociālā kohēzija
sociālā kontrole
sociālā mijiedarbība
sociālā mobilitāte
sociālā stratifikācija
sociālā šķira
sociālā uzvedība
sociālās kustības
socioloģija
starpkultūru komunikācija
starpkultūru mācīšanās
statistiskā grupa, nominālā grupa
stikla griesti
strādnieku šķira
takas atkarība, ierastības atkarība
tautas attīstība
trauksmes celšana
uzticēšanās
urbanizācija
vainošanas kultūra
vidussšķira

T SOCIĀLAIS DARBS UN TIESĪBAS

adopcija
aizbildnis
aizbildnība
aizgādnis
aizgādnība
aizskaršana
amnestija
arodbiedrība
atjaunojošais taisnīgums
audžuģimene
bērna labākās intereses
bērns ārpusģimenes aprūpē
bērnu tiesības
bērnu tiesību aizsardzība
bijušais likumpārkāpējs
cietušais
datu aizsardzība
dekriminalizācija
dzimumnoziegums
dzimumnoziegumu veikusi persona

dzimumu līdztiesība
elektroniskā uzraudzība
fiziskas personas rīcībspēja
izlīgums
konflikta pārvaldība
kriminālsods
leģitimācija
likumpārkāpums
likums
līdzgaitniecība
mediācija
multipla diskriminācija
naida noziegums
naida runa
netieša diskriminācija
norādījums diskriminēt
nosacīti [pirms termiņa] atbrīvota persona
notiesāta persona
noziedzība
noziedzīgs nodarījums
nozieguma recidīva risks
noziegums
penitenciārs
personas dati
pieaugušo drošības aizsargāšana
piespiedu darbs
probācija
probācijas dienests
probācijas klients
recidīvs
resocializācija
sabiedriskais darbs
sods
starptautiskās tiesības
sūdzību izskatīšanas kārtība
tiesiskais nihilisms
tiesību pārstāvniecība
tiesvedības draugs
tieša diskriminācija
[uzvedības] sociālā korekcija
viktimoloģija

RĀDĪTĀJS ANGĻU VALODĀ

Termins angļu valodā	Termins latviešu valodā
ableism	spējisms
abortion	aborts
Abraham Flexner	Fleksners Abrahams
absolute poverty	absolūtā nabadzība
abstinence	abstinence
abstinence syndrome	abstinences sindroms
abuse	ļaunprātīga izmantošana, vardarbība, varmākošana
abuse of older persons, abuse of older people	senioru ļaunprātīga izmantošana
acceptance	pieņemšana
accessibility	piekļūstamība
accessibility of services, availability of services	pakalpojumu pieejamība
accountability	atbildīgums
acculturation	akulturācija
Acquired Immunodeficiency Syndrome, AIDS	iegūtais imūndeficīta sindroms, AIDS
action research	darbības pētījums
activation policy	aktivizācijas politika
active ageing	aktīva novecošana
active listening	aktīvā klausīšanās
activity group	aktivitāšu grupa
adaptation	adaptācija

addiction, dependence	atkarība
addictions to people	cilvēkatkarības
administration of social services	sociālo pakalpojumu administrēšana
administrative exclusion	administratīvā atstumtība
adolescent	pusaudzis
adoption	adopcija
adult-focused approach, adult-centred approach	uz pieaugušo centrētā pieeja
adult safeguarding	pieaugušo drošības aizsargāšana
adult	pieaugušais
adventure training	piedzīvojuma treniņš
advising	padomdošana
advocacy approach	aizstāvības pieeja
affective disorder, affective mood disorder	afektīvie traucējumi
aftercare	pēcaprūpe
age of majority	pilngadība
ageing	novecošana
ageism	eidžisms
agency	aģentūra
aggression	agresija
agreement with client, contracting with client	vienošanās ar klientu
alcoholism	alkoholisms
Alice Salomon	Salomona Alise
alimony	alimenti
alternative communication	alternatīvā komunikācija
altruism	altruisms
Alzheimer disease	Alcheimera slimība
ambivalent	ambivalence
amnesty	amnestija
analytical psychology, analytical therapy	analītiskā psiholoģija, analītiskā terapija
andragogy	andragoģija
anger management	dusmu vadība

animal therapy, animal-assisted therapy	dzīvnieku terapija
animation	animācija
Ann Hartman	Hartmane Anna
anomie	anomija
anorexia	anoreksija
anti-oppressive approach, anti-oppressive social work	pretapspiešanas pieeja
anti-racist social work	antirasistiskais sociālais darbs
anti-Semitism	antisemītisms
antisocial	antisociāls
anxiety	trauksme
apathy	apātija
area of social work, field of social work practice	sociālā darba joma
art pedagogy, art education	mākslas pedagoģija
art therapy	mākslu terapija
artefact	artefakts
assessment	izvērtēšana
assimilation	asimilācija
assistant service*	asistenta pakalpojums
assistive devices	palīgierīces
Association of National Organisation for Supervision in Europe, ANSE	Eiropas Nacionālo supervīzijas organizāciju asociācija
asylum seeker	patvēruma meklētājs
attachment styles	piesaistes stils
attachment theory	piesaistes teorija
attention deficit hyperactivity disorder, ADHD	uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindroms, UDHS
attitude of social worker	sociālā darbinieka attieksme
autism, autism spectrum disorders	autisms
autonomy	autonomija
baby hatch, baby box	glābējsilīte
basic needs	pamatvajadzības
basic needs assessment	pamatvajadzību izvērtēšana
basic social services	pamata sociālie pakalpojumi

basket of social care services	sociālo pakalpojumu grozs
begging	ubagošana
behavioural addiction	uzvedības atkarības
biheivioural disorders	uzvedības traucējumi
behavioural problems	uzvedības problēmas
belonging	piederība
benefit	pabalsts
bereavement, loss	zaudējums
best interests	labākās intereses
best interests assessment	labāko interešu izvērtēšana
best interests of the child	bērna labākās intereses
Beveridge Report	Beveridža ziņojums
bias	neobjektivitāte
Bible	Bībele
bioethics	bioētika
biographical approach	biogrāfiskā pieeja
biopsychosocial approach	biopsihosociālā pieeja
bisexuality	biseksualitāte
Black Lives Matter	*Black Lives Matter*
blame culture	vainošanas kultūra
blended family, reconstituted family	salikta ģimene
boarding service*	pansijas pakalpojums
borderline level of personality organisation	personības organizācijas robežstāvokļa līmenis
bounded rationality theory	ierobežotās racionalitātes teorija
braille	Braila raksts, reljefraksts
brainstorming	prāta vētra
British Association of Social Workers, BASW	Lielbritānijas Sociālo darbinieku asociācija
Buddhism	budisms
budget	budžets
bulimia	bulīmija
bullying	bulings
burden of care	aprūpes slogs

bureaucratisation	birokratizācija
bureaucratisation in social work	birokratizācija sociālajā darbā
burnout	izdegšana
burnout syndrome	izdegšanas sindroms
call centre for seniors	senioru zvanu centrs
canistherapy	kanisterapija
capacity	kapacitāte
care	aprūpe
care and support plan	aprūpes plāns
care co-payment	aprūpes līdzmaksājums
care management	aprūpes vadība
care needs assessment	aprūpes vajadzību izvērtēšana
care programme approach	aprūpes programmas pieeja
care village	aprūpes ciemats
carer	aprūpētājs
caritative social work	karitatīvais sociālais darbs
caritative work, caritative caring	karitatīvais darbs
case	gadījums
case management	gadījuma vadīšana
case management functions	gadījuma vadīšanas funkcijas
case management methods	gadījuma vadīšanas metodes
case record, case definition*	gadījuma apraksts
case study	gadījuma izpēte
case work, casework	darbs ar gadījumu
centralisation	centralizācija
chaplain	kapelāns
chaplain service	kapelānu dienests
charity	labdarība
Charity Organization Society	Labdarības organizāciju apvienība
child	bērns
child abuse	vardarbība pret bērnu
child in out-of-family care, child in alternative care*	bērns ārpusģimenes aprūpē

child left without parental care*	bez vecāku gādības palicis bērns
child maintenance support	uzturlīdzekļi
child neglect	bērna pamešana novārtā
child psychotherapy	bērnu psihoterapija
child sexual abuse, child molestation	seksuālā vardarbība pret bērnu, bērna seksuālā izmantošana
child welfare	bērnu labklājība
childcare	bērna aprūpe
child-focused approach, child-centred approach	bērncentrētā pieeja
childhood	bērnība
childless family, child-free family	ģimene bez bērniem, bezbērnu ģimene
child-rearing difficulties	bērna audzināšanas grūtības
children's and youth centre	bērnu un jauniešu centrs
children's rights	bērnu tiesības
Christianity	kristietība
chronic loneliness	hroniska vientulība
chronic pain management	hronisku sāpju kontrole
circular causality	cirkulārā kauzalitāte
circularity	cirkularitāte
civic participation, civic engagement	pilsoniskā līdzdalība
civil society	pilsoniskā sabiedrība
clarification	klarifikācija
classification of methods in social work	metožu klasifikācija sociālajā darbā
classifications of personality disorders	personības traucējumu klasifikācijas
client	klients
client access to records	klienta piekļuve saviem datiem
client files, client records	klienta lieta
client's environment assessment	klienta vides izvērtēšana
clientelism	klientisms
clinical social work	klīniskais sociālais darbs
closed group	slēgta grupa
closed system	slēgta sistēma
clubhouse	kluba māja

code of ethics of social work profession	profesionālās ētikas kodekss sociālajā darbā
Code of Hammurabi, Babylonian Code	Hammurapi likumu krājums
co-dependency	līdzatkarība
cognitive behavioural theory in social work	kognitīvi biheiviorālā teorija sociālajā darbā
cognitive development	kognitīvā attīstība
cohabitation	kopdzīve [bez laulības reģistrācijas], nereģistrēta kopdzīve
collective responsibility	kolektīvā atbildība
collectivism	kolektīvisms
communication	komunikācija
communication, interaction	saskarsme
communication skills training group	saskarsmes veicināšanas grupa
communication theories	komunikācijas teorijas
communitarianism	komunitārisms
community	kopiena
community-based services	kopienā balstīti pakalpojumi
community-based social services*	sabiedrībā balstīti sociālie pakalpojumi
community development	kopienas attīstība
community mental health	kopienas garīgā veselība
community profile	kopienas profils, kopienas šķēlums
community resilience	kopienas noturība
community resources	kopienas resursi
community service	sabiedriskais darbs
community social care	sociālā aprūpe kopienā
community social work	sociālais darbs kopienā
community social work methods	metodes sociālajā darbā ar kopienu
competences of social pedagogue	sociālā pedagoga kompetence
complaint procedure	sūdzību izskatīšanas kārtība
complex	komplekss
conditionally released person	nosacīti [pirms termiņa] atbrīvota persona
condom	prezervatīvs
confession	konfesija

confidentiality	konfidencialitāte
conflict	konflikts
conflict management	konflikta pārvaldība
conflict perspective	konflikta perspektīva
confrontation	konfrontācija
Confucianism	konfūcisms
consciousness	apziņa
constructivism, constructionism	konstruktīvisms, konstrukcionisms
consultation	konsultēšana
continuing education	tālākizglītība
contraception, birth control	kontracepcija
convicted person	notiesāta persona
co-operation, collaboration	sadarbība
core competence of social worker	sociālā darbinieka pamata kompetence
correction	korekcija
counterculture	kontrkultūra
countertransference	kontrtransference, pretpārnese
creativity	radošums
crime	noziedzība
crime	noziedzīgs nodarījums
crime	noziegums
criminal penalty, criminal sentence	krimināsods
crisis	krīze
crisis centre, crisis care centre	krīzes centrs
crisis hotline	krīzes tālrunis
crisis intervention	krīzes intervence
crisis intervention service	krīzes intervences pakalpojums
crisis theory	krīzes teorija
critical theory	kritiskā teorija
critical thinking	kritiskā domāšana
cult	kults
cultural assimilation	kultūras asimilācija
cultural bias	kultūrievirzīta neobjektivitāte

cultural capital	kultūras kapitāls
cultural competency	kultūras kompetence
cultural deprivation	kultūras deprivācija
cultural diversity	kultūru daudzveidība
cultural heritage	kultūras mantojums
culture	kultūra
culture of poverty	nabadzības kultūra
cumulative trauma	kumulatīva trauma
cyberbullying	kiberbulings
cyberterrorising	kiberterorizēšana
cyberviolence	kibervardarbība
cycle of violence	vardarbības cikls
dance movement therapy	deju un kustību terapija
Daoism, Taoism	daoisms
data governance	datu pārvaldība
data protection	datu aizsardzība
database	datubāze
day care centre	dienas aprūpes centrs
day centre	dienas centrs
deaconess nurses	diakonijas māsas, diakonisu māsas
decentralisation	decentralizācija
decommodification	dekomodifikācija
decriminalisation	dekriminalizācija
defamilisation	defamilizācija
degradation	degradācija
deinstitutionalisation	deinstitucionalizācija
delinquency	delinkvence
Delphi method, Delphi technique	Delfu metode
delusion	maldīgi priekšstati
dementia	demence
democracy	demokrātija
demography	demogrāfija
demonisation	demonizācija

denial	noliegums
denomination	denominācija
depersonalisation	depersonalizācija
depopulation	depopulācija
depression	depresija
deprivation	deprivācija
deprivation of client rights in social work	klienta tiesību deprivācija sociālajā darbā
deprofessionalisation	deprofesionalizācija
depth psychology	dzīļu psiholoģija
detached work	mobilais darbs
detoxification, detoxication, detox	detoksikācija
devaluation	devalvācija
developmental psychology	attīstības psiholoģija
deviance	deviance
Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM	Psihisko traucējumu diagnostikas un statistikas rokasgrāmata
diagnostic school	diagnostiskā skola
diakonia	diakonija
diaspora	diaspora
didactic	didaktika
differentiation	diferenciācija
digital research methods	digitālās pētījuma metodes
digitalisation	digitalizācija
dignity	cieņa
direct discrimination	tieša diskriminācija
direct social work	tiešais sociālais darbs
disability, invalidity	invaliditāte
discharge assessment	izrakstīšanas izvērtēšana
discharge planning	izrakstīšanas plānošana
discourse	diskurss
discourse analysis	diskursa analīze
discrimination	diskriminācija
discussion group	diskusiju grupa

dissociation	disociācija
distance work, telework, remote work	attālinātais darbs
diversity	dažādība
divorce	laulības šķiršana
document analysis	dokumentu analīze
documentation	dokumentācija
domestic violence, domestic abuse, family violence	vardarbība ģimenē
donations	ziedojumi
double standards	dubultstandarti
Down syndrome	Dauna sindroms
downtime allowance*	dīkstāves pabalsts
drama therapy	drāmas terapija
dysfunction, dysfunctional	disfunkcija
dyslexia	disleksija
dysthymia	distīmija
eating disorders	ēšanas traucējumi
eclectic approach in social work	eklektiskā pieeja sociālajā darbā
ecological competence	ekoloģiskā kompetence
ecological perspective	ekoloģiskā perspektīva
ecological systems theory	ekosistēmiskā teorija, ekoloģiskā sistēmu teorija
ecological theory	ekoloģiskā teorija
ecomap	ekokarte
economic violence, economic abuse	ekonomiskā vardarbība
economically inactive people	ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji
economics	ekonomika
ecosocial work	ekosociālais darbs
ecosystem	ekosistēma
educational group	izglītojoša grupa
efficiency of social work	sociālā darba efektivitāte
egalitarian family	egalitāra ģimene
egalitarianism	egalitārisms
Ego	Ego

Ego dystonic	Ego distonisks
Ego psychology	Ego psiholoģija
Ego syntonic	Ego sintonisks
egoism	egoisms
e-governance, digital governance	e-pārvaldība
electronic monitoring, electronic tagging	elektroniskā uzraudzība
eligibility, eligibility threshold	atbilstības kritēriji
elite	elite
emancipation	emancipācija
emergency social work	ārkārtas sociālais darbs
emotional intelligence	emocionālā inteliģence
emotional lability	emocionālā labilitāte
emotional violence, emotional abuse	emocionālā vardarbība
emotions	emocijas
empathy	empātija
employability	nodarbināmība
employment	nodarbinātība
employment policy	nodarbinātības politika
employment rate	nodarbinātības līmenis
empowerment approach	spēcināšanas pieeja, spējināšanas pieeja
encopresis	enkoprēze
encouragement	iedrošināšana
end user, final consumer	galalietotājs
endogenous depression	endogēnā depresija
enuresis	enurēze
environmental degradation	vides degradācija
environmental justice	vides taisnīgums
environmental movements	vides aizsardzības kustības
environmental pollution	vides piesārņojums
environmental problems	vides problēmas
environmental social policy	vides sociālā politika
epidemic	epidēmija
epidemiology	epidemioloģija

epistemology	epistemoloģija
equal opportunity	vienlīdzīgas iespējas
Erikson's psychosocial development theory	Eriksona psihosociālās attīstības teorija
ethical dilemma	ētikas dilemma
ethical principles in social work	ētikas principi sociālajā darbā
ethical sensitivity	ētiskais jūtīgums
ethical violations	ētikas pārkāpumi
ethics	ētika
ethics in professional relationships	ētika profesionālajās attiecībās
ethnic group	etniska grupa
ethnic minority	etniska minoritāte
ethnic-sensitive practice	etniski jūtīga prakse
ethnocentrism	etnocentrisms
ethnography	etnogrāfija
European Anti-Poverty Network Latvia	Eiropas pretnabadzības tīkls Latvijā
European Association of Schools of Social Work, EASSW	Eiropas Sociālā darba skolu asociācija
European Federation of National Organisations Working with the Homeless, FEANTSA	Eiropas Nacionālo organizāciju federācija darbam ar bezpajumtniekiem
European Pillar of Social Rights	Eiropas Sociālo tiesību pīlārs
European Social Work Research Association, ESWRA	Eiropas Sociālā darba pētniecības asociācija
euthanasia	eitanāzija
evaluation	novērtēšana
evidence-based practice, EBP	pierādījumos balstīta prakse
existential social work	eksistenciālais sociālais darbs
existential therapy	eksistenciālā terapija
existentialism	eksistenciālisms
ex-offender	bijušais likumpārkāpējs
exogenous depression, situational depression	eksogēnā depresija, situatīvā depresija
expectancy, expectation	gaidas
experience	pieredze
experimental design	eksperimentāls pētījuma dizains

exploitation	ekspluatācija
extended assessment	paplašinātā izvērtēšana
extended family	paplašināta ģimene
externalisation	eksternalizācija
fabianism	fabiānisms
facilitator role	veicinātāja loma
Falkov's Family Model	Falkova ģimenes modelis
families at social risk, families at risk	sociālajam riskam pakļautas ģimenes
families with multiple problems	ģimenes ar multiplām problēmām
familisation	familizācija
family	ģimene
family, kin	dzimta
family assistance service*	ģimenes asistenta pakalpojums
family-based approach, family-centred approach	ģimeņcentrētā pieeja
family conference	ģimenes konference
family counselling	ģimenes konsultēšana
family dysfunction	disfunkcija ģimenē
family life cycle	ģimenes dzīves cikls
family mediation	ģimenes mediācija
family meeting	ģimenes sapulce
family of origin	izcelsmes ģimene
family policy	ģimenes politika
family roles	lomas ģimenē
family support worker	ģimenes asistents
family systems theory	ģimenes sistēmu teorija
family with three and more children*	daudzbērnu ģimene
father-inclusive practice	tēvus iekļaujoša prakse
feedback	atgriezeniskā saite
femininity	sievišķība
feminism	feminisms
fiscal policy	fiskālā politika
focus group	fokusgrupa
foetal alcohol syndrome	augļa alkohola sindroms

forced labour	piespiedu darbs
foster care, out-of-family care, out-of-home care	ārpusģimenes aprūpe
foster family	audžuģimene
foundling homes, foundling hospitals	atradeņu nami, patversmes
Friedrich Adolf Wilhelm Diesterweg	Dīstervēgs Frīdrihs Ādolfs Vilhelms
friendly visitors	draudzīgie apmeklētāji
frustration	frustrācija
functional disorders	funkcionālie traucējumi
functional illiteracy	funkcionālais analfabētisms
functional skills	funkcionālās prasmes
functions of family	ģimenes funkcijas
gathering of basic information	pamatinformācijas ievākšana
gender	dzimte
gender equality	dzimumu līdztiesība
gender equality policy	dzimumu līdztiesības politika
gender identity	dzimumidentitāte
general practitioner, family doctor	ģimenes ārsts
general systems theory	vispārējā sistēmu teorija
generalist social work, generalist social work practice	vispārīgais sociālais darbs
generational gap, generation gap	paaudžu plaisa
genogram	genogramma
geriatrics	geriatrija
gerontological social work	gerontoloģiskais sociālais darbs
gerontology	gerontoloģija
gestalt therapy	geštaltterapija
gifted child	apdāvināts bērns
glass ceiling	stikla griesti
global social work	globālais sociālais darbs
Global Social Work Statement of Ethical Principles	Globālā sociālā darba ētikas principu deklarācija
Global Standards for Social Work Education and Training	Sociālā darba izglītības un profesionālās pilnveides globālie standarti

globalisation	globalizācija
glocalisation	glokalizācija
good enough parent	pietiekami labs vecāks
green care	zaļā aprūpe
green social work	zaļais sociālais darbs
grey sisters, grey nuns	pelēkās māsas
grief, mourning	sēras
grounded theory	datos pamatotā teorija
group	grupa
group development stages	grupas attīstības posmi
group home	grupu māja, grupu dzīvoklis
group supervision	grupas supervīzija
group work	darbs ar grupu
groups at risk of social exclusion	sociālās atstumtības riska grupas
groupthink	grupas domāšana
guardian	aizgādnis
guardianship	aizgādnība
guardianship of a minor	aizbildnība
guest worker	viesstrādnieks
habit	paradums
halfway house	pusceļa māja
hallucinations	halucinācijas
halo effect	halo efekts
harm reduction	kaitējuma mazināšana
harmful sexual behaviour	kaitējoša seksuālā uzvedība
hate crime	naida noziegums
hate speech	naida runa
hazard	apdraudējums
healing	dziedināšana
health	veselība
health inequality	veselības nevienlīdzība
healthcare	veselības aprūpe
healthcare benefit*	veselības aprūpes pabalsts

healthcare social work	sociālais darbs veselības aprūpē
healthcare system	veselības aprūpes sistēma
healthcare team	veselības aprūpes komanda
healthy life years	[paredzamie] veselīga mūža gadi
hegemony	hegemonija
heteronormativity	heteronormativitāte
heterosexism	heteroseksisms
heterosexuality	heteroseksualitāte
hidden poverty	slēptā nabadzība
hidden poverty in family	slēptā nabadzība ģimenē
hidden unemployment	slēptais bezdarbs
hierarchy	hierarhija
Higher School of Social Work and Social Pedagogics "Attīstība"	Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola "Attīstība"
Hinduism	hinduisms
holistic approach, holistic perspective	holistiskā pieeja
home health care	veselības aprūpe mājās
home visit	mājas apmeklējums
homecare	aprūpe mājās
homecare, domiciliary care	sociālā aprūpe mājās
homelessness	bezpajumtniecība
homeostasis	homeostāze
homophobia	homofobija
homosexuality	homoseksualitāte
hospice	hospiss
hospital social work	sociālais darbs slimnīcā
household	mājsaimniecība
houses of correction	korekcijas nami
housing policy	mājokļu politika
human development	tautas attīstība
human life cycle	cilvēka dzīves cikls
human rights	cilvēktiesības
human rights movement	cilvēktiesību kustība
human securitability	drošumspēja

human security	cilvēkdrošība
human trafficking	cilvēktirdzniecība
humanism	humānisms
humanistic approach	humānistiskā pieeja
humanitarian aid	humānā palīdzība
hygiene service*	higiēnas pakalpojums
idealisation	idealizācija
identification	identifikācija
identification braclet	identifikācijas aproce
identity crisis	identitātes krīze
ideology	ideoloģija
illegal employment	nelegālā nodarbinātība
illiteracy	analfabētisms
immigrant	imigrants
incest	incests
inclusive education	iekļaujoša izglītība
income distribution	ienākumu sadale
independent living	neatkarīga dzīve
in-depth assessment	padziļinātā izvērtēšana
indirect discrimination	netieša diskriminācija
indirect social work	netiešais sociālais darbs
individual	indivīds
individual plan	individuālais plāns
individual psychology	individuālpsiholoģija
individual social development*	indivīda sociālā attīstība
individual supervision	individuālā supervīzija
individual support plan	individuālais atbalsta plāns
individualism	individuālisms
individualisation	individualizācija
industrialisation	industrializācija
inequality	nevienlīdzība
infantilism	infantilisms
infantilisation	infantilizācija

informal care	neformālā aprūpe
information literacy	informācijpratība
information space	informatīvā telpa, informācijas telpa
information technology in social work	informācijas tehnoloģijas sociālajā darbā
informed consent	informētā piekrišana
initial assessment	sākotnējā izvērtēšana
innovative social services	inovatīvi sociālie pakalpojumi
instincts	instinkti
institutional needs	institucionālās vajadzības
institutional violence	institucionālā vardarbība
institutionalisation	institucionalizācija
instruction to discriminate	norādījums diskriminēt
insulting	aizskaršana
integrative-eclectic approach	integratīvi eklektiskā pieeja
intellectual disability, intellectual development disorders, IDD	intelektuālās attīstības traucējumi
intercultural communication	starpkultūru komunikācija
intercultural learning	starpkultūru mācīšanās
interdisciplinary approach	starpdisciplināra pieeja
interdisciplinary collaboration	starpdisciplināra sadarbība
intergenerational cycle of violence	paaudžu vardarbības cikls
intergenerational solidarity	paaudžu solidaritāte
intergenerational solidarity model	paaudžu solidaritātes modelis
interinstitutional collaboration, interagency collaboration	starpinstitucionāla sadarbība
internalisation	internalizācija
International Association of Schools of Social Work, IASSW	Starptautiskā Sociālā darba skolu asociācija
International Classification of Diseases, ICD	Starptautiskā statistiskā slimību un veselības problēmu klasifikācija, SSK
International Council on Social Welfare, ICSW	Starptautiskā Sociālās labklājības padome
International Federation of Social Workers, IFSW	Starptautiskā Sociālo darbinieku federācija
International Labour Organization, ILO	Starptautiskā Darba organizācija

international law	starptautiskās tiesības
international poverty line	starptautiskais nabadzības slieksnis
international social work	starptautiskais sociālais darbs
interpretation	interpretācija
interpretivism	interpretīvisms
interprofessional team	starpprofesionāļu komanda
intersectionality	intersekcionalitāte
intervention	intervence
intervention methods	intervences metodes
interview	intervija
intervision	intervīzija
involuntary client	nebrīvprātīgs klients
involuntary treatment	piespiedu ārstēšana
in-work poverty	strādājošo nabadzība
Is Social Work a Profession?	"Vai sociālais darbs ir profesija?"
Islam	islāms
Jane Addams	Adamsa Džeina
jobseekers	darba meklētāji
Judaism	jūdaisms
Karpman's drama triangle	Karpmena drāmas trīsstūris
kin, kinship	radniecība
kinship carer	aizbildnis
knowledge	zināšanas
labelling theory	birkošanas teorija
labelling	birkošana, iezīmēšana
Labour Law in England	Strādnieku likums Anglijā
labour market security	drošība darba tirgū
language	valoda
Latvia's welfare state model	Latvijas labklājības valsts modelis
Latvian Association of Professional Social and Care Workers*	Latvijas Profesionālo sociālo un aprūpes darbinieku asociācija
Latvian Association of Social Workers	Latvijas Sociālo darbinieku biedrība
law	likums
Law on Maternity and Sickness Insurance	likums "Par maternitātes un slimību apdrošināšanu"

Law on Social Security (1928)*	Likums par sociālo apgādību
Law on Social Security (1995)	likums “Par sociālo drošību”
Law on Social Services and Social Assistance	Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums
Law on State Pensions	likums “Par valsts pensijām”
leadership	līderība
learned helplessness	iemācītā bezpalīdzība
learning difficulties	mācīšanās grūtības
learning style	mācīšanās stils
legal nihilism	tiesiskais nihilisms
legitimation	leģitimācija
level of care	aprūpes līmenis
level of personality organisation	personības organizācijas līmenis
levels of social work practice	sociālā darba prakses līmeņi
LGBT	LGBT
life expectancy	paredzamais mūža ilgums
life map	dzīves karte
life quality promotion*	dzīves kvalitātes veicināšana
life stages	vecumposmi
life story work	dzīvesstāsta metode
lifeline	dzīves līnija
lifelong learning	mūžizglītība
lifestyle	dzīvesveids
liquid modernity	plūstošā modernitāte
litigation friend	tiesvedības draugs
loneliness	vientulība
long-term care	ilgtermiņa aprūpe
long-term social care and social rehabilitation institution*	ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcija
long-term unemployed	ilgstošais bezdarbnieks
macro-level practice	makrolīmeņa prakse
malnutrition	malnutrīcija
managerialism	menedžerisms
mandated client	īpaša statusa klients, obligāta statusa klients

map of resources	resursu karte
mapping	kartēšana
macroeconomics	makroekonomika
macro-level practice	makrolīmeņa prakse
marginal group	margināla grupa
marginalisation	marginalizācija
marriage	laulība
Marte Meo	*Marte Meo*
Marxist social work	marksistiskais sociālais darbs
Mary Richmond	Ričmonda Mērija
Maslow's hierarchy of needs theory	Maslova vajadzību teorija
mass culture	masu kultūra
meaning of relationships in social work	attiecību nozīme sociālajā darbā
means test	materiālās situācijas izvērtēšana
mediation	mediācija
medicalisation	medikalizācija
meditation	meditācija
mental disorders*	garīga rakstura traucējumi
mental health	mentālā veselība
mental health	psihiskā veselība
mental health care	mentālās veselības aprūpe
mental health care in community	mentālās veselības aprūpe kopienā
mentor	mentors
mentoring	mentorings
mentoring	līdzgaitniecība
meritocracy	meritokrātija
metaphor method	metaforas metode
methadone, Dolophine and Methadose	metadons
method in social work	metode sociālajā darbā
methods of intervention	intervences metodes
methodology of social work*	metodika sociālajā darbā
methods of social work with children*	metodes sociālajā darbā ar bērniem
methods of social work with groups*	metodes sociālajā darbā ar grupu

methods of social work macro-level practice*	makrolīmeņa prakses metodes sociālajā darbā
methods of social work mezzo-level practice*	mezolīmeņa prakses metodes sociālajā darbā
methods of social work micro-level practice*	mikrolīmeņa prakses metodes sociālajā darbā
mezzo-level practice	mezolīmeņa prakse
micro-level practice	mikrolīmeņa prakse
microaggression	mikroagresija
microeconomics	mikroekonomika
microenterprise	mikrouzņēmums
middle class	vidussšķira
migration	migrācija
military social work	militārais sociālais darbs
mind mapping, mental mapping	domu karte
minimum income benefit	garantētā minimālā ienākuma pabalsts
minimum income level	minimālais ienākumu līmenis
minimum wage	minimālā alga
Ministry of Welfare [Republic of Latvia]	Labklājības ministrija
Minnesota Model	Minesotas modelis
mirror neuron system	spoguļneironu sistēma
mirror neurons	spoguļneironi
mirroring of emotions	jūtu atspoguļošana
mission work of religious organisations	reliģisko organizāciju misijas darbs
mixed methods research	jaukto metožu pētījums
mobbing	mobings
mobility	mobilitāte
mobility aids*, assistive technology*	tehniskie palīglīdzekļi
model	modelis
model of social work, model for social work, model in social work, social work model	modelis sociālajā darbā
modernism	modernisms
monitoring	monitorings
monogamy	monogāmija

moral panic	morālā panika
motivational interview	motivējošā intervija
multicultural society	multikulturāla sabiedrība
multiculturalism	multikulturālisms
multidisciplinary approach	multidisciplināra pieeja
multiple discrimination	multipla diskriminācija
multiple problem	multipla problēma
municipality	pašvaldība
music therapy	mūzikas terapija
nanny	aukle
narrative	naratīvs
narrative analysis	naratīva analīze
narrative approach	naratīvā pieeja
narrative theory	naratīva teorija
National Association of Social Workers, NASW	Nacionālā sociālo darbinieku asociācija
National Health Service	Nacionālais veselības dienests
needs	vajadzības
neglect	pamešana novārtā
neoliberalism	neoliberālisms
neuropsychological functions	neiropsiholoģiskās funkcijas
neuropsychology	neiropsiholoģija
neurorehabilitation	neirorehabilitācija
neuroscience	neirozinātne
neurotic level of personality organisation	personības organizācijas neirotiskais līmenis
new public management	jaunā publiskā vadība
new religious movements	jaunās reliģiskās kustības
night shelter	naktspatversme
non-directive consultation	nedirektīvā konsultēšana
non-experimental design	neeksperimentālie pētījumu dizaini
non-formal learning	neformālā izglītība
non-governmental organisations	nevalstiskas organizācijas

non-governmental organisations in the field of social welfare in Latvia*	nevalstiskās organizācijas sociālās labklājības jomā Latvijā
nonjudgemental practise	nenosodoša prakse
non-parametric methods, non-parametric statistics	neparametriskās [statistikas] metodes
non-verbal communication	neverbālā saskarsme, neverbālā komunikācija
normalisation	normalizācija
norms	normas
Not in Education, Employment, or Training	NEET
Not in My Backyard Phenomenon, NIMBY	"ne manā pagalmā" attieksme
nuclear family	nukleāra ģimene
nurses*	žēlsirdīgās māsas
observation	novērošana
occupational safety in social work	darba drošība sociālajā darbā
occupational social work	sociālais darbs darbvietā
occupational therapy, work therapy	darba terapija
offence	likumpārkāpums
older persons, elderly people	vecāka gadagājuma persona
online counseling	tiešsaistes konsultēšana
online groups	tiešsaistes grupas
online social work	tiešsaistes sociālais darbs
online supervision	tiešsaistes supervīzija
ontogenesis	ontoģenēze
ontology	ontoloģija
open group	atvērta grupa
open system	atvērta sistēma
oppression	apspiešana
organisation	organizācija
organisational supervision	organizācijas supervīzija
organised crime	organizētā noziedzība
organised violence	organizētā vardarbība
orphan	bārenis

outreach work	sasniegšanas darbs, darbs ar grūti sasniedzamām grupām, autrīčs
overidentification with client	sociālā darbinieka identificēšanās ar klientu
overprotectiveness	pāraprūpe
paid temporary public work*	algotie pagaidu sabiedriskie darbi
paedophilia	pedofilija
palliative care	paliatīvā aprūpe
pandemic	pandēmija
panic attack	panikas lēkmes
paradigm	paradigma
parallel process in supervision	paralēlais process supervīzijā
parametric methods, parametric statistics	parametriskās statistikas metodes
parasuicide	parasuicīds
parental skills	vecāku prasmes
participatory research	līdzdalības pētījums
passive aggression	pasīvā agresija
path dependence	takas atkarība, ierastības atkarība
Paul Gerhard Natorp	Nātorps Pauls Gerhards
pedagogy	pedagoģija
pedagogy of the oppressed	apspiesto pedagoģija
pediculosis	pedikuloze
peer	līdzinieks
peer-led services	līdzinieku sniegti pakalpojumi
penitentiary	penitenciārs
penitentiary pedagogy	penitenciārā pedagoģija
perception	uztvere
perpetrator of violence	vardarbības veicējs
person	persona
person-centred approach	personcentrētā pieeja
person-centred planning	personcentrētā plānošana
person-centred psychotherapy, client-centred psychotherapy	personcentrētā psihoterapija, klientcentrētā psihoterapija

person with alternative status	persona ar alternatīvo statusu
personal budget planning	personiskā budžeta plānošana
personal capacity, mental capacity	fiziskas personas rīcībspēja
personal data	personas dati
personal therapy	pašterapija
personality	personība
personality disorders	personības traucējumi
personality of social worker	sociālā darbinieka personība
perspective	perspektīva
pharmacotherapy	farmakoterapija
philanthropy	filantropija
phobia	fobija
physical violence, physical abuse	fiziskā vardarbība
planning of social activities	sociālo aktivitāšu plānošana
plain language	vieglā valoda
play therapy	spēļu terapija
polygamy	poligāmija
political social work	politiskais sociālais darbs
Poor Law, The Elizabethan Poor Law	Nabadzīgo likums, Elizabetes Nabadzīgo likums
poorhouses, almshouses	nabagmājas, nespējnieku nami
popular culture	populārā kultūra
positivism	pozitīvisms
postmodernism	postmodernisms
post-traumatic stress syndrome, PTSS	pēctraumas stresa sindroms, posttraumatiskā stresa sindroms
potential	potenciāls
poverty	nabadzība
poverty cycle	nabadzības cikls
poverty trap	nabadzības slazds
power	vara
power imbalance	varas disbalanss
power relations	varas attiecības
power-dependency theory	varas atkarības teorija

precariat	prekariāts
prejudice	aizspriedumi
prejudice in social work	aizspriedumi sociālajā darbā
prestige of social work	sociālā darba prestižs
prevention	prevence
prevention in social work	prevence sociālajā darbā
principles	princips
principles of professional ethics	profesionālās ētikas principi
probation	probācija
probation client	probācijas klients
probation service	probācijas dienests
process addiction	procesu atkarība
process of social work	sociālā darba process
procrastination	prokrastinācija
profession of social pedagogue	sociālā pedagoga profesija
professional boundaries	profesionālās robežas
professional competency in social work	profesionālā kompetence sociālajā darbā
professional conduct	profesionāla rīcība
professional development	profesionālā pilnveide
professional identity	profesionālā identitāte
professional language	profesionālā valoda
professional relationships	profesionālas attiecības
professional resilience	profesionālā noturība
professional roles of social worker	sociālā darbinieka profesionālās lomas
professional sanctions	profesionālās sankcijas
professional standard for senior social worker*	vadošā sociālā darbinieka profesijas standarts
professional standard for social pedagogue*	sociālā pedagoga profesijas standarts
professional standard for social worker*	sociālā darbinieka profesijas standarts
profiling of the unemployed	bezdarbnieku profilēšana
prohibition of discrimination	atšķirīgas attieksmes aizliegums
projection	projekcija

projective identification	projektīvā identifikācija
projective methods	projektīvās metodes
propaganda	propaganda
prosocial behaviour	prosociāla uzvedība
prostitution	prostitūcija
protection of children's rights*	bērnu tiesību aizsardzība
psychiatric clinic	psihiatriskā slimnīca
psychic defense mechanisms	psihes aizsardzības mehānismi
(psychic) mental development disorders	psihiskās attīstības traucējumi
psychoanalysis	psihoanalīze
psychodinamic theory in social work	psihodinamiskā teorija sociālajā darbā
psychodynamic approach	psihodinamiskā pieeja
psychological aggression	psiholoģiskā agresija
psychological violence	psiholoģiskā vardarbība
psychologist	psihologs
psychophysiological disorders	psihofizioloģiskie traucējumi
psychophysiology	psihofizioloģija
psychosocial approach in social work	psihosociālā pieeja sociālajā darbā
psychosocial assessment	psihosociālā izvērtēšana
psychosocial consulting	psihosociālā konsultēšana
psychosocial disorders	psihosociālie traucējumi
psychosocial rehabilitation	psihosociālā rehabilitācija
psychosocial work	psihosociālais darbs
psychosomatic medicine	psihosomatiskā medicīna
psychosomatics	psihosomatika
psychotherapy	psihoterapija
psychotherapy specialist*	psihoterapijas speciālists
psychotic level of personality organisation	personības organizācijas psihotiskais līmenis
puberty	pubertāte
public health	sabiedrības veselība
public policy	sabiedriskā politika
punishment	sods
qualitative data analysis methods	datu analīzes metodes kvalitatīvā pētījumā

qualitative research	kvalitatīvs pētījums
quality assurance	kvalitātes nodrošināšana
quality of life	dzīves kvalitāte
quantitative data analysis methods	datu analīzes metodes kvantitatīvā pētījumā
quantitative research	kvantitatīvs pētījums
queer theory	kvīru teorija
questionnaire	anketa
Quran, Qur'an, Koran	Korāns
radical social work	radikālais sociālais darbs
rapport	raports
racism	rasisms
rational choice theory	racionālās izvēles teorija
rationalisation	racionalizācija
realism	reālisms
recidive	recidīvs
reconciliation	izlīgums
records in social work	ieraksti sociālajā darbā
records of social worker	sociālā darbinieka pieraksti
reflective practice	reflektīvā prakse
reflexivity	refleksivitāte
refugee	bēglis
regeneration	reģenerācija
registered cohabitation	reģistrētas partnerattiecības
registered unemployment rate	reģistrētā bezdarba līmenis
regression	regresija
rehabilitation	rehabilitācija
reincarnation	reinkarnācija
reintegration	reintegrācija
reittherapy, equine-assisted therapy, hippotherapy	reitterapija
relations between psychology and social work*	psiholoģijas un sociālā darba attiecības
relationship-based social work	attiecībās balstīts sociālais darbs
relative poverty	relatīvā nabadzība

religion	reliģija
religious affiliation	reliģiskā piederība
religious community	reliģiskā kopiena
religious experience	reliģiskā pieredze
religious fundamentalism	reliģiskais fundamentālisms
religious organisation	reliģiskā organizācija
remedial pedagogy, healing pedagogy, treatment pedagogy	dziednieciskā pedagoģija
reminiscence group	reminiscences grupa
repeat vicitimisation	atkārtotā viktimizācija
reproductive health	reproduktīvā veselība
research	pētniecība
research design	pētījuma dizains
research ethics	pētniecības ētika
research method	pētījuma metode
research methodology	pētījuma metodoloģija
research rigour	pētījuma zinātniskais stiprums
resilience	resilience
resistance	pretestība, rezistence
resocialisation	resocializācija
resources	resursi
respite	atelpas brīdis
responsibility	atbildība
restorative justice	atjaunojošais taisnīgums
Revised European Social Charter	Pārskatītā Eiropas Sociālā harta
revolving door syndrome	virpuļdurvju sindroms
right to social security	tiesības uz sociālo drošību
rights representation	tiesību pārstāvniecība
risk assessment	riska izvērtēšana
risk evaluation	riska novērtēšana
risk factors for criminal recidivism	nozieguma recidīva risks
risk of threat, risk of hazard	apdraudējuma risks
risk, hazard	risks
ritual	rituāls

role	loma
role conflict	lomu konflikts
role of advocate	advokāta loma, aizstāvja loma
role of consultant	konsultanta loma
role of co-ordinator	koordinatora loma
role of educator	izglītotāja loma
role of mediator	mediatora loma
role of parents	vecāku loma
role theory	lomu teorija
roles in addictive family system	lomas atkarīgā ģimenes sistēmā
rural social work	sociālais darbs laukos
sacrament	sakraments
safety button	drošības poga
same-sex relationships	viendzimuma attiecības
sandplay therapy	smilšu spēles terapija
school social work	sociālais darbs izglītības iestādē
school violence, violence in school	vardarbība skolā
science	zinātne
scouts and guides	skauti un gaidas
sculpting	skulptūrmetode
secondary victimisation	sekundāra viktimizācija
sect	sekta
secular humanism	sekulārais humānisms
secularism	sekulārisms
self	patība
self-actualisation	pašrealizācija
self-awareness	pašapzināšanās
self-care activities	pašaprūpes aktivitātes
self-control	paškontrole
self-determination	pašnoteikšanās
self-development, personal development	pašattīstība
self-esteem	pašvērtējums
self-help group	pašpalīdzības grupa

self-injury, self-inflicted injury	paškaitējums
self-neglect	nolaidība pret sevi
self-reflection	pašrefleksija
self-stigmatisation	pašstigmatizācija
senility	senilitāte
serial monogamy	seriālā monogāmija
service	kalpošana
service user	pakalpojuma saņēmējs
settlement movement, settlement house movement	apmetņu kustība
severe mental retardation	smaga garīga atpalicība
sex	dzimums
sex offender	dzimumnoziegumu veikusi persona
sexism	seksisms
sexting	sekstings
sexual crime	dzimumnoziegums
sexual violence	seksuālā vardarbība
sexually transmitted diseases, STDs, sexually transmitted infections, STIs	seksuāli transmisīvās slimības
shelter	patversme
sheltered workshop	specializētās darbnīcas
short-term care service	īslaicīgas sociālās aprūpes pakalpojums
sick building syndrome	slimo ēku sindroms
sign language	zīmju valoda
sign language interpreter, deaf interpreter	surdotulks
single parent family, lone-parent family	viena vecāka ģimene
sisters of charity*	žēlsirdīgās māsas
skills	prasmes
skills development group	prasmju veicināšanas grupa
skills of social worker	sociālā darbinieka prasmes
skipped generation family, grandparent family	vecvecāku ģimene
sling	slings
social activism	sociālais aktīvisms

social adaptation, social adjustment	sociālā adaptācija, sociālā pielāgošanās
social administration	sociālā administrēšana
social agriculture	sociālā lauksaimniecība
social anthropology	sociālā antropoloģija
social assistance	sociālā palīdzība
social assistance organiser	sociālās palīdzības organizators
social behaviour	sociālā uzvedība
social care	sociālā aprūpe
social care center	sociālās aprūpes centrs, SAC
social care worker	sociālais aprūpētājs
social case work	sociālais darbs ar gadījumu
social casework principles	sociālā darba ar gadījumu principi
social category	statistiskā grupa, nominālā grupa
social change	sociālās pārmaiņas
social class	sociālā šķira
social clerkism	sociālais ierēdnieciskums
social cohesion	sociālā kohēzija
social conflict	sociālais konflikts
social contributions	sociālās iemaksas
social control	sociālā kontrole
social correction	[uzvedības] sociālā korekcija
social deprivation	sociālā deprivācija
social development	sociālā attīstība
social disadaptation	sociālā dezadaptācija
social ecology	sociālā ekoloģija
social economics	sociālā ekonomika
social education	sociālā izglītība
social education, social upbringing	sociālā audzināšana
social entrepreneurship	sociālā uzņēmējdarbība
social enterprise	sociālais uzņēmums
social environment	sociālā vide
social exclusion	sociālā atstumtība
social functioning	sociālā funkcionēšana
social gerontology	sociālā gerontoloģija

social group	sociāla grupa
social housing	sociālais mājoklis
social housing policy	sociālo mājokļu politika
social inclusion	sociālā iekļaušana
social inclusion	sociālā iekļaušanās
social indicators	sociālie indikatori
social inequality	sociālā nevienlīdzība
social injustice	sociālā netaisnība
social institution	sociālais institūts
social insurance	sociālā apdrošināšana
social insurance benefits	sociālās apdrošināšanas pabalsti
social integration	sociālā integrācija
social intelligence	sociālā inteliģence
social interaction	sociālā mijiedarbība
social investment	sociālās investīcijas
social isolation	sociālā izolācija
social justice	sociālais taisnīgums
social learning	sociālā mācīšanās
social memory	sociālā atmiņa
social mobility	sociālā mobilitāte
social movements	sociālās kustības
social network	sociālais tīkls
social network map	sociālo tīklu karte
social order	sociālā kārtība
social pedagogue	sociālais pedagogs
social pedagogue profession	sociālā pedagoga profesija
social pedagogy	sociālā pedagoģija
social planning	sociālā plānošana
social policy	sociālā politika
social problems	sociālās problēmas
social protection	sociālā aizsardzība
social protection strategy	sociālās aizsardzības stratēģija
social psychology	sociālā psiholoģija

social reforms	sociālās reformas
social rehabilitation	sociālā rehabilitācija
social rehabilitation plan	sociālās rehabilitācijas plāns
social rehabilitation programme for adolescents with behaviour disorders	sociālās rehabilitācijas programma jauniešiem ar uzvedības traucējumiem
social rehabilitator	sociālais rehabilitators
social relationships	sociālās attiecības
social resources	sociālie resursi
social role	sociālā loma
social role theory	sociālo lomu teorija
social security	sociālā drošība
social security policy	sociālās drošības politika
social services	sociālie pakalpojumi
social skills	sociālās prasmes
social skills training	sociālo spēju un prasmju atjaunošana
social status	sociālais statuss
social stratification	sociālā stratifikācija
social support	sociālais atbalsts
social support network	sociālā atbalsta tīkls
social system	sociāla sistēma
social transfers	sociālie transferti
social trap	sociālais slazds
social vulnerability	sociālā ievainojamība
social welfare	sociālā labklājība
social welfare officer, social welfare worker	sociālās labklājības darbinieks
social work	sociālais darbs
social work aim, purpose of social work	sociālā darba mērķis
social work approach	pieeja sociālajā darbā
social work for families with children	sociālais darbs ģimenēm ar bērniem
social work functions	sociālā darba funkcijas
social work in palliative care	sociālais darbs paliatīvajā aprūpē
social work in prison	sociālais darbs ieslodzījuma vietā

social work in probation	sociālais darbs probācijā
social work institutionalisation	sociālā darba institucionalizēšanās
social work practice	sociālā darba prakse
social work practice models	prakses modeļi sociālajā darbā
social work principles	sociālā darba principi
social work problems	sociālā darba problēmas
social work profession	sociālā darba profesija
social work professional integrity	sociālā darba profesionālā integritāte
social work professional organisations	profesionālās organizācijas sociālajā darbā
social work quality	sociālā darba kvalitāte
social work research	pētniecība sociālajā darbā
social work resources	sociālā darba resursi
social work specialist	sociālā darba speciālists
social work stages	sociālā darba posmi
social work theories	sociālā darba teorijas
social work values	sociālā darba vērtības
social work with addiction, substance abuse social work	sociālais darbs ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām
social work with deaf and hard-of-hearing people	sociālais darbs ar cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem
social work with ex-offenders	sociālais darbs ar bijušajiem likumpārkāpējiem
social work with families and children	sociālais darbs ar ģimenēm un bērniem
social work with family methods	metodes sociālajā darbā ar ģimeni
social work with group, group social work	sociālais darbs ar grupu
social work with homeless persons	sociālais darbs ar bezpajumtniekiem
social work with migrants	sociālais darbs migrācijas jomā
social work with perpetrators	sociālais darbs ar vardarbību veikušiem cilvēkiem
social work with people with mental disorders, social work with mental health issues	sociālais darbs ar cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem
social work with seniors	sociālais darbs ar senioriem

social work with victims of violence	sociālais darbs ar vardarbībā cietušiem cilvēkiem
social work with youth	sociālais darbs ar jauniešiem
social worker	sociālais darbinieks
social worker knowledge	sociālā darbinieka zināšanas
socialisation	socializācija
socially disadvantaged group, socially vulnerable group	sociāli mazaizsargāta grupa
socially responsible entrepreneurship	sociāli atbildīga uzņēmējdarbība
socially responsible state	sociāli atbildīga valsts
society	sabiedrība
Society of Social Work and Research, SSWR	Sociālā darba un pētījumu biedrība
sociogram	sociogramma
sociology	socioloģija
socio-spatial theory	sociotelpiskā teorija
Socratic dialogue	sokratiskais dialogs
solid modernity	smagā modernitāte
solidarity	solidaritāte
solution-focused approach, solution-oriented approach	risinājumcentrētā pieeja
special educational needs	speciālās izglītības vajadzības
special pedagogy, pedagogy of special education, special needs pedagogy	speciālā pedagoģija
specialisation	specializācija
specialisation in social work	specializācija sociālajā darbā
specialised foster family	specializētā audžuģimene
spiritual needs	garīgās vajadzības
spiritually sensitive social work	garīgi sensitīvs sociālais darbs
splint	šina
stages of grief	sērošanas stadijas
stages of psychosexual development	psihoseksuālās attīstības stadijas
stakeholders	iesaistītās puses
state benefits	valsts [sociālie] pabalsti

State Commission of Physicians for Health and Work Capacity Examination*	Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija
State Social Insurance Agency	Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra
stereotypes	stereotipi
stigma	stigma
stigmatisation	stigmatizācija
Stockholm syndrome	Stokholmas sindroms
street child	ielas bērns
street work, outreach social work	ielu sociālais darbs
street-level bureaucracy	ielas līmeņa birokrātija
strength perspective	spēka perspektīva
stress	stress
structural ageism	strukturālais eidžisms
structural functionalism	strukturālais funkcionālisms
structural inequality	strukturālā nevienlīdzība
structural unemployment	strukturālais bezdarbs
structure of psyche	psihes struktūra
subculture	subkultūra
subsidiarity	subsidiaritāte
subsidised work places	subsidētās darbavietas
substance abuse, substance misuse	vielu problēmlietošana
substance dependence, drug abuse, drug addiction	vieliskā atkarība
suffragettes	sufražistes
suicide	pašnāvība
supervision	supervīzija
supervisor	supervizors
support centre	atbalsta centrs
support group	atbalsta grupa
support person	atbalsta persona
support person service	atbalsta personas pakalpojums
supported person	atbalstāmā persona
survey	apsekojums

survey, social survey, questionnaire survey	aptauja
survey at the place of residence	dzīvesvietas apsekošana
sustainable development	ilgtspējīga attīstība
symbol	simbols
symbolic interactionism	simboliskais interakcionisms
system	sistēma
systems principles	sistēmas principi
systems theory	sistēmu teorija
systems theory in social work	sistēmu teorija sociālajā darbā
Talmud	Talmūds
target group	mērķa grupa
task-centred approach	uzdevumcentrētā pieeja
tasks of social work	sociālā darba uzdevumi
tasks of social worker	sociālā darbinieka uzdevumi
team supervision	komandas supervīzija
teamwork	komandas darbs
technical aids service*	tehnisko palīglīdzekļu pakalpojums
telemedicine	telemedicīna
temporary accommodation service	īslaicīgās uzturēšanās mītnes pakalpojums
target group of clients in micro-level practice	klientu mērķgrupa
terminal patient	terminmāls slimnieks
termination	terminēšana
terrorism	terorisms
EU Charter of Fundamental Rights	Eiropas Savienības Pamattiesību harta
thematic analysis	tematiskā analīze
theoretical explanation of social problems	sociālo problēmu teorētiskais skaidrojums
theory	teorija
theory in social work	teorijas sociālajā darbā
theory of risk	riska [sabiedrības] teorija
therapeutic community	terapeitiska kopiena
therapeutic group	terapeitiskā grupa

therapeutic relationship	terapeitiskās attiecības
therapeutic approach in social education, therapeutic approach in social pedagogy	terapeitiskā pieeja sociālpedagoģiskajā darbībā
theraplay, Theraplay®	teraspēle
thinking errors	domāšanas kļūdas
third gender	trešais dzimums
Torah	Tora
trade union	arodbiedrība
tradition	tradicionālā kultūra
traditional culture	tradīcija
transactional analysis	transakciju analīze
transdisciplinary approach	transdisciplināra pieeja
transference	transference, pārnese
transperson, transgender	transpersona
trauma	trauma
trust	uzticēšanās
types of social work groups	grupu veidi sociālajā darbā
typology of aggression	agresijas tipoloģija
typology of violence	vardarbības tipoloģija
unconditional positive acceptance	beznosacījumu pozitīva pieņemšana
unconscious	bezapziņa
underage, minor	nepilngadīgais
unemployment	bezdarbs
unemployment rate	bezdarba līmenis
unemployment trap	bezdarba slazds
unemployment types	bezdarba veidi
United Nations	Apvienoto Nāciju Organizācija
United Nations Convention on the Rights of the Child	ANO Bērnu tiesību konvencija
universal basic income	universālais pamatienākums
unpaid work	neapmaksātais darbs
unregistered employment	nereģistrētā nodarbinātība
upbringing	audzināšana

urbanization	urbanizācija
vagrancy	klaiņošana
value system	vērtību sistēma
values	vērtības
verbal violence, verbal abuse	verbālā vardarbība
victim	upuris
victim	cietušais
victimisation	viktimizācija
victimology	viktimoloģija
violence against the elderly, violence against older persons	vardarbība pret senioriem
violence, abuse	vardarbība, varmākošana
violent control	vardarbīga kontrole
Virginia Satir	Satīra Virdžīnija
visual methods, visual research methods	vizuālās pētījuma metodes
visually plastic art therapy	vizuāli plastiskā mākslas terapija
voluntary work	brīvprātīgais darbs
vulnerable group	[sociāli] ievainojama grupa, sociāli mazaizsargāta grupa
welfare	labklājība
welfare state	labklājības valsts
welfare state models	labklājības valsts modeļi
wellbeing, well-being	labbūtība
wellness	labsajūta
whistleblowing	trauksmes celšana
work overload	darba pārslodze
workaholism	darbaholisms
work-based learning	darba vidē balstītas mācības
workhouses	darba nami
working alliance	darba alianse
working class	strādnieku šķira
World Health Organization, WHO	Pasaules Veselības organizācija

SUMMARY

The *Dictionary of Social Work* is intended to provide informative support for professional social workers, educators, students, researchers, and professionals in related fields. The volume covers social work and social care issues in the broadest sense and promotes a common understanding of terminology that is used internationally in social work theory and practice, as well as terms that are typical of social work and social care in Latvia.

Social work is characterised as the largest global non-political movement for peace and social justice. It is a dynamic profession that continues to grow and become more complex in response to new challenges in our fast-changing global era. The overarching framework for social workers worldwide involves aspiring to the highest possible standards of professional integrity. Simultaneously, in each region and country social work is developed based on the needs, culture, socio-economic situation and welfare model of each local community.

The professional language and vocabulary used in social work is also growing and changing. Clear and effective communication is critical to the interaction of social work professionals with service users as well as in interprofessional cooperation. Two decades have passed since the first dictionary for social work terminology was published in Latvian. Since that time social work has evolved dynamically – including the language used in this profession.

This Dictionary has been developed with the financial support of the European Social Fund within the framework of the "Development of Professional Social Work in Local Governments" project, implemented by the Ministry of Welfare. The definitions were developed by scholars at the University of Latvia, in close cooperation with an editorial board and a language editor. Many people have contributed significantly to the development of the Dictionary – definitions were regularly discussed with partners from a wide range of professional organisations in the field of social work and also with relevant sectoral ministries, aiming to align definitions with the needs of practical social work.

The Dictionary contains more than 1320 entries. The list of entries is based on the subject-specific vocabulary of Latvian social work and Latvian regulatory enactments in the field of social welfare, international expertise in social work, and also extends into relevant aspects of related disciplines (such as economics, law, medicine, pedagogy, psychology and sociology). The selection and explanations of terms was topic-based (e.g. social work theory, social work methods, social problems), but the terms are listed in strict alphabetical order in the Dictionary. The main principles of the design and definitions are accuracy, clarity, conciseness, relevance and useability. Words which are outdated or offensive are listed in the annex, alongside a brief justification for why social professionals should avoid using them. The Dictionary also includes a list of sources and literature, a thematic index, and an index of terms in English.

We hope that this Dictionary will encourage further discussion on the development of terminology in Latvian.

PAR VĀRDNĪCAS AUTORĒM UN REDKOLĒĢIJU

ZIŅAS PAR AUTORĒM

Baiba Bela

Socioloģijas doktore (*Dr. sc. soc.*) un filozofijas maģistre (*Mg. phil.*), asociētā profesore un vadošā pētniece Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātē (LU SZF), studiju virziena "Sociālā labklājība" vadītāja un maģistra programmas "Socioloģija" direktore. Darbs zinātnē sācies mutvārdu vēsturē. Zinātniskās intereses – sociālā ilgtspēja un migrācija, pētījumos pievērsta uzmanība dzīvesstāstiem un identitātei, reģionālajai attīstībai un sociālajai drošībai, nabadzības un nevienlīdzības mazināšanai, diasporas ieguldījumam un talantu migrācijai. Vairāku grāmatu zinātniskā redaktore un daudzu publikāciju autore. Nozīmīgākā atziņa vārdnīcas rakstīšanas laikā – sociālais darbs ir vienreizēji daudzveidīgs, starpdisciplinārs un ļoti ideālistisks.

Ieva Ozola

Sociālā darba maģistre (*Mg. soc. d.*), supervizore, smilšu spēles terapijas metodes praktizētāja, psihoterapijas speciāliste Junga analītiskajā pieejā, LU SZF docente. Viena no Latvijas Sociālo darbinieku biedrības un Latvijas Supervizoru apvienības dibinātājām. Daudzu rakstu un grāmatas "Par atkarību" autore. Sociālajā darbā galvenā prakses un izpētes joma ir sociālais darbs ģimenēm ar bērniem. Būtiska atziņa vārdnīcas rakstīšanas laikā – daudzi konflikti un pārpratumi cilvēkiem rodas tikai tādēļ, ka viņi neprecizē un nepasaka cits citam to, kādas nozīmes tiek piešķirtas konkrētiem vārdiem un jēdzieniem. Tādēļ terminu skaidrojumu vārdnīcas ir labs veids, kas palīdz labāk saprasties un kļūt vienotākiem.

Līga Rasnača

Socioloģijas doktore (*Dr. sc. soc.*), LU SZF asociētā profesore un vadošā pētniece, profesionālās maģistra studiju programmas "Sociālais darbs" direktore.

Zinātniskās intereses – sociālā labklājība, sociālais taisnīgums un mājokļu nodrošinājuma jautājumi. Īpaša uzmanība tiek pievērsta mazaizsargāto grupu situācijas analīzei (seniori, bijušie likumpārkāpēji un bezpajumtnieki). Vairāk nekā 30 zinātnisko rakstu autore. Strādājot pie Sociālā darba vārdnīcas, gūta lieliska sadarbības un starpnozaru pleca sajūtas pieredze.

Endija Rezgale-Straidoma

Socioloģijas maģistre (*Mg. sc. soc.*), sociālā darba maģistre (*Mg. soc. d.*), doktora grāda kandidāte socioloģijas nozarē (sociālās politikas un sociālā darba organizācijas apakšnozarē), LU SZF Sociālo un politisko pētījumu institūta (SPPI) zinātniskā asistente, sociālā darbiniece jauniešu saskarsmes programmā "DARI" biedrībā "Resiliences centrs". Pētnieciskās intereses – mazaizsargātās grupas (seniori, bērni un jaunieši, cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem) un to aprūpe, dzīves kvalitāte un labklājība. Vērtīgākais ieguvums vārdnīcas rakstīšanas laikā ir profesionālā pilnveidošanās, kā arī diskusiju izvēršanas un kompromisu rašanas spēju attīstīšana. Vārdnīcas rakstīšanas process parādīja to, cik svarīga ir vienota izpratne par terminiem akadēmiskajā un profesionālajā vidē.

Vita Roga-Vailza

Pedagoģijas zinātņu doktore sociālajā pedagoģijā (*Dr. sc. paed.*), sociālā darba jomā strādā kopš 1999. gada. Bijusi pasniedzēja Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskolā "Attīstība", LU SZF, strādājusi Ģimenes atbalsta centrā Latvijā un veikusi sociālo darbu ar cilvēkiem ar GRT un senioriem Lielbritānijā. Latvijas Sociālo darbinieku biedrības biedre un Kopienas sociālās aprūpes aģentūras dibinātāja Lielbritānijā. Vairāku zinātnisko publikāciju un izdevumu autore. Būtiska atziņa vārdnīcas rakstīšanas laikā – mēs nekad nezinām, cik daudz mēs zinām, ja zināšanas neizmantojam praksē. Darbs pie vārdnīcas ir mācījis būt vērīgākai, elastīgākai un novērtēt atbildīgas sadarbības nozīmi, lai veicinātu savstarpēju uzticēšanos, sapratni un vienotu valodu sociālajā darbā.

Aiga Romāne-Meiere

Sociālā darba maģistre (*Mg. soc. d.*), doktora grāda kandidāte socioloģijā un sociālajā darbā, LU profesionālās bakalaura studiju programmas "Sociālais darbs" studiju direktore, LU SZF SPPI zinātniskā asistente, jauniešu programmu vadītāja biedrībā "Resiliences centrs", Latvijas Sociālo darbinieku biedrības biedre. Vērtīgākais ieguvums vārdnīcas rakstīšanas laikā – diskusijas ar kolēģiem un iespēja piedzīvot, kā, pievēršot uzmanību terminiem, mainās redzējums uz ikdienišķām profesionālās dzīves lietām.

Inta Rozenvalde

Filozofijas maģistre (*Mg. phil.*), zinātniskās literatūras redaktore. Interešu lokā ne vien praktiskie teksta literārās un zinātniskās apstrādes jautājumi, bet arī zinātniskās (akadēmiskās) rakstīšanas teorētiskās problēmas. Vairāku zinātnisku publikāciju autore. Dažādās Latvijas augstskolās vadījusi nodarbības par zinātnisko tekstu sagatavošanu un noformēšanu. Jau kopš bērnības uzskata vārdnīcas par vienu no saistošākajiem literatūras veidiem, īpaši svešvārdu (arī svešo, reto, jauno vārdu un izteikumu) vārdnīcas. Tādēļ vārdnīcas veidotāju komandā iesaistījās ar patiesu interesi, jo tas deva iespēju savienot darba prieku ar vaļasprieku.

ZIŅAS PAR REDKOLĒĢIJU

Signe Dobelniece

Filozofijas doktore sociālajā darbā (*Dr. phil. soc. d.*), asociētā profesore un vadošā pētniece Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitātes Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultātē. Zinātniskās intereses saistītas ar sociālajām problēmām, īpaši nabadzību un sociālo atstumtību, bezpajumtniecību, sociālo labklājību. Vairāku grāmatu zinātniskā recenzente un vairāk nekā 50 zinātnisko publikāciju autore. Darbs pie vārdnīcas pavēra iespēju sadarbībai un produktīvām diskusijām ar kolēģiem no citām augstskolām un nozares profesionāļiem.

Mārtiņš Moors

Sabiedrības vadības (*Mg. oec.*) un tiesību zinātņu maģistrs (*Mg. iur.*), augstākā profesionālā izglītība sociālajā darbā, Rīgas domes Labklājības departamenta Sociālās pārvaldes priekšnieks – direktora vietnieks, lektors Rīgas Stradiņa universitātē, viens no Latvijas Sociālo darbinieku biedrības dibinātājiem un ilggadējs tās valdes loceklis, vairāk nekā 20 publikāciju (t. sk. zinātnisko) autors. Prakses un pētniecības intereses saistītas ar dažādiem sociālās politikas, sociālās drošības sistēmas un sociālo pakalpojumu administrēšanas aspektiem. Būtiska atziņa vārdnīcas tapšanas laikā – sociālā darba terminu izpratne nozīmīgi ietekmē sociālo politiku, sociālo likumdošanu, kā arī sociālo pakalpojumu administrēšanu, jo nozīmīga šī prakses līmeņa darba daļa ir konceptuāla. Attīstoties sociālajam darbam Latvijā, veidojas arī tieši Latvijas sociālā darba kopienai raksturīga profesionālās terminoloģijas izpratne un lietojums, tāpēc mēs ne vienmēr varam pilnībā pārņemt terminu tulkojumus no citu valstu sociālā darba prakses.

Lolita Vilka

Filozofijas doktore (*Dr. phil.*), Rīgas Stradiņa universitātes vadošā pētniece, Sociālās labklājības studiju virziena iedibinātāja un veidotāja, Labklājības un sociālā darba katedras vadītāja un profesionālās maģistra studiju programmas "Sociālais darbs" direktore. Galvenā kompetences joma ir sociālā darba teorija, izglītība un pētniecība. Autore ap 40 publikācijām un ziņojumiem par sociālā darbinieka profesijas attīstības jautājumiem. Labklājības ministrijas Sociālā darba speciālistu sadarbības padomes locekle. Darbs vārdnīcas veidotāju komandā atklāja, cik dažādi mēs domājam, izprotam un spriežam. Vārdnīca ir šīs dažādības konsenss un zināmā mērā parāda intelektuālo briedumu sociālā darba nozarē Latvijā.

Sociālā darba vārdnīca

Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds
Aspazijas bulvāris 5–132, Rīga, LV-1050, Latvija
www.apgads.lu.lv

Iespiests SIA "Jelgavas tipogrāfija"